DE REPVBLICA
LIBER XIIII.
ſeu
DE CVRA ET EDVCATIONE
pucrorum vel inſantium.

De generali cura Reipublicæ circa liberos procreandos.

CAPVT I.

AGRICOLÆ, qui arbores rectas, ſructuoſas & diſpoſitas ad culturā habere deſiderant, curā principalē eſſe putant in ipſa ſatione prima, & pro ea terrā cōueniētē eligere, ſemina vel plātas eo ordine diſponere, vt & ſe mutuo nō impediant, & iucunda quadā poſitione vtilitatem ſimul & cōmoditatē producant. Qualē enim ordinem, qualémve cultum primitùs impenderint, talem in poſterum fructum & vtilitatem maiorem vel minorem conſequentur. Ad eum modum Reipublicæ moderator, qui in ſocietate humana ſibi commiſſa colenda, deſiderat fructum communem ex populo percipere, non minùs ſolicitus eſſe debet in eligendis, plantandis & dirigendis primis plantis humanis. Eſt enim homo planta inuerſa habens ſurſum radices, in cœlum extollens caput, vt hauriat à cœlo tanquam à proprio ſolo neceſſaria corpori & animæ. Deus agricola; princeps, vicarius eius ſummi agricolæ. Et proinde, ſtatim ab ortu, imò ante conceptionem & in geſtando vtero, & poſt C editionem partus, de inſantibus vt nouis plantis quæ in orbem veniunt, ſollicitus eſſe debet. Sicuti & Lycurgus in ſua republica, non omiſit etiam ſtatuere, quoties in hebdomada conuenire debent mariti vxores, qua ætate nubere deberent, quave vxores ducendæ eſſent; quod & curæ fuit aliis legiſlatoribus, & his qui publicam rem curarunt ad generationem promouendam & firmandam, vt eſſent filij editi aliquando vſui meliori reipublicæ.

2 Siquidem filij non tantùm parentibus: ſed etiam reipublicæ naſci dicuntur. a Nempe, quòd ex illis conſletur, & quotidie deficiens popu- D lus reficiatur, & quodammodo remaneat immortalis b. De propaganda ita republica quoque fuit ſtudium his qui præpoſiti fuerunt, vt pœnis etiam coercerent qui non ducerent vxores, præmiis afficerent ducentes, & liberos pro-

A creantes, eóque magis quò plures ederent. Lycurgus, eos qui nollent ducere pellebat à ſpectaculis; ſenibus cœlibibus, haberi honorem quem aliis deferri lex iubebat, noluit. Cenſoria quoque nota apud Romanos qui matrimonium non contraherent, adigebantur c cœlibibus lata, lex Papia de frequentandis matrimoniis: pœnæ adiectæ aliquando & non generantibus; quæ tamen poſtea abolita d. Lex eadem præmia procreantibus liberos propoſuit e. Fuerunt & immunitates & vacationes ſuſcipientibus plures liberos à Romanorum legibus conceſſæ, priuilegia varia, vnius, duorum, trium, pluriúmue liberorum. Rex Perſarum, munera etiam ei mittebat ſingulis B annis, qui plures ſuſtuliſſet liberos f. Spartiatæ vel ei qui tres ſuſtuliſſet liberos priuilegium concedebant excubiarum: qui plures aliorum munerum g.

3 Fuit aliquando mos Genti Tapyrorum, qui adiacent Hircanis, vt ſuſceptis liberis aliquot vxores aliis item habendas, quærendæ prolis gratia trāsferrent: ſicuti Catonem Portium, Hortenſio indigenti, Martiam vxorem eſſe impertitum veteri vrbis more, poſt alios cecinit etiam Lucanus h, verùm ille mos non à nobis referturvt probetur, ſed vt indicare poſſimus propagationis, quantum fuit aliquando multis deſiderium, vt etiam obliuiſcerentur honeſtatis potioris & C dignitatis matrimonij.

4 Non ſufficit enim procurare prolem reipublicæ multiplicem, niſi quoque & ea talis ſit quæ vſui & vtilitati ſit atque honeſta & nō damnoſa. Et proinde additæ ſunt leges, quæ huic parti quoque proſpicerent: fuerúntque vel lege diuina, in populo Dei, & alibi ratione naturali, emendata plura, quæ viſa ſunt interdum hominibus ſocietatem bonam non curantibus, iucunda & probanda, in quæ inciderant vel nimia multiplicandi cupiditate, vel voluptate inordinata. Sic reſpublica improbata Socratica, quæ vxores & liberos communes eſſe volebat: qua- D lis & Anabaptiſtarum, Nicolaitarum & Gindanorum i, qui erant finitimi Macaris in Africa, Tyrrhenorum k, Nomadum, Scytharum, Lymurniorum, Dapſolybium l & aliorum quorundam. Docuit enim vſus, vagos & promiſcuos concubitus, forſan multiplicare poſſe ſobo-

a l. 1. §. ſi. de ventre in poſſeſſ. [illegible] P. [illegible] de [illegible] P. l. 14. ad Senat. Treb. P. l. 2. in fine, ad leg. Iul. mageſt. P. [illegible] de capt. & poſtl. reuer. P. l. 24. §. 4. de mun. & hon. P.

b l. proponebatur, de iudi. P. l. Theſaurus, 3. de verb. ſign. P.

c Valer. Maxi. [illegible]

d [illegible]

e [illegible]

f Herod. in 1.

g Oroſ. lib. 4. c. 1. Aelia. lib. 6. c. 5. Ariſtotel. lib. 2. politic. c. 7.

h Cœlius Rhodigin. lib. 18. c. 28.

i Herod. in 4

k Cœlius Rhodiginus, libro 14. antiquar. 8.

l Stob. ſermo. 42.

lem,

lem. ſed non eſſe eam idoneam ad educationem. & vtilitatem reipublicæ. Nam præter contemptum Dei, ex quo ſubuertuntur reipublicæ, difficilis inuenitur educatio & ſuſtentatio plurium, vt vix liberi poſſint perduci ad vſum ad ſocietatem neceſſarium. Ita in Gallia in ſeptentrionalibus gentibus mulieres cum ſint fœcundiſſimæ, & vltra nutriendos partus diligentes, abundant cum maiori ſolicitudine, homines, certa ſunt matrimonia, & ſinguli ſuos partus educant potiùs tanquam ſuos, quàm ſi communes cenſerentur. quòd. n. commune plurium eſt, ſolet à pluribus contemni: vbi etiam multitudo permittitur mulierum ſeu vxorum, minor eſt amor viri in omnes: quàm ſi erga vnam coniungeretur: inuidia inter vxores, altera alteri partum ſurripere ſatagit, & zelotypia commota vt fera rabida inſidiatur, vt liquet ex Rachele & Lea, vxoribus Iacobi Patriarchæ: ex Sara & Agar Abrahami. Qui plures item ex pluribus liberos habet, minùs omnes inſtituit, communicare vxores etiam ſibi arguit irrationalia animalia, imo eos peiores illis facit quia nec videbis arietes aut Gallos gallinaceos, aut alias feras ſuas fœminas ſine certamine aliis concedere. quamuis homines agnoſcere aliunde debeant, matrimonium eſſe viri & fœminæ, & non virorum & fœminæ, aut viri & fœminarum, coniunctionem: & eſſe duos non plures, in carne vna a. Cenſoria etiam nota in cœlibes maximè olim introducta, vt compulſi ad matrimonium honeſta ratione, euitarent iuuenes illicitos amplexus & vagos. Declarantur autem omnes concubitus illiciti & prohibiti, qui extra legitimum matrimonium fiunt, vt fornicationes cum virginibus viduis, adulteria cum coniugatis. & inceſtus cum proximis, & quicquid dici poſſit vltra matrimonium, & ita merito prohibiti Lege diuina, b canonica c, & ciuili d.

a vide quæ in opinió differui l. 9 ſyntagmatis iuris c. 1. lib. 1. § pen. dicitur & fœminæ coniunctio quid non ſcelicet homines matrimonii appel lamus de Inſt. de iur.

b Non mœchaberis. Exod. 20. Marc. 10. ad Hebræos cap. 13.
c cap. 20. nubendi 27 q. 1. cap fornicari, 32 diſtinct. cap. ſicut ſattus, & cum ſequentibus 32. q. 4.
d Titulis de adulteriis in Pandect. & Codic. Iuſtin.

5 Chriſtianum eſt, concubinas & maximè meretrices, lupanaria, lenones & lenas a republica explodere, & punire adulteria multò magis: verùm ſi quis inquirat num ſatius ſit permittere lupanaria quam omnino prohibere. Reſponderem nunquam approbationem placuiſſe bonis viris etiam Ethnicis, multò minùs qui leges Dei colunt. At aliquando toleraſſe bonos, ad euitandum maius malum: nō ſecus quam videmus principes non probare quidem vſuras, ſed tamen aliquo modo permittere, fræno ad certam ſummam vſque iniecto, ne crudeliter ea arbitrio fœneratores in pauperes graſſarentur, & ne, ſi omnino inhiberentur, auaritia crudelius illis mutuum denegaret. Sunt loca, in quibus tam corrupta eſt iuuentus, & mores ita impij, vt ſi meretrices publicæ omnino tollantur, futurum ſit matronarum & nuptarum & virginum periclitari pudicitiam, libidine procacium, & quod infandum eſt, etiam attentandum puerorum concubitum. Et proinde permittuntur ſordes ſordeſcentibus, & vt qui in ſordibus ſunt, ſordeſcant adhuc. ne aliorum aut aliarum honeſtatem incendio libidinis violare attentent. Tentabit omnibus tamen modis reipublicæ moderator, ad frugem meliorem huiuſmodi cupiditates, pœnis etiam appoſitis, reuocare: hoc enim, eſt contra legem Dei committere; at ſi nequeat quod intendit bonum conſequi, conabitur peiora euitare. Atque in permiſſione illa lupanaris ſic perſcribet habenas, vt non omnino quod quis vellet cuique liceat, ſed vt cum ipſa permiſſione turpitudinis infamia, aliquando poſſit reſipiſcendi dare argumentum, ſegregatione harum meretricum, in loca ſeparata ab honeſtis habitationibus, adhibitis inſignibus & notis quibus diſtingui & infamari poſſint à ſingularibus, ademptis priuilegiis teſtandi & diſponendi, de quæſitis à tali arte proſtitutionis: imò adempta ſuccedendi ab inteſtato & ex teſtamento facultate, & ad terrorem quoque probarum matronarum facta lege, vt ſi qua inueniatur in ſtupro vel illicita coniunctione per ciuitatem, quòd licentia dabitur aliis meretricibus eam euocandi & ducendi in lupanar, vt quas Dei timor à turpitudine reuocare non valet, ſaltem infamiæ publicæ metus contineat.

6 Non contemnendum etiam quod prouidi legiſlatores & principes ſtatuerunt, nothos & ſpurios repellere a ſucceſſione parentum maxime illuſtrium, e & habendos tanquam ſine patre, f indignos omni honore & dignitate, non quidem quòd ipſi filij ſpurij peccauerint, quia naſci de iniuſto concubitu non eſt culpa naſcentis, ſed generantis g: verùm, vt tali repulſa ignominioſa, euitentur tales concubitus, & ex contemptu filiorum patres puniantur, & deterreantur ab illegitima generatione. neque ideo, ſine gratia etiam benemeriti ſpurij, ad honores & munera dignitatum admittendi ſunt h. Turpiſque ſemper erit habenda, inter nobiles præſertim, qui ea profeſſò virtutem colere debent vt veri ſint nobiles, aſſertio baſtardorum, & turpe certe dicere ſe ſpurios admittere pro ſuis, vocant, *baſtards auouez*. Multa de meretricum contemptu, & lupanaris turpitudine, & lenonibus alibi i diſputauimus, quæ non inutilia erunt moderatoribus reipubl. ſi conſiderent. Probarem & vt meretrices & ſcortatores quopiam vulgari opprobrio infamarentur cum caſtigatione, nempe catrimidiarentur, vocant *mitrer*. & alicubi audiui Burgundiæ morem eſſe ex lege pontificis, concubinas clericorum fiſtula concomitatas in exilium mitti & expelli à ciuitate, ſi addatur carnifex eius rei comes, augebit infamiam & metum, cum admonitione vt ſi quando redierint vnde pelluntur, futurum ſit, pœnas inferendas.

e l. ſi quis illuſtris. C. ad ſena tuſconſ. Orfician. quomodo verò & quatenus à ſucceſſione ſpurij depellantur docuimus lib. 44. Syntagmatis cap. 6.
f l. vulgo conceptū, de ſtatu hominis P.
g cap. naſci de adulterium, & cū ſequent. 56. diſt.
h cap 1. inf de filiis presbyterorū. legem, & l. f. de naturalibus lib. ca per venerabilem.
oſ § fin qui filij ſint legiti. ..... 4 tit. 17. Dem. cap 21.
i lib. 10. Syntagmatis. ....

7 Nō conueniunt certe iſti vagi & illiciti concubitus ad formandam rempublicam, ſed contrà maximè noxij ſunt, & auertunt generationem. Siquidem, vt dicunt medici, & Phyſici, ea frequenti coitu fit lubrica vulua & conceptio impeditur. Et ſi quando naſcantur ex iſtis concubitibus illicitis quidam, exiſtimandum eſt de tali commixtione meretricum degeneres populos & ignobiles, & furentes libidine, fere procreandos, & ad extremum vniuerſalem plebem ad deteriora & ignobiliora vergentem: & nouiſſimè, nec in bello ſeculari fortem, nec in fide ſtabilem, & nec honorabilem hominibus, nec Deo amabilem eſſe venturam. Sicut Bonifacius Martyr, ſcribit k Echel dobater regi Anglorum de Anglis eo vitio infamibus tunc. Et addit poſtea: ſicut aliis gentibus prouinciæ & Hiſpaniæ, & Burgundiorum populis contigit, quæ ſic à Deo recedentes fornicatæ ſunt, donec Iudex omnipotens talium criminum vltrices pœnas, per ignorantes leges Dei, id eſt per Sarracenos, venire & ſæuire permiſit.

k e. 10. ſi gens Anglorum 56. Diſt.

8 Duo ſunt etiam quæ ordines ſeu ſtatus reipublicæ poſſunt turbare, per ſuppoſitionem liberorum,

betorum, quæ euitanda eſt. Primum quòd ex illa incerta coniunctione per quã mater quidẽ certa eſt, ſed pater incertus a per opinionem ſtolidam parentum putatiuorum, ſe familiis illorum ſpurij inſerunt. Aliud eſt, quòd ex ſuppoſitione alternis partus, mulier & vir coniuncti matrimonio efficiuntur parentes, vel pro talibus habentur: vnde multa mala ſequuntur. Et primum illud, quòd alienæ forte ſordidæ ſtirpes, ſplendidis & ingenuis natalibus audeant ſubrogari: vt ſuper ſtatu ideo, omni inquiſitione & tortura ad veritatem eruendam procedendum ſit b. Quãtum verò turbata fuerit ſæpe res publica ab his qui infimo loco nati, clariſſimis familiis mendaciis ſe inſerere conati ſunt, longum eſſet recenſere, cùm etiam ſufficere poſſint exempla quæ retulit Valerius Maximus libro 9. capit. 16. Cum hoc aliud malum, vt per ſuppoſitionem partus, ſiue per adulterij generationem ſiue per ſuppoſitionem infantis alieni, adimantur filiis naturalibus & legitimis, vel aliis proximis defunctorum, per ſuppoſititios hæreditates & bona, imo & aliquando regna & imperia. Quemadmodum ferunt, vxorem Philippi Macedonum regis, Perſeum qui à L. Paulo victus eſt, poſt partum ſuſtuliſſe a matre ſartrice quadam Argolica nomine Gnatenia, & clam ſibi ſobieciſſe c. Et Eutropiam Syram, vxorem Maximiani Herculij imperatoris, cum mariti animum cuperet ſibi retinere deuinctum, ſubieciſſe ſibi dicunt Maxentium. d

a l. vulgo conceptos de ſtatu hominum.

b l. 1. § quæritur, de ventre inſpiciend. ff. l. ſuper ſtatu 9. de quæſtio. lib. 9. C tit 41. l. extraneo. §. de quæſtione. & l vnius. §. index. eo. tit. ff.

c Plutarch. in Aemilio.

d Sextus Aurelius, & Cuſpinianus in imperatorib.

9 Remedia his & ſimilibus malis adhiberi poſſe, nos admonent leges eorum qui rempublicam tractarunt, nempe pœnas ſtatuentes in huiuſmodi ſcortatores & adulteros, qui ſubiiciunt parentibus alienum ſemen, & in eos qui ſubiiciunt partus, vt in falſarios, adhibitis quoque præcautionibus, vt videatur & inquiratur an verè antè prægnantes fuerint quæ ſe peperiſſe mentiuntur e.

e titul. de ventre inſpiciendo cuſtodiendóque partu. lib. 25 P. tit. 4. & tit. ſi ventris nomine muliere in poſſeſſionẽ miſſa &c.

10 Ad curam rectoris reipublic. pertinebit & aliud caput circa generationem, non omittendum: nempe vt perſonæ quæ coniungendæ matrimonio ſint, tales tantùm admittantur quæ ætatem legitimam habeant, conſiderata locorum qualitate, ad generanda corpora firma & vtilia reipublicæ. Sicque Lycurgus, cùm viris & fœminis nuptiarum præſtitiſſet tempus, interroganti cur id feciſſet reſpondit, vt fœtus ex adultis validi procrearentur f. Quod & obſeruaſſe olim Germanos indicat Cornelius Tacitus, de moribus eorum agens, eoſque in turpiſſimis poſuiſſe, notitiam fœminæ ante vigeſimum annum habuiſſe g. Circa hanc ætatis cauſam conſideranda erunt, quæ docuimus alibi h. Et illis qui præeſt princeps aut alius ſeriò conſultabit, num ſubditis cum extraneis, ſeu alienigenis, aut vicinis permittere debeat matrimonium, aut interdicere inquantum ſua intereſt i. Siquidem in quantum ſacramentum eſt inſtitutum ab Eccleſia, libera eſſe matrimonia debere, non ambigitur, vt ſui iuris principalis non cenſeantur laici, vt & admoneantur inde ad legitimum imperium, eiuſque poteſtatem non pertinere, velle cogere ſubditos ad tradendas filias vel filios coniugio, præter ipſorum voluntatem: k in quo peccatur plerumque hodie, non tantùm à regibus, ſed etiam à regulis, & dominis territoriorum, qui ita diuites ſubditas ſuis ſeruis & infimis hominibus & inopibus, minis, vi & crudeli modo ſeu tyrannico coniungere cogunt: vnde ex inuitis nuptiis ſequi ſolent tot adulteria, diſſidia inter coniunctos, homicidia, diuortia & pleraque alia mala. Vbi enim matrimonij vinculum voluntatis & amicitiæ deeſt, ibi nihil poteſt eſſe iucundi, nihil quod poſſit iuuare vel ornare Rempublicam.

f Plutarch. in Apophtheg.

g Cor. Tacitus, de morib. Germanor.

h lib. 9. Syntagm. cap. 7.

i vide quid de his diximus li. 9. Syntag. ca. ...

k docuimus ſupra in poteſtate regia.

11 Cum his, non debet prætermittere rector reipublicæ curam inquirendi de prægnantium mulierum vtero, ne incuria hac tuti, illegitimè concumbentes, metu infamiæ partus intercipiant, ſuffocent aut perdant. Et ſi quas ad hanc impietatem peruenisse detexerit, exemplari pœna debet punire, vt & aliæ abſtineant, & ne piacula homicidiorum infantium committantur, ex quibus non tantùm ſubtrahitur perſona reipub. ſed ſæpe anima ipſa cælo, dum ſine baptiſmo animati partus ſuffocantur, & ita vita æterna eis cum vita temporali adimitur. Præludia iſtius audaciæ detegentur in poculis abortus, quæ ſolent miſceri, vel a medicis, vel pharmacopolis, vel obſtetricibus, vel aliis perditis hominibus, quæ propinantur ad ſecurè ſcortandum ſine prolis ſpe, vel ad tollendos iam conceptos partus, quod grauius ſcelus eſt dum animati ſunt: nam verè ibi homicidium l: non item ſi animatus partus non fuerit, ſed ſit embryo; vel ſi impediatur ne conceptio vlla fiat, quæ omnia etſi non ſint æquæ grauia vt homicidium animati partus, tamen non longè abſunt ab eodem ſcelere, & ideò puniuntur; tum quia mali exempli, tùm & quia habent intentionem inhibendæ generationis quæ vtilis eſt m.

l Exod. c. 21. cap. Moſes 32. q. 2. l. Cicero, de pœnis.

m l. ſi quis aliquid, §. qui abortionis, de pœnis in P. tit. ſimilibus nota. & c. ſi aliquis §. de homicid.

De obſtetricibus.

CAPVT II.

NOn ſufficit moderatori reipublicæ, circa generationem procurandam animum intendiſſe, niſi quoque de conſeruatione conceptarum partium ſollicitus ſit. cuius ſollicitudinis maior pars & præcipua, circa parturientes & grauidas verſatur, vt eis ſubueniatur, & ne partus in ipſo primo ortu intercipiantur aut lædantur. Videretur aliquibus ſollicitudo quæ ab obſtetricibus deſideratur, forſan in republica inanis, niſi res ipſa nos inuitos cogat fateri, nihil magis conuenire ſocietati hac diligentia, quæ in iuuandis parturientibus, & in conſeruandis infantibus, negotium periculoſum habet. cùm enim emittitur claustro vteri puer, etſi natus ſit homo omnium animalium princeps, tamen tantæ eſt imbecillitatis in ipſo egreſſu, vt niſi ſeriò curetur, interitus & ortus vnam habeant periodum.

2 Scimus & teſtantur quoque ſacræ inquiſitionis teſtimonia, tantæ impietatis reperiri obſtetrices, quæ ſub officio pietatis & auxilij, moliantur, perſuaſione hoſtis humanæ naturæ, cedendis in lucem interitum, aut animæ & corporis, dæmonibus faciant natorum abominandam deuotionem. Sunt plures quæ pretio vel odio impulſæ, fœtus ſuffocant, & preſſuris & artibus enecent, vel vt priuent ſobole legitima parentes, vel vt tenellos ita tractent vt potiùs monſtra & dedecori parturientibus, quàm filij humanæ figuræ videantur. Sunt & quædam obſtetrices, quæ partium ſuppoſitione vti ſoleant, vt inſerant familiis ſplendidis, cum maxima iactura proximorum alioquin ſucceſſurorum, alienas ſoboles. Poſſunt & alia infinita propemodum

mala ex prauis & impiis obſtetricibus, vel circa A decumbentes vel circa partus inferri, quæ potius ſilenda quam detegenda ſunt a, verum adminiſtratoribus politicis ſic ſtudioſè præcauenda, vt electione bonarum & fidelium atque peritarum obſtetricum, anteoertantur. Quemadmodum enim Agricolæ, non minori diligentia imo maiori, ſemina iactata & ſatas nuperrime & teneras plantas curant, quàm iam adulta & ſegetes, aut annoſas arbores: ſic expedit rectorem reipublicæ diligentiori ſollicitudine teneras iſtas hominum plantulas, cùm ſibi auxilio eſſe nequeunt, quàm iam adultos homines qui ſibi ſubuenire poſſunt, procurare: vt etiam obſtetrices, quæ inſidiantur humano generi ſuis artibus, morte crudeliſſima, vt inuadentes innocentiſſimos pueros affici merentur: & contra maximis muneribus remunerandæ, quæ ſtudium fideliſſimè adhibent ad partus conſeruandos matréſque eorum curandas. B Pharao ſublaturus genus Iſrael, nulla magis arte ſe poſſe aſſequi quod decreuerat certò arbitrabatur, quàm ſi obſtetrices ad eam rem corrumperet edicens vt Hæbræorum mares in ipſo partu necarent, adiurauitque Siphram ſeu Sephoram & Phuam huic auxilio deſignatas, vt ita facerent, quod tamen illæ à tanta crudelitate alienæ noluerunt exequi. & proinde etiam dignæ habitæ a Deo muneratione, qui ædificauit eis domos b.

a vide Iacobū Sprengierum, in malleo Maleficarum, parte 1. q. 2. cap. 13. pag. 144.

b Exod. c. 1.

3 Pars ingenij perſpicaciſq́ue intelligentiæ, obſtetricis officium eſt, vt ait Ariſtoteles: c non ſolùm enim difficultati partus opportunè expediteq́ue ſuccurrendum eſt: ſed etiam contra ea, quæ accidant protinus agendum ingenioſè, & in ſecando deligandoq́ue vmbilico infantis, prudentia requiritur ac peritia, propter pericula quæ inde facile oriuntur, & circa ſecundas vel C ſecundinas parientium. Antiqui Athenienſes & alij quidam obſtetrices non habebant, ſed mulieres verecundia ductæ ſæpe interibant. Athenienſes quippe cauerant, nequis ſeruus aut fœmina, artem medicinæ diſcerent: donec Agnodice virgo concupiſcens medicinam, eam viri habitu didicit, & ſubuenit mulieribus: cuius exemplo Athenienſes legem emendarunt d: Inter medicinam exercentes ponuntur etiam obſtetrices, ab Vlpiano e. Et Plinius morborum aliquorum remedia citat, ex placitis quarundam obſtetricum, Sotyræ & Salpes f.

c Ariſtote. lib. 7. de hiſtoria animal. c. 10.

d narrat latiùs Hyginus in fabu. 12, c. 274

e l. 1. §. ſed & obſtetricem, de extraordina. cognitioni. lib. 50. P. tit. 13. & in l. item ſi obſtetrix 9. ad legem Acqui. li. 9. P. tit. 2.

f lib. 28 c. 7. & lib. 12. c. 6.

4 Refert Ammianus g Marcellinus, Euſebiæ vxoris Conſtantij fraude, cùm pridem in Galliis Helena vxor Iuliani & ſoror Conſtantij, marem genuiſſet infantem, hoc perdidiſſe dolo, quòd obſtetrix corrupta mercede mox natum, præſecto pluſquam conuenerat vmbilico, necauit; tanta D támque diligens opera inquit, nauabatur, ne fortiſſimi viri ſoboles naſceretur.

g Amm. Marcellinus lib. 16. Iuliano.

5 Plato variis in rebus vſum obſtetricum h, conſiderat, & vt poſſint incantationibus & medelis, excitare mollirèue partus vexationes, & ægre parturientibus opitulari, fœtúſq; educere: & ſi intempeſtiuum fore videatur, obtundere atque retrudere. vt non nouus mos cenſeri debeat anilium excantationum, quibus vtuntur etiamnum iſtæ obſtetrices contra fidei tamen præcepta, hærentes gentilibus, atque idololatrarum cautionibus, quod emendandum in republica eſt, & cauendum ne retrudendo partus, homicidia data opera in fraudem parentum moliantur.

h Plato in Theæteto, ſiue de ſcientia, dialogo 13.

Addit Plato aliud officium, vt acutiùs animaduertant quæ prægnantes ſunt, & quæ non ſunt: quod & munus admittunt Iuriſconſulti i. Et propterea idem Plato admonet ne admittantur ad hoc munus ſteriles, aut virgines: ſed tantùm quæ diu virū expertæ, & nūc parere poſſe deſierunt. Cauſam, inquit, huius Dianam ferunt, quæ cùm thori exſors ſit, partuum tutelam ſuſcepit: ſteriles verò fieri obſtetrices vetuit. Quoniam humana natura imbecillior eſt, ad artes earum rerum quas nunquam experta eſt. Addit & illas tanquam pronubas, in conficiendis coniugiis aptiſſimas, quippe quæ optime callent, quam cui iugare, ad generoſæ prolis procreationem oporteat, & in hoc non minùs gloriantur, quam in vmbilici ipſius præciſione: cui certè arti cauendum eſt reipublicæ, ne lenocinium miſceatur.

i de ventre inſpiciendo, l. 1. lib. 25. P. tit. 4. vbi adhibentur ſœminæ ad inſpiciendi ob hanc cauſam vterum & cōditiones vt ſint probatæ artis, & fidei, &c.

Vſus illarum in republica quoque adhibetur ad dirimendas lites, num aliqua dicatur virgo, B an corrupta, vel mulier: & earum iudicio vt plerunque, res terminatur: vt k dum agitur de matrimoniis diſſoluendis ob frigiditatem vel maleficium: Non tamen ſemper; & proinde contra relationem obſtetricum, de virginitate, vel corruptione, admitti debent in contrarium probationes, & aliæ mulieres matronæ probæ & peritæ, adhiberi, quia ſæpe manus fallitur & oculus obſtetricum l.

k c. propoſuiſti 4. de probatio. lib. 2. tit. 19. c. litteræ veſtræ, 7. & c. fraternitatis 6. de frigid. & maleficia. li. 4. tit. 15.

Sed & ex malitia obſtetricis, clauſtra virginitatis & hymen rumpi poſſunt, vt quæ virgo & ab intactu viri eſt libera, videatur eſſe corrupta. Sicut apud diuum Auguſtinum m. Si obſtetrix virginis cuiuſdam integritatem, manu velut explorans, ſiue maleuolentia, ſiue inſcitia, ſiue caſu, dum inſpicit, perdidit: Non opinor, inquit, tam ſtultè quenquam ſapere, vt huic periiſſe aliquid exiſtimet de ipſius corporis ſanctitate, quamuis C membri illius integritate iam perdita.

l cap. cauſam matrimonij, 14. eo. tit. de probation. ca. nec aliqua 27. q. 4.

m Auguſtinus lib. 1. de ciuit. Dei, c. 18.

De educatione liberorum infantium procuranda, & de eorum expoſitione caſtiganda.

CAPVT III.

QVemadmodum iuris naturalis eſt procreatio liberorum, ſic & procreatorum cura, & proinde, vt ea à parentibus certis præſtetur, officium moderatoris reipublicæ procurare debet. Et primum proſpicere ne infantes certi, deſtituantur ope & auxilio parentum, vel alienorum. Sunt incerti ſæpe patres, qui tamen tales eſſe dicantur à meretricibus, & proinde vtero depoſito deferunt ad illos infantes vt ad patres, qui tamen eos nolunt agnoſcere, vt liberos: quia filiū eum definimus, quem nuptiæ demonſtrant. n vnde accidit, vt ſæpe deſtituti ope infantes D moriantur.

n l. filium 6. de his qui ſunt ſui vel alie. iur. P. l. 5. de in ius voc.

2 Quare ſtatuendum eſt, vt, ſummariè & de plano, ſi conſtiterit filium vel parentem eſſe, alere partum iubeatur: vt contra ſi non conſtiterit, non erit negans cogendus præſtare alimenta o. Extra matrimonium difficiles ſunt probationes aſſerentis aliquem genitum ab aliquo non coniuge: quin & tanquam impoſſibilis conditio, illa remittitur ſi docuerit ſe eſſe filium alicuius: cùm nemo certò patrem demonſtrare poſſit p: mater enim ſcit ſibi filium eſſe, pater credit. Atque tutum non eſt, meretrici dicenti partum eſſe alicuius non mariti credere; eadem enim perfidia qua illicito concubitu ſe polluit cum vno, & cum aliis quoque participaſſe præſumitur, & mentiri in

o l. ſi quis à liberis 5. §. ſi vel parens de libe. agnoſc.

p l. Lucius Titius, ff. de condictio. & demonſtratio. li. 35. tit. 1.

cligendo

eligendo patre, quem forſan ditiorem cæteris cōcubinis eſſe ſcit. neque vnius teſtimonium, ſufficiens eſt. quum etiam hodie concubinatus, qui olim habebat præſumptionem affectionis indubitatæ,[a] nun permittatur[b], & proinde non ampliùs quæritur de liberis natis ex illo concubinatu, qui dicebantur naturales tantùm, & filiationis faciebant argumentum, & ſucceſſionis, ſaltem ratione alimentorum habebant quendam locum c.

3 Fuit & eſt remedium, vt & mulier quæ vult filium alicuius aſſerere, & ex eo ſe prægnantem dicere, ei denunciet, vel his quorum intereſt, qui alioquin ſucceſſuri eſſent. Si de marito agatur qui diuerterit, vel mortuus fuerit, debet denunciatio fieri intra 30. dies poſt diuortium vel poſt mortem. quamuis etiam poſtea, cauſa tamen cognita audiri debeat d. Is autem cui denunciatur maritus exiſtens, ſi non negauerit, & contra non denunciauerit non eſſe eam ex ſe prægnantem, non quidem ideo cenſetur approbaſſe aut agnouiſſe partum, ſi aliter probare poteſt: verum tamen cogendus eſt pendente controuerſia illico eum alere, ſiue ſit ſuus ſiue alienus.[e] & ſi non agnouerit, extra ordinem eſt coercendus, id eſt arbitrio iudicis f. præſumptio enim matrimonij facit interim filium. Sed hoc quando quæritur de editis vel conceptis tempore coniugij quod dein morte vel diſſidio ſeparatū eſt, vel ex cauſa aliqua affinitatis detecta: verùm dubitatio maior in muliere prægnante, quæ ſe dicit ab aliquo concepiſſe. in quo ceſſat præſumptio matrimonij & ille neget, dicatque ſe partum alere non debere: & proinde difficiles omnino ſunt probationes, vt ad coniecturas perueniendum ſit: quæ erunt arbitrio iudicis perpendendæ, num concludere poſſint præſumptionem vrgentem ad decernenda interim alimentā partui.

4 Maxima autem dicitur, ſi deferente iuramētum reo mulieri agenti illa iurauerit eius eſſe, vel defuncti, deferente hærede iuramento. nam tunc ſine præiudicio ſtatus partus, decernenda ſunt alimenta partui & matri, & poſtea de veritate quæri poterit g: Non tamen ſponte & reo non deferente. Iuranti mulieri, alicuius eſſe partum, credendum eſt h, quia iurans nemine deferente, ſibi tantùm iurat [i]. Neque etiam iudex poteſt deferre iuramentum in ſupplementum probationis mulieri; quia in criminalibus tale iuramentum ſupplendæ probationis cauſa, non recipitur.[k] eo quod in illis cauſis, probationes debeant eſſe luce meridiana clariores. l iurare verò non tenebitur conuentus vt partum agnoſcat, ſi neget & probatio nulla ſit, quia actore non probante reus abſoluitur m. Et qui iudicium accipere non compellitur, nec iurare cogendus eſt. n Et in hac quæſtione, Scæuolæ iuriſconſulti reſponſum notandum eſt: *Imperatores*, inquit, o *Antoninus & Verus Auguſti, Claudio Apollinari reſcripſerunt in hæc verba: probationes quæ de filiis dantur, non in ſola adfirmatione teſtium conſiſtunt. Sed & epiſtolas quæ vxoribus miſſæ allegarentur, ſi de fide earum conſtet, nonnullam vicem inſtrumentorum obtinere, decretum eſt. Mulier grauida repudiata, filium enixa, abſente marito vt ſpurium in actis profeſſa eſt: quæſitum eſt, an is in poteſtate patris ſit: & matre inteſtata mortua, iuſſu eius hæreditatem matris adire poſſit, nec obſit profeſſio a matre irata facta, reſpondit, veritati locum ſuperfore.* Erit & ſpecies probationis, ſi quis dixerit ante partum ex concubina eſſe ſuum, nam poſtea negatio illi non proficit p. accedent & aliæ fornicationis violentæ præſumptiones, vt vidiſſe nudum cum nuda in eodem lecto iacentes. in ſecretis locis & latebris, electis horis, ſolum cum ſola q.

5 Non debebit iudex tamen in hac cauſa deferre tantùm pietati & miſericordiæ, vt veritatis & iuſtitiæ obliuiſcatur r, ſunt enim meretricum doli & fraudes quibus decipere nituntur, maximè ſimplicium iuuenum mentes, & conantur illis perſuadere, à quibus plura ſperant ex concubitu illorum peperiſſe vel ſe concepiſſe Et quamuis alimentorum cauſa ſit tractanda ſummariè & de plano s, tamen non ita ſummariè, vt iniuria cuipiam irrogetur, conſequentiam enim habet compulſio, vt quis cogatur alere partum tanquam ſuum. Si quidem qui agnitus eſt vt ſuus, poteſt & ignominiam adferre ei coi aſſignatur, quòd ſcortatus fuerit, quòd nothum habeat, & quòd nothum illum in poſterum agnoſcere vt filium naturalem cogatur, quæ probis viris, de bona fama inter bonos & graues, demere videntur t. Et proinde non exiſtente probatione clara contra negantem partum ſuum eſſe, u vel probato, quòd ea quæ aſſerit, meretrix eſt, & multis proſtituta, certus pater definiendus non erit temerè: attamen talis partus editus, matri erit reſtituendus, vt officio ſuo ſuugatur in eo lactando & nutriendo: & ſi inops ſit, ad miſericordiam publicam remittenda cauſa. Sic etiam probationem exigi ad definitionem filiationis, priuſquam iudex cogat aliquem tanquam patrem alere partum, ex verbis Cæſarum fratrum liquet, x qui in hunc modum reſcripſerunt, matri cuipiam agenti, *Si competenti iudici, eum quem te ex Claudio enixam eſſe dicis, filium eſſe probaueris, alimenta ei pro modo facultatum præbere iubebit.* non poterit autem dubitare iudex, ſtatuere filium natum à matre ali debere y. Et ſi patet liquidis, probationibus appareat, nec filium negare cuiquam liberum eſſe ſenatuſconſulta de partu agnoſcendo, ac denunciata pœna, item præiudicium edicto perpetuo propoſitum & remedium alimentorum, apud præſidem maiori trimo petenti, nomine eius monſtratum iure manifeſtè declarant z.

6 Ad hæc curabit per magiſtratus princeps, ne expoſitio liberorum impune fiat, niſi ſaltem mater cognita fuerit: vt intelligatur cuius partus ſit. Si fieri quidem tutò poſſet, omnis expoſitio inhibenda eſſet: ſed verendum eſt, ſi ſeueriùs inhibeatur, ne partus potiùs ſuffocentur, quàm patiantur venire in publicum metu pœnæ. Et ideò ne id accidat detrahendum eſt ſeueritati pœnarum, & quomodocunque inueniantur expoſiti infantes, procurandi erunt, relicta pœna in exponentes, arbitrio iudicis, iuxta ea quæ Cæſares Valentinianus Valens & Gratianus, reſcripſerūt. *Vnuſquiſque*, inquiunt a, *ſobolem ſuam nutriat: quòd ſi exponendam eam putauerit animaduerſioni quæ conſtituta eſt ſubiacebit.*

7 Nimiúmque grauis & inhumana viſa eſt abdicatio liberorum, quæ fiebat à Græcis, [b] ex qua negabatur, filius eſſe filius, & pater pater, & fiebat vis naturæ, cum tamen ius agnationis & ſanguinis, nūllo iure ciuili tolli poſſit c. & Romani aliquando potiùs maluerunt vitæ & necis poteſtatem in filios permittere, quàm illam abdicationem d, in cuius locum ſubrogauerunt exhæredationem. Acerba etiam præter modum viſa eſt abdicatio, per quam abdicatus exutus veſtibus

a Ideo permittebantur hi qui non erant cōiugati. De cōcubinis in P. & c. l. 29. de adulter. P. minime autem coniugatis, nouella 18. c. 5. nouella 89. c. 12. §. 5. dicebant enim cōcubinā quæ cum vno tantū peccat, meretricem verò quæ cum multis: Balſamon ad c. 26. epiſtol. Baſilij ad Amphilochiū vidēda l. palam, 43. de tit. nuptiarum lib. 23. tit. 2.
b In nouella Leonis imper. 91. vt concubinam habere nō liceat. cap. nubendi, 27 q. 1. c. fornican. 86. diſtinct. cum ſimil. non Mœchaberis Exo. 20. Marci, 10.
c titulo, de naturalib. liberis. C. c. cum haberet. & ibi gloſſ. de eo qui duxit in matri. quā prius polluerat per adulter.
d l. 1. de ventre inſpicien. lib. 25. 30. tit. 4.
e de l. 1. §. idem. Iulianus.
f de l. 1. §. pœna, & ibi gloſſ. facit l. 2. de infanti expoſ. l. nec filium. C. patr. poteſta.
g L. ſi mulier ventris nomine in poſſeſſione calūniæ cauſa eſſe dicetur. lib. 25. P. tit. 5.
h argumento à ſimili in c. mulieri, 14. de iureiurand. l. 2. tit. 24.
i l. 5. de iureiuran. lib. 12. P. tit. 2.
k c. fin. de iuraiuran. gloſſ. adde c. mulieri
l l. ſ. c. de probat. cap. ſciant cuncti. 3. quæſt. c. epiphaniū. 2. quæſt. 6.
m l. qui accuſare de edend. c. l. actor. c. de probationibus. l. ſ. cap. de toi viud.
n l. reuerſ. 35. §. f. de verſi iur. P.
o in l. Imperatores, 29. in ag legiam matertia 6. de probatio. lib. 22. P. tit. 3.
p c. per tuas, 10. de probatio. c. per tuas, e t illi meliſſa, quo ſi lij ſint legit. l. tuā 16. de probatio P.
q de quibus in c. literis, 12. de præſumptio.
r c. ex tenore, ei. de foro cōpete. c. nuper de donatio. inter virum & vxor.
s l. 2. de ferijs P. c. non ſimili.
t l. ſi qua mulier, ad ſenatuſc. orphytia.
u l. 5. de alend. liber. l. 5. C. tit. 25.
x l. 4. de alend. liber. lib. 5. C. 6. 25.
y auth. ſi pater cauſam diuortio lattie, apud quē liberi morari vel educari debeant. lib. 5. C. tit. 24. l. alimenta, 21. de negot. geſtis lib. 2. C. tit. 19.
z l. nec filium 9. de patria poteſtate, lib. 8. tit. 47.
a l. 2. de infantibus expoſitis, lib. 8. C. 52.
b Diony. Halicar. in 2 l. abdicatio 6. de patria poteſtate, lib. 8. C. tit. 47.
c l. iura autem agnationis de pact. P. tit. l. iura ſanguinis, de reg. iur. P.
d Diony Halicar. in a. l. fin. de patria poteſta. C.

ſeu ſpoliatus,dimittebatur,vt nullus eum recipere auderet, niſi læſæ reipublicæ reus dici vellet, quamuis pater eum poſſet ſibi reconciliare a. Sed crudelior viſa eſt abdicatio ſeu expoſitio infantium. Siquidem non erat abdicatio filiorum permiſſa etiam inter Græcos, præterquam in cauſis, quibus exiſtimabatur filius præter modum patrem offendiſſe: vt ſi filius noctu foris cubuiſſet, ſi commeſſaretur, ſi lenones pulſaſſet, ſi libidini incumberet b, ſi paternæ voluntati repugnaſſet c vel aliam ingratitudinis cauſam in eum commiſiſſet. quemadmodum nec licet exhæredare filios parentibus, niſi ob iuſtas cauſas iure ad id expreſſas d. At dum infantes exponuntur & abdicantur ita, & pro derelicto habentur, crudelitas eſt parentum in eos quos Deus curandos illis conceſſit, qui nullum ſpecimen ingratitudinis adhuc edere poſſunt, ex quo mereantur ita à parentibus deſeri, vt nec quoque hodie iuſtè B exhæredari à parentibus poſſint. quia ingratitudinis cauſam nullam cõmittere poſſint.

> a Senec. controuerſiarũ 5. vide Alcia. 2. diſtinctio. c. 18 Ariſt. 8. Ethicorum c. 14.
>
> b Lucian. in abdicato.
>
> c videas Fabium Quintil. lib. 3. c. 6 & li. 7. c. 4. Plinius l. 7. cap. 45. Plato 11. de legib.
>
> d nouella. 115.

8 Thebanorum lex erat e ſanctiſſimè poſita, ne ciui Thebano liceret infantem exponere, neque in ſolitudinem abiicere, capitis ſupplicio: verùm ſi in extrema mendicitate eſſet conſtitutus pater, cogebatur ſtatim ipſum infantem ad magiſtratum cum ipſis faſciis adferre, qui acceptum alicui tradebat leui pretio, cum quo pactum & conditiones accedebãt, vt per ſuam fidem infantem aleret, & adultum ſerui vel ſeruæ loco haberet, ſic vt alimentum & educatio ſeruitute compenſaretur. Inter Chriſtianos in politicis adminiſtrationibus, conſultum rectè paulo aliter eſt, vt infantes expoſiti quorum etiam parentes ignorarentur, vel cogniti mendicitate compulſi eos non poſſent nutrire, in certo loco ſeu hoſpitali ex publico alerentur, & poſtea inſtitutioni vel artificio C cuipiam locarentur: locus βρεφοτροφεῖον nominatur f, de quo nos alibi diximus g: atque mitiùs actum in expoſitos inuentos, qui non deliquerunt ſed parentes, ne ſeruitutis labe notarẽtur h. Quod Gregorij 9. conſtitutione declaratum poſt Cæſares, adempta parentibus patria poteſtate, qua indigni ſunt, qui ſanguinolenti filios audent aliorum miſericordiæ quam ipſi non habent, exponere; dicti parricidæ & vt tales puniendi i. Si à patre vel ab alio, ſciente ipſo, vel ratum habente, vt ait Gregorius k relegato pietatis officio, infans expoſitus extitit, hoc ipſo a poteſtate fuit patria liberatus. Nam & hoc caſu in ingenuitatem libertus, & ſeruus in libertatẽ eripitur: quod & de prædictis cuiuſcunque ætatis languidis ſi expoſiti fuerint, vel ſi alicui eorum impie alimenta denegari contigerit, eſt dicendum. Sane qui hos ſuſcipiunt, non poſſunt propter hoc in eorum perſo- D nis ius aliquod vendicare. Expoſiti, ad mortem quodámodo expoſiti videntur l. Et eò magis, quò in loca hominibus infrequentata exponuntur, vt dum in ſyluis in deſertiſve aliis locis relinquũtur in quibus aliquãdo expoſiti, deuorãdi receperunt à feris animalibus miſericordiam, quam parentes denegauerant. & nutriti ab illis feruntur.

> e Aelianus, lib. 2. de var. hiſtoria.
>
> f l. ſancimus. 18 l. illud 16 de ſacroſ. eccleſ. C.
>
> g lib. 15. Syntagmat. cap. 18. num. 4. & ſequentib.
>
> h vt plene docuimus lib. 2. ſyntag. n. 10 c. 10
>
> i loceo pluribus, lib. 15. ſyntagm. cap. 18. num. 6.
>
> k c. vni. de infant. expoſit. lib. 5. tit. 11. vide titulum ſimilem, & l. 2 in Codice Iuſtinian. de Infantib. expoſit. lib. 8 tit. 52.
>
> l d. l. 2. & 3. de Infantibus expoſ. C.

9 Neque tamen me præterit lex Romuli, qua populo neceſſitatem tantùm conſeruandi maſculinam prolem, & ex filiabus primogenitas impoſuit, reliquam verò prolem exponi permiſit, maxime ſi quid mutilum aut monſtroſum natũ fuiſſet, ſed poſt triennium habito indicio quoque vicinorum m. Verùm Romulus & reliqui, qui tales expoſitiones permiſerunt, plus rationem habue- A runt corporum ad arma idoneorum, quàm animæ: tanquam adhuc rudes, & mandata Dei veri ignorantes, quorum vno ſcriptum eſt. *non occides.* Ob quod præceptum principi, qui vices Dei in imperio agit, proſpiciendum eſt, ne in ſua republica & principatu, directo vel per obliquum homicidia committantur, maxime infantium, qui per illam expoſitionem ſubiicerentur morti, non dicam immeritæ tantùm, ſed crudeliſſimæ, nempe famis, quæ maxima & atrociſſima eſt. Et adhuc eſſet cædes deteſtabilior quòd a parentibus authoribus vitæ, inſertur. A parentibus, inquam, quos natura præfecit, non ſolùm generationi filiorum, ſed etiam conſeruationi & defenſioni vitæ illorum, vt certè reſponſum ſit plus terreri natura parentes in liberorum contumelia, quam in propria n. Et ideo etiam alibi reſponſum, oblatum à patre filium magiſtratibus puniendum di- B gnum morte, à pœna mortis liberandum. Ne illa nota inuratur patri, quòd voluerit ad carnificinã offerre filium o. Omitto grauiſſimas pœnas impoſitas parricidis, p & his qui liberos occiderunt, veluti in monſtra; quia nec belluæ ferociores, partus ſuos lacerare aut exponere ferantur: imo contrà pro illorum ſalute omni ſtudio lædere conantibus intrepide ſe obiicere. Et Adrian. Imp. fertur, cum in venatione filium ſuum quidam necauerat, qui nouercam adulterabat, in inſulam eum deportaſſe: quòd latronis magis quàm patris iure, eum interfeciſſet: & patria poteſtas, in pietate debeat non in atrocitate conſiſtere, vt reſpondit Iuriſconſ. Marcianus q. Sed & imperatores Valentinianus, Valens, & Gratianus, attẽtaſſe necare infantem etiam alienum, exiſtimarunt crimen capitale, *Si quis*, inquiunt, r *necandi infantis piaculum aggreſſus aggreſſave ſit, ſciat ſe capitali ſup-* C *plicio eſſe puniendum.* Educatio liberorum, eſt naturalis: quia & feræ huius habent ſollicitudinem s & ideò crudeles merito habiti qui abiiciunt ita partus, t & eis alimenta denegant: cum non minùs necare videntur prolem, qui alere nolunt, quàm qui partum ſuffocant u. Maximè quando adhuc teneri & recenter nati ſunt infantes. qui ea modico nutriti poſſunt. Sicut & docuerunt Ægyptij, qui parua adeo natos educant impenſa, vt omnis ſumptus in pueros quouſque ad ætatem perueniant à parentibus impenſus, non excederet drachmas viginti: ſi credamus Diodoro Siculo x. Sed & mater lacte proprio ſaltem per triennium nutrire infantem poteſt, ſine vllo aut cum modico ſumptu.

> m Dionyſius Halicarnaſ. lib. 2.
>
> n Iuſti quidem, quod met. cauſa, in P.
>
> o L. milites agrum, 15. §. fin. de re militar. lib. 49 P tit. 16. vide Iul. clar. l. 5 ſententiar. §. hm quæſt 60. Alciat. l præſum. cap 4.
>
> p in L. penult. ad leg. Pomp. de parric. lib. 48 P tit. 9 l. 2. de his qui parentes aut liberos occiderunt lib 9. cap tit. 7.
>
> q in d. lege, ſ. ad legem Põp. de parric. C. P.
>
> r l. ſi quis necandi. § ad leg. Cornel. de ſicariis lib. 9. C. tit. 16
>
> s l. 1 & ſecun. de Iuſtitu. & Iur. 20
>
> t de infantib. expoſ.
>
> u l. necare. de liberis agnoſ.
>
> x lib. 1 cap. 6.

De nutricibus.

CAPVT IIII.

D INter perſonas quas vtiles & neceſſarias ducimus in reipublicæ cura, ſeu in partibus eius curandis, ſunt nutrices, cũ quarum lacte & pueri puellæve, ſugũt & naturã & mores earũ. & cõſuetudine cõtinua etiã diſcũt cũ verbis etiã virtutes, aut vitia, aut ſaltẽ propenſiones ad eadem. vnde vetat Plato, nutrices inanes aut aniles fabulas pueris narrare, vt & Plut. de Inſtit. puer. Ante omnia ne ſit vitioſus ſermo nutricibus, ſapiẽter Chryſippus optauit: quãtùmque res pateretur optimas eligi voluit. Et morũ quidẽ in his haud dubiè prior ratio eſt: rectè tamen etiã loquãtur. y has primùm audiet puer: harum verba effingere imitando conabitur. & natura tenaciſſimi ſumus eorũ quæ rudibus annis percipimus: vt ſapor quo noua imbuas, durat: nec lanarum colores quibus ſimplex ille candor mutatus eſt elui poſſunt, & hæc ipſa magis

> y Quintilian. lib. 1. inſtitution. cap 1.

magis pertinaciter hærent quæ deteriora ſunt. Nam bona faciſe mutantur in peius: vt neque debeat aſſueſcere infans ſermoni qui dediſcendus ſit. Multis apud Gellium [a] docetur: fœliciorem eſſe nutritionem infantis ex lacte & conſuetudine propriæ matris, quàm alterius mulieris, deinde quòd cum alimento lactis infantes ſugunt naturam & mores quodammodo nutricis. nec fruſtra creditum eſſe, ſicut valeat ad fingendas animi atque corporis ſimilitudines, vis & natura ſimilis: non ſecus ad eandem rem, lactis quoque ingenia & proprietates valere. Neque in hominibus id ſolùm, ſed in pecudibus quoque animaduerſum. Nam ſi ouium lacte hœdi, aut caprarum agni alerentur, conſtat fermè in his lanam duriorem, in illis capillum gigni teneriorem. In arboribus etiam & frugibus, maior plerunque vis & poteſtas eſt, ad earum vim vel detrectandam, vel augendam, aquarum atque terrarum quæ alunt, quam ipſius quod iacitur ſeminis. Ac ſæpè videas arborem lætam & nitentem, in locum alium tranſpoſitam, deterioris terræ ſucco deperiiſſe. Sic & nati infantis modò animus & corpus benè ingenitis primordiis inchoatum, inſitiuo degene- A riique alimento lactis alieni corrumpitur: præſertim cùm adhibetur nutrix ſerua, impudica, temulenta, barbara, aut eiuſmodi malis moribus prędita, vt hodie fieri ſolet, malo cum Reipub. detrimẽto. Hócque argumẽto vtitur Homer. [b] ad arguendos mores ferinos quòd videantur tales aliti a feris.

Non eques ipſe pater fuerat tibi nec Hercule Peleus.
Non Thetis eſt genitrix: glaucum te protulit æquor.
Aeris & rupes, mens quod tibi dura, ferox que eſt.

& apud Virgilium 4. Æneid. Dido in Æneam

Nec tibi diua parens generis nec Dardanus author
Perfide: ſed duris genuit te cautibus horrens
Caucaſus, Hircaneq; admorunt vbera tygres.

Remum & Romulum latrociniis addictos putant, quòd expoſiti lacte lupæ à quibuſdam nutriti aliquandiu ferantur [c]. dicitur & Hagis rex Curetum filius antiqui regis Gargoridis expoſitus à ceruа enutritus, & ex conuerſatione nutricis, eximiam puero pernicitatem fuiſſe, haud inferiorem B velocitati ceruorum inter quos degebat [d].

M. Cato. cùm vxor peperiſſet, & ita proprio lacte nutriret infantem, frequenter quoq; ſeruorum pueros admouebat mammæ, quò beneuolos eos ex educationis conſortio erga filium redderet [e].

[a] Gellius lib. 12 cap. 1.

[b] Homerus refert & Macrobius Saturna. lib. 5.

[c] Iuſtin. li. 43.

[d] Iuſt. lib. 44.

[e] Plutarch. in Catone.

DE REPVBLICA

ſiue

DE PRIMA INSTITVTIONE

puerorum & iuuenum in ſocietate ciuili.

LIBER DECIMVSQVINTVS.

De neceſſitate inſtitutionis puerorum, & in quibus debeant priùs inſtitui.

CAPVT I.

QVIA, vt ait M. Tul. Cicero [a], nullum munus reip. adferre maius meliúſve poſſumus, quàm ſi doceamus atque erudiamus iuuentutem, iis præſertim moribus atque temporibus, quibus ita prolapſa eſt, vt omnium opibus refrænanda atque coërcẽda ſit: non minorem reipublicæ curam in ea parte collocandam eſſe cenſebimus, quàm in cæteris quæ ad adminiſtrationẽ eius qui præeſt ciuibus, impendendam eſſe operæpretium videtur. Atq; Plato, in omnib. penè dialogis, maxime in Lache 21 dia. parentes in primis ad rectè educandos filios adhortatur, ſciens non poſſe genus humanũ abſq; gubernatoribus optimis, vel honeſtè viuere, vel fœliciter gubernari, præterea, nunquam fore bonos in rep. principes, niſi viri ſint probatiſſimi, ſtatim videlicet à tenera ætate diligenter exculti. Difficulter, & ſæpe nimia ex indulgentia, pueritia ſub domeſticorum cura D regitur: quæ nacta licentiam in adoleſcentiæ ætate, laſciuiã cũ ſuperbia ſequitur, & ſine frenis ad ſolutiorẽ vitam trãſitio ſummo diſcrimine poſita tunc cùm à domeſticis parum obſeruetur, etſi à Regibus & magiſtratibus infœliciter negligatur: præſertim cùm adoleſcentes, tam ſe inuicẽ coinquinent quàm à grandioribus paſſim inficiantur.

Omnis ætas prona ab adoleſcentia ad malũ vt Deus expreſſit [b]. & faciliùs nouæ plãtæ læduntur à tempeſtatibus & calamitatibus ſuperueniẽtibus, quàm iam grandiores arbores, niſi ab his teneræ conſeruentur. 2 Anima hominũ maximè iuuenũ, aut puerorũ, eſt tãquã tabula raſa, in qua quod C volueris ab initio, facilè eſt ſculpere vel ſcribere vel pingere. aſt vbi primos colores, & (vt loquar ſignificantiùs) primos characteres exceperit, vix efficitur vt ita mutari poſſit, quin ſaltẽ priorũ non remaneant maculæ. vt vaſa noua primũ quem infunderis liquorem, odore retento referunt.

Mæcenas admonens Octauium Auguſtũ de republica inſtituenda, hoc quoq; inquit, per te hortor inſtituas vt patritij equeſtriſq; ordinis homines, dum adhuc pueritiam agunt ludos literarios frequẽtent: adoleſcentes autẽ facti, equos & arma tractare diſcant: ad vtrũq; doctoribus certo ſtipẽdio conductis. ita eos ad omnia negotia aptiores habebis [c]. Diogenes Sinopenſis, multis verbis in inertiã & inſcitiam Megarenſiũ inuehebatur: dicebátq; ſe Megarenſis alicuius eſſe malle arietem quam filiũ. Quo ſignificat Megarẽſes, pecoris diligentiorẽ curam gerere quàm liberorũ [d]. Quẽadmodũ enim prægnantib. & parturientibus mulieribus adhibentur prudentes & prouidæ obſtetrices, quæ eis auxilio eſſe poſſint, & exitum facilẽ & commodũ partui afferre: Sic animis iuuenũ prægnãtibus, & quibuſdã naturalibus propenſionib. in partũ properantibus adhiberi debent diligentes ingenij directores & ductores, qui partus excipiant & informent. Siquidẽ, vt ait Plato in conuiuio de amore, Dial. 25. omniũ prægnans & grauidum eſt hominũ corpus, prægnans & anima. Et cùm ad certã ætatem peruenerimus, parere noſtra natura cupit: parere verò in turpi nequit: in pulchro poteſt. Et Philo Iudæus libro de præmiis & pœnis, omnis (inquit) hominis ab ipſa natiuitate

[a] 1 de diuinatione.

[b] Gen. 8. ver. 21.

[c] refert Dio. Caſſius lib. 52. hiſt. Rom.

[d] Ælia. lib. 12. de varia hiſt.

anima eſt grauida: qnippe quæ bonum & malum coocepit ex vtriuſque imaginatione.

Itaque in legibus & republica, Plato magiſtratum inter cæteros adoleſcentiæ præfecit proprium, qui per exploratores tam die quàm nocte miſſos per vrbem, ſingulos ſingulorum adoleſcentum mores, verba geſtúſqoe obſeruarent, ſinguláque eorum tum dicta, tum facta ad eum referrent, vt emendaret quæ correctione egerent.

Ariſtoteles tractans de republica inſtituenda & conſeruanda, non omiſit hanc partem quæ de cora & inſtitutione puerorom eſt, & in libro ſeptimo, capite decimo ſeptimo, & libro toto 8. politicorum, de ea agit, & io ſumma tradit multùm referre ſuſceptis filijs ad corporis vires, & ſalutem quali victu & exercitio vtantur, & ad mores quali inſtitutione informentur per ſingulas ætates, in pueritia, lactis nutrimentum proprium eſſe tradit corporibus: à pueritia conferre ſaluti & ad bellicas res frigori aſſueſcere: cauendum ne membra ob teneritudinem diſtorta fiant. poſtea vſque ad annos quinque, quia nondum ad diſciplinam aliquam ſuot admouendi, neque labores perferre cogendi, ne creſcere impediantur debere quoſdam motus ſolùm ſuſcipere quò pigritiam corporis euitent, qui motus illis ſunt præparandi per alios actos, & per ludum. Ludos autem ipſos neque illiberales, neque laborioſos eſſe debere, neque remiſſos. Curámque eſſe debere his qui pueris publicè præficiuntur, tales fabulas & narrationes eis proponere quæ ad conuerſationes futuras accommodari poſſint, vt ſint & Ludi imitationes eorum quæ poſtea ſeriò erunt facienda, & qui habent educationem & curam publicè proſpicere vt quàm minimè cum ſeruis pueri verſentur: hæc enim ætas vſque ad annos ſeptem, oeceſſarium eſt vt domi alatur, & ideo rationabile eſt in hac ætate præcipuè, vt ab auditu & viſu ſeruilium rerum abſint.

4 Quare & obſcœnitas verborum, vt quicquam aliud, per legiſlatorem exterminanda eſt de ciuitate. Sequitur enim ex turpiter loquendi licentia, turpe poſtea factum. puniendi & ita turpiter facientes aut dicentes coram illis, maximè inter Chriſtianos, blaſphemiæ, iuramenta, quibus pueritia, quæ conatur quæ audit & videt imitari, celerrimè inficitur. eodem modo ab illis ſubmouendæ picturæ rerum turpium, aut deformium aut vitioſarum, aut comœdiarum aut tragediarum.

5 Tranſactis autem annis quinque io duobus vſque ad ſeptem ait Ariſtoteles inſpiciendum eſſe, diſciplinas quas addiſcere eos oportet. duæ autem ſunt ætates in quas neceſſarium eſt diſciplinas diuidere, vna eſt poſt ſeptimum annum vſque ad pobertatem: altera, à pubertate ad annum vigeſimum primum, atque in principio libri octaui Politic. tradit detrimentum eſſe reipublicæ, neglectum diſciplinæ iuuentutis à legiſlatore, eámquè diſciplinam accommodandam mori proprio vniuſcuiuſque reipublicæ: & ſi popularis ſit, popularem eſſe inſtituendam; ſi paucorum, ei quoque accommodam, & ſic de ſimilibus: meliorem autem ſequendam, & publicè publicorum exercitationem fieri. In quo Lacedæmonij laudantur, quòd plurimam circa pueros diligentiam agerent, eámq; publicè. Tres fines exercitationum [a] quibus ſe accommodant homines, & pueri maximè ab initio conſueſcunt. vel enim fit ad ea quæ ſunt vtilia ad vitam: vel ad

a Ariſt.8. Politic.ca.1.

A ea quę tenduot ad virtutem: vel ad ea quæ ad maiorem quendam ſuperfluúmque pertinent apparatum. Ex vtilibus neceſſaria ſunt addiſcenda, non aotem omoia: ſed liberalia opera illiberalibus præpouenda: vile exercitium putandum, & ars & diſciplina vilis, quæcunque corpus, aut animum, aut mentem liberi hominis, ad vſum & opera virtutis inutilem reddunt. Quamobrem & artes illæ quæ deteriùs diſponunt corpus, & cuncta mercenaria exercitia, ſordida nuncupamus: mentem enim occupatam & vilem reddunt. quæ porrò ad virtutem tendunt, cùm omnes non eandem virtutem honorent, non habent ſimilem exercitationem. At ad virtutem qualemcunque exercitatio præſtat: & liberales artes propter virtutem, gratia ſui vel amicorum laudandæ, propter lucrum & ad ſuperflua paranda illiberalis. Artifices reipublicæ vtiles, &
B mercenarij ſed non eiuſdem gradus. & vt alij alijs iogenio, & profeſſiooe præſtant, ſic alij alijs digniores, & inferiores quidã viles. Quatuor ſunt diſciplinæ quas iuuenes cõſueuerũt diſcere, nẽpe literæ, gymnaſtica, muſica, graphica ſeu araspiogẽdi.

6 Literas diſcere conuenit quia vtiles ſont ad vitam, cuiuſcunque ea futura ſit profeſſionis; nam ſcripta nos de omni re inſtruere & erudire hominem poſſunt, atque ſenſa animi & dicta ſcribendi & conſeruandi habeot inæſtimabilem theſaurum: vt fœlix cenſeatur prima cura inſtitutionis, docere iouenes, legere & ſcribere.

7 Gymnaſtica pertinet ad robur, ſed ſi excedat & nimiùm exerceatur, athletis ſolis melius conoenit quàm ingenuis. & nobiles iuuenes qui exercitio Gymnaſtico, ad ſalutem corporis vtuntur, & ad robur corporis, pro republica ſe exponendo: non quidem ſolo ferino ro-
C bore, ſed adhibita ſapientia, honeſtum periculum ſuſcipiunt.

8 De muſica verò, non planè omnes conſentiunt, oum ingenuo iouene digna ſit ſcientia, cum hodie plurimi voluptatis gratia tantùm eam addiſcant, & tempus in quo negotium curandum eſt, noo autem otium ſectandom, in ea conferant. cùm potiſſimum antiqui diuina quædam meditarentur & comprehenderent ea ea. Neque etiam antiqui muſicam inter diſciplinas collocauere tanquam rem oeceſſariam: nihil enim habet tale: oeque tanquam vtilem, vt literæ ſunt ad lucrum & ad rem familiarem, & ad ſtudia & ad ciuiles actiones complurimas, ſed ad otium & iocum ita potiùs inuenta. quanquam oonc & laudes Dei honorificè efferat Negandum non eſt tameo, muſicæ & conſonantiarum plures eſſe eoiq; diuinos effectus, quibus ad mores componendos
D & ſedandos impetus mentis, qui ſecundum diſciplinam veram eam didicerunt: & ad alia diuiniora, vſi ſunt. de quibus nos alibi, lib. 12. Syntaxeos artis mirabilis c.18. & Ariſtotel. lib.8. politic. cap. 5. & 6. & 7.

9 Picturam verò liberalem artem, ſed oon valde neceſſariam dixerunt: & vt poeſin picturam loquentem, ita dixerunt picturam eſſe poeſim tacentem: in vtraqoe eſſe artem imitatricem, & bonarum & malarum rerum: vtramque mouere imaginationem validè, eoque validius quò magis veritatem imitatur. in vtraque tamen fictio ex arbitrio laſciuit. verùm quod cõducet ſequemur, noxia relinquemus: quemadmodum oec Platonis gibbum amplexamur, nec Ariſtotelis balbutiem [b].

b vide de pictura Cœlium Rhodiginum lib. 29. c. 24. & quæ diximus lib. 30. ſyntaxeos artis mirabilis c. 1. 2. & ſequens.

10 Omnis

10 Omnis educatio & Inſtitutio puerorum, vel ad aoimi, vel ad corporis, vel ad fortunæ bona refertur: vnus quiſque liberos ſuos, & reſpublica ſubditos quælibet, io eo quod optimum eſſe iudicat, educare inſtituit. at qoia iudicia ſunt varia, varia quoque eſt ratio: ſcopus tamen debet eſſe vnus, vtilitas publica, quamuis in parentibus, ſit educationis quoque cauſa priuatum quoddam ad vitam tranſigendam. Qua in parte, & prima dicitur cura indolis indagandæ, ne quid diſcant inuita, vt dicitur, Minerua: & ſciatur num habeant naturalem ad ea ſtudia quibus deſtinantur propenſionem.

Horatius ita de arte poëtica admonet, in ætate pueritię annotandos eſſe naturales cuiuſque mores, ſimul atque poſſunt affectus promere, vt tunc dirigantur ſtudio, dum ait

Ætatis cuiuſq; notandi ſunt tibi mores:
Mobilibuſq; decor naturis dandus, & annis
Reddere qui voces iam ſcit puer, & pede certo
Signat humum, geſtit paribus colludere, & iram
Colligit, & ponit temerè, & mutatur in horas.

11 Sed præcipua cura qua vti debemus erga liberos & publicè & priuatim eſt, vt doceantur pueri quid ſint: & ad quem finem facti. Nam finis primus eſt in intentione, vt actus commodi & apti ad illum conſequendum, eligantur & fiant, quamuis in aſſecutione ſit vltimus. Diuus quoque Ambroſ. libro de viduis, *Boni doctoris eſt*, inquit, *materiam arcere peccati, prima enim pars diſciplinæ culpam auertere: ſecunda virtutem inducere.* Sciant ergo & doceantur, ſe eſſe creaturas Dei, Deum eſſe omnium creatorem & conſeruatorem, omnia ex eius poteſtate habere eſſentiam, hominem ab illo, vt dominum orbis creatum, vt eum agnoſcat, colat, & diligat, & ei omni ſtudio & reuerentia inſeruiat, tanquam creatori & domino. Sciat factum ſe mortalem ex parte hac corporali: immortalem anima: & futurum poſt reſurrectionem corporum immortalem corpore pariter ac anima, ad conſequendam vitam æternam poſt, mortem temporalem, ad quam velut ad finem vnicum collimare debet: & quandiu vixerit in hoc mortali ſeculo actus & omnia eo dirigere, vt eò peruenire poſſit. Via ad illam vitam æternam & fœlicitatem quæ ex Dei fruitione pendet, hæc eſt vita mortalis, in qua ſunt plura diuerticula, plura impedimenta, plures errandi ab ea occaſiones, & tramites qui ducunt ad perditionem & mortem æternam, niſi præcaueantur diligenter. Docuit autem Deus ipſe ſua piiſſima bonitate, rectam viam quam ſectantes, nunquam errare poterimus, eámque paucisſimis decem verbis in decalogo reliquit a. Et rurſus in epitomen Christus Dei vnicus filius & ipſe cum Patre & Spiritu Sancto ab vtroque procedente vnus Deus reduxit b, *Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, in tota anima tua, & in tota mente tua, & hoc eſt maximum & primum mandatum. Secundum proximum ſimile eſt huic. Diliges proximum ſicut te ipſum. In his duobus mandatis vniuerſa lex pendet & Prophetæ.* Quæ rurſum ad vnum reduxit diuus Paulus ad Galatas ſcribens c: *Omnis*, inquit, *lex in vno ſermone impletur. Diliges proximum tuum, ſicut te ipſum.* Siquidem omnia mandata quæ ad proximum pertinent, & ad ſocietatem humanam conſeruandam, in eo præcepto conſiſtunt dilectionis proximi, vt, d non adulterabis, non falſum teſtimonium dices, & ſimilia. Neque poteſt Deum diligere quem non videt, qui proximum

a Deut. 6.

b d. Matth. c. 22. verſ. 37. e. Luc. 10. verſ. 25.

c ad. Gal. c. 5. verſ. 14. Leuit. 19. verſ. 18. d. Matth. c. 22. verſ. 39. d ad Rom. c. 13. verſ. 9. Iac. c. 2. verſ. 8. & 11. Petr. 2. verſ. 17.

A quem videt, non diligit, quod ſignificat his verbis diuus Iohannes e. *Nos ergo diligamus Deum, quoniam Deus prior dilexit nos, ſi quis dixerit quoniam diligo Deum, & fratrem ſuum oderit, mendax eſt. Qui enim non diligit fratrem ſuum quem videt, Deum quem non videt, quomodo poteſt diligere? Et hoc mandatum habemus a Deo vt qui diligit Deum, diligat & fratrem ſuum.* Dixerat enim Chriſtus f. *Mandatum nouum do vobis vt diligatis inuicem: ſicut dilexi vos, ita & vos diligatis inuicem. In hoc agnoſcent omnes quòd diſcipuli mei eſtis, ſi dilectionem habetis ad inuicem.* Diligendus Deus propter ipſum ſolum, proximus propter Deum & eius mandata.

e d. Ioan. 1. epiſt. c. 4. verſ. 19. & ſeq.

f d. Ioan. Euāg. c. 13. verſ. 34. & c. 15. verſ. 12.

Ex his duobus mandatis dilectionis Dei & proximi, ſequitur ſtatus perfectus reipublicæ, & iter rectum ad finem vltimum eius. Via, mandata Dei ſunt: & ideo ſæpe eo nomine dicun-
B tur g. Et rurſum ad finem ea ducere deſideratum, docetur ex verbis Domini: *Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata* h.

g Pſal. 118. & alibi ſæpiſſime & Eccl. c. 5. verſ. 18

h d. Matth. c. 19. verſ. 16 Marc. 10. verſ. 17. Luc. 18. verſ. 18.

i Eccl. c. 17. verſ. 12.

Dilectio Dei facit, vt de proximo curemus: mandauit enim Deus vnicuique de proximo ſuo i, quod pertinet ad ſocietatem conſeruandam. Dilectio quoque Dei operatur vt eius mandata ſequendo, dilectionem proximi conſeruemus, ab omni iniuria immunem & intactam purè, ſincerè, ſecundum Dei voluntatem teneamus procul à vitiis & his quæ mandata Dei inhibent. Qui diligit Deum, mandata eius ſeruet k, & Chriſtus, *vos amici mei eritis, ſi feceritis quæ ego præcipio vobis* l.

k 1. d. Ioan. ep. c. 2. & c. 5. & 4.

l d. Ioan. Euāg. c. 15. verſ. 14.

12 Proinde curabant principes vt omnes, cuiuſcunque ſexus ſint, ætatis & conditionis, ſeu artis vel ordinis, probè inſtituantur in mandatis Dei; per quæ, & quæ ad Deum & proxi-
C mum, ad principem, publicum, & priuatum pertinent miro compendio verborum addiſcuntur, & metu diuini numinis, ſi non reuerentia, ab infinitis malis quæ lædunt rempublicam retrahuntur. Priora enim tria præcepta decalogi m ad Dei maieſtatem & religionem directè pertinent: vt primum, *non habebis deos alienos coram me.* Poſtulat ab homine dilectionem ex toto corde & anima, in fide, ſpe, & charitate, ex quibus admonemur abſtinere ab infidelitate, idololatria, magia, ſuperſtitione, hæreſi, à præſumptione meritorum noſtrorum, confidentia noſtri, deſperatione, & ſimilibus quæ poſſemus corrupte præponere cultui, honori, laudi, gloriæ & poteſtati Dei: vera dilectio, totum hominem ex integro corde poſtulat, vnde, ſi quid Deo præponatur, manca & imperfecta erit. Neque etiam ipſa ſocium in dilectione deſiderat, quia nullum pa-
D rem Deus habet quem poſſimus in pari gradu locare dilectionis, quamuis propter eum, alia ſubordinatè diligere quæ ei non repugnant, debeamus.

m Præcepta decalogi habentur Exod. c. 20. Deut. cap. 6. Leuit. 26. Iosue 24.

Secundum præceptum, *Non aſſumes nomen Dei tui in vanum:* mandat dilectionem Dei in verbo, vt non ſufficiat corde diligere, niſi & verbo quoque nos diligere teſtemur: *Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem fit confeſſio ad ſalutem* n. Et ex illo præcepto, exulare iubetur à republica & à ſingulis, periurium, blaſphemia, hypocriſis, & abuſus myſteriorum Dei, & ſimilia in quibus in vanum perperam & inutiliter nomen Dei ſumitur.

n ad Rom. cap. 10. verſ. 10.

Tertium quoque, *Sabbatha ſanctifices*: Oſtendit, facto ipſo teſtandam Dei dilectionem, & ne ipſæ

Deum

Deum diligendum Ideo & in republica ſacros dies, cultui diuino ſpecialiùs dicatos publicè, ſacras ceremonias, myſteria, ieionia, ritúſque alios diuinos accurate propter dilectionem & honorem Deo debitum, ſeruanda inuiolata, vt publica res, ſuo ſpiritu diuino informetur, conſeruetur & perſeueret integra.

In alia tabula, mandata ad ſocietatem ipſam hominum & dilectionem exiſtentium in eadem republica, continentur ſeptem: quorum illud vt ſuperius quod *venerari parentes iubet*, qui ſunt initium propagationis, & qui corporalem dederunt eſſentiam, continetur. Et ſub hoc honore, honorandi & venerandi principes & reges, qui ſpiritu & officio paterno ſubditos vt filios, regere & amare viciſſim debent. Item eos qui in fide nos regenerant, qui ſpiritalia nobis alimenta ſubminiſtrant, qui verbum Dei annunciant: item præceptores & ſeniores, quos vereri & honorare B tanquam patres debemus.

Quintum, in ſocietate continenda, adfert remedium, *non occides*, vt homines ſibi non inſidientur: iniuriis, odiis, & contumeliis, à vinculo dilectionis non ſeparentur. Et hoc habet ſextum adiunctum, *non mœchaberis*, quod pertinet ad puritatem coniunctionis rationalis, ne concubitu vago, aut furtiuo naſcantur incerti liberi, aut turbentur matrimonia, aut fornicationibus illicitis quis ſexus natura abutatur.

Et quemadmodum iniuria erga perſonas ſublata eſt per quintum & ſextum præceptum. Sic per ſeptimum tollitur poteſtas iniuriæ inferendæ in bona proximi, *non furtum facies*. Quo prohibetur omnis contrectatio rei alienæ illicita inuitis poſſeſſoribus & dominis: vnde prohibita latrocinia, rapina, illiciti modi habendi, doloſi contractus, vſuræ, fraudes, impoſturæ, monopolia, & ſimilia. C

Sic per octauum cauetur, ne vel verbo turbetur ſocietas conueniens, & ideo inhibetur, *non loqueris contra proximum tuum falſum teſtimonium.* Quo inhibetur, ne quis falſo deferat, accuſet, teſtificetur, iudicet, dicátque, dictet, ſcribat, quod veritatem, famam, honorem, vitam, ſtatum, exiſtimationem alterius tollat, aut imminuat, conuitiando, calumniando, mentiendo, detrectando, quæ ſi demas ex ſocietate, firmior & concors mirum in modum erit. Sed neque contentus fuit legiſlator diuinus, viam viuendi honeſtè & concorditer ab iſtis impedimentis liberaſſe; voluit enim quod præcipuum eſt, radices vnde nocendi proximo & turbandi quietem & concordiã pacis ſocietatis reipublicæ occaſiones ſuccreſcere poſſunt & ſolent, emendare per nonum & vltimum præceptum relatum ad voluntatem & deſiderium D cordis, vnde initia bonorum & malorum incipiunt a *Nõ concupiſces domum proximi tui, &c. Non deſiderabis vxorem proximi tui, &c.*

a Matth.c.5. concupiſcentia generat, cùm cõceperit, peccatum, ex cuius cõſummatione mors, d. Iacob.c.1.

13 Si fuerint ciues in his diuinis mandatis inſtructi, ſi cognouerint quòd non obſeruantibus illa, mors æterna & pœnæ æternæ, certiſſime & veriſſime imponi debent poſt mortem: vt ſeruantibus promiſſa eſt, quæ procul dubiò dabitur, vita æterna, perpetua fœlicitas, non poterit fieri aut difficulter continget, quin principibus & legibus humanis non obtemperent, rempublicam non conſeruent incontaminatam. Quia leges humanæ & principum poteſtates, ſunt tantùm veluti ſepes, muri vel cuſtodiæ adhibitæ, viæ inſtitutæ ad fœlicitatem, & A mandatis diuinis, quibus via dirigitur; & caueant ne quis ad dexteram vel ſiniſtrã ab illa deflectat, vel ſi deflexerit humano lapſu, aut malum, reuocetur ad eandem ex errore. Atque licet obſeruare præſtantiorem & pacatiorem ſemper fuiſſe populum, & magis principibus ſuis obſequentem, bene inſtitutum in religione veri Dei, quam ethnicis impoſturis deceptum. In quo tamen & illud annotatum adhuc eſt, vt etiam religionis & numinis metus, plus valuerit ad continendos mores, & ad reddendum populum obſequentiorem, quam arma, aut leges aliàs etiam potentum tyrannorum. Qua ratione vix reperiatur inſtitutio aliqua ciuitatis ſeu reipublicæ; quæ non fuerit nomine numinis & authoritate eius vſa; quæve ad deos legum etiam non retulerit ſuarum primordia, tanquam eſſent à Deo traditæ. Naturale enim eſt homini qui rationis habet ſignaculum & animum intellectualem, credere, eſſe B Deum aliquem, quanquam non omnes populi verum cognouerint, eúmque putare eſſe ſummum, omnipotentem, omnibus imperantem, qui decipi nequeat, iuſtiſſimum, æquiſſimum & bonum. Et proinde dum id credit populus, aut amore eius aut metu iræ, minúſve facilè conſentit ad ea quæ eius eſſe voluntatis ſibi perſuadet. Maximè dum animam immortalem poſſe poſt mortem puniri & remunerari credit.

14 Contrà contemptus, in hac parte inſtitutionis puerorum & hominum, ex ignorãtia mandatorum Dei facilè corruptos in rempublicam inducit nutritque mores, qui cùm adoleuerint vniuerſum cœtum ciuilem & rempublicam, & eius adminiſtrationem conturbant, & ſæpe niſi pœnis acerbiſſimis maturè coerceantur, conuellit.

C Romani quot annis, ſex optimatum filios, ad ſex Hetruriæ populos mittebant publico cum viatico, vt auguralem ſcientiam diſcerent, & poſtea negotiorũ Romæ directores eſſent, vt ait Valer. Max. lib. 1. c. 1. nihil enim ſolebant incipere etiam ethnici, inauſpicatè, quod eſſet alicuius momenti, vt ibidem idem refert author.

Druidarum hinc celebris fama, conceſſúſque docendi ſanctiſſimus habitus in Gallia, apud Iulium Cæſarem lib. 6. comm. de bell. Gallico, quòd iuuentutem docerent priùs de his quæ ad religionem pertinere, deinde quæ ad rem publicam tractandam condocere videbantur.

Alienigena alioquin ab Iſraëlis vera religione Rex Aſſyriorum, cùm audiret populum quem è Babylone in Samariam tranſtulerat ex ethnicis, deuorari à feris & leonibus, quòd ignorarent legitima ſeu legem Dei terræ, miſit in eum qui eos D illam doceret b. Pro maledictione vltimæ deſolationis & deſtructionis populi, minatur propheta Azarias filius Obed, ex ſpiritu Dei, *Tranſibunt multi dies in Iſrael abſque Deo vero, & abſque ſacerdote, abſque doctore & abſque lege* c. Miſera etiam conditio populi Iſraël ponitur, in libro Iudicum, quòd non eſſet rex, & vnuſquiſque quod rectum ſibi videbatur, ageret d.

b 4. Reg c. 17. verſ. 26. & 27.

c 2 Par. c. 15. verſ. 3.

d Iudicum c. 17. verſ. 6. & c. 18. verſ. 1.

15 Inſtitutio puerorum alia & ſecunda, quæ partim pendet ex præcedente, eſt de modeſtia & puritate, & in ſumma de honeſtis moribus tam interioribus quàm exterioribus; pannus quippe nitidus, facilè maculas concipit, quæ aſpectum lædunt. Proprium pueritiæ & indolis infantiæ eſt ſimplicitas, & promptus ad viſa & audita animus.

Scriptu

Scriptura ſacra ſimplicitatem fidei, etiam puerorum nomine exprimit. Et Chriſtus ſe curam habere eorum atque ipſos angelos, declarauit, *ſinite paruulos venire ad me, talium enim eſt regnum cœlorum* a.

a Matth. 1. 19. marc. 10.

Fertur lex Athenienſium, de pædagogorum inſtitutione, vt conſuleretur modeſtiæ & caſtitati puerorum, *doctores ſcholam ne aperiant, priuſquam ſol effulſerit: neque illam claudant antequam occidat: hiſque qui puerilem ætatem ſuperauerint, dum pueri in ludo ſunt, ne liceat ingredi, niſi præceptoris aut eius fratris filius filiaue eius vir ſit. Quòd ſi quis præter illam prohibitionem ingreſſus fuerit, morte puniatur. Gymnaſiarchæ quoque ex his quenquam qui maiores natu ſunt, aliquo pacto pueris commixtum in ſedendo, ne permittant: quòd ſi admiſerint, & à gymnaſio non repulerint: de ingenuorum corruptela Gymnaſiarcha ſubditus eſto.*

Iuuenalis hac de lege videtur ſcripſiſſe, dum ait b.

b Iuuen. Satyr. 14.

B

Nil dictu fœdum, viſuq; hæc limina tangat.
Intra quæ puer eſt: procul hinc, procul inde puellæ,
Lenonum & cantus pernoctantis paraſiti.
Maxima debetur puero reuerentia: Si quid
Turpe paras, nec tu pueri contempſeris annos.

16 Quare & Tiberius, & poſt Claudius Cæſares dicebant nemini minùs inſtitutionem puerorum vel iuuenum committendam, quàm Remmio Palemoni Vicentino qui docebat Romæ, quòd eſſet infamis omnibus vitiis c.

c Suetonius Tranquillus lib. de illuſtr. Grammaticis num. 23.

In moribus formandis & emendandis quibuſdam veluti naturalibus & ingenitis vitiis, maximus labor pædagogorum, ſed vberrimus fructus, ſi id aſſequi poſſint. vt in melius reformentur. format enim, vt ait Horatius d,

d Horat de arte poëtica.

natura prius nos intus ad omnem
Fortunarum habitum, iuuat aut impellit ad iram.
Aut ad humum mœrore graui deducit, & angit,

C

& Perſius e

e Perſius. 5.

Poſt affert animi motus interprete lingua
Mille hominum ſpecies, & rerum diſcolor vſus
Velle ſuum cuiq; eſt, nec voto viuitur vno
Mercibus hic Italis mutat ſub ſole recenti
Rugoſum piper, & pallentis grana cumini
Hic ſatur irriguo mauult turgeſcere ſomno
Hic campo indulget, hunc alea decoquit, ille
In venerem putris, &c.

Et quod malum eſt, vt ait Hor. epiſtola ad Fuſcum lib. j.

Naturam expellas furca, tamen vſque recurret,
Et malè perrumpet furtim, faſtigia victrix.

vt neque Zopyrus Thrax Alc. cuius erat pædagogus, potuerit ſcortationem curare, neque Leon. diſcipuli Alexandri faſtum, neque Nauſitous Pel. Achillis ebrietatem f.

f vt ſcribit C. le. Alex. lib. 2. pædago. c. 7.

D

Vnde & moris fuit apud Indos, Cathæos & Brachmanes, editum infantem poſt 2. menſes in publico conſilio ſpectandum exhibere; vt ſi eius indoles probaretur bonis inſtrueretur diſciplinis: ſi improbaretur, vel in ſyluas exponebatur, vel ſtatim in conſpectu hominum occidebatur, vt ait Sabellicus libr. 6. Enneadis 4. Sicut & dicunt non fuiſſe arbitrium tollendi partus penes parentem apud Spartanos, ſed portaſſe in locum Leſchen nomine, vbi tribulium natu maximi conſidentes, infantem ſpectabant, qui ſi membris compactis & robuſtis eſſet, tolli iubebant eum, fortémque ei ex nouem millibus aſſignabant: diſtortum & debilem amandabant in locum voraginoſum prope Taygetum, quas apothetas nuncupabant: quaſi nec illi ipſi, nec ciuitati, qui non eſſet

A

à primordio ad bonum habitum neque ad robur comparatus, expediter viuere.

Meminit Cicero de oratore, Apollonium Alabidenſem, dicendi magiſtrum, cum mercede doceret, non tamen paſſum eos quos iudicabat non poſſe oratores euadere, operam apud ſe perdere, dimiſiſſe, & ad quancunque artem putabat eſſe idoneum, ad eam impellere ac hortari ſolitum.

17 Voluerunt leges etiam aut reſponſa quædam iuriſconſultorum & interpretum: ſtudia legum, medicinæ, aut alterius ſcientiæ & artificij, tradi debere iuuenibus, ſecundùm naturam & ingenium eorum, ætatem, & conditionem g; cùm longa inter artifices ſit differentia & ingenij, & doctrinæ, & inſtitutionis h. Et Honorius i 3. Sum. Pontif. dum ſtatuit prælatos & eccleſias mittere debere in ſcholas Theologiæ aliquos de ſuis clericis, qui doceri poſſint: adijcit, tales eſſe docibiles oportere, nempe qui doceri habiles ſint, & ad ſuſcipiendam hanc ſcientiam capaces.

g l. Stichum §. & ſibi ſoct. de legat. 3.
h Vlp. in l. artifices, 31. de ſolut. lib. 46. P. tit. 3.
i c. f. de magiſtris, lib. 5 Decret. c. 5.

Quintilianus k quoque illud in primis teſtãdum putat. nihil præcepta atque artes valere niſi adiuuante natura. neque præcepta ſcripta ei cui deeſt ingenium cenſeri, non magis quam de agrorum cultu ſterilibus terris. Monet Cicero l diligentiſſimè hoc eis qui inſtituunt atque erudiunt alios videndum eſſe, quò ſua quemque natura ferre videtur. *Non omnia eadem mirantur amantque, & tu nihil inuita dicas faciéſque Minerua* m. Et Plato, *conſiderabit*, inquit, *legum lator, atque obſeruabit diligenter, ad quæ ſtudia quemque rapiat amor* n. Et rurſum o, *non tanquam coactos pueros in diſciplinis, ſed quaſi ludentes, enutrias: vt & magis ad quod quiſque natura ſit aptus, poſſis agnoſcere.*

k Quintilia. in proœmio Inſtitutionum oratoria.
l Cicer. 3. & orat.
m Horat de arte.
n Plato. dialo. 1. de legib.
o 7. de repub.

Ludit operam & inanibus ſumptibus profundit patrimonium. qui non habiles ad diſciplinas, conatur ad ſtudia illarum traducere.

18 Cæterùm, non ſtatim iudicandum, iuuenis animum eſſe docilem vel aptum alicui artificio, vel doctrinæ aut ſcientiæ, niſi periculum fecerimus aliquo haud modico tempore, num quod videtur eius ſtudio obeſſe, emendari poſſit vel arte vel diligẽtia. Sic ſuadet Fabius Quintilianus p, vt nato filio ſpem pater de illo primam quam optimam capiat, & ita diligentior a principio fiet: *Falſa enim*, inquit, *eſt, querela, paucíſſimis hominibus vim percipiendi quæ traduntur eſſe conceſſam, pleroſque vero laborem ac tempora tarditate ingenij perdere. Nam contra plures reperias & faciles in excogitando, & ad diſcendum promptos.* Quippe id eſt animi naturale, ac, ſicut aues ad volatum, equi ad curſum, ad ſæuitiam feræ gignuntur: ita nobis propria eſt mentis agitatio atque ſolertia, vnde animi cœleſtis origo creditur. Hebetes verò & indociles non magis ſecundùm naturam hominis eduntur, quam prodigioſa corpora, & monſtris inſignia: ſed hi pauci admodum. Fuerit argumentum, quod in pueris elucet ſpes plurimorum, quæ cùm emoritur ætate, manifeſtum eſt, non naturam defeciſſe, ſed curam. Superat tamen ingenio alius alium, concedo: ſed vt plus efficiat aut minus: nemo tamen reperitur, qui ſit ſtudio nihil conſequutus. Sapiens ipſe ſibi fingit fortunam q. Studium, diligentia, & labor aſſiduus omnem naturæ repugnantiam poteſt vincere volenti: falláxque ſæpe eſt iudicium in cenſendis inclinationibus iuuenum, quibus ſi adimantur obiecta, & mutentur conſuetudines in diuerſa, poterit, accedente vi rationis, ſæpiſſimè mederi. Non magis quàm videmus

p Quint. lib. 1. Inſtitutionum, orat. c. 1.
q Plautus in trinum.

mus iuuenes qui in florenti ætate fuerunt perditiſſimæ & deplorandæ vitæ, in extrema ſenectute vel ætate virili, ea vitiis in virtutes emerſiſſe; & contrà, primis annis indolis vt videbātur optimæ, tandem licentia, opibus, & malorum hominum conſuetudine, in nebulones perditiſſimos, & vitioſiſſimos homines degeneraſſe. Fuerunt qui abhorruerunt ab initio literas & diſciplinas dum ignorarent vtilitatem aut vſum illarum: qui, poſtquam priuatione ignorantiæ & neceſſitate, & de damno quòd non didiciſſent, certi facti ſunt, totis viribus & ſtudiis ad eas conſequendas contenderunt: vt contrà vidimus apprimè eruditos in iuuentute, & à bonis præceptoribus bonis diſciplinis inſtitutos, vbi ſui iuris facti ſunt, & à ſe magiſtros abdicarunt, in tantam ſtultitiam & virtutis ignorantiam incidiſſe, vt nunquam, vel literas guſtaſſe iudicarentur. Sunt exempla vtriuſque mutationis tam vulgaria & quotidiana, vt non egeant alia ſingulari demonſtratione: vt neque natura, neque ingenium, neque impoſſibile quippiam obſtitiſſe, ſed voluntatem, curam, & ſolicitudinem defuiſſe, fatendum ſit. Arbitrium liberum homini natura à Deo datum eſt, in quam velit partem boni aut mali inclinandi: non illi negatum lumen diuinum, & rationis, quo poſſit quid expediat, quidve noceat diſcernere: non deeſt illi adiutorium diuinum & humanum ad exequendum ea quæ ſibi conducere videntur: nihil eſt in ſumma aliud quod culpare præter ſe ipſum homo poſſit, ſi ea quæ excolunt animum, quæ ſeipſum & ſocietatem humanam iuuant, non ſectetur, ſi modò quæ extrinſecùs accedunt, & aliunde conferuntur, quam ea mentis ſuæ facultatibus, habeat, puta præceptores, opes, tempus commodum, & reliqua ſimilia. Quæ in optimis C rebuſpublicis, publicè, gratis, volentibus ſubminiſtrantur. Sunt enim ſcholæ publicæ, ibi profeſſores ſine mercede diſcipulorum, aliunde honorariis donati, gratis docentes.

a lib. 10. ethic. cap. 9.

Ariſtoteles[a], difficile eſſe ait, aliquos ad probitatem prouocare, cùm non pudori, ſed timori obedire: neque abſtinere à malis ob dedecus, ſed ob pœnam conſueuerunt. Nam cùm ex affectu viuant, proprias voluptates, atque ea ea quibus illæ exiſtunt, perſequuntur, doloréſque oppoſitos fugiunt. Ita fieri bonos alios natura, alios conſuetudine, alios doctrina multos exiſtimaſſe. Quòd ad naturam autem pertinet, nobis illud non eſt manifeſtum, ſed vt ait ille, ad diuinam quandam cauſam referendum. At oratio & doctrina, non in omnibus etiam vim habent: ſed opus eſt vt præcultus ſit auditoris animus, ad recte & gaudendum & odio proſequendum: non D ſecus ac terra quæ ſemen ſit nutritura. Non enim audiret orationem dehortantem, neque intelligeret qui ex perturbatione viuit, neque omnino orationi, ſed vi cedere perturbatio videtur. Vt oporteat ideo mores priùs virtuti eſſe accommodatos, vt & honeſtatem diligant, & abhorreant turpitudinem. Ordienda itaque eſt inſtitutio à pueritia, & legitima conſtituenda, deinc in adoleſcentia continuanda, in virili ætate conſeruanda, quæ omnia abſque bonis legibus, & conſtitutione pœnarum, reipublicæ adminiſtrator aſſequi nequit. Et difficile quidem eſt vt à pueritia quis inſtitutione inſtruatur, niſi ſub talibus legibus fuerit educatus. Nam toleranter temperantérque viuere,

A multitudini & præſertim adoleſcentibus incundum non eſt. Quocirca opus eſt, vt & educatio & ſtudia conſtituta legibus ſint: ita enim fiet, vt conſuetudine tractata, moleſta eſſe deſinant. Non ſatis tamen forte eſt, ſi quando adoleſcentes ſunt homines, educationem rectam & curam conſequantur, ſed & cum in viros quoque euaſerint adulti debent eadem ipſa exercere, atque aſſueſcere. Ad hæc etiam, & omnino ad omnem vitam legibus opus eſt. Pleríque enim neceſſitati potiùs quam rationi, & mulctis quàm honeſtati obediunt. Quapropter, ſunt qui legiſlatores cenſeant inuitare ad virtutem, ac prouocare homines honeſtatis cauſa debere: eóque probi ex conſuetudine præcipuè obtemperaturi ſunt: illis verò qui non parent, ſúntque natura ineptiores, caſtigationes & pœnas irrogare: qui autem inſanabiles ſunt, exterminare. Et hæc pro-B bare videtur quoque Ariſtoteles. Leges & pœnæ retrahunt magis improbos, & redire ad mentem bonoſque mores cogunt: non ita mali, diſciplinis & inſtitutione miteſcunt.

19 Accidit etiam vt plerunque, labore cum bonis diſciplinis imbuta ingenia adoleſcentium, à pueris incipiente inſtitutione dum tenera ſunt, facilè ea ad quæ natura inclinat & deflectit, corrigantur, ſi non in omnibus, tamen in quibuſdam. Pericles, cuius ſapientia præ omnibus ſuis temporibus celebrata eſt, familiaris fuit Anaxagoræ Clazomenio, atque eo doctore vim eā conſequutus eſt. Et Alcibiades, ingenio quidem ad virtutem multò deteriore: qui partim ſuperbè, partim abiectè, partim libidinosè viuere inſtituerat, propter Socratis inſtitutionem multa in ſua vita correxit, cætera magnitudine rerum geſtarum occultauit. Timotheus propter inſtitutionem Iſocratis ſummam gloriam adeptus. Architas Tarentinam rempublicam præclarè adminiſtrauit ex Platonis congreſſibus, cùm ante ſperneretur[b]. Lanfrancus Cantuarienſis epiſcopus, Gulielmi Ruffi Anglorum regis feram naturam, rabiem, furorem, coercuit: conciliauit pari ſtudio Anglorum fauorem eidem. quanquam eo mortuo Ruffus perinde ac ſolutus vinculis, omnia repagula iuris & pudoris refregerit, & in omnem licentiam præceps abierit[c]. Narrat Diogenes libro quarto, Polemonem Philoſtratis filium cùm adoleſcens eſſet, adeò impudicum & corruptum vt omnes vitiis ſuperaret & voluptatibus: verùm cùm aliquando ebrius coronatus cum ſodalibus in Xenocratis irrupiſſet ſcholam loquentis de temperantia, ea oratione ſenſim adoleſcens ſeipſum collegit, ita vt induſtria & ſtudio cæteros poſtea vinceret, atque Xenocrati D in regenda ſchola ſucceſſerit. *Si quis*, inquit, Ælianus libro quarto, de varia hiſtoria, *Calliæ auſcultauerit, potorem eum efficiet Callias: Tibicinem, Iſmenias: arrogantem, Alcibiades: Helluonem, Crobylus: eloquentem, Demosthenes: imperatorem, Epaminondas: magnanimum, Ageſilaus: bonum, Phocion: Iuſtum, Ariſtides: ſapientem, Socrates:* Quemadmodum vt ait Clemens Alexand. libr. 7. ſtromateon, *ſi quis Iſchomacho ſtuduerit, agricola fiet: ſi Lampidi, nauclerus: ſi Charidemo, Imperator: ſi Simoni, eques: ſi Crobylo, coquus: ſi Perdici, caupo: ſi Archelao, ſaltator: ſi Homero, poeta: ſi Pyrrhoni, velitigator: ſi Chryſippo, dialecticus: ſi Ariſtoteli, phyſicus: ſi Platoni, philoſophus. & ſi quis obtemperauerit domino, ad imaginem magiſtri perficietur.*

20 Mores naturales, boni malíve, virtutū ſunt

b hæc tradit Demoſthenes oratione amatoria, quæ tamē alterius eſſe putatur.

c Pollidor. virgil. lib. 10. hiſtoriæ Angelic.

& vitioſorũ quidem ſemina: verùm non perfecti habitus, ſed veluti diſpoſitiones haberi debent. neque neceſſitatem aliquam in ſe, ſed propenſionẽ & inclinationem denotant, vt docet Ariſtot. 6. de morib. quam, vt in brutis conſuetudo vincere poteſt, multò magis in hominibus ipſa ratio bonis inſtitutis & ſermonib. ac diſciplinis, Dei maximè implorata & accedente ope. Et, ſi etiam ſapiens dominari poſſit aſtris. i. declinare quæ aſtra minantur, vt ait Ptolomæus in centiloquio: facilius poterit iſtas ὁρμὰς φυσικὰς, intellectu & ratione intra ſe compeſcere.

21 Falluntur qui omnino ex iuuentutis propenſionibus, & corporis & membrorum ſignis naturalibus, certò volunt vitæ hominis rationem collligere, & ſic non habiles vel habiles ad capeſcẽdam diſciplinam, probóſque aut meliores mores definierũt. Cum enim hominis non ſit eadẽ ętas, & cum tempore mutentur etiã incremento & decremento corpora, neceſſe eſt quoque mutari mores & ſtatum etiam corporis. & idcirco multipliciter lapſi ſunt & Cathæi, Indi, Brachmanes, Spartiatæ, & alij qui ex indole mẽbriſque pueritiæ, de futuris ætatibus decernebant perperam. vna quæque ætas ſua ſtudia habet, ſuas inclinationes, ſæpe contrarias prioribus: cum eram paruulus, inquit diuus Paulus agebam quę ſũt paruuli, nũc maior factus ea quę paruuli ſunt euacuaui. Lapſi & multipliciter chiromantici, phiſiognomi & ſimiles genethliaci: qui dum elementorum corpora in homine tantùm conſiderant, fœdè decipiuntur, non animaduertentes ad gubernaculum corporis & naturam integram quæ ſit vis liberi arbitrij hominis, qua bonum & malum poſſumus eligere, & fortunam noſtram effingere. Rationis capax homo quæ noxia ſunt poteſt vitare, & emendare, ſiue etiam naturalia vitia, quæ ex voluntate pendent: & vt corrumpunt bonos mores colloquia praua, ſic contra emendant malos colloquia bona. cum ſancto ſanctus erit, & cum peruerſo peruertetur. Nec peiora debent eſſe animalia ratione vtẽtia, brutis, quę vel dictante ipſa natura ſciunt quę ſibi bona, quæue obeſſe poſſunt diſcernere, ſequi, vel vitare. Fatemur tamen; malas propenſiones eſſe naturales, & multùm difficultatis habere in emendatione: verùm, non habere impoſſibilitatem: ideo facilius inſeri, ſi adhuc recentib. animis & puris puerorum, ab initio boni mores inſtillentur. quo tempore ſincerum eſt eorum vas, & nõdum aliis vitiis maiorib. infectum. *Sincerum eſt niſi vas, quodcunque infundis aceſcit.* Si contingat autem iã infectos, ad diſciplinam de morib. vocari, duplici cautione opus eſt: & vt quod vitioſum prius eſt, vt malæ herbæ ex aruis, & mali odores ex vaſe, tollatur diligentia, ſtudio & cultura: & deinceps, tantum quod bonũ eſt, boni mores inquã inſundantur. A Lacone Pædagogo dictum eſt præclarè effecturũ ſe vt honeſtis puer delectaretur, & ingemiſceret turpibus. quo, meliorem, nullum eſt neque ſpecioſiorem finem ſtatuere homini libero rectæ inſtitutionis, vt ait Plutarchus de vita morali, & an virtus doceri poſſit. Lycon Troadenſis Stratonis Lampſaceni ſucceſſor, qui per 42. annos ſcholam tenuit, educandis pueris maximè idoneus habitus, cùm pueris bonos mores. pudorem & gloriæ ſtudium adhiberet. non ſecus atque equis frænum & calcaria, vt ait Diogenes L. libro 5. & certe vt ait Cicero 3. de oratore, iidem erant antiquitùs viuendi præceptores, & dicendi. Arguuntur contrà Leonidas & Lyſimachus; præceptores Alexandri magni, quorum negligentiæ multi temulentiam Alexandri adſcribunt, quod adulari magis quam regem inſtituere videntur.

22 Hic obſeruandum exiſtimo aliquãdo ſeparatos fuiſſe magiſtros ſeu præceptores morum & diſciplinæ ſeu artificij: aliquando penes vnum vtrumque munus fuiſſe. Sic Achillis duo præceptores leguntur fuiſſe, in medicina Chiron, in moribus Phœnix, vt de Chirone, tradit Pindarus Ode. 3. Nemeorũ vbi Ἀνδρομέδα χεῖρας &c. Atque apud Homerum, Phenix teſtatur à patre Peleo ſe cuſtodem. ei & præceptorem datum eſſe. μύθων τε ῥητῆρ᾽ ἔμεναι, πρηκτῆρά τε ἔργων.

Alexandro Magno, fuerunt & nutritij, pædagogi, inſtitutores & magiſtri appellati. Quibus omnibus impoſitus Leonidas, qui pædagogi nomen cum honeſto & ſpecioſo coniunctum officio quod Olympiadẽ propinquè cõiungeret, repudiabat, atque ab aliis dignitatis & neceſſitudinis cauſa. nutritius Alexandri ac rector dicebatur. Alij erant ei præpoſiti præceptores diſciplinæ cauſa, vt Lyſimachus, poſtea & accitus Ariſtoteles, qui & moribus & diſciplinis illum inſtituit. Contendunt inter ſe iſti principum nutritijſeu rectores quos vocant *gouuerneurs des princes*, cum pædagogis ſeu præceptoribus literarum eorundem principum, & ſæpe iuuenes diſcipulos, canibus, equis, aliiſque voluptatibus interpellant à ſtudiis, quibus alij tradendis inuigilant præceptores: vt ſæpe iuuenum animos & à literis & à pręceptorum obedientia ſubtrahant ante tempus, cùm magna principum & populi iactura. Nam quo tempore poſtea iuuenes gubernacula reipubulicæ capiunt tractanda, tunc, ſed ſera pœnitentia agnoſcunt, quantum illis incommodi ex neglectu ſtudiorum iuuentute acceſſerit. Qua in re patres, qui præponunt filiis ſuis rectores & pædagogos, ſic exigere debent rationem à ſingulis, ne ſua incuria, animi iuuenum ab alterutro præter rationem corrumpantur: & ne ſe mutuo concurſu impediant, & vt quiſque ſuis temporibus & horis conuenientibus, ſuo officio erga erudiendos fungatur commiſſos.

23 Diuus Bernardus tractatu de ordine vitæ, pueros à puritate dictos ait, & ideo in illos congerendas virtutes, verecundiam, taciturnitatem, obedientiam, eóſque habere oportere, ſimplicitatẽ, innocentiam, ſobrietatem. puritatem, virginitatẽ, cuius caſtitas corrũpatur primis telis oculorũ, & verborũ & ſuperbię. Quid etiã his cõueniat paucis d. Ambroſius admonet lib. 1. offic. c. 7. Eſt bonorum adoleſcentium, inquit, timorem Dei habere, deferre parentibus honorem, habere ſeniorib. reuerentiam, caſtitatem tueri, non aſpernari humilitatem, diligere clementiam ac verecundiam.

Circa verò diſciplinam ſeu artes aut ſcientias, quæ conueniant inſtitutioni puerorum, Leotychidæ primi erit obſeruandum prudens reſponſum, a dum interrogatus quid potiſſimum ingenuos pueros diſcere oporteat, hæc inquit, *eſſe quæ vſui eis futura ſunt quando viri euaſerint.*

a De quo Plutar. in apoph.

Quare inueniuntur diuerſa iuuentutis ſtudia, procurata ab adminiſtrantibus reſpublicas, vt in his potiſſimùm inſtituerentur quæ propria & vtilia cuique eſſent reipublicæ, temporibus & locis & negotiis earundem. Sic Ger-

mani, quo tempore erant rudes, & militaribus laboribus exercitati, aſſueſcebant pueros ab ineũte ætate & adoleſcentia calores & frigora pati, vilibus tectos amiculis hyeme pariter & æſtate [a]. idipſum apud Cretenſium pueros ſeruatum refert Heraclides [b]. Natare propter naualia bella, & literas diſcebant pueri Athenienſes, & Romani quoque, vt innuit Sueto. in Auguſto.

a Corn. Taci. de morib. germa.
b in politicis.

Syracuſis etiam quidam ſeruilem ſcientiam, mercede edocebat, vt author Ariſtoteles [c], pueros inſtituens vt artem coquinariam ſcirent, vel id genus famulatum alium.

c Ariſtot. 1. Polit.

Apud Iſraelitas cùm fuiſſet ſuperatus Saul cũ filiis à Philiſthæis præcipit Dauid vt docerent filios Iuda arcum [d].

d 2. Regum. c. 1. ver. 18.

Athenienſes qui philoſophorum inſtitutis abundabant, habebant, ex lege Solonia ſancitum, vt ſi filius à patre nullam artẽ fuiſſet edoctus, nulla ei ſenio confecto, deberet alimenta. Verba ſunt ἀφ' ἐρίθους τὸν πατέρα μὴ διδαχθέντος τέχνην ἐκδοῦναι μὴ εἶναι.

Charundas Thurorum legiſlator lege iuſſit liberos ciuium omnium in ludo literarum rudimentis inſtituendos eſſe à ludi conductis ad id mercede & ære publico præceptoribus [e].

e Diodor. Sicul. lib. 12.

Pſammethicus Ægyptiorum rex, curauit pueros Ægyptios, lingua Græca imbuendos, à quibus linguam Græcam edocti, oriundi fuerunt, qui poſtea in Ægypto fuere interpretes, vt ſcribit Herodotus lib. 2. vnde maxima acceſſit Ægyptiis vtilitas.

M. Antonius verò, Romanorum imperator, poſtquam Athenas venit initiatúſque fuit, cùm alios honores tribuit Athenienſibus, tum in vrbe eorum doctores omnis doctrinæ, annua mercede conductos, conſtituit, ad omnium gentium vtilitatem, vt ait Xiphilinus ex Dione in Antonino.

Carolus magnus, plures in orbe ſcholas, aduocatis vndecunque viris doctiſſimis cum optimis ſtipendiis & dotationibus, erexit, ad vtilitatem vniuerſæ reipublicæ: vt & Alphonſus 9. rex Hiſpaniarum, conuocatis ex Galliis & Italia ſapientibus & magiſtris omnium facultatum Palentiæ diſciplinæ & ſapientiæ erexit cum optimis ſtipendiis ſcholam, ad vtilitatem eius reipublicæ, vt refert Rodericus Toletanus lib. 7. rerum Hiſpanicarum c. 34. Q. Sertorius in Oſca vrbe, liberalium artium gymnaſium aperuit, & ibi ſexcentos procerum filios ſuis ſumptibus aluit. tum vt Hiſpanorum animi literatura molirentur tum, vt hiſce obſidibus, parentes in officio & fide contineret, vt ait Plutarchus in eo. Neque, vt ſingulas perſequi ſcholas deſinam, vlla in ſumma monarchia regnum, aut prouincia eſt aut fuit quæ vbi mentem cepit à barbaris & incomptis moribus reuocare, nõ conſtituerit ſibi publicam bonarum artium diſciplinarúmque & ſapientiæ aliquam officinã ſeu ſcholã. Teſtantur in Britãnia & Gallia antiqua Druydum collegia & cœtus, & alibi Brachmanes, Gymnoſophiſtę philoſophi, cæterique id genus, qui vbique ſcholas habuerunt, quas nũc dicimus priuato Athenieſium nomine, academias, de quibus ex ordine tractauit & ex profeſſo, I. Iacobus Middendorpius. Suntque ita obuiæ in Galliis, Germania, Italia, & alibi, vt alia non egeant demonſtratione. Artium mechanicarum ad neceſſitatem ſocietatis, certè valde conducit ſcientia & earum opera: at multo magis neceſſariæ artes, & ſcientia bonarum diſciplinarum, quibus & artifices, & aliæ perſonæ reguntur & conſeruantur: vt etiam præſtantior eſt ipſa anima corpore, & ea quæ circa animæ ſalutem ſunt nobiliora his quæ circa corpus verſãtur. Et proinde ſic adminiſtrari debet reſpublica, vt quidem neceſſaria corporalia non deſint & ordinata ſint, ſed potiùs vt bonis legibus & diſciplinis populus inſtituatur: maximè in ipſa religione vera, quæ eſt anima ſyncera & vinculum præſtantiſſimum Dei cum homine, & hominum inter ſe, & deinceps vt liberales artes & Iuſtitia doceantur, à quibus alieni homines & ciues, efficiuntur veluti animalia bruta: cum ignorantia, alieni ab omni humanitate & ciuili conuictu. Quod docuerunt exemplo Mitylenſes, qui quum maris imperium tenerent, ſociis qui deſciuerant, hanc pœnam impoſuerũt, vt liberos ſuos non docerent literas, nec artes liberales. Omniũ ſuppliciorum hoc grauiſſimum iudicantes, ſi in inſcitia & ignorantia artium liberalium, vitam tranſigere cogerentur, vt ſcribit Ælianus libro ſeptimo de varia hiſtoria. Sic & Iulianus imperator apoſtata à fide chriſtiana, cùm chriſtianos in Ethnicis diſciplinis, plurimùm ſuperſtitioni gentilium officere cerneret, edicto cauit, vt conſtat ex eius epiſtolis, ne pueri Chriſtianorum vllo philoſophiæ genere genere ampliùs condirentur: hac ratione ſperans fore, vt idiotæ remanerent, eoque faciliùs ad idololatriam deficerent, veluti adimendo arma quibus ſe defendere, & impugnare illum poſſent.

Sunt hæc ſtudia humanæ naturæ media, quibus iuuantur ingenia populi ad meliorem vitam amplectendam, atque vti præceptoribus iam inſtitutis & probatis hominibus, qui alios inſtituere nouerint, & prohibere per aſſiduam operam, ne ab vtilitate ſocietatis humanæ & propria, aberrare aut deflectere poſſint. Sunt & alia quæ doctoris & præceptoris auxilium præbent quodammodo extraordinaria, quæ vel cum pertinacia laboris, vel animi illuſtratione ſuperna, erudiunt & inſtituũt aliquos, quales ſunt, qui ſola mentis propriæ agitatione, pro ind ginè & doctore vtentes, multa ſibi cognita faciunt, quæ vel ante aliis quoque cognita fuerunt: vel nouè adhuc quædam obſeruant & inueniunt ad ſuam & publicam vtilitatem, vt Heraclitus Epheſius, cùm eſſet iuuenis nihil ſe dicebat ſcire: vir factus nihil ſe ignorare profitebatur: & ille idem tamen neminem audiuit, ſed ex ſemetipſo omnia in lugi contemplatione didicit, vt ſcribit Diog. Laet. lib 9. Sic Anton. Here. celeberrimus meditatione diuinas auditas ab aliis ſacras ſcripturas, in ſui & aliorum vtilitatem aliòquin ſine vlla literarum cognitione, conuertit. vt ait Aug. lib. 1. de doc. chriſt. D. Bern. etiam literas ſuas in ſyluis & agris didicit, meditando ſacra eloquia & orãdo, nec vnquam vllos alios, vt ipſe de ſe teſtatur, habuit præceptores, quàm quercus & fagos. Nemo ignorat plures priuatis ſtudiis & laborib. cum mutis etiam ſolis doctorib. libros dico ad ſummam perueniſſe doctrinã & tot ſunt vt nullomodo neceſſarium videatur hic recenſere. Nec mirum. ſi modò diligentiam & iudicium proficientium conſideres; labor enim improbus, omnia vincit: maximè quando deſiderio diſcendi adiungitur animæ puritas. quia in maleuolam animam non introibit ſapientia, vt contra facilè diſcunt ea quæ ſibi & reipublicæ vtilia ſunt,

lia ſuot, qui anima & ſpiritu mundis, veræ pietati & religioni caltuique diuino ſeriò addicti, diſceodi viam ingrediuotur, vt docui tomo 2. commentariorum io ſyntax.artis mirabilis Io li. 2.cap.j.

28 Vtitur & Deus hominibos prout ſibi videtur vtile, ad implenda quæ iuber & illis ſcientiam ſeu [illegible], aut diuinam illuſtrationem, infuodit: atque, vel per ſeipſom infundit & illuſtrat, aut per ſacros ſpiritus. Sunt hi ſacri præceptores & diuini, certiores & digniores cęteris hominib. & magiſtris, veraces & honomaiore digni. Hinc illa ſumma peritia ad omnia opera mechanica tabernaculi conceſſa à Deo Beſeleedi, & Oliabo, Exodi 31. Sapieotia Salomonis, ſuper omnes mortales ſui temporis à Deo impetrata. 3. Regū, c. 3. Danielis Daniel. 1 Hieremię, vt ootat d. Hyero. li. 2. In Eſaiam. c. 3. Apoſtolorum, qui ex rudibus & ignaris hominib. electi à domino noſtro IESV CHRISTO, ineffabili ſapientia totum impleruns orbem, chariſmate Spiritus S. illuſtrati, vt omnium linguarum intelligentia dooati ſint. Actorum cap. 1.

Neqoe ſolùm Apoſtolos ſpiritus S. docuit, ſed & alios qoi fidelibus ſermonibus & myſteriis adhæſerunt. vt etiam qoidam oratiooe & precibus vel ſois vel aliorum impetrarint, literarum & linguarum ignoratarum breui tempore cognitionem. vt Baſilius magnus, Ephremo Syriæ anachoretæ, Græci ſermonis vſom à Deo precibus obtinuit, cum ille Syriacam linguam tantùm in qua natus erat, calleret.[a] Et ſeruus quidam barbarus ætate D. Auguſtin. vt ipſe perhibet teſtimonium. lib. j. de doctrina Chriſtia. literas ipſas nullo homine docente, triduanis precibus vt ſibi reuelarentur orando, perfectè didicit: ſic vt etiam codicem oblatum, ſtupentib. qui aderant legendo percurreret. Hoc ipſom refert Marullus[b] de Hor. Ægyptio abbate. Oſtendi & alibi dum de Angelis tractarem. c. xj. num 37. tomo 4. commeotar. Syntaxeo. parte priore fuiſſe Angelos pædagogos Adæ, & Abrahæ, & aliorum, Deum vti miniſterio eorum ad docendos homines, & annoncianda placita ſua. vt & Daniel per angelum edoctus futura, prophetæ, & alij in lib. Iudicum & alibi. Voluerunt & quidam à dæmonib. per artes vetitas aſſequi cum ſua æternæqoe vitæ iactura, rerū & diſciplinarum cognitionem, quam faciliùs & tutiùs conſequuti fuiſſent à Deo fuſis precibus. Cæterum hæc ſunt extraordinaria media docendi & diſcendi, quæ non ſunt in conſequentiam & regulam trahenda, vt neque illud, aperi os tuum & implebo illud: aut illud Matt. 10. nolite cogitare quomodo & quid loquamini: dabitur enim in illa hora. Siquidem ad extraordinaria recurrendum non eſt, vbi via eſt conſtituta ordinaria. Dat Deus extra ordinem ſcientiam, cùm extra ordinem elegit quempiam ad munus aliquod, vt quando ex aratro & humilib. probiſque vitis ad epiſcopatum & alias prælaturas vocabat: vt quando vocauit Ambroſium, & ex catechumeno fecit antiſtitem. Sic enim de ſe teſtatur idem Ambroſius libro primo de officiis. capite primo. *Vnus verus magiſter eſt, qui ſolus non didicit, quod omnes doceret, Homines autem diſcunt priùs quod doceant & ab illo accipiūt quod aliis tradāt, quod nec ipſū quidē mihi accidit. Ego enim raptus de tribunalibus atq; adminiſtrationis infulis, ad ſacerdotium, docere vos cœpi quod ipſe nō didici. Itaque factū eſt vt priùs docere inciperem quàm diſcerem. Diſcendum mihi igitur ſimul & docendum eſt, quoniam non vacauit ante diſcere, & quantumlibet quiſque eſt qui profecerit, nemo eſt qui doceri non egeat dum viuit. Quia docere etiam nobis nolentibus impoſuit officium ſacerdotii neceſſitudo.*

a Marullus li. 2. c. 2.

b Prædicto loco.

De puellis.

CAPVT II.

NOn minor debet eſſe cura & puellarum quàm puerorum in republica, vt ſexos infirmioris. Et ideo ſecundum honeſtos & probatos mores, in ſingulis populis, inſtitui & erudiri debent. Qua de re & leguntur diuerſæ leges, pro diuerſitate ſtatus rerum publicarum: quas non tam accuratè obſeruare oportet, vt & nunc ſeruentur, quantum quod cuique nationi honeſtè & vtiliter conuenire poterit. non enim vno modulo omnes reſpublicæ adminiſtratæ aut formatæ fuerunt, neque eadem omnibus honeſta aut conuenientia ſunt, præterquam quæ diuinis & naturalibus inſtitutis conſona videntur.

a Lycurgus corpora virginom Spartanarum, curſu, lucta, diſcorum & telorum iactu exercuit, vt & fœtus radix validum in valentibus corporibus exordinm accipiens, germinaret meliùs: atque illæ ſtrenuè partus excipientes, benè & facile aduerſus puerperij decertarent labores. Detectioni virginum nihil erat obſcœni, cum qua coniunctus rubor erat: aberat libido: neque à ſocietate virtutis, fœminæ & gloriæ excludebantur, vt ait Plutarchus in Lycurgo & Apophtegmatibus.

3 Solebant & alibi quidam antiquitùs puellas liberalibus artibus erudire.[c] Et adhuc Galieni imperatoris temporibus, puellæ & viduæ Plotini philoſophi ſcholam, diſciplinæ cauſa, frequentabant. Meminerunt & iuriſconſulti de hoc inſtituto, pecuniámqoe in eam rem impenſam vel in illarum præceptores, in vtilitatem neceſſariam transferunt.[d]

Quo loci negotiantur mulieres, expedire creditum, inſtituere puellas vt legere, ſcribere & numerare probè nouerint. Alibi puellæ potiùs laboribus quam ſtudiis literarum formantur, in pagis & extra vrbes. Multi corruptè, muſicæ, ſaltationibus, aliiſque illecebris ſæpe in ſui & illarum perniciem aſſueſcunt. Alij quod magis probatum video etiam ſacro eloquio, nere, ſuere, texere, acu pingere, domeſtica curare & matrem familias agere: ex iuuenili ætate diſcunt. Si legere & ſcribere didicerint, nonniſi caſtis & virtutis ſcriptis incumbere rectiùs concedunt: luxurioſa, faboloſa, ſoluta ſcripta, adimunt, & interdicunt. Suot aliis populis, puellarum & fœminarum mores, prout receptum & vtile videtur in loco, vt ait Aemil. Probus libro de vitis imperatorum Græcor. in proemio. Et proinde non poterit dari certa lex moderatoribus aut alia electior, quàm vt ea quæ congruere moribus honeſtis habitis, & Dei potiſſimom mandatis, atque concordiæ & ſocietati reipub. nouerint, doceant. Sunt etiam præcepta ſuperiori capite de inſtituendis pueris prolata. quæ cómunia puellis cum pueris in inſtitutione cōueniunt.

c Liuius lib. 3. de Virginia. Plinius lib. 4. epiſtol. ep. 17. Athenæus lib. 13. Lucian. περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων Plutarchus [illegible] παιδὸς ἀγωγῆς.

d Cuius l. 4. vbi pupill. educa. de variorum ordia. l. ſi paterno. 15. de negotiis geſtis C. Caſſiodor. lib. 4. variarum. epiſtola 1.

quæ & mnres docentium, & indaginem ingeniorum reſpiciunt. & cum qoibus anima puellarum cum tractatione ingenij puerilis & infantium particeps eſſe poteſt. maiori cura pnditia in ſexu fœmineo etiam adhibita, & tollẽdo omnia ſi fieri poſſit, vel potiora quæ illarũ animos corrũpere poſſunt, vt choreas vetitas, fucum, ſocietates publicas hominũ, lenas & lenones puniendo ſolicitatores nuptiarũ, ſtupra, & alia vitia impudica, & occaſiones ſingulas quæ conſpurcare poſſunt ſexum & ætatem huiuſmodi.

4 Aegypti mulieribus vti calceis non fuit patrij moris, vt ita ſe domi contigere cogerentur. Et Phidiæ laudatur ſolers prudentia, quòd Palladis ſimulacris, draconem apponere conſueuerat, veluti ambage tacita innueret, virgunculas peruigili cura indigere, vt pudor caſtus ſeruetur illibatúſque:a peruulgatum enim, ædium, adytorum, oraculorum nec non theſaurorum cuſtodiæ præfici dracones. Theſaurus autem pretioſior non eſt in ſexu fœminæ ipſa pudicitate & caſtitate.

a Cœlius Rhodiginus lib. 10. lectio. antiquarum. c. 4.

Virginum & maſculorum etiam periculoſam cohabitationem, rectè putant multis exemplis, & experientia inſtructi, viri probi.b Plato monet c non auri ſed pudoris multùm oportere relinquere liberis, putare autem impudentiam iuuenum caſtigando, id nos impetraturos: atque Sapientem Legiſlatorem ſenioribus præcipere vt ſint coram iunioribus maximè puellis verecundi, ſummoperéque caueant, ne quis iuuenum eos aut videat aut audiat agentes turpe aliquid aut loquentes: nam vbi ſenes impudici ſunt, neceſſe eſt ibi iuuenes impudentiſſimos eſſe.

b Cyprian. lib. 1. epiſt. 11.
c. Plato lib. 5. de legib.

Quædam nationes, & velatas & inconſpectas habuerunt virgines, quædam contrà apparentes neque Gynæceia habuerunt in domibus ſeparata, verùm, vt dixi regionis mores, certam habere honeſtatis cauſam, in omnibus, hoc vnum forſan non inutiliter conſiderandum puto, ne ſimul pueri cum puellis inſtituantur, neque puellæ a viris, ſi poſſint haberi mulieres quæ eas docere poſſint. Excutiunt enim pudorem, ne peiora dicam, puellæ ex familiaritate puerorum & virorum.

De verbis & ſermone formando infantium.

CAPVT III.

Liquet omnino curam circa perſonas infantium, quibus populus conſtituitur, ſtatim, vt probaui, ab initio conceptionis & ante, nempe ratione coniunctionis parentum, rectiſſimè & neceſſariò ad cauſam publicam pertinere: eandémque curam requiri in formandis animis & moribus eorundem: proinde à cunabulis ipſis, à nutricum etiam inſtructionibus & verbis incipiendum erit, quando & balbutire & loqui conatur: quò etiam pertinet illud Horatij lib. 1. epiſtola 4. ad Albium Tibullum dicens.

Quid voueat dulci nutricula maius alumno
Quàm ſapere & fari vt poſſit quæ ſentiat: &c. & quamuis rudis hæc primò eruditio videatur, tamen non contemnenda viſa reipublicæ, & loqui, & bene loqui, diſtinctè aptè, & ex idiomate, eóque elegantiore, recepto in loco reipublicæ. ſiquidem illud potiùs ex more, quàm ex lege aut poteſtate principali pendet, ſicuti obiecit Tiberio Marcus Pomponius Marcellus, cùm eum ex oratione reprehendiſſet, dicens Tu enim Cæſar ciuitatem dare potes hominibus, verba non potes d vtque rationi obtemperare debet gubernator: gubernatori vnuſquiſque in naui: ſic populus rationi, nos ſinguli populo, & qui bene loqui volet conſuetudinem eius ſequi oportet. e Primum in reipublicæ ſocietate, & in ipſo homine, eſt bene ſentire: ſecundum, bene ſenſa animi exprimere & ſignificare, quod fit imperfectè per ſigna & voces confuſas: perfectè autem per ſermonem qui eſt interpres mentis, & per literas quæ ſunt vocis fluentis & pereuntis theſaurus & memoria præteritorũ. Quę tria ſummopere hominũ genus mirabile & notabile reddunt, vt intelligere ſeu agnoſcere, loqui, & ſcribere. quæ tria tempus & formationem & politionem exigunt. oportet enim intellectum per ſenſa, rationem & alijs præcepta, commouere, & veluti ignem inter fauillas concluſum, & torpentem excitare: ſermonem ſuis conuenientibus vocibus articulare: vt proprijs expedit notis ſcripturam colligare. Diſciplinæ & artes docent hæc omnia, & quid, & quomodo loqui, & quando oporteat, & quæ eloquenda, quæve tacenda & ſcribenda, vel non.

d Sueto. Tranquillus. lib. 2. de illuſtrib. Grammaticis nu. 25.

e M. Terentius Varro. lib. 8. de lingua lat. & multa Horatius de arte poëtic. ibi multa renaſcentur quæ iam cecidere, cadéntque. Quæ nunc ſunt in honore vocabula ſi volet vſus. &c.

2 Nullum ex animalibus loqui præter hominem poteſt, cui facultas hæc data eſt, & hoc etiam ſerò incipit, loqui. & poſtquam nati ſumus, diu obmuteſcimus, deinde balbutire tandem incipimus. principio namque nullum verbum proferre penitus valemus: vagitum quidem naſcendo & vocem emittimus, ſed non locutionem, quæ articulata vox eſt & ſpecies vocis. f

f Ariſtotel. lib. problemat. ſect. 11. q. 1.

Pro portento aut miraculo habitum ita & præter communem naturæ ordinem, pueros vel recens natos, vel ante ætatem g quæ fari permittit, loquutos, quia loqui, eſt verba audita pronunciare priùs intellecta. Atque ea animo omne loquendi initium ducitur. Quod patet exemplo eorum qui cum ſopitum habent, aut metu, aut ita vel alia paſſione affectum, quorum lingua pariter impedita & tremulè vel confuſè loquitur.h

g Ariſt. prob. ſect. 11. qu. 27.

h idem Ariſtot. prob. eadem ſect. 3. quæ. 31.
i Petrus Hiſpanus in ſua logica.

3 Et ad loquutionem formandam oportet concurrere, i debita & commoda inſtrumenta & potentias animæ, quæ non reperiuntur in infantibus, & dum incipiunt non perficiuntur ſine doctore. Inſtrumenta loquutionis ſunt ad formandam vocem, labia, dentes, palatum; guttur, pulmo, cum quibus totidem ſex potentiæ animæ conuenire debent, ad bene ſeu rectè loquendum: primum imaginatio, quæ format verba.

2 Intellectus qui ordinat.

3 Voluntas, quæ mouet inſtrumenta omnia ad loquendum.

4 Memoria, quæ commemorat dicta, & annectit dicenda.

5 Viſus, ad videndum cui loquamur & quid.

6 Auditus vt vocem etiam noſtram audiamus an quadret: & locutum, vt reſpondeamus. Mens quidem in hominibus aliquando celeriter intelligit: lingua verò, verbis indiget & longa narratione eorum quę intercedunt ſermonũ. Oculus etiam ſtatim ſimul ordinem aſtrorum latiſſimum intuetur. ſed ſi de ſingulis velit differere,

diſſerere, quod vnumquodque ſydus, multis indiget verbis. ſic terram, mare, & omnes totius mundi plagas, in momento mens celerrimè comprehendit, ſed quod ſtatim fit in monte, id tantum multis verbis diſſeritur.a

a Cyrillus Hieroſoly. catecheſi 6. illuminatorũ.

4 Multa etiam norunt intelliguntque pueri, & homines, quæ tamen ſe intelligere & quomodo intelligant exponere non poſſunt: vel quia ij quibus loquuntur non intelligunt ſermonem quo vtuntur, vel quia ipſi verba non habent, quæ id poſſint quod ſentiunt exprimere: aut quod res ipſa inexplicabilis eſt; aut quia ſufficere humana vox explicationi non poſſit: aut quod mente conceptum celeri comprehenſione, antequam per verborum ordinẽ poſſit referri elabitur memoria: aut, quod ſæpe doctis accidit, quòd methodum non habent qua poſſent ordine ea quæ ſentiunt & accommodè effundere, vt ſeſe mutuò concepta in exitu obtrudant & impediant: non magis quàm in vaſe anguſti oris, aqua pleni, ſi non paulatim & ſenſim humorem inclinatione effundas, in ipſo exitu omnino ſe impedit & nullomodo effunditur.

Qui etiam multa abundant prudentia & ſapientia, difficilè, & niſi quodammodo pauca eaque conciſè admodum loquuntur, vel quòd exiſtiment ea eloquenda non eſſe, vel eorum vim non poſſe comprehendi vt merentur. dolia plena ſurdo ſonitu reſonant: vacua multum tinniunt. docti non verborum lenociniis, ſed breuitati ſtudent, ne tempus terant. Atque quos ſemel diuinorum miſteriorum & ſecretorum contemplatione, mens impleuerit, videmus quodammodo ad loquendum tardos, animáque in contemplatione occupata, contemnit terere tempus in verbo. vt liquet ex c. 4. Exodi, dum Deo miſſuro ad liberandum popolum Iſraeliticum, reſpondit Moſes, *Obſecro domine, non ſum eloquens ab heri & nudiuſtertius: & ex quo loquutus es ad ſeruum tuum, impeditioris & tardioris ſum linguæ, mitte quem miſſurus es.*

5 Locutio, ſeu oratio, interpres quidam mentis eſt, verbis diſcrepans, ſententiis congruens; atque verba inuenta ſunt, non quæ impedirent, ſed quæ indicarent voluntatem. cæterum non omnia verba, non omnis oratio talis ſemper eſt, ſed tantũ ſermo is qui notus eſt nobis & audientibus, & compoſitus illis verbis quibus conuentum eſt in ſocietate hominum quacunque aliquid ſignificari. Nam natura, ſi verbum ſpectes, nullus ſermo eſt integer: vicioſus ſimiliter nullus; ſicut obſeruauit Arnobius.[b] Quænam enim eſt ratio naturalis, aut in mũdi conſtitutionib. lex D ſcripta vt hic paries dicatur: & hæc ſella: cum neque ſexus habeant fœmininis generib. maſculiniſque diſtinctos, neque quiſquã doctiſſimus me docere poſſit, ipſum hic & hæc, quid ſint, aut cur vnũ ex his ſexum virilẽ deſignet, fœmininis generib. id quod ſequitur applicet: humana ſunt iſta placita. & ad vſum ſermonis faciendi non ſanè omnib. neceſſaria; nam & hæc paries forſitam, & hic ſella ſine vlla reprehẽſione dici potuiſſet, ſi ab initio placuiſſet. Non latet quidem primitiua quædam nomina, quæ & radices apud Hebræos dicuntur, ex placito Adami, exque eius ſapientia infuſa authoritate Dei impoſita.[c] & poſtea confuſam eam linguam ex peccato ſuperbiæ ædificantium turrim Babel.[d] Sed quòd inde corruptiones vocabulorum ſucceſſu temporis per

b Arnobius oratione 1. aduerſus gentes.

c Geneſ. 2. verſ. 19.

d Geneſ. c. 11.

A mixtionem gentium natæ ſint omnino, nemo eſt qui certò non iudicet ex ſingularum linguarum exacta examinatione, in quibus annotabit græca, hebraica, latina, & alia peregrina vocabula, quæ primùm ex ſocietate peregrinorum inducta ſunt, vel ſtulta quorundam peregrinarum linguarum admiratione, vel inſulſa voluptate; quorum poſtea nati à nutricibus & matribus & parentibus cum eadem confuſione acceptam locutionem, retinuerunt. Sunt tamen adhuc quædam linguæ, in quibus puritas priorum patrum meliùs, vt videtur, loquentium, retinetur ſub regulis & præceptis conſeruata. Sunt ex his etiam parum declinantes, quas dialectis diſtinguuntur, vt inter perfectas ponunt hebraicam, latinam, græcam; quarum tamen aliæ partus ſunt proximi, & vulgarium hominum, vel ſæculi ipſius B defectus, vel auctiones. vt chaldaica, & arabica, dicitur declinata ab hebræa; Ionica, Dorica & ſimiles ab Attica, à Romana; Italica, Hiſpanica. Sunt & cum illis connumeratæ linguæ prouinciis diſtinctæ; & primæ ex conſenſu incolarum, quæ intelligi ab aliis nequeunt nationibus. vt liquet ex Germanica, & Cantabrica, quam vulgus vocat de Biſcaia. Sed neque iſtæ etiam naſcuntur cum natis in locis quibus teruntur, niſi aſſueſcant intelligentes. quod facile aſſequuntur ex frequenti matrum & incolarum conſortio, vnde appellamus linguam natiuam & loci maternam, quia vt plurimùm ex matre diſcunt propter frequentiorem filij conuerſationem, vt de Corneliæ matris Gracchorum filiis, M. Tullius de claris oratorib. meminit, non tam in gremio, quàm ſermone matris educatos: vt inde etiam Britanni mulierib. exteris linguam præcidiſſe le- C gamus, ne filios ſuos peregrinũ idioma docerẽt.[e]

e Gomes, ad regulam de idiomate. 9. 13.

6 Videntur & in hoc laboraſſe rerum publicarum quidam moderatores, ne alienæ & peregrinæ linguæ vt merces extraneæ quædam inferrentur aliquando, metu ne ſi idiomata adulterarentur externa, daretur occaſio communicandi cum moribus illorum, quos non conuenire ſuis ſubditis arbitrabantur, & ne daretur occaſio patriã relinquẽdi, vt ad nationes extraneas quarum linguas didiciſſent incolendas, tranſirent intentiùs. Alij voluerunt eum gloria patriæ, etiam propriam linguam & ſermonem victores ad alias nationes propagare. Adhibuerúntque ſolicitudinem, vt non tantùm victi victorum leges & mores viuendi acciperent, ſed & ipſorum ſermonem ſequerentur. alij quò facilius res gereretur vſum idiomatis extranei, à communi vtilitate exulare voluerunt.

D 7 Primi meritò ſuſpectam videntur habuiſſe fidem eorum qui peregrinas linguas potiſſimum inimicorum diſcebant, tanquam accommodi eſſent ad proditiones. Sic reprehendit Eſdras[f] populum Iſraeliticũ, ſed Iudæos quia duxiſſent vxores Azotidas, Amonitidas, & Moabitidas: & filij eorum ex media parte loquebantur Azoticè, & neſciebant loqui Iudaicè, & loquebantur iuxta linguam populi, & ideo præuaricati fuerant legem Dei. Rhabſaces etiam ex parte regis Aſſyriorum obſidens Hieruſalem, verba de deditione faciens ad Heliacim filium Helciæ, & ad Schebnã Scribã loquebatur Iudaicè: cùm autem vererentur illi ne populus intelligens verba minarum regis Aſſyriorum deſiſteret ab Ezechia rege, rogabant Rabſacem vt loqueretur ſibi Syriacè, quia linguam illam

f Eſdræ 17. verſ. 23. & ſe.

 intelli

intelligerent & non populus, quod Rabſaces renuit, vt pote quod ad proditionem populi pertinere videretur.[a] Carthaginenſes, eo bello quod contra Dionyſium Siciliæ tyrannum, geſſerunt, cum ſe literarum Græcarum commercio proditos ſenſiſſent, ac quicquid fuiſſet ab ipſis decretum, Dionyſio ſignificatum; ſenatuſconſulto cauerunt ne quis poſtea Carthaginenſis, aut literis Græcis aut ſermoni inſueſceret[b] ſtudeté ve.

a 4. Regum. 19. vet. 26. & ſeq.

b Lælius Rhodiginus li. 22. antiquar. lect. c. 17.

8 Secundi gloriæ ſtudio, vim feciſſe videntur conſuetudini ſubditorum, quo laborarunt valde Romani. Et proinde ſermo quo peculiariter Gallia fuit vſa, priuſquā in prouinciæ formulam redigeretur à Romanis, prorſus putatur abolitus, non ſecus quàm ſuum amiſère Hiſpaniæ: quanuis non deſint qui veterum Gallorum linguam non abfuiſſe à dialecto Britannorum, quos Angli Vuallos vocant, affirment. Quod & Cornelius Tacitus in vita Agricolæ de Britannis agens, *in vniuerſum* inquit, *tamen æſtimanti Gallos vicinum ſolum occupaſſe credibile eſt, eorum ſacra deprehendas ſuperſtitionum perſuaſione, ſermo non multum diuerſus.* Quod & Beatus Rhenanus[c] refert, addens coniectatam quòd non eſſet Gallica Germanica, quia Germania multū à Gallis diſtaret. Et quòd Arioviſtus Germanus, apud Iulium Cæſarem, ex conſuetudine tantùm quaſdam voces Gallicas intellexiſſe dicitur: Intellexiſſet autem omnes, ſi lingua Germanica vſi fuiſſent. Tamen & poſtea Gallos ſubactos ſub Carolo Magno, & ante expulſis Romanis, vſos lingua Germanica arbitratur Rhenanus. Quod abſolutè de omnibus verum eſſe non poteſt: de Belgis admitterem, de aliis qui nec Germanicam intelligunt non poſſum probare, nam potiùs retinuerunt linguam Romanorum: vnde & a Germanis dicuntur *Les Romans*, & libri antiqui Gallici dicuntur adhuc, *Les Romantz*. Scribit & Suetonius in Caligula cap. 47. Cæſarem, coegiſſe proceriſſimos quoſque Gallorum, addiſcere linguam Germanicam.

c Rhenanus li. 2. rerum Germanicarum vbi agit de veteri lingua Gallorum.

Accedit maximè ad Italicum ſermonem Tectoſagum & Narbonenſium Idioma, quia & ibi colonia fuit Romanorum.

Claudius Cæſar Conſul, Lycium quendam legatum ciuitate donatum Romana, cùm latinè eum interrogaſſet, & ille non intelligeret quid quæreret, ciuitatis iure priuauit, dicens Romanum eum eſſe non debere, qui ſermonem eum neſciret:[d] vt refert Spartianus Seuerum, qui Apher fuit, Sororem quæ ad eum venerat, quum vix loqueretur latinè, pudore ſuffuſum domum remiſiſſe. Valerius Maximus[e] memorat Magiſtratus priſcos, ad ſuam populique Romani maieſtatem conſeruandam diligentes, inter cætera obtinendæ grauitatis indicia, illud quoque magna cum perſeuerantia cuſtodiſſe, ne Græcis vnquam niſi latinè reſponſa darent. Quin etiam ipſa linguæ volubilitate, qua plurimum valeot, excuſſa, per interpretem loqui coegiſſe: non in vrbe tantùm Roma, ſed etiam in Græcia & Aſia; quò ſcilicet latinæ vocis honos diffunderetur.

d Dio Caſſius lib. 60. hiſtoriæ Roma.

e Val. Max lib. 2. c. 2. exemplo. 2.

Cicero de ſe in Verrinis teſtatur, grauiter ſe à Romanis accuſatū, quòd Syracuſis Syracuſano ſenatui Græcè loqoutus eſſet.

Iuſſit Nabuchodonoſor præpoſito vniuerſorum ea filiis Iſrael de ſemine regio & tyrannorum pueros deligi, in quibus nulla eſſet macula, decoros forma, eruditos omni ſcientia, qui poſ-

A ſent ſtare in palatio regis, vt doceret eos literas & linguam Chaldæorum.

9 Porrò qui voluerunt idiomate vulgari, ſeu quod intelligeretur à vulgo, commercia & negotia in republica expediri, rectè conſuluerunt, ne per captiones verborum incognitorum, fraudes & doli tegerentur iniquorum. Et ita è republica fuit, quod Tiberius Cæſar prohibuit Romæ vti in iudicio & teſtimoniis lingua Græca[f]. Edoardi quoque 3. Regis eius nominis Anglorum ſententia decretum eſt, vt iudices atque litigatores, patroni, procuratores, cauſarum cognitores nō ampliùs Gallicè aut Nordmanicè, quemadmodum hactenus feciſſent, conſuetudine introducta iam antes à Guillielmo rege Normano, ſed Anglicè loquerentur: ac cauſarum actiones, & cætera acta, lingua Anglica, latináve conſcribe-
B rentur, quod populo fuit commodo: quippe quos deinceps in cauſis agendis non oportuit interprete vti[g].

f Dio Caſſius lib. 57. hiſtoriæ Suetonius in eius vita c. 71.

Ludouicus 12 rex Galliarum, ſtatuit acta criminalia ſeu proceſſus (vt dicunt) criminales, communi patriæ idiomate confici, vt defenſioni relinquatur locus ipſis accuſatis, prehēſis & carceratis, quam habere non poſſent ſi eulogia & accuſationes non intelligerent. Inſuper vt omnes atteſtationes, teſtimonia, tam in ciuilibus quam in criminalibus negotiis communi idiomate patriæ ſeu vulgaribus verbis fiant, vt teſtes intelligere poſſint quæ deponunt, ne poſtea falſitatis arguantur[h], ibique ſub pœna nullitatis actus, ſi aliter aliiſque verbis peragantur.

g Poly. virg. lib 19. hiſtoriæ Angliæ.

Franciſcus eius nominis 1. rex, ſtatuit[i] in Gallis partes vt in poſterum verbis vulgaribus vernaculo & materno idiomate patriæ, tam contra-
C ctus, proceſſus, ſententiæ, arreſta, quàm alia acta fierent, & inſtrumenta: iuſtiſſimas ob cauſas, quum antea ferè latinis verbis omnia fierent. Tum quòd variis modis vnum & idem verbum latinum ad varia torqueretur. Tum quòd latinè & eloquenter loqui volentes, totam obſcurabant ſententiam per ſcripturam dictionum aliò tendentium.

h l. con. ad leg. Cor. de falſis.

i In conſtitutione edi. 1539. artic. 11.

Quódque quidā iudices veterani linguæ latinæ aut puritatis ſeu proprietatis eius obliti, quædam vocabula iuxta ſermonem Gallicum ſibi pro Latinis confingebant, quæ intelligi nequibant, vt nec Græca nec Latina, nec vulgaria: vnde maior de verbis quàm de intellectu actionis ſæpiſſimè excitabatur in litibus controuerſia. Ignorantiæ præcludit excuſationem, quod claris & vulgaribus literis & idiomate concipitur[k]. Et facilius capitur, quod eo idiomate quod cogni-
D tum eſt, iubetur, vt proinde & leges ſic & decreta ſeu mandata imperialia ſubditis communicari ſeu reſeruari merito ſtatuerint[l]. Eademque ratione & decreta à prætoribus latinè interponi debuiſſe puto,[m] & non niſi latinè cauſas in foro actas fuiſſe.

Et hæc certe rectè conſtituta ſunt, & ad euitandas fraudes pleraſque quæ teguntur per verba non planè cognita: veruntamen magiſtratus non tam debet addictus eſſe ſermoni patrio, vt ſi alieno quippiam vere contractum eſſe, aut factum appareat, id circo reiiciat, dummodo illi conſtet negotium actum per ipſos intelligentes ſermonem diuerſum, vel per verum interpretem.[n]

k l. ſed ſi pupil li. 11 §. præt. ibere de inſtitor actio. lib. 14 P. tit. 3.

l §. aliena. de non alien. aut permu. reb. eccle. nouel. fact. § fin. vt præponas nomen imp. In nouella doctores ad l. in f. de verb. oblig. P. Felin. ad rub. de conſt.

m l decreta. 48 de re iu. li. 42. P. tit.

n in l. § §. fin. de verbor. ob. P. Vlpi. in le. ſi deic. quo ar. 11 de lega. 3. l. 21 in fin C de teſta. l. ſi de ea tutela. C. l 14. de teſtamen. manumiſſ. C

De linguarum varietate & multitudine, & num earum cognitio vtilis ſit reipu.

CAPVT

CAPVT IV.

NOuimus ingenia nationum & regnorum diuerſa valde eſſe, diuerſos habere mores & linguarum ſeu ſermonum diſtinctas prolationes, & ſonos. Quot autem ſint, & quomodo diſtinctæ, non poſſumus omnino cognoſcere. Legimus enim labij vnius fuiſſe populum quo tempore Hebræi voluerunt ædificare turrim illam ſuperbiſſimam, & confuſæ ſunt voces, & inde diſperſum genus in vniuerſas regiones orbis. Geneſ. xj. Sed quot fuerint ibi conſtitutæ variationes, non legitur. Videntur autem, vt ait Clemens Alexand. j. Stroma. ex vera ratione linguæ ſeu dialect. ſermonis generalis ſeptuaginta duæ, vt noſtræ tradunt ſcripturæ. Euphorus autem & alij multi hiſtorici, & gentes & linguas dicunt eſſe ſeptuaginta quinque, cùm audiſſent vocem Moſis dicentis, erant autem omnes animæ ex Iacob. 75. Fiunt verò aliæ linguæ per communionem duarum, vel trium, vel plurium dialectorum. Eſt autem dialectus, dictio quæ loci proprium oſtendit characterem. Dicunt autem Græci quinque apud eos eſſe dialectos, Atticam, Ionicam, Doricam, Æolicam, Communem. Quæ autem non poſſunt comprehendi voces barbarorum, non dici dialectos, ſed linguas.

a Fuerunt qui linguarum multitudinem calluiſſe, vitio adſcripſerunt, vt Alcibiades reprehenditur à Galeno, quòd linguarum cumulo vteretur: vnam enim tuendam eſſe cenſet.[a]

a Galen. lib. 1. de diff. pulſuu.

Habebatur enim tunc pro miraculo, ſi quis duas linguas nouiſſet. Vnde & Gerionem, vt monſtrum tricorporeum fingunt fabulæ, & tria corda habentem, propter tres linguas quas callebat. Item & Ericthonium hominem [b] biformem, quidam ferunt fabulatos, parte corporis inferiore Draconis, ſuperiore hominis. ob Ægyptiæ Græcæque linguæ peritiam. Teſtatur, & Gellius c, Q. Ennium, tria corda ſeſe habere dixiſſe, quòd loqui Græcè, Oſcè, & Latinè ſciret.

b Natalis Comes Mytholog. lib. 9. c. 12.

c Gellius lib. 17. cap. 17.

3 Alij meliùs ad vtilitatem reipublicæ pertinere notionem linguarum diuerſarum arbitrati ſunt, maximè Chriſtiani, vt gentes & idololatras ad gregem dominicum, fidémque ſalutarem, & Dei notiorem, faciliùs adducerent. vt non immeritò in gymnaſiis ſeu ſcholis publicis, omnium linguarum profeſſores fuerint inſtituti, maximè præcipuarum. Hebraicæ, Arabicæ, Græcæ, & Latinæ.

Et diuus Paulus,[d] ſic linguas diſcere iubet, vt quod dicimus audientes intelligant. *Si enim* inquit, *neſciero virtutem vocis, ero ei cui loquar barbarus, & qui loquitur mihi barbarus. Et ſi tantùm benedixeris ſpiritu, quis ſupplet locum idiotæ, quomodo dicet amen ſuper tuam benedictionem, quoniam quid dicis neſcit? Gratias ago Deo meo quod veſtrum linguis omnium loquor.* & poſtea, *Itaque fratres æmulamini prophetare, & loqui linguis nolite prohibere.*

d 1. ad Corint. cap. 14.

Principes qui præſunt diuerſis populis, monarchæ. Cæſares, maximum facient incrementum e dignitatis ſuę, ſi per ſe ipſos ſingulorum intelligere ſaltem poſſint, aut loqui linguas & idiomata: neque enim ab interpretibus decipi poterunt & mandata ſua quæ mittentur ad nationes eorum linguis ſcripta, non effugient regis mentem, ſi ea intelligat: & non poterunt ab ſcribis immutari. Hoc fuit etiam præſtantiſſimum inſtitutum regum Perſarum & aliorum, vt ſubditis mandata principalia fierent linguis & litteris nationum ad quas mittebantur.

e vt liquet in lib. Eſter cap. 1. verſ. 2. & 6. 8. verſ. 12.

A Laudatur & Mythridates rex, Ponti, quòd duarum & viginti gentium quas ſub ditione habuit, linguas percalluit, earúmque gentium omnium viris, haud vnquam per interpretem loquutus eſt: ſed vt quemque ab eo appellari vſus fuit, proinde lingua & oratione ipſius, non minus ſcitè, quàm ſi gentis eius eſſet, loquutus eſt f. Solum mortaliũ Mithridatem duabus & viginti linguis loquutum admiratur Plinius, & maximam vtilitatem ſubditis inde acceſſiſſe ait, quòd nullũ ex illis per interpretũ ſed per ſe audiuerit. Tribuitur & à Plutarcho g Cleopatræ reginæ Ægypti eadem laus, quòd multarum linguarum perita, etiam per ſe ipſam reſponſa daret Æthiopibus Trogloditis, Hebræis, Arabibus, Syris, Medi Parthis, & aliis.

f Plin. lib. 25. c. 2. A. Gel. lib. 17. c. 16. V. Max. lib. 8. c. 7. in fine.

g Plutarchus in Antonio.

Alij quoque [h] tribuunt Amalaſuntæ Theodo- B ſici Oſtragothorum regis filiæ, quòd linguas omnium gentium teneret. quibus aliquid commercij cum Romanis adhuc eſſet.

h Platina & Sabellicus lib 3. Ennead. 8.

In bulla aurea, de electione imperatoris edita per Carolũ 4. Cæſarẽ, iubetur vt electorum filij à primis annis Italicam, Latinam, & Illyricam linguam addiſcant. quò ſermonem cum multis gentibus communicare poſſint.

4 Placuit & in concilio Viennenſi i ſub Clemente 5. addi ſtudiis generalibus priuilegiatis, & academiis celebrioribus, Romana, Pariſienſi, Oxonienſi, Bononienſi, Salamantina, magiſtros catholicos ſcholas regentes duos in ſingulis. pro lingua Hebraica, Arabica, & Chaldæa docenda ad propagationem faciliorem fidei, & vt errantes in viam veritatis inducere, ipſoſque lucrifacere Deo, eius coperante gratia, facilius ſit. Ideóque, inquit Clemens, *Illius cuius vicem in terris, licet immeriti gerimus, imitantes exemplum, qui per vniuerſum mundum ad euangelizandum apoſtolos miſſurus, in omni linguarum genere eſſe voluit eruditos, viris catholicis notitiam linguarum habentibus, quibus vtuntur infideles præcipuè abundare ſanctam affectamus eccleſiam, qui infideles ipſos ſciant, & valeant ſacris inſtitutis inſtruere, Chriſticolarúmque collegio per doctrinam Chriſt. fidei ac ſusceptionem baptiſm. aggregare.*

i c. 1. de magiſtris l. 5. in Clem. 5.

C

Legimus Actorum c. 2. quòd aduenientè ſpiritu ſancto in diſcipulos, in die pentecoſtes, cœperunt loqui variis linguis. prout ſpiritus ſanctus dabat eloqui illis: & Parthi, Medi, Ælamitæ, habitantes Meſopotamiam, Iudæam, Cappadociã, Pontum & Aſiam, Phrygiam: Pamphiliam, Ægyptum, Lybiam, aduenæ Romani, Iudæi, Proſelyti, Cretes, Arabes, audiuerunt eos non ſine admiratione loquentes ſuis linguis. Et rurſum cap. 19. D ver. 6. cùm Diuus Paulus impoſuiſſet manus quibuſdam diſcipulis baptizatis, venit ſpiritus ſanctus ſuper eos, & loquebantur linguis & prophetabant. Decreta Synodi Nicenæ reducta ſunt ad ſeptuaginta capitula, ad formam ſeptuaginta diſcipulorum, vel ſeptuaginta linguarum vniuerſæ terræ, quæ omnem Chriſtianorum informarent orbem.[k]

k c. 12. ſeptuaginta 16. diſt.

De loquela & ſermone, ſeu de articulata voce, aliunde quàm ab hominibus procedente.

CAPVT V.

QVamuis homini propriũ ſit, per inſtrumenta propria ſenſa animi referre, tamen com-

ta euertit publica & priuata, bos locutus, *Roma tibi caue*. L. Q. Flaminio, CN. Domitio Aenobarbo coſſ.[a]

a Iul. obſe. de prodig. c.33.

Locutus & canis Arimini, & bos locuta Romæ, quo anno in Macedonia Thraces ſubacti C. Mario, & C. Flacco, coſſ.[b]

b Iul. obſ. c. 40.

Valeſius quidam, vt narrat Valer. Maximus, vir locuples, cùm penates ſuos pro ſalute trium filiorum oraret ante focum ſuum, repentè vocem inde manantem audiuit, filios ſaluos fore, Si Tarentum duxiſſet, ibique ex Ditis patris, & Proſerpinæ ara petita aqua recreaſſet. quod & factum eſt[c]. Refert ſacra pagina mutum animal, nempe aſinam Balaam, ipſum dominum allocutum, quem diuina ſapientia adhuc animalem, nec Deo obſequentem, voluit per miraculum hoc ab inſtituto opere reuocare.[d]

c Valer. Max. lib. 2. c. 4. & Zozimus lib. 2. noua hiſt.
d Num. c. 22.

4 Cæterùm voces nunquam extra ordinem auditæ in caſſum, ſine quadam diuina admonitione: vel deceptione, ſi à dæmonibus, vnquam via fuerunt: & proinde expedit gubernatori reipublicæ, de illis inquirere, ne forſan admonitiones diuinas contempſiſſe videatur: vel ne propter ſuam negligentiam inquirendi veritatem detur impoſturis locus. Solent enim plerique iſtas fictitias voces ſæpe diuinas dicere ad terrendum vel decipiendum populum, quas ipſi ſubtili artificio architectantur. Referam de vtriſque quædam notatu, ni fallor, digna: paucis tamen contentus. Antequam Hoſtilius Mancinus conſul Romanus fuiſſet à Numantinis victus, & eis deditus,[d] & petenti Numantiam in portu Herculis eum conſcenderet nauem, vox improuiſo audita, Mane Mancine. qua poterat admoneri non eſſe progrediendum.

d Iulius obſequens de prodigiis c. 84.
e Gen. c. 3.

Verè fuit impoſtura dæmonis, vox & ſermo ex quo ad tranſgrediendum mandatum Dei, ſerpens alloquutus Euam, eam decepit, *cur præcepit Deus vobis vt de omni ligno paradiſi, non comederetis.*[e]

Et quando ſub Galerio Maximino Chriſtianorum perſecutore, Athenis Theotecnus incantator, Chriſtianorum hoſtis infenſiſſimus, idolum Iouis incantationibus & præſtigiis ſuis, hæc verba ſonare fecit, *Edicere Iouem, vt Chriſtiani extra ciuitatem, & ciuitatis agros tanquam ſibi inimici in exilium expellantur.* Pro ſummo habetur diuinitatis Chriſti teſtimonio, quòd voce delapſa de cœlo dictum ſit, *hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.*[f] Qualis putanda illa vox, nonne admirabilis Dei,[g] ad Adamum lapſum, *Adam vbi es*, ad quam meritò timuit, iſque timor prænuncius fuit damnationis, à qua ſolus filius Dei nos liberauit. Vox interfectorum iniuſtè, clamantium & repoſcentium vindictam, æque horribilis,[h] vt vox ſanguinis Abel.[i] vt non mirandum, ſi interdum interfectorum vel mortuorum voces, magno Dei beneficio, ad admonitionem viuentium aliquando audiantur, quamuis nos lateat quomodo & quibus inſtrumentis & mediis voces & ſermones illorum, ad aures peruenire poſſint viuentium: ſiue per propria corporea aſſumpta inſtrumenta, ſiue per alia compacta aërea, ſiue per ſe alio modo vel per proprium angelum bonum, aut malum genium, vel per alium angelum, aut per inſinuationem voluntatis eorum modo nobis incognito. In medio deſerti cogitante Agar de expoſitione Iſmael pueri, alloquutus eſt eam

f Euſeb. l. 8.
g Matth. c. 3. verſ. 17 & c. 17. 5. 1 Petr. c. 1. verſ. 17. Mar. c. verſ. 11. & c. 9. ver. 7. Luc. 3. ver. 22. & c. 9. ver. 35 D. h Gen. c. 3. verſ. 9.
h Gene. 3. ver. 9. &c.
i Apocalyp. c. 6. & Geneſ. 4.

A Deus per angelum de cœlo dicens, *quid agis Agar? noli timere*, [k] &c. & in medio ſolitudinis alloquutus Abrahamum paratum ad immolandum filium Iſaac vnigenitum. *Non extendas manum tuam ſuper puerum, &c.*[l] Deus erat facturus vtrumque natum in gentem magnam, ſingularique præſidio conſeruauit, & ſingulari voce & inconſueto more, hominibus beneficia magna ſe daturum inſinuauit.

k Geneſ. 21. verſ. 17 & ſeq.
l Geneſ. 22. verſ. 12 & ſeq.

Non eſt impoſſibile quidem Deo, alio modo iubere, emitti vocem, quàm per organa, quæ ipſe conſtituit ea ſua voluntate idonea ad loquendum eſſe. qui enim ſic voluit ſermones efformari, poteſt ſi velit & alio modo illos poſſe proferri, verùm hoc extraordinarium quidem eſt, ideo non fit per eum niſi ex cauſa extraordinaria: vtque ſuam maieſtatem & omnipotentiam B indicet, vel quippiam quod ſingulari obſeruatione dignum illi videatur. Quemadmodum quando Moſen vocauit de rubo ardente qui non comburebatur, & conſtituit eum legatum ad loquendum Pharaoni regi & ad liberandum populum ſuum in poteſtate magna & cum miraculis & virtute diuina.[m] Et quando legem in deſerto Synai dedit.[n] Allocutus & de rubo iterum Eſdrã pro reformatione populi[o]. Cùm ſuperbiret quoque Nabuchodonoſor rex Babylonis, & ſibi robur & gloriam tribueret, ruit de cœlo vox ab altiſſimo quæ ſupremam indicauit poteſtatem. *Tibi dicitur Nabuchodonoſor rex. Regnum tuũ tranſibit à te, & ab hominibus eiicient te. & cum beſtiis & feris erit habitatio tua &c.*[p] Facturus quoque Deus D. Paulum ex perſecutore vas electionis via extraordinaria viſus, & cùm appropinquaret Damaſco, ſubito circumfulſit illum lux de cælo, & ca- C dens in terram audiuit vocem, *Saule, Saule cur me perſequeris, Ego ſum* IESVS *quem tu perſequeris, durum eſt tibi contra ſtimulum calcitrare, &c.*[q] vindicaturus & Deus delictum filiorum Heli ſummi Sacerdotis loquutus eſt ad puerum Samuelem, quæ illi & poſteris illaturus eſſet[r]: cum Nero imperatorum crudeliſſimus & ſpurciſſimus tollendus è vita proximè eſſet, de mauſoleo ſponte foribus patefactis, vox audita eſt nomine eum cientis.[ſ]

m Exodi. c. 3.
n Exod. c. 19. & c. 20.
o 4 Eſdræ c. 14. ver. 1. & ſeq.
p Daniel. c. 4. verſ. 28.
q Actorum c. 9. verſ. 4. & ſeq.
r 1 Reg. 3.
ſ Suetonius in Nerone c. 46.

5 Ex ſuppoſitione diuini numinis, & per impoſturam, plura etiam ementita & perſuaſa fuerunt aliquando ad tempus, donec fraus detecta fuit: vt apud Bernates quidam Stephanus in Chriſti & Diuæ virginis imaginibus proximis, per canalem colloquium mentitus eſt, ſed non impune[t]. Refert Theodorus lector,[u] Timo- D theum Ælurum, ambientem epiſcopatum, antequam occideretur Proterius nigra veſte indutum, cellas monachorum noctu circuiſſe, & vnumquenque monachum ex nomine vocaſſe: cùm autem illi auſcultarent, vnum ex adminiſtratoriis ſpiritibus ſe eſſe dixiſſe, ad hoc miſſum vt cunctis ediceret ne cum Proterio communicarent, ſed Timotheum Ælurum epiſcopum deſignarent, & ita ſe illis inſinuaſſe.

t Vierus lib. 2. de præſt. c. 35.
u Theodori le ctor. lib. 1. collectaneorum ex hiſtoria eccleſiaſtica.

6 Miraculo tribuitur, quòd Crœſi filius natura mutus, ſemel tantùm & pauca ad ſalutem patris ſit locutus. cùm enim quidam Perſa patrem eſſet necaturus, dixit ei, Perſa ne occidas regem. & poſtea perpetuò ſiluit.[x] Plinius auget miraculum.[y] *Semeſtris*, inquit, *locutus eſt Crœſi filius, quo prodigio totũ ad concidit regnũ.* potuit quidẽ frequẽti populi cõſuetudine iã ante intra ſa voces

x Herod. in 1.
y Plinius lib. 11. c. 51.

& ſer

A & ſermones populi mutus cognouiſſe, & ſignificata per effectus quotidianos veluti per ſigna comprehendere, at miraculum ibi quod nondum loquutus formá verborum expreſſerit, & poſtea continuerit in perpetuum. Mirum & ideo habetur quòd infans aliquando locutus fuerit diſtinctè & articulatè & accommode, ad ea ſignificanda quæ dicebantur, ſed non ſine prodigio. vt eo anno quo Hannibal Hetruriam inuaſit, & Romani ad Thraſimenum lacum victi ſunt, cruento prælio, Romæ in foro olitorio, infans nondum ſemeſtris triumphú exclamauit, CN. Seruilio Gemino C. Quintio Flaminio 2. coſſ.[a] Et quo anno per Cæpioné conſulé ſenatorum & equitum iudicia fuerunt communicata, Amiterni cum ex ancilla puer naſceretur, *aue* dixit. [b] Stupendum autē ſi credamus verum, quòd eo anno quo Hánibal ex Campania fugatus eſt cum magna ſuorum ſtrage inter cætera prodigia eius anni, infans

a Iul. obſequés de prodigiis c. 31.

b idem. c. 101.

B in vtero matris in Marrucinis *io triumphe*, clamauit [c] Fabio Maximo verrucoſo 4. & M. Claudio Marcello 3. coſſ. Refertur[d] & Sigebertum filium Dagoberti regis Gallorum, die quadrageſimo à natiuitate, cùm a Sancto Amando baptizaretur, clara voce reſpondiſſe, *amen*, quæ ſi conſideremus ſimpliciter; planè accedunt ad fabulas: verùm ſi euentum & cauſam ob quam Deus permiſit, homines qui via ordinaria propter cordis duritiam non poſſunt moueri, non minùs quàm bruta animalia, iſtis miraculis admoneri: maximam Dei annotabimus benignitatem & prudentiam, vt ſaltem extraordinariis aduenientibus rebus ex ſomno imprudentiæ euigilent. Sicque & illud ſtupendum non ſine præſagio fuit editum: in vterum protinus reuerſus infans Sagunti, quo

c Idem obſequens c. 54.

d Sigebertus in Chronico anni Domini 631. Rhoginu & Robertus Gaguinus.

C anno ab Annibale deleta eſt.[e] Fertur, inquit Iacobus Megerus [f], Philippum Elſatium 19. comitem Flandriæ, poſt tertium diem quam natus eſſet, clarè loquutum, *vacuate mihi domum*, qua voce, præſignatam eius magnitudinem quidam tradunt. Mirum & eſt quod Hali Abargel commemorat, in regia ſe vidiſſe natum infantem, qui vix dum viginti quatuor vitæ horis perfectis, loqui incœpit, & manu ſigna facere: qua in re vehementiùs rege contetrito, acceſſiſſe miraculum maius; Nam rege, inquit adſtante, & me quoque cū multis aliis, exclamauit infans, *Sū (inquiens) infeliciter natus, ad prodendam regni amiſſionem, & regni perniciem ac deſolationem*. Quibus ille enunciatis conciderit exanimis.[g]

e Plinius lib. 7. c. 3.

f Meierus in hiſtoria Flandriæ, lib. 6.

Qualis fuerit ille chorus turbę quę in Cephalenio, in cœlo cantare viſa eſt, non auſim aſſerere C. Graccho & M. Iuuentio Coſſ. [h] Cecinerunt

D certè gloria in excelſis in cœlo viſibili ſpecie & allocuti ſunt paſtores obſeruantes vigilias, beati angeli, nuncij natiuitatis Domini IESV CHRISTI. [i] quemadmodum & Gabriel vnus ex cæleſtibus beatiſ. ſpiritibus, annunciauerat virgini eius incarnationem.[k]

g refert collor Rhoiginuali. 19 lectionum antiquar. 14.

h Iul. obſequés lib. de prodigiis c. 73.

i Lucę c. 2. verſ. 10.

k Lucæ c. 1. ve. 28. & ſeq.

8 Diſputarunt & Theologi, num verè poſt mortem apparuerit Samuel Sauli, euocatus per phytoniſſam, an ſpiritus eius, an dæmon pro eo, qui & allocutus eſt Saulem, & ei prædixit futurum interitum: maiórque pars concludit, apparuiſſe verè diuina permiſſione, & ad confundendum impietatem Saulis. qui contra legem Dei & ſuam, conſuluiſſet phythoniſſam.[l]

9 Ferunt caput ſacerdotis Iouis Hopploſinij, locutum ſeparatum a trúco corporis in Caria & detexiſſe homicidam Cercydā [m] qui ante igno

l 1. Regū c. 28. per totum eccleſiaſtici, c. 46 verſ. 23.

m Ariſtotel. li. 3. de partib. animal. c. 10.

A rabatur. Indicium hoc ad iuſtitiam diuinæ diſpenſationis eſt, ne homicidium remaneret impunitum.

Aliud ſimile, ſed ad alium finem, ad commendandam religionem viuentium, & ſollicitudinem diuinam, quam diui impendunt ſuis cultoribus, & ſatagunt ne (quoad fieri datur) in æternam demergantur damnationem: quod refertur à Bonfinio, [n] anno, inquam, circiter tertiū poſt cladem ad Nicopolim à Turcis acceptam, Sigiſmundo imperante: cum multi in eum campū deſcenderent emiſſam inter oſſa ſubinde vocē exaudierunt, IESV CHRISTI ſaluatoris, & Mariæ virginis nomina intonantem, loquáxque inter cadauera caput inuentum, quod vbi homines ſibi adeſſe nouit, quid tam, inquit, ſtupidi, hic ſtatis viri, chriſtianus ego ſum, inexpiatus incóſeſſus

n Bonfinius li. 3. decad. 3.

B in hoc bello occubui, Maria mater me æterni ſupplicij reum eſſe nō patitur: hæc me adhuc linguæ compotem ſeruauit, vt & delicta fateri, & animum ſacris apoſtolicis luſtrare queam proinde ſacerdotem qui confeſſionem exaudiat, & me expiatum reddat, accerſite quæſo. Rogatus cur tantum a virgine beneficium promeruiſſet: reſpōdit peculiarem ſibi in eam in vita fuiſſe deuotionem, & ſeptena eius feſta quotannis reuerendiſſimè celebraſſe, religioſiſſimiſque ieiuniis pane duntaxat & aqua decuraſſe. Quare accerſito è pago proximo ſacerdote confeſſionem ritè tranſegit: & impetrata erratorum omnium remiſſione, acceptáque nouiſſima luſtratione, repentè conticuit perpetuóque quieuit. Narrat & Ranulphus lib. 5. c. 32. Sadimundi regis Angliæ à Danis cæſi caput, inter ſfruteta occultatū,

C locutum & quærentes ad ſe vocaſſe. Pari miraculo, ſi non maiori, ſed Ethnicis accidit quæ narrat Plegon Trallianus, de mirabilibus & longæuis ex Hierone, de Policrito Aetolo quodam & eius filio, Polycritus enim, cùm poſt Locridem vxorem ductam, & poſtquam tres noctes cùm ea dormiuiſſet, tertio die vita functus, eam reliquit grauidam: quæ monſtrum ex duplici ſexu peperit: quod cùm in mediam concionem populi ductum fuiſſet ad conſultandum quid id præſagiret, quidue de eo faciendum eſſet: comparuit in medio populi ſpectrum Polycriti & futuram Aetholis & Locrenſibus prædixit cladem, & impotente ad reſiſtendum populo filium ſuum monſtroſum dempto capite deuorauit, & euanuit: mox & caput eandem cladem eloquutum eſt. Narrat & idem Trallianus ex Antiſthene philoſopho peripatetico, quo

D tempore Acilius Glabro conſul vicit Antiochum regem Aſiæ, deterritos Romanos oraculis ne ampliùs inuaderent Aſiam, & Publij ducis Romanorum, caput relictum à lupo ruſo qui corpus deuorauerat, vt ipſe prædixerat, furore diuino (vt putatur) percitus, cecinisse longo ſermone aduenturam cladem Romanis. Orphei etiam caput oracula reddidiſſe in Leſbo teſtatum reliquit vterque Philoſtratus: vnde eſt illud de Cyro Perſarum rege, τὰ ἐμὰ ὦ κῦρε. hoc eſt mea fata te quoque ſortientur: quemadmodum ego perij à mulieribus diſcerptus, ita tu quoque à Thomyre Scytharum regina crudeliter tractaberis, reuulſo tuo capite, & abiecto in vtrem ſanguine plenum, cum hac exprobratione crudeli, ſatia te ſanguine quem ſitiſti, cuiuſque ſemper inſatiabilis fuiſti: quod & accidiſſe narrat

ſe narrat Iuſtinus in primo. ſiue illud ad impoſturam, ſiue in iuſtam Dei vindictam referas nihil inter eſt, ſi modò factum fuiſſe putes. Sicut & ad diuinam iuſtitiam implendam factum exiſtimabis quod alioquin natura impoſſibile dicitur, vt caput præciſa arteria & ſine motu pulmonis loquatur, & tamen pro credito refertur ab Ariſtotel. lib. 3. de partib. animalium. c. 10.

10 Mirabilius ergo erit. quod refertur à Marullo lib. 6. exemp. ca. 14. quod Macharius Alexandrinus, cùm per Scythicam ſolitudinem deambularet, caluariam hominis humi iacentem conſpicatus, cœpit per nomen IESV CHRISTI obteſtari & interrogare quis eſſet cùm viueret. quóue nunc in loco animus, quondam ſuus inhabitator, degeret: & aridum os, carne neruiſque nudum prorupiſſe in vocem, ac ſe gentilem fuiſſe, proximique vici indigenam reſpondiſſe, nunc verò in foueam barathri infernalis, tam arctè detruſum anguſtiari, quàm procul à terra diſtaret cœlum. Sed etiam ſic profundius ruere Iudæos incredulos, & ſub ipſis hæreticos Chriſtianos, qui reuelatam diuinitus veritatem, mendacibus peruertere ſententiis moliuntur.

11 Sunt & prodigia necromanticorum, qui ex cranio perſuadent reſponſum dari à mortuis, per quod dæmon loquitur.

Sunt miracula virtute diuina facta à piis viris, per quos & mortui ſepulti iam & penè putrefacti, in virtute domini teſtimonium dederunt voce. denique obdormierunt poſt habitum ſermonem. Sic Irene filia Spiridionis quæ depoſitum abſconderat, reuixit adiurata à patre & depoſito infoſſo commonſtrato recubuit. a Macarius Aegyptius monachus S. Antonij diſcipulus effecit vt occiſus, è tumulo reſurgeret & omnibus audientibus loqueretur, & authorem cædis detegeret, & poſtea occubuit b.

a Ruffinus. l. 1. hiſt. eccleſ. c. 5. Socrates li. 1. c. 12.

b Fulgoſ. lib. 1. c. 6.

12 Omitto ſimilia exempla quæ ſi potentiam Dei ſpectes credibilia ſunt. Veluti quod certum habetur, Chriſtianus ſub Cabade rege Perſarum martyrio affectos, & inſtrumentis quibus formatur præcipuè vox nempe lingua priuatos clarè nihilominus locutos c. *Vidimus*, inquit Iuſtinianus cæſar d, *venerabiles viros, qui abſciſſis radicitus linguis, nempe à Vandalis hæreticis, pœnas ſuas miſerabiliter loquebantur.* Marcellus comes ſe ait vidiſſe mutum, quendam natum, ſtatim exſciſſa lingua loquutum, & refutaſſe Arianorum hæreſim, & de Chriſtianorum fide veras voces emiſiſſe. Idem ſe vidiſſe in multis refert Aeneas Gazeus in Theophraſto e. Idem viſum fuiſſe Conſtantinopoli refert Procopius lib. 1. de bello Vandalico. & ex his duos, cùm ſe ſcortis miſcuiſſent, loqui deſiiſſe f.

c Nicephor li. 16 hiſtor. c. 36.
d in l. 1. de offic. præfect. Africæ lib. 1. c. tit. 27.
e ſeu de immortalitate animæ.
f Item Niceph. Caliſtus lib. 17. hiſtor. eccleſ. c. 11.

De diſcretione & iudicio ſermonũ, miraculosè ſeu præter naturalem rerum ordinem, pronunciatorum.

CAPVT VI.

QVoniam igitur extraordinem voces articulatæ eruditi & effingi poſſunt, quæ ad miraculum & nouum ordinem nos auocare à communibus videntur. Multique vel his perperam fidem tribuentes decepti, aut alij parùm creduli læſi ſunt: ideo conabimur quædã admonere, quę nos ab errore vtriuſq; extremitatis nociuę aliquatenus, ſi non omnino, conſeruare poſſint.

A In primis, qui has voces inconſuetas à rebus quæ loqui propria natura ordinaria nequeunt perceperit, accuratè proſpicere debet, an verè qui putant ſe audiſſe audiuerint: & an quod audiuerint tale ſit, & eius articulationis, qualis exiſtimant eſſe. Si quidem & imaginatio fingit pleraque ad ſenſum peruenire communem per ſenſualia; quæ tamen nullo modo aliunde quàm ex propria impreſſione interiori concitata ſunt & effiсta: vel ex aliis aliquando auditis aut perlectis. Iterum vt præſentia repræſentata, vt accidit illis qui diu inter canentes verſari, poſtea ſoli adhuc ſonum quendam in auribus reſonare credunt, non minùs quam ſi verè voces ipſæ adeſſent. Et quidam viri patres ſanctiſſimæ vitæ, aſſidua meditatione iudicij futuri generalis, perpetuò ſibi videbantur in auribus reſonare verba illa terribilia, quibus interpellabuntur ab angelis ſepulti, *ſurgite mortui, venite ad iudicium.* Et ait Horatius g:

g lib. 2. Epiſtolarum ep. 2.

fuit haud ignobilis Argis,
Qui ſe credebat miros audire tragœdos.
In vacuo lætus ſeſſor plauſorque theatro.
Cætera qui vitæ ſeruaret munia recto.
More, &c.

2 Qui metuunt in ſyluis latrones, ad omnem auium cantum, vel modicum animalium occurſum, aut vocem, ſibi fingunt inde voces terribiles, & imaginatione ſeu phantaſia turbata, pro ſpecie concepti metus colloquutiones fieri arbitrantur. Sed falsò, non minùs quam dormientes ex modico tumultu tonitrua, fulgura, & ſimilia architectantur. Midas qui valde metuebat ne detegerentur aſininæ eius auriculæ, ſe accuſatum dixit ab arundinibus natis in eo loco quo ſeruus eius ſecretum aurium, quod nemini C audebat prodere, verba effoſſa humo immiſerat, *auriculas aſini Mydas habet*, quæ referri viſum fuit Mydæ arundinibus vento agitatis, vt ait Ouid. xj. Metamorph. Sicut apud Plutarch. lib. de ſera numinis vindicta, Beſſus quidam, dum patrem occidiſſet, & lateret omnes, putabat ab hirundinibus ſibi necem patris exprobrari. & ideo cùm ob eam rem pergula deturbare nido conaretur, deprehenſus, crimen quod latebat faſſus eſt.

Quare qui de inconſuetis vocibus perſuaſionem habent, primùm rectè inquirent, & expendent intra ſe num audierint verè eas, & num aut phreneſi, delirio, paſſionéve animi detineantur illi qui ſe audiuiſſe dicunt. vnde poſſint decipi & aliter quàm verum ſit perſuadere.

3 Quòd ſi verum ſit ſe voces aliquas audiuiſſe, ſecunda cura erit conuertenda ad inquiſiD tionem eius quod locutum putatur: nam inde fraudes potiſſimum deteguntur acutè conſiderantibus. Sicuti ſi perhibeatur lapis, aut oraculum aliquod alloqui, ſcrutari oportebit, num quiſpiam homo fraudis ſit particeps: vt ſæpe alias detectum eſt, ſacrificulos idolorum ſecreto per caua templi receptacula in ſtatuas æneas aut lapideas excauatas illapſos, oracula & reſponſa populo reddidiſſe. & ita lapides & ſimulachra quæ os habent & non loquuntur, reſpondiſſe.

4 Audiuntur voces ſæpe in ſyluis in locis concauis, & vbi Echo reſonat interdum bis, ter, vel pluries, & perfectè verba dicta refert interdum, imperfectè plerunque. Sed voces non ibi originem ſumunt, ſed aliunde emiſſæ referuntur.

tur, quod pro miraculo quidem ignorantibus cauſam eſt: at his qui eam norunt, naturale & minimè mirabile. Et proinde qui cauſam norunt iudices ſunt idonei, & illi conſiderant vnde aliunde fuerint emiſſæ. Eſt echo Cadurci in ea parte extrema ciuitatis qua muri contingunt ripam fluminis Olthi iuxta ſacellum quo ſepeliuntur peſte mortui, in quam directæ voces ex aduerſa ripa fluminis, vſque adeo perfectè & integrè reſtituuntur aut referuntur, vt non ſolùm te relatorem, ſed etiam vocis emendatorem audire credas. Si enim quid vel ſubmiſsè pronunciaueris, vel ex parte inarticulatè, tam clarè & articulatè audies repetitum, vt perfectiùs audias quàm dixeris ex integro; non enim vltimas aut penultimas tantùm refert ſyllabas ſed etiam integras dictiones & orationes, muſicalia inſtrumenta, ſonum integrum vocum cantionum eodem quo dicuntur ordine: vt ſæpe expertus ſum dum ibi profeſſoris publici munere in vtroque iure fungerer.

5 Sunt etiam organa quædam ita arte compoſita, vt vento vel aqua impulſa, aut inflata, voces quaſdam articulatas referre videantur humanas, ſed non multas aut ſerie continuatas, qui nouerit artificium nec fidem dictis aut prolatis adhibebit, artificium tamen mirabitur: at ignarus poterit ſua credulitate deceptus, & miratus, & interdum illis numen, aut neſcio quid ſuperſtitionis, tribuere. Qui Argentinenſe horologium & artificioſam conſiderarunt fabricam, inuenient quæ huiuſmodi cauſam probare poſſint, non minùs quàm in Memnonis ſtatua, quæ ſole percuſſa videbatur oracula reddere.

6 Sunt aues quæ conſuetudine & labore docentium diſcunt certa verba conari & proferre, quas edoctas qui audierit, & non animaduerterit docentis artem & conſuetudinis inueteratum morem, ad ſtuporem vſque mirabitur, & ſi emiſſas & in agris vagantes caſu occurrentes habuerit, vel pro augurio inuſitato, vel pro diuino quodam nuncio, vel angelo, vel dæmone loquente, mitti ſibi ſtolidè & ſuperſtitiosè arbitrabitur: vidi ſæpe & quoſdam ira correptos in dominos auium, quæ certa verba iniurioſa proferre edoctæ erant, ita illis auditis excandeſcere, vt arbitrarentur eas veluti certo iudicio humano inductas, in eos conuitia conijcere, cùm tamen neque vel dominis vnquam ipſi viſi fuiſſent: ſed hæc eſt mens humana, vt quando conſcientia maleficij alicuius conſcientiam exagitat, putet ſe vel ab ipſis lapidibus accuſari. Voluit Hannon hac impoſtura ſibi diuinitatis famam comparare: is enim Carthaginenſis, præ nimia libidine, noluit intra hominum ſepta permanere, ſed præſtantiorem de ſe famam euulgare ſtatuit, quàm natura, quam ſortitus erat, pateretur. Itaque plures aues ad diſcendas cantiones idoneas coemit, & in tenebris obſcuróque aluit, ſolúmque vnam cantilenam eas docuit, *Hannon eſt Deus*. Quæ cùm vna duntaxat audita voce, eam complexæ eſſent conſuetudine, aliam aliò in diuerſas plagas dimiſit, arbitratus, auium carmen de ſe vulgatum iri. At illæ ſemel aliis ſolutæ libertatémque adeptæ, & ad conſuetum victum ſibi reuerſæ naturalem cantum tantùm ediderunt a.

a Aemilian. lib. 14. de varia hiſtoria.

Habebat Agrippina coniunx Claudij Cæſaris turdum imitantem ſermones hominum. Fuit coruus Romæ, qui ſermoni aſſuefactus, omA nibus matutinis in roſtra & forum deuolans, Tyberium, Germanicum, & Druſum cæſarem, nominatim, mox tranſeuntem populum Romanum ſalutabat. Fuit ſalutatus cùm reuerteretur ab Actiaca victoria Octauius, à coruis duobus à pſitacho, à pica, dicentibus, *Aue Cæſar victor imperator* b.

b latius vide apud Macrob. 2. Saturnalior. c. 4.

Si ita inſtructæ aues conſuetudine quædam verba proferre diſcunt, ſine miraculo, at non ſine eo, & ſine prodigio, ante paucos quàm occideretur méſes Domitianus, cornix in capitolio eloquuta eſt, ἔσται πάντα καλῶς, nec defuit qui oſtentum ſic interpretaretur.

Nuper Tarpeio quæ ſedit culmine cornix,
Eſt bene non potuit dicere, dixit erit c.

c Sueton. Tranquil. in Domitiano c. fin.

7 Sunt magi, qui per impoſturas, dæmonúmque præſtigia, & animalia loqui, imo & lapides B & arbores videntur iubere, quemadmodum & Simon magus, dæmoniorum opera fecit vt loqueretur canis, vt refert Clemens Romanus in itinerario: quod & feciſſe Sagam ſcripſit Paulus Grillandy de ſortilegiis ſectio. 7. nec mirum, cùm ſatanas ipſe, ſe transfiguret in Angelum lucis, & per præſtigia manes ipſos excitare doceat ſuos impios diſcipulos. vnde tot oracula dæmoniorum tótve illuſiones acciderunt Ethnicis, & quibuſdam Chriſtianis modicæ fidei.

8 Quare ſubtilis indagator animaduertet quid id ſit quod dicitur loqui, an res ipſa quæ videtur, an aliud per rem viſam, cuius perſonam ſeu laruam quod loquitur induit. & cùm extra naturam rei viſæ, vel extra naturam obiecti pronunciari aliquid cognouerit: vt percipiat nouitatis cauſam, & veritatē ſimulati vel ſuppoſiti facti: C tunc altiùs inquiret, quid ſit quod pronuntietur vel dicatur: & examinato ſermone deteget faciliùs id à quo ſermo fictitius & extra naturam rei loquentis emiſſus eſt. Eſt enim oratio, veluti oris ratio, & imago mentis ſeu proferentis: & ab imagine facile peruenitur ad exemplar vnde manauit, vt à riuulo ad fontem.

Quod ſupra ordinariam naturam accidit, habet ſuperiorem cauſam, vel diuinam vel dæmoniacam. tantùm autem diſtant inter ſe iſta, vt quamuis dæmones conentur imitari potentiam diuinam, tamen non verè, ſed imperfectè, aut cum impoſturis repræſentent, vt in præſtigiis editis per magos Pharaonis, oppoſitis veris miraculis Moyſis diuinis, ex libro Exodi apparet.

Si quid itaque miraculosè & extra præcepta diuina proferatur, ſine aliqua neceſſitate diſpenſante, vel à voce animalium, vel mutorum, vel D lapidum, vel arborum, vel ſpirituum, vel manium, ſtatim concludendum ex impoſtura dæmonum immiſſum permittente Deo, vel ad tentandam fidem, vel ad probationem & profectum audientium: nec adhærendum. *Licèt*: inquit diuus Paul. ad Galatas cap. 1. verſ. 8. *aut Angelus de cælo euangelizet vobis, præterquam quod euangelizauimus vobis, anathema ſit.* Opera quæ iubentur, ſiue ſuadentur, aut efferuntur extra ordinem naturæ: ſunt etiam metienda an ſint ſecundùm Deum & ſpiritum ſanctum; an verò ſint ſecundum vitam quæ ducit ad perditionem, carnis aut dæmoniorum, aut mundana reprobata. Manifeſta autem ſunt opera carnis, quæ ſunt d, fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum ſeruitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes iræ, rixæ, diſſentiones, ſectæ, inuidiæ, homicidia, ebrieta

d Paul. ad Galat. c. 5 ver. 19. & ſequentib.

ebrietates, cumeſſationes, & his ſimilia, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non conſequentur. Fructus autem ſpiritus eſt, charitas, gaudiom, pax, patientia, benignitas, bonitas. longanimitas, manſuetudo, fides, modeſtia, continentia, caſtitas. Si primi parentes adhæſiſſent mandatis Dei, qui prohibuerat illis de fructu arboris vitæ edere, non fuiſſent extraordinaria voce ſerpentis eluſi, quæ contrarium ſuadebat, Geneſ. 2. & 3. cap. Admonet ideo Diuus Ioannes a. *Chariſſimi nolite omni ſpiritui credere, ſed probate ſpiritus ſi ex Deo ſint: quoniam multi pſeudoProphetæ exierunt in mundum.*

a 1. Ioan. cap. 4. verſ. 1.

Docuit reipſa & ſuo exemplo Dominus IESVS CHRISTVS hanc probationem, Cùm enim præter naturam ſpiritus viſibili corpore aſſumpto, in certamen cum eo veniens b, loqueretur aduerſatiis mandatis Dei Sathan, dicens, *Hæc omnia tibi dabo, ſi cadens adoraueris me*, audiuit reſponſum congruum, *Vade retro Sathanas, dominum Deum tuum adorabis* Et ruſſum, de non neceſſarius illum aggreſſus, *Dic vt lapides iſti panes fiant: & ſi filius Dei es, mitte te deorſum, angelis enim ſuis Deus mandauit de te, vt cuſtodiant te*, detectus à Chriſto eſt in ſua malitia, in primóque audiuit reſponſum, *Non de ſolo pane viuit homo, ſed de omni verbo quod procedit de ore Dei.* In ſecundo, *Non tentabis dominum Deum tuum.* Quæ digniſſima ſunt notatu ad detegenda præſtigia dæmonum, qui ſe transfigurant in angelos lucis, & ſæpe per impoſturas illáſque allocutiones extraordinarias, nituntur nimiùm credulis perſuadere prætexto diuini mandati, & miraculi, quæ Deo, & ſaluti credentium aduerſantur. Quod experiuntur qui ſibi applaudunt ſpecie quadam perſuaſi ſanctitatis, à qua inani gloria deturbantur, & dum dæmon videt eos eiuſdem cupidos, facilè, tanquam diuinis oraculis alloquens, quibus ſe participes fieri dignos putant, nulla diſcretione vtentes ſpirituum, in malorum omnium præcipitium impellit.

b Matth. c. 4. Marc. cap. 1. & Luc. c. 4.

Infeſtantur mulierculæ, & nimiùm creduli, & in Deum parum conſtantes credentes ab impoſturis huiuſmodi dæmonum, qui eos aggrediuntur & alloquuntur per aſſumpta corpora humanæ figuræ, vel per aues & lapides, vnde eluſi tandem miraculo attoniti in partes illorum tranſeunt, poſtea vero mancipio illorum obnoxij, in impietates & ſcelera morte æterna expianda, niſi pœniteant, celerrimè incidunt: quod aliunde non accidit, quàm quòd ante probationem ſpiritus, temere illis credant. Non ita Ioſue c, qui cùm eſſet in agro vrbis Hiericho, & leuans oculos vidiſſet virum ſtantem contra ſe euaginatum tenentem gladium, ad eum perrexit & ait, Noſter es, an aduerſariorum, qui reſpondit, nequaquam, ſed ſum princeps exercituum domini. Et nunc venio, &c. Sic & ſolent viri prudentes in iſtis miraculis locutionis anomalis, interrogare quis es qui loqueris, & quid iſta loqueris? vel ſi euaneſcat poſt loquelam ſermonis continuatio, hæc eadem debent apud ſe expendere antequam moueantur, aut credant. Sic & Gedeon dum Deus apparuiſſet ei per Angelum, & iuſſiſſet arma ſumere, dum expurgaret in area frumentum, non ſtatim commotus eſt, aut obtemperauit, ſed dixit d, *Si inueni*, inquit, *gratiam coram te, da mihi ſignum quod tu ſis qui loqueris ad me, quod & accepit, nam in*

c Ioſue. c. 5. verſ. 13.

d Iudicum c. 6. verſ. 14 & ſeq.

A *carnes & azymos panes quos illi obtulerat ex iuſſu eius ponens ſupra petram, extendit angelus Domini ſummitatem virgæ, quam tenebat in manu, & aſcendit ignis de petra & carnes azymoſq; panes conſumpſit. angelus autem domini euanuit ex oculis eius.*

Suſpectæ maximè habendæ ſunt collocutiones dæmonum, ſi ſe tales eſſe fateantur, vt ſæpè accidit, dum illi deſperatæ vitæ homines inuadunt: aut piis exorciſmis aliiſque remediis eccleſiaſticis adiurati confiteri coguntur, etſi boni quippiam polliceantur aut prænuntient. Sunt enim inimici irreconciliabiles hominum, & omnia eorum tanquam pernicioſorum & proditorum inimicorum ſuſpecta ſunt habenda: nihil enim quod prodeſſe verè poſſit homini vnquam procurant: & ſi apparentia quadam tale quippiam prætendant, magis ſuſpecti doli habendi ſunt, quia illita ſint venena dulcibus,
B ad ineſcandum non cautores. Pollicentur multa, ſed vt ſpiritus mendaces, ad nihil boni præſtandum contrà, ſe accingunt: & ſi illorum mala opera, piis hominibus aliquando per conſequentiam ad profectum & meritum Dei ope & adiutorio proficiant, vt Iobo, id præter illorum intentionem certè accidit, ſed facit Deus cum tentatione prouentum, vt exempla diui Antonij Heremitæ, & aliorum anachoretarum proborúmque virorum fidem faciunt.

9 Ad iudicium & probationem rurſum ſermonum præter rerum ordinem prolatorum, conducit expendere num perfectum ſenſum, an imperfectum, an ambiguum referant, & conueniant cauſis ob quas dicuntur.

Echo tantùm vt plerunque poſtremas literas, aut ſaltem ſyllabam finalem aut penultimam profert: animalia aſſueta quibuſdam ſer-
C monibus, eoſdem referunt quidem; ſed ſine occaſione obtrudunt & repetunt. Oracula quædam antiquorum dæmonum, cùm res non poſſent futuras complecti verè ex motu ſyderum, aut rerum naturalium ordine, ita ambiguè prolata ſunt, vt in vtramuis partem poſſent conuerti, quocunque res perueniſſet.

10 Finis & euentus inſuper attendi debet, ad quem dirigitur extraordinaria illa vox. Sunt ita voces quædam, quæ emiſſæ ſunt artificio audientibus incerto, cum perſuaſione diuina, ad metum incutiendum populo, & tunc videndum, an ſit cauſa metuendi proxima vel futura, & cauendum à ſuperſtitione. Si proculdubio diuinitùs immiſſa credatur, adhibenda remedia quibus ira Dei placari poſſit, quemadmodum placari poteſt ſupplicationibus, eleemoſynis, ieiuniis: ne in
D his ſimus deteriores ethnicis, & idololatris, qui religionis opinione, in prodigiis huiuſmodi recurrebant ad expiationes, ſupplicationes publicas, ad lectiſternium, luſtrationes, & ſacrificia: dedit enim Deus ſignificationem dilectis ſuis, vt fugiant à facie iræ: & quamuis à ſignis cœli aut ab aliis prodigiis non ſit timendum fidelibus, qui in Deo confidunt: tamen contemnere non debent, quin illis meliores fiant, & à peccatis reſipiſcant: nunquam enim Deus magnam cladem immittit populo, niſi priùs admonitis per ſigna & portenta mortalib quibus ſibi proſpicere & vitam emendare poſſunt: cum non deſideret mortem peccatoris, ſed vt magis conuertatur & viuat, & iuſti exeant de medio ob-

C ſtina

A ſtinatorum, vt Loth de medio Sodo. angeli ſermone admonitus de futura perditione, compulſus etiam eſt egredi, ne cum illis inuolueretur a.

a Gen. 19.

11 Non potuit niſi à Dei benignitate oriri etiã illa vox antè aduentum Hunnorum audita noctu de cœlo, *caue tibi Italia*, quæ fuit Prænuncia aduẽtus Tyranni Attilæ b. præmonebat enim vt iram Dei auerterent, ob quam concitatam promeruerant affligi. Talis & vox Hieroſolymis obſeſſis à Tito Veſpaſiano antequam vaſtaretur vrbs in templo audita, *migremus hinc*, quæ excidium Hieroſolymitanum effugere admonebat c. Similis & prouidentiæ eſt quod refertur à Plutarcho d, Romæ M. Cæditium Plebeium hominem. Tribunorum collegio conſulari poteſtate renunciaſſe, de B noua via ſupra ædem Veſtæ, vbi poſtea ſacellum fuit, ſilentio noctis, vocem humana clariorem audiuiſſe, quæ iuberet magiſtratibus nunciari, Gallos aduentare. Sicut & narrat Cedrenus tempore Romani Argyropoli Imperatoris quòd in Thracenſi prouincia apud radices montis Cuzenæ, vox miſerabilibus eiulatibus & lamẽtis à menſe Martio, ad Iulium exaudita, eladem Romanorum in Cœleſyria portendit.

b Bonfinius li. 3. decad. 1.
c Ioſeph. l. 7. de bello Iud. cap. 2.
d In Camill.

Semeſtris locutus eſt Crœſi filius in crepundiis, qoo prodigio totum concidit Lydorum regnum e.

e Plinius lib. 11. naturalis histor. c. 51.

1 Eò pertinet quòd apud Cremonam, quidam infantulus in eunis iacens matrem cibum familię C parantem, compellauit vt à ventris cura ceſſaret, Deum enim grauibus pœnis peruerſam hominũ vitam vlciſci decreuiſſe, ſed Dei genitricem ante tribunal Chriſti aſtantem inſtantiſſimis precibus obſtare, & hæc eùm dixiſſet iterum conticuit f.

f Dodechin. In appendice Maria. Scoti.

Sicut autem & enunciationes quædam malorum de cœlo prænunciæ fuerant & indices, vt cauerent homines & reuocarentur à cauſis quæ flagella Dei concitant, quæ & per ora prophetarum crebriùs annunciata ſunt.

Sic & quædam voces cœlitùs auditæ, quæ ad meliorem ſpem afflictos erigerent, promiſſionibus extra ordinem enumeratis per angelos, per prophetas, & viros pios, aut alias miraculoſas & extraordinarias voces. ſicuti angelus allocutus Agar ſuper Iſmaëlis filij futurum incrementum. & alius ad Saram prænunciauit Iſaaci futuram conceptionem, natiuitatem & præſtantiam, alius Chriſti Domini aduentum, alius natiuitatem præſtantiſſimi viri ſanctiſſimi diui Ioannis Baptiſtæ.

Et Izatis Adebanorum regis nondum nati excellentiam indicauit, Cubans enim cum vxore prægnante Monobaſus rex, & manum reclinatam habens in vxoris vterum, vocem quandam ſibi audire viſus eſt, iubentem vt manum à ventre tolleret, néve premeret fœtum qui vt non ſine diuina prouidentia inchoatus ſit, ita finem habiturus eſſet fortunatiſſimum: qua voce permotus Monobazus, natum hunc filium Izatem nominauit, regnique hæredem reliquit, qui Iudæorum religionem amplexus, rebúſque contra Arabas & Parthos fœliciter geſtis vigeſimo quarto regni anno fatis ceſſit. vt refert Ioſephus lib. 20. cap. 2.

DE REPVBLICA
ſiue
DE LITERIS.
LIBER DECIMVS SEXTVS.

De figuris ſeu characteribus literarum, cognitione & pronunciatione, ſeu ſono earum.

CAPVT I.

EXINIT ſeries ordinis, quia de inſtituendo recto ſermone pronunciationéque intelligibili neceſſaria in republica admonuimus, vt de modo formationéque eius conſequenter agamus, quæ non aliunde faciliùs quàm ex literarum ſono habentur, vnde & diſtinctio vocis, & ſcripturæ eius ſignificatio proficiſcitur. Et plura vtilia ſocietati humanæ accedunt.

Iam lib. xvj. Syntaxeos, diximus de literis multa, quæ hic non repetentur a. Nunc de aliis dicam quæ mihi inter legendum bonos authores, circa literas digna notatu occurrerunt.

a c. 3. de literis ipſis 4. de cognatione literarum 5. de emendata vitioſa pronunciatione. 6. de diuiſione literarũ.

Literam Latini dicunt, ſiue à lituria quibus ſimiles ſunt alij à lineaturis, quarum tractu effinguntur, vnde & Græcis γράμματα: aliis litera, quaſi legitera, vel quòd legendi præbeat iter: vel quòd D legendo iteretur.

Quomodocunque autem definias, conſtat literas elementa eſſe, ſeu figuras quaſdam, & ſigna quæ pronunciationis ſermonum repræſentent & retineant, ſeu referant dum efferuntur, ex conſenſu hominum ea ſignificantia quæ ſignificari placuit, ita Hebræis dicuntur, אותיות *othioth*, id eſt, ſigna. Ex literarum coniunctione fiunt ſyllabæ, ſeu vox diſtincta: ex ſyllabis & vocibus, nomen & dictio: & ex dictionibus oratio. Quod docetur ex appellationibus ſeu ſignificatione literarum Hebraicarum quæ primæ videntur, & à quarum characteribus aliarum linguarum & nationum characteres efformati & tracti videntur, paululum pro more & antiquitate, & vſu variati, & à rectitudine in aliam delineationem vel imperitia ſcribentium vel alio caſu declinantes.

LITE

LITERARVM HEBRAICARVM ſeu characterum Schema.

1	aleph *id eſt,*	diſciplina אלם	1	א. a. hinc græcis	1	alpha,& à Chaldæis
2	beth	domus בית	2	ב. b.u.	2	Betha βῆτα
3	gimel	vocis plenitudo גימל	3	ג. g. gh.	3	gamma γάμμα
4	dalet	liberorum,(dici poteſt) דלת	4	ד. d.	4	delta δέλτα
5	he	hæc הא	5	ה. h.	5	epſilon ἐψιλόν
6	vau	in ipſa ויו	6	ו. u.	6	
7	zaiin	viuit זין	7	ז. z.	7	zita ζῆτα
8	cheth	viuens חית	8	ח. ch.	8	
9	teth	boοum טית	9	ט. t.	9	theta θῆτα
10	iod	principium יוד	10	י. j.	10	iota ἰῶτα
11	caph	tamen כף	11	כ. ך. finale ch.	11	cappa κάππα & χῖ
12	lamed	diſce למד	12	ל. l.	12	lambda λάμβδα
13	mem	ex ipſis מם	13	מ. ם. fin.	13	my μῦ
14	nun	hoc ſempiternum נון	14	נ. ן. fin.	14	ny νῦ
15	ſamech	auxilium סמך	15	ס. s.	15	ſigma σίγμα
16	gnain	oculus vel fons עין	16	ע. gn.	16	
17	pe	os פא	17	פ. ף. fin. p. ph.	17	pi & phi πῖ & φῖ
18	tſade	iuſtitiæ צדי	18	צ. ץ. fin. tz. tſ.	18	
19	koph	vocatio קוף	19	ק. k.	19	kappa κάππα
20	reſch vel roſch	caput ריש	20	ר. r.	20	rho ῥῶ
21	ſchin ſin	dentes שין	21	ש. ſch. ש. s.	21	poteſt eſſe ξῖ ſigma græcorum
22	tau	ſignum תו	22	ת. t. th.	22	tau ταῦ

Collige ex illis cum Euſebio Pamphilo, libro 10. de præparatione euangelica c. 2. elementorum ſenſum hunc Diſciplina domus, plenitudo librorum: hæc, in ipſa viuit viuens, bonum principium: tamen diſce ex ipſis ſempiternum auxilium. Fons aut oculus, atque os iuſtitiæ, vocatio capitis, aut dentium ſigna.

1 Metaphraſis itaque & ἑρμηνεία τῶν στοιχείων, explicant cauſam literarum & neceſſitatem: dein quomodo quædam pronuntientur per inſtrumenta præcipue palati, linguæ, oris, gutturis, labiorum ſeu oris, dentium: quæ interdum concurrunt, interdum ſeorſum pronunciationem efficiunt.

2 Conſtat & rurſum, antiquiſſimam eſſe inuentionem literarum, eámque traxiſſe originem primam & characteres ab Hebræis, non à Chaldæis, vel Græcis. Nam literarum illarum nomina produnt non eſſe Græcæ linguæ ſed alienæ.

Maximum in omni lingua progreſſum ſe feciſſe arbitrari debet, qui rectè ipſa elementa ſeu literas ex more intelligibili, efferre didicerit. Et contigit multos poſſe quidem intelligere idioma ſermonis, at imitari natiuum accentum ſermonis & pronunciationem propriam, non omnibus competit. Ex cuius rei obſeruatione, commodum poteſt accedere reipublicæ. Sicuti habetur in libro Iudicum a Galaatidas detexiſſe inimicos Ephratæos, eóſque necaſſe, quòd neſcirent interrogati pronunciare Schibbôleth, quod idem eſt quòd ſpica, ſed pronunciarent Sibboleth.

a c.12. ver.6.

Sunt cuiuſque ſermonis certi linguæ motus, non omnibus & niſi ex conſuetudine cogniti.

Ideo perfectiores linguæ, Hebræa, Græca, Latina, canones pronunciandi literas præpoſuerunt vt neceſſarios & præuios.

Et Hebræi quidem, diſtribuunt literas in quinque claſſes per differentiam organorum humanæ vocis.

A
1 prima earũ, quæ in prolatione egent adminiculo gutturis potiſſimum. — א in oris cauo pronunciata. ה aſpirationis leuis. ח aſpirationis grauis & fortis. ע in nodo gutturis formata, attribuit Reuclinus nominis.
2 earũ quæ egẽt adminiculo palati גיכק
3 earum quæ dicuntur linguæ דטלנת
4 quæ dẽtium. זסשרצ
5 quæ labiorum. בומפ

Græcæ linguæ quoque literatores, eodẽ labore tenentur in pronunciatione ſonatum literarum, vt liquet ex inſtitutionibus primis eorũ quæ paſſim extãt. Latini & Galli & aliæ nationes in illis quoque primùm laborant. Neque omittam referre verſus, quibus Quintianus Stoa, breuiter formationẽ pronunciationis literarũ deſcribit: dum ait.

A Sub directo memorabilis oris hiatu, eſt.
B B Simul incluſis profertur vtrinque labellis:
C Linguam ad pulſos compellit vtrinq; molares.
D Cogit ſuperos linguam contingere dentes.
E Paulum preſſa profertur gutture lingua.
F Labrum inferius ſuperis cum dentibus vrget.
G Damus extremum cùm tangit lingua palatum.
H Oritur tractis cùm ventus faucibus halat.
K Fauces formant media cum parte palati.
L Facit extremum contingens lingua palatum.
M Quũ fit, preſſum premitur per vtrũque labellũ.
N Lingua ad pulſa collidit litera dentes.
O Venit, exoritur quum ſpiritus ore rotundo.
P Datur eruptis ter litera quinta labellis.
Q Fit in appulſu cùm ſtringimus ora palati.
R Facit vt ſupero criſpetur lingua repulſa.
S Cùm fit, peragit colliſo ſibila dente.
C T Linguam impulſu contactis dentibus exit.
V Facit os ſtrictum, ſic promula labra fatigat.
X Reddit quicquid C, atque S, formare videmus.
Ypſilon apprenſis labris procedere iuſtum eſt.
Zeta ſepulchrales, imitatur concita dentes.

Quę omnia ſi benè perpẽdãtur referũt maxima ex parte Hebræarũ literarũ prolationẽ, nó minùs quã ipſi characteres Latini & Gręci formã earũdẽ.

Accedunt etiam propemodum omnium gentium literarum figuræ maximè perfectiores, Græcæ & Latinæ, Gallicæ, Germanicæ, ad Hebræas.

Fuerunt tamen aliæ gentes quæ vel aliquas addiderunt, vel alias figuras adinuenerunt ex conſenſu receptas.

a lib. 7. c. 56.

3 Plinius a, literas arbitratur ſemper Aſſyrias fuiſſe: alios tamen repertas in Ægypto à Mercurio, alios apud Syros voluiſſe: vtique autem intuliſſe in Græciam. Ex Phenice Cadmum ſedecim numero, & Troiano bello eis addidiſſe Palamedem quatuor, hac figura Θ, Ξ, Φ, Χ, nempe duplices: totidem poſt eum Simonem Melicum, Ζ, Η, Ψ, Ω. Ariſtotelem verò decem & octo priſcas fuiſſe α β γ δ ε ζ ι κ λ μ ν ο π ρ σ τ υ φ. Et duas ab Epicharmo additas θ χ quam à Palamede maluiſſe: aliáque etiam antiquiora b refert Plinius, quæ apud eum ibi videnda relinquo, & quod c refert Phœnicum gentem in gloria magna fuiſſe ob literarum, ſyderum, naualium, & bellicarum rerum inuentionem. Xenophon d, conuenit cum Plinio. Palamedem inueniſſe literaria elementa ζ η φ χ. Heſychius Illuſtrius e, commemorat. At Lucianus f, *ferunt*, inquit, *alÿ Cadmum inſularem, alÿ Palamedem Nauplÿ filium, nonnulli Simonidem literas Græcas ordinaſſe.* De diuiſione verò literarum Græcarum agit latiſſimè Galenus g. Sunt qui antiquiores putent literarum inuentiones, & ſemper fuiſſe ab initio cum homine: verùm diſſeminatis gentibus, vt multi deuiarunt à vera Dei religione & virtutes contempſerunt, ſic etiam literarum cultum abiecerunt, & rudes barbaríve effecti ſine illis diutiùs vixerunt, donec & ad illos aliunde vbi conſeruatæ erant per diuerſos peregrinantes inuectæ ſunt, & poſtea additionibus characteribúſque illuſtratæ, & poſteris traditæ. Non enim ita plenæ erant ab initio, aut cognitæ, vt poſtea. Sic Amianus Marcellus h, de Ægyptiis ait, *Non enim*, inquit, *vt nunc literarum numerus præſtitutus & facilis exprimit, quicquid humana mens concipere poteſt, ita priſci ſcriptitarunt quoque Ægyptÿ: ſed ſingula literæ, ſingulis nominibus & verbis ſeruiebant, & verbis nonnunquam ſignificabant integros ſenſus: vt per vulturem naturæ vocabulum pandunt, quia nullos mares poſſ. inter has alites inueniri rationes memorant phyſica, perque ſpeciem apis, mella conficientis indicãt regem moderatorem cum iucunditate, &c.* extat opus antiqui authoris ori Apollinis, de literis hieroglyphicis de ea re copioſe docens.

b prædicto c. 56. lib. 7.
c lib. 5. c. 12.
d libello de æquiuocis.
e lib. περὶ σοφῶν.
f in dialogo iudicij vocalium.
g lib. 5. methodi medendi. c. 5.
h lib. 17. hiſtoriæ.

Sunt etiam nunc quædam nationes, quarum voces via exprimi poſſunt, vel ſaltem niſi ex longo vſu aſſuetæ, intelligi poſſunt. & forſan niſi inter eiuſdem idiomatis indigenas, vt apud Cantabros, qui dicuntur *baſques vulgò*, vt & Hungaricum ſermonem ſua ætate primùm incœpiſſe ſcribi, teſtatur Beatus Rhenanus i. Sunt & inter Latinos, literæ aliter notatæ, aliter pronunciatæ, de quibus Quintilianus k. Nec characteres omnes omnibus linguis facilè accommodari poſſunt, quin aliquid de pronuntiatione propria immutetur. vt non inutiliter omnino monuiſſe videatur Dyctis Cretenſis Gnoſius l, ſe ſcripſiſſe Troiani belli hiſtoriam cui interfuit, literis Punicis à Cadmo Danaóque traditis. ita Rutheni ſeu Moſcouitæ, vel Ruſſi, b. per vnam conſonantem, efferunt, eh. vt m h. & g vt Slauinorum idioma per h. aſpirationem, vt pro *Iugra & vuolga* dicunt *Iurba & vuolha*. Th proferunt per ph. vt Pheodorum pro Theodorum, vt notat Sigiſmundus Baro Liber n nos etiam de corruptione pronũciationis, vel de varia literarum prolatione nationum docuimus quædam o. refert & idem Baro p Michaelem imperatorem Conſtantinopolitanum, miſiſſe literas Slauonicas in Bulgariam, anno mundi 6406. & antea caruiſſe characteribus.

i lib. 1. rerum Germanicarũ.
k lib. 1. inſtitutio. c. 7. fine.
l lib. 5. de bello Troiano.
m In principio comment. de rebus Moſcouiticis ad leſt.
n lib. 16. anni mirabil. c. 5.
o lib. 1. Moſcouitarum commentariorum.
p in epiſtola ad lectorẽ ante phyſicam hebræam.

4 Sed neque ipſæ hebraicæ literæ, omnibus olim peruiæ erant, niſi peritis & exercitatis in ipſo idiomate.

Atque ideo Rabbini in commentariis plerunque expeditioris lectionis gratia, literis אהוי pro vocalibus. א pro camets vel pathah, ו pro cholem & ſcurech, pro kibutz: י. iod pro biric, zere, ſegol: vt notat Ioannes Iſaac Leuita q, addita poſtea puncta, accentus, quæ & vocales & pronunciationem, & lectionem diſtinguant faciliùs. Habuerunt autem literæ hebrææ puncta, loco vocaliũ, ex Rabbinis duobus Rauia inquam & rauaſſe, ſub tẽpus Magni Conſtantini: cùm plures ad fidem Chriſti conuerterentur. idque vt pleraque loca veteris teſtamenti ad nutum corrumperent, vt refert Iacobus de Valentia epiſcopus Chriſtopolitanus

q tractu 6 in præfationibus pſalmorum.

5 Sed & vt in omnibus linguis ſæpe pro diuerſitate temporum, voces mutantur: ſic & ſcribendi modus, & literarum adiectiones vel detractiones ſcripturis accidunt: vt non planè præſentes cum antiquis ſibi reſpondeant in pluribus. quemadmodum interdum, c pro g. poni: vt curculio, pro gurgulio, tradit Marcus Cato r.

Interdum a pro o. vt aula pro olla, vt idem ait s.

r de re ruſtica c. 92.
s c. c. 81.

Et additur r interdum vt ergo pro ego, idque ſacrorum verbis ſæpe factum recenſet idem. admonet & de his mutationibus plura, de lingua Latina libris: & olim *oloes* dicebant pro illis, neque antiqui literam geminabant, vt notat Feſtus Pompeius. habebántque alia à noſtris ſæculis plura diſſimilia, non audeo dicere num perfectiora, vel imperfectiora: tempus enim & mores vtentium dant verbis authoritatem.

Cui non erit alium coniungere, quæ tradit Cornelius Tacitus t annalium de Claudio Cæſare agens. *Ac nouas*, inquit, *literarum formas addidit vulgauitq;, comperto Græcam literaturam non ſimul cœptam abſolutamque. primi per figuras animalium Ægyptÿ ſenſus mentis effingebant, & antiquiſſima monumenta memoriæ impreſſa ſaxis cernuntur, & literarum ſemet inuentores perhibent: inde phœnicas quia mari præpollebant intuliſſe Græciæ, gloriamque adeptos tanquam reperirint quæ acceperant. Quippe fama eſt Cadmum claſſe Phœnicum vectum, rudibus adhuc Græcorum populis, artis eius authorem fuiſſe. Quidam Cecropem Athenienſem, vel Linum Thebanum, & temporibus Troianis Palamedem argiuum memorant ſexdecim literarum formas, mox alios ac præcipuum Simonidem cæteras repperiſſe. In Italia Ethruſci à Corinthio, Aborigines Arcade ab Euandro, didicerunt. Et forma literis Latinis quæ veterrimis Græcorum. Sed nobis quoque paucæ primùm fuere, deinde additæ ſunt. Quo exemplo Claudius tres literas adiecit, quæ vſu imperitante eo, poſt obliteratæ aſpiciuntur etiam nunc in ære publicandis plebiſcitis per fora ac templa fixo.* Hæc ibi Tacitus iiſdem verbis, in quem locum Vertranus Maurus, ait, primam harum trium literarum fuiſſe Ⅎ digammæ æolico ſimilem, de quo agit Gellius u, pro exprimendis leuibus dictionibus, *Diuus Cliuus, riuus, ſeruus.*

t lib. 11.
u lib. 14. c. 4.

Vt in

Vt in hoc nomine VI˧VS in antiquis monimentis. Teſtatur & de ea litera non inutiliter adiecta à Claudio M. Fabius lib 1. cap. 4. & 13. De litera ſecunda, cum ſ, præpoſitum p, loco græcæ literæ ψ, & pro duabus illis literis pſ, induxiſſe ait antiſigma, & hac figura Ↄ c, & Priſcianus lib. 1. vbi agit de accidentibus literæ. De tertia verò ab eo inuenta litera, non ſatis conſtat, niſi quòd idem Verranus notat, ſe legiſſe Romæ apud Velium Longum, in libro de Orthographia manu ſcriptum apud Stroſſium eum nouam literam excogitaſſe ſimilem ei notæ quam pro aſpiratione Græci ponunt, per quam ſcriberentur voces, quæ, neque ſecundum exilitatem literæ a, neque ſecundum pinguedinem ſonant: vt *viro, virtute*, neque rurſum ſecundum latum literæ ſonum enunciarentur, vt in eo quod eſt, legere, ſcribere. vide & fusè de his apud Quintilianum. Scribit etiam Gregorius Turonenſis [b] Chilpericum regem Sueſſonum vel Francorum, addidiſſe literis noſtris ω ſicut Græci habent ac θ, χ, ψ, ζ, & miſiſſe epiſtolas in vniuerſas ciuitates regni ſui vt ſic pueri docerentur.

a lib. 1. Inſtitutionum. c. 4. & 7.

b lib. 5. hiſtoriæ Francicæ c. 44.

6 Pro literis, vt Ægyptiis. fuerunt animalia & alia ſigna ſecretiora; & quæ pertinerent ad contemplationem vniuerſi; per Hieroglyphica, per notas & figuras, tradidiſſe Ægyptios, vt ſine magno labore intelligi nequirent, tradit Ariſtoteles in eo tractatu qui ei tribuitur, de diuina ſapientia ſecundùm Ægyptios, libr. 1. cap. t & lib. 14. cap. 14. Iamblychus de myſteriis Ægyptiorum, Orus Apollo de literis Hieroglyphicis, vtque idiotis imagines ſeruiunt, ſic fuerunt quoque aliis temporibus inuentæ notæ in tachographia. Sic Mœcenas dilectiſſimus Octauiano, primus ad celeritatem ſcribendi, notas quaſdam literarum excogitauit, quam rem Aquilæ liberti miniſterio, multos docuiſſe refert Dio Caſſius [c]: & vt ait Plutarchus in Catone, iſtæ notæ ſunt σημεῖα ἐν μικροῖς καὶ βραχέσι τύποις, πολλῶν γραμμάτων δύναμιν ἔχοντα.

c lib. 55. hiſtor.

Iſtæ notæ, ſunt veluti ſigna parua ſignificatorum: vnde ſigilla parua videlicet ſigna, & per contractionem quibuſdam ſigla: improbo enim eorum ſententiam, qui putant σιγλα eſſe græcis quod nos cifras, vt enim ſigillum eſt parua imaguncula, vel nota qua obſignamus ſcriptas literas, ſic ſiglum, eſt nota qua intelligitur plus eſſe intelligendum quàm expreſsè ad longum vt dicunt, ſcriptum ſit.

Quia autem iſta ſigilla vel ſigla, vel ſigna non intelliguntur ab omnibus, non minùs quàm illa *&cætera* notariorum, vulgaria etiam non ſunt, vt innuit Cicer. [d] *quod ad te*, inquit, *de decem legatis ſcripſi parum intellexiſti, credo, quia διὰ σημείων ſcripſeram*, &c. Sunt & quædam inter literas literæ ſolæ ſigna plurium intelligendorum, & in myſteriis, & apud notarios, vt litera Y. pythagoræ habebat ſymbolum vitæ; Iuſtinus & Martyr literam X. latinam, continere myſterium crucis monet, Platonémque vocant in teſtem de filio Dei diſſerentem, in Timæo, Deum in mundum inſtar X. poſuiſſe. Chriſtus α & ω. pro principio & fine ſine principio & fine. Et apud Ezechielem ſignum ſalutis litera, T. Apud græcos θ. nigrum θῆτα mortis in iudiciis A. ſignum abſolutionis: C. condemnationis N. L. non liquere dum ſortium iudicialium calculis impreſſa in vrnam mittebantur. Ideo Iuſtinianus prohibuit olim vti talibus ſigillis vel ſiglis in tranſcribendis Legibus: ne daretur occaſio errandi illis

d lib. 11. ad Atticum ep. 12.

qui non æquè illa intelligerent [e]. *Nemo*, inquit, *eorum qui libros conſcribunt audeat ſigla in his ponere & per compendium ipſe legum interpretationem vel compoſitionis maximum adferre diſcrimen: ſcimus omnibus librariis qui hoc in poſterum commiſerint quod poſt criminalē pœnā, æſtimationem libri in duplum domino eius, ſi neſciēs dederint, inferre compellentur*, &c. & rurſum [f]. *Eandem autem pœnam falſitatis conſtituimus aduerſus eum qui in poſterum leges noſtras per ſiglorum obſcuritates auſi fuerint conſcribere. omnia enim id, & nomina prudentium, & titulos & librorum numeros, per conſequentias literarum volumus, non per ſigla manifeſtari: ita vt qui talem librum ſibi parauerit, in quo ſigla poſita ſunt in qualemcunque locum libri vel voluminis, ſciat inutilis ſe eſſe codicis dominum. Neque enim licentiam aperimus, ex tali codice in iudicium aliquid recitare qui in quacumque ſua parte ſiglorum habet malitias*, &c.

e vt habetur in l. 1. § . . . ſed . . . , de . . . teris iure enucleand. C.

f in l. 2. § . . . eandem autem . . . de vetere iure enucleand.

Signare, vnde ſigillum, eſt deſignare & oſtendere, vt refert Nonius Marcellus de varia ſignificatione vocum, in verbo, ſignare, ex Lucilij libr. 29. exque Georgicis Virgilij & aliis, & hoc etiam tritum eſt. Literæ etiam ſigna ſunt quæ demonſtrant & lituris conſtant, vel ſæpe iterantur in lectione vel lectioni iter parant, vnde & dictas monuimus: quaſi lectioni iter parantes. Verumtamen non ita recepta ſigla ſeu parua ſigna & contracta, ac ſigna extenſa cognita literarum. Eſt enim magis inſignis literarum figura, quòd magis memoriam iuuare poſſit, quam in ſignis illis & abbreuiaturis quæ ſigla. Et ruſticus poterit faciliùs imagines ſeu figuras literarum depingere vel referre, quamuis non nouerit legere, quàm figuras abbreuiatas. Quemadmodum apud Euripidem [g], paſtor quidam literarum imperitus, Theſei nomen pictum ſignificat vel exprimit,

g In Theſeo.

Cum literarum imperitus ipſe ſim
Dicam figuras ſignaq; euidentia.
Θ *Eſt circulus torno velut factus bene,*
Signumq; habens in ventre, quod clarè patet.
Η *Binas ſecunda forma lineas tenet,*
Diſpeſcit has medio incidens mox altera.
Σ *Circinus inde tortus ipſa tertia.*
Ε *Subit figura quarta, recta lignea,*
Tres incidentes diuidunt hanc lineæ
Υ *Quintam minùs promptum fit ipſam dicere*
Sunt differentes lineæ inter ſe duæ
Quæ conueniunt omnes ſimul in vnam baſim
Σ *Extrema differt nil figura tertia.*

Refert Athenæus [h] ſimiles literarum deſcriptiones ex Agathone tragico in Telepho ex Theodecte phaſelite, & aliis, Iuſtinianus rurſum [i] ſtatuit vt poſt literas ab antiquis vſurpatas pro annorum numeris veluti Ↄ, vel c. vel v, &c. aliæ ſubderentur communes & omnibus notæ, quæ legi ab omnibus facilè poſſint, & ſignificare geſtorum tempus, vt non fatigentur requirentes id tempus. Item [k] ſtatuit, vt ſiquis literas ſciens voluerit inter filios ſuos diſponere, vt primùm quidem ſubſcriptione ſua tempus declarat: deinde filiorum quoq; nomina propria manu: ad hæc vncias in quibus ſcripſit eos hæredes, non ſignis numerorum ſignificādas, ſed per totas literas declarandas, vt vndiq; claræ & indubitatæ conſiſtunt.

h lib 10. dipnoſophiſtou in fine.

i in c. 2. nouellæ 47 vt præponatur nomē imperatoris.

k in nouella 107 de teſtamentis imperfectis, c. 1.

Similis conſtitutio [l] Baſilij imperatoris orientis, titulo περὶ σημείων τῶν ἀριθμῶν, de notis numerorum, in qua animaduertens occaſionem maleficij prauis hominibus eo dari, quòd numeri, quibus verbis gratia ſemis, ſextans, vncia, &

l in lib. 2. iuris orientalis numero 2.

ſimilia deſignabantur per ootas: tecepta antiqua A conſuetudine ſcriberentur: loco notarum literis vti iuſſit, quas etiam tuſtici legere poſſent, & de ſuo ſumptus in chartas, literas atque ſcribas ipſe ſuppeditauit. Comperimus autem & Cæſares, literarum, proprios habuiſſe apices vt & proprium Encautum a.

a vt l'quæ ex l. 5.C. ad leg. Cornel. de fal.

7 Cæterùm oon prætermittendum, notas ſeparari à litteris: & aliud eſſe notis rem ſignificare, aliud literis, quod admonet Paulus Iuriſcooſul. b *Notis*, inquit, *ſcripta tabula (ſcilicet teſtamenti) non continentur edicto, quia notas literas non eſſe. Pedius libro 25. ad edictum ſcribit.*

b In l ſed cum Patrono 6 §.ſ. de bonorũ poſſeſſio. lib.37. P.tit.1.

Serui fugitiui, & literis aut ooris ſolebant compingi. notæ erant etiam ſine literis: vnde apod Vlpia. c notæ verbo, etiam cicatrices contineri reſponſum eſt.

c In l.1. § ſ.de ſeruis fugitiuis lib.11. P tit.4.

Et Paulus d, differẽtiam notarum & literarum demonſtrat, ibi, *Lucius Titius miles, notario ſuo teſtamentum ſcribendum notis dictauit, & antequam literis perſcriberetur defunctus eſt, &c.* B

d in l Lucius Titius, 40 de milit. teſt. lib. 29.tit.1.

Et Modeſtinus e, eos qui notis ſcribunt acta præſidum reipublicæ cauſa, non abeſſe certũ eſt.

e In l.inter eos 31. §.1. ex quibus cauſis maiores.lib.4.P. tit. 6.

8 Imagines notæ ſunt, quibus ea quæ diſcẽda ſunt, vt ait M. Fabius Quint. f continentur.

f lib. 11. Inſtitution. Oratoriarum c.2.

Notarius a notis quibos celerrimè, & paucis multa, poſtea literis extendenda & præſcribenda excipit. de quo ſic Martialis g.

g lib.14.epig. 208.

Currant verba licet, manus eſt velocior illis.
Nondum lingua ſuum dextra peregit opus.

Et Auſonius h.

h Epig.137.

Puer notarum perpetuum,
Solers miniſter aduola.
Bipatens pugillar expedi,
Cui multa fandi copia.
Punctis peracta ſingulis
Vt vna vox abſ lutur, &c.

Forſan inde notio dicta, quaſi per ſigna, vel ſcientia, vel conceptio alicuius rei. Et notionem accipere poſſumus & cognitionem & iuriſdictioné, inquit Vlpianus i, *Notionis nomen ad eos pertinet, qui iuriſdictionem non habent, ſed habent de quauis alia cauſa notionem, &c.* Conſentit Marcellus k Atque Vlpianus l. Conſtituit differentiam inter librarios & notarios, *Iam & librariis & notariis & calculatoribus ſiue tabulariis ius dicetur.* Librarios Græci καλλιγράφους dixerunt vt Nouella 42 Notarios ὀξυγράφους & ταχυγράφους. Accedat & his Suetonius Tranquillus, qui, in Tito Veſpaſiano, de eo agens m. *Ex pluribus comperi, notis quoque excipere velociſſime ſolitum: cum amanuenſibus ſuis per ludum iocumque certantem, imitari chirographa quæcunque vidiſſet.* C

i In l.notionẽ 99. de verb. ſignific & in l. aut prætor. § 1. de re iudica. lib.42.P. tit 1.
k In l.non aliter 69. § 1. de leg.
l In l § Iudi quoque litterarij de extraordin. cogni tion. lib. 50 P. tit. 13.
m cap. 3. aut.

Librarij erant qui libros ſcribebant: ſiue ſcriptores, ſcribæ, mercede accepta manu ſua ſcribentes. vt apud Plinium n, de inſigni Iulij Cæſaris memoria agentem, *Epiſtolas vero*, inquit, *tantarum rerum quaternas pariter librariis dictare, aut ſi nihil aliud ageret ſeptenas.* D

n lib.7. cap.

Et Cicero o, *Aliquando tamen me deſignato lex in publicum proponitur, concurrunt iuſſu meo plures vno tempore librarij, deſcriptam legem ad me adferunt.*

o pro lege agraria.

Et Martialis p.

p lib. 2. epigr. epigrãm 8. ad lectorem.

Si qua videbuntur chartis tibi lector in iſtis.
Siue obſcura nimis, ſiue Latina parum:
Non meus eſt error: nocuit librarius illis,
Dum properat verſus annumerare tibi, &c.

Sic Scæuola q, Si librarios in tranſcribendis ſtipulationis verbia errasset, nihil nocere, quominus & reus & fideiuſſor teneatur.

q In l. ſi librarius, 92. de reg. iur. P.

A Et Horatius lib. de arte.

Et ſcriptor ſi peccat, idem librarius, vſque, &c.

Et in l.fin. de iure immuoitatis lib 5. P. tit.6. Inueniuntur librarij horreorum, depoſitorum, &c.

Hodie & confunditur appellatio Notariorum cum librariorum officio, vt & hodie dicuntur Notarij ſummi Pontificis. qui & ideo Protonotarij; qui in conſiſtorijs Papæ prope ſummum pontificem ad ſcribendum adſiſtit: de quorum dignitate agit conſtitutio 2. Pij. 2. quæ incipit cum ſeruare, anni 1459. in bullario Cherubini.

Sunt ea ratione & dicti ootarij cameræ Apoſtolicæ, de quorum officio & priuilegiia agitur in Pauli 2. cooſtitutione ſeptima, de officio & exercitio Notariorum incipiente, *inter precipuas*, ſub data 7. calend. Auguſti 1469. In di. Bullario Cherubini.

Dicuntur & diuerſis nominibua in cancellaria B Romana qui ſcripturæ vacãt, vt ſcriptores maioris parci, ſcriptores reſcribendarij, abbreuiatorea minoris parci, notarij cancellariæ & ſimiles, de qoibus apud Octauianum Vveſtrium, libr. 1 introductionis in aulæ Romanæ actionem cap. 4.

De literarum vſu & myſterijs.

CAPVT II.

VVlgate & tritum eſt, ſed mirabile tamen, & diuioum quoddam beneficium, mentis notas exprimi per verba articulata, accedente conſenſu ſignificationis. At vocis fugientis ſonitum meotémque retinere literis & ſignis, mirabilius & vtiliſſimum, ooo tantùm præſentibus, ſed etiam in futuris ſeculis. quæ abſen- C tes mentis & vocis noſtræ, ſine errore participes faciaot, ſinéque ſtrepitu tractant. Sic inquit Quintilianus r, vſus eſt literarum, vt cuſtodiant voces, & velut depoſitum reddant legentibus de literarum laude, immortalitate & diuinitate, latè Diodorus Siculus s tractat.

r li.1. inſtit.c.7.
s lib 11. bibliothecæ.

His theſaurus omnium doctrinarum diuinarum & humanarum, reconditus contra Tyrannorum & inuidorum & temporum iniurias conſeruatur: hinc librorum cnmpoſitio, ex pauçiſſimis lituris in infinitum contexitur. Diuinum miraculum certè vt ex viginti quatuor notis, & interdum apud aliquas nationes paucioribus, infinita vocabula, mentes diuerſæ, contrariæ, actus omnium hominum, & ipſæ cogitationes poſſint efficaciùs & perfectiùs quàm ipſa pictura repræſentari. ſiúntque ſcripturæ ad perpetuam rei memoriam t. cooſeruat enim ſcri- D ptura quæ hominis memoria noo poteſt complecti. nam omnium haberi memoriam, & in nullo penitus errare, potiùs eſt diuinitatis quàm humanitatis u, vt etiam aliquando Plato in Phædro & Timæo dixerit, obeſſe memoriæ ſcripturam, quòd homines ſecuritati ſcripturæ confidentes, memoriam non excolerent, quod & refert Quintilianus x.

t c.1. de renunciatione lib.1. ſex. & l. ſcien, de probat. l.contrahitur, de pign. an. cũ ſim. vbiue.
u c. vt colliſum vt eccleſiæ benefic. ſiue diui. conſeruan. & l.1. §.1 quod, verſ. omniũ, de veteri iure enucleand.C.
x lib 11 inſtitutionum.c.2.

2 Antiqui Hebræorum theologi referente Franciſco Veneto, dicunt, viginti duabus literis Hebræorum contineri, triginta duabus ſemitis mundum creatum eſſe à Deo, vt ſcribit Rabbinus Abraham libro Sepher ietzira, 1. *Libro de formatione ſeu creatione.* & per tres priorea literas, ſignificari tria elementa, terram, aquã, ignem, ex quibus omnia componuntur & conglutinãtur

per

per aerem : quem non elementum, ſed elementorum vocat glutinum:per ſeptem autem ſequẽtes ſeptem planetas;per duodecim, ſigna Zodiaci in quibus bis trinus repetitur nomen elohim.

3 Refert & idem a aliud ex literis myſterium ea c. 3. Geneſeos, ex veſtimento quo veſtiuit Deus Adamum, quod fuit pellis agni qui occiſus eſt ab origine mundi, vt ait Apocalypſ. cap. 13. ſymbolum agni veri, cuius meritis peccata teguntur, prædictum myſticè oomen Domini noſtri IESV CHRISTI. nam in dicto c. 3. Geneſeos, ſcriptum eſt de illo veſtimeoto pelliceo, quod de en Deus וילבישם veialabiſſam, i. & *veſtiuit eos*, ſcilicet Adamum & Euam, quæ literæ ſi inuertãtur efficiant ישו בלבם *Ieſu Lebam*, id eſt IESVS in corde eorum.

a eadem ſectione 1 problemate 59.

4 Ex literarum ordine, electos principes, magiſtratus, & ſacerdotes, apud Vtopienſes refert Thomas morus b.

b li. 2. vtopiæ.

5 Literæ ſeo ſcripta, vt fideles depoſitarij, & bona, & mala quæ eis committuntur immutata ſeruant; illæ vel pacem, vel bellum, vel proditionem, vel quiduis aliud exaratum non mentiuntur, & vt lingua multorum bonorum & malorum eſſe cauſa poteſt, vt eſt apud D. Iacobum c: Sic literæ, & diſciplinam diuinam bonaſque artes conſeruant, & malos ad poſteritatem traducunt, niſi aboleantur.

c Iacob. c. 3.

Eò referenda fabula ſeu ænigma Cadmi, quem dicunt primùm literas à phœnicibus inuentas, inuexiſſe & ſerpentis extincti dentes in terram ſeminaſſe. exque hac ſemente ſubitò extitiſſe duas galeis & haſtis armatas acies, quæ ſe mutuis vulneribus confecerint. Figuræ quippe elementorum lanceas & galeas referunt. Si inſpicias enim os ſerpentis, numeres & infernos & ſupernos deotes, tot reperies quot primùm literas attulit Cadmus, nempe ſedecim, otioſæ autem ſunt ſic ordine poſitæ vt natæ ſunt, dum diſſipaotur verò & ſeminantur plures ita numero varieque digeſtæ, viuunt, agunt, pugnant : id ſi non credis conſidera qua ſtrage ſe viciſſim conficiunt, inquit Eraſmus d, hodie qui literas profitentur: eo quod proditoriæ literæ, in damnũmque alicuius clam conſcriptæ, perniorioſiores, quia mutæ & velut elingues, nutibus loquuntor.

d dialogo de pronunciatione.

Quemadmodum olim, vnius Mithridatis literis, vno omnes die ciues Romanos iugulatos, refert Cicero e, & Auguſtinus f, Quibus ſimiles fuerunt literæ, per impium Amanum à rege Aſſueto de necandis vno die omnibus Iudæis in imperio exiſtentibus impetratæ g, quales & illæ forſan quæ de templariis vna nocte tollendis admonuerunt præfectos. & aliæ ſimiles, de quibus cùm frequentiores ſint quàm permittere debeat humanitatis ratio, ſuperſedebo. Pernicioſiores & illæ, quæ dicuntur literæ Vriæ h.

e lege Manilia.
f de ciuitate Dei li. 3. c. 22.
g Eſter c. 3.

Quando videlicet quiſpiam defert ſecum literas, quibus mandatur necari ab iis ad quos eas defert, quales datæ ſunt à rege Dauide, Vriæ i.

h in c. cum olim magiſter, 93. de officio delega.
i 2. Regum c. 11.

6 Vſi quidam ſunt literis diuerſo vſu, alij ad ſobrietatem, alij ad voluptatem. Sicut Antonius Geta iubebat conuiuia ſibi apparari à ſeruis, per ſingulas literas, ita vt in vno quoque prandio eſſet vnius literæ cibus. vt A. aper, anſer, anas, P. pullus. perdix. pauo, porcellus, piſcis perna k.

k vt ait Spartianus in Antonio Geta.

7 Sunt obligationes, quæ ex literis tantùm oriri poſſe dicuntur l.

l in tit. de literarum obligationibus apud Iuſtinianum in inſtitutionibus.

Vnde nec faciles quidam ad ſcribendum vel ſubſcribendum fiunt, quia litera ſcripta manet.

A Quod & cauere maximè debent principes, à quibus multa per obreptiooem impetrantur, & ſuſcribenda offeruntur, quæ poſtea vel illis nocere poſſunt. Et ita prudenter exemplo mater Theodoſium imperatorem admonuit. Si quidem Theodoſios iunior imperator, omnibus facilè chartis oblatis ſine diſcretione ſe ſubſcriberet, mater eius Pulcheria auguſta, obtulit ſyngraphã ſcribendam, qua venditio & alienatio vxoris continebatur, quam ſubſcripſit: vbi autem petiiſſet à matre poſtea vxorem. illa ei dixit ſuam ampliùs non eſſe, quòd vendidiſſet, vt apparebat, oſtenſa ſyngrapha: & ita illum ne temerè ſubſcriberet aſtute correxit, vt ſcribit Nicephorus Calixtus m.

m lib 14. hiſtoriæ Eccleſiaſticæ. c. 23.

9 Erant Romanis literæ, iudiciorum vel ſuffragiorum : in illis notæ, vt A. abſolutionis nota; C condemnationis : N L. non liquere. in ſuſpenſionis iudicij tabula, interdum & θ θάνατος mortis nota. quæ notæ io tabellis quæ dabantur iudicibus ſignabantur.

10 Erat vſus litterarum in ioco & honeſto ludo antiquis, vt & nunc ioter peritos & artis poetices amatores. vel aliatum doctrinatum.

Vt ſi metris certetur, iiſdem numeris dicere oporteat, incipieotibus metris ab eadem litera. vt ſi quis dixerit, *Ante mare & terram, & quod tegit omnia cælum*, alius ordiatur. *arma virumque cano Troiæ, qui primus ab oris, &c.*

Vel ſi oporteat ſequentem, per proximam literam per B & poſtea 3. per c. incipere vel ex certo authore tantùm, vel ex aliis. Item ſi ex Homero vel aliis oporteat verſum efferre ab eadem litera incipientem, & in ſimilem deſinentem. vt *aſtu, at illi dixit veloces verba.*

C Vel ſi proferendi ſunt verſus viciſſim, cum primis pares terminationes habentes,

vt, *Ilion aufugiunt, & vani & nomine primi*
Hippolochus peperit, ſum natus filius illi, &c.

de quibus & ſimilibus tractat Athenæus n.

n lib 10 dipnoſophiſton. c. 6.

Refert & eodem loco Athenæus, quoſdam in literis acumen ingenij oſtendiſſe : vt quamuis omnes videantur pronunciationi neceſſariæ, tamen quoddam opus peregerint, in quo vna litera oon inueniretur. Fuitque eiuſmodi Laſi Hermionis oda, quæ centauri inſcribitur, aſigma ſine σ. & Hymnus qui ab eodem Laſo factus eſt in Cererem, vt Heraclites Ponticus ſcribit o, Sicuti & Muſici ſæpe, σ proferre ſæpiùs deuitarunt, velut Ariſtoxenus, quoniam aſpera ſit ori eius prononciatio. Tibliſque minimè congrua, ρ. verò contra, ob facilitatem pronunciationis, ſæpiùs aſſumunt. vt ſcribit idem Athenæus p.

o lib. 3. Muſices.
p lib. 11. c. 4.

D Magis laborioſum quod ſcribit Heſychius Mileſius Illuſtrius, libro περὶ ποιητῶν, quòd Neſtor Lycius compoſuit Iliadem certis literis carentem, nam in primo libro qui per a, notatur, nullum α, inuenias : atque ita in omnibus libris alphabeti Græci ordine diſtinctis, deeſt ſua cuique litera : & quod ad eius ſimilitudinem Tryphiodorus ſcripſit Odyſſeam. Vidi ego quoſdam libellos ab vna litera habentes omnes verſus dictiones vſque ad finem incipientes, vt in pugna quadam porcorum per p. quæ incipit *Parcere porcellis parcendo parcus porcis, &c.*

11 Inuenio quoque literarum ordinem inſeruiſſe quibuſdam, noo tantùm ad numeros exprimendos. vt vulgare eſt, ſed etiam ad dignitatem ſignificandã hominum trãſlatione facta à numero & albo in quo digniores priores ſcribuntur q.

q l. 1. & 2 de albo ſcriben. lib. 50. P. tit. 3.

a lib. 5. epigr. 27. Ita Martialis a Alpha & Beta vtitur, pro digniore & primo præſtantiori, & pro ſequente. A

Quod alpha dixi Codre penulatorum,
Te nuper aliqua cum iocarer in charta:
Si forſan bilem mouit, hoc tibi verſus,
Dicas licebit Beta me togatorum.

Et Heſychius Mileſius Illuſtrius b ait Eratoſthenem literæ βῆτα cognomento vocitatũ: quòd ſummis proximus in omni diſciplinæ genere ſecundas teneret partes.

b libro περὶ σοφῶν.

c lib. 2. epigr. 57. Et ruſum Martialis c in fictum diuitem.

Quem non lacernus Publius meus vincit,
Non ipſe codrus alpha penulatorum.

Fuit & in Nicena ſynodo, conſtituta formula quædam literarum pacificarum, ſeu commendatitiarum, quæ dicebantur formatæ, ſine quibus peregrinari clerici non debebant, quæ dabantur ab epiſcopo cuius erat epiſcopatus d, forma verò traditur, in rota 73. diſtinct. decreti Gratiani apud Burchardum e, Iuonem, f vt in principio poneretur in nomine Patris. π. & Filij υ. & Spiritus ſancti α. π. & alia quæ literis deſignantur vt in ſequenti Schemate, ex Burchardo correcto, ex quo numerus certus colligebatur.

d c. primatum 6. cum 4 ſequentibus, & cap. apoſtolorum 12 & 32. & cap 22 ſynodi Chalcedonenſis, in concilio Niceno c. 15. & 16 & lib. 2 Clementis. e lib. 2. tit. 227. f parte 6. c. 434. & ſeq. 345.

Latine.	*Significata*	*Signa* literarum primarum & aliarum 2. & 3. 4.	
Pater	Πατὴρ	π.	80.
Filius	υἱὸς	υ.	400.
Spiritus	ἅγιος	α.	1.
Petrus	Πέτρος	π.	80.
nomen epiſcopi mittentis	ῥαδιλδος	ρ.	100.
nomen eius cui mittitur & 2. eius litera	ἰοβίερος	ο.	70.
nomen miſſi & eius 3. litera	ωſtennatus	σ.	200.
Nomen literæ loci vnde mittitur & 4. eius litera.	τρευετις	τ.	40000.
Indictionis numer⁹ quæ erat eius anni 906. quo tẽpore Burchardus miſit hanc formulam.		θ.	9.
	Et in fine ſemper addendum	α.	1.
		μ.	40. } 99.
		η.	8.
		ν.	50.

Summa omnium, numerus 1439.

Ita in formatis literis obſeruanda dicuntur in forma tradita in ca. in nomine Patris, 73. diſtinctione decem B

primum vt prima litera πατρὸς Græcis characteribus ſumatur π.

2. & prima litera filij, υἱὸς υ.
3. vt in prima litera ſpiritus ſancti ἁγίου α.
4. prima, litera principis apoſtolorum, πέτρου π.
5. prima litera epiſcopi literam formatã ſcribentis.
6. ſecunda litera eius ad quem ſcribitur.
7. tertia litera eius qui accipit, ſeu qui mittitur aut defert literas. C
8. quarta litera loci ex quo ſcribitur epiſtola.
9. numerus indictionis anni illius, quo literæ ſcribuntur.
10. ἀμὴν, numerus ſemper addendus ex Græcarum literarum numeris.

g In 6. parte ſui decreti ca. 413. de cauſis clericorum. Vt conſtat ex Iuone g, Canonicæ iſtæ dictæ formatæ ſunt literæ, notis prædictis literarum diſtinctæ & compoſitæ, nempe epiſtolæ eccleſiaſticæ ea decreto patrum in concilio Niceno certis characteribus cõformatæ, quas epiſcopi clericis iter ingredientibus tutelæ gratia, & fraudis euitandæ ſalui conducti ſeu fidei publicæ inſtar, impartiri ſolebant, ne tempore hæreticorum & paganorum obrepere poſſent epiſcopis, & indigni ab his beneficium accipere. D

Refert Gregorius Nazianzenus h, & ex eo Sozomenus i Iulianum Cæſarem, æmularũ fuiſſe notas epiſcopalium literarum, quibus ſolebant inter ſe ſcribere commendareque peregrinos, quas hæretici non intelligerent k.

h contra Iulianum. i lib. 7 cap. 17. k Idipſum idẽ refert. & lib. 8 cap. 4.

Arbitrarer ergo his formatis literis vſos fuiſſe antiquos, & in pacificis, & in dimiſſoriis, & in commendatitiis epiſtolis, quamuis ſint aliqui qui formatas ab his diſtinguunt, quorum tamen non video cauſam aliam, quam quòd in his continetur quæ pro teſſera fidei recipiebant illam formam. Cauſæ quippe ſcribendi erant & ſunt diuerſæ: ſed vna teſſera ſeu forma internoſcendi num legitimè fuiſſent ſcriptæ literæ, an ſine fraude vel ſuppoſitione. Ita literæ τετυπωμέναι εἰρηνικαὶ, id eſt, formatæ pacificæ, erit commeatus ſeu licentia iter agendi, his quibus dabantur, & quibus teſtatum erat his ad quos mittebantur, quòd miſſi, erant probi, & cõmunionis, & ſocietatis eccleſiæ. Ita literæ τετυπωμέναι ἀπολυτικαὶ formatæ dimiſſoriæ, quæ oſtendunt ex dimiſſione antiſtitis concedentis, epiſcopum vel clericum tranſiturũ, ſine quibus in aliena diœceſi ordines etiam accipere poteſt.

Subinde, & literæ dicentur τετυπωμέναι συστατικαὶ, formatæ commendatitiæ, quæ dantur inter eccleſiaſticos, pro ſuſpectis & abſolutis: in teſtimonium innocentiæ, quibus & commendatur impetrantes, & eorum ordinatio declaratur.

Non inficior tamen literas pacificas dimiſſorias, commendatitias fieri aliquando ſine forma illa ſynodi, at dico formatas de omnibus fieri poſſe.

Quemadmodum & literæ etiam ſyſtaticæ, pro commendatitiis etiam & pro teſtimonialibus ſeu pacificis inueniri lego, in cap. 12. & 32. Apoſtolorũ: in illo enim 12. ſic ſcriptum, εἴ τις κληρικὸς ἢ λαϊκὸς ἀφωρισ

ἀφωρισμένος, ἤτοι ἄδεκτος ἀπελθὼν ἐν ἑτέρᾳ πόλει, δεχθῇ ἄνευ γραμμάτων συστατικῶν, ἀφορίζεσθαι καὶ ὁ δεξάμενος καὶ ὁ δεχθείς, &c. id eſt. Si quis clericus à communione ſegregatus, ſeu nondum in cõmunionem receptus, ad aliam profectus ciuitatem, ſine literis ſyſtaticis receptus fuerit, à communione excluditur, tum qui recipit tum qui receptus eſt, &c.

In cap. 32. Μηδένα τῶν ξένων ἐπισκόπων ἢ πρεσβυτέρων ἢ διακόνων ἄνευ συστατικῶν προσδέχεσθαι, id eſt, nemo epiſcoporum peregrinorum, aut presbyterorum, aut diaconorum ſuſcipiatur, ſine literis ſyſtaticis.

Pro literis etiam commeatus, ſyſtaticas literas etiam dici, conſtat ex Nouella Iuſtiniani 6. quomodo oporteat Epiſcopos capite tertio, *Non autem aliter*, inquit Iuſtinianus, *aliquem Deo amabilem epiſcoporũ præſumere dirigere ſe ad hanc fœliciſſimam ciuitatem ſtatuimus, priuſquam (ſi quidem epiſcopus ſit) literas acceperit proprij metropolitæ ad imperium. & quæ ſecundum diuinas regulas συστατικὰ nominantur, teſtimonium perhibentia eius neceſſitatis, &c.* eo pertinet c. 9 §. interdicimus autem, Nouellæ 123. de ſanctiſſimis epiſcopis.

B

Formatæ omnes literæ etiam dici poterunt, omnes quæ factæ ſunt ex forma certa & determinata, non ex arbitrio: vt etiam ſacræ formæ & pragmaticæ formæ in iure Nouellarum dicuntur ab imperatore, non niſi ex certis cauſis certaque formula expeditæ a. Tractauit porrò ex profeſſo de literis canonicis pacificis, formatis, commendatitiis, & dimiſſoriis, Geraldus Rodolphus Grauenſis in libello eius tituli.

a vt in Nouella 123. in medio illis non fieri ſacras formas & in c. 9 §. quia vero variſſimiſe, Nouellæ 7. de non alien. vel permutan. rebus eccleſ.

De diuerſa materia, in qua literæ ſcriptæ aut impreſſa dicuntur.

CAPVT III.

NOtiſſimum eſt librorum nomen tractum fuiſſe a libris, id eſt, tenuioribus corticibus arborum, in quibus olim quoque ante chartarum inuentionem eſt ſcriptitatum. Sicuti & quibuſdam aliis loco chartæ: vt multis explicat Caſſiodorus b. Et Plinius c dum de arbore papyri Ægyptiaca agit. *Prius, inquit, quam digrediamur ab Ægypto, & papyri natura dicetur, cum chartæ vſu maxime humanitas vitæ conſtet & memoria. Et hanc Alexandri magni victoria repertam author eſt Marcus Varro condita in Ægypto Alexandria. Antea non fuiſſe chartarum vſum: in palmarum foliis primò ſcriptitatum: deinde quarundam arborum libris, poſtea publica monumenta, plumbeis voluminibus. Mox & priuata linteis confici cœpta, aut ceris. Pugillarium enim vſum fuiſſe etiam ante Troiana tempora inuenimus apud Homerum. Illo verò prodente, ne terram quidem ipſam totam fuiſſe, quæ nunc Ægyptus intelligitur, cùm in Sebennitico ſaltem eius nomiuis charta naſcatur. Siquidem à Pharo inſula quæ nunc Alexandriæ ponte iungitur, noctis dieique velifico nauigij curſu, terram fuiſſe prodidit. Mox æmulatione circa bibliothecas regum Ptolemæi & Eumenis, ſupprimente chartas Ptolemæo, idem Varro membranas pergami tradidit repertas. Poſtea promiſcuè patuit vſus rei, qua conſtat immortalitas hominum. Papyrum ergo naſcitur in paluſtribus Ægypti, &c.* Hæc Plinius. Hinc collige, quia libri, id eſt tenuiores arborum cortices, chartæ olim vſum præbebant, codices quoque qui ex illis confarcinari ſolebant dictos. Manſitque priſcum nomen etiam nunc mutatis chartarum generibus: Dicti & codices ab arborum codicibus, ex quibus antiqui tabulas ligneas ad ſcribendi vſum ſolebant conficere, eiſque ceras obducere. Refert Liuius, d de chartarum inuentione varia & antiquitate.

b lib. 11. variarum. c. 38.
c lib. 13. c. 11.
d ſuperiore libro c. 12. & 13.

Refert Quintus Septimius, in vita Dictys Cretenſis, cuius libros tranſtulit, quòd is Dictys Cretenſis ex Gnoſo ciuitate, fuerit in expeditione contra Ilium, & de bello Troiano ſex volumina in Tilias digeſſerit phœniceis literis, quæ iam reuerſus in Cretam præcepit moriens vt ſecum ſepelirentur, quod & factum eſt in arcula plumbea in eius tumulo: poſtea autem anno trigeſimo Imperij Neronis terræ motu facto ſepulchrum apparuiſſe, & apertam arculam inuentam à paſtoribus, qui eam cum voluminibus tulerunt ad Praxidem eius loci dominum, qui Rutilio Ruſo eius inſulæ præſidi obtulit. Is autem ad Neronem tranſmiſit qui in Græcum ſermonem transferri iuſſit. Meminit Quintus Curtius libro octauo, in India libros arborum teneros, haud ſecus quàm ceras literarum notas capere.

2 At ſcriptum & foliis arborum, vel probare poteſt appellatio communis membranæ, & chartarum digeſtarum in volumina; dicuntur enim folia, adeſt teſtimonium Virgilij e dum de Sibylla Cumæa agit.

e 3 Aeneid.

Fata canit foliiſque, notas & nomina mandat.
Quæcunque in foliis deſcripſit carmina virgo.
Digerit in numerũ atque antro ſecluſa relinquit
Illa manent immota locis, nec ab ordine cedunt.

3 Vlpianus f *Librorum*, inquit, *appellatione continentur omnia volumina ſiue in charta, ſiue in membrana ſint, ſiue in quauis alia materia: ſed & ſi in philyra, aut in Tilia, vt nonnulli conficiunt, aut in quo alio corio, idem erit dicendum. Quod ſi in codicibus ſint membraneis, vel chartaceis, vel etiam eboreis, vel alterius materiæ: vel in ceratis codicillis, an debeantur videamus. Et Caius Caſſius ſcribit, deberi & membranas libris legatis, conſequenter igitur cætera debebuntur, &c.*

f l. Librorum 52 de legat. 3. l. 52. P.

C

4 Scriptitatum quodcunque nomine Tabularum venire docet, idem Vlpianus g, *tabulas*, inquit, *teſtamenti accipere debemus omnium materiæ figuram. Si igitur tabulæ ſint ligneæ, ſiue cuiuſcunque alterius materiæ, ſiue chartæ, ſiue membranæ ſint, vel ſi corio alicuius animalis, tabulæ rectè dicuntur.*

g L. de bonorum poſſeſ. ſecundum tabulas li. 13 P.

Martialis lib. 14. in apophoretis materias aliquas quibus ſcriberetur paucis diſtinguit.

Pugillares Citrei apop. 3.
Secta niſi in tenues eſſemus ligna tabellas,
Eſſemus Libyci nobile dentis onus.

Quintuplices 4.
Cæde iuuencorum domini calet area fœlix,
Quintuplici cera cùm datur altus honor.

D

Pugillares Eburnei 5.
Languida ne triſtes obſcurent lumina ceræ,
Nigra tibi niueum litera pingat Ebur.

Triplices 6.
Tunc triplices noſtros non vilia dona putabis,
Cùm ſe venturam ſcribet amica tibi.

Pugillares membranei 7.
Eſſe puta ceras, licet hæc, membrana vocentur.
Delebis quoties ſcripta nouare voles.

Vitelliani 8.
Nondum legerat hos licet puella,
Nouit quid cupiant Vitelliani.

Iidem Vitelliani 9.
Quòd minimos cernis, mitti nos credis amicæ,
Falleris, & nummos iſta tabella rogat.

Chartæ maiores 10.

Non

Non ſunt munera, quæ putas puella,
Cum donas chartas poeta vacuas.

Chartæ Epiſtolares. 11.

Seu leuiter noto, ſeu charo miſſa ſodali,
Omnes iſta ſolet charta vocare ſuos.

5 Scriptum autem calamis in chartis, docere idem videtur eodem libro Apoph. 38.

Faſces calamorum.

Dat chartis habiles calamos memphitica tellus.
Texantur reliqua tecta palude tibi.

Et Theca calamaria ap. 19.

Sortitus Thecam calamis armare memento:
Cætera nos dedimus tu leuiora para.

Item ſcriptū graphiis, apoph. 21. Graphiariū.

Hæc tibi erunt armata ſuo graphiaria ferro.
Si puero dones, non leue munus erit.

6 In pellibus quoque ſcriptum, idem Martialis eodem lib. tradit.

Homerus in membranis 184.

Ilias & Priami regnis inimicus Vlyſſes,
Multiplici pariter condita pelle latent.

Vergilius in membrana 186.

Quàm breuis immenſum cepit membrana Maronem?
Ipſius vultus prima tabella gerit.

Cicero in membranis, a. 188.

Si comes iſta tibi fuerit membrana, putato
Carpere te longas cum Cicerone vias.

Vocat & pelles membranas, ap. 190. Liuius in membranis.

Pellibus exiguis arctatur Liuius ingens,
Quem mea non totum bibliotheca capit.

8 Scriptitatum & in tabulis gypſatis, vel dealbatis publicè propoſitis a.

9 Adrianus Imperator, libris linteis quotidiana ſua ſcribi præceperat, qui erant in bibliotheca Vlpian. b

Senatuſconſulta quæ ad principes pertinerent diu in libris Elephantinis ſcribebantur, quos reperit Vopiſcus in bibliotheca, vt ipſe teſtatur in vita Taciti Cæſaris.

[a vt liquet ex l. ſi quis id quod. 7 de iuriſdict. omn. iudic. P. & tit. de albo ſcribendo. P. lib. 50. tit. 1. cum ſimilib.]
[b Flauius Vopiſcus in Aureliani vita.]
[c libro vnico de breuitate vitæ cap. 13.]

10 Refert Seneca c, quòd Caudex ob hoc ipſum ſit appellatus, quia plurium tabularum contextus, caudex apud antiquos vocabatur, vnde publicæ tabulæ codices dicuntur, & naues nunc quoque, inquit, quæ ex antiqua conſuetudine commeatus ſubuehunt, caudicariæ vocantur.

Cautibus etiam olim maiorum geſta apud Canos ſcripta teſtatur Saxo Gramma. in præfatio. hiſto. Danicæ.

11 Et ne diutiùs immorer in tritis, ſemel dixiſſe ſufficiet in genere, omnem materiam in qua pingi, & ſculpi poteſt, capacem quoque eſſe ſcripturæ & literarum. Sed illud quod mirabile videtur, non prætermittam, quod quidam curioſè deſiderant ſcire: vt ſcribi poſſint quædam in diſco lunæ ſicut dicunt, quod variis modis quidam explicant, quos nec referre chriſtianum forſan videretur. Dicam tantùm quod Suidas refert. in verbis Θετταλὴ γυνὴ, *Theſſala mulier ſeu venefica. Eſt*, inquit, *Pythagoræ ludicrum per ſpeculum huiuſmodi: luna plena, ſi quis ſpeculo, ſanguine quæcunque voluerit inſcripſerit, & obuerſo lunæ ſpeculo alium a tergo ſtantē lunam intueri iuſſerit, is leget omnia ſcripta in ſpeculo, quaſi in luna ſcripta eſſent.*

Modum etiam ſignificandi hoſtium ſecreta longè diſtantibus, per vas aqua plenum & per ignem, tradit Polybius d.

[d lib. 10.]

12 Inuentum, ſed magis ab homine alienum quàm mirabile, imprimere, vel inurere hominibus ſeu cuti illorum literas & ſtigmata, non minùs quàm materiæ alteri carenti vita. vt ait Vegetius de re milita. e punctis ſignorum ſcribendus Tyro, & imperatores Arcadius & Honorius, *ſtigmata, hoc eſt nota publica, fabricenſium brachiis ad imitationem tyronum infligantur, vt hoc ſaltem modo poſſint latitantes dignoſci. &c.* f Sicut & Zeno Cæſar, g *vniuerſos (inquit) aquarios vel aquarum cuſtodes quos hydrophylacas nominant, qui omnium aquæ ductuum huius regiæ vrbis cuſtodes deputati ſunt, ſingulis manibus eorum ſælici nomine pietatis noſtræ impreſſo ſignari decernimus, vt huiuſmodi annotatione manifeſti ſint omnibus. &c.*

[e Vatro lib. de re mil. c. 8.]
[f l. 3. de fabricenſibus lib. 11. C. tit. 9.]
[g in l. pen. de aquæductu lib. 11. C. tit. 42.]

Accedit Conſtantini lex h. Siquis inquit, *in metallum fuerit pro criminum deprehenſorum qualitate damnatus, minimè in eius facie ſcribatur, cùm & in manibus & in ſuris, poſſit pœna damnationis vna inſcriptione comprehendi quo facies, quæ ad ſimilitudinis eſt cæleſtis figurata, minimè maculetur.* In ſignum maleficij character ita inuritur cuti in parte aliqua corporis i, quod & fit in Gallia.

[h le. 6 quis in metallum 17. de pœnis lib. 9. C. tit. 47.]
[i c. ad audientiam de crim. falſi. lib. 5. tit. 20.]

Solebat & Romæ calumniatorum frontibus inuri litera k, vt ait Cicero pro Roſcio Amerino.

Ex conſtitutione Henrici 7. regis Angliæ, in Anglia ſub pollice manus inuritur character, M. homicidis, vocant *meurtre* homicidium: furibus literam T. quia vocant furem *thesbe*. Polid. Virg. k Recenſet diuus Ioannes l, quòd tempore antichriſti omnes puſilli & magni, & diuites, & pauperes, & liberi & ſerui, habebunt characterem beſtiæ in dextera manu ſua, aut in frontibus ſuis: & ne quis poſſet emere aut vendere, niſi qui habeat characterem aut nomē beſtiæ aut numerū nominis eius. Fuit quidā Hiſtiæus nomine, in Aſia natus, qui cùm in Perſis apud Darium eſſet, Ariſtagoræ cuipiam res quaſdam occultas cùm nuntiare furtiuo ſcripto vellet ſeruo ſuo ægro capillum ex capite omni, tanquam medendi gratia deraſit, caputque eius leue in literarum formas compinxit quæ voluit. hominem poſtea quoad capillus adoleſceret domi continuit, & vbi factum hoc eſt, iuſſit eum ire ad Ariſtagoram, & cum ad eum inquit veneris, mandaſſe me dicito vt caput tuum ſicut nuper egomet feci, deradat. quod ad eum perueniens dixit ſeruus, deraſo autem capite Ariſtagoras perlegit literas vt refert Gellius m.

[k lib. 26. hiſto. Angliæ]
[l in Apoc. c. 13.]
[m lib. 17. c. 9.]

13 Illud magis mirabile quod ferunt Epimenidis, Phæſti aut Doſiadæ, aut Aſiaſarchi filium, defuncti, cutem longo tempore poſt literis diſtinctam repertam fuiſſe, vt ſcribit Suidas in Epimenide.

14 Potuit & tantum ars & ingenium hominum, vt ſeminibus rerum, arborum, & florum, inſcriptiones accommodauerit, quæ deinceps cum fructibus & floribus etiam latiùs ſe extendant, & vt naturale quoddam in progenita tranſfundant.

Non minùs quàm odoribus & diuerſis saporibus macerata & temporata vel imbuta ſemina, dum fructum retulerint, eadem ipſa quibus imbuta ſunt ſæpiùs retinent.

Eò pertinet quod ait Virgilius ecloga 3.

Dic quibus in terris, inſcripti nomina regum
Naſcantur flores, & Phyllida ſolus habeto.

De quo & Crinitus, n

[n lib. 3. de hone ſta diſciplina cap. 3.]

15 Addamus quæ humanam quodammodo ſuperant fidem, ſed non diuinam potentiam, tantam eſſe imaginationis & cogitationis efficaciam: vt ſæpe Dei voluntate quæ quis continuè

cogi

cogitat articulatè in parte aliqua corporis appareant: ſicuti legimus de Ignatio, quòd inter omnia ſibi illata tempore paſſionis tormenta nunquam ab inuocatione nominis IESVS ceſſabat, & requiſitus a Tortoribus cur hoc nomen toties replicaret: reſpondit, ſe nomẽ hoc cordi inſcriptũ habere: quo deinceps à leonibus ſuffocato & lacerato, tortores volentes curioſiùs quod ſanctus dixerat experiri, euulſerunt à corpore eius cor, atque illud per medium ſcindentes inuenerunt cor eius totum ſcriptum hoc nomine literis aureis, IESVS CHRISTVS.

Simile quod refertur in libro dicto apum, de quodam chriſtiano captiuo. qui quum inſeruiret gentili tyranno, & honeſtè inter alios famulos retineretur, ille, nihilominus triſtis, & gemebundus perpetuò incedebat: cuius miratus tyrannus. cùm quæreret cur non gauderet cum aliis, reſpondit ſe quidem cum illis gaudere, verùm ſemper ſtigmata paſſionis Chriſti in corde portare. Quo commotus tyrannus, aut indignatus, ego experiar, inquit, quæ dixiſti ſtatimque iuſſit aperto corpore martyris cor eius euelli, & per medium cultro ſecari, in quo res miranda Tyranno, cum ſuis apparuit, & pro ſigillo pars vna cordis, altera crucifixi Chriſti imaginem continens reperitur. Quo viſo tyrannus cum ſuis credidit, & baptiſmum ſuſcepit.

In eodem libro aliud refertur de priore ordinis prædicatorum in Argentina ciuitate Theutoniæ, qui ſemper ſiue gradiens ſiue ſedens, ſignum crucis in pectore delineabat: & quod poſt mortem eius multo tempore conſumptis carnibus, in oſſe pectoris, cui ex vtraque parte cohærent coſtæ, ſuperius inuentum ſit ſignum crucis ſubſtantia oſſea ſpiſſitudine euidentiſſima eleuata. Proditur ab antiquis de Epimedine qui vixit ad minus 154. annis, cuius anima, vt ſcribunt, & ſi fides adhibenda, quoties volebat egredi & emigrare conſueuerat, quòd eius pellis longo poſt tempore mortis, notis quibuſdam inſcripta reperta fuit, vnde prouerbium ἐπιμενίδειον δέρμα, de rebus miraculoſis, vt ait Suidas.

16 Non poſſum præterire adhuc aliam ſpeciem materiæ, in qua ſe diuinitùs & inuiſibiliter, inſcribitur voluntas Dei & lex in fidelibus, nempe cordis, vbi dicuntur carnales eſſe tabulæ non lapideæ, quibus inſcripturum ſe ſuam legem in ſuo aduentu Deus teſtatus eſt, & ita illuſtrantur mentes ſupernaturali lumine, de qua materia paulò latiùs in libris Dei dicimus.

17 Materia etiam & charta alia, in qua inueni alias literas fuiſſe depictas, mihi planè incognita eſt, vt & compoſitio eius encauti quo ſcriptatum fuit in ea, cuius inquiſitione ideo prætermiſſa referam exempla Illud in primis ex Cæſario, qui ait ciuem quendam fuiſſe Colonienſem, cui ea eſſet conſuetudo, vt dum ſolus eſſet ſemper oraret, & deambulando potiſſimùm ſalutationem angelicam repeteret, cúmque mortuum apparuiſſe cuidam nepti ſuæ habitu ſplendido, in quo maximè in caligis & calceis ſcriptus erat per totum verſiculus *Aue Maria gratia plena, Dominus tecum, &c.*

In libro qui ſcala cœli inſcribitur, narratur quendam ſacerdotem deuotum, qui peracto miſſæ ſacrificio vidit retro altare diabolum ſcribentem in charta membrana, quam vocant pergamenam, longiſſima, quam cùm omnino ſcripta deficeret, etiam dentibus more ſutorum exten-

A dere nitebatur, vt capacior eſſet maioris ſcripturæ. ad quem accedens ſacerdos in virtute domini noſtri IESV CHRISTI, præcepit, vt in præſentia populi diceret, quid ibi ſcripſiſſet; Reſpondiſſe autem dæmonem, hic ſcripſi omnia peccata, mendacia, detractiones, aſpectus impudicos, cogitationes immundas, vanitates, & omnia peccata populi tui, quæ hodie in iſta eccleſia commiſerunt: quia hæc facta maximè in eccleſiis multùm Deum offendunt, & nos inimicos eius lætificant. Túncque ſacerdotem aſſumpta membrana, & peccatis lectis, populo nunciauit, cúmque ad monitionem ſacerdotis perfectè fuiſſent confeſſi, totam illam ſcripturam fuiſſe ex charta deletam, & dæmonem confuſum receſſiſſe.

Non pigebit etiam aliam ſcripturam horribilem à mortuo quodam ſophiſta portatam, de

B qua in librorum exemplorum [a] iiſdem verbis ſic narratur. Magiſter Silo, quendam ſuum ſcholarem ægrotantem obnixè rogauit, vt poſt mortem ſuam ad ſe rediret, & ſtatum ſuum ſibi renunciaret.

[a] Diſtinct. 8. c. 63. ex exemplis ex vitis ſanctorum.

Poſt aliquot igitur dies, apparuit cum cappa de pergameno, tota de ſophiſmatib[us] deſcripta & intus flãma ignis cõtecta: Qui requiſitus a magiſtro quiſnam eſſet, ait: ille vtique ſum, qui ad te redire promiſi. & de ſtatu ſuo requiſitus ait, hæc cappa plus ſuper me ponderat & plus me premit, quàm ſi vnam turrim ſupra me haberem: & eſt mihi data vt eam portem pro gloria quam in ſophiſmatibus habui. porrò flamma ignis qua cooperta eſt, pelles ſunt delicatæ & variæ quas ferebam; quæ flamma me cruciat, & exurit. Sed cùm magiſter illam leuem pœnam iudicaret, dixit eidem defunctus, vt manum extenderet, & ſic facili-

C tatem ſuæ pœnæ ſentire poſſet. Cúmque manum extendiſſet, ille guttam vnam ſui ſudoris dimiſit, quæ prædicti magiſtri manum ſagitta citiùs perforauit, ita quod cruciatum mirabilem ſenſit. & ait, talis, totus eſt ille ignis. Ille igitur magiſter acerbitate pœnæ perterritus, ſeculum deliberauit deſerere, & religionem intrare, vnde mane ſcholaribus congregatis hos verſus compoſuit:

Linquo coax ranis, cras coruis, vanáque vanis
Ad logicam pergo quæ mortis non timet ergo.

Et ſic ſeculum deſerens ad religionem confugit. hæc ibi

18 Recenſitum inuenio quoque in ſacra pagina, angelos ſcripſiſſe ſeu ſignum tau, vel aliud ſalutis in frontibus ſaluandorum: vtrum non mihi conſtat qua materia, & quo atramento id factùm eſt. myſteria etiam & Dei opera ſilentio potiùs & fide venerari, quàm curioſa indagatio-

D ne conuenit. Referam aliquot exempla vnum ex c.9. Ezechielis numero ſecundo & ſequentibus. *Et ecce ſex viri veniebant de via portæ ſuperioris, quæ reſpicit ad aquilonem, & vnius cuiuſque vas interitus in manu eius: vir quoque vnus in medio eorum veſtitus erat lineis, & atramentarium ſcriptoris ad renes eius: & ingreſſi ſunt & ſteterunt iuxta altare æreum. 3. Et gloria Domini aſſumpta eſt de Cherub. quæ erat ſuper eum ad limen domus. & vocauit virum qui indutus erat lineis & atramentarium ſcriptoris habebat in lumbis ſuis. 4. Et dixit Dominus ad eum, tranſi per mediam ciuitatem in medio Hieruſalem, Et ſigna Tau ſuper frontes virorum gementium & dolentium ſuper cunctis abominationibus quæ fiunt in medio eius. 5. & illis dixit, audiente me, tranſite per ciuitatem ſequentes eum &*

percuti

percutite:non parcat oculus veſter, neque miſeramini. 6. Senem, adoleſcentulam, & virginem, paruulum, & mulieres interficite vſque ad internecionem: omnem autem ſuper quem videritis Tau. ne occidatis, & a ſanctuario meo incipite, &c. puto tamen illud atramentum fuiſſe ex ſanguine ſeu ſanguinis Domini noſtri IESV CHRISTI virtutem referens vt in Exodo cap. 12. verſ. 23. Dominus percutiens Ægyptios & primogenita illorum, non permiſit intrare angelum percutientem in domos Iudæorum, quarum ſuperluminaria erant ſuper aſperſa ſanguine agni.

Aliud exemplum in Apocalypſi.c.7. ver.2.

Et vidi alterum Angelum aſcendentem ab ortu ſolis, habentem ſignum Dei viui: & clamauit voce magna quatuor Angelis, quibus datum eſt nocere terræ & mari, dicens 3. Nolite nocere terræ & mari, neque arboribus quoadusque ſignemus ſeruos Dei noſtri in frontibus eorum. &c.

a Iob. cap.37. verſ.7.

Dicebat & Eliu apud Iob. a Loquens de Dei ſapientia inter cætera, *qui in manu omnium hominum ſignat vt nouerint ſinguli opera ſua.*

b c.19.verſ.16.

In Apocalypſi etiam b, quòd verbum Dei, veſtimentum aſperſum ſanguine habebat, vt in eo & fœmore eius ſcriptum, rex regum & dominus dominantium.

Repetam & aliam ſcripturam terribilem, quæ quidem à quo & cuius iuſſu facta eſt, & in qua charta, ſed nec de atramento quoque conſtat. niſi dicamus illud compoſitum ex atro mortis encauſto, apud Danielem cap. 5. vbi, dum Baltaſar rex Babylonis, in conuiuio prophanaſſet vaſa ablata à templo Domini, apparuerunt digiti quaſi manus hominis ſcribentis, contra candelabrum in ſuperficie parietis aulæ regiæ, & ſcriptura lecta à ſolo Daniele erat *mane thecel phares*, quā regi Daniel explicauit, *Mane* numerauit Deus regnum tuum & compleuit illud: *Thecel* appenſus in ſtatera, & inuentus es minus habens. *Phares*, diuiſum eſt regnum tuum, & datum eſt Medis & Perſis.

c Ioan.c.8.verſu 6.
d Exo.32. verſu 15.
e in L. milites 15. de teſtam. milit. lib. 6. C. tit.21.

19 In terra ſcriptum inuenio per dominum IESVM CHRISTVM c, vt & in lapideis tabulis, mandata à Deo ſcripta dicuntur d.

Conſtantinus imperator e, teſtamentū probat militis vel voluntaté inſcriptam in vagina, aut in clypeo, literis ſāguine rutilantib9, aut in puluere, in puluere tamen ſcriptum non multū durat, vt nec in cinere, de quo dicit Suidas *ἐις σποδὸν γράφειν inſcribere cineri;* cuius quippe leui flatu diſſipatur & confundit characteres, tamen ſeruatur vt in conſecratione nouarum eccleſiarum, fiat crux in pauimento eccleſiæ de cinere & ſabulo, vbi literis Græcis & latinis totum deſcribitur alphabetum, vt refert inter alias ceremonias & ritus conſecrationis, Guillelmus Durandus f.

f lib.1. rationalis diuinorum officiorum ca. 6
g de ſubrouiatu annalium Franciæ.

20 In metallis ſcriptum quoque vel meliùs ſculptum vel exaratum, vt Sicambrorum vel Francorum morem fuiſſe narrat Tritemmius g fœderum pactiones tabulis argenteis perſcribere, vt & ſcripſerunt fœdus perpetuum factum à Franco 17. rege Sicambrorum cum Germanis, Duringis, & Saxonibus. Ita tabulis æreis ſcriptum fœdus inter Romanos & Iudæos initum. h

h Machab. lib. 1.c.8.verſ.22.

Erant & Romæ quædam leges æratæ & ſenatuſconſulta & edicta ad perpetuam rei memoriam ſic exarata, quæ perſequi per ſingula quæ notiſſima ſunt ſuperſedebo.

21 Scriptum in aqua, & vento ſeu aëre, dicunt antiqui: ſed ea lege, vt ſcripta citiſſimè obliterata A ſint, & vna cum ortu interiiſſe videantur, & perinde in his ſcribere dixerunt ac nihil agere, vt apud Catullum.

Mulier cupido quod dicit amanti
In vento & rapida ſcribere oportet aqua.

i In Tyranno.

& Lucianus i *παίζεις ὦ χάρων ἢ καθ᾽ ὕδατος, φασιν, ἄν γράφεις, παρὰ Μικύλλε τινὰ ὀβολὸν προσδοκῶν.*

Verum ludis charon, an tam in aqua, quod aiunt, ſcribis. Quod quidem *à Micyllo obolum aliquem expectes*

facit quod Ouidius ait k,

k Elegia 4.

Quæ tibi ſint facienda tamen cognoſce, nec Euris,
Da mea nec rapidis verba ferenda notis.

Cæterùm quamuis characteres in aqua & vēto impreſſi facile confundantur, & firma illorum figura non ſit, tamen effectus ſæpe characterum poſt confuſam figuram remanet.

Illud docetur in benedictione ſolemni aquæ B fontis baptiſmatis in vigilia Paſchæ, in qua fiunt res quæ ei vim & poteſtatem conferant ex Dei ſanctificatione; nam ſacerdos orat, aquam manu tangit, vocem mutat, cereus Paſchalis benedictus immergitur, alij cerei illuminantur, inſufflat ſacerdos, chriſma miſcet. tangit aquam primùm, diuidens aquam in modum crucis, myſteria ſanctificationis pronuncians: Secundò tangit, vt eam per inuocationem ſanctiſſimæ Trinitatis muniat: Tertiò cùm eam in quatuor angulos proiicit, adhibitis ſacris characteribus crucis, & ritibus & precationibus, de quibus agit Guillel. Durandus l.

l lib 6. rationalis diuinorum officiorū. cap.82.

In aëre quoque cruces infigi nemo dubitat: imo & incenſo cruces fiunt in conſecratione eccleſiarum. quibos offertur per quendam characterem cognitum, & quodammodo per ſymbolum, oblatio Chriſti in cruce facta, vt tradit præ- C dictus Durandus m.

m lib.1 Rationalis diuinorū officio. cap.8.

Et ſignum Chriſti apparebit in cœlo, dum ad iudicandū venerit: quotidiana etiā ſunt metheora, appaririones diuerſæ in aëre: quæ nemo negare poteſt fieri, vel naturali quadam impreſſione, vel ſupernaturali, Dei, aut angelorum, aut dæmonum Dei permiſſione.

Fixit Deus in cœlo ipſo admirabilem illum ſtellarum ordinem, vnde tot figuræ & veluti literæ colliguntur ab aſtrologis: illáque pulcherrima viuentium animalium ſeu zodiaci chorea & conſequentia, aliáque ſydera & ſigna cœli.

Omitto modū ſcribendi noctu per faces ex cōpoſito ſublatas vel depreſſas, quem videbis apud Hier Carda. de ſubtilitate.

22 Sed vt inuentum addam exarandi literas omnino admirandum, facilè ad bonū vel malum conuertibile (per artem Typographicam, poſtu- D lat finalis concluſio) quod ferunt ex ſculptura initium habuiſſe. ſcribit autem Sabellicus n & Munſterus o artem Typographicam inueniſſe Mogontiæ Ioannem Fauſtum, quem Gutmanum vocant, cum Petro Schœffero & refert (vt & quidam alij) P. Appianus p, & Iacobus Vvimpfelingus q, Ioannem Guttembergium Argentinenſem, artem impreſſoriam nouum ſcribendi genus, primùm excogitaſſe anno Domini 1440. in vrbe Argentinenſi: Inde autem venientem Moguntiam, eam fœliciter perfeciſſe. Platina verò, & fere alij omnes referunt ad Ioannem, vel ſecundum Polydorum, Petrum Fauſtinum Moguntinum, & ad annum 1452. Sed Paulus Iouius à Cataynis Indiæ populis per Scytas & Moſcos illud ad nos perueniſſe ſcribit.

n Enneade 10.
o lib.6.
p 2 parte Coſmogr. ad annum 1453.
q in epitome Germanorum c.65. & Fulg.lib. 8 cap 11.

De

De literarum occultatione.

CAPVT IV.

EXploratores Romanorum, redeuntes à Perſis, retulerunt membranam ſcriptam internis figuris notarum in vagina à Procopio ad illos mandatam a.

a Amian Marcellinus. lib. 18.

2 Literas proditionis Artaxerxis Cyro miſit Harpagus in exenterato lepore, mittens ei vnà canem venantem, venatorem cũ reti & lepore b.

b Herodot. lib. 1.

3 Cùm ſecreto ſcripturus eſſet Octauius Cæſar & Hirtius ad Decium Brutum, ne ſe M. Antonio dederet, ſed opem ab ipſo ſperaret: in tenuem ex plumbo ductam laminam, quandam inſcripſit verba quædam, eáque chartæ inſtar inuolutam vrinatori cuidam deſcendam tradidit ad Decium, is autem re cognita ſic reſcripſit c.

c Dio Caſſius li. 46. hiſtoriarum.

4 Sic Diognetus proditor Mileſiorum ob amorem Policritæ Naxiæ mulieris, epiſtolam proditionis conſciam plumbeam, in pane fratribus puellæ, quorum vnus Polycles præfectus vrbis, apud Naxios miſit puellæ opera, vnde Mileſij necati ſunt in obſidione, vt ſcribit Parthenius, d Andriſcus e. & Theophraſtus f, & Polyænus g.

d in Eroticis cap. 9.
e lib. 1. de rebus Naxicis.
f li. περὶ τῶν καιρῶν.
g lib. 8. Stratagematon.
h lib. 17. ca. 9.

5 De alio modo occultandi ſcripta meminit his verbis Aul. Gellius h. *Legebamus id quoque in vetere hiſtoria rerum Punicarum, virum indidem quempiam illuſtrem ſiue ille Haſdrubal ſiue alius eſt, non teneo, epiſtolam ſcriptam ſuper rebus arcanis, hoc modo abſcondiſſe. Pugillaria noua nondum etiam cera illita accepiſſe, literas in lignum inciſiſſe, poſtea tabulas, vti ſolitum eſt colliniſſe, eáſque tabulas tanquam non ſcriptas, cui facturum id prædixerat miſiſſe: eum deinde ceram deraſiſſe literaſque incolumes ligno inciſas legiſſe.*

6 Subtiliter etiam Attalus rex literas litaria extorum inſcripſit, vnde excitaret & confirmaret animos ſuorum militum contra Galatas vel Gallos. Siquidem, vt ſcribit Polyænus libro quarto Stratagematon, Rex contrito gummi, inſcripſit in dextram manum, *Regis victoria*: inſcriptionem efficiens non à ſiniſtris in dextram; ſed contrà à dextris ad ſiniſtram: & cùm viſcera extraherentur ſuppoſuit manum in calidiorem, ac fungoſum locum, abſterſitque inſcriptionem. Et ita vates inuenit inſcios quomodo accidiſſet particulam ita ſcriptam, *regis victoria*, qua ſignificari victoriam regis ſibi perſuaſerunt & milites, & alacriter in pugnam edocti, vicerunt.

7 Erant alij modi, non tam occultandi literas quàm occultandi mentem per literas expreſſam, de quibus ſcripſit quædam & confuſa vel nimium faſtidioſa quibuſdam, Trithemius libris πολυγραφίας, & Baptiſta Leo Florentinus de occultis ſcribendi notis.

Veluti quomodo Iulius Cæſar literas ſecretiores ſcribens, quartum ſemper elementum in ſcribendo, pro eo quod ſcribi debebat ſumere erat ſolitus, vt obuia literarum lectio cuiuis non eſſet, vt ſcribit Dio Caſſius i.

i lib. 40.

Et Octauianus Cæſar ſiquid arcani ſuis neceſſariis ſcriberet, proximè ſequentem literam pro ea quæ apponi debebat, exarabat. Dio Caſſ. lib. 51. Suetonius verò Tranquillus. k *Quoties*, inquit *per notam ſcribit b pro a. c. pro b, ac deinceps eadem ratione ſequentes literas ponit pro x. autem duplex a, a.*

k In eo. ca. 87.

8 Erat ſcytale genus ſecretioris epiſtolæ; quo ad res ſecretiores vtebantur Lacones, vnde A Scytalo dicta laconica, quæ erat huiuſmodi: imperatori enim ad bellum proficiſcenti, Lacodæmonij ſurculum dabant teretem, alterúmque omnino ſimilem penes ſe retinebant: deinde ſi quid ſecretioris rei incidiſſet, in loco quodam tenui priùs ad circulum adaptato, quod viſũ eſſet præſcribebant, illúdque reuolutum ex ſurculo ad imperatorem mittebant, qui loro illo per circulum ſuum complicato literiſque coeuntibus commodè quod ſcriptum erat perlegebat: cuius modum latiùs præſcribit Gellius l, Plutharchus in Lyſandro, Harpocration & Suidas, Herodot. m Frontinus, * σκυτάλη Græcis nihil aliud eſt quam lorum, vel flagrum loreum, à quo ſurculus ille inuoluebatur.

l lib. 17. c. 9.
m lib. 5. 7 & 8.
* lib. 5. c. 13.

Gellius etiam dicto loco de C. Cæſare ſic ſcribit, *libri ſunt epiſtolarum C. Cæſaris ad C. Oppium &* B *Balbum Cornelium qui res eius abſentis curabant. In his epiſtolis inueniuntur epiſtolæ ſingularia ſine augmentis ſyllabarũ quas tu putes poſitas incondite. Nam verba ex his literis confici nulla poſſunt: erat autem conuentum inter illos clandeſtinum de commutando ſitu literarum: vt in ſcriptio quidem alia, alia locum & nomen teneret: ſed in legendo locus cuique ſuus & poteſtas reſtitueretur, &c.* Suetonius verò Tranquillus apertiùs ſic explicat, in Iulio Cæſare, c. 56. *extant & ad Ciceronem, inquit, epiſtolæ, item & ad familiares domeſticis de rebus: in quibus ſi qua occultius perferenda erant, per notas ſcripſit: id eſt, ſic ſtructo literarum ordine vt nullum verbum effici poſſet: quæ ſiquis inueſtigare & perſequi vellet quartum elementorum literarum id eſt d. pro a, & perinde reliquas commutet.*

9 Vulgaris eſt modus occultandi ſenſum, dum characteribus diuerſarum nationum inter C alienigenas vel ignaros, ſcribitur, vt ſi Græcis literis, multo magis idiomate Græco ſcribas, quod niſi à peritis intelligi poſſit. Et fuit hæc aliquando curioſa quorundam principum ſollicitudo, vt non permitterent niſi ſua lingua aut characteribus certæ nationis ſcribi. Quemadmodum Vlid rex Arabum, poſtquam Chriſtianorum templum dirupit, vetuit in poſterum ſcribi Codices Græcis literis; ſed tantùm Arabicis, vt narrat Paulus Diaconus. n

n lib. 20. rerum Romanorum.

Sic Abdala Babyloniæ & Perſiæ imperans prohibuit Chriſtianis literas diſcere, Iudæis & Chriſtianis characteres Mahumeticos iubet inſcribi Hieroſolymis, vt refert idem Diaconus o, quòd Theſias Arabum dux, Emeſæ Iudæos & Chriſtianos ad Menzerizandum compulit; id eſt ad characteres Mahometicos accipiendum.

o lib. 22. Rom. hiſt. & lib. 23 quoque ſcribit.

D Cùm etiam Suniator potentiſſimus Pœnorum ea tempeſtate inimicus, Hannoni duci Carthaginenſium, græcis literis, Dionyſio aduentum exercitus & ſegnitiem ducis familiariter prænunciaſſet comprehenſis epiſtolis, eo damnato, factum eſt Carthagini ſenatuſconſultum, nequis poſtea Carthaginenſis aut literis græcis, aut ſermoni Græco ſtuderet, ne aut loqui cum hoſte aut ſcribere ſine interprete poſſet, vt ſcribit Iuſtinus ex Trogo. p

p lib. 20.

Qui multos ſcripſere libros.

CAPVT V.

SVidas in Dydimo, ait Dydimi Salſamentarij filium fuiſſe cognominatum, ſub Antonio & Cicerone vſque ad Auguſtum *calchenterum*,

quaſi æneis inteſtinis prædictum, ob aſſiduitatem lectionis & ſcriptionis. Dicunt enim eum vltra tres mille quingentos libros conſcripſiſſe.

a lib. de myſteriis ægyptiorum.

2 Ægyptij ſcriptores, putantes omnia inuenta eſſe à Mercurio, ſuos libros Mercurio inſcribebant, vt ait Iamblychus a, quod me monet vt dicam, tot libros qui titulo Mercurij inſcribebantur non eius proprios fuiſſe: & eo refero, vel ſaltem vix credi poteſt, quod eodem loco adfert Iamblychus, de diuinis plura tradidiſſe Mercurium Trimegiſtũ per viginti millia volumina: vel inquit, ſicut Menetheus recenſet per triginta ſex millia quingenta viginti quinque.

3 Refert Hieronymus ad Pammachium & Oceanum, mille & amplius tractatus Origenem loquutum in Eccleſia, & ediſſe innumeros prætetea commentarios, quos nec quiſpiam noſtrum, inquit, legere poſſet. Scribit & Iſidorus b Hieronymum, falſum ſe legiſſe ſex millia librorum Origenis.

b lib. 7. etymologiar. c. 7.

4 Multa ſcripſiſſe Salomonem, & de omnibus rebus. & de omnibus lignis à cedro qui eſt in Libano, vſque ad Hyſſopum, refertur in 3. reg. c. 4. in fine: fertúrque eum compoſuiſſe librorum octo millia. nempe quinque millia odarum & carminum: Dramatum, parabolarum, & *ἀινέτων* tria millia. c Inter quos, recenſetur liber præcantationum, quo docebatur modus depellendarum ægritudinum, quem vocat de morborum curationibus Rabbi kimhi. in comment. ad prædictum c. 4. lib. 3. Regum, reliquerat & tractatum de exorciſmis contra dæmones, vt prędicto loco Ioſephus ait, & extitiſſe ſuo tempore ſcribit Origenes, d Adamantius & Gratianus in princip. 21. diſtin. & Zonaras tomo 1. c. 58. Et Dominus Chriſtus ca. 11. diui Matthæi. *Si in Belzebub eiicio dæmonia, filij veſtri in quo eiiciunt.* &c.

c vide Ioſephũ li. 8. antiquit. c. 2.

d tracta. 25. in Matthæum.

De librorum multitudine.

CAPVT VI.

SIcuti qui annonam parant populo, laudabiles ſunt, & qui diſpenſant in tempore: auari autem, qui nec ea vtuntur, nec vti alios patiuntur, deteſtabiles: Sic qui librorum copiam habentes, aliis & ſibi vſui ſunt, bene conſulunt, & bibliothecas in vſum reipublicæ parant, digni habiti ſunt honore, qui vt eas propriis laboribus & opibus ſeu libris à ſe editis, vtiliores reddunt, vel componentibus operam ſubminiſtrant, quales Typographi, Bibliopolæ, ſi modò improbas merces & vetita volumina temerè non admiſceant: præſtantiores & illi qui illis vti ſciunt, & conſilia horum conſiliariorum magiſtrorumve mutorum domi loquentium, in publicam vtilitatem conuertunt. & vtuntur. Ita & prorſus damnandi vel ridiculi. qui in librorum multitudine ſibi complacent, & inde ſolùm ſe haberi doctos & admirandos eſſe, perſuadent, inſtar canum hortularij, qui nec caules comedunt, & aliis comedentibus inuident.

e oratione ad ineruditum

Sicut Lucianus, e eum irridet, qui librorum ſuppellectile longa tumebat *Simia*, inquit, *ſemper eſt Simia, etſi aureum cultum portet, & ſemper indoctus qui multos libros habet, etſi tot ei ſint quot Athenis in Italiam Sylla adnexit.* vt neque bibliopolas librorum copia, doctos facit: non armorum copia, militem: non terram diuitem theſaurus ei inutilis in viſceribus conditus, ſi non ſplendeat vſu. Neque quiſquam quòd habeat tibias Timothei, aut quas Iſmenias ſeptem talentis emit Corinthi, artis ignarus inflabit: neque ſi quis arcum habeat Herculis, cùm Philoctetus non ſit, qui ſolus tendere potuit, quod collimaſſet figere poſſet. Librorum chartis infiniti theſauri & inæſtimabiles teguntur, ſed niſi effodiantur, non ſunt poſſeſſoribus perutij.

f lib. de tranquillita. vitæ c. de vana gloria.

Quo mihi, inquit Seneca, f *innumerabiles libros & bibliothecas, quorum Dominus vix tota vita ſua indices perlegit? onerat diſcentem turba non inſtruit: multóque ſatius eſt te paucis authoribus tradere quam errare per multos.* Lucianus g ait, *Et noſtra. inquit, ætate quis & adhuc ſuper eſt opinor, qui ſtoici Epicteti fictilem lucernam ter mille drachmis emit: ſperabat enim opinor & ille, ſi noctu ad eam lucernam legeret, continuò & Epicteti ſapientiam in ſomnis ſe adepturum & ſe ſimilem fore admirandi illius ſenis.*

g in dialogo πρὸς τὸν ἀπαίδευτον καὶ πολλὰ βιβλία ὠνούμενον, id, ad ineruditum & multos eementes libros ut idem inutiliter libros poſſidentem.

Euenit autem in pluribus libris alicuius, & in bibliotheca diuerſorum authorum, quod accidit theſauris, vt rubigo & quædam aut nullius aut propemodum exiguæ vtilitatis inueniantur. Sic enim aliquando ſcribendi libido transfert ingenia, vt vel omnino inutilia, interdum etiam nociua, interdum parum accommoda inculcentur, in quibus agemus iudicio & delectu. *Cõponendorum & ſcribendorum enim librorum*, inquit Salomon. *nullus eſt finis*. Scribunt docti pariter & indocti, vt ait Horatius.

Verùm quemadmodum diuitibus accidit, diuitiarum ſuarum omnium vſum per ſe habere, eo tamen honore fruuntur vt ſuo beneficio plures ditent: vel vt cùm opus eſt, ex ſuis non ex alienis accipiant, ſic qui multos habent libros, poſſunt ea illis, & ſibi accommodos familiares deligere, & aliis eoſdem & alios conſulendos præbere: & ita ſi quid ex illis colligere poterint, dum opus fuerit, in vſum vtilem transferre. Vtque plures vrbes prætemauigaſſe pulchrum eſt, ſed expedit vnam incolere & optimam: ita nobis quàmplurima ſunt cognoſcenda, retinendáque optima.

3 Iudicium requiritur & diſcretio in legendis libris, neque etiam omnes omnibus conueniunt. vt neque qui ſapiunt. ſtatim à quouis bibũt fonte, propterea quòd alij ſalutem adferunt, alij perniciem, nonnulli furorem: ſicque etiam non eſt tutum quemlibet librum euoluere, quòd ex aliis haurias affectum animi bonum: ex aliis libidinem aut ambitionis inſaniam trahas. Et ſicut corrumpunt bonos mores colloquia praua, ſic & lectio malorum librorum, qui nobiſcum ſine lingua colloquuntur. Sunt ingenia quæ non per ſe valent pleraque concipere, quæ, cum malè decoquant nec intelligant conuertunt in ſui damnationem, etiam alioquin vtiliſſima: vt de epiſtolis D. Pauli, & aliis per indoctos nõ intellectis, dicebat D. Petrus h.

h 2 epiſtola D. Petri c. 3. verſ. 16.

Quemadmodum ſunt ægri qui tam inualido ſunt ſthomacho, vt etiam vel panem vel eſcas ſuauiſſimas & ſanis accommodas, in morbi incrementum conuertant. Et iiſdem floribus bonis, apes, mel, araneæ venenum, propter diuerſam naturam conficiunt. Sicut autem apes è variis varios colligunt ſuccos, ſed eos ſuo ſpiritu mutant ac digerunt, alioquin non facturæ mel: ſic euoluendi ſunt omnes authores, ſed quod legeris in tuos vſus transformandum.

Libri etiam vetiti & improbatæ religionis permiſſi

permiſſi quibuſdam ſunt, qui ex illis poſſint quippiam vtilitatis in cauſam publicam transferre: quemadmodum & pharmacopolis permittuntur bona pharmaca & venena, quibus alia temperare vel tollere ſecundum artem ſibi cognitam, poſſint; quamuis lætale alioquin ſit ignorantibus vim, ea committere. Nullus tam malus liber, ex quo qui ingenio valet, non poſſit quandam vtilitatem colligere: vt nulla tam via aſpera ac ſalebroſa, in qua nonnunquam violæ floſculique non occurrant: verùm, vt monui, iudicio opus eſt, ne interdum pro roſis vel vtilibus, fuco illita mala colligamus. omnia itaque probanda priùs, poſtea quod bonum, eſt tenendum. Scarabei fugiunt vnguenta, delectantur fœtoribus, & nonnullis peſſima pro optimis placent: eóque dirigitur maledictio, *væ qui dicitis bonum, & malum bonum, ponentes tenebras lucem,* B *&c.* a

a Eſaiæ c.5. verſ.20. & prouerbiorum 17.

Quomodo autem hęc diſcernere quis poterit, paucis reſpondeo: id ſe aſſecuturum, ſi regulas cathologorum librorum, & cenſuras ſequatur: ſi doctorum & peritorum præponat iudicium, & ſi dum intellexerit ſuſpectum aliquem eſſe librum, ita illum percurrat vt non omnino ei fidat, imo ita etiam eum ea cautione legat, talique metu, quo tenentur qui per itinera de latronibus aut decipulis ſuſpecta incedunt.

De bibliothecis.

CAPVT VII.

QVemadmodum in republica, & priuatim & publicè, theſauri colliguntur & reconduntur in vſum neceſſitatis, vel ad pompam ſeu celebritatem nominis comparandam, & quò maiores & præſtantiores eò precioſiores habentur: ſic theſauri literarum & bonarum doctrinarum artium & ſcientiarum, qui in libris & magiſtris motis conſiſtunt, inter præclara reipublicæ bona repoſiti ſunt, à priuatis & publicis perſonis: qui poſſunt vniuerſæ reipub. & priuatorum commodis cùm neceſſitas iubeat, inſeruire vtroque tempore & bellorum & pacis.

a Epaphroditus Cheronenſis, parauit ſibi triginta millia librorum, eorúmque bonorum & minimè vulgatium, Suida teſte. b

b in ἀνατ χαρακτῆρι.

Et Apellicon Theius, bibliothecam habebat, quam nactus eſt Sylla. c

c In verbo ἀπελλικῶν.

Meminit idem Suidas, in verbo ἐπιστολαί, epiſtolæ Iuliani Parabatæ ad Porphyrium catholicum, qua ait copioſam & magnam fuiſſe Georgij bibliothecam, omnis generis philoſophis, & multis commentariis refertam, & potiſſimùm Galilæorum (ſic enim Chriſtianos vocabant) ſcriptis multis & variis refertam, iubens eam diligenter Antiochiam perferri.

Laudatur meritò Origenes Pamphilus martyr, quod vndequaque libros ſacros in vnum congeret. d

d Euſebius li.6 c.18. Nicephorus lib.5. c.19.

Tyrannion Emiſſenus, priùs dictus Theophraſtus grammaticus, Romæ diues habitus quòd Bibliothecam haberet triginta millium voluminum librorum. e

e Heſychius Mileſius illuſtrius, lib. περὶ σοφῶν, & Suidas.

Celebrat Plinius f, M. Varronis bibliothecam, quæ prima in orbe ab Aſinio Pollione ex manubiis publicata Romę eſt, & g *Aſinij Pollionis inuentum eſſe Romæ, Vultus authorum pingere, qui primus bibliothecam, inquit, dicando, ingenia hominum rempublicam fecit. an autē priores cœperint Alexandriæ & Pergami reges, qui bibliothecas magno certamine in-*

f lib.7.c.30.
g li.35.c.2.

A *ſtituere, non facilè dixerim.* & paolò ante, *non eſt*, inquit, *prætereundum & nouitium inuentum. Siquidem nō ex auro ſolū argentóve, aut certè ex ære in bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animæ in iiſdem locis ibi loquuntur: quinimo etiam quæ non ſunt, finguntur, pariuntq; deſideria nō traditi vultus, ſicut in Homero euenit.*

Anno ab vrbe condita 726. Octauianus Cæſar cùm templum Appollinis in palatio dedicauit, bibliothecas perfecit. h forſan hæc fuit palatina bibliotheca, cuius præfectum fuiſſe Caium Iulium Higinum Augusti libertum, dicitur à Suetonio i, vt & C. Meliſſus, ab eodem fertur ex delegatione Augusti, habuiſſe curam ordinandarum bibliothecarum in porticu Octauiæ. Serenus Samonicus, præceptor Gordiani filij imperatoris, patris ſui libros, Gordiano dedit, qui cenſebantur ad ſexaginta duo millia. k

h Dio. Caſſ. lib. 53. hiſtoriæ Roma.
i In libro de illuſtrib. gram.

B Bibliothecas inſtruxit etiā Vlpius Traianus. l

k Iul. Capit. libro de geſtis Gordianorū.
l Dio in Traiano.

Theodoſius Iunior, filius Arcadij, in bibliotheca paranda non fuit Ptolomæo inferior. m

m Nicephor. Calliſt. lib 14. hiſt. eccle. c.3.

3 Celeberrima erat in Alexandria Ægypti bibliotheca, quæ fortè fortuna fuit in direptione à militibus auxiliariis combuſta. n Sic alia, refertiſſima Conſtantinopolitana ſub Baſiliſco imperatore caſu combuſta. o Bibliotheca Cōſtantinopolitana præcipuè etiam libros ſacros & patrum continebat, ex qua Conſtantinus 4. pogonatus imperator libros antiquorum patrum, patribus qui in ſexto concilio Conſtantinopolitano fuerunt in Trullo in palatio, ſubminiſtrauit, vt ait Beda. p & Antoninus q. cuius erat cuſtodes ſeu chartophylax Georgius Diaconus. Sic etiam Iouianus ſatisfaciens vxori, incautus cum templo Traiani, & celebrem bibliothecā combuſſit. r At C Conom Iſaurius imperator data opera combuſſit bibliothecam regum Conſtantinopolitanam cū duodecim cuſtodibus eius doctiſſimis, quòd nollent illi in fractionem imaginem ſubſcribere. ſ

n A. Gell. li. 6 c.7.
o Zonaras tomo 3.
p de ratio. temporum.
q ti. 13. c. 4. §. 7.
r Theodoric. in fine lib. 5.
ſ Zona. tom. 3.

4 Fuiſſe regibus Perſarum bibliothecas, conſtare poteſt ex 3. Eſd. c.6. ver.23. Nehemias etiam conſtruxit bibliothecam, & congregauit de regibus libros, & prophetarum, & Dauid & epiſtolas regum, & de donariis. Similiter & Iudas Machabæus ea quæ didicerat per bellum quod Iudæis acciderat, & erant apud illos 2. Machabæorum capite 2. verſiculo 13. & 14.

5 Athenæus t celebrat Larenſij laudes, eiúſque inſignem librorum numerum & bibliothecam, & refert inter eos qui admiratione digni viſi ſunt in congregandis libris, Polycratem, Samium, Piſiſtratum, qui regnauit Athenis, Euclidem & ipſum Athenienſem, Nicocratem Cyprium, & reges inſuper ipſius Pergami, Euripidem poetam, Ariſtotelem philoſophum, & Nileum vtriuſque libros ſeruantem, à quo emptos libros vnà cum Rhodiis & Athenienſibus Ptolomæus cognomento, Philadephus rex, duxit ad D pulchram Alexandriam.

t l.1. dipnoſophiſtar. c.2.

Adrianus, ædificauit Athenienſibus Iunonis ac Iouis Pauellenij templum, communémque omnib. diis ædem. Bibliotheca erat in eodem templo & gymnaſium Adriani cognomento, in quo columnæ centum ex Lybicia lapicidinia, vt ait Pauſanias. u Hanc fuiſſe amplam, ſcribit Platina x inter reges Alexandriæ, & Pergamenos hæc, vt Galenus ait, præclara contentio fuit præ ardore ac ſummo ſtudio literarum, vter maiorem copiam librorum in bibliotheca cōpararet. Quamobrem in hac Pergami, fuiſſe ducenta millia, narrat Plutarchus in M. Antonio: in altera

u In 1. lib. ſeu in Atticis.
x in Alex 2. ſummi pont.

Gellius[a] millia ſeptingenta fuiſſe voluminum.

Fuit Bibliotheca antiquitùs Romę,de qua mẽtio fit apud D. Gregorium[b], & ibi ingens librorum numerus,vt ait Iohan Magnus[c].

a Gellius lib. 6. c. 17
b lib. 7 epiſt. 97
c lib. 15. G. thiccæ hiſtoriæ. c. 2c.

Nicolaus 6. Sum. pontif. Vaticanam erexit, miſſis quoquo verſus doctis ad comparandos libros.

Quinque ducatorum millia, ad ſe Euangelium D.Matthæi Hebraicum afferendi promiſit, vt ſcribit Eckius.[d]

d Homilia de feſto Matt.

Erat Haguſtaldi bibliotheca,quam Acca Gręcis & Latinis ſcriptoribus inſtruxit.[e]

e Sigebert.

Carolus magnus, magnam librorum bibliothecam inſtruxit, quos moriens ab his qui eos habere vellent, emi iuſſit iuſto pretio, & pretium in pauperes erogari, vt ſcriptum eſt in diuiſione facta ab eo theſaurorum ſuorum, quæ ponitur ab Eginartho in fine libri de vita & geſtis Caroli Magni.

Librorum & authorum reprehenſiones.

CAPVT VIII.

LOngè procliuius eſt, inquit Dio Caſſ.[f] alios reprehendere, quàm ſibi ipſi moderari: faciliméque fit vt qualium rerum cauſa alios homines pœna dignos iudicant, has ipſi eaſdem admittant. vt argumento non ſit, propter quas alios accuſãt, has ipſas odiſſe. Alludit ad illos Martial.[g] *Iſta tamẽ mala ſunt, quaſi nos manifeſta negemus!*

Hæc mala ſunt. ſed tu non meliora facis.

f lib. 36. hiſtoriæ.
g e. Item & plures, & principaliter & recep. ab P. lib. 2. epig. 8.

Proniores ſunt homines ad detractionem & ad reprehenſionem ſcriptorum, quàm ad imitationem;hoc naturale quoddam eſſe videtur vitium, & ad diſſentiendum facilitas naturalis.

2. Aliqui tamẽ detrahunt aliis rectè ſentientes, & hoc eſt rectè emendare,& plerumque meritorium. Portò alij inuidia laborant: & dum alios ſibi præponi vident, illos deprimere ſatagunt; alij ſuo errore ita obcæcantur, vt aliorum veritas eis officiat.Sic enim humanæ ſententiæ tanta eſt varietas.& vt non omnibus eadẽ res quantumuis iuſta,ſancta,& laudabilis ſit,probetur.neque contra quippiam eſt tam malè,impiè & ſtultè dictum,aut factum,aut ſcriptum, quod non inueniat ſectatores, adulatores, & comprobantes.

3 Quidam in Platone criminantur confuſionem: ſepiam vocant Ariſtotelem: infamant Virgilium velut vſurpatorem: ex oratoribus,Ciceroni non placet Demoſthenes; nec Trogo Liuius, cuius orationes damnat tanquam fictas & imaginarias. Lenæus Pompeij magni libertus,ſcholæ grammaticæ præfectus, tanto amore erga Pompeium extitit patronum, vt Saluſtium Hiſtoricum quòd eum oris improbi,animo inuerecundum ſcripſiſſet, acerbiſſima Satyra lacerauerit,Laſtaurũ & lurconẽ,& nebulonẽ popinonẽque appellans,& vita ſcriptiſque mõſtroſum, præterea priſcorum Catoniſque verborum, ineruditiſſimum furem. Aſinius etiam Saluſtium affectatorem nuncupat: Senecam, vtpote calcem ſine arena, irridet Quintilianus. Saluſtius, Ciceronem vt nouum hominem, peregrinum, Romanum Arpinatem,patronum mercenarium, cum vxore Terentia ſacrilega, & Tulliola filia matris pellice.

Quidam Azonem Agaſonem, dicunt, Iuſtinianum Analphabetum, Bartholum Battum, & quòd, *Bartholus in ſyluas tendebat rana grillis*,Baldum Bardum.

Suetonius ait,Caligulam Cæſarem parùm abfuiſſe, quin ſtatuas, & ſcripta Liuij ab omnibus bibliothecis amoueret, carpens eum vt verboſum & negligentem in hiſtoria, qui ſuppreſſiſſet triumphos Romuli habitos & partos victoria Thuſcorum, quod in hiſtoria eſt genus falſitatis dignum abolitione authoris.

Athenæus[h], Platonem mordet, cúmque notat vt inuidum, moribus minimè probum, glorioſum: irridet libros eius de republica, & leges ibi deſcriptas, vtpote ſcripta hominibus à ſe fictis, ita vt qui his vtantur poſtea perquirere oporteat: neque Timæos, Gorgias, aliósque his ſimiles dialogos, vbi percurrit de mathematicis, naturalibus, aliiſque compluribus, ideiro admirandos: ſiquidem & ipſa ex aliis percipere liceat vel meliùs dicta. vel non deteriùs certe. Nam & Theopompus Chius in libro contra Platonis conſuetudinem, complures eius dialogos inutiles & mendaces eſſe teſtatur, multos etiam alienos, nonnullos Antiſtenis, aliósque Heracleotici Bryſonis.

h lib. 11. dipnoſophiſton. cap. 24.

Senecam verò damnare, inuiſúmque habere, Quintilianus eſt ſolitus, ob corruptum & deprauatum dicendi genus, vt ſcribit Angelus Politianus, in præfatione in M. Fabij Quintiliani inſtitutiones. Narrat & Suetonius, Senecam auertiſſe Neronem diſcipulum à veterum oratorum cognitione, quò eum diutiùs in admiratione ſui detineret.

Lucilius inſectatur Vectium vtentem ſermone Tuſco Sabino & Præneſtino, Quemadmodum Pollio deprehendit in Liuio Patauinitatem, vt refert Quintilian[i].

i lib. 1. Inſtitutionum ca. 9

4 Nicolaum Perotum,Sympotinum præſulem, hominem acuto ingenio præditum, & multa lectione exercitatum, qui cornu copiam in Martialem edidit, exoſum habuit Domitius Calderinus, vir & in ea tempeſtate doctus,æmulatione doctrinæ & morum diſſimilitudine, cúmque iurgiis & conuitiis apud ſuos plerunque ſectatores inceſſebat. ſæpiúſque apud ſtudioſos in inuidiam criménque vocabat, vt refert Alexander ab Alexandro[k], Laurentius Valla in pleroſque temerè, vt plerunque in elegantis ſuis debacchatur.

k lib. 4. genial. dier. cap. 24.

5 Terentius Afer, poëta præſtantiſſimus à L Lauino vrgebatur, qui eum quaſi publici ærarij furem criminabatur. Quod & paſſus à ſuis æmulis Virgilius Mantuanus, qui cùm quoſdam verſus Homeri tranſtuliſſet ad verbum, compilator veterum dicebatur, vt ſcribit Hieronymus in epiſtola libri de locis & nominibus Hebraicarum quęſtionum Quemadmodum ibidem refertur M. Tullium Ciceronem oratorum facilè principem, & linguæ Latinæ illuſtratorem,repetundarum accuſari à Græcis.

6. Diuus Hieronymus, (de quo diuus Auguſtinus dixit, nemo hominum ſciuit quod Hieronymus ignorauit) ſæpe conqueritur de obtrectationibus, calumniis, & detractationibus quibus eum æmuli perſequebantur, vt plenè liquet ex epiſtola eius ad Aſellam virginem,quæ incipit *Si tibi putes gratias a me referri poſſe, &c.* & in epiſtola præpoſita tractatui de locis & nominibus Hebraicarum quæſtionum, & in prologo ſuper Ioſue,& alibi.

7 Reprehenduntur plures qui libros alienos, ſuis nominibus ediderunt aliquando,ſignis tantùm exigua forma mutatis,aliquando etiam emẽdicatis ex aliis capitibus tantùm nominibus, ſicque

que vt plagiarij & fures incuſantur, de quo con- A queritur Martialis.

Cæcilius, ſex libros de Menandri furtis ſcripſit; vt Philoſtratus Alexandrinus de Sophoclis furtis, Lyſimachus de furtis Ephori diligentis Græci hiſtoriographi duos libros. Aſinius Pollio, iuſtos libros de furtis Theopompi, quem tamen hiſtoriæ patrem Cicero nominat. Et Apollodorus Athenienſis, vt ait Diogenes Laertius, cum docere contenderet Epicurum multò plura quàm Chryſippum ingenij viribus, & ſine vllo cuiuſpiam adminiculo ſcripſiſſe, dixiſſe fertur, ſi quis tollat de Chryſippi libris omnia quæcunque ſunt aliena appoſita, vacua illi charta relinquetur.

Quintilianus etiam dixit primum Romana in hiſtoria Saluſtium, & tamen de eo dictum.

Et verba antiqui multum furate Catonis
Criſpe Iugurthina conditor hiſtoria.

Eugranium Cyrenẽſis muſæi librum integrum de Theſprotis, vt ait apud Euſebium Porphyrius, ſibi attribuit.

8 Omitto ſimiles, & eos quos inuidia lacerauit: neque enim à præſtantiſſimis ea authoribus abſtinuit, vt & Varro omnium Romanorum doctiſſimus à Quinto Rhemio Palæmone porcus appellatus ſit. Cicero qui vim Demoſthenis, Iſocratis iucunditatem, copiam Platonis effinxit, vt ait Quintilianus, inter ſuæ ætatis homines dictus tumidior, aſianus, redundãs petitionibus nimium, vt in ſalibus aliquando frigidus, in compoſitionibus fractus & elumbis, mollis à Bruto.

Et vt Apollodorus inſequutus eſt Chryſippum, Sic Zoilus Homerum. Et dixerunt inuidi Demoſthenis, orationem eius olere lucernam. C

6 Inter libros qui recte reprehenſi ſunt in optima republica. generaliter illi annumerantur qui mores corrumpunt turpiloquio, vel vanitate verborum detinentes ingenia hominum, vel, vt melius dicam, corrumpentes mores, non minùs quàm colloquia praua, quæ & bonos mores inficiunt, vt ait diuus Paulus [a].

a priore ad Corinth. 15. verſ. 33.

Narrat Nicephorus Calix. libro duodecimo capite trigeſimo quarto, In Theſſalica ſynodo prouinciali ſtatutum, librum qui amatoria tractaret, cui nomen Æthiopica hiſtoria, ſeu χαρίκλεια & quòd amorea attenderet, aboleri debere, vel authori eius qui dicebatur Heliodorus Tricenſis epiſcopus, functionem epiſcopalem eſſe adimendam, qui tamen maluit epiſcopatum deponere. quàm ſcripta ſua ſupprimere.

Lacedæmonij etiam, libros Archilochi, è ciuitate ſua exportari iuſſerunt, quòd eorum parum D verecundam & pudicam lectionẽ arbitrabantur: noluerunt enim ea liberorum ſuorum animos imbui, ne plus moribus noceret, quàm ingeniis prodeſſet. Atque maximum poetam aut certè ſummo proximum, quia domum ſibi inuiſam (nem e Licambæ ſoceri) obſcenis maledictis lacerauerat carminum exilio multarunt. vt ſcribunt Plutar [b]. & Valerius Maximus. [c] Ouidius etiam [d] vetat attingi alioquin eruditiſſimos authores, quia amatoria cecinerint, quibus mores corrumpi poſſunt.

b in apophth.
c lib. 6. c. 3
d lib. 2 de remedio amoris.

Eloquar, inquit, *inuitus teneros ne tange poetas:*
Submoueo dotes impius ipſe meas.
Callimachum fugito, non eſt inimicus amori,
Et cum Callimacho tu quoque Coe noces.

A *Me certe Sapho meliorem fecit amice.*
Nec rigidos mores Teia muſa dedit
Carmina quis potuit tuto legiſſe Tibulli?
Vel tua cuius opus Cynthia ſola fuit?
Quis poterit lecto durus diſcedere Gallo.

Si eprohibet legi ob vetitam venerem Callimachum, Philetam, Anacreontem, Sapho, Tibullum, Propertium, Cornelium Gallum, & ſeipſum. vt & certè hodie, eadem ratione indigni putari videntur qui legantur, vt corruptores pudicitiæ. Fuit verborum obſcœnitas humanis & diuinis legibus prohibita, & ex lege Perſarum quæ facere non liceret, eadem nec licebat dicere, teſte Herodoto, & admonet D. Paul. ad Epheſ. 4. *omnis ſermo malus ex ore veſtro non procedat.* quod explicat Clemens Alexan. in pædagogo libro 2. capit. 5. περὶ αἰσχρολογίας, de verborum B obſcænitate: multò magis ſcriptorum obſcænorum quæ perpetuo teruntur erit tollenda memoria. qualia certè in perniciem reipublicæ ſunt hodie tam multa vt turpitudine ſua pernicioſiora ſint Elephantidis libellis. vel Mileſia Ariſtidis, vel Sibarithici Hemithernis, aut aliorum prodigioſarum & arcanarum libidinum magiſtrorum, quibus populus inficitur.

10 Sunt & meritò reiecti, qui contra fidem Chriſtianam editi ſunt ab hæreſiarchis, ſicuti & qui olim in Chriſtianiſmum ſcripſerunt ipſi authores.

Vt Libanius Sophiſta qui contra Chriſtianos præ timore Iuliani fuit declamator: is enim, quamquam fuerit eloquens, tamen & leuis ſophiſta fuit. Quoniam & in Conſtantium viuentem laudatorias orationes ſcripſit; in mortuum autem inuectiuas. vt ait Nicephorus Calixt. lib. 10. hiſtor. c. 36.

C Sic Porphyrius qui Chriſtianiſmum abrenunciauit, & in eum ſcripſit, quòd à Chriſtianis quibuſdam Cæſareæ verberatus, iniuriam non ferret. vt refert idem Nicepho. eo lib. & c. 36.

Cum Antiochus illuſtris rex Græcorum voluit corrumpere legem Dei, miſit libros per manus nunciorum in Hieruſalem, & in omnes ciuitates Iudæ mandatum, vt ſequerentur leges gentium terræ, & libros legis Dei iuſſit comburi, & apud quemcunque inueniebantur libri teſtamenti domini ſecundum edictum regis trucidabantur per ſingulos menſes perquiſitionem facientes, [e] Machabæorum.

e lib. 1. c. 1. verſ. 46. & 59. 60. 61

11 Inter libros reiiciendos illi ſunt quoque qui inepti, indocti. quales forſan ſcribo, maledici, famoſi, rabioſi, impij ac ſeditioſi, qui merito prohibiti & authores eorum puniti. [f]

f in l. vnic. de famoſ. libellis C.

Acuunt enim in odium ingenia hominum, & D magnarum cædium cauſæ in repub. exiſtunt, crudeliores duobus libris inuentis poſt mortem Caij Calligulæ, quorum vni erat titulus. *gladius*, alteri pugio, ambo continentes notas & nomina morti deſtinatorum: Hi enim in ſecretis eius inuenti ſunt, vt ſcribit Suetonius, [g] at qui nunc tales conſpiciuntur publicè cuiuſque oculis impunè ſubiciũtur, & inimicitias immortales ex leuioribus literis ſeminant.

g in eius vita c. 49.

De Scribis.

CAPVT IX.

SCribarum neceſſitas, in literarum cauſis non minùs conſideratur, quàm linguæ in ſermone vt & fideliter ſcribant, apertè, clarè, & dilucidè

ſine confuſione, & diſtinctè, maximè quando fide publica illis committitur tabularum vel ſcripturę negotium, vt notariis fit ſeu argentariis, & qui à ſecretis ſunt principum, qui actus iudiciales reíque publicæ ſcribunt, vel quæ ad publicam authoritatem pertinere poſſunt, publicorum conſiliorum facti participes. Cicero de ſcribarum ordine. a *Ordo*, inquit, *eſt honeſtus quis negat? eſt verò honeſtus quòd eorū hominū fidei, tabulæ publicæ periculáque magiſtratuū committantur.* Honeſtas tamen & honor eorū ex moribus nationum diſtinguuntur: ſicuti liquet ex his quæ Æmilius Probus tradit in Eumenis vita, dum ait, Eumenem Cardianum, fuiſſe Philippi Macedonis regis ſcribam, & familiariſſimum, quod munus ſcribæ multò apud Græcos eſſet honeſtius quā apud Romanos: Nā apud Romanos, inquit, re vera ſicuti ſunt, mercenarij exiſtimātur ſcribæ; at apud Græcos cōtrà. Nā nemo ad officiū id amittitur, niſi honeſto loco, & fide & induſtria cognita, quod neceſſe eſt omnium conſiliorum eum eſſe participem. Quando ars typographica latebat, tunc fides maximè ſcriptorum & tranſcribentium libros, leges, documenta publica requirebatur: tum vt nihil detraheretur vel adderetur. Tum etiam, vt vetita non communicarentur.

a 3 officiis.

Tantáque vel in ſcribis librorum, vel deſcriptoribus legum & conſtitutionum, fides & ars cum diligentia deſiderabatur, vt non immeritò Iuſtinianus b, dignum exiſtimauerit ſanctione, cauere de ſcripturis illorum in legibus, vt ex integro & ſine ſiglis & notis fierent.

b in l. 1. §. noſtram autem conſummationem de veteri iure enucleand. C.

Laudatur Origenes, quòd plures libros ſua manu tranſcripſerit, idque verè & ſine immutatione, ſed maximè libros patrum & ſacræ Theologiæ.

3 Eò autem & ſcribæ erant laudabiliores, quò libros ſanctiores & plures tranſcripſiſſent, quod miraculo comprobatum fuiſſe, memini me legiſſe apud Cæſarium: cùm tradit in Arinſberich monaſterio ordinis Præmonſtratenſis, ſcriptorem quendam fuiſſe Richardum nomine, natione Anglum, qui plurimos libros in eodem cœnobio manu propria conſcripſerat mercedem ſui laboris præſtolatus in cœlis. Et huic, cùm fuiſſet ſepultus, poſt viginti annos in eius ſepulchro manum dexteram tam integram iámque viuidam fuiſſe repertam, ac ſi de corpore animato recenter fuiſſet præciſa, reliqua carne in puluerem redacta. In cuius miraculi teſtimonium ait, dictam manum in monaſterio reſeruari. Egent certè maxima ſcriptoris vel Typographi fide: libri ſacræ paginæ, in quibus vnus etiam apex vel iota, non debet eſſe ſine effectu. Non minore etiam publica monimētá, vnde ſcribis vt Eſdræ ſacræ prius literæ commiſſæ.

4 Et curabant antiqui reges, populi, magiſtratus, vt annales rerum geſtarum, & veraciter & fideliter conſcriberentur, vel à pontificibus ipſis, vel aliis, ad quos cùm opus eſſet recurreretur. Sicut quo tempore Aſſuerus rex inſomnem noctem tranſigens, iuſſit ſibi adferri & legi hiſtorias & annales priorum temporum: c eadem ratione qui impedire volebant Iudæos ne ædificarent Hieruſalem, d annales regum obiecerunt & ſcripſerunt ad regem Artaxerxem, *Idcirco miſimus & nunciauimus regi, vt recenſeas in libris hiſtoriarum patrum tuorum, & inuenies ſcriptum in commentariis, & ſcies quoniam vrbs illa vrbs rebellis eſt, &c.*

c Eſter c. 6.

d Eſdræ c. 4.

Ex priuilegio poteſtas facta eſt Romæ Pontificibus maximis, memoriam, rerum geſtarum in tabulas conferendi; & hos annales appellabant equidem maximos, quaſi à pontificibus maximis e factos. Atque olim non paſſim hiſtoriæ & annalium deſcribendorum facultas, omnibus dabatur, ſed grauioribus, & fide dignis hominibus: ne falſa ſub hiſtoriæ ſpecie poſteris perſuaderentur, vt hodie à viris perturbati animi ſcribitur, qui ſuis mendaciis & adulationibus & maledictis, turbant & lacerant omnes reſpublicas. Ita apud Chaldæos, penes ſacerdotes ſolos erat publica fides, annalium, temporum, geſtorum & regum, vt author eſt Metaſthenes, libro de iudicio temporum.

e Macrobius lib. 3. Saturn. c. 2.

Fuerunt in Gallia meo tempore, qui titulum hiſtoriographi regij impetrarunt à principe: ſed quantum iſti adulationis & mendaciorum inſeruerint, erunt qui iudicent, tacentes vitia principum, & immeritos laudantes, quod ne fiat, cauendum eſt in republica. Etſi quorum tâlia ſcripta edita inueniantur ſupprimēda vel tollenda etiam publico decreto erunt.

5 Diligentiæ & fidei ſcribarum librorum antiquorum teſtimonium eſt locuples, quòd ad euitandam additionem vel minutionem, ſolerent per numeros verſus vel ſententias notare, & quot verſus vnumquodque volumen haberet, vel quot ſingula capita, in ſummam poſtea coniicere.

Exempla habemus in ſacris bibliis. Nam vt ait Rabbinus Kimhi, f connumerati ſunt apud Hebræos in libris legis verſus, 5845. in prophetis, 9294. in apographis, 8064.

f in directoria viarum linguæ ſanctæ.

Idipſum & in legibus, & in interpretum libris aliquando obſeruatum. Nam refert Iuſtinianus Cæſar, in lege ſecunda de veteri iure enuclea. C. antiquæ iuriſprudentiæ fuiſſe penè duo millia librorum conſcripta, & plus quam tricies centena millia verſuum à veteribus effuſa. Idem in proœmio, P. in § & antea.

Sic Aemilius Probus in Epaminonda, *vno volumine*, inquit, *hoc, vitas excellentium ſcriptorum quā plurimū concludere conſtituimus, quorum ſeparatim multis millibus verſuum complures ſcriptores ante nos explicarunt.*

Et Diogenes Laertius in Ariſtotele, poſtquam libros ab Ariſtotele ſcriptos connumerauit, ſubiicit. γίνονται αἱ πᾶσαι μυριάδες στίχων τέτταρες καὶ τετταράκοντα, πρὸς τοῖς πεντακισχιλίοις καὶ διακοσίοις ἑβδομήκοντα. καὶ τοσαῦτα μὲν αὐτῷ πεπραγμάτευται βιβλία. *Efficiunt omnino verſuum myriades quatuor & quadraginta cum quinque millibus & ducentis & ſeptuaginta.*

Idem quoque Laertius in Theophraſto, *In ſumma ſunt*, inquit, *verſuum myriades centum octoginta octo.* Et Plinius libro 30. capit. 1. *Hermippus qui de tota ea arte diligentiſſimè ſcripſit, vicies centum millia verſuum à Zoroaſtre condita, indicibus quoque voluminum eius poſitis, explanauit.*

6 Vſum notariorum ſeu ſcribarum in aliis reipublicæ negotiis eſſe, cúmque neceſſarium, conſtare poteſt ex amanuenſium iudicū conſtitutione, qui acta iudicij deſcribunt g ex notariorum argentariorúmque ſeu tabellionum officio, qui contractus perſcribunt fide publica, & conſeruant h.

g c. quoniam contra 11. de proba. lib. 2. tit. 19. decr. §. 2. 10. q. auth. ad hoc, de fid. inſtrum. l. § illud etiam. de his qui ingrediuntur ad appella.

h c. ad audientiam, de præſcrip. c. illud, de præſumptionibus. tit. de tabellionib. in nouell. l. 1. & ſeq. C. de eodem P.

7 Qualis etiam ſit vſus cancellariorum, & eorum quos vocamus Secretarios principum vel

rerum

terumpublibarum, quamue neceſſaria illorum fides, omnes plane norunt: & maximè eiſe eos vtiles, ſi cum fide quoque adhibeant ſilentium conſiliis præſcriptis, vt contrà valde eſſe pernitioſos, ſi falſo præſcripſerint decreta, ſi conſilia detegat inimicis, ſi prodant dominos ſi largitionibus & muneribus corrumpantur.

Quemadmodū Phihdas Thebanus, Archiæ & aliorum polemarchorum Thebanorum ſcriba, eos prodidit a.

a Xenophon lib. 5. rerum Græcorum Aemilius probus in pelopida.

Et Aurelianus imperator memoratur in Thracia interiiſſe, Meneſthici notarij vel ſcribæ ſui fraude, qui ad quoſdam militares amicos eius, nomina eorum annotata pertulit, falſò manum illius imitatus, perinde ac eos Aurelianus interficere conſtituiſſet, vnde ab his occiſus eſt imperatori b.

b Flauius vopiſcus vaſtor & Eutropius in Aureliano.

De librorum affectione.

CAPVT X.

QVia quæ placent, chariora nobis ſunt, & magis dilecta cæteris præponuntur: ſic qui ſcientias & artes profitentur, prout ſibi in illis placét. Et artifices, artificij peritos, libróſque eorum aliis præferunt. Ideo à iuriſconſultis inæſtimabile cenſetur intereſſe, quod ex libris percipi poteſt.

c l. penul. ad exhib. P. lib. 10. l. 4.

Ex libris quippe quis doctior & melior euadere poteſt: ineſtimabilis autem eſt ſcientia & probitas. Sed &, vt erga certos homines quis ad amandum propenſior eſt, & quidam aliquid, alij aliud magis diligunt, Sic,

a Singularis eſt hæc librorum affectio, maximè quando aliquibus iam ea eſt opinio concepta, vt quæ diligunt præſtantiora exiſtiment. Nec etiam parcunt laboribus aut ſumptibus vt amata conſequantur. Plato, quamuis tenui admodum pecunia fuerit, tamen fertur emiſſe tres Philolai Pythagorici libros, decem millibus denariûm, quod pretium ferunt ei donaſſe quidem Dionem Syracuſanum amicum. Ariſtoteles quoque creditur libros pauculos Speuſippi emiſſe tribus talentis Atticis, quorum ſumma fit apud Romanos HS. duo & ſeptuaginta millia. d

d Aulus Gellius lib. 3. c. 17.

Alcibiades Homerum valde admiratus eſt, & in pretio habuit. Proinde cùm aliquádo in ludum literarium veniſſet, Iliadem petiit. Et cùm ludimagiſter, ſe nihil Homeri habere affirmaret, inflixit ei pugnum, atque eum imperitum, & ſimiles ſui pueros efficere, dixit, vt ſcribit Ælian. e

e lib. 13. variæ hiſtoriæ.

Cyprianus lectione Tertulliani quotidie vtebatur, & illum vocabat Magiſtrum. f

f Nicephorus Caliſtus lib. 4. hiſtoriæ c. 34.

Plato tantopere probauit libros à Sophrone Syracuſio Agathoclis filio, mimographo ſcriptos antea neglectos, vt primùm Athenas inuexerit, quæſtúmque ex eis duxerit, eoſdémque etiã dormiens atque moriens capiti ſuppoſitos habuerit, vt ait Diogenes Laertius.

Tãti fecit Pindarum poetam lyricum antiquitas, vt & Alexander magnus cùm Thebas vaſtaret Pindari ædibus inſcripſerit, vt Dion teſtatur, Πινδάρου τοῦ μουσοποιοῦ τὴν στέγην μὴ καίετε. hoc eſt, Pindari tectum ne cremate.

Commendauit populo ſuo Deus libros legis. *Non recedat (inquit) volumen legis huius ab ore tuo: ſed meditaberis in eo diebus ac noctibus, vt cuſtodias & facias omnia quæ ſcripta ſunt in eo. Tunc diriges viam tuam & intelliges eam. Non declines à verbis legis huius ad dextram vel ſiniſtrã vt intelligas omnia quæ agis.*

Carolus magnus delectatus eſt valde libris D. Auguſtini de ciuitate Dei, quos ſibi legi & hiſtorias inter cœnandum curabat, vt ait Crantzius lib. 2. de ciuitate Dei c. 8.

3 Ælius Verus Cæſar adoptatus ab Adriano, vt poſt eum eſſet Cæſar libros amorum ſemper in lecto habuit, & Martialem epigrammaticum poetam Virgilium ſuum dixit. g

g Aelius Spartianus in Aelio vero.

4 Alphonſus rex Hiſpaniarum, ſemper in omni expeditione, commentaria Iulij Cæſaris tulit. *Idem etiam librum apertum pro ſigno geſtauit, quòd bonarum artium cognitionem maxime rebus conuenire intelligeret, quæ videlicet ex librorum cognitione atque emulatione perdiſceretur* h. Fuiſſe enim eundem cap. 15. ait librorum ſtudioſum vt milites in direptione vrbium, ſi quos libros comperiſſent ad eum deferrent. Gloriabatur idem, ſe biblia ſacra quater & decies, cum gloſſis & commentariis perlegiſſe, vt refert idem Panormit. i refert etiã k Alphonſus cum libris cubaſſe in ſponſa poſitis & in cap. 34. dicere ſolitum, ſe malle vniones margaritaſque ſuas perdere, quàm qualemcunque librum.

h Antonius Panorm. lib. 2 de dictis & factis Alphonſi cap. 13. & 14.

i cap. 17. lib. 2. k lib. 4. ca. 31.

DE REPVBLICA

ſiue

DE LIBERALIBVS DISCIPLINIS.

LIBER DECIMVS SEPTIMVS.

De arte loquendi ſeu grammatica.

CAPVT I.

GRAMMATICA, quæ à literis appellata, quas grammata dicunt Græci, iam locum ſecundum ſuam partitionem occupauit, in eo qui bene legendi ſcribendique adeptus fuerit facultatem. Proximus eſt in loquendi ſcientia, & enarratione ſcriptorum. Scribendi ratio coniuncta cum ſermone eſt, & enarrationem præcedit emendata

lectio.

lectio quod nõ ſolum in Græco, Latino, Hebraico ſermone ſibi adſciſcit locum, ſed in omni genere linguarum quæ ad præcepta reuocatæ fuerunt, & habent quandam à corruptione vulgaris ſermonis perfectionem, aut minùs imperfectam eloquotionem. A

Grammatica olim, vt ait Suetonius,[a] Romæ, & puto etiam alibi, in vſu quidem, nedum in honore vllo erat, rudi ſcilicet ac bellicoſa etiam tum ciuitate, nec dum magnopere liberalibus diſciplinis vacante. Neque puto eſſe quippiam aliud grammaticorum in omni lingua operam, quàm facilioris compoſitionis verborum, aut pronunciandi aut intelligendi quandam methodum, ſub regulas redactam. Appellatio porrò Grammaticorũ, Græca conſuetudine inualuit: ſed initio literatores vocabantur. Cornelius quoque Nepos quum diſtinguit literatum ab erudito, B literatos quidem vulgo appellari ait, eos, qui aliquid diligenter & acutè, ſcientérque poſſint aut dicere, aut ſcribere: cæterùm propriè ſic appellandos poetarum interpretes qui à Græcis γραμματικοὶ nominentur, eoſdem literatores vocatos. Sunt tamen qui literatũ à literatore diſtinguant, vt Græci grammaticum à grammatiſta: & illum quidem abſolute, hunc mediocriter doctum exiſtiment.

a Suetö. de illuſtrib. Grammaticis in princ.

2 Veteres grammatici & rhetoricam docebant. Et quãuis poſtea diſcretæ fuerint profeſſiones, attamen adhuc grammatici quædam vel retinuerunt, vel inſtituerunt, quæ ad eloquentiam præpararent: vt problemata, periphraſes, eloquutiones, ethologias, atque plura id genus: ne ſcilicet ſicci omnino, atque aridi pueri Rhetoribus traderentur. Erat grammatica ita olim perfecta loquendi eloquenter ſcientia: ſicut & Suetonius ait memoria patrum audiuiſſe è grammaticis ſtatim è ludo tranſiſſe in forum, atque in numerum præſtantiſſimorum patronorum receptos. ita vt non mirum videri poſſit, quod idem refert, fuiſſe in vrbe ſuper viginti grammaticæ ſcholas celebres, pretia grammaticorum tanta, mercedéſque tam magnas, & in honore grammaticos, vt neque etiam minima ciuitas poſtea inuenta ſit, quin inſtitutioni puerorum, ſaltem non inueniantur profeſſores inſtituti grãmatices.

3 Sapientum inuentum dicitur Grammatica, vt certè non niſi a diligenti ſermonis obſeruatore, potuerint præcepta certa, formulaque loquendi & ſcribendi deprehendi. Atque Eupolemus Hiſtoricus, libro de regibus Iudeæ, Moſem ait primum fuiſſe ſapientem, & primum grammaticam dediſſe eam qualis tunc habebatur: Phænices verò à Iudæis poſſediſſe ſcientiã, vt pote illis contermiuos. tradidiſſéque Græcorum pueris, etiam vt inquit.[1]

Mihi qui apud eos fui, & prima didici elementa[b].

Suidas Thraſymachum Calcedonicum ſophiſtam primum ait in Bythinia Periodum & Colon demonſtraſſe, & vſitatam etiam nunc Rhetoricæ rationem inſtituiſſe.

b meminit huius hiſt. c. Cle. Alex in lib ſtromaton. & Cyrillus arch. Alexand in li. 7 contra Iulianum apoſtatam

3 Poſſunt ludi literarij magiſtri, in republica diſtingui à profeſſoribus grammaticæ, vt & diſtinguit Vlpian.[c] Literatores illi qui legere[d] & pingere literas docent, dici poſſunt. per quas dehinc ad concipiendas & intelligendas perueniuntur ſcientias, acceditque grãmmatica quæ rectam ſcripturam, ſeu orthographiam, ſeu iungẽdi ſyllabas & literas neceſſarias, docet rationem, & pronunciandi modũ, & deinc lectorum, dictorũque mentẽ. Atque ita & grammatici publicè docentes & probati à republica ſeu ciuitatibus, inter profeſſores numerantur priuilegiatos. vltra quos ex ſacris canonibus & conciliis, & municipum prouiſionibus, ſunt in ſingulis fere parrochiis & pagis literatores, vel ipſi curiones, vel illorum clerici, qui pueros doceant fidem vel literas primas, ſeu legere & cantare.[e]

c Vlpian. l. 1 §. §. ludi quoque liter. de vari. & extraordi. cognitio. P.

d In l. omne de ſtudiis liberal. vrb. 43. lib. 11. C. l. 18. l. ſi. ſ. de profeſſ. lib. 10. C.

e In c. 5 de vita & honeſta. cleric. 3 q. 11 c.

5 Literæ ſunt elementa prima ſcripturæ, ex quibus ſyllabæ componuntur, & ex ſyllabis dictiones, ex illis oratio. Pronuntiatio eadem elementa habet vocalium & literarum & ſyllabarum, dictionum & ſermonis. Sed videntur elementa muta literæ & ſcripturæ: audiuntur eadem elementa in voce. Grammatica à literis dicta ars quæ & literas pronunciare doceat, & diſtinguere auditu & viſu. Ianua ſermonis hæc & ſcripturæ emendatæ, vt omnium rerum elementa proculdubio prima, & cognitu neceſſaria ante quam ad compoſita ex illis perueniatur. Neque poteſt rectæ loquutionis aut ſcripturæ peritiam ſibi vendicare, qui elementa illa, vt oportet, non bene didicerit. Sicut Citharistæ artem, perfectè didiciſſe nihil aliud eſt, quàm vnunquemque tonum cuiuſque chordæ dignoſcere, quæ elementa muſicæ quilibet appellaret vt diſputat Plato.[f] & ita inquit, λόγος tria ſignificat, quæ eandem videntur habere naturam, orationem, rationem & definitionem. Et primum cogitationem ſuam voce per verba nomináque exprimere, opinionem propriam in voce, perinde ac in ſpeculo & aqua figuram monſtrantem: ratio, interior ſermo eſt: exterior, loquela, definitio eius, determinatio. Et cogitatio & oratio C idem: niſi quòd cogitatio dicitur illa ipſa ſine ſtrepitu vocis interior collocutio: qua ſeſe animus noſter alloquitur ſed per os effluxus prolationis ab illa dicitur oratio.[g] Dicunt etiam Latini orationem, quaſi oris rationem.

f Plato lib. 16. ſeu in Theæteto, vel de ſcientia.

g Plato in ſophiſta, vel de ente, dialogo 43.

6 Magiſtris & grammaticis Græcis & Latinis immunitatem ne hoſpitem reciperent à principibus indultam, Veſpaſianum & Adrianum cc. reſcripſiſſe teſtatur Arcadius Iuriſconſultus[h]. Ab Antonio Pio, vacatio munerum quoque profeſſoribus eius artis intra numerum permiſſũ in ſingulis ciuitatibus[i] data. imò & illis dignitas comitiuæ, delata eſt, ſi docuerint in ordinẽ allecti & probati, per viginti annos: qualis & cæteris liberalium artium & philoſophiæ, & iuris profeſſoribus[k] conceſſa.

Conſultum enim ſic reipublicæ viſum eſt, ſi ad docendum & otio, & immunitate, & honore D fouеantur probati ab ordinibus decurionum: vt contrà grammaticos ſeu oratores, decreto ordinis probatos, ſi non ſe vtiles ſtudentibus præbeant, denuo ab eodẽm ordine reprobari poſſe incognitum non eſt.[l]

h in l. fin. § 6. de mun. et & honor. lib. 50. P. 1. 4. & l. ſi. de profeſſorib. & medicis l. 10. C. titul. ea

i l. ſi duas habenti. 6 § grammatici de excuſationib. tut. li. 27. Pand.

k l. vnica de profeſſorib. qui in vrbe Conſtantin. docentes, ex lege meruerũt comitiuam li. 12. C. ti. 15

l L. 2. de profeſſoribus & medicis, lib 10 C. tit. 52.

DE ELOQVENTIA, EIVS QVE vtilitate, reprobatione, abuſu, & remediis. contra abuſum.

CAPVT II.

ARs bene aptè & copiosè dicendi exiſtimatur eloquẽtia, quæ ea rhetoricorũ præceptis conſtat, bona certè reipublicæque vtiliſſima per ſe, & cui plurimùm tribuatur, tanquam inſtrumento & organo, quo mentis ſublimes comprehenſiones quæ expediunt: quæ nocent, quæ ſequenda, fugiendáue ſunt, demonſtrari,

dclibe

A deliberari & conſuli, & iudicari queant. Prælu-dia quę præcedunt vtilitatem publicam ad quam dirigitur eloquentiæ inſtitutum, ſunt illa rudimenta concipiendi cum artificio quæ dicenda ſunt: item illæ vmbratiles declamationes, ſeu fictitiæ, quæ ad acuendum ingenium, & ad parandam promptitudinem.

a Ariſtopha. in ranis.

Et vt Ariſtophanes dicebat [a], ἐν ἐστι πειθοῦς ἱερὸν ἄλλο, πλὴν λόγος, non eſt perſuaſionis ſacrum aliud quàm ſermo.

Si modò ſuis partibus conſtet oratio, & ſi emendata ſit, quod ex Grammatica accipit: ſi elegans, quod ex Rhetorica: ſi probabilis, quod ex Dialectica mutuatur. Maxime ſi habeat ornamenta, quæ in pronunciatione apta, & conuenienti corporis motu conſiſtunt, quibus cùm ſe inſtruxit, tribus modis homines aggreditur, animos eorum ipſa inuadendo, horú alteri aures, B alteri oculos permulcendo tradendo [b].

b Valer. Maxim. lib. 8. c. 10.

3 Pacis comes, otíique ſocia, & iam bene conſtitutæ ciuitatis quaſi alumna eloquentia [c]. Duæ quippe ſunt artes, quæ poſſunt locare homines in ampliſſimo gradu dignitatis: vna imperatoris, altera oratoris boni: ab hoc enim pacis ornamenta retinentur; ab illo, pericula belli repelluntur [d]. Sed & ipſa eloquentia principibus maximè ornamento eſt [e]. Comparabat Philippus Rex Macedoniæ orationes Demoſthenis propter pumpoſos neruos, militibus, vt ait Plutarchus [f]. Et Iſocrates requirenti quid ars oratoria polleret, reſpondit, parua magna, & magna reddere parua [g]. Incitat ad bella, ad pacem, quancumque in partem ſe inflectit animos auditorum ſecum trahit. Tyrtæus ludi magiſter Athenienſis Lacedæmonios ſuis carminibus ita inflam- C mauit, vt cum à Meſſeniis ter eſſent victi, illius eloquentia priſtinam fortitudinem recuperarint. Et Epaminondas Thebanus, cùm in Græciæ conſilio, de Lacedæmoniorum tyrannide & libidine dominandi, multa diſſeruiſſet: vſque adeò Græcorum animos commouit, vt a Lacedæmoniis deficerent, & Leuctriæ calamitatis ocioſos ſpectatores ſe exhiberent, & ita priùs lingua ſua quàm armis vicit Lacedæmonios [h] Epaminondas. Demoſthene loquente, Græcia vniuerſa pacem & bella ſuſcepit, ſuſcepta depoſuit, fœdera cum regibus iunxit, coniuncta diſſoluit [i]. Hegetorides Thaſius eloquentia ſua, contra legem fœdus cum Athenienſibus faciendum eſſe, Thaſiis perſuaſit [k]. Armatam plebem Romanam, quæ regibus exactis nimia libertate receſſerat à patribus iuxta ripam fluminis Anienis, peſtifera ſeditione diuiſam, & miſerrimum D reipublicæ ſtatum, P. Valerij eloquentia in priſtinum ſtatum reduxit, & verbis facundis ita, conſternatio, arma ceſſerunt [l]. Menennius quoque Agrippa, tantum eloquentia valuit, vt rurſum plebem à patribus diſſidentem, ſolus ſua oratione, quò voluerit flexerit pulcherrimo illo apologo corporis humani & membrorum, ſeditionem contra ſtomachum mouentium [m]. M. Popilius Lænas Conſul, eodem tempore quo ſacrificium publicum cum Læna faceret, quia carmentalis flamen, plebis contra patres ſeditione nunciata, vt erat Læna amictus ita venit in concionem, ſeditionémque tum authoritate, tum etiam oratione ſua ſedauit [n].

Oratione, velut gubernaculis naues, ac freno equos, gubernant populum principes [o].

c Cicero de claris oratoribus.
d Cicero pro Muræna.
e 4. de finib. Cicero.
f In decem orat.
g Plutarch. de decem orat.
h Aemilius Probus in eius vita.
i Plutarchus in Demoſthē.
k Polyænus lib. 2. Strateg.
l Valer. Maximus lib. 8. c. 9.
m Plinius lib. de viris illuſtribus. c. 8. Plutarch. in Coriolan. Liuius Dioniſ. Halycarnaſſ. 6.
n Cicero in Bruto.
o Plutarchus in politicis.

A Solet oratio ſuis partibus bene compoſita, mederi malis animi paſſionibus, ſi à bonis peritè & cum ſuadela ſeu eloquentia profeiatur: non minùs quàm pharmacum bene compoſitum in quo aliquid dulce miſcetur, ſolet lubentiùs ab ægrotis ſumi, & iucunde accipiétibus prodeſſe, vt fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei, verbum autem Dei à peritis concionatoribus rectiùs excipitur. Et Demoſthenes, [p] *Enimuero*, inquit ad Athenienſes, *me non parum prodeſſe reipublicæ cenſeo, ſi vos optima audire conſuefaciam, oportet enim vt qui de ciuitate noſtra bene mereri cupit, aurib. primum veſtris medeatur, corrupta enim ſunt.*

p Demoſt. oratio de republica ordinanda.

Ineſt vis quædam prorſus rationis incognitæ, quæ in oratione mirabiles producit effectus, & emphaſim ad mouendum interiora auditorum, imò verò & loquentium ipſorum, ſed eò magis B quò intelligetur, & rerum præſtantiorum eſt enarratrix, & Deum & Spiritum Diuinum habet concomitantem, qui nunquam deeſt inuocantibus, & qui eius mirabilia, laudes & voluntatem, ad inſtitutionem morum reipublicæque Chriſtianæ vtilitatem, ſermones & orationes componunt; ſuperatque omnem ornatum Rhetoricorum, & præſtantior eius eſt authoritas & efficacior, & penetrabilius omni gladio ancipiti verbum Dei, quod prolatum ſua authoritate flectit ſuperborum ceruices, fugat dæmones, demit torporem, excitat ad agendum commutuas vires.

4 Sunt in eo numero præcipuæ ſacræ ſcripturæ verba, quæ recitata memorabilem vim habent, vt IESV Naue conſpecta hoſtium acie, cùm in terram promiſſionis veniſſet, coeuntibus C ad prælium contra eum regibus Amorrhæorum; ipſe pro armis & gladiis Deuteronomium recitans in aures omnium, verbáque legis in memoriam renouans, & bis populum armans, hoſtes ſuperauerit. Ioſias etiam inuento eo libro, recitatóque ad omnium aures, nihil ampliùs hoſtes timebat: *verum*, vt ait Athanaſius, [q] *fide & ſana affectione opus eſt, vt lex noſtris precibus cooperetur, & olim Iſraelitæ in recitandis ſcripturis ſacris, dæmones expellebant, & eorum inſidias detegebant contra homines: quia & dæmones ſanctorum virorum voces exhorrent, & ferre nequeunt. Eodem modo iſta ſuper eos qui patiuntur recitanda ſunt, ac magis profueris, & tuam ipſius fidem veram firmámque eſſe approbaueris, adeò vt eam reſpiciens Deus, ſolidum remedium indigentibus præſtet.* Ruſum idem Athanaſius [r], *vt animi cogitatus verbis prodimus & ſignificamus, ita ſpiritalis in anima concentus ſignum eſſe volens dominus melodiam verborum, pſalmos vt modulis canerentur, inſtituit, &* D *cum huiuſmodi harmonia recitari voluit: ſicut ſcriptum eſt ſi quis in mœrore eſt, pſallat: ſi quidem quod in anima turbidum eſt, aſperum & incompoſitum complanatur, & triſtitia mitigatur nobis pſallentibus.*

q D. Atha. epiſtola ad Marcellinum. de interpretatione Pſalmor.
r eodem loco ad Marcellinū.

5 Quemadmodum mentis imagines procul dubio ſunt ſermones, vt ſermonum litteræ, ſic ex vtriſque veluti per ſigillum, in mente audientium inprimuntur ſimiles imagines. quæ fortius interdum ſculptæ diùtius remanent & in phantaſia retinent impreſſiones quæ generant imitationem quandam affectionum, retinent & ſentiunt veluti tranſeuntis ſermonis aculeos. Neq; alia quàm admirabilis illa dicetur eloquentia, quæ veluti viua imagine rem qualis eſt verè repræſentat, & penicillo viuæ vocis mentibus obiicit auditorum, in qua plus ipſa res an verba operentur

rentur certũ non eſt dicere. qua tãtùm valuit Hegeſias Cyrenaicus philoſophus, qui ſic mala vitæ repræſentabat, vt eorum miſeranda imagine audientium pectoribus inſerta, multis voluntariæ mortis oppetendę cupiditatem ingeneraret. Ideóque à rege Ptolomæo vlterius hac de re diſſerere prohibitus eſt.[a] A

a Cicero 1. Tuſcula. Diogen. Laert. lib. in Ariſtip. Val. Max. li. 8. ca. 9 in ... b Lucian. in προλαλιᾷ.

6 Lucianus[b] in quadam præfatione de Hercule Gallico ſeu Celtico eiuſque pictura agens, tradit eius ſimulachrum fuiſſe apud Celtas, ſenis trahentis confertiſſimam turbam hominum alligatam auribus catenulis auro electróve fabrefactis, pendentibus ex lingua eius, quo ſignificabant eloquentiam eius vehementem. Senem enim fecerunt, quia ſenectus ſciat doctiùs dicere quàm iuuentus poſſit. quemadmodum & apud Homerum dicitur ex Neſtoris lingua fluere mel: & Troianorum oratores, τὴν λειριόεσσαν ἱεῖσαν, B vocem, quandam vocem emittere id eſt floridam: nam liria, vocantur flores. Proinde & quòd auribus homines ad linguam vinctos trahebat ſenex, ille Hercules, illud & Sermo: cùm linguæ & aurium magna ſit cognatio, ſicuti & apud poëtas Iãbos comicos dicit idem Lucianus ſcriptum, loquacibus extrema in parte omnibus linguam eſſe pertuſam, Ita & opinabantur Herculem oratione omnia perfeciſſe, virum quidem ſapientem & ita ſenem, qui perſuadendo facundia quamplurima ſubegerit: ſiquidem tela ipſius, acutos, certos, celeres, & animas ſauciantes ſermones interpretamur. ſicuti & apud Græcos πτερόεντα ἔπεα pennata verba etiam dicta. Cathenæ quæ vinciunt homines, certè & verba ſunt, quæ & illos illiciunt & ligant. Sicut apud Eunapium Sardianum libro de vita Sapientum, de Porphyrio dictum eloquenti homine, quòd is veluti cathena mercuriali ad homines tracta, produxit omnia C clare puréque variæ doctrinæ arcana, Cicero firmat locis quamplurimis[c], eloquentiã homines trahere quò velit, Eò referendum putant quod aiunt. Orphæum Cytharæ dulciſonæ modulo, feras & ſaxa mouiſſe: nempe ad eloquentiam: quam Euripides Reginam, & Ennius flexanimã appellauit. Sic Deucalionem lapides in homines mutaſſe finxerunt, non alia ratione quàm quòd vitam rudem & agreſtem illorum mitiorẽ reddiderit ſermone & apta oratione. De Amphione, idipſum explicat coniunctim cum Orphæo Horatius, de arte poetica.

c Cicero. 1. de oratore. 1. de inuentione pro Seſtio. & vbique genus humanum ... moribus ac ſeris diſſipatũ, oratione diſertorũ & prudentium conſiliis, in vnum locũ cõpulſum & congregatũ, dicit.

Syluestres homines sacer interpresque Deorum
Cædibus & victu fœdo deterruit Orpheus:
Dictus ob hoc lenire tigres rabidósque leones.
Dictus Et Amphion Thebanæ conditor vrbis
Saxa mouere sono teſtudinis, & prece blanda
Ducere quò vellet. Fuit hæc ſapientia quondam
Publica priuatis ſecernere, ſacra prophanis
Concubitu prohibere vago, dare iura maritis,
Oppida moliri, leges incidere ligno.

Ita Theſeus cùm in vnam ciuitatem ex agris Athenienſium populum compuliſſet, veneris popularis & ſuadelæ cultum, induxit: huic, propter politiæ conſtitutionem, quia ſua perſuaſione populus conueniſſet: illi, ob ciuitatis conſeruationem.[d] Plato[e] etiã in ciuili ſcientia connumerat, præfecturam exercitus, iudicialem præturam, oratoriam dignitatem cum regis authoritate cõmunicantem, dum quod iuſtum eſt, perſuaderet: & cũ illa publicas res gubernat, quæ ſiquis modo quodam facile ſegreget nudum iã ac ſolum illum quem quærimus, inquit, ciuilẽ nobis oſtendet[f].

d Pauſanias in Atticis. e Plato li. 26. de cauſis, vel de regno. f Archadius Iuriſcon. in l. fi. §. fi. de muner. & hon. lib. 50. P tit. 4.

Et quia vtiles viſi fuerunt oratores reipublicæ, A vt magiſtris. grammaticis, ita illis fuit immunitas conceſſa. ne hoſpitem reciperent, vt tranquillius poſſent meditationi ſtudiorum vacare. refert Arcadius Iuriſconſultus ita reſcripſiſſe à principibus conceſſum imperatores Veſpaſianum & Hadrianum. Suetonius quoque tradit Veſpaſianum primum Romæ rhetoribus ſtipendia ſeu ſalaria e fiſco conſtituiſſe, quod Caſſiodorus Domitiano adſcribit, Lampridius Alexandro: potuit enim fieri vt iſti principes, & alij illis ſalaria præſtanda temporibus decreuerint. Et Antoninus Pius etiam edicto ciuitatibus certum numerum conceſſit habere Rhetorum prout maiores & minores eſſent, qui immunitatem à muneribus haberent, & vacationem, vt reſpondit Modeſtinus,[g] & Cæſarum conſtitutionibus & B alijs legibus firmatum eſt[h]. Ad oratores priuilegiatos & vtiles reipublicæ referre poſſumus cauſarum diſertos patronos. Nam, vt ait Anaſtaſius imperator, laudabile, vitæque hominum neceſſarium aduocationis officium, maximè principalibus præmiis oportet remunerari,[i] aduocati (inquiunt Leo & Anthemius cc.) qui dirimunt ambigua fata cauſarum, ſuæque defenſionis viribus in rebus publicis & priuatis, lapſa erigunt, fatigata reparant, non minùs prouident humano generi, quàm ſi prælijs ac vulneribus patriam parenteſque ſeruarent. Nec enim ſolos noſtro imperio militare credimus illos, qui gladijs, clypeis & thoracibus nituntur; ſed etiam aduocatos; militant namque cauſarum patroni, qui glorioſæ vocis confiſi munimine, laborantium ſpem, vitam & poſteros defendunt[k].

g Modeſtin. in l. ſi duos. c. 5. grammat. & §. eſt autem de excuſationibus & cura. li. 27. ti. 1. h l. viij. de profeſſor. qui in vrbe Conſt. & lib. 12. C. tit. 15. l. fina. de profeſſorib. & medicis. li. 10. C. tit. 52. l. 1 de extraordinar. cognitio. lib. 50 P til 13. i l. laudabile 4. de adu. diu. iud. lib. 2. C. t. 8.

7 Cæterùm fuerunt, quibus exoſa fuit eloquentia, & rhetorum conſeſſus & declamationes, C imo ipſi eloquentes fuerunt, veluti inanes & vani & doloſi, ſuſpecti.

k l. aduocati 14 de adu. di. iud. li. 2. & t. 7 priuilegia multa aduocatorum. vide in dictis ti. li. 2. C. t. 7. & 8.

D Bernardus[l] Geoboſulum adoleſcentem & ſtudentem eloquentiæ, cùm ſapientiæ ſit inanis, non aliud quam iuſtitiæ hoſtem reputet. Hieronymus, fertur à Rabano per Angelum[m] correptus, quòd vir Chriſtianus eloquentiæ Ciceronis ſtuderet curioſiùs.

l Bernar. li. 4. de conſider. ad Eugenium papam. m Rabanus li. de preſſuris ecc. c. 7. legitime. 37. diſtin.

Iulius etiam pontifex maximus[n], in rebus eccleſiaſticis, *non ſpecimen,* inquit, *eloquentiæ, ſed canones Apoſtolici requiruntur, operaque dari ſolet ne quis ex paruis ſcandalizetur.* Et Baſilius magnus.[o] *Sacra ſchola, præcepta Rhetorum aut inſtituta non ſequitur, nudam rerum expoſitionem pro encomiis habet quam & nobis & ſanctis ſatis eſſe exiſtimat.*

n Iulius Romanus ponti. ad Diaconum. Hacillũ, Narciſſum, Euſebium & alios qui ex Antiochia et ſcripſerant, cuius epiſtola ponitur in apologia 2 Athanaſij. o Baſil. in ſermone in Gordianũ martyrem militem Cæſarienſem.

Fecit Eudoxius Arianus tempore Valentis Cęſaris, Eunomium quendam ſophiſtam & dialecticum dictum Atheum, in Cyzico epiſcopum D expellere niſus Eleuſinũ, cúmque illuc veniſſet, vtens more ſolito Dialectica & Rhetorica, quaſi peregrinum aliquid auditoribus inferebat: quamobrem Cyzici tumultus exortus eſt, cúmque vrbe pepulerunt, non ferentes eius faſtum verborum.[p]

p Scribit Socrates li. 7. hiſtoriæ tripartitæ. c. 49.

Caio Fannio Strabone, Marco Valerio Meſſala conſulibus ſenatuſconſultum de philoſophis & Rhetoribus latinis factum eſt. Marcus Pomponius prætor ſenatum conſuluit. de ea autem re ita cenſuit vt M. Pomponius prætor animaduerteret curarétque, vt ei è republica fidéque ſua videretur, vti Romæ ne eſſent: & aliquot deinde annis, vt refert Gellius[q] poſt id ſenatuſconſultum, Cn. Domitius Ænobarbus & L. Licinius Craſſus cenſores, de coercendis rhetoribus

q lib. 15 c. 11 eadem & iiſdem verbis refert Sueton. Tranquillus lib. de claribus orat. in principio.

toribus latinis, ita edixerunt. *Renunciatum eſt nobis eſſe homines qui nouum genus diſciplinæ inſtituerunt: ad quos iuuentus in ludum conueniat, eos ſibi nomen impoſuiſſe, Latinos Rhetores. Ibi, homines adoleſcentulos dies totos deſidere. Maiores noſtri quæ liberos ſuos diſcere, & quos in ludos itare vellent, inſtituerunt. Hæc noua quæ præter conſuetudinem ac morem maiorum fiunt, neque placent, neque recta videntur. Quapropter & his qui eos ludos habent, & iis qui eo venire conſueuerunt, viſum eſt faciendum, vt oſtenderemus noſtram ſententiam nobis non placere.*

M. Cato cenſorius. cùm philoſophum Carneadem de iuſtitia academico more in vtramque partem diſſerentem Romæ audiuiſſet, patribus ſuaſit, hominem hunc citò dimittendum, ne ſua eloquentia animos ciuium corrumperet. [a] Lacones Cephiſophontem ſophiſtam eiecerunt; qui ſe profitebatur de re quauis poſſe totum diem dicere, dicentes boni oratoris eſſe ſermonem habere rebus parem [b]. Sed & quidam plebeius ex illis cùm luſciniam comprehendiſſet, neque corpulentiam voci reſpondere vidiſſet, eam abiecit; tu quoque, inquiens nihil aliud quàm vox es [illegible]

a Quintil. lib. 2. inſtit. orator. c. 1.

b Plutarc. in Laconic. apo.

c Plutarch. in Laconicis.

8 Neque conuenire videntur reipublicæ homines, qui plus temporis terunt in dicendo quàm reſoluendo: pretioſum enim tempus eſt & neceſſarium expediendis & efficiendis rebus, vt non immeritò laudata Phocionis oratio, quæ verborum paucitate preſſior erat & perbreuis, multa verò ſententiarum magnitudine ac grauitate, vt in eo intentus, cunctabundus, obambulans, ſemper diſpiceret, num quid ex his quæ apud Athenienſes erat dicturus, eximere poſſet. [d] Cùm etiam Samij à Polycrate tyranno exacti, Spartam venerunt: & adeuntes principes, multa more ſupplicum commemorarent, Lacedæmonij primo cœtu reſponderunt: eorum quæ dixiſſent, priorum quidem oblitos eſſe ſe, poſteriora verò non intelligere. vbi autem ſecundo congreſſu Samij nihil dixiſſent aliud quàm oblato panario, illud pane indigere, Lacedæmonij reſponderunt, panario ſuperfuturum. Et ſic, paucis interpellati, paucis ferendam opem cenſuerunt [e].

d Plutarc. in vita Phocionis

e Herodotus in 3.

9 Perniti oſi valde reipublicæ ſunt eloquentes malæ conſcientiæ & inſidi, ambitioſi, auari, & cupidi: & quò artis peritiores eò pernitioſiores, non minùs quàm incantatores & aucupes: etenim

Fiſtula dulce canit volucrem dum decipit auceps.

Vbi enim mentem ſermonibus ſuis populi demulſerint, & ita faſcinauerint, iam voluntatis illorum magiſtri facti, iiſdem ex arbitrio ad conſentiendum abutuntur, & obcæcatos ne vtiliora melioráve videant, efficiunt. Piſiſtratus dicendo tantum valuiſſe creditur, vt ei Athenienſes, regium imperium oratione capti permitterent: cùm præſertim ex contraria parte amantiſſimus patriæ Solon niteretur. Sed alterius ſalubriores erant conciones: alterius diſertiores: quo euenit vt alioquin prudentiſſima ciuitas, libertati ſeruitutem præferret. [f] Ita idem Piſiſtratus eloquentia ſua Athenienſi populo perſuaſit, vt præſidium militum contra inimicorum inſidias ſibi concederet, quo accepto tyrannidem inuaſit.

f Valeri. M lib. 8. c. 9 Iuſtinus in 2. Plutar. in Sol. Herod. in 1.

Taxauit immodicam eloquentiam Ariſtophanes [g] alterius tyranni Periclis, eiuſque concitatas ſeditiones in republica.

g Ariſtoph. in Acharnenſibus.

A

ἐντεῦθεν ὀργῇ περικλέης ὁ λύμπιος
ἤστραπτε, ἐβρόντα, ξυνεκύκα τὴν ἑλλάδα

Pericles at indignatus hinc Olympius.
Tonat, coruſcat, miſcet omnem Græciam.

Pericles namque fœliciſſimis naturæ incrementis ſub Anaxagora ſummo ſtudio perpolitus & inſtructus, liberis Athenarum ceruicibus iugum ſeruitutis impoſuit. Egit enim ille vrbem & verſauit arbitrio ſuo. Cúmque aduerſus voluntatem populi loqueretur, iucunda nihilominus & popularis eius vox erat [h].

C. Gracchus, eloquentiæ neruis cùm poſſet ingenio rempublicam optimè tueri, perturbare eam maluit [i]. Alcibiades potens concionator, ingenio excellenti, ad multas nouas aperuit feneſtram [k].

B

Sacerdos quædam viſa eſt etiam ſuadere enthymemate neceſſario, filio, ne quando verba faceret apud populum [l]. Nam ſi iniuſta ſuaſeris, inquit, Deum habebis iratum: ſin iuſta, homines, iuuenes: non poſſe declamatorem bona loquutum placere populo, & niſi adulētur: hoc autem diſplicere Deo.

h Valer. Maxim. in. 1. c. 9. Cicero in Bruto & 3. de orator. Plutar. in eius vita.

i Valer. Maxim. vbi ſupra Plutarch in eius vita. Cicero 3 de orato. Gellius lib. 1. cap 11.

k Plutarchus in Nicia.

l Ariſtotel. in 2. Rethoric.

10 Quòd ſi quis, vtilia & conuenientia populo proponere vel amicis decreuerit, quid opus eſt verborum lenociniis & ambagibus, cùm illi tanquam amico ſit conſulendum, amicis verò ſimpliciter ſit loquendum, ſicut dicebat Ioan. ad Prometheum [m].

m Apud Æſchylum in Prometheo.

λέξω τορῶς σοι πᾶν ὅτι χρῄζεις μαθεῖν,
οὐκ ἐμπλέκων αἰνίγματ' ἀλλ' ἁπλῷ λόγῳ,
ὥσπερ δίκαιον πρὸς φίλους οἴγειν στόμα. id eſt.

C

Dicam tibi planè rem omnem quam ſcire cupis,
Nihil ænigmatis implicando, ſed oratione ſimplici,
Sicut rectum eſt aperire ad amicos.

11 Videtur hæc etiam copioſè dicendi ars, maximè improbanda in eccleſiaſticis concionatoribus, qui fucis rhetoricorum præceptorum ſe ipſos veriùs, quàm verbum Dei prædicant: vnde fit vt nihil aut parum in grege dominico proficiant ad æternam ſalutem. Dum enim de ſuo addunt, & ad oſtentationem docent, fugit vt plerunque ſpiritus Domini ab eorum mentibus. Sufficit pura & ſimplex enunciatio veritatis diuinæ, congruo tempore & ordine propoſita. Gc. diuus Paulus [n]. *Sermo*, inquit, *meus & prædicatio mea, non in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis, ſed in oſtenſione ſpiritus & virtutis: vt fides veſtra non ſit in ſapientia hominum, ſed in virtute Dei.* Et rurſum [o]: *Non enim miſit me Chriſtus baptizare, non in ſapientia verbi, vt non euacuetur crux Chriſti: verbum enim crucis, pereuntibus quidem ſtultitia eſt, iis autem qui ſalui facti ſunt, id eſt nobis, Dei virtus. Scriptum eſt enim perdam ſapientiam ſapientium, & prudentiam prudentium reprobabo.* Non enim voluntate humana allata eſt aliquando prophetia ſeu interpretatio: ſed ſpirituſancto inſpirati, locuti ſunt ſancti Dei homines [p]. *Hoc primum intelligentes*, inquit diuus Petrus, *quòd omnis prophetia propria interpretatione non fit: omnis autem ſcriptura diuinitùs inſpirata ſibi ſufficit & vtilis eſt, ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iuſtitia* [q]. Et vt plerunque qui ſpirituſancto reguntur, & gratia Dei vberiùs fruuntur, tardi efficiuntur ad loquendum, nec illam inanem diſertorum verborum volubilitatem

D

n Paulus 1. ad Corinth. cap. 2. verſ. 4.

o 1. ad Corinth. cap. 1. verſ. 17.

p 2. Petr. cap. 1. verſ. 21.

q 2. ad Timot. cap. 3. verſ. 17.

ſecten

a Exod. c. 4. verſ. 10 & 11.

ſectentur, ſicut Moyſes, teſtatur.[a] *Obſecro domine, non ſum eloquens ab heri & nudius tertius, & ex quo locutus es ad ſeruum tuum, impeditioris & tardioris ſum linguæ.* Cui Deus reſpondit, *perge, ego ero in ore tuo docebóque quid loquaris.* De quo etiam Dominus noſter Ieſus Chriſtus monuit diſcipulos[b]. *Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini. Non enim vos eſtis qui loquamini, ſed Spiritus patris veſtri qui loquitur in vobis.* Viuus & efficax ſermo Dei, ſine humana eloquentia verborum delectorum[c], & penetrabilior omni gladio ancipiti: & pertingens vſque ad diuiſionem animæ ac ſpiritus, compagum quoque ac medullarum, & diſcretor cogitationum & intentionum cordis.

b Matt. 10. verſ. 19. ſeq. Lucæ 12 verſ. 11.

c ad Hebræos c. 4.

12 Sed & in cauſis apud iudicem perorandis, quid magis officere reipublicæ aut reprehenſibilius videbitur ipſis aduocatis diſertis, qui mutant quadrata rotundis; qui iudici ita fucant veritatem, vt videantur inſidiari iuſtitiæ, vt & turpe reos empta miſeros defendere lingua[d].

d Martial. in Epigrammat.

Placuit & alicubi, audiri tantum præſentes & loquentes litigantes vel diſſidentes, ne per aduocatos intricatio fieret negotiorum: neque an diſertè peteretur, ſed quid peteretur, & an bene perpendendum rectiſſime putatur, eadem ratione, qua Anacharſis Athenienſibus illum ridentibus quod ſolœcizaret, & diſertè & diſtinctè Græcas literas non pronuntiaret, reſpondit, orationem male non haberi, quando bona conſilia ſunt, factáque honeſta poſt dicta ſequuntur[e].

e Anacharſis in epiſt. ad Athenienſes.

Suſtulit merito Conſtantinus, formulas actionum inſtituendarum quibus inſidiæ tendebantur cunctorum artibus[f], vt & alibi ſublatæ ſcrupuloſæ ſolemnitates ſtipulationum[g], & donationum verba inania.[h]

f l. 1. & ii. de formulis & impetrationibus, actionum ſublat. lib. 2. C. l. 18 fact. c.
g §. 1. de ver. oblig.
h l. ii. C de donationib.

Apud Areopagitas fuit lege cautum, vt qui cauſam diceret proœmio non vteretur, nec ad commiſerationem aut inuidiam adduceret: quippe mouere affectus per præconem prohibebatur orator, ne cui plus in miſericordia quàm in cauſa ſpei eſſet.

13 Sed in his abuſus eloquentium potius quàm eloquentiæ nobis culpandus videtur, & certè caſtigandi abutentes, ars minimè damnanda videtur. Nihil enim vſque adeò bonum inueniri poteſt, quo humana malitia in ſui aliorúmque perniciem abuti non poſſit: abutitur enim rebus, verbis, perſonis, imò Deo & ſeipſo homo: ſed non ideo res, perſonæ, Deus, condemnari, culpari aut reprehendi debent: vt neque reliqua adiaphora quibus ad vtilitatem vel damnum reipublicæ vti vel abuti poſſumus. Qui declamationibus & vmbratilibus diſputationibus pulpita occupant, otioſè de virtutibus garriunt, quos cathedraticos vocat philoſophos Seneca; his enim, qui [illegible], ſatis videtur eſſe de virtutibus garrire.

Et Cornelius Tacitus ſcribit ſolam linguam diſcipulorum rhetores exercuiſſe, bonarum artium & virtutum ſtudiis neglectis, quare eloquentiam velut expulſam regno, quæ olim artium domina erat, tunc ſine virtute ſine honore quaſi inanem verborum ſtrepitum, quæ obfutura ſæpe reipublicæ, profutura nunquam, videretur: inſtrumentum & ad benedicendum, & ad maledicendum lingua eſt; modicum quidem membrum magna exaltans, quam nemo hominum domare poteſt: cùm tamen omnia animalia ſint domita à natura humana, inquietum malum, plena veneno mortifero[i], vtuntur lingua & eloquentia boni & mali, quemadmodum iiſdem pharmacis & medicus ſanat, & veneficus interficit.

i Iacob. epiſt. cap. 3.

Laudandi ſunt, qui aptè & concinnè & ordine dicunt, & ſuadent bona: ſed vituperabiles, ſi male viuant, ſi mala ſuadeant ſi ea fuco concinnare tentauerint, vt & aduocati concinnatores litium lege puniti[k]. Et vt ait Cyrillus archiepiſcopus Alexandrinus[l], à Deo datæ ſunt linguæ, & fortaſſis vnicuique eximia quædam gratia & pulchritudo, quantum ad ipſum pertinet, admirabilem autem ad illas collatam in pronuntiationem Atticam dicimus. Sed ea ſola vti nihil proderit, ad hoc vt venerabilis quis euadat, & rectæ vitæ viam aſpiciat. An ne vides eos qui in ſcenis cantillare ſolent, auditores mulcere, & ſunt non nunquam vituperabiles; peruerſamque agere vitam. Itaque quod orationis numeros rite [illegible] Græci laudantur: quid autem optimas [illegible] negligunt, certè [illegible] & omnis oratio eſt manis, niſi res ſequantur [illegible].

k Vlpia. in l. etc. quicquam 9. § circa aduocatos, de off. procon. lib. 11 P. tit. 6.
l Cyrill. Alex. li. 7. contra Iul. apoſt.

m Demoſthenes in oratione reſponſoria ad Philippi literas.

14 Non vituperant ſacri patres eloquentiam ſed faſtum & declamationem verborum, & probant dicendi proprietatem inanis eloquentia non ſancta elegantia damnatur. *Non ſectamur,* inquit Baſilius Magnus[n], *verborum elegantiam quæ apud eos ſuſpicitur, neque ſermonis harmoniæ ſtudiose ſtudemus apud nos enim non ſunt qui verba tornando effingant: neque cura nobis eſt ſonora vocis modulatio, ſed vbique præferimus clara & expreſſa vocum ſignificatio.*

n D. Baſilius hom. in 6. Examero.

Simplex veritas, & ſimplicitas ſine inuolucro manifeſtari debet: nonſtrum ſine colore rhetoricus, eſt ſuperfluus & inanis; vbi veritas paucis & ſufficienter per ſe cognita eſſe poteſt: & iniuriam irrogare videntur eidem, qui ſatis ſuis partibus exornatam, alienis pretioſiorem inuoluentes reddere conantur, hoc enim eſt facibus ſolem illuſtrare, vel melius condimentis deterioribus rei ſuauitatem & excellentiam perdere vel corrumpere, aut puritatem, ſplendorémque rei obtenebrare, quod & Deo & bonis piiſque hominibus diſplicet. Deus enim artifex abſolutiſſimus hominum inuentis & ſomniis ſua ornatu humano deturpari vix patitur, boni & pij viri Dei authoritatem ſuperbia illa vana conſpurcari non facile tolerant. Scribit Ariſtæus qui adfuit rei geſtæ, Demetrium Phalereum præpoſitum bibliothecæ Ptolomæi & Philadelphi, cùm eiuſdem iuſſu ex Hebræo traducti in linguam Græcam fuiſſent libri ſacri, audiuiſſe ex Theopompo, quòd ipſe cœperit nonnulla à Iudaica ſcriptura tranſlata Græca oratione ornare, atque illico turbatione quadam mentis & animi perculſum, Deum magno ſtudio oraſſe: cuius rei gratia, id ſibi accideret, audiuiſſéque per ſomnium, quòd res diuinas hominibus adderet eſſet viſum & Theodecto Tragediarum poeta accepiſſe. quod cum nonnulla ex Iudaica ſcriptura transferre vellet, luminibus captum fuiſſe: & quia credidiſſet hac de cauſa id ſibi eueniſſe, magno tempore pœnitentiam egiſſe, & tandem viſum fuiſſe ſibi reſtitutum. Quæ omnia & teſtantur Euſebius[o] & Ioſephus[p]. Spiridion epiſcopus ſenex[q], & tamen à vita ruſtica eo promotus propter ſanctitatem, non tulit Ledrenſem epiſcopum, qui cum eſſet literarum artibus planè eruditus, & pro legibus diſcendis diu Beryti verſatus, cũ iuſſus fuiſſet in cõuentu quodam ab aliis epiſcopis ſententiã dicere

o Euſebius Pamphil. li. 8. de præparatio. euang. c. 2.
p Ioſephus li. 12. antiq. c. 2.
q ſcribit Nicephor. Caliſt. lib. 8. hiſtoriæ eccleſiaſticæ c. 42. & Sozomenes lib. 1. hiſtoriæ eccleſiaſticæ. c. 10.

præiente

præſeute Spiridione, & proferendo locum quo Chriſtus ad Paralyticom ait, *tolle grabbatum tuum & ambula*, pro grabbato lectum dixiſſet, id moleſtè namque tulit Spiridioo, *non quidem*, inquit, *praeſtantior es eo qui grabbatum dixit.* Non paſſus verba euangelica per affectationem mutari Et quanuis non poſſint verba rebos derogare quando ſcriptura vel ſermo illis abutitur, vt dicebat Cyrillus Alexandrinus a Archiepiſcop. tamen oon datur licentia à probis viris illis abutendi aut prophanandi. Vnà enim cum dictionibus, quauuis ſecuodum oratorum proprietatem aliter quàm illi ſuadeaot prolatis, mens recepta & ex conſenſu intellecta, retineri debet. Sicuti Dionyſius Areopagita inſinuat b. *Eſt irrationale atque abſurdum*, inquit, *non vim ipſam inſtituti expectare, ſed dictionibus inhærere: Nec verò hoc eſt hominum volentium diuina intelligere, ſed ſonos duntaxat nudos aucupantium, eóſque tantùm ad aures obſeruantium, interiora nequaquam penetrantium: curioſè enim verſantur in elementis & lineis intellectu carentibus, neque ad intellectualem vim animæ penetrantibus, ſed extrinſecùs circum labia auréſque ſonantibus. Decet autem recta ratione conſiderare nos, elementis, ſyllabis, dictionibus, ſcripturis, ſermonibus, vti ſenſuum gratia. Quapropter vbi noſter animus intellectualibus actionibus ad intelligibilia iam confert, ſuperflui ſunt cum rebus ſenſibilibus ſenſus, quemadmodum & vires intellectuales ſuperuacua ſunt, cùm animus diuinam indutus ſpeciem, per ignotam vnionem luminis inacceſſibilis radios iam attingit perceptionibus quibuſdam expertibus oculorum.*

a Cyrill. Alex. tomo 2. operum, lib. 9. Theſauri aduerſ. hæreſ. cap. 1.

b Dionyſ. Areopag. lib. de diuinis nominibus cap. 4.

Admonet Athanaſius, c poſtquam de virtute & efficacia tractauit Pſalmorum, *verum*, inquit, *cauendum, ne quis vos ſecularibus ad eloquentiam verbis ornet, néve conetur dictiones immutare, aut omnino conetur aliud pro alio ſubſtituere: ſed ſimpliciter vt ſcripta ſunt recites & pſallas, quemadmodum dictum eſt, vt ſancti qui iſta verba ſuppeditarunt, ſua eſſe cognoſcentes, comprecentur nobiſcum, vel potius vt Spiritusſanctus qui illa locutus eſt in ſanctis conſpiciens ſua ibi verba reſonare, noſtram operam coadiuuet. Quantò enim ſanctorum vita melior, tantò eorum verba noſtris meliora efficacióráque iure dixeris, quando quidem per ea placuerunt Deo, & virtutes operati ſunt. Quapropter ea mente quiſque recitans, certus fidénſque ſit, Deum per ea ſupplicantem, preces auditurum eſſe, nec in ſermone verbum Dei, ſed in virtute* d. Qoi prophetat hominibus loquitur ad ædificationem & exhortationem & conſolationem. Qui loqoitur lingua ſemetipſum ædificat: qui autem prophetat Eccleſiam Dei ædificat. Volo autem vos, inquit Diuus Paulus e, omnes loqui linguis, magis autem prophetare. nam maior eſt qui prophetat, quàm qui loquitur linguis: D niſi fortè interpretetur, vt eccleſia ædificationem accipiat.

c Athanaſ. epiſt. ad Marcellinū de interpretatione Pſalmorum.

d 1. ad Corint. c. 4. ver. 20.

e 1. ad Corint. ca. 14. verſu 3. & ſeq.

15 Orator ſecundum functionem Ciceronis, ſemper vtilis eſt reipublicæ. Is enim definiebat eſſe virum bonum dicendi peritum. Vir bonus idem quod & iuſtus: iuſtitia autem eſt columna firmiſſima reipublicæ, quare & hic orator qui & Græcis [Greek] appellatur, qui ea quæ belli ſimul & pacis ſunt, & quæ ad vtilitatem publicam facere poſſunt, inuenire & oratione explicare poteſt conuenienter, quæ bona ſunt ſuadere, quæ mala ſunt diſſuadere. Sunt & alij oratores nomine generali contenti, quos Ariſtoteles in Politicis vocat δημαγωγοὺς. viri improbi, A qui fucis dicendi & orationis inuolutis ſermonibus, ad mala ſuadenda, & quæ non decet eloquuntur, turbant mentes, impoſturis decipiunt, verè peſtes reipublicæ perniciosiſſimæ, adulatores populi.

Nos non putamus eloquentiam veram ſed impoſturam, veritatem occultare, vel verbis obſcurare, ſed eam quæ rem poſſit quam facilè plene & conuenienter oſtendere; nec enim vt ait Seneca f, moltis opus eſt ſed efficacibus: & ſeminis modo ſpargenda ſunt verba, quod quamuis ſit exiguum cùm occupauit idoneum locum, vires ſuas explicat, & ex minimo in maximos actus diffunditur. Idem facit ratio: non latè patet, ſi aſpicias, in opere creſcit. Pauca ſunt quæ dicuntur: ſed ſi illa animus bene exceperit, conualeſcunt & exſurgunt. Eadem eſt, inquam, præceptorum conditio: quæ ſeminom. Multùm B efficiunt, etſi anguſta ſunt: tantùm, vt dixi, idonea mens rapiat illa & in ſe trahat, multa inuicem & ipſa generabit & plus reddet quàm acceperit. Et alibi g, adiice, inquit, nunc, quòd quæ veritati operam dat oratio, incompoſita debet eſſe & ſimplex. Et rectiſſimè Lacon cuidam glorianti ob artem rhetoricam; at hercle, inquit, niſi tractet veritatem ne ars non erit h. Quamobrem, inquit Phædrus apud Platonem i, *O amice, quicunque veritatem ignorat, & opinionibus ducitur, dicendi quoque facultatem, vt videtur, inertem exhibet atque ridiculam. Scythæ etiam prauam diiudicant orationem, cùm praua ratiocinationes exiuerint* k.

f Seneca lib. 1. epiſtolarum epiſt. 38.

g Senec. epiſt. 40. vbi & improbat volubilitatem & inanitatē orationis pluribus rationibus tanquam reipublicæ moderandæ inutilem.

h Plutarchus in Laconicis.

i Plato in lib. 26. in phædro vel de pulchro.

k Anacharſis lib. epiſtolarū, epiſt. 1. ad Athenienſes.

16 Diſtinguendi quoque ſunt oratores à declamatoribus l nempe vt qui in actione ipſa & qui in vmbra verſantur: aliud eſt quippe ſecundū propoſitam cauſam orationem componere aptā C negotio: aliud ex inſomniis ſuo arbitrio declamare & ſuo arbitrio eſſe diſertū. Schola quaſi ludus eſt: forum vt arena. In ludo puerilis exercitatio, puerile & diſcipulorum de eloquentia iudicium l. Quæ fuit etiam cauſa, cur reſpublicæ ab iſtis declamatoribus & vmbratilibus philoſophis plures turbatæ & ſubuerſæ fuerint. Sibi enim ex arbitrio proponunt ideas quas ipſi ſibi faciunt probabiles, ſed quæ nec vſui publico neque vtilitati ſocietatis humanæ re ipſa applicari poſſunt: multùm enim intereſt inter verba, & facta. Et aliud eſt regere in piſcina vel torrente nauiculam: aliud in ampliſſimo pelago nauem, inter medios fluctus concurrentes & tempeſtates ſæuiſſimas, inter imminentes ſcopulos, arenas, vertices, Charybdes & Syllas, dirigere & clauum moderari. Aliud diſputare de republica, aliud adminiſtrare, declamatoribus nemo repu- D gnat; ab adminiſtratoribus verò populus non ex cuiuſque voluntate flectitur.

l plene de his Seneca lib. 1. controuerſiarū in princip.

17 Poſſunt declamatores, populares concionatores, turbare & mouere animos populi ſuis rationibus & impreſſionibus, eloquentiæ fucis, & figuris. Poſſunt & aſtuti rerum adminiſtratores mutare ſtatum reipublicæ, & in peius, & in melius: verùm vt in cæteris humanæ ſocietatis periculis, præcautione vtendum eſt Et magiſtratus huiuſmodi declamatores ſeditionis artifices, vel principes huiuſmodi eloquentes ambitioſos, qui ſeducunt ſuis perſuaſionibus populum, debent ab initio remedio præuenire, & conciones interdicere, punire & eiicere, & in hoc debent vti remediis illorum, qui ſu-

ſpectos ob improbitatem & cupiditatem & ambitionem oratores, rhetores & eloquentes, vrbibos eiecerunt, aut pониerunt. Eritque adhibenda hæc cautio celerrimè, antequam ſuis perſuaſionibus dementauerint populum: vel in ſuam ſententiam traduxerint, vel deceperint. Serò enim medicina paratur, cùm mala per longas conualuêre moras, & radices egerint. Semel quippe turbata mens popularis impreſſionibus & præſtigiis declamatorum, vix ad ſe ſine periculo ſtatus publici redire poteſt: non enim dignoſcit venenum illitum melle priuſquam morbo fuerit correpta, & tunc vix aliquando, aut nunquam ſanatur. Populares videntur verbo, qui populo inſidiantur, & ideo illum decipiunt faciliùs, niſi ſapienter anteuertantur eorum impoſturæ. Exemplum ſit Pericles, cuius reipublicæ gubernandæ ratio, verbo quidem fuit popularis: reipſa autem, ſub viro primario ob eloquentiæ vim, fuit principatus a, & ita improuidis liberis Athenarum ceruicibus iugum ſeruitutis eloquentia ſua impoſuit. Quod non accidiſſet ſi ſibi cauiſſent ab initio, & mentem ſibi perſtringi non permiſiſſent, aut ſenis iudicium ſequuti fuiſſent, qui cùm admodum ſenex primæ concioni Periclis adoleſcentuli interfuiſſet, idemque iuuenis Piſiſtratum decrepitum, iam concionantem audiuiſſet, non temperauit ſibi quominus exclamaret, caueri illum ciuem oportere, quod Piſiſtrati orationi ſimillima eius fieret oratio. Neque etiam certe hominem aut æſtimatio eloquij, aut morum augurium feſellit. Quid enim inter Piſiſtratum & Periclem interfuit? Niſi quòd ille armatus, hic ſine armis Tyrannidem geſſit b.

a Plutarchus in Pericle. — b Valer. Maximus lib. 8. cap. 9.

Vtendum & eſſet remedio quo præcauerunt Athenis Areopagitæ, ne ſibi imponerent & veritatem fucarent qui cauſas apud illos agebant; interdicebat enim præco dicturis in concione, ne vel præfatione vel affectibus vterentur. Rem tantùm exponerent, ἄνευ προοιμίων καὶ παθῶν, i. abſque procemiis & affectibus c.

c Lucianus in aliquot locis & de Gymnaſ.

Debent & iudices in impoſtores & concionatores cauſarum animaduertere, & remediis vel quæ à legibus in huiuſmodi homines inducta ſunt d, tanquam in ſceleratos. Nihil enim eſt tam inhumanum quàm eloquentiam à natura ad ſalutem & conſeruationem datam, ad bonorum peſtem pernicieмque conuertere e. Neque etiam talem nomine aut honore oratoris, aduocati, aut rhetoris ornabimus, qui arte abutitur: ſed latronis, homicidæ, ſacrilegi, tabulæ, carnificis, impoſtoris, & doloſi titulis perſequemur & pœnis.

d De quibus nos diximus li. 49. Syntagm. iuris vniuerſi. cap. 6. numero 39. & 31. 32. — e Cicero 1. officiorum.

18 Nomine quippe oratoris & docti ornandus eſt, qui ſcelus fraudemque nocentis, poſſit dicendo ſubiicere odio ciuium, ſupplicioque conſtringere: idemque ingenij præſidio innocentiam iudiciorum pœna liberare: idemque languentem, labentemque populum, aut ad decus excitare, aut ab errore deducere, aut inflammare in improbos, aut incitatum in bonos mitigare: qui denique, quemcunque in animis hominum motum res & cauſa poſtulet, eum dicendo vel excitare poſſit, vel ſedare f.

f Cicero 1. de oratore.

Ad hæc, vt verbis vtar g Ariſtotelis, abſurdum eſt, ſi turpe ſit, quòd quis ſibi corpore præſidio eſſe non poſſit, non ſit turpe, non poſſe ſibi auxilio eſſe oratione, quod hominibus magis eſt proprium, quàm vſus corporis. Sed quòd magna inferat incommoda, qui vi hac orationis iniuſte vtitur, id certè omnium bonorum, præterquam virtutis, & maximè præſtantiſſimorum, vt virium, diuitiarum, ſanitatis, imperij, commune eſt: Nam his omnibus maximè quiſpiam proderit cùm iuſtè vtetur: & lædet cùm iniuſtè.

g Ariſtotel lib. 1. artis Rhetoricæ, ad Theodectem. cap. 1.

Culpanda malitia, & laudanda probitas loquentium. Bonus homo de bono theſauro cordis ſui, profert bona: Et malus homo de malo theſauro cordis ſui, profert mala h. Et ex abundantia cordis ſui os loquitur i. Et qui ſunt ex progenie viperarum, non poſſunt bona loqui cum ſint mali k. Stomachus malus cibos probos in malum conuertit Chimum; vipera & venenata animalia, roſas & flores ex quibus apes conficiunt mel, in venenum. Sed hæc non ex natura rerum, ſed ex natura vel malitia vtentium accidunt.

h Matth. c. 12. — i Lucæ 6. — k Matth. 12. verſ. 34.

De Dialectica.

CAPVT III.

Conueniunt in multis Rhetorica & Dialectica ſeu logica, & de contrariis vtraque ratiocinatur. Verùm Zeno Rhetoricam palmæ, nempe manu dilatatæ, ſeu diductæ: Dialecticam, pugno, nempe manui conſtrictæ compreſſis digitis, ſimilem dicebat, quòd latiùs loquerentur Rhetores, Dialectici autem compreſſiùs l. vt & poſtea dicetur vberiùs. Diogenes Laertius m, Dialecticam dicit diſputandi artem, per quam aliquid, aut probamus, aut improbamus ex interrogatione itidem & reſponſione diſſentium. Poſſidonius verorum, falſorum, aut neutrorum ſcientiam n. Ab inquiſitione Dialectica, vel ratiocinatione; λόγος enim ratio eſt, inde & διαλέγομαι ratiocinor, & διαλεκτικὴ, ars ratiocinandi.

l Cicero 2. de finibus & orat. ad Brutum. — m Diogenes Laertius in 3. in Platone. — n Diogenes Laertius lib. 7. in Zenone Cytico.

2 Eadem ſignificatione & dicitur logica λογικὴ, inſtrumentum nempe cognoſcendi, ſeu agnitionis, & ratio verum inquirendi, cuius omnino finis eſt aſſecutio veritatis. ad quam, viam parat per medium ſibi conueniens, nempe per ſyllogiſmum, in quo inquiruntur, primo loco, ſecundum Ariſtotelem partes ſyllogiſmi o, quæ ſunt primæ notiones. Secundò aliæ partes in quantum ſunt ſecundæ notiones p. Tertiò totus ſylogiſmus perfectus q. Quartò, in ſpecie demonſtrationis r. Quintò, in ſpecie, dialecticus, vltimò captioſus & ſophiſticus s.

o Vide quæ diximus de hac arte per totum lib. 17. Syntaxis artis mirabilis. — p De quibus Ariſtotel in libris Categoriarum. — q de quibus Ariſtot. lib. de interpretatione. — r de quibus Ariſtotel. in libr. priorum reſolutionum. — s de quibus Ariſtot. lib. poſteriorū reſolutionum. — t De quo, in libris topicorū Ariſtot. — u de quo Ariſtot. in lib. de Elenchis ſophiſticis.

3 Quemadmodum autem ratio, hominem t oſtendit qui eſt animal rationale: ita & viuere ſecundum rationem ad humanam ſocietatem pertinet. & maximè conueniens eſt. vt autem u ſecundum rationem vita inſtituatur & veritas comprehendatur, ars quæ id docet non poteſt non eſſe laudabilis & neceſſaria, & in ea inſtituendam & exercendam iuuentutem, vt ſecundum rationem & veritatem actus ſuos componere poſſit, nemo eſt qui poſſit niſi impudenter negare. Et proinde quidam hanc artem logicam facem mentis humanæ vocant, organum organorum, nobis etiam dici poteſt, non incongruè flabellum animi, quo excitentur ſcintillæ rationis ſopitæ & deliteſcentis inter fauillas & cineres tenebrarum & errorum.

4 Sunt quidem omnes homines natura logici, ſed methodus cognoſcendi & ratiocinandi à peritioribus cum prouidentia humana originem habet: vt liquet ex Platonis Philebo,

& quò

& quò quis clatam & nitidam conſequitut intelligentiam, eò acutiſſimus & ſubtiliſſimus euadit diſputator, & faciliùs veritatis cognitionem coofequutur, & quod in dubitationem etat ante conſepultum & incognitum. Sic Modeſtinus Iuriſconſult. dicitur, notando & diſputando, benè, & optima ratione, vetum deprehendiſſe a. Sicut aurum repetitis ignibus, expurgatur à fæcibus, & fulgidum apparet, & triticum cribro purgatur & ſeparatur ab immundis: ſic diſputatione veritas inuenitur diſcuſſis erroribus. Diſputatio acuit ingenium, linguam tendit, memoriam confirmat, diſputando, inquitendo multa diſcimus. quæ didicimus, melius ſcimus, aptiùs eloquimur, & firmius eorum tecordamur: diſputatione pugnamus, ratione vincimus: oportet autem tunc quieſcere & acquieſcere rationi: alioquin vitioſa, pertinax, illicita & damnanda conſertatio b. Nam vbi veritas apparet & inuenitur, ibi ceſſat diſputatio, quæ nihil alind eſt, quàm dinerſa mentis perquiſitio, vt ad rei veritatem peruenire poſſimus, vt demonſtratio eſt per argumenta, & acutis quibuſdam poſitionibus oſtentio & declaratio: & ad veritatem faciliùs peruenimus, ſi relatis vel collatis opinionibus hinc inde, ea deligatur quæ ſit, vel videatur melior, quemadmodum Iuriſconſulti ſolent ante reſolutiones & reſponſa plerunque ea methodo vti c. Dialectica ideò dicitur ratiocinatio, inquit d Ioannes Grammaticus, quòd in cœtu hominum, quotidianoque ſermone & colloquio, dum inter ſeſe diſceptant homines, recepta eſt, & prima: & ita ratiocinatio ad vſum & cœtum hominum, plurimùm confert.

a l. fi. §. mixta munera, de mu neribus & honoribus lib. 50. P. tit. 4.

b Facit proœmiū decretal. l. §. cōſiderēs, ſi niem regum l. P. c. dudum, in 2. & ibi Bald. de elect. §. conſideremus § de etiem. & in miſſt.

c vt Iabolenus l. fi. de iure dot. P. Iuſtinian §. cum ex aliqua, de rerum diuiſ. §. illud quæſi eum. eod tit & alij in l. ſi quæ de cōditio indebit Cod. l. eū qui certaū, de verb obligationibus P. l. quibus diebus, §. r. & §. dominus & conditio inde. P. l. de contra. empt. P. l. emtoribus, de teſta. tutela, P. cū ſimilib.

d Ioānes Grāmaticus, in primum priorum Ariſtotelis.

5 In Exodo capite vigeſimo octauo, pectorale ſummi ſacerdotis diſtinctum iubetur eſſe non tantùm gemmis & auro: ſed etiam duabus inſignibus notis, *vrim & thumim*, vrim ſignificat ſplendotem mentis. lucémque ad cogitandum & perſpiciendum: *thumim*, ordinis perfectionem, & pectorale illud à Moſe dicitur λογεῖον rationale.

6 Docet Clemens Alexandrinus de dialecticæ vſu, inter Chriſtianos etiam eſſe illum vtilem libr. 1. Stromaton. Ea quæ eſt quidem, inquit, ex Platonis ſententia, dialectica ſeu ars diſſerendi, vt dicit in politico eſt quædam ſcientia inuentrix eorum quæ ſunt ſignificationis. A viro autem bono & modeſto eſt acquirenda, non vt aliquid dicat aut faciat eorum quæ dicuntur aut fiunt apud homines (vt faciunt qui nunc ſunt dialectici, qui verſantur in rebus ſophiſticis) ſed vt poſſint dicere & facere ea quæ ſunt Deo grata, idque in vniuerſum pro viribus. Meritò quoque ſcriptura volens nos eſſe tales dialecticos, ſic hortatur, efficiamini autem probè trapeſitæ, alia quidem reprobantes, quod bonum eſt tenentes: hæc autem re vera dialectica, eſt prudentia, prædita vi diuidendi ea quæ percipiuntur intelligentia & purè, & ſyncere, citraque omnem mixtionem oſtendendi ſubiectum eorum quæ ſuntaut facultas quæ verſatur in rerum generibus diuidendis, deſcendens vſque ad ea quæ ſunt maximè ſpecialia, præbens vnumquodque eorum quæ ſunt, intuendum quale ſit: quocirca ea ſola veluti manu ducit ad veram ſapientiam, quæ quidem eſt diuina poteſtas, quæ ea quę ſunt, vt quæ ſunt cognoſcit, habens id quod eſt perfectum, libera ab omni animi perturbatione, non ſine ſaluatore, &c.

Exiſtimat Cicero e iuris ciuilis magnum vſum apud Scæuolam & apud alios multos fuiſſe in hac arte, quæ doceret rem vniuerſam tribuere partes, latentem esplicare definiendo, obſcuram explanare interpretando: ambiguam primùm videre: deinde diſtinguere: poſtremò habere regulam qua vera & falſa iudicarentur: & quæ quibus propoſitis eſſent, quæque non eſſent conſequentia. Et ob hanc artem artium maximam, quaſi lucem, ad ea quæ ab aliis confuſè, vel reſpondebantur vel agebantur, præpoſuit Tullius Seruium Sulpitium Qu. Sceuolæ. Dialecticam, tradit Suidas f eſſe vtilem ad tria, ad exercitationem, ad congreſſus, ad philoſophicas diſciplinas. Et iterum ait g eam eſſe ſcientiam veri aut falſi, aut neutrius, ea verò eſſe quæ vel ſignificant, vel ſignificantur, vel inſunt. Item methodum quæ ex probabilibus de aliqua re ratiocinatur, dictam à diſſerendo. diſſerimus autem, aut interrogando, aut reſpondendo. Naturale eſt omnibus inquirere & velle diiudicare: atque illud conari, quamuis videantur longè extra rem dicere, redarguunt & omnes. Scire enim omnes homines natura deſiderant, & ideo inquirunt, contradicunt, admittunt, quæ illis videntur probabiliora. Sed id non omnes verè, ſed ſine artificio, & tentatiuè: at cùm methodus accedit & id fit artificialiter eſt dialect. ars ſyllogiſtica contentionem ad certos tantum terminos protrahens h.

e Cic. in Bru.

f Suidas in verbo γυμνασία idem Ariſt. 1. topic. c. 2.

g Suid in verbo dialectic.

7 Abuſus in logica effecerunt tamen, vt contemptibilis & damnata fuerit inter viros graues & probos, ars illa quæ ad ſophiſmata & implexas & dicacitatem vel garrulitatem pertinacem declinat: vnde nec diutiùs in illa iuuenes immorari, aut nullomodo implicari permiſerint: & reprobarunt non artem ſed abuſum eius. Sicut Hieronymus i. Siquis artem grammaticam docuerit, inquit, vel dialecticam, vel rationem rectè loquendi habeat, & inter vera & falſa diiudicet non improbamus, improbat autem otium in ea præter modum tritum. k Nonne vobis videtur in vanitate ſenſus & obſcuritate mentis ingredi, qui diebus ac noctibus in dialectica arte torquetur? Et rurſum l vino inebriantur, quando ſcripturas ſacras malè intelligunt, atque peruertunt: Cicero, quando ſeculari abutuntur ſapientia, & dialecticorum tendiculis. quæ non tam vincula ſunt appellanda, quàm phaſmata. id eſt vmbræ quædam & imagines quæ citò pereūt atque ſoluuntur. Abutuntur veluti laqueis ad decipiendos homines, improbi ſophiſtæ dialectica: quemadmodum omnem vim venenorum ſuorum in dialectica diſputatione conſtituunt hæretici m, quæ philoſophorum ſententia definitur non adſtruendi vim habere, ſed ſtudium deſtruendi: cùm tamen nec in dialectica placuerit Deo ſaluum facere populum ſuum; regnum enim Dei in ſimplicitate fidei eſt, non in contentione ſermonis. n Hæc eſt Hæreticorum gloria, inquit D. Ambroſius, o ſi videantur expugnare verbis & refellere veritatem: contra, definitio eſt fidei vt veritas non verba pandantur. Et proinde, vt ait Baſilius Magnus p, artem ad decipiendum inuentam non imitamur. Origenes ranas Ægyptiorum comparat poëtis, cyniphes dialecticis, vtroſque dicens plagas Ægyptiorum, q nempe ob vanam garrulitatem dialecticorum & ſophiſtica argumenta. Quæ diſplicere Deo oſtēdūnt hiſtoria cuiuſdā logici peritiſſimi & acutiſ-

h vide Ariſtotelem li. 1. elenchoc. c. 11. & li. priorum c. 1.

i Hierony. in c. 1 epiſtolæ ad Titum. relatus in c. 10. ſi quis artem. 37. diſt.

k Hieronym. ad c. 4 epiſtol. ad Epheſ. lib. 2. commentar. relatus à Gratiano in c. 3. eadē 37. diſt.

l idem lib. 9. ad ca. 28. Eſai. & in c. 4. eadē 37. diſt.

m Sic ſcripſit Hadrianus 1. Pontifex Carolo Magno in c. 49. eius epiſtolæ c. 0. omnem vim 17. diſt. Ambroſ. lib. 1. de fide ad Gratianū imperatorem c. 3. n 1 ad Corinth. c. 4.

o O Ambroſ. tomo 2 de incarnationis Domini ſacramē. to c. 9

p Baſil. Mag. ad nepotes.

q Origenes homil. 4. in c. 7. Exodi.

ſimul quam & antea propoſui. Refertur enim in parte 8. exemplorum piorum exemplo 65. ex vitis Sanctorum quendam diſcipulum magiſtri Silo valde in logica verſatum, infirmatum, & rogatum à præceptore, vt ſi moreretur ad illum rediret: quod fecit, ſed indutus membrana ſeu pergameno ſyllogiſmis deſcripto, & ſuperiùs igne circundatu: dicebat autem ſe valde premi, nec minus quàm ſi turrim gereret, & continuis flammis angi. pro vana gloria quàm in ſophiſmatibus perceperat. Quo exemplo motus Silo, mũdum deſerens religionem eſt profeſſus, cõpoſitis congregatis ante diſcipulis, & euulgatis verſibus.

Linquo coax ranis, cras coruis, vanaque vanis
Ad logicam pergo, quæ mortis non timet ergo.

8 Fuerunt viri in Eccleſia Dei dialecticis præceptis & philoſophicis eruditiſſimi, qui & hæreſeon ſopiſmata valde retuderunt, vt Origenes, Auguſtinus, Euodius Vzalenſis epiſcopus, in Africa Auguſtino familiaris. Siſinnius Nouatorum epiſcopus, cuius certamen refugiebat Eunomius hæreticos & alij, verùm non tam eloquentia diſputationéque dialectica hæretici confuſi, & compulſi fuerunt ad fidem, quantùm vi veritatis, quæ ſimpliciter à catholicis fuit illis propoſita: cuius tanta eſt vis, potiſſimùm quando Dei ſpiritu regitur, vt cogat manus ferociſſimis & ſubtilioribus ſibi ſubmittere. Dictum enim ad diſcipulos, non enim eſtis vos qui loquimini, ſed ſpiritus Dei qui loquitur in vobis. Eius vi D. Catharina ſub Maxẽtio Cæſ. Sophiſtarũ & philoſophorũ turbas ſuperauit: & piſcatorũ & rudiũ diſcipulorũ & Apoſtolorum prædicatione ſimplici, Deus tantã inanem philoſophorũ & dialecticorũ & prudentiũ humani ſeculi, ſubuertit & ad credendum vt ſua ſanctiſſima compulit. Et Spiridion epiſcopus Trimethuntus Cypri, qui ex paſtore propter ſanctitatem & miracula epiſcopus factus erat, facondiæ expers, ſimplex, in Nicena ſynodo, cum plores philoſophi pro ſententia Arrij adeſſent, & ſuus dicendo ſententiæ ventilet locux contra vnum acutiſſimum philoſophum, qui aduerſus aliorum epiſcoporum vera dogmata ſteterat firmus, dixit, non vtendum eſſe dialectica, ſed bonis operibus, & in nomine domini noſtri IESV CHRISTI ſimpliciter ſymbulum fidei expreſſit philoſopho, qui ſtatim, non auſus reſpondere, ſe eadem credere reſpondit.[a] Sic etiam Alexãder[b] Epiſcopus Alexandrinus[a] alteri philoſopho acutè diſputanti impoſuit ſilentium, non alia vſus dialectica quàm horum verborum, impero tibi in nomine IESV CHRISTI ne loquaris. Stultum enim eſt valde, vt dicit Cyrillus Alexandrinus, [c] contendere ſuperfluè, & ad ineptos ſermones reſpondere.

[a] Niceph. Calixtus lib. 8. c. 19. Socrat. lib. 1. c. 8. Sozomenus lib. 1. hiſtoriæ tripartitæ c. 1.
[b] Sozomenus lib. 1. hiſtor. Tripart. c. 4.
[c] Cyril. in Archi. Alexand. libro de recta fide ad Theodoſium.

9 Neque etiam confundere oportet, volentem, de proba & improba ratione docendi diiudicare, ea quæ præceptores & viri eruditi diſtinguunt. Sunt enim ad diſputandum orationum genera quatuor, [d] quarum vna quæque digna videatur & interprete & oratore. Et ſophiſtice damnanda viris prudentibus & bona fide agentibus. Sunt quippe orationes doctrinales, dialecticæ, tentatiuæ, contentioſæ. Et doctrinales quidem, ſunt, quæ ex propriis principiis cuiuſque diſciplinæ, & non ex his quæ videntur reſpondenti, colligunt: nam oportet credere eum qui dicit. Dialecticæ autem, quæ ex probabilibus collectiuæ ſunt contradictionum. Tentatiuæ verò, quæ ex his colligunt quæ videntur reſpon-

[d] Ariſtoteles li. 10. elenchorum c. 2.

A denti, & quæ neceſſariũ eſt ei ſcire, qui ſimulat ſe habere ſcientiam, quomodo determinandum eſt in aliis [e] Porrò contentioſæ quæ ſunt ſyllogiſticæ, ex his quæ apparent probabilia non autem ſunt, aut apparentes ſyllogiſticè.

[e] Ariſtotel. 1. elench. c. 3. explicat.

10 Sophiſticæ deceptrices ſunt, [f] vel in nomine ſeu dictione, vel extra dictionem. In dictione falſum redarguuntur committere æquiuocatione, amphibologia, compoſitione, diuiſione, accentu, figura dictionis.

[f] Ariſtotel. 1. elenchor. ca. 4. explicat.

Extra dictionem verò fiunt captiones per ſeptem ſpecies, vna quidem propter accidens: ſecunda autem propter id quod ſimpliciter, vel non ſimpliciter, ſed aliquo modo, aut vbi, aut quando, aut aliquid dicitur: Tertia propter redargutionis ignorantiam: quarta verò propter conſequens: quinta propter id quod eſt in principio ſumere: Sexta propter id quod non eſt cauſa, vt
B cauſam, ponere: ſeptima propter plures interrogationes vnam facere.

11 Quare ſophiſtica eſt apparens tantùm, & non exiſtens ſapientia aut probatio. vt & ſophiſtæ hodie qui volunt videri ſapientes & tales ſe putant & non ſunt [g] Communicant inter ſe in dialecticis ſophiſta & philoſophus, quia de omnibus diſputant; nam circa idem genus verſantur ſophiſtica, dialectica & metaphyſica: ſed à dialectica differt, modo poteſtatis; metaphyſica. à ſophiſtica, vitæ electione Dialectica enim eſt tentatiua. de his quæ philoſophia eſt ſciens: ſophiſtica verò apparens. Et [h] dialectica vtilis ad reiiciendas deceptiones ſophiſtarum, circa prima principia ſcientiarum, vt ait Auerroes. [i]

[g] Ariſt. 1. elench. c. 1.
[h] Ariſtote. 4 metaph. c. 2.
[i] Auerroes li. 1. Topico. c. 2.

Et quemadmodum Rhetorica. vt docuimus, quæ ſuos probitatis terminos non excedit, recepta eſt meritò: ſic & dialectica quæ ad garrulita-
C tem plebeiam non accedit. ſed intra ſuam artem ſe continet, non erit improbanda. Communicant enim ſibi inuicem. Nam & dialecticus vt orator in omni argumentorum natura verſatur. ac illis illa ſunt ſubiecta argumenta, quæ circa probabile & neceſſarium, & circa probabile & non neceſſarium verſantur.

Attamẽ differunt [k] quòd dialectica interrogatione & reſponſione conſtructa eſt: Rhetorica perpetua ratione percurrit: Dialectici argumenta ſumunt a genere quæ naturæ ſunt genera: Rhetores a genere argumenta ſumunt, quod genus eſt illius cauſæ de qua agit: ſic materia Rhetoris eſt in hypotheſi. dialectici, in potentia: Rhetor cõtinua oratione & enthymematibus vtitur: dialecticus interrogatione & ſyllogiſmo. In fine etiã differunt: quia Rhetor iudici perſuadere, dialecticus aduerſario conatur. videntur vtrique con-
D uenire modi quos Plato tribuit in probabilitate dialecticæ ſecundũ Amoniũ [l]. Sic enim dialectica Ariſtotelis differt à dialectica Platonis: quia probabilitatem Ariſtoteles quinque ſequitur modis: Plato quatuor, diuiſione, definitione, demonſtratione, & reſolutione. Explanat latiùs ipſe Ariſtoteles libr. 7. artis Rhetoricæ, ad Theodecten. cap. 1. & 2. in quibus conueniant Dialectica & Rhetorica, atque docet Rhetoricam eſſe quaſi propaginem Dialecticæ, & eius negotij quod circa mores eſt, quod cum de affectibus ſit æquum eſt vt ciuile appelletur.

[k] Boet. de diff. Top.
[l] Amonius in Porphyrij quinque voces. c. 2.

12 Cæterùm, quemadmodum in Rhetorica diximus. quædam non patiuntur verborum ambages aut perſuaſiones, ſed expoſitionem rei accuratam & perbreuem, ſubmota tamen

obſcuri

obſcuritate: Sic in conceſſu ſenum, & vbi res eſt perſpicua, vel non valde implicita, abſtinendum eſt à ſophiſmatibus & cauillationibus: nec voces aucupandæ vel torquendæ. Iuuenum enim hæc ſunt exercitia qui in negotiis adhuc & in cognitione rerum rudes, egent dialecticis inſtrumentis & exercitationibus, vt excutiãt veritatem, & animum ſubtiliorem ad dignoſcenda dubia & ænigmata ſoluenda reddant. Et ita Chryſippus Solenſis ad dialecticum quendam Cleanthi præceptori multis ac prolixis ſophiſmatibus obſtrepentem, deſine, inquit, ſenem à magis ad rem pertinentibus auocare: ſed nobis iunioribus hæc proponito. Docuit vir ſapientiſſimus, dialecticæ ſtudium magis ſpectare ad iuuenes exercitatione indigentes, quam ad ſenes grauioribus occupatos [a]. Et Polemo Athenienſis philoſophus clariſſimus, in rebus exerceri nos debere dicebat, nõ in dialecticis ſpeculationibus, ne breuẽ quandã artem ſorbentes atque meditantes, dum interrogationibus mirifici ſumus motibus ineptiſſimis eſſe deprehendamur [b]. Epicurus Athenienſis, dialecticam damnabat, quando philoſophia ſimplicibus ac propriis rerum vocabulis cõprehendi poſſet [c]: cuius & ſententiæ fuerunt Cyrenaici philoſophi, Ariſtippi ſectatores, teſte Clitomacho & Melegro [d]: vt etiam propter argutias, rixas & contentiones quæ alicubi præter modum exercentur, merito dici poſſit non σχολὴ, ſed χολὴ & non διατριβὴ, ſed κατατριβὴ, i. cõſũptio, vt dicebat Diogenes Cynicus [e]: maximè vbi de ſacris diſputatur, quæ minutiis illis & quiſquiliis argutis indigne alicubi maculãtur, & vix per ſpatiũ vnius horæ phãtaſiæ ingenij temerè ex arbitrio cumulatæ & exagitatæ, ad ſanam reſolutionẽ attingunt, & labitur tẽpus prodigè diſſipatum, quod ſtudiis neceſſariosum impendendum eſt, adiecta battologia repetitionis, *cum ſic argumentaris* &c. quæ ingenia parcentium tempori contundunt & enecant, memores eorum quæ dixit Deus, quòd de omni verbo otioſo quodcunque locuti fuerint homines reddituri ſint in iudicio Dei rationem. [f]

a Diogen. L. in 7. in Chryſippo.
b Diog. L. in eius vita.
c Laertius in eius vit. lib. 10.
d Laer. lib. 2.
e Diog. Laer. li. 6. in eo.
f Matth. 12. verſ. 36.

13 Poterit Academiarum rector, à magiſtratu admonitus, vel ex propria prudentia modum his argutiis imponere.

Erit & curandum epiſcopis, magiſtratibus, principibus & academiis, vt quod ſalubriter à concilio Calchedonenſi [g] & legibus etiam principum conſtitutum eſt, de inhibendis diſputationibus de fide publicè, inuiolabiliter obſeruetur, propter iuſtiſſimas rationes, quæ à Martiano Cæſare in conſtitutione ea de re edita [h], adſeruntur. cuius verba hæc digna relatione. *Nemo clericus, vel militaris, vel alterius cuiuſlibet conditionis, de fide chriſtiana publicè turbis coadunatis & audientibus tractare conetur in poſterum, ex hoc tumultus vel perfidiæ occaſionem requirens. Nam & iniuriam facit iudicio reuerendiſſimæ ſynodi, ſiquis ſemel iudicata & bene diſpoſita, reuoluere & publicè diſputare contenderit. Cum ea quæ nunc de Chriſtiana fide, à ſacerdotibus qui Calchedone conuenerunt, per noſtra præcepta ſtatuta ſunt, iuxta apoſtolicas expoſitiones & inſtituta ſanctorũ patrũ trecentorũ decem & octo, in Nicea, & centum quinquaginta in hac regia vrbe, definita eſſe noſcantur. Nam in contemptores huius legis pœna non deerit: quia non ſolùm contra fidem verè expoſitam veniunt, ſed etiam Iudæis & Paganis ex huiuſmodi certamine, profanant veneranda myſteria. Igitur ſi clericus erit, qui publicè tractare de religione auſus fuerit, à conſortio clericorum remouebitur. Cæteri autem* A *huius criminis rei: ſi quidem liberi ſint, de hac ſacratiſſima vrbe expellentur, pro vigore iudiciario etiam competentibus iudiciis ſubiugandi: ſi verò ſerui, ſeueriſſimis animaduerſionibus plectentur. Dat. 8. Id. Februarij Conſtantino. Patricio Conſu. Et Richimeo anno Dom. 459.* Theodoſ. & Valentinian. ademerunt etiam hæc conuenticula, & prohibent ne in diſputatione de fide fiat vlla mentio hæreticorum [i]. Monet D. Paulus Timotheum, vt quibuſdam denunciaret, ne aliter quàm docuiſſet docerent, neque intenderẽt fabulis & genealogiis interminatis, quæ quæſtiones præſtant magis quàm ædificationem Dei, quæ eſt in fide. Finis autem, inquit, præcepti eſt charitas de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta. A quibus quidam errantes, conuerſi ſunt in vaniloquium: volentes eſſe legiſlatores, non intelligentes, neque quæ loquuntur, neque de quibus affir- B mant. [k]

g concil. Calchedonen. c. 5.
h l. nemo clericus 4. de ſum ma. trin. & fide cathol. lib. 1. C. Iuſtinian. 2.
i l. damnato 8. §. 2. de hæreticis lib. 2. c. tit. 5.
k 1. ad Timothe. c. 1. verſ. 3. & ſequentib.

De quibuſdam præceptis bene & honeſtè loquendi.

CAPVT IIII.

SEd quia incidimus in tractationem neceſſariam reipublicæ de loquendi arte, & de poteſtate efferendi disertè ſenſa animi: non erit prætermittendum admonere ſermonem hominis poſſe eſſe diſertum, eloquentem, bonum & malum. Diſertus eſt, qui poteſt ſatis acutè atque dilucidè, apud mediocres homines, ex communi quadam hominum opinione dicere. Eloquens verò, qui mirabiliùs & magnificentiùs augere poteſt atque ornare quæ vult, omnéſque omnium rerum, quæ ad dicendum pertinent, fontes, animo ac memoria continet [l]. ars hæc, & diſſerendi quoque copioſè, per ſe laudabilis, eò C magis quò de bonis rebus, & ad vtilitatem loquentis, proximi & reipublicæ, vt præcipuè ad laudem & honorem Dei exercetur; peſſima verò, dum his contraria exequitur.

l Cicero 2. de orato.

2 Et proinde canones disertè copioſè & magnificè loquendi, obſeruandi viro probo erunt, quantum permittet materia, de qua quis loquatur & diſputet. Priùs ruminanda & libranda verba, & poſtea proferendi ſermones: ménſque inſtruenda, ne quis nocuum promat [m]. *Pone Domine*, dicebat Dauid, [n] *cuſtodiam ori meo, & oſtium circumſtantiæ labiis meis*. Mala innumerabilia parit linguæ facilitas & leuitas: quemadmodum contrà, multa bona eius cautio & ſecuritas. Sicuti enim nihil iuuat domus, nihil vrbs, non portæ, non oſtia, niſi ſint, qui ea cuſtodiant, & ſciant quando oporteat ea claudere & aperire: ita etiam linguæ & oris nulla eſt vtilitas, niſi ſit ratio, cui accuratè & circumſpectè, ea claudere & aperire D permiſſum ſit, & ſciat quæ ſunt efferenda, quæue retinenda. Non tot, inquit Eccleſiaſticus [o], gladio, quot lingua ceciderunt: plures occidit lingua quã gladius. Et Dominus noſter IESVS CHRISTVS [p]. *Non quod intrat per os coinquinat hominem, ſed quæ ex ore exeunt.* Sepi aures tuas ſpinis, ait Ieſus filius Syrach. [q] & linguam nequam noli audire, & ori tuo facito oſtia, & ſeras auribus tuis. Aurum tuum & argentum tuum confla, & verbis facito ſtateram, & frænos ori tuo rectos: Et attende ne forte labaris in lingua, & cadas in conſpectu inimicorum inſidiantium tibi, & ſit caſus tuus inſanabilis ad mortem. Et rurſum, quis dabit ori meo cuſtodiã, & ſuper labia mea ſignaculum certum, vt non cadam in ipſis, & lingua mea perdat me [r]. Noli ei-

m Chryſoſtomus 1 Homil. 4. in c. 1. Geneſeos
n Pſal. 140.
o Eccleſiaſtici 28. c.
p Matthæi c. 15. verſ. 11. & Marci 7 verſ. 14. D. Ioan. c. 15 verſ. 3
q Eccleſiaſtici c. 28 verſ. 26. & ſeq.
r Eccleſiaſtici. 22. verſ. 32.

a Eccleſiaſt. c. 4. verſ. 34.

tarus eſſe in lingua tua, [a] & inutilis & remiſſus in operibus tuis. Non tamen retineas verbum in die ſalutis: non abſcondas ſapientiam in decore ſuo. In lingua enim ſapientia dignoſcitur: & ſenſus, & ſcientia, & doctrina in verbo ſenſati, & firmamentum in operibus iuſtitiæ. Non contradicas verbo veritatis vllo modo, & de mẽdacio ineruditionis tuæ confundere [b]. Eſt [c] tacens qui inuenitur ſapiens: & eſt odibilis qui procax eſt ad loquendum. Eſt [d] autem tacẽs, & nõ habens ſenſum loquelæ: & eſt tacens, ſciens tempus apti temporis. Homo ſapiens tacebit vſque ad tempus: laſciuus autem & imprudens, non ſeruabit tempus. Qui multis vtitur verbis, lædet animam ſuam, vanitatemq́ue ſenſus facilè producit in medium, nempe cum imago animi ſit oratio cuiuſque, vitiaq́ue facilè manifeſtantur ſi quæ ſint in animo. Nam quamuis plerunque contingat diſſimilem patri filium generari: tamen oratio diſpar moribus vix poteſt inueniri [e], vel ſi inueniatur proculdubio ſignum improbiſſimi & fraudulenti hominis eſt, qui aliud in ore, aliud mente & pectore habeat:

b c. 4. verſ. 28. & ſeq.
c Eccleſiaſtici c. 20. verſ. 5. & ſequentibus.
d Dionyſ. Halicarnaſſ. In præfatione 2.
Horat. ad art. poët. *affert animi motus, interprete lingua.*

e Caſſiodor. In præfatione variarum epiſtolarum.

Fingere qui non viſa poteſt, commiſſa tacere
Qui nequit, hic niger eſt, hunc tu Romane caueto [f].

f Horatius lib. 1 Sat. 4.

Qui multum loquitur, iam degenerare in mulierum naturam & loquacitatem videtur, & vt Theodoricus [g] rex Gothorum ſenatui vrbis Romæ ſcribens: nimis rarum eſt patres conſcripti, ſolidum loqui, & cui multa neceſſe eſt docere, titubantia non proferre. Et Salomon [h] in multiloquio non deerit peccatum: qui autem moderatur labia ſua, prudentiſſimus eſt. *Et David* [i] *vir linguoſus non dirigetur ſuper terram.* Et D. Iacobus, [k] *lingua inquietum malum, plena veneno mortifero.* Et [l] *ſi quis putat ſe religioſum eſſe non refrenans linguam ſuam, ſed ſeducens cor ſuum, huius vana eſt religio.* C *Sit* [m] *omnis homo velox ad audiendum, tardus autẽ ad loquendum, & tardus ad iram.* nempe quia ſæpiſſime ex illa garrulitate inani, ſermones operantur, & concitant iram, vnde dictum [n], *qui imponit ſtulto ſilentium, iras mitigat.* & rectè inde prouerbium ſumptum, *audi, vide & tace, ſi vis viuere in pace*, *Et Tacitus paſci ſi poſſet coruus haberet*
Plus dapis, & rixæ multo minus, inuidiæq́;

g apud Caſſiodor. lib. 5. variarum epiſt. 4.
h Prouerbior. c. 10. verſ. 19.
i Pſal. 139.
k D. Iacob. c. 3.
l Diui Iacob. epiſt. c. 1.
m Prouerbio. 18. verſ. 13.
n Hora. lib. 1. epiſto. ad Scæuam.

Sicut vrbs patens & abſque murorum ambitu: ita vir, qui non poteſt cohibere in loquendo ſpiritum ſuum [o].

o prouerbior. c. 25. verſ. 20.
p Aeſchilus in tragœdia Prometheo ligato.

Monebat prudenter Oceanus Prometheum [p]
σὺ δ᾽ ἡσύχαζε μηδ᾽ ἄγαν λαβροστόμει.
ἢ οὐκ οἶσθ᾽ ἀκριβῶς ὢν περισσόφρων, ὅτι
γλώσσῃ ματαίᾳ ζημία προστρίβεται. id eſt,

Tu autem tace, neque nimis liberè loquaris
An non accuratè ſcis, cum ſis valde ſapiens, D
Linguæ temerariæ accidere damnum.

q Eccleſiaſtes c. 5. verſ. 1. & 2.

Et Salomon, [q] *ne temerè quid loquaris, neque cor tuum ſit velox ad proferendum ſermonem coram Deo: Deus enim in cælo & tu ſuper terram, id circo ſint pauci ſermones tui. Multas curas ſequuntur ſomnia & in multis ſermonibus inuenietur ſtultitia.*

r Matt. 12.

3 Audiamus Deum dicentem [r], *de omni verbo quodcumque locuti fuerint homines reddituros rationem in die iudicij.* & ita non eſſe ſine peccato verborum otioſam & inanem collocutionem, & proinde egere etiam expiatione & emendatione. Quod neque latuit Platonem ethnicum qui & peccata in vrbanitate ſermonis admiſſa, eluenda cenſet in Phœdro, his verbis: Socra. *Si autem vt certè eſt Deus, aut diuinum quoddam & amor eſt: malum vtique non eſſet. aut ſermones de illo, quaſi* A *malum eſſet habiti ſunt. In hoc ergo aduerſus amorem deliquimus. Atqui valde hæ noſtræ diſputationes ineptæ videntur, quamuis vrbanæ: quæ cum nihil verum ſyncerumue contineant, gloriantur tamen tanquam plurimum valeant, ſi ob homunculis nonnullis deceptis approbentur. Mihi igitur, ô amice, expiari neceſſe eſt. Eſt autem his qui confabulando peccant, expiatio quædam vetus, quam Homerus quidem non nouit: ſed Steſichorus. Oculis enim priuatus ob Helenæ vituperationem, non ignorauit cacitatis cauſam vt Homerus, ſed vt poëta muſicus eam cognouit, itaque illa ſtatim fecit carmina:*

Non verus ſermo ille fuit, nec nauibus altis
Exiſti fugiens, nec adiſti Pergama Troiæ.

Atque eo edito carmine, quam palinodiam id recantationem vocant, confeſtim viſum recuperauit amiſſum. Ego autem vtriuſque ero ſapientior, quod antequam accidat mihi quicquam mali ob amoris vituperationem, B *conabor illi palinodiam reddere, & quidẽ aperto capite, non vt ſupra ob verecundiam velato.* hæc Plato.

Otioſum eſt verbum, quod aut ratione iuſtæ neceſſitatis, aut intentione piæ vtilitatis caret, de quo reddenda ratio: multò magis ſi verborum multitudo ſit, eaque inanis, vana, & quod peius eſt maledica, detrahens proximo, blaſphema, turpis, adulatoria, deceptrix, inſidiatrix, doloſa.

D. Chryſoſtomus, [s] lingua noſtra regius equus eſt, ſi ei frenum immiſeris, & gradarium doctrina tua feceris, aſcendet in eum rex, & quieſcet in eo, ſin autem nullo fræno domueris, ſed huc atque illuc infrænem iactari permiſeris, diaboli vehiculum effeciſti.

s Chryſoſt. Homil. 3. in Mat. ex cap. 15. Matthæi.

Pambus monachus quidam celeberrimus, [t] cùm ſine literis eſſet, acceſſit ad quendam pſalmum, & cùm audiuiſſet primum verſum pſalmi 38. *dixi, cuſtodiam vias meas, vt non delinquam in lingua mea.* ſecundum verſum non eſt paſſus audire, dicens ſi potuero opere hoc implere, hic verſus tantummodo mihi ſufficit: cumq; doctor qui ei tradiderat verſum eum culparet cur per ſex menſes ad ſe minimè veniſſet, reſpondit, quia verſum adhuc minimè opere impleuerat, & dum poſtea per multos ſuperuixiſſet annos, rogatus an eum didiciſſet verſum, reſpondit, quadraginta & nouem annis vix eum implere valui. Homerus, ſtudiosè videtur ſapientiſſimos fere ſemper finxiſſe ſilentes, aut certe pauciloquos: Therſitem verò motionem, vituperatione dignum, arguit; quia garrulus, loquax, importunus, & ideo ſeditioſus.

t Socrates lib. 8. hiſtoriæ reipublicæ c. 1.

4 Sunt qui leges loquendi in verſiculum vnũ coniecerunt, memoriæ facilioris gratia, Quis, quid cui, dicas, cur, quomodo, quando requiras. Nos, ex noſtra methodo primam conſideratione ponimus. num ſit loquendum, omnia enim tempus habent, & tempus eſt loquendi, tempuſque ſilendi [u]. deſcripſit Ouidius. [x]

u Eccleſiaſt. c. 3.
x Ouid. lib. 1. de reme. amor.

Aggrediar meliùs tunc, cùm ſua vulnera tangi
Iam ſinet, & veris vocibus aptus erit
Quis matrem, niſi mentis inops, in funere nati
Flere vetat? non hoc illa monenda loco eſt.
Cùm dederis lachrymas, animúmque impleuerit ægrum
Ille dolor verbis emoderandus erit.

Et Chares apud Stobæum [z]
ὁ καὶ γέροντι καὶ νέῳ, τιμὴν φέρει
ἡ γλῶττα σιγῆς καιρίαν κεκτημένη
Tum ſeni tum iuueni conciliat honorem
Compos ſilentij lingua tempeſtiui.
Eſt tempus diſcendi idque ſub ſilentio: tẽpus poſtea

z In Gnomologia c. 78.

poſtea loqoendi quæ didicimus. Vt in ſchola Pythagoræ obſeruatum legimos a. is enim priùs explotatum, num idoneus eſſet diſciplinæ diſcipulus, in diſciplinam tecipi iobebat, & tempus certum tacere, non omoes idem, ſed aliud aliis tempus pro æſtimato captu ſolertiæ. Is autē * qui tacebat, quæ dicebantur ab aliis audiebat, neque percunctari, ſi parum intellexerat: neq; commentari quæ audiebat, fas erat, ſed non minùs quiſquam tacuit quam biennium. ita colebant hoc tempore ἐχεμυθίας taciturnitatem, donec didiciſſent res difficillimas tacere audiréque.

a Gellius lib. 1. cap. 9.

* Marullus l. 4. c. 6. volaterra. lib. 11. Anthropologiæ.

Agatho Abbas lapidem triennium in ore continuit, vt tacere diſceret, Interrogatúſque quid eſſet maximum ad Dei cultum faciens, dixit, Silentium: inde, orationem: inde & manſuetudinem. Statuunt etiam merito academiæ, antequam permittant prodire diſcipulum in publicum cum auctoritate docendi, priùs triennio aut quinquennio b, aut ſeptennio c, intra ſcholas ſilere & diſcere. tempus etiam augendo vel minuēdo. prout acutiores & capaciores videntur vel obeſiores, vt non impletur vas quod ſemper effundit & nihil accipit: ita non accipit ſapientiam qui ſemper loquitur, nunquam auſcultat. quamquam id ſæpè contingat, vt quibus minùs ineſt mentis, ſint loquaciſſimi. Sicut vaſcula inania magis reſonant. Refert Callixtus, Theonem abbatem monachorum trium millium in Thebenna inſula, ad ſummam Ægyptiorum, Græcorum & Romanorum ſapientiam perueniſſe, ſed ad triginta annos ſilentium coluiſſe d.

b Iuſtinia. In proœmio pandectarum

c In concordat. §. tempus autē, de collationib.

d Niceph. Caliſt. lib. 11. c. 14.

5 Inter pocula canendi non ſunt ſermones qui poſſint ad rixas commouere, & detractiones, & quę ſunt grauioris loci quàm conuiuij, potiúſq; tacendum, & in eo erit ſumma victus, memores exempli Zenonis philoſophi, qui Athenis exceptus à quodam principe, vnà cum regiis oratoribus, & aliis philoſophis, in conuiuio ſolus nihil dicebat, & communiter à legatis appellatus, de te vero Zeno, inquiunt illi, quidnam ſumus noſtro principi renunciaturi? Nihil, inquit ille, quam Athenis eſſe ſenem, qui tacere ſciat inter pocula.

Sunt & certa tempora, in quibus nec dicere quis aptus eſt, quæ cuique debent eſſe cognita, vt ſi imparatus ſit lubenter dicere non debet: & ſæpe ea ratione, Pericles prodire ad dicendum recuſauit. Nemo etiam omnibus horis ſapit. Et Suidas dicebat e, tu lingua polles. Ego verò virum ſcio neminem bonum, qui perpetuò videri vult ſe rectè dicere: quandoque bonus dormitat Homerus.

e Suidas in verbo γλωσσοχαριτωνία.

6 Secundò dicimus, conſideranda quæ dicenda, vel taceri, debent. Nam in vtramque partem peccatur in ſilendis efferendis, & in tacendo quæ dici debent.

Eximia eſt virtus præſtare ſilentia rebus:
At contrà grauis eſt culpa, tacenda loqui f.
Et vt diuerſa ſibi, vicinaq; culpa eſt,
Multa loquens, & cuncta ſilens g.

f Ouid. lib. 2. de arte.

g Auſonius ad Paul.

Monebat Solon, ſermonem quidem obſignandum ſilentio: ſilentium autem temporis occaſione: & Pythagoras dicebat, aut ſilendum, aut melius quippiam ſilentio adferendum. Illud probè mente percutritur quod dicendum putatur, ne lingua præcurrat mentem.

Neſcit enim vox miſſa reuerti. Et natura ſeu Deus author & opifex totius naturæ homini duas aures dedit, vnam tantùm linguam eámque ſeptam veluti muris duplicibus dentium & labiorum, vt plura audienda quàm loquenda admoneret, & linguæ vſum veluti mœniis & præſidiis ad ſilentium compelleret. Noli credere omnia quæ audis, noli facere omnia quæ potes, noli dicere omnia quæ ſcis, & certè accidit vt plerumque, vt quibus eruditio & prudentia maior ineſt, ij minùs habeant linguæ.

Melius tacere quam inconſideratè loqui: cùm ex ſilentio non poſſit conijci mens, ex ſermone damnum poſſit oriri. Teneamus, inquit, Ambr. h animæ cōſtantiam noſtræ, ne in offenſionem labia loquendi feſtina prorumpant. Et Iob plagam ſuam ſilentio vicit, & tolerantiam ſuam taciturnitate ſuperauit. Non bene creditur carni: viciſſemus, ſi Eua tacuiſſet. Ergo primum illud proceſſit ex voce peccatum. Et ſerpens ille nequiſſimus atque verſutus, per vocem eius ante tentauit. Atque vtinam aut Adam ſurdus fuiſſet, aut Eua obmutuiſſet: ille ne vocem ſuæ vxoris audiret: iſta, ne loqueretur marito, & vocis lubricæ miniſterio ſerpentis, in virum venena funderet. Cain quoque etſi parricidio naturam violauit humanam, tamen per vocem ſacrilegium ſceleri ſuo addidit, vt negaret Deo fratris interitum. Denique Chriſtus tacebat ante Pilati iudicium conſtitutus i, vt daret nobis formam tacendi, quia lingua corporis facilis eſt ad errorem, procliuis ad lapſum. Sed non oportet ſolum obſtruere os, ſed & mentem ante os: nam ſi non cogites, verba facilè effluunt; ſi cogitationibus rationem non adhibeas, promptiſſimè prorumpunt in lucem per verba inconſiderata.

h Ambroſ. in Pſal. 38. 10. 4.

i Matth. c. 27.

Sicuti nunquam prudentiſſimus iaculator telum mittit, quin priùs animo præmeditatus fuerit ſcopum: ſic nec homo qui ratione vtitur, priùs loqui debet, quin conſiderauerit in quem finem dicet, & quem habitura ſint verba exitum, cùm verba reuocari nequeant, & num ſibi nocere poſſint dicta, quæ ſilentio compreſſa proſunt.

Sic Ammianus Marcellinus k, reprehendens Barbatium agreſtem linguarum calomniatorem, inter Conſtantij duces: Ignorabat, inquit, notum Ariſtotelis ſapiens dictum, qui Calliſtenem ſectatorem & propinquum ſuum, ad regem Alexandrum mittens, & ſæpe mandabat, vt quàm rariſſimè & iocundè apud hominem loqueretur, vitæ poteſtatem & necis in acie linguæ, portantem: ne ſit hoc mirum, homines profutura diſcernere nonnunquam & decentia, quorum mentes cognatas cœleſtibus arbitramur: animalia ratione carentia, ſalutem ſuam, interdum alto tueri ſilentio ſolent.

k Ammian. lib. 18.

Vt exemplum eſt per quam notum: linquentes orientem anſeres ob calorem, plagámque petentes occiduam, cùm montem penetrare cœperint Taurum aquilis abundantem, timentes fortiſſimas volucres, roſtra lapillis occludunt, ne eis eliciat vel extrema neceſſitas, clangorem: iiſque collibus agiliore volatu tranſcurſis, traijciunt calculos, atque ita ſecuriùs pergunt. Phalaris, tyrannus, Nicarcho, epiſtola. 96. οἱ δὲ σο- [illegible], id eſt, *Eſt ſapientum virorum facientium negotium, illud rectè ante conſiderare, & ante verba opera perpendere, & ante opera etiam fines & perfectionem. atque vt rupes obijcitur fluminis ne ſe effundat: ita ratio lingua obijcienda, ne temerè effluat.*

7 Tertiò conſiderandum eſt, qua forma ſermonis vtendũ ſit cum triſti, cum iucundo; ſemper enim curandum, vt rei de qua agitur ſit accommodus.

Multa bona ſunt, quæ bene & malè dici poſſunt: vt reprobatur iuſtitia Phariſæi, quæ per orationem ſuperbiæ prodiit in lucem a. Reprobatur & Nabuchodonoſor, quòd gloriatus ſit de magnifica ciuitatis ſtructura b. Herodes conſumptus pediculis, ira iuſta Dei, quòd cùm magnificè dixiſſet, ſuperbè voces Dei ſibi dictas attribuiſſet impiè c. Lucifer Angelorum pulcherrimus, qui rectè de pulchritudine cum laude conditoris gloriari poterat, cùm ſuperbè protuliſſet illos ſermones, *aſcendam ſuper astra cœli, & ero ſimilis altiſſimo*, in inferni ſentinam detruſus eſt d.

a Matth. 18.
b Daniel. 4. verſ. 27.
c Actor. c. 12.
d Eſaiæ c. 14.

Sunt diuerſæ orationum ſpecies quibus propria cauſa, & finis, vt deliberandi, demonſtrandi, iudicandi.

Sunt colloquia familiaria, ſunt publica, ſunt explicationes inſtitutæ, ſunt diſputationes, ſunt actiones, defenſiones, ſingulis ſeruandus ſuus modus.

8 Quartò, res ipſæ de quibus dicendum ſit vel non ſit, obſeruandæ. Siquidem non omnia detegenda, veluti ſi arcanum commiſſum ſit, ſi conſilium, ſi quod in ſumma euulgandum non eſt.

Arcanum neque tu ſcrutaberis vllius vnquam,
Commiſſumq́ue teges, & vino tortus & ira e.

Et ruſum f,

----commiſſa tacere,
Qui nequit, hic niger eſt, hunc tu Romane caueto.

e Horatius 1. epiſtola.
f Horat. Satyr. 4. lib. 1.

Qu. Fabius Maximus cùm etiam per imprudentiam, de tertio Punico bello indicendo, quod ſecretò in curia erat actum, rus petens, Publio Craſſo domum reuertenti in itinere narraſſet, C vehementer à Conſulibus obiurgatus eſt. Nunquam enim taciturnitatem tutiſſimum ac optimum adminiſtrandarum rerum publicarum vinculum, labefactari volebant g.

g Valer. Maxi. lib. 2. c. 2.

In iuramento Medicorum addit Hippocrates, ne ægrotorum ſecreta vitia detegant: propemodum in ſpiritualibus medicis ſtatutum, vt perpetuo ſilentio, niſi velint grauiter puniri, confitentium peccata omnino celent h.

9 Diuina myſteria, non omnibus nec ſemper proferenda, ſed ſilentio veneranda, & indignis ſubtrahenda: non obiiciendæ margaritæ porcis, neque ſanctum dandum canibus i. Iuſtitiæ dicitur ſilentium k.

h c. ſi ſacerdos, de officio ordina. c. omnis vtriuſq; ſexus, de pœnit. & remiſſio cum ſimilibus ibi notatis.
i Matth. c. 7.
k Eſa. 32.

Docuerunt Ethnici in Eleuſinis & Cereris ſacris, & aliquando in Bacchanalibus; non initiatis celatis. Significarunt Ægyptij per Harpochratis ſimulachrum, quod digitum admotum ori habebat, ſignum taciturnitatis & ſilentij, præpoſitum D ſimulachro Serapidis, vt & ſimulachro Angeronæ, quæ habebat os cera obſignatum l.

Diuus Paulus de ſe agens m, *ſcio huiuſmodi hominem, (ſiue in corpore, ſiue extra corpus, neſcio, Deus ſcit) quoniam raptus eſt in paradiſum, & audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui.*

Ponebant aliquid diuini antiqui aliqui, ἐν δακτύλῳ σιωπηλῷ, ſeu in digito ſilentij; ſeu ori admoto: quòd dicerent aliquos ſuos deos natos fuiſſe eo digito, non ſolùm labiis admoto & impreſſo, ſed etiam annexo: vt etiam ait Suidas de Horaiſco Ægyptio.

l Plutarch. in diſputatione de Iſide & Oſiride. August. lib. 18. de ciuit. Dei c. 5. vocat ſigarionẽ Varro de lingua Latina.
m 2. ad Cor. c. 12. verſ. 5. & 6.

Paſſalorinchitæ hæretici habiti & damnati: illud imitari tentarunt, qui digitum imponentes in nares & ora ſua & labia ſua, quaſi ſilentium ſem- A per exercebant, non rei aliæ quam taciturnitati quaſi ſtudium accommodantes: cupientes imitari prophetas, quòd Dauid dicat, *Pone cuſtodiam ori meo, & oſtium circumſtantiæ labijs meis*, idque faciebant cum ieiuniis: vt vitam Pythagoricorum potiùs, quàm cœleſtem & eccleſiaſticam ſequerentur, vt recenſet Philaſtrus o. In libro ſacro ceremoniarum S. Pontificis, legitur vt quicunque in ſacrum ſenatum Cardinalium à Sum. Pôtific. cooptantur, iis primo conceſſu, Pontifex os claudat, vt muto ſilentio ſeniores audire diſcant. Altero verò vel tertio ex patrum ſententia os illis aperiat, & poteſtatem det, in ſenatu, ea quæ ex dignitate eccleſiæ videntur eſſe, modeſtè & ſyncerè proferendi.

o Philaſtrus de hæreſibus quæ fuerunt tempore Apoſtolorum.

10 Paſtores muti contrà, qui tacent quæ dicenda ſunt, reprehendendi, canes non valentes latrare, qui non annunciant ſcelera ſua populo o, B qui in laudibus Deo reddendis inertes & ſomnolenti ſunt: in venationibus & ſtultiloquiis ſæculi, nihilominus ſonori, acuti, verboſi, nugaces.

o Ezech. c. 3.

Blaſphemiæ, detractiones, maledicentiæ, iniuriæ ſeu contumeliæ, res ſunt quæ ſepultura perpetui ſilentij ſunt dignæ potiùs quam elocutione.

Generaliter quæ turpia factu ſunt, ea & dictu turpia eſſe & indigna quę dicantur exiſtimap: nec dicendum, quod noſtram vel aliorum verecundiam, pietatem, exiſtimationem lædat, quod ſit falſum, inane, doloſum, irriſorium, ſophiſticum, ſeditioſum, ad oſtentationem noſtram, ad contumeliam alterius.

Silentium, inquit Epictetus q, ſit plurimum, loquere neceſſaria & paucis, & rarò, aut quando- C que: cùm te ad aliquid dicendum tempus vocat, dic quidem, ſed non de quauis re. Stultiloquium ſeu facetiæ vanæ, improbatæ à diuo Paulo r, vt otioſa verba à Chriſto s quæ non proſunt ad ædificationem proximi t.

p hæc Stoicorum ſententia Ci. l. 9. ep. fam. ep. 17. lib. c 8. ἀνὴρ δ᾽ ὁ qualis quiſque eſt, talia dicit & operatur. Ariſto. 4. Ethic. tract. 3. cap. 2.
q Arius in encomio epicte. cap. 38.
r ad Epheſ. 5.
s Matth. c. 12.
t ad Epheſ. 4. ad Col. 4.

Lingua noſtra Deo conſecrata in baptiſmo, vt deſtinata ſacris ſermonibus, quare non eſt prophananda vanis & ſcurrilibus, aut malis cuiuſcunque generis ſint ſermonibus, aut mendaciis, fucíſque doloſis lenocinio verborum: quanquam enim appareant verba auguſtiora quæ fucantur figuris, tamen non ideo meliora. Sed vt triticum concluſum in vaſe, menſura quidem auctum inuenitur, ſed vitiatum: ſic garrulus accepto ſermoni ſemper quidem addit, & maiorem reddit, ſed fide iam carentem. Oportet & certè non reſpondere ad interrogata, quæ ita inconſideratè proferuntur. Nam & melior tunc taciturnitas eſt quando ita verſutè contextæ ſunt interrogationes, vt ſi- D ne blaſphemia reſpondere non poſſis u.

u hoc & ait Cyrillus Alex. lib. 5. theſauri contra hæreticos cap. 2.

11 Quintò conſideranda perſona eius qui loqui vult, & eius ad quem habendus ſermo, vt vtriſque quemadmodum & rebus de quibus loquendum, conueniat. tractant enim fabrilia fabri, & rectè.

Nauita de ventis, de bobus narrat arator.

Conuenit intelligenti res, earum tractatio & ſermocinatio.

Conſiderabit dicturus num ſufficiant vires ad dicendum, num ſi accuſet probare poſſit, num odio impellatur, num pari vitio detineatur, de quo in alium dicturus ſit.

Item cui locuturus ſit, an cum muliere, infante, docto, indocto, furioſo, inimico, principe, priuato,

priuato,patre,matre, proximo, extraneo, ſuperiore,æquali, inferiore, irriſore, ebrio, ſapiente, loquaci.

Nam ſemper cũ ſuperioribus loquentes,reuerentiam: in verbis & modo debemus, & parentibus. Paucis cum mulieribus, pueris,ebriis, irriſoribus, inſanientibus. Nam illi ſemper addunt, effutiunt, dicta contemnunt. Paucioribus cum inimicis,ne detegant arcanum tuum,vel calumniandi ex verbis ſumant occaſionem , & melius eſſet ſi cum illis nihil loquaris : cùm vel nihil, vel parum te proficere ſenties; eſt enim laterem lauare & tempus perdere.

Loquendum ſubditis , filio, vxori, ſeruo, cum authoritate: æqualibus comiter.

12 Sextò conſiderandum in ſermone , an is qui loqui deſiderat , habeat authoritatem & poteſtatem loquendi vel non. Sic docendi authoritas,non omnibus data : ſed electis & profeſſoribus , vt ſuo loco dicemus. Chriſtus dæmonibus qui eius diuinitatem prædicare volebant, ſilentiũ imperauit , nec ſinebat eos loqui [a] , prohibitum laicis de ſuggeſtu verbum Dei docere [b].

In conciliis,comitiis,curiis, collegiis,in dicendis ſententiis, ordo ſeruandus eſt , qui & in albo ſcribendo conſtituitur [c].

Quibus verò data poteſtas loquendi,ſi non loquantur, non minùs impij & corrupti habentur, quam qui ſine authoritate loquendi audent ſibi munus vſurpare,& vt dicebat Eſaias vę mihi quia tacui [d].

a Marc. c. 1. verſ. 24. b in c. cum ex iniuncta 12. & c. excommunicamus 13. quia vero de hæretic. c l 1 §. in ſententiis de albo ſcriben. lib. 50. P. t. 3. agit de rogãdis ſententias ordine in ſenatu Gellius lib. 4. c. 10. d Eſaiæ c. 6. verſ. 5.

Malè audiuit Demoſthenes rhetor & orator populi Athenienſis, qui cùm prima oratione acriter reiecisſet petitionem legatorum Mileſiorum petentium auxilia , & poſtea in diem ſequentem re probata , interim corruptus pecunia à Legatis, cùm ea cœpiſſet eadem cauſa agi , prodiit ad populum multa lana collum ceruicéſque circumuolutus, dicens ſe συνάγχην, id eſt, anginam pati , & contra Mileſios loqui non poſſe , cui vnus ex populo exclamauir , συνάγχην , ſed ἀργυράγχην, *argenti anginam*, pati,nempe quòd corruptus auro obmutuiſſet [e]: quod & Demadi oratori obiectum eſt [f].

e Gellius lib. 11. c. 9. f Gellius lib. 11. c. 10.

Ad certam menſuram oratoribus & ad clepſydram data tantùm olim loquendi facultas erat, vt vltra progredi non liceret.

Reis verò damnatis qui ad ſupplicium adducebantur,licebat cibo & potu plenis , tria tantùm verba quæ vellent dicere:deinde ore obturato, ad necẽ ducebantur. vt ait Suidas in τρία ... *i. tria illa dicas, iuxta aulã*, id eſt in prætorio.

13 Septimò. Eſt modus etiam loquendi & dicendorum , habita ratione officij loquentium & inſtituti , ordóque obſeruandus ſecundum qualitatem orationis. Et ſicut in epiſtolis , ſalutationes, exordia, narrationes, petitiones, confirmationes, concluſiones, in publicis orationibus, & quæ alicuius maioris negotij inſtituuntur rectiſſimè ex arte Rhetorica & dialectica ſumuntur. In obeundis legationibus apud magnates, ſalutatio præponenda eius à quo legatio mittitur, commendatióque eius cui dirigitur & ſociorum collegatorum. Legatio deinc explicanda,adiicienda perſuaſio & excitatio verbis ad conſequendum quod petitur idoneis. Explicandus modus quo id fieri poſſit. Exempla adferenda de rebus ſimiliter factis, aſſignanda ſufficiens ratio:prædictis omnibus, epilogus addatur & concluſio.

14 Alia formula tractandi negotia cum priuatis,nec tantis vtendum periſtaſibus , ſed ſecundùm propoſita , clarè , dilucidè, breuiter, vtiliter, agendum.

15 Si agatur de explanatione artium,dialectico modo agendum priùs de prioribus, ſecundum ſpeculi noſtri ſyntaxeos artis mirabilis traditionem ,vel ſecundum aliam, ſi inueneris meliorem.

In hypotheſi autem legum enarranda: primùm lex ipſa legenda , intelligenda ex integro , caſus fingendus : diuiſione facta,ſi eam patiatur , exponenda , deinc difficilia verba textus, colligenda mens,rationes eius tradendæ, & poſtea in quibus deficiat,quibus aduerſetur & quare cum ratione diuerſitatis. Quæſtiones ſi occurrant ex his formandæ & diffiniendæ. euitanda parerga,& longè diſſita,quæ magis inuoluunt quàm ſatisfaciant.

Erit in omnibus oratio diſpenſanda & vox dicentis pro locis,cauſis, temporibus.item longitudo & breuitas,Sic Eccleſiaſtici cap. 32. *Loquere adoleſcentule ſi opus ſit tibi, vix bis , ſi interrogatus fueris in breuẽ ſummam paucis redige multa.* Magna enim animaduerſione opus eſt vt linguæ poteſtate cautè ac ſecurè vtaris [g].

g Plutarch. in paræ.

Pericles eloquentiſſimus vir , antequam verba facere inciperet,precari & vota facere conſueuerat , ne verbum quidem ſibi in mentem veniret, quod à rebus ipſis videri poſſet paulò alienius.

Oratio eorum qui rei publicæ conſulunt , debet eſſe ingenuitatis plena,verax,& cęteris abundans quæ addit Plutarchus in politicis. Inſtruunt Perſæ liberos etiam vera loqui [h].

h Herodotus in 1.

16 Modum habet oratio etiam in pronunciatione , in qua ineſt vocis & ſpiritus moderatio: vt dicatur clare,leniter , legitimo literarum ſono, accentu, dictione recepta modeſtè, non clamore immoderato rabularum inſtar aut hiſtrionum ſeu mimorum,vel ioculatorum,cum cõueniente corporis,linguæ , oris motu, ſine hiatu labiorum , ſit facies dicentis recta, non ſupinus vultus , non labia detorqueantur , non deiecti in terram oculi, non eleuata vel depreſſa ſupercilia,non mordeantur labia.

Oratio & vox in ſuaſione , authoritatem & grauitatem requirit:in indignatione, reprimenda, miſeratione flectenda in ſubmiſſis , leuiter & pedeſtri more incedendum:in incitatis , grauitate vtendum:in temporariis delectationibus moderate;laude & vituperio,temperatè. Laudatio longa arguit adulationem ; vituperatio longa , malignitatem.

Sed non tam modus in verbis quærendus,quantùm in cauſa dicẽdi: ſicut Iphicrates Ariſtophontis imperator, oratione meliorẽ eſſe aduerſarium actorem dicebat ; cæterùm ſuam ipſius cauſam longè potiorem [i].

Finis conceſſæ linguæ & facultatis vocis , apparet per ſe. Linguam , inquit [k] Suidas, natura fecit , ad duas maxime functiones , quarum vna prodeſt ad ſaporum diiudicationem: Altera, vt nobis bene ſit,quantum videlicet ad ſermonem pertinet , & finis eſt ſignificatio ſermonis, explicatio cogitationũ materialis vox eſt , effector verò animus rationis particeps: inſtrumenta, lingua,palatum,dentes & fauces.

i Plutarc. in politic. k Suidas in verſ. γλῶττα.

De Poëtica ſcientia.

CAPVT V.

DE Poëtis admittendis in republica, diuerſæ fuerunt opiniones : aliqui enim eos improbarunt,

barunt, aliqui approbarunt, & omnibus videtur A eſſe propriæ ſententiæ quædam ratio. Plato in 3. cap. de republ. prohibet audire tragica de inferis, ne ciues timidiores fiot, néve falſa aut turpia de diis aliiſque audiantur, vt & mendacia loqui. Prohibet audiri, & carmina poetarum quibus intemperantes fiunt, Heroum aot magnatum libidines, rapinas, & id geous vitia. Ideo & prohibetur Chriſtianis legere figmenta poëtarum, quòd per oblectamenta inanium fabularum, mentem excitant ad incentiua libidinum. Sunt & impietates ibi de Deo, aliis diuinitate tributa: vt verè pudendum ſit imo abominabile quibuſdam chriſtianis, ſiue id ſerio ſiue id ioco faciant, pronunciare Iouem, Saturnum, Herculem, & ſimilia idola deos. Non enim ſolùm thura offerendo dæmonibus immolatur, ſed etiam eorum dicta libentiùs capiendo a.

a Iſid. lib. 3. ſententiarum de ſummo bono. c. 13. cap. 1. ideo prohibetur 37. diſtinct.

Coluerunt aliquando Romani poëſis excellentiam b, aliquando exoſam habuerunt ob nimiam B licentiam, qua in infamiam etiam bonorum ciuium abutebantur c. Oratio & Catonis declarat, obiectum vt probrum M. nobiliori, quòd is in prouinciam poetas duxiſſet. Duxerat autem ille conſul Ennium. Refert Gellius d ex libro Catonis qui ſcriptus eſt carmen de moribus, *veſtiri*, inquit, *in foro honeſte, mos erat: domi quod ſatis erat equos carius quam coquos emebant; Poetica artis honos non erat, ſiquis in ea ſtudebat, aut ſeſe ad conuiuia applicabat, graſſator dicebatur.* Statuit & Philippus Imperator, ne poetæ vlla immunitate donarentur e.

b Cicero orat. pro Archia poeta, Horat. ad Auguſtum lib. 2. ep. 1.
c Auguſt. lib. 2. de ciu. Dei.
d Gellius lib. 11. c. 2.
e l. 1. lib. 3. de profeſſ. & med. lib. 10. C. tit. 52.

Prodidit fidem, & religionem etiam Ethnicorum confudit, poetarum impudentia: qui dum myſtica ſe tractare profitebantur, tamen deorum origines & fictiones literis mandarunt; vnde rurſum ex impietate impietas, & ex Theogonia Heſiodi & aliorum, & Homeri fabulis, nati plures C dij fictitij & abominabiles, quàm homines, ex quibus Latini hauſerunt virus, & in ſua poëmata transfuderunt. rurſúmque ex illis aliæ nationes tam delira & arbitraria diuina confixerunt, vt ex impietate ridiculi etiam facti fuerint & abſurdiſſimi vates. prædixerat Sibylla f idipſum de Græcorum poetis.

f Sibylla lib. 3. oraculorum.

[illegible]

Græciam hinc q̃ ideo miſeram vexabunt poetæ. prædixerat & eadem g de Homero quòd cæcus futurus eſſet poeta, quódque deos ficturus & falſa editurus.

g Sibylla lib. 4. oraculorum.

a Inter perniciosos poetas, & ſatyrici magis mordaces, inſtar canum, & araneorum, & beſtiarum venenatarum, quæ vt ex floribus illæ bonis conficiunt venenum, ſic iſti ex actibus hominum, ſuas ſatyras more canum latrantes, omiſſis virtutibus eorum quos reprehendunt conficiunt, & D ſibi criticorum vel cenſorum nomen arrogant; cùm tamen non eos odium vitiorum, & malè ſi qua ſint actorum, ad ſcribendum impellat, ſed rabies inuidiæ & innata maledicentia, qua famam, nomen, & decus hominum turbare, inficere & maculare conantur. Sæpe magis venali calamo vel ventris cauſa ad nutum inimicorum innocentium, ſcribentes meras calumnias & impoſturas, dignas capitali ſententia: cùm charius cuique eſſe debeat bonum nomen quod ipſi obſcurare conantur, ipſa propria vita. Vt certè olim C. Luterius Priſcus, magni ominis poeta & eques, qui in Germanici mortem carmen egregium ſcripſerat ac magnam pecuniæ vim pro eo acceperat, accuſatus fuerit, quòd per morbum

A Druſi ante eius mortem carmen ſcripſiſſet, & ideo à ſenatu condemnatus obiit h, tanquam mali ominis author.

h Dio Caſſius lib. 57. hiſt.

3 Plato reipſa videtur docuiſſe, hunc quem dicunt enthuſiaſmum ſeu furorem poëticum, & artem poeticam, non conuenire grauitati morum & philoſophiæ. Is enim iuuenis admodum, dithyrambos, deinde mele, mox etiam lyricos verſus ſcripſit i: maturior quoq; Tragœdias, quas cùm in Dionyſij theatro recitaturus eſſet, in Socratem incidit, cuius ſcientia delinitus, philoſophiæ operam dare cœpit, poemata igni tradidit, inquiens [illegible]. *i. adſis huc ô Vulcane, Plato opera tua nunc indiget.*

i Diog. Laert. lib. 3. in Platone.

Addam quod fingit Ariſtophanes in Ranis, qua mente autem dixerit neſcio, Bacchum deſcendiſſe ad inferos vt Euripidem, aut bonum aliquem poetam inueniret; apud ſuperos enim B non reperiri niſi malum, dicebat.

Ipſe etiam Plato, poëtas in vniuerſum ex ſua republica eiecit: quòd venenum melle conditum pueris inſtillarent, & fabularum illecebris, deorum prætextu, ad maxima adducerentur adoleſcentes ſcelera. Pythagorei, poetas ex ſcholis ſuis eiecerunt k. Item Epicurus cùm omnes liberales artes, tum etiam poeſim tanquam auicularum deliramenta ridebat l, qua etiam ratione Eratoſthenes definit poeticen [illegible], *anile deliramentum* m. Et Zeno Citticus Stoicorum princeps dicebat, nihil eſſe ad perceptionem diſciplinarum ineptius poetica n.

k Diog. Laert. in Empedocle.
l Plutarch. lib. de audiend. poëtis.
m Cœlius Rhodigin. lib. 7. c. 4.
n Diog. Laert. lib. 7.

Et Ariſtoteles maximè, inquit, hi ſuaptè natura perſuadent, qui permutationibus affecti ſunt. quo fit vt exagitatus exagitet, perturbétque veriſſimè perturbatus. Quapropter vel verſatilis ingenij viri, vel furore perciti, poetica eſt. Etenim C poetarum aliqui ab ipſa natura, ad poeticam benè formati ſunt, aliqui autem à mente abſtrahuntur o. vt Maracus p, ciuis Syracuſanus poeta etiam præſtantior erat, dum mente alienaretur. Et quibus calida & permulta bilis eſt, ſunt ingenioſi, loquaces, ad iram & cupiditatem propensi. Multi etiam, quòd illi calor ſedi mentis in vicino eſt, morbis veſaniæ implicantur, aut inſtinctu lymphatico infureſcunt; ex quo, inquit Ariſtoteles, Sibyllæ efficiuntur, & Bacchæ, & omnes qui diuino ſpiritu incitari creduntur, cùm ſcilicet id non morbo, ſed naturali intemperie accidat.

o Ariſtot. lib. 1. de poëtica, c. 14.
p Ariſt. problematum, ſect. 30. q. 1.

4 Aliunde ſuadent exempla, & aliquot rationes, non eſſe contemnendam in republica omnino authoritatem & ſtudium poetices: quanquam opera poetica multa pluribus rationibus meritò ſint ex republica excludenda. non enim ars & modus contexendi verſus improbari debent, ſed materia quæ verſibus concluditur: quod D & de Rhetorica & eloquentia iam ante explicatum eſt.

Fuerunt poëtæ olim familiares regum Euripides, Archelai regis Macedoniæ: Anacreon, Polycratis Samiorum Tyranni: & Hieronis Syracuſiorum, Æſchilus & Simonides: cum Dionyſio Siciliæ Philoxenus: cum Antigone Macedoniæ rege, Antagoras: Rhodius, & Aratus Solenſis: Apud Homerum Alcinoe familiaris Demodocus, & Agamemnon apud vxorem poetam reliquit q peregrè profecturus.

q Pauſanias lib. 1. rerum Atticarum.

Et ſi poetarum authoritas à Iuriſprudentibus non fuit omnino reiecta, nam & illa alicubi vtuntur: non erit alienum in teſtimonium etiam illos, in diſtinctione poetarum aduocare, maximè

a Ariſtoph. in Ranis.

Ariſtophanem a apud quem ſic alloquitur Æſchillus Euripidem.

Αἰσχ. ἀπόκριναί μοι. τίνος οὕνεκα χρὴ θαυμάζειν ἄνδρα ποιητήν:

Εὐρ. δεξιότητος καὶ νουθεσίας, ὅτι βελτίους τε ποιοῦμεν τοὺς ἀνθρώπους ταῖς πόλεσι.

Æſchillus, *Reſponde mihi, cuius gratia oportet admirari viros poetas.*

Euripides, *dexteritatis & admonitionis quòd meliores facimus homines in ciuitatibus.*

Et paulò poſt

Αἰσ. ταῦτα γὰρ ἄνδρας χρὴ ποιητὰς ἀσκεῖν, σκέψαι γὰρ ἀπ' ἀρχῆς
ὡς ὠφέλιμοι ποιητῶν οἱ γενναῖοι γεγένηνται.
Ὀρφεὺς μὲν γὰρ τελετάς θ' ἡμῖν κατέδειξε φόνων τ' ἀπέχεσθαι,
Μουσαῖος δ' ἐξακέσεις τε νόσων, καὶ χρησμούς, Ἡσίοδος δὲ
γῆς ἐργασίας, καρπῶν ὥρας, ἀρότους: ὁ δὲ θεῖος Ὅμηρος,
τάξεις, ἀρετάς, ὁπλίσεις ἀνδρῶν. id eſt

Hæc enim oportet veros poetas exercere. Conſidera enim a principio quòd vtiles poetarum generoſi fuerunt.

Orpheus enim quidem ſacrificia nobis oſtendit, & cædibus abſtinere.

Muſæus autem curationes morborum & oracula: Heſiodus autem terræ operationem, fructuum tempora, arationes: Diuinus Homerus ordinationes, virtutes, armationes virorum.

Fuerunt omnes diſciplinæ poſtea à poëtis tractatæ, ipſamet philoſophia & theologia: vbi certè non eſt diffitendum, adiectas fabulas quæ ſunt illorum inuentum, valde quidem ingenia ethnicorum non tam delectaſſe quam corrupiſſe. ſed nec laudamus næuos in corpore, neque abuſum in re, ſed rem puram & artem, qua & Dei laudes decantatæ ſunt, & virorum fortium & dignorum laude memoria: quæ quamuis more poetico plus C habeant in fronte quàm in veritate, tamen orationem habent aptam & conuenientem ad excitanda ingenia ad imitationem, vt Tyrtæi poetæ verſus, ad bellum excitarunt iam arma proiicientes, & ad victoriam obtinendam animos addiderint Lacedæmoniis. Neque etiam oracula antiquitùs reddebantur aut vix ſine poëſi aut verſibus: nam poëtica oratio hoc proprium habet, vt paucis & ſtrictim multa proferat & maiore communi applauſu.

b Suid. Pauſanias in Meſſenicis.

Fuerunt & leges antiquis per verſus, eóſque paucos diſcendæ & memoriæ mandandæ traditæ, cùm conſtructio carminum multum ad memoriam facere credatur.

Draco leges Athenienſibus, tribus verſuum millibus ſcripſit. Pittachus Mytilenæus tyrannus, patriæ ſexcentis elegiis.

Vſum poetarum in republic. Gallorum fuiſſe poteſt docere Diodorus Siculus c. Poetæ, inquit, D tanti apud Gallos fuit, vt cùm inſtructa acie exercitus, eductis tactíſque enſibus propinquant, non ſolùm amici, ſed hoſtes quoque eorum interuentu à pugna conquieſcát. arbitror illos fuiſſe Druidas qui verſibus ſuis prudentiam & theologiam docebant, vt eſt apud Iulium Cæſarem d, & magnæ & propemodum diuinæ habebantur authoritatis. Quod ſiquis hodie vſque adeò criticus ſit, vt poetas omnino propter falſos deos impietatis, laſciuiam, amores vetitos, & alia plura damnãdos cenſeat, vel ex eo debet admittere bonos cenſores & præceptores, qui quæ prætereunda ſunt admoneant & damnent & refellant: ne plus noceat contemptus explicationis quàm iuuet prohibitio. Cùm enim tãta ſit poetarum bibliotheca, vt exu-

c Diod. Sicul. lib. 6. cap. 9.

d Iul. Cæſ. lib. 6. de bello Gallico.

A lare vel corrumpi omnino nequeat: ſaltem eligẽdi ſunt viri probi, qui poetas legendo indicent falſa & noxia: ſunt & quædam in illis bona, vt puritas ſermonis, carminum contextura & græca & latina, quæ iuuare poſſunt diſcentes literas.

Sunt & in veterum poetarum ſcriptis quædam, quæ veluti aurum inter feces terræ, poſſunt latentia in vſum Chriſtianæ religionis etiam tráſferri: vt & diuus Paulus diſputans cum Athenienſibus de ara erecta Deo ignoto, adduxit in teſtimonium pro Dei potentia: illud, *in ipſo viuimus & mouemur, & ſumus, ſicut quidam veſtrorum poetarum dixerunt* e & alibi f, *Cretenſes mendaces, ex authoritate,* poëtæ Græci dicit. Iuriſconſulti ſæpe etiam in reſponſis ſuis vſi ſunt teſtimoniis Homeri, & poëtarum aliorum ethnicorum.

e Actorum 17. f ad Titum c. 1. verſ. 12.

De poëſi itaque dicendum eſt quod de aliis artibus, quodve de moneta, in quibus mores & B vſus hominum & authoritas mutatur. Iamq; ſuo tempore Ouid. 3. de arte ita cenſuit ibi.

Cura ducum fuerant olim regumq; poetæ
Præmiaq; antiqui magna tulere chori, &c.
Nunc hedera ſine honore iacent operataq; doctis.
Cura vigil, muſis nomen inertis habet.

Fertur Veſpaſianus g Imp. Rhetoribus ac poëtis tam Græcis quàm Latinis, primus ſalaria è fiſco conſtituiſſe.

g Suet. de claris Rhetor.

De philoſophia & philoſophis in republica.

CAPVT VI.

NEmo eſt qui negare cum ratione poſſit, ſapientiam & ſcientiam de moribus regendis & componendis, cognitionem rerum naturalium C & artem diſſerendi, eſſe neceſſariam reipublicæ. Sophiſtas ideo & philoſophos in complenda bene inſtituta republica, neceſſariò deſiderari. Sapientiæ moralis pars, in actione conſiſtit. Naturalis, contemplationi deputata eſt: illa ethica, hæc phyſica dicta. Tertia rationalis, per quam verum diſtinguitur à falſo. Contemplationi cognitio rerum propoſita, in actione, ſuiipſius cognitio. Ab actione viri boni, à contemplatione appellati ſapientes, græcis primum σοφοὶ poſt σοφισταὶ à ſapientiæ profeſſione Pythagoras verò, non ſe σοφὸν, quia ſolus Deus ſapiens, non ſophiſtam, ſed φιλόσοφον philoſophum, id eſt, amatorem ſapientiæ, dicere voluit. Sophiſtas aliquando eloquentiæ profeſſores: Sapientes verò & philoſophos, eos qui rerum cognitionem diuinarum præſertim, atque ideo ipſius magiæ traderent, appellatos conſtat: quique res cæleſtes & naturales inquirerent h. quo pertinent antiqui illi prophetæ Caballiſtæ Indæorum, magi Perſarum, Chaldæi Babyloniorum & D Aſſyriorum Indorum Gymnoſophiſtæ, Gallorum Druidæ, Græcorum Pythagoræi & Platonici.

h Ariſt. in Magico Sotion in decimo-tertio ſucceſſionis libro. Diogen. Laert. in lib. 1. de vit. phil.

a Philoſophiam profundiorem doctrinam Theodoſius & Valentinianus dixerunt, eamque inter publicas ſcientias expouendam in republica, connumerari voluerunt, & ſepararunt à ſophiſtica & dialectica, *habeat igitur*, inquiunt, *auditorium ſpecialiter noſtrum, nempe quod in capitolio, in his primum quos Romana eloquentia doctrina commendat, oratores quidem tres numero, grammaticos decem: in his etiam qui facundia grauitate pollere noſcuntur, quinque ſint ſophiſtæ & grammatici æquè decem: Et quoniam non his artibus tantùm adoleſcentiam glorioſam optamus inſtitui, profundioris quoque ſcientiæ atque doctrinæ*

memora

memoratis magiſtris faciamus authores, vnum igitur ceteris adiungi volumus, qui philoſophiæ arcana rimetur: duos quoq; qui iuris ac legum voluntates pandant: ita vt vnicuiq; loca ſpecialiter deputata, aſſignari facias tua ſublimitas: ne diſcipuli ſibi inuicem poſſint obſtrepere, vel magiſtrorum linguarum confuſio permiſta, vel vocum aures quorundam, aut mentes a ſtudio literarū auertat a.

a Theodo. & Valent. in l. vn. de ſtudiis liberali. vrbis Romæ. lib. 11. c. tit. 18.

3 Philoſophum Cicero videtur deſcribere de oratore, vt ſit is qui ſtudeat omnium rerum diuinarum atque humanarum vim, naturā, cauſámq; noſſe, & omnem bene viuendi rationem tenere; & philoſophiam, cognitionem omnium optimarum rerum, atque in his exercitationē b. Et Clemens Alexandrinus c, *hæc tria*, inquit, *ſibi vendicat noſter philoſophus, primum quidem contemplationem: ſecundò autem præceptorum executionem: tertiò verò bonorum virorum conſtitutionem: quæ cùm conuenerint, efficiunt virum cognoſcendi poteſtate præditum.* Omnem etiam philoſophiam Plato in tres partes diuiſit, physicam, ethicam, & logicam: physicam deinde in ſenſibilium doctrinam, & in incorporalium contemplationem partitur: quam diuiſionem apud Iudæos multo tempore ante Platonem factam fuiſſe inuenies d. Dicunt & Græci contemplationem pulcherrimam & eximiam philoſophiæ partem, per quam diuina attentiùs conſiderare volentibus, prout hominibus conceditur, comprehenſibilia ſunt e.

b Cic. 3. de orat. e ne
c lib. 2. ſtromat.
d Euſeb. Pamphili. lib. 11. de præpara. euangelica. 2.
e Cyrill. Alexand. lib. 2 contra Iulian. apoſtatam.
f Diog. L. li. 1.

Philoſophiæ profeſſores, antiſtites & ſacerdotes dicti f.

Philoſophia diuina & Dei opt. Max. donum dicitur à Cicerone in Tuſc. quæſt. quia & philoſophia nihil aliud eſt, quam vt amor ſapientiæ, ſic & veritatis vt ait Plato g atque amor ipſe diuinus eſt, & ab arce, vt ipſe loquitur, Iouis, in terram demiſſus h. Tradit & Iāblichos i Pythag. & Platon. didiciſſe philoſophiam ex ſacris columnis Mercurij.

g Plat. in phædone & libris de republ.
h Plat. in ſympoſio, in phæd. Heſiodus in theogonia, Orpheus in Argonautis
i Iamblic. li. de myſteriis Ægyptiorum.

4 Apud Indos quidam eligebantur ad examinandum iuuenes ad philoſophiam diſcendam admittendos: qui multa ex eorum aſpectu coniiciebant: oculi namque primùm mores hominū plerósque indicant, multa etiam in ſuperciliis genîſque poſita ſunt, ex quibus ſapientes & natura periti homines, imagines, velut in ſpeculo inſpiciētes, quæ mens illis, quoque ſit ingenium contemplantur. cùm enim magno in honore apud Indos haberetur philoſophia, neceſſe erat omnibus modis probatos eſſe, qui ad eam percipiendam accedebant k.

k Philoſt. lib. 2. de vita Apol. c. 12.

5 Scientiæ quæ ad cognitionis ſapientiæ momentum ac opem maiorem ferunt, dicuntur partes philoſophiæ, qualis diſputandi ars. item anſæ philoſophiæ dicuntur, arithmetica & geometria à Suida l. qui enim cœleſtium & orbis ſcientiam adipiſci deſiderant, debent eſſe harum participes & inſtructi. vt Pythagoras ſoluto ſilentio auditoribus iubebat κατὰ φυσικὰ eſſe, id eſt inſtrui diſciplinis, geometria, gnomonica, muſica, cæteriſque altioribus diſciplinis, quas antiqoi vocabant mathematicas m. Deſiderauit & Plato & Socrates vt nemo à geometria ingrederetur ſcholam. & Xenocrates ad eum qui neque muſica, neque Geometria, neque Aſtronomia inſtructus, ludū ſuum frequentare cupiebat: Abi, inquit, anſis enim & adminiculis, philoſophiæ cares n. Geometriæ vtilitatem, & eius particulam eſſe arithmeticam, docuit Plato o, intereſtque reipublicæ eam diſcere & exercere p. Geometria, arithmetica & muſica, habent in ſua ſcientia veritatem: quamuis illa

l Suidas in verbo Λογικά.
m Gel. li. 1. c. 9.
n Orig. L. li. 4.
o Plato dial. 7. de republ. vel iuſto.
p l. 2. de maleficis & mathe. mat. li. 9. C. tit. 18. vide de partibus Geomet. Gel. li. 16. c. 18.

A ſcientia non ſit ſcientia pietatis, vt euangelica, vt ait D. Hierooymus ad c. 1. epiſtolæ ad Titum, qui refertur à Gratiano in c. ſi quis artem, 10. §. geometria, 37 diſtinct. probati inter profeſſores Geometriæ, l. 2. de variis & extraord. cognit. improbatæ reliquæ diuinationes mathematicæ impoſturæ.

6 Philoſophia Moſaica quadripartitò diſtributa in partem hiſtoricam, legitimam ſeu moralem naturalē, in qua de ſacrificiis contemplatio, theologicā quæ eſt de ſupernis & diuinis contēplatio, quam Plato dicebat eſſe re vera magnorum myſteriorum, quam & ſpeciem Ariſtoteles vocat, μετὰ τὰ φυσικὰ id eſt poſt naturalia q. Háncque Hebræorum philoſophiam primā fuiſſe, à qua Græci ſuam acceperūt, docet Tatianus oratione contra Græcos, & Clemens Alexandrinus r. Naturalem vtramque cognouiſſe Salomonem apertè teſtatur ſacra pagina 3. Regum c. 4. verſ. 33. & ſequ.
B & Eccleſiaſtici c. 47.

q Clemens Alexandr. lib. 1. ſtromatū.
r Cl. Alex. lib. 1. & 2. ſtromatū.

De abuſu philoſophantium & de remedio

CAPVT VII.

1 SED quia perſuaſio ſcientiæ decipit multos: ſic plures dicentes ſe ſapientes, ſtulti facti ſunt, dúmque contendunt alij aliis excellere pertinaciter, hæreſes & doctrinas in philoſophia, quas ſectas dixeruot, excitarunt, & inter philoſophos ideo ſententiæ contrariæ propoſitæ & defenſæ ſunt. Tantus enim ſuiipſius amor, tanta dictorum philautia, tanta ſuperbia vt dicam vno verbo, vt potiùs de quæſtionibus incertis quam de veritate ipſa contendere voluerint. atque ſub palliolo philoſophico & profeſſione, contemptus rerum humanarum, profundiſſima latet iactantia & arrogantia, & nutritur ad res audiendas
C peſtifera temeritas, vt proculdubio multum intereſſe cognoſcamus inter philoſophiam & philoſophos.

2 Sunt enim vt plerumque nomine philoſophi & re vera mancipia vitiorum. neque vix quiſquam eorum qui celebrantur philoſophi, Græcorum inueniuntur, qui non inſigni ſcelere vel pluribus fuerint infecti: iſti enim vmbram verorum philoſophorum, ſed non ſapientiam amplexi ſunt. Porphyrius libro quo de philoſophis agit, Socratem taxat ex Ariſtoxeno qui eius vitam ſcripſit, quòd fuerit libidinoſus, duarum vxorum, iracundus vſque ad furorem, inobediens patri marmorario, proſtitutus Archelao Anaxagoræ diſcipulo, quòd in conferta populi turba conflictaretur circa ſtatuas Hermetia, & menſas trapezitarum, quòd non contentus duabus vxoribus alias
D fœminas publicè inibat.

3 Tradit idem de Platone, quòd iuuenes nudos in palæſtra cum voluptate ſpectabat, iræ eſſet impatiens, dicacis linguæ. Xenophon quoque ad Æſchinem Socraticum, incuſat Platonem monſtrorum Ægypti participem, & quòd ille & Ariſtippus luxuriam approbantes Dionyſij tyranni menſam & conſuetudinem approbauerint, vt non ſine cauſa Plato iuſſus fuerit ab eodem Dionyſio venundari s. Athenæus, lib. xj. cap. xxij. & xxiij apertè docet Platonem fuiſſe implacidum, conuiciatorem, maledicum, moribus improbum, inuidum, Socrati præceptori ingratiſſimum, glorioſum, vanum, qui nihil ex ſe, ſed aliis boni dixerit, tyrannorum magiſtrum. Taxatur & Socrates ab Ariſtophane in Nebulis, tanquam atheus & ſtolidus.

s Æmil. Probus in Diony.

& ſtolidus. Accuſatur & Plato à Timone, tanquam Plagiarius, quòd ex libris Pythagoricæ diſciplinæ ſuum Timæum fecerit, ex quo doctos eſt habitus a. voluit in vtramque partem fere ſemper diſputando incerta relinquere, vxores, liberos, voluit eſſe communes, contra rationem & certorum matrimoniorum vſum.

a Gellius lib. 4. cap. 8.

4 Refert Hermippus Pythagoræ impoſturam inſignem. Ait enim, eum quum in Italiam veniſſet, ſubterraneam feciſſe domum, matríque mandaſſe quæ contingerent, tabulis perſtringeret, tempuſque annotaret, deinde illum deſcendiſſe, ac dum rediret id matrem feciſſe: Anno autem elapſo, aſcendiſſe è terra Pythagoram ex effoſſa domo ſqualidum ac macie confectum, aduocatáque concione dixiſſe ex inferis ſe aſcendere, atque vt fidem faceret, recitaſſe quicquid eueniſſet, & ita dediſſe opinionem aliquid diuini in ſe eſſe, quod ſcribit etiam Diogenes Laertius b, qui & ait habitum fuiſſe ſeditioſum, vt alij etiam, tyrannidem concupiſcentem cum ſuis.

b Diogenes Laertius in S. & in Pythagora.

5 Lucretius philoſophus habitus celeberrimus, atheos fuit & planè immortalitatis animæ oppugnator, vt conſtat ex eius libris. in voluptatibus totus cum ſuo Epicuro, quemadmodum, & Plinius Deum negauit. c

c Plinius li. 7. c. 55.

6 Stoici habiti diligentiſſimi virtutum cuſtodes acerrimi vitiorum & voluptatũ hoſtes, Deum rerum omnium opificem ſecundarum cauſarum vinculis deuinciunt, fati & neceſſitatis legibus conſtringunt, agendique libertate à fato ſeparata ſpoliant.

7 Suillus exprobrat Senecæ, apud Tacitum d, quod cum Agripina & Germanici filia, matreque Neronis, rem haberet. qua de re & tandem ipſe Seneca reus factus eſt, vt ait Dio Caſſius e. Refert & idem f Anneium Senecam ſtudiis ſapientiæ eminentiſſimum ſeculi ſui, inſimulatum adulterij cum Iulia M. Vicinij vxore, Germanici & Agripinæ filia, confictis in illam à Meſſalina criminibus, vnde & vt reus pulſus erat in exiliũ donec ei Agripina reſtitutionẽ impetrauit, vt ait Cornel. Tacitus g. Addit & Xiphilinus ex Dione, aliter Senecam egiſſe quàm diceret, ſcelerum refertiſſimum & impulſorem vt Nero matrem necaret cum qua ipſe conſuetudinem haberet, conſpiratorem contra Neronẽ ipſum cum Ruſo præfecto prætorij, vnde miſſo ſanguine mori coactus.

d l. 14. Annalium.
e in Nerone.
f lib. 60.
g lib. 12. annal.

8 Pythagoras, Empedocles, Democritus, Plato, Philoſophus, taxantur à Plinio li. 30. c. 4. quòd ob diſcendam vanam magiam nauigaſſent, exiliis veriùs, quam peregrinationibus propter eam ſuſceptis.

9 Diogenes Cynicus philoſophus habitus, plenus ſpurcitia erat & impudentia canina, atque adulterator in patria monetæ publicæ, ob quod ſe ſo fugam vt lateret côiecit, vt ſcribit Diog. Laert.

10 Sic Ariſtophanes in Nebulis, arguit Socratem quòd iniuſtum ſermonem doceret ſub perſona Strepſiadis, qui oneratus debitoribus ad Socratis ſcholam declinauit, vt doceretur ſermone iniuſto quo debitores poſſet fruſtrare, eoque fine Phideppidem filium ſcholæ tradidit, qui iniuſta patri inferens, ea doctrina perſuadere volebat patri, ſe iuſta inferre.

11 Suidas in Æſchine abundè docet philoſophos contra ſuam egiſſe profeſſionẽ, quæ prohibet eſſe pecuniæ cupidos. Æſchines, inquit, Lyſaniæ filius ad Dionyſium in Siciliã pecuniæ petendæ cauſa abiit: Plato, ter emenſus Charybdin ob Siculas opes: Ariſtippus item & Cyreneus, & Helycon Cyzenæus, & Phæton cum Rhegio exularet, ita Dionyſij ſubiere theſauros, vt vix inde emerſerint. Et aiunt Cnidium Eudoxium, aliquádo quoque veniſſe in Ægyptum, ac profeſſũ fuiſſe ſe pecuniæ cauſa veniſſe, & locutum fuiſſe regi.

Et Speuſippum ita pecuniæ cupidum, vt ad Caſſandri nuptias comeſſatum iret, & poemata frigida a ſe compoſita, mercede cantilaret.

Idem addit huic rei, quòd antea philoſophi dicebâtur, vt Solon & Pythagoras. Sed poſtquam Protagoras, Prodicus, & Gorgias, philoſophiam ſuis auditoribus vendidarunt, quaſique proſcripſerunt ſapientiam, nominis huius honorem, ita vt numi ſolet vis, poteſtas cadere, vileſcere ac interire propè cœpit, vt ait Themiſtius in Sophiſta h oratio. 4. Gellius, libro tertio capite quinto in ſyncerũ philoſophum fuiſſe tradit ſed acerrimum ſophiſtarum: pecuniam quippe ingentem quum a diſcipulis acciperet annuam, pollicebatur, ſe id docere, quanam verborum induſtria cauſa infirmior fieret fortior.

h l. in honoribus S. 5. philoſophis, de vacatio. & excuſatio. muner. lib. 50. ff. tit. 5.

Cùm tamen vera philoſophia lucrum contemnat & pecunias, ſua natura quæ facit vt ſapientiæ ſtudioſi, omnium rerum ſecularium curam relinquant vt liberiùs contemplationi eius inſeruire poſſint. Et proinde, philoſophi tantùm nomine non reipſa merentur dici qui deſiderant per illam artem ditari, & ad lucrum illam exercent, vt rectè profeſſio & deſiderium manifeſte repugnent: i Et certè, vt ait Themiſtius k in Sophiſta, oratione 4. ἀλήθεια σοφία, id eſt, vera ſapientia, non æſtimatur pretio nummario aut pecunia, quod & de ciuili ſapientia dixit Iuriſconſultus.

i l. 6. de muneribus patrimonia libro 10. c. Lucianus in Nigrino.
ἀλήθεια φιλοσοφία, ἀλήθεια ... τοῦ ...

Inuehitur in philoſophos iniquos Gellius l, propoſito contrario exemplo veri philoſophi M. Catonis conſularis & cenſorij, egere ſe multis rebus, & nihil tamen ſe cupere dicentis, quo plus commoueri poſſunt homines ad exhortandam parſimoniam ſuſtinendámque inopiam, quam græcè præſtigiæ iſtorum philoſophari ſe dicentium, vmbraſque verborum fingentium, qui ſe nihil habere, nihil tamen egere ac nihil cupere dicunt, cùm & habendo & egendo, & cupiendo ardeant: tamen qui verè philoſophati ſunt contempſerunt omnino, & potiùs voluntate quam re interdum pauperes. hæc eſt vera philoſophia chriſtiana, vt ſimus tanquam nihil habentes, & omnia poſſidentes; damnatur enim in bonis, non res ſed affectio & cupiditas, & qui deſiderio tenentur habendi, nunquam diuites euadunt: ſed quò plus poſſident plus deſiderant, quales ſunt hydropici circa aquas, vt rectiùs fecerint qui & propria reliquerunt vt philoſopharentur verè, & ciuibus diuiſerunt, vel in mare proiecerunt, vt Craterem feciſſe teſtatur Diogenes Laertius.

k l. 1. 5. proinde de extraordinaria cognitio. ff.
l lib. 13. c. 22.

12 Ariſtoteles Hermiæ concubina potitus qua exarſit, duxit eam, & gaudio elatus mulieri immolauit, vt Athenienſes Eleuſinæ cereri, eiſque Hermiæ pæana ſcripſit, ideóque ab Euriphidonte Hierophanta impietatis eſt accuſatus, vocat Eurimedontem ſacrificum cereris m. ipſe autem Ariſtoteles aconitum bibens, ſeptuageſimo ætatis anno mortuus eſt n. Cognatus verò eius fuit Calliſthenes Olynthius, commendatus Alexandro ab Ariſtotele, qui incuſatus inſidiatum in Alexandrum, cauea ferrea circumductus incluſus in pedore, poſtea leoni obiectus eſt, & ita vita exceſſit. Quamuis Q. Curtius o dicat Calliſthenem initi conſilij in caput regium, innoxium inter tor-

m Diogenes Laertius in vita Ariſtotel.
n Diog. Laer. prædicto loco.
o Q. Curtius 8. de geſtis Alexa. ri. in fine libri.

F menta

menta interiiſſe. Sed Iuſtinus Calliſthenem philoſophum accitum ab Alexandro magno, narrat tanquam antea familiarem multùm in condiſcipulatu apud Ariſtotelem, vt acta eius ſcriberet, habitum ſuſpectum & participem inſidiarum quæ ſibi paratæ erant, dixit, cúmque truncatis crudeliter membris abſciſſiſque auribus, ac naſo labiiſque cum cane in cauea clauſum, ad metum cæterorum circumtuliſſe. Et Lyſimachum audite à Calliſthene præcepta virtutum ſolitum, miſeratum tanti viri non culpæ ſed libertatis pœnas pendentis, venenum ei in remedium calamitatum dediſſe, quod ita ægro animo tulit Alexander vt ipſum Lyſimachum leoni obiici iuſſerit. a

a Iuſtinus li. 15.

13 Antoninus Carracallus, philoſophos qui ſunt Ariſtotelici nominati, tam magno odio eſt proſequutus, vt voluerit libros Ariſtotelis comburere, atque Ariſtotelicis ſodalitates & cætera commoda quæ habebant in Alexandria ſuſtulerit, criminatus eos, quòd Ariſtoteles cauſa mortis Alexandri viſus eſſet. b

b Xiphilinus ex Dione in Antonino Carracalla.

14 Ambitionem ſeu ſuperbiam aut faſtum philoſophorum, vel ſolæ diuerſitates ſectarum per eos ſeparatim & pertinaciter introductarum, perſuadere poſſunt. vt Hippobotus dicat nouem fuiſſe, alij plures quæ ſpeciali quadam nota ſeparatæ diſciplinæ diſiungantur. c qualis Megarica, Erethriaca, Cyrenaica, Epicurea, Auictria, Theodoria, Zenonia, ſeu Stoica, Academica, Peripatetica, Cynica, Eliaca, Dialectica, Pyrronia: Potamonia quæ à Potamone Alexandrino introducta, ſibi quod ex aliis videbatur eligebat. Manifeſtat apertè & Euſebius Pamphilus d contrarietatum ſectarum maximè in his quæ de Deo placuiſſent.

c Suidas in verbo αἵρεσις.

d Euſeb. Pamphi. toto. ſer. li. 14. & 15. qui inſcribunt contra philoſophos.

15 Proinde fuerunt philoſophi, non quidem ob ſapientiam, ſed ob vitia quæ videbantur ſub eo nomine coaluiſſe, à pleriſque vrbibus pulſi, & puniti. e Epicurei Roma exacti Senatuſconſulto. Meſſenij in Arcadia, eos qui in eodem quaſi præſepi eſſent expulerunt, quos & peſtes adoleſcentum eſſe dicerent, & philoſophiæ labem imprimerent, propter mollitiem & impietatem, & ante ſolis occaſum eos agro Meſſenio excedere iuſſerunt, iiſque pulſis fana luſtrari à ſacerdotibus, & atimarchis (ſic enim à gerendis honoribus ſuos magiſtratus appellant) totam vrbem purgari, tanquam ſordibus & ſentina quadam liberam. Ferunt & à Lyctiis in Creta, quoſdam ex Epicureis eò profectos, pulſos fuiſſe, legémque populari ſermone ſcriptam, qua effœminatæ ſapientiæ & degeneris & turpis inuentores, diis inuiſi, Lyctio pellerentur: quòd ſi quis eò peruenisset contempta lege, eum in cataſta vinctum iuxta curiam, dies viginti, nudum melle & lacte perfundi, vt ab apibus & muſcis conſumeretur interim. Quibus exactis, ſi ſuperſtes eſſet adhuc, muliebri veſte indutum de ſaxo præcipitari iuſſerunt: philoſophos vrbe Roma ſenatuſ. pulſos referunt Suetonius f & Gel. g tanquam otioſos, & apud quos venientes adoleſcentuli totos dies deſiderent. & deinc etiam Romanis diſciplinis expolitis alio ſenatuſc. imperante Domitiano, vrbe Italiáque interdicti, qua tempeſtate Epictetus quoque philoſophus propter illud ſenatuſc. Nicopolim Roma deceſſit. h Item Veſpaſianus philoſophos omnes ob nimiam dicendi vſurpatam libertatem, Stoicos & Cynicos vrbe eiecit, & præter Muſonium, & Demetrium, Cynicum

e Suidas in Epicuro.

f Suetonius de claris orato.

g Au. Gel. li. 15. c. 11.

h Gellius li. 3.

& Hoſtilium, in inſulas relegauit. i Sicut idem refert, plures tempore Domitiani occiſos, quòd ſtudio philoſophiæ operam darent. k Admonuit & Veſpaſianum Euphrates philoſophus, Philoſophiam, ô rex quæ de rerum natura eſt, cole & venerare, quæ verò de diis ſe loqui profitetur, omitte & reiice. Talea enim philoſophi de diis mentientes opiniones multas & inſanas ingerunt. l

i Xiphil. ex Dione in Veſpaſian.

k Xiphil. in Domitiano.

l Philoſtrat. lib. 5. de vita Apollon. Tyanæi c. 14.

16 Sunt & habiti omnes philoſophi qui in ſola contemplatione verſabantur, ad gerendam rempublicam & functiones ciuiles inepti, vulgoque recitatus ille verſiculus, μισῶ σοφιστὴν, ὅστις οὐχ αὑτῷ σοφός.

Atque duces qui à philoſophia proficiſcuntur, ſolent effici tyranni: de quibus Demochares inquit & Crates, velut ex ſarutera nemo lanceam conficere poteſt, ita ex Socrate nullum ſtrenuum militem, vt Athenæus libro 5. c. 11. refert.

17 Nihil opus eſt recenſere impietatem philoſophorum, qui dum nimium rebus addicti erant contemplandis & admirandis virtutibus earum, non extulerunt oculos ad authorem earum: quem ignorarunt, nec voluerunt agnoſcere, vnde fere omnes ſine religione fuerunt. Agnoſcebant enim quos antiquitas habebat pro diis verè nihil minùs in illis eſſe quàm diuinitatem, neque tamen ad Deum verum peruenire ſatagebant: quare ſtulti facti ſunt & fuit vera in naturalibus cognoſcendis ſapientia. ſed in prima cauſa & Deo ſcrutandis defecit vis & ingenium. Quæ bona habuerunt, acceperunt Græci & omnes ferè à Iudæis: ſed cum illis quæ acceperunt ſua dogmata miſcentes, ex parte corruperunt doctrinam: vt vera emendandi ratio ſuperſit nunc aliena reiicere, prima verorum philoſophorum retinere, & reſtituere ſublata.

Fuerunt veri philoſophi prophetæ Dei, qui à Dei plenitudine acceperunt: fures autem philoſophiæ acceptæ à Iudæis, Græci: & dum corruperunt impoſtores: in quo verum dicunt & tenent, id tenendum: nam vera philoſophia non conſiſtit in paruis artibus geometria, arithmetica, aut aliis, ſed in eo quod veritas cognoſcitur, hoc eſt in an, quod vere eſt, & id quidem eſt Deus, vt ait Cyrillos Alexandrinus contra Iulianum apoſtatam. & diuus Paulus cùm monet cauendum à ſtultiloquentia & à philoſophia & inani ſeductione, quæ fit ſecundum elementa mundi, non ſecundum cœlum aut terram dixit, ſed ſecundum literas ſeculares, & ſecundum traditionem hominum ſubtiloquorum & philoſophorum. Longum autem eſt, & alterius operis oſtendere, inquit Tertullian. m hac ſententia omnes hæreſes damnari, quòd omnes ex ſubtiloquentiæ viribus & philoſophiæ regulis conſtent. Quare & dicit alibi n hæreticorum patriarchas philoſophos, & à philoſophia hæreſes ſubornari, o & confuſionem eam eſſe veritatis. p

m Tertul. li. 5. contra Marcionem loquens de epiſt. ad Coloſſenſes.

n Tertul. lib. aduerſus Hermogenem.

o de th... aduerſus hæreticos.

p idem lib. de anima c. 1.

18 Sunt alia, quæ annotata ſunt olim, ſcholas philoſophorum & perſonas deturpaſſe, & in odium ipſum nomen & diſciplinam conuertiſſe. Quare in republica præcauendum erit, ne talium doctrina corrupta, taléſque reprobati mores profeſſorum philoſophiæ, admittantur: aut ſi irrepſerint, expellantur & emendentur. Habent ſummi Pontifices & principes academias ſeu ſcholas aut vniuerſitates priuilegiatas, quibus præpoſiti ſunt rectores & decani, in quorum ſolicitudinem reiiciunt hanc curam: quia & de his

reſponſuri

reſponſuri ſunt. Verùm non tam illis tribuēdum, quàm & princeps ſpeciales ad hoc non committat viſitatores, qui & caueant ne talia quæ offendere poſſunt rempublicam tententur. Et in primis philoſophorum vel tales ſe dicentium libertatem dicendi & docendi eò progredi pati non debent, vt doceant quæ turbare reipublicæ conſtitutæ ſtatum, aut ſubuertere poſſint, ne accidat quod in Græcia contigit, & alibi per tyrannos inſtructos ab huiuſmodi inflatis philoſophis, qui iuuenibus fundamenta iecerant innouandi conſtituta antea. Sicque Agrippa optimè ſuaſit Octauiano, vitandos eſſe philoſophos qui rebus innouandis ſtuderent, vt ait Dio. Caſſius lib. 52. hiſtoriæ. Scit Germania, Gallia, Flandria, & aliæ nationes quid loquamur, vtpote ab huiuſmodi præſumptuoſis philoſophis, quum aliquam de illorum probitate opinionem priùs concepiſſent, deceptæ & in bella ciuilia & rebelliones concitatæ, prætextu ſæpe boni ſecundum illorum ſententiam propoſiti. Et ſi hactenus incauti, ſaucij euadere poſſimus, ſapientiores debemus eſſe, ne permittatur ſutoribus vltra crepidam diſputare, idque ab initio. Nam & vna ſcintilla Arrij quæ ab initio extincta non eſt, maximum per totum orbem incendium per multa ſecula inextinguibile concitauit.

19 Secundò quod pertinet ad dogmata philoſophica, quæ poſſunt Chriſtianos in fide concutere, monendi ſunt profeſſores philoſophiæ, quod iniungitur illis in concilio Lateranenſi III. ſub Leone 10. ſeſſio. 8. vt ſoluant explicando rationes quæ ſunt contra fidem, veram & Chriſtianam philoſophiam.

Nemo verò poſſet malam mentem auditorum præuidere quæ bona philoſophica per abuſum in mala poteſt ſua malitia conuertere: quemadmodum reſpōdit Theodorus Athenienſis cognomento ἄθεος, obiicientibus quòd illius doctrina multos redderet deteriores, id aliorum vitio accidere qui doctrinam ipſius ſiniſtra acciperent, quam ipſe dextera porrigeret, vt refert Plutarchus de animi tranquillitate.

20 Tertiò temperamentum adhibendum eſt in diſcenda philoſophia, de quo agit Callides apud Platonem in Gorgia: vt dicamus philoſophiam rem eſſe elegantem, ſi modice eam quiſquam per ætatem attigerit: at ſi ſupra modum tempus in ea contriuerit hominum eſſe corruptelam. In iuuene philoſophicis vacare ſtudiis, ingenuum eſt: indignum autem, ſi poſt ætatem illi inſiſteſcat, ſe ſubtrahens vſui & vtilitati publicæ.[a] Siquidem pars philoſophiæ præcipua eſt vſus, vt Afranius dixit in Togata.

a Iulius apud Gellium li. 10. c. 12.

Vſus me genuit, mater me peperit memoria.
Sophiam vocant me Graij, vos ſapientiam.

quo argumento Afranius demonſtrat ei qui ſapiens rerum humanarum eſſe velit non libris ſolis, neque diſciplinis è rhetoricis dialecticiſque opus eſſe, ſed oportere eum verſari quoque exercerique in rebus comminùs noſcendis periclitandiſque, eáque omnia acta & euenta firmiter meminiſſe, vt proinde ſapere ac conſulere eſſet ex iis quæ pericula ipſa rerum docuerunt, non quæ libri tantum aut magiſtri per quaſdam inanitates verborum & imaginum, tanquam in mimo aut in ſomnio delectauerunt.[b] Nec quicquam fieri poſſet indignius aut intolerabilius, quam ſi homines ignaui & deſides, operti barba & pallio, mores & emolumenta philoſophiæ, in linguę ver-

b refert Gellius lib. 13. c. 8.

A borúmq; artes conuerterent: & vitia facundiſſimè accuſarent, intercutibus ipſi vitiis madentes.

Laudandi ſunt viri, qui ſe ſtudiis philoſophiæ mancipant, verùm ſi ibi perpetuo deſideant, vituperandi, vel eo nomine quòd ſemper diſcentes nihil quo prodeſſe poſſint didiciſſe profiteantur, vnde Ariſt. lib. 7. Ethicor. Thaletem, & reliquos ſapientiæ nomine celebres, olim, σοφὰς μὲν ἀλλ' οὐ φρονίμους, vulgo cenſeri ait. Irriſus Socrates, Apollinis teſtimonio ſapientiſſimus iudicatus, in concione, quando tribus ſuæ ſuffragia ex conſuetudine numerare neſciuit.[c]

c Athenæus li. 5. cap. 15. Xenophon lib. 1. rerū Græcarū. Plato in Gorgia.

De Medicina.

CAPVT VIII.

SVb nomine philoſophiæ, arbitratur gloſſa ad L. vnicam ad verba, *qui philoſophiam*. de ſtudiis liberalibus vrbis Romę lib. 11. C. tit. 18 medicinam contineri poſſe. Alij putant ex phyſica ſeu naturali philoſophia trahere quidem fundamenta, & B habere ſeparatam tractationem. Phyſicus conſiderat in vniuerſū omnia naturalia corpora, ita & ſimul humanum ſcientiæ causa: Medicus circa ſolum humanū corpus verſatur: non tantùm vt ſciat illius naturam, ſed potiùs vt ex hac ſcientia modum operationis & actionis deducat. Et proinde ſeparati ſunt medicinæ profeſſores à philoſophis.[d] Et refert Suetonius Tranquillus, Iulium Cæſarem omnes veram medicinam Romæ profeſſos, ciuitate donaſſe, & ideo multos celebres viros eam tunc excoluiſſe & exornaſſe, vt ſcribit Zonar. lib. 2. Annal. Et exiſtimarunt principes eſſe è republica tales habere, vnde & priuilegiis donarunt, ad certum vſque numerum medicos,[e] tum exercentes & curantes quos ἀρχιάτρους dixerunt,[f] ſiue profeſſores.[g] Medicorum verò intra numerum præfinitum cōſtituendorum arbitrium, C non præſidi prouinciæ commiſſum eſt, ſed ordini & poſſeſſoribus cuiuſque ciuitatis vt certi de probitate morum & peritia artis, eligant ipſi quibus ſe, liberóſque ſuos in ægritudine corporum committant.[h] Quamuis cura electionis ſimilium qui in collegij modum reducti erant pietatis cauſa publicè, in Alexandria tributa ſit Epiſcopo Alexandrino. Soror philoſophiæ dicitur etiam medicina à Tertulliano, quæ vt illa animis medetur, ſic hæc corporibus.[i]

d in l. 1. §. medicorum, de variis & extraord. cognitio. P.

e L. medicos C. de profeſſor. & medic. li. 10. C.

f L. 6. §. diui, §. grammaticis, de excuſation. tutor. P.

g dicto §. medicorum l. 1. de extraordi. cogn.

h L. 1. de decretis ab ordine faciend. li. 10. P. et 9. L. nec intra, de profeſſor. & medi. li. 10. C. ti. 52.

i In L. parabolani, 18. de epiſco. & cleric. C.

2 Sunt morbi animi, ſunt corporis: & ideo & animæ & corporis medici vtiles reipublicæ, taléſque exquirendi & habendi qui ſciant, poſſint & velint morbis mederi, & ſi videantur ad eam rem inepti, reprobati mutentur.[k] Morborum animæ & peccatorum auxilium & remedium & medicus, Deus, qui nos curat, & admonet vitanda & agenda.[l] Medicina quæ docetur eſt humana ſapientia. Verbum autem paternum ſo- D lus eſt humanarum ægritudinum Pæonius medicus, & ſanctus ægrotæ animæ incantator, vt loquar cum Clemente Alexandrino.[m] Medicina, vt ait Democritus, medetur morbis corporis, Sapiētia autem liberat animam à perturbationibus. Medetur autem verbum Dei, quia omnium factor, & ſeruator humanæ naturæ, ſicut paralyticum ſanauit euidenter,[n] & mortuo dixit, Lazare egredere.[o] nos alibi[p] docuimus de medicinæ diuerſis ſpeciebus ſiue corporalis ſiue ſpiritalis quò licebit recurrere, vt multa non negligenda dignoſcantur. Hic tātum agimus de medicina adhibenda morbis corporeis, & de illis medicis qui vt illis medeantur, deſiderantur in republica.

k Tert. in principio lib. de anima.

l L. 6. §. ſed & reprobari, de excuſationi. tutor. P.

m Clemens Alexan. lib. 1. pædagogi. c. 2.

n Mat. 2.

o Diu. Ioan. c. 11.

p lib. 1. ſyntagmatis artis mirab. li. 11. cap. 4. 5. & 6.

3 Et qui doceant medicinā hanc; quæ à Pla-

 tone

a Diogenes Laer. lib. 3. in Platone.

tone, distribuitur in quinque ſpecies ſeu in quinque modos medendi. Aliam enim dixit Pharmaceuticam, quæ morbis medicata potione ſubueniat. Aliam chirurgicam, quæ ſectione & vſtione curet: Tertiam, quæ ſola victus ratione & ordine arceat ęgritudines, appellatque diæteticem. Quartam quę ex celeri diſcretione morborum, ſuccurrat morbis, & vocant [illegible]. Quintam adiutricem dici, quòd ſtrenuo auxilio doloribus continuò liberet. Aliter tamen medici noſtri temporis, qui non ſcientiam medicinam, ſed artem dicunt, & ex factiuarum genere & earum quidem quæ iam factum opus inſtaurant corrigúntque, non ex illis quæ nouum efficiant: atque partes quinque diſtribuunt: vnam quæ de natura hominis atque conſtitutione diſſerit. Secundam quæ ſanitatem tuetur, ac præcauet ne corpora in morbos incidant. Tertiam quæ cauſas & ſymptomata inquirit. Quartam ſignificatiuam, quæ cognitionem præteritorum, præſentium inſpectionem, & futurorum prædictionem continet. Quintam medendi rationem habet, vel victus ratione, aut medicamentorum intra, vel extra corpus admotione, aut per chirurgiam.

4 Cæterum neque vna ſecta fuit & eſt medicorum, ſed tres: vna empiricorum, qui medicinam à rationali ſeparant: alia Methodicorum: tertia rationalium, cuius author Hippocrates Cous, de quibus copiosè Galenus libro de optima ſecta. Fuit aliquando ſeculum, quando nō fuit ſeparata profeſſio vel ars medicinę per ſe. Et maximè apud Babylonios, quorum legem refert Herodot. lib. j, ægrotos efferens in forum: neque enim (inquit) medicis vtuntur vt de eorum langore conſulant qui eos adeunt, ſiquis & ipſe eundem paſſus eſt morbum, aut alium vidit patientem. Hæc viri qui eos adibant conſulebant, hortabantúrque ad ea quæ ipſi faciendo effugerint ſimilem morbum, aut alium nouerint effugiſſe. Nec fas erat cuiquā ægrotantes præterire ſilentio, nec antequam explorasſet quonam morbo laboraret. Contrà, apud Ægyptios medicina erat diſtributa, vt ſingulorum morborum eſſent medici non plurium, & ita omnia erāt, vt ait Herod. in 2. referta medicis, alij erāt enim oculorum, alij capitis, alij dentium, alij partium alui, alij morborum occultorum. Fortaſſis, inquit & Vlpian. medicos quis accipiet etiam eos qui alicuius partis corporis, vel certi doloris ſanitatem pollicentur, vtputa ſi auricularium, ſi fiſtulæ, vel dentium b.

b Vlpia. in L. j. §. medicos ff. de extraord. cognit. [illegible]

5 Neceſſariam medicinam in ciuitate nō dubitant qui infirmitatibus detinentur, & qui ne in eas incidant, metuunt: vnde & Ieſu filius Syrach, Eccl. c. 38. verſ. 1. & ſeq. honora medicum propter neceſſitatem: etenim eum creauit Altiſſimus. A Deo enim eſt omnis medela, & à rege accipiet donationem. Diſciplina medici exaltabit caput illius, & in conſpectu magnatorum collaudabitur. Altiſſimus creauit de terra medicinam, & vir prudens non abhorrebit illam. & poſtea verſ. 12. & ſequenti. Da locum medico; etenim Dominus illum creauit: & non diſcedat à te quia opera eius ſunt neceſſaria. Eſt enim tempus quando in manus illorum incurras, ipſi verò dominum deprecabuntur, vt dirigat requiem eorum & ſanitatem, propter conuerſationem illorum.

Sanitatis author Deus, qui occidit & viuificat, deducit ad inferos & reducit, vim tribuit & efficaciam ſanandi rebus, vnde medicinæ colligūtur: Dei inſtrumentum eſt natura, & vtriuſque mini-

A ſter, medicus. Et Hippocrates epiſtola ad Abderitas, diuinum munus, medicinam dixit. Quare neque quidam reges, hanc medici appellationē refugerunt. cuiuſmodi feruntur Sabor & Ginges reges Medorum: Sabiel Arabum: Mithridates Perſarum: Ægyptiorum Hermes, ex Damaſceni regis nepos Meſues: vt Cordubæ principem quidam dicunt fuiſſe Auicennam.c

c Cœlius Rhodiginus l. 29. lectio. antiq. c. 11.

Raphael (quod eſt medicina Dei) miſſus, & medicus à Deo pro curanda Sara a Dæmone, & Tobia patre à cæcitate.d

d Tobiæ hiſtoria.

Tanta & cura medicorum & veneratio olim apud Locros, vt lege Zaleuci cautum fuerit, ſi quis Locrenſium Epizephyriorum ægrotans, vinum merum bibiſſet niſi iubente medico, etiam ſi ad priſtinā valetudinē rediiſſet mortis ſupplicium eſſet conſtitutum, quia non iuſſus biberat. e

e Aelian. l. 2. de var. hiſt.

Veneratio & opinio tanta medicorum etiam

B apud Ægyptios, vt publici conſtituantur, & ex publico viuant, & in militiam aut peregrinationem profecti Ægyptij curentur nulla impenſa. f

f Diodor. Sicul. lib. 1. c. 8.

Mos in Coo inſula armis clara & valida, Æſculapio dicata, liberatos morbos ſcribere in templo eius Dei, quid auxiliatum eſſet, vt poſtea ſimilitudo proficeret. quæ exſcripſiſſe fertur Hippocratem genitus in illa inſula, atque vt Varro apud Romanos credidit, iam templo cremato, inſtituiſſe hanc medicinam, quæ clinice dicitur. g

g Plinius lib. 29. c. 1.

De medicina abuſu, & remediis.

CAPVT IX.

MEdicinæ abuſus quidē, aut medicorum culpa non eſt, non ſemper ægrotos curari, aut illos interire niſi ſit illorū imperitia deprehenſa. h

h l. Illicitas, 6. §. ſicut medico ff. de officio præſid. lib. 1. c. 18.

Conſiderandum enim eſt in medicina quinque

C adeſſe debere, medicúm, artem, ægrotum, morbum, vim medicamentorum. Inter quæ poteſt eſſe pugna & conflictus, quo effectus impediatur. Nam ſi cum medico arte & medicamentis, accedat etiam voluntas ægroti morbus vincitur: ſi autem cum illis ſtare in acie deſierit, ad infirmitatem ſeipſum reducit: interdum cum his pugnat natura imbecilla facta, & cùm ars hæſitauerit nec exitum inuenerit, & vis medicamentorum aliquo modo effugerit, quamuis cum morbo & medicamentis ſtet æger. i

i D. Chryſoſtomus [illegible] in Pſal. 6.

2 Verùm, ſi ſequamur legem Ægyptiorum: ex qua, ſi quis normam ſacri libri medicinæ ſecutus, nō potuerit infirmum curare, omni caret crimine: & ſi præter ea quæ libris continentur, illum curauerit, morte punitur, vt tradunt Diodor. Siculus, lib. 1. c. 6. Ariſtot. 3. politicorum, medicorum abuſus primus eſt in imperitia & mali-

D tia, quæ difficile dignoſci queunt, aut niſi poſt acceptam cladem. ideò ſtudioſè cauendum vt probi & periti admittantur tantùm: & ſi admiſſi non inueniantur tales, ex ordine receptorum eiciantur & interdicatur illis exercitium. Nulla quippe lex quæ puniat inſcitiam capitalem medicorum, vt dicebat Plinius, k nullum exemplum vindictæ Diſcunt periculis noſtris. experimenta per mortes agunt. Medicóque tantùm hominem occidiſſe, impunitas ſumma eſt. Hinc illa infœlicis monumenti inſcriptio vel dictum Adriani turba ſe medicorum periiſſe. Conſentit Philemon poeta comicus Syracuſanus.

k Plinius lib. 29. cap. 1.

[illegible]
[illegible] id eſt.
Soli medico & aduocato, occidere licet impunè: ſine aliquo ſuo periculo.

Ignorantia

Ignorantia artis maximè nocet circa ſimplicia, mixtiones, modum præparandi, tempus exhibendi, dignoſcendi morbos, in quibus & medicus ipſe, & eius miniſtri pharmacopola & chirurgus, lethaliter errare poſſunt. vnde Paracelſiſtæ medicinam nouam profitentes à principiis etiam veris diſſidentes cum ſuis principiis fictitiis ſale, ſulphure & argento viuo, non ſunt permittendi in exercitio medicinæ.

3 Multò magis nocebunt, ſi improbi ſint, malæ conſcientiæ, auari, cupidi, voluptuoſi, venales. nam ex illis poſſunt pharmacis venena miſcere, Antiballomena dilatare, morbos prorogare, mortem accelerare, abortus, ſterilitates procurare, & multa ægris quæ nec homini Chriſtiano expediunt perſuadere, vt non immeritò in republica bene inſtituta, non admittantur medici aut pharmacopolæ aut chirurgi, niſi probati & iurati. Non enim vetitum illis eſt pharmaca bona & mala, & ipſa venena habere: ſed iuramento vinciuntur, ne illa mala medicamenta diſtribuant vel diuendant, priuatis, aut aliis quàm iis qui ea ad ſalutem componere poſſint a, veluti pro antidoto. cuius exempla plura refert Nicander in Alexipharmacis. Sic & leges, veneni mali commercium ſuſtulerunt, puniunt eum cámue, qui quæue per vim vel ſuaſum medicamentum alicui infundit, vel cum malo veneno, vixit. b & eum qui necandi hominis cauſa venenum confecerit, dederitve. c Sed & filium qui emit venenum vt patri daret: quamuis non potuerit dares parricidarum pœna, fratrem autem eius qui cognouerit tantùm, nec patri indicauerit, relegatione: medicum ſummo ſupplicio, affici placuit. d In conceſſa, criminum reis à principe etiam indulgentia, excipitur veneficus e, tanquam proditor homicida, cùm ſit plus veneno quàm gladio occidere f. Neque venenorum fraudes Romani probarunt etiam aduerſus hoſtes g. Plectunt & leges ſeuerè amatoria etiam data pocula h, aut abortionis i, etſi dolus abſit: quia res eſt mali exempli: & corruptio, & ſæpè ſequitur homicidium partus concepti. Refert Theophraſtus libr. 9. hiſtoriæ plantarum, cautum Attica lege, vt qui acunitum poſſideret, vltima pœna afficeretur. Lex & Romana iubebat de capite eius quærere, quicunque venenum malum fecerit, vel fecit, emerit, habuerit, dederit, vt ſcribit Cicero, in defenſione pro Cluctio. Imo, vt ait Quintilianus in declama. 13. nón ſolùm leges venenum habere vel emere, ſed etiam noſſe vetant incuitalem peſtem occulta peſte graſſantem. Quare & iudex datus diuidendæ hæreditati, ſi in ea inuenerit venena, non diuidit, ſed perdit & confundit, ne habeantur. k Lex Cornelia quoque l, pigmentarios ſeu pharmacopolas punit, qui temerè vendiderint huiuſmodi venena mala, qualia numerantur cicuta, ſalamandra aconitum, pityocampæ bupreſtis, mandragora, cantharides, de quorum venenorum remediis agit Dioſcorides in 6.

a vide l. qui venenum, 136. de verbor ſignif. l. quod ſæpe, 15. de contra emp. P. l. 4. fami. erciſ. un. P. Plinium li. 25. c. 4.
b l. nam ſi obſtetrix, 9. ad legem aquil. P. lib. 9.
c l. 1. ad legem Cornel. de ſicar. P.
d l. 1. & 2. ad le. Pompe. de parric. P.
e l. 3. 4. 6. 7. 8. de indulgent. crimi. in C. Theodoſiano.
f l. 2. C. de maleſi. & Mathema. l. 1. ad ſenatuſconſ. Sylania.
g Plutarch. in Pyrrho, Gellius lib. 3. ca. 8. Valer. Max. lib. 6. c. 6.
h in l. item ſi obſtetrix, 9. ad leg. Acquil. P. l. 3. § adiectio, ad leg. Cornel. de ſicar. P.
i l. 1. ſi mulierem à ad leg. Corn. de ſicar. l. Cicero. 39. de pœn. P. l. ſi quis aliquid, 38. eod.
k l. cæteræ familiæ herciſcun. P.
l l. 3. ad legem Cornel. de ſicar. P.

4. Verùm in ſumma, ſicuti medico imputari euentus mortalitatis non debet: ita quod per imperitiam commiſit imputandum, & prætextu humanæ fragilitatis, delictum decipientis in periculu homines, innoxium à pœna eſſe non debet, vt ait Vlpian. m multò magis ſi per malitiam, quemadmodum dicebat M. Cato Cenſorius, odio dignos eſſe græcos medicos nec admittendos Romæ, quòd iuraſſent omnes barbaros ſe necaturos, in quorum numerum habebant Romanos, vt ait A Plinius, lib. 29. c. 1. Optimè Reuthas Scotorũ rex, quòd complures aut vulneratos, aut morbo correptos, medicorum inſcitia periiſſe ſciret, ne quiſquam, niſi longa experientia, medici nomen deinceps aſſumeret, edixit, capitis pœna in nõ obtemperantes propoſita. n

m l. Illicitas, 6. § ſicuti medico. de offic. præſid. in l. 1. P. ci. 38.

n Hector Boetius lib. 2.

5 Sunt in medicis obſeruandi pudici mores: nam ſi in luxuriam ſunt putidi, multa poſſunt ad corrumpendam pudicitiam mulierum aut virorum, aut ſui aut alterius gratia meditari, quæ à Chriſtianis moribus aliena ſunt, & lege diuina damnantur, proferam exemplum & vindictam medici in hoc crimine deprehenſi, relatum à Photio ex libro 12. Cthesiæ de rebus Perſicis. Mortuo Megabizo Amytis vxor, cum multis conſuetudinem habebat, & ante hanc ſimiliter mater Amyſtris. Apollonides verò Cous medicus, cùm Amitis leuiter ægrotaret, & ipſe eius amore captus eſB ſet, fore dixit vt ea in priſtinam valetudinem reſtitueretur, ſi cum viris rem haberet, vuluæ enim eſſe morbum. Sed cùm hac arte voti cõpos factus, concumberet, illa autem tabe laborare cœpiſſet, à concubitu abſtinuit. Tandémque illa morti vicina matri in mandatis dedit, vt Apollonidem vlciſceretur. Quare mater Amiſtris regi Artaxerxi rem exponens, accepta poteſtate, poſtquam vinctum Apollonidem bimeſtri ſpacio cruciatibus affeciſſet, viuum defodit.

Refert Herodotus in 2. dum de ſepultura Ægyptiorum agit, certum genus hominum eſſe, qui mortuis corporibus medicamenta incorruptionis adhibent, pollinctores, quibus ſtatutum erat ne vxores inſignium virorum, ſtatim vita defunctarum traderentur condendæ, ac neque eas quidem fœminas quæ formoſæ valdè & maioris momenti fuiſſent, ſed triduo atque quatriduo ante C defunctæ. Ea de cauſa id facientes, ne cum defunctis fœminis iſti ſaliuarij concumberent. Deprehenſum enim quendam concumbentem cum recenti muliebri cadauere. Quod ſcelus eſt maximum & expiatum aliquando capitali ſupplicio in Gallia, vt in opprobrium humanæ naturæ, & dæmonicum; & ex quo peſſimè Periander audiuit etiam ex idolo vxoris mortuæ Meliſſæ, quæ teſtata eſt, quòd Periander in frigidum furnum panes miſiſſet, nempe quòd ipſe cum Meliſſa quamuis defuncta coierat. o

o Herodotus lib. 5. pag. 142. ex Henrici Stephani impreſſione.

6 In concilio Lateranenſi generali habito ſub Innocentio III. c. 22. relato, in corpus iuris SS. Põtificum in c. cùm infirmitas 13. de pœnitent. & remiſſion. lib. 5. tit. 39. primùm iniũgitur medicis ſub interminatione anathematis, cum anima multo ſit pretioſior corpore, p ne pro corporali ſalute aliquid ægroto ſuadeant quod in periculum aniD mæ conuertatur.

p l. ſancimus, c. de ſacroſan. eccleſ. ca. præcipimus 12. q. 1. 4. ſi habes. 24. q. 3.

Deinde præcipitur, vt medici corporum, cùm ad infirmos vocari contigerit, ipſos antea moneant & inducant vt medicos aduocent animarum: vt poſtquã fuerit infirmo de ſpirituali ſalute prouiſum, ad corporalia medicinæ remedium ſalubriùs procedatur. Duæ afferuntur rationes, cur ita fieri ab initio debeat. Prior quia quidam in ægritudinis lecto iacentes, cùm eis à medicis ſuadetur vt de animarum ſalute diſponant, in deſperationis articulum incidunt, vnde faciliùs mortis periculum incurrunt; putant enim ſi ab initio fuerint de ſalute admoniti, quòd iam ſalus deſperetur eorum à medicis, & ideo iubeantur diſponere vt mox moriturj: quod non opinabuntur ſi ab initio ante adhibitam medicinam,

id facere admoneantur. Alia ratio, quia morbi cõtingunt hominibus vt plerunque, propter peccata commiſſa in Deum, ideo prius ſuccidenda cauſa reconciliatione facta cum Deo.

Qui delinquit in conſpectu eius qui fecit illum, incidet in manus medici a. & Chriſtus cùm ſanaſſet Paralyticum, *ecce*, inquit, *ſanus factus es iam noli peccare ne deterius aliquid tibi contingat* b. Morbi ſunt veluti apparitores mortis: mors autem per peccatum intrauit in orbem c. non enim benè eſt ei qui aſſiduus eſt in malis d, ob peccatum dictum Adamo, in ſudore vultus tui veſceris pane tuo, & terra ſpinas & tribulos germinabit tibi: & mulieri, in dolore paries e. propter peccatum raptus vxoris Abrahæ flagellatus Abimelech, & domus eius: ſed orante Abrahamo illo reſipiſcente ſanauit Dominus eum, & vxorem & ſeruos eius f ob peccatum Pharaonis plagæ immiſſæ in Ægyptios, quæ ſanatæ ſunt Moyſe orante g. Atque Honorius III. in quæſtione ſeparationis poſtulatæ per vxorem ob frigiditatem mariti, conſilium ante ſaluberrimum dicit h Eccleſię, vt coniugati agerent pœnitentiam de commiſſis, & ſic fortè placeret Deo qui matrimonij fuit inſtitutor & author, vt matrimonij opus conſummarent. Maria ſoror Moſis, propter peccatum murmurationis ſtatim effecta eſt leproſa i, vt etiã Giezi, ob venditionem ſanitatis k, Ozias ob præſumptionem ſacrificij vſurpati l. Medici etiam diuerſas morborum cauſas conſtituunt, alias apparentes: alias latẽtes, quas nec niſi ex diuina poteſtate pendere neceſſariò fateri coguntur. Apud Galenum m læſiones corporis noſtri, aliæ quidem proficiſcuntur à cauſis exterioribus: veluti ſi calefactus eſt quiſpiam, vel frigefactus, humectatus, ſiccatúſque præter modum: inter quæ, curæ etiam & vigiliæ, atque aliæ eiuſdem generis annumerantur. Aliæ verò ex alimenti excrementis oriuntur, quæ tametſi ſpecie ſint diuerſæ, duplices tamen ſunt genere, ſicuti & ipſa excrementa bifariam lædunt, alia quidem qualitate, alia quantitate. 4 Et poſtquam in Iſagogicis arte medicinali, admonuit quinque modis & cauſis neceſſariò corpus noſtrum alterari, & totidem conſeruari ex ambientis aeris adhæſi ex motu & quiete, ex ſomno & vigilia, ex his quæ aſſumuntur, ex his quæ excernuntur & retinentur, addit ſextum, ex animæ affectibus, & alibi dicit, ex paſſionibus animi mutari corpus, ſicuti & Salomon dicebat, ſpiritum triſtem deſiccare oſſa n.

a Eccleſiaſtici. c. 38. verſ. 15.
b D. Iohannis c. 5. verſ. 14.
c ad Roma. c. 5. verſ. 12. & c. 6. verſ. 23. ſtipendia peccati mors.
d Eccleſiaſtici 32. ver. 5.
e Geneſ. 3.
f Geneſeos c. 20. in princ. & verſ. 17.
g Exod 10.
h c. Literæ veſtræ 7. de frigi. & maleficia. li. 4. tit. 15.
i Numer. 12. verſ. 10.
k 4. Reg. 5. ver. 27.
l 2. Paralipomen. c. 26. ver. 27. & ſequent.
m Galen. lib. 2. de optima corporis noſtri cõſtitutione.
n Prouerbiorũ c. 17. verſ. 22.

Et in regimine ſanitatis primum præceptum,

Si vis incolumem, ſi vis te reddere ſanum
Curas tolle graues, iraſci crede profanum.

Curæ corpus vehementer extenuant & exſiccant, ſomnum impediunt, perpetuis vigiliis mentem exagitant, vires deſtruunt, febres accendunt, & ita grauiſſimis ægritudinibus initia præbent, melancholiam generant, innatum calorem reſoluunt & extinguunt o. Quanta autem ſit anxietas & cura ex commiſſo peccato, conſcientia etiam audaciſſimis & crudeliſsimis teſtatur: vt nũquam ſecuri, nunquam læti, nunquam quieti verè videantur, donec ſarcinam illam ætna grauiorem peccati, depoſuerint. teſtis ipſe Adam poſt peccatum, Cain & Iudas, & quiſque noſtrum, ſine aliorum exemplo, teſtimonium, ſi verax ſit, dicere poteſt. Quare huiuſmodi ſynderesi grauiorum peccatorum lancinatis neceſſe eſt etiam ſuboriri ægritudines.

o Galen. Aphoriſmorum lib. 2. commen. 18. & lib. 3. commenta. 31. & li. 3. de tuenda ſanita. c. 8.

8 Et rurſum, ſi ipſi inſenſibiles ſint, & obdurauerint mentem deſperati, extrinſecus permiſſione Dei immittuntur à Dæmonibus facilè morbi, quibus meritò excarnificentur in hoc ſeculo ante immortalem futuram pœnam. interdum & Deus permittit bonis inferri à dæmonibus morbos & ægritudines, ad illorum probandam conſtantiam, & ad augendum meritum, vti Iob à dæmone percuſſus eſt fœdiſſima plaga. Interdum maleficis, ſortilegis, vt inſtrumentis Satanæ permittit huiuſmodi poteſtatem: quare autem, noſtrum non eſt in Dei mirabilia opera manum immittere. ſicuti dum graſſantur populares morbi, in quibus niſi diuinam non poſſumus adferre voluntatem. & Galenus & Hippocrates aliam non ponunt & cæcam habent cognitionem, quanquam & ad delicta populorum coercenda & vindicanda immitti omnes ferè conſenſerint. Ita morbos etiam Ethnici Hippocrates & Homerus p ad iram deorum ſolitos referri, & ab his ſalutem poſcendam dixerunt. Quod & Celſus lib. 1. medicinæ c. 1. refert.

p Home. Iliad.

Et proinde ad placandam iram diuinam, in morbis epidemicis peſtiferis popularibus, incognitis, factæ ſupplicationes, aræ erectæ, vigiliæ inductæ, ſacrificia, hoſtiæ, & ſimilia quæ ad expiationem peccatorum quibus numen iratum credebatur, pertinere putabantur. Extat Zamolſidis qui pro Deo habebatur, dictum in Platonis Charmideq, Quemadmodum oculos ſine capite curare non decet, neque ſine reliquo corpore caput, ita neque ſine anima corpus. Eáque cauſa eſt, cur medicos Græcos, morbi corporum multi lateant: quòd totum ipſum ignorant quod in primis curare oportet, quo male affecto impoſſibile eſt partem aliquam bene valere, omnia autem, vel bona vel mala, ab anima in corpus & hominem totum, manant.

q Plato lib. 10. in Charmide ſeu de temperantia.

9 Hinc abuſus irrepſit in vulgus, & artificio dæmonis impietas, quæ in republica eſt ferro & igne vt magorum perſequenda, vt quia audiunt ope diuina & miraculis pluribus morbos ab ipſo Chriſto eiúſque diſcipulis Apoſtolis ac viris fidelibus curatos, quòd etiam quotidie Deus inuocatus, confeſſis & pœnitentibus, & ad eos recurrentibus morbos auferat: plures ſint qui ſpecie pietatis dæmonicis incantationibus aut ſuperſtitionibus, tentent morbos curare. Probamus orationes quidem Eccleſiaſticas ſine ſuperſtitione, ſupra male ſe habentes, & vnctiones vt meliùs ſe habeant iuxta præceptum diui Iacobi r.

r Iaco. c. 5. Infirmatur quis in vobis &c.

At deteſtamur aniles & dæmonicas execrationes, & ex medicina Chriſtiana illam partem quæ ab antiquis ei tributa eſt, nempe incantationum exulare debere ſuademus: id enim eſt ex dæmonis aſtu inuentum.

Eò referendum quod de Æſculapij medicinæ poteſtate tradit Pindarus ſ, qui quoſdam mollibus incantationibus tractabat, quoſdam verò lenia bibentes, aut membris circumponens vndique pharmaca, quoſdam etiam ſectionibus, ſtare fecit rectos. Sed & meminit Pauſanias Olenis t hymnos vetuſtiſſimos in Delo cantatos, dum cinis, qui erat ſupra ſepulchrum Opis, (quæ hecaerges dicebatur) ſuper ægrotos à ſacerdotibus inſpergebatur.

ſ Pindarus Ode. 3. Pythiorũ Strophe 3.
t Pauſanias in Phocicis.

Si veri Dei poteſtas adhiberetur huiuſmodi remediis, rectè quidem: cùm in fide & in nomine Dei virtutes fieri poſſe & debere, quando opus eſt & expedit fidei confirmationi, certum habeamus ex verbis Euangelicis v. Extant & exorciſmi

v Matth. ca. 17. Luc. c. 17. Si habueritis fidem tanquam granũ ſynapis.

Eccleſia

A Eccleſiaſtici & ordo exorciſtarum qoi hac poteſtate donantur, vt Deus præſtitit Salomoni virtutem & artem contra dæmones, ad vtilitatem hominum qua eorum morbos mitigaret, vt refert Ioſephus[a].

a Ioſeph lib. 8. Antiquitat. c. 2.

10 Plinius natam magiam primùm è medicina tradit: nemo, inquit, dubitat, hac ſpecie ſalutari irrepſiſſe velut altiorem ſanctioremque quàm medicinam. Ita blandiſſimis deſideratiſque promiſſis addidiſſe vires religionis, ad qoas etiamnum caligat homanum genus, atqoe vt hoc quoque ſuggeſſerit, miſcuiſſe artes mathematicas, nullo non auido futura de ſeſe ſciendi, atque ea è cœlo veriſſimè peti credente[b].

b Plinius lib. 30. hiſtoriæ naturalis, in proœmio.

Quo etiam factum eſt, vt pleriqoe medicorum qui ſecreta naturæ per experientias admirabiles detegunt, & penè ignorantibus cauſam incredibilia operantur, & Deum authorem creaturarum non credant, ſed potiùs ipſas creaturas, & B naturam quandam earum vt diuinam ſine creatore arbitrentur, vel ſeipſos tanquam diuinos arbitrentur, cùm ope naturæ tamen videantur quædam diuina operari.

Inter quos fuit Menecrates Syracuſanus medicus, qui nullam ab his quibus medebatur mercedem accipiebat. Curabat autem in primis morbũ ſacrum hac lege, vt liberati, ſe eſſe ipſius ſeruos faterentur, cumque Iouem appellarent.

Atque ad Ageſilaum Sparthæ regem aliquando ſcripſit. Menecrates Iupiter Ageſilao ſalutem: Ageſilaus verò reſcripſit, Ageſilaus Menecrati ſanitatem[c].

c Plutarchus in apophteg. & Suidas.

11 Erit inſuper proſpiciendum adminiſtratoribus reipoblicæ, ne anatomicæ ſectiones hominum: aot mulierum, aut infantium ita crebræ fiãt, vt lanionum & carnificum potiùs, quàm medicorum imitentur feritatem.

C Fuit enim hæc cauſa ſeu occaſio, cur Romani in tædium medicos & artem habuerint à ſæuitia ſecandi vrendique Archagati Lyſaniæ filij Peloponeſi, vt ait Plinius lib. 29. cap. 1.

De vera philoſophia & ſalutari republica, iuris vtriuſque diuini, & humani ſapientia: & maximè de Theologia.

CAPVT X.

SCieotiæ homaniores & liberales dictæ, vtiles quidem ſunt reipublicæ & iuuẽtuti inſtituendæ: at illæ præcipue non ad rempublicam eiuſqoe vtilitatem pertinent, ſed ſont veloti ancillatres & obſtetrices ad diſponenda ingenia ad veram ſophiam & ſapientiam, quæ de Deo eſt, & de legibus eius, & arte gubernandi ſocietatem humanam, & bene viuendi. Sapientia hæc habet D verum amorem, & ita veram philoſophiam. Et proinde cura eorum qui clauum tenent in moderanda ſocietate humana: fuit noo immeritò de ſtudiis iuris diuini & humani, oempe pontificalis & ciuilis inſtituendis certis in locis, & de conſtituendis ibidem profeſſoribus qui ea docerent purè, ſyncerè, & fideliter. ita ſtudium Theologiæ ſeu iuris diuini: & ſtudium canonum, ſeo legum pontificalium, & legum ciuilium neceſſaria fuerunt. Inter Chriſtianos etiam hæc ſtudia priuilegiata maximè: vt etiam Innocentius IV. conſtituerit & erexerit io futurum, perpetuúmque tempus in curia Romana, ſtodium theologiæ diuini ioris, & profeſſionis iuris ciuilis, & pontificij, vt mora eorum qui in curia eſſent fructuoſa eſſet[d].

d c. 2. de priuil. lib. 5 ſext. ti. 7.

A 2 In republica Iodæorũ inſtituta ex lege Dei, fuit ſeniorum 72. collegium, qui legem Dei populo annunciarent & exponerent introdoctum: & ex doctoris ſacri Moſis ſpiritu aſſumptum Dei virtute quod illis communicaretur[e].

e numero. 11.

Succeſſerunt γραμματεῖς ſcribæ, qui docebant ad literam legem & theologiam: vnde & poſtea Phariſæi, qui profundiora myſteria explanabant nati ſunt diſtincti. In lege euangelica, magiſtri theologiæ relicti apoſtoli & diſcipuli, ab ipſo verò doctore & authore Chriſto, ex his aliis eruditi & profeſſores, & doctores religionis. Quantum verò ſocietatis humanæ interſit rectam & incontaminatam conſeruare religionem, nemo eſt, qoi ignorat, & alibi docuimus neceſſariam in omni optima conſtitutione reipublicæ. Quare & ſcholas doctoribos & peritis in theologia ornandas neceſſitas ipſa docet.

B Et ita in concilio Lateranenſi ſub Inoocentio III. c. 2j. fuit pia conſtitutione prouiſum, vt per vnamquamque cathedralem Eccleſiam, conſtituerentur magiſtri in grammatica, & in ſacra pagina, qui ſacerdotes & alios gratis cum præbenda Eccleſiæ[f] docerent.

f in ea quia nonnulli 4. & c. ſuper ſpecul. § de magiſtris li. 3. ti. 5.

3 Sicuti memoria legis Dei demandata, vt ante oculos perpetuò volueretur[g].

g Leuit. cap 15. Deutero. 31.

Sic & interpretatio & enarratio tanquam neceſſaria in republica retinenda eſt, ne cum eius obliuione mutetur religio, exemplo facti Antiochi, qui dom eſſet Iudæorum ſynagogam ac religionem oppreſſurus, ſacros eorom libros exuſſit, neque eos profiteri publicè, aot priuatim retinere permiſit,[h] quemadmodum Philiſt. ante procurauerant ne Iudæi arma haberent, aut fabros ærarios, qui ea facerent, ne ſe fortonáſve ſuas ac religionem veram tuerentur ac defenderent.

h 1. Macha. 01.

C Arrianæ factionis & hæreſis patroni, vt liberè in Eccleſia graſſari, oppreſſáq; veritate imperitis mendacia obtrudere liceret, Nicæni concilij decreta, & qoinquaginta patrum vtiliſſimos libros aboleuerunt, quod diui Athanaſij cæterorúmque Ægypti, Thebaidis & Lybiæ Epiſcoporũ ad Pontifices Romanos epiſtolæ teſtantur.

Abdalas Babyloniæ & Perſiæ princeps, vt vigilias nocturnas Chriſtianis celebrare, ita & literas maximè ſacras diſcere prohibuit, vt eorum fidem deleret[i].

i Paul. Diaconus, li. 12. hiſtoriæ Roman.

Cúmque Sapores rex Perſarum iuſſiſſet, edicto, omnes quoſcunque Chriſtianos occidi in Perſide, eiuſque rei gratia aulici plures occiſi fuiſſent, inter alios Azanes eunuchus regi maximè gratus: Triſtis rex generale mandatum necandi reuocauit, & remedium ſufficiens ſibi adinueniſſe viſus eſt, ſi ſolummodo præceptores religionis D necari decreuiſſet quod & iuſſit.[k]

k Sozomenes lib. 5. hiſtoriæ tripartitæ c. 2.

4 Fuit apud Ethnicos eadem cura inſtituendi liberos in philoſophia ſacra, more ſuperſtitionis propriæ, & leges de ea conſtitutæ à Romulo, Numa, & decemuiris: vt, ſeparatim nemo habeſſit deos néue nouos ſiue aduenas, niſi publicè adſcitos, priuatim colunto. Erat Romanis Ethruſca diſciplina pro theologia ſacráque doctrina, ex qua pontificum ſcientia, augurum obſeruationes, Apollinis prædictiones, vatum libri, portentorum depulſa, explicabantur: eiúſque diſciplinæ diſcendæ gratia decem principom filij Senatuſconſulto ſingulis Ethrotiæ popolis, diſciplinæ ſacrorũ percipiendæ gratia tradebantur[l].

l veteribus Cicero 1 de diuinat. Valerius Max. c. 1.

Varro tria genera Theologiæ facit Ethnicorũ, mythycum ſeu fabuloſum, quod etiã hiſtoricum dicunt.

F 4

dicũt, vt Euſebius a Pamphili aliud phyſicum, ſeu naturale, & myſticum, quod philoſophi approbabant & in ſcholis tractabant, quibus & tractatio affinis eorum quæ Metaphyſica dicebantur. Tertium erat politicum ſeu ciuile, quod in ſingulis ciuitatibus cõſuetudine ac legibus defenſabatur.

a Euſebi. Pam. li. 4. de præpa ra. euangelica ca. 1. Varro libros ſex lectos de antiquitatibus rerum diuinarum ſcripſit, vide Auguſti. lib. 6 de ciuitate Dei c. 4 & 5.

5 Apud Hebræos, vt tradidit Rabbi Abraham Leuita ben-Dauid, in fine Cabalæ hiſtoricæ, fuerunt academiæ ſeu generalia ſtudia & Theonim ſeu Thalmud in ſeu iuris interpretes, quorum primus Magiſter Hamuna de Nheai paood: poſtremus magiſter Hai Gahon, qui obijt anno contractuum 1359. mundi autem 4798 qui eſt Domini noſtri IESV CHRISTI, 1121. quo tempore, inquit. finem habuerunt academiæ & Gehonim & academiarum inſtituta, ad quas proficiſcebantur Iudæi ex Hiſpania, toto Occidente, Africa, Ægypto, & terra deſiderij.

6 Ariſtoteles ait b tria genera eſſe ſpeculatiuarum ſcientiarum, naturalem ſcientiam, mathematicam & theologiam, vbi diuinitas primum & principale principium, & alibi dicit, c eſſe theologos qui de Deo loquuti ſunt & eius natura. Diuus Thomas tamen dixit, Ariſtotelem non propriè Theologiæ nomen accepiſſe, quia lumine tantùm naturali nitatur illa theologia: noſtra autem Chriſtiana Theologia lumine ſupernaturali, in quo conſiderat res & ſigna, ſcientiam & ſapientiam. per res intelligit diuus Auguſtinus d, ea quæ ita res ſunt, vt minime ſigna ſint, cuiuſmodi ſolæ res, iudicium vltimum, reſurrectio & ſimilia: Signa autem ea, quæ licèt res ſint aliquæ, tamen ad ſignificandum aliquid aliud præter ſe, adhibentur, cuiuſmodi ſunt verba & ſacramenta. vt res humanas tribuit ſcientiæ: diuinas ſapientiæ e, videlicet æternas, nempe quæ Deo tribuuntur, quæ de Trinitate, quòd iuſtus, & ſimilia. Sicut tribuit humanis alia, vt ea quæ de incarnatione Chriſti, de diſpenſatione eius, déque alijs operibus, vt de creatione, iudicio, beatificatione, & de ſimilibus tractant.

b Ariſtot. li. 11. metaphy. ſumma 3. c. 1.

c lib. 1. metaphyſic. ſumma 2. c. 4.

d Auguſt. lib. 1. de doctrina Chriſtiana, c. 2.

e Auguſt. lib. 2. c. 3. 19 de doctrina Chriſtiana & lib. 14. capite 1.

7 Sicubi errari poteſt, aut damnum ex ſtudijs inferri reipublicæ corruptis, multò pernicioſius accidit in Theologiæ, male & inſyncere tractatæ gymnaſijs & ſcholis. Nam vbi vera religio incęperit falſis & hæreticis dogmatibus turbari, vnà cum religione reipublicæ ſtatus incipit immutari, ſeditionibus, rebellionibus, & impietatibus crudeliſſimis diuexari. vbi enim opinio religionis anteſignana præceſſit, vſque ad mortem pro eà depugnandum eſſe, perſuaſio adhærens omnia præſtantiora pellundare conatur aduerſaria.

Et proinde qui rempublicam tractant, in hac parte diligentius inuigilare debent, & ſi emendari nequeant errores, ſatius erit tollere receptacula & ſchulas erroris exemplo Zenonis imperatoris, qui ſcholam Ediſſenam quam Perſicam vocabãt, tanquam quæ Neſtorij & Theodori doctrinam traderet, ſubuertit & abrogauit f.

f Theodor lector. lib. 2 collectaneorũ hiſtoriæ Eccleſiaſticæ. in bibliotheca ſanctæ tomo 2.

De legum ſcientia, ſeu earum ſchola.

CAPVT XI.

Alia moralis Philoſophiæ pars in iuriſprudentia & ſcientia de legibus verſatur, quæ conſiſtit circa præcepta, honeſte Viuere, alterum non lædere, ius ſuum cuique tribuere g.

g iuſt. § iuris præcepta, de iuſtitia & iur. apud Iuſtinianum Vlp. in l. iuſtitia 10. §. iuriſpræcepta ff. eodem tit. P.

Regum & gubernantium munus eſt leges cõſtituere, eas docere & exequi. Sic refert Beroſus h, quadrageſimo tertio anno Nini ſanũ, quem

h Beroſus lib. 5 in Nino.

A quidam putant Noachum in Thuſcia, & Vetulonæ iura dixiſſe, docuiſſéque.

Nulla reſpublica cuiuſcunque ſit generis, inueniri poteſt, in qua leges non fuerint tanquam regulæ viuendi ſtatim conſtitutæ, & poſtea auctæ. Et Moyſes moderator Iſraeliticæ pentateuchum & legem edidit. Zoroaſtres leges populis dedit, eáſque præſtigijs etiam confirmauit. Zoroaſtes ſimulata diuinitate ſic dedit Arianis i, vt Menas perſuaſit Ægyptiorum multitudini ſcriptis vti legibus, quas ſibi a Mercurio datas in ſalutem hominum affirmabat k. vt poſtea Amaſis Ægyptiorum rex, leges ſcripſit, quem tradunt de his quæ ad monarchas pertinent, déque omni Ægyptiorum œconomia præcepiſſe.

i Diodor. lib. 5. cap. 4.

k Diodor. li. 5.

2 Cato maior, ſextum etiam & octogeſimum ætatis annum agens, alioquin eloquentiſſimus, intelligens ad reipublicæ adminiſtrationem & legũ
B cognitionem valde eſſe neceſſariam, id egit vt iuris ciuilis quoque eſſet peritiſſimus l: vt Seruius m Sulpitius prouectiori ætate cœpit operam iuri ciuili dare, & effectus eſt maximus Iuriſconſultus. Dicebatque Ariſtoteles, Iuuenes quidem ad dicendum promptiores, at non ita iuriſprudentiæ vt maiores, idoneos: quia rudes adhuc ſunt actuum vitæ n.

l Valer. Maximus lib. 8. ca. 7.
m L. 2. § Seruius, de origi. iur. P.

n Ariſtot. 2. ethico.

3 Liquet ex Pompo in l. 2. de orig. iur. P. iuris & legum ciuilium explicationem, primùm fuiſſe apud pontifices: deinceps publicatis legum actionibus in vulgus, iuriſperitis conceſſam, qui & anteceſſores dicuntur, & apud Græcos & Latinos.

Narrat Suidas Dicearchum Meſſenium, Ariſtotelis auditorem, ſcripſiſſe rempublicam Spartiatarum, eiúſque liber vt quot annis in Ephoro-
C rum prætorio puberibus auſcultantibus recitaretur, lege ſancitum fuiſſe apud Lacedæmonios & longo tempore obſeruatum.

4 Res omnium in republica maxima, iudicium de cõmodis & iuſtis inter ipſos ciues, quod eſt reddendum à iuriſperitis in bene inſtituta republica: cùm ſine illis ciuitas rectè habitari nequeat o & fœlices ſint contrà reſpublicæ, ſi eam docti & ſapientes regant, p alioquin inutiles leges, ſi illæ non manifeſtarentur & in his non aſſueſcerent ciues: qui neque aſſueſcere his poſſent ſi non inſtituerentur in illis q, cùm iura ſtare non poſſint, niſi ſit aliquis iuriſperitus, qui ea in melius quotidie non producat r.

o Ariſt. 3. politic. c. 8.
p Cicer. ad Q. fratr. ex Pla.

q Ariſt. li. 5. c. 8.

r l. 2. § poſt hoc deinde de origine iur. P.

5 Finis inſtitutionis iuriſprudentiæ in legibus Iuſtiniano eſt, vt ab eruditis reſpublica per partes illis commiſſa, rectè poſſit gubernari s, & totus illuminetur mundus, & ad obediendum Deo,
D & principi vita informetur. t Sumitur ex ſeminario ſcholaſticorum inſtitutorum, copia doctorum, qui velut ſtellæ in perpetuas æternitates manſuri ad iuſtitiam erudiant multos. v hinc procedunt velut ex equo Troiano, aduocati, qui pro republica in defendendis oppreſſi laborant x, hinc magiſtratus, iudices, curiones, ſacerdotes, epiſcopi, cardinales. Docet & reſcriptum CC. Diocletiani & Maximiani y ſcholaribus redditum, quo docetur eos ad vtilitatem reipublicæ pertinere, talémque eorum ſpem. *Cum vos adfirmetis*, inquiunt, *liberalibus ſtudiis operam dare, maxime circa iuris profeſſionem, conſiſtendo in ciuitate Berytiorum prouinciæ Phœnicia, prouidendo vtilitati reipublicæ & ſpei veſtræ: decernimus vt ſinguli vſque ad viceſimum quintum annum ætatis ſuæ, ſtudiis non auocemur.* Iura pontificia quoque, & ſacroſancta con-

s §. fi. in procemio inſtitutionum. § diſcipulam procem.
t auth. habita ne fi. ius pro patre C.
v c. fi. de magiſtris. c. cum ex eo, electio. in 6. & ibi glo. & in cap. fi. ad verba in ſchol. de reſcrip.
x l. aduoc. de aduoc. diuerſ. iudic. C.
y in l. 1. qui ætate, vel profeſ. ſe excuſant li. 10. Cod. 49.

eſſia exiſtimarunt, ſeminaria diſcentium pertinere ad bonuoı reipoblicæ chriſtianæ, & ideo fouenda & augeoda eſſe. a

a ca. cum ex eo. de electi. in ſex. c. 1. & tota tit. de magiſtris in concilio Tri-dentino ſeſſione 24. c. 18.

DE ARTIBVS LIBERALIBVS dictis in genere.

CAP. XII.

1 NEceſſariàs ad rempublicam & ſocietatem humânam conſtituendam artes eſſe, quæ ingenuos hoomines exerceant, iam olim omnibus ferè legiſlatoribus & principibus placuit, & præceptores ad eas docend. s proinde vtiles, & remonerandos mercedibus, vt ait Vlpianus, b & liberalia, inquit, ſtudia accipimus, quæ Græci ἐλευθέρια μαθήματα, appellant: Rhetorca continebuntur. Grammatici, Geometræ. vocat, vt Ariſtoteles ἐλευθερίους ἐπιστήμας liberales ſcientiss: Cicero in primo de oratore ingenuas, veluti ingenoo & libero homini, coouenientes. Auguſtinus c ſeculares artes, à recentioribus quibuſdam dictas refert. Plinius d qoo tempore auaritia & habendi cupiditas aberat a ſeculo, & principes ſine ambitione ſuis contenti viuebant, ait, animi bona exerceri, & artes ab ipſis imperantibus liberales excultas, vbi autem inceſſit libido auaritiæ & dominandi, io ſeruitutem degeneraſſe: verba eius ſunt, *Nimirum alij ſubiere, inquit, ritus, circáque alia mentes hominum detinentur, & auaritia tantùm artes coluntur. Antea incluſis gentium imperiis intra ipſas, ideóque, & ingenius quadam ſterilitate fortuna, neceſſe erat animi bona exercere, regéſque innumeri honore artium colebantur, & in oſtentatione has preferebant opum, immortalitatem ſibi per illas prorogari arbitrantes. Quare abundabant, & premia & opera vita. Poſteris laxitas mundi & rerum amplitudo damno fuit: poſtquam ſenator cenſu legi cœptus, iudex fieri cenſu, magiſtratum ducémque nihil magis exornare, quam cenſus: poſtquam cœpere orbitas in authoritate ſumma & potentia eſſe, capitatio in quæſtu fertiliſſimo, ac ſola gaudia in poſſidendo, peſſum iere vitæ pretia, omnéſque a maximo bono liberales dictæ artes in contrarium cecidere, ac ſeruitute ſola profici cœptum.*

b Vlpia. in l. 1. de extraord. cognitio. l. 50. ff. tit. 13.

c Au. lib. 6. de ciuita. Dei c. 2.
d Plin. li. 14. in proœmio.

2 Sunt iſtæ artes liberales veluti inſtitutiones præuiæ ad notitiam ſapientiæ & iuſtitiæ ſeu veræ philoſophiæ, quæ omnia complectitur, qualis poteſt eſſe iuriſprodentia, quæ & dioinarum & humanarum rerum eſt notitia. e Ita dictæ ingenuæ & liberales ſcientiæ & artes vt diſtinguantur ab illiberalibus, nempe dignis potiùs ſeruili quàm libero ingenio, & à ſordidis vilibus circumforaneis, & quæ plus exigunt laboris manualis quàm ingenij, & ad lucrum potiùs quàm ad aoimi exercitium pertinent.

e l. Iuſtitia. eſt 10. ff. 2. de iuſtit. & iur. ff.

Et in ſynodo Eogenij papæ 2. f de quibuſdam, inquit, locis ad nos refertur, neque magiſtros, neque curam inueniri pro cura literatum, idcirco, in vniuerſis epiſcopis ſubiectíſque plebibus, & aliis locis, in quibus neceſſitas occurrerit, omnino cura & diligentia adhibeatur, vt magiſtri & doctores conſtituantur: qui ſtudia literarum liberatúmque artium dogmata aſſiduè doceant: qnia in his maximè diuina manifeſtantur, atque declarantur mandata Et Clemens papa 1. epiſtola 5. ad ſuos diſcipulos. g Cum ex diuinis ſcripturis integram quis & firmam regulam veritatis ſuſceperit, abſurdum non erit, ſi aliquid etiam ex eruditione communi ac liberalibus ſtudiis, quæ forte in pueritia attigit, ad aſſertionem veri dogmatis conferat: ita tamen vt vbi vera didicerit, falſa & ſimulata declinet.

f in c. 12. de quibuſdam 37. diſtin.

g c. relatum eſt nobis, 14. eſt. eo. 37. diſt.

3 Iuuant humaniores literæ vel ex eo religionem chriſtianam, quòd per eas errores deteguntur gentilium, & veluti propriis gladiis conficiuntur. Quare Iulianus apoſtata à fide, eccleſiam Dei, & religionem veram chriſtianam euertere ſatagens, ſcholas chriſtianorum claudi præcepit, & bonas literas qnibus religio a maioribus conſtituta propagatáue erat, diſcere vetuit. h

h Auguſtin. li. 18. de ciuit. Dei c. 52. Niceph. Caliſt. li. 10. c. 23 Socrat. li. 3. hiſto. eccle. c. 16.

4 Decepit aliquos opinio, religionem ſine bonis diſciplinis poſſe integriorem conſeruari: & fuerunt, qui ita eas abhorruerunt, vt in inſcitia conſeneſcentes, aperuerint hæreticis viam inuadendi gregem dominicum, paſtoribus mutis & elinguibus, qui vix quæ legerent vel grammaticè intelligerent. Sed fuit illa techna dæmonis, qui dum dormirent homines ſuperſeminauit zizania. Scripſerat etiam Lutherus aliquando ad germanicam nobilitatem Ariſtotelis phyſica, metaphyſica, ethica, prorſus aboleri debere. Ex quo fonte Melancthon & Caroloſtadius ſuum hauſerant virus: & vt ſuam magis proderent inſaniam, Caroloſtadius ex archidiacono factus eſt agricola: in rure Vvittembergenſi: Melácthon in piſtrino artem piſtoriam meditabatur: pleríque adoleſcentes artium liberalium combuſtis libris mechanica opificia complexi ſunt. Denique hac prodigioſa illorum homuncionum temeritate, eò res perducta eſt, vt multis locis ſcholæ clauſæ tenerentur annis aliquot, donec Lutherus ex ſua pathmo vel relegatione veniens, Philippum Melancthonem hoc nomine caſtigauit, & Caroloſtadium ex Vvittembergenſi ditione exegit, dicens per ſe philoſophiam bonam eſſe libro edito; coegit enim veritas palinodiam vel inuitum cantare. i

i Scribit Surius libro hiſtoriæ geſtarum ſuo tempore per orbem.

Abuſus certè gentilium in literis prophanis, errorèſque inſerti cauendi ſunt chriſtianis, neque ſine antidoto bonorum præceptorum ſumendi aut ſequendi: oportet autem quæ bona in illis ſunt tanquam ab iniuſtis poſſeſſoribus, repetere. fuerunt enim in pluribus lumine rationis & aliquando diuino illuſtrati, vt aſina Balaam, & loquuti ſunt & ſcripſerunt conuenientia hominibus reipublicæ, ſocietatíſque humanæ moribus & virtutibus, & Deum cognouerunt aliqui, ſed non tanquam Deum glorificauerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, vt ait Diuus Paulus. k miſcuerunt errores ideo ſuis ſcriptis, quos expurgare & ſeparare oportet ducis ſeu præceptoris catholici inſtitutione.

k ad Roma. c. 1. ver. 20. 21.

5 Fuerunt & ſunt aliqui contemplationi diuinæ maieſtatis & orationibus ex profeſſo addicti, quibus & vacare literis humanioribus & liberalibus, nec quidem nocet: ſed nec etiam opus eſt tanquam ad certum alium finem, qui hoc medio non indiget, ex propoſito tendentes, & qui ita tempus ſuæ profeſſioni neceſſarium in his tereret, videretur quibuſdam reprehenſibilis, non quidem quòd malæ ſint diſciplinæ, ſed quia non bene propter inſtitutum contrarium propoſitum diſcantur. non enim ſunt omnes doctores, non omnes apoſtoli: & vnuſquiſque in vocatione qua vocatus eſt in ea ambulare debeat. l Sicut ſcribitur in 7. libro exemplorum patrum narratione 30. ex actibus S. Franciſci. Quod frater Ioannes de Scratia, tempore S Franciſci ex ordine eius, miniſter erat Bononiæ & valde literatus, qui abſque licentia eiuſdem Beati Franciſci ordinauit ſtudium Bononiæ, quamobrem durè repre

l 1. a. 1. ad Corinth. c. 7. verſ. 2. ad Eph. 4. verſ. 1.

rè reprehenſus fuit à B. Franciſco, dicente *Tu vis deſtruere ordinem meum: deſiderabam enim & volébam exemplo domini mei, fratres meos magis orare quam legere.* rediénſque Boonia, dura maledictione ei maledixit, ſtatimque cœpit infirmari, ideo decumbens miſit ad S. Franciſcum vt retractaret maledictionem, cui reſpondit, quòd illam iam confirmaſſet Dominus IESVS in cœlo, vt eſſet maledictus, accidítque vt caderet ſubitò quædam gutta ignea & ſulphurea de alto ſupra corpus illius infirmi, quem & lectum in quo iacebat perforauit, & ita miſer cum maximo fœtore expirauit. Forſan tamen ibi non ſtudiorum exercitium, ſed quòd ſine licentia ſuperioris fuiſſet introductum damnandum erat, & ſuperbia, quæ inficit meliora quæque & ab humilitate reuocat, quæ regularibus ſuper omnia cum obedientia commendata eſt.

Scientia etiam inflat, ni freno rationis cohibeatur, & quidam eo modo etiam ſcientia quæ vtiliſſima etiam aliàs eſt, in ſui perniciem miſere abutuntur, vt & Phariſæi ſapientia diuina. Sic refert D. Gregorius [a], B. Benedictum Miſia ortum, Romam ad ſtudia liberalia diſcenda miſſum, ea reliquiſſe & in religionem tranſiſſe, cùm in ſtudiis videret multos per abrupta vitiorum abire. Pia mens huic, qui ſe ex periculo imminente & quo offendebatur ſubduxit: Sed non damnandæ artes quæ & periculum ſi bene tractentur fugare & vincere poſſunt. Quæ etiam aliquibus non conueniunt, tamen ad ornatum & neceſſitatem totius reipublicæ requiruntur. Sicuti neceſſarius ordo nubentium & matrimonij, probata virginitas, ordo eccleſiaſticus neceſſarius, ſacramentúmque Euchariſtiæ, quæ tamen vt alia omnia neceſſaria ſunt corpori reipublicæ perfecto: ſingulis neceſſaria non ſunt. Qui ſibi artes liberales non conuenire putant, vel qui illis ſe ſufficientes non norunt, non ideo aliis adimere, vel non conuenire arbitrari debent. Inſtituimus nos in tractatione noſtra in vniuerſum, rempublicam, & in genere non quæ ſeparatim ſingulis conuenire poſſunt, potiſſimùm conſideramus.

6 Atque ſic artes liberales conuenire libero & ingenuo populo, & ad viuendum & gubernandum neceſſarias putamus: & cum illis retinent mores bonos & patrias conſuetudines, & quæ Dei quæque hominum ſunt conſeruari. Neque quidpiam aliud magis ſtolidum & hebetem reddere populum poteſt, quam harum priuatio & exterminatio. Quod ſibi propoſuit Edoardus primus eius nominis rex Anglorum dum ſubacta Scotia, omnes conſuetudines Scotorum abolere ſtatuit, vt vna cum moribus etiam animi cum Anglis coaleſcerent, hiſtorias omnes Scotorum concremari, & ſacrarum & prophanarum rerum volumina, eruditionis nomine claros Oxonium relegauit, ne illorum inſtitutione effecti ſapientiores, iugum reiicerent [b].

Mytilenenſes maris imperium tenentes, ſociis qui deſciuerant impoſuerunt pro grauiſſima pœna, ne liberos ſuos docerent literas, aut artes liberales, vt ita in inſcitia & ignorantia ætatem tranſigerent [c]. Sic Xerxes Babylonijs ob eorum defectionem infenſus, poſtquam eos recepit, ne arma ferrent imperauit, ne vacarent bonis literis, ſed pſallerent, tibia canerent, lenocinia & cauponas exercerent: & tunicas ferrent ſinuoſas [d].

Iuſtinus refert fere ſimile de Cyro & Lydiis; cùm enim occupato bellis Cyro rebellaſſent Lydij: iterum victis arma & equi adempti, iuſſique omiſſis bonis artibus & virtutis exercitiis, cauponas & ludicras artes & lenocinia exercere. Et ſic gens induſtria quondam potens, & manu ſtrenua, effœminata mollitie luxuriáque virtutem priſtinam perdidit: & quos ante Cyrum inuictos bella præſtiterant, in luxuriam lapſos, otium ac luxuria ſuperauit [e].

a D. Gregor. in 2. lib. Dial.

b Hector. Boetius, li. 14. hiſtoriæ.

c Aelianus lib. 7. de varia hiſtoria.

d Plutarchus in apophtegm.

e Iuſt. lib. 1. hiſtoriæ ex Trogo.

DE REPVBLICA

ſiue,

DE POLITIA CIRCA STVDIA & Scholas & Collegia.

LIBER XVIII.

De ſtudijs, artibus ſeu ſcientijs in genere in ſcholis literarijs tractandis, vel non docendis, publicè vel priuatim.

CAPVT PRIMVM.

STVDIA literarum & artium, ſunt veluti materia circa quam verſantur, & præceptores docentes, & diſcipuli diſcentes: & ex qua ſalus, vel ſubuerſio aut ſaltem corruptio maior, oriri poteſt in republica.

Studium generaliter dicitur [a], animi aſſidua & vehemens ad aliquam rem applicata magna cum animi voluptate, occupatio: vt philoſophiæ, poeticæ, & ſimilium ſtudia dicuntur. Quia verò animi humani multæ occupationes & variæ, & in diuerſis intenditur animus & diuerſis delectatur, ideo & diuerſa rectè dicuntur eſſe ſtudia. Nos hic non de cunctis, ſed de liberalibus quæ homines tantùm liberos decent & ingenuos agere proponimus, de quibus & Cæſares titulo [b] de ſtudiis liberalibus vrbis Romæ, tractarunt. dicta Vlpiano. [c] ἐλευθέρια ἐπιτηδεύματα ſeu artes liberales [d] quas in republica adducere permiſſum eſt & docere, vnde liberalium artium dicti profeſſores [e]. Inter has numerantur grammatica, geometria, philoſophia, medicina, iuriſprudentia, à quibuſdam Cæſaribus & iuriſconſultis tantum [f]. Sunt aliæ omiſſæ, quarum profeſſiones vel priuilegio non ornentur per ſe, vel quòd ſub aliis contineri videantur, vel quia non omnibus pari modo probata ſint eorum ſtudia, vt dialecticæ, vel poëticæ, aut ſimiles, de quibus pauca ſuo loco diximus. Diuus [g] Auguſt. iſtas artes & ſcientias à quibuſdam recentioribus ſeculares potiùs dictas teſtatur. Fuerũt tamen poſtea ſcholæ inſtitutæ & priuilegiatæ, vbi iſtæ diſciplinæ ſeculares, & aliæ poſtea additæ,

a Cicero 1. de inuentione.

b lib. 12. C. tit. 18.

c Vlp. quod in l. 1. de variis & extraord. cognitio. P.

d vt Plinius lib. 14. & Cicero in ingenuis & de oratore.

e 1. de profeſſor. & medic. lib. 10. C. tit. 52.

f vt in l. vnic. de ſtudiis liberalib. vrb. Romæ lib. 11. C. tit. 18. & l. 1. de variis & extraordin. cog. lib. 10 P. tit. 13.

g Auguſtin. lib. 6. de ciuitate Dei ca. 2.

additæ, pontificij & diuini iuris, ſeu iuris canonici & theologiæ.

2 Obiiciunt Græci liberalibus ſtudiis, [illegible], id eſt viles & ſordidas, ſeu circumforaneas & viles artes a. Dicuntur & ſtudia illiberalia, artes vel ſcientiæ vetitæ, b vt diuinationes, ſortilegia, & ſimiles quæ ſe mathematicos nomine fucant, & mathematicæ diſciplinæ appellatione, ſuas ineptias & impietates inculcãt, prout etiam mathematici improbi a republica arcentur: Aſtrologi iudiciarij, qui ſe profitentur cuiuſque fata noſſe, & natales ſyderum obſeruationes: augures, & ſimiles. c Qua in re ad ſalutem reipublicæ ſollicitudo pertinebit, culpam ſimilem iudicare, tam prohibita diſcere quam docere. d Puniunt & leges e mathematicos, qui vetitas artes diſcunt & docent, niſi parati ſint codicib. erroris proprij ſub oculis epiſcoporum incendio concrematis, catholico religionis cultui fidem tradere, nunquam ad errorem primum redituri: prout & factum fuit tempore Apoſtolorum quando diuus Paulus Epheſi annuntiabat verbum Dei, quo multi eorum qui fuerant curioſa ſectati, contulerunt libros, & combuſſerunt eos coram omnibus. f Atque Cæſares libros improbatæ religionis habere, deſcribere, aut legere prohibuerunt: eóſque iuſſerunt inquiri diligenter, & publicè comburi, g vt Neſtoris, Apollinaris, Euthycianorum, h & ſimilium improbatæ lectionis. i

3 Studia itaque reipublicæ erunt illa legitima, quæ reprobata non ſunt: & ſcholæ legitimæ, vbi ea quæ probata ſunt & non vetita diſcuntur & docentur. generalia etiam & particularia ſtudia ſunt: ea generalis vniuerſitas literarum dici poterit, ſi encyclopædia ſtudiorum ſeu artium liberalium ibi doceantur. etenim ἐγκύκλιος παιδεία circularis ſcientia & ex omnium vrbe confecta, & encyclos diſciplina vt corpus vnum ex pluribus membris, compoſita. Sunt enim ſingularum ſcientiarum & diſciplinarum fines & ſeparati, & certi: ſed ita per gradus ſubordinati, vt finis & extremitas vnius, ſit alterius proximè ſequẽtis initium, & via ad præſtantiorem & vtiliorem, Quare ex artibus, ex ſcientia eáque veriſſima Ariſtotelis, quædam ſunt principes, quas architechtonicas dixit, quæ ſuffectas ſibi alias artes habent veluti ſuggeſtrices & ancillantes.

Quædam ſunt ſubſeruientes & propter illas præcipuas, atque ſingulares in ſuis finibus, cùm omnium ſcientiarum & actionum ſingularum proprij ſint fines, vt medicinæ proprius finis, ſanitas: fabricæ naualis nauis: bellicæ & imperatoriæ, victoriæ: œconomicæ ſeu diſpenſationis domeſticæ, diuitiæ: grammaticæ, rhetoricæ, dialecticæ phyſicæ ſunt & proprij fines. verùm iſti omnes fines generalem finem habent vt vltimum. Et omnes ad vnum corpus ciuile inſtituendum & conſeruandum pertinent.

4 In hoc corpore quoque ciuili quod ex ſingularibus perſonis k proprio corpore & anima compoſitis, tanquam ex membris conſtat, conſiderantur & duo generaliter: corpus ipſum & anima. circa corpus finem ponit præcipuum, & eius conſeruationem proponit medicina: circa animam præcipuè Theologia. Circa vtramque partem ſollicita politia humana ſeu ciuilis ars, l quę integrũ vt viuentem curat hominem m, eiuſque actiones vtrique parti legibus accommodis. vt corpus rationi obediat, & animæ, & vt vtraque pars ſecundum voluntatem Dei diſponatur, ſic & viuat, & ſocietatem prout ſingulis & vniuerſis conuenit, inſtituat, regat & tueatur. atque ita iuriſprudentia ciuilis ars, finalis omnium eſt diuinarum atque humanarum rerum notitia, iuſti atque iniuſti ſcientia. & vt antea diximus n

5 Rurſum in hac politia humana o partes duæ præcipuæ ſubordinatæ quarum vna reſpicit præcipuè ſpiritualia, & perſonas quæ ea pertractant, vt eis annexa; quæ iure pontificio ſeu eccleſiaſtico, eóque præcipuo in his reguntur & diſponuntur. Alia quæ principaliter corporalia, temporalia ſeu ſecularia diſponit & regit: & iure ſecularium perſonarum & legibus earum temperatur; vtraque pars iuri diuino legibuſque diuinis ſubiicitur. p

6 Conſtituit etiam Ariſtoteles, q ciuilem quandam prudentiam ſeu φρόνησιν quam & vocat ἀρχιτεκτονικήν, nempe νομοθετικήν, id eſt legum ferendarum peritiam quæ communis omnibus ſuperioribus eſt, quæ habet deſcriptionem operis futuri: vt prudentia quaſi prouidentia, dicatur propria & præcipua virtus imperantium.

Perſcribunt leges faciendas, vnde architectura nomen penes illas eſt, & penes principem cúmque ad quem pertinet ſanciendi leges poteſtas; diciturque eſſe exemplar: vulgus gallorum, dicit *le modelle* ad quod opus fingendum eſt. Architectura quippe eſt r ſcientia pluribus diſciplinis & variis eruditionibus ornata, cuius iudicio probantur omnia quæ cæteris artibus perficiuntur opera. Huius partus ſunt leges, quæ in ſcholis leguntur & explicantur, in tribunalibus & praxi diguntur & executioni mandantur. hæc ars ciuilis eſt quæ de rebus politicis tractat maximè Ingenua, s perfecta philoſophia non ſimulata quæ vrbes peperit, t diſſipatos homines in vitæ ſocietatem reuocauit. Ex feris & agreſtibus reddidit mites, eos domiciliis & coniugiis copulauit, quæ legum inuentrix, magiſtra morum & diſciplinæ, virtutum indagatrix, & expultrix vitiorum. Vt autem apem cunctis germinibus inſidere videmus. à quolibet autem aliquid accipere vt dulciſſimum mel conficiat intra alueum: ſic & bonarum diſciplinarum auidos nihil intentatum tenere opere pretium fuerit, vndecúmque autem vtilia colligere: cùm vix vel & tanta diligentia naturæ quiſpiam vincere poſſit errores u. Et ad eam philoſophiam conſequendam Chriſtianam, primariámque in republica regenda ſcientiam & ad veritatem indagandam omnes artes & diſciplinas neceſſarias eſſe, contendit pluribus Clemens Alexandrinus. x *Nonnulli (inquit) qui ſe putant ingenioſos eſſe, neque philoſophiam attingere volunt, neque dialecticam, ſed nec contemplationem diſcere naturalem, ſed ſolùm nudam fidem requirunt, perinde ac ſi cum nullam vitis curam geſſerint, velint ab initio ſtatim botros accipere. Dicitur autem dominus vitis allegoricè, y à quo cum diligentia & agri colendi arte, quæ fit ratione & ſermone fructus eſt vindemiandus: putare oportet, fodere & ligare & reliqua facere. Falce vt ſentio, & ligone & aliis ruſticis inſtrumentis ad vitis curam opus eſt, vt nobis fructum producat eſculentum. Quemadmodum autem in agricultura, ita in medicina ille vtiliter didicit, qui varias attigit diſciplinas, vt poſſit meliùs colere & curare, ita hic etiam bene & vtiliter eruditum exiſtimo, qui omnia refert ad veritatem.* Adeò vt ex geometria & muſica & grammatica & ipſa philoſophia, colligẽs quod eſt vtile, nullis inſidiis interceptam ſeruet fidem. Athleta contẽnitur qui priùs ſe non

a Budæus ad l. 1. de varie & extraord. cognit. ff.
b in l. c. de maleſic. & mathemat. C. lib. 9.
c l. illud & 4. ſequentib. 26. quæſt. 5. 1. capit. & ſequen. 26. quæſt. 5. 1. & 5.
d in l. culpa & C. de malefic.
e l. mathematicos. de epiſcopa. audi. C.
f Actor. c. 19. vers. 19.
g l. damnato. §. fin. de hæreti.
h l. quicunque §. 1. nulli infra. C. de hæreti. C. 1. ex manichæ. 16. græca conſtitutio.
i l. 2. §. 1. de ſumma trinit. C. [illegible]
k Viuianus [illegible]
l Ariſtot. in principio lib. 1. de moribus. [illegible]

n cui ſubſunt omnes de cap. l. & ſcientiæ Ariſtot. 1. de morib. c. 2. & lib. 3. politic. c. 8.
o l. iuſtitia 10. §. 1. de iuſtit. & iur. ff. §. 1. inſtit. tit. apud Iuſtinian.
p ca. 1. humanum genus, diſtinct. 1. apud Gratianum in decreto.
q Ariſto. 6. de morib.
r Vitruuius lib. 1. de architectura c. 1.
s Cicero 3. de orator. & [illegible] in prœmio P. & quod tam in primis l. 1. de iuſtit. & iur. ff.
t Vt ait Cicero 5. Tuſculanar. quæſtio.
u Iſocrates in parænetica oratione, 1. ad [illegible]
x Clemens Alexand. lib. 1. Stromatum.
y Ioan. c. 15.

ſe non inſtruxit ad certamen: & gubernator laudatur, qui multam rerum habet experientiam, qui mores nouit multorum hominum, & medicus qui multa expertus eſt.

7 Studia generalia hodie ſeu publica dicũtur, ſcholæ, in quibus publicè ex priuilegio a Pontifi. ſummi vel principis vel antiqua conſuetudine, cuius initij non extat memoria, ſtudium eſt priuilegiatum, & permiſſa ſocietas & concurſus ſcholaſticorum & docentium, continens pro contento.

a gloſ. in proœmio pragmaticæ ſanctio. §. quibus accedit ad verbum generalium gloſ. ad Clemen. ſtudium ad verbum, generalibus, de ſepulturis doctor ad c. 1. de priuileg. in ſexto Bartol. ad proœmium Pandectarum Panor. q l ca. vlt. de cleric. coniug.

Poteſt dici ſtudium generale & vniuerſitas, ratione eadem, quòd ſtudia quæ ibi tractantur vniuerſis propoſita ſunt & ſint publica, & gratis volentibus diſcere, proponuntur ab inſtitutis præceptoribus, ſintque priuilegia vniuerſis ſtudentibus conceſſa.

Neque ideò minùs ſtudia generalia dicentur aut vniuerſitates, quòd non omnes ſcientiæ ibi, ſed certæ tantùm tractentur & doceantur. Nam generalitas ad vniuerſitatem non pertinet ſcientiarum, ſed ad publicam cauſam docendi: prout enim placuit iis qui inſtituerunt & erexerunt & priuilegiarunt ſtudia, ſcientiæ & artes ibidem legi publicè tantùm debent, & ſi aliæ leguntur, non vtuntur priuilegiis quibus præſcriptæ docendæ, & earum doctores & auditores vtũtur & potiuntur. Non enim actus agentium operantur vltra illorum intentionem [b]. Sic Cæſares & Romani, habuerunt in ſtudiis liberalibus ſeu generalibus vrbis in capitolio priuilegiatis, tantùm certas priùs artes, quibus poſtea addita ſtudia philoſophiæ & legum ciuilium, & profeſſor vnus philoſophiæ, duo iuris, qui leges explanarent [c]. Atque Honorius III. ſummus Pontifex, non permittit Lutetiæ Pariſiorum, in ſtudiis generalibus legi iura ciuilia Romana (eo quòd ibi, inquit, non eſſet eorũ vſus) nec in ciuitatibus vicinis, quæ conſuetudine & moribus reguntur: voluit tamẽ alias artes primas & philoſophiam, & medicinam & iura pontificia ſeu decreta pontificum, cum priuilegiis legi & audiri [d]. Nulla contrà mentio de legendis pontificalibus decretis tempore Iuſtiniani in erectione ſtudiorum Berytho, Conſtantinopoli, Romæ: ſed tantùm legum ciuilium & Romanarum [e]. Neque etiam vbique leges docentes, habuerunt priuilegia generalibus ſtudiis conceſſa: ſed tantum ſi certis locis deputatis cum priuilegio, docerent. Sicuti & Lucius Seuerus pater & Magnus, Antoninus Carracalla reſcripſerunt referente Modeſtino [f], νόμων δὲ διδάσκαλοι ἐν ἐπαρχίᾳ διδάσκοντες, ἄφεσιν οὐκ ἕξουσιν· ἐν Ῥώμῃ δὲ διδάσκοντες ἀφίενται, id eſt, *legum vero doctores in aliquo præſidatu docentes, remiſſionem non habebunt: Romæ autem docentes à tutela & cura remittuntur.* Placuit & Antonino pio [g] minores ciuitates quinque medicos immunes habere poſſe, tres ſophiſtas, & tres grammaticos: maiores autem ciuitates, ſeptem qui curent, quatuor qui doceant vtramque doctrinam: Maximas verò, habere poſſe decem medicos & Rhetores quinque, & totidem grammaticos, de aliis profeſſoribus non meminerunt ibi.

b l. non omnis numerati, de reb. credit. P.

c l. vnic. de ſtudiis liberal. vrb. Romæ.

d c. ſuper ſpecula, 28 de priuileg. lib. 5. tit. 33.

e §. hæc autem tria volumina, in proœmio Pandectarum.

f §. ſed & reprobari, § 6. §. fin. de excuſa. tutor. l. 27 P.

g d l. 6. §. eſt autem.

8 Chriſtianæ Academiæ perfectæ vt plerunque habentur, cùm omnibus ſcientiis diuini & humani iuris complentur. Aliquando tantùm habent iuris diuini & humani, nempe Theologię & pontificij & ciuilis iuris, profeſſiones, qualis illa fuit Innocentij IV. vniuerſitatis in curia Romana fundatio, cui tamen generalis ſtudij priuilegia conceſſit [h]. Quam poſtea auxit Innocentius alius in concilio Viennenſi, [i] & adiecit, vt Romæ & vbicunque Romanam curiam reſidere contingeret, Hebraicæ, Chaldaicæ, & Arabicę linguæ profeſſores haberentur. atque eodem incremento ornauit generale ſtudium Pariſienſe, Oxonienſe, Bononienſe, & Salamantinum. Hinc Eugenius IV. poſtea, omne genus literarum adhibuit prædictæ curiali Academiæ [k]. Sic enim augeri bonum rei publicæ Chriſtianæ exiſtimarunt, ſi ſub authoritate publica eiuſque cura, vniuerſæ doctrinæ traderentur cum puritate Chriſtiana, & gratis, maximè iuxta perſonam & in comitatu ſummi pontificis, vt & aulici & reliqui qui eo confluerent; ex puris & puris fontibus poſſent integritatem & perfectionem diſciplinæ haurire: Maxima certè diſcentium commoditas, vt in vno eodémque loco, poſſint & præcipuas primas literas, & præſtantiores, per gradus ſine alia peregrinatione addiſcere, poſſéntque poſt humaniores & præparatorias artes: ex tribus medicina, ciuili, vel theologica quæ ſunt veluti triplices præcipuè ſenpi ſtudiorum, quam ſibi commodiorem videant ſcientiam eligere. Quod non conceditur in aliis etiam priuilegiatis, quibus vniuerſæ ſcientiæ nec leguntur nec doceri poſſunt. In quibus nihilominus quæ ibidem tractantur cum priuilegio, & cum audientium ſecura mente, quia probatæ ſunt ibi publicæ ſcholæ eorum, addiſci poſſint; quamuis enim vniuerſæ diſciplinæ connexæ videantur, tamen ſuos quælibet fines habeat, & ita ſeparatim explanari & dici poſſunt.

h cap. 2 de priuileg. in ſex.

i Clem. 1. de magiſtris.

k Platina in eo.

De præceptoribus ſeu pædagogis iuuentutis in republica eligendis.

CAPVT II.

QVia verò diximus inſtitutionem puerorum & iuuentutis maximè curandam eſſe in republica, danda erit opera, vt præceptores, pædagogi, aut inſtituentes tales habeantur qui & docere & inſtituere ſciant, poſſint, & velint: tales enim futuri ſunt diſcipuli quales magiſtri & inſtitutores: & vix aliter fieri poteſt, quin aliquid, ſi non omnia retineant ex moribus & doctrina docentium: vt in inſtitutione puerorum antea dixi. Et ſermo publicus etiam delicta diſcipulorum refundere ſolet in præceptores. Sic Seneca Neronis ſui merito, detrahentium carpitur linguis; adoleſcentium ſuorum libertas in Quintilianum refunditur: Et Socratem in pupillum ſuum fuiſſe clementiorem criminatur Plutarchus, epiſtola de politicis ſcribens ad Traianum. Tribuerunt Pythagoricis ſcholis antiqui vniuerſas rerum publicarum euerſiones, quæ ab illorum perſuaſionibus & cõmeationibus ortæ ſunt, vnde & eorum cœtus concrematus fuit, vt ait Polybius lib 2. & Athenęus quoque ex ſomniis reipublicæ Platonicæ generatos tyrannos indicat lib. 12. dipnoſophiſtou. cap. 23.

2 Sine paſtore neque oues, neque quicquam aliud ordinatè poteſt viuere: neque pueri ſine pædagogo: neque miniſtri ſine domino [l]. Pædagogia nihil aliud eſt, teſte Clemente Alexandrino [m], quàm bona à pueris in virtute inſtitutio.

Videndum itaque erit ordinibus rempublicam curantibus, quales ſint qui doceant, & qui admittantur. quibus imbui moribus, nec omnibus hoc munus concedant & niſi probatis & dignis: & ſi iam probatos inueniant corruptos, reprobent [n].

3 In optimo præceptore requirũtur præcipue tria,

l Clem Alexandrinus, li. 1 pedagogiæ, ca. 4.

m p ... lib. 1 cap. 5.

n hoc pertinet leges iuris Cæſar. l. 2. de profeſſor. & medic. lib 10. C. tit. 52. l. vnic. de ſtudiis liberalibus vrbis Romæ, lib 11 C tit 18. l. vnic. de profeſſoribus qui in vrbe Conſtantinopoli lib. 12. C. tit 15. l. 6. §. ſed & reprobari de excuſ. tutor. lib. P.

doctrina, mores, & diligentia: doctrina ſit ſana, elegans, non ſcurrilis aut ruſtica. Mores ſint non ornatu priſco ſed emendati, probi, exemplares. Diligentia in interpretandis lectionibus non perfunctoria, & in moribus diſcipulorũ obſeruandis.

Secundum M. Fabium Quintilianum a, cura maior adhibenda eſt cùm adulti traduntur: quare primò exigit vt teneriores animos ſanctitas docentis ab iniuria cuſtodiat, & ferociores a licentia grauitas deterreat. Sumant ante omnia præceptores & inſtitutores parentis erga diſcipulos ſuos animum, ac ſuccedere ſe in eorum locum a quibus ſibi liberi traduntur, exiſtiment. Tertiò, non auſteritas triſtis inſtitutoris, non diſſoluta ſit comitas: ne inde odium, hinc contemptus oriatur. Quartò ſit in emendando, non acerbus, non contumelioſus. Sed nec iudicio diſcipulorum docendo debet magiſter: ſed diſcipuli iudicio magiſtri. Quinto loco præceptoris exemplum & vita modúſque agendi & viuendi, multum accelerat diſcipulorum & diſcentium peritiam & probitatem. Sic etiam & Lacedæmones vitæ inculpatæ exemplo, filios ſuos docebant: & plurimum condocebat, dum monebant illos vitam temperatam diſcere, videre ipſos monentes talem vitam agere quotidie, ſic videre præbere reipublicæ obedientiam, magiſtratibus ipſos obtemperare diligenter, vt tradit Xenophon in Laconum inſtitutis. Imò aut ſeruos aut ruſticos aut peregrinos in conuiuium introducebant ebrios, vt eorum turpitudine conſpecto iuuenes ſobrios eſſe docerent, vt refert Plutarchus in Demetrio, & alij: Quare & Euripides in Troadibus, Græciam κουροτρόφον appellauit, non tam propter ſtudium ſuſcipiendi aut alendi liberos, quantum eoſdem recte educandi.

4 Quando etiam patres ſunt ad docendum idonei, maxime in bonis moribus firmari celeriùs, & firmiùs poſſunt prolem quotidianis occaſionibus imbuere, & diſciplinis ſiquas ipſi nouerint inſtituere: habent enim naturale imperium in filios, & filij natura niſi degenerent a ratione, parentibus diligentiùs obtemperant, vel reuerentia naturali impulſi, vel perſuaſi, parentes eſſe ſapientiores ſeipſis, neque quicquam quod officere poſſit mandaturos, nihilque fieri quod noceat prohibituros. Sic Dauid moriturus Salomonem paucis de officio ſuo ſufficiẽter admonuit, 3. Reg. 2. Tobias filium, Tobiæ 4. Sic & Aſcanium filium apud Virgilium Æneas paucis admonet, *diſce puer virtutem ex me, verumque laborem, fortunam ex alijs.*

Cornelia vidua mater 12. liberorum ex Tyberio Graccho, præclare illos inſtituit. Plutarch. in Gracchis. Cato Cenſorius ipſe filium. Plutarc. in Catone, aliíque multi quos proſequi nominatim longum eſſet.

Philoſophiam Chaldæorum & Ægyptiorum, pueri à patribus diſcunt iíque priuatim: & quià a teneris annis in ea doctrina erudiuntur, tum quia diutius in ea perſeuerant doctiſſimi euadunt. Narrat & Herod. b li. 6. apud Ægyptios filium nullam artem quàm paternam diſcere, proinde apud eoſdem milites, qui Calaſyries & Hermotybies dicuntur, nulli alteri arti operam dediſſe, ſed artem militarẽ didiciſſe filium a patre. Sic Ageſicles Lacedæmoniorũ rex, mirante quodã, quòd qui diſcẽdi ſtudioſus eſſet non admitteret Philoſophanem ſophiſtam reſpondit, horum volo diſcipulus eſſe quorum ſum filius, vt ait Plutarchus in apophteg.

5 At non ita apud Perſas, quorum inſtitutio & diſciplina, & præceptores, & curatores ſeu doctores in omni genere ætatis & conditionis, ex publico petebantur. Siquidem, vt ſcribit Xenophon lib. 1. Cyripædiæ, erat Perſis forum quod liberum vocabant, in quo & regia & cætera archithua erant ſtructa, procul à foro venali, ne probè inſtructi nũdinationis ſe immiſcerent malis moribus. Forum ad Archiua ſitũ, in quatuor partes erat diſtributum: Earum prima pueris erat deſtinata, puberibus altera, tertia matura ætate viris: quarta emeritis. Harum partium cuique duodecim erant præfecti principes, quia hæc tota Perſarum natio in totidem etiam tribus erat diſtributa. Præerant pueris delecti quidam ex ſeniorum cœtu, qui eos effecturi quam optimos videbantur. Adoleſcentibus quoque quidam de virorum cœtu lecti erant, qui & hos optimos reddituri viderentur. viris etiam quidam matura ætate præficiebãtur, qui eos ſic inſtructuri putabantur, vt quam maxime ipſis, præſcripta & a magiſtratu ſummo imperata præſtarent. Nec ſenioribus quidem ſui præfecti deerant, quippe quòd etiam qui eis præeſſent deligerentur, vt & ipſi officio ſuo fungerentur. Pueri in publicis locis iuſtitiam, temperantiam, obedientiam, diſcebant: item ſagittandi & iaculandi artem, vſque ad annum 16. aut 17. Recipiebantur inde per decem annos inter ephebos. Hi ad Archiua excubabãt, regem in venatione comitabantur, cuſtodiebant vrbem, ſagittis & iaculo certabant. Poſt, inter viros perfectos cenſebantur per vigintiquinque annos militiæ apti. A quinquageſimo deinceps anno inter ſeniores connumerabãtur, nec ampliùs militabãt, ſed domi ius dicebant, & magiſtratus eligebant. Cuiuis ex Perſis ius erat liberos ſuos ad iuſtitiæ magiſtrorum ædes publicas mittere: mittebant autem, qui alere liberos in otio poterant: & qui mittebantur, inſtituti prædicto modo, inter perfectos connumerabantur.

6 Apud Lacedæmonios ex lege Lycurgi c, nemo pro arbitrio ſuo alere & inſtituere filium ſuum poterat, Sed omnes vt ſeptimũ annum exceſſerant, centuriati erant in claſſes, & pari vnáque libertate & contubernio colludere & ſtudio vacare ſolebant. Apud eoſdem magiſtri pueritiæ ex electis viris pædonomiæ, & hi per claſſes præficiebant eos, qui inter Irenas prudentiſſimi & pugnaciſſimi erant. Vocabãt illos Irenas, qui duobus annis exceſſerant: Mellirenas, in pueris maximos. Iren, cùm annis viginti maior factus fuiſſet, ducebat cohortem ſuam in prælijs, eámque habebat domi ad cœnam in miniſterio. A cœna, Iren vni ex pueris canere iubebat: alteri quæſtionem cui accuratè reſpondendum ei eſſet ponebat. veluti quis inter viros videretur fortiſſimus: aut quod ei videretur cuiuſpiam factum. Et ex his aſſueſcebant illos ab incunabulis indagare ſagaciter de virtutib. Et cuibus reddenda erat ratio dicti per compendioſa verba, qui in eo peccaſſet, præbebat pro pœna Ireni mordendum pollicem. Subinde coram magiſtratibus & ſenioribus Iren corrigebat pueros, vt ſpecimen præberet quàm recte & ordine pœnas exigeret, nec interpellabãt illi mulctantẽ: verùm digreſſis pueris plectebatur, ſi aſperiùs q̃ oportuiſſet, aut remiſſiùs vindicaſſet.

7 Auguſtus Cæſar rectorem ſolitus eſt apponere ætate paruis ac mente lapſis, vt ſcribit Suetonius in eo donec adoleſcerent, aut reſipiſcerent: ac plurimorum liberos & educauit ſimul cum ſuis & inſtituit.

a lib. 2. cap. 1.

b Diodor. Sic. lib. 1. cap. & lib. 1. ca. 6.

c vt ſcribit Plutarchus in eo & Xenophõ in repub. Lacedæmon.

8 Cauebant etiam Spartiatæ, non ſolùm ne negligenter inſtituerentur pueri in republica, ſed etiam ne adhuc mihùs probe inſtructi in alias tranſirent prouincias, in quibus malè erudiri poſſent, quemadmodum liquere poteſt ex his quæ narrat Plutarchus in Apophtegma. Laconicis, quod deuicto Agide, cùm poſtularet Antipater pueros quinquaginta, reſpondit Etheocles Ephorus, non daturos pueros, ne minùs inſtructi in patria diſciplina, incompoſiti euaderēt, & ciues non eſſent. Senes vel mulieres, ſi placeret, bis totidem daturos; atque denunciante illo vltima ni accepiſſet, reſponſum publicè reddiderunt, ſi morte imperes grauiora, æquiore animo moriemur.

9 Præceptores eligi debent ſpeculorum inſtar, in quibus non ſit vitæ vel doctrinæ macula: quia in illis iuuentus ſe metitur, ſeſéque componit. Sunt enim vt ſimiæ, quæ imitantur facta præceptorum, cum quibus velint nolint conſueſcunt. Ex illis, veluti ex fontibus, deriuantur riuuli, ex putis, boni: & ex coruo malum ouum, quemadmodum inſtructi à Phariſæis & doctrina Phariſaica imbuti, dicebantur à Chriſto & diuo Iohanne, germina viperarum a. Et fertur Alexander Magnus retinuiſſe ab intemperato præceptore Leonide, intemperantiam.

a Matth. cap 3. verſ 7 & Lucæ c.3. verſ. 7.

Magiſtri dicuntur præceptores hîc, nomine generali, quod ad alia extenditur. Siquidem magiſtri dicuntur, quibus præcipua rerum cura incumbit, & qui magis quàm cæteri diligentiam & ſollicitudinem rebus quibus præſunt, debent: & ipſi magiſtratus per deriuationem à magiſtris cognominantur. vnde etiam cuiuſlibet diſciplinæ præceptores, magiſtros, inquit Paulus Iuriſconſultus, appellamus b, à monendo vel monſtrando. Et ſicut à minus miniſter: ſic à magis, magiſter. Et magiſtrare ſecundum Feſtum eſt regere, temperare, moderari: vnde magiſtri, non ſolùm doctores artium, ſed etiam pagorum, ſocietatum, vicorum, collegiorum, equitum dicuntur: quia hi magis cæteris poſſunt: vnde & magiſtratus qui per imperia potentiores ſunt quàm priuati. Sic & vt ait Soximus libro ſecundo, ἡγήμονα τ͂ ἐν τῇ αὐλῇ τάξεων ὄνζα, μάγιςρον τ͂ ὀφφικίων καλοῦσι Ῥωμαῖοι, ducem aut præfectum palatinorum, vocarunt Romani magiſtrum officiorum c. Sicut inueniuntur magiſtri Scriniorum d, Societatum e, magiſter populi qui & dictator f. ὁ αὐτοκρατορίαν ἔχων δύναμιν g, habens poteſtatem maiorem ipſis conſulibus: a cura ergo præceptores & magiſtri, eáque maxima & diligente, maximè in iuuentute dirigenda, cùm difficile ſit promouere iuuentutem ad virtutem, quia per ſe corrupta eſt vel ſaltem ad ipſum prona, & imbecillis facilè corruit, difficile ſcandit per gradus aut ſtat. Puerorúmque pædagogi multò magis in his quàm poſtea reliqui laborant, atque partes diuerſarum perſonarum in ea cura habere debent: ſimiles patribus, quia eorum animos in ſpiritúque regenerant: item medicis, quia eos ſanant à vitiis animæ tanquam à morbis: agricolis, qui prius purgant agros à ſentibus & ſpinis, noxijſque herbis, & poſtea bonum ſemen inſeminant: hortulanis, qui in hortis inſerunt, & innouant ſatione primam arborum qualitatem, mutantes propenſiones naturales per doctrinam & philoſophiæ vel meliùs per legis diuinæ præcepta. Inſtitutio enim plus poteſt quàm natura aut genitura parentum, vt docuit Lycurgus gloriāti populo Lacedæmoniorum de nobilitate loci, per nutritionem duorum canum eadem ma-

b l. quibus præcipua. 57. de verbor. ſignificat. P.

c tit. de officio magiſtri. officior. C. li. 1. tit. 31 de magiſtro officiorum, & de magiſterie dignitate agit Caſſiodor. libr. 1. variarū epiſtolarum. 12 & 13 & lib 10. epiſtola 33 & lib. 3. epiſt 12.

d de magiſtris ſacrorum ſcriniorum lib. 12. C tit. 9.

e l. 14 de pact. C. lib. 2. tit. 3.

f Cicero 1. de fin b.

g Suidas & Varro 5. de lingua Latina.

A tre natorum, quorum vnus ad venationem inſtitutus potiùs leporem quàm ollam, alius in culina nutritus potiùs ad ollam quam leporem, emiſſus cucurrit. h

h Plutarchus.

11 Similes & præceptores paſtoribus in regimine gregis, atque figulis in opere fingendo. Rudes ad eos adducti formantur, ſed non ſtatim: ſed veluti ferunt informes partus, ab vrſo lambendo formari paulatim dum inſtituuntur, auferendo & addendo, prout fert illorum natura. Quemadmodum ſtatuarij ex rudioribus lapidibus & impolitis lignis, primùm detruncant ſuperflua, deinceps ſtatuas præſtantes efformant: & primùm dolant, deinceps quæ volunt effingunt, vel animalia vel homines, vel plantas, vel aliud quod volunt vt non appareat ampliùs prima natura petræ vel ligni vnde formantur. Minor labor circa iuniores nondum vitiis radicatis imbu- B tos. vt nouitij ſerui aptiores ad diſciplinam & ad ſuſcipiendos mores Domini putantur veteranis i. vt aues quas loqui docere velimus iuuenes eſſe debere dicunt, & leonculos quos domare cupias. Sicut flectuntur in vtramuis partem virgæ: ſi arboreſcant, minimè: atque in male prius inſtituto puero, duplex præceptoris labor, eíque duplex merces debetur. nam oportet primum dediſcere malè docta, & poſtea bona infundere: & quod peius eſt, non poteſt ſemel malè charta ſcriptura repleta, omnino à mundi etiam præſtantiore ſcriba corrigi: quin etſi eam radat ſemper quædam veſtigia adhærent. Satagere autem debent præceptores, tamen vt ſi non poſſint emendare, ſaltem quantum conſequi poſſint malam inſtitutionem corrigant. Quare tales ſunt eligendi, qui ſciant modum, & ipſi tales ſint, & pro modo ſtudiorum quibus imbuendus eſt iuuenis ido- C nei ſunt quærendi præceptores, k vt in aliis pro magnitudine operis ſunt eligendi qui ei ſufficiant artifices. l

i l. præcipimus ædiles 37. de ædil edicto lib. 21. P. tit. 1.

12 Et ſecundum iura Romana m magiſtros ſtudiorum doctoréſque excellere oportet, moribus primùm, deinde facundia. Ad illuſtrandos comitiua doctores, Theodoſ. & Valentinia. in profeſſoribus etiam grammaticis, ſophiſtis, iuriſperitis requirunt ſeptem n qualitates, 1. vitam cum probis moribus, 2. docendi peritiam, 3. dicendi facundiam, 4. interpretandi facilitatem, 5 diſſerendi copiam, 6. quòd digni cœtu ampliſſimo iudicari fuerint, 7. quòd docendi laborem ſedulo ducant obſeruatione iugi. Extat nouella Alexij Comneni Cæſaris orientis, 6. de doctoribus quos ad dignitatem docendi eligi iubet, qui opere & verbo digni ſint: vt eorum ratio habeatur, & ad doctrinæ miniſterium introducantur. Sic dicebant inter laudes Domini noſtri IESV CHRISTI, D eius diſcipuli o. quòd fuit vir propheta, potens in opere & ſermone coram Deo & omni populo. nam & cœpit Dominus primum facere, & poſtea docere p exemplo vitæ ſuæ firmans doctrinæ ſuæ veritatem & puritatem, & doctrina explicans & confirmans actus ſuos. Sic Eſdras parauit cor ſuum vt inueſtigaret legem Domini, & faceret, & doceret in Iſrael præceptum & iudicium q. ita prior præ cæteris debet eſſe potens in opere & ſermone, vt exemplo vitæ verboque doctrinæ, fratres ſuos & inſtruere poſſit in bono, & à malo etiam reuocare. r Eſt & primus diſcendi ardor, nobilitas magiſtri, vt ait Diuus Ambroſius. s

k c 13. de quibuſdam 37. diſtinctione.

l in l. voi. §. ſideóq. ad hoc, de nouo Codi. faciendo C.

m in l. magiſtros. 7. de profeſſorib. & medic. li 10. C titulo 52.

n 10 l. vnic. de profeſſorib qui in vrbe Conſtantinopolit. docentes, ex lege meruerunt comitiuam lib. 12. C. tit. 15.

o Lucæ c. 24. verſ. 19.

p 1 Actorum c. verſic. 1.

q Eſdræ 1. c. 7. verſ. 9.

r vt dictum de priore monaſteriorum, in c. cum ad monaſterium, de ſtatu monacho li. 3 tit. 35.

s D. Ambroſ. lib 2. de virginibus.

13 Sed à quibus præceptores eligi & probari debeant

debeant, aliquando diſputatum, neque etiam ſine A vtilitate aut periculò reipublicæ abſolutè determinari poteſt: vnde diſtinctionibus vtendum erit. Etenim ex præceptorum moribus aut doctrina ſeminarium fit reipublicæ : apud illos enim eſt officina ſcientiæ vel ignorantiæ, pietatis vel impietatis, formatio vel corruptio ingeniorum puerilium, columnæ & fundamentum aut bonum aut malum reipublicæ; quia illinc prodeunt qui ad eam adminiſtrandam euocantur, quare intereſt principis, intereſt curiarum, intereſt populi & reipublicæ, in ſumma omnium curā ſubire ſcholarum, & videre num ibi præpoſiti doctores & magiſtri, tales ſint, ea quibus reſpublica iuuare vel lædi poſſit. Dant ſummi pontifices priuilegia & principes, dat populus, iiſque omnes ſtipendia & honoraria: æquum etiam eſt illos & de moribus, de vita, & doctrina certos eſſe. Lex extat de his Iuliani Cæſaris, *nec repentè*, inquit, *aut temerè quis proſilire debet ad hoc munus docendi: ſed vel à principe probari debet, quia princeps ſingulis ciuitatibus adeſſe non poteſt, ex eius iuſſu iudicio ordinis probari debet & decretum curialium mereri debet optimorum conſpirante conſenſu* a. B

a l. magiſtros, 7. de profeſſor. & medic. lib. 10. c. 11. 52.

Dauid cùm ordinaret rempublicam, & officia & miniſteria regni diſtribueret, inter cętera & curam habuit doctrinæ docendæ: Atque ordinatus eſt Connenias cum filiis ad opera forinſecus ſuper Iſrael, ad docendum & iudicandum b. Et ea iuſſu regis Aſſyriorum, miſſus eſt vnus de Sacerdotibus Iſraël in Samariam, qui doceret eos legitima Dei terræ c. Ioſaphat rex Iuda, reformaturus rempublicam quam ei pater Aſa reliquerat corruptam; cum eius cor ſumpſiſſet audaciam propter vias Domini in quibus gradiebatur, etiam excelſa & lucos de Iuda abſtulit: & tertio anno regni ſui, miſit de principibus ſuis Benhail & Ob- C diam & Zachariam & Nathanael & Micheam, vt docerent in ciuitatibus Iudæ, & cum eis Leuitas & ſacerdotes. d Artaxerxes rex Perſarum, conceſſit ad petitionem. Eſdræ filio Sariæ ſcribæ & doctori Legis Moyſis doctiſſimo poteſtatem docēdi populum Iſraeliticum per Regnum ſuum diſperſum, cum poteſtate alios ſibi coniungendi e. communicauit autem illam cōceſſionem Artaxerxes ex conſilio ſeptem conſiliariorum regni. Sic enim in epiſtola regis ſcriptū erat. *à facie enim regis & ſeptem conſiliatorum eius miſſus es, vt viſites Iudæam & Ieruſalem in lege Dei tui qui eſt in manu tua, &c.*

b 1. Paralipom. c. 26 verſ. 29.

c 4. Reg. ca 17. verſ. 16. & 27.

d 2. Paralipom. ca. 17 ver 7 & ſequentib.

e 1. Eſdræ c. 7.

Lex erat Sophoclis f Amphiclidæ filij νόμον μὴ φιλοσόφων σχολῆς ἀφηγεῖσθαι, ἂν μὴ τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ δόξῃ, εἰ δὲ μὴ θάνατον εἶναι ζημίαν. *vt non liceret vllum philoſophum ſcholis præficere, niſi id ſenatus ac plebs ita decreuiſſet: quo ſecus faceret, mors ei eſſet pro pœna.* D Quæ lex cauſam dedit cur Theophraſtus qui ſcholæ præerat cum philoſophis Athenas migrauerit: verum ſequēti anno denuo reuerſi ſunt, cùm à Philone Sophocli dies dictus fuiſſet, quo tempore Athenienſes ea lege abrogata, Sophoclem talentis decem multarunt, decreueruntque philoſophis reditū vt & Theophraſtus remaneret, ſcholámque vt antea regeret. Potuit eſſe forſan reuocationis legis Sophoclis ratio, non quòd ipſa ſancta & æqua non ſit, quod pertinet ad conſilium Senatus & principis: ſed quia iam ipſe Theophraſtus ab Ariſtotele peritiſſimo anteceſſore delectus, & à populo iam probatus eſſet in ſcholis adminiſtrandis, & quod non eſſet immutandum quod bene conſtitutum tunc erat.

f Diog. Laertius lib. 5. in Theophraſto.

A 14 Intereſt in primis reipublicæ Chriſtianæ, ne temerè in Eccleſia Dei officium prędicandi ſeu docendi quæ ad fidem pertinent & ſacram theologiam, quiſquam vſurpet, niſi priùs à perſonis eccleſiaſticis quibus ius illud eſt eccleſiaſtica ipſa perſona probetur. Conſtitutio extat Gregorij IX. Sum. Pontif. quæ eam ratione ita ſancit g. *Cum igitur nonnulli laici prædicare præſumant, vt verendum nimis exiſtat, ne vitia ſub ſpecie virtutum, occultè ſubintrent. Nos attendentes quòd doctorum ordo eſt in Eccleſia Dei quaſi præcipuus. Mandamus quatenus cum alios dominus Apoſtolos dederit, alios prophetas, alios verò doctores* h, *interdicas laicis vniuerſis, cuiuſcunque ordinis cenſeantur officium prædicandi.* Quare oportet ita hos doctores fieri & mitti, *quomodo enim,* inquit *Apoſtolus, prædicabunt niſi mittantur* i, conſilioque generali ſub Innocentio III. cautum k, vt omnes prohibiti vel commiſſi, qui præter autho- B ritatem ab Apoſtolica Sede, vel Catholico Epiſcopi loco ſuſceptam, publicè vel priuatim prædicationis officium vſurpare præſumpſerint, excōmunicationis vinculo innodentur. & niſi quam citiùs reſipuerint, alia competenti pœna plectantur. Probandi ſunt à Prælatis qui hoc munere fungantur in Eccleſia, num in illis vera ſit doctrina, & num ea poſſit Eccleſiæ prodeſſe & obeſſe, vt admonet Timotheum D. Paulus. *Rogaui te,* inquit, l *vt maneres Epheſi, cum irem in Macedoniam, vt annunciares quibuſdam ne aliter docerent, neque intenderent fabulis & genealogiis interminatis, quæ quæſtiones præſtant magis quam ædificationem Dei quæ eſt in fide. Finis autem præcepti eſt charitas de corde puro & conſcientia bona. & fide non ficta, a quibus quidam aberrantes, conuerſi ſunt in vaniloquium volentes eſſe legis doctores, non intelligentes, neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant.*

g c. ſicut in vno corpore 14. de hæreticis li 5. c. 7. & in c cum ex iniuncto, 12. eo.

h ad Epheſios c. 4. verſ. 12.

i 2. ad Timot. c. 3. ad Rom. 10.

k c. excommunicamus 1. §. quia verò nonnulli, de hæretic.

l 1. ad Timotheum c. 1. ver. 3. & ſequenti.

C 15 Nec eſſe credendum omni ſpiritui admonet D. Ioannes m, ſed probandos priùs ſi ex Deo ſunt: quoniam multi pſeudoprophetæ exierunt in mundum. Et multi ſunt qui veniunt in veſtibus ouium, qui intus ſunt lupi rapaces n: & proinde prohibendi ſunt, ne in gregem ſerpant, nec admittendi niſi priùs quàm doceant, probentur ab iis qui in Eccleſia præſules conſtituti & ordinati ſunt. Et hæc eſt miſſio ordinaria, à probatis & poteſtatem habentibus mitti ad docendum: extra quam & poteſt etiam eſſe alia inuiſibilis miſſio, data poteſtate à Deo immediatè, longè melior & dignior viſibili: nempe quia illa diuina, hæc humana. Tamen cùm illa inuiſibilis ſit occulta, non facilè creditur ei qui ſe inuiſibili miſſione authoratum à Deo aſſeuerat. o quum hoc ipſum quilibet hæreticus aſſeueret, ſed oportet quòd adſtruat illam inuiſibilem miſſionem per operationem D miraculi, vel ſcripturæ teſtimonium ſpeciale. Vnde cùm Dominus mittere vellet Moſem in Ægyptum ad filios Iſrael, vt crederent ei quòd mitteretur ab illo, dedit ei ſignum p, vt conuerteret virgam in colubrum, & virgam iterum reformaret. D. Ioannes quoque Baptiſta, ſpecialė ſuæ miſſionis teſtimonium protulit de ſcriptura, dicens q, *Ego vox clamantis in deſerto, parate viam Domini ſicut ait Eſaias propheta* r.

m D. Ioannis 1. c. 4 verſ. 1.

n Matthæi 7. verſ. 15.

o c. cùm ex iniuncto, 12. de hæretic.

p Exod 7.

q D. Ioan Euā. c. 1 D. Matth. 3.

r Eſaiæ 40.

16 Rurſum etiam aliorum magiſtrorū quàm Theologiæ curam & ſolicitudinem pertinere ad ſummum pontificem nemo dubitabit, ſi conſiderauerit priuilegia quæ ab illo irrogantur, & poteſtatem quæ eius authoritate conceditur docendi vbique terrarum, quod à ſolo ſummo Pontifice pendet, quia is ſolus à Deo tanquam vicarius

S. Petri & Dei, habet poteſtatem ſpiritualem in A orbe vniuerſo, & quatenus Chriſtiani nominis appellatio poteſt extendi. Imperatores verò & principes extra ditiones ſuæ ſubiectionis illud docendi munus conferre nequeunt: ideo per ſummos Pontifices rectè ſtatutum eſt, a vt qui ad tractandas doctrinas quaſcunque in vniuerſitatibus & ſcholis vocandi ſunt & allegendi vel priuatim doctuii fidei puritatem ex præſcripto profiteantur publicè, in manibus ordinarij Epiſcop. ſeu eius vicarij aut doctorum aliorumque promouentium, nihilque aduerſum eandem ſe dicturos, aut aliter quam ipſa iubet victuros promittant & iurent, renouata illa pactione qua in ſacris fontibus id ipſum promiſerunt per ſe aut per anadochos ſeu leuantes. Vocat & ſummus Pontifex doctores & ſcholaſticos, eorum, filios, in ſcholis priuilegiatis degentes. b Et proinde ſi curam paternam in illis gerere velit non eſt repugnandum, maxi- B mè quando fundationis ſeu erectionis ſcholarum leges aliquid certi habent. Quæ etſi nullæ de illis iuſtæ eſſent, tamen perpetuò ſubintelligendum eſt, ita demum coitionem ſcholarum & doctorum permiſſam, vt intentioni fundatorum reſpondeant, quæ talis eſt, vt ad inſtituendam iuuentutem reipublicæ fuerint ſocietates tales & collegia erecta, ad finem conſequendum vltimum ad quem finis politicus reſpicit: vt per inſtitutionem & conſeruationem ſocietatis humanæ, ciuilis cœtus dirigatur ad conſequendum vitam illam æternam, ſeruatis mandatis Dei, & ſublatis omnibus per doctrinam & inſtitutionem, erroribus. Ergo in deligendis doctoribus & magiſtris lex 1. ſit ſalutis reipub. honor Dei, cultus diuinus: & vt qui deligendi ſunt, ſanam fidei Catholicæ doctrinam credant, teneant & ſequan- C tur. & ideo ordinarij ſeu epiſcopi vel alterius coram quo profeſſio facta fuerit, teſtimonium præbeant. nam & Epiſcopis cura per Synodum Eugenij Papæ II. demandata in hunc modum eſt c, *Scholarum de quibuſdam locis*, inquit, *ad nos refertur, neque magiſtros, neque curam inueniri pro ſtudio literarum, idcirco in vniuerſis Epiſcopiis, ſubiectiſque plebibus, & alijs locis in quibus neceſſitas occurrerit omnino cura & diligentia adhibeatur, vt magiſtri & doctores conſtituantur, qui ſtudia literarum, liberaliumque artium dogmata aſſiduè doceant, &c.*

a Bulla Pij 4. incipiente *In ſacroſancta* anni 1564 idib. Nouemb. pontificatus ſui anno 5. quæ eſt in bullario Cherubine. ordine 1. L. quæſ. dom Pij 4.

b in proœmio decretalium, in proœmio ſexti decretalium, in proœmio clementinarum.

c refertur in c. 12. de quibuſdam 37. diſt.

17. Et in concilio Maticĕſi d ſtatutum vt quiſque presbyter qui plebem regit, clericum habeat, ſecum cantet, & epiſtolam & lectionem legat, & qui poſſit ſcholas tenere & admonere ſuos Parochianos vt filios ſuos ad fidem diſcendam mittant ad Eccleſiam, quos ipſe cum omni caſtitate erudiat. Proſpectum ibi primum per ſummum D Pontificem e, vt per patrem communem, vt presbyteri, curiones, ſuis ſumptibus habeant præceptorem iuuenum initiandorum in fide, docendo pueros quoque pſalterium, & cantare, vt rectiſſime hodie faciendum hoc ſit quoque, & compelli deberent curiones qui decimas habent Eccleſiæ ſufficientes ad hoc munus, præceptores habere ſuis ſumptib. aut per ſe docere parochianorum filios gratis. pro maiorib. diſciplinis concilia ſacroſancta rurſum diſpoſuerunt, & Eccleſias hoc honore conſtituendi magiſtros publicos donarunt, cum onere tamen concilij Lateranenſis ſub Alexan. III. *Quoniam*, inquit, *Eccleſia Dei ſicut pia mater prouidere tenetur, ne pauperib. qui parentum opibus iuuari non poſſunt, legendi & proficiendi opportunitas ſubtrahatur, vt per vnam quamque Cathedra-*

d inſra vt quiſque 1. de vita & honeſtate clericor. libr 5. tit.

e In c. 1 de magiſtris li. 5. tit.

A *lem Eccleſiam, magiſtro, qui clericos eiuſdem & ſcholares pauperes gratis doceat, competens beneficium præbeatur, ſtatutum eſt.* Confirmatum in concilio alio Lateranenſi f, ſub Innocentio III. quo & docentis releuaretur neceſſitas, & via pateret diſcentibus ad doctrinam: & adiectum, vt non ſolum in qualibet Cathedrali Eccleſia, ſed etiam in aliis quarum ſufficere poterunt facultates, conſtituatur magiſter idoneus cum Prælato & capitulo ſeu maiori & ſaniori parte capituli eligendus, qui clericos Eccleſiarum ipſarum gratis in grammatica facultate, aut alios inſtruat: & metropolis Eccleſia nihilominus Theologum habeat, qui ſacerdotes & alios in ſacra pagina doceat, & in his præſertim informet quæ ad curam animarum ſpectare noſcuntur. aſſignatis à capitulo cuilibet magiſtrorum vnius præbendæ redditibus. & pro Theologo, à Metropolitano B tantundem: non quòd per hoc ille efficiatur canonicus, ſed tandiu redditus ipſos percipiat, quandiu perſtiterit in docendo. Quòd ſi forte, de duobus Eccleſia Metropolis grauetur, Theologo iuxta modum prædictum ipſa prouideat: grammatico verò in alia Eccleſia ſuæ ciuitatis, ſiue diœceſis, quæ ſufficere valeat, faciat prouidere. Rurſum Honorius III g ſtatutum in concilio generali de magiſtris Theologis per ſingulas metropoles ſtatuendis, mandauit inuiolabiliter obſeruari. ſtatuens inſuper, vt reliqui Prælati ex capitulis aliquos docibiles ad ſtudia Theologiæ mittant. Iſtorum præceptorum electio & approbatio omnino ad illos qui de ſuis Eccleſiis cōferunt ſtipendia, ſi Epiſcopus & capitulum ſint: vel quibus poteſtas demandatur à conciliis & ſummo Pontifice, pertinet procul dubio. quia & C ipſæ perſonæ ſunt Eccleſiaſticæ. Firmatum & concilio Tridentino ſeſſio. 5. cap. 1. de reformatione, quo loci & abbates iubentur ſuis in monaſteriis ſuorum monachorum, præponere magiſtros in locis in quibus commodè fieri queat, vt ibi ſacræ ſcripturæ quoque lectio habeatur, qua in re ſi Abbates negligentes fuerint, Epiſcopi locorum in hoc, vt Sedis Apoſtolicæ delegati, eos ad id opportunis remediis compellere iubentur. Et in conuentibus aliorum regularium, in quibus commode ſtudia quoque vigere poſſunt, mandatur, lectionem ſacræ ſcripturæ ſimiliter haberi, quæ lectio aſſignetur a capitulis generalibus vel prouincialibus dignioribus magiſtris.

f c. quia nonnullis, 14. extr. ticul de magiſtris.

g c. fi. de ſit. de magiſt.

Antea in concilio Viennenſi quoque ſtatutum in reformatione ſtatus Monachorum regularium, vt vltra inſtructorem nouitiorum qui fidelis deputari debet, tam in diuinis quàm in obſeruantia regulari h, & ipſis monachis proficiendi in ſcien- D tia via opportuna non deſit, in ſingulis ipſorum monaſteriis quibus ad hoc non deſunt facultates, idoneus habeatur magiſter, qui eos in primitiuis ſcientiis inſtituat diligenter i. De facultatibus autem inquirendum per Epiſcopum, in negligentia monaſterij: & ſi inueniat ſufficientes, ibi ipſe præficiat magiſtrum. k

Addit & concilium. Tridentinum l, electos etiam priuatim & per principes & reſpublicas in ſuis ſcholis doctores, ab ordinariis Epiſcopis locorum probari debere. *In Gymnaſiis etiam publicis*, inquit, *vbi tam honorifica, & ceterorum omnium (quam Teologia) maximè neceſſaria lectio haſtenus inſtituta non fuerit: religioſiſſimorum Principum ac rerum publicarum pietate & charitate, ad Catholicæ fidei defenſionem & incrementum, ſanæque doctrinæ conſer*

h in concilio Viennenſi ſub Clemente V. & in cle. 1. §. ſane ſingulis menſibus, de ſtatu monach. lib. 3. clement. tit 10.

i dict. clem. 1. §. ad ampliationem, de ſtatu monachor.

k c. 1. de magiſtris.

l dicta ſeſſio. 5 c. 1. de reforma.

conſeruationem & propagationem, inſtituatur: & vbi inſtituta fores & negligeretur, reſtituatur. Et ne ſub ſpecie pietatis impietas diſſeminetur: ſtatuit eadem ſancta ſynodus, neminem ad huiuſmodi lectionis officium, tam publicè quam priuatim admittendum eſſe quin prius ab Epiſcopo loci de vita, & moribus, & ſcientia examinatus & probatus fuerit: quod tamen de lectoribus in clauſtris non intelligatur: conceſſa hac approbandi & examinandi facultas Epiſcopis magiſtros præponendos ſeminariis diœceſeos inſtitutis & inſtitutuendis a. Sic & Iudæorum Pontifex, vt videretur fungi officio, interrogauit dominum IESVM CHRISTVM, de doctrina & eius diſcipulis b.

a Concil Trid. ſeſſ. 5. c. 18. de reformat.

b D Ioannis Euang. c. 18. v. 19.

Carolus Magnus curam erigendarum ſcholarum per ſingulas vrbes, Epiſcopis demandauit vt liquet ex lib. 2. capitularium, cap. 5. vbi ita illos admonet, *Scholæ ſint ad filios & miniſtros inſtruendos vel edocendos, ſicut nobis præterito tempore ad Attiniacum promiſiſtis, & vobis iniunximus, in congruis locis, vbi nec dum perfectum eſt, ad multorum vtilitatem & profectum a vobis ordinari non negligantur.*

18 Poſſunt & requiri perſonæ Eccleſiaſticæ, vt ſummus Pontifex vel eius vicarij, vel patriarcha, vel alij, in eligendis magiſtris ſcholarum quæ ſunt ex illorum fundatione, & eorum aluntur ſtipendiis, ne ſit in poteſtate aliorum, contra illorum intentionem alios quàm ipſi ſtatuerint, præponere Non minùs, quàm in Eccleſia patronata c, nullus admitti vel inſtitui debet ſine præſentatione patroni vel in eius negligentiam per Epiſcopum.

c ca. ſ. § ædificatori 16. q. 2. ca quicunque, § ſ. ca. decernimus, ca. monaſterium ca. illud. 6 q 7. cum ſimilib.

19 Quemadmodum eædem rationes poſſunt ſuadere & concludere, habendam eſſe authoritatem principis ſecularis, in nouis collegiis, vel ſcholis in ſua ditione erigendis: ob multa quæ ſtatum rei publicæ reſpiciunt, quæ ſub eius cura & diſpoſitione conſiſtunt. Mandatiſque principibalibus præcipitur præſidibus prouinciarum, ne patiantur eſſe collegia, aut ſodalitia d, & conuenticula reliqua cuiuſcunque rei prætextu inhibentur e, niſi accedat principis authoritas f. Et lege Maieſtatis reus qui collegia illicita fecerit, perinde atque qui cœtus egerit, & templa manu armata occupauerit g. Solent enim fieri ibidem coniurationes ſub colore ſodalitij honeſti, monopolia & alia pleraque quæ conuertuntur in detrimentum reipublicæ.

d e l. 1. & ſeq. de colleg. illic lib 47 P. t. 22.
e l conuenticula. c. de ſacroſan. eccl.
f l. 1 quibus per nullum quod cuiuſque vniuerſ. nom. 1 P. t. 4.
g l. 2. de colleg. illic. P. 1 1 § 2. ad legem Iul. maieſta. li. 48. P. tit. 4.

Et ſi agatur de diſciplinis etiam tradendis ad principem pertinet vt eum qui curam habet etiam reipublicæ, & illæ doceantur ſine corruptione morum & doctrinæ, ne peſſime erudiantur iuuenes quibus reſpublica conſtituitur, néue peregrinis dogmatibus animi illorum inficiantur.

Sic in actis Apoſtolorum h Stoici quidam & epicurei Philoſophi, D. Paulum prædicantẽ & docentem doctrinam Domini præhenſum adduxerunt, ad Areopagum, dicẽtes poſſumus à te ſcire, quæ hæc eſt noua, quæ à te dicitur, doctrina.

h Actorum c. 17. ver. 19.

Atque Romæ CN. Domitius Ænabarbus, & L. Licinius Craſſus Cenſores, de coercendis Rhetoribus Latinis ita i edixerunt. *Renunciatum eſt nobis eſſe homines, qui nouũ genus diſciplinæ conſtituerunt, ad quos iuuentus in ludum conueniat: Eos ſibi nomen impoſuiſſe Latinos Rhetores: ibi homines adoleſcentulos dies totos deſidere. Maiores noſtri quæ liberos ſuos diſcere, & quos in ludos itare vellent, inſtituerunt. Hæc noua quæ præter conſuetudinem ac morem maiorum fiunt, nec placent nec recta videntur.*

i Aulus Gellius li. 15. c. 11.

20 Sunt & principes admonendi, de præponendis profeſſoribus maxime ne extra numerum addant: ſic & illi magiſtratus præcipui in ciuitate, qui poteſtatem eius referunt, propter immunitates: ne ſupra numerum augeantur perſonæ k, quæ definitæ ſunt quæ poſſint immunitate ea potiri & priuilegiis; diminueretur enim aliquin vtilitas publica, diminutis perſonis cenſualibus, aut transferenda eſſent onera in alios, quod non facile permittitur ab æquitate.

k in l. 6. § eſt autem de excuſatio. tutor. li. 27. P. tit. 1.

21 Debet & decurionum ciuitatis & magiſtratuum etiam requiri in electione præceptorum ſeu inſtitutorum iuuentutis iudicium: eo quod eorum cauſa agatur: nempe de informandis aut deformandis ciuibus, & iuuenibus. Sicut de medicis ordinandis Vlpianus reſpondit. Medicorum intra numerum præfinitum cõſtituendorum arbitrium non præſidi prouinciæ commiſſum eſt, ſed ordini & poſſeſſoribus cuiuſque ciuitatis, vt certi de probitate morum & peritia artis, eligant ipſi quibus ſe, liberóſque ſuos in ægritudine corporum, committant. l

l l. 1 de decretis ab ordine faciendis lib. 50. P. tit. 2.

22 Requiritur aliundè vt electio profeſſorum fiat ab ordine profeſſorum reliquorum, peritorum in ea doctrina ad quam docendam quis promouendus eſt, vt illi teſtimonium perhibeant de peritia, num profecerint & idonei ſint muneri. & lubentiſſimè imo maximè deſiderare debent fundatores ipſi principes & patroni ſcholarum, non admitti niſi per peritos in arte examinatos. & dignos iudicatos: & ab aliis in bonis moribus comprobatos. intentio enim eſt reipublicæ, & fundatorum, tales præponi quales ipſi deligendos eſſe propoſuerunt, nempe idoneos & probos, qui tales iudicari nequeunt, niſi a ſimilibus peritis. Et Leo Cæſar m, non aliter conſortio aduocatorum ſedis prætorianæ aliquem ſociari ſtatuit, quàm ſi prius in examine rectoris prouinciæ ex qua oriundus eſſet præſentibus conſortalibus, geſta fierent, quibus liqueret de ſtatu eius qui ſociandus eſſet, & inſuper niſi iuriſperiti eius doctores iurató ſub geſtorum teſtificatione depromerent, eſſe eum qui ſubrogari vellet. peritia iuris inſtructum. Nemo etiam eſt qui ſi deſideret vel ædificare domum, non credat artificibus & iis qui probitatem materiæ & modum ædificandi nouerint: aliaquin ſtultiſſimus iudicabitur, ſi ipſe in ea cognitione rudis, aliis iudicium non deferat.

m Leo in l. 11. de aduoca. diuerſ. iudicior. lib 2. C. tit. 7.

De honore & reuerentia præceptorum, ſeu inſtituentium iuuentutem.

CAPVT III.

VVlgatiſſimum eſt, quod experientia quoque docet, quòd honor alat artes ingenuas, quemadmodum enim lucrum & vtilitas pecuniaria, multos maximè iſtius ſeculi homines, ad quæſtuarias artes & labores excitat, ſic honores præſtantiores animos ad ardua & reipublicæ potiùs commoda, quàm ſua excitare ſolet, vt ſibi ante oculos omnium trophæa & memoriam apud poſteros æternam, excitent: vt enim qui partes hominis mortales & corruptibiles nempe corporis, nimiùm diligunt & curant, quæ corporalia ſunt & tranſitoria & corruptibilia conſectantur, vt opes & voluptates corporeas, honoréſque ex illis vaniſſimè aucupantur: ſic qui partem hominis immortalem animam & rationem & intellectum

excolunt ad virtutes eorúmque præmia, & laudes conſequendas, etiam immenſis laboribus corporeis quibus non parcunt, toto ſpiritu impetu & voluntate feruntur. quibus honoris veri titulus ad maiora eſt ſtimulus, & veluti initium perpetuæ fœlicitatis. A

a Itaque curandum eſt rempublicam tractantibus, vt eos quos idoneos exiſtimauerint & probauerint ad inſtitutionem iuuentutis ſufficientes propoſitis honoribus, vltra etiam ſtipendia alliciant & excitent immunitatibus, priuilegiis, & fauoribus proſequantur, vt iam ita honorati, in laboribus qui certè propemodum intolerabiles ſunt, perſeuerent, ab omni iniuria populari defenſi & cõſeruati: & alij eorum exemplo excitati, ad inſeruiendum reipublicæ publicíſque vtilitatibus ſe præparent, vt poſſint iiſdem beneficiis potiri. Quare & pædagogi priuati, & publici profeſſores quibus patres ſuas partes & officium committunt, ſiue ij ſint præpoſiti ſacris inſtitutionibus, quæ ad fidem pertinent Chriſtianam & religionem, ſiue præfecti moribus informandis, ſiue artibus & diſciplinis liberalibus aut iuſtitiæ diſcendæ, quæ magis ad vtilitatem reipublicæ accedit: debent tanquam fratres à patribus honorati, imò magis, quia eorum officium gerunt, & quæ ipſi non norunt filiis tradere, forſan rudes & aliis diſtricti negotiis, ſupplent. B

A diſcipulis verò tanquam patres & formatores animorum debent coli: ſicut contrà ipſi præceptores, & inſtitutores, habere debent diſcipulos in numerum filiorum adoptiuorum, vt nihil prætermittant laboris, induſtriæ & diligentiæ, quod poſſit ad informationem eorum pertinere. Ea etenim lege & conditione etiã cenſentur illis iuuenes commiſſi, & ſi non ita ſe geſſerint, reddituri ſunt rationem, non tantùm parentibus aut reipublicæ, verùm & ipſi Deo, quem nihil eorum quæ fiunt, fieriue debent, latere poteſt. C

Atque quemadmodum præceptores qui malè opera ſua funguntur, qui abutuntur puerorum ætate, qui deflectunt à vera inſtitutione, qui diſſeminant falſa dogmata & reprobatam diſciplinam, & artes impias, merentur contumeliam, pœnas acerbiores quòd plures corruperint: ſic qui probè munere ſuo funguntor, & qui diligenter & accuratè quæ expediunt, docuerint, non ſatis condignis honoribus donari poſſunt, aut à republica, aut à priuatis diſcipulis, vel parentibus eorum: *Qui docti fuerint fulgebunt*, inquit Daniel a, *quaſi ſplendor firmamenti, & qui ad iuſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates.*

a Daniel.12. verſ.3.

Chriſtus quoque b, qui docuerit & fecerit mãdata Dei, magnus vocabitur in regno Dei.

b D. Matth.ca. 5. verſ.19.

3 Mirabile quod refertur de Ariſtea Proconneſio, vt certè & dignum honoribus diuinis viſum fuerit antiquis. Cùm enim eſſet in fullonis officina in Proconneſo mortuus, eadem die, & hora, à multis in Sicilia viſus eſt, literas docens, quod cum eis ſæpiùs eueniſſet, & per multos annos innotuiſſet, ac crebriùs in Sicilia ſe eius imago offerret: Siculi aram ipſi poſuerunt, atque vt heroi ſacrificarunt: ſi quidem verum eſt quod ſcribit Apollonius in hiſtoria Mirabi. D

4 Antipater Hieropolitanus Seueri Imperatoris filiorum præceptor, à quibus honoris gratia, deorum præceptor vocabatur, dedit occaſionem poſteris, vt qui principes erudiunt, deorum dicantur inſtitutores Cælius Rhodigi. lib. 21. cap. 33.

5 Platoni ſapientiæ antiſtiti, Dionyſius tyrãnus Siciliæ, aliàs ſæuitiæ ſuperbiæq; natus, vittatam nauem miſit obuiam, ipſe quadrigis albis in littore, egredientem excepit. Et Cn. Põpeius confecto Mithridarico bello, intraturus Poſſidonij ſapientiæ profeſſione clari, domũ, fores percuti de more à lictore vetuit, & faſces lictorios ianuę ſubmiſit, is cui oriens occidénſque ſe ſubmiſerat. vt refert Plin. lib. 7. Naturalis hiſtor. cap. 30.

Frontoni præceptori ſuo M. Antonius philoſophus, ſtatuã in ſenatu petiit: Proculum aliũ etiam in proconſularum euexit, ad domum Apollonij Calcedonici diſcendi cauſa veniebat. & in ſumma tantum honoris magiſtris ſuis detulit vt imagines eorũ aureas in larario haberet, & ſepulchra eorum additis hoſtiis & floribus ſuperornaret, vt refert Iulius Capitolinus, in vita M. Antonini Pij Philoſophi, & Xiphylinus quoque ex Dione in eiuſdem vita: Ferunt, inquit, M. Antonium philoſophum etſi Imperatorem non puduiſſe vnquam ad doctorem proficiſci, ſed adiiſſe crebro. Sextum Boetium philoſophum ad audiendos Hermogenis Rhetoricorum libros, & vſum fuiſſe præceptore Cornelio Frontone, & Claudio Herode: & in præceptis Zenonis exercitatos Iuniũ Ruſticum, & Nicomedem Apollonium, quorum doctrina imperium optimè rexit.

Imperator hic duplici honore afficit ſcholas literarias, & quòd præcepta illarum executus ſit & quòd exemplo cæteris fuit, dum ſua præſentia docentes honorauit, vt ante Cn. Pompeius pari ſtudio, & ita maiori diligentia à priuatis eſſe frequentandas oſtendit. Augentur & animi docentium, ſtudiáque diligentius tractant, dum honore principum illo lætantur, curántque vel curare debent, ne quid in eam cathedram indignum munere adferant, quod opinionem de ſe conceptam apud graues & principes viros imminuere aut lędere poſſit.

Sunt præceptores priuati honorandi à diſcipulis: quanquam diſputatum ſit de pædagogis qui mercede in priuatis docent ædibus, nũ vtiles ſint c: Multò magis à publico qui publicè erudiunt, vt patres totius reipublicæ in ea parte munerève quo funguntur. Neque eximi debent ab hac reuerentią præſtanda principes, non magis quam à reuerentia debita ſenioribus, & parentibus, quorum loco ſunt qui eos inſtituunt, cuius ſententiæ memorabile factum & dictum legitur Theodoſij Imperatoris orientis apud Nicephor. Calliſtum, lib. 12. ca. 23. Is enim Arſenium præceptorem filiorum ſuorum admonuit, ne quem ex ſublimitate conciperet metum, ſed illis potiùs, vt ſeruis vteretur. Quod tamen Arſenius non fecit, ſed inſigni modeſtia ſemper erga eos ſe habuit. Et cum repente Theodoſius ad eos aliquando veniſſet, pueros quidem cum ſplendore magnifico conſidentes, Arſenium autem inter docendum aſtantem repetiſſet Imperator indignatus, tum illos inſignibus principalibus nudauit, tum ſempiterna memoria dignum & verè imperiale illud verbum eſt elocutus. *Si tales ſe prabituri eſſent, vt mores vitámque ſuam ad diſciplinam & leges componerent, propenſum & illum fore, vt illis imperium in manus traderet, ad ciuium & ſubditorum commodum & vtilitatem accommodatam: ſin minus, conducibilius illis eſſe dixit, vt ſic priuati vitam exigerent quàm doctrina nulla cum periculo imperarent.*

c Alciatus ad l. mercis nu.15. de verbor. ſignif. & Lucianus libello περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων.

Symmachus Heſperio ſcribens, lib. 1. epiſtol. 73. *Scias*, inquit, *bonas artes honore nutriri, atque hoc ſpecimen eſſe florentis reipublicæ, vt diſciplinarum profeſſoribus*

ribus premia opulenta pendantur. Et rurſum lib. to. epiſt. 18. *Inter precipua negotiorum ſepe curatum eſt, vt erudiendis nobilibus Philoſophi preceptores ex Attica poſcerentur, &c.* Ideo & ibi Celſum in magiſterium bonarum artium vocatum, diguitatis pɪæmio munerandum, & in ampliſſimũ ordinem cooptandum cum prærogatiua conſulari, ſuadee Theodoſio Auguſto: eiúſque tei profert exempla imitanda. Nam, inquit, & Catneadem Cyrenæũ & Pœnum Clitbomachum, Athenienſis curia dignata eſt, vt noſtri Zaleucum legum Locrenſium conditotem, ciuitate donarunt.

Præceptor Gratiani Auſonius, cõſulatu donatus eſt ab eodem, vt idem teſtatur in gratiarum actione.

Dionyſius Mileſius hiſtoricus & ſophiſta acutiſſimus, Hadriano principi ob ingenij ſælicitatẽ adeò acceptus, vt inter Satrapas & equites ſit uumeratus: & mẽſæ in qua omnes viti docti in toto B otbe terratũ continebantur, particeps ſit factus a.

a Philoſtratus in Sophiſtis.

Octauianus potius victotia contra Antonium & Cleopatram, Alexandtinis ciuibus omnino ignouit, tum proptet alias cauſas, tum propter Areum Alexandriuum ciuem, cuius opera vſus fuiſſet iu philoſophia b. Idem Octauianus Sphærum pædagogum & librrtum ſuum, publice ſepeliuit, vt refert Dio Caſſius c atque, in theatria pædagogis cùm prætextatis proximum locum aſſignauit d.

b Dionyſ. Caſſius lib 51. hiſtoriæ Romanæ.
c idem Dion. lib. 48.
d Suetonius in Auguſto cap. 44.

Impetrauit facilè ab Alexãdro diſcipulo Ariſtoteles inſtaurari ſolũ patriũ à Philippo euerſum e.

e Diogenes Laertius in 5. in Ariſtot.

Phatao rex Ægypti, propter vnũ ſapientiæ documẽtum quod exhibuerat ei Ioſeph Patriarcha, iu prædictione annorum futurorum fertilium & ſterilium, apetta inſomnij ſignificatione f, conſtituit eundem ſupet domum ſuam, vtque ad eius C oris impetium, populus obediret, voluitqoe eum tãtum vno regni ſolio præcedete, atque iulit aunulum de manu ſua & dedit in manu Ioſeph, veſtiuit eum ſtola byſſina, & collo torqueum aureũ circumpoſuit, fecitque eum aſcendere ſuper currum ſuum ſecundum, clamante præcone, vt eoram eo omnes genu flecterent. Hoc eodem honore donatus Daniel à Nabueodonoſote, audita explicatione ex ſapientia eius ſomnij tegnorum & monarchiatum: conſtitutúſque eſt ſuper ſapiẽtes Babyloniæ præfectus & magiſter g.

f Gen. 41. verſ. 39. & ſeq.

g Daniel. cap. 2. verſ. 46. & ſeq.

Achilles inter Græcos præcipuos, & conſilio maiot, Phœnicem ſuum pɪæceptorem ab Agamemnone ad ſe legatum miſſum, honotificè habuit, eique dimidium tegni ſui detulit & dimidio honoris ſui frui voluit, & ait apud Homerũ Ilia. 9.

ἴσον ἐμοὶ βασίλευε, καὶ ἥμισυ μείρεο τιμῆς. id eſt, *Aeque ac ego regna, & dimidium partire honorem.* Naturale certe eſt beneficia ſuſcepta ſi non poſſis D ſaltem vt velis ſi poſſes rependere, à quib. accepiſti h & nõ donatio, ſed remuneratio dicitur quod tribuitur præceptoribus i quare ſi quid magnum addiſcimus ab illis, ſi motes ptobos, viuendi bonas regulas, ſi altos regendi præcepta commoda, inæſtimabilis cum hæc ſcientia ſit, aliquo pretio uumario k, non ſatis certè honorari poſſunt præceptores, educatotes & inſtitotores, quibus hæc accepta refetimus: niſi velimus videti omnẽ bumanitatem exuiſſe, & induiſſe peiotem naturam quàm inſit feris, quæ armentarios & paſtores natura dictante ſequuntur & obtempetant l & ita colunt. Quin nemo eſt uoſtrûm liberaliter educacatus, cui non educatotes, cui non magiſtri ſui atque doctotes, cui uon locus ille mutus, vbi ipſe

h l. ſed etſi lege. §. cõſuluit, de petitio. hæred P.
i in l. Artiſtum regulus, de dona. lib. P. 39. tit. c.
k l. 1. §. proinde de extraor. cognitio. lib. 50. P. ait. 13.
l vt ait Dionyſ. Halicar. in principio hiſtoriæ.

A altus ac doctus eſt, cum grata recordatione in mente verſetur m, & ita nulli bonarum artium magiſtri, non beati putandi, quamuis conſenuetint vires atque defecerint n.

m Cicero pro Plancio.
n idem in Catone maiore.

6 Proerelum Armenum thetorem & profeſſorem Athenienſem, è Galliis à Conſtante imperatore redeuntem, cum varias ob dotes honorare decreuiſſent Romani, ſtatuam illi ex ære pan magnitudine conſecrarunt, cum inſcriptione. Regina rex Roma, Regi eloquentiæ, vt teſtatur Eunapius in eius vita. Cùm iuſſiſſet otaculum olim Romanis, vt ſapientiſſimo & fortiſſimo inter Græcos ſtatuas apud ſe locarent, ipſi duas in foro poſuete: & pro fortiſſimo Alcibiadis, pro ſapientiſſimo profeſſoris publici Pythagoræ, ſicut memorant Plutarchus. o & Plinius p. Dicauit & Platoni Mithridates Ponti rex eius gloria motus, teſte eodem Plutarc. Fuerunt cũ his alij profeſſores B publici ſtatuis bonorati, ob eximiam erouditionẽ qua alios inſtituerunt in diſciplinis & artibus variis, quos ſi recenſere inſtituam, vereor ne iuſtam bteuitatis propoſitam excedam tegulam, & idcirco ſufficiet admonuiſſe, non tam pɪæſentes & viuentes eruditos doctores fuiſſe honotibus cumulatos, ſed etiam & abſentes & mortuos retiouiſſe penes poſteros laudis immottalitatiſque gloriam & honotes, Non minùs quam qui mechanicis inuentis reipublicæ vtilitatem auxerunt, quos ſupetſtites cumulatiſſimè & ſtatuis antiqui, libris, & laudib. grato animo ita venerati ſunt, vt & ipſi præmium meritum haberent, & alij ad ſimilia procuranda, & ad promouendam teipublicæ vtilitatem eorum excitati gloria, imitarentur. Orbilio Pupillo Beneuentano, qoi conſule Cicerone Romæ etiam docuit in ſchola publica, maiote fama quàm emolumento cùm pauper fuerit, ſtatua C oſtenditur, inquit Suetonius Tranquillus, q in capitolio ad ſiniſtrum latus marmoreo habitu ſedentis & palliati. habuit & Verrius Flaccus, qui docendi genere maxime inclaruit, vltra quod ex ſchola in palatium ab Auguſto tranſlatus doctor nepotum, ſtatuam Præneſte in inferiore fori parte contra Hemicyclum: in quo faſtos à ſe ordinatos, & marmoreo parieti inciſos, publicarat r.

o Plutarchus in Numa.
p Plinius lib. 34. cap. 6.
q Suetonius de illuſtrib. grammaticis, numero 12.
r Suetonius vbi proxime num. 10.

7 Anno 1411. fœlici auſpicatu cœptum eſt celebratiſſimum literarũ gymnaſium S. Andreæ in Scotia, poſtea Iacob 1. rex iu Scotiã ex Anglicana cuſtodia reuerſus, doctiſſimos quoſque ad ſe ex omnibus regionibus euocauit, & coouenere tredecim doctores theologiæ, octo decretorum, ac multi alij doctiſſimi viri, infinitúſque auditotum numerus. Illos autem omnes aut ſacerdotiis, aut magiſtratibus donauit s.

s Hector Boetius lib. 16. hiſtor.

Et ſecondum Diocletianum & Maximia. ſtuD diorum labor, meretur t, vt hi qui in publicis adminiſtrationibus conſtituti ſociari ſibi conſiliorum participes cupiant, ſpe præmiorum atque honorificentia ſua prouocent eos, quorum prudentiam putant ſibi eſſe neceſſariam; nec patimur, dicebat Honorius imperator u, quemquam celſiorem gradum obtinere, niſi cui & laborum aſſiduitas, & ſtipendiorum prolixitas ſuffragentur.

t in l. 1. de adſeſſoribus & domeſticis & cãcellariis lib. 1. C. tit. 51.
u l ſi. de Tyroner. lib. 12. C. tit. 44. idem in l. 1. de agentib. in rebus lib. 12. C. tit. 20 l 2. de officio magiſtri officiorum lib. 1. C. tit. 31.

Accedit ex his vtilitas reipublicæ maiot, cùm ſpe præmiorũ multi ad tollerandos labores etiã inuiti excitentur. & omnes accenduntur, inquit Plato x, ad ea ſtudia eaque frequentant, quæ in honore ſunt; quæ verò nullo honore cenſentur, apud omnes iacent, ergo bonos alit artes y, omnéſque accenduntur ad ſtudia, gloria.

x Plato Dialogo 9. de repub.
y Cicero 1. Tuſculana.

Quis enim virtutem amplectitur ipſam,
Præmia ſi tollas a?

a Iuuenalis ſatyra 10.

B Inter conſtitutiones Alexij Comneni, eſt conſtitutio 6. de doctoribus, per quam ex canone datur poteſtas docendi populum ſolis epiſcopis, & declaratur quòd doctores magnæ eccleſiæ, nempe Conſtantinopolitanæ, ſcilicet qui docere poterant per totam ditionem Conſtantinopolitanam, docuiſſe iure Patriarchæ, hoc eſt ex authoritate & dignitate Patriarchæ. Et ita oſtenditur ex Nouella illuſtris domini Alexij Comneni quæ deſcribit quomodo & quinam debent in eccleſiis eligi, & decernit omnibus doctoribus, tam his qui ſunt extra eccleſiam, quàm his qui ſunt intra tres aſperorum, (ſcilicet nummorum) libras, & frumenti modios quinquaginta, & addit, *Sit autem & hic doctoribus honor tributus, vt iterum in propriis eccleſiis, propter quas ſucceſſerunt, ſtatim poſt officiales proximi Patriarchæ aſſideant tanquam eius perſonam repræſentantes. Audimus enim eum qui pontificis locum tenet, maximum gerere honorem: & nemo poterit ad hoc contradicere. Qui autem & verbo & opere digni ſunt quorum ratio habeatur, & doctrinæ miniſterium introducantur, & per docendi munera ad officia perducantur. Propterea enim, mortuo qui erat eo tempore Patriarcha, nec ipſi docere poſſunt.*

Ex qua Nouella mens imperatoris colligitur, & mos antiquus circa doctores ſeu magiſtros publicè docentes, primùm eos conſtitutos à Patriarcha, eiúſque dignitatem repræſentare, & ideo mortuo eo ab officio & munere quieuiſſe docendi: poſt officiarios eius cæteros, in pede proximiores Patriarchæ præcedere, Epiſcoporum dignitatem habuiſſe, ſtipendia & annonam à principe Laico nempe imperatore, eligendos ad hoc munus eſſe qui potẽtes verbo & opere, & ex hoc munere docendi, prouehendos ad officia.

Quæ omnia ſunt propemodum in priuilegiatis Academiis ſeruata. Nam à ſummo pontifice in toto orbe, quemadmodum à Patriarcha in imperio olim conſtantinopolitano, ſcholæ publicæ omnium bonarum artium, literarum & iuris vtriuſque diuini & humani eriguntur: & priuilegiis & honoribus & immunitatibus donantur & eorum doctores officiarij & ſcholaſtici, à principibus, Laicis imperatoribus, regibus, rebuſpublicis, principibus & aliis ſalaria præbentur, ſeu honoraria: ibi autoritate ſummi pontificis gradus conferuntur, & poteſtas docendi, legendi, ſcribendi, & ſimiliũ: addita etiam principis vel principum qui priuilegia temporalia quoque conceſſerunt, mentione & licentia. Harum tamen æqualis nec tanta, qualis eſt pontificia. Et proinde honores qui debentur magiſtris priuilegiato ſum à ſummo pontifice academiarum, habent repræſentationẽ magni patriarchæ & ſummi pontificis Romani, cuius nomine dant poteſtatem & facultatem docendi & ſcribendi non tantùm intra fines principis temporalis, in cuius ditione plantata eſt academia, ſed ſine fine & termino his verbis, *hic & vbique terrarum.* quod temporalis dominus loci vbi ſcholæ vel gymnaſium eſt doctorum, non facit. Et proinde vbi ſunt Gymnaſia quantumuis ampla in finibus imperatorum vel regum, vel rerum publicarum, ſi non adſit authoritas aut approbatio ſummi pontificis, non poſſunt doctores poteſtatem docendi vel graduũ collatorum priuilegia extendere vltra ditionem temporalem: quia ius dicenti vltra territorium impune non paretur. b

b l. f. de iuriſ. omnium iud. ff.

Neque approbatio vnius principis, alios pares aut ſuperiores vel eorum ſubditos ligat. c

c l. ille à quo, §. tempeſtiuum ad ſenatuſcon. Trebel. ff.

Sunt itaque gradus conferunt & docent, authoritate ſummi pontificis & principum illorum vicarij, & dignitatis ita maioris participes. & quia S. pontificis poteſtatem referunt, non mirum ſi à Comneno Cæſare aliis quibuſcumque dignitatis gradibus, poſt officiales patriarchæ, prælati ſint in ſede, exemplo ſacerdotum ſeu epiſcoporum qui præferri debent laicis quibuſcunque, maximè quando doctores ſunt iurium & iuſtitiæ. nam ſingulariter in his principum etiam ſpiritualiũ & temporalium vices agunt, & ſacerdotalem habent dignitatem, eo quòd iuſtitia ſancta eſt diuina & humana: vnde vocantur profeſſores ſacerdotes meritò d & ad ſacerdotes pertinet etiam propriè, vt dicit nouella dicta, nempe ad epiſcopos docere, & labia ſacerdotum cuſtodiunt ſcientiam e, quorum munere funguntur & ſupplent vices eorum magiſtri: doctores ſupplent quoque principum ſecularium partes; ad principes enim pertinet etiam leges humanas ponere, eáſque interpretari & docere f. illi autem conceſſerunt hoc munus ſua auctoritate doctoribus & magiſtris electis, ad eam operam nomine ſuo præbendam g.

d l. 1. §. cuius de iuſtitia & iure.

e Malachiæ c. 2. verſ. 7.

f l. 1. & ſ. c. de legibus.

g l. circa finem verſ. poſtea & verſ. primas quadam D. Auguſtus de origine iur. expreſſe & in l. 7. c. de profeſſor. & medic. lib. 10. tit. 54.

Plura conceduntur priuilegia & prærogatiuæ ſacerdotibus, quę non tantùm honori perſonarum quæ ſacerdutia gerunt ſed & maieſtati Dei indulgentur: cuius ſacris vacare ſacerdotes oportet, vt dicebat Paul. Iuriſconſultus h.

h l. non diſtinguemus, §. 2. §. ſacerdotio obueniente, de receptis arbi. lib. 4. P. tit. 8.

Neque eſt quòd conqueri poſſint qui ſunt in aliqua ciuili dignitate aut adminiſtratione cõſtituti à principe, ſi illis doctores & magiſtri Legum præponantur in dignitate. Cùm ſciant ſe habere eoſdem doctores patres, & ipſi vel eo nomine eis filialem reuerentiã & honorem deferre debeant. Deinde quòd principis authoritate, cõſilio tantum & teſtimonio doctorum iuriſperitorum ſuorum, admittantur ad magiſtratus & legum exercitia, & ideo codicillos graduum ab academiis vt teſtimoniales literas, principibus, vel eorum vicariis exhibere teneantur, iuxta ſanctiones imperatorias i, & regias: quibus non niſi gradu aliquo academiæ inſignitus, ad tractanda iudicia quæ propria munera regia ſunt, admittatur. Nolunt principes qui ſolliciti ſunt de ſalute publica & populi temerè ad gubernacula eius ſui loco ſubordinare imperitos: duplici enim peccato Deo obnoxij eſſent: & quòd ipſi impares eſſent gubernationi, & quòd ſecum impares & imperitos allexiſſent, quare è republica arbitrari ſunt anteceſſores legum, & inſtitutores publicos cum condignis honoribus præficere, qui capaces eius ſcientiæ ſubditos redderent. Ridendi alioquin qui contemptis inſtitutionibus & doctoribus, ſe putant ea quæ nunquam didicerint exercere poſſe. Sicut Marius apud Saluſtium de bello Iugurthino orationem habens ad populum, ridet eos qui magiſtratum ſuſcipiunt antequam nouerint quæ neceſſaria ſunt, & poſtea diſcunt & indigent monitore officij. Ita plerunque, inquit, euenit vt quem imperare iuſſiſtis, is ſibi imperatorem alium quærat, atque ego ſcio Quirites qui poſteaquam conſules facti ſunt, acta maiorum & Græcorum militaria præcepta legere cœperint, præpoſteri homines. Nam legere quam fieri tempore poſterius, re atque vſu prius eſt, vt & falſus ſibi accidiſſe Gellius, ſed magno

i ex conſtitut. l. omnis imperator. l. nemini licere, 11. de aduoc. diuerſor. iudicior. lib. 2. c. tit. 7.

cum

A eum officij ſui iudicandi quod nouus acceperat & rudis honoris diſcrimine, niſi admonitus fuiſſet à Phauorino philoſopho. a

a Gellius lib. 14. cap. 2.

9 Theodoſius & Valentinianus Cæſares, dignitatem comitiuæ detulerunt profeſſoribus publicis, poſt viginti annos expreſſa conſtitutione edita, adhibitis circunſtantiis & qualitatibus quæ his verbis continentur b, *Grammaticos tam Græcos quàm Latinos, Sophiſtas & legiſperitos, in hac regia vrbe profeſſionem ſuam exercentes, & inter ſtatutos connumeratos, ſi laudabilem in ſe probis moribus vitam eſſe monſtrauerint, ſi docendi peritiam, facundiam dicendi, interpretandi ſubtilitatem, copiámque differendi ſe habere patefecerint, & cœtu ampliſſimo digni fuerint æſtimati: cùm ad viginti annos obſeruatione iugi ac ſedulo docendi labore peruenerint, placuit honorari, & his qui ſunt ex vicaria dignitate connumerari.*

b in l. vnic. de profeſſorib. qui in vrbe Cõſtantinopolitana docentes ex lege meruerunt comitiuam lib. 12. C. tit. 15.

B Eſt comitiua titulus honoris à Conſtantino imperatore inuentus c. Vicarius æquiparatur comiti & duci, & ideo comites profeſſores inter duces & vicarios principes honore afficiuntur. Quod explicatum eſt expreſſe in exemplo archiatrõn, qui meruerunt comitiuam illam primi ordinis, per legem imperatoris Zenonis, vel (vt alij putant) Honorij & Theodoſij. *Archiatros,* inquiunt d, *intra palatium militantes, ſi comitiuæ primi ordinis nobilitauerit gradus, inter vicarios taxari præcipimus, ſiue iampridem depoſuerint militiam, ſiue poſtea depoſuerint: Ita vt inter vicarios & duces qui adminiſtrauerint, & eos qui comitiuam primi ordinis meruerint nihil interſit, niſi tempus, quo quis adminiſtrauerit, vel comitiuæ adeptus eſt inſignia. Dat. xv. Kal. April. C. P. Lucio, V. C. Conſule.*

c vide Euſebiũ lib. 4 de vita Conſtantini.

d l. vnic. de comitibus & archiatris ſacri palatij. lib. 12. C. tit. 13.

C Idipſum explicatum in aliis qui comitiuam primi ordinis meruerint, in alio magiſterio aut præpoſitura etiam ſi poſtea non vtantur officio, vt æquiparentur comitibus Ægypti, & Ponticæ diœceſeos & connumerentur inter eos qui duces prouinciarum fuerunt e.

e in l. vnic. de comitibus & tribunis ſcholarum lib. 12. C. tit. 10.

10 Defendunt & meritò maioris notæ iuris ciuilis interpretes, hos comites literarios eſſe illuſtres f & non tantum ſpectabiles, ſi præclarè munere publico docendi perfuncti fuerint: quamquam poſſit aliquis inueniri qui contrarium ſentiat g, ſed perperam, cùm non ideo tantum iſti profeſſores dicantur illuſtres, ex eo quòd ſint comites qui ſpectabiles forſan dici poſſunt, ſed quia celebri fama, qua plures ſibi cooptarunt in liberos regeneratione ſpirituali, ad virtutem, iuſtitiam & probitatem, ita omnibus proſunt vt mentis tenebras illuſtrantes ipſi non minùs illuſtres ſint, quam qui lucem ab illis accipiunt, & lumen de ſuo lumine aliis

f vt Barthol. & Bald. in proœmio Pandectarum per d. l. vnic. in fi. vbi gloſſa de profeſſorib. qui in vrbe Conſtantinopolita. C. plures citat Ioannes Neuizanus Aſtenſis lib. 1 ſyluæ nuptialis num. 36. & 37

g vt Iaſon ad l. quæcũque, numero 21 & 39 officio eius cui man. eſt iuriſ. p

D communicant. Illuſtris a luce dicitur: & doctores iſti ſunt repleti ſplendore ſicut Sol h. Qui docti fuerint, inquit Angelus ad Danielem i, fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti: & qui ad iuſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates.

h Barbatia ad c. poſtulaſti, col. 1. de foro competent.

i Daniel. 12. verſ. 3. cap. fin. de magiſtris lib. 5. decreta. tit. 5.

Et Fridericus imperator k, *Dignum, inquit, exiſtimamus, vt, cùm omnes bona facientes, noſtram laudem & protectionem omnimodo mereantur: quorum ſcientia totus illuminatur mundus, & ad obediendum Deo, & nobis eius miniſtris. Vita ſubiectorum informatur quadam ſpeciali dilectione, eos ab omni iniuria defendamus.* Et vt eſt apud Caſſiodorum l. *Doctrina, quos ab imperitis diſcernit, ſapientibus amica ſocietate coniungit, cui perfacile eſt ornare generoſum, quæ etiam ex obſcuro nobilem facit.*

k conſtitu. habita, ne filius pro pa., 2 lib. 4. C. tit. 13.

l Caſſio. li. 9. variar. cap. 7.

A Cneius Pompeius confecto Mithridatico bello, vt ante etiam dixi, & intraturus Poſſidonij ſapientiæ profeſſione clari domum, fores percuti de more à lictore vetuit, & faſces lictorias ſubmiſit, is cui ſe orientes occidénſque ſubmiſerat m: ita nobilitatem ſcientiæ, præferens nobilitati armorum.

m Plinius lib. 7. hiſtor. na. cap. 3.

De honorarijs ſeu ſtipendiis publicis profeſſorum publicorum.

CAPVT IIII.

E Republica eſt, vt publicis profeſſoribus, ex publico quoque ſtipendia præbeantur, eáque talia ſint quæ non tantùm ſufficere profitentibus, ſed & quæ etiam ad honorem magis pertinere videantur, pro magnitudine & amplitudine reipublicæ vel principatus qui ea conſtituit: vt facilius ad id, munus & lectiones viri

B præſtantiores doctiores, & magis probati, alliciantur.

Publica collegia, publicæ academiæ, pauperibus ſunt maximè vtiles, cùm poſſint parentes ad eas mittere liberos qui gratis erudiantur, & ſyncera doctrina publice probata inſtituantur: ad docendum autem nemo facile prodit in publicum, quin vel ſint illi iam quæſitæ ſufficientes ad viuendum opes, vel à diſcipulis, vel à publico mercedem repoſcat. Sic Prodicus, qui nullum gratis erudiit, ſapiens quamuis habitus, ſemper habebat in ore, manus manum lauat, dans, aliquid accipe. vt tradit Xenocrates Platonicus n. Et leges ciuiles tradunt, ſalaria & mercedes præceptoribus eſſe ſoluendas, non quas minimas, ſed pro facultate patrimonij & dignitate diſcentium, & docentium. o

n lib. de morte.

o l. qui filium vbi pupillus educari debeat P. l. cum plures, 12. §. cum tutor, de adminiſtrat. tutor. lib. 27 P. tit 6.

Nihil æquius videtur etiam, quàm vt qui al-

C tari ſeruit, de altari viuat & qui vineam colit & plantat, de eius fructu comedat, & qui ad onus eligitur, non debet repelli à mercede. p

p 1. ad Corinth. 9.

Sic Philoſtratus defendit vituperari non debere nec poſſe in Protagora, quòd primus mercede docuerit: quæ enim nobis impendio conſtant, gratiora veniunt. Quamquam docere ob lucrum pecuniæ reprehenſibile ſit præceptoribus, vtpote qui negotiari de re quæ æſtimationem non recipit conentur, & ita meritò improbati ſophiſtæ à Luciano qui mercedis tantùm cauſa docent q. ſicuti non eſt prohibitum ſacris vacantibus quippiam pro victu & labore capere r: at ſimoniacum & iniquum habetur, ſi quippiam etiam magnum aut minimum pro rebus ſacris quas tractant, vel ſperent, vel petant, vel accipiant, quia iniuria Deo fit, ſi quis eius dona pecunia cum Simone Mago s, arbitretur æſti-

q Lucian. de moribus philoſopho & de his qui mercede docent.

r actor c. 8.

D mari poſſe.

s gloſſa ordinaria ad c. 27. Matthæi ad verba illa, mercedes ſecus ... ſe idẽ notatur à gloſſa ad c. 8. D. Lucæ.

Mos erat Iudæorum, vt mulieres de ſubſtantia ſua præceptoribus miniſtrarent neceſſaria vitæ. t

Temporibus quibuſdam, ſuper viginti celebres ſcholæ fuiſſe in vrbe Roma traduntur, pretia etiam Grammaticorum tanta, mercedéſque tam magnæ, vt conſtet Lutatium Daphnidem, quem Lenæus Meliſſus per cauillationem nominis πανὸς ἄγημα dicit, ducentis millibus nummûm Q. Catulo emptum, ac breui manumiſſum, Lucium Apuleium ab Eficio Caluino equite Romano prædiuite, quadringentis nummis conductum, multos edocuiſſe. u

t Sueton. de illuſtrib. Grammaticis.

Veſpaſianus ingenia maximè fouit: primus è fiſco Latinis græciſque Rhetoribus, annua centena (ſcilicet ſeſtertia) conſtituit x. cenſetur ſeſtertium

u Sueton. in Veſpaſia.

x Alcia. lib. 6. parergon iuris. c. 27.

ſtertiom 25. aureis noſtratibus, vt ait Alciatus. vt appareat ad biſmille & quingentos aureos, ſingulis annis eum dediſſe,

Lucianus a quoque refert, M. Antoniū imperatorem, ſingulis philoſophorum cuiuſque ſectæ primoribus, ſalarium non exiguum conſtituiſſe, nempe μυρίων δραχμῶν· id. decem denarium millia quæ conficiunt noſtræ monetæ mille aureos.

Quamuis etiam Auguſtus b C. decreuerit ex publico ſalarium nemini tribuendum ſine eius licentia, tamen ob liberalem artem & medicinam, tribuere non fuit prohibitom.

Vt nerui belli, pecuniæ ſunt, ſic ſtudiorum generalium perſeuerantia, in ſtipendiis laborantium conſiſtere videtur, quibus ademptis ipſi abeunt, vel contemnunt munus, & ignorantia & malitia rempublicam deficiente monitore depopulatur: quod diſcimus ex pulueruIentis academiis quæ olim floruerunt, & auaritia principum caruerunt bonis doctoribos. Sic Iuſtinianus magnus, quamuis laudem meruerit in curanda emēdatione iuris ciuilis, tamen in hac parte magis videtur nocuiſſe reipublicæ ſui temporis, quam per illam curam profuiſſe. Cùm enim nimios eſſet in extruendis templis, atque ad eorum ædificationem infinitis egeret pecuniis, de conſilio præfecti, ſtipendia liberalium artium olim magiſtris inſtituta in omnibus vrbibus, ſuſtulit, quas vacantibus literarum ludis, vt ait Zonoras, ruſticitas inuaſit.

2 Præclarè Athalaricus rex Senatui vrbis Romæ de ſtipendiis ſoluendis profeſſoribus, in hæc verba ſcripſit. c *filiorum cauſas iure ad patrum cognoſcamus remiſiſſe perſonas: vt ipſi de illorum prouectu debeant cogitare, quorum intereſt ſtudia Romana perficere. Neque enim credendum eſt, vos inde poſſe minùs eſſe ſolicitos, vnde & generi veſtro creſcit ornatus, & cætui prouenit aſſidua lectione conſilium. Nuper ſiquidem vt eſt de vobis cura noſtra ſollicita, quorundam ſuſurratione cognouimus, doctores eloquentiæ Romanæ, laboris ſui conſtituta præmia non habere, & aliquorum nundinatione fieri, vt ſcholarum magiſtris deputata ſumma, videatur imminui. Quapropter cùm manifeſtum ſit, præmium artes nutrire, nefas iudicauimus doctoribus adoleſcentium aliquid ſubtrahi, qui ſunt potiùs ad glorioſa ſtudia per commodorum augmenta prouocandi.* & poſtea ſtatuitur, ne aliquid pro voluntate probantium relinquatur incertum, vt media pars ſtipendiorum ſemeſtri anno ſoluatur, d reliqua in fine anni, vt ſi quis cuius intereſt differendam putauerit hanc quaſi debitam functionem, procoratu more vſurarum ipſe diſpendia patiatur. Nam ſi ſcenicis dantur præmia, non ſunt multò magis differenda his per quos honeſti mores prouehuntur &c. *& ceſſet*, inquit, *illa ſatyris doctoribus querulis, vſurpata ſententia, quòd duabus curis mens non debet occupari.* Et Conſtantinus Impera. e *Mercedes etiam profeſſoribus & ſalaria reddi iubemus, quo faciliùs liberalibus ſtudiis & memoratis artibus multos inſtituant.* In concilio Lateranenſi ſub Alex. 3. c. 8. f *placuit vt per vnamquamque cathedralem eccleſiam, magiſtro qui clericos eiuſdem & ſcholares pauperes gratis doceat, competens aliquod beneficium præbeatur.* Confirmatom & auctum alio concilio generali Lateranenſi ſub Innocentio tertio c. 11. g ſtatutúmque, vt in aliis etiam non cathedralibos eccleſiis ſi ſufficiant facultates, conſtituatur magiſter ſcholarum idoneus, à prælato & capitulo, vel maiore parte eius electus, qui clericos eccleſiarum ipſarum & alios gratis, in Grammatica Facultate inſtruat. Et Metropolis eccleſia nihilominus theologum magiſtrum habeat, quibus ſingulæ præbendæ dentur, quarum reditus, quandiu in docendo perſtiterint, percipiant, quod à concilio Tridentino h & aliis præclaris viris comprobatum i fuit. In concilio Vienneſi k ſtatutum quoque, vt profeſſoribus linguarum & bonarum artium, de ſtipendiis conuenientibus prouideatur: in academia Romanæ curiæ, per ſedem apoſtolicam: In Pariſienſi, per regem Franciæ: In Oxonienſi, per Angliæ, Scotiæ, Hyberniæ, Vualliæ: in Bononienſi, Italiæ: in Salmantina, per Hiſpaniæ prælatos, monaſteria, capitula, collegia, exempta & non exempta, & eccleſiarum rectores, contributionis onera ſingulis, iuxta facultatum exigentiam imponendo, priuilegiis quibuſcunque contrariis non obſtantibus.

Sic ſummi pontifices qui ſtudia generalia erexerunt, non tantùm de priuilegiis concedendis, ſed etiam de ſtipendiis ſolliciti fuerunt: ne prætextu deficientium annonarum profeſſores parum diligentes eſſent in exercendo munere, aut ne illud omnino intermitterent. l

Eugenius 4. refert, ſtudium generale fundatum fuiſſe Romæ cum eiſdem priuilegiis quæ dantur doctoribus & ſcholaribus in aliis ſtudiis generalibus commorantibus, & quòd in Gabella vini forenſis in tabernis venditi, illa aucta, etiam pro libra vltra tres adderentur ſolidi cum dimidio, pro ſalario doctorum, ad legendum in dicto ſtudio conductorum. & in conſtitutione 12. Iulij 2. 5. kal. April. anno 1512. refertur m prædicta conſtitutio Eugenij 4. nempe eum erexiſſe generale ſtudium in vrbe Roma: & pro ſalario & aliis oneribus dicti ſtudij addidiſſe gabellæ vini quæ ſoluebatur cameræ, vltra tres ſolidos, cum dimidio ad ſupplicationem Romani populi: quódque ad reformatorum conſtitutionem permiſſum fuiſſet illas gabellas vendere & pretium apud mercatores famoſos & fidos dictæ vrbis deponere, quæ diſtribuerentur pro ſtipendio doctorum, & oneribus collegij generalis, & de reſiduo, domum aut collegium pauperum ſcholaſticorum conſtituerant: ipſe autem Iulius 2. idipſum confirmat, ſtatuendo nihilominus, vt moderato ſtipendio præſtito lectoribus, reſiduum in opera quædam ibidem deſignata publica, & ad ædificationem collegij impenderentur n

Confirmauit & rurſum Leo 10. prædicti ſtudij generalis Romani priuilegia, reditus & ſtipendia, & vltra voluit vt in poſterum præter iam conſtitutos profeſſores, alij duo conducerentur doctores, quorum vnus legeret in iure ciuili, alter in pontificio, alius in philoſophia, ſeu medicina, eminentis literaturæ, cum ſalario iuxta eorū qualitatem taxando à rectore & reformatoribus.

3 Stipendia & reditus ſcholarum Turcicarum non conſtituuntur ex fiſco aut reditu imperij per imperatorem, ſeu principem Turcam: ſed oportet imperatorem aliunde ex noua acquiſitione, vel additione facta imperij præſtare: fuitque præcipua ea cauſa o quæ mouit magnum illum imperatorem Turcarum inuadendi Cyprum & Nicotiam, quòd videlicet valde cuperet ædificare fanum quod dicunt *Almaras* cum ſua ſchola & quam dicunt *moſqueam*, quod effecit poſt Cypri inuaſionem in ciuitate Adrianopoli magnificentiori opere quàm eſſet ædificatum ante à

Sultano

a Lucia. in Eunucho.

b in l. 1. de præbendo ſalario. lib. 10. c. tit. 37. iuncto Accurſio ibidem.

c Caſſiod. lib. 9. variarū epiſto. 21.

d debent enim ſolui ſalaria medio pars medio anno, Bal. ad l. per hanc, de aduoca. diuer. iud. C. Alex. ad leg. defendo, de aſſeſſor. vel in principio anni ſecundum Bald. ad leg. 1. de ſeſſio c. vel ſal. ſecundum con ſuetudinem & morem.

e l. medicos, c. §. 8. de profeſſor. & medic. lib. 10. tit. 52.

f In c. 1. de magiſtris li. 5. tit. 5.

g c. quia nonnulli vero el. de magiſt.

h concil. Tridens. ſeſſio 5. de reformatione c. 1. & ſeſſio. 23. de reforma. ca. 18.

i vidend. S. Thomas de hac quæſtione 2. 2. q. 100. artic. 5. ad 3. argument. Soto. lib. 9 de Iuſtitia q. 6. art. 2. ad 3. argu. de Tur cremat. ad ca. non ſolum. 1. q. 3.

k Clem. 1. de magiſtris, lib. 5. tit. 1.

l nam poſſunt relinquere lecturam ſi non ſoluantur ſtipendia argum. c. peruenit de iureiur. frangenti fidem, fides frangatur. cum propones, C. de pact.

m in dicto Bullario.

n Leo 10. in bulla de officiis priuilegiis & immunitatib. doctorū & ſtudentium in ſtudio almæ vrbis Romæ anno Domini 1513. menſe Nouembris & c. anno ſui pontificatus, & incipit, *dum ſuauiſſimos* ordine 2. conſtitutiond. eius apud dict. Cherubinū in dicto bullario.

o ſalem frater Angelus Calepinus in narratione ſua hiſtoria, quam gallicè inſcripſit, *La vraye narration des aſſaux, deffenſes, & prinſe du royaume de Cypre* &c.

Sultano Solimano patre, qui ædificauerat ſcholam ſeu *Almaras* poſt expugnationem Conſtantinopolis, quam dotauerat de reditibus quos percipit Turca à *Zigets* in Vngaria.

4 Stipendia ſeu ſalaria aut largitiones quæ ſoluuntur docentibus, non poſſunt iure de immenſitate damnari, ſi conſideremus ad remunerationem doctrinæ pertinere, & omnes ad remunerationem obligari natura [a]: doctrinam verò & ſcientiam maximè iuris ciuilis & veræ philoſophiæ tanti ponderis eſſe & meriti, vt nullo æſtimari poſſit [b], atque ita hæc liberalitas ad taxationem facultatum & qualitatem reipub. & docētium, meritò remittenda eſt: [c] & cauendum tamen ne ambitioſa ſint decreta municipum: & ne ita aucta: vt rectè conſtituta diminuant: potiùs enim iactura pecuniæ parum facienda eſt, quàm doctrinæ, quæ excluditur non remuneratis præceptoribus: & potiùs detrahendum aliis publicis ſumptibus, ad ſuppeditandum præceptoribus inſignioribus, quam parcitate ſtipendiorum mediocribus, vel vilioribus contentam eſſe rempublicam doctoribus. Siquidem vnus illuſtris doctor ſolus, plus poteſt vno anno ditare rempublicam à qua honorabilibus aduocatur ſtipendiis, quàm claſſici plures doctores per viginti annos. ſi quidem neſcio quæ vis ineſt in magnis animis & illuſtribus, quæ poteſt ex abditis orbis angulis, homines ad ſe trahere, à quibus importatur aurum in vrbem vbi celebris doctor honoratiis maioribus retinetur. Florentini Philippum Decium Mediolanenſem Piſis iura profitentē, annuo ſtipendio mille quingentorum aureorum honorarunt, vt ipſe teſtatur & eius epitaphium. Aliæ etiam academiæ præmiis maioribus viros percelebres ad ſe dū ſapiunt attrahunt.

a Lucius Arilius Regul. de donat.

b L. ſed eſi lege §. conſuluit de pet. hær. P.

c L. 1. §. proinde extraord. cognitio. P.

De fundatoribus ſtudiorum generalium.

CAPVT V.

MVltis rationibus vniuerſalium ſtudiorum fundatio & priuilegij conceſſio, à ſolo principe pendere videtur, vel ipſa authoratio, ſi ab alio ſcholæ dotentur aut ædificentur. Sed maximè quia cauſa eſt publica, cuius gubernatio principis ſolicitudini commendatur, vel ei qui habet poteſtatem publicam, & proinde auditorium dicitur publicum, & principale ſeu imperiale. [d] Sicut & auditorium principis dicitur locus iudicij, vbi eius authoritate cauſæ & lites ſuis legibus deciduntur. [e]

Et Beatus Thomas [f] quoque, erectionem academiæ pertinere ad ſolum Papam vel Regem, vel principem dixit, cùm ad eos qui regunt rempublicam tantùm pertineat ordinare de nutritionibus & inſtructionibus iuuenum, in quibus D exerceri debeant, & Ariſtoteles conſentit. [g] & politia ordinat diſciplinas quæ debeant eſſe in ciuibus, quales vnumquemque diſcere, & quouſque debeat. [h] Ditque princeps leges quamdiu, donec audire, morari in academia liceat, & quo pacto leges aliorum principum doceri, & audiri permittat, quibus conuentionibus ſcholas admittat, & conſeruaturum ſe eas polliceatur: quibúſque priuilegiis, an permittat gradus concedi, an verò ſolùm legi, ſine priuilegiis, ſine facultate graduandi, ſunt enim hæc priuilegia à ſummo pontifice, & pariter à principibus locorum impetranda.

d In l. vni. de ſtudiis liberalib. vrbis Romæ, lib. 11. C. ubi habeas ignat auditorium ſpecialium noſtrum.

e L. iuſta eſt, 4c. de ſub erc. dudibus. C. til. 6.

f d. Thomas tractatu contra impugnātes religionē gloſ. ad §. vl. quoad diſtas duas partes, ad verb. venunſjaates de collatio. in pragma ſanct.

g Ariſtotel. in ethicor.

h Ariſtot. L. politic.

2 Quando etiam Reges Gallorum conſenſerunt erectionibus academiarum ſeu ſcholarum

A legum Imperatorum aut vniuerſitatum ſtudiorum, ſemper adhibuerunt declarationem voluntatis: non ideo ſe intelligere admittere profeſſionem iuris pontificij & ciuilis, niſi vt poſſent ex arbitrio illis vti, ſine vlla obligatione qua illa ſequi tenerentur. & Carolus 5 inhibuit allegare leges Romanas contra conſuetudines regni, quod & ſenatus Pariſienſis aliquando prohibuit aduocatis. Idipſum ſtatuerunt conſtitutione aliquando Hiſpaniæ reges, ſanxerúntque pœna mortis, nequis leges Romanas allegaret. [i] Edixit etiam Alaricus rex Gothorum, nequis vteretur legibus Romanis contra ſuas conſtitutiones. [k]

i Oldra. conſil. 69. incip. conſiſtunt dubitari.

k Molinæ. in conſuetu. feudor.

Nec eſt etiam alius rex qui vtatur monarchica ſeu abſoluta poteſtate, cui obijci poſſint leges Romanæ vt eas ſequi teneatur. Siquidem ſolutus eſt legibus, [l] & de illis vt ſibi æquum videbitur diſponere poteſt, & aduerſus proprias, [m] multò B magis aduerſus exterorum regnorum ſanctiones, quia imperio eorum qui iubent non ſubiicitur: non magis quàm græcorum vel Indorum, vel Arabum, & iudices alicuius regni liberi, non tenentur legibus aliorum obtemperare, quia lex dicitur mandatum quod ſeruari debet neceſſariò à ſubditis. [n]

l l. princeps de legib. §. ſed & quod princip. de iure natur.

m 1. l. 1. & fi. C. de legib.

n in l. 1. § in totum, de veteri iure enucleand. C.

3 Quare quando ciuilia iura admittuntur in ſcholis principum pertractanda, non admittuntur vt leges, quarum proprium eſt iubere. ſed vt iura, vel ex rationibus quæ videantur iuſtæ, & quæ hominibus ratione vtentibus ſuadere debent faciendum, vel vitare prohibendum, colligatur quid vtilius erit in republica conſtituenda & conuenientius. Et licere ſibi ipſis arbitrantur principes & reſpublicæ, quæ ſibi quoque putarunt licuiſſe Romani, & qui rempublicā illorum adminiſtrarunt: dum ex legibus Athenienſium, Lacedæmo- C niorum, & aliorum quæ voluerunt probarunt & admiſerunt iura: & quod Iuſtinianus etiam ſibi vt principi licitum putauit, vt monarchæ inter ſibi ſubditos, dum abrogatis quibuſdam iuriſconſultorum libris & reſponſis quæ pro legibus habebantur, reſcriptis & conſtitutionibus præcedentium Cæſarum, aliis authoritatem legis conſeruarit, quatenus tantùm in corpus ſuæ compilationis iuriſprudentiæ tranſcribi obſeruarique iuſſit, & tradi tantùm in ſcholis regiis, ſeu publicis ſibi ſubiectis. [o] Quemadmodum quoque ſummi pontifices, eadem authoritate vſi ſunt, & abrogatis decretalibus conſtitutionibus & aliorum pontificum quorundam canonibus & ſanctionibus, iuſſerunt ſubditis ſua authoritate digeſtis in corpus iuris pontificij conſtitutionib. in iudiciis & in ſcholis publicis vti. [p]

o In prœmio pādectarum §. hæc autē iura.

p Gregor. 9. in prœmio decretalium §. volentes. Bonifacius 8. in prœmio ſexti decretalium.

4 Quare nunc docētes in academiis iura vtra- D que, quatenus ex poteſtate conceſſa docent, iura quidem ciuilia explicāt, ſed non definiunt: neque eorum ſententia eſt neceſſaria, ſed tantùm probabilis, [q] abrogatis priuilegiis antiquitus conceſſis, interpretibus iuriſprudentiæ, quorum aliquando reſponſa vim legis iudicibus imponebant. [r] Et cùm priùs liberum eſſet & facultas cuiq; de iure ciuili reſpondendi, & illud profitendi: primus Auguſtus Cæſar, vt maior iuris authoritas haberetur, conſtituit vt ex authoritate eius de iure, certi reſponderent. Adrianus autem eis omnibus qui ſui fiduciam haberent, de eodem reſpondere conceſſit. At conceſſit Tiberius Cæſar Sabino. [s] Sed nec eo ſolo modo variata in republica inſtitutio iuris ciuilis & ſcholarū eius ſed pluribus aliis antea, & poſt ex arbitrio & promiſſione gubernantium.

q gloſ. ad legē 1. C. de legib.

r §. reſponſa prudentum, de iure naturali.

s Pomponius in l. 2. §. 1. di. Aug. de orig. iuris.

tium. Et quidem Titus Corrũcanus, qui fuit orator a & pontifex maximus b. Ethnicorũ Romæ, & pontificij iuris eorum peritiſſimus c primus Romæ iuris ciuilis ſcientiam profeſſus eſt, cùm cæteri adhuc vel in latenti ius ciuile retinere cogitabant, ſolúmque conſultatoribus vacare, potiùs quàm diſcere volentibus ſe præſtabant. d Sed nec adhuc ius ciuile conſtitutum quod poſtea conſtituit Q. Mutius Publij filius, pontifex quoque maximus, & generatim in libros 18. redegit. expreſſit & ſummus pontifex Honorius 3. non receptam lectionem iuris ciuilis in ſcholis Pariſienſibus ſeu ſtudio generali, quia, inquit, ibi nec in vicinis ciuitatibus obſeruaretur, cùm tamen appareat ex vicinis academiis Aureliacenſi & Biturigenſi, iura ciuilia legi & audiri & explicari. e

a Cic. in Bruto.
b Cic. 3. de oratore.
c Cic. pro domo ſua ad pontific.
d l. 2. §. iuris ciuilis ſcientiam. & §. poſt hos. T. Corruncan. de origine iuris. li. 1. P. ti. 1. Hic T. Coruncanius ad Teucam reginam Illyriorũ miſſus legatus contra ius gentium cum Pu. Iunio interfectus fuit, vnde ſtatuam Rom. metuerunt Pli. li. 34 c. 6.
e l. 2. § poſt hos. Q. Muti. de origine iur. fuit hic Q. Mutius pontifex maxim. & augur, vt ait Cicero 2. de legibus & ædilis, Cicero in Lælio, iuſſu Marij in Tyb. proiect. A. li. 1.

5 Cæterùm ſunt quædam communia ſummo pontifici & principib. locorum in quib. ſunt inſtituendæ academiæ ſeu ſcholæ priuilegiatæ aut generalia ſtudia: quædam ſeparata. Motum & fidei docentium conſideratio ad vtroſque pertinet, & vt ſana inducatur vel inſtituatur doctrina, diſcatur & doceatur. Et ſic principes egent in ſpiritalibus auxilio ſummi pontificis, & in temporalibus pontifices principibus ſecularibus. f concedit vterque princeps ſpiritualis, & ſecularis de ſuo priuilegia quæ ſcholis communicantur. Et quamuis quædam vniuerſitas ſeu ſchola quædam ſit tantùm ſecularis, quædam tantùm eccleſiaſtica: g nempe eccleſiaſtica, ſi plures ſint ibi clerici quàm ſeculares ſeu laici h, aut ſi pares numero; quia maius dignum trahit ad ſe minus dignum: i vt contrà ſecularis in qua plures ſunt laici: Tamen nihilominus princeps ſecularis poteſt concedere priuilegia etiam Eccleſiaſticis, quemadmodum & concedit Eccleſiis ipſis k ratione temporalium poſſeſſorum, l cùm in ſpiritualibus non habeat poteſtatem, nec in rebus ſemel Deo deuotis & conſecratis. m Poteſt & tutela defenſióque ab omni vi externa ſuſcipi à principibus ſecularibus. ſtudiorum ſpiritualium finis omnibus communis, iuuare rempublicam peritorum hominum ſapientia, prudentia & conſiliis, reuocare mentes hominum à vitiis & malis motibus, præceptis & optimis inſtitutis, regulíſque viuendi. Sicut tempore Semiramidis & quarti regis Aſſyriorum, Sarron regnans apud Celtas, vt contineret ferociam hominum, publica literarum ſtudia inſtituit, & apud Thuyſcones, ſeu Germanos Inghaennon. ſi credamus Beroſo. n

f c. quoniam idem 8 & ſequentibus 10. diſtinct.
g Gloſſa ad §. ſiné quo ad dictas duas partes. ad verbum nominare de collatio in pragma. ſanctione.
h Argument. l. quæritur, & ſta tu hominum, in eo.
i c. quod in dubiis, de conſecratio. Eccleſia.
k c. In ſynodo, 63 diſtinct.
l gloſſ. ad c. tuditis, de in integr. reſtitut. gloſſ. & Innocent. ad c. audiis. de præſcriptio.
l vt in cap. quo iure diſtinct. iuncta auth. caſſa, de ſacroſanct. Eccleſ.
m c. bene quidem, 96. diſtinct. c. eccleſia ſanctæ Mariæ, de conſtitutio.
n Beroſ. li. 5.

De loco vbi docendum ſit, vel ſcholæ ædificandæ ſunt.

CAPVT VI.

Qvia ſcholæ ad vtilitatem publicam introductæ ſunt, ad commodè erudiendos omnes qui velint hoc beneficio vti, & ſe ad iuuandam cauſam publicam accingere: Idcirco generaliter locus talis eligendus erit, ad quem conuenire vndique poſſint ſtudioſi, & vbi facilè commorari & exerceri poſſint, vti fructuum copia, vel commerciorum ſit facilitas, aëris & alimentorum ſalubritas & hominum commoditas, & ſi omnia concurrere non poſſint, talis certè eligi poterit, qui maiori commoditate fruatur. Nam ſtudia vniuerſalia, vel requirunt iam locum celebrem; vel ſi talem non inueniant, talem certè ſi bonis inſtitutis & præceptoribus inſtruantur, breui tempore reddere poſſunt: cùm non poſſit latere ſolis iubar, & nemo accendat lucernam vt ponat eam ſub modio ſed ſuper candelabrum, vt luceat omnibus: ſunt docentes lux mundi, & non poteſt ciuitas abſcondi ſupra montem poſita. o Si enim vox docentium in omnes fines orbis exeat, vnà cum illa & locus vbi doceant celebretur & fama honoretur digniſſima neceſſe eſt, quamuis alioqui eſſet incognitus, obſcurus & remotiſſimus. vt enim magnetis montes, etiam vbi ſint pluribus incogniti, aciem chalybis fricatam ad ſuas vertunt partes ſic eruditio docentium inſignis, ex quacunque orbis parte, ſi non omnes, ſaltem præcipuos ad ſe remotiſſimos etiam pertrahit, alios & in ſui admirationem conuertit. hócque modo factum, vt tot præſtantiſſimi viri in diſſitas & veluti extra orbem ablegatas nationes, cum ſtudio diſcendi peregrinati ſint, & contemptas & incognitas ſedes proprias ſuis reddiderint præclaras.

o Matthæi c. 5. verſ. 14. Marc. 4 verſ. 21 Lucæ 8. verſ. 11. & c. 11. verſ. 33.

Plato p audito Socrate poſtea Megaram ad Euclidem cum aliis aliquot Socraticis diſcipulis ſe contulit: Hinc Cyrenem profectus, Theodorum Mathematicum audiuit. tum deinde in Italiam ad Pythagoricos Philolaum atque Eurytum conceſſit: Ab his ſe in Ægyptum ad prophetas ſacerdotéſque recepit, regreſſus Athenas Academiam illuſtrauit.

p Diog. Laertius li. 3. in Platone.

Indiam nobiliſſimam reddidit Hiarchas & alij Brachmanæ, Gymnoſophiſtæ, Æthiopiam. Illi Apollonio Tyaneo, de ſuo lumine dederunt ſplendorem; ille verò illis & ſibi & patriæ veluti immortale nomen: is enim Apollonius q ex Tyana ciuitate græca in finibus Cappadociæ philoſophus Pythagoricus, intrauit Perſas, pertranſiuit Cauſiam, Albanos, Scythas, Maſſagetas, opulentiſſima Indiæ regna penetrauit: & ad extremum latiſſimo amne Phiſone tranſmiſſo, venit ad Brachmanas, vt Hiarcham in Throno ſedentem aureo, & de Tantali fonte potantem inter paucos diſcipulos, de natura, de motibus ſyderum ac dierum curſu audiret docentem. Inde per Elamytas, Babylonios, Chaldæos, Medos, Aſſyrios, Parthos, Syros, Phœnices, Arabes, Palæſtinos, reuerſus Alexandriam perrexit Æthiopiam, vt gymnoſophiſtas & famoſiſſimam ſolis menſam videret in ſabulo.

q D. Hieronymus epiſtola ad Paulinum Presbyterum, & Philoſtratus per libros 8. de vita Apollonij.

3 Scio opidula in germania & alibi, ante plantata ſtudia generalia priuilegiata vſque adeo fuiſſe obſcura, vt vel geographi noluerint aliquo vel exiguo loco in ſuis tabulis honorare, quæ nunc & opibus & dignitate (quæ omnia ex concurſu ſtudioſorum orta & propagata ſunt) cum regiis principalibus & ciuitatibus certare poſſint, & cæteris gloriam ſuam vt compatriotis non minimam contulerunt. Et quia & loco accedit dignitas & vtilitas & immunitas profeſſorum r ex ſtudiis generalibus electio eius ad principem pertinet locorum. quibus velit hoc beneficium concedere, & in quibus ſibi melius videatur ſtudia coli. Et vt talem locum deligat in quo minùs ſit timendum de coniurationibus & proditionibus patriæ. Siquidem cùm ad ſtudia generalia priuilegiata liber pateat omnibus tutúſque aditus, & priuilegiatus, ad principem vel ad eum qui curam habet reipublicæ pertinet proſpicere, vt is locus ſit ſtudiis dicatus, in quo prætextu ſtudioſorum proditio vel ſubuerſio reipublicæ non poſſit parari, & vbi facilè poſſit aduerſus eandem prouideri. Ne etiam doctrinæ alibi clam doceri poſſint. Quod Iuſtinianus propria conſtitutione edixit s, poſt compoſitionem Inſtitutionum, Pandectarum

r l. ſi duas habent. 6. §. eſt autem de excuſ. tutor. li. 27. P. ti. 1.
s in proœmio pandectarum §. hæc autem tria.

ctarum & Codicis iuris ciuilis. Hæc autem, inquit, tria volumina à nobis compoſita, tradi eis (diſcentibus) tam in regiis vrbibus, (Conſtantinopolitana & Romana) quàm in Berytenſium pulcherrima ciuitate, quã & legum nutricē bene quis appellet, tãtummodo volumus. quod & iam retro principibus conſtitutum eſt: & non in aliis locis, quæ à maioribus tale non meruerint priuilegium. Quia audiuimus etiam in Alexandrina ſplendidiſſima ciuitate, & in Cæſarienſium, & in aliis quoſdam imperitos homines diuagari, & doctrinam diſcipulis adulterinam tradere. quos ſub hac interminatione ab hoc conamine repellimus: vt ſi auſi fuerint in poſterum hoc perpetrare, & extra vrbes regias, & Berytenſium metropolim hoc facere, denatum librarum auri pœna plectantur, & reiiciantur ab ea ciuitate, in qua non leges docent, ſed in leges committunt.

Celebres Athenæ magis ex cultura ſtudiorum quàm alia quacunque cauſa. Vt etiam quidam Græcorũ eas dixerint *ellados mouseion museum Græciæ*, Pindarus culmen, & firmamentum, ſeu *ereisma*, Thucydides *ellados ellada*, Græciæ Græciam; Pythius, Veſtam Græcorum, & Prytaneum[a]. cum loco magis celebritatem addunt præfecti doctiores.

a Cælius Rhodiginus lib. 18. variarum c. 26.

Et nomine clarum locum in ſuburbano nemoroſum herois Academi, Plato celebrem docendo fecit, vnde & Academia eius ſchola, & diſcipuli Academici dicti fuerunt[b].

b Diog. Laertius li. 3. in Platone.

Alium Lyceum locum Gymnaſij iuxta Athenas quoque Ariſtotelis ſchola nobilitauit: vnde & Ariſtotelici diſtinctionem acceperunt, vt Stoici ab Stoa, ſeu porticu, in qua Zeno primus ſuæ ſectæ author philoſophiam docebat.

4 Rurſum, in illis etiam vrbibus in quibus permiſſæ ſunt ſcholæ, illæ debent eſſe publicæ, & in publico loco poſitæ, non in priuato. Qua de re lex Theodoſij & Valentiniani CC. qui prohibent[c] alio loco quàm in capitolio Romano magiſtros docere, aut alibi colligere diſcipulos publicè, & profeſſoribus publicis vetant, priuatim etiam docere, aut alibi quàm in auditorio publico. Illos verò qui intra priuatorum plurimorum domos eadem exercere priuatim ſtudia conſueuerunt, ſi ipſis tantummodo diſcipulis vacare maluerint, quos intra parietes domeſticos docent, non prohibent, ſed permittunt, quo loci perpendo illa verba, ſi eadem ſtudia priuatim doceant, quæ publicè docentur; alioquin alia ſtudia vt prohibita docere aut diſcere etiam priuatim multo magis non permitteretur.

c In l. vni. de ſtudiis liberalibus vrbis Romæ. li. 11. C. ti. 18.

Dominus noſter IESVS CHRISTVS interrogatus à magiſtratu, de doctrina & de diſcipulis adiecit pro innocentia & puritate doctrinæ ſuæ[d] Ego palam loquutus ſum mundo, ego ſemper docui in ſynagoga & in templo, quò omnes Iudæi conueniunt: & in occulto loquutus ſum nihil.

d D. Ioannis Euãgelio c. 18. verſ. 20.

Vetus Francorum cõſuetudo ſub quercu[e] palàm & publicè docere diſcipulos.

e Tritemmius lib. 1. breuiarij hiſtoriæ Francicæ in Marcomere.

Locus publicus factus ex priuato Athenis ſtudiorum & ſcholæ Platonicæ Academia, locus[f] in ſuburbano nemoroſus, à quodam Heroe Academio appellatus ita factus publicus.

f Diog. Laertius li. 3. in Platone.

5 Carolus magnus iuſſit Epiſcopis & Archiepiſcopis, ſcholas publicas per vrbes certis & commodis locis ſtatuere[g]. tamen ſtatuit de ſchola non habẽda in monaſterio, niſi de his qui oblati fuerint[h]. Forſan ita voluit, ne tumultu cõfluentium ſcholaſticorum, & diuerſitate ſcientiarum, quæ in ſtudio generali viget, monachi ſeu regulares diſcerent quæ ad regulæ ordinem non pertinerent, & ne ea quæ interdicta ſunt etiam clauſtralibus & presbyteris addiſcere, vt leges ſeculares, & medicinam[i].

g lib. 1. capitulorum Carol. Magni ca. 5.
h in additione prima ad libros capitulorum c. 45.

i c. nõ magnopere. 3. & c. ſ. cler. vel monacho. ſecula. negot. ſe immiſceant lib. 3. decretal. c. 30.

Neue in exercitiis monaſticis quibus ſe conſecrauerant, concurſu ſecularium Scholaſticorum impedirentur. Sunt tamen qui arbitrentur in monaſteriis olim ſcholas non modò ſacrarum tantùm, verùm etiam prophanarum literarum fuiſſe, quo pacto id doceant tamen certum non video: neque poſſe ſe mutuo compati vix aſſequi poſſum, laborare in boue & aſino, hoc eſt cum hominibus diuerſæ religionis, quanquam non inficiar, ex diuerſæ profeſſionis viris doctis, collegium inſtitui poſſe ad docendum, cuiuſmodi ſunt compoſita vniuerſa ferè ſtudia generalia priuilegiata: in quibus & theologi præceptores & doctores, & canonum ſeu iuris pontificij, & iuris ciuilis, medicinæ artiúmue liberalium profeſſores coniunguntur, ſeparatimque ſua quiſque ſuis diſcipulis diuerſæ profeſſionis docent, ſed aliud eſt præceptores regulares & ſeculares in vnum corpus coire, ad docendum: aliud vniuerſam ſcholam in religioſorum monaſteria transferre: nam ſolitudo monaſtica & vacatio propria monaſticam regulam profeſſorum, ſic interpellatur, & per varia quæ apud ſe ſunt diſtrahitur.

Probo etiam optimum morem antiquorum, qui curabant pueros in prima inſtitutione apud monaſteria reſidere, vt pietatem & religionem cultúmque Dei à piis hominibus haurirent, & exempla viuendi acciperẽt etiam à magiſtris non loquentibus: at poſtquam ſatis imbuti pietate videbantur, non ibi literas legéſue ciuiles ac pontificias hauſiſſe exiſtimo.

Sunt etiam quædam ſcientiæ, quæ poſſint doceri in monaſteriis & diſci, primæ, inquam, quæ parant iter ad ipſam theologiam, & theologia ipſa, & illarum ſchola etiam poteſt & cura demandari monaſteriis. Sic Rabanus in Fuldenſi cœnobio non ſolùm ſacras literas docuit monachos, ſed etiam artes.[k] Poſſunt & collegia eſſe regularia, & à regularibus regi. Item & gymnaſia quæ iuuentutis ſunt circa leuiores ſcientias, in quibus non agitur de ſtudiis vniuerſalibus priuilegiatis, non dubito fuiſſe aliquando in monaſteriis ad conſeruandam pietatem. Sicut & narrat Bateus[l], Gregorium Magnum, gymnaſia Britannorum tranſtuliſſe ad monaſteria, ad hæreſim Pelagianorum quæ in ſcholis tradebatur, extirpandam.

k Tritemmius de Hirſaugienſi cœnobio.

l Bateus Centuria 13. ſcriptorum Britannorum.

Admitto etiam & humaniores literas & ſcientias tractatas fuiſſe in monaſteriis ſub piis & doctis monachis, quo tempore maximè religionis ortus id ſuadebat ne abuterẽtur diſcipuli ad perniciem religionis maximè in Germania.

6 Quare circa annum 1237. notatur ab Henrico Pantaleone[m] Fridericum 2. Cæſarem, cùm ad illud vſque tempus monaſteria bonas artes & omnis generis linguas docuiſſent, ſed tunc magna pars monachorum ignauiæ & otio dediti degeneraſſent, fundamenta Viennenſi dediſſe ſcholæ, cui addita priuilegia poſtea Cæſarum & pontificum: & hanc deinceps renouaſſe Albertum Archiducem, anno 1356. & Rodulphum eius nominis 4. anno 1366. perfeciſſe. Ex quo tempore ſecutæ ſunt eius exemplo aliæ plures liberalitate principum, & imperatorum fundatæ & erectæ

m Henricus Pantaleon in proſopograph. de viris illuſtribus Germaniæ, parte 2. in Henrico vita Viennenſi, ſique referri per ſingulos annos, academiarũ fundatores & tempus. Sicut & Nidderdorpi. proprio libro de academiis ex profeſſo.

in Germania,Polonia,Galliis & alibi.

A iuri diuino aut pontificio videantur obeſſe, corrigat & omittat, vel dubia ſecundum ius diuinum explanet, non autem vt ius diuinum profiteatur.

7 Videtur Honorius III. interdixiſſe legum ciuilium & imperatorum interpretationem in Francia, ſua conſtitutione ſuper ſpecola 28. de priuileg. li 5. ti. 33. his verbis, *Sane licet ſancta Eccleſia legum ſecularium tamen non reſpuat famulatum, quæ æquitatis & iuſtitiæ veſtigia imitantur: quia tamen in Francia & nonnullis prouinciis laici Romanorum imperatorum legibus non vtuntur, & occurrunt raro Eccleſiaſticæ cauſæ tales, quæ non poſſint ſtatutis canonicis expediri, vt plenius ſacræ paginæ inſiſtatur, &c. Firmiter interdicimus & diſtrictius inhibemus ne Pariſiis vel in ciuitatibus ſeu aliis locis vicinis, quiſquam docere vel audire ius ciuile præſumat: & qui contra feceris, non ſolum à cauſarum patrociniis interim excludatur, verùm etiam per Epiſcopum loci excommunicationis vinculo innodetur.*

a Rebuffus in tra. nominationum q. 1. nu. 15. & ſequentibus.

Cæterùm illa decretalis aliter intelligitur à Rebuffo a, quàm vt abſolutè prohibeantur lectiones ciuilis iuris omnibus in Francia, Pariſiis, & vicinis locis, ſiquidem contextus illius decretalis agit de perſonis Eccleſiaſticis, & cauſis quæ poſſunt terminari canonibus. eſtque veluti pars alterius decretalis, ſuper ſpecula, de magiſtris, & c. non magnopere III. ne clerici vel monach. ſecularibus nego. ſe immiſ. quibus locis prohibitum fuit monachis, & aliis religioſis perſonis, clauſtrum exire ad audiendam medicinam ſeu Phyſicam & leges diſcendas, idipſúmque presbyteris. Quibus acceſſit decretalis ſuper ſpecula, de priuileg. tanquam pro ratione, nempe quòd perſonæ Eccleſiaſticæ, non tam indigent legibus ciuilibus, quantum canonicis, & ſacra Theologia: maximè cùm etiam Laici in Francia, nempe Pariſiis & locis vicinis vtantur iure conſuetudinario non legibus ciuilibus. Ideo multò minùs neceſſariæ ſunt illæ leges Eccleſiaſticis perſonis. Deinde & datur alia ratio, quòd Academia Pariſienſis præcipuè inſtituta eſt pro ſacra Theologia, & ideo vt liberiùs & diligentiùs ſacris literis eò confluentes clerici vacare poſſint, prohibetur lectio publica iuris ciuilis, ne illius curioſitate à Theologia diſtrahantur. Sed neque etiã leges explicari vetatur, quæ faciant ad iuris Pontificij explicationem, quales ſunt quæ in ius Pontificium tranſlatæ ſunt. & dicuntur canonizatæ. Pluráque alia addit Rebuffus, quæ apud illum legenda erunt de permiſſione lectionis iuris ciuilis in ſcholis Pariſienſibus.

8 Sunt autem alioquin ita iura ciuilia & canonica connexa, vt vix alterum ſine altero intelligi nequeat. neque etiam iura ciuilia ſine Theologia & canonibus ſyncerè explicari poſſint. Et ita e republica cenſerur eſſe, vt ſemper aut fere ſemper, tres iſtæ facultates iuris diuini, & humani, in iiſdem ſcholis ſeu ſtudiis generalibus doceantur. quilibet tamen auditorum quod ſibi magis expedire ſeu vacationi futuræ præcipuè videtur, diligentiùs tractat, aliis autem veluti auxiliaribus vtitur & acceſſoriè. Sic Theologus ius ciuile diſcit in quantum exigit eius ſpeculatio, & Dei voluntas, quæ & iubet principum leges veluti Dei ore vel ſpiritu promulgatas, ſeruari, vtque dirigere cõſcientias poſſit. quare etiam Summiſtæ & caſus conſcientiæ tractantes, eas non dedignantur, neque ipſum ius pontificium b. verùm Theologus non diſcet leges, vt in foris ſecularibus illa exerceat.

b c. de oper. noui nunciat. & in decreto Gratiani, & decretalibus, ſunt plures leges canonizatæ & in toto eo diſtinctione probatæ.

Sic auditor & profeſſor iuris ciuilis, canones & Theologiã diſcet, vt ſi quæ ſint in legibus quæ

Sic enim collegiatæ ſunt iuris facultates & effectus, vt ſeorſim ſimpliciter & nude conſiderari ſine aliis nequeant; & ratio eſt, quia illæ vel ad animam vel corporis viuentis hominis directionem & ſocietatem pertinent. In hoc autem ſeculo homines viuentes, non ſunt ſine corporis & animæ coniunctione, & proinde quæ ei conueniunt quanquam præcipuè alteram eius partem reſpiciant, tamen cum altera communicent neceſſe eſt; non enim veri iuriſconſulti, aut adminiſtratores reipublicæ circa nudas abſtractiones ſeu ideas verſantur, ſed ad ſuppoſitum corpus viuificum leges ſuas & actiones c accommodant. Iuris canonici ſanctitas itaque ciuilis ſublimitate decoratur, & iuris ciuilis maieſtas, canonum B authoritate firmatur, & qui non ſapit in vtroque, vt verbis Bald. vtar, d non habet tantam dulcedinem. At ſicut ex phyſica & medicina fit perſectus medicus, ita ex vtriuſque iuris ciuilis & pontificij cognitione; fit bonus Iuriſconſultus. Et Cicero 3. de oratore ait, nudos ad rempublicam gerendam venire, qui ſolam habent ſcientiam legalem, niſi quoque ius pontificium nouerint, quod eſt coniunctum Et Pomponius in l. 2. §. deinde ex his legibus, de orig. iuris lib. 1. P. tit. 1. omnium legum interpretandi ſcientiam & actiones, apud collegium pontificum olim fuiſſe tradit.

c c facit c. quoniam tit. de medicis, 10. diſt. c. cum ad verũ 96. diſt.

d Bald. in proœmio decreta.

9. Sunt nihilominus arbitraria principibus Eccleſiaſticis & ſecularibus vt loca, in quibus velint ſcholas priuilegiatas conſtitui, ita & quas ibi velint tradi ſcientias, ſiue omnes, ſiue certas. C Quamuis enim omnes habeant commune vinculum, & conſtituant Encyclopediam, non tamen ſequitur debere in vno eodémque loco ſimul tractari, vel doceri: poſſunt enim in diuerſis diſci & doceri, neque ideo minùs vniuerſitas priuilegiata in Gallia aut alibi dicetur, ſi modo priuilegia conceſſa ſint, quia ibi omnes artes vel ſtudia omnia non tradantur. e Sunt enim ſcholaſtici & doctores qui faciunt vniuerſitatem & non diuerſitas ſcientiarum. f Poſſunt adiungi ſemper ſcientiarum diuerſarum profeſſores, iam introductis profeſſionibus, vt iiſdem potiantur priuilegiis quibus iam fundatæ, non ſecus quàm noua ſtudia aliis locis, cum iiſdem priuilegiis quibuſdam potiuntur antiquæ academiæ; ſunt quippe hæc iuris poſitiui, quæ mutari & augeri, vel tolli poſſunt arbitrio eorum qui poteſtatem habent, maximè noua orta iuſta cauſa. Quemadmodum CC. Theodoſius & Valentinianus proD feſſoribus artium liberalium priuilegiatis qui in ciuitate Romana g & Conſtantinopolitana docebant addiderunt profeſſores philoſophiæ, & legum doctores, & Clemens V. concilium ve Vienneſe, aliis addiderunt profeſſores linguarum, Arabicæ, Græcæ, & Chaldaicæ. h

e vide copioſè Rebuf. de tracta. nominationum, quæſt. 6. num. 13 & in §. ſtatuimus 2 ad verbũ vniuerſitatis. de collatio. in concorda.

f vt habetur in proœmio decretalium.

g l. vnic. de ſtudiis liberalibus vrbis Romæ, lib. 11. c. 18.

h Cic. t. de magiſtris.

10. Fuit etiam neceſſaria loci in vrbibus electio, vel in certis aliis locis, vt fixa eſſent ſtudia & euitaretur diuagatio ſcholaſticorum & doctorum, vt meritò priuilegia quæ irrogantur ſcholaſticis, non tribuantur alibi quam in locis vbi exercitia priuilegiata ſunt ſtudentibus. i

Si tamen accideret peſtem in loco ſtudij graſſari, tunc poſſent ſcholaſtici & profeſſores, in quandam vicinam ciuitatem aut oppidum ſecedere

i c. vnic. fraternitatis, 12. de cleri. non reſidente, li. 3 ti 4. notat & gl. ff. ad c. 2. ad verba *ſedem mundũ*, de priuileg. in ſex. & auth. Friderici habita, ne filius pro patre, lib. 4 c. tit. 13. vbi *ad loca in quibus literarum exercentur ſtudia*, &c. vt in proœmio decretaliũ, ibi. *Romana ſtudentibus*, &c.

dere, illóſque tunc commitatentur prioilegia ſimilia, quæ erant data ſtudio generali in [a] loco electo.

Quod multò magis admittendum ſi hæreſis, quæ peſte deterior, ibidem graſſaretur: tamen licentia eſſet ſummi pontificis, vt arbitror, poſtulanda, & principis temporalis. Sic vniuerſitas Pragenſis, quam Carolus 4. imperator erexerat, tranſlata eſt ex Bohemia Lipſiam Miſnæ ciuitatem, diſtantem à Praga itinere trium dierum, magiſtris & diſcipulis Theutonici generis iureiurando adactis, vnoque die eam ſequutis: quo tempore Ioannis Huſſi Pragenſes fuerunt dogmatibus imbuti.

11 Debet & rurſum locus eſſe publicus, qui ab omnibus liberè adiri poſſit, vt qualis ſit doctrina quæ diſſeminetur & doceatur appareat, ceſſéntque clancularij præceptores, [b] qui circumſeſtant auditores & peruerſis & improbatis doctrinis, aut non ſolidis imbuunt, néue duplici onere grauentur poſtea præceptores & doctores probati: nempe in dedocendis male traditis, & docendis quæ diſci debent.

Et cùm pontifex interrogaret Chriſtum de diſcipulis & de doctrina, reſpondit ei IESVS, ego palam locutus ſum mundo, ego ſemper docui in ſynagoga & in templo, quò omnes Iudæi conueniunt, & in occulto loquutus ſum nihil. [c]

Et certè periculoſa eſt permiſſio priuatim docendi, vel ex eo maxime quòd indocti ſibi tantum arrogent, vt cùm ignorent quæ docenda ſint, ſibi perſuadeant errores veram eſſe ſcientiam, & ita ſuperbia quæ innata eſt ignorantibus, auditores decipiant, etiam veris profeſſoribus & peritis prætermiſſis & ſuggillatis.

12 In deligendo loco certo auditorij ciuitatis electæ, adhuc danda opera, vt is quantum incommoditas ciuitatis patietur, ſit ſalubris & ſeparatus à tumultu tranſeuntium, maximè curruum ſeu plauſtrorum, ne interpellentur docentes aut diſcentes, neque priuatorum ſingularia artificia ita erunt conſideranda ſi officiant, quantum vtilitas publica, quæ ſemper præferenda priuatis [d], ſi aliter conſuli nequit publicis. Et proinde contra regulas iuris cõmunis [e] cogitur quis inuitus vẽdere locum ſcholis ædificandis aptum & cõuenientẽ: [f] neque licet ædificare contra ſcholas, ſi obſcurentur lumina earum, quamuis nulla ſeruitus expreſsè ea de re ſit conſtituta. [g] Sic compelluntur malleatores, ſeu fabri cuiuſcunque materiæ, obſtrepentes iuxta ſcholas, vel ſedere ſeu quieſcere, vel domibus ſeu ergaſteriis iuxta ſcholas, vel collegia ſcholaſticorum, poſitis cedere [h] quanquam regulariter, nemo inuitus extrahi poſſit vel debeat de domo ſua, [i] quæ cuique tutiſſimum debet eſſe refugium; & alioquin cenſeatur eſſe iniuria, ſi prohibeatur dominus re ſua liberè vti vel in domo ſua liberè agere aut operari [k]: imo quanquam videantur artes fabriles eſſe vtiles reip. Siquidem tantus ſtudiorum habetur fauor, & nobilitas maior cenſetur, vt concurrentibus fauoribus vtilibus, quod magis vtile, melius & nobilius ſit, præferatur [l].

Apud Perſas ſchola publica erat, in qua boni mores & benè beatéque viuendi artes docerentur, vocabant ἐλεύθερον ἀγορὰν, i. *forum liberum* [m], à quo mercatores abſtinebant, nec ibi erat ſutum venale [n], ſed erat Regia, palatium, iudicum prætoria, auditoria, ſecretaria, magiſtratuum conuentus, curiæ denique loca, in quibus principes viri ad ius reddendum, docendum, interpretandum, iuuentutíſque mores efformandos conſidebant [o].

De priuilegiis ſtudiorum.

CAPVT VII.

PRopter vtilitatem publicam, ſingulari iure multa introducta ſunt in fauorem perſonarũ & rerum, quæ alioquin communi regula cæteris denegantur. non enim tanta ſeruatur inter homines & res ſocietatis publicæ æqualitas, vt pari modo omnia ſingulis arithmetica proportione communicentur; quemadmodum etiam, non omnibus eadem officia, non eadem merita, neque idem honos. Quare multis rationibus, ſtudiis generalibus, locis eorum, & perſonis docentibus & diſcentibus, rebúſque illorum, priuilegia & immunitates conceduntur, quæ aliis non ſtudẽtibus aut non docentibus, vel aliis locis quàm ſtudiorum non tribuuntur. Atque iam præcedenti capite de priuilegiis quibuſdam circa locum ſcholarum dictum eſt, nunc autem alia quædam circa alia paucis hoc capite admonebimus cùm ad inſtitutionem reip. pertineant.

2 Primum ipſa ſtudia digna ſunt priuilegio, quia ſingulari etiam dono Dei fuerunt hominib. vel reuelata, vel excitata: ex quibus rationis & mentis imago diuina apparet, & tanquã domina actionũ corporaliũ & ſocietatis, humanæ regendæ magiſtra, cæteris ignorãtiæ tenebris cæcutientib. & errantibus præſidet, & eos iuxta rationis leges dirigit. Ita res ipſæ nobilitant poſſeſſorem. Et Theodoſ. & Valentin. CC. multa priuilegia togatis, reuerentia ſtudiorum à principibus fuiſſe elargita aiunt, quæ ſeruari decreuerunt [p]. ſingulæ artes ſuam habent ſeorſum fauoris cauſam, ſed maximè ciuilis iuriſprudentia. Iuriſprudentia enim eſt diuinarum & humanarum rerum notitia, iuſti atque iniuſti ſcientia [q]: iuſtitiam namque iuriſconſulti diuini & humani iuris, colunt boni & æqui notitiam profitentur, æquum ab iniquo ſeparant [r]. Iuſtitia filia Dei, imò Deus ipſe, donum hominibus proprium, cùm aliis animalibus datum non ſit, ſed vt ſe mutuò deuorent, vt ait Heſiodus, & nos alibi pleniſſime docuimus [ſ].

3 Habita ratione etiam perſonarum, meritò conceſſa ſunt ſtudiorum diſcipulis & magiſtris priuilegia [t], quia cauſa ſtudiorum peregrinantur. Quis enim illorum non miſereatur: qui amore ſcientiæ exules, facti de diuitibus pauperes, ſemetipſos exinaniunt [v], vitam ſuam multis periculis exponunt, & à viliſſimis ſæpe hominibus, quod grauiter ferendum eſt, corporales iniurias ſine cauſa perferunt! Peregrini [x] digni ſunt ſpeciali cura & priuilegio ex lege diuina & humana; cùm enim, vt ait Plato [y], amicis cognatíſque careant, maiorem apud Deum & homines merentur miſericordiam. Iudicium peregrinorum & defenſionem, vt pupillorum & viduarũ, Deus etiam ſibi curæ eſſe ſignificauit [z]. vnde & Ethnici Iouem hoſpitalem vocauerunt. Et Pythagoras dicebat, peregrinum virum iuſtum, non ciue ſed etiam cõgnato, maioris faciendũ eſſe. Sunt peregrini ſcholaſtici, ſunt & pauperes, & vtroque nomine priuilegiati: quamuis enim facultatibus abundent in patria, tamen dum peregrinantur ſæpe inopiam experiuntur. Quanquam non amittant quæ habeant, ſed retineant, quin etiam & pro præſentibus habeantur in loco originis & domicilij qui ſtudiorum cauſa abſunt [aa]. & gaudent commodis & priuilegiis eorum qui præſentes ſunt.

a notant Panormit. & alij ad ca. cum ſuoternitate, de cleric. non reſidens. 20.

b l. vni. de ſtudiis liber. vrbis Romæ lib. 11. 18.

c D. Ioan. c. 18. ver. 19. & ſeq. & hoc erat in templo & publico loco docẽs. D. Matth. 14. verſ. 49. D. Lucæ 22 ver. 57.

d l. vtilitas de principio. libr. 12. C.

e l. venditorum de contrahen. emp. c. l. nec emere, C. de iur. deliberan.

f Rat. Capella tract. de ſeruit. vrba. prædio. c. 8. nu. 5 Ioan. de prælatea ad l. vnic. de ſtud. lib. vrb. Romæ lib. 11. C.

g Rat. Capolla dicto loc. ca. 39 falliētia 12. contra l. ul. de ſeruitut. C.

h gloſſ. l. vnic. in fine de ſtud. liber. vrbis Ro. lib. 11. C. & ibi Lucas de penna Ioã. de Platea, num. 5. Pyrrhus & Bald. ad h. nu. 90. Cyn & Iacob. de arena num. 5. Bald. col. antepenultima. Roma. num. 31. Alex. 11. Socin. num. 64 Iaſon. n. 46. ſol. mart. P. Specul. titul. de teſtib. §. ſuper. num. 4. C. poſtea tract. de ſeruitutibus vrbanorum prædiorum, ca. 43. num. 3

i l. nemo de domo ſua, de regulis iuris P. l. plerique, de in ius vocando P.

k l. Vniuerſitatum actio. 13. §. ſi quis proprium ſeruum. 24. de iniur. libr. 47. P. tit. 10.

l l. obſeruare, §. proficiſci, de offi. procõſul. & c. cogendi c. de procura.

m Xenophon. lib. 1. Cyropædiæ

n Strabo lib. 15. geogra.

o Xenophon. dicto libro.

p l. quicquid. § de aduoca. diuerſo. iudiciorũ, lib. 2. c. tit. 27.

q l. Iuſtitia eſt 10. §. iuriſprudentia de iuſtit. & iure. P. §. 1. eod. apud Iuſtinia.

r l. 1. eo. tit. de iuſti. & iure.

ſ libr. præludiorum optimi iuriſconſulti.

t conſtitutio habita ne filius pro patre. lib. 2. 4. c. tit. 13.

v Exod. ca. 22. verſ. 21 & ca. 23. ver. 9 Leuit. 19. verſ 33.

x c. 2. de treuga & pace, ca. ſi quis Romipetas 24. q. 3. authent. omnes peregrini & ibi interpretes c. communia de ſucceſſion.

y Plato libr. 8. de leg.

z Deuteronomo. ca. 10. verſ. 18.

aa l quæſitum, de leg. 1 l. ſenat. § pamphilæ. de fundo. inſtructo. c. tua & c. relatum, de clericis nõ reſidentib. clem. vni. §. cæterum de ſtatu monach. c. cum ex eo, de electione in ſex.

4 Sunt labores pene importabiles io diſcendiſ & docendis litetis, quæ ad rem publicam tractandam pertinent: & multa tulit fecitque puer, ſudauit & alſit, Abſtinuit venere & Baccho, vigiliis pluribus conficitur, animi meditatione agitatur, ſeries laborum debilitat, & ante tempus cogit eſſe ſenem, generat aſſiduitas pituitam, fluxiones, oculorum paſſiones, melancholiam, aliáque his ſimilia vel maiora incommoda, quæ certè priuilegiis præter ordinem aliorúmque cauſam, ornanda ſunt, cùm ad finem vtilitatis publicæ pertineant a.

Accedit dura à parentibus ſtudiorum cauſa ſeparatio b, ab amicis & conſanguineis abſentia, chariſſimæ patriæ relictæ temporale exilium, inter homines ignotos conuerſatio, vt ſi in morbum inciderint nullum ferè habeant cui poſſint ſe tutò committere. Si clade aliqua afficiantur c, ſi iacturam viatici patiantur, ſi in via in latrones incidant, ſpolientur, aut vulnerentur, nullum aut tarò aliquem inueniant, qui opem adferre velit, & in ſumma omnes miſerias experiuntur, quas peregrinantes incogniti & alienigenæ pati coguntur.

a ca. de quo buſdam & ibi glo. & Archidia. 37. diſtinct. c. 2. de priuileg. in ſex. c. ſ. 'e m g. ſtrie v. licet. de præben.
b l. 1. qui ætate & profeſſione ſe excuſant, li. 10. c. ti. 49.
c l. poſſeſſionū, communia vtriuſque in fin. c.

5 Priuilegia porrò plura meritò à ſummis Pontificibus ſtudiis generalibus, quas academias vocant, concesſa ſunt, & pariter à principibos potiora enumerata à Friderico Cæſare, in conſtitutione habita, ne filius pro patre C. latiùs apud Oldēdorpium tradita de iure ſingulari capite decimo. à Rebuffo tractatu proprio de priuilegiis ſcbolaſticorum, vbi enumerat vſque ad 180. priuilegia. Horatius verò Lucius proprio ſimili tracta. vſque ad centum. apud quos videri poterunt. & apud Speculatorem titu. de reo, Bal. ad conſtitutio. habita & in l. medicos 6. & ibi gloſſa, de profeſſor. & medic. lib. 10. ti. 52.

6 Poteſt princeps concedere priuilegia Eccleſiaſticis etiam ſtudiis, ſicuti & Eccleſiis ipſis d, nempe quoad temporalia e, non qooad ſpiritualia f in quibus nullum ius ſibi Laici arrogare poſſunt g.

d ca. In ſynodo 63 diſtinct. vbi ēta glo. in c. audiſis, de in integ. reſtitut. gloſ. & Innocent. ad c. audeiſis, de præſcrip. Innocē & Hoſtiē. ad ca. venientes ea.
e ca. quo iure, 8 diſt. & ibi Archidia.
f c. ina, de decimis
g c. Eccleſia de conſtitutionib. cap. ſ. de reb. Eccleſ. non alien. ca. bene quidē, 96. diſt. & Bald. ad l. omnia, de Epiſco. et cleri. vſu tuaē.

Solēt erectiones nouorum ſtudiorum, ſe referre ad iam erectas ſcholas aut ad aliquam earum, & priuilegia concedere nouis quæ conceſſa fuerunt alicui ex illis, aut omnibus aliis, prout placet concedenti, vt cùm dictum eſt quòd academia Tholoſana gaudeat & fruatur priuilegiis & immunitatibus ſtudij Pariſienſis: & Pontimuſſana gaudeat priuilegiis ſcholæ Pariſienſis & Bononienſis.

Ex quibus verbis priuilegia relatiuè intelliguntur ad iam conceſſa, & pleruuque ad cōcedenda, & poſtea eiſdē conceſſa poſt fundationē nouarū, ſi in fundatione noua dictū ſit per omnia ad exēplum & formam alicuius academiæ, nouam ſcholam erectam ſecundum ea quæ tradit Baldus h.

17 Inter priuilegia communia ſcholarum priuilegiatarum, Conſtantinus i Cæſar conſtituit, vt profeſſores artium, & doctores legum, & eorum vxores, ſint immunes ab omnibus muneribus ciuilibus vel publicis, ab hoſpitum ſuſceptione k, & reddantur ſuo tempore illis ſalaria.

8 Eſt commune qooque priuilegiū, vt ſcholaſtici beneficiorum poſſeſſores, aut præbendarū, ſtudentes in ſcholis vel ſtudiis generalibus priuilegiatis, percipiant fructus beneficiorum ſuorum, quos perciperent ſi præſentes eſſent in beneficiol. exceptis quotidianis diſtributionibus, quæ tātùm conceduntur reſidentibus iuuenibus in Eccleſiis,

h in l. medicos 6. de profeſſor. & medic. libr. 10. c. & ca. quod de perſonalibus procul dubio verum eſt muneribus, ſed non de omnib. patrimonialibus, niſi ſpe talibus conceſſum ſit, vt ibidem notat gloſſa, ad verbum muneribus.
k idem in l. ſ. § 1. de munerib. & honorib. P. Larchiarus de muneribus.
l c. 2. de priuileg. in ſex. c. fin. de magiſtris c. licet, de præbē. diſtinct. tur, de cleric. non reſidentib. c. cum ex eo. de electio. in ſex. concilio Tridenti. ſeſſio. 5. de reformatio. c. 1. in fine. vide Horatium Lucium hoc explanantē tract. de priuileg. Scholaſtic. priuilegio. 98. vbi ſunt ampliationes, oppoſitiones & limitationes.

A & qui interſunt horis canonicis & nō aliis m. Habebūt tamen illas diſtributiones quæ dantur clericis præſentibus, licet non interſint horis canonicis vel officiis diuinis.

9 Fridericus imperator, de conſilio & inquiſitione Epiſcoporum, Abbatū, Ducum, omnium iudicium & aliorum procerum, examinatione generali & perpetuo valitura lege decreuit n, vt nullus de cætero tam audax inueniatur, qui aliquam ſcholaribus iniuriam inferre præſumat, nec ob alterius cuiuſque prouinciæ delictum, ſiue debitum, quod aliquando ex peruerſa conſuetudine factum erat (*nempe per repreſſalias*) aliquod eis damnum inferat, ſciuris, inquit, huiuſmodi ſacræ conſtitutionis temeratoribus, & etiam locorum rectoribus qui hoc vindicare neglexerint reſtitutionem rerum ablatarum ab omnibus exigendam in quadruplum: notáque infamiæ eis ipſo iure irroganda, dignitate ſua ſe cariturus in perpetuum.
B Verumtamen ſi litem eis quiſpiam ſuper aliquo negotio mouere voluerit, huius rei optione data ſcholaribus, eos coram domino vel magiſtro ſuo, vel ipſius ciuitatis Epiſcopo, quibus hanc iuriſdictionem dedimus, conueniat. Qui verò eos apud alium iudicem vocare tentauerit: etiam ſi cauſa iuſtiſſima fuerit à tali conamine cadat.

m c. licet, vbi Panor. & alij, de præb. gloſſ. in c. fin. ad verbum integerde magiſtris in c. de cætero, de cleric. non reſidend. ca. 1 de reſcrip. ca. 2. in gloſſa fin. & ibi Archidia. de priuileg.
n conſtitutio habita ne filius pro patre, li. 4. t. 13.

10 Bonifacius 8. anno 9. ſui pontificatus inter priuilegia quæ conceſſit rectoribus & ſtudentibus in alma vrbe Roma & generali eius ſtudio, ſtatuit o, vt fouerentur omnibus priuilegiis, libertatibus, immunitatibus, tributis, doctoribus & ſcholaribus exiſtentibus in aliis ſtudiis generalibus priuilegiatis: & primùm vt nō poſſint trahi inuiti ciuiliter vel criminaliter in curiam capitolij, nec doctores legentes & docentes, niſi homicidium commiſiſſent, pro quo procedere poſſent,
C nempe contra clericos vicarius vrbis Romę ſummi Pontificis: contra laicos. ſenator vel ſenatores eius temporis.

o ex ea conſtitutione eius ordine 2. incipit. in ſupremæ præeminentia &c. in Bullario Cherubin. & conſtitutionib. Bon.

20 Statuit, quod ad antiquas contributiones in taliis aut collectis quæ imponuntur pro tempore habitatoribus dictæ vrbis, aut ad aliqua obſequia communi ipſius vrbis præſtanda, prætextu moræ quam in eadem vrbe contraherent, vel ad aliqua pædagia ratione rerum ſuarum, quas ac dictum Romanum ſtudium deferri, vel exinde reportari facerent, doctores aut ſcbolares eiuſdem ciuitatis ſtudij generalis non tenerentur.

Tertiò, quòd hoſpitiis, vltra taxationem hoſpitiorum faciendam, nihil poſſit ab eis exigi electis taxatoribus duobus, vuo a doctoribos & ſcholaſticis, alio ab vrbis communione eligendo qui taxabunt, & ſi illi cōuenire non poſſent adhibito tertio electo à doctoribus & ſcbolaſticis.

D Quartò, quòd ſcholaſtici, doctores, peregrinantes ibi ſtudiorum cauſa, & familiares eorum, conueniantur pro ciuili vel criminali leui negotio, iuxta aliam conſtitutionem, coram rectore aut magiſtro. vel vicario vrbis ſummi Pontificis, vel coram rectore à doctoribus & ſcbolaſticis eligendo.

Quintò, quòd fructus beneficiorum ſuorū ſtudentes, & doctores docentes, in abſentia accipiāt.

Sextò, dati conſeruatores prædictorum, abbas monaſterij ſancti Laurentij extra muros, Prior baſilicæ ad ſancta ſanctorum, Archipresbyter ſancti Euſtachij de vrbe cum poteſtate etiam pontificali.

Vrbanus VI. Pontificatus ſui anno 2. p explicauit priuilegium datum ſtudiis generalibus, de percipien

p extat eius conſtitutio in dicto Bullario, ordine Vrbani incipiens, dudum videlicet.

cipiēdis fructibus in abſentia à ſcholaſticis & doctoribus, vt habeat tātùm locum io vere reſidentibus in ſtudiis quibuſcunque generalibus, & in ſcholaſticis qui ſe abſentaſſent ſub ſpe mox redeundi, non in aliis qui ſine ſpe redeundi abeūtes nihilominus ſe rotulis vel matriculis inſererent.

11 Pius IV. die 29. Septemb. anno 1565.[a] dum confirmat ſtudij generalis priuilegia, facultates ſcholarum, rectoris & doctorum, concedit motu proprio rectori pro tempore exiſtenti in dicta vniuerſitate, liberam & abſolutam facultatem eandem vniuerſitatem regendi & gubernandi, & vltra alias facultates, honores & priuilegia & emolumenta quæcunque ſibi attributa & conceſſa, omnes & quaſcunque cauſas ciuiles tantùm inter ipſos ſcholares vniuerſitatis, & alios quoſcunque in futurum, etiam priuatiuè ſuprà vice-legatum eius ciuitatis.

a hæc cōſtitutio, exstat inter conſtitutiones Pij IV. numero 91. incipiens, *ſacri apoſtolatus miniſterio*, ſub annulo piſcatoris, in dicto Bullario Cherubini.

12 Cùm legatus Apoſtolicæ ſedis, tempore Innocentij VIII. exigeret decimas Eccleſiarum, & à doctoribus & magiſtris & ſcholaſticis in ſtudio generali Pariſiurū peteret: intercesſit vniuerſitas & prouocauit ſcripto ſummum Pontificem, & in appellatione propoſuit ex priuilegio Philippi quinti regis conceſſo magiſtris, doctoribus & ſcholaribus ſtudij vniuerſitatis Pariſienſis, non teneri eoſdem ad mutuum pro bellis, vel ad ſubſidia pro bello impoſita vel imponenda.

Quódque Ioannes rex alius, cùm pro eo redimendo à captiuitate qua tenebatur ab Anglo, fuiſſent impoſita & poſtulata ſubſidia à regnicolis, & decima præſtanda ſuper tota Eccleſia Gallicana, conceſſit tamen prędictis magiſtris, doctoribus & ſcholaſticis vniuerſitatis Pariſiēſis, exemptionem & immunitatem à ſolutione horū ſubſidiorum & decimæ.

Conſequenter & Carolus V. prædictos magiſtros, doctores & ſcholares, in dicta vniuerſitate ſtudentes, à cunctis præſtationibus pro recuperatione ſui regni indictis, exemptos & immunes eſſe voluit.

Deinceps & Carolus ſextus, filius Caroli quinti, eoſdem magiſtros, doctores & ſcholares a decimis & aliis quibuſcunque ſubſidiis, ſibi per ſedem Apoſtolicam percipere conceſſis, aut in poſterum concedendis, exemptos fore, voluit, declarauit expreſſè & ordinauit.

Carolus quoque VII. eadē libertate, priuilegio & immunitate eoſdem frui & vti voluit. Similiter Ludouicus II. eiuſdem Caroli ſeptimus filius.

13 Ex comitiis etiam habitis procerum & perſonarum Eccleſiaſticorum, ſub Cæſare Friderico iudiciali conſtitutione habita, ne filius pro patre, ſcholaſtici recepti ſunt in ſpecialem & ſingularem protectionem Imperatoris & principum, vt tutò habitare poſſint in loco ſtudiorum, & eundo & redeundo eſſe ſecuri, eorúmque nuncij, quemadmodum & peregrini tuti ſunt vel debent eſſe inter medios hoſtes etiam[b], vt neque pro debitis vel delictis aliorū etiam comprouincialium ſuorum retineri vel inquietari poſſint, ita exempti ſint à iure repreſſaliarum, ſeu clarigationis[c], habent enim fidem publicam, ſeu, vt vulgus loquitur, ipſo iure[d] ſaluum conductum, cui vis fieret, ſi clarigatio vel androlepſia in illis haberet locum[e]. Sicut rex Galliarum declarauit.

b c.2. de treuga & pace auth. omnes peregrini communia de ſucceſſio. c.
c dicta auth. habita, ne filius pro patre C. Horat. Lucius lib. de priuil. ſchol. priuil. 52.
d vide quæ diximus de hoc iure lib. 38 ſyntagma c.8.
e vt refert Papus lib. 5. Rhapſo. areſtor. tit. 3. areſto. 2.

Docuit celebri iuſtitia Camillus, Scholaſticos & belli tempore inter hoſtes quoque eſſe priuilegiatos; cum enim Faliſcis bellum gereret, & quum Ludimagiſter puerorum Faliſcorum, eos eductos extra vrbem quaſi exercitādi cauſa, Romanis tradidiſſet: Camillus ludimagiſtri ſceleratam proditionem iudicans, manus eius in tergum relegari iuſſit, pueróſque hortabatur, vt proditorem ad ſuos parentes seducerent, quod & fecerunt. Atque Faliſci ludimagiſtrum verberibus confectum necarunt, & Camilli pietatem, ac iuſtitiam admirati, ſeipſos abſque prælio ei tradiderunt. vt Polianus refert[f].

f Polyænus lib. 8. ſtratagem.

Liuius quoque teſtis eſt[g], & appellat ſalſerios faliſcos, additque Camilli ad ludimagiſtrum præclaram reſponſionem, Non ad ſimilem, inquit, tui, vel ad populum aut imperatorem, ſceleſtus ipſe cum ſceleſto munere veniſti. Nobis cùm faliſcis, quæ pacto fit humano, ſocietas non eſt: quam ingenerauit natura vtriſque eſt eritque. Sunt & belli ſicut & pacis iura, iuſtéque ea non minùs quàm fortiter didicimus gerere. Arma habemus, non aduerſus eam ætatem (ſcilicet puerorum adductorum) cui etiam captis vrbibus parcitur: ſed aduerſus armatos, & ipſos qui nec læſi laceſſiti à nobis, caſtra Romana ad Veios oppugnarunt.

g Liuius 5. ab vrbe condita.

Aliud priuilegium ſtudioſum cauſa iure indulgetur, vt quod mutuo datur filiofamilias ex volūtate patris ſcholis ſtudenti, repeti poſſit[h], ab ipſo patre, non obſtante exceptione ſenatuſconſulti Macedoniani[i].

Sed neque doctores, profeſſores, ad contributiones cenſuum aut munerum ciuilium tenētur[k], quod & de ſcholaſticis dictum eſt, quibus immunitas communis eſt[l] quandiu ſtudent.

15 Illud ſingulare quòd grauati vel oppreſſi ſcholaſtici, immediatè appellare poſſunt ad tribunal imperatoris aut principis qui eos omnino in protectionem ſuam recepit, & ab iniuriis pollicitus eſt eos vindicare[m], quanquam à ſententia lata in fauorem ſcholaſticorum, ſi pro priuilegiis dicta ſit exequendis, non liceat appellare[n].

Refert Thomas Morus[o] apud Vtopienſes, eos qui ad diſcendas literas promouerentur, immunitate laborum corporalium gaudere.

h l. Macedonianum, c. ad Macedonia. l. ſed Iulianus, §. quod dicitur, eo ti. P. facit l. ſi longius, in fine, de iudi. P.
i contra l. 1. ad ſenatuſ Maced. P. l. 1. ea eo. ti. §. ſ. quod ei eo qui in aliena potesta. apud Iuſtinia. vbi regula communis in aliis.
k l medicos, de profeſſor. & med. lib. 10. C.
l doctores ad authent. habita, ne filius pro patre, Guido Papæus deciſ. 83.
m d. Luti. habita etat. Lucius de priuil. ſcholaſt. priuil. 72. & 71.
n Lucius vbi ſupra priuil. 73.
o Morus lib. 2. Vtopiæ.

16 Obſeruādum eſt plures eſſe caſus, in quibus quis non vtitur priuilegiis ſcholaſticorum, quamuis nomen gerat ſcholaſtici aut doctoris: in quibus, ſi quis velit vti abutitur illis potiùs.

Veluti ſi ſcholaſticus non ſit inter ſcholaſticos deſcriptus, aut ſi nō ſtuduerit in academia per ſex menſes, ſecundum conſtitutiones regias Galliæ.

Si ſe immiſceat aliis artificiis, puta ſi in academia ſtudens ſeruiat procuratori, pragmatico curiæ parlamenti; tunc enim amittit priuilegium, quia ab officio tranſit in artificium, etſi quibuſdam horis lectionibus interſit ſcholarium. Et ita pronunciatum à ſenatu Pariſienſi refert Papus[p].

p lib. 5. Rhapſodiæ areſtorum tit. 14. areſto 3.

Item ſi agatur reus de cauſa politica & publica, quia fauor publicus præfertur ſingulari: idipſum ſi cum ſcholaſtico procurator fiſci ſeu principis agat, quæ omnia declarata ſunt per ſenatuſconſulta Pariſienſis Parlamenti, non pertinere ad forum priuilegiatum ſcholaſticum: neque ſcholaſticum petere poſſe in his remitti ſe ad ſuum iudicem priuilegiatum[q].

q Papus dicto libro & titulo, areſto 5. refert placita curiæ de his.

Priuatur etiam priuilegiis vniuerſitatis, qui pragmatici ſollicitatores proceſſuum efficiuntur, ſiue in curia Parlamenti, vel in alia ex conſtitutione Henrici III. ſuper comitiis habitis apud Bleſenſes articulo 33.

Multi alij caſus referuntur & ab Horatio Lu-

 tio,

a In fine tractatus de priuilegiis ſcholaſticorum.

tio a, in quibus non vtitur quis priuilegio ſcholaſticorum aut ſcholarum, vt ſi ſcholaris vagus ſit, ſi honeſtè non viuat, ſi non ſtudeat domi & ſcholas non intrat, ſi alios perturbet pulſando, ridendo, ſibilando, ſi ſit excommunicatus, luſor, blaſphemus, ſi clericus ſiue monachus ſine licentia ſui ſuperioris ſtudeat, ſi nolit obedire rectori, vel decano qui pro rectore eſt. Qui ſtudet necromantiæ, aliiſque ſcientiis prohibitis: qui non ſtudet in locis vel ſtudiis priuilegiatis, ſeu in ciuitatibus vbi ea ſunt. Qui à ſtudiis recedentes ſumunt aſſeſſoris vel aduocati officium, ex quo relinquũt ſcholaſtici munus.

Qui ſterit in ſtudio decem annis, poſt quos non videtur ibi eſſe ſtudiorum cauſa tempore completo.

De diſcipulis, & legibus quibuſdam ſcholarum, ſeu academiarum.

CAPVT VIII.

Diſcipuli & diſcentes in ſcholis priuatis, ſolent mercede priuatim & cum delectu formari: at in ſcholis publicis liber debet eſſe omnibus aditus ad lectiones, ſecundum leges nihilominus præſcriptas ab academiis & fundatoribus illarum. Apud Perſas erat quidem ſchola publica omnibus patens cuiuſcunque generis, ſed vltra erant magis ſapientes, qui non alios quàm indigenas & Perſide ortos, doctrina ſua niſi regis permiſſu imbuebant b: & hos magos Perſarum fertur Pythagoras, beatæ vitæ comparandæ cauſa adiiſſe, vt Empedocles, Democritus, Plato, c Apollonius Tyaneus d ſummus Pontifex in fundatione apponit leges, ne certa iura doceantur, puta, ciuilia Pariſiis, vbi ſtudium præcipuum philoſophiæ e: apponit imperator ne doceantur vetita vel diſcantur: apponunt & leges & canones, ne religioſus ſeu regularis in ſcholis publicis ſtudeat f ſine licentia conuentus ſui vel maioris partis: aut alius ſine licentia prælati proprij g. vnde & doctor ingredientem ſine ea licentia expellere ex officio poteſt. h Sic academia poteſt ſtatuta condere & contra eos iudicare ex illis qui ex corpore ſunt: i immo & ſi ſtatuta antiqua cauerent ne mutari poſſent, tamen ſi ex illorum obſeruatione vniuerſitas multum læderetur, poſſet illa mutare & ordinare contrarium. k Et certè magis conuenit vt leges condantur ſtudiorum à doctoribus diu in academiis regendis verſatis l, quàm ab aliis qui, quamuis aut doctrina alia aut dignitate ſeculari, aut Eccleſiaſtica præfulgeant, tamen cæcutiunt in his quæ non norunt, & ſuis perſuaſionibus intricant omnium ſtudiorum ordinem, vt ſæpe ego ex rei euentu comperi, ſtatutis attentatis à licentiatis & doctoribus Theologiæ priuatis, qui nunquam ſacrarium ſcholarum viderunt, & tamen temeritate propria præſumpſerunt de incognitis ſtatuere. quod ne accidat cauere debent hi ad quos reſpublica pertinet. & eos recordari oportet quomodo Sophocles Amphielidæ filius, legem Athenis promulgauerat, ne quis Philoſophus ſcholæ præficeretur. niſi id ſenatus populuſque decreuiſſet, qui ſecus feciſſet, ei capitale eſſet. ob quam legem Theophraſtus cæteriq; Philoſophi vrbe exceſſerant. Sed à Philone dies ob id Sophocli,

b Philoſtratus in Pythagora.

c Cic. 5 de finibus. Plinius li. 30 hiſto. natur. c. 1.
d Philoſtra. de vita Apollo.
e c. ſuper ſpecula. de priuil.

f l. culpa. 6. de maleficiis. & mathem. lib. 9. C. tit. 18.
g ca. 1. ne cler. vel mon. ſe immiſ. in ſext. c. cum ex eo, de electio. in ſext.
h gloſſ. in d. c. 1. ne cler. vel monach.
i cap. ex litteris. de conſt.
k l. nam et hominum, & ibi Iacob. Rebuffus de auuncula li. 31. C. facit. l ſi hominem & ibi Curtius mi[nor].

A cum ſequenti anno quo prætura abierat, dictus eſſet Athenienſes lege abrogata, Sophoclē quinque talentis multarunt, & vt Philoſophis redire ac ſcholam regere liceret, decreuerunt. hoc enim iuſtiſſimum eſt vnicuique perito in arte ſua eſſe credendum. l Et dicam audacter quod experientia didici in regendis tribus academiis nixta vices mihi commiſſas, nullum maius vitium irrepere in academiis poſſe, vel aliud quo facilius decus & ſplendor & doctrina earum intercidat, quàm dum arbitrio principum aut ſenatus, aut aliorum magnatum intruduntur profeſſores, ſine libero iudicio eorum qui in illis profitentur, & dum leges illis præſcribuntur, forſan bono zelo, quæ tamen minimè forſan conueniunt ſcholis vel vtilitati ſcholaſticorum, qui abuſus tolli poſſet conſeruata principum, & profeſſorum dignitate, ſi principes aut ſenatus, iudicium adhi-B beant profeſſorum, ante decretum. quemadmodum moris eſt in quæſtione vel ſeruitutum, vel alterius generis cauſæ, adhibere ante ſententiam peritos architectos qui referunt quæ illis videntur meliora ſecundum artem.

l Diogen. L. in Theophra.

3 De diſcipulis, lege apud Brachmanas Indiæ philoſophos, auditori non licebat neque loqui, neque ſternutare, nec etiam excreare: vel die illa cœtu excludebatur vt incontinẽs. m multò magis ſi oſcitaſſet nimis ſonore, quod & facete coram cenſore dignum habebatur cenſura, tanquam illud indicium vagi animi foret, & hallucinantis & fluxæ atque apertæ ſecuritatis n

m Strabo li. 15. geographiæ.

n Gellius lib. 5. c. 10.

Fama quoque illa percrebuit Attica, ne ridendi quidem poteſtatem in academia priùs fuiſſe; nam ab iniuria & ignauia, purum & inacceſſum C hunc locum ſeruare conabantur. o

o Aelianus lib. 3 de varia hiſtoria c. 34.

Refert Diogenes Laertius libr. 5. in Ariſtotele Ariſtotelem patrio ſolo reſtituto permutẽte Philippo, leges ſuis ciuibus dediſſe, in ſchola quoque leges tuliſſe imitatum Xenocratem, vt decendialem principem faceret.

4 Summopere præcauendum in primoribus ſtudiis, ne ingenia auditorum vltra captum onerentur: vt doctrina ſit proportionata capacitati audientium, ſicut & obſeruauit doctor gentium Diuus Paulus, *non potui*, inquit, *vobis loqui tanquam ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus* p & rurſum, *ſapientiam loquimur inter perfectos.* q Et præceptor diuinus & ipſe Deus Chriſtus, multa habeo vobis dicere, quæ non poteſtis portare modò. r

p 1. ad Corint. ca. 3.
q 1. ad Corint. ca. 2.

r Diuus Ioannis Euan. ca. 16. vers. 12.

5 Sunt ſæpe tenera ingenia relaxanda, imo oblectanda, vnde & muſica olim miſcebatur diſciplinis, & remiſſiones fiunt certis diebus ſtudio-D rum, ne animus tædio obſeſſus deſperet de literis, aut abhorreat a labore diſciplinarum; ſtudium enim intenſum per ſe triſte & implacidum non aſſuetis videtur, & vere certe eſt, ideo & gaudent multò magis relaxatione. Quare Anaxagoras, ſibi publicè decretis honoribus, magno animo repudiatis, id ſibi omnino commemoratur poſtulaſſe, vt quo die mortem obiret, pueris qui diſciplinis & artibus operam darent, permitteretur ſenatus ociari & ludere. ſ

ſ Plutarch. in politicis.

Fuerunt & puerorum etiam regiorum & ad eum finem certamina coturnicum & gallinaceorum, vt inter Antoninum & Getam fuiſſe memorat Herodianus. t

t Herodia. li. 3.

Sunt vacationes in academiis, id eſt, lectionum intermiſſiones, quibus & ceſſatur a labore. Ve-

rum cauendum eſt adminiſtrantibus academias, ne iſtæ vacationes longiores ſint quàm deceat; cùm ſatis ſuperque tempore feſtiuitatum, quæ plures in anno ſunt, lectiones publicæ intercipiantur.

De collatione graduum in academia, Abuſu & reformatione.

CAPVT IX.

1 INter præclara priuilegia & præcipua academiarum ſeu ſtudiorum generalium, illud non eſt prætermittendum, quòd poſſint titulos graduum conferre ſtudentibus, & probatos cum literis teſtimonialibus remittere ad principes eccleſiaſticos & temporales, veluti idoneos ad ſubeundam curam rei publicæ, ſi viris egeant, a ad ſuſcipienda beneficia eccleſiaſtica, & regendas eccleſias. maius adhuc priuilegium conceſſum à ſummo pontifice vniuerſitatibus Galliæ, nominandi graduatos idoneos epiſcopis & archiepiſcopis, abbatibus & aliis collatoribus, vt beneficia primò vacatura poſt debitam inſinuationem literarum graduum & temporis ſtudij, & nominationem, illis conferantur, menſibus definitis & conſtitutis in concordatis inter Leonem 10. & Franciſcum 1. Galliarum regem, & in pragmatica ſanctione.

a l. nemini licere 11. de aduoca. diuerſorum iudicior. lib. 2. C. tit. 8. §. ſumma itaque, in proœmio inſtitutionum Iuſtinia.

Confidunt principes profeſſoribus vniuerſitatum priuilegiatarum tanquam præceptoribus qui ingeniorum ſcholaſticorum poſſint eſſe iuſti æſtimatores, vel ex frequentia collocutionis & auditionis illorum, vel ex examine quod habere debent antequam teſtimonium dent eruditionis. Sunt gradus ſeu diſtinctiones doctrinæ, ita diſtinctiones teſtimoniorum ſecundum illos gradus: non enim omnes ſunt æquali eruditione prædīti, neque vnus & idem ſcholaſticus ſtatum ad perfectionem ſtudiorum conſcendere ſine gradatione & tempore poteſt. Neque etiam præterquam idoneis conferri debent præmia ſtudiorum.

2 Statuit ita Conſtantienſis ſynodus, b *Item,* inquit, *vt de cætero floreat ſapientia & vigeant literarum ſtudia, nullus ad titulos graduum & honorum aſſumatur, niſi idoneus & approbatus moribus & ſcientia, atque benemeritus: nec ita leuis & nimium præcipitata promotio fiat. Nam, vt notum eſt & multis ridiculoſum, multi magiſtrorum nomen obtinent quos magis adhuc diſcipulos eſſe deceret, contra facientes aut venientes, priuilegiis regalibus eiſdem vniuerſitatibus conceſſis ipſo iure priuentur.*

b §. Item vt de cætero, de collatio. in pragma. ſanctio.

3 Ad præſumptionem probationis ſcientiæ facit tempus, quod quis in ſcholis in diſcendo conſumpſerit, iuriſque ciuilis ſtudium quinquennio perfici poſſe docuit Iuſtinianus: c iuris vero canonici ſeptennio, canones. d Ex præſcripto verò concordatorum gallicorum, & ſummi pontificis, e pro beneficiis obtinendis in regno Galliarum in vim priuilegiorum, nominationum, ſtatutum vt collatores ordinarij aut patroni eccleſiaſtici, dignitates, perſonatus, adminiſtrationes, officia & beneficia eccleſiaſtica, in menſibus graduatis & nominatis aſſignatis, vacantia, illis graduatis ſimplicibus aut nominatis illa conferre, aut ad illa eos duntaxat præſentare teneantur, qui per tempus competens in vniuerſitate famoſa ſtuduerunt. Tempus autem eſſe competens declaratur decennium in magiſtris ſeu licentiatis, aut bacchalariis in Theologia: ſeptennium verò in doctoribus ſeu licentiatis in iure canonico, ciuili, aut medicina, Quinquennium autem in magiſtris ſeu licentiatis in artibus, cum rigore examinis à logicalibus incluſiuè, aut in altiori facultate. Sexennium in bacchalariis ſimplicibus in Theologia: Quinquennium verò, in bacchalariis iuris canonici aut ciuilis, in quibus bacchalariis iuris canonici & ciuilis, ſi ex vtroque parente nobiles fuerint, triennium ſufficere decernitur. Simplices graduati dicuntur ibi, qui nominationes non habent, nec fauore etiam tanto ac qui habent in conſequendis beneficiis donantur. f tempus illud ante adeptionem graduum ſtudiorum deſideratur completum, ad effectum conſequendi priuilegium acceptandi beneficia debita per concordata graduatis ſimplicibus vel nominatis, vacantia certis menſibus, prout definitum & diſtinctum fuit.

c §. quibus, in proœmio. ff.
d c. cum ex eo, de electio in ſex.
e §. præterea. volumus, & §. tempus autem. de collationib. in concordatis Gallicis. & ſummi pontif.

f Simplex ita, cui nihil aliud quã gradus adiicitur, vt in ſimili in l. iubemus, C. de appella. ibi ſine nihil hominis adiectũ ſit, ſed ſimpliciter, & in c. libertas de conceſſio. præben. ibi, quando ſimplex canonicus.

Tempus ſtudiorum perficiendorum in prædictis eſt g iuris poſitiui, ad effectum priuilegij conſequendum, ſed in aliis, poteſt eſſe arbitrarium magiſtris, qui promouendos poſſint ſuo iudicio vel ante, vel poſt illud probare. Artes longæ, vita breuis, h & vt quis poſſit diſcere tempore indiget, vt poſtea poſſit docere.

g §. præfatis, ordinarij, dicto titu. de collat. in cõcordat. & §. ex propter. de regia facultate primi menſis nominationum, ex quibus explicantur antiqua concilij conſtantienſis iura, quibus certa pars beneficiorũ debetur graduatis. § inſuper, & § item placuit, de collatio. in pragma. ſanctio.

Breui tempore, nemo humana via poteſt multa diſcere: & miſerum eſt eum fieri magiſtrum qui nondum nouit eſſe diſcipulus. i

h c. ſic viue, c. ſi ſciſcitatis, 16. q. 1.

Solidior eſt doctrina quæ longo tempore exacta eſt apud bonos & eruditos præceptores, vt docuit præceptis ſilentij Pythagoras, k & Ariſtoteles ipſa, qui fertur per viginti annos Platonem audiuiſſe. l In rudioribus tempus longius requireretur etiam quinquennio aut ſeptennio.

i In prin. 61. 48. ca. miſerũ, 61. diſtinct. c. cum in magiſtrum & c. officij, de electio. eiuſque gloſ. ad C. Laum iuris, §. ad verb. auſſo ... , de in integ. reſt.
k Gellius lib. 1. c. 9.
l Diog. Laert. lib. 3. in Ariſtotel.

Nemo repente fit ſummus, m via inquam humana; excipio enim ſcientiam inſuſam ex priuilegio. Cæterùm quia temporis determinatio pertinet ad communem præſumptionem, vt eo tempore quis peregiſſe putetur ſtudia, & idoneus ad ſuſcipiendum magiſterium & gradum: extra priuilegium nominationum, cui datum eſt tempus pro forma, poterunt academiæ ad reliqua priuilegia conſequenda, gradus vel citiùs vel tardiùs conferre, habita ratione potiùs ingenij & adeptæ doctrinæ quæ cauſa ſola eſt temporis definiti. Sicut alioquin non ſufficit diu ſtuduiſſe, vel commoratum eſſe aliquem in ſcholis, niſi etiam profecerit, vt non diu ſed laudabiliter viſiſſe inquirendum eſt. n Sunt aliqui ingenio ſubtiliores, & perſpicacia mentis faciliùs difficultates ænigmatum iuris aliarúmque doctrinarum ſuperantes, qui tanto tempore quo hebetiores opus habent non indigent, & plus hora vna quàm alij anno concipiunt, quos ſi quis prætextu temporis in petitione graduum repelleret, iniuriam & illis & reipublicæ non modicam irrogaret, non magis quàm ſi immeritos & ignorantes eo prætextu quòd per tempus definitum in ſcholis commorati eſſent, graduum titulis & honoribus inſignirent: neque tempus ſolum eſt cauſa eruditionis, quanquam in his quæ tempore perfici ſolent, regulariter eius menſuram ad generalem quandam certam conſtituen-

m c. cariras eſt qua 13, 14. §. hæc, quæ de charitate, de pœniten. diſt. 2.
n c. gloria epiſcopi. In hac 22. q. 2.

dam politiam conſideremus, conſiderato eo quod plerumque ſolet accidere, & non rarò euenire, a ſed non tamen ſtrictè, vt ſi quid antè vel poſt tempus definitum acciderit quod in tempore definito deſideramus, contemnere debeamus; hoc enim eſſet verba legis captare, & verba relecta mente retinere. Sic Theodoſ. & Valentinia. de honore militantium in ſacris ſcriniis agentes, *nemini*, inquiunt, *liceat cùm ſit poſterior tempore locum præcedentis ambire: niſi forte ab eo qui tempore vincitur, laborum comparatione ſuperetur, vt quindecim primatum eiuſdem ſcrinij teſtimonio cum ſacramenti religione ſubnixo, præcedentibus dignior iudicetur.*

a l. 3 44. 6. de leg. 10.

Proinde in ſtudiis generalibus quibus ius datum eſt à ſummo pontifice & principibus conferendi honores & titulos magiſterij priuilegiatos, non tam addicti ſunt profeſſores tempori, quantum rei veritati, & ita examine ad tentanda ingenia quantum profecerint, quantúmve meruerint, laudabili & præſcripto more, imo proprio & debito iure vtuntur. Soluti enim à ſuperfluis obſeruationibus veritatem rei potiùs quàm opinionem ex tempore conceptam, debent in conſcientia inſpicere, qua ſi abutantur vel gratia vel penuria omnino corrupti, reformationi meritò obnoxij ſunt, & caſtigationi, neq; promoti per doctorum corruptelam, pro graduatis habendi ſunt. b Poterit & ſcholaſticus notoriè peritus, ſine examine promoueri, vel ſaltem modico adhibito pro forma. c non enim d egemus in manifeſtis probatione, neque in claris opus eſt coniecturis, & certus ampliùs certus effici non debet. e

b Rethol. ad l. Athletæ, de excuſ tutor.

c ſic expreſſè notat Panor. ad c. conſtitutis, 41. num. 3. de appellationi. per illum textum, & per cap. nullus, 29. diſt.

d cap. 17. de manifeſta. 2 q. 1. c. veſtra, 7. & cap. fin. de cohab. clericos & mulier. lib 3. tit. 2 c. cum olim, de verbor. ſignif.

4 Examen ſeu examinatio vel inquiſitio promouendi ad gradum magiſterij ſeu doctoris, triplex ſolet fieri. Primum fit à præceptoribus propriis, qui promouent aut præſentant inſigniendum vniuerſitati. f Secundum fit publicè, apoſito promouendo certamine literario in ſcholis, vt intelligatur quæ eius facundia, quantáve ei inſit doctrina. Tertium fit ab ordine profeſſorum collegij vel ſtudij generalis. g Formam videtur deſcripſiſſe Conſtantinus ſcholis literariis, ex forma promouendorum in ſchola officiorum, *Priuilegiis dudum ſcholæ veſtræ*, inquit, h *indultis, & integris reſeruatis, ad ducennariam, centenariam, & biarchiam nemo ſuffragio, ſed labore vnuſquiſque perueniat: principatum verò adipiſcatur matricula decurrente: ita vt ad curas agenctas & curſum illi exeant, quos ordo militiæ vocat, & eius laborum adiutor. Præterea, in quo totius ſcholæ ſtatus, & magiſtri ſecuritas conſtituta eſt, idoneus probitate morum ac bonis artibus præditus, noſtris per magiſtrum Statibus offeratur, vt noſtro ordinetur arbitrio.*

e l. 1. §. fin. de adilo. emp. P.

f iuxta l. ingenium, de aduoca. diuerſ. iudiciorum C.

g facit l. magiſtros 7. & l. ſiquis 10. de profeſſori. & med. lib. 10. C. tit. 52. Panor. a 1 cap. 3. num. 27. de concerſ. & re iudica.

h l 1. de officio magiſtri officior. lib. 1. C tit. 31.

5 Academiæ Galliæ, tres gradus conſtituunt, quibus perueniatur ad apicem eximiæ & præſtantis doctrinæ, ad munus doctoratus totidem certaminibus probantes Athletas ſcholaſticos, antequam dignitatem doctoris & priuilegia conſequantur.

Athletis enim, vt Diocletianus & Maximianus Auguſt. ſtatuerunt, i ita demum, ſi per omnem ætatem certaſſe, coronis quoque non minùs tribus certaminis ſacri, meritò coronati non æmulis corruptis vel redemptis probentur, ciuilium munerum ſolet tribui vacatio: prima corona in primo examine & certamine eſt in baccalaureatu, vbi bacca lauri quæ victoriæ inſigne eſt, veluti primum gradum doctrinæ comprobatæ, indicat: deinde certamen publicum prolytatum concedit, & ſecundum gradum ad doctoratum: declaratúrque ſufficientia eruditionis & morum ad conſcendendum vltimum gradum & ſedem doctoratus, qui poſtrema corona ſtudiorum & ſuis priuilegiis cohoneſtatur. In Italia baccalaureatus non eſt gradus diſtinctus ab aliis, nec requiritur ad doctoratum k In Francia eſt gradus, l & qui præcedere licentiam debet, vt licentia doctoratum. Alioquin quis diceretur promotus per ſaltum, m hoc eſt omiſſo primo gradu. Quod pertinet tamen ad obtinenda beneficia in vim gradus: baccalaureatus in medicina & artibus non facit gradum, & niſi in iure ciuili & pontificio & theologia; & ita non dantur baccalaureis medicinæ aut artium, ſed tantum aliis nominationes ad beneficia in Gallia. n

i l. vnic. de athletis, lib. 10. C. tit. 53.

k vt ait gloſſa ad regulā Cancellariæ Iulij 3. in tertia parte.

l Rebuffus ad § ſtatuimus, in 1. ad verba magiſtris in artibus, de collationibus concordatis.

m facit c. 1. de clerico per ſaltum promoto.

n notat gloſſa antiqua ad §. tertia pars præbendarum, ad verb. baccalaurei in pragma. ſanctio.

6 Poſſunt ex abuſu & corruptione profeſſorum, quemadmodum experientia didicimus, plura incommoda & mala reipublicæ inferri: maximè cùm indignis vel pecuniæ nundinatione gradus conferuntur. Fit enim, vt priuilegia quæ in fauorem pauperum ſcholaſticorum, & in fauorem ſtudiorum conceſſa fuerunt (vt plures ſint qui præmiis allecti ad honores aſpirent, & res publica & ſocietas humana abundet viris peritis, qui & eccleſiaſtica & ſecularia negotia vtiliter tractant) in perniciem eorundem conuertantur; ſiquidem indigni potiti gradibus, vel mercati eoſdem, eorum fauore beneficia eccleſiaſtica & ſeculares dignitates ſub perſona peritorum, fuco gradus occupant, inuadunt, & præripiunt pauperibus doctis & benemeritis.

Cui malo obuiam iri poteſt, ſi ſtipendia & ſalaria legitima & ſufficientia profeſſoribus conſtituantur, & conſtituta, ſine diminutione vel collybo præfectorum ærario ſuo tempore definito exſoluantur. Solent enim quidam magiſtri excuſare nundinationem prætextu quod conuenientia non ſint ſalaria, aut non ſoluta. imitantes milites qui prædationem vel meliùs concuſſiones & latrocinia excuſant, quòd ſtipendia illis non ſoluantur.

Multùm etiam nocuit reipublicæ quòd profeſſores aliqui reperiuntur parum timoratæ conſcientiæ, & non conſiderant quale pecus academicum intrudant eccleſiis & ſubſelliis, ad gratiam ſæpe gradus prophanis concedentes: nec conſiderant, ſe redditurosrationem coram Deo & hominibus de tanta in probandis ſtudiis negligentia. Intrudunt quoque aliquando in cathedras hæreticos, ex quibus virus & perniciem aut peſtem rei publicæ ſequi neceſſe eſt.

In quibus emendandis opus eſt reformatione diligenti, quæ facilis erit rectoribus & conſeruatoribus, ſeu epiſcopis & principibus, ſi ſtudia reuocentur ad inſtitutum ſcopum in erectione, & viri docti bonæque conſcientiæ & integræ fidei, præficiantur, & ſi ij qui pertinaciter in errore vel malitia perſeuerant, emendentur.

7 Refert Iulius tertius ſummus pontifex in conſtitutione edita ſexto Febru. Milleſimo quingenteſimo quinquageſimo ſecundo. o abuſum quem emendauit, quòd multi iuris ciuilis & canonici ignari, ad doctoratus gradum aſpirantes indebitè, ſub prætextu quòd in aliqua vniuerſitate ſtudij generalis operam dando

o eſt conſtitutio Iulij 3. ordine 20. incipiente. cum ſint, in Bullario Lærtij Cherubini.

dando in tantum profecerint, quòd idonei exiſtant, licentiam à ſede apoſtolica obtinerent, vel extorquerent, vt ab aliquo prælato, ſeu à perſona in dignitate eccleſiaſtica conſtituta, etiam de propitiis extorquendo, inſignia doctoratus in Romana curia ſuſcipere valerent: & eiuſdem licentiæ prætextu examine ad id requiſito, & aliis neceſſariis deſuper minimè adhibitis, contra ſacrorum canonum ſtatuta & iuris diſpoſitionem, in illius doctoratus dignitatis opprobrium, ſe ad illius gradum faciebant promoueri, vnde gradus ex præmiſſis vileſcebat, illudque emendans diſponit S. Pontifex neminē de cætero in vrbe creari poſſe doctorem niſi à collegio aduocatorum conſiſtorialium, non obſtantibus priuilegiis & licentiis in contrarium conceſſis.

Reuocauit & Pius Quintus, Kal. Iunij anno 1568. pontificatus ſui anno 3. a idque propter omiſſam neceſſariam in gradibus concedendis examinationem, facultates comitum Palatinorum & aliorum gradus concedendi: & ſimul voluit ab illis doctoratos vel graduatos non gaudere priuilegiis graduatorum quoad dignitates aut alia beneficia: idipſum & in concilio Tridentino conſtitutum. b

8 Aliud eſſet ſi papa, aut imperator, aut rex, doctorem feciſſet, nam doctorare aut priuilegiare ad illos origine pertinet, & vniuerſitates priuilegia tantùm eorum authoritate concedunt, & creati doctores à papa tantum digniores, præponentur creatis ab vniuerſitatibus aliis, c vt miles creatus ab imperatore maiori gaudet prærogatiua, quam ſi a duce eſſet creatus. d Creati tamen ſub bulla, vel à comitibus Palatinis non gauderent priuilegiis doctorum per papam factorum, in his in quibus oportet ſtuduiſſe, in vniuerſitate priuilegiata per certum tempus.

9 Maior præſumptio pro graduato ab vniuerſitatibus, vbi profeſſores aſſidui, lectionibus vident intereſſe auditores vel abeſſe, quòd præſumatur diligentiùs examinatus, & laudari vel examinari à laudatis & examinatis magiſtris, potiùs fidem habet quàm ab aliis. vt non potuerim continere aliquando bilem aduerſus ſuperbiam phariſaicam aliquorum, qui tantum ſibi abrogare voluerint, vt tentauerint apud prælatos ſibi concedi facultatem examinandi nominatos & graduatos ab vniuerſitatibus e Gallicis, ſibi inguā qui niſi præſumptionem ſcientiæ & inflatos turbidóſque vtres continent, & arrogantia & innouatione quæ deſtruit rempublicam, potius quàm ædificet: omnia ſibi vindicare, vel extorquere ſatagunt. quaſi verò maiores noſtri prudentiores non fuerint, qui à magiſtris diſcipulorum peritiam inquirunt, nec ab alienis mendicari, potiſſimùm ab iis qui ſibi hunc honorem reformandi non vocati arrogant, conſtituerunt.

Extat regula cancellariæ quoad doctores in iure canonico vel ciuili ac in theologia ac medicina, & qui per aliquot annos legerint in artibus magiſtri, nec non in altero iurium, vel theologia bacalaurei, non examinentur à prælatis conferentibus beneficia. f videtur enim prælatus iniuriam facere vniuerſitati, volendo eius graduatum examinare imò iniuria fit principibus, quòd indignos exiſtiment, quos ipſi idoneos præpoſuerunt examinationi. Ideo Papa qui mandat inquiri de idoneitate impetrantium, non vult graduatum examinari, cùm ſit iam probatus, ſecus in aliis. g

A Sicuti Epiſcopus non poteſt examinare præſentatum ab Abbate, cùm ſufficiat Abbatis teſtimonium. h Nam ſi Epiſcopo daretur examinatio graduatorum, aut nominatorum, aut præſentatorum ab vniuerſitatibus & Abbatibus, nunquam inueniret graduatum aut nominatū doctum aut ſufficientem, etiam ſi eſſet Bartholo vel Panormitano ſimilis, niſi eſſet illis propitius: quod & locum habet in iſtis cenſoribus Phariſaicis vicariis epiſcopi, qui tanta ſtultitia & præſumptione & ſuperbia obcæcantur, vt nullum putent aliquid ſcire quin illis aduletur vel applaudat, imperiti qui niſi quod ipſi faciunt, nihil rectum putant. Quare ſemper præſumendum potiùs pro actu vniuerſitatis, ſi debita forma factus fuerit, & pro habilitate perſonæ i.

Cauere debent hac in parte qui clauum tenent reipublicæ, ſummus pontifex inquam & principes, ne prætextu abuſus propoſiti academiarum B à cenſoribus iſtis voluntariis, turbentur ordines & iuriſdictiones earundem. Nihil enim poſſet inde ſuboriri quàm confuſio in republica dirε̄ctis fundamentis. Sed ſi abuti profeſſores inueniantur munere ſuo, reuocari debent, caſtigari, emendari, reformari, & mutari, remanentibus priuilegiis integris & authoritatibus conceſſis. Et ſi qui inueniantur qui obrepſerunt, vel titulos iniuſtè gradunm conſecuti fuerint, puniendi. Non enim gradus per ſe doctos facit, ſed teſtatur doctos, & honore dato ad magis ſtudendum incitat & viam ſtruit: & ſic nec ſufficit ſcientia ſine gradu, aut gradus ſine ſcientia. k Et promotus corruptis doctoribus ad doctoratum, non debet, vt dixi, priuilegiis doctorum gaudere. l

Neque doctor indoctus debet frui priuilegio doctorum. m Et certè tales qui titulo tenus docto- C res ſunt, & qui neglectu ſtudiorum quòd iam didicerant amiſerunt, digni eſſent qui iterum examinarentur, non quidem ab his qui volunt videri Rabbini, nam cæcus cæcum duceret, ſed à magiſtris eruditis, probatis profeſſoribus, bonæ conſcientiæ, & à timentibus Deum, à rectoribus & reformatoribus ſcholarum: qui certè non minùs neceſſarij ſunt in republica, quàm viſitatores eccleſiarum. Sed tales eſſent deputandi qui in profeſſionibus ſeu facultatibus reformandis eſſent peritiſſimi, & munere profeſſorum perfuncti laudabiliter fuiſſent, veterani vel emeriti. & non aliunde, vel alij.

10 Nec inficias imus, quin & æquum & ſalutare reipublicæ putamus, approbatum ſemel in doctorem, poſſe iterum reprobari, ſi poſtea inueniatur per reformatores prædictos, vel per ipſos magiſtros qui ante approbarunt inſufficiens: D imo & inſignibus poſſe priuari, ſaltem priuilegiis. Niſi caſu vel morbo vel ſenectute fuerit ſcientia amiſſa.

Sic Gordianus Cæſ. n Grammaticos ſeu oratores. decreto ordinis probatos, ſi non ſe vtiles ſtudentibus præbeant, denuo ab eodem ordine reprobari poſſe incognitum non eſt. Nam & in his verſatur publica vtilitas, cùm propter præſumptionem doctrinæ doctores ad multa publica officia & beneficia eccleſiaſtica admittantur, & imperitia eorum multos ita deceptos lædat. o quare examinatus & probatus in gradu licentiæ, poteſt in examine doctorum reprobari p, cum ex noua cauſa potuerit ſe inutilem reddere, veluti ſi ſit magna temporis diſtantia inter licentiam aut prolytatum & doctoratum petitum:

a extat eius obſtitutio in ultimo bullario Cherubini, in conſtitutione Pij v ordine 39. incipiente, quamuis a ſede.
b ſeſſione 22. c. 3 de reformatione & ſeſſio. 24. c. 22. de ref.
c Rebuffus ad § nominis gloſa. de mandat. apoſtolicis in concordatis & tractatu nominationum. qu. 22. num. 19. 19 vbi excepto in iam quæſitis lenibus per graduatos ab vniuerſitate ex præcedente tempore citat pro prælatione Alexandrum ad l. 1. de albo ſcribe. Romanum in repetit. l. ſi verò § ſi verò 49. de ſolutio. matri. Felin. ad c. per tuas de maiori & ob loſ. ad legē 1. § prius ſ. concluſio. de volga. & ad l. ſi quis maior. col. ſi. le tranſ. C. tacit c. per tuas. & c. ſtatuimus, de ma. & ob di. l. 3. de albo ſcrib. P. d Panormit. ad c. poſtulaſti de maiorj. & obed. Felin. ad rub. de maior. obed col. 4.
e Rebuff. ad § ad verbū priuilegiata, de collationi. in concordat. gallica.
f gloſſa antiqua ad § item, quod vniuerſitatem. ad verbū gradus de collatio. in pragmatica ſanctione.
g Rebuffus ad § præterea vult ſumus, ad verbum quinquennium de collatio. in concordat. Gallic. Feli. ad c. fin. de præſumptio. Ioannes Sceptiliqua, tract. de literis gratiæ in reformat expectatiuis.

h cap. monachi 20. q. 1.
i c. in præſentia, & ibi Decius, nota 10. de probatio. l. ab ea parte, eod. tit. P. vide decif. Tholoſ. 449.
k Rebuffus ad §. præſulquae ordinarij, ad verb. graduatis de collation. in concordat. Rebuff. ad clem. vnicam per illum textum, notabili 7. de electi. prælatione.
l l. vnica de athlet. lib. 10. C. & ibi gloſ. Rebuffus tract. nominationum. q. 5. omne 10.
m quod late proſequitur Rebuffus tract. nominationum q. 22. num. 12. & ad auth. habita, ne filius pro patre.
n l. grammaticos 3 de profeſſor. & medic. lib. 10. C. tit. 52.
o nam & ante reſponſum in l. ſed & reprobari de excuſa. tuto. P. vt graduatum & ibi Bartholus § reprobari de non nomib & in nu. p Panormitan. ad ca. de illis de ſponſalib.

petitum: vel quia vno tantùm examine fuerit ap- A probatus & alia ſuperſunt, ſecundum ea quæ notat abbas Panormitanus. a

a Panormit ad d. c. de ſilc. & ad ea cum ſecundũ de præbendis.

Poſſunt & graduati indignè promoueri auaritia vel corruptione profeſſorum, vnde puniri & profeſſores debent: quare ſtatuitur & in pragmatica ſanctione, ne academiæ indignos promoueant, ſecus facientes priuilegiis regalibus academiis conceſſis ipſo facto ſint priuati b; priuilegium enim meretur amittere, qui ſibi conceſſa abutitur poteſtate. c

b §. item et de cætero ſtatuat ſtatemia, verſ. contra facientes de collationibus in pragma ſanctio.
c cap 63. priuilegiũ 23. quæſt. 8.

11 Quod pertinet ad fidem docentium ſynceram & catholicam, proſpexerunt ſacræ conſtitutiones: vt non recipiantur ad regendas ſcholas alij quàm probatæ fidei, non enim requiruntur tantùm periti magiſtri, ſed etiam vt & illi ſint catholici d. Et Pius 4. Summ. pontifex idib. Nouemb. anno 1564. pontificatus ſui anno 5. ſtatuit e, B ne lectores publici vel priuati cuiuſcunque facultatis iuris ciuilis vel canonici, vel theologiæ, aut aliarum artium, rectoréſque, non admittantur ad lectiones ſeu officium legendi vel rectoratus, niſi priùs fidem catholicam profiterentur in forma conſtitutioni inſerta, in manibus vel ordinarij ſeu eius vicarij, aut doctorum aliorum promouentium.

d clementina 1 de magiſtris lib. 5 tit. 1.
e extat conſtitutio in Bullario Cherubini inter pij 4 conſtitutiones nu. 91. incipiens In ſacroſancta.

12 Conferet multùm quoque ad conſeruandam religionem catholicam, repurgare bibliothecas, & bibliopolarum officinas, a libris infectis hæreſi iuxta ſanctiones & catalogum editum ex authoritate concilij Tridentini, & cenſuram inquiſitionis, & iuxta principum ſanctiſſimas conſtitutiones, de quibus nos aliàs, quibus prohibetur hæc librorum detentio, impreſſio, venditio & lectio: vt etiam rectè Sigiſmundus Poloniæ rex pius & catholicus, anno 1534. propoſito C ſeuero edicto, alio remedio vſus eſt ne inficerentur hæreſi ſubditi, & omnes Polonorum liberos qui Vitembergæ operam literis darent, reuocauit, ne hæreſi polluerentur, & deinceps Poloniæ regnum corrumperent. vt narrat Surius f.

f Surius in commẽtariis de rebus ſuo tempore per orbem geſtis in eo anno.

Zeno Imperator ſcholam Ediſſenam quam Perſicam vocabant, tanquam quæ Neſtorij & Theodori doctrinam traderet, ſubuertit & abrogauit. g

g Theodorus lector lib. 2. collectaneorũ hiſtoriæ eccleſiaſticæ in 1. tomo bibliothecæ ſanctæ.

13 Alius abuſus notatur & emendatur iure canonico h ſcholaſticorum, qui dum in quauis ſcientia ad doctoratus vel in magiſterij aſſumuntur honorem, cùm ſua ſolennitet faciunt principia, aut recipiunt inſignia ſui doctoratus, multa vanè inſumunt in expenſas circa cibos, veſtes & alia: quo exemplo plures, à ſumendo eodem honore, non habentes vnde paria faciant, retrahunt. Atque ideo ſtatuitur, vt antequam ad gradus aſſumantur, iuramento priùs ſe adſtringant, ne D vltra tria millia turonenſium argenteorum in hanc ſolennitatem & magiſterium quomodolibet expendant, & intra eandem ſummam expenſas moderentur, niſi notabilis forſan conditionis extiterint. atque iubetur magiſtris ac profeſſoribus ante quemquam non promouere, quàm præſtiterit iuramentum de eo ſeruando ſub pœna ſuſpenſionis per ſex menſes à collatione magiſterij vel doctoratus.

h Clem. 2. de magiſtris.

Iubet Iulius 3. pauperibus ſcholaſticis idoneis ad gradus, illis gratis eoſdem conferri. i

i In conſtitutione 28. Iulij 3. ordine 20. incipiente cum ſine anni 1551. 4. Februarij in Bullario Cherubini.

14 In damnum ſcholarum quoque abutuntur ſuo munere interdum profeſſores ſeu doctores, qui ad docendi munus vocati ſunt dicti regentes: quando poſtulationibus ſeu forenſibus A ſubſelliis pro cauſis agendis vel defendendis, ſe dedunt. tantundem enim temporis quod impenditur foro, detrahitur lectionibus demandatis, quæ certè expertúſque loquor, totum requirunt hominem & integrum ad officium, intentúmque animum. Quare meritò Leo 10. Summus pontifex in diplomate de officio, priuilegiis & immunitatibus Doctorum & ſtudentium in ſtudio almæ vrbis Romæ, anno Domini 1513. Non. Nouembris, pontificatus ſui, anno 1. ſtatuit, k firmatis omnibus priuilegiis & exemptionibus, vt nullus doctorum conductorum ad legendum, aduocationis munus, aut aliud curiæ officium in vrbe exerceret, ne à lectionibus distraheretur: permiſſa tamen domi poſt lectiones, conſultandi poteſtate.

k extat eius cõſtitutio inter conſtitutiones Leonis 10 ordine 2. incipiẽs dum ſuauiſſimus, in dicto Bullario cherubini.

Sic Vlpianus l dixit ſolere ſine infamia ſtudioſis iuris interdici, ne ſe negotiis fori accom- B modent.

l Vlpia in l. moris eſt. 9. §. nonnunquã de pœnis. lib. 48. P at. 19.

De conſeruatore & iudice priuilegiorum, ſtudiorum, & perſonarum eorundem.

CAPVT X.

PArum eſt leges aut priuilegia concedi, niſi ſint qui ea contra vim & impugnationem viriliter & cum poteſtate defendant. paria enim cenſentur vel non eſſe, vel eſſe inutiliter. m Egent autem vniuerſitates ſtudiorum defenſore, vel maximè, quòd vulgus quadam neſcio quanta corruptela infectum, ſolet odio proſequi ſtudioſos, & illis infeſtum eſſe, quanquam ex eorum aſſiduitate vberrimos colligat annuatim fructus & reditus: & quamuis ea releuetur C impenſa, ne cogatur aliò filios erudiendos mittere cum periculo & diſcrimine fortunarum, vitæ aut morum eorundem. & tanta eſt inimicitia & contrarietas inter ignorantiam & ruſticitatem ſeu barbariem morum, & ſcientiam, peritiam, & ſtudia virtutis, vt ſe vix compati ſine aliqua lite poſſint. Sunt & inuidi vulgares & plebeij fœlicitatis literarum, vt quanquam ſine illis bene eſſe nequeant, tamen fulgore & ſplendore illarum & doctrinæ obexcentur, aut pati radios eius facilè nequeant. Sunt & principes ſucceſſores anteceſſorum, qui non eodem animo fauent ſtudiis, quo fundatores anteceſſores fuerunt, & leui de cauſa vel ſpe augendarum quodammodo opum, vel decepti inuidia & malitia aulicorum conuellere priuilegia conceſſa moliuntur. Proinde & conſeruatores ſunt ſeculares, qui ſecularibus mediis vulgi iniurias repellere & caſtigare poſſint: & ſpiD rituales ſeu eccleſiaſtici, qui contra principes ipſos intercedere cenſura ſpirituali, & poteſtate pontificia vti poſſint, & generaliter ſartam tectam & illæſam academiam ſua protectione conſeruent.

m Querles qui ſextidu. cog.

M. Antonius triumuir, poſt victoriam à Parthis habitam, & cæſum Labienum, & Phraatem, præſtantiſſimis regis Orodis ducibus, epulum Græcis præbuit & ſuſcepit præfecturam Athenienſis Gymnaſij. n

n Appianus Alexandrinus lib. de bello Parthico.

a Conſeruator propriè tantùm à manifeſtis defendit ſibi commiſſos iniuriis, non autem iudicialem exercet indaginem, o niſi concedatur. Pro conſeruatore & iudice Iuſtinianus Byzantinis ſcholaſticis deſignauit proprium iudicem, præfectum vrbi Conſtantinopolitanæ: &

o c. 1. de offic. & poteſta. iudic. delegati in 6. lib. 1. tit. 14. vbi gloſſa videlicet traditur vero qui poſſint dari & eſſe conſeruatores eccleſiaſtici, & vbi cognoſcant & an & quibus poſſint delegare, quarum durent eorũ poteſtas, & de expenſis talium, in c. ſ. eius tituli de offic. deleg. In ſexto. vide. ſpeculum 2 part. c. tit. de offi. iudic. delegat. §. ſ. num. 24. Guido. papæ quæſt. 947. & 18.

næ: & in Berytenſium ſtudio, præſidem Phœniciæ maritimæ, vnà cum ciuitatis epiſcopo & legum profeſſoribus. a Fridericus 1. Imperator etiam, apud Roncalias ſolemni lege edita menſe Nouembri, anno 1158. iudices & vindices conſtituit conceſſa illis iuriſdictione pro ſcholaſticis & eorum negotiis ciuilibus & criminalibus magiſtrum ſeu dominum, præceptorem, & epiſcopum loci. b ad quam legem gloſſa tradit c Bononienſes ſcholares & magiſtros, renunciaſſe huic priuilegio, quod pertinet ad cauſas criminales, exceptis clericis qui non potuerunt priuilegio ſui fori renunciare. d & alibi Accurſius in criminalibus, ait non ſeruari quòd magiſter cognoſcat de cauſis ſcholaſticorum, ſed poteſtas aut epiſcopus. e

Pius 4. rurſum rectori vniuerſitatis Bononienſis dedit poteſtatem vniuerſitatem gubernandi, B omnes & ſingulas cauſas, ſed ciuiles tantùm inter ſcholaſticos, videndi, audiendi, cognoſcendi, decidendi, ac fine debito terminandi. f

Conſentiunt fere omnes, de iure ciuili tres habere iudices ſcholares, epiſcopum, doctorem, & poteſtatem. g addendus eſt ex generali conſuetudine atque priuilegiis aliquibus expreſſe conceſſis, rector vniuerſitatis, quemadmodum magiſtri aliarum ſocietatum proculdubiò in ſuæ artis ſubditos iuriſdictionem aliquam acceperunt iure ciuili. h

Carolus quintus rex Galliarum, quo tempore erexit vniuerſitatem vel ſtudium generale Andium, dedit conſeruatores (vel tunc fuerunt ſaltem) præfectum regium, vicarium ſeneſchalchi, & præfectum minorem, qui eſt minor vrbis iuridicus, qui iudicarent de ſcholaſticorum controuerſiis, ſolida, indiuiduáque poteſtate: fuitque tunc ea poteſtas coniuncta cum ordinaria iuriſ- C dictione. Poſtea tamen nouus magiſtratus, conſeruator, à rege creatus fuit, cui prædicti ſe obiecerunt. & re controuerſa in ſenatu Pariſienſi, facta inquiſitione, num expediret hoc diſtinctum eſſe iudicandi munus, tandem placuit anno Domini 1578. nouum magiſtratum locum habiturum. i

3 Non debet ſe immiſcere conſeruator aut iudex ſcholaſticorum, negotiis illorum in vim priuilegij, in quibus actor eſt procurator principis, & ſcholaſticus reus, aut ſi dominus cenſualis petat à ſcholaſtico cenſum, aut alia iura debita ratione fundorum poſſeſſorum ab ipſo ſcholaſtico. k

4 Conſeruator ſeu rector vniuerſitatis, aut magiſtri, in his quibus conceſſa eſt illis iuriſdictio, poſſunt ſuas ſententias exequi, l ſi ſchola- D res habent ibi bona: quòd ſi non habent ad requiſitionem eorum ex authoritate iudicis, loci, in quo habent bona, exemplo aliorum iudicum habentium iuriſdictionem & imperium.

5 Cenſentur conſeruatores tanquam delegati à principe, ſi clerici ſint & pro clericis vel academia quæ magis eccleſiaſticæ habetur, à ſummo pontifice, in aliis a principe m, cum poteſtate quæ neceſſaria eſt ad iuriſdictionem exercendam. n

6 Poſſunt, nec negandum hic committi errata, vel abuſus, vel ex parte perſonarum, de quibus ius dicitur, vel ex parte iudicum aut conſeruatorum.

Sunt enim qui titulum ſcholaris vſurpantes, cùm tales non ſint, tamen priuilegiis gaudere & frui cupiunt. & conſeruatores quoque latiùs dilatant philacteria iuriſdictionis & poteſtatis quàm conceſſum ſit. Quibus à reformatoribus academiarum, vel à principibus ipſis prouidendum eſt, vt antea etiam alicubi proſpectum eſt.

a In §. pen. in proœmio pandectarum.

b auth. habita ne filius pro patre l. 4. C. [illegible] c gloſſ. ad d. authen. habita, ad verba, & vtrum. d c. ſi diligenti, de foro compet. auth. ſtatuimus C. de epi. & cle.

e Accur. ad §. penul. ad verbum profeſſores. in proœmio ff.

f conſtitutio Pij 4 ordine 92. ſub annulo piſcatoris, data anno 1563. ſeptem. incip. [illegible] in bullario Cherubini.

g dicto § penult. & ibi gloſ. in proœm. ff. interpretes ad d. auth. habita, ne filius pro patre. Specu. tit. de ſtatuto de reo. numero 5. & tit. de compe. iudi. add. §. 1 num. 16. & alij quos citat Horatius Lucius, tract. de priuilegiis ſcholis. priui. 64

h in l. de militibus, ibi ad [illegible] quibus [illegible], de conſtitut. & exhibitio. reorum. l. fin. de iuriſdictione omnium iudi. C. & ibi Bal. & Barth. [illegible] ibi gloſſa.

i refert Rhebuffus Choppinus lib. 1 in conſuetudines Andium [illegible] dominorum iuriſdictione

k de vtroque caſo tractat Papponius [illegible] des loges

l [illegible] & [illegible] Paris. ad c. [illegible] clericû [illegible] de foro compet.

m iuxta l. à diuo Pio de re iudica ff.

n l. 2. de iuriſ. omnium iudi. ff. l. [illegible] de offi. eius cui man. eſt iur. ff.

Præcipuus modus eſt o vt curent Summus pontifex & principes in quorum ditionibus ſunt ſita vniuerſalia ſtudia, eligi viros probos & peritos, quos cum poteſtate delegent ad videnda priuilegia academiarum, fundationes earum, & quid in illis conceſſum, aut muneris iniunctum: & inquirant, num ſecundum intentionem erectionum profeſſores, ſcholaſtici, & officiarij muneribus ſuis fungantur: num lectiones actúſve alij ſcholaſtici, & profeſſionis rite exerceantur, vel omittantur, & cur.

Quibus inſpectis & cõſideratis, facilis erit reformatio. Nihil enim aliud eſt reformare, quàm B reſtituere priſtinæ formæ, quæ viſa eſt iuſta fundatoribus: omnis enim res per quaſcunque cauſas acquiritur, per eaſdem facilè conſeruatur.

Detegentur abuſus ea ratione faciliùs, nempe ea omnia quæ non ſunt ſecundum vſum præſcriptum in diplomatibus fundationum, & priuilegiorum.

Et ſi appareat tantum eſſe abuſum, vel lapſum academiæ cuiuſpiam, vt præter vmbram nihil ampliùs retineatur cum nomine. curabunt principes vel per ciues aut prouinciales, vt ſtipendia ſufficientia concedantur ad conducendos viros idoneos & celebres, qui eam ſuo nomine & diligentia reſtituere integritati poſſint. aut illam ſupprimant, ne præiudicia ab inutilibus perſonis occupentur in præiudicium populi: ceſſante enim cauſa debet ceſſare effectus.

7 Dehinc rectoribus iniungenda viſitatio & C inquiſitio fundationum collegiorum, & reformatio ſcholaſticorum ibi degentium, cum cautione ne permittant ibidem alios quàm ſcholaſticos hoſpitari: neque etiam eoſdem ſcholaſticos diutius ibi reſidere, quàm fundatorum fuerit decretum, & voluntas: néve patiantur nundinationes ſeu venditiones locorũ collegialium, quæ pauperibus ſcholaſticis fuerunt tantum deſtinata.

8 Cauere etiam debent conſeruatores, ne ſcholaſticos nomine tenus, ſine teſtimoniali rectoris vel matriculæ quòd antè per ſex menſes ſtuduerint p, ob quam vti debent priuilegiis, ad participationem petitam eorundem admittant, ne præter priuilegia iudicent, aut contra: quæ idcirco deſcripta apud ſe habere debent, vt pro regula illis ſint.

9 Priuilegium ſcholaritatis academiæ, ſeu ſtu- D dij Pariſienſis, temporale eſt & reſtrictum ad certum tempus, habita ratione ſtudiorum ſeu facultatis quam quis ſequitur. Qui profitentur & docent, tandiu vtuntur priuilegiis quandiu profitentur & docent, & ſi per viginti annos continuos docuerint, priuilegium fit illis perpetuum quandiu vixerint in vrbe ſeu in dicta vniuerſitate. Scholaſtici verò ſtudentes in theologia per quatuordecim annos vti poſſunt priuilegiis ſtudij: in iure ciuili aut pontificio, per ſeptennium: grammatici, dialectici, phyſici, per quatuor non plures. vt declarauit curia Pariſienſis anno 1552. menſe Maij, eo quòd, vt liquet ex iure ciuili & pontificio, meta ſtudiorum ſeptennij q iuris pontificij. & iuris ciuilis quinquennij r, & theologiæ decennij impoſita eſt, quod & concordata gallicana comprobarunt s.

o Probarunt hoc remedium conſtitutiones habitæ ſuper comitiis Aurelianæ per Carolum 9. editæ 3. Ianuarij 1560. artic. 106. & conſtitutiones editæ per Henricum 3. ſuper comitiis Bleſenſibus artic. 66. & ſequentibus.

Leo 10 in bulla de officio, priuilegiis & immunitatibus doctorum, & ſtudentiũ anni 1513 ordine inter cõſtitutiones 2. in Bullario Cherubini rectori & reformatoribus dans hoc munus circueundi ſcholas, & videndi num doctores ſuo officio fungantur, & Becelius hanc curam obſeruando dat.

p vide conſtitutiones Ludouici 12. anni 1499 & Franciſci 1.

q c. cum ex eo, de electio. in ſex. vide tamê c. fi. de magiſtris li. 5. in 5.

r quibus in proœmio ff.

s vide §. præterea volumen verſ tempus & ibi gloſſas Rebuffi, de collatio. in pragma. ſan.

ro Refor

to Reformantur abuſus conſeruatorum per appellationem ab illis interpoſitam, ſicuti aliorum iudicum a.

a in l. 2. de appellat. lib. 49. Paill.

Porro contra ſententiam vniuerſitatis, vel rectoris, aut magiſtrorum Pariſiorum prouocatio facta legitur, vel recurſus habitus ad ſummum pontificem in c. ex literis, xj. de conſtitutionibus. b

b lib. 2. decretal. tit. 2.

Sic ſcholaſtici eiuſdem ſtudij Pariſiorum, adierunt ſummum pontificem, pro obtinenda licentia conſtituendi procuratorem, c cùm tamen illis de iure liceret ſine petitione.

c in c. quia in cauſis, 7. de procuratorib. lib. 2. tit. 18.

Et quia iudices delegati cenſentur in cauſis ſibi commiſſis a principe; ab eccleſiaſticis appel- A lari poterit ſummus pontifex, & princeps à temporalibus ſeu ſecularibus, per regulam generalem appellari à delegato ad delegantem d. vel ad proximum ſuperiorem conſeruatoris, vel iudicis ſcholarium, diſtinctione adhibita an ſit ſecularis, an laicus, iuxta ea quæ ſuis locis tractantur ab interpretibus iuris vtriuſque. e Conſulo tamen in hac parte priuilegia fundationum inſpici, & conſtitutiones principum quæ fiunt pro conſeruatione priuilegiorum. Nam ex his pendet vniuerſa ſtudiorum regula, & ex ſtatutis ſcholarium & doctorum a ſuperioribus principibus laicis & eccleſiaſticis confirmatis.

d c ſuper quæſtionum, de offic. delegat.

e vide pleniſſimè de hac quæſtione appellationis à rectore academiæ, & a magiſtris, ſeu doctoribus Panorm. in quæſt. 6. per totum.

DE REPVBLICA

ſiue,

DE ORIGINE ET CAVSIS principatuum.

LIBER XIX.

CAPVT VNICVM.

OMNIVM principatuum origo ſeu cauſa prima, eſt Dei lex, quæ ſua diuina potentia & ſapientia omnia perperuo & continuato ordine coniunxit, vt quæ contraria eſſe poſſent, ſéque mutuò tollere ſi ex diametro oppoſita relicta eſſent, temperamento ordinis, diſpoſitionis & officiorum, ſe mutuò iuuarent, continerentur, & veluti imperio & ſubiectione regerentur: vt diximus ab initio. Subinde, alia cauſa fuit ex neceſſitate humanæ ſocietatis. homo quippe dicitur animal ſociale ſeu ciuile aut politicum: iſque primùm ex exiguis initiis & numero pauco ad maiorem C & infinitum peruenit.

2 Adam primum ſolus creatus monarcha conſtitutus totius orbis, qui eius cauſa & ab eo naſciturorum creatus eſt: ipſe autem ad Deum colendum, & vt ei ſubiiceretur. hic eſt compendium totius mundi, & in quo cuiuſque naturæ ſunt obſequia & teſtimonia ſubiectionis, ſub illa anima cœleſti, immortali, quæ ei indita eſt, vt dominetur. ſic compoſitus primùm homo ex omni particula vniuerſarum ſubſtantiarum.

Habet enim mixtionem ex quatuor elementis, ex quatuor qualitatibus eorum, ex quibus ipſæ res inanimatæ conſtant & habent eſſentiam: habet cum plantis viuere vita vegetabili, quæ augmentum habet creſcendo: habet cum animalibus quæ mouentur per ſe, moueri & ſenſuum organa & actiones: hæc in corpore itaque eius conſentiunt. vt autem dominio alterius ſubiici D quàm propriæ ſubſtantiæ doceantur, habet animam rationalem, quæ ſupra omnia alia corpora præficitur: vtitur & fructibus terræ, animalium eſca, vſu, ſubiectione, delitiis. Sol, ſtellæ, omnia reliqua cœleſtia, inſeruiunt, ad eius vtilitatem laborant, quia ſapientia ſua dominatur aſtris.

B 3 Vti autem Deus hominem fecit vt ſibi ſoli ſubiectus, dominaretur exteris rebus mortalibus: ita indidit ei rationem, qua poſſet dominari, longè præſtantiorem tanquam legem viuentem & intimam: neque enim propter aliud homo dicitur factus ad imaginem & ſimilitudinem Dei, niſi quia ſui capax per rationem effectus eſt. Quare & recte philoſophi dixerunt naturas aliarum rerum regi à ratione ſeparata, velut ab intelligentia non errante: hominis verò rationem propriam coniunxerunt, quam dixerunt reginam in ſuo microcoſmo: quemadmodum ſuo modo, longe tamen excellentiore, Deus in macrocoſmo princeps. Rationem hanc primùm Deus indidit integram, putam, tanquam ſufficiens principium regitiuum ſuiipſius, & quoad Deum, & quoad proximum, & quoad corpus proprium, & quoad aliud quodlibet inferiorum. verùm obſcurato libro cordis per lapſum, & per diuerſas paſſiones obtenebrato, datus eſt liber extrinſecus continens leges & traditiones, quibus bonum à malo, iuſtum ab iniuſto diſcerni poſſet: idque per traditionem Dei, & hominum habentium lucidiora corda: vel per illuſtrationem diuinam, vel per humanam & diutinam inueſtigationem, & experientiam quid vtile, vel noxium eſſet, obſeruando, accedente & lumine naturali, non omninò extincto.

4 Hoc autem habuit homo, non ex propria virtute, ſed ex poteſtate à Deo conceſſa, qui cùm vellet imperium illi concedere, voluit quoque in eo ſignum obedientiæ, & ſeruitutis rerum omnium in eius corpore coniungere. ita ait Deus Geneſeos 1. verſ. 26.

Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, & præſit piſcibus maris, & volatilibus cœli, & beſtiis, vniuerſæq; terræ, omnique reptili quod mouetur in terra. & ver. 27. Et creauit Deus ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, ad imaginem Dei creauit illum, maſculum & fœminam creauit eos. Benedixitque illis Deus, & ait, creſcite, & multiplicamini, & replete terram, & ſubiicite eam, & dominamini piſcibus maris,

& volatilibus

& volatilibus cœli, & uniuerſis animantibus, quæ mouentur ſuper terram, &c. Et in eccleſiaſtico cap. 17. in principio.

Deus creauit de terra hominem, & ſecundùm imaginem ſuam fecit illum, & iterum conuertit illum in ipſam: & ſecundum ſe veſtiuit illum virtute. Numerum dierum, & tempus dedit illi, poteſtatémque eorum quæ ſunt ſuper terram: poſuit timorem illius ſuper omnem carnem, & dominatus eſt beſtiarum, & volatilium.

5 Rurſum, creauit Deus adiutorium ſimile Adamo, ſed non ex alia materia, vel aliunde, ſed ex latere eius, fœminam dico, vt ea principium vnde orta eſſet, & ex quo eſſet, teneretetur. Gen. 2. & d. ca. 17. eccleſiaſtic. æqualitas quodammodo primùm ei fuit cum viro, verùm poſtquam decepta fuit à dæmone, & ipſa decepit virum, quodammodo poteſtatem, aut æqualitatem amiſit, & ſuppoſita fuit poteſtati viri, Geneſ. c. 3. verſ. 16. ibi B *mulieri quoque dixit, multiplicabo ærumnas, & conceptus tuos: in dolore paries filios tuos: & ſub viri poteſtate eris, & ipſe dominabitur tui.*

6 Ex quibus ordinem deriuationis poteſtatis & principatus ſic obſeruamus, vt homo habuerit primum creatorem & Dominum vitæ & necis Deum: qui dedit ei legem vt princeps & dominus, poſt creationem dum eum conſtituit in paradiſo, præcepitquè ei dicens, *ex omni ligno paradiſi comede: de ligno autem ſcientiæ boni & mali, ne comedas: in quo enim die comederis ex eo morte morieris,* Geneſ. 3. verſ. 16. & ſeq. Ab eo rurſum ſuſcepit homo in omnem creaturam, & in ſexum fœmineæ poteſtatem. Ita omnis creaturæ nomine homo dicitur apud d. Mat. [a] *Ite, prædicate, euangelium omni creaturæ, &c.* Quò loci D. Grego. [b] *Nunquid fratres mei S. Euangelium, vel inſenſatis reb. vel brutis animalibus fuerat prædicandum? vt de eo dicatur C diſcipulis, prædicate Euangeliũ omni creaturæ. Sed omnis creaturæ nomine ſignatur homo. Omnis autem creaturæ aliquid habet homo. Habet enim commune eſſe cum lapidibus, ſentire cum animalibus, intelligere cum Angelis, &c.* *Atque Horatius,* [c]

a cap. 16.
b Homil. 29.
c Carminum.

Fertur Prometheus id eſt prouidentia Dei
addere principi. id eſt homini.
Limo coactus particulam vndique
Deſſectam, & inſani leonis
Vim ſtomacho appoſuiſſe noſtro.

Cùm itaque omnis creatura in homine agnoſcat quidpiam ex ſe, illi inſeruiens rectè ſuum imperatorem confitetur, iuxta illud Pſal. [d] *omnia ſub pedibus eius.*

d Pſal. 8. 7.

Et quamuis primus homo de terra terrenus ſibi rebelles creaturas ſenſerit, poſtquam ille rebellauit ſuo imperatori Deo, tranſgreſſus præceptum D eius, vt in eo in quo deliquerat etiam priuaretur, indignus imperare, qui neſciret maiori obſequi. [e]

e Geneſeos c. 3.

Tamen ſecundus homo de cœlo cœleſtis, ſibi imperium confirmauit, & regeneratis à ſe, ſanctóve ſpiritu poteſtatem reſtituit integram, & maiorem in nomine ſuo, ſeu in eius virtute. atque dedit poteſtatem ſpirituum immundorum, vt eiicerent eos, & curarent omnem languorem & omnem infirmitatem, &c. [f]

f D. Matt. c. 10. ver. 1. & 8. Mat. 3. verſ. 15. & 16. & 17. Lucæ 6. ver. 1.

Maior & poteſtas illa perſonis eccleſiaſticis, quibus clauis cœli data, ſoluendi, & ligandi ſuper terram. [g] & remittendi peccata. [h]

g D. Matt. c. 18. verſ. 18.
h D. Ioan. c. 10. verſ. 21. & 23.

Sed & congruebat, imò opus erat, vt Adam qui pater omnium per propagationem carnis eſſe debebat, fieret etiam pater per gubernationem, & inſtructionem. quare quemadmodum in artibus A pro corporis regimine neceſſariis fuit eruditus per inſpirationem diuinam non ſolùm ad eſſe, ſed bene eſſe, ita & eò magis opus fuit, pro bene eſſe ipſius animę quò ad ſcientias & virtutes diuinitùs illuſtrari & per ipſum priores filios, de generatione in generationes, ſicut notauit etiam Ioſephus in antiquitatibus. Acceſſerunt poſtea prophetæ, Dei mandata, & reliqua quæ ab amicis Dei aliis ad bene viuendum communicata à Deo, inſtituta & tradita aliis hominibus fuerant, in vſum reuocantes,

7 Generatione deinde ſequuta Adami & Heuæ, priorum parentum, cœpit aliud imperium neceſſarium in filios, ad eos alendos, conſeruandos, & promouendos commodè. illud eſt amicitiæ naturalis cura, & ſollicitudo in ſuos, non minùs quàm in ſeipſum: quia & nati ex ſubſtantia patris corporali participant parentibus. ita natura B parent liberi: vt viciſſim natura filiis proſpiciunt patres. Hinc familiæ ſub imperio patrisfamilias ſunt: & princeps ſocietatis illius familiæ qui ei prouidet, & à quo propagati primum fuerint, diuiſis familiis, diuiſi ſimiliter ſingulares rectores earum ex familiis primis, aliæ poſteriores ortæ, ſocietates maiores coniunctæ, pagos primùm, poſtea ciuitates conſtituerunt: qui illis præerant primùm, reges vel rectores ſocietatis fuerunt ciuilis: hinc gentes, & coloniæ ex ciuitatibus proceſſerunt, vnde & reges poſtea illis quoque propter conſanguinitatem primum. vt etiam optimè obſeruauit Ariſtotel. [i] quandiu autem viuebat ſenior vnius familiæ, tandiu is imperium gerebat: & filij nati pendente vita eius, non principes ſuorum natorum vel familiarum additarum ſed duces dicebantur ſub imperio ſenioris, vt oſtendit C Moyſes capite trigeſimoſexto Geneſeos. dum de Idumæorum ducibus agit viuente Eſau, qui erat pater Idumæorum. Eo autem suo mortuo, filij ſinguli ſuas familias ex ſe natis habebant, & imperium in ſuos.

i lib. 2. politic. cap. 1.

Et hæc incunabula prima fuiſſe regnorum legitimorum arbitror: & nugari eos qui fingunt homines primùm palantes in ſyluis habitaſſe feros, & poſtea ad ſocietatem & ciuilitatem conuocatos & principes inde ortos, vt videtur Vitruuius & alij tradere.

Exiſtimo enim priùs fuiſſe ſocietatem hominum naturalem, poſtea ciuilem, & ciuilem ex naturali natam & continuatam, donec per tyrannidem & ambitionem inuitis populis imperari cœptum eſt vi.

8 Non eſt tamen negandum, fuiſſe quoſdam homines qui efferatæ naturæ & deſerta loca in- D habitantes, ab omni humanitate, & ciuili, vel ſociali vera vita ſe ſeparauerint, vnde & Leleges populi, ſylueſtres, barbari, moribus inculti, ſine religione & Deo, qui degenerarunt à maioribus non magis quàm lolium à tritici natura.

Fuit tamen & inter illos quædam ſocietas & formula iuſtitiæ, qualis inter latrones eſt. Sicuti ante diluuium, Cain poſt necatum fratrem, egreſſus à facie Domini, habitauit profugus in terra ad orientalem plagam, & primus dicitur ædificaſſe ciuitatem quam ex nomine filij ſui vocauit Henoch [k]. Ante eam tamen fertur Cain, alium locum ædificaſſe à Ioſepho, Nais nomine: deinceps auctum familia hanc vrbem Enoch ſtruxiſſe, ibique primi regni, aut potius latrocinij, quo pij ad diluuium vſque infeſtati ſunt, formam & ſedem conſtituiſſe. conſentit & Beroſ. in 1.

k Gen. 4. verſ. 16. & ſeq.

Ante hos tyrannos & poſtea legitimi principatus perſeuerarunt in principibus familiarum. Sicque in diuiſione terræ, tempore Phaleg, cùm ædificari cœpit turris Babel, ſingulis familiis erant ſinguli duces & rectores, qui natos ex ſe & ſuis duxerint in diſtinctas regiones, ibique à regendo reges dicti ſunt. Deficientibus autem illis principibus ſine filiis, vel exiſtentibus illis inutilibus imperio & regimini, ex communi conſenſu incolarum cuiuſque regionis vel arbitrio ſeniorum vel electi ſunt principes, vel communi conſenſu electi tales qui curam & ſolicitudinem & regimen gererent eorum quæ in communi facienda erant, vel ad ſingulorum vtilitatem ex communi poteſtate & authoritate pertinerent.

Cùm enim ſociale ſit natura animal homo, & ſocietatem ſibi elegerit quorundam, neceſſe eſt vt modos continendi & regendi ſocietatem inuenerit quoque, & communi conſenſu compro- B bauerit conſequenter eorum authoritatem qui huic negotio vacarent. Ita Diuus Auguſtinus a generale pactum eſſe ait ſocietatis humanæ, obedire regibus ſuis. Hermogenianus Iuriſconſultus dilucide b teſtatur, ex iure gentium introducta bella diſcretas gentes, regna condita, dominia diſtincta. Et Pomponius alius iuriſcon. c Iuriſgentium, id eſt, ex iure quo gentes omnes ferè vtantur ait eſſe erga Deum religionem, & vt parentibus & patriæ pareamus: quarum, vt diximus, cauſam princeps legitimus ſuſtinet à Deo probatus, vt miniſter iuſtitiæ & æquitatis Diuinæ cum poteſtate quæ a Deo pendet. Hocque Ius humanum à regibus & Imperatoribus conſtitutum, voluit Deus ſeruari, & honorari reges, vt iuſſit per D. Petrum 1. Petri 2. reges reueremini; & iura humana, per Imperatores & Reges ſeculi Deus di- C ſtribuit generi humano. d

a lib. 3 confeſſion. c. 8.

b relatus in c. 5. quæ contra mores & diſtinctio.

c in l. ex hoc iure, ff. de iuſtitia & iu. lu. P. ai s.

d In l. 2. ciuitatu.

Poſt Cainum, Noachum & eius filios, alibi & principatus nati Plinius e Renam ciuitatem tradit primùm inueniſſe Ægyptios: popularem Atticos; póſtque Theſeum primum fuiſſe tyrannum Phalaridem Agrigenti.

e lib. 7. c. 56.

9 Colligimus hinc cauſam cur ante ambitionem principum, inueniantur fuiſſe in hiſtoriis tot reges, in omnibus regionibus orbis, ſeu reguli, qui erant veluti ſingularum ciuitatum rectores & principes, vel ſeniores, contenti ſuis finibus & colonis, dicti reges, vt in ca. 14. Geneſeos, Amraphel rex Sennar: Arioch, rex Ponti: Chodorlahomor, rex Ælamitharum: Thadal, rex Gentium: Sara, rex Sodumorum: Berſa, rex Gomorrhæ: Senaab rex Adamæ: Semebeth, rex Seboim: rex Balæ ſeu Segor: Melchiſedech, rex Salem; quæ erant ciuitates vnius regionis ferè vt ex cap. 19. Geneſ. & aliunde colligi poteſt. Sunt & D alij reges vſque ad vnum & 30. circa Iordanem, Ioſue cap. 12. Erant & olim, teſte Amiano Marcellino, plures reguli in Germania; erant tales plures in Gallia, qui poſtea ſublati ſunt & additi maiori poteſtati: alij nomine regio priuati, prouinciis, ditionibus, vrbibus & pagis illorum tranſlatis in alium titulum vel ducatuum, vel comitatuum, vel alterius generis. & in Germania adhuc plures vrbes ſui iuris relictæ, vel ſub propriis legibus & democratia ſunt, vel alicuius principis poteſtati ſubditæ ſub generali imperio viuunt. Manſit adhuc inter nos nomen, veluti veſtigium principatus ſeniorum, quod vulgo dicitur *ſeigneur*, is qui quibuſdam Dominus, dicitur, à verbo *ſenior*. & in quibuſdam rebuſpubli- A cis qui adminiſtrant dicuntur *anciani*, quaſi antiqui. & in germaniæ finibus *maieur* quaſi maior ætate per corruptam pronunciationem alicubi *maiore a maiori* nomine. Poſſunt & domini adhuc dici principes à domibus à quibus cæperunt legitimi principatus in familiam, & ea propagata in eiuſdem gentis homines f

f ex D. Auguſtino a ca. 6. ad c. 1. D. Ioanninis in ca. quo iure defendit villas & diſtin.

10 Inter omnes has poteſtas, inueniuntur quædam quæ olim iuſtę & legitimæ, & nunc malæ dicuntur: vt contra, quædam quæ olim iniuſtæ fuerunt, & nunc ex iniuſtis & tyrannidibus tranſlatæ ſunt vel euaſerunt in legitimos principatus per voluntatem Dei, vel effectricem, vel permiſſiuam. g

g li. 7 c. 56.

Permittit enim aliquando Deus affligi populum ſæpè per malos principes, vt eum emendet, vel vt peccatum ab eo commiſſum vindicet. vt ait Iob. cap. 34. verſ. 30. *qui facit regnare* B *hypocritam propter peccata populi.* nec eſt malum quod non fecerit in ciuitate dominus. h Et apud Iſaiam i *ego ſum Deus creans malum, & faciens bonum*: quod recte intelligunt Theologi, de malo pœnæ, hoc eſt de pœna cuius author eſt Deus vt iuſtus iudex k Et malorum pœna quæ à Deo eſt, malum quidem eſt malis, ſed in bonis Dei operibus eſt: quoniam iuſtum eſt, vt mali puniantur, vt explicat D. Auguſtinus. l Boni & mali principes, vt & dæmones, habent poteſtatem à Domino: ſed non ideo ipſi, ſi mali ſint, aut ſi poteſtate, quæ per ſe bona eſt, abutantur, immunes erunt à diuino iudicio. ſic quippe neceſſe eſt puniri malos; ſed non ideo, qui puniendi accipiunt poteſtatem à propriis delictis eximuntur, vt neceſſe quidem eſt eſſe ſcandala. ſed væ homini per quem ſcandalum m

h Amos 3.

i Iſa. c. 45.

k Lib. 2 magiſter ſententiarum, diſtinctio. 37. articuli finalis.

l Libro retractationum.

m Math. c. 18. verſ. 7.

C Et expediebat quidem vt vnus homo moreretur pro populo, vt prophetauit Caiphas Pontifex n Iudæorum de morte Chriſti. verùm non ideo Iudæi, Scribæ & Phariſei, innocentes, qui malo animo ob vindictam & inuidiam Chriſtum crucifixerunt. Ideo neque ſibi tyranni blandiri debent, quòd ſæpe populum & principes male & perniciose viuentes, opprimant, conculcent, & ſuis flagellis cædant: nam exequuntur quidem illi vindictam & iuſtum iudicium Dei, verùm non concurrit voluntas eorum cum effectu & cum voluntate Dei, potius ita ambitione, inclementia & tyrannide vtentes ad ſuum proprium commodum, vt inſeruiant ſuæ cupiditati, ambitioni, ſuperbiæ: quàm vt Dei honos & voluntas impleatur, vnde ex opere bono non habent meritum, ſed opere peracto & quieſcente ira Dei. ipſi vt flagella amplius non neceſſaria, in ignem mittuntur & leui negotio conuelluntur. Admonet il- D los Sapiens c. 6. verſ. 3. *præbete aures vos qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationum: Quoniam data eſt a domino poteſtas vobis, & virtus ab altiſſimo, qui interrogabit opera veſtra & cogitationes ſcrutabitur. Quoniam cum eſſetis miniſtri regni illius non recte iudicaſtis, nec cuſtodiſtis legem iuſtitiæ, neque ſecundum voluntatem Dei ambulaſtis. Horrende & cito apparebit vobis: Quoniam iudicium duriſſimum in his qui præſunt, fiet, &c.*

n D. Ioan. Euangelio ca. 11. verſ. 50.

Notiſſimum eſt, populum Iſraelem afflictum valde ſub Pharaonis imperio, ca. 1. Exodi, ob peccata: & tamen poſtea ipſum Pharaonem cum ſuo exercitu ſubmerſum. In captiuitatem ductus populus Dei ob abominationes ſuas & regum, vt liquet ex libr. 4. Regum & 2. Paralipomenon &

Machabæorum, ſed non ideo iuſtificati tyranni: quia nō erat eorum voluntas exercendi iudicium Dei, ſed ſuæ virtuti poteſtatem ea alio ſibi conceſſam, tribuebant: proinde & ipſi poſtea in iram Dei inciderunt, quod optime explicat Eſaias ca. 10. verſic. 5. & ſequentibus: *væ Aſſur, virga furoris mei & baculus ipſe eſt, in manu eius indignatio mea. Ad gentem fallacem mittam eum, & contra populum furoris mei, mandabo illi vt auferat ſpolia & diripiat prædam, & ponat illum in conculcationem, quaſi lutum platearum. Ipſe autem non ſic arbitrabitur, & cor eius non ita exiſtimabit, ſed ad conterendum erit cor eius, & ad internecionem gentium non paucarum. Dicet enim, nunquid non principes mei, ſimul reges ſunt? nunquid non Charcamis, Sic Calano: & vt Arphad, ſic Emath: nunquid non Damaſcus ſic Samaria? Quomodo inuenit manus mea regna Idoli, ſic & ſimulachra eorum de Hieruſalem & de Samaria. Nunquid non ſicut feci Samariæ & idolis eius, ſic faciam Hieruſalem, & ſimulachris eius. Et erit cum impleuerit Dominus cuncta opera ſua in monte Sion, & in Hieruſalem, viſitabo ſuper fructum magnifici cordis regis Aſſur, & ſuper gloriam altitudinis oculorum eius. Dixit enim in fortitudine manus meæ feci, & in ſapientia mea intellexi: & abſtuli terminos populorum. & principes eorum deprædatus ſum, & detraxi quaſi potens in ſublimi reſidentes, &c.*

Quia fecerunt malum in conſpectu Domini Dei ſui filij Iſraël, ſeruientes Baalim & Aſtaroth, iratus contra Iſrael Dominus, tradidit eos in manus Chuſan Raſathaim regis Meſopotamiæ, & ſeruierunt ei octo annis, donec clamantes ad Dominum ſuſcitauit illis ducem qui eum regē prælio ſuperauit, ruſúmque derelinquentibus Dominum, Dominus cōfortauit Eglon regem Moab aduerſus eos. Sed dum clamaſſent ad Dominum, ſuſcitauit eis ducem Aod, qui eum necauit, & liberauit populum à ſeruitute. [a] a Iudic. 3.cap.

Memorat exemplum mirabile de Mycernio rege Ægyptiorum, Herodo. lib 2. Poſtquam enim durè & tyrannicè regnaſſent per plures annos, Cherpes nēpe per quinquaginta annos, & Chephrenes eius filius per quinquaginta ſex annos, & ita per centum & ſex annos, Ægyptij in omni calamitate verſati eſſent, ſuſcepit regnum Mycerinus Cherpis filius, cui ex vrbe Buti venit oraculum: fore vt ſex omnino annos viueret, ſeptimo vita defuncturus eſſet: quod cum ipſe ægrè ferret, miſit ad oraculum contumelioſas querimonias, quod cùm pater ſuus & patruus, qui deorū immemores templa clauſerant, hominéſq; perdiderant tandiu vixiſſent: ipſe piè faciens tam citò vita erat defuncturus, cui rurſum veniſſe dicuntur ex oraculo reſponſa, *ea propter ipſum vitam finiturum, quod non idipſum ac parentes faceret*: oportuiſſe enim Ægyptum centum quinquaginta annis affligi, idque duos qui ante eum fuiſſent didiciſſe: ipſum verò nequaquam.

11 Sed & permittitur malis regnum à Deo & poteſtas, vt boni ab illis agitati meliores, & maiori corona digni fiant, & gloria Dei appareat, vt quando ſub imperatoribus & regibus ethnicis, fideles & Chriſtiani fuerunt varijs martyrij coronis donati: & confeſſores & alij Chriſtiani conſtantiæ ſuæ & fidei probationem celebriorem ediderunt. Fuerunt & plures ex principibus infidelibus, conſtantia martyrum, vita & eloquiis ad fidem conuerſi, qui deinde vberiorem fructum Eccleſiæ Chriſtianæ pepererunt. Et in ſumma, vt ait diuus Auguſtinus [b], *non ſine cauſa Deus patitur malos: nec putandum gratis eos eſſe in hoc mundo, & nihil boni de illis agere Deum: cum omnis malus aut ideo viuat vt corrigatur, aut vt per illum bonus exerceatur.* b in Pſal.54.

Quare in mundo, non minùs ſunt vtiles ſæui, trices, immites principes quam boni, nec minùs poteſtate Dei inualeſcunt quam optimi: vt inter medicinæ remedia non tam vnctiones, frictiones, dulcia & alia amicabilia, & grata adhiberi debent ad ſalutem, quantùm aliquando cauteria, acria, expurgantia, & amara, & miſſio ſanguinis deſiderantur.

12 Sed neque & mali poſſent potentia vti, niſi concederetur deſuper [c], metuenda nobis hæc conceſſio potentię, quæ in ira iuſta Dei datur tortoribus. c D.Ioan. cap. 19.

Poſtulanda autem & ſequenda maiori ſtudio, quæ ad defenſionem & ad conſeruationem populi datur, quæ eſt coniuncta cum ſapientia & paterna benignitate: duo ſunt quæ ſolent mutuò relatiuè conſiderari, rector & populus; vt enim malitia populi prouocat iram Dei ad mittendum rigidiorem præpoſitum: qualis eſt rector ciuitatis, tales & inhabitantes in ea. Rex inſipiens perdet populum ſuum, & ciuitates inhabitabuntur per ſenſum prudentium: In manu Dei poteſtas terræ, & execrabilis omnis iniquitas gentium, & vtilem rectorem ſuſcitabit in tempore ſuper illum: In manu Dei, poteſtas hominis, &c. Eccleſiaſtici capite decimo, & ſicut diuiſiones aquarū, ita cor regis in manu Domini, quocunque voluerit inclinabit illud [d].

Timēda illa vox ſuperbienti in regno ſuo Nabuchodonoſor reddita cœlitus, fœnum quaſi bos comedes, & ſeptem tempora mutabuntur ſuper te, donec ſcias quòd dominetur excelſus in regno hominum, & cuicunque voluerit det illud [e]. d Prouerb.cap. 21.verſ.1. e Daniel ca.4. verſ. 29.

12 Adfert Ariſtoteles [f], alias cauſas originis regum & tyrannorum, inter quas ait regiam poteſtatem & optimatum, pro tutela præſtantium virorum repertam contra populum: atque regem ex præſtantibus per excellentiam, vel rerum geſtarum quæ fini à virtute, vel per excellentiam huiuſmodi generis: Tyrannum verò, habere originem à populo & multitudine contra nobilitatem, vt populus iniuriam ab illis non patiatur. Verùm tales tyrannides ita quaſdam conſtitutas: alias autem priùs ex regibus tranſgredientibus patria iura, & affectantibus magis dominari. Alias ex electis ad principales magiſtratus. Alias ex paucorum potentia eligentium vnum aliquem ad maximos magiſtratus. Phidon apud Argos, & alij alibi, regiam poteſtatem habentes, tyranni facti ſunt. Circa verò Ioniam tyranni & Phalaris ex honoribus: Panetius quoque in Leontinis, & Cypſellus Corinthi. Piſiſtratus Athenis, alibi & Dionyſius Syracuſis, & alij alibi: vt Sylla & Iulius Cæſar apud Romanos. f lib. 3 politic. cap.10.

13 Rurſum ſignificantiùs, Regia poteſtas inſtituta eſt ſecundum optimatum gubernationem. Eſt enim ſecundum dignitatem, vel per virtutem propriam, vel generis, vel per beneficia collata, vel per iſta ſimul, vel potentiam. Omnes enim qui maxima beneficia in ciuitates gentéſque contulerunt, vel qui eam facultatem habuerunt vt conferre valerent, hoc honore potiti ſunt: Alij bello conſeruatis populis ne in ſeruitutem deuenirent, quemadmodum Codrus: Alij à ſeruitute liberatis, vt Cyrus: Alij quòd condidiſſent vrbem, vel quòd regionem acquiſiuiſſent, quemadmo-

dum Lacedæmoniorum, Macedonum, & Moloſſorum regis: Alij quòd ſpecimen iuſtitiæ in conſeruatione quietis edidiſſent, vt Deioces apud Herodot.

14 Sunt & orti principatus monarchiæ etiam ex exiguis initiis, quæ adeò excreuerunt, vt vi & armis domuerint poſtea & oppreſſerint ciuitates & prouincias; ambitu, dominandive cupiditate, & vt ditarentur ſpoliis aliarum nationum.

Primùm, inquit Thucydides in primo, Græci olim & Barbarorum quicunque in cōtinenti maritimi erant, quique inſulas incolebant, vbi cœperunt crebrius alij ad alios nauibus tranſire, ad latrocinium conuerſi ſunt, ducibus viris mediocris potentiæ, tum ſui quæſtus, tum pauperum victus gratia, atque adorti ciuitates muro vacantes, vicatimque habitatas diripiebant, ac maximam victus partem hinc comparabant, nullo ob id pudore, cùm non nihil id gloriæ adferre videbatur, imo latrones ſe dicebant. Et hæc fuerunt illis indebiliores dominandi principia, vt & pyratis cæteris, quos partim Minos in Græcia expulit in ſe prædam transferens, & imperium maius ex minoribus pyraticis conſtituens, vt Pompeius ſuo tempore nomine Romanorum. Equidem illi parui latrones: monarchæ verò, qui armis finitimos ſine cauſa inuaſerunt, magni latrones. Qualis & Alexander Magnus, cui nec vniuerſus ſibi ſuffi-
ce videbatur orbis, prædis, cladibus populorum nobilitatus. Item Sylla, Marius, Iulius Cæſar, & cæteri ſimiles, qui ſibi vſurparunt aliorum dominationes variis artibus, & crudeliſſimis facinoribus aut dolis.

Sitalces Thracum rex cùm anguſti admodum agri regnum accepiſſet, fortitudine & prudentia in diuerſas gentes, amplum ſibi parauit imperium a.

[a Diod.lib.12.]

15 Suaſit neceſſitas & exigentia negotiorum, vt vel Deus daret principem egentibus regimine, vel ipſi ſibi eligerent: vt dum ante dictum eſt, ob metum Pharaonis & oppreſſiones miſſum Moyſem à Deo ſaluatorem & liberatorem populi: poſtea Ioſue electum, & alios duces Dei monitione & ſollicitudine populo Hebræo datos. Et populus idem videns quòd Naas rex filiorum Ammon veniſſet aduerſum ſe, timuit & poſtulauit ſibi dari regem. 1. Regum cap. 12. verſ. 12.

16 Fuerunt & inter Tartaros olim habitantes in Imao, parte montis Tauri, qui Belgiam dicuntur ab Haytone b more belluarum ſylueſtres, ſine lege & fide, vagi per nemora, paſtores: inter quos fuerunt quædam familiæ dictæ Malgotz, quæ cōuenerunt in vnum locum, & primùm ſibi elegerunt duces, ſubiiciebantur tamen nationibus vicinis & grauiſſimis premebantur oneribus: donec accidit, vnum ex illis ſenem nomine Cangium viſione excitatum eſſe ad regnum Dei voluntate cum fidei Chriſtianę propagatione inſtituendum. apparuit enim ei in ſomnis eques quidam armis indutus, inſidens equo albo, qui eum ex nomine interpellauit, & ita alloquutus eſt: Cangi eſt Dei immortalis volūtas vt breui rector & rex ſis Tartarorum qui Malgoti dicuntur, & liberes eos à ſeruitute qua diu opprimuntur, & vicinæ nationes illis ſubiiciantur. Quo intellecto Cangius cùm ex Chriſti mandato hoc ſibi iniunctum munus crederet, mane conuocauit ſeptem nationum Malgotorum principes ſeniores & duces, & recenſuit viſionem, quam primò ipſi ridiculam rati ſunt, donec adueniente nocte omnes eundem

[b parte 1. hiſtoriæ orientalis cap. 2.]

equitem viderunt & audierunt, iubentem vt Cāgio obtemperarent: quamobrē conuocato omni populo iuſſerunt, vt Cangio obedirent, atque ipſi primùm principes iuramentum fidelitatis præbuerunt, eúmque nominarunt primum imperatorem Caan, ſua lingua, id eſt, regem, vel imperatorem, à quo qui ſucceſſerunt appellati quoque fuerunt. & magnum nomen adepti ſunt, & priùs per illum regem ſubacta Georgiana regione, Armeniáque Maiori, & inde Polonia, & Hungaria vaſtata, vt ſcribit Blondius c, & Platina d.

[c lib. 7. deca. 2.]
[d ſub Honorio III. circa annum Domini, 1225.]

17 Antea anno Domini 1057. Turcomani, qui nunc Turcæ dicuntur, quo tempore Saraceni vel Agareni inter ſe diſſidebant. & à Chriſtianis vincebantur, rebellarunt quoque ipſi aduerſus Saracenos & elegerunt ſibi ex ſuis regem nomine Sadonem, vt ait idem Haytonus Armenius e regnúmque occuparunt Aſiaticum.

[e par. 1. hiſtoriæ orientalis, capit. 6.]

Phrygi ortis ſeditionibus poſt nuptias cùm illæ componi nō poſſent, conſulto oraculo reſponſum acceperunt, rege in diſcordiis opus eſſe, & ita creauerunt regem primum Gordium Iuſtinus in xj.

18 Lōgobardi cùm per annos decem ſub poteſtate ducum fuiſſent, tandem communi conſilio Flauium Autharij Clephonis regem ſibi ſtatuerunt, cui ob reſtaurationem regni, duces qui tunc erant, mediam totius ſubſtantiæ ſuæ partem contribuerunt: vt eſſet, vnde rex ipſe ſuis qui ei obſequebantur, per diuerſa diſtributi officia alerentur, ita factum illud mirabile dicit Aimon f. vt in gente Longobardorum nulla eſſet violentia, nulli ſtruerentur iniuriæ, & vnus quiſque quò liberet ſecurus ſine timore pergeret. Idque tempore Mauricij imperatoris & Childeberti règis Francorum.

[f lib. 3. de geſtis Francor. cap. 36.]

19 In tanta, inquit Iuſtinus, lib. 44. ſeculorum ſerie, nullus Hiſpanis dux fuit magnus præter Viriatum, qui annos decem Romanos varia victoria fatigauit, (adeò feris propiora quàm hominibus ingenia ſunt) quem ipſum, non iudicio populi electum, ſed vt cauendi ſcientem, declinandorúmque periculorum peritum ſequuti ſunt. Cuius ea virtus continentiáve fuit, vt cùm conſulares exercitus frequenter vicerit: tantis rebus geſtis, non armorum, non veſtis cultum mutauerit, ſed in eo habitu quo primum bellare cœpit, perſeuerauerit, vt quiuis gregarius miles ipſo imperatore etiam opulentior videretur.

20 Amazonum regnum, longe mirabilius habuit initium: cuius meminit Iuſtinus ex Trogo. lib 2. apud Scythas, inquit, tempore Nini, duo regij iuuenes Plinio & Scholoythus, per factionem optimatum domo pulſi, ingentem iuuentutem ſecum traxere, & in Cappadociæ ora, iuxta amnē Thermodoonta conſedere, ſubiectóſque Themiſcyreos campos occupauere. Ibi per multos tot annos ſpoliare finitimos conſueti, conſpiratione populorum per inſidias trucidantur. Horum vxores cum viderent exilio ſuo additam orbitatem, arma ſumpsêre, finéſque ſuos ſubmouentes primò, mox inferentes bella, defendunt, & ita interfectis etiam qui domi remanſerant viris, regnum inſtituerunt reginarum duarum.

21 Ex leuibus initiis originem quoque habuerunt regna, quæ poſtea in monarchias vel ampliſſimas ditiones peruenerūt. Sic enim natura comparatum, vt etiam magna ab exiguis principiis orta, in amplitudinem perueniant.

Nam mora dat vires teneras mora percoquit vuas

Et vali

Et validas ſegetes, quod fuit herba facit.
Quæ præbet latas arbor ſpatiantibus vmbras,
Quo poſita eſt primum tempore virga fuit.a

a Ouid. 2. de remed.

Qui exploratiſſime, inquit Thuci. In 1. Peloponenſium, geſta, à maiorib. natu ſibi per manus tradita, cognouerunt, Pelopem primum vi pecuniarum, quam portans ex Aſia venit, parata ſibi inter inopes potentia, etſi peregrinus erat, tamen cognomen regionis obtinuiſſe, & imperaſſe dicunt.

22 Regnum Aſſacinorum fuit olim vicinum terræ promiſſionis exiguum, non plus quam tredecim ciuitates ſeu oppida & caſtra continens, quorum incolæ ſine fine & lege viuebant, cuius rex à vicinis regibus, imo & totius orbis timebatur: non quidem ob ſtrenuitatem aut potentiam, quæ quidem exigua erat: ſed quia habebat ſubditos ita mandatis eius ſedulò obtemperantes, vt pro exequendis illis libere & ſponte morti cuiuſcumque generis ſe offerrent, & proinde reges & principes qui armis & aliis contentionibus inter ſe dimicabant, & odia vindicabant; illum Aſſacinorum regem rogabant vt vnum aut duos ſibi mitteret, qui inimicum ſuum necarent: quod ſi à rege impetraſſent, proculdubiò eam ob rem miſſi Aſſacini mandata ſibi à rege omni ſtudio exequi conabantur, nec vnquam ab eo quieſcebant animo donec mandatum ſibi, regem aut hominem, intèremiſſent. nihil metuentes deprehendi vel intercipi, vel ſupplicio deprehenſi affici. Horùmque metu inoleuit mos & conſuetudo regum Gallorum, ſatellitibus & militibus ſtipatos incedere, quia deprehenſi ex huiuſmodi hominibus quidam miſſi à Turcis, vt regem necarent. Durauitque illud regnum ſicariorum hominum, vſque ad Mangonem Caanum ſeu Imperatorem Tartarorum, qui data manu armata Halconi fratri regis Armeniorum, inuaſit prædictum regnum Aſſacinorum ex improuiſo, excepto caſtro vel caſtello Tygado, vbi rex Aſſacinorum habitabat tanquam in loco munitiſſimo, quo loci paſſus eſt & ſuſtinuit obſidionem Tartarorũ per 27. annos, poſt quos ob defectum veſtimentorum non alterius rei ſe dederunt regi Armeniæ, & Aſſacini inde pulſi negati vel relegati, vt ſcribit Haytonus Armenius b. Eo pertinet decretalis edita in concilio Lugdunenſi ſub Innocẽtio IV. relata in c. 1. de homicid. in ſex. incipiens *pro humani redemptione generis*.

b Parte 5. hiſtoriæ Orientalis cap. 10.

23 Quo tempore Seleuci & Antiochi regum Macedonum diſcordia creuit, qui dum ſibi mutuò eripere regnum volebant omiſerunt perſequi defectores, Arſaces vir ſicut incertæ originis ita virtutis expertæ, ſolitus latrociniis & rapto viuere, accepta opinione Seleucum à Gallis in Aſia victum: ſolutus regis metu, cum prædonum manu Parthos ingreſſus, præfectum eius Andragoram oppreſſit, ſublatoque eo, imperium gentis inuaſit. Nam magno deinde poſt tempore Hircanorum quoque regnum occupauit & poſtea Parthicum

A regnum formauit.c

c Iuſtinus lib. 41.

24 Sclauorum gens quæ & Vuinidij dicuntur, cùm excuſſerunt iugum Hunnorum ſeu Auarorum, Samonem quendam Senonicum Frãcum mercatorem, in regem propter ſtrenuitatem primum delegerunt anno quadrageſimo principatus Clotharij regis Francorum d.

d Vt refert Aymo li. 4. de geſti. franc. cap. 9.

25 Carthaginenſium imperium, ſi credamus Appiano Alexandrino e, propemodum ridiculum habuit initium, annis quinquaginta ſecundum illum ante conditum Ilium. Siquidem ſcribit, Didonem mulierem Tyriam poſt maritum ſuum à Pygmalione Tyri Tyranno interfectum, cum theſauris & viris multis in Africam tyrannidem fugientes, veniſſe & petiiſſe ab Afris tantum loci ad inendendum quantùm tauri tergus comprehenderet. Riſerunt illi Phœnicum ſordes & puduit tantillam rem pernegare. Phœnices verò ſe-

e In libr. de bellis Punicis.

B cto in orbem corio ſic vt vnam corrigiam efficerent tenuiſſimam, circundederunt locum vbi fuit arx Carthaginenſium, quam inde Byrſam nominarunt. Dehinc procedente tempore ex hac ſede incurſantes finitimos & vincentes, nauibus quoque victum quærentes more patrio, etiam vrbem circundederunt, iamque potentes obtinuerunt Africam mari late Imperãtes, Sardinam, Siciliam, Hiſpaniam, paſſimque deductis Coloniis ſic imperium acquiſierunt Græcorum conferendum viribus, Perſarum verò opibus

Idem ferè & ſimile initium regnandi Saxonibus, in Anglia. nam cùm Britanniæ partem Scoti & Picti occupaſſent nec ampliùs reſiſtere poſſent, vocarunt Ethnicam Anglorum gentem, nempe Saxones in auxilium & ſui defenſionem, quibus tantum terræ datum eſt quantum corium tauri per corrigias potuit extendi, vnde poſtea gens illa

C ſibi dominationem vſurpauit, vt ſcribunt Krantius f Polydor. Virgil. g Sigibert.

f Lib. 1. cap. 18.
g lib. 5. Hiſtoriæ Anglicæ.

26 Factum etiam mortuis Monarchis, vt qui duces eorum eſſent, & præfecti regionibus eſſent, ſibi nomina & diademata impoſuerint, vt poſt mortem Alexandri Magni Satrapæ, reges ſe fecerunt, vt in Syriacis Appianus Alexandrinus.

27 Effecit aliquando neceſſitas, vel ambitio populi, vt relictis propriis ſedibus in quibus ſatis commodè viuere non poterant, in alias commigrandum regiones putarent ſatiùs. Et ita immiſerunt quaſdam nationes, vel vicinas vel diſtantes. Imperia, & gubernationes, vt poſſeſſiones ſibi vindicarent.

Sicut Heluetij tempore Iulij Cæſaris decreuerant Galliam occupare, & ideo de finibus ſuis cum commeatu trium menſium egreſſuri oppida omnia incenderunt numero ad duodecim, vicos ad

D quadringentos, & priuata ædificia, omnéque frumentum, præter quod portaturi erant, vt domum reditionis ſpe ſublata, paratiores ad omnia ſubeunda pericula eſſent. Et ita eius rei gratia duces ſibi & ſonos conſtituerunt h.

h Iulius Cæſar lib. 1. de bello Gallico c. 2. & 3.

DE REPVBLICA ſiue,

DE DVRATIONE, ET RRINCIPATVVM ab initio per diuerſas orbis partes.

LIBER XX.

CAPVT VNICVM.

AB orbe condito rerum omnium princeps cõſtitutus Adã primus homo, vt antea diximus ſolus : neque alius credendus eſt imperaſſe filiis & nepotibus, pręter ipsũ legitimè, ideo tandiu eius monarchia durauit, quandiu vixit. Refert autem Rabbinus Iſaac in Geneſim, quòd Adam conſpicatus filios filiorum, & nepotum ſuorum vſque ad ſeptimam generationem, mortuus eſt annos natus 930. & ſepultus eſt in terra Iſraël prope agrum Damaſcenum, vbi & fuerat creatus, & vbi etiam illa ætas traducta fuerat hominibus nondum diſperſis. Quanquam ſacri patres quidam, quod pertinet ad locum ſepulturæ, variauerint, & ſit traditio, ſepultum fuiſſe in monte Golgotha, in quo crucifixus eſt Dominus, vt Origen. tractatu 35. in Matthæum, Epiphanes in fine Panarij, Athanaſius lib. de Paſſione Domini. Theophyl. in ca. 27. Matthæi. Cyprian. ſerm. de reſurrectione, Ambroſ. lib. 5. Epiſt. epiſt, 19.

2 Certum tamen eſt, quòd ſub tempore monarchiæ eius Adami, cœperũt eſſe duces duarum ciuitarum, & duorum imperatorum in genere ratione vitæ æternæ aut ſalutis animæ : vna ciuitas dicitur terreſtris, mundana diaboli, Babylonia & cõfuſio; alia cœleſtis æterna, Dei, Hieruſalem cœleſtis. prioris ciuis primus dicitur Cain, qui necauit Abel; Alterius Dei & iuſtorum primus fundator, quæ ad hunc vſque diem peregrinatur in hoc mundo, multis calamitatibus obnoxia.

3 Primus etiam ante diluuium Cain ſecundum Ioſephum ſpeciem regni conſtituit vel tyrannidis, vt poſt diluuiũ Nimbroth. Et ædificauit primus Cain quendã locum nomine Nais, poſtea ciuitatem, auctus familia : ibique primi regni vel latrocinij veſtigium & ſedes; nam eius progenies quæ poſtea imperauit, pios vſque ad diluuium infeſtauit continuò, dehinc ædificauit ciuitatẽ Enos poſt Nain a nomine filij ſui Enos a, quam ſedem tyrannidis poſuit viuente patre Adamo, vt teſtatur Beroſius in 1. cùm dixit eam fuiſſe vrbem maximam gigantum, qui vniuerſo orbi dominabantur ab occaſu ſolis ad ortum. Quamobrem illa vnica fuit Tyrannis fundata à Caino, quæ durauit vſque ad diluuium in eius poſteritate. Voco tyrannidem imperium Caini verius quàm regnum, quia ipſe ſe ſubduxit ab imperio paterno: & contra imperium & regnum paternum, ſuam poteſtatem vſurpauit: atque à legitimo rege & duce Adamo, ſubditos naturali iure deſcendẽtes ſibi per vim ſubiecit, & oppreſſit.

a Geneſ. c. 4

4 Poſt diluuium fuerunt dynaſtiæ ſeu potentatus primi in Ægypto, à diluuio vſque ad 43. Nini, vt ſcribit Euſebius de tẽporibus. Fuerunt quindecim; prima omnium, ſecundum Beroſum fuit Cameſi: quem inter primos Deos iuniores vocarunt Saturnum Ægyptij, vt indicat Beroſus: feruntque dynaſtias illas ſingulas duraſſe ſeptem annis, ſub duodecim diis primis maioribus Ægyptiorum: hoc modo, anno à diluuio 131. teſte Beroſo, Chemeſſenus primus, tenuit Dynaſtiam annis ſeptem: anno 43. Nini ortus Abraham, vt Euſebius comprobat, quo anno cœpta eſt decimaſexta dynaſtia ſub Oſyride, qui conceſſit Dynaſtiam Thebeis, durauitque iſta annis centum, & nonaginta, vt Ægyptij ſupputant, & Euſebius. Ab hac emerſit decimaoctaua Diapolytanorum, annis 348. Hinc in diuerſis locis Ægypti dynaſtia ſub diuerſis Larthibus, id eſt ſummis principibus dynaſtorum imperantium, per annos centumnonaginta quatuor, quæ iterũ in Diapolitanos regreſſa eſt, & vigeſima dynaſtia dicta ſine larthibus, vt notatur in ſupplemento Manethonis, quo loci & videndus Annij commentarius, & Euſebius.

Diapolitani dicti à duabus ciuitatibus in ſuperiori Ægypto: eſt enim Dioſpolis magna, & parua, quæ & Iouis ciuitates Plinio, vt teſtantur Ptolomæus, Strabo, Stephanus. Cum his annotandum duco, fuiſſe & tempore Nembrothi, primi Saturni, vt loquitur Beroſus in 5. ac regis Babylonis, alias colonias per orbem miſſas cum ſuis ducibus, ac dynaſtis : quemadmodum anno illius regni 10. Comerus Gallus poſuit colonias ſuas in regno, quod poſt, Italia dicta eſt. Item anno eius Nimbrothi 12. Iubal condidit Celtiberos: & paulò poſt Samotes, qui & Dis Celtas, an. 15. Nimbrothi. Oceanus ad Ninum Ægypti conſedit aliique plures idipſum dehinc fecerunt, vt ſcribit Beroſus prædicto lib. 5. Quod fideliùs recenſetur a Moyſe Geneſeos c. 10. & 11. dum deſcribit familias Noachi, à quibus diuiſæ ſunt gentes, iuxta populos & nationes ſuas poſt diluuium. Colligunt autem ex c. 11. Geneſeos, monarchiam, & dynaſtiam populi non fuiſſe conſtitutam diuiſim, ante ædificationem turris Babel, quam ædificare decreuerãt filij, & nepotes Noë, antequam ſeperarentur à communi ſocietate, in qua tunc vixerant à Diluuio ad celebrandum nomen ſuum, antequam diuiderentur in vniuerſas terras.

5 De Ægyptiis Herodotus lib. 2. refert quæ audiuerit de illorum regno ab illis: dixerunt enim à primo rege illorum, vſque ad Sethonẽ, qui erat tunc poſtremus ſacerdos Vulcani & rex, fuiſſe progenies hominum trecẽtas quadraginta vnam. Trecentæ autem progenies decem millia annorum valent, inquit, nam tres virorum progenies centum anni ſunt, vna & quadraginta, quæ reliquæ ſunt vltra trecentas, ſunt anni mille, trecenti quadraginta, & ita numerabant trecẽtos quadr

gi

ginta quinque reges per ordinem ſucceſſionis,& ex piromi piromim procreatum.ſic enim πίρωμις Græca lingua capoſitum, καλὸς κἀγαθὸς,id eſt, honeſtus & bonus: neque enim putabant deos dici debere, ſed à diis diſtantes, nec hominem progenerari à Deo putabant.Ante hos verò reges viros,regnaſſe in Ægypto deos principes, quorum poſtremum aſſerebant Orum Oſiris filium. Orus dicitur Græcis Apollo, Oſiris verò Dionyſius ſeu Liber.

6 Legimus monarchias plures diu ſuperſtites fuiſſe, & nullam Aſſyriorum diuturniorem. In qua fuerunt reges 36. quorum primus fertur Ninus,& poſtremus Sardanapalus.ex quorum temporibus quibus regnarunt, colliguntur mille ducenti & triginta nouem anni quibus ſtetit illud imperium,quod in orbe primũ fuit Aſſyriorum. Poſt quod aliæ monarchiæ prodierunt.a Colligitur autem & regum & regni illorum ſeu annorum imperij, numerus, ex Euſebio, Metaſthene, Beroſo, Iuſtino, ex Trogo in primo & aliis.

a Secundũ Iuſtinũ in 1. per mille trecẽtos annos durauit. Diodorus verò Siculus lib. 3 vult à Nino ad Sardanapalum, triginta numero reges imperium Aſſyriorum tenuiſſe, annis mille trecentis & quinquaginta, vt C has[?] in ſecundo libro ſcribit. Secundũ Metaſthenẽ à Nino vſque ad Sardanapali finem, anni ſunt 1324. ſecundum Euſebiũ verò 1239. ſequutus autẽ à Beloso vſque ad monarchiam Aſſyriorum Ninũ, 249. vt notat Annius in Metaſthenem de æquiuocis temporum. Omitto hic controuerſias de antiquitate regni Aſſyriorum, quas contra prædictos authores refert Genebrardus libro 1. Chronographiæ,quæ apud illum videri poterunt. In anno mundi 356. Propterea enim ad antiquiora ſecutus cõmunem ſententiam quam & ipſe ſequi vt ... [illegible] ... verò nunquam fui... ſingulorum authorum ... eandem ſententiam, qualis ... à Herodoti,dum ait in pr... hæc verba. *...gnatur tamen Aſſyrij annis quingentis viginti ſuperioris Aſia... primo Medi ab ipſis deficere cæperunt,&c.* Minus quæ ſequendus Paulus Oroſius, dũ lib. c. 12. aſſerit Aſſyriorum ... mille ... centum ... annos, ... ad ... per quinquaginta ... reges poſſeſſum.

Aſſyrij nominati ſunt à Nini nomine, qui nomine proprio Aſſyrius dicebatur: vt ciuitas Niniue,a nomine Nini. vt ſcribit Xenophon antiquus author libro de æquiuocis, qui ſumpſiſſe illud videtur à Moyſe dum ſcribit Geneſeos cap 10 de Nimbrotho auo Nini, *fuit*, inquit, *principium ſiue ſedes reg i Nimbrothi Babel, vocamus Babyloniam, & Arach & Achas, & Galanne in terra Sennaar. De terra illa egreſſus Aſſur ædificauit Niniuem, &c.* Beroſus libro 4 tradit, conſentiens cum Moyſe, quòd primus in orbe terrarũ fuit populus Babylonicus.& ibi Nimbrotum cum populo in campo Sennaar, deſignaſſe vrbem & ædificaſſe turrim.quam deduxit ad altitudinem & magnitudinem montium in ſignum primi in orbẽ terrarum ibi exiſtentis populi, vt regnum regnorum dici deberet. idque factum anno ſalutis ab aquis,centeſimo trigeſimo primo.

7 Metaſthenes dehinc addit ex Suſiana bibliotheca in qua annales Perſarum erant,fuiſſe Belochum 3. Sardanapali clandeſtinum hoſtem, qui eius militiæ præfectus erat cum Arbace tum Medorum principe partitum eſſe monarchiam ea lege vt Bellochus Babyloniam, Arbaces Mediam ac Perſas regeret.Itaque interfecto & ex ipſo flãmis iniecto Sardanapalo,monarchia bipartita eſt: & prodierunt inde duæ monarchiæ. Iuſtinus in primo de Arbace ſeu Arbacto ſcribit tantùm, & quemadmodum coniurauerit contra Sardanapalum, cum comperiſſet eum inter mulieres penſa purpuræ diuidentem. De eo etiam & de Belocho Diodor.Sicul. in 3 Biblioth.

8 Sũt hic præcipui authores ſequẽdi Beroſus, Methaſthenes, Diodorus, Cthesius & Euſebius. Reiiciendi verò a tẽporibus monarchiæ Aſſyriorũ, qui priuatas opiniones contra publicã probatamq; fidem ſcribunt, vt ex Græcis, Herodotus, Hellanicus, Ageſilaus; ex Latinis Iuſtinus, Gellius, & Oroſius. Sic etiam in temporibus Monarchiæ Perſarum & Medorum, author publicæ fidei fuit Metaſthenes Perſa,& Cthesias Gnidius, vt & Diodorus in 3. ootauit. Item Philo Iudæus reiicitur Ioſephus ex Hebræis. & Clemẽs,Tatianus Africanus,& Euſebius ex Græcis:quia priuatas opiniones ſequuti cõtra publicam fidem, notant reges & tempora quæ in Bibliothecis & annalibus non fuerunt Et contra omnem fidem publicam,ſcribunt Cyrũ dediſſe licentiam Hebræis in Babylone captiuis antequã Babylonia Darius eius patruus potiretur. Euſebius tamen in tertia monarchia Græcorum,& in quarta Romanorum recipitur,quia in vtraque fidem publicam eſt ſequutus:Reiiciuntur verò Ioſephus & Talmudiſtæ,qui in multis temporibus de publico mendacio conuincuntur, quemadmodum obſeruauit Annius Viterbienſis in Commentariis in Metaſthenis librum de Iudiciis temporum.

9 Monarchia Perſarum à primo Arbace,vſque ad Alexandrum Magnum, ſtetit annos quadringentos nonaginta cum vno, vel ſecundum alios quinque ex Metaſthene.In quo obſeruandum eſt contineri & Medorum & Perſarũ regna.eo quòd, vt ait Metaſthenes, poſtquam Aſſyriorum monarchia bipartita fuit inter Belochum qui Babyloniorum recepit imperium, & Arbacẽ qui Medorum & Perſarum, apud Medos in monarchia bipartita à tempore Arbacis regnatum per trecẽtos & quatuor annos, & totidem in alia parte Babyloniorum à primo rege Phul. Belocho. Reunita verò fuit monarchia ſub Cyro & Dario, qui Babyloniorum regnum in Perſas tranſtulerunt, occiſo Balthaſare rege Babyloniorum; & hæc durauit vſque ad Alexandrum: conſentit Euſebius.

Annales Medorum & Perſarum digeſſerunt vſque ad Alexandrum,Deiocles & Metaſthenes, Perſæ: Ab Arbace vſque ad Cyrum, Cthesias, Gnidius, Diodorus in 3. & harum monarchiarum veri cenſentur authores, à quibus deuiant Herodotus, Euſebius.Tacianus, Ioſephus, Clemens, Aphricanus, Porphyrius, ideò non recipiunt authoritatem.

10 Iuſtinus autem libro 32.tradit,Macedoniam à Carano qui primus in ea regnauit, triginta reges habuiſſe, vſque ad Perſeum vltimum regem: quo tempore finis Macedonici regni fuit eo victo ab Æmilio Paulo conſule Romanorum, & in ditionem perducta tota Macedonia.

11 Nominant Macedonum monarchiam alij, non à Carano vt Iuſtinus, ſed ab Alexandro Magno,qui tamen rerum ſumma tantum potitus eſt, annis 12. Et poſt eum inter principes regna diuiſa ſunt quæ is quæſierat Machab. 1. c.1.Iuſtinus in.1. hiſtor. finem regni & Imperij Medorum ponit in Aſtyage auo materno Cyri,victo à Cyro, & tunc regnaſſe Reges Medorum 350. annis.

12 Fuerintque poſt Alexandrum Magnum Aſiæ duo reges per 35. annos.

Syriæ vnus Seleucus per 32. annos.

Poſtea Syriæ & Aſiæ coniunctum regnum durauit 289.annos.

Regnum Ægyptij ab Alexandro vſque ad Cleopatram per 288 annos. & ita iſtis coniunctis ferunt monarchiam Alexandri duraſſe annos trecentos.

13 Heraclidarum genus, ab Hercule & Iardane ancilla procedens, Lydiorum imperium ſeu regnum tenuit per quingentos & quinque annos,& per duas & viginti virorum ætates filio patri deinceps ſuccedente, vſque ad Candolem Mirſi filium qui fuit vltimus ex Heraclidarum genere,& occatus à Gyge Diſciti filio,qui tyrannidem inuaſit ope vxoris Candaulis Lydiorum Sed nõ diu eius genus eo regno potitum. Cauſa cur necat⁹ fuit. Cãdaulis voluptas inhoneſta fuit, & malitia ſeu pudicitia crudelis vxoris. Is enim cũ nimio eius amore putaret eã omniũ mulierum pulcherrimam laudatam Gygi, oſtendere nudam voluit ea inſcia,quæ tamen, cùm id reſciſſet,con-

ditionem obtulit Gygi, aut eligeret ex eo loco
quo illam nudam cōſpexerat virum Candaulem
agredi & necare, & illam cum regno habere in
vxorem aut mori. vt refert Herodot. In 1. ſubdit
verò dum de Crœſo ex genere Gygis vel Cyrum
ſubacto agit, Oraculum ei reſpondiſſe Crœſum
quintæ retro ætatis crimen luere, id eſt Tritaui
Gygis, a quo quintus erat Crœſus, qui cum eſſet
ſatelles Heraclidarum, mulieris dolo inductus,
dominum interemit illiúſque dignitate nihil ad
ipſum pertinente, potitus eſt.

14 Nouum regnum conſtituerunt & cœperunt Lacedæmones per Euriſtæum, temporibus
Samuelis & Saulis. Et Corinthij per Aitem ſeu
Alethen luctatorem. qui Corinthum ampliauit
anni 952. antequam a L. Munno Conſule Romano deſtrueretur, vt ſcribit Velleius Paterculus,
defecit autem paulo ante regnum Ionatan regis
Iuda vt Euſebius ait. Quo tempore ferunt cœpiſſe regnum Lydorum ſub Ardiſo Haliatis filio,
quod ſtetit ſub nouem regibus 230. annis vſque
ad Crœſum, qui quia Chaldæis contra Perſas
auxilium tulerat, cæſus eſt à Cyro. Iiſdem temporibus quoque Rhemus & Romulus cœperunt
Romani regni fundamenta iacere.

15 Verùm Euryſteo in Attica per Heraclidas
interfecto, vt ait Thucidides in 1. regnum in Micenas tranſlatum eſt per Atreum eius auunculum, qui Euryſteo ſucceſſit: ſtabilierat autem
primus illud regnum quod in Micenis poſtea remanſit, per 540. annos.

16 Athenienſium regnum initium habuit, vt
notat Iuſtinus libro 2. ante Deucalionis tempora, & fuiſſe ante illorum regem Cecropem: fuerúntque non ex populi colluuie vt alia regna,
aliunde accita: incolæ priores ibi cum proprio
gentis rege. Poſtremus illorum rex Codrus, poſt
quem nemo Athenis regnauit, ſed legibus a Solone ciuitas cœpit inſtitui. extinctúmque eſt illud
monarchiæ regnum veluti morte naturali cum
morte voluntaria Codri qui vt fato ſuo populi ſui
maieſtatem & ſalutem conſeruauit, maluit ſe deuouere pro illo, quàm ſe ſuperſtite videre cædibus ab inimicis & hoſtibus proculcatum, ſi vera
quidem ſunt quæ de eo ab hiſtoriographis narrantur.

17 Regnum & imperiū Carthaginenſe à condita Carthagine, per ſeptingentos annos ſtetiſſe
fertur, ab Appiano Alexandrino, quo tempore
Romani abſtulerunt Pœnis Siciliam, & paulò
pòſt Sardiniam: in ſecūdo verò bello Punico Hiſpaniam: & in tertio ac nouiſſimo bello etiam Punico, victores Romani omnino deleuerunt imperium cum Carthagine ductu Scipionis, vt ſcribit Apianus Alexandrinus libro de bellis Punicis.
Fides data & rupta, fuit potiſſima ſubuerſionis
imperij cauſa: aitque idem author, quia fatale erat
deleri Carthaginem, contenti Carthaginenſes
oſtentatione, inſultationéque ſuperba, cùm victores euadere poſſent, ſuccubuerunt poſtea inuiti. Quare & Scipio eam funditus deletam vidēs
illachrymaſſe dicitur, & pro palàm defleuiſſe fortunam hoſtium quippe qui diu, multúmve conſiderans, cogitabat ciuitates etiam, gentéſque ac
imperia, mutationibus obnoxia, haud ſecus quàm
fortunas hominum: accidiſſe id quondam Ilio fortunatæ ciuitati. accidiſſe deinde Aſſyriis, Medis,
Perſis, quorum deinceps latiſſima fuerunt imperia: Idem paſſos nuper Macedonas, quorum imperium maximum & latiſſimum fuerat.

A Faſſus ingenuè & cogitationem ſibi incidiſſe
de patria, cui timeret vices humanarum rerum
conſiderās. Narrat idem perturbatam fuiſſe rempublicam Carthaginenſium, quæ res paulò poſt
eam euertit. Sūt enim in corpore politico perturbationes, ſchiſmata, & ſeditiones, quæ indicia
ſunt futuræ ſolutionis, ſi immedicabiles ſint: non
ſecus quam febres putridę, & morbi acuti in corpore ſingulari. quod poſtquam illis cōcuſſum eſt,
& inuaſum conc[illegible]lit.

18 Inachus primus Argorum, ſeu Argiuorum
in Theſſalia rex Oceani, & terræ rex putatus circiter quadringentis annis ante Troianum bellum,
cuius regnum durauit per 544. annos.

19 Fuit regnum Scytharū iuſtis principiis initiatum, vtpote quod ex natis & genere Targitai
primi regis & fere primi eius loci incolæ, natum
fuerit: quod durauit, vt ſcribit Herodotus vſque
B ad Darij tranſitum, omnino mille annos non amplius. Vidit autem occaſum, cum magnis ſuorum
cladibus iuſto Dei iudicio, & flagello Darij Hiſtaſpis filij. quod ita tunc in tantam crudelitatem
Scythæ peruenitle dicantur, vt exuentes omnem
humanitatem potius ferarum more quam hominum viuerent.

Ruſúmque monarchia Scytharum, & Darij
in Alexandri magni venit poteſtatem, apud quem
& parum durauit, poſt mortem eius in reges diuerſos diſſipata, vt liquet ex Herodoto, Quinto
Curtio, Arrio, Iuſtino, & aliis.

20 Nondum enim ſatis Darij flagellis urbis,
eiúſque tyranni, vel reguli impiè, & crudeliter, &
tyrannicè exercētes poteſtates, afflicti, verberatíve fuerant. Quare oportuit crebra & iterata ſanguinis miſſione vitia, quæ rerumpublicarum corpora infeſtabant, curari vel omnino iremendabi-
C lia gladio tolli.

Patiens & benignus Deus, qui facit oriri ſolem ſuper malos, etiam vt ſuper bonos, & expectat ad conuerſionem: ſed tarditatem ſupplicij
grauitate compenſat: & diſſimulat vindictam, vt
ſæpius poſtea obduratns eradat de terra, & meliores ſubroget. Sicut de Amorrhæis affligentibus
populum, reſpondit Abrahæ,a *Sciēs* (inquit Deus)
pranoſcens, quod peregrinum futurum ſit ſemen tuum a Geneſ. c. 15. v. 13 & ſeq.
*in terra non ſua, & ſubjicient eos ſeruituti, & affligent eos quadringentis annis &c. Generatione enim
quarta reuertentur huc. Nedum enim completa ſunt
iniquitates Amorrhæorum, vſque ad præſens tempus.*

Vtitur autem Deus tyrannis & inimicis ſuis, vt
ſe vindicet de aliis inimicis, & tyrannis, & vt impij flagellent impios, vt vtitur dæmonibus pro
tortoribus: ſicque Adonibeſech rex Pherezæorum
D & Chananæorum, cum reges ſeptuaginta, amputatis manuum & pedum extremitatibus ſub
menſa more canum aluiſſet. tandem à Iudæis victus ſimili ſorte periit.b b Iudic. 1.

21 Roma, quæ primùm à paſtoribus condita, vix ab initio habebat octodecim milliaria à
portis vrbis, peperit ſibi imperium cum finitimas
ſibi ciuitates premeret, & fuit ſub regibus ſeptem
per annos 243. non amplius. Regnum illud cæpit
per rapinas, & latrocinia, & ſuperbiam, ſublatum ob ſuperbiam, & luxuriam Tarquinij ſuperbi, & filiorum eius: poſt quam cœpit regi conſulibus, qui defuerunt quadraginta quinque annis, quibus fuit ſub decem viris duobus: Sub Tribunis militum, quadraginta tribus;
fuit autem & ſine magiſtratibus quatuor annis:
poſtea

poſtea ad conſules, dictatores, & imperatores receidit, vt tradunt Sextus Rufus in hiſtoria Romanorum, Liuius, Dionyſius Halicarnaſſeus, & alij: Lucius Florus libro primo rerum Romanarum, conſentit, & numerat à Romulo in Cæſarem Auguſtum ſeptingentos annus, & infantiam eius imperij conſtituit c. 1. ſub ſeptem primis regibus, per duc[illegible]os quinquaginta prope annos, quibus circum ipſam matrem ſuam cum finitimis populus luctatus eſt.

Adoleſcentiam verò à Bruto, Collatinóque conſulibus, vſque ad Appium Claudium, Quintum Fuluium, conſules, continentem 200. quibus Italiam ſubegit. quód fuit tempus armis, viríſque incitatiſſimum.

Robuſtam portò, & maturam ætatem inde ad Cæſarem Auguſtum, in qua ducentis quinquaginta annis totum orbem pacauit. A Cæſare verò Auguſto per annos ducentos dicebat quaſi conſenuiſſe, & decoxiſſe. niſi quòd ſub Traiano principe tunc mouebat lacertos, & præter ſpem omnium ſenectus, imperij quaſi reddita iuuentute reuiuiſcebat, (Sic enim loquitur) tunc eo viuente principe.

Poſſet generaliter determinari, principatus mediocres, haberi aptiores ad perſeuerandum, parum magis interitui, & mutationi obnoxios, quòd magis violentiæ, & iniuriæ maiorum expoſiti ſint: non aliter quàm aues magnæ paſcuntur debilib. & paruis: magni piſces, exiguis. vicini potentiores ſemper ceruicibus debilium imminent: & ex leui occaſione eos opprimunt, & ſuos principatus ex ſpoliis infirmorum augent.

Sicuti Philippus rex Macedonum ex Græcorum ciuitatibus, Roma ex exterminio vicinarum ciuitatum, ſuum auxerunt imperium. Poſſunt tamen exigui principatus ſibi proſpicere, confœderatione inita cum pluribus ſimilibus: quod enim non poſſunt ſeparati, vniti & coniuncti aſſequi poterunt & plures fortiores ſunt, ſi modò concordiæ leges ſint rectè conceptæ & ſeruatæ bona fide. Nec tamen dicimus confœderationes has perpetuum poſſe reddere principatum, cùm alioquin mortalium ſit ad diſſentiendum facilitas; verùm dicimus hac vnione & confœderatione diutiùs poſſe conſeruari exiguum principatum, quàm ſi ſeparatim impetraret deſtitutus alterius ſuffragio: durabilior & principatus mediocris ingenti, & qui latioris eſt ditionis & ſæpe diſſitæ vel diſſipatæ in longinquas regiones. Quippe quòd mediocres non patent prædæ vicinorum vt exigui: neque inuidiæ expoſiti ſunt vt qui habent ampliſſimam ditionem. Sed & rectè notat Ioannes Boterus,[a] in medioc̃ri principatu diuitias & potentiam moderata eſſe, affectúſque minùs vehementes, & ambitionem non inniti tantis fulcris, aut eius libidinem tantis fomentis, quantis magni intumeſcunt principatus; ſed & ſuſpicio vicinorum continet hanc mediocritatem, veluti potenti freno intra propria ſepta: & ſi quando bilis moueatur: horum metu facile ſedatur, & citra ſanguinem conquieſcit. Quod aliter in magnis principatibus & regnis accidere ſolet, vltra enim quòd plures ambiunt præſtantiora, & ipſe principatus excellentia multos videtur ad ſui ruinam illicere: adhucque intrinſecus ex copia & excellentia eiuſdem, cum magnitudine molis inſurgunt diuitiæ, ex illis vitia luxus, libido, auaritia, quæ omnium malorum radix eſt. Et multa regna quæ ad principatus fœlicitatem per frugalitatem, laborem, diligentiam & prudentiam peruenerunt: per contrariam opulentiam, & prædicta vitia, ad infœlicitatem & interitum deciderunt: accedit intercutaneus morbus confidentiæ ſui roboris, quæ ex fœlicitate ſuboritur: & ex hac negligentia, contrà, faſtidium & contemptus ſubditorum & inimicorum, à quibus ex improuiſo ſtatus principatus inuaditur. Dum enim irrepſerit confidentia nimia, remedia requiſita conſeruationi prætermittuntur. Et quod eſt, apparet ſublata perſuaſione & opinione eorum qui putabant eodem ſtatu principatum fulciri quo conſtitutum fuit: & falluntur. Et hoc valde principatibus & rebuſpublicis eſt cauendum. Sunt enim ſæpe principatus, qui ſe eſſe quidpiam plus quam ſint ſibi perſuadent, ex opinione potius & reputatione rerum præteritarum, quàm ex præſenti virtute vel potentia, quam immunitam à prima non conſiderant. Similes quidem altis & magnis arboribus, quæ tamen ſunt intra inanes & carioſæ, & proinde prima ingruente tempeſtate, aut impetu ventorum deciduæ, multæque quidem ſaonæ ſunt, ſed neruorum paucorum, in apparentia magni principatus, ſed in rei veritate exigui.

a lib. 1. de la ragió de ſtato.

Ita facit plerumque confidentia rerum præteritarum, vt principatus aggrediantur ſupra vires negotia, quibus conficiendis deficiunt vires. Sunt etiam ditiones magni principatus longioribus intercapedinibus locorum diſſitæ, interiectis aliorum principum territoriis, & ita deſtitutæ auxilio commodo tempore, dum à vicinis hoſtibus inuaduntur, nec facilè retinentur.

Quòd quando magnæ reſpublicæ, magníque principatus, ab externis bellis quietem impetrauerint, ſolent propriis viribus, & ciuilibus bellis conſumi, vel ſaltem atteri.

Quum à pluribus bellis exteris ceſſat regnum, aſſueti armis regnicolæ otioſi ſemper aliquid noui moliuntur.

22 An. Domini 555. Gothorum regnum nomen & imperium Teia rege interfecto in Italia deletum fuit, 70. anno ex quo eam occupauerant, per Narſetem: qui tamen poſtea in odium Auguſtæ Languerandos gentem Germaniæ, in Italiam vocauit, quam inter Alpes & Appennium tenuerunt, 204. annis, quorum primus rex fuit Alboinus.[b]

b Procop. lib. 3 Paulus Aemil lib. 1 Platina in Adriano.

23 Circa annum 576. Leouigildus Hiſpaniæ rex, reliquias Sueuorum ex Hiſpania eiecit, rege Andeca ſuperato, qui regnum ſemel in Hiſpania conſtitutum per annos 177. tenuerant iuxta Iſidorum.

24 Anno Domini 1295. Primiſlaus, vel Primiſlus regni titulum apud Polonos repetiuit quod fuerat annis 215. intermiſſum.[c]

c Chromerus li. 11. Polonicæ hiſtoriæ.

25 Anno Domini 839. Ennicus Ariſta vnctus eſt & appellatus rex primus Nauarræ, & ab eo reliqui omnes, vt ait Vaſæus.[d] quod adhuc durat: tempore tamen quo Iulius ſecundus promulgauit edictum aduerſus Ludouicum duodecimum regem Francorum: quo eum & quotquot illi ſtuderent, omnibus, & ſchiſmaticorum, & hæreticorum pœnis ſubiiciebat, facta cuique poteſtate fortunas, regna, réſque illorum inuadendi, eo prætextu ſequuta eſt regni Nauarræ inuadendi occaſio, vt ait Guichardinus,[e] per Ferdinandum Hiſpaniæ regem, qui expulſo Ioanne Allebreto rege anno milleſimo quingenteſimo decimoſeptimo illud occupauit, vt ait Ioannes Tilius, & regnis Caſtiliæ ſociauit.

d in Chronicis Hiſpaniæ.

e lib. 11. hiſtoriarum ſui temporis.

26 Sub

26 Sub annum 888. Italiæ nouum regnum exortum eſt per Berengarium, quod durauit per octuaginta annos, vſque ad Othonis magni Imperatoris annum 32.

Eius reges fuere: Berengarius, qui regnauit trigintaſex annos, Guido ſextus, Lambertus A quintus, Ludouicus Boſonis filius annis quinque, Ioannes 10. coronatus, anno 916. poſt Berengarium regnauit 2. Hugo 20. annis 3. Lotharius cum patre annis 12. & ſolus annis 4. deinde 4. loco Berengarius 2. annis 4. & poſtremò Adelbertus annis 4. quem depulit Otho magnus.

DE REPVBLICA

ſiue,

DE MVTATIONE, ET INTERITV rerum publicarum & principatuum: & de remediis quibuſdam & præcautionibus eorundem.

LIBER XXI.

Generalis conſideratio mutationis, conſeruationis & interitus reipublicæ, & principatuum.

CAPVT I.

NAturale eſt, vt quæ ortum habent, conſequenter expectent citiùs aut tardiùs interitum, omnia quæ ſub perpetuo motu cœli ſunt, varietatem & interitum experiuntur, vt generationem & corruptionem. a Ingenia hominum in corpore luteo & fragili incluſa, corporalibus & externis mouentur & ſæpe traducuntur: naturaliſque ad diſſentiendum hominum facilitas: mores mutantur cum tempore, noua ſemper placent, antiquantur priora, noua ſuccedunt, vt notat Eccleſiaſtes, b nihil ſtabile in ſingularibus rebus reperietur, multo magis nec ſtabile vel conſtans in corpore ciuili ſeu republica. quæ ex talib. ſingularib. componitur: cauſæ diuerſæ, diuerſos producunt effectus: corpora ægra exigunt medicinam: populus diſſolutus indiget ſuperioris rigore: princeps & ſuperior excedens ſuos fines, principiſque Dei leges, iam dignus flagello: hoc autem à priuatis inferri non poteſt, vel ſi inferatur Deo permittente, vnà populus cum principe eodem periculo inuoluitur: concutiuntur reipublicæ iura, fundamenta pacis & æquitatis ſubruuntur, omnia miſcentur temerè, bene ſtabilita corruunt, facies reipublicæ mutatur, & dum mutata in melius reſurgere ſperat, ruit ſuiſipſius virib. & mole oppreſſa.

a ſ. vt autem lex, de nô-alie. reb. eccleſiaſti.

b In primo ca. ſu ſumma.

2 Sic mutantur regna, ſeneſcunt, intereunt protinus, alia aliquando ex illis naſcuntur, ſed deteriora prioribus, vel tranſeundo in aliud nomen, quæ priùs fuerunt omnino amittunt, vt mutare videantur ſubſtantiam, & potius aliud quàm alteram facere.

Quemadmodum ex corpore humano quod in cadauer tranſit, naſcuntur quidem animalia, vermes putidi, ex materia corporis humani in aliam formam & ſubſtantiam degenerantes. Videmus enim ex ſubuerſione regnorum & imperiorum magnificorum vel tantùm hodie nomen & vmbratilem imaginem, legi tantum vel nominari, vel minutum quendam inde natum principatum, & imperia in regna exigua, vel in ducatus, vel in prouincias, vel aliud quidpiam vilius degeneraſ- B ſe, velut ex cadauere maximi imperij, vt rectè Manlius c cecinerit.

Quot poſt excidium Troiæ ſunt exuta regna?
Quot capti populi? quoties fortuna per orbem
Seruitium imperiumque tulit, varieque reuerſit:
Troianos cineres in quantum oblita refouit
Imperium, fatis Aſiæ iam Græcia preſſa eſt.
Secula dinumerare piget, quotieſque recurrens
Luſtraret mundum vario ſol igneus orbe:
Omnia mortali mutantur lege creata.
Nec ſe cognoſcunt terræ vertentibus annis,
Exuta variam faciem per ſecula gentes.

c lib. Aſtronomicon.

3 Generantur regna noua ex corruptione aliorum, & generatio vnius eſt corruptio alterius: & corruptio vnius, generatio eſt alterius: Quod accidit interdum ſubitò, interdum ſucceſſione temporis, per media quæ habent ex vno in aliud viam C alterationis niſi impediantur: Serpunt mala, & paulatim inuadunt rem publicam.

4 Vt verò corpus phyſicum duplici generaliter modo perit. videlicet morbis & ſenectute, & vi externa ſeu morte illata & nô naturali: ſic principatus & reſpublica pereunt vel morbis innaſcentibus & veluti quodam fato naturali, quo voluntate Dei fit tranſlatio: aut vi extrinſecus illata. Inter morbos ſunt iniuſtitiæ, ſeditiones, vitia, praui mores, malæ adminiſtrationes. In vi verò continentur irruptiones fortiorum, vt quando Attila, Hunni, Vandali, Gotthi, & ſimiles nationes regna populatæ ſunt volũtate Dei, qui talia flagella immittit quando ei videtur: ad caſtigationem regulorũ, qui alioquin ſine Deo & lege ex arbitrio viuere, nullique ſubiici ſe debere opinantur. Sæpe D etiam qui per tyrannidem vi occupant principatus ſolent citò, vel illorum ſucceſſores, iiſdem priuari: nam qui multis odio ſunt & à multis timentur, multos & ipſi vt timeant neceſſum eſt: & vi tantùm retinetur quod vi acquiſitum eſt: hoc autem, plures offendit Rapta ſed trepida manu.

Sceptra obtinentur? omnis in ferro eſt ſalus,
Quod ciuibus tenetur inuitis ſcias,
Strictus tuetur enſis, alieno in loco
Haud ſtabile regnũ eſt: vt ait Seneca d & rurſum e
violenta nemo imperia continuit diu: hæ ſubitæ mutationes. Sunt & aliæ quæ irrepunt.

d In hercule furente.

e in troade.

6 Multi etiam ab initio ſe inſinuant populo in veſtibus ouium, cùm intùs ſint lupi rapaces. &

quò

quò plures huiuſmodi graſſantur clanculum, quòue diutius feruntur & nun præcauentur, eò magis cancer illorum reipublicæ morbum actiorem & perniciosiorem reddit, plures, incautos intercipit, perdit, & à bonis radicitus conuellit. hinc peius malum quod reipublicæ membra paulatim contagione velut quodam ſaccaro aut melle illita, inanibus pollicitationibus credula, non priùs ſe decipi quàm periculo inuolui interitus, intelligant, & ſero ad remedia perueniatur iam putrefactis partibus. quæ inſufficiente pharmaco cauterium aut abſciſſionem poſtulent dum dormitant, vel veriùs ſomno ſepulti ſunt principes & ſpirituales & ſeculares, & eorum magiſtratus, dum potius vigilant per totos dies in voluptatibus, luxuria, auaritia, rapinis, in excoriandis ouibus & ſubditis, inimicus homo ſuperſeminat zizania, occaſiones captat ſubtrahendi populum a lege principum, & ille inficitur malis moribus, peccata iram Dei prouocant. Sic totum corpus reipublicæ cum principe periclitatur, & accedit ad lethalem morbum & ex morbo lethali, non procul abeſt ab interitu.

6 Fit primùm corpus hoc ſtupidum, & primùm ſeruatu motu aut leuiter læſo, cùm eius morbi curati non fuerunt ſuo tempore, via fit ad paralyſin, eámque perfectam & exquiſitam, in qua, vt dicunt medici, nerui ſunt læſi, ſenſus & motus amittitur. Et quando adhuc corpus ſecundum partes motus & ſenſus habent reſolutionem, & habet tamen ſenſus interiores illæſos, contemnitur curatio; tranſit paralyſis in apoplexiam, & tunc ſuccedit ſitque totius corporis vnaq; principum facultatum veluti reſolutio.

In corpore phyſico, dum paralyſis tranſit in apoplexiam, affectum eſt cerebrum: quia in eo, omnes non modo ſenſibiles & motrices animæ facultates, ſed etiam præcipuæ & principes læduntur, quarum author fons ac principium eſt cerebrum. Nam cerebri corpus, non tantùm ventriculi duo medius & poſtremus, humoribus noxiis imbutum eſt, vt nullus vel perexiguus etiam ſenſus animalis in neruos ſubeat.

Quod in corpore phyſico accidit ex apoplexia, illud transferri commodè poteſt ad corpus reipublicæ. Nam vt in illo, ſic in iſto ciuili, principalis pars caput eſt, & in eo cerebrum eſt conſtans quatuor ventriculis ſeu diuiſionibus, in quibus ſpiritus animalis multus, non ſolùm continetur, ſed etiam in toto cerebri corpore, & in cerebro poſteriore plurimus. duo ſunt, in anteriori parte capitis circa frontem ſepto quodam diſterminati, eiuſdem cum cerebro ſubſtantiæ. Hi ventriculi inſpirationem & expirationem, efflationémque ex cerebro efficiunt ac ſpiritum animalem his plexibus conficiunt præparantque cerebro.

Senſuum omnium ibi commune receptaculum, & imaginationis officina.

Duo illi anteriores in vnum locum coeunt meatúmque communem amborum, quo ſpiritus ex anterioribus conceptus, concorditer in poſtremum tranſmittitur, & hæc via cogitationi dicatur. Poſtremus in poſtrema parte occipitis eſt ventriculus omnium minimus, in quem meatus communis prorumpit, ſpiritum animalem ante in ventriculis anterioribus elaboratum, tranſſumens. Et tamen ventriculus ille minimus eſt, quia ſpiritum maximè elaboratum plurimum tamen continet.

A Quoniam nerui omnes qui in totum ſub capite per corpus effunduntur, aut ex poſteriori cerebro, aut ſpinali medulla oriuntur, vt & hic ventriculus memoriæ dicatus eſt. hæc in corpore phyſico.

In corpore ciuili, membra ſunt diuerſæque etiam partes reipublicæ quæ vnum integrale faciunt: vnum caput, ex quo regimen omnium membrorum pendet.

Caput illud cerebrum ſeu modum gubernandi tenet in priore parte principatus, ſiue eius cerebri, duo ventriculi, dexter, & ſiniſter, ſignificant duas poteſtates: dextera eſt ſpiritualis, ſiniſtra, ſecularis. ad iſtos duos ventriculos, & poteſtates, omnia externa veluti per quinque ſenſus ad communem referuntur. Iſti duo, ſpiritus, & formulas viuendi conuenientes, meditantur, poſtea ad medium concurrunt, & conueniunt, &

B vna cogitatione examinant, quid ſit vtile reipublicæ, in vtraque parte ſpirituali. & ſeculari, ſeu corporali, quia mediator vnus Chriſtus Dei, & hominum, à quo vtraque poteſtas, vt ex vna ſubſtantia cerebri duo prædicti ventriculi.

Iſtæ duæ poteſtates in mundo, ſeu duo ventriculi in cerebro, inſpirationem, expirationem efficiunt, ac ſpiritum animalem præparant, conficiuntque, quo totum corpus vtatur. Recipiunt in ſe omnium ſenſuum, & actionum corporearum ſummam, ſingulorum actus, ad cogitationem, examénque rationis perducunt, communíque conſenſu concinnant, diſpertiunt, præparant, non minùs quàm duo ventriculi in concurſu in medio cerebri præparant, & diſponunt animalem ſpiritum: & tunc concorditer ita diſpoſita, & præparata, nempe leges cogitationum, & actionum tranſmittunt in poſteriorem ventriculum, cuius

C loco ſunt in regimine principatus, ipſi magiſtratus qui vicariam præbent principibus, & reipublicæ operam: & acceptas leges elaboratas, & diſpertitas ab vtraque poteſtate, conſeruant, ex quibus nerui, ſeu robur reipublicæ, motúſque animalis, viuificus, legitimus pendent, & totum corpus ſocietatis, actiones ſuas ordine, & rectè exerit, ſentítque vt oportet ſecundum legum influxum. ſi modò humoribus noxiis, nempe vitiis, illarum executio non impediatur. Nam ſi via illa influxus obſtruatur, & impediatur, ſtatim vt nerui illa obſtructione, ſtupore laborat.

Et quemadmodum nerui illa obſtructione niſi occurratur opportunè, inſenſibiles reſolui, & apoplexia conſternuntur: ita reſpublicæ quæ non admittunt conuenienti tempore contra vitia remedia, & præcautionem.

Tandem eò perueniunt, vt populus tanquam

D mutus, & ſurdus, ſtupidus, & inſenſibilis efficiatur, poteſtatem ſuperiorem non agnoſcat, legibus eius non obtemperet, & ſubitò in hac perfecta, & conſummata apoplexia extinguatur, motúque, & rationabili gubernatione deſtitutus contabeſcat.

7 Et proinde, ſpiritales, & ſeculares præpoſiti, ſollicitè curare debent ne eò reſpublica, ſeu ſubditi deueniant, vt inſenſibiles ſint, id eſt, conari debent, ne ſubditi eam corruptelam, quam vocant libertatem, ſibi arrogent, vt ſibi ex arbitrio quæ velint, licere arbitrentur. Hoc enim modo ſequitur præcluſio ſpirituum viuificantium, dum mali ita bonos ſuperant, vt nullus viuus, vel efficax, ſpiritus regiminis permeare poſſit ad membra. vnde neceſſariò deſtruuntur do-

minationes

minationes, quum ſubditi deficiant. Malum certe hoc in republica, vt apoplexia in corpore phyſici, vix vnquam curatur, ſed in propinquo eſſe interitum admonet.

5 Et quemadmodum quando contingit in corpore apoplexiam curari, non niſi cum partis alicuius reſolutione morbus recedit: & qui huiuſmodi morbum effugiunt, in diuturnum alium morbum incidunt, reſolutionis partis, vel totius corporis, vel alienationis mentis & ſenes maximè apoplexia, & ſyderatione hac opprimuntur, cùm ob morbi magnitudinem, tum ob ætatis miſeriam, & iuuenes non ea afficiuntur, niſi ob magnam cauſam quæ docet deterius malum eſſe.

Sic neque magnæ iſtæ perturbationes, & ſeditiones, non inuadunt, niſi potiſſimùm reſpublicas, & principatus in ſenium tendentes, & à priſtina bona regnandi virilitate paulatim deſciſcentes. Et vt apoplexiæ interdum ſunt curabiles, interdum incurabiles, ſic regnorum, rerumpublicarum, magnæ perturbationes ſunt incurabiles, aliquando curabiles, ſed non ex integro, quin remaneat plerunque, vt in apoplexia partis alicuius reſolutio: vel ſeceſſio.

Maiores ſeditiones & ſeceſſiones, fere ſi anima & ſpiritu regente, reddunt principatus, vt deſperandum ſit de eorum vita, & remedia perperam adhiberi videantur.

9 Hic tamen non ſtatim deſperandum, nec deſpondendus animus rectoribus, ſed rurſum imitari debent medicos peritos, qui ne operam perdant, ante inquirunt, num curationi locus ſit. Et cùm apoplectici ſimiles mortuis ſint, an æger viuat, vel ne, in primis, ſignis à reſpiratione ſumptis explorant: nam ſi adhuc reſpirant, viuunt, & ſpes eſt aliqua: ſin minus, nequaquam, neque remedia adhibenda eſſe cenſent. Atque ideo adhibent ſpeculum terſiſſimum ori, vel naribus, quod leuiſſimæ reſpirationis colligit halitum, & viuentis notam prodit.

Alij etiam, qui prædictum experimentum arbitrantur eſſe fallax, plerunque flagris ægrum cædunt, aut pungunt, vt excitent, & ſi ſentiat diiudicant. Sic in curatione morbi peſſimi reipublicæ, oportet experiri num actum ſit de ea omnino: an verò adhuc reſpiret: & adhibendum eſt ſpeculum ori, & naribus, nempe proponendum verbum Dei, & diligens admonitio officij cuiuſcunque: nam ſi ſenſibiles ſint, facilè mouebuntur, & erit ſpes.

Quia tamen multis hoc ſpeculum habet fallax iudicium, propter ſimulationem, & hypocriſin, quæ multos fallere poteſt.

10 Solet Deus ad aliud remedium peruenire, & ad excitandos tepidos, & apoplecticos, flagella immittere, pungere, & bellis inuadere. vt quando contra Dauidem pene apoplecticum, & inſenſibilem, bella filij, & externorum ſuſcitauit. Et pari modo, vt boni medici vtuntur in ſubita apoplexia, ſanguinis miſſione, ne ob magnam ſpirituum obſtructionem ſuffocetur æger, & vena humeralis dextera tutò obtineretur, & poſt horas aliquot ſiniſtra: vt vtraque parte æger exoneretur, & aliquibus tantùm dextra ſecatur vel media, vbi vires & alia non dehortantur. Sic Deus per miniſtros ſuæ iuſtitiæ & iræ, ad grauia tollenda & capitalia mala, fuſione ſanguinis ſapienter vtitur, atque dextri humeri venam ſecari permittit: nempe permittit obtruncari principes,

A qui pro humeris ſeu robore, fortitudine & defenſione ſe præbent rebel. ſi populo, contra caput & legitimum principem; & ſi non ſufficiat venæ illius humeralis apertio, ad ſiniſtram permittit flagellum transferri, noxios tolli, populum affligi vt reſipiſcant, & hoc eſt extremum miſſionis ſanguinis remedium. Adminiſtri huius phlebotomiæ, ſicarij, milites, qui dum licentia efferantur, omnia iura diuina & humana confundunt, rapinis, incendijs, adulterijs, ſtupris, latrocinijs complent, bonos cum malis necant & bonum ſanguinem cum malo reipublicæ mittunt & fundunt. quod tamen cauendum dicunt medici, & qui reſpublicas curant. ne plus minúsve quam expediat ſanguinis fundatur, in vtroque namque periculum: In modo prudentia curatiua.

Sicut etiam laudandi ſunt medici, ſi quando Dei & naturæ ope corpora ægra ſaluti reſtitue-
B rint omnino, aut in morbis longinquis & cura difficilibus vel deſperatis auxilium aliquod vel leuamen attulerint. Sed multò magis illi, qui præcauent ne morbi generentur, ne corpus corrumpatur, cauſis morborum præcedunt, venientibus occurrunt. Sic rerum publicarum rectores, curatores & principes, quibus à Deo, corpus publicum ciuile quod multorum ſalutem aut morbum continet, commiſſum eſt, laudabilius erit, ſi eadem quæ medici in corpore ſingulari obſeruant, in corpore populi exequantur. Si perturbationibus adferant remedia ſaltem re deſperata, aliqua, ſi proſpiciant venturis. & venientibus ſapienter & diligenter occurrant, ſi iuſtitiam cum lenitate & miſericordia miſceant, in ortu cauſas malorum opprimant. Scio tamen finem rebus publicis & principatibus imminere ex cauſis latentibus, quæ in ſecreta Dei ſunt voluntate, vt
C nulla humana ſapientia præcaueri aut impediri poſſit. Efficiunt peccata principum, aut populi, aut vtriuſque, vt contra Deum nullum relinquatur humanum præſidium.

Cum autem decretum Dei plerunque homines lateat, nihilominus interim rectores & principes curare debent, vt pro humana prudentia, vel in parte vel in totum laboranti populo & reipublicæ deſint, vt ſi ſecus quam velint acciderit, ſaltem negligentiæ argui non poſſint.

Sequentibus iden capitulis nos Deo iuuante, & cauſas interitus aut mutationis rerum publicarum & principatuum, apertius exponemus. & ſimul remedia quibus occurri poteſt. vel alias fuit proſpectum, & quibus quæ in illis peccata acciderunt emendari poterunt, ſi medicamentum quidem & medelam recipere poſſint. & ita ſimul agetur de conſeruatione ſtatus publici, & ſi con-
D ſeruari non poſſit: de cauſis quibus ad interitum & finem ſolet peruenire. præcautionibus adhibitis ne quod alijs accideret, nobis & noſtræ reipublicæ accidat.

Mutationes formarum reipublicæ veluti morbo quodam naturali & innato.

CAPVT II.

QVemadmodum igitur accidit hominibus, vt non illis eadem ſit forma ſemper, vigor, & ingenium, aliáque ſint ſenibus quam fuerint infantibus, iuuenibus, & viris. Et poſt mortem, niſi memoria aliqua cum cadauere, interdum nec cadauer ipſum appareat, imò nec vlla memoria ſæpius ſuperſit. Sic accidit rebus publicis, qui-

bus

bus non eadem eſt facies, non vigor, non imperium, non memoria interdum, nec alia plura quæ in his viguerunt: Mutantur namque & corrumpuntur, creſcunt, decreſcunt, intereũt, & aliquando perit memoria cum ſonitu. Hoc naturale inter corruptibilia & inter terreſtria: vt quæ ſub continuo motu cœleſtium rotationum ſunt, nunquam in eodem ſtatu permaneant, gradibus creſcant, vrgeant, decreſcant, alterentur, intereant, morbo ſentiant, remedia quædam recipiant, quædam fatali morbo obſeſſa immedicabilia ſint.

2 Ipſa reſpublica Romana vel ſola teſtimonium omnium alterationum præbebit, ſi conſideremus eius mutationes a regibus in conſules, à conſulibus in decemuiros, in tribunos militum, tribunos plebis, dictatores, magiſtros militum, tyrannos, imperatores, eóſque florentes, decidentes, & per anaſtaſim reſtitutos, vt mihi videatur illa reſpublica ſimilis ægro & malediſpoſito corpori, quod ab vno morbo, in aliud recidit, & per interualla temporum bene ſe habet, donec deſtitutum radicali humore ſeu calore vitali in mortem refrigeſcit.

3 Quod ipſa ſenſit in ſe, in aliorum principatus etiam exercuit: nunc prouincias in regna erigens, nunc regna & imperia in prouincias redocens vi propria deficiente alia dominante. Carthaginis imperium ciuitate deleta per Scipionem, in prouinciam reducta, per Africam ſex prouinciæ factæ Maurorũ, Numidarum, regna extincta per omnes Hiſpanos ſex prouinciæ factæ, quæ poſtea regna, & rurſum ſub vno rege nunc coniunctæ. A Iulio Cæſare, regna Galliarum plura in prouincias redacta, rurſum in regna, à regnis in monarchiam peruenerunt. Traianus, Dacos ſub rege Decibalo vicit, Daciam prouinciam fecit Romanam, Pannonias, Macedoniam, Thraciam, quæ rurſus in regna reuerſa ſunt, tum à Germanis, tum à Turcis occupata. vt Aſia quæ in ditionem Attali teſtamento venerat poſtea illis erepta. Idipſum de Lydia & aliis infinitis propemodum regnis in prouinciam redactis, reſtitutis, ſubrutis, tranſlatis, dicendum eſſet, ſi tempus ſupereſſet, de Perſis, Parthis, Saracenis, aliiſque quæ in ditionem Romanorum veniſſe paucis notat Sextus Rufus cõſolaris, libro de Romana hiſtoria aliique hiſtoriographi.

4 Tempore Achaz regis Iudæ Athenis perpetui Archontes eſſe deſierunt, in vltimo Alcmæone xiij. cœperúntque in denos creari per annos ſeptuaginta, poſt quos reſpublica annuis commiſſa eſt magiſtratibus, ex his qui denis annis præfuerunt; fuit Charope primus: vltimus Erix: ex annuis primus Creon, vt Velleius Paterculus ſcribit.

5 Albani primi, vt ait Licinius, poſt Amulij Numitoriſque regis obitum, deſinente ſtirpe regia, magiſtratus annuos crearunt cum annua poteſtate, vt refert Dionyſius Halicarnaſſeus a. Ægyptios confuſis rebus per bella ciuilia, mortuo Sethone rege, in interregno quod durauit per quindecim annos, rempublicam adminiſtraſſe per duodecim ex ſenioribus electis regno præfectis, ſcribit Diodorus Sic. lib. 2. ca. 2. poſt quos reſtitutum regnum nouum in Pſammetico.

a lib. 5. Antiq.

7 Periander primus imperium Corinthiorum commotauit noua forma inducta, & ablegatis quos habebat ſatellitibus, quos nec in vrbe viuere permittebat tributa remittens. & ſeruis poſſeſſiones adimens, vt ſcribit Heraclides b.

b in libro de Politia.

A 8 Theopompus rex Spartanorum, mutauit ſtatum reipublicæ: efficiens vt Ephori crearentur à populo, qui regi obſiſterẽt, vt tribuni apud Romanos conſulibus c.

c Vale. Max. li. 4 c. 1.

Lycurgus, vt ait Nabis tyrannus Lacedæmoniorum apud Liuium d, non in paucorum manu rempublicam eſſe voluit, quem ſenatum Romani vocarunt, nec eminere vnum aut ordinem in ciuitate, ſed per æquationem fortunæ ac dignitatis fore credidit, vt multi eſſent qui pro patria arma ferrent.

d lib. 34.

9 Poſt Codrum vltimum regem Athenienſium à Cecropide primo a Doribus interfectum reipublicæ ſtatus mutatus, & deſinente regia poteſtate, regum imperium imminutum: vt loco regis creatus archon, rationibus reddendis obnoxius: quorum primus fuit Medon vnde appellata familia Medontidarum & Archõti datum ita imperium ad vitam, vſque ad Alcmæonem vltimum Archontarum perpetuorum: quo mortuo placuit Athenienſibus, vt Archontes tantum in decennium obtinerẽt: primuſque talis creatus eſt Charops anno iiij. Olympiadis v. durauitque hic modus imperandi per lxx. annos vſque ad Olympiadem xxiiij. in quo mutata rurſum reſpublica in Democratiam, ab Athenis conditis anno 867. & ita abrogato imperio Archontũ decennalium, ſumma rerum nouem Archontibus quot annis eſt mandata, Regi, Archonti, Polemarcho, Theſmotetis ſex, permiſſumque vt ab Archonte anni ſinguli nominarentur, iuxta Chronologos.

10 Similis & propemodum mutatio imperij Lacedæmoniorum generalis, nam vt Pauſanias in Laconicis numerat aliquot reges qui regnarunt ex ſucceſſione & generatione filiorũ apud Spartiatas a Lelege primo rege vſque ad Tiſamenum Oreſtis filium: deinc conſtituit mutatam formam regni, & pro vno rege expiſſe duos creari ex duabus familiis Euryſthenis Agidarum, Proclis Euripontidarum, ex oraculi reſponſo: quæ forma durauit vſque ad Cleomenem regẽ Leonidæ filium natu maiorum ex Agidarum familia, qui affectans tyrannidem Eurydamidem ex altera familia regem, veneno ſuſtulit, & fratrem ſuum Epiclidem eius loco, nouo exemplo ſubſtituit, primique ex vna familia duo reges regnarunt, Ephoros ſuſtulit & bonorum æqualitate inducta, veteres leges ac rempublicam reſtituit. verum poſtea ab Arato Lacedæmone expugnata, Epiclidas in acie cecidit, Cleomenes victus ab Achæis in Ægyptum profugit, & ibi necatus eſt. Et Lacedæmonij regibus liberati, popularem rempublicam inſtituerunt.

Sed rurſum populari republica inſtituta, rurſum in tyrannos incidit. Primúſque tyrannidem D inuaſit Machanidas, eo ſublato Nabis.

11 Aruernorum fuerunt reges aliquando inter Gallos potentiſſimi, quorum ditio à Strabone e, ad Narbonenſium Maſſilienſiúmque fines & montes Pyreneos extendebatur, & ad Oceanum & Rhenum cum quibus prælia Romani non niſi magno cum ſanguine cõmiſerunt. Quemadmodum Florus in epitome libri 61. Liuij docet, dum Q. Fabium Maximum cõſulem Romanum Pauli nepotem, pugnaſſe contra Bituitum regem Aruernorũ, & in eo certamine necata fuiſſe ex exercitu Bituiti centum viginti millia meminit. Strabo de aliis exactis tamen poſtea regibus, recidit imperium in rempublicam liberam, qualem docet fuiſſe ſuo tempore Iulius Cæſar in ſuis commenta

e lib. 4.

mentariis de bello Gallico. Poſtea fuit ſub Romanis, nunc ſubiicitur regi Francorum. A

12 Dolo multæ democratiæ mutatæ in regna, paulatim a tyrannis ineſcato populo. Vt mutatio reipublicæ Romanæ à democratia in imperium paulatim, non ſtatim & ſemel facta eſt, poſt mortem Iulij Cæſaris qui pro tyranno habitus eſt, eo quòd ſibi poteſtatem vſurpaſſet. At Auguſtus & reliqui ſequuti Cæſares quodammodo per gradus iugo regio aſſuefecerunt Romanos. Nam cùm monarchiam citra tyrānidis opinionem ſtabilire vellet, id perfecit quinquenniorum & decenniorum rogatione, vt ſcribit Zonaras.

Quod ſequuti ſunt Cæſares alij, qui, quamquam non in certum tempus, ſed in totam vitam deſignarentur imperatores, tamen quinquennalia & decennalia celebrarunt, quaſi tum imperium renouantes, & ita populum deceperunt.

13 Tēpore quo Ludouicus dictis Gallis Clodoueus, Allemanos ſubegit & omnino deuicit, regnum Allemanorum quod olim in plures partes diuiſum erat, vt conſtat ex Amiano Marcellino, verſum eſt in Ducatum: imitatique in hoc Franci Romanos, qui prouinciarum rectores tunc duces appellabant. B

14 Refert Iunius a, eò magnitudinis rem Piſanam aliquando euectam, vt centum eorum familiæ illuſtres, totidem roſtratas naues priuato ſumptu ædificauerint, exornaráſque ad Liguſticum bellum eduxerint: verum cum bellica virtute, & mercaturæ ſtudio patriis diuitiis aliquando floruiſſent, eos deinde ſuperbiam opulentiæ comitem & natas continuo ex nimia fœlicitate inteſtinas ſeditiones, euerſa republica, tranſuerſos atque præcipites egiſſe: factúmque eſſe vt attritis diſcordia opibus, atque intermiſſa obiter maritima negotiatione, per diuerſa tempora variis tyrannis ſeruire didicerint. C

a libro primo Florentinum.

15 Fuit olim Mantua imperij libera ciuitas, at poſtea variis agitata motibus atque ciuibus malis, ad Ludouicum Gonzagam propter eiectam Paſſerimi tyrannidem rerum ſummam detulit, anno Domini 1327. Sleida. lib. 7. & Platina.

16 Contrà Carolus Magnus, euerſo Langobardorum regno, populos ac ciuitates in regno, hoc eſt in Liguria, Æmilia, Venetia, Tuſcia citeriore, & Cotiis Alpibus ſitas, noua gubernatione donauit, & regni limites atque oppida comitibus adminiſtranda commiſit, atque eis omnem publicam & priuatam iuriſdictionem mandauit. Limites, marchas vocarunt, vnde præfecti limitum, marcharum comites ac marchiones dicti. Extraordinarium autem legatos quoſdam, cum poteſtate miſit quos miſſos vocauit b.

b Sigon. lib. 4. regni Italiæ.

17 Vltima quæ regnauit titulo regio in Ægypto, fuit Cleopatra, quæ ſublata Auguſtus eam in prouinciæ formam redegit. D

Diuiſo deinceps inter Conſtantini filios imperio Ægyptus Orientalibus ſiue Græcis paruit imperatoribus, vſque ad annum Chriſti 700. tunc enim facta ad Sarracenos defectione, Caliphū ex Mahometi ſtirpe paſſa eſt, a quo reges deinceps cæteri Caliphæ ſunt dicti c. Poſtea capto Calipho circa annum 1153. Saraco Medus dux, Ægyptum occupans, ſe Sultanum Ægypti dixit, donec a poſteris eius amiſſa, ceſſit in Mammeluchorū regnū.

c Sabell. lib. 5. Ennea. 9.

Epitome cauſarum mutationis & interitus rerum publicarum primúmque ex decreto & voluntate Dei.

CAPVT III.

NEmo ambigit hominem mortalem natura eſſe obnoxium mutationibus & interitui, ciuitatem etiam nemo negat ex hominum ſocietate colligi, partéſque corporis ciuilis eſſe homines: & proinde nemo negare poteſt, reſpublicas ſeu ciuiles adminiſtrationes, ex partibus quibus componuntur obnoxias eſſe affectibus & morbis hominum, & cum illis auctis florere & augeri: illis diminutis, mutare ſplendorem, illis afflictis, & laborare, & ſublatis, interire. Et hic eſt modus primus, qui eſt veluti naturalis imo fatalis, quo reſpublica etiam bene conſtituta, & principatus optimè conſtitutus corruere aliquando poſſunt. Difficile quidem eſt, inquit Plato d, bene conſtitutam ciuitatem è ſuo ſtatu moueri: verùm, cum omne quod genitum eſt corruptioni ſit obnoxium, talis etiam conſtitutio ſemper manere non poterit, ſed ſoluetur. Solutio verò hæc eſt, non ſolùm circa plantas, ſed terrena etiam animalia, fertilitas & ſterilitas animæ corporúmque contingit, quando reuolutiones, ſingulis circulorum coniunxerint ambitus. His quidem quæ breuis ſunt æui, ambitus breuiores, contrariis verò, contrarios, &c. addit enim generationes etiam ſapientum, non ſimiles parentibus, ſequi & alia quædam, ita difficilia cenſentur myſteria, vt etiam doctiſſimi Platonici non intellexerint. Alij autem ad fatalem ordinem rerum referant, eo per cœleſtes circuitus qui intra lunam ſunt, perpetuò ſe reuoluente: vt quæ certis ſphærarum configurationibus temporúmque curriculis compoſita ſunt, quandoque diſſoluantur aduerſis. Et ita videtur Socratis vel Platonis ſententiam concepiſſe Ariſtoteles e, dicens Socratem, cauſam mutationis rerum publicarū dixiſſe, quod ſic natura comparatum eſt, vt nihil permaneat, ſed in ambitu temporis mutationem quandam accipiat: nihil enim eſt quod principium in actionibus ſocietatis humanæ habuerit, quod finem habiturum non ſit. Ita Lucanus de republica concludit lib. 1. bellorum ciuilium.

d 8. de repub.

e lib. 5. politic. cap. 12.

Fert animus cauſas tantarum expromere rerum.
Immenſúmque aperitur opus, quid in arma furentem
Impulerit populum: quid pacem excuſſerit orbi.
Inuida fatorum ſeries, ſummiſque negatum.
Stare diu, nimióque graues ſub pondere lapſus.

Quæ certè veriſſima ſunt in rebus corporalibus, quæ mutantur in mundo ex duplici materia circulo lunæ ſuppoſita igne & aere, quæ circondant aquam in æthere, fuiſſe mutationibus vegetabilia mutant. Hinc quatuor anni tempeſtates, conceptuum vices, arborum fructus: item quod ex eorum volubilitate terra caleſcit & frugeſcit, & quoque ex lunæ incremento & decremento, erraticarum & fixarum ſtellarum circumuolutione, inter quas ſol præualet cæteris, cum aliæ ſtellæ quandoque iuuant, nunquam verò impediunt, vt ait Ptolomæus f.

f lib. 1. quadripartiti operis, cap. 1.

2 Peucerus omnino ſtellarum decretis, videtur tribuere principatuum durationes & interitus g, & videtur ex illis longiorem periodum in quingentis annis monarchiarum conſtituiſſe, intra quam alias defeciſſe commemorat. Verum ego in duratione principatuum annotaui, plures illam ætatem quingentorum annorum exceſſiſſe: alias citiùs: proinde non ibi figam pedem. nec in vna tantum cauſa, ſed in pluribus ſitam eſſe monarchiarum, regnorū & principatuum mutationes

g libro de diuinationū generibus.

tiones & interitus, oſtendere conabor.

Mutationum cauſa.

3 Et in ſumma arbitror tot viciſſitudines & mutationum interitúſve occaſiones, oriri, *vel ex parte rerum* quæ in ipſa republica ſunt, vel ex parte, *ſeu cauſa perſonarum*, *vel ex parte ſeu cauſa actionum*, ſeu adminiſtrationis: vel ex cauſa exteriori vel intrinſeca. Rurſum ex cauſa extrinſeca, prodeunte à vi ſuperiore, vel à vi inferiore, quæ aliquando concurrunt: aliquando proximè ſe mutuo ſequuntur: vt difficile ſit omnes cauſas ſeparatim tractare, propter neceſſariam rationem cõiunctionis, & proinde de omnib. ſeorſum non potuimus dicere, ſed coniunctim de aliquibus, de quibuſdam tamen per ſe.

Agamus primùm *de vi hac ſuperiore* & inferiore in rebus ipſis rerum publicarum ſeu principatuum, quæ mutant vel interimunt reipublicæ faciem, aut ſtatum: poſtea de perſonis & actionibus: in quibus obſeruabimus diſſolutionem huius corporis publici, imitati rationem corporis humani, quod totidem modis diſſolui poteſt, immutari, laborare, & interire: aut ex vi ſuperiore voluntate Dei, ex cœleſtibus & elementaribus occaſionibus: vi exteriore humana, interiore elementorũ per ſuum ipſius factum & aliarum perſonarum: vt liquebit poſtea.

4 Fuerunt itaque in primis inter Ethnicos Plato, & alij qui exiſtimarunt ex voluntate Dei regna dari, reges eligi, imperare, tolli, & reſpublicas quoque corruere, & deprimi, & reſurgere, ex quibus quoſdam conferre licebit, vt poſtea ad Chriſtianam reſolutionem, in hac re faciliùs & liberiùs inſiſtamus. Fuerunt itaque & qui palam dicerent, neminem poſſe ſibi tollere ſucceſſorem, tanquam fato deſignatum.

5 Eius ſententiæ refert Suetonius Tranquillus fuiſſe Titum Veſpaſianum, qui duos patritij generis conuictos in affectatione imperij, nihil ampliùs quàm vt deſiſterent monuit, dicens principatum fato dari, ſi quid præterea deſiderarent, promittens ſe tributurum.

a L. 1. de Diu.

Meminit Cicero a, de verſibus Ennij qui Deo quem Heram vocat, tribuere videntur imperandi vim cum virtute.

Ferro non auro vitam cernamus vtrique,
Vos ne velit an me regnare Hera, quidue ferat ſors,
virtute experiamur.

Metuẽs ſibi naſci ſucceſſorem in regno Aſtyages ex filia Mandane, iuxta ſibi relatum ſomnium, voluit perdere ex illa natum filium, Cyrum non potuit b.

b Iuſt. li. 1.

Voluit Amulius oppreſſo fratre regni Latij conſorte Numitore, in ſe transferre & ſucceſſionem ſui generis, regnum, incarcerata filia Numitoris, & partu eius Romuli & Remi expoſito & necari iuſſo, ne illi eſſet ex ſtirpe ſucceſſor, non potuit tamen: ſed illi prouidentia diuina ſeruari, ad imperium vocari c.

c Iuſtin. lib. 43. Liuius & alij.
d lib. Aſtronomic.

Quod exponit Manilius d, poſtquam propoſuit illos verſiculos pro themate.

Fata regunt orbem certa ſtant omnia lege,
Longáque per certos ſignantur tempora curſus.

Et poſtea addit.

At niſi fata darent leges vitaque neciſque
Fugiſſent ignem Aeneam Troiana ſub vno
Non euerſa viro. Fatis viciſſet in ipſis.
Aut lupa proiectos nutriſſet Martia fratres, &c.

Et alibi. *Mitto quod certum eſt & ineuitabile fatum.*

Cambyſes Cyri filius admonitus in ſomniis, quòd Smerdis poſt eum ſucceſſurus eſſet, putans

A ſortem eludere, curauit fratrem ſuum Smerdin interimi, tamen non euitauit quòd decretum erat: nam alius magi filius Smerdin ſe dicens ei ſucceſſit, & primùm rebellauit per rebellionem & regnum aucupatus eſt e.

e Herodot. in Thalia ſiue libro 3.
f 1. Reg. c. 18. & ſeq.

Saul voluit ſæpe Dauidem necare, ſuſpicatus tus tanquam meliorem & à Deo electum, regnaturum, ſed non potuit f. Salomon voluit interficere Ieroboam ſeruum ſuum, ſeu præfectum tributorum, eo quòd intellexerat illum regnaturum in decem tribubus poſt mortem ſuam ex prophetia Ahiæ Silonitis prophetæ, ſed non potuit: dominus enim ita decreuerat ob peccatum Salomonis g, atque ideo effugiens manus eius fugit in Ægyptum ad Seſac regem Ægypti donec mortuus fuit Salomon, & ſucceſſit Roboam in regnum, qui conſultus à populo de remittendis tributis, quum noluiſſet dedit occaſionem implẽdi voluntatem Dei, & elegerunt decem tribus iuxta prædictionem prophetæ, Ieroboam in regem h, neque tamen fuit melior Ieroboam Salomone, quia & ipſe fuit idololatra i.

g 1 Reg. cap 3.
h 3. Reg. ca 12. & 2. Paral. c. 10. verſ. 15 & ca. 11.
i di. ca. 11. & 3. Reg c. 13.

Tyberius Cæſar, poſt mortem Germanici factus crudelis, Aſtrologiæ ſe dedit in hominum perniciem: nam multos indagata illorum natiuitate ſiquid excellens vel imperium concernens inueniret, occidebat, Galbam tamen imperatorem futurum, non interemit k.

k Dio Caſſius li. 57. hiſtoriæ.

Verus Cæſar, cùm de morte Auidij Caſſij cogitaſſet, qui poſtea fuit Cæſar, & Marco de eo ſcripſiſſet, reſpondit Marcus. Si ei diuinitus debetur imperium, non poterimus interficere etiam ſi velimus, ſcis enim proaui tui (Adriani ſcilicet) dictum ſucceſſorem ſuum nullus occidit: vt ſcribit Vulcarius Gallicanus l.

l In vita Auidij Caſſij.

Cùm multa etiam prodigia facta fuiſſent, quæ mortem Neronis denunciare declarata ſunt ab aruſpicibus, ipſe tanquam futuros inſenſos trucidabat, donec à Seneca monitus eſt, licet quam plurimos occidas, non tamen potes ſucceſſorem tuum occidere m.

m Xiphilinus ex Dione in Nerone.
n lib. 7.

Subit animum hiſtoria Xerxis relata ab Herodoto n, poſtquam enim docuis pluribus Artabani probum ei datum conſilium, de non mouendo bello Græcis, iámque diſſuaſus fuiſſet ab eodem bello, addit quendam bis in inſomnio, ingenti corpore & ſpecioſo aſtitiſſe, qui eum concitauerit etiam cum minis, ad exequendum in Græcos bellum: & cùm Artabanus nihilominus pluribus rationibus diſſuaderet, illam imaginem ſeu ſpectrum, Artabano quoque apparuiſſe facie minaci, forcipibus candentibus, conatum ei eruere oculos, dicens quod mirabile eſt. *Tu ne ille es qui Xerxem ab inferendo Græcis bello dehortaris, tanquam eius curam gerens. At nec in præſens, nec in poſterum impunè tibi erit, quòd ea diſſuades quæ fata fieri volunt.*

Ferunt Saturno in ortu filij reſponſum, fore vt ab Ioue vi regno pelleretur. Quare & multos filios peremit, quod ægrè ferens Rhea vxor, cùm viri animus placari non poſſet, Iouem in Ida ab ſe editum clam Curetibus nutriendum dedit, qui quod vitare in aliis ſategerat expertus eſt o.

o Diod. Sicul. lib. 5. c. 15.

6 Megaris diu ſtetit Oleaſter in foro, cui viri fortes affixerant arma, quæ cortice ambiente ætas longa occultauerat: fuitque arbor illa fatalis excidio vrbis, præmonitæ oraculo, *cùm arbor arma peperiſſet*, quod ſucciſæ accidit Galeis ocreiſque intus repertis p.

p Plin. lib. 16. cap. 39.

7 Accepiſſe narratur Alexius Comnenus im-

K a peratọr

peratot Græcorum oraculum, quoei per ambages declararum fuerat, ſeriem Comnenæ familiæ duraturam tantùm, quot literas nomen αἰμα haberet, nempe quatuor qui fuêre Alexius, Ioannes, Manuel, & eius filius Alexius iunior a, in vltimo autem deſiit ſucceſſio imperij opera tutoris Andronici à parte Manuele conſtituti, qui pupillum ſuum Alexium vt ipſe imperaret necauit. Sic enim non potuit fatum, etiam cautione per patrem adhibita, deuitari.

a Nicetas lib. 6.

8 Quod nec potuit effugere, & es eo ſucceſſorem ſibi deſtinatum extinguere Valens imperator Arrianus, qui cùm dæmonem interrogaſſet, quis poſt eum imperio potiturus eſſet accepit, à dæmone literas Græcas, ΘΕΟΔ, ſignificans hoc eſſe initium nominis eius. Qua ratione Valens iuſſit occidi omnes quotquot in nominum ſuorum initiis haberent has literas, nempe vel nomen Theodi, Theodoſij, Theoduli, ſed non potuit Theodoſium ſucceſſorem b.

b Socrates lib. 4. cap. 19. hiſtoriæ eccleſiaſticæ. Paulus Diacon. lib. 12 ſeq. per Zonaras tomo 3.

Narrat idem Paulus Diaconus c, cùm ſomniaſſet caput ſuum ab aquila obumbrari & protegi, cùmque monachus quidam ei ſpem de imperio feciſſet, voluit hoc vaticinium auertere Alimarus, qui eum cæſum & tonſum ferreis vinculis incluſit, & in Cephaleniam exolatum miſit. Verùm non potuit: nam à Iuſtiniano reuocatus Eliæ conſilio à Cherſonenſibus imperator eſt ſalutatus, & claſſe Conſtantinopolim veniens, deſignatus eſt imperator.

c lib. 20. Philippicum.

Scribit quoque Cedrenus famam fuiſſe, eum Romanum virum qui Cretam cœpiſſet, neceſſariò quoque imperio Romano potituram. Ideirco cùm renunciatum fuiſſet Cretam eſſe captam, Romanus tertius imperator, miſit qui inde Nicephorum Phocam auocarent. Verùm nec ſic fatum prohiberi potuit, nam paulo poſt Nicephorus imperator factus eſt.

Iohas Ochoziæ Iudæorum regis filius, cùm in crepundiis eſſet, omni virili ſtirpe Dauidicæ gentis crudeliſſimo Athaliæ auiæ imperio, vno die extincta, vita donatus eſt, opera aliena regno ſpoliatus, puer tamen adhuc regnum recepit. Receptū turpiter amiſiſſet, niſi illud aliquanto turpius, omni Gaza regia fuiſſet ab eo redemptum. ad poſtremum, ferrum, quod infans aliena effugit ſolertia, ſua ipſius effugere non potuit d.

d 4 Reg. cap. 8. 12.
e In Meſſenic.

9 Narrat Pauſanias e, Lycium Pandionis filium vaticinatum Meſſeniis, quòd ſi opera quæ illis ſacra erant aboleretur, omnino in poſterum & in omne tempus Meſſenem occaſuram; ſi verò conſeruata fuiſſent, rediuiuum olim imperium ex ipſis ruinis erupturum, quod & contigiſſe tradit.

10 Cùm Alexander Magnus recepiſſet oraculum mortis ſuæ futuræ veneno inferendæ intra octo proximos menſes in Babylone ab arboribus vatidicis Indiæ Solis & Lunæ, quas Bebryonas Indi dicunt, & inſtaret vt reſciret à quo venenum ei foret porrigendum, non potuit conſequi, reſpondente oraculo, fata falli non poſſe, vt idem Alexand. refert in epiſtola ſcripta ad præceptorem Ariſtotelem de rebus Indicis.

11 Erat oraculum patris Liberi, cùm primum Orphei oſſa non procul inde ſepulta, Sol aſpexiſſet, tunc omne vrbem Libethriorum deletum iri, quod accidit. Cum enim paſtor quidam meridie recubans leſſus ad Orphei tumulum obdormiſſet, & in ſomnis verſus Orphei magna & ſuaui voce decantaſſet, vicini paſtores & agricolæ hoc

A audientes ad eum accurrerunt turmatim, & dum quiſque ad paſtorem propius certabat accedere, columnam euerterunt, qua ruente fracta fuit vrna: quo factum vt aperta vrna Orphei oſſa Sol aſpiceret. Sequentiſque proximè nocte, Sus amnis Libethriorum vrbem deiecit, ſacras & prophanas ædes euertit, homines ipſos & animalia cunctaque quæ intra muros erant, extinxit f.

f Pauſanias in Bœoticis.

12 Refert Iuſtinus, libro ſeptimo, Perdicam tertium Regem à Carano inſtitutore regni Macedoniæ, ſenem Argæo filio monſtraſſe locum, quo condi vellet: ibique non ſua tantum, ſed etiam ſuccedentium ſibi in regnum oſſa poni iuſſit, præfatus quoad ibi conditæ poſterorum reliquiæ forent, regnum in familia manſurum: credebántque hac ſuperſtitione (præcepta enim Perdicæ vt oracula venerabantur) extinctam in Alexandro ſtirpem, quia locum ſepulturæ muta-

B uerit.

13 Refert author epitomes vitarum Cæſarum, in vita Michaelis Trauli ſeu Balbi, tunc temporis vetus oraculum innotuiſſe, quod erat, *Tum rem Romanam rauuram, cùm & Balbus & auariſſimus princeps imperarit*. fuiſſéque tunc primùm ſubductum ab imperio Græcorum, imperium Romanorum, quod tranſlatum fuit in Carolum Magnum Pepini filium, a Leone Romano pontifice.

14 Neſcio an fatale an perſuaſum vel creditum dixero, quod ſcribit Herodot. libro primo, de corpore vel lipſanis Oreſtis, quibus dolo per Lacedæmonios, à Tegeatibus ſublatis, & in Spartam traductis, ex eo tempore Lacedæmonij quoties cum Tegeatibus congreſſi ſunt, ſuperiores extitere, cum antea fere ſemper vincerentur.

C 15 Circumferebant oraculum tempore Alexandri Magni, fatalem eſſe, nodum lori Gordij regis Phrygiæ, vt qui eum diſſolueret eſſe regno Phrygiæ & totius Aſiæ potiturus, vt ſcribunt Q. Curtius libro tertio de geſtis Alexand. Iuſtinus ſin u.

16 Tradunt Niſi regis Megarenſium regni fatum in capillo quodam capitis fuiſſe, quo eum filia eius Scylla ſpoliauit, vt graphicè depingit multis Ouidius g. Ibi.

g lib. 8 Metamorph.

Interea Minos Lelegeia littora vaſtat
Prætentátque ſui vires Mauortis in vrbe
Alcathoe, quam Niſus habet, cui ſplendidus oſtro.
Inter honoratos medio de vertice canos
Crinis inhærebat magni fiducia regni.

Et paulo pòſt.

Suaſit amor facinus, proles ego regia Niſi
Scylla tibi trado patriámque meóſque penates,
D *Præmia nulla peto, niſi te, cape pignus amoris*
Purpureum crinem. Nec me nunc tradere crinem,
Sed patrium tibi crede caput. ſceleratáque dextra,
Munera porrexit &c.

hoc fabuloſum quidem dicitur. ſed veritati hærens ſacra pagina ſimile quodammodo videtur de Samſonis viribus referre, h quia raſo eius capite defecit fortitudo quæ antea erat inuincibilis.

h Iudic. cap. 16. verſ. 8.

17 Quo tempore etiam arx Troiæ ædificabatur, fertur cecidiſſe de cœlo Palladis ſimulachrum, quod Palladium dictum eſt: de quo reſponſum ab Apolline, tandiu vrbem incolumem & regnum fore, quandiu ſimulachrum illud intra mœnia ſeruaretur, quare poſt longam obſidionem cùm ſpes non eſſet capiendæ Troiæ, niſi

priùs

priùs ſublato Palladio: Vlyſſes & Diomedes per A cloacas vrbis irrepentes, timulacro vrbem & veluti tutela ſpoliarunt: & vt dicunt, ita facilem captu effecerunt. vt refert Dictys Cretenſis a, & Virgilius hoc firmat b.

a lib. 5. de bello Troiæ.
b lib. 2. Aeneid.

Omnis ſpes Danaum, & cœpti fiducia belli
Palladis auxilijs ſemper ſtetit: impius ex quo
Tydides, Sed enim ſcelerum inuentor Vlyſſes
Fatale aggreſſi ſacrato auellere templo
Palladium, cæſis ſummæ cuſtodibus arcis,
Corripuere ſacram effigiem, manibúſque cruentis
Virgineas auſi diuæ contingere vittas.
Ex illo fluere ac retro ſublapſa referri
Spes Danaum: fractæ vires, aduerſa deæ mens, &c.

c lib. 2. ſeu in Corinthiacis.

Conſentit & Pauſanias c, Mineruæ ſignum, ſcilicet Palladium vnum de his fuiſſe, quibus amiſſis capi Ilium potuit: verùm diſſentit ab aliis Mineruæ illud ſignum non fuiſſe delatum, nec eſſe apud Argiuos, vt ipſi dicebant: ſed poſt Ilij euerB ſionem Æneam in Italiã illud reportaſſe. Polyænus verò libro primo Stratagematon narrat, Demophoontem depoſitum apud ſe Palladium ab Athenienſibus cuſtodiæ cauſa, Agamemnone repetente, tradidiſſe illud Athenienſi ciui cuidam Bagizę nomine Athenas reportandum, aliud autem ſimile & æquale factum, in tabernaculo habuiſſe & Agamemnoni repetenti fictum palladiũ tradidiſſe.

d libro de bellis Syriacis.

18 Apianus Alexandrinus d, refert Seleucum iuſſiſſe ſuo nomine condi ciuitatem ad Tygrim, & magos diem horámque fundamentorum fodiendorum eligere, & mentitos magos horam, quòd nollent tantam vrbem contra ſe muniri, verum interim auditam fuiſſe vocem ex qua moneretur initij tempus, & milites, non obſtante mandato vt Magorum iuſſum expectarent, opus cœpiſſe, quo facto deterriti Magi faſſi ſunt dolum C Seleucho, & ei dixiſſe fatalem neceſſitatem ô rex ſiue bonam ſiue malam, nec homo poteſt mutare, nec ciuitas: ſunt enim ciuitatibus ſua fata ſicut hominibus ſingulis, hanc verò plurimis ſeculis manere ciuitatem, diis placuit: quando initium eius in eam horam incidit, nos verò talem munitionem contra nos erigi, declinare fata conabamur, at illa plus valuerunt, quàm Magorum verſutia, vel regis ignorantia, &c. Eò pertinet quod ſcribit Prudentius libro poſteriorum in Symmachum.

Sicut variæ naſcentibus, inquit.
Contingunt pueris animæ, ſic vrbibus adſert
Hora dieſque ſuum, cùm primùm mœnia ſurgunt,
Aut fatum aut genium cuius moderamine regnẽt.

Idem author Appianus libro de bellis punicis ait, quia fatale erat tunc Carthaginem deleri, parum ſibi conſuluiſſe ſapienter, ſed ſuperbè & ma- D lè Carthaginenſes.

Rurſum idem libro ſecundo de bellis ciuilibus tradit, Lentulum ad ſpem imperij excitaſſe, quod diceret, tribus Cornelijs fato deberi vobis imperium, ex quibus iam Cinna Sylláque fuiſſent.

19 Crœſus qui crimen retro quintæ ætatis luit, hoc eſt Attaui Gygis, imperio à Cyro priuatus, miſit Lydos quoſdam Delphos, iuſſos cùm ad limen templi vincula depoſuiſſent, ſciſcitari Deum illum, nunquid illum puderet ob oracula quibus Crœſum induxiſſet ad bellum Perſis inferendum, tanquam Cyri potentiam euerſurum, vnde tales primitiæ offerentur, compedes ſcilicet oſtendendo. Sed inter cætera Py- A thia reſpondit, ſortem fato deſtinatam defugere Deo quoque impoſſibile, & Apollinem cum ſtuderet Sardium Clades liberis Crœſi, non ipſi Crœſo contingere, tamen transferre fata non potuiſſe. Sardium autem expurgationem per tres annos potuiſſe differre e.

e Herodot. in Clioteu in 1 lib. de geſtis Francorũ ca. 8.

20. Meminit Aymonius f de quodam vaticinio Baſſinæ, Baſſini regis Turingorum vxore, quæ relicto marito nupſit Childerico regi Francorum adhuc pagano, quod videretur noſtris temporibus, ſi verum eſſet finem, minari monarchiæ Gallicanæ, quem tamen Deus auertet, etſi maximè coneutiat. Cùm enim Baſſina prima die nuptiarum conueniſſet cum Childerico, admonuit vt à thoro coniugali illa nocte abſtineret, & rogauit vt ante fores palatij exiret & quæ vidiſſet ſibi renunciaret: Is autem vidit primum foras magnarum formas belliarum veluti deB ambulantium, pardorum ſcilicet, vnicornium, Leonum, quibus perterritus ad coniugem rediens commemorans viſa: illa bono animo eſſe eum imperauit, & vt ſecundo ac tertio id faceret edixit. Quare iterum reuertenti regi, apparuerunt, vrſorum, luporúmque circumcurſantium imagines, Tertiò quoque regreſſus, aſpexit canum figuras, minorúmque animalium ſe inuicem lacerantium. Quorum viſiones Baſſina ſic ei interpretata eſt, eſſe præſagia morum futurorum ſucceſſorum. Noſtro, inquit, qui primus ſurget à ſemine filiúque cenſebitur nomine, inſignis erit potentiæ, quem leonis & vnicornis conſpexiſti in ſpecie. In figura ſane lupi & vrſi, ſignantur eius poſteri virtute præualidi, rapinæque auidi.

At canis libidinis impatiens nulliúſque virtutis ſine ope humana eſſe præualens, eorum præC ſagit ignauiam, qui vltimis in ſeculis huius regni potientur ſceptris. Porrò minorum turba animalium, ſemétque inuicem lacerantium, populus eſt ſine timore principum. Qui dum regni primoribus mutuò ſeſe odio impugnantibus obſequitur attentiùs, variis ſeſe implicat cauſarum tumultibus: dumque proceres alterutrius ſeſe moliuntur priuare honoribus, illis ignobile vulgus fauendo, patet ſine numero cædibus. Hæc ſunt ipſiſſima verba vaticinij, nihil addidi: iudicet autem qui voluerit, num hæc conueniant, noſtris temporibus, & ſi exiſtimet conuenire, det operam ſi in eius eſt poteſtate, vt reſtituatur prior ætas. Quòd ad me pertinet, nihil poſſum certi proferre: ſcio tamen quod in mentem venerit anno Domini 1573. quo tempore Lutetiam inuiſi primum, vt coronationi Henrici III. de regno Poloniæ a Polonicis legatis ibi exiſtentibus faD ciendæ intereſſem, dúmque contemplarer ſtatuas regum Galliæ in palatij Parlamenti, aula diſpoſitas, viuente adhuc Carolo IX. cuius ſtatua erat in vltimo angulo aulæ, iuxta & retro aulæ egreſſum: venit inquam in mentem, nullum locum intra illam aulam ſupereſſe quo recipi poſſet futuri regis imago, niſi alius ordo inciperetur, aut extra portam poneretur, idque cœpi quibuſdam amicis, viríſque clariſſimis qui mecum aderant, & cuncta velut æditui peritiſſimi eius palatij ordine monſtrarant, neſcio qua opinione tunc motus, videri illud quippiam male ominari Galliæ. Quid autem contigerit poſt mortem Caroli IX. & Henrici III. temporibus, nec refero, nec oportet, notiora enim ſunt, quid autem futurum ſit, & Deus quoque ſolus no-

 uit,

uit, & noſtrum non eſt de his ſententiam ferre. A Hoc tamen mihi liceat, venia priùs impetrata à doctioribus & Chriſtianis principibus, dicere, vnam hanc monarchiam ſeu regnum non defuturum, quandiu ibi fides religióque Dei valuerit & coletur, quia & ſpeciali fauore & nota conſignatur à Deo per miſſionem ſacri chriſmatis & per miracula quæ à maieſtate regia facta fiunt.

21 Permanſit ex ſemine Dauid rex ſuper ſedem Iuda, ex Dei promiſſione & voluntate vſque ad tempus Meſſiæ. Adfuerunt ſigna venturi veri regis, adfuerunt ſigna perituri regni temporalis, quæ prudentes & Deo amabiles obſeruarunt, alij viderunt, neque cognoſcere potuerunt. Herodes autem auertere multo effuſo ſanguine innocentium infantium & ſui ipſius & aliorum, ſed perperam conatus eſt, & alios innumeros occidit, verum autem regem ſucceſſorem æterni regni, tollere non valuit. Poterat Herodes B cum regno temporali ſalutis æternę ſecutus, adorato vero Rege cœli & terræ, viuere & florere: videbat ſigna, & prophetias de eoque prædicta impleri, ſed in luce ſplendida ambitionis & regnandi libidine excæcatus non potuit ſibi conſulere.

22 Idipſum contigit Hieroſolymitanis iuxta verbum Domini in vltionem fuſi ſanguinis agni immaculati, quando Veſpaſiani tempore cladem illam maximam prædictam acceperunt, moniti anteà ſignis & prodigiis vt pœnitentiam agerent & ſibi præcauerent: quibus tamen nihilo cautiores aut prudentiores facti, veluti ſcientes prudentéſque fatis ſe inuoluerũt perditionis Quamobrem rectè Ioſephus eius miſeriæ particeps a, ſic ſcribit poſt enumerata ſigna & prodigia quæ proximè ante deſtructionem reipublicæ Iudaicæ C acciderant. *Hæc ſiquis*, inquit, *reputet, profectò inueniet, Deum quidem omnibus conſulere, modiſque omnibus præmonſtrare quæ ſint eorum generi ſalutaria, ipſos autem ob dementiam ſuam malis voluntariis interire. Quandoquidem & Iudæi poſt Antoniam captam quadratum fanum fecerant, cùm in ſacris libris ſcriptum haberent capiendam ciuitatem ac templum ſi fanum quatuor angulis eſſet effectum. Sed quod maximè eos ad bellum excitauerat, reſponſum erat ambiguum, itidem in ſacris literis inuentum, quòd eorum tempore quidam eſſet ex eorum finibus orbis terræ habiturus imperium. Id enim illi quidem quaſi proprium acceperunt, multique ſapientes interpretatione decepti ſunt. Hoc autem planè reſponſo, Veſpaſiani deſignabatur imperium, qui apud Iudæam creatus eſt imperator. Sed enim homines fatum vitare non poſſunt, etiam ſi prauiderint. At verò hi ſignorum quædam pro ſua libidine interpretati ſunt, alia contempſere: donec patriæ excidio ſuáque pernicie eorum iniquitas confutata eſt*, hæc Ioſephus. D

a lib. 7. de bello Iudaico c. 12

23 Fertur Numæ Pompilij tempeſtate, ancyle, id eſt breue ſcutum rotundum de cœlo decidiſſe, vnáque editum ſonum, omnium potentiſſimam fore ciuitatem, quandiu in ea manſiſſet, ideo ne illud raperetur. Numa confudit cum pluribus eiuſdem ſimilitudinis factis. vt ait Ouidius tertio Faſtorum, ibi, de eo & Numa.

Tunc memor imperij ſortem conſiſtere in illo,
Conſilium multæ calliditatis init.
Plura iubet fieri ſimili cælata figura
Error vt ante oculos inſidiatus eat, &c.

24 Dicebant & antiqui vim fati quandam eſſe vt Romani principes Cteſiphontem tranſire non poſſent: Et ideo Carum fulmine abſumptum quòd eos fines tranſgredi cuperet qui fataliter conſtituti eſſent, vt ſcribit Flauius Vopiſcus in Caro.

25 Confert Plutarchus in vita Pyrrhi, fatum ſeu bonam fortunam Lacedæmoniorum, & fatum mortis Pyrrhi qui eos obſidebat. Cùm enim multis vulneratis & cæſis remiſſo iam eſſent animo Athenienſes, præter ſpem auxilium eis aduenit: at Pyrrhus quamuis vellet ab obſidione ſe retrahere, fatum euitare non potuit & interitum proximum: quod & adeſſe ſenſit vbi in foro Argiuorum inter cætera ornamenta lupũ æneum & taurum quaſi prælantes conſpicatus eſt, veteris oraculi memor, ſibi fatum impendere extremum, cùm lupum cerneret aduerſus taurum pugnantem. Sed vt ait idem Plutarch. in Iulio Cæſare, fatum præuideri faciliùs quam euitari poteſt.

B 26 Non erit iniucundum referre, quo fato reges Macedonum qui Læbeam vrbem habitatabant pulſi, & Perdiccas ex Argo filius Temani ſibi & poſteris regnum quæſiuit. Tres fratres à Temano oriundi, inquit Herodotus libro octauo, Gauanes, Æropus, Perdiccas: ex Argo in Illyricos profugerunt, & ex Illyriis tranſgreſſi ſuperiorem Macedoniam præuenerunt ad vrbem Lebæam, vbi ſe ad mercenariam operam regi locauerunt, vnus quidem equis, alter verò bobus, minimus autem natu pecoribus paſcendis. Erant enim olim regna etiam in re nummaria exilia, non ſolùm populus: Regis autem vxor illis ipſamet farinam ſubigebat: Sed dum coquebatur panis Perdiccæ pueri mercenarij, in duplam molem excreſcebat: quod cùm ſemper contingeret, id marito indicauit. At ille, vt C audiuit ſtatim illi in mentem venit, factum illud aliquid magnum prætendere, ideóque accerſitis mercenariis, vt à ſua domu diſcederent, imperauit. Et quum iſti dicerent ita demum ſe abſcedere iuſtum eſſe, vbi mercedem accepiſſent: tum rex mercedem nominari audiens, ſole tunc per fumarium ſeu caminum domum ingrediente, dixit furore correptus, at ego vobis hanc mercedem, vel hunc in mercedem perſoluo. Quod audientes maiores natu Gauanes & Æropus ſtetere attoniti. At puer, accipimus rex quæ das, præloquutus, gladio, (nam gladium gerebat) circumſcripſit in pauimento domus ſolem: circumſcriptumque cum ter in ſinum ſuum hauſiſſet abiit cum cæteris. At regi quidam ex eius aſſeſſoribus, quod egerat puer, & quòd ille cum omnium natu minimus eſſet quæ ſibi data erat accepiſſet, id certo conſilio ſeu præcogitatè factum eſſe renun- D ciauit. quo audito rex ita percitus equites ad eos interimendos miſit: at Temenidæ iam tranſierant amnem, qui poſt eorum tranſitum tam vehemens effectus eſt vt tranſiri non potuerit ab equitibus. Ita Temenidæ in aliam plagam Macedoniæ tranſgreſſi, habitarunt prope hortos Midæ: hinc egreſſi poſtquam eam plagam obtinuerunt cæteram Macedoniam ſubegerunt.

27 Accedet Chriſtianorum ſententiæ ethoicorum determinatio, ſi fatum Dei voluntatem, vt par eſt, & ex voluntate eius pendentem rerum ordinationem & colligationem, ſtatum & interitum dicamus. Omnia enim in mente eius & ſapientia cognita & determinata inueniũtur. *Rationibus fixis*, inquit Arnobius b, *peraguntur res Dei, & quod ſemel decretum eſt fieri, nulla poteſt nouitate mutari.*

b lib. 2 aduerſus gentes.

Verè

a ... mun. ... Vere itaque Aristoteles, a *Equidem* inquit, *necessitatem, ipsam etiam nihil aliud quam Deum dici censuerim & intelligi cuius ἀνάγκην ex eo nomen est, quod natura quadam sit immobilis: Eundemque εἱμαρμένην, id est, fatum, dictum à serie rerum conserta inoffensoque tenore procedente, quod alio nomine: πεπρωμένην ideo appellarunt, quod ab eo omnia terminata sunt, nihil in rerum natura impunitum est. Quem & μοῖραν, id est, fortem appellatum eundem Deum, a partitione rerum dixerim: Et νέμεσιν quasi potestatem diuinam, eam quod visum est cuique distributricem. ἀδράστειαν etiam, quasi causam quandam natura cōparatam, quam fallere nemo queat aut vitare. ἄτροπον denique dictum, quasi semper existentem* Hæcque ad verbum Aristoteles.

28 Alij distinguunt fatum a natura, vt dum Cicero ait, in prima Antonianarum, multa impendere videntur præter naturam, etiam præterque fatum, de quo disputat Gellius libro decimotertio, capite secundo. Atque ait fati nomine intelligi mortem violentam & inopinatam, quæ potest accedere præter naturalem, aut præter naturam. Citat einsdem sententiæ Demosthenem in oratione περὶ στεφάνου. Sed verius tamen concluditur, fatalem vitam posse dici eam quæ contingit periodum vitæ, vltra quam viuere negatur, iuxta illud Iob. c *Breues dies hominis sunt, numerus mensium eius apud te est. Constituisti terminos eius qui præteriri non poterunt.* quidam dicunt terminum centum & viginti annorum, alij plurium vel naturalem, quousque naturalis constitutio viuere patitur. Vel casualem & fortuitum quæ casus & violentia inferunt. Quibusdam item fatum accipi videtur, aut pro illa generali constitutione periodi quæ præteriri non potest, sed præuenire: aut pro diuina prouidentia quæ falli non potest, neque præter eam fieri quicquam: verum fatum hoc, habet suas causas ex quibus colligatur, iuxta finitionem Chrysippi dum ait, fatum, quod Græci πεπρωμένην vel εἱμαρμένην vocant, est sempiterna quædam & indeclinabilis series rerum, & cathena voluens semetipsa sese, & implicans os per æternos consequentiæ ordines, ex quibus apta connexaque est, Explicat Gellius, e vbi refellit ex eodem authore qui eliciebant inde hanc consequentiam, si omnia fato trahantur, & necessum sit fieri quicquid futurum sit, homines quoque ad maleficia non sponte sed fato trahi, & propterea pœnas a legibus in eos iniquè constitutas. Nam ingenia nostra, vt propriam habent qualitatem inquit, fato obnoxia sunt. sed illa qualitas in libero arbitrio posita est vt velint & nolint. Sic ordo & ratio & necessitas fati generat ingenia ipsa & principia causarum mouet, impetus verò consiliorum mentiúmque nostrarum, actionésque ipsas, voluntas cuiusque propria & ingenia moderatur. Citatur & sententia Pythagororum, cognosces, inquit, homines spontaneas haurire calamitates, Quasi detrimenta singulis a seipsis fiāt, & suo impetu delinquant & in incommoda ruant sua, & ex sua electione & intentione: sed nec præsentis est instituti de fato plura loqui, & quomodo antinomiæ de eo sint euoluendæ. Diximus enim etiā de his alibi fuse d.

Resoluimus autem hic, ex Dei volontate quoque vt alia quæ prouidētia Dei ineffabilis curat, regna oriri & mutari & interire, reges vocari & deiici.

29 Neque tamen inde sequi potest consequentia, approbari tyrannos qui a Deo regnare permittuntur. vocat enim aliquos ad vtilitatem populi principes: aliquos interdum ad castigationem: quandiu etiam velit illos imperare, non nobis manifestum est, vt iudicare possimus, nisi quatenus nobis vel re ipsa, vel oraculo significare dignatur. Atque vt ex eius volūtate pendet institutio eorum, ita & destitutio. vtitur principibus vt ministris suæ voluntatis: interdum factum eorum probat, & personas reprobat: vt neque superbire debeant, si Deus permittat eos regnare cum pessimis actionibus. quæ ad vtilitatem bonorum, & in vltionem malorum conuertuntur. Vtitur ad eadem Deus dæmonibus, qui ideo ipsi meliores non fiunt, sed peiores sæuientes ex intentione nocendi, cum Deus bene illis vtatur ad probationem & exercitium bonorum, & ad exequendas pœnas iusti sui iudicij. A quibus distant angeli boni, qui imperium Dei secundum eius voluntatem exequuntur, non secundum animum proprium vindicandi vel lædendi, ita vtrique & boni & mali spiritus, ministri voluntatis Dei sunt: sed diuersæ ipsi voluntatis; vt & principes boni & mali, voluntatem Dei & eius vindictam exequuntur, sed interdum diuersa intentione. Quare nec tuti fuerunt tyranni, qui & à Deo potestatem se accipere gloriantur.

30 Vocauit Deus in principatum aliquos nullis illorum meritis præcedentibus, vt Iacob elegit dominaturum non Esau in eodem vtero, antequam quicquam boni aut mali egissent e. — e ad Roma. c. 9. vers. 11

Vocauit ad regendum populum suum Mosem, vt liquet ex Exodo f. Sed non vocauit post illum eius filios ad regnum sed Iosue. g. Plures alios vocauit enumeratos libro Iudicum. Vocauerat Heli, sed eum principatu propter peccata filiorum reprobauit h. Vocauerat Saulem in regnū ex propria electione i: sed propter eius peccata reprobauit postea k. Vocauit Dauid & progeniem eius in regnum Israel l. Sed propter peccata Salomonis & Roboam detraxit regno decem tribus m dicemus & latiùs vbi propter peccata translata regna docebimus. Prosequor alia quòd fatum regi seu permissio vel prædictio, non probet personam tyranni ex Odoarco. Cum enim Odoacus Herulis præpositus & aliis nationibus circa Danubium positis, efferret se ob victoriam de rege Rugorum, & Italiam inuadere cogitaret, fines Noricorum ingressus petiit colloquium cuiusdam serui Dei nomine Seueri, a quo petita & obtenta benedictione audiuit: vade Odoacre vilibus nunc animantium pellibus vestitus, Italiæ mox Dominus futurus. Quod & accidit: verum postea fuit a Theodorico victus, captus & interemptus post multa prælia & multam sanguinis effusionem n.

f Exod. cap. 3.
g Deuter. c. 31. vers. 14 & cap. 34. Iosue ca. 1. vers. 2.
h 1 Regum ca. 3. & 4.
i 1 Regum ca. 9 & 11.
k 1 Regum c. 15.
l 3 Regum c. 16.
m 3 Regum c. 11.
n vt scribit Autor ... li. 1. gestis S. ancto... rum. c. 9 & 10.

31 Vocauit Deus Ieroboam ad vindicandum peccatum Salomonis, & vt ille adimeret decem tribus de filij eius Roboami regno, eò quòd fauisset Idololatriæ, & idolis tēpla ædificasset o Is autē Ieroboam incidit in peiorem idololatriam, quàm Salomon p. Et rursum suscitauit regem Deus in Iuda Baasam, qui percussit Nadab filiū Ieroboā, & omnem domū Ieroboā, vt nec reliquerit mingentem ad parietem q. Sed & ex eo tempore quo scissus est populus Israel a domo Dauid, proiecit Dominus semen Israel a facie sua, & afflixit eos donec disperderet r. Executus est mandatum

o 3 Reg. c. 11 & 12 & 2. Paralip. c. 9 & 13.
p 3 Reg. c. 15.
q 3 Reg. c. 14. vers. 14. & c. 15. vers. 16. & seq.
r 4 Reg. c. 16. v. 20 & 22.

b Iob 14. vers. 5.
c lib. 6. cap. 2.

Dei Baaſſa. & ideo ipſe regnauit, nec pulſus regno: ſed quia & erat infectus idololatria, iterum in filio punitus. Et poſtquam Ela duobus annis regnauit ex Dei voluntate, alius tyrannus tyranni Baaſſæ domum omnino ſubuertit, & rebellauit contra eum dux mediæ partis equitum Zambri, & deleuit omnem domum Baaſſæ. Iuxta verbum Domini quod locutus fuerat ad Baaſſa in manu Iehu Prophetę [a], regnauit autem tantùm Zambri ſeptem diebus, poſt quos obſeſſus ab Ambri, quem populus vocarat regem, ſe cum domo regia combuſſit, & mortuus eſt in peccatis ſuis quæ fecerat coram Domino & ambulans in via Ieroboam [b]. Ita poſtea iuxta verbum Domini, ſemper dicitur Achab ſucceſſiſſe Ambri patri & Achabo Ioram: verùm eundem, cum Iezabelle ob Idololatriam ſeruus Ioram, Iehu, occidit ſuum Dominum Ioram, & omne ſemen eius ſeu domus Achab, vt nec reliquerit mingentem ad parietem & clauſum de domo Achab, & Iezabellem matrem regum: [c] ſeptuaginta filios Achab, quadraginta fratres eiuſdem, & Sacerdotes Baal, [d] omnes optimates eius & fratrem eius Ochoſiam regem Iuda. [e] Eò pertinet, quòd Deus voluerit remunerare factum Iehu, quòd eius iuſſu ſuſtuliſſet domum Achab. Verùm quia ipſemet in peccatis Ieroboam incidiſſet, poſt quartam generationem & domum quoque eius extinxit. Sic enim ſcribitur [f].

a 3. Reg. c. 16.
b 3. Reg. c. 16.
c 4. Reg. c. 9.
d 4. Reg. c. 10.
e 4 Reg. c. 11.
f lib. 4. Reg. c. 10. & verſu. 30.

Dixit Dominus ad Iehu, quia ſtudioſè egiſti quod rectum erat & placebat in oculis meis, & omnia quæ erant in corde meo feciſti contra domum Achab: filij tui vſque ad quartam generationem ſedebunt ſuper thronum Iſrael. Porro Iehu non cuſtodiuit vt ambularet in lege Domini Dei Iſrael in toto corde ſuo: non enim receſſit à peccatis Ieroboam qui peccare fecit Iſrael, In diebus illis cœpit Dominus tædere ſuper Iſrael, percuſſitque eos Hazael in vniuerſis finibus Iſrael. Itaque iuxta verbum Domini regnarunt deſcendentes ex Iehu vſque ad quartam generationem ſuper Iſraël & non amplius, vſque ad Zachariam quem occidit coniuratione in eum facta Sellum filius Iabes. qui non erat tamen melior illo, & regnauit tantùm vno menſe [g]. Sic ergo Ieroboam, quia iuxta dictum Domini & eo permittente, ob vindictam peccati Solomonis circa idololatriam, ſubtraxerat ab Imperio Roboami filij Salomonis decem tribus, regnauit, retributionem in hoc ſeculo accipiens iuxta verbum Domini, & quod fatauerat ſeu ſtatuerat in vindicta Salomonis & poſterorum. Verùm in filio Nadab vindicauit peccatum ipſius Ieroboam, quòd in idololatriam ipſe incidiſſet, vt dictum, & Baaſa filius Ahiæ de domo Iſſachar, iuxta verbum Domini deleuit omne genus eius, nec dimiſit vnam animam de ſemine Ieroboam: [h] & ita in aliis ſequentibus Tyrannis Iſraël, vt dictum eſt, quòd iuxta verbum Domini fecerint, hoc eſt, quòd impleuerint voluntatem eius, non tamen ideo meliores ipſi.

g 4. Reg. 15.
h 3. Reg. cap. 15. & c. 13.

32 Sequitur & poſtea mutatio crebra regum Iſraël per mutua homicidia, & ob delicta populi & regum, vt tandem Deus poſt plures admonitiones vt redirent ad veram legem, iuxta verbum ſuum quod prædixerat per ora Prophetarum, ſuſtulerit regnum Iſraël, tranſlato populo in Aſſyrios, relicto tantùm populo Iudææ ſub rege ſuo [i]. Et hoc fuit regno Iſraelitico iuxta verbum Domini factum, & interitus quem præceſſerant tot tyrannorum innouationes & cædes:

i 4. Reg. c. 17.

ſicut & de fine regni Hæuæorum dicitur [k], *Non fuit ciuitas quæ ſe non traderet filiis Iſrael, præter Heuæum qui habitabat in Gabaon. omnes enim bellando cœpit Ioſue, Domini enim ſententia fuerat, vt indurarentur corda eorum & pugnarent contra Iſrael & caderent: & non mererentur vllam clementiam, ac perirent, ſicut præceperat Dominus Moyſi.* Accedit quod Dauid refert [l], *Intrauit Iſrael in Aegyptum, & Iacob accola fuit in terra Cham, & auxit populum ſuum vehementer, & firmauit eum ſuper inimicos eius, conuertit cor eorum, vt odirent populum eius & dolum facerent in ſeruos eius: miſit Moſem ſeruum ſuum Aaron quem elegit ipſum, &c.* Et vt ait Tragicus.

k Ioſue. c. 11. ver. 19. & ſequentibus.
l Pſal. 104.

Cùm numinis ſubuertere ira aliquem parat.
Primùm omnium aufert ſanitatem mentium
Prauáſque pro rectis creat ſententias,
Ne quis ſua malefacta poſſet noſcere.

33 Et hæc verè ſunt inter certiſſima fata regnorum annumeranda, diuina, quibus nec reſiſtere noſtrum eſt, quando decreuit Deus ita fieri. Quemadmodum quando ob peccata populi monarchia Caini vnà cum ſubditis per diluuium finem accepit ex Dei ſententia. Cùm enim Deus vidiſſet quòd omnis caro corrupiſſet viam ſuam ſuper terram, dixit ad Noe, finis vniuerſæ carnis venit coram me. repleta eſt terra iniquitate à facie eorum, & ego diſpergam eos cum terra. [m]

m Geneſ. c. 6. verſ. 12.
n cap. 11.

34 Admiranda illaque veriſſima prædictio regnorum vel monarchiarum per Danielem, [n] apud quem tamen & in ſimilibus prædictionibus, vt de regno Cyri & aliorum, admonebo prædictionem non eſſe cauſam cur ita poſtea contigerit, ſed ita prædictum quòd ita euenire debebat. & ideo prædictionem non eſſe cauſam tot cædium & malorum quæ aduenerunt in mutatione rerum publicarum: ſed quia ita euenire debebant, ita vere prædictum à Deo qui omnium nouerat vt nouit certitudinem.

35 Quædam exiſtimarunt etiam Ethnici tyranni ex fato per illos peragi, ſed in illis eſſe damnabilia, vt Phalaris tribuebat fato quæ tyrannicè gerebat: Καλαρίσῳ καὶ Θεανοῖ, ſcribens epiſtola 62. ἐγὼ δὲ inquit, πολλὰ καὶ μεγάλα πικρᾶς εἱμαρμένης ἀνάγκῃ, ἀκουσίως πραχθέντα μοι καθυγωροῦμαι. id eſt, *ego, ob multa & magna acerbiſſima fati neceſſitate geſta, damnor.* Et D. Chryſoſtomus ad verba illa D. Matthæi. [o] *neceſſe eſt vt veniant ſcandala: Hoc*, inquit, *neceſſe, non deſtruit libertatem, neque neceſſitati aliquarum rerum ſupponit, ſed omnino quod futurum eſt prædicit, neque etiam quia prædicit hoc fit. vt autem intelligas non eſſe neceſſaria ſcandala: audi quod ſequitur: ſi autem manus tua ſcandalizat te, erue eam.*

o D. Matt. c. 18. v. 7.

36 Dei iudicia, & determinationes finium regnorum, ſunt quidem certa apud Deum, quemadmodum nihil ſine prouidentia Dei fit: at tempora & horum reſolutiones, non ſunt hominibus cognita, niſi in quantum Deo placuerit hominibus reuelare. Vt Dominus noſter IESVS CHRISTVS monuit diſcipulos, cùm de deſtructione Hieruſalem eiúſque magnificentia ageret, & interrogaretur quando illa futura eſſent. & finis adeſſet ſeculi: & quando reſtituturus eſſet regnum Iſraël, reſpondit, *Non eſt veſtrum noſſe tempora & momenta, quæ pater poſuit in ſua poteſtate.* [p]

p Actor. c. 1. ver. 6. D. Matth. c. 24. Marci ca. 13. Lucæ c. 21.

37 Reuelat autem vt plerumque futuras proximas mutationes rerum publicarum, vel ſignis, vel prodigiis, vel prophetiis, vel modis aliis, pro vt ſapientiæ eius incòprehenſibili expedire viſum eſt: vel ad admonitionẽ mortalium, vt reſipiſcant

& ad

& ad Deum conuertantur, vt euadant iram eius: A vel vt parati ſint ad patientiã, tolerantiam, & aduerſus tela futura quæ præuiſa minus lædunt, vel vt fugiant a loco vbi hæc mutatio imminet. Non enim fiunt mutationes iſtæ regnorum & formularum gubernandi, vel occupationes tyrannicæ, vel principũ expulſiones, ſine maxima calamitate cædiũ, & omnis generis malorum. *Dediſque Deus ſignificationem dilectis ſuis, vt fugiant a facie arcus a*, vel ſingulari illorum prouidentia, eos quos diligit inde ſubtrahit, vel in alia loca eos etiam illis non cogitantibus transferendo, vel ex hoc ſeculo ad meliorem vitam ante miſeriarum tempus rapiendo. Quemadmodum in Sodomorum interitu, etiam velut inuitum inde exire fecit Loth, cum filiabus b. Et imminẽte diluuio, iuſſit intrare Noam cum liberis & vxore arcam c, & ante prædicari iuſſit venturum hunc finem quam immitteretur diluuium. d Antequam inuaderentur ab Antiocho B Iudæi tempore Machabæorum apparuerunt acies in cœlo armatæ e.

a Pſal. 59. v. 6.
b Gen. ca. 19 v. 16. & Sap. 10. ver. 6
c Gen. 7. & 2. Petr. 2 v. 5.
d Geneſ. c. 6. & 7.
e 2. Macha. c. 5. ver. 2.

38 Reuelauit Deus prædixitque per Danielem, futuram Perſici regni euerſionem, & inclytam Alexandri Magni victoriam per viſionem Arietis & Hirci aliaque edocta myſteria f.

f Dan. c. 8.

39 Memorat Sabellicus g, Pharaoni prædictum fuiſſe, virum ex gente Iudæorum naſciturum, qui Ægyptum magnis cladibus afficeret, idque per Sacerdotum Ægyptiacum incertum in ſpiritu afflatum diuino: an verò edoctum aliquo oraculo: cuius metu & rex iuſſit omnem natum maſculum ex Hebræis necari, h non potuit tamen tollere Moſem, qui Dei voluntatem executus eſt. Aperte Deus per Samuelem prædixit Sauli ademptionem, & priuationem regni. i Et Hieremias captiuitatem, excidiúmque Iudæorum.

g lib. 2. ennea. 1.
h Exo. c. 1. & 2.
i 1. Reg. c. 15.

40 Et per Sibyllam, vt habetur in eius ora- C culis, aperte prædixit Macedonum bellicam gloriam Philippo Amyntæ filio regnante partam, alterius Philippi temporibus ruituram:

Aemathiæ, inquit, populi (Argeadæ quis gloria reges)
Commoda nunc pariet regnans, nunc damna Philippus.
Namque duces maior populis, atque vrbibus, vnus
Impones. Sed enim Heſperiis domitus minor annis.
Mox etiam Eois illuſtres perdet honores.

Nam, ſicut ſcribit Pauſanias k, Romani qui ad Occidentem ſunt, Attali & Miſiorum auxilio qui ad ſolis ortum vergunt: Perſeum Philippi filium, & regno, & vita priuarunt.

k in Achaicis.

41 Paulò ante aduentum Hiſpanorũ in Americam, rex inſulæ quæ poſtea ex nomine inuentorum dicta eſt Hiſpaniola, idolum Zenij conſuluit ieiunio quinque dierum religioſe obito, flagellis D etiam laceratus, quid de regno ſuo poſt eius obitum futurum eſſet; Reſpondit autem dæmon à Deo veritatem dicere, vt alibi ſæpe, compulſus, futurum venturos homines barbatos, veſtitos, regnum vi ſubacturos, vno ictu gladiis ſuis multa corpora diſſecaturos ſeruitute grauiſſima oppreſſuros incolas.

Quod oraculum rex ad placandum numẽ carmine comprehenſũ quod Arentum vocat, & ſolemnis ceremoniis feſtis diebus cantari voluit. Et proinde multi incolarum, vbi Hiſpanos primùm aduentantes videre, fuga ſibi conſuluerunt oraculi memoria. l

l Petrus Cieza, 1. p. hiſtoriæ Indica. c. 37.

42 Antequam corrueret omnino reſpublica Democratica Romani populi, prodigiũ factũ eſt Romæ, vt ſcribit Iulius Marathus, quo denunciabatur, regem populi Romani naturam parturire, idque paucos ante menſes, antequam Auguſtus naſceretur, qui fuit primus legitimus monarcha Romanorũ. Et ideo Senatum exterritum, ne quis illo anno genitus educaretur: cuius tamẽ ſenatuſconſultum ad ærarium delatum non fuit: cauentibus iis qui vxores prægnantes haberent, ne fieret, ſingulis ad ſe ſpem trahentibus, vt ait Suetonius in Auguſto.

43 Sunt etiam principatibus, & regnis angeli tutelares, ſeu defenſores, quorum ope, & miniſterio regna conſeruantur, & proteguntur, inter gentiles aliis dictæ, aliis genij. D. Clemens m refert D. Petrum aſſ[illegible]iſſe, cuiuſque gentis propri[illegible] eſſe angelum, & C. Alexandrinus n, Diony. Areopag. o Synagogæ Iudæorum fuit peculiaris cuſtos Michaël, & alius Perſarum, & Perſici regni p, & ſic etiam angelos ſibi commiſſos defendere teſtatur eodem Daniel, & niſi Dei iuſſu, vel ob peccata quib. irritatur nomen domini Dei illorum, cedere: cùm autem cedant, & ſuperati quodammodo dicuntur: nec poſſe ſubigi nationes [illegible] intel[illegible]gẽtiis illatum ſuperatis, & cedentibus docuimus, q ex ſacris ſcripturæ locis. adq; inter ethnicos quoque receptum, qui priuſquam in ob[illegible]ſas ciuitat. & regna impreſſionem facerent, tutelares illinc deos euocare procurabant: vt facilius eas mundarent, quod hiſtoriarũ variis locis & illuſtrauimus, quæ non opus eſt repetere quum exemplaria vbique conſtent. Addam tamen ingreſſos præcipuos duces primùm hoſtilem terram, præcari illorum tutelares & heroum genios, ne ſe inuitos reciperent, ſicut fecit Alexander Magnus, qui cùm Helleſpontum traieciſſet in Aſiam pergens, & delati eſſent Macedones in continentem, primus Ale- C xander iaculum velut hoſtilem terram conieceit, armatúſque de naui tripudianti ſimilis proſiluit, atque hoſtias cædit, precatus ne ſe regẽ illæ terræ inuitæ acciperent r.

m lib. 2. recognitionum.
n lib. 6. Stromatum.
o c. 9. de cœleſti [illegible]
p Daniel cap. 10. & 1[illegible]
q lib. de angelis [illegible] & ſequent.

Paulo antequam capienda eſſet Hieroſolyma à Tito Veſpaſiano, inter præcipua perditionis eius ciuitatis præſagia, illud fuit, quòd ante ſolis occaſum antea viſi ſunt per inane ferri currus totis regionibus, & armatæ acies tranantes nubila, & ciuitati circumfuſæ: feſto autem die, quam Pentecoſtem vocant, nocte Sacerdotes intimum templum more ſuo ad diuinas res celebrãdas ingreſſi, primùm quidem motum quendámque ſtrepitum ſenſerunt, poſtea verò ſubitam vocem audiere, quæ diceret, Migremus hinc ſ.

r Lib. 1. Apologetico Q. Curtij.
ſ Ioſephus lib. 7. de bello Iudaico c. 12.

Quæ refert Cornelius Tacitus t, de obſidione eius agens, *Euenerant prodigia, quæ neque hoſtiis neque hoſtiis neque votis piare fas habet gens, ſuperſtitioni obnoxia, religionibus aduerſa: viſa per cœlum concurrere* D *acies, rutilantia arma, & ſubito nubiũ igne colluere templum. Expaſſæ repente delubri fores, & audita maior humanâ vox, excedere deos, ſimul motus ingens excedentium.* Ea nocte quoque qua capta eſt Troia, apparuerũt dij quidam, vt loquitur Maro, exeuntes à templis & ſimulachra ſua exportantes. Atq; ſolitas à diis ſuis deſeri eas ciuitates, quæ mox in hoſtium ciuitatem obuenturæ eſſent: aut ſaltem eam fuiſſe opinionẽ veterum, oſtendit Æſchylus.

t Lib. 5. Hiſtoriarum.

Refert Herodot. quoque in 8 quo tempore Xerxes Atticam inuaſiſſet, Athenienſes (quibus maximè infenſus is erat) edictum propoſuiſſe, vt qua quiſque ratione poſſet ſeruaret ſuos; eóque tempore ingentem draconem arcis cuſtodem, cui menſtrua libamina ex melle confecta

propo

propouere ſolebant, ea tunc illibata reliquiſſe, quaſi etiam Deus ipſe, ſic vocabant idololatræ, ſedes ſuas relinquere videretur.

Scribit & Suetonius Tranquillus in Flauio Domitiano a inter prodigia futuræ mortis eius cum ſomniaſſe Mineruam, quam ſuperſtitioſè colebat excedere ſacrario, negantem ſe vltra eum tueri poſſe, quòd exarmata eſſet à Ioue.

a Cap.15.

Relinquunt cuſtodiam regnorum, principatuum, locorum, & perſonarum ſancti Angeli, ob peccata populi & ſcelera, quæ prouocant indignationem Dei, cuius miniſtri ſunt Angeli: & ita relicta cuſtodia exprimuntur inimicorum viſibilium hoſtium & inuiſibilium poteſtatũ nempe dæmonum prædationibus & laqueis: cuius rei fidem Dauid facere poteſt, Pſalm. 70. *Ne proiicias, inquit, Deus me, in tempore ſenectutis cùm defecerit virtus mea ne derelinquas me, Quia dixerunt inimici mei mihi:* (vide inimicos) *& qui cuſtodiebant animam meam* (vide Angelos) *conſilium fecerunt in vnum: dicentes. Deus dereliquit eum, perſequimini & comprehendite eum, quia non eſt qui eripiat.* Nec probo ibi explicationem dicentium, qui cuſtodiebant: hoc eſt, obſeruabant animam meam, ſeu inſidiabantur animæ meæ: nam ibi eſt dictio ושומרי veſchomeré, id eſt cuſtodientes, ſeruantes animam meam.

45 Singulare eſt quod refert Sempronius, libro de diuiſione Italiæ, nomen Romæ non eſſe verum nomen eius ciuitatis, ſed fuiſſe illud occultatum, & ſanxiſſe ſaluberrimam religionem, vt illud & origo occultata eſſent: ne Deus eius, in cuius tutela eſſet à quo deriuationem habet, gentibus pateret, & euocaretur vt cæteri. Et ideo Angeronam ſilentij numen ante dies Iani feſtos cultam præ foribus, vt ne cui liceret illud palam efferre. quod ad ſalutem reipub. veteres ore obſignato intra pectora arcana voluerunt cõtineri, cuiúſque violatæ religionis primùm pœnas luiſſe Soranum conſentit Plinius b.

b lib.3.cap 6 & lib 28. vbi de vi incantamentorum tractat.

Plato, c Maximè, Inquit, loca regionis differũt, in quibus inſpiratio quædam diuina eſt, & quæ dæmones ſortiti ſunt, qui habitantes propitij, vel contra ſuſcipiunt.

c In fine Dialogi.5. de legibus, vel de legumlatione.

De remedijs contra hanc mutationem, vel interitum Principatus vel Republicæ ex Dei decreto imminentem.

CAPVT IV.

ADuerſus voluntatem Dei abſolutam, nullum hominibus generale remedium eſt, nec ea impediri poteſt vlla poteſtate, quominus ad ſuum effectum perueniat: nullus enim eſt qui reſiſtere ei poſſit. Cùm enim Deus ſit, nullus ſupra eum, & omnes infra illum ei ſubiiciuntur. Ille ſolus altiſſimus, ſolus Dominus, ſolus Omnipotens, qui neque quicquam iniuſtum aut in conſultò vel inconſideratè, decernere dicitur, vt debeat aut poſſit abſolutè decretum retractare. Omnia præterita & futura, vt præſentia ſemper ei conſtant, vt circunſtantiis neceſſariis certiſſimis & ſcientia indubitata & veritate ſtatuat.

2 Hoc vnum reſtat pijs, vt quos vult, poſſit ex inuolutione miſeriarum & iuſtitiæ ſuæ generali animaduerſione, eripere, remediúmque ſingulari beneficio reliquit, vt dilectis ſuis ſignificationem, vt fugiant à facie arcus.

Sic Loth compulit Sodoma cum filiabus egredi, decreta Sodomorum ſubuerſione d.

d Gen. 19.

Sic Noacho parare ſibi archam iuſſit, vt cum A à decreto diluuio ſaluum faceret cum ſua familia e.

e Gen.6.& 7. cap.

Antè vrbis Hieroſolymorum extremam captiuitatem, ſub Tito & Veſpaſiano, Eccleſia Chriſtianorũ quæ ibi erat, Dei monitu Pallam vrbem Agrippæ regis, qui pro Romanis ſtabat, trans Iordanem ſe recepit f.

f Egeſippus li. 3.c.3.

Sic Spiritu Dei Tobias, filium ſuum Tobiam monuit, vt ſe mortuo Niniuem relinqueret, & Ecbathana in Mediam migraret, omnino enim futurũ vt Niniue exſcinderetur à Babyloniis, quemadmodum Ionas Propheta prædixerat. Paruit Tobias, & cum Ecbathanis eſſet, excidium audiuit Niniues à Nabuchodonoſore captæ g.

g Tobiæ 14.

3 Et anno quo Scotorum rex Donaldus turpiſſimam pacem ab Anglis & Britannis redemit, in Laudonia Scotorum, infantem ſemeſtrem matrem monuiſſe ferunt clara voce, eam regionem B tota cum domo ocyus relinqueret, fore vt hoſtes Laudoniam Scotis ademptam occuparent. h

h Hector Boet. lib.10.

4 Quando verò abſolutè aut determinatè, Deus ciuitatis vel reipublicæ non decreuerit interitum: adhuc eſt locus retractationi, ſi populus cauſam propterquam Deus vindictam minatur, retractauit i: vel ſuſpendit iudicium & differt in aliud tempus, vt quando populus peccauit in deſerto adorans vitulum aureum, pro quo Moyſes orauit, & remiſſa aliquantum vindicta in omnem populum k. Sic Gabaonitæ cùm audiſſent decretum Domini datum filiis Iſrael de diſperdendis cunctis habitatoribus terræ promiſſionis, cautè ſibi proſpicientes euitarunt ciuitatum ſuarũ ſubuerſionem & mortis imminens periculum l. Exterriti Niniuitæ m, prædicatione Ionæ, Dei iuſſu publicatæ, *adhuc quadraginta dies, & Niniue ſubuertetur.* prouocarunt miſericordiã Dei pœniten- C tiam agentes Et vidit Deus opera eorũ quia conuerſi ſunt de via ſua mala, & miſertus eſt Deus ſuper malitiam quam locutus fuerat vt faceret eis, & non fecit. Et rectè illi dixerunt quòd omnes, qui in Deo confidunt, debent quoque cogitare & dicere, Quis ſcit ſi conuertatur & ignoſcat Deus, & reuertatur à furore iræ ſuæ & non peribimus? valde miſericors Deus dum agitur de tollenda ciuitate, regno, Imperio, & non niſi tardè eò peruenit, vt nunquam Chriſtianis deſperandum ſit de eius bonitate. Propter ſuperbiam Dauidis quod iuſsiſſet numerari populum, ira Dei cecidit ſuper Iſrael cúmque extendiſſet manum ſuam Angelus Domini ſuper Ieruſalẽ vt diſperderet eam, miſertus eſt Dominus ſuper afflictionem, & ait Angelo percutienti populum, ſufficit nunc, contine manũ tuam n. Ezechiæ aliquando dictum ex ore Dei, diſpone domi tuę quia morieris: verùm vbi conuer- D ſus eſt ad orationem & pœnitentiã, audiuit à Deo: ecce ſanaui te, & addam diebus tuis quindecim annos: vtque oſtenderet Deus hoc ex mera eius bonitate & abſoluta poteſtate pendere, fecit vt horologij vmbra rediret retrorſum decem gradibus 4. Reg. 20. & 2. Paralip. c. 38. & Iſaiæ c. 38.

i Hierem. c. 18. verſ. 8.

k Exod. c. 32. & 33.

l Ioſue ca. 9.

m Ionæ 3.

n 2. Reg. c. 24.

5 Permittit Deus rebelliones, vt ea vexatione principes ad ſeipſos redeant & à peccatis, quibus regum omnium Imperatorem offendunt, reſipiſcant: & cognoſcant rebellãte principe cõtra Deũ principem, talionẽ hic pati in rebellione ſubditorum. Sic reuellis & inobediẽs Deo principi, princeps rerũ omniũ conſtitutus, homo, ſenſit ſtatim in ſe armatã omnẽ creaturã, ſpinas & tribulos & labores o. Et poſtquam peccauit Salomõ dementatus à mulierib. legimus p quòd Deus ſuſcitauit

o Geneſ. 3.

p 3 Reg. ca. 11. verſ. 4.

ei ad

ei aduerſarium Adad Idumeum & Ieroboam filiũ Nabat a. Liquet ex eadem Dei bonitate, ciuitates imperia lapſa, & reſtituta poſtea. Sub Sedechia rege propter hæreſes & peccata, Ieruſalem fuit per Nabuchodonoſor euerſa penitus: ſub Cyro poſt ſeptuaginta annos reſtituta: deinde ſub Onia Pontifice, ab Epiphane capta eſt, templúmque profanatum: at mox à Iuda Machabęo recepta. Hanc eandem orta diſſentione inter Hircanum & Ariſtobulum ob ſummum principatum, Pompeius Romano ſubegit imperio. Sub Tito & Veſpaſiano funditus poſtea diruta. vt ex ſacra pagina & aliis omnibus paſſim cognitum eſt.

a verſ. 17

6 Sunt & remedia quæ poſſunt præuenire Dei iram, & cauere ne illa excitetur, quæ ſalubriora ſunt: nempe dare operam vt bonis legibus, & optimis magiſtratibus mores ita temperentur, & regentium, & populi, vt nulla ſit occaſio irritandi ſeueram illam Dei vindictam. ſic in morbis præcautiones vtiliores, & faciliores ſunt ipſa medicina; quæ morbis graſſantibus adhiberi ſolet. Artes porrò bene regendi rempublicã, de quibus aliàs, illæ ſunt quæ inſtituũt bonã rempublicam, & poteſtatem: & bene inſtitutã conſeruant ne labatur. Et hic ſolicitudo & prudentia principis deſideratur, cum ſcientia eorum quæ poſſunt inuadere reipublicæ ſtatum, illúmque immutare, ſerpit enim vitium, vt incendium, & ex leuioribus ſcintillis in ignem inextinguibilem euadit: qui non priùs materiam deſerit, quàm planè relictis tantùm cineribus, conſumpſerit.

7 Sæpè Deus proſperare permittit impium principem ad tempus, vt grauiore caſu illius malitiam ſemel puniat pœna exemplari: forſan quippiam boni admiſit princeps malus, quod Deus irremuneratum non relinquit in hoc ſeculo, vt poſtea meritas pœnas in alio pro reliquis impietatibus patiatur. nullum enim Deus bonum ſine remuneratione huius vel alterius ſeculi, aut malum ſine vindicta huius vel alterius vitæ, relinquit.

Vnde boni principes ſaltem, & peſſimi, ſibi & poſteris ſuis metuere ſemper debent, ne poſt fœlicitatem quam experiri ſibi videntur, tandem vindicta Dei ſequatur, qui & vitam eorum, & principatum tollat. Exemplo Polycratis in Samo tyranni, cui dum viueret nulla aduerſitas, ſed omnis ſecunda fortuna contingit: qui etiam vt nimiùm ſibi blandientem fortunam aliqua aduerſitate temperaret, annulum incredibilis pretij cariſſimum in mare abiecit, quem tamen in ventre piſcis inuentum, recuperauit. Verùm, tandem ab Oronte Satrapa captus, cruci affixus, genere mortis teterrimo diem vltimum clauſit. Strabo 14.

Sequitur hinc, & aliquando Deum propter bonum aliquod reipublicæ illatum, permittere regnum ſubiectioni, aut poteſtati alicuius principis, & filij, vel nepotis eius: vt propter mala, omnino tandem à poſteris imperium ſubmouere & vindicare delicta maiorum in poſteris b propter idololatriæ cultum, iratus Deus in Salomonem regem, dixit ei, *Quia habuiſti hoc apud te, & non cuſtodiſti pactum meum, & præcepta mea quæ mandaui tibi, diſrumpens, ſcindam regnum tuum, & dabo illud ſeruo tuo: verumtamen in diebus tuis non faciam propter Dauid patrem tuum: de manu filij tui ſcindam illud, nec totum regnum auferam: ſed tribum vnam dabo filio tuo propter Dauid ſeruum meum, & Hieruſalem quam elegi, quod & factum eſt tempore filij*

b Regum 3. ca. 11. verſ. 11.

A *Salomonis Roboami nepotis Dauidis, à quo abſtulit decem tribus Ieroboam rex Iſrael.* c

c 3.Reg. c. 12.

Quia etiam Ieroboam executus erat voluntatem Dei contra Salomonem & filium ſtatutam, regnauit ipſe & filius eius Nadab poſt illum. d ſed poſt illum extritum eſt genus Ieroboam ex ſolio Iſraël, propter peccatum idololatriæ Ieroboam, & quia in ea fecerat peccare filios Iſrael. e Idipſum contigit in regno Baaſa, quod in eius filio extinctum eſt. f Sicut & Herodotus tradit g Crœſum fœliciſſimum regem, captum fuiſſe à Cyro, & impoſuiſſe finem regnandi ſuæ ſtirpi ex voluntate Dei, quòd ipſe Crœſus Tritaui Gigis, à quo quintus erat, lueret crimen, quòd Cãdaulem regem Gyges occidiſſet regem Lydorum, vxoris iuſſu quam duxit, & regnum adeptus eſt.

d 3.Reg. ca. 14. verſ. 10.
e 3. Reg. c. 13. verſ. 33. & 34. & ca. 15. verſ. 29. & 30.
f 3.Reg. c. 16.
g lib. 1.

B Et Horatius dum deteſtatur Antonianorum & Cæſarianorum bellum ciuile, tribuit cauſam cruentæ necis Rhemi à Romulo illatæ Epoda 7.

-- Acerba fata Romanos agunt,
Scelúſque fraternæ necis:
Vt immerentis fluxit in terram Rhemi
Sacer nepotibus cruor.

8 Mirum eſt quod refert tamen teſtis oculatus Arbunus ſectione 3. hiſtoriæ Mediolanenſis de iudicio Dei, de amiſſione Mediolanenſis ducatus, qui poterat conſeruari eleemoſynis pro anima Galeatij Sforcię trium millium aureorum. Scribit enim duos mercatores non ignobiles per Taurinos montes in Galliam profecturos, ampliorem humana ſpecie virum obuium habuiſſe, accerſitóſque repente ab illo mandatum in hæc verba ſuſcepiſſe: Ludouicum Sfortiam fratrem meum alloquimini, háſque illi literas nomine meo date. obſtupeſcentibus illis ac percunctantibus C quiſnam eſſet, Galeatium Sfortiam ſe eſſe reſpondit, & mox ab oculis eorum euanuit. Quare illi properè Mediolanum rediêre, inde Vigleuanum: & dum literas offerunt, ab aulicis irridentur. Tandem charta aperta, in pontificij breuis modum complicata, tenuiſſimis filis æreis obſerata. cuius verba hæc, *ò ò ò Ludouice caue tibi: quoniam Veneti, Gallique tuam in perniciem coituri ſunt, tuámque ab ſtirpe rem auerſuri, verùm ſi mihi tria aureorum millia dederis, dabo operam, vt conciliatis ſpiritibus, ſiniſtra fata euertantur: idque conſecuturum ſpero, ſi mihi non auerſatus, annueris, vale.* Subſcriptio erat, *Galeatij fratris tui ſpiritus.* Cùm autem abſtinuiſſet ab hac largitione Ludouicus, paulò pòſt expertus eſt ſuo malo prædictionem, & à Ludouico 12. rege Gallorum, à principatu deiectus eſt, & captiuus abductus.

D Forſan etiã Ludouicus Alodiſius Imolæ princeps, ſi patris vmbram admonitus adeſſe loco certo, eam conueniſſet, principatum retinuiſſet, remediis ab ea acceptis Dei iuſſu, ex cuius præſagio die dicta captus, & eo priuatus eſt. Narrat enim Sabellicus h Ludouici Alodiſij patrem, non diu poſteaquam deceſſerat, homini à ſecretis, quem filius Ludouicus Ferrariam mittebat, in itinere equo inſidentem cum accipitre, vt in aucupio mos ei fuerat, apparuiſſe: & dixiſſe, vt filium moneret, vt poſtero die in eum ipſum veniret locum, quoniam res magni momenti ei prædicturus eſſet. Sed ea re audita, Ludouicum, tum quia non credebat, tum quia inſidias verebatur, aliũ pro ſe miſiſſe: ei illam ipſam vmbram, quæ antè apparuerat, obuiam factam, vehemẽter indoluiſſe, quòd filius non veniſſet: lõgè enim ei plura ſe illi dicturã fuiſſe affirmabat. Sed

h Sabelli. lib. 4. ca. 4. exemplorum.

cum

tunc tantùm illud ei referri iuſſiſſe, quòd tranſacto 22. anno, voo menſe & die quoque ſpecificè addito, vrbis, quod continebat imperium eſſet amiſſurus: quod & accidit. nam ea ipſa nocte quam pateris vmbra ſuſpectam fecerat, ducis Philippi Mediolanenſis (cui is fœdere iunctus erat, & propterea ab eo non timebat) milites, glacie magna conſtrictis foſſis, ad vrbem penetrarunt, adhibitiſque ſcalis vrbem cum principe ipſo ceperunt.

10 Reſtituit aliquando Deus, vim, robur, ſplendorem populo quem diligit, poſtquam flagellis eum ad reſipiſcentiam peruenire coegit: deinde, ita vt fortior reſurgat; priùs ipſe punitur, vt præſtantius victoribus victor impetet, vt d. Gregorius, a explanat, relatus a Gratiano in cap. 3 qui ſine peccato. 3. q. 7. *Cum tribus Beniamin, inquit, in carnis ſcelere fuiſſet obruta, collectus omnis Iſrael, vlciſci iniquitatem voluit: ſed tamen ſemel, & iterum in belli certamine ipſe proſtratus eſt. Conſulto enim Domino ſi ad vlciſcendum, ire debuiſſet, iuſſum eſt vt iret, qui iuxta vocis diuinæ imperium, perrexit & ſemel, & ſecundo perdidit, & tunc demum peccatricem tribum valde feriens fere funditus extinxit. Quid eſt quòd in vltionem ſceleris inflammatur, & tamen priùs ipſe proſternitur, niſi quòd prius ipſi purgandi ſunt, per quos aliorum culpæ feriantur, vt ipſi iam mundi per vltionem veniant, qui aliorum vitia corrigere feſtinant.*

a li. 14. in Iob cap.

David etiam b narrat ordinem quo vſus eſt Deus in puniendo, & extollendo populo ſuo Iſraël, quem liberauit à ſeruitute Ægyptiorum. *Eduxit eos in ſpe, & non timuerunt, & inimicos eius operuit mare, & induxit eos in montem ſanctificationis ſuæ, montem quem acquiſiuit dextera eius. Et eiecit à facie eorum gentes, & ſorte diuiſit eis terram in funiculo diſtributionis, verùm vbi poſtea tentauerunt, & exacerbauerunt Deum excelſum, & teſtimonia eius non cuſtodierunt, & auerterunt ſe, & non ſeruauerunt pactum, & in iram Deum excitauerunt. Audiuit Deus, & ſpreuit, & ad nihilum redegit valde Iſrael. Et repulit tabernaculum Silo, tabernaculum ſuum vbi habitauit in hominibus, & tradidit in captiuitatem virtutem eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimici. Et concluſit in gladio populum ſuum, & hereditatem ſuam ſpreuit. Iuuenes eorum comedit ignis, & virgines eorum non ſunt lamentatæ: Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt, & viduæ eorum non plorabantur. Sed tandem, excitatus eſt tanquam dormiens dominus tanquam potens crapulatus a vino, & percuſſit inimicos ſuos in poſteriora, opprobrium ſempiternum dedit illis & firmauit regnum ſuum in Dauide.*

b Pſal. 77.

Audiamus Eſaiã, vtrumque caſum filiis Iſraël & Iuda certò prædicentem c, & dixit Deus Eſaiæ *vnde & dices populo huic, audite audientes, & nolite intelligere, videte viſionem, & nolite cognoſcere.*

c ca. 6. ver. 9.

10 *Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne forte videat oculis ſuis, & auribus ſuis audiat, & corde ſuo intelligat, & conuertatur, & ſanem eum.*

11 *Et dixi, vſque quo Domine? & dixit donec deſolentur ciuitates abſque habitatore, & domus ſine homine, & terra relinquetur deſerta.*

12 *Et longe faciet Dominus homines, & multiplicabitur quæ derelicta fuerat in medio terræ.*

13 *Et adhuc in ea decimatio, & conuertetur, & erit in oſtenſionem, ſicut Terebinthus, & ſicut quercus quæ expandit ramos ſuos, ſemen ſanctum erit, id quod ſteterit in ea.*

Et iterũ Eſaias c. 7. vers. 7. Hæc dicit Dominus Deus, non ſtabit, & non erit iſtud: ſed caput Syriæ Damaſcus, & caput Damaſci, Raſin & adhuc ſexaginta & quinque anni, … Ephraim eſſe populus.

9 *Et caput … Samaria, & caput Samariæ filius Romel.*

11 Sed quid timebimus de geniis bonis iratis, ſi placatum habeamus Deum? obediunt illi Deo & non niſi veluti inuiti a nobis ſibi commiſſis, nec a locis, & regnis quibus tutores dati ſunt, recedunt. ſignificat id Eſaias d *Domine miſerere noſtri: te enim expectauimus, … brachium noſtrum in mane, & ſalus noſtra in tempore tribulationis.*

d cap. 33. v. 2. & ſeq.

3 *A voce Angeli fugerunt populi, … ab exaltatione tua, diſperſæ ſunt gentes.*

4 *Et congregabuntur ſpolia veſtra ſicut colligitur bruchus, velutì cum foſſæ plenæ fuerunt de eo.*

5 *Magnificatus eſt Dominus, quoniam habitauit in excelſo: impleuit Sion, iudicio & iuſtitia.*

6 *Et erit fides temporibus tuis: diuitiæ ſalutis ſapientia, & ſcientia: timor Domini ipſe eſt theſaurus eius.*

7 *Ecce videntes clamabunt foris, angeli pacis amare flebunt.*

Pædagogi noſtri ſunt boni angeli, nobis adſtantes, quibus remotis ſtatim exponimur poteſtati plenæ inimicorum, angelorum malignorum: quod & de locis aliis, & regnis dicendum videtur.

Et proinde reſtitutis amotis angelis, vel ſaltem poteſtate defendendi a Deo illis reſtituta, expellitur viciſſim dæmonum poteſtas: pugnant enim boni angeli in virtute Dei cum poteſtate tyrannica ſathanæ, vt conſtat ex Daniele c. 12. ver. 7. & 8. Iubet & Deus ligari ſathanam ad tempus, & ad tempus ſolui eum, e vbi autem angeli mali vident à Deo derelinqui hominem, aut rem, ſtatim iniiciunt violentas ad perdendum manus: & proinde erit remedium, conuerti ad Dominum, & redire in gratiam cum eo. Quod præſtantiſſimè docet & deſcribit Dauid f. *Repleatur os meum laude, vt cantem gloriam tuam tota die magnitudinem tuam.*

e Apoc. 20.

f in Pſal. 70. & ſeq.

11 *Ne proiicias me in tempore ſenectutis, cum defecerit virtus mea ne derelinquas me.*

12 *Quia dixerunt inimici mei mihi & qui cuſtodiebant animam meam conſilium fecerunt in vnum.*

13 *Dicentes, Deus dereliquit eum; perſequimini, & comprehendite eum quia non eſt qui eripiat.*

14 *Deus ne elongeris a me, … auxilium meum reſpice. &c.* atque alibi: *g redde mihi lætitiam ſalutaris tui, & ſpiritu principali confirma me:* iraſcitur nobis ſpiritus cuſtos & pædagogus, cum offendimus Deum noſtrum & illius dominum, cuius faciem videt & obſecrat, pro noſtri defenſione, eúmque interpellat h; quod non incognitum fuit prudentioribus ſeculi Stoicis & ante illos Heſiodo, quãuis inuolutè id conceperint. libet verba Senecæ i referre. *Iubeo te habere, inquit, mentem bonam, hoc eſt propitios Deos omnes: quos habet placatos & fauentes, quiſquis ſibi ſe propitiauit. Sepone in præſentia quæ quibuſdam placent. vnicuique noſtrum pædagogum dari Deum, non quidem ordinarium, ſed hunc inferioris notæ, ex eorum numero, quos Ouidius ait de plebe Deos. Ita tamen hoc ſeponas volo, vt memineris maiores noſtros qui crediderunt hoc, Stoicos fuiſſe: ſingulis enim & genium, & Iunonem dederunt. Poſtea videbimus an tantùm diis vacet, vt priuatorum negotia procurent. Interim illud ſcito, ſiue aſſignati ſumus, ſiue neglecti & fortunæ dati: nulli te poſſe imprecari quicquam grauius, quam vt ſe habeat iratum. Sed non eſt quare cuiquam, quem dignum pœna putaueris, optes vt infeſtos deos*

g Pſal. 50. v. 14.

h D. Matt. ca. 18.

i ex epiſt. 110.

deos habeat, habet æquam, etiam ſi videtur eorum fauo-re produci &c.

Timebant etiam Ethnici habere ſuum genium ſibi iratum & pro magno infortunio habebatur, vt in comœdia Menandri.

Mecum relinqui me Deo irato meo.

hunc enim temperare vitam cuiuſque putabatur vt apud Horatium.

Scit Genius, natale Deus qui temperat aſtrum.
Naturæ Deus humanæ, mortalis in vnum
Quodque caput, &c.

De fato regnorum, contingentibus in initiis, & centenary mutatione.

CAP. V.

QVIDAM conſtituunt regnorum fatum, in ſtellarum & planetarum coniunctionibus, vt genethliaci: quemadmodum eadem temeritate conſtituunt fatum hominum, ex ſtellis & habita ratione vel conceptionis vel natiuitatis.

Sic initia conſiderant conditorum regnorum & faciem cœli, & quæ initus contigiſſent, atque in illis vt in hominibus climatericus annos periculoſos, quibus tranſactis dicunt fœliciorem futurum illorum ſtatum Ita Cenſorinus a.

a lib. de natali. cap. 14.

Quot ſecula, inquit, *vbi Romæ debeantur dicere meum non eſt, ſed quid apud Varronem legerim non tacebo, qui libro antiquitatum duodevigeſimo ait, fuiſſe Vectium Romæ in augurio non ignobilem ingenio: cuiuis doctiori in diſceptando parem: cum ſe audiuiſſe dicentem, Si ita eſſet vt tradebant hiſtorici de Romuli vrbis condendæ auguriis, ac duodecim vulturibus, quoniam centum viginti annos incolumis præteriſſet, populum Romanum ad mille annos & ducentos peruenturum.*

a Obſeruarunt hiſtoriographi, & qui annales monarcharum & regnorum ordinarunt, non quidem omnes, coniunctionem ſyderũ aut corporum cœleſtium expreſsè cauſam, verùm in ſumma, variationem quandam fuiſſe imperiorum & poteſtatum, & innouationem rerũ publicarum & religionum ſeu ſuperſtitionum, per ſingula ſecula: & ita ortũ & interitum per vices regnorum.

Computant autem iſta ſecula certa ab anno mundi 3638. quo tempore ante annum Chriſti fere quingenteſimum cœpit res & monarchia Babiloniorum & Chaldæorum Nabuchodonoſore imperante: centum annis poſt, ſecunda monarchia ponitur Perſarum, per Cyrum. Centeſimo, dehinc tertia Alexandri magni centeſimo poſt inceperunt regna Indorum, Parthorum, Carthaginenſium. centeſimo deinceps Romanorum ditio cepit extendi per Aſiam per duces eorum, vſque ad nouum apparentem in terris regem regum Dominum noſtrum IESVM CHRISTVM. Quo tempore cæpit monarchia Romanorũ ſub Auguſto Cæſare. Centeſimo dehinc anno imperium Romanum cæpit regi per extraneos principes, & tranſlata illa primum poteſtas ad Neruam, Traianum, Adrianum Hiſpanos, & alios. Ducenteſimo dehinc anno poſt Chriſtum natum deletum Parthicum imperium, & ortum nouum Perſarum per Artaxerſem. Trecenteſimo ad principes Chriſtianos tranſlatum imperium Romanum, ad Conſtantium, Conſtantinúmque magnũ.

Quadringenteſimo anno à Chriſto cæpit diuidi, vel lacerari imperiũ Romanum, vnde alia noua regna orta ſunt in Italia, Gallia, Hiſpania, Africa, Aſia, Anglia. Anno 500. Occidentis Romanorum Imperium extinctum vſque ad Carolũ magnum, & contractum in Conſtantinopolitanum ſeu Græcorum.

Anno ſexcenteſimo, Mahometis orta à fide declinatio, ſimul & Sarracenorum viguit impietas & horrendum Imperium productum eſt.

Anno 700. Sarracenorum, Arabum, Turcarum, Maurorum, noua ſiue diuerſa regna, quæ habuerunt ſuos principes dictos Caliphas ſeu Sultanos. In India Aſia, Syria, Ægypto, Libya, Africa, Aſia, in inſulis maris mediterranei, Oceani, Æthiopici, Indici, Athlantici.

Anno octingenteſimo imperium nouum occidentis per Francos, ſeptentrionalibus gentibus ſalutare, & Chriſti prænuntium.

Anno nongenteſimo, imperij occidẽtis è Francis ad Longobardos tranſlatio, ſedi apoſtolicæ diu luctuoſa.

Anno milleſimo, noua regna Poloniæ, Vngariæ, Bocemiæ, & ſeptentrionalium populorum.

Anno milleſimo centeſimo, noua regna occidentalium Chriſtianorum, præſertim Francorum in Aſia, Syria, Iudæa, & alibi.

Anno milleſimo ducenteſimo, nouum imperium & barbaricum gentis Tartarorum cum Indicorum & totius Orientis magna regnorum calamitate.

Anno milleſimo trecenteſimo nouũ ſeruile & ferum imperium Othomanorum ſiue Turcarum.

Anno milleſimo quadringenteſimo nouũ imperium Tamberlanis Scythæ, quod feritatem Turcarum aliquantùm repreſſit.

Anno milleſimo quingenteſimo, noua imperia Sophi in Perſide: Luſitanorum, & Hiſpanorum in Indiis & nouo orbe.

Quid futurum ſit hoc proximo centenario imminente, aſſerere non poſſumus: verùm calamitates, clades bella in regno Galliæ, Hiſpaniæ, & alibi ſeditiones ſæuientes, neſcio quid noui moliri aut parturire mihi videntur.

Mirabilis omnium rerum viciſſitudo, nunc in melius nunc in peius per ſeculorum currentia tempora: omnia vbi peruenerint ad ſummum, deſcendere opus eſt, & vbi ad ima peruenerint cum ſubſiſtere ibi diu non poſſint, neceſſe eſt ad ſuperiora reſurgere, veluti reſpirantibus paulatim attritis viribus & rebus publicis diruris malorum ſuorum cauſam, ſed tarde agnoſcentibus.

Audiui à ſenibus cùm iuuenis eſſem, quod dehinc ex parte in vita obſeruaui, centum annis populum ſyluas perſequi & exſcindere: centum poſtea annis ſyluas populũ excludere, cauſam enim exquirendo inueniſſe mihi videor, quòd poſt ſæuiſſima bella, poſt diutinas & continuas hoſtium excurſiones, ciuitatum & oppidorum ſubuerſiones, arua à colonis relinquuntur, cultura non poteſt exerceri, metu & paupertate coacti mutant homines ſedes, alij moriuntur, nemo audet ibi commorari, ſic deſerũtur loca, ſe recipientibus in tutiora, & fertiliora, & pacata hominibus, interim dumeta, arbuſta, naſcuntur, adoleſcunt, & quæ erant fertilia arua in horridas ſyluas tranſeunt. At vbi deſinit bellorum metus, non ſtatim incolæ redeunt: remanet enim adhuc ſolitudinis horror, metus ne iterum quod paſſi ſunt experiantur, & quandiu memoria hæc durat, animus ad excolendum non eſt integer, donec ab illis geniti qui calamitates patrũm non viderunt, audent quæ parentes negligebant: & ſic ad purganda loca paulatim & colenda accedunt. vbi autem purgauerint, ſqualida & infertilia, quod

non niſi multo tempore fit,fertilibus ſatis, abundantiáque rerum gaudentes, ſuperbè viuunt,poteſtates ſpernunt, bella mouent, vnde & aliud veriſſimum, quod cauſam mutationi rerum publicarum vt plerunque dare ſolet, per conuolutiones ſeculorum.diuitiæ ſuperbiam generant:ſuperbia generat rixas, & bella producunt paupertatem : ex paupertate pax naſcitur,& humiliatio, ex pace diuitiæ. ruſum ex diuitiis ſuperbia : ita rotatio eſt continua humanarum rerum in principatibus.

Poſt clades etiam maximas bellorum raritas eſt hominum, illis vel gladio,vel miſeria bellica, valde diminutis:in pace verò rurſum,ſed non niſi cum tempore naſcuntur plures, & adoleſcunt, quare & tunc iterum bellandi, & quærendi oritur cupido,ſeu licitis,ſeu illicitis modis.

Innaſcuntur in rebus publicis ita homines ſuperflui, ſeu otioſi, qui nouas res agitant : non ſecus quàm in corporibus humanis ex nimia ſatietate naſcuntur mali humores, qui temperamentum turbant, morbos inducunt, & mortem minantur,niſi ſanguinis miſſio fiat,qua ſeparetur malus à bono, putrido, vel corrupto.cuius etiam exẽplo in corpore ciuili, vt in indiuiduo phyſico, naſci quoque videmus malos ex nimia ſatietate, & ex aliis cauſis : qui veluti mali humores turbant, & ægrum reddunt totum corpus, quod ideo eget ſanguinis miſſione, quam ſummus medicus vt bonos conſeruet, Deus inquam permittit ab hoſtibus inferri,vt tollantur à republica, & ſeparentur à bonis.

Hæc porrò ſucceſſionem deſiderant temporis, neque facilè niſi per centum annos talem æream mutationem, & alterationem admittere poſſunt, ſi conſideremus rationem naturalem, & naturæ ordinem humanæ generationis, etiam non immorantes ſtellarum fatis, ſeu mathematicis dogmatibus.

Conſideremus hæc, vel pingui minerua, & demus punctum centenarij exempli cauſa in noſtro anno milleſimo quingenteſimononageſimoprimo, qui viuunt vbi ſæuiunt arma, vbi nihil colitur,& ſeritur, vbi fames maximam partẽ populi conſumpſit obſidione, & aliam partem aliquam ſaltem ſedibus expulit, & aliam inopem & vexatam reliquit, iam vſque ad quinquaginta vel ſexaginta annos memoriam retinebunt certam : & qui inde generabuntur & à parentibus quid factum fuerit veſtigiis imo cladibus adhuc recentibus & apparentibus cognouerint, illi autem antequam ſimilia audere poſſint, vel contemnere metum, vel antequã corpore ſint valido ſaltem centeſimum impletum vel primum expectare,vero ſimile eſt annum.

3 Conſtituerunt antiqui vitam hominis eſſe centum annorum longiſſimam : & ad illud ſpatium quoque reduxerunt legatum vſusfructus ciuitati vel reipublicæ. verba ſunt Caij ad edictum prouinciale a, *vnde ſequens*, inquit, *dubitatio eſt, quouſque tuendi eſſent in eo vſufructu legato municipes, & placuit centum annos tuendos eſſe, quia is finis vitæ longæui hominis eſt.* b hoc ſeculum Varroni & feſto dicitur, quamuis ſeculi diuerſa fuerit in numero annorum controuerſia de qua agit Cenſorinus c.

a relata in l. an vſusfru. c6. de vſufr.& l.7.P. tl.1.
b idem repetitur in l.ſi vſusfructus municipibus,8 de vſu & vſufru.lega.l.3 3. P.ti.2.
c lib.de die natali.c.6. & 14.

Quo etiam loci inquit, *Qui centum annos vita longiori donarunt, vt tradunt apud Hetruſcos priora ſecula,centum fuere annorum. & quòd multos ſuorum omnium ad hunc numerum ætatem produxiſſe videnti,* quanquam & Ægyptij ponant tres progenies virorum in vnoquoque cẽtenario annorum, vt refert Herodotus lib. 2. *adduci poteſt quod Varro refert Dioſcoridem Aſtrologum ſcripſiſſe Alexandriæ inter eos qui ſolent mortuos conſeruare, hominem plus centum annis viuere non poſſe. Id cor humanum eorum qui integri perierunt ſine corporis tabe declarare, Ideo quod multis annis pependit cor hominis, incrementa ætatis & diminutiones conſeruent, & anniculi pendere duas drachmas, bimi, quatuor: & ſic in annos ſingulos vſque ad quinquaginta accedere binas. Ab his centum drachmis atque anno quadrageſimo decedere in vno quoque binas, ex quo perſpicuum ſit centeſimo anno redire ad anni primi pondus nec longius poſſe produci.* hæc eadem narrat Plinius lib. 11. cap.37.

Non negant tamen iidem interpretes, mortem poſſe accelerari vel aliquando vltra prædictum tempus accedere, nam & exempla longioris vitæ multa ſunt. Quemadmodum & rerum publicarum imperia & leges quoque poteſtatum diutius quam per ſeculum vixerunt, & adhuc viuũt: verum tamen negandum non eſt, quin per ſingula ſecula innouationes tum in rebus, tum in perſonis & moribus non fiant,ſed non forſan vno vel altero loco.

De fato regnorum ex mathematicis & cæleſtibus cauſis & cometis.

CAP. VI.

SVNT qui contendant,regnorum & poteſtatum viciſſitudines, ortus & interitus & durationem;ad cœleſtia corpora referri:& ideo eorum vim & cauſam conſiderant ex calculo illorum.

Exiſtimarunt itaque cometas prænuntiare regis,& regni interitum,ſi elongetur à ſole 11.ſignis vt ſi effulſerit in cardine regni alicuius interibit rex vel magnus quiſpiam in eo,ſecundum Ptolomæum. d Adſtipulatur Ludouicus de Regiis e. *Mutantur*, inquit, *regna per cometarum apparitionem in ſignis regiis, dum mouentur motu ſenſibili, de vno ſigno in aliud : & magis dum vnà complures in vno anno erunt. Nam nunquam eueniunt ſine magna mutatione regnorum illius climatis, in quo apparuerunt.* Et Mizaldus f: *Obſerua*, inquit, *in fatali regum exitu, ſi cometa ſit in conſtitutione Ptolomai, & vnum quempiam locum regiæ natiuitatis teneret, quæ Græci dicunt κλιμακτηρικὸν vel ἀθετον, barbari illegialia.Secundo ſi cum dominante illic ſtella, exarſerit, aut pernitioſus planeta mortis teſtimonium in regis geneſi habens,iuxta peragrationum artem progreſſum fecerit, vel de quadrato oppoſitione radio loca illa abſque vllo beneficarum ſtellarum præſidio violenter pulſauerit 3. conſulendæ ecclipſes, num cum ſuperiorum planetarum coniunctionibus, ſi quæ fuerunt, vel futura ſunt, conſpirent, 4. obſeruandum qua hora crinita apparere incipiat : deinc locus ſigni in qua ſtella : deinc eleuanda cœli conſtitutio : & notandum qua in parte cœli erit συνοδευόμενος, vnà cum ecclipſi præcedente,vel quadrantis anni moderatore.*

d Aphoriſmo 100.
e in Aſtrologicis aphoriſmo 137.& 9d.
f li.2.Cometographiæ.c.4.

Cometæ in orientali apparentes cardine mane:aut in occidentali, veſpere, ob locorum maieſtatem, & prærogatiuam regis regni illius in quo fulſerit, vel eius hoſpiti, portendit mortem, vel inſignem calamitatem : ſiue vir ſit, ſiue fœmina, celeriùs ſi matutinus cum flamma ſeriùs.ſi veſpere ſplendens in occiduo proximo cardini, vel faciliùs octaua domo, illud protẽdit ei qui eſt à theſauris vel conſiliis regis authoritatis præcipuæ ſi in

ſi in declinatn ab boroſcopo nimirum 12. domo exortatur, morbos mortéſque partim nobilium, partim ignobilium, carceres multorum. Si caudam habeat, hæreticum vel proditorem in regem inſurrecturum: item à domeſtico, ſi ſecundum conſequentiam ſignorum: ſi ab occidente in ortum, ab extraneo: ſi ſiſtat, bellum indicendum à prouincialibus, vel eadem aula educatis, vel ciuile. Color cometæ in ſuperna parte minatur ſignificationem ſeptentrionalibus: in infernis, Auſtralibus: in anterioribus, orientalibus: in poſterioribus, occidentalibus: ſecundum Mizaldum dicto libro 2. cometogra. c 7.

Cometam ſignum laboris, & vaſtationis vocauit Sibylla, lib. 8. oraculorum, vbi poſtquam deſcripſit futura ſub finem ſeculi hominibus mala, addit ſigna malorum, & quòd ſtellæ caluræ ſunt in mare & poſtea.

Πολλὰ μὲν ἑξῆς ἄστρα καὶ ἀντιπόλου κομήτην
Ἄνθρωποι καλέουσι ἄστρον τομὴν πόνοιο
Πολλοῦ ἐπερχομένου πολέμου καὶ δηιοτῆτος, id eſt

Sydera multa deinceps, & radiantem videbunt cometam, quam homines vocant ſtellam, ſignum laboris, multique belli, & vaſtationis.

Manilius latiùs de iſtis cometis, & ſignificationibus eorum.[a]

a 1. Aſtronomicon.

Nunquam futilibus excanduit ignibus æther,
Squalidáque eluſi deplorant arma coloni,
Et ſteriles ſulcos inter deſeſſus, arator,
Ad iuga mærentes cogit fruſtrata iuuencos,
Aut grauibus morbis, & lenta corpora tabe
Corripit exuſtis lethalis flamma medullis:
Labentéſque rapit populos totáſque per vrbes
Publica ſuccenſis peraguntur fata ſepulchris. &c.

Et paulo poſt.

Quin & bella canunt ignes, ſubitóſque tumultus,
Et clandeſtinis ſurgentia fraudibus arma
Extremas modo per gentes: vt fœdere rupto
Cum fera ductorem rapuit Germania Varum,
Infecitque trium legionum ſanguine campos:
Arſerunt que toto paſſim minitantia mundo,
Lumina &c.

Et paulo poſt.

Ciuiles etiam motus, cognatáque bella
Significant, &c.

Lucanus etiam ſcribit, ante bellum illud ſæuiſſimum viſa.

Ignota, obſcuráſque ſydera noctes
Ardentémque polum flammis, cœlóque volantem
Obliquas per inane faces crinémque timendi
Syderis, & terris mutantem regna cometem

Pontanus ruſſum in Aſtrologicis.

Tu verò quod decernit Mauortius ignes
Infœlix cœli ſydus, quod nuntius Arcas
Hoc durum in primis ſtatues ſignare cometem.

2 Siquidem omnes fere Mathematici cum Ptolomæo conſiſtunt, quę tribuuntur naturæ ſtellarum Martis & Mercurij, tribui generaliter cometis, quod eſt totum violentum, ſæuum, exitiale, mortiferum, cruèntum, incertum, varium, mobile, bella, æſtus, procellæ, & quæ inde ſequi ſolent, furorum, turbarum, ſuſcitationes.

3 Cometarum autem cauſas ſtatuere videntur luminarium Solis & Lunæ ecclipſes, ſi habeāt hoſpites vel dominatores Martem vel Mercuriū, ob retorridam vtriuſque naturam. Et ita ex cometis, æſtus, aquarum inopia, bella, venti, peſtes, ſterilitas, annonæ, & ſimilia ſignantur. Albumazar autem negat, ſolum Martem id poſſe, niſi & præfuerit annis, & illorū quadrantibus in quibus ecclipſes contingunt, vel ſi ſuperiorum planetarum congreſſibus ipſe dignitatem ademerit & radios, & eius radij pulsēt terrea ſigna vel aerea vel ea poſſideāt. Luna tum in Geminis, Libra, vel Aquario degente, à Marte medij cœli Domino potentiſſime irradiata: quod probatur, inquit Mizaldus b. modò in annua mundi conuerſione, Iouem Saturnúmve oppoſito vultu videat.

b lib. 2. cometographiæ c. 7.

4 Qui iſta pericula imminentia per cometarum præſagia excuſſerunt, cum ſuperioribus illorum conſiderandum dicunt locum, colorem, formam, tractum, tempus durationis, locum obſeruandum, nó ſolùm per ſe, ſed etiam ad Solem. Quod pertinet ad ſe, & maximè in quo ſigno zodiaci cœpit & delapſus eſt cometes, cui adiici poteſt & conſideratio eorum ſignorum per quæ ambulauerit & defecerit.

In Ariete exiſtentem cometem dicunt mala B damnáque ac ſeditiones minari gentibus Orientalibus, Aſſyriis potiſſimum ac Chaldæis.

In Tauro, Septentrionalibus & Occidētalibus.

In Geminis, impuras inceſtáſque libidines ſtimulare & religiones labefactare.

In Cancro, minari magnas rerum mutationes, iuris oppreſſionem, principum erga plebem indulgentiam, & peſtilentiam.

In Leone, infeſtationem ferarum, periculum frumentis, fructibus, arboribúſque, vermiculationis & rubiginis.

In Virgine, regum ac principum miniſtris & familiaribus, carceres, exilia, & alia mala.

In Libra, latrocinia, obſeſſiones viarum, ſolicitudines, mentium anxietatem.

In Scorpione, violenta conſilia, diſſidia ſuperba, rebelliones, & proditiones.

C In Sagittario, vaſtationem ſtudiorum & eruditionis, & eorum cultoribus, iuriſconſultis, ſcribiſque potiſſimum, contemptum, variáſque aduerſitates.

In Capricorno, inceſtam Venerem commouere, in meridianis plagis.

In Aquario, tumultus, cædes, ac populationes.

In Piſcibus, lites, diſcordiam inter propinquos & amicos, & bella.

Cum illis exquirunt dominantium ſtellarum naturas, vt Martis Mercurij, Saturni, &c. Locus reſpectu ſolis conſideratur: nam ſi planetæ ſuerior, vt ait Ptolomæus, Orientales effectus erit celerior, ſin Occidentales, tardior: multùm etiam & referre putant obſeruare locum cœli climáque.

5 In colore ſanguineum & rutilum, exiſtimāt propter intenſas Martis vires bellorum grauiſſimos caſus adferre. Pallidum ſplendeſcentem ac lucidum, magis peſtilentiam, famem, occulta odia D & inſidias.

6 In forma conſiderarunt Arabes, Cornutos Cometas Mercuriales cenſeri, quos regum mortes & bella volunt portendere. Martios verò rutilos, longam poſt ſe caudam trahentes, bella, diſſidiáque potiſſimùm Aſſyriis, Arabibúſque minari. Veneteum verò cometem dicūt paſſo quaſi capillo apparere & ſparſum vt nubem, radiis longiſſimis protenſis, mutationem legum & inſtitutorum & nouarum rerum cupiditatem immittere, quem aiunt & rarò cerni, ſi quando autem conſpectus ſit duodecim ſigna peragrare, Ioui peculiarem cometem dicunt puriſſimum, & claritatis ſummæ, qui prænunciet fertilitatem & fœcunditatem. Saturninum dicunt cœruleo colore ſubnigrum, cuius generis

dicunt pogonias. Pulchros autem cometas ſolares dicunt, diuinam quandam effigiem includentes, qui regum potentúmque opes vitámque deſtruere ſoleant, & efficere rerum commutationem, ſic tamen vt plerunque in melius conuertantur. Dicunt & alium cometem non longe à Sole diſcedere vnquam, & interdiu cerni tetrum aſpectu, cui nulla ſit præſidens ſtella in commiſſura abſidum, ſeu in cauda Draconis, & hunc fruges interficere & ſterilitatem inducere, terris regniſque orbitatem creditur. Ponunt & alium generari in capite Draconis denſum, atque interdum oblongum & teretem, quem nominarunt perticam: cuius dicũt ſignificationes eſſe ſiccitatis & penuriæ. variare autem prout iungitur vni ex planetis quinque, vt Lunę, Mercurio, Marti, &c. vltimum genus rarò apparere aiunt quem Ioui tribuunt, nempe cometem liuido & cinericiu colore denſum, ex quo nonnunquam radij ſupra infráque extendantur, cui ſubiicere effectus horribiles, inopiam, mortem ſenum & in authoritate exiſtentium, graues hyemes, legum regnorúmque ſubuerſiones.

Iubent quoque conſiderari tractus in quos coma veluti nutet & inclinetur, quod illo fere effectuum maxima vis tendat.

In durationẽ quóque iudicium transferunt. Nã ſi diu cometes ſe inſpiciendum præbuerit, vehementiores & diuturniores effectus exeret: ſin modico tempore leuiores & breuiores. Hic apponunt ſpiſſitudinem aut exiliatem illius. Superioribus omnibus aſſentitur Plinius lib. 2. cap. 25.

7 Refert euentuum cometarum quædam exempla Ioachinus Cameratius, lib. 2. de oſtentis. & Plin. lib. 2. Iulius etiam obſequens libro de prodigiis. & aliis, quorum hic quædam ſubtexemus quæ mutationes regum rerumque publica- C rum & populi præſignarunt.

Ante pugnam qua ad Salaminam & Artemiſium Græci deleuerunt claſſem ingentem Xerxis, apparuit cornuta ſtella quam [illegible] dicunt, quæ præſignata cladem illã & crudeliſſimum bellum in quod Xerxes de regno armauerat ſeptingenta millia, & trecenta millia de auxiliis, & nautum decem centum millia; vt ſcribit Iuſtinus in 2. & Herodot. in 7. qui addit & ſolem defeciſſe ante.

8 Viſæ trabes quas Græci docos vocant, cùm Lacedæmonij claſſe victi imperium amiſere Græciæ a

a Plin. lib. 2. ca. 26.

9 Cùm rex Philippus Macedonum Gręciam quæreret, & libertate priuare dolis & vi niteretur, Olympiadis centeſimæſeptimæ anno tertio, incendium apparuit ſanguinea ſpecie in cœlo, ad terram cadens Plin b

b lib. 2. ca. 27.

D Poſt mortem Demetrij Syriæ regis, qui victus & vita & regno priuatus fuit relictis liberis, Demetrio alio & Antiocho, fulſit cometes & ſuppoſititius rex Alexander, regno potitus: & eo expulſo Demetrius: iſque mox in Parthorum venit poteſtatem non ſine ingenti populi clade.

10 Ante bellum Cymbricum, faces in cœlo emicuerant, ſoles plures, die Luna viſa cum ſtella, noctu hiatus in cœlo, clypei & flammæ.

11 Sub bellum Italicum & ciuile Marij & Syllæ, faces, clypei, globique ignei apparuere.

12 Poſt mortem Iulij Cæſaris, cùm Octauius principatum acciperet & ludos ei conſecraret, ſtella crinita per ſeptem dies continuos inſulſit, exoriens circa xj. horam c, quod ſignũ iucundum Auguſto fuiſſe ait Plinius d, verum certè illi; ſed

c Suet. in Iul. Cæſare ca. 88.
d lib. 2. ca. 25.

A habuit mutationem reipublicæ Romanæ, quæ libertatem & ſtatũ quem oppreſſerat Iulius Cæſar tyrannice, tunc ſponte delatum per decem annos ſingulos primum, in perpetuum deinceps amiſit.

13 Ante triumuiratum Octauij, M. Antonij & Lepidi, diſſidiorum & bellorum prænuncius viſus cometa, & faces multæ in cœlo e.

14 Tempore D Claudij Cæſaris, exorta eſt crinita ſtella, quam cometem dicimus, quam breui ſecuta eſt mors eius, & infandiſſimi Neronis ſucceſſio & crudelitas f.

e Dio Caſſius lib. 45. hiſtoriæ Iulius obſequẽs li. de prodig. 12. cap. 128. qui addit & tres ſoles apparuiſſe etiam.
f Sueton in D. Claudio ca. 43.
g in eo. cap. 36.

Ruſſúmque eodem Nerone imperãte, vt idem refert g, *Cum ſtella*, inquit, *crinita quæ ſummis poteſtatibus exitium portendere vulgo putatur orta cœpiſſet, is nobiliſſimo cuique exitium destinauit, atque poſtea* cap. 37. refert, ſecutas cædes paſſim multorum, & cap. 38. vrbis incendium per eum factum; ſunt quoque ſecutæ atroces in Chriſtia- B nos perſequutiones, defectiones Galliarum, & alia plura.

15 Honorij & Theodoſij principatu, & Sol defecit. 14. Calend. Sextilis, & cometa viſus eſt vſque ad menſem Septembrẽ, vt ait Hermannus Contractus in Chronico ſub Zozino Papa, Lunã offuſcata cœlum arderi viſum: poſtea paulo fluxit Tholoſæ riuus ſanguinis, vt habetur in faſciculo tempo. anno 434 quando Barbarorũm incurſionibus diſcerptum fuit Romanorum imperium, & orbis terrarum repletus ſæuiſſimis tumultibus. Túncque Galli rempublicam conſtituerunt expulſis Romanis, Alarico rex in Italia tunc gerente. Zozimus libro ſexto Sub Marciano poſtea anno Domini 452. cum terræ motibus pluribus, exarſit cœlum, & factum eſt rubeum ab Aquilone vt ignis, intermixtis per igneum ruborem elarioribus lineis in haſtarum ſpeciem, deformans, Luna offuſcata, & cometes apparuit. Poſt ſtatim Attila Hunorum rex Vuallameris Oſtragothorum regis, & Ardarici Gepidarum regis, & aliarum Aquilonarium gentium auxilio à Pannoniis egreſſus, inuaſit imperium Occidentale, Galliamque cum maxima crudelitate: cum quo pugnatum in campis catalaunicis conſerto prælio a patritio Romanorum Ætio, Meroueo Francorum rege, aliarúmque gentium copiis militaribus: cæſáque ibi ſunt centum octoginta millia pugnatorũ Sigibertus in anno 453. hic erat Attila qui propter immanes in tota Europa populationes, flagellum Dei dicebatur h

h Bonfid. lib. decad. 1. Calabria in Attila. Blondius 1. decad. lib 2.

Mox ante amiſſionem Italiæ, & Occidentalis imperij interitum, Rauenatenſéſque ſucceſſiones, & ominoſum Auguſtuli nomen, orta multa prodigia, inter quæ & cometes memoratur. Mortuus paulo poſt Attila & aliunde fundamenta Ve- D netiæ ſibi geſſerunt.

Circiter 613. annum ſalutis humanæ, cometes per menſem apparuit: Tum Coſroes Perſarum rex Hieroſolymam diripuit.

Decimotertio anno imperij Iuſtiniani cometa in Sagittario viſus, in Italia cum Gothis bella geſta, & à Narſere auxiliis Langobardorum extincti

Anno 838 apparuit cometes in ſigno Libræ; eo anno Normanni, Vualchrum vaſtarunt inſulam, & tributum exegerunt. Sigibertus, & anno ſequente Ennicus Ariſta; vnctus eſt & appellatus rex Nauarræ primus, & ab eo ſucceſſores. Vaſcus in Chronicis Hiſpaniæ.

Ante mortẽ Lotharij regis fratris Ludouici imperatoris, circa annum 868. terræmotus factus, cometes

cometes apparuit, & poſt mortem eius Carolus frater eius regnum inuaſit. Quemadmodum anno 840. quarto Nonas Maij, hora ante nonam deliquium Solis fuit, & Ludouicus imperator pater Ludouici, alterius Lotharij, Caroli & Pipini fratrum, mortuus: quo tempore mox inter fratres acerbiſſimum bellum de participatione regni excanduit cum populorum maximis calamitatibus, donec Ludouico Germania, Lotario imperatoris nomen & Italia, Carolo Gallia contigerunt. Herma. contract. in Chronico. Prior apparuit in ſigno Arietis, & poſtea ſolus Lotharius imperium vſurpauit: alter qui præceſſit maximam cladem belli ob diſſentionem regnorum, apparuit in ſigno Aquarij, Sigibertus in Chronographia.

Anno 1066. cometa ſtella viſa eſt, vt ſcribit Marianus Scotus lib. 3. Chronicorum æta. 6. qui eo tempore vixit: & addit eo anno Araldum, alias Harduicum, regem Normanorum, cum mille nauibus venisse in Angliam regnandi cauſa menſe Septembri, & occidiſſe Eboraci 1100. ſacerdotes. Interim & regem Anglorum alium Araldum ſuperueniſſe, & eum cum ſuis oppreſſiſſe, & rurſum quoque eò nauigaſſe manu armata Francorum Guilhelmum nothum Normanum, & hunc quoque Araldum cum ſuis trucidaſſe.

Anno ſequen. duos Papas creatos: hócque tempore Turcæ Meſopotamiam, Melitenem, Ciciliã, Cappadociam, Cœlo-Syriam vexarũt, & ſubactis regionibus Aſiæ, ſibi ibi ſedes delegerunt: vt ſcribunt Zona, & Cuſpinianius.

Sub annum Domini 1274. Vuernerus in faſciculo temporum in ſexta ætate, cometam ait viſum, quem plura mala ſignificaſſe conſtitit. Nam Tartari inuaſerunt imperium Conſtantinopolitanum cum hominum multa ſtrage. Sarraceni Tripoli capta, nomen Chriſtianorum ibi delerunt. Idipſum fecit de Acona ciuitate Sultanus, & de quindecim aliis ciuitatibus, in quibus Chriſtianorum occiſa tercentum millia propter diuerſitatem mentium, & aliæ clades ſequutæ ex bello inter Piſanos & Venetos crudeles ob Corcyræ inſulæ dominium.

Anno Domini 1404. menſe Maio, cometa apparuit, & mutatio regni facta menſe Auguſto, & Berengarius Italiæ regno pulſus per Ludouicum filium Boſonis, qui erat imperatoris nomen ſortitus: quod non accidit niſi cum multis Italorum cædibus a. Ante in anno 1394. Vuernerus in faſciculo temporum ait, apparuiſſe cometam dictómque fuiſſe veru eum coma & radiis ſurſum erectis, capite deorſum pendenti, ſignum peſſimum dictum ab Aſtrologis; & quia non mane, ſed tempore veſpertino apparuit, ſignificabat ea tarde euentura quæ communiter minabantur ſeculum mœrorum Franciæ, quæ ante florebat, non tantùm in patria, ſed etiam extra in Turcia, vbi plures miſerabiliter in bello ceciderunt interfectis plus quàm centum millibus Chriſtianorum anno 1396. Anno Domini 1301. tempore Philippi Pulchri regis Francorum, ſtella cometa viſa eſt, quæ ante natiuitatem Domini poſt occaſum Solis apparuit, & ante mediam noctem occidit, comam fundens ad Orientem, viſa per noctes quindecim, quem ſecuta eſt infœlix pugna regis contra Flandrenſes, in qua multa millia nobilium & militum amiſit b.

Anno 1314. cometes apparuit verſus Aquilonē, & quaſi in fine Zodiaci, & ſigno quod dicitur Virgo, & durauit per ſex hebdomadas, vt ſcribit Paulus Longius Cygnęus monachus Boxauuienſis in Chronico Cicienſi: contigit autem vacaſſe eodem anno ſedem pontificiam, mortuo Clemente V I I. Imperij thronum, mortuo Henrico V I I. & Francorum regnum mortuo Philippo Pulchro.

a Rhegino li. 2. Chronicor.

b Siffridus Presbyt. lib. 2 epitomes hiſtoriç.

16 Anno domini 1337. cometes quatuor menſibus apparuit, & antequàm extinctus fuiſſet, alius emicuit. Hunc cometem Vuernerus in faſciculo temporum in eo anno, dicit vocari ab Aſtrologis candelam rotundam, ſecuta peſtis ingens, eodem ſanguis: paulo poſt bellum grauiſſimum inter Gallos & Anglos c. Galli, Hiſpani, & Vngari, pro Neapolitano regno pugnarunt. Petrus IV. rex Aragoniæ rex obiit, citatus in ſexageſimum diem ad tribunal Chriſti, à procuratoribus Eccleſiæ Tarraconenſis, quòd eius patrimonium vellet tyrannicè vſurpare, vt ſcribit Vaſæus in Chronicis Hiſpaniæ. Eodem vel paulo poſt tempore, ſub Ludouico I V. Cæſare in pleriſque vrbibus Italiæ noui tyranni orti, qui poſtea ducum & Marchionum titulis, indulgentibus pontificibus ſe cohoneſtarunt d. Poſt paucos etiam annos, ſecta flagellatorum & noua viuendi forma orta per vniuerſum fere orbem Chriſtianorum, curſitantibus gregibus hominum & mulierum nudis vmbilico tenus corporibus ambulantium & flagellantium ſeſe, diuinam clementiam miſerabilibus vocibus implorantium, quæ extincta tandem & pœnis coercita ſub annum 1341. cùm hæreſes immixtæ inuentæ fuerunt in tanta ſuperſtitione e.

c Poly Virgil. lib. 19. hiſtoriæ Anglicæ. Paul. Aemilius lib. 8.

d Chromerus lib. 12 de rebus Polonicis.

e vt ſcribunt Herbutius lib. 10 cap. 6 Volaterra. & Albertus Crantius in Vandalia lib. 8. c. 18. & alij.

19 Anno 1399. viſæ fuerunt tres caudæ magnæ ignitæ cometarum, prope Yſenach. eodem anno rex Angliæ fuit miſerabiliter interfectus, & dux de Monte eum magna militia captus: magnæ diſcordiæ inter duces Gueldriæ, Brabantiæ, & Iuliacenſem, in qua multi fuerunt capti & occiſi, idem vt habetur in hiſtoria Erpheſturdenſi Anonymi ſcriptoris de Lantgrauiis Thuringiæ capit. 141. Cepit & ab eo anno imperare apud Tartaros ſeu Barbaros Tarmelanes, quem Demetrius Moſchus Themireuthlum, Græci Temitem vocant, ex latrone homine priuato factus imperator, dictus & terror mundi flagellum Dei: qui Turcas profligauit, & mira celeritate Iberiam, Albaniam, Armeniam, Perſiam, Meſopotamiam, Ægyptum, intra tres annos vaſtauit, dicens ſe Dei eſſe iram quæ deprauati ſeculi mala vlciſceretur f. Et contra hunc infœliciter conflixiſſe cum multarum nobilium & militum cæde Polonos & Germanos duce Vitoldo, ſcribit Herbutius g. Poſtea & anno 1400. depoſitus ab imperio Vuenzeſlaus tanquam doloſus & negligens, & facta imperij minimè curans, per electores habitis pluribus conuocationibus regum Franciæ, Angliæ, ciuitatum Italiæ, & principum Germaniæ: ſubrogato in locum eius Ruperto, ſeu Roberto duce Bauariæ, vt habetur in dicta hiſtoria Herpheſfordenſi cap. 141. Alius fœtus prædictarum crinitarum, eius anni 1399. quòd paulo pòſt & ſub idem tempus orta ſecta in religione Chriſtiana Huſſitarum, Adamitarum, & Orebitanorũ, ſeu Orphanorum in Bohemia, Albatorum in Italia h, Bohemica hæreſis multiplex. Adamitæ cum mulieribus incedebant ſine pudore pudenda oſtendentes. Fecit autem pauor metúſve iræ Dei, initium Albatis apprehendentibus Dei vindictam imminentem. Nam quidem primùm ex Alpibus deſcendens cum vexillo crucis & alba veſte, ingen-

f vt ſcribit Chalcocondylas lib. 2. & 3. de rebus Turcicis, Aeneas Pius 2. lib. 1. deſcriptio nis terræ.

g lib. 10.

h Aeneas Sylnius in hiſtoria Bohemica cap. 35. 41 & 41 Bōfinius deca 3. lib. 2 Polydo. 1 b 7 de inuentio. rerum capit. 5.

tem omnis ordinis ſexus ætatis cateruam ſecum ſpecie religionis traducebat, quos in Italia Bonifacius Summus pôtifex eius nominis 9. compreſſit, eorum duce ſupplicio affecto. Et Platina dubitat in eius vita, num iſti Albati fuerint ſuperſtitioſi, an boni, an verò ſint inuidia Bonifacij oppreſſi, metu ne presbyter eorum dux ambiret pontificatum, quem ideo, inquit, prehenſum igne comburi curauit. Certè & Platina & Polydo. Virgil. & Bonfinius, in ſupradictis locis citatis: nihil aliud de his Albatis referunt, quàm quod per regiones currerent, crucem præferêtes, hymnos cantantes, noctu eo loco quem ſors obtulerat, quietem recipientes.

Quid iudicem ego de illa ſocietate an bona maláve fuerit, nihil profero, hoc vnum dicam vt proſequar inſtitutum, repentinum timorem nec tantùm panicum & inanem, ſed religioſum, potuiſſe animos talium excitare. quemadmodum antequam tumultus orirentur Catilinarij & coniurationes apertæ in medium prodirent, & ante cædes principum, & ciuitatum rebelliones, ſcio albatas has ſupplicationes per Gallias cateruatim factas, & in Lotharingia frequentes, quibus & interfui: ſed tamen vt qui ſimilia contigiſſe legiſſem, non caruit apud me omine futuræ horridæ cuiuſdam tempeſtatis, qua & Gallia & Lotharingia & aliæ proximæ nationes diuexantur & iam multo fuſo ſanguine diuexarunt. Vidi adhuc occultatis armis gregatim, pagatim, ciuitatim, omnis generis ſexus, ætatiſque per campos, ciuitates cruce præcedente & vexillis ſactis, imo ſacra euchariſtia delata, ab vno in alium locum per quinque, per nouem & plures leucas cantando ſacros hymnos peregrinari albis veſtibus veſtitos: & ſi interrogaſſes quorſum & vnde hæc trepidatio & deuotio, nullus fere aderat qui quid certum, vel cauſam reſponderet, ſed vnus alium veluti incerto pauore ad ſimilem religionem & actionem prouocabat. Iam ferebantur viſiones cœleſtium metheororum; terror in ſumma loca omnia repleuerat, & decretum Dei videbatur in animis vindictæ futuræ inſidere. vnde neque forſan hoc erat vitio dandum Albatis Italiæ, ad quos crinitarum apparitiones, arma Turcarum & Scytharum perueneraut, dum & viuentiū mores dignos animaduerſione conſiderabant, nec amplius de terra, ſed de vita relinquenda cogitandum ſibi forſan perſuadebant, vel ſupplicationibus prouocandam miſericordiam Dei, & iram à patria ſaltem auertendam publicis precibus non inique cenſere & iudicare poterant. Sic Pindarus in Nemeis admonet, non oportere fortibus etiam viris vitio verti, ſi fugiant in huiuſmodi tumultu. ἐν γὰρ δαιμονίοις φόβοις φεύγοντι καὶ παῖδες θεῶν. *In diuinis enim terroribus fugiunt & filij Deorum.* Dedit enim Deus ſignificationem dilectis ſuis vt fugiant à facie arcus. Sed pergamus.

17 Ante Côſtantini Magni mortê, vt ait faſciculus temporū, apparuit Crinita ſeu cometa inuſitatæ magnitudinis, quem ſequuta infinita mala potiſſimùm in perſecutione Eccleſiæ & Chriſtianorum, & ſuccedentibus tribus filiis Conſtantino Magno diſparis virtutis, ſtatus reipublicæ & Eccleſiæ variis tumultibus conquaſſatus eſt, & Arriana hæreſis inſtaurata. Sed & per Saporem in Perſia impulſoribus magis & Iudæis decimatertia perſecutio crudeliſſima in Chriſtianos concitata, vt ait Sozomenes a.

a lib. 2. cap. 8. Ammia. Marcelli. lib. 25.

18 Refert Vuernerus in prædicto [illegible] temporum, ætate 6. anno 1472 circa feſtum Annuntiationis, tranſiuiſſe ſuper Coloniam in oppoſito Libræ cometam, & caudam longam quaſi graduum triginta miſiſſe ad Occidentem: & in feſto ſancti Blaſij ſtetiſſe in Ariete, & caudam miſiſſe ad Pleiades verſus Orientem, vagam nimis, albam, quandoque & flammeam, crinitam & valde. Sequuta bella, epidimia, in pluribus partibus æſtatem feruentiſſimam, Carolum ducem Burgundiæ multas ſtrages vbique edidiſſe, ſubuertiſſe vrbes, & anno 1475. inuaſiſſe & poſſediſſe Gueldriam & Lotharingiam, eáſque ducatus poſſediſſe, donec in obſidione ciuitatis Nanceianæ occubuit, anno domini 1477. 5. Ianuarij. Sub idem tempus Mahometes II. imperator Turcarum XI. proſequebatur furorem contra Chriſtianos in Oriente, vbi duo imperia Conſtantinopolitanum & Trapezuntinum euertit, regna 12. Chriſtianis ademit, cœpit ducentas vrbes: Chalcidem inſulam, armis, & Scodrani deditione Venetis ademit. Rhodum oppugnauit, Italiam capta Hydrunte inuaſit.

19 Quo tempore mutatus fuit ſtatus Romani imperij, & electio imperatorum per Gregorium V. vel X. conceſſa eſt Germanis in Germania, & poſt mortem Othonis, apparuerunt in aere faculæ ardentes interdiu & cometes vt ſcribit H. Mutius medicus b.

b lib. 14. Germanicæ Chronicæ.

Et ruſum idem c refert anno 1531. apparuiſſe ſub Libra in Germania cometem in Occidente, qui certè magnæ mutationis reipublicæ Chriſtianæ fuit horribile ſignum. Tunc enim armata eſt fere omnis Germania propter religionis ſectas Zuinglianorum, & Lutheranorum, ex quibus cædes nefandæ & ſacræ religionis prophanationes proteſtantium. Heluetij pugnarunt contra Zuinglianos ter, &c, vt ait Surius in ſuis commentariis hiſtoriæ, terræ motu concuſſa Luſitania per 8. continuos dies Idem Sleidanus lib. 8. anno ſequente Turcæ irrumpunt in Vngariam: Anabaptiſtæ Monaſterienſes, furere cœperunt, & dimicare pro ſecta, vt iidem aiunt authores, & Chriſtiernus Danorum rex propter Tyrannidem regno pulſus.

c lib. 31.

20 Anno milleſimo quinquageſimo triceſimo octauo, multis in locis Germaniæ viſi ſunt armati homines in aere, & verſus Orientem ſtella inuſitatæ magnitudinis, quæ cruentos ſpargeret radios, & iuxta illa crux ſanguinolenta cum vexillo per aera volante, vt ſcribit in eo anno, & ibi & quæ ſequenti anno acciderunt triſtia Chriſtianis exponit.

21 Cùm mutauit Antiochia principes, & tradita eſt dominio Chriſtianorum à Pyrrho Boamundo, cometa qui regni mutationem præſignat, inter alia cœli ſydera rutilabat, inquit Robertus monachus d.

d lib. 4. de Chriſtianorum principibus [illegible] in fine libri.

22 Finem imponere huic cometarum apparitioni cuperem, niſi me vndecunque adhuc exempla obruerent quæ cateruatim ſubeunt mentem, & quodammodo cogunt ex illis adhuc quædam in medium proferre vel inuitū. Sic ergo ſtella arſit per dies triginta duos P. Africano & Lælio Conſs. & cùm Carthago obſideretur & in captiuos Romanorum per Haſdrubalem barbaro more ſæuitum, mox Carthago per Æmilianum diruta. Quo tempore & Cære ſanguinis riui e terra fluxerūt, & Lauinij inter horam tertiā & quintam

diſcolo

duo colores circuli Solem cinxerunt rubente linea altero, altero candida. a Anno Punici Belli ſecundi quatuordecimo, C. Seruilio Cepione Cn. Seruilio Gemino Coſſ. Anagninæ ſparſi primùm ignes per cœlum, deinde fax incenſa arſit, Scipio in Africa iuxta Vticam Pœnorum caſtra combuſſit.

a [illegible] quo [illegible] digit.

De fatis regnorum & principatuum ex Solis & Lunæ eclipſibus.

CAPVT VII.

EAdem fata regnorum putant quidam pendere à Sole & ab eclipſibus Solis & Lunæ, vel inde mutationes conſequi notabiles in illis locis ad quæ eclipſes diriguntur. Nam veteribus placuit, vt ait Macrobius b, Solem moderatorem eſſe cæterorum luminum, & ſtellis errantibus præſtare: ipſarum autem ſtellarum curſus, ordinem rerum humanarum, vt quibuſdam videtur, pro poteſtate diſponere, vel vt Platino conſtat placuiſſe, ſignificare, vt neceſſe ſit Solem qui moderatur noſtra moderantes omnium, quæ circa nos geruntur, fateamur authorem.

b li. 1 Saturnaliorum. cap. 17.

Fertur ab Herodoto c, Cleombrotus, Anaxandridæ filius, Pauſaniæ pater, reduxiſſe ab Iſthmo copias ob eam cauſam, quòd ſibi ſacrificanti aduerſus Perſam, Sol in cœlo obſcuratus fuiſſet.

c ll. 9 in Calliope.

2 Gothfridus Viterbienſis, parte prima Chronicorum, videtur eius ſententiæ eſſe, vt Sol compati exiſtimetur cum hominibus, & ideo eum fuiſſe in ſua creatione prima ſepties ſplendidiorem quam nunc ſit, & propter caſum primi hominis, ſex partes ſui ſplendoris amiſiſſe.

Septupla, inquit, *lux Solis fuerat quam Sol dedit olim*
Tunc vt Adam cecidit, cecidit pars multa nitoris
Septima pars nunc eſt, ſex periiſſe patet.

3 Vt non mirum videatur, ſi hodie quoque ob ſcelera hominum aliquando obſcuretur & veluti abhorreat eorum actus, & meritò rerum publicarum impietatem ſubuertendam minetur: & ſaltem mutandam. Quemadmodum quo tempore abominandi Iudæi ingratiſſimi & inuidioſiſſimi, dominum mundi, redemptorem totius humanæ naturæ dominū noſtrum IESVM CHRISTVM Meſſiam promiſſum & filium Dei, ex virgine incarnatum, crucifixerunt, Sol præter rerum ordinem conſuetum ne tantum ſcelus videret, ſe abdidit & defecit, & futuræ deſolationis Iudæorum in perpetuum prænuncius fuit, vltionem indicans acerbiſſimam de eorum republica futuram, quæ accidit ſub Tito & Veſpaſiano.

Monuit & Dominus d, *Surget gens contra gentem, & regnum aduerſus regnum, & terræ motus erunt per loca, & peſtilentiæ, & fames, terroreſque de cœlo & ſigna* & poſtea verſ. 22. & ſequentibus. *Quia dies vltionis ſunt, vt impleantur omnia quæ ſcripta ſunt: væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus, erit enim preſſura magna ſuper terram, & ira populo huic (Iudæorum) & cadent in ore gladij & captiui ducentur in omnes gentes, & Ieruſalem calcabitur à Gentibus donec impleantur tempora nationum & erunt ſigna in Sole & Luna & ſtellis, &c.* Et idem Dominus admonens de fine vltimi ſeculi & aduentu poſtremi iudicij Chriſtianos, e *ſtatim autem*, inquit, *poſt tribulationem dierum illorum Sol obſcurabitur, & Luna non dabit lumen ſuum, ſtellæ cadent de cœlo, & virtutes cœlorum commouebuntur*. f

d cap. 21 diui Lucæ duobus locis verſ. 10. & ſeq.

e Matthæi 24. verſ. 29.

f Item D. Marci 13 verſ. 24. & 25.

4 Gothfridus Viterbienſis in parte decima Chronici, narrat mira de vaticiniis Sibyllæ Tiburtinæ, & inter cætera quomodo ætates, per nouem Soles diuerſæ formæ, fuerint diſtinctæ, tanquam Sol eſſet veluti typus futurorum regnorum; atque per ſomnium omnibus ſenatoribus Romanis vnice ſimilis vaticinij figuram apparuiſſe quæ futurorum eſſet index. Plinius lib 2. cap. 6. pluribus laudibus Solem extollit, vt mundi totius animum & mentem, principale naturæ regimen, ac numen, lucis cauſam, temperantem vices temporum, & ſeruantem etiam mentes hominum, lumen cæteris ſyderibus fœnerantem, omnia intuentem & omnia audientem, vt & Homerus ait, dixerunt & mundi mentem Phyſici mundi cor. Macrob. g Quam gratiſſimum & ſalubre & vitale lumen ſit Solis, docent viciſſitudines qualitatum anni: vt quò plus recedat à nobis Sol, eò omnia deſtituantur virtute, quò magis accedat, viuificentur & germinent, & producant. Docent & tenebræ, quæ ſunt priuationes viſus Solis vmbris intercedentibus. Docet & Luna, ſuis menſtruis circuitionibus, & cuius etiam defectus inſalubris eſt vitalibus rebus, & habet quendam horrorem. Ex quo & Galatæ qui ductu Attali regis tranſierant in Aſiam, cum ad Peleceenem montem perueniſſent, & defectus Lunæ accidiſſet, labores viarum graui & iniquo ferentes animo, vt qui ſequentes in curribus vxores ac paruos filios haberent, notato hoc ſigno, minimè ſe vltra proceſſuros affirmarent: vt ſcribit Polybius libro quinto Hiſtoriæ. Et defectum ſyderum quadrupedes omnes pauere, tradit Plinius libro octauo capite quinquageſimoquarto.

g Lib. in Somnium Scipion. cap. 16.

5 Speculum regnorum quidam arbitrari poſſent Solem, quòd in eo quodammodo adeò ſculpantur vel effigientur regnorum & regum ſigna, & ex variatione futura, ad illum relatæ declarentur hominibus palam imagines.

Iuſſu Ioſue dum pugnaret pro Dei mandatis aduerſus Ethnicos reges, Sol ſtetit & Luna ſine motu, donec fuiſſet conſummata victoria.

Et ita principatus Iſraeliticus firmatus, & principum & regum aduerſariorum omnino imperium ſubuerſum h.

h Ioſue c. 10.

Vvernerus Rolewinus Vveſtphalus, in faſciculo temporum, in ſexta ætate, & in Carolo Magno, ait Solem ſtetiſſe ſpatio trium dierum vt Carolus vinceret.

6 Cum tyrannicè vſurpata imperia fuerunt, Soles viſi ſunt geminati, vt ante Antonij Lepidi & Octauij diſſentionem ob imperium M. Antonio & P. Dolabella Coſſ. inter cætera portenta ſtella per dies ſeptem inſignis arſit, Soles tres fulſerunt, circaque Solem imum corona ſpicæ ſimilis in orbem emicuit, poſtea, in vnum circulum Sole redacto, multis menſibus languida lux fuit. Iulius obſequens de prodigiis cap. 128.

7 Pro ſingulari iactabant Ægyptij apud Herodotum i à primo rege Ægypti vſque ad poſtremum nomine Sethonem, ſacerdotem Vulcani, progenies fuiſſe hominum trecentas quadraginta vnam, & totidem interea pontifices totidemque reges: & ita intra decem millia trecentos quadraginta annos, negabant vllum Deum forma humana extitiſſe. Et intra hoc tempus quater Solem præter conſuetudinem fuiſſe ortum: bis quidem illinc exortum vbi nunc occidit: bis autem vnde nunc oritur occidiſſe. Nec tamen ſub hæc aliquid in Ægypto fuiſſe immutatum, nec ea quæ ex terra, nec ea quæ ex flumine ipſis proueniunt, nec quæ ad morbos aut quæ ad mortes pertinent.

i lib. 2. in Euterpe.

8 Libro verò ſeptimo idem Herodot. refert, A antequam Xerxes cum illo innumerabili exercitu cum magna potentia à Græcis ſuperaretur, cùm Sardibus vbi hyemauerat, ineunte vere, inſtructo exercitu, proficiſceretur Abydum verſus, Solem ſuam in cœlo ſedem relinquentem apparere deſiiſſe, & cùm nullæ nubes eſſent, verùm sereniſſimus aër eſſet, pro die noctem extitiſſe, nempe deliquium Solis.

9 Cùm Agathocles Syracuſarum tyrannus ex improuiſo eſſet Africam aggreſſurus, in qua ingentes ſtrages edidit, defecit Sol prodigium miſeriarum certiſſimum, quæ tandem & Afros & ipſum & ſuam ſobolem pauco tempore ſubuerterunt, vt ſcribit Iuſtinus ex Trogo a.

a lib. 22. & 23.

10 Plutarchus in Pelopida narrat, cùm Alexander Phæreus tyrannus opprimeret ciuitates Theſſaliæ, ipſæque ciuitates auxilium à Thebæis, & ducem Pelopidam poſtulaſſent, eúmque omnes paratiſſimi ad id eſſent, & iam iter ingreſſi eſſent, deficere ac obſcurari Solem cœpiſſe, & totam ciuitatem obrectam caligine, & Pelopidas eos omnes territos ea viſione, nō cenſuiſſe compellendos, nec vbiciendos periculo ſeptem Thebæorum millia; quare ſeipſum ſolum cum trecentis amicis equitibus qui ſponte eum ſequebantur Theſſalis tradidiſſe: verùm & in pugna contra Alexandrum Phæreum, occubuiſſe.

11 Quo tempore in Macedonia Thraces fuerunt ſubacti, plura prodigia ſub C. Mario & C. Flacco Conſſ. apparuerunt, & cœleſtia & terreſtria. Inter cætera hora diei 3. Solis defectus lucem obſcurauit, in Piceno tres ſoles viſi b.

b Iulius obſequens de prodigiis ca. 103.

Anno Domini 747. vel præcedenti ſecundùm alios, Nonis Aprilis, die dominico, Cordubæ hora 1. 2. 3. tres Soles miro modo lucentes & quaſi pallentes, falce lignea vel ſmaragdica præcedente viſi ſunt, & intolerabilis fames ſecuta, vt referunt Iſidorus, Trithemmius, Vaſæus. Incidit in illud tempus priuatio regni Hilderici ex gente Merouingorum, & diuiſio inter fratres Caroli Martelli maioris domus Franciæ.

Anno Domini 1169. Non. Septembribus, viſi ſunt in regione Occidua tres Soles duabus horis, & ſequente nocte tres Lunæ. Terræ motus ſequutus eſt, quo ciuitates aliquot in Syria & Sicilia abſorptæ ſunt, multæ labefactatæ, vt eſt in additionibus ad Bedam lib. de natura rerum. Et circa annum 1170. Saladinus Sarraconis filius, rex Sarracenorum, maiorem Aſiæ partem ſuo regno adiecit c, & ante Ægyptum. Atque d, ait, terræmotum hunc contigiſſe 28. Iunij anno 1170. circa horam diei primam, Tripolimque Phœniciæ collapſam, & in lapidum congeriem peruenisse, commone ciuium ſepolchrum. Eodem menſe afflictas quoque mirum in modum alias ciuitates, in Syria, Phœnicia, Cœleſyria, Antiochia. Et ad mare Gabulium, Laodiceam, Neream, quæ nunc Alepa, Cæſaream, Hamam, Edeſſam, aliáſque ciuitates Aſiæ.

c Guillielm. Tyrius li. 20. de bello ſacro. cap. 12.
d cap. 11.

12 Tempore Clementis v. Summi Pontificis, qui adeptus eſt ſedem circa [illegible]num Domini 1306. Carpentoraci duo Sole[illegible] vl[illegible] lucentes verſus Oc[illegible]entem, quibu[illegible] Aſtrolo[illegible] futurum ſchiſma, q[illegible] pau[illegible]o p[illegible]ſequutum eſt e.

e Gorasias lib. de mirabilibus mundi cap. 65.

13 Poſtquam T[illegible] im[illegible] Alexander Magnos eun[illegible] proficiſcens ad ſu[illegible], Luna defecit primùm, & n[illegible]eris cond[illegible] deinde ſanguinis colore ſuffuſo, lumen [illegible]mue fœdauit. Conſulti Ægyptij vates qui cœli & ſyderum peritiſſimi credebantur, quamuis ſcirent naturaliter Lunam deficere cùm terram ſubiret & Sole priuaretur; affirmarunt Solem Græcorum, Lunam eſſe Perſarum, quotieſcunque Luna deficiat, ruinam ſtragemque illis gentibus portendi f.

f vt ſcribit Q. Curtius lib. 4. de geſtis Alexandri.

14 Dixerunt Aſtronomi quadripartitum genus conſtellationum eſſe, quorum vnum eſt igniferum portendens aut incendia, aut exultiones: Aliud dicunt imbriferum ſeu aqueum, cùm inducit aut inundationes, aut imbres, aut diluuia: Aliud mortiferum, quod terræmotus cieat: vltimum autem portentiferum, quod cometas, & nouos prophetas, ſectas, & leges inducit, & nouos ſignat reges. Aiúntque horum directionem radiorum, & aſcendentium, ſtellarumque profectiones, quum ad loca definita peruenerint mirabiles iſtos effectus inducere. Atque Beroſus in 16. B rege Aſſyriorum, ſeu Babyloniorum, Spareto, ſub eo, ait, propter illas coniunctiones contigiſſe miranda in orbe: quia tunc peruenisse profectiones omnes ad ſua loca dicat, terræ motus, & duo noua regna cepiſſe: nempe regnum Iaſij Ianigenæ in Italia, Cecropis Athenis, finem accepiſſe Ægyptiorum reges, magnum in Theſſalia diluuium fuiſſe, in alijs partibus terræ ex terræ motu incendium ſub quodam rege Phaetonte, per Sparetum Phœnices & Syros ſubactos.

15 Eclipſin Solis in nominatione Gordiani imperatoris iunioris, eius mortem denunciaſſe breui futuram creditum.

Anno ab vrbe condita 705. Sol totus deliquium paſſus eſt, tempore quo Pompeius Cæſarem in Macedonia fugiebat g.

g Dio Caſſius lib. 45. hiſtor. Rom.

Anno mundi 3247. & duobus ſequentibus, tres factæ ſunt Lunæ ecclipſes, & Merodach rex C Babyloniorum, Aſſyriorúmque monarcha factus eſt, quemadmodum ante deſtructionem regni Aſſyriorum quod tranſlatum eſt in monarchiam Perſarum, accidit, anno mundi 3385. Olympiadis quadrageſimæ nonæ anno primo, ecclipſis Solis maxima, prædicta à Thalete Mileſio, præmuntia belli inter Medos & Lydos, & poſtea etiam defecit regnum Aſſyriorum Aſtyage Medo per Cyrum poſt triginta annos capto.

16 Anno Domini 605. die quinta Maij ecclipſis Solis facta eſt, móxque ſubſequuta eſt grauiſſima peſtis tribus menſibus, Iulio, Auguſto, & Septembri: túncque viſibiliter multis apparuit quòd bonus & malus Angelus per ciuitatem pergerent, vt ex iuſſu boni Angeli, malus Angelus qui videbatur manu venabulum ferre, quoties venabulo oſtium cuiuſcunque domus percuſſiſſet, tot de eadem domo ſequenti die interirent. Fuerunt poſtea duo reges mortui Herbertus, & Grymaldus. rebellarunt Vaſcanes in Gal- D lia, Agatho Papa deceſſit, Hunni & Bulgares inter ſe prælia crudelia geſſerunt. Sarraceni in Africam eum ingenti multitudine tranſierunt. Carthaginem ceperunt, & depopulati ſunt h.

h Regino Chronicorum lib. 2.

17 Circa annum Domini 740. cum Carolus Martellus auus Caroli Magni magiſter aulæ regis Franciæ regnum vſurpans diuiſiſſet illud paulo ante mortem inter Pipinum & Carolomannum filios vnde orta tranſlatio regni à Merouingorum ſtirpe, in Sole & Luna noua ſigna apparuerunt, & ſtellis, nec non & paſchalis ordo ſacratiſſimus turbatus fuit i.

i Aimonius lib. 4. de geſtis Franc. ca. 57.

18 Anno Domini 806. 4. Nonas Septembris, fuit ecclipſis Lunæ exiſtentis in 16. parte piſcium, Sole

Sole exiſtente in 16. parte Virginis, annoque ſequente 807 ecclipſis facta Solis 3. idus Februarij, ſtante vtroque ſydere in vigeſimaquinta parte Aquarij. Et eodem menſe quarto Kalendas Martij iterum ecclipſis Lunæ facta, & apparuerunt acies in cœlo miræ magnitudinis, Sole morante in vndecima parte piſcium, & Luna in vndecima parte Virginis: & iterum 11 Kalend. Septemb. Lunæ facta ecclipſis hora noctis 3. Sole poſito in quinta parte Virginis & Luna in 5 piſcium a, cœperunt tunc mutari regna per Carolum imperatorem. Bella crudeliſſima contra gentiles, & Sarracenos, Germanos, Sclauos, & alios. Fides chriſtiana vbique propagata deuictis infidelibus & idololatris. In ſumma, nouæ leges, noua regna, extinctio idololatriæ, bella, ſeditiones, motus, omnia cruenta per plures annos imperij Caroli. Ideo & ſæpe renouatæ ecclipſes & Lunæ & Solis, vt anno 809. ecclipſis Solis, ecclipſis Lunæ 8. Kalend. Ianuarij, & anno 812. idibus Maij poſt meridiem Solis ecclipſis.

a Rhegino lib. 2 Chron.

19 Anno rurſus 883. ecclipſis Lunæ magna facta eſt, 16. die Octobris, & eodem menſe ecclipſis Solis, die 29. circa horam nonam ſequuta eſt. Mors paucis poſt diebus Ludouici filij Caroli Balbi imperatoris b. Eodem anno Italiæ nouum regnum ortum primo cóſtituto Beringario, quod tantum durauit per octoginta annos. Inuaſit Burgundiam Boſo, & ſe regem eius coronari fecit. Sequenti anno Northmani ethnici Septentrionalem partem Angliæ occuparunt, dehinc Gallias inuadunt. ſæuierunt paſſim in Chriſtianos per Saxoniam, Lotharingiam, & Franciam. Guilliel. Nagiat. Helmoldus cap. 7.

b Rhegino li. 2. Chronic.

Sarraceni, Bulgari, fractis fœderibus rebellarunt in Leonem 6. imperatorem Orientis & victi ab eo, vt ſcribunt Zonatas tomo 3. & Cedrenus. omitto reliqua eius temporis.

Anno 944. Sol horribilem eclipſim paſſus eſt feria ſexta hora diei 3. quo die in Hiſpania Addaram rex Sarracenorum a Rhaduoiro chriſtianiſſimo rege Gallitiæ ſuperatus eſt, vt etiam in Italia apparuit cometa miræ magnitudinis, quem fames ſecuta. Eodem anno Romanus ſenior a filiis ab imperio deturbatus eſt, & in monaſterium miſſus, & poſtea ipſi filij eadem paſſi, à Conſtantino filio Leonis imperatoris c.

c Sigebertus in Chronographia.

20 Anno Domini Kalend. Octobr. 1093. ecclipſis Solis facta eſt hora tertia, & Draco viſus eſt, vt notat Dodecinus in appendice ad Mariani Scoti chronicam.

Hác ecclipſim quoque, ſequutæ ſunt innouationes regnorum, & ſubuerſio ſuperſtitionis & impietatis Mahometicæ in tranſmarinis partibus, & expeditio magna in Turcas prædicata & ſuſcepta, anno 1096. militum ſexcentorum millium, & Hieroſolyma recuperata, quæ per quadringentos nonaginta circiter annos fuerat à Sarracenis occupata. Fuitque magna ſtrages Sarracenorum, & plures ciuitates & regna chriſtianis ceſſerunt cum eximiis victoriis, de quibus Guilhelmus Tyrius libris de bello Sacro, Eucherius, Blondus, Platina, Paulus Æmilius, & alij.

21 Anno 1133. quarto nonas Auguſti, 27. Luna, Sol obſcuratus eſt 7. hora diei & tenebræ factæ ſunt, ita vt ſtellæ in cœlo apparerent, poſtquam rediſſet Lotharius 2. coronatus vel conſecratus imperator ab Innocentio 2. Pontific. Max. idem Dodecinus eodem anno & Sigebertus: quam eclipſim ſecutum eſt ſchiſma, creatis anti-

A papis contra Innocentium 2. etiam mortuo Anacleto primo antipapa, poſt cuius mortem creatus in ſchiſmate alius Victor quartus dictus, vt liquet ex Platina & Onuphrio in pontificibus.

Anno Domini 1197. Solis ecclipſis adeò magna vt ſtellæ per diem viſæ ſint tanquam in nocte prid. Non. Sept. 12. in menſe ſequenti Balduinus rex Hieroſolymorum à Saladino captus & Hieroſolyma amiſſa.

Anno 1530. 20. Martij ecclipſis Solis terra, & indictus Auguſtam conuentus & Proteſtantium confeſſio, Carolo 5. Cæſari exhibita d.

d Sleidanus lib. 7.

22 Sed & vt in genere complectamur ea quæ tribuuntur neceſſitati fatorum vt dicunt cœleſtium, adduci poteſt quod eccleſiaſtes ait c. 3 verſ. 14. *Didici quod omnia opera quæ fecit Deus perſeuerent in perpetuum. Non poſſumus eis quicquam addere vel auferre, quæ fecit Deus vt timeatur, quod factum eſt ipſum permanet, quæ futura ſunt iam fuerunt, & Deus inſtaurat quod abiit.* Putant ordinem admirabilem illum mundi, concentum & harmoniam planetarum, ſyderum ſynodos & reuolutiones, priuata & publica cauſare bona & mala, dulcia & aſpera hominibus: non minus quam quatuor anni diuerſas conſtitutiones, & alimentorum productiones. vt & in legibus aſtrorum peritum, priuata & publica prædicere & admonere poſſe exiſtimauerint. Quemadmodum Matheſium peritus Adrianus imperator ſic viſus eſt, vt ſoro Kalendis Ianuariis ſcripſerit quid ei toto anno poſſet euenire. Ita vt eo anno quo periit, vſque ad illam horam qua eſt mortuus ſcripſerit quid acturus eſſet e.

e Spartianus in Adriano.

23 Nigidius Figulus Senator, tempore Iulij Cæſaris & Octauij Auguſti, prædixit eundem Auguſtum futurum dominum ſenatus. Is enim ea tempeſtate, omnem cœli deſcriptionem ſyderúmque differentias, & earum qualque proprias, comitum, interuallorumque ſuorum affectiones, præ cæteris adeò callebat, vt prohibitis quibuſdam ſtudiis eum vti crederetur.

24 Dij falſi ſeu dæmones, ſpiritus Satanici, quicquid præcantabant idololatris id ſtellarum & cœlorum curſu præuidebant, vt ſcripſit Porphyrius illos ita explicaſſe, & Euſebius Pamphili f. atque g addit, ex eo omnia fato contingere dixiſſe, adimeréque voluntatis liberum arbitrium, quum Porphyrius dixerit liberum Appollinem dixiſſe, magicáque vi fata vitari poſſe, vt refert idem Euſebius Pamph. h

f Dio Caſſius lib 45. hiſtorig. g lib. 6. de Euangelica præpara. c. 1.

h li. 6 de præparat. euang. cap. 1.

25 Aſſerebant Priſcillianiſtæ hæretici, quemque naſci ſub aliqua conſtellatione & illius influentiis regi, & illud fatum. Quæ & opinio & error fuit Thalmodicorum, quem improbat tamen D. Auguſtinus lib. 5. de Ciuit. Dei. cap. 1. Gregorius in Homil. de die Epiphaniæ.

26 Perſuaderi & potuit hæc vis cœleſtis, ex his quæ tradit ille Mercurius dictus Triſmegiſtus, in Pimandro ſermo 3. dum ait. *Dij in aſtrorum ideis cum ſignis eorum conſpiciebantur, dinumeratæ ſunt ſtellæ ſecundum eos qui inhabitant illas, deos ambitus amplior curſu ſuo aereo circulo, conſpirante ſpiritu vectus, quiſque deorum ex interna virtute adſcriptum ſibi opus impleuit.*

27 Scribit & Alcinous, libro de doctrina Platonis cap. 16. demiſiſſe Deum omnium patrem & artificem animas in terram, ſtellarum numero pares, & cognato aſtro tanquam vehiculo impoſuiſſe, & iuſtè hic victuras in cognatum aſtrum rédituras, iniuſtè autem in ſecunda

generatione

generatione in fœminæ vitam migraturas: vt quæ A poſtea ab improbitate non ceſſarent, in Brutorum denique naturam degeneraturas. Sic Plato a, ait, mundi genitorem cùm vniuerſum conſtituiſſet, aſtris parem numerum diſtribuiſſe animarum, ſingulis ſingulas attribuens, eiſque tanquam vehiculo impoſitis monſtraſſe vniuerſi naturam ac leges fatales edixiſſe.

a in Timæo ſeu de natura.

Rurſus Plato b, rerum publicarum formas diuerſas fuiſſe à priore ætate Saturni & Iouis, tradit, & mores diuerſos: propter mutationem Solis, aliarumque ſtellarum, quæ in ſingulis ætates etiam diuerſas habent perpendit Heſiodus in Theogonia ſub Saturno, Ioue & aliis, auream, argenteam ætatem &c.

b lib. ciuili vel de regno.

28 Nec ſine ratione putant hanc artem aſtrologiæ diuinatoriam traditam à maioribus, qui ex motuum vi, & cœleſtium aſtrorum poteſtate, & regna & mortalium actiones & res temperari arbitrantur. Quod & Lucianus libro de A- B ſtrologia pluribus nititur firmare, vt quia primo loco priſcorum regum, quos, inquit, dij amarunt, ſit inuentum; & contemptum, ab imperitis aſtrologorum, qui ideo falſum prædicunt, ortum: cùm tamen ob imperitiam fabri, non ſit ars ipſa culpanda. Deinc 2. quòd Æthiopes hanc rationem mortalibus tradiderint, qui reliquos homines antecellebant, ſapientia, tum in ea ſcientia, propter regionis quam incolunt opportunitatem, vbi perpetua cœli ſerenitas & tranquillitas, nec patiuntur anni mutationes, ſed eodem tempore viuunt: & hos Ægyptiis vicinis artem imperfectam tradidiſſe, qui diuinandi rationem in maius prouexerint, qui motus ſtellarum, annorum, menſium, horarumque numerum inſtituerunt. Et poſtea non multo poſt Libyes hanc artem fuiſſe aggreſſos: calluiſſe & hanc Babylonios, qui & e- C ius inuentores ſe aſſerunt. Orpheum, Oeagrio Calliopéque prognatum, Græcis monſtraſſe, non tamen dilucide ſed inuolucris & myſticis obuolutam. Deinc & Tyreſiam vatem, diuinandi arte multùm celebrem, qui ſtellarum erraticarum alias dixit fœminas, alias mares. Doctos in ea fuiſſe Bellerophontem, Phryxum Athamantis filiũ, Dædalum, & eo illorum fabulas pertinere, Eudymionem qui rationem Lunæ tradidit, Phaetontem qui Solis curſum deprehendit, vnde fabuloſe dictus Solis filius. Tradit inſuper Lycurgum omnem Lacedæmoniorum reipublicæ adminiſtrationem ex cœlo temperaſſe. Subiungit & hanc Aſtronomiæ vtilitatem, quòd bona multò ante delectant eos qui ventura præſciuerint: mala verò facile, cum non imprudentibus venerint, accipiuntur: neque enim in illos irruunt: D ſed quia meditata expectatáque ſunt leuia mitiáque videntur. hæc Lucianus.

Fœlicitas vel infœlicitas ita fatalis, & principibus & ſingulis ex die natali ſeu conſtellatione tributa ab aliquibus, vt etiam referat Aemilius Probus in Timeleonte, Timeleontem Corinthium, prælia maxima natali die ſuo feciſſe omnia, quo factum eſt vt eiuſdem diem natalem vniuerſa Sicilia haberet feſtum quam à Tyrannide illo die liberauerat.

29 Germani verò ſic Lunam obſeruabant, vt ante nouam, decreſcente lumine ſyderis, prælio non contenderent c quæ fuit etiã cauſa, quòd Iulius vbi intellexit religione pugnare impeditos eos ad Rhenum profligauerit d.

c Iulius Cæſar lib. commentar. de bello Gallico.
d Iohannes Auentinus lib. annal.

A *De neceſſitate & fato rerum omnium.*

CAPVT VIII.

MVlta, varia, & aliquando pugnantia inter diſputandum de mutatione & interitu rerum publicarum, regnorum, principatuum & monarchiarum, adferuntur, de neceſſitate fatoque rerum euitabili & ineuitabili; quæ vt communia ſunt aliis quàm rebuſpublicis, ita & habent latiſſimam & difficilem reſolutionem, de qua nos alia hic addenda diximus capite ſecundo & tertio libri quinti Præludiorum optimi iuriſconſulti.

Eſt ἀναγκαία τύχη, neceſſitas euentuum quibus hominum vita communiter ſubiecta eſt. & vetus verbum erat, de quo Plato in Protagora & 7. de legibus, neque deos quidem huic refragari. Nam alia eſt naturæ neceſſitas, vt ignem B vrere & pondera deferri ad terram, leuia ſurſum. meminit de neceſſitate ineuitabili Sophocles & Euripides in Helena.

Λόγος γὰρ οὐκ ἐστ' ἐμός, σοφῶν δ' ἔπος
Δεινῆς ἀνάγκης οὐδὲν ἰσχύειν πλέον.

Et in Alceſtide,

Κρεῖσσον δ' οὐδὲν ἀνάγκας.

Et Apollonius Rhodius e.

e 1. Argonauticorum.

Οὔτι γὰρ ἄλλο
Ῥίγιον ἀνθρώποισι κακῆς ἐπικείσετ' ἀνάγκης.

Et Plutarchus de Exilio,

Ἔστιν ἀνάγκης χρῆμα θεῶν ψήφισμα παλαιόν.

Et Æſchyllus f refert Promethæum dicentem.

f In Prometheo.

Τὴν πεπρωμένην δὲ χρὴ
Αἶσαν φέρειν ὡς ῥᾶστα, γιγνώσκοντ' ὅτι
Τὸ τῆς ἀνάγκης ἐστ' ἀδήριτον σθένος.

Cæterum, inquit, deſtinatã oportet ferre paſſ- cam facillimè, cognoſcentem quòd neceſſitatis C inexpugnabilis eſt vis.

2 Philiſtius conſolans Ciceronem exiſtentem in exilio, apud Dionem g. neque, inquit, vitam noſtro ipſorum arbitrio ducimus, neque in noſtra poteſtate ea eſt ſita, ſed vt viſum fuerit fortunæ ita viuendum eſt, & quale fatum noſtræ vitæ circulo deſtinatum, talem noſtram quoque vitam eſſe neceſſum eſt: atque hæc ita ſunt, ſiue nos velimus, ſiue nolimus.

g lib. 38. Romanæ hiſtoriæ.

Et Manilius h.

h lib. 2. Aſtronomic.

Mitto, quod certum eſt & ineuitabile fatum.

3 Fatum hoc videtur Plato appellaſſe immobilem quandam in anima mundi rerum diſpoſitionem: fati inſtrumentum eſſe naturam cœleſtem, materiam autem in quam agit per inſtrumentum, eſſe molem elementorum: fatum item rerum interitum & hominum. i illudque ineui- D tabile.

i Plato in Gorgia.

Quod de ſingularibus perſonis dictum eſt, & de corporibus ciuilibus, de republica ſcilicet dictum quoque: quia & ex ſingularibus componitur. Ita Flauius Vopiſcus in initio de vita Cari Cæſaris, fato (inquit) rempublicam regi, eamque nunc ad ſummum euehi, nunc ad minima retrahi. Probi Cæſaris mors ſatis prodidit, &c. Δεινὴ γὰρ ἀνάγκη πάντα κρατύνει, grauis enim neceſſitas, vt ait Orpheus in hymnis omnia confirmat vel tenet, vel recipit. Et Lucanus k.

k lib. 1.

In ſe magna ruunt, lætis hunc numina rebus
Creſcendi poſuere modum.

4 Addere licet plura quæ in hanc ſententiam conſentire videntur, quæ tamen egent diſtinctione, ſed eò maximè quòd aliquando interfui ſermonibus quorundam nobilium & militum,

qui in

qui in ea hæreſi erant, vt exiſtimarent ſtatutum eſſe a Deo de illorum morte & terminis conſtitutos, quos cùm euitare nequirent, ſuperfluum videbatur illis prodeuntibus etiam aduerſum hoſtes armari, & aliquos etiam hoſtium acies confertiſſimas cuaſiſſe, qui poſtea vel ab exiguo impedimento vel ſaltu interibant. Periculoſa admodum certe opinio, vt monebam tunc, & quæ liberum hominis arbitrium omnino explodere, & omnia, quæ ad defenſionem & conſeruationem ſalutis humanæ, a Deo conceſſa erant, reprobare impiiſſime videretur. cùm quamuis non poſſimus vitæ terminos a Deo poſitos abſolute euadere, poſſimus nihilominus nobis fatum accelerare, eo quòd talis naturæ a Deo creati ſimus, vt poſſimus noſtro arbitrio ad bonum & malum inclinare: *Deus*, inquit Eccleſiaſticus a, *ab initio conſtituit hominem, & reliquit illum in manu conſilij ſui: adiecit mandata & præcepta ſua. Si volueris mandata ſeruare, conſeruabunt te, & in perpetuum fidem placitam ſeruare: Appoſuit tibi aquam & ignem, ad quod volueris porrige manum tuam. Ante hominem, vita & mors, bonum & malum quod placuerit ei dabitur illi.* Expreſſiùs Hieremias b. *Et ad populum hunc dices, dicit Dominus. Ecce ego do etiam vobis viam vitæ & viam mortis. Qui habitauerit in vrbe hac, morietur gladio & fame & peſte: qui autem egreſſus fuerit & transfugerit ad Chaldæos qui obſident vos, viuet, &c.*

a Eccleſiaſtic. c.15. verſ.14.

b Hierem c.21. verſ.8.

5 Proinde eò lubentiùs, & ne temere reges & principes fatum & neceſſitatem accuſent Deique prouidentiam, ſi propter ſuam culpam negligentiam, imprudentiam, tyrannidem, & ſcelera priuentur ſuis principatibus, deſcendo ad diſtinctionem vtiliſſimam & ſaluberrimam. Diuus Thomas itaque c. duas de fato refert opiniones antiquorum, tertiam aliam probat. Prima eſt eorum qui fatum nihil omnino eſſe dicebant, eo quòd ea quæ per accidens euenerint à cauſis particularibus, & a nulla ſuperiori cauſa ordinari putabant: quam opinionem D. Auguſtinus d Tullio adſcribit, qui viſus eſt in libris de Diuinatione, prouidentiam negare & fatum, præſertim circa res humanas.

c 3. contra gentiles c. 91. & p. 1. ma parte q. 116.

d Lib. 5 de ciuitate Dei ca. 1.

Secunda opinio eorum, qui poſuerunt fatum quidem aliquid eſſe, dicentes ea quæ videntur à caſu contingere, eſſe ab aliqua altiori cauſa præordinata vt eſſent: & iſti conati ſunt fatum in corpora cœleſtia tanquam in cauſas reducere, vocabántque fatum ipſam diſpoſitionem ſyderum, cui omnia ſubdi, cum quadam neceſſitate ponebant.

Tertia eorum qui ponebant, & dicebant fatum, per prouidentiam diuinam in rebus ordinationem. Et apud Boetium 4. de conſolatione qui fatum definit, vt ſit inhærens rebus mobilibus diſpoſitio, per quam prouidentia ſuis quæque nectit ordinibus. Vbi diſpoſitio pro ordinatione ponitur, & dicitur rebus inhærens, vt diſtinguatur à prouidentia quæ eſt ordinatio in mente diuina exiſtens, nondum rebus impreſſa. dicitur etiam de mobilibus, vt oſtendatur quòd ordo prouidentiæ, *à rebus contingentiam &* mobilitatem non auſert, vt quidam poſuerunt. Sic hoc modo negare fatum eſt negare diuinam prouidentiam. Verùm monet eodem in loco D. Thomas non vtendum nomine fati, ne cum infidelibus conſentire videamur, qui omnia fato ſeu neceſſitati ſyderum tribuunt, & ſubiiciunt. Ita Auguſtinus e. Si quis, inquit, virtutem & poteſtatem Dei, nomine fati appellat, ſententiam teneat, linguam

e Lib. 5 de ciuit. Dei c. 1.

A corrigat: & eadem ratione quoque Gregorius homilia Epiphaniæ, abſit a fidelium mentibus, vt fatum aliquid eſſe dicant.

6 Rurſus idem D. Thomas f ex principiis eſſentiæ, triplici modo neceſſitatem in rebus eſſe demonſtrat. Primùm per ordinem *eſſe* eius cuius ſunt. Quia materia ſecundum id quod eſt, ens eſt *in potentia*: quod autem poteſt eſſe, poteſt etiam & non eſſe, Ex ordine materiæ, neceſſariò res aliquæ corruptibiles exiſtunt, ſicut animal quod ex contrariis compoſitum eſt, quia eius materia contrariorum eſt ſuſceptiua.

f Lib. 2. contra gentiles c. 30.

Secundo modo, ex principiis eſſentialibus alio modo eſt *abſoluta* neceſſitas, per ordinem ad partes materiæ vel formæ, ſi contingit huiuſmodi principia in aliquibus non ſimplicia eſſe. Quia enim materia eſt propria hominis corpus commixtum & organiſatum & complexionatum, neceſſarium eſt abſolutè hominem quodlibet elementorum & humorum & organorum principalium in ſe habere. Similiter eſt animal rationale & mortale, & hæc eſt natura vel forma hominis, neceſſarium eſt & ipſum eſſe animal rationale. Tertiò eſt in rebus neceſſitas abſoluta, per ordinem principiorum eſſentialium ad proprietates materiam & formam: ſicuti neceſſe eſt ſerram, quia ex ferro eſt, duram eſſe, & hominem diſciplinæ perceptibilem. Neceſſitas verò agentis conſideratur, & quãtum ad ipſum agere, & quantum ad neceſſitatem conſequentis.

Ex cauſa autem finali ſequitur in rebus neceſſitas dupliciter: vno quidem modo, prout eſt primum in intentione agentis. Et quantum ad hoc eodem modo eſt neceſſitas ex fine & ab agente. Agens enim in tantum agit in quantum finem intendit, tam in naturalibus quam in voluntariis: in rebus autem naturalibus, intentio finis competit agenti ſecundum ſuam formam per quam finis eſt ſibi conueniens. Vnde oportet quòd ſecundùm virtutem formæ, tendat res naturalis in finem: ſicut graue ſecundum menſuram grauitatis tendit deorſum In rebus autem voluntariis tantùm voluntas inclinat ad agendum propter finem quem intendit, licet non ſemper inclinetur ad agendum. Hæc vel illa quæ ſunt propter finem quem appetit, quando finis non ſolùm per hæc vel illa haberi poſſit, ſed pluribus modis. Alio vero modo eſt ex fine neceſſitas, ſecundum quod eſt poſterius in eſſe.

Et hæc neceſſitas non eſt abſoluta ſed conditionata. Sicut dicimus neceſſe eſſe fore vt ſerra ſit ferrea, ſi debet habere ſerræ opus. vocat ex ſuppoſito Ariſtoteles lib. 2 Phyſic. c. fina.

Hæc omnia porrò ſunt Ariſtotelica, quæ ab authore Ariſtotele apertiùs explicantur lib. 5. Metaphyſicorum cap. 5 & ab Auerroe in Epi. tractat. 1. ita neceſſarium, inquit, eſt *velut concauſa*: vt alimentum, & reſpirare animali neceſſarium eſt: impoſſibile enim naturaliter ſine illis animal eſſe: & dico naturaliter, id eſt, habita ratione regulæ naturalis Ita & concauſa quædam boni neceſſaria dicitur, vt naturaliter neceſſarium eſt ægrotum bibere potionem medicatam, vt non ægrotet.

Eſt & in neceſſitate poſitum vis & violentum: id autem eſt quod præter propoſitum & electionem obſtat, & ibi neceſſitas eſt ineuitabile quiddam.

Item quod non contingit aliter ſe habere, neceſſe dicimus ita ſe habere, item & quod impoſsibiliter

poſſibiliter dicetur ex principiis primis aliter ſe habere.

a lib. 1 de cauſis & proceſſu vniuerſi à cauſa prima tracta. 4. c. 9.

Albertus magnus a. Neceſſarium, inquit, etſi multis modis dicitur, tamen ad tria reſtringitur: primum ſine hypotheſi, vt cùm dicimus, ambulans, neceſſe enim eſt eum ambulare. Secundum ex cauſa, vt quando luna interponitur inter viſus noſtros & ſolem, neceſſe eſt ſolem ecclipſari. Tertium quod ſic eſt neceſſarium eſſe, quod in nulla parte ſui eſt poſsibile, vel contingens. Quamobrem & dicemus duplicem in genere neceſsitatem, vel ſimpliciter, vel ex ſuppoſitione. b *Neceſſarium* ſimpliciter eſt id, cui non admiſcetur aliquid ſui contrarij, quæ ipſa poſsibilitas, & cuius poſito ſubiecto oportet eſſe & prædicatum & poſito prædicato oportet eſſe & ſubiectum, vt ait Auerroes. c

b vt & ait Ariſtot. lib. 2. Phyſicorum c. 4 in principio.

c in logicalibus quæſtioni.

Sed & neceſſarium dicitur illud quod in ſui natura habet quòd non poſſit non eſſe. & ſi temporale neceſſarium ponatur: illud erit, quod quandiu res eſt, ita ſit vel ſi res futura ſit tales res neceſſario habere debeat. vt ſi animal ſit & quādiu animal erit, neceſſum ſit habere quæ animal perficiunt, vt reſpirationem, & alia neceſſaria, vt docet Ariſtoteles. d

d 1. de partib. animal. ca. 1.

Neceſſitas itaque, vt eodem loco ait, non æquè omnibus in rebus naturalibus ineſt, ea videlicet neceſſitas, ad quam omnes ferè authores rationes referre tentant. Ineſt idipſum quidem rebus externis ſimplici abſolutáque ratione: ſed caducis etiam gignendíſque rebus omnibus ex ſuppoſitione tribuitur: quomodo in artificioſis, vt ædibus, & quibuſuis aliis generis eiuſdem. Materiā enim talem adeſſe neceſſe eſt, ſi domus, aut quiuis alius finis futurus ſit. Atque etiam fieri, mouerique illud primùm oportet, deinde hoc, ac deinceps hunc modum itur ad finem, cuius gratia res quæque & efficitur. & eſt eodémque modo in rebus natura gignendis agitur: quanquam demonſtrandi modus, neceſſitatiſque ratio in naturali doctrina diuerſa, atque ſcientiis ſpeculatiuus eſt.

Principium enim alteris quod eſt, alteri quod erit, accommodatur.

Neceſſitas in cœleſtibus corporibus ſimpliciter inuenitur, in inferioribus neceſſitas ex ſuppoſitione, vt ait Ioannes Grammaticus. e

e in 2. Phyſ. Auſc. textu 88.

Facit & Themiſtius in metaphyſ. triplex ex reſolutione ſuperiorum neceſſarium. primum coactum: ſecundum id, ſine quo res non bene ſe habent: tertium id quod aliter ſe habere non poteſt. In iſtis eſt duplex neceſſarium: ex ſe & ex alio: ex ſe, ex impetu & motu ſecundum naturam ex alio, ex motu præter naturam, & per accidens, quæ per accidens ſunt & poſſibilia. Sed & neceſſarium abſolutè differt ab aliis neceſſariis; quia hoc abſolutè neceſſarium competit rei, vt eſt intimum & proximum rei: ſiue ſit forma, ſiue materia, ſiue eius eſſentia. At neceſſarium ſecundum quid, pendet à cauſa extrinſeca.

Neceſſitas porrò nunc abſoluta, & quæ eſt per ſe, omnia ſurſum verſus ad diuinam cauſam ducit violentia, & inuita: eam qui lætus ſequitur, verè eſt ſapiens, vt ait Epictetus referente Arriano in eius encomio. ca. fin.

Illa & fatum, ſeu decretum eſſe poteſt Dei, vel irreuocabile, vel per media ſeu conditionatum prout placuerit Deo: ita enim quod fato tribuebant ethnici, Chriſtiani tribuebant Deo, vt ait Arnob. f quòd enim ordo temporum hac frugum ſtabilitate diſtinguitur, nonne authorem ſuum parentemque teſtatur? ver æquè cum ſuis floribus, & æſtas cum ſuis meſsibus, & autumni maturitas grata, & hyberna frigiditas, inquit, neceſſaria: qui ordo facile turbaretur niſi maxima ratione conſiſteret idque omne, vt reliqua, quæ diſcurrit prouidentia Dei. In cuius manu vita & mors, & horum diſpoſitio & leges, & nos qui eius voluntatem ſequi debemus. Singulare Phalaridis Tyranni quamuis, quod ſcribit g. Ἐγὼ γὰρ [illegible]

f lib. 8. contra gentes.

g Epiſt. 106. ad Gorgiam.

Id eſt, *Ego autem neque mortem, neque mortis ſpeciem fugio, ſapienter quidem. Fatum namque ab hominibus legem non accipit. Et in vniuerſum qui ſeruatus fuerit ab his, atque quæ ſunt futura ex his mala vel bona, valde fatuum exiſtimo: ſiue ſperet ſe futura ante inſpicere poſſe, aut cognoſcendo cauere. Si autem cauere impoſſibile, cuius gratia ſtudendum eſt ſcire quod faciendum eſt, quando vel ignorante vel ſciente illo ſit futurum, nihil certè, ſed etſi cum preſcientia cauare dixerit quis, diſponi vero alium quam prouiderit transferri modum, ego ſane non arbitror: Dei namque hoc opus eſt non hominis.*

Hoc fatum à Deo determinatum in res tam efficax eſt, vt homo probus ſequi non repugnare inuitus debeat, atque eadem dicere quæ Ciceronem dixiſſe Seneca refert h.

h Epiſt. 107.

Duc me parens celsique dominator poli
Quocunque placuit, nulla parendi mora eſt:
Adſum impiger. fac nolle, comitabor gemens:
Ducunt volentem fata, nolentem trahunt:
Malúſque patiar, quòd pati licuit bono.

Pia hæc certe ſententia & regibus & principibus de voluntate Dei ſequenda, obſeruanda, vt rectum animum in aduerſis teneant, & in fœlicitatis tempore mutationes aduenire poſſe ex Dei voluntate & humanarum rerū varietate, timeant. Hanc rerum cōditionem mutare nō poſſumus. Id poſſumus magnum ſumere animū & viro bono dignum, quo fortiter fortuita patiamur, & naturæ conſentiamus. Natura enim hoc quod videmus regnum mutationibus temperat. Nubilo ſerena ſuccedunt: turbantur maria cùm quieuerunt: flant inuicem venti: noctem dies ſequitur: pars cœli conſurgit, pars mergitur: contrariis rerum æternitas conſtat, vt ait eodem loco Seneca. Et neceſſe eſt, vt dixit Arnobius, i cuncta ſuos ire per curſus, nec ab ordinis nati continuatione diſcedere, etiam ſi nomen in mundo nullum hominis audiatur, orbiſque iſte terrarum ſolitudinis vacuæ ſilentio conticeſcat. Et vt Lucretius ait k,

i 2. contra gentes.

k 2. rerum natura.

Quantum cuique datum eſt per fœdera naturai,
Nec rerum ſummam commutare vlla poteſt vis.

Mercurius Trimegiſtus l, ait, Deum ſeptem gubernatores fabricaſſe, qui circulis mundum ſenſibilem complectuntur, eorúmque diſpoſitionem fatum vocari. Ariſtoteles quoque m de Deo certe mirabili modo, déque eius prouidentia, cura & præſentia diſputans, ait, cum eſſe cauſam quæ cunctarum vim rerum habet retricem & continentem: veterémque eſſe ſermonem à maioribus proditum, inter omnes homines vniuerſa

l In Pimādro c. 1.

m lib. de mundo c. 7.

tum

tum ex Deo, tum per Deum conſtituta fuiſſe, atque coagmentata: nullamque naturam ſatis inſtructam ad ſalutem eſſe poſſe: quæ citra Dei præſidium ſuæ ipſa demum tutelæ permiſſa ſit. & in fine libri, poſtquam plura Dei nomina recenſuit, equidem, inquit, neceſſitatem ipſam etiam, nihil aliud quàm Deum dici cenſuerim & intelligi: cui ἀνάγκη ex eo nomẽ eſt, quòd natura quædam ſit immobilis. Eundémque εἱμαρμένην, id eſt fatum, dictum à ſerie rerum conſerta, inoffenſóque tenore procedente. Quod alio nomine πεπρωμένην ideo appellarunt, quòd ab eo omnia terminata ſunt, ac nihil in rerum natura infinitum ſit. Quin & μοῖραν id eſt ſortem, appellatum eundem Deum à partitione rerum dixerim: & νέμεσιν quaſi poteſtatem diuinam, eius quod viſum eſt cuique diſtributricem, ἀδράστειαν etiam, quaſi quandam cauſam natura comparatam, quam fallere nemo queat aut vitiare. αἶσαν denique dictum, quaſi ſemper exiſtentem. hæc Ariſtoteles ibi, quæ etiam refert Phurnutus vel aliis cornutus, lib. a. θεολογίας περὶ τῆς τῶν θεῶν φύσεως capite περὶ μοιρῶν, de parcis.

7 Sunt iſtæ leges quæ fata aliquibus dicuntur cœleſtibus & terreſtribus à Deo datæ: ſed non omnes eodẽ modo, aut perpetuò, aut abſolutè, aut in omnia ſubdita: quædam ex ſuppoſito, quædam ex re ipſa, & in certã materiam effectum, habent, neque quæ ita ordinem etiam acceperunt inuincibilem in ſeipſis, præcludunt viam authori & legiſlatori, quin in illis diſpenſare poſſit, & ſi opus ſit mutare queat eadẽ poteſtate qua ſtatuit libera.

Quare opinio doctiſſimorum antiquorum dicentium, omnia fato peragi, & quicquid in mundo geſtum eſt, & geritur, & geretur, olim definitum & fixum eſſe, haberéque immobiles cauſas rebus inter ſe nexis, & inexpugnabilem neceſſitatem, ridetur ab Arnobio [a], cùm id Deo applicatur. nam hinc ſupplicationes omnes tollerentur, cùm tamen, inquit, ſupra illud omne poteſtas Dei eſt. Rurſum. *b Nec de ſuo*, inquit, *quiſquam aut ſolatium capiet, aut excuſet vt aliennus ſit fortis fortuna: nam, & tamen mens libera eſt, ideo actus hominis non dignitas indicatur. Quid enim aliud eſt fatum, quàm quod de vno quoque noſtrum Deus fatus eſt? qui cùm poſſit præſcire naturam, pro meritis & qualitatibus ſingulorũ etiam fata determinat. Ita in nobis, non genitura plectitur, ſed ingenij natura punitur.*

a Lib. 7 contra gentes.

b Lib. 8. aduerſus gentes.

8 Ordo, diſpoſitio, viſque elementorum habet ſuum perpetuum ordinem, ſed mixtiones, alterationes, corruptiones, variant in indiuiduis illam vim, vel temperant, vel firmant, vel ei obſiſtunt: inter res voluntas Dei operatur aliquando abſolutè, aliquando per cauſas & ex conditionibus ſecundum quas vult res conſiderari, vt *ſerua mandata ſi vis ad vitam ingredi.* c

c D. Matt. c. 19. v. 17.

Dat media Deus per quæ & priuatam vitam meliorem facere quis poteſt, & publicam cauſam in melius promouere, quæ ſi omittãtur, ſentiunt vt priuati, principes quoque, in ſtatu perſonæ ſuę & in cauſa publica detrimẽtum, & ita, vt ait Ammianus Marcellinus [d], verum eſt quod quidam opinatur, fatũ vinci principis poteſtate, vel fieri.

d Lib. 17.

Et quia Deus auctor omnium, ex arbitrio res moderatur, diſpenſat aliquando pro ſua ſingulari bonitate ſupra legem communem quam dedit rebus creatis, quibus vtitur aliquãdo inſtrumentis ſuæ voluntatis ordinariæ, interdum vt extraordinariæ, vel precibus piorum hominum & ſupplicum inclinans, vel ob alias cauſas iuſtiſſimas nobis incognitas: vt ideo admoneamur & priuati & principes ad Deum recurrendum eſſe in priuatis & publicis: quia ipſe dat poteſtatem & adimit quando vult, & rebus & perſonis.

9 Et ita ipſe neceſſitatis naturalis author & gubernator idq; ei fatale nẽpe ex arbitrio gubernare. Quod & pulchrè oſtendit Æſchylus in Prometheo, ſic enim Prometheus ibi chorum affatur.

Τέχνη δ᾽ ἀνάγκης ἀσθενεστέρα μακρῷ.

Chorus. Τίς οὖν ἀνάγκης ἐστὶν οἰακοστρόφος;

Prometheus. Μοῖραι τρίμορφοι μνήμονές τ᾽ Ἐρινύες.

Chor. Τούτων ἄρ᾽ ὁ Ζεὺς ἐστιν ἀσθενέστερος.

Prometh. Οὔκουν ἂν ἐκφύγοι γε τὴν πεπρωμένην.

Chor. Τί γὰρ πέπρωται Ζηνὶ, πλὴν ἀεὶ κρατεῖν;

Prometh. Τοῦτ᾽ οὐκ ἂν ἂν πύθοιο, μηδὲ λιπάρει, &c.

Promet. *Ars longe eſt debilior neceſſitate*

Chorus. *Quis eſt neceſſitatis gubernator?*

Prometh. *Parcæ triplices & memores Erinnyes.*

Chor. *His ergo Iupiter impotentior?*

Prometh. *Non ſane illa effugerunt ſortem.*

Chorus, *Quid eſt Ioui tam fatale quam ſemper imperare,*

Prometh. *Hoc tu iam non audies, ne inſtes.*

Hieremias [e] hanc Dei poteſtatem mutãdi omnia ex ſua voluntate, exemplo figuli apertiſſimè oſtendit. *Verbum quod factum eſt ad Ieremiam à Domino dicens. Surge, & deſcende in domum figuli, & ibi audies verba mea. Et deſcendi in domum figuli, & ipſe faciebat opus ſuper rotam. Et diſſipatum eſt vas quod ipſe faciebat è luto in manibus ſuis conuerſuſque fecit illud vas alterum ſicut placuerat in oculis eius vt faceret. Et factum eſt verbum Domini ad me dicens. Nunquid ſicut figulus iſte non potero vobis facere, domus Iſrael, ait Dominus? Ecce ſicut lutum in manu figuli, ſic vos in manu mea domus Iſrael. Repente loquar aduerſum gentem & aduerſus regnum, vt eradicem & deſtruã & diſperdam illud. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo ſuo quod locutus ſum aduerſus eam: agam & ego pœnitentiam ſuper malo quod cogitaui facere ei, & ſubito loquar de gente & de regno, vt ædificem & plantem illud. Si fecerit malum in oculis meis, vt non audiat vocem meam: pœnitentiam agam ſuper bono quod locutus ſum vt facerem ei.* In quibus paucis mirabilia colligimus, Deum ex arbitrio vt figulum ex terra, omnia condentem & renouantem ſub curſu rotæ ſolis & ſeculi: & in ea rotatione, plantare, euellere & reformare gentes & regna, prout ſibi videtur illos diſpoſitos eſſe, & ſe ſubiicere miſericordiæ & volũtati Dei: &, omnia quæ agit argui non poſſe à creatura, cur ita faciat. Quod & ante per Eſaiam expreſſit [f] *Væ qui contradicit fictori ſuo, teſta de Samiis terræ. Nunquid dicet lutum figulo ſuo quid facis? & opus tuum abſque manibus eſt? væ qui dicit patri, quid generas? & mulieri, Quid parturis?* Idipſum obſeruauit D. Paulus ad Roman. ſcribens [g] *o homo*, inquit, *tu quis es qui reſpondeas Deo? nunquid dicit figmentum ei qui ſe finxit, quid me feciſti ſic? an non habet poteſtatem figulus luti, ex eadem maſſa facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam:* Quę impoſſibilia etiam inter homines eſſe dicuntur, Deo poſſibilia ſunt. [h]

e Cap. 18. ſuæ propheciæ.

f ca. 45. v. 9.

g ca. 9. v. 20.

h D. Matth. ca. 19. ver. 26.

Quis negabit neceſſitatem à Deo impoſitam Soli, perpetuò rotãdi & circũeũdi orbem, vt impoſſibile cenſeatur natura hũc remorari; at quanto certius eſt hunc ſtetiſſe, & lunam, immobiles à curſu per ſpatium vnius diei, quo tempore Deus duo miracula fecit, exterminãdo reges Amorrheorum & eorum regna, & diẽ geminãs, vt eius miniſtri Ioſue & viri qui cum eo pugnabant, poſſent diutius proſequi victoriam à Deo præparatam [i].

i Ioſue c. 10.

Quis ignorat maris & fluminum perpetuam

M volu

volubilitatem & curſum continuum: & tamen certiſſimum habemus dum potentiam Pharaonis regis Ægypti voluit Deus confundere, & ſuos de manii eius eripere naturam aquarum tunc immutaſſe ad tempus, & vtrinque ſtetiſſe, vt viam ſiccam facerent Iſraelitis a; quemadmodum & tempore Ioſue poſtea Iordanis præbuit iter ſicco pede per medios fluctus, & ſteterunt aquæ deſcendentes in loco vno, & ad inſtar montis intumeſcentes apparebant procul b.

a Exodi, ca. 14. vers. 21.

b [illegible]

Nonne contra naturam miracula Dei, mutare aquam in ſanguinem c, aquas diuidi pallio Eliæ, d vt terram aquam Petro ſolidam fieri, & domino. e

c [illegible]

d [illegible]

e [illegible]

Columnam ignis in aere ooctu ducere Iſraelitas per deſertum f

f [illegible]

In curru igneo eleuatum Eliam incõbuſtum g.

g [illegible]

Danielem cum ſociis in fornace incenſa illæſum ambulaſſe h; videre loquentem aſinam Balaam: Ionã triduo vixiſſe illæſum in ventre ceti k.

h [illegible]

i [illegible]

k [illegible]

Omitto reliqua quę vere miracula ſunt, quibus oſtendit Deus ſe verũ eſſe dominum totius creaturæ & neceſſitatis, & de illis ex arbitrio poſſe vti & diſpenſare extra ordinem à ſe poſitum.

Declaratio & intelligentia eorum quæ tribuenda ſunt vel non ſunt cæleſtibus corporibus, cometis, aſtris, ſtellis, eclipſibus & prodigiis, naturali aut ſupernaturali via.

CAP. IX.

Ardua certè & perdifficilis controuerſia corporum cœleſtium in inferiora influentium: difficilior adhuc & pene incomprehenſibilis vera eius reſolutio, vt pote nobis in medio mundi nempe in punctulo eius in terra conuerſantibus, à qua tot millibus ſtadiorum diſtant, & ſeparantur admirabiles illi cœleſtes ignes, & ſyderum pulcherrima, & efficacia, nec ſine cauſa creata à Deo corpora, purus ille æther, motus & circuitus eorum omnium, quæ regio nunquam à nobis adita, nec viſa, nec plane intellecta continet. Concedimus quidem nobis multa eſſe per experientiam & obſeruationem maiorum & auorum primorum & ſecundorum & hoſce ſequentium parentum, veluti cognita & probata: ſed num ita ſemper obſeruanda ſint, num cauſæ cœleſtes, naturæue, & effectus eiuſdem modi ſemper & in futurum talia ſint, nec nobis cognitum imo incertiſſimum eſt.

Quin & calculus inter aſtrologos annorum & ſitus aſtrorum, non habet conſenſum firmum. Imo alij non cœlum moueri circa terram, ſed terram circa ſolem rationibus conati ſunt perſuadere, aliáque abſona de ſtellis, vt docuimus alibi in ſyntaxibus lib. 8.

Atque Ægyptij exiſtimarũt ortum ſolis & occaſum variatum, vt inde oriretur vnde occidat: & contrà occideret, vnde oritur, & Herodoto referente in 2. illos id bis accidiſſe inter decem millia annorum, obſeruaſſe.

Conueniunt omnes ferè, inferiora regi à ſuperioribus, ſed quæ ſint illa, & quomodo, & quandiu, & an neceſſariò, an ſemper, & vbi non eſt expeditum definire.

Alij dixerunt natura propria cœleſtium omnia inferiora affici, moueri, & regi, generari, & corrumpi.

Alij ab intelligentiis, & ſpiritibus, & ſuperiora, & inferiora gubernari, & duci.

A [illegible] mundum [illegible] eſſe dixerunt [illegible] animal, vt & Plato in [illegible] putarunt [illegible] Platonici orbes [illegible] animal [illegible] idem & Ægyptij [illegible] 9. de [illegible] & diuinis [illegible] ſecundum Ægyptios c. [illegible] quod opus [illegible] Ariſtoteli. Vt & terram quidam, & omnia caſu quidam ordine naturæ, quidam Dei prudentia [illegible] moueri, & mori dixerunt. Ex quorum ſententiis, & opinionibus tam variis [illegible] contrariis ſequitur ſunt in hominum mentibus, [illegible] nulla videtur pars vel minima cœleſtium rerum quæ poſſit reſ[illegible], aut vere proferri. Omnia enim quæ in mẽtem ſingulorum extra fidem, & veritatem Chriſtianam venire potuerunt, coniecturas, & quæ [illegible] probabilia viſa ſunt habere, & aſſeclas, & ſectatores ſibi fecerunt in rebus tam arduis, quæ ſolius Dei authoris, & creatoris cognitioni apparent; & cuius opera, vel

B ea ratione quia eius ſunt, humanæ notioni penitus ſunt incomprehenſibilia; nihil enim eſt tam exiguum, vel puſillum eius opus, quod poſsit animo hominis comprehendi, aut lingua expeditè declarari, vel manu excellentiſſimi quanuis artificis delineari, vel figurari, imò nec ab ipſis angelis qui intellectuali poteſtate longè hominibus præſtant, & opera illa cœleſtia, & inferiora intellectu luſtrãtes, ſola admiratione opificis, cognitione multò maiore humana illuſtrati, ea omnia ſolùm contemplantur. Et vt ait Iob, capite 28. *Sapientia abſcondita eſt ab oculis omnium viuentium, Deus intelligit viam eius, & ipſe nouit locum illius: ipſe enim fines mundi intuetur, & omnia quæ ſub cœlo ſunt, reſpicit: qui fecit ventis pondus, & aquas appendit in menſura. quando ponebat pluuiis legem, & viam procellis ſonantibus. Et tunc vidit illam, & enarrauit, & præparauit, & inueſtigauit: et dixit homini, ecce timor*

C *Domini ipſa eſt ſapientia: & recedere a malo, intelligentia.* & Sapientiæ c 9. ver. 9. *Tecum Deus, Sapientia tua quæ nouit opera tua, & quæ adfuit tunc cùm orbem terrarum faceres, & ſciebat quid eſſet placitũ oculis tuis, & quid directum in præceptis tuis.* & verſiculo 16. Salomon addit, *Difficile exiſtimamus quæ in terra ſunt, & quæ in proſpectu ſunt, inuenimus cum labore: quæ autem in cœlis ſunt quis inueſtigauit?*

Et rurſum Eccleſiaſtes. ca. 3. ver. 10. & ſeq. *Vidi afflictionem quam dedit Deus filiis hominum: vt diſtendantur in ea. Cuncta fecit bona in tempore ſuo & mundum tradidit diſputationi eorum, vt non inueniat homo opus, quod operatus eſt Deus ab initio vſque ad finem.*

3 Sed vt pauca exempli loco delibemus ex ſyderum, & cœleſtis architecturæ incertitudine, vel dubitatione, prodeat controuerſia de his quæ ſenſibus apparere cuique videntur, & tamen non modicam habent controuerſiam, vt facile con-

D cludere poſſimus dubitationem maiorem eſſe in effectibus, quorum cauſæ non apparent ſenſibus.

Fuit itaque opinio Epikuri, & ſequacium, ſolem, & reliquas ſtellas non maioris magnitudinis eſſe, quàm videantur: quam ſententiam & firmat Lucretius libro quinto de rerum natura,

Nec nimio ſolis maior rota, nec minor ardor
Eſſe poteſt, noſtris quam ſenſibus eſſe videtur &c.

Et de qua re tamen controuertitur & diſputatur, apud Ciceronem ſecunda Academica. *Quid poteſt*, inquit, *eſſe in ſole maius, quem mathematici duodeuiginti partibus confirmant eſſe maiorem, quàm terram: quantulus nobis eſſe videtur? mihi quidem quaſi pedalis. Epicurus autem putat minorem eſſe, quam videatur, ſed non multò: ne maiorem quidem multo putat eſſe, vel tantum quantus videtur.*

videtur, vt oculi, aut nihil, aut non multo mentiantur.

Et rurſus idem libro primo de finibus. *Sol Democrito magnus videtur, quippe homini erudito, in geometriſque perfecto.*

Diogenes Laertius etiam in Epicuro,

Τὸ δὲ μέγεθος ἡλίου τε καὶ τῶν λοιπῶν ἄστρων κατὰ μὲν τὸ πρὸς ἡμᾶς, τηλικοῦτον ἐστὶν ἡλίκον φαίνεται. &c. ſolis, & reliquorum aſtrorũ magnitudo quod ad nos attinet tanta eſt (inquit Epicurus) quanta videtur. &c.

Ariſtoteles autem primo Meteorum, & de inſomniis ait hic falli noſtros ſenſus.

Plinius libro ſecundo, capite decimoquarto colligit lunam eſſe minorem cæteris planetis, quòd, *inquit*, non videatur intra quatuordecimam partem ſolis, id eſt, niſi poſt quatuordecimum gradum: erraticæ aliæ autem ſtellæ, videantur poſt ſeptem. Sed hoc falſum dicit Ptolomæus. Nam decimotertio libro magnæ compoſitionis ſcribit, Saturnum oriri à coniunctione Solis decimaptima parte, Iouem decima: Martem vndecima & ſcrupulo 30. Venerem quinta: Mercurium decima: vnde ſequitur non omnes oriri ſeptenis partibus, ſi verùm eſt quod Ptolomæus colligit per arcum viſionis planetarum.

4 Poſſet & addi controuerſia quantum diſtet Sol à terra, quod certe multis laboribus perquiſitum eſt: & cùm conſentiant, id quod videtur aërem eſſe, non quintam illam ſubſtantiam & æthera: per longiſſima milliaria diffinire, riderem ſæpè ſi auderem, niſi me ſentirem eò adigi, vt ſi contrarium ſentiam non poſſim ipſe menſuram æquare, & proinde in re incerta licitum eſt cuique mentiri, dum non timet inueniri poſſe agrimenſorem qui velit ad ſolem vſque aſcendere menſuræ referendæ cauſa.

Acutiſſimè certè vident aſtrologi, qui vſque in tam longa ſpatia metas ſolis diuerſa conſtituere norint.

5 Quemadmodum cùm dicunt Lunam diſtare à terra 107250. fere milliaribus quæ faciunt Leucas 53625. vt ait Leupoldus Auſtriacus, quem ſequitur Mizaldus lib. 2. cometographiæ cap. 2. omiſſa Plinij opinione.

6 Immorarer diutiùs in recenſendis altitudinibus planetarum horum & aliorum, ex quibus & multi fata ſe iactant regnorum colligere, verum expectandum erit vt conſentiant omnes aſtrologi de ordine ſeu prioritate & poſterioritate, ſecundum poſitum eorum: ſine qua reſolutione non arbitror poſſe quicquam de eorum altitudinibus & diſtantiis definiri.

Mundum quippe planetarum ſeptem, Plinius libro ſecundo capite ſexto, facit ſolem, vt ſyderum cœli & terræ rectorem, animum, mentem, naturæ regimen, lucis miniſtrum, temperatorem anni.

Plato autem in Timæo, ſecundum facit poſt Lunam: Alcinus etiam libro de doctrina Platonis capite decimoquarto ſupra terram primùm ponit Lunam, poſtea Solem, tertiũ luciferum, & ſacrum poſt Mercuri ſydus, vltimum Saturnum.

Item Ariſtoteles libro de mundo, Solem facit ſecundum: vetuſtiores verò hoc ordine collocarunt planetas, ſuperiorem primum Saturnum, ſecundum Iouem, poſtea Martem, quartum Solem, quintum Venerem, ſextum Mercurium, ſeptimum Lunam. Poſteriores verò qui annotarunt crebras coniunctiones Solis cum Venere & Mercurio, & tamen nullam eclipſim Solis animaduerterunt, duos illos ſupra Solem locandos cenſuerũt, vt Plato & Ariſtoteles. At Ptolomæus in Almageſto, & Cicero in ſomno Scipionis contrà, vt antiqui numerant, & quibuſdam etiam adhuc poſſe colligi probabiliter illos infra ſolem eſſe ſitos: vter autem illorum ſuper alterum collocetur, nulla certitudine deprehendi poteſt, vt liquere poteſt propoſitione prima libri noni epitomes Almageſti, Ptolomæi, & Macrobio lib. 9. Saturnal. c. 19. vbi etiam ridiculum fere quod nugatur ex Ptolomæi lib. de harmonia, genethliacos hominum, & rerum, & regnorum colligere cauſas, ex malitia, & fœlicitate aſtrorum, videlicet per numeros quibus beneficæ, vel maleficæ ſtellæ ſibi aptentur: cur tamen illi implexus talem vim quam prædicant, ſortiantur, non aperit.

7 Non erubuit Bardaſſanes Cyrus, vt ſcribit Euſebius Pamphilus [a] improbare regulas illas aſtrologorum, diuidentium in climata, & partes Zodiaci, & angulos planetarum terram: tribuentes illis ideo certos mores. Quia inquit 1. extra regiones illas in aliis ſimiles ſint leges. Dehinc quòd in vno angulo, & variæ ſint leges. Demùm quod aduentu Chriſtianiſmi illi aboliti ſint mores vbique, vt neque poſtea vllo præmio, aut pœna, vel neceſſitate, genethliaci Chriſtiani vbique potuerint inuiti à fide dimoueri, quanuis pateretur corpus illorum.

[a] lib. 6. de præparatio. euangelica. c. 8.

8 De cometis forſan maiorem certitudinem habeo: quis dicere audebit? certè minus. Quia nec planè conſtat inter mathematicos, ſint ne ſtellæ, ſeu ſydera: negat quippe ferè maior pars eſſe: tum quia ſtellæ incedant ſub ſignifero, cometæ verò in ſeptentrione ſua præcipuè loca habeant, & libentiſſimè in via lactea. Item quòd ſtellæ non decreſcant, nec extinguantur; cometes verò ſplendor non maneat idem, nec magnitudo eadem recedentibus, ſed ab initio maiores videantur, & paulatim poſtea decreſcant, donec extinguantur. Item quòd crines cometarum per flatum ventorum quatiantur, & impellantur illam in partem qua ventus fertur. Sunt & rotundæ viſu ſtellæ omnes: videntur autem ignes inæqualiter circumfundi cometis, minúſque fixas quis dicere poſſit ſtellas, cùm illi certo non ſtent loco.

9 Atque iſti putant qui ita diſputant, cometas fortuitò gigni ex halitubus fumoſis exactè ſiccis, qui à ſolis, & ſtellarum radiis attrahuntur, & penetrant aëris frigidam regionem, donec peruenerint ad ſupremam, vbi incenduntur, & pro modulo exhalationum, quantitate, & denſitate, vel leuitate generantur phaſmata, cometæ diuerſarum ſpecierum, prout pabulum ignis diſponitur, quod flamma ſequitur, & tandiu durat, quandiu conſumatur. hinc trabes, lampades, chaſmata cœli, & alia de quibus nos lib. 35. ſyntaxeon artis mirabilis. capi. vigeſimoquarto. Plinius libro ſecundo, capite vigeſimo ſexto, vigeſimoſeptimo, 28. 29. 34. 35. 36. & alij quos in prædicto loco obſeruauimus.

Quidam non ad illum halitum referunt illas viſiones, ſed ad congreſſiones radiorum duarum, vel plurium ſtellarum, & ideo dicunt cometas in ſtellas diſſolui viſas, vt Anaxagoras, & Democritus. At Heraclides exiſtimauit non halitum eſſe qui accendatur in cauſa cometarum, ſed nubem ſublimem in ſublimi luce accenſam; ita & Xenophanes dicit eos eſſe motus, ſtatúſque flagrantium nubium.

Pythagorici contrà, ſeu philoſophi Italici non tumultuariũ ignem, ſed ex ſtellarũ numero dixerunt

runt eſſe cometas, quæ non ſemper, ſed ſtaturis temporibus, & per certa interualla à nobis videri poſſint. A

Aliquibus autem aliter placuit, neque fortuitò illos cometas accendi, neque inter æternas ſtellas numerari, ſed eſſe nouum opus Dei, prænuntium magnarum cladium & horribilium caſuum, quódque diuinitus aboleatur functum munere ſuo.

10 Eadem ignorantia verſatur in cæteris apparitionibus cœleſtibus, quæ quotidie nobis quidem apparent, ſed qualia ſint, quæve ſint eorum vires, & cauſæ effectuum, non planum nobis, nec peritiſſimis mathematicis eſt. ſtatuimus ſolis & radios, cuiúſque corpus videmus, ſed quale ſit eius corpus, & quid ſit, non conſtat: quin & ad eius aſpectum caligant oculi obtuſiores, & alij audacius dixerunt corpus eius eſſe ſaxum, aut candentem maſſam non minùs ridiculè quàm ſecure, nemine exiſtente qui eò peruenerit, vt poruerit veritatem eius rei nobis referre. B

Maiorque diſputatio de corpore lunæ, quam corpus quidem opacum, & illuſtrari ſolis lumine dicunt, ſed quid illud corpus ſit, & cuius naturæ nihil certi docent.

11 Miſcentur & in hoc luminari fabulæ, & myſteria quæ referre longum eſſet: nec ad inſtitutum ſermonem facit. maximè quòd fabulantur Iudæi, vt refert Munſterus, in libro qui meſſias Chriſtianus dicitur, ab initio fuiſſe æqualis claritatis lunam, & ſolem donec illa conqueſta eſt de collega, quódque Deus nō potuiſſet facere duos ſoles, & ita humiliatam fuiſſe à Deo, & ipſam eſſe minoris luminis: quod & nituntur colligere ex verbis Geneſeos, *Fecit Deus duo luminaria magna*, & poſtea dictum ſit, *luminare maius, & luminare minus.*

12 Ex quibus, & propemodum aliis infinitis, iam Incertitudo artis aſtronomiæ, ſiquidem ars dicenda eſt, nos admonet regnorum & rerumpublicarum mutationes, ex aſtrorum & cœleſtium motuum variatione, & influxu pēdere non poſſe, & vanam eſſe defectuoſam & inanem hac in cauſa conſtitutionem neceſſitatis, & ipſos aſtronomos, & perſonarum, & rerum publicarum genethliacos à republica eſſe pellendos, vt pote qui ex huiuſmodi euentis euulgatis, ingenia hominum quæ facilia ſunt ad diſſentiēdum, ad coniurationes, proditiones, defectiones, & rebelliones concitent, & inſtruere videātur ad ea, de quibus antea nihil cogitauerint, nec ad cogitandum mentem intendere auſi fuiſſent. C

Et meritò anno ab vrbe condita Roma 720. Agrippa ædilis factus, aſtrologos & præſtigiatores vrbe eiecit, vt ait Dio Caſſius. a

a lib. 49. hiſto.

Pari modo Vitellius imperator factus, omnes aſtrologos vrbe expulit, & edixit vt intra certam diem, quam ipſe edixerat, ex omni Italia excederent: quanquam illi tunc de nocte contra diem in tabulis præſcripſerunt, intra quam excederet de vita, & is ante eam diem mortuus fuerit, adeo putabantur rerum euentus futuros præcognoſcere, vt ait Xiphilinus ex Dione in Vitellio. D

Dum prædicitur Babylonij regni deſtructio Eſaiæ capite quadrageſimo ſeptimo, quod profitebatur, & ſibi promittebat perpetuū imperium ex aſtrologorum ſupputationibus quibus abundabat, obijcitur illi hæc diuinationis temeritas, & inde ruina proxima, *Sta* (inquit. verſu duodecimo) *cum incantatoribus tuis, & cum multitudine maleficiorum tuorum, in quibus laboraſti ab adoleſcentia tua, ſi forte quid proſit tibi, aut ſi poſſ[...] fortior. Defeciſti in multitudine conſiliorum tuorum: ſtent, & ſaluent te augures cæli, qui contemplabantur ſydera, & ſupputabant menſes, vt ex eis annunciarent ventura tibi. Ecce facti ſunt quaſi ſtipula, ignis combuſſit eos, non liberabunt animam ſuam de manu flammæ, &c.*

Succurrunt verſus Sibyllæ lib. 3. Oraculorum extantium, de bonis & piis agens:

Οὔτε γὰρ ἠελίου κύκλου δρόμον, οὔτε σελήνης
Οὔτε πελώρια ἔργα μεριμνῶσιν κατὰ γαῖαν

& poſtea

Οὐδὲ μύθων μωρῶν ἄγρας ἐγγαστριμύθων,
Οὐδὲ μὲν Χαλδαίων τὰ προφητικὰ ἀστρολογοῦσιν
Οὐδὲ μὴν ἀστρονομοῦσι· τὰ γὰρ πλάνα πάντα πέφυκεν
Ὅσσα περ ἄφρονες ἄνδρες ἐρευνῶσι κατ᾽ ἦμαρ
Ψυχὰς γυμνάζοντες ἐς οὐδὲν χρήσιμον ἔργον.

id eſt

Boni neque circularem curſum ſolis, neque lunæ,
Neque ingentia opera, quæ circa terram errant,
Neque ſermonem ſtultorum ventriloquorum,
Neque prædictiones Chaldæorum ex aſtris legunt,
Neque aſtrologantur. Hæc enim omnia errores ſunt:
Quæ certe inſipientes homines inquirunt circa diem
Animas exercentes in opere nullius vſus.

13 Iniuria cœlo irrogatur, ſi regnorum deſtructiones, ſeditiones, clades, bella hominum, in ſumma ſcelera ab illo pendere, & fatalem neceſſitatem accipere, dicamus: magnum dedecus cœlo, ſi eius ſtellæ influant latrocinia, homicidia, & huiuſmodi, impiúmque dicere malas ſtellas, cùm Deus quæ fecit, valde bona fecerit. b

b Geneſ. cap. 1.

Irrogatur & Deo: ſi enim neceſsitas tribuitur ſtellis, nulla poteſtas, nullúmve iudicium Deo relinquetur. ſequeretur & alia blaſphemia, Deum eſſe crudelem & impium, ſi pro delictis quæ neceſſitas vitare non permitteret, damnaret homines, & malè imperaret vitare mala, quæ euitari non poſſe ſciret, peiúſque eſſet ſtatuere bona, quæ quis facere neceſſitate prohiberetur. Et ſi bene conſtitutas reſpublicas ſanctas, neceſſitate diſſolui videremus, malas autem ſuſtineri, quia ita cœli conſtitutio eſſet, quid ampliùs dicendum ſupereſſet, quam inanes omnes eſſe leges, perperam magiſtratus, perperam curam & ſollicitudinem principum adhiberi, fœdera facere, Deum colere, illi ſupplicare. Imò, vt vno verbo loquar, quid intereſſet inter plantas, animalia, & hominem, nihil ferme quàm figura, ſi omnia elementaribus & cœleſtibus conſtitutionibus tantùm temperarentur.

Hinc quantùm excellentiæ, & maieſtati Dei quoque detraheretur, imò quid ſupereſt, niſi dicant aſtronomi, quod & quidam ſceleſtiſſimè diſſeruntt, non eſt Deus alius, quàm mundi hæc cœleſtis neceſſitatis fatalitas vi & Plinius dixit idem eſſe quod naturam, c Lucretius, Epicurus, & alij, eius impietatis aſſeclæ. Ex quo dogmate, rurſum, & neceſſe erit deſilire in profundiſſimum impietatis abuſum, nullum eſſe Deum, neque ipſam naturam: quia id quod Deus dici meretur, eſt omnipotens, neque ſub operibus ſubijcitur: quòd ſi ſubijciatur, non ipſe, ſed ſua opera, quia potentiora Dei nomen potiùs mererentur. Atque ſi dicamus naturam Deum, dicemus Deum illum impiiſſimum, qui bonos, bonáque à malis non diſtinguat, ſed neceſſitate ſua pares illos faciat. Quæ omnia cùm omnino abhorreant à ratione qua homo inſignitus

c lib. 2. cap. 7. in fine & lib. 27. cap. 2.

gnitus eſt, & quia lumine naturali ad diſtinctionem boni, & mali inducitur: & donatus eſt à Deo Optimo Maximo tam ſingulari intellectu, debet nos compellere fateri, fatales illas neceſſitates cæleſtes regnorum & principatuum, aut hominum non eſſe cauſas mutationum, aut ſubuerſionũ quę in republica adueniunt. Quare apud Hieremiam [a Hiere. 10. v. 2.] a *Audite verbum quod locutus eſt Dominus ſuper vos domus Iſrael. Hæc dicit Dominus iuxta vias gentiũ nolite diſcere, & à ſignis cœli nolite metuere, quæ timent gentes, quia leges populorum vanæ ſunt.*

Rurſum, ſi ſtellarum & cœli cauſæ, eſſent regnorum mutationes & ſtabilimenta, auferretur à Dei maieſtate, & poteſtate: etiam id quod dictum verè eſt, per me reges regnant, [b Prouer. 8. 15.] b & ſimilia, quæ oſtendunt non eſſe poteſtatẽ ab alio quàm à Deo, vt docuimus antea in neceſſitate principatus.

14 Nihil prohibet adhuc, quin conferamus in his prædictionibus, vel cœleſtibus cauſis, id quod agere cum eo quod recipere dicitur actionem, & patitur: num proportio aliqua ſit vt reſpublica patiens poſſit eſſe idonea materia ad ſuſcipiendum effectum agentis, quod agere dicitur, eſt cœleſtium circulorum, motuum, & aſtrorum, concurſus: vnde dicunt fieri aliqui mutationes has in republica. materia porrò & patiens eſt reſpublica, conſtans populo, & principib. ſeu rectoribus & ſubditis.

Hæc materia compoſita eſt, & habet vnũ corpus ciuile, conſtans ſocietate hominum; homines conſtant anima, & corpore; actiones ſocietatis illius humanæ ex voluntate, & non voluntate; ex moribus regulatis, & legibus, vt vinculis, ex beneficio, & pœna. Quod diſponit hæc omnia, animus eſt, mens, intelligentia, ratio, experientiæ obſeruatio: nulla verò eſt proportio ſubſtantiæ corporei, & incorporei. Quamuis enim anima cum corpore iungatur, & faciát vnum hominem, tamen aliud eſt corpus hominis, aliud anima hominis: quod apparet in ſolutione animæ à corpore. Influxus porrò cœleſtes corporales ſunt, quia à corporibus procedunt naturaliter.

In corpora itaque influere hominum poſſunt, quia compoſita illa ſunt ex elementis quatuor: at in animas hominum non influunt, quia corporales non ſunt, nec obnoxiæ interitui, aut mutationi illi cui ſubiiciuntur corpora. anima principium quidem habuit, ſed non eſt habitura finem, quia immortalis, quia ſpiritus ſine compoſitione contrariorum, cuiuſmodi tamen conſtat corpus. Itaque corpus, in quo conſtat, & participat ex corruptibilibus partibus, ex motu cœli incrementis, decrementis, morbis, corruptioni, & interitui ſeu diſſolutioni corporali obnoxium eſt, & paſſionibus cœleſtibus, naturalibus expoſitum: vt & frigori, calori, & ſimilibus: at animus in ſua ſubſtantia, non maior, non minor, non frigidus, non calidus, aut aliis corporalibus qualitatibus ſubiicitur per ſe. Quare nulla proportione cœleſtibus mundi affectibus ſupponitur, nec neceſſariò ab illis regi directò poteſt. Quare reſpublica, eiuſque adminiſtratio, quæ pendet ex animi ratione, & intelligentia, non pendet ex neceſſitate, ſeu natura cœleſtium aſtrorum, aut motuum.

Et quanquam admitteremus naſci hominem, & corpus generari, vel concipi ſub certis conſtellationum thematibus, tamen nemo dicet animam ſub ea conſtellatione naſci, quia & non naſcitur, ſed creatur, & infunditur ſimul, & ſemel, vbi corpus ſua habet perfecta, ad eam recipiẽdam organa: creatio eſt ex non ente, hoc eſt, non eſt ex præexiſtente materia, ſiue corporali, ſiue ſpirituali: proinde non ſubiicitur materiæ cœleſti.

15 Sed ſi regna & reges cum conſtellationibus orientur & interirẽt, cùm ſtellæ habeãt tam rapidum curſum, vt nec notari poſſit, vt explicatur apud Gellium. c [c li. 10. cap. 2.] accideret & citiùs interire reſpublic. quam formatæ eſſent, vel mutarentur per ſingula momenta, vt ſtellæ mutantur erraticæ, & aliæ quæ ſunt in cœlo ſtellifero. Fieret etiã, vt quia omnes ſtellæ ſuperiores ſunt maiores (vt dicunt) ipſa terra, & ita reſpectu centri: ſeu puncti terræ ſaltem per hemiſphæriũ inſpiciunt ſubiacentem terrã, vt vnum tantùm generarent imperium: & ſi plura poſſunt ſimul generare, plura quoque eodem modo: & cùm aduenit et fatum ex illorum coniunctionibus contrariis, ſequeretur vt omnia diſſoluerentur ſimul & ſemel, & eodem modo; quòd tamen quam falſum ſit, ipſa rerum experientia docere poteſt, & proinde antecedens conſtitutio aſtrorum fictitius potius videtur, quàm aliquid fatale adferre terris.

16 Adferamus aliam rationem, qua regnorum fatum, vel rerum publicarum mutationes à cœleſtibus conſtitutionibus neceſſariò ſequi non poſſe putamus, quæ à ſingularibus & partibus quæ rempublicam conſtituunt, perueniat ad vniuerſitatis & totius concluſionem. conſtat, vt non ſemel diximus, reſpublica, & ciuilis ſocietas, ſingularibus perſonis, ad faciliorem viuendi modum in vnũ conſentientibus. Cæterum ſingulares perſonæ poſſunt euitare ſingulares influxus ſuperiorum cœleſtium corporum, per prudentiam & ſapientiam à Deo illis conceſſam ſi velint vti. multò magis reipublicæ corpus, quod conſtat ex illis perſonis, & habet prudentiores, vt principes, magiſtratus & moderatores, poterit ab iiſdem declinare, & rempublicam ſuam contra quædam, quæ poſſent occaſionem ſoluendæ, vel mutandæ ſocietatis dare, tutiſſime ſaluam, tectamque ſi velit conſeruare, neque igitur vlla neceſſitas dicetur eius rei, quæ euitari poſſit.

Nos etiam id docuit Ptolomæus anteſignanus aſtrologorum, in 1. parte operis tripartiti capite tertio. *Prima. ratio*, inquit, *animam applicat, & attrahit ad rerum adhuc longinquarum frequentes memorias. Ita quòd eas iam pro conſtanti, & præſenti habeat, & ſuauiter ad cuiuſque rei, receptionem applicat.* Nec æſtimandum quòd ſuperiora procedant ſuper ſua ſignificata ineuitabiliter, velut ea quæ à diuina diſpoſitione contingunt, & quæ nullatenus ſunt euitanda, nec non quæ veraciter & ex neceſſitate contingunt: atque his poſſe obuiam iri, probat ex apoſtematibus naturaliter agentibus, quibus medicamento obuiam iri poteſt. Et quod natura magnes ferrum attrahat, verùm non trahere ſi aliis vngatur. Mirabile quod ait Salomon, quem nihil latere quæ aſtrologiæ ſunt putandum, dum ait d [d Sapien. 9. vers. 1. & 2.] *Deus patrum meorum & Domine miſericordiæ qui feciſti omnia verbo tuo, & ſapientia tua conſtituiſti hominem vt dominaretur creaturæ quæ à te facta eſt.* Ita & Ptolomæus in centiloquio dixit etiam, *quòd ſapiens adiuuat opus ſtellarum.*

18 Teſtatur inſuper per Dei veracis teſtimonium Deutero. cap. 4. verſ. 19. Dominum Deum creaſſe cœlum, Lunam, & alias ſtellas cœli, non vt obſeruemus vt numina: ſed in miniſterium cunctis gentibus quæ ſub cœlo ſunt.

Et cœlum quidem eſt vniuerſalis cauſa rerum

 inferiorum

a Meteorum.

inferiorum ſibi ſubditatum,vt ait Ariſtotel.a quia A neceſſe eſt mundum inferiorem gubernari à ſuperioribus,& conſentit D. Auguſtinus b *Inferiora* inqnit & craſſiora *à ſublimioribus ſubtilioribuſque quodam ordine reguntur atque mouentur*, verùm motus cœli tanquam inſtrumentum & ſecunda cauſa, voluntate Dei tanquam virtute primæ cauſæ, agit in inferiora iuxta eundem D. Auguſtinum c.

b 3. de Trinita. c 4.

c To no ecvlo, opuſculo 143. & 3. contra gentes,c.88.

18 Pluribus rationibus D. Thomas docet quòd corpora cœleſtia nnn ſunt cauſæ voluntatum & operationum noſtrarum:d quibus & concludi poteſt,regnorũ & rerum publiearum mutationes vel inſtitutiones,quæ ex voluntatibus & actionibus populi & regentiũ ſequuntur,non fieri.

d Vt 1.parte q. 115 &lib 3.contra gentiles, c. 85.

Et primùm voluntas in parte intellectiua eſt, e nullum autem corpus ,quale & ſyderum , agit in aliud niſi per motus , vt ait Ariſtoteles f. Neque mouetnr qnod magnitudine,inquit,caret.

e Ariſtot. 3. de anima.1.

f 8. Phyſicorũ circa fi & textu 83.

Sed ea quæ ſunt in intellectu ſunt extra motum B omnino,vt idem docet g.Ibique,& paulo poſt docet animam fieri prudentem & ſcientem non per motum,ſed per quietem,Idémqne ait h,nihil moueri niſi corpus. Et proinde opnitet id quod impreſſionem recipit,corporale eſſe,aut corpus, vel virtutem corpoream. Intellectus verò neutrum horum eſt.

g 7. Phyſ. tex. 20.

h 6.Phyſ.textu 86. & ſequent.

2. Omnis electio,eſt actualis volitio,quæ cauſatur immediate ex apprehenſione intellectuali, quia bonum intellectiuum eſt obiectum voluntatis i.Tum quia peruerſitas in eligendo non prouenit niſi intellectus iudicium deficiat in eligibili k, at corpora cœleſtia non ſunt cauſa intelligentiæ noſtræ.

i Ariſtot. 3.de anima textu 54. k Ariſtotel. 7. ethic. c. 3.

3. Si ea impreſſione cœleſtium voluntas & electio fierent,ſequeretnr vt noſtra npeta naturaliter fierent,ſicut ex impreſſione , & qnæ animalia faciunt:quod tamen non fit,vt docet Ariſtoteles l. C

l 2.Phyſicor. textu 49.

4. Si naturali illa influentia fierent & ſoluerentur principatus & reſpublicæ , certis mediis fierent omnes huiuſmodi & eodem modo: at illæ variis modis & fiunt & diſſoluuntur , vnde non naturali influxn.

5. Quod natnralitet fit fere ſemper rectè fit, deficit enim natura in paucioribus:at tales perfectæ imo variæ & imperfectæ & turbatæ naſcũtur & aliqnandiu ſubſiſtunt & finiuntur reſpublicæ.

6. Virtutes eontinent reſpublicas,vitia diſſoluunt. At hæc non natura , ſed per aſſuetudinem accidunt nobis , vt ait , Ariſtotel.m Neque etiam impreſſio corporea inducit electionem boni & mali,quæ in virtutibus eſt.Sunt & leges propoſitæ quibus temperantur reſpublicæ,& ea quarum contemptu diſſoluuntur.

m Ethicor.c.1.

7. Si ſingulis momentis mutatæ conſtellationes,fata diuerſa & hnminibus tunc natis & rebus D publicis tnnc inſtitutis , vel vt loquntur fortunæ diuerſæ ſequantur , cur non plures principes eodem die,in eodem loco non naſcuntur?cur & plures reſpublicæ ſub radiis eiuſdem ſigni non naſcuntur vel pereunt?vel ſi hoc neceſſarium eſt expectare cnniunctionem illam, cur reges ex generatione ſibi ſuccedunt aut alio modo per electiones?nònne per vniuerſum orbem idololatria fero ſubuerſa eſt , quod potuit ibi fatum reſiſtero vbi voluntas Dei fuit?

8 Si cœlum animi volnntates cogeret,iaceret philoſophia, pietas, artes, nulla eſſet virtus, non fructus laborum,non puniendi improbi, non admonendi vel inſtigandi deſides. Et ſi neceſſitate fatorum hæc fierent,& vẽtura eſſent proſpera vel

A aduerſa vnicuique hominnm,& neceſſe eſſet hæc me agere & te illa , quid opus eſt cura aut labore cõfici,vt ait Euſeb.n Et Origenes ſuper Geneſim.

n Lib.6.de præparatio euangelica ca.6. & ſeq 6. 7.8.9.

9. Vt dicit alias,ſubuerteretur omnis religio,& Dei poteſtas , ſi omnia neceſſitate agerentur , & fruſtra ad vota , ad ſupplicationes , ad pœnitentiam , ad cilicium ieiuniáue perueniretur , ſi non prodeſſent.

19 Patet itaque errare & decipi eos;qui caſus,mutationes, & mala aut ſubuerſiones principatuum,regnorum & rerum publicarum referunt ad cœleſtia fata , ad coniunctiones , naturas , influxus ſtellarum , crinitarum ſeu cometarum .Solis Lunæue defectus ; & , vt alias docui in Syntaxibus o, hanc aſtronomiam quæ de motibus negotiiſque tractat humanis , quæ à iudicio & voluntate pendent hominum,reprobari meritò. Neque nos ad aliter ſentiẽdum mouere debet, quòd

o lib.8.Syntax. c.32.

B impreſſiones aëris mirabiles quidem & raræ aliquando præter conſuetum modum appareant: quia illas quidem præter conſuetum , ſed non præter naturalem modum & cauſam accidere, conſtat. Monſtra , prodigia, fulgura, cometæ , & his ſimilia quæ imperfectè mixta nominantur, fiunt naturali conflatione in elementis, neque ea illis influentiis ſuperioribus quæ nullam cauſant imperfectionem. Alioquin dæmones qui permiſſu Dei in his corruptibilibus poteſtatem exercẽt, & maleficæ quæ accitis dæmonibus coruſcationes & alias tempeſtates excitant,in ſublimioribus incorruptibilibus corporibus poteſtatem haberent , quod eſt impoſsibile. Sic apud Iob. p Eliu ſapientiam Dei ſolius prædicans,ait. *Auſculta hæc Iob,ſta & conſidera mirabilia Dei, nunquid ſcis quando præcepit Deus pluuiis , vt oſtenderent lucem nubium eius? nunquid noſti ſemitas nubium magnas , & perfectas ſcientias,&c.* & c. 38. ipſe Deus exprobrat C hominibus in perſona Iob curioſam & temeritatem cœleſtium & terreſtrium indagationem , ve pore omnia ignorantibus,& verſ. 31. *Nunquid coniungere valebis micantes ſtellas Pleiadas , aut gyrum Arcturi poteris diſſipare,&c.*

p Cap.37.v 14. & ſeq.

20 Sed neque aſtra corrumpunt, ſed conſeruant inferiora : omnium enim ſyderum vires bonæ ſunt ac ſalubres. ſiquidem corpora cœleſtia in ſuis naturis ſunt perfecta & incorruptibilia , abſque omni contrarietate. Quod & eorum motus circularis demonſtrat , cui nihil obſtat , ſed ſemper inuenitur regularis & vniformis. Quare ſuperiores cauſæ ſemper efficiunt , nunquam autem deficiunt , inferiorúmque corruptionis cauſam præſtant nullam. Contra naturam quippe eſſet , per incorruptibilia aſtra , cauſari inferiorum rerum corruptionem. Et nihil magis naturæ D repugnat, quàm vt ipſa ſuum excidium moliatur. Sicut docet Picus Mirandulanus q. Neque obeſt, quòd frigidis ſtellis prædominantibus frigida elementa inualeſcant, quibus ſi frigidarum & humidarum accedat concurſus, aduenit vt cataclyſmo mergatur terra. Nam 1. hic abſurdum elementares qualitates cœlo tribuere,quibus caret,quamuis habeat calorem cœleſtem. Deinde 2. abſurdum id , quia planeta inferior non imperat cœlo ſuperiori,ſecundum D.Thomam r.Et tertio loco, influentia cœleſtium non poteſt eſſe cauſa inferiorum malorum quibus ſubuertitur res publica,quoniam malum non habet cauſam per ſe,ſed incidit ex alicuius cauſæ defectu , qui defectus in aſtris non reperitur.

q Lib.3. contra Aſtrologos ca. 14 & 22 & lib. 5.de prænotione,c.9. & 10.

r 3.contra gentes c. 85.

Quartò cœlum ſtellarum in tellurem cæteráq; elemen

elementa vnanimiter æqualitérque influit. non enim exiſtimandum eſt quòd inæquali vi inferiora reſpiciat, quaſi vni inuideat, alteri faueat, tametſi inæqualem vim oſtendit & diuerſum effectum operetur, quod euenit ex qualitate & diſpoſitione corporum, non ex ſtellarum variatione, alioquin omnis effectus ex ſtellis proficiſcens, cùm in vna regione contingeret, in omni euenire neceſſe eſſet. Ita indifferens eſt cœli motus omnibus inferiorum rerum motibus etiam inter ſe contrariis. eodem enim modo terra deſcendit, & ignis aſcendit, aër flat, aqua fluit. Rurſus elementa, ſibi ſubiectas materias indifferenter mouent etiam diuerſimodè, ignis indurat limum, liquefacit ceram: aqua extinguit carbonem, incendit calcem: aer mediantibus ſolaribus radiis denigrat cutem æthiopis, & albificat telam lini.

21 Cæterùm, ne, dum vitamus ſuperſtitioſam illam ſyderum inquiſitionem, incidamus in impietatem, & ordinem à Deo conſtitutum ſyderibus & cœlo & elementis, vim efficaciam & neceſſariam naturalem cauſam reiicere videamur: operæ pretium erit, modum inter ſententias vtraſque, inter abuſum aſtrorum & cœli, & detractionem eius operationis, conſiderare. Sunt enim opera Dei admirabilia omnia & perfecta: & inter cætera hæc mundi fabrica ita digna obſeruatione, vt per opus eius ordinatum & præclarum, ad contemplationem opificis Dei facile perducamur. *Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum* a. Et iterum Dauid b, *Quoniam videbo cœlos tuos, lunam & ſtellas, opera manuum tuarum quæ tu fundaſti, Deus.*

a Pſal. 18. verſ. 7.
b Pſal. 8. v. 4.

Non ſunt damnandæ res, non artes, propter abuſum qui procedit ex temeritate & iniquitate, aut malitia abutentium. Pulchra vtiliſque admodum hominibus vera ſyderum cognitio, & ex illis naturalis & ſecûdum illorum naturam & vim à Deo conſtitutam, futura elicita præcognitio: at extra terminos ad quos Deus optimus Maximus ea conſtituit trahere, üſque abuti omnino temerarium, & damnabile. aut ita neceſſitatem tribuere effectibus, & cauſis ſyderum, & cœleſtium, vt nulla diſpenſatio & poteſtas relinquatur Deo, vel hominibus, qui ratione vtuntur, nullum ſuperſit ad Deum, vel intelligentiæ, vel prudentiæ remedium, & refugium, blaſphemum & ſceleſtiſsimum. Non minus etiam alienum à veritate, ſentire ita omnia quæ cœlo, & ſtellis, & elementis producuntur, vel apparent, eſſe naturalia, & ordinaria. vt præter communem ordinem, & naturam nobis cognitam, nihil poſsit in eis à Deo imprimi, & demonſtrari, vel fieri. Cùm conſtet in manu artificis eſſe ſuum opus regere, & augere, vel minuere prout illi videtur, & nihil eſſe ſupra Deum quod poſsit eius voluntatem, & arbitrium prohibere, vel eius voluntatis effectum.

22 In primis itaque liquet, corpora hominum quæ ex quatuor conſtant elementorum mixtione, & temperamento elementorum naturis eſſe obnoxia, incrementáque, & decrementa, vt alia corpora ſentire, & habere, & quæ inde ex diſcraſia eorundem ſequuntur, pati: veluti morbos, ætates. & ſenium, mortem, frigus, calorem. & ſimilia, quæ corporibus compoſitis, & mixtis communia ſunt, & habent cauſam aliunde, nec ſunt in poteſtate hominis, nec propria ſuæ naturæ, ſed alterius communis qualis generatio, augmentatio, & corruptio, ex cauſa determinata.

A quemadmodum nec in poteſtate hominis, ſed habent extra hominem cauſam, quæ à Deo deſtinatione eius, à caſu, vel à fortuna, ſeu extra propoſitum agentis eueniunt, vel vi maiori, cœleſti, vel humana ſunt contingentia. Sunt enim propriè in nobis, & in noſtra poteſtate, quæ ex voluntate noſtra pendent: nam voluntas habet in nobis cauſas non extrinſecas, vt ait etiam Cicero de fato: & hinc principia operationum noſtrarum, in quibus habet locum electio, & conſultatio, & artes, vt quædam ſunt mixta ex his quæ ſunt in nobis, & ex eis quæ extrinſecus: vt actiones noſtræ, quæ ex voluntate fiunt quidem, ſed poſſunt per extraneam cauſam impediri, ſeu vi extrinſeca diuina vel humana potentiori. Quædam etiam non ſunt ex nobis, ſed tamen habent cauſas, & occaſiones ex his quæ ſunt in nobis: veluti retributiones actionum noſtrarum, bonæ vel malæ, in ſeculo, vel præſenti, vel futuro. item
B corruptio, & mors, ob noſtram prauitatem, & ſcelus, ſeu peccatum etiam primi parentis, vt omnia explicauimus alibi c ex Ioanne Damaſceno d & ex Nemeſio e & aliis.

23 Proinde, licet directò corpora cœleſtia non imprimant in voluntatem, indirectè tamen noſtris electionibus occaſionem dant, vt dum in corpora extranea imprimunt. Sicuti quia ex diſpoſitione cœleſti aëris corpus infrigidatur, eligimus calefieri, & agere quæ conueniunt tempori. Item ſecundum quod imprimunt in corpora noſtra, ad quorum immutationem inſurgunt nobis motus paſſionum aliqui, vel per eorum impreſſionem afficimur habiles ad aliquas paſſiones: ſicuti cholerici ſunt habiles ad iram: item dum nobis infirmantibus eligimus accipere medicinam. Occaſiones tamen hæ, vel exteriores, vel interio-
C res impreſſiones, non neceſſitant electiones, quia poſſumus reſiſtere, vel obedire, vt ſcribit D. Thomas. f

c in tomo 2. ſyntaxeon in lib. 4. c. 47.
d lib. 2. c. 21. & 26.
e li. de natura hominis. c. 29. & 31.

Ante primum peccatum hominis, homo poterat ſi non peccaſſet viuere ſine corruptione & morte: poſt peccatum autem adiudicatus morti, cum qua adiudicatione continentur ea omnia quæ mortis & ſolutionis corporis & animæ ſunt præmia & concomitantia, vt morbi, corporeæ afflictiones & corruptiones. Et ita, *ſtatutum omnibus hominibus ſemel mori* g. Et hoc euitari nequit fatale & neceſſarium, quin aliquando non eueniat. Obnoxiúſque eſt elementaribus mutationibus in corpore, & pronus ad peccata ab eo tempore quo in imperfectionem decidit ex ſtatu innocentiæ.

f 1. parte q. 115. articul. 4. & lib. 3. contra gentiles c. 85.
g Ad Hebræos c. 9. ver. 27.

Qua etiam de cauſa Deus, armauit omnem
D creaturam ad vltionem inimicorum h. & peccati: & quæ erant ſubdita homini à Deo, propter Dei tranſgreſſum mandatum ipſum hominem afflixerunt iuxta verbum Domini i. Sic tres hoſtes homini facti ſunt: caro propria, mundus, & dæmonia, aduerſus quos eſt nobis obluctatio: & qui nos, niſi accurate nobis proſpiciamus remediis a Dei bonitate relictis, ſibi ſubiiciunt, & nobis imperant ſuccumbentibus, corpore eiúſque affectibus dominantibus. Manifeſta autem ſunt opera carnis, quæ ſunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria. idolorum ſeruitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones. æmulationes, iræ, rixæ, diſſentiones, ſectæ, inuidiæ, homicidia, ebrietates, comeſſationes, & his ſimilia k. Qui carne ducuntur hæc agunt. qui Spiritu verò ducuntur, illa opera mortificant, & ſuperant, & producunt

h Sap. 5. v. 18.
i Gen. c. 3. v. 17. & ſeq.
k Ad Galat. c. 5. v. 19. & ſeq.

fructus ſpiritus, qui ſunt charitas, gaudium. pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, manſuetudo, fides, modeſtia, continentia, caſtitas. a

a Gal 5. v.22.& ſeq.

23 Et vt ad ſingularia cometarum & eclipſium perueniamus: admittamus communem de eorum generatione ſententiam. & affectus conſideremus, quomodo a corporalibus & à corporibus hominum ad actiones eorundem peruenire poſſint, vt doceamus non ex neceſſitate inde mutationes actionum hominum fieri aut rerumpublicarum. ſed per conſequentias quæ euitari poſſunt. Materialis cometarum dicitur ordinaria cauſa ipſa arida æſtuoſáque exhalatio, ſolis & ſtellarum energeia, quaſi vehiculo affatim ſurſum acta. quæ vbi viam ſemel eſt adepta ſumma continenter petens pabulum cometario incendio idoneum ſubiicit, non nihil oleaginuſa; vel vtcumque compacta quò diutius diſſipationi reſiſtat, & crinitis conſtantius nutrimentum præbeat. Et quia non propria vi aſcendit, ſed trahitur materia à ſtella aliqua, illi ſubiiciatur neceſſe dicunt. & ſortiri prærogatiuas & vires ſtellarum & ſignorum ſub quibus ardent & micant Ex his ſequuntur æſtus & vredo: quia multitudo aſpirationum calidarum ſeriatim ſurſum aſcendit, vbi conſumuntur & aer repletur, humiditáſque illinc pellitur. Quare ſata & plantæ tenellæ. vruntur, & vineæ. Item interdum pluuias magnas in pluuioſis ſtellis, & in humido ſigno ventos portendunt. quia exhalatio ventorum ſurſum fluit. Et poſt extinctum cometã multùm conuoluitur per aërem, apertis meatibus terræ ſolutis clauſtris errabunda vagatur. Exhauriuntur fontes à cometis quoque. quòd terra halituoſum & pinguiuſculum pabulũ multùm ſuppeditet cometis longo tempore. ex quo alioquin denſato, aquæ naſcerentur. Accedit & annonæ inde penuria, quòd terra tot exhalationibus ſurſum miſſis exſuggatur: idcirco ſiccior, neque habet vnde pabulum aeri ad pluuias ſubminiſtrandas tribuat, vnde humidi penuria infœcunda euadit. Quare cometa & famis & peſtis nuncius. Nam quæ ſiccos habent vteros non concipiunt defectu humidi, vt ſcribit Hipocrates b. Morbi verò & peſtis, quia ex aëre circumiacente ſalubris pendet vita, & delatis cometæ tempore ſurſum omnigeneris halitibus & venenatis, aër inficitur, retorretur, & facile per meatus percurrit corporis, vnde morbi acuti, humoréſque cum ſanguine aduruntur, vitiantur, & labaſcunt. Bella porrò per illos cometes ſignantur, quia anima ſecundum quædã, maxime dum non capit ea quæ ſunt ſpiritus, & non dominatur affectibus, ſequitur temperamentũ corporis: corpus autem cum in temperatura confunditur, vritur, miſcetur cũ humoribus, & bilis facilè inſenſibilis, incandeſcit per eam aëris conſtitutionem, idque nec ſolùm per annum quo videntur, ſed etiam per ſequentem. vnde ex illa bili, ira, ſeditio, diſcordia pugnæ tandem, dum paſſiones illæ ab animo & ratione non temperãtur. ira enim breuis furor eſt niſi animi imperio compeſcatur. Sicuti æſtate ad venerem quidam proni ſunt, dum caloribus ſtimulãtur: alij dum aromatibus & mouentibus ſemẽ paſcuntur, & ſic de ſimilibus. Quòd autem cometa regum quoque mortem & principum ſignare dicatur. interdum diuinã habet conſideratione: quia ſæpe Deus peccata populorum in regibus vindicat, & ideo quia miſericors illos admonet, vt ſerio de diſceſſu ſecum cogitent. Eſt

b Aphor 6. ſectione 5.

A & ea ratio phyſica, quia cùm aëris corruptio tanta ſit, vt morbos niſi robuſtioribus generet peſtiferos, tum & rex vt populus periclitatur, ſed quia principis mors celebrior, ideo de illo ſignariet præſagium habetur.

24 Quod ad eclipſes luminarium pertinet magnorum, ſolis & lunæ, raiò quidem accidunt, ſed non præter naturales cauſas: & ideo illarum ſignificationes, ſcientibus non tam monſtroſæ ac cæteris cauſarum ignaris habentur.

Terra ſuperatur magnitudine ſolis multis partibus: luna autem, quæ eſt, vt dicunt Mathematici, maior quam dimidia ſit pars terræ, iiſdem vagatur ſpatiis quibus ſol, itque etiam tum ſubiecta, tum oppoſita ſoli, radios eius & lumen obſcurat: tum ipſa incidens in vmbram terræ, cùm eſt à regione ſolis, interpoſitione interiectũ ve terræ repente deficit. vt ſcribit Cicero c Plinius d.

c 2 de natura deorum
d Lib. 2 c.10.

B *Cæterum orbes implent deſtinatas vires, inquit* Quint. Curt. e *lunáque deficit cum aut terram ſubit, aut ſole priuatur.* Defectus ducentis viginti duobus menſibus redire in ſuos orbes certum dicunt: ſoliſque defectum non niſi nouiſſima primáque luna fieri, quod vocant coitum: lunæ autem, non niſi plena: vt ait Plinius f, Hoc eſt, vt explicat ibidem Iacobus Milichius, eclipſes non poſſunt in Zodiaci puncto accidere niſi poſt 222. menſes: tanto enim tempore circulus draco, ſuam efficit reuolutionem, atque redit ad illud punctum in quo antea eclipſis facta eſt. quidam legũt in Plinio 225. menſibus, vt Martianus Capella qui illum locum tráſcripſit, quidam 228. menſibus. Ceterùm ſi totus draco redeat a puncto in punctum 225. menſibus in ſingulis menſibus motus eius erit vnius gradus & 30. minutorum. porrò ſi 228. menſibus cum Ptolomæo perfici dicas, ſingulis menſibus vno

e lib. 4 de geſtis Alex.
f lib. 2 c.13.

C gradu & 34. minutis mouetur ſic in 18. annis & 9. menſibus redeũt defectus in ſuos orbes Et Ptolomæus g demonſtrat Lunæ defectum fieri poſſe menſe quinto a priore ſolis, aut ſeptimo: & ibidem confirmat ſolem in diuerſis partibus terræ bis in menſe poſſe deficere.

g lib. 6. magnæ compoſitionis c.6.

Lunaris eclipſis terminos ponit Ptolomæus, gradus 15. & 12. minuta. Albategnius 14. gradus & 43. minuta.

25 Quæ omnia & habent cauſas naturales, & ſuis temporibus redeuntes. Quæ quando fuerint olim non obſeruatæ, & apud illos apud quos non fuerunt cognitæ immiſerunt in corda hominum & pauorem præſentis & futuri ſtatus rerum & perſonarũ. Quemadmodum & ignara eclipſium lunarium antiquitas lunam & ſolem putabãt veneficiis affectos laborare & ob id crepitu diſſono ſe illis auxiliari docebant. eiuſque erroris fuit Pin-

D darus & Steſichorus, vt narrat Plinius h: Meminit Plutarch. in vita Æmilij, *cùm veniſſet, inquit, nox & a cœna reuerſi eſſent ad ſomnũ & quietem, luna tum plena & ſublimis, repente cœpit nigreſcere, & vbi lux eam defecit colorѕque mutatis pro ſuis euanuit, Romanis vt mos eſt, lumen eius tinnitu reuocantibus ignéſque multos tædis & facibus ad cœlum tollentibus, &c.* Aliud Iuuenalis de garrula muliere loquens.

h lib. 2.c.12.

---Verborum tanta cadit vis,
Tot pariter pelues & tintinabula dicas
Pulſari: iam nemo tubas atque æra fatiget
Vna laboranti poterit ſuccurrere lunæ.

Et Ouidius i.

i 4.Metamorp.

---Aut ſub candore rubenti,
Cum fruſtra reſonant æra auxiliaria lunæ.

Nicias quia neſciuit cauſas eclipſis ortę, Athenienſium

nienſiom tes & opes afflixit eo territus, vtque etiam Anaxagoras qoin occideretur à populu fuit ſeruatus a Pericle, cum in carcerem fuiſſet coniectus quòd diſputaſſet de motibus ſyderum[a] copioſe Plutarchus in vita Niciæ. Apud Græcos nāque primus, vt ſcribit eodem loco Plinios, rationem defectionis vtriuſque luminaris inueſtigauit Thales Miletius Olympiado 48 anno 4. anno ab vrbe Roma condita 166. prædicto ſolis defectu qui ſub Aſtyage factus eſt. Prædixerat & illum Ionibus, qood & ſcribit Herodotus[b].

a Plin. l. 2. c. 12.

b lib. 1. & C. 2. de diuinat.

Protulit autem in vulgus rationem defectus vtriuſq; luminaris primus Romæ Sulpitius Gallus, qui conſul cum M. Marcello fuit; ſed tum erat tribunus militum ſecundæ legionis, ſollicitudine exercitu liberato pridie quàm Perſeus ſuperatus à Paulo Æmilio eſt, in concionem ab Imperatore productus ad prædicendā eclipſim: mox B & compoſito volumine[c].

c Plin. lib. 2 c. 12. Liuius lib. 4. decadis quartæ.

26 Claudios Cæſar etiam, cùm ſolis defectus futurus eſſet natali ſuo, veritus ne quis inde tumultus fieret, publice edidit, non modò futurum deliqoiom, ſed tempus, qualitatem eius & cauſas cur id eſſet neceſſario euenturum. cauſæ hæ adiectæ luna infra ſolem ſiue proximè ei ſubiecta, ſiue Mercurio etiam Venerique ſuppoſita, mouetur in longitudinem, & altitudinē, quemadmodum curſum videntur habere ſuum: & præterea etiam in latitudinem quod Soli nequaquam conuenit. Proinde luna ſi reſpectu aſpectus noſtri recte ſub Solem veniat, ac infra eius radios currat, ſplendorem eius hominibus aliis magis, aliis minus occultat. non enim obſcurat, nimirum cùm ſemper Sol proprium lumen obtineat, & ita luceat aliis quibus Luna non opponitur, vt ſolem obtegat. Luna verò deficit quoties è regione op- C poſita ſoli, quod ei in pleoilunio accidit (ſicut ſoli deliquium in coniunctione) in vmbrā terræ quæ habet metæ ſeu turbinis figuram, incidit. Fit hoc cùm in medio latitudinis, ſuæ luna mouetur, ac tunc luce qoam à Sole accipit deſtitura, ipſa per ſe qualis ſit apparet.[d] Notandum tamen eſt, non in omni oppoſitione fieri Lunę defectum, ſed cùm opponitur in punctis caudæ, ac capitis draconis, in nodis, ad quos quotieſcumque Luna redit tempore coniunctionis, aut oppoſitionis fiunt eclipſes. eſt enim quædam interſecatio circuli eclipticæ, circa quā Luna multiuagos flexus propter obliquitatem ſigniferi facit: Sol enim nunquam ob ecliptica diſcedit: deflectit autem luna in Aquilonem, & Auſtrum, vt annotat Iacobus Milichius,[e] motus nodorum eclipſium ſingulis menſibus noo plus vno eſt gradu, vt idem ait D Milichius.

d Dio. Caſſius lib. 60.

e in 10 lib. 2. Plinij.

Et hęc certè ſuot propinquæ, & naturales cauſæ eclipſium, & aliæ dictæ cometarum, quæ per phyſicos exponuntur: quibus nec repugnare par eſt, quæ quanuis non poſſint integram cauſam proferre, & docere, tamen vtcunque admouent ex ordine naturæ quanuis rarò accidere.

Neque cōtendam tamen in iſtis eſſe quędam, quæ quia inaſſueta ſunt, terrere meritò poſſint homines, & euentus quoque indicare inſolitos, vt & ipſæ eclipſes non ſunt annuatim aut cometæ apparentes: admittemus & mutationem eorum quæ ordinario tempore fiunt, mutationem neceſſariò ſignificare euentuum.

Aliter enim Sol hyeme, aliter æſtate, aliter vere, aliter autumno corpora & noſtra, & aliarum rerum afficit, aliter & cum eſt ſupra hemiſphe- A rium noſtrum lucens, aliter dum demergitur in inferiores partes terræ.

Aliter Luna noua creſcens, & decreſcens à Sole afficitur, & illa in corpora inferiora influit, vt neceſſum ſit dicere aliter quoq; ſubiecta corpora inferiora ſe habere, dum per eclipſim Sole viuifico priuantur, & eo modo quo priuantur, vel omnino, vel pro parte deficiente, & in eo loco vbi ſubtrahitur.

Et idipſum de Lunæ radiis ſecundum vim ſibi inditam: non minùs quàm ſi corpus, quod anima viuificatur deliquium patiatur ſubitò animi: ex quo tāta affectio ſequitur læſionis, vt ex momento vno, quo deſtitutum eſt animo qui ſe retraxit à ſuo opere, ſequatur infirmitas. & veluti langor etiam reſtituto animo, qui teſtatur quantum incommodi attulerit illa ſubſtractio etiam breuiſſima.

Diuina quædam eſt vis, vt ait Ioachinus Camerarius libro ſecundo de oſtentis, quæ vniuerſa adminiſtrat, regit, informat, & efficit: quæ quandiu nobis noto & conſueto ordine progreditur, omnia ſunt placida & tranquilla.

Quòd ſi quid aliter fiat, vel exorbitet, inſtare videtur caſus quiſpiam pro illius nouitatis natura, cùm videmus tres Soles, cometas, hiemitua nubium, ignes volantes, aeriſque inconſtantea & præter morem ſoluum impreſſiones, ea ſcimus vnde ſint per aliquas cauſas: at non vltra progredimur, quare potiùs hoc anno quam in alio. Et ſi recurramos ad ſydera, ignoramus cur illa potiùs hoc anno & tempore, quam alio illa efficiant: cùm ſemper idem fuerit cœlum, eadem terra, eædem ſtellæ, idem aer. Scio nos coniecturis duci, & obſeruationibus: ſed quantæ ſint fraudulentæ & fal- C laces illæ obſeruationes cogimur experientia poſt prædicta fateri.

Dixerunt Aſtrologi ſæpe, & fere ſemper poſt deliquiom Solis, impreſſiones in aere fieri, & cometas, & tamen nos ſæpe cometas ſine deliquio Solis vidimus, & deliquia Solis ſine cometis ſubſequentibus & famem, & peſtem ſine illis, terræ motus improuiſos. Et contra ex cometis, & Solis, & Lunæ deliquio, multa ſequuntur, quæ præter conſuetum ordineoi ex cauſis non ordinariis proueniunt. Atque id negare & inficiari eſſet prorſus amentis, nec ſentientis hominis. Admittimúſque multa tunc temporis accidere, quæ vel directò, vel per obliquum infinitas, & acerbas inferunt mortalibus calamitates. Verùm noſtra eſt diſputatio, an ex illis conſtitui poſſit fatum, vel mutatio rerumpublicarum, & regnorum per neceſſitatem ineuitabilem.

D 26 In quo dicendum puto, in cœlo & aliis elementis, & io animalibus, aliiſque naturæ operibus inueniri ſigna futurarū calamitatum, ſed aduerſus illas relinqui plerunque quædam remedia. Dixi plerunque, ſiquidem aliquando decreta Dei eius generis ſunt, vt reuocari non valeant, quia ipſe ita irreuocabilia conſtituit.

Sunt autem illa ſigna vel ſecundum cauſas naturales propinquas, vel præter naturam ex diuina poteſtate poſita noua apparentia ſine cauſa naturali, vel cum cauſa naturali, ſed alio ordine aut alio tempore quàm communi.

Sunt & aliquando ſigna ex rebus quidem naturalibus, ſed non ſecundum ordinem, aut mixtionem naturalem apparentia, aut operantia.

Signa quæ ſecundum cauſas naturales fiunt propinquas, habent interdum, & plerumque

effectus

effectus iuxta illas tantùm cauſas propinquas, A eóſque quoqoe naturales : aliquando habent ſigoificationem ex cauſis remotis, & effectus non naturales ſignificant.

Signa in Sole,& Luna, & aſtris, & aliis rebus ex cauſis propinquis babere docentur effectus ordinarios : & qui præuideri poſſunt : vnde & præſagia naturalia oon improbat, ſed ex humana prouidentia, ſcientia, experientiáque edocta : ex qoibus & cautio aduerſus ea quæ nocere poſsũt, ſapienter adhiberi poteſt. Sic creauit Deus Solem & Lunam, & fecit illa luminaria in ſigna,& tempora, dies, & annos, Geneſeos 1. verſu decimoquarto. Illa ſigna videntur eſſe duplicia, nempe eorum quæ ſequuntur ex conſtitutione cœli, & eorum quæ extra illa habent venturorum temporum admonitiones. Quod videtur Dominus explicare a. *Et acceſſerunt ad illum Phariſæi,& Sadducæi tentantes,& rogauerunt eum vt ſignum de cœlo oſtenderet eis.* B videmus ſignum ibi Phariſæos quærere, non de illis quæ ſecundom naturam ſunt ſignum de cœlo, ſed confirmationem venturi, vel exiſtentis Meſſiæ. & illud ſignum, quod notandum, de cœlo fieri petunt. reſpondit aorem Chriſtus etiam de duobus præſagiis naturalibus & extra naturam ex ſignis cœli. *At ille reſpondens ait illis, facto veſpere dicitis, ſerenum erit : rubicundum eſt enim cœlum : & mane, hodie tempeſtas erit : rutilat enim triſte cœlum. Faciem ergo cœli diiudicare noſtis, ſigna autem temporum non poteſtis. Generatio mala,& adultera, ſignum quærit, & ſignum non dabitur ei niſi Ionæ Prophetæ.* Fuit illud ſignum Ionæ, figura ſepulturæ, & reſurrectionis Meſſiæ, b Apertè etiam & idem Dominus c, dicebat ad turbas, *Cùm videritis nubem orientem ab occaſu ſtatim dicitis, nimbus venit, & ita fit : Et cùm Auſtrum flantem dicitis, quia æſtus erit, & fit.* C *Hypocritæ, faciem cœli, & terræ noſtis probare, hoc autem tempus quomodo non probatis?*

a Matth. c. 16. verſ. 1. 2. 3. 4.

b Matth. 2. c. 12. verſ. 38. & 39.
c Luc. 12. verſ. 54 & ſeq.

27 Philoſophi,& Phyſici, vt Plinius d & Ariſtoteles e abũdè ſibi tractaſſe videntur de generatione arcus cœleſtis, quem Iridẽ dicunt. aliquando pluuiarũ prænuncium, aliquando ceſſationis pluuiarum, & de areæ figura, & ſignificarionibus, & cauſis, & coloribus, & fieri Iridẽ ex refractionibus viſus radiis ſolis cauæ nubi immiſſis qui repulſa acie in ſolẽ reſtringũtur. faciunt autẽ nubes, arcus diſcolores formã: quia alia parte illæ tumidiores ſunt, alia ſubmiſſiores, alia craſſiores, quàm vt ſolem tranſmittant : alia imbecilliores, quàm vt excludant, multáq; alia naturalis rationis congerunt, & de Iride quę ſub Luna apparet alba valde. Signa euentuum naturalium inde tradunt. Plinius f ait contingere ſæpe terram quieſcentem ſub occaſum Solis, in quo loco arcus cœleſtis de- D iecerit capita ſua, & cùm à ſiccitate continua immaduit, imbre tunc emittere ſuum halitum diuinum ex ſole conceptum, cui comparari ſuauitas nulla poſſit. Er iterum, g arcus cùm apparent duplices, pluuias onnciare, ſin pluuiis ſerenitatem non perinde certam.

d lib. 2. c. 59.
e lib. 3. Meteorologicorum, c. 2. 3. 4.

f lib. 17. ca. 5.

g lib. 18. c. 35.

Hæc & alia quæ inde ſignificantur norunt Phyſici, & vnde & quando fiant illi arcus ſe aſſecutos putant. verùm diuinum ſignum nos vltra cognoſcimus ineſſe Iridi, ſeu in arcu cœleſti, de quo in hæc verba ſcribitur Geneſeos c. 9. ver. 8. & ſequentibus. quæ quia Dei ſuor adſcribere non pigebit, dicta poſt ſacrificium oblatum à Noacho egreſſo ab arca ceſſante diluuio.

8 Hæc quoque dixit Deus ad Noe; & ad filios eius cum eo

9 Ecce ego ſtatuam pactum meum vobiſcum, & cum ſemine veſtro poſt vos.

10 Et ad omnem animam viuentem quæ eſt vobiſcum tam in volucribus, quam in iumentis, & pecudibus terræ, cunctiſq; quæ egreſſa ſunt de arca, & vniuerſis beſtiis terræ.

11 Statuam pactum meum vobiſcum & nequaquam vltra interficietur omnis caro aquis diluuij, neque erit deinceps diluuium diſſipans omnem terram.

12 Dixitque Deus, hoc eſt ſignum fœderis, quod do inter me, & vos, & omnem animam viuentem quæ eſt vobiſcum in generationes ſempiternas.

13 Arcum meum ponam in nubibus, & erit ſignum fœderis inter me & omnem terram.

14 Cùmque obduxero nubibus cœlum, apparebit arcus meus in nubibus cœli.

15 Et recordabor fœderis mei quod pepigi vobiſcum, & cum omni anima viuente quæ carnem vegetat, & non erunt vltra aquæ diluuij ad delendam vniuerſam B *carnem.*

16 Eritque arcus meus in nubibus, & videbo illum, & recordabor fœderis ſempiterni quod pactum eſt inter Deum & omnem animam viuentem vniuerſæ carnis quæ eſt ſuper eam.

28 Norunt Agricolæ, nautæ, phyſicis edocti rationibus, ex cœli, Solis, Lunæ, ſtellarum, cauſis tempeſtatum vel ſerenitatis cauſas, & eas ex ſignis prænunciant adfuturas ſecundum ea quæ docet Plinius. h indéque colligunt adfutura tonitrua, grandines, imbres, ventos, fulgura, & ſimilia, quæ traduot Virgilius & alij rei ruſticæ ſcriptores.

h lib. 18. c. 35.

Per hæc tamen iræ Dei, & iudicij eius ſignum datur hominibus, & per hæc vlciſcitur Deus peccatores. *Ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus procellarum faciũt verbum Dei* i. *Deus ambulas ſuper pennas ven-* C *torũ, facis angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos ignem vrentem* k, docuitqoe Virgilius l, ſub fabula Æoli, oon temerè etiam ventos moueri & niſi ad Dei placitum, dum ait:

i Pſal. 148. v. 8.
k Pſal. 103. verſ. 4. & 5.
l lib. 1. Aeneid.

--- Hinc vinclis Aeolus antro
Luctantes ventos tempeſtatéſque ſonoras
Imperio premit : ac vinclis ac carcere frenat,
Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum clauſtra fremunt: celſa ſedet Aeolus arce
Sceptra tenens, mollitque animos & temperat iras:
Ni faciat, maria ac terras cœlúmque profundũ.
Quippe ferunt rapidi, ſecum verrántque per auras.
Sed pater omnipotens ſpeluncis abdidit atris
Hoc metuens : molémque & montes inſuper altos
Impoſuit, regémque dedit, cui fœdere certo
D *Et premere & laxas ſciret dare iuſſus habenas.*

Sciunt phyſici cauſam grandinum & quid ſignificent, at legimus, hæc à Deo in vltionem ioimicorum ſubitò excitata contra Adoniſedec & ſocios eius, quos conturbauit à facie Iſrael, cúmque fugerent a facie Iſrael, & eſſent io deſcenſu Bethoron, Dominus miſit ſuper eos lapides magnos de cœlo, vſqoe ad Azeca, & mortui ſunt, multò plures lapidibus grandinis, quam quos gladio percuſſerant filij Iſrael. Pluit etiam Dominus ſuper Sodomam & Gomorrham ſulphur, & ignem, à Domino inquam de cœlo, & ſubuertit ciuitates has, & omnem circa regionem vniuerſos habitores vrbium, & cuncta terræ virentia m.

m Geneſ. c. 19. v. 24 & 25. & in Eccleſiaſtico c. 43. v. 10. & ſeq.

10 Species cœli gloria ſtellarum, mundum illuminãs in excelſis Dominus.

11 In verbis ſanctis ſtabunt ad iudicium, & non deficient

ſcient in vigilis ſuis.

12 Vide arcum & benedic eum qui fecit illum, valde ſpecioſus eſt in ſplendore ſuo.

13 Gyrauit cœlum in circuitu gloriæ ſuæ, manus excelſi aperuerunt illum.

14 Imperio ſuo accelerauit niuem, accelerat coruſcationes emittere iudicij ſui.

15 Propterea aperti ſunt theſauri & euolauerunt nebulæ ſicut aues.

16 In magnitudine ſua poſuit nubes, & confracti ſunt lapides grandinis.

17 In conſpectu eius commouebuntur montes, & in voluntate eius aſpirauit Notus.

18 Vox tonitrui eius verberauit terram, tempeſtas Aquilonis, & congregatio ſpiritus, & cætera quæ ſequuntur, ex quibus colligitur quod cœleſtia etſi naturalia videantur, & ſecundùm naturam datam in creatione agere, tamen naturalia ſequi voluntatem Dei. Et dicetur, non eſſe alligatam Dei poteſtatem cœleſtibus, ſed illis vti ex arbitrio ad vtilitatem aliquando tantùm bonorum, & in vindictam malorum non mutata ſubſtantia illis impoſita, ſed actus & effectus cœleſtium eadem poteſtate qua creauit dirigendo. Dei opera omnia ſunt mirabilia & à nobis ſuſcipienda non inquirenda aut excutienda. cur ita facta ſint, vel aliter non fiant.

Inter ſigna quæ in puris naturalibus, alium habuerunt effectum præter naturalem, poſſumus annumerare Solis & Lunæ ſtationem, donec gens Iſrael vlciſceretur ſe de inimicis ſuis. cùm ſtetit Sol in medio cœli, & non feſtinauit occumbere ſpatio vnius diei; & non fuit antea & poſtea tam longa dies, obediente Domino voci hominis, Ioſue in illud deprecante dominum.a.

a Ioſue cap 10. verſ.12.& ſeq. Accepit ſignum ſanitatis extra ordinem naturæ à Deo conceſſæ Ezechias, a Sole per ſignum eius præter conſuetum ordinem, eo in horologio regreſſo contra curſum inſtitutum per decem lineas ſeu horas b.

b 4. Reg. c 20. verſ.10.& 11. In nube & igne in cœlo, magnum miraculum populis ad ſalutem Iſraelis & ſignum proximæ deſolationis populorum reſiſtentium. Dominus enim præcedebat filios Iſrael proficiſcentes ex Ægypto per deſertum, ad oſtendendam viam per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis: vt dux eſſet itineri vtroque tempore: ita nunquam defuit columna nubis per diem, nec

c Exod. c.13 v. 21 & 22 & ſurſum ig c.14.v. 23.& ſeq. columna ignis per noctem coram populo. c poſtquam egreſſi fuerunt de mari Iſraelitici, & perſequentes Ægyptij ingreſſi ſunt poſt eos, & omnis equitatus Pharaonis currus eius & equites per medium maris, in vigilia matutina, reſpexit Dominus ſuper caſtra Ægyptiorum per columnam nubis & ignis, & interfecit exercitum illorum.

Quid Iohel & alij de ſignis futuris in Sole Luna & ſtellis dixerint ante iudicium vltimum & generale mundi, ſuperfluum eſſet narrare: cùm omnibus conſtet. Sufficiet fateri generaliter, quod tenendum & credendum puto, Deum Optimum Maximum totius creaturæ authorem, de omni re pro ſua bona volũtate ſtatuere poſſe, & ad agendum ſecundum proprium conceſſum prius ordinem definitámve prius naturam, vel præter, aut contra eandem. Deus noſtro in cœlo, omnia quæcunque voluit fecit d& confitebuntur cœli mira-

d Pſal 113. e c. 6.v.59.& ſeq. bilia Domini, Pſalm. 88. ver.6. Baruc etiam e, dum idola ridet, confert virtutem Dei, eamque probat quòd Sol, Luna, Sydera iuſſui Dei obtemperant:

A & fulgur, & nubes, & ſpiritus ignis etiam emiſſus deſuper, vt conſumat mõtes & ſyluas, facit quod deſuper imperatum eſt, & verſu 66. aliam probationem adijcit, quòd idola non ſunt Dij: *Signa* inquit, *etiam in cœlo gentibus, non oſtendunt, neque vt Sol lucebunt, neque illuminabunt vt Luna.*

Quia verò hæc ſigna ſunt à Deo facta, quid ſperandum aliud quàm quædam inſignis mutatio in terris. cùm inſignis appareat innouatio in aëre vel in cœlis? Stellam apparere debere in aduentu Meſſiæ, vt ſignum gentibus datum, quod admoneret ſua nouitate infideles, prædictum antea per Balaam Ethnicum ethnicis & alijs Deo iubente f. *Orietur à ſtella ex Iacob, & conſurget virga de Iſrael*, ibi ſignum audiamus effectum venturum, poſt ſignum, *& percutiet duces Moab vaſtabitq; omnes filios Seth. Et erit Idumæa poſſeſſio eius: hereditas Seir cedet inimicis ſuis. Iſrael verò fortiter aget:* f Nu.c.24.v.17.

B *de Iacob erit qui dominetur, & perdat reliquias ciuitatis.* Sed dicet aliquis ibi fuit noua creatio ſtellæ: fateor, & contra ordinem naturalem apparuiſſe, & recta via duxiſſe Magos ad locum natiuitatis Chriſti g. g Matt.c.2.

Nec minus miraculum quàm quando nato eodem domino illuxit cœlum, angeli audiri ſunt à paſtoribus indicantes locum natiuitatis h h Luc.c.2.

Exiſtimari etiam par eſt & cometas opus Dei eſſe, ſiue naturale ſit pabulum eorum ſiue non, nec in vanũ vnquam apparuiſſe ſiue aliquo præſagio euentus ſingularis; & ne longius recedamus ab eclipſibus & ſtellarum ſignis quæ diximus naturali cauſa operari, inueniemus & eadem à Deo in ſignum deſolationis prædici futura i, dum prædicitur vaſtatio Ægypti futura, inferenda à rege Babylonis, ſic enim Deus Ezechielem alloquitur verſ.2. capite 32. *fili hominis, aſſume* i Ezec. c.32.

C *lamentum ſuper Pharaonem regem Ægypti, & dices ad eum. Leoni gentium aſſimilatus es, & Draconi qui eſt in mari. &c.*

3 Propterea hæc dicit Dominus. extendam ſuper te rete meum in multitudine populorum multorum, & extraham te in ſagena mea.

4 Et proijciam te in terram, ſuper faciem agri adijciam te. & habitare faciam ſuper te omnia volatilia cœli, & ſaturabo de te beſtias vniuerſæ terræ.

5 Et dabo carnes tuas ſuper montes, & implebo colles tuos ſanie tua.

6 Et irrigabo terram fœtore ſanguinis tui ſuper montes, & valles implebuntur ex te.

7 Et operiam cùm extinctus fueris cœlos, & nigreſcere faciam ſtellas eius: Solem nube tegam, & Luna non dabit lumen ſuum.

8 Omnia luminaria cœli mœrere faciam ſuper te: & dabo tenebras ſuper terram tuam, dicit Dominus Deus, quum ceciderint vulnerati tui in medio terræ, ait Do-

D *minus Deus* &c.

Et in prophetia Amos Prophetæ k dum minatur Deus Iſraëli finem regni, & calamitatem vaſtationis eius prædixit: addit inter prodigia præcedentia. *Et erit in die illa dixit Dominus Deus: occidet Sol in meridie, & tenebreſcere faciam terram in die luminis, &c.* k c 8 ver.9.

Nec debemus contemnere prodigia cœli, aut terræ quæ accidunt mortalibus eo prętextu quòd habeant mixtionem, & compoſitionem. vt apparet, naturalem. Hoc enim decepit Pharaonem, dum perſuaſus fuit à Magis nihil propemodum fieri à Moyſe in portentis, & prodigiis quin haberet cauſam naturalem, qua & ipſi iuuante dæmone vtebantur, vel in apparentia præſtigiis volebant

lebāt perſuadere i vel. Et ita obdurauit cor ſuum in ſuæ & populi ſui ruinam. Exod. capitulo 7. 8. 9. & 10.

Sed obiiciet quiſpiam, iam nos paulò ante dixiſſe, & aſtronomia & fatum ex ſtellis improbari meritò, maxime in rerum publicarum, regnorum & regum mutationibus colligendis, & à ſignis cœli non eſſe timendum, nec ſtellis putandum eſſe genituras rerum & perſonarum conſtare; nunc autem videamur probare & ſigna hæc minari terris, & hominibus dura & acerba; quæ inter ſe pugnantia ſint.

At vt omnia in pauca contraham, vtrumque verum eſt, & iis fidem fati non eſſe tribuendam: nec timendum eſſe probis.

Et rurſum id verum eſt quoque, Dei poteſtatem admirandam, cum bonitate eius incomprehenſibili, in terras immittere hæc ſigna ex naturalibus & præter naturales cauſas, vt prænuncia ſæpe ſuæ futuræ proximæque vindictæ: poſſe etiā ex cauſis naturalibus corpora noſtra pati quaſdam innouationes, quæ tranſeunt in animum, & quæ facile illum concitant ad audenda illo tempore, ad quæ alio non commoueremur.

Vitare non poſſumus, quod conſenſu etiam ſacræ paginæ admittitur, dici prodigia, monſtra, portenta, ſigna in cœlo, in terra, in aquis, in igne. Quemadmodum [a] admonet Deus filios Iſrael, recordari ſignorum, & prodigiorum magnorū, & peſſimorum factorum in Ægypto contra Pharaonem, & omnem domum eius.

a Deut. c. 6. v. 22

Et Dauid [b] *Venite & videte opera Domini, quæ poſuit prodigia ſuper terram.*

b Pſalm. 45. v. 8

29 Quòd ſi à nomine admittatur ratiocinatio, vt receptum eſt: rectè dicemus ad ſignorum, monſtrorum apparitionem, iudicandum aut expectandum aliquid eſſe nouū inuſitatum, & procul à communi ordine.

Quæ quamuis nos lateant qualia ſint, aut futura ſint: & quomodo: tamen ea eſſe, vel futura negare non poſſumus & placet quidquid in cœlo, terra, mari, fiat non ſolito, neque vſurpato more, diuinitus prodigio proponi quarundam ſingularium conſequutionum, & eſſe veluti ſymptomata. [c] monſtra ait dicta à monſtrando, quòd aliquid ſignificando demonſtrent: oſtenta ab oſtendendo: portenta, à portendendo, id eſt præoſtendendo prodigia, quòd porro dicant, id eſt futura prædicent. Oſtentum Labeo definiuit, teſte Vlpiano, [d] omne contra naturam cuiuſque rei genitum. & Cicero *Quia enim oſtendunt,* inquit, *portendunt, monſtrant, prædicunt oſtenta, portenta, monſtra, prodigia dicuntur.*

c Aug. li. 21. c. ... de ciu. Dei c. 8.

d in l. oſtentū ... ff. de verb. ſignific.

e ... Cicero ... proximo loco.

Et [e] *mula partus a ſe prolatus eſt res mirabilis, propterea quia non ſolet eueuire:* Cuius etiā ſint illa oſtēta, cauſa ſæpe ignoratur. tamen quippiam poſtea nouum, pro ſignificatione oſtenti in lucem venit.

30 Anno Domini 1517. in dominio Mediolanenſium apparuerunt terribilia portenta exercitus variorum armatorum, equitum & gregalium, quorū veſtigia vt & bigarum in puluere remanſiſſe ſunt, & vbi poſtquam viſiones euanuerunt nihil compertum aliud quam porcorum grex. Simile apud Bergamum prodigium eodem anno 1517. apparuit futurorū malorum & bellorum ciuilium præſagium & ibi militum ingētes turbas ac conſertim totum apparuiſſe, tubā auditam, terribilem ſubitumque tumultum armatorum, tanto ſtrepitu vt putarentur infernalia torneamenta. Poſtea tamen ſues grunniētes in loco in-

A uenti, veſtigia autem hominum, equorum curruumq; conſpecta. [g] Simile factum narrat Auguſtinus [h], in quadam Campaniæ lata planitie, & Dæmones pugnantes inter ſe viſus, poſtque pugnam veſtigia hominum equorum & curruum conſpecta, neque multo poſt ciuiles poſtea acies nefario prælio conflixiſſe. Sunt viſæ apud Iudæos tempore Machabæorum acies in aere, & aliæ alibi, vt diximus.

g refert ... qui ... liber ... c. 17. de ... diabo ...

h 3. de ciuitate Dei.

De remedijs quibuſdam aduerſus ea quæ præſagire videntur ſigna cœli, & prodigia alia.

CAPVT X.

Magna certè ſunt opera Domini, & ſcrutator diuinæ maieſtatis opprimetur à gloria. Temerarium & valde reprehenſibile eſt, velle de eius operibus arbitrio noſtro & cognitione hu-

B mana, vel melius ex opinione iudicare. Periculoſum etiam, admonitiones iſtæ Dei vel bonitatis contemnere & ita ſecuros eſſe, vt admoniti rebus extraordinariis adhuc in ſordibus conſiſtamus. Pauent animalia dum fulgura, tonitrua, tempeſtates ſæuiant, & trepida ſe vel in ſpecubus aut lateòris continent: deteriores autem illis erunt homines, qui intrepidi ad eadem in Deum non conuertuntur: qui delictorum vulneribus repleti, ſcire & cogitare debent poſt hanc mortalem vitam, aliam futuram vitam vel mortem immortalem. Monuit quidem Deus bonos, ne timerent à ſignis cœli, non quidem abſolute, quòd timeri non debeant: ſed quòd fidelibus relicta ſint remedia per quæ poſſint eorum effectus euadere, quæ non ſunt gentibus & infidelibus conceſſa, vel quæ ab illis contemnuntur, quive tantùm impie neceſſitatis aliquando eis tribuunt vt euitari

C nequeant, & ita Dei opem negligentes vel in malitia obdurati, comprimuntur. Qui regnorum principalium & rerum publicarum ortum & interitum neceſſariò ad aſtrorum influentiam referunt, in errore ſuo nullum admittere poſſunt ſtultitiæ ſuæ remedium: eſt enim illis animus immedicabilis priuſquam per euentus contrarios velint nolint reſipiſcant.

Sed neque cum illis mihi negotium eſſe volo, cum quibus nihil præter opinionem, meſſe video, eamque incertam.

At cum his agam qui inter vtrumque verſantur, qui neque aſſeuerant neceſſitatem ſaltem in ſingularibus hominibus vel rebus vel ciuitatum, vel rerum publicarum ex ſignis, & prodigiis quæ quædam generaliter prædicunt, eſſe deſignandam: neque etiam aſſerunt ſingulares homines, reges, vel reſpublicas, ita ſecuras eſſe ab influxibus quæ

D per corpora operantur vt ſi non caueant, quin illis iiſdem ſignificationibus inuoluantur, cum ea reſolutione vt quæ Dei decreta voluntate ſtatuta ſunt, euitari humana arte nequeant.

2 Dicam igitur ſigna, monſtra, prodigia, ſignificare quidem futura, aut præterita, ſed non eſſe cauſas euentuum, ſed veluti indicia eorum, quemadmodum prophetia eſt quidem prædictio eius quod vere fit: ſed id quod fit non fit, ob id quòd prædictum, ſed prædictum eo quòd fieri debebat. item ſigna non ſunt res, ſed indicia rerū vel effectus rerum, vt fumus eſt indicium, quòd ibi ignis ſit: hedera ſuſpenſa, non vinum quidem eſt, ſed ſignum quòd ibi vinum venale ſit. Plinius hæc eadem, dum de cœli coloribus egit. ſic explicat. *Fit & ſanguinea ſpecies* inquit, *Et quo* lib. 2. c. 17.

nihil

nihil terribilius mortalium timori eſt) incendium, ad terram cadens inde ſuit Olympiadis centeſimæ ſeptimæ anno tertio, cùm rex Philippus Græciam quateret. Atque hæc ſtatis temporibus naturæ, vt cætera arbitror, exiſtere, non vt pleriſque variis de cauſis quas ingeniorum acumen excogitat: quippe ingentium malorum fuere prænuncia: Sed ea accidiſſe, non quia hæc facta ſunt, arbitror verum hæc ideo facta quia incaſura erant illa. Raritate autem, occultam eorum eſſe rationem. Ideoque non ſicut exortus ſupradictos, defectuſque & multa alia noſci. Hæc Plinius.

3 In his cum poteſtate Dei, & eius bonitas & miſericordia ſingularis notanda cùm malos terroribus ad frugem reuocat, ne incauti in delictis opprimantur, & ante ſe inſtantibus calamitatibus, parent ſuffereodis æquo animo & cùm his ad diuinum auxilium, vbi humana maximè deſtituti ſunt præcautione, refugiant. Et inſuper omnipotentiam Dei cognoſcant, obſeruent, & venerentur, vt Niniuitæ. Sunt homines quidem fragiles ad lapſum, ab adoleſcentia ad malum proni, Deus aliunde iuſtus eſt & vindicans impietates, miſericors, expectans ad pœnitentiam, & qui tandem nihilominus tarditatem grauitate ſupplicij compenſat, neque ad huiuſmodi generales vindictas quibus boni & mali inuoluuntur niſi in grauiſſimis delictis peruenire ſolet.

Neque etiam illas infert, priuſquàm ſingularibus modis prænunciet, vt promoueat adhuc ad conuerſionem impios. Et vix vnquam ingens aliquod malum intulit, aut vrbem aut gentem aut rempublicam oppreſſit, quin præmonſtrauerit & vt efficaciùs prędicet, ea quæ demonſtrent eſſe inaudita, noua, admirabilia eſſe oportet.

Sicque nihil ex eis prætermittit quod commouere ad malorum futurorũ intelligentiam poſſit. Ideo per Eſaiam cap. 5. verſu 3. & ſequentibus. Deus ait, *Nunc ergo habitatores Hieruſalem & viri Iuda iudicate inter me & vineã meã, quid eſt quod debui vltra facere vineæ meæ & non feci ei? an quod expectaui vt faceret vuas, & fecit Labruſcas? Et nunc oſtendam vobis quid ego faciam vineæ meæ: auferam ſepem eius & erit in direptionem, diruam maceriem eius, & erit in conculcationem: & ponam eam deſertam* &c. Et alibi, *Hieruſalem Hieruſalem quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum Gallina congregat pullos ſuos ſub alas & noluiſti. Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta.* Cognoſcamus itaque in iſtis prodigiis prouidentiam Dei, cum eius omnipotentia concurrere, authorem vniuerſorum nunquam ſuam poteſtatem alligaſſe creatis, vt præter vltra & contra creatum & conſtitutum primum ordinem quicquam non poſſit. Cùm credamus eadem poteſtate qua condidit & creauit, poſſe recreare & tollere ſi libeat.

4 Remedium proinde contra tot futuras calamitates antequam aduenerint, ad Deum ipſum confugere, & ab irato Deo ad eiuſdem miſericordiam prouocare, confiteri iuſte in nos eundem ſæuire, maiora ob delicta noſtra demereri orationibus & ſupplicationibus, publicis & priuatis inſiſtere, vitæ mores corruptos emendare, mandata eius in ſumma diligẽter exequi. Aptiſſimum exemplum extat in Exod. [b] Cùm enim Deus vellet delere populum ob idololatriam & dixiſſet rurſum ad Moyſen, *Cerno quod populus iste duræ ceruicis ſit, dimitte me vt iraſcatur furor meus contra eos, & deleam eos, faciamque te in gentem magnam,*

b ... verſ. 9.

A *Moyſes orauit dominum Deum* dicens, *Cur Domine iraſcitur furor tuus contra populum tuum, quem eduxiſti de terra Aegypti in fortitudine magna, & in manu robuſta? ne quæſo dicant Aegyptij, calliàe eduxit eos, vt interficeret in montibus & deleret è terra: quieſcat ira tua, & eſto placabilis ſuper nequitia populi tui. Recordare Abraham & Iſaac & Iſrael ſeruorum tuorum,* &c.

Legitur Amos cap. 7. præuidiſſe in viſione locuſtæ totius Iſrael abſumptionem Prophetam, & oratione ſua eam plagam aliaſque poſtea comminatas auertiſſe, tandémque capite octauo prænunciatum finem regni Iſrael cùm obduratum eſſet cor eius. Quo tempore apparuerunt ſigna deſtructionis Hieruſalem ſub Machabæis, acies in cœlo per quadraginta dies, & alia prodigia: rogabant dominum omnes in bonum monſtra conuerti [c]; non exaudiuit autem populum Deus tunc, quia non relinquebat abominationes

c 3. Macha. cap. 5.

B ſuas.

Sententiam ſuam reuocauit Deus pronunciatam contra Achab per Eliam, cum ipſe humiliatus orationem fudiſſet, ieiunaſſet, dormiſſet in ſacco & humiliatus ambulaſſet, & tranſlata priuatio regni in filium eius[d].

d iij Regum cap. 21 verſ. 27 & ſeq.

Monſtra ex intemperie cœli, quãuis ea ex quibuſdem cauſis naturalibus oriantur, & tãdiu perſeuerare debeant naturali commixtione ſuadente, quandiu & illarum cauſa perſeuerat: tamen ſupplicationibus piorum hominum & pœnitentium adhibitis, ſubitò euanuerunt, & in bonum & fœlicem ſtatum peruenerunt. Quemadmodum ad orationem Eliæ, cœlum clauſum vt non eſſet ros aut pluuia, 3. Regum capite decimoſeptimo verſ. primo. eiuſdemque oratione apertum. 3. Regum capit. 18. verſ. 42. Atque cùm Circenſibus

C ludis populus detineretur, & interim imbres crebri deciderent, Theodoſius iunior filius Archadij imperator, per præcones denonciari iuſſit, vt ſpectaculo repudiato Deum qui pręſenti eos calamitate liberaret, precibus placarent: quod cum confeſtim factum fuiſſet, & litania inſtituta fuiſſet, ſupplicantes proceſſere cum laudibus Deum vexere & vna concors eccleſia ciuitas tota facta eſt, ipſeque imperator medius hymnis canendis habitu priuato inceſſit: neque eum opinio feſellit, ſtatim enim cœlum aerem turbidum ſerenitate commutauit, copia & ſerenitatem conſecuta eſt, vt ſcribit Nicephor. Calixti. lib. 14. hiſtoriæ cap. 3. Tradit etiam Gregorius Turonenſis libro ſecundo hiſtoriæ Franciæ cap. 34. Auitum epiſcopum Viẽnenſem ſcripſiſſe, Mamertum eiuſdem vrbis antiſtitem inſtituiſſe Viennæ primùm rogationes

D quas ante aſcenſionis dominicæ triumphum, celebramus, dum vrbs multis terreretur prodigiis, & terræ motu frequenti, & ceruorum & luporum feritas, portas ſæpe ingreſſa fuiſſet per annum, per vrbem errans nihil metueret, incendio pariter graui commoto, quod per orationes omne ceſſauit. Et proinde hunc morem poſtea à vicinis, & orbe Christiano vſurpatum rogationum. Et Machabæorum libro ſecundo capite tertio verſu decimooctauo, quo tempore depopulaturus erat theſauros templi Heliodorus, ſacerdotibus orantibus, alij gregatim de domibus confluebant: publica ſupplicatione obſecrantes, pro eo quòd in cõtemptum locus eſſet venturus. Accinctęque mulieres ciliciis, per plateas confluebant Sed & virgines quæ concluſæ erant procurrebant ad Oniam &c.

5 Apud Ethnicos, apparentibus prodigiis A quoque, expiationes adhibitæ per religiones, ſacrificia, ludos, per ſupplicationes ad aras ſuorum idolorum, quos deos arbitrabantur: quemadmodum factum eſt de prodigiis pluribus in cœlo terráque aduenientibus ante ſuſceptum bellum ſociale a Romanis pro Athenienſibus contra Philippum, vt ſcribit Liuius libro trigeſimo primo, & tempore belli Romani contra Perſeum a, & iterum libro vigeſimoquarto, tempore conſulatus quarti Q. Fabij, & tertij M. Marcelli, & aliis temporibus. Et L. Cornelio Merula & Q. Minutio Conſ. pro prodigiis expiandis nouendiale ſacrum factum, & vrbs luſtrata b. Sub P. Cornelio, Scipione Naſica, & M. Attilio Glabrione Coſs. c Ieiunium Cereri eſt inſtitutum, & nouendiale ſacrum, & in diem vnum ſupplicatio facta. Et capite quinquageſimoſexto, M. Meſſala & C. Liuio Coſſ. pro aliis prodigiis adhuc nouendiale factum B factum, & ſæpe alibi pro iiſdem prodigiis ex Sibyllinis libris ſupplicatum, & religionibus expiationem factam refert Iulius obſequens libro de prodigiis, cum quo alij permulti conſentiunt, quos prætermitto.

a apud eundē lib. 44.

b Iulius Obſeq. lib. de prodigiis cap. 5.
c apud eundē cap. 54.

Sufficit enim admonuiſſe, & in hoc deteriores Chriſtianos eſſe ethnicis, dum tantum cœleſtibus ſignis & neceſſitati effectuum tribuunt, vt Deum placare iratum negligant, cum tamen ethnici ſolliciti fuerint prodigiis & ſignis apparentibus numen religionibus & ſupplicationibus placare & auertere diuinam iram, compertúmque haberent quod Valerius Maximus ait, libro primo capite ſexto, in M. Craſſo, quòd Deus ſpretus excandeſcit: & humana conſilia caſtigari, dum contrà monita ſe cœleſtibus præferunt. Cum enim Deus nobis prouideat, ac tes oſtræ poſſint aliter ſe C habere, certe pro rerum noſtrarum vſu vtiliter eum adutamus, inquit Porphyrius, nempe ſi boni ſumus.

6 Deus in ſalutem & propter vtilitatem hominum creauit omnia, & omnia ei ſubiecerat: vt ſibi ipſe obtemperaret, & animo & puro corde coleret vt dominum & Deum. Vbi autem homo tecederet uit in Deum, & mandata eius ſpreuit, iam mutauit naturam rerum, & armauit creaturam contra hominem: & terra quæ creata erat ad eius voluptatem honeſtam, ſpinas & tribulos ei dedit etiam cu ta Geneſ. capit. 3. cùm fuerunt verò viri pij & Deo conciliati & amici, tunc & cœlum, & terra, & omnia animalia in Dei nomine eis inſeruierunt. Reſtituit & dedit Chriſtus Deus Verus & verus homo, ita ſuis fidelibus eandem poteſtatem, vt mirum non debeamus, ſi ipſe Deus qui aliis in cœlum & terram & dæmones poteſtatem & imperandi facultatem dedit, ipſi per ſe eclipſium ſtellarum, D terræ motuum, cometarum, & prodigiorum ſigna & portenta tentare moderari, auertere & tollere poſſit deprecatus. Minatur Deus regnis & regibus maioribus & minoribus, famem, peſtem, bella, ſubuerſionem, exterminium, ſi mandata eius neglexerint. Nos cum ſigna videmus eius iræ, antequam in nos hæc cadant, cauendum & reſipiſcendum: & tunc reſipiſcentibus illa mala conuertentur etiam in bonum, vt liquet ex benedictionibus ſeruantibus mandata Dei, & maledictionibus non ſeruantibus prulatis iuſſu Dei Deuteronomij capite vigeſimooctauo. Sic dedit Deus ſignificationem dilectis ſuis vt fugiant ſi velint a facie arcus, Pſalm. 59. Et vt ait David Pſalmo nonageſimo. *Qui habitat in [illegible] altiſſimi, in protectione Dei cœli commorabitur [illegible] Domino. [illegible] es tu & re[illegible] , non timebis a timore nocturno, a ſagitta volante [illegible], a negotio perambulante in tenebris [illegible].* Cuſtodit dominus ſingulariter etiam diligentes ſe, & [illegible] inuident a ineffabili eos à malis communibus ne [illegible] noceant, eximit, propter electionem & bonitatem ſuam. Vt Loth inter Sodumitarum mala. Geneſeos decimonono. Et cum percuteret Dominus in noctis medio omne primogenitum in terra Ægypti, à primogenito Pharaonis qui in ſolio eius ſedebat vſque ad primogenitum captiuæ quæ erat in carcere & omne primogenitum iumentorum: conſeruauit primogenitos Iſrael ibidem exiſtentes, quorum ſuperliminaria domorum, ſanguine agni aſperſa erant. Exod. capite duodecimo. Cum iuſſit Deus exterminare omnem multitudinem ciuitatis abominandam, per cuſtores angelos prohibuit tangere ſignatos ſigna Thau in frontibus, gementes & dolentes ſuper cunctis abominationibus quæ fiebant in ciuitate d. vidit & Diuus Ioan. Apocal. cap. 7. verſ. 2. & ſequent. angelum aſcendentem ab ortu Solis, habentem ſignum Dei viui, & clamantem voce magna, quatuor angelis quibus datum erat nocere mari & terræ: Nolite nocere terræ & mari: neque arboribus, quouſque ſignemus ſeruos Dei in frontibus eorum. Neque etiam capillus de capite dilectorum Dei ſine eius voluntate perit e.

d Ezech. c. 9.

7 Vltra remedium illud quod ab auxilio diuino pendet, & a Dei munificentia qui ſuos diligit, & ſe vltro volentibus offert gratis, eſt C aliud quod humana prouidentia & ratione acquiri poteſt, qua Deus permittit declinari quæ generaliter minatur. [illegible] dum a cauſis naturalibus & cœleſtibus influentiis habent inclinandi animos atque corporum [illegible]ibus vtimur, proprietatem aut facultatem. Signa futurorum & effectus non ſimul apparent: extant quædam ſemper media [illegible] um & temporum per quæ tantum gradatim res [illegible] tur [illegible] ſeu ordine naturæ, quamuis vt [illegible] ex [illegible] a naturam ſtatim vt vult Deus eff[illegible] poſſint; [illegible] enim fit & [illegible] omo [illegible] It[illegible] in tempore medio quo principia [illegible] accelerari cueritus, [illegible] cere ſibi poteſt homo & [illegible] uæ te[illegible]. V[illegible] dum ſigna tempeſtatis futuræ apparent nautæ perito in mari, vel ad portum p[illegible], v[illegible] anch[illegible] al[illegible]que remediis nauem ſuam pr[illegible] contra [illegible] ſos impetus [illegible] x [illegible] ſignis & D cauſis, remedi[illegible] futuris morbis, vel impedit pharmac[illegible] ictus ratione incidere in morbos etiam epidemicos, vel aerem corrigendo, vel mutatione loci, vel [illegible] quibuſdam ei negotio conuenientibus remediis, quæ conuenienti tempore [illegible] non adhibentur, dum indum nun eſt mnibi vim in corpora negl[illegible] ſæuire.

e Matth. ca. 10. ver. 29. Luc. c. 12. vers. 7 & ca. 21. vers. 18.

Demus vi ardoris cœli & cometarum moueri atram vel flauam bilem & concitari homines ad iram & furorem, vnde bella: nonne ſinguli qui ſe pronos ad iram norunt, vtendo ratione & compeſcendo animi paſſiones poterunt ab his præcauere? Nonne magiſtratus & pri[illegible] poteſtatem habent: diligentia [illegible] ſufficere [illegible] ſtatim atque quis temere ad [illegible]

Ctio [illegible]

ctiones peruenerit, opprimatur antequam in plures coniuratio, vel iræ, aut maleficij ſocietas repat? certè nihil erit facilius ſi ſuo officio intenti ſint principes. Quinimo & ſi ipſi iiſdem furoribus ſe agitari cognouerint, quibus commouere ſeu irritare quietam plebem aut proximos principes, poſſint & ſui ſtatus & principatus diſcrimen incurrere, prudenti conſilio adhibito præcauere, ratione collectam imminentem ruinam poterunt facile: Et proinde ſi malo conſilio aut temeritate quippiam illis quod reipublicæ ſtatum lædat acciderit, ſibi non fato aut ſyderibus imputare rectiùs oportebit.

Sunt quidam Spiritus qui donum propbetiæ babent: vel prædictionis, qui ſagaciter ex rebus præſentibus & præteritis, ſæpe coniectant quæ futura ſunt, & ex cæli motibus aliiſque adminiculis firmantes iudicium, poſſunt prænuntiare quædam quæ eadem induſtria qua præuidentur, anteuerti vel remedium accipere queant.

Sicut Anaxarchus, cùm irruente tempeſtate, cognouiſſet Alexandrum, lignis vacuum locum caſtris capturum eſſe, omnibus vaſis & ſupellectili in ſtatuis defoſſis, calones lignis onerauit, atque deficientibus omnibus lignis, vt etiã Alexandri menſæ comburerentur, prouidentia ſua effecit, vt ſibi ſufficerent, vt ſcribit Ælian. lib. 9. de varia hiſtoria lib. 13. Et apud eundẽ, Meton Aſtrologus, cum Græcorum copiæ iam in Siciliam nauigationes inſtituerent, & ipſe quoque catalogo contineretur, cùmque perſpicuè planèque pericula cognouiſſet magno cũ metu nauigationem vitauit, & ſtudioſè immunem ſe ſimulata inſania, cóſumpta etiam igne propria domo, vt maiorem fidem morbi faceret, ab expeditione fecit. Atque multò callidius inſaniam ipſam ſimulauit quam Vlyſſes Ithacenſis: hunc enim Palamedes deprehendit & redarguit: illum verò nemo Athenienſium.

De fato ſeu interitu rerum publicarum extrinſecùs illato.

CAP. XI.

MOrs eſt quædam violenta, quę in omnibus, aliunde, quam ex cauſis propriis ſeu naturalibus infertur, eàque & regnis & rebus publicis accidit etiam aliquando, cum occupabtur armis ab extraneis hoſtibus, & ciues & agricolæ expelluntur: quemadmodum quo tempore rex Aſſyriorum tranſtulit Iſraël de terra ſua in Aſſyrios, & Aſſyrios in Samariam a. Idipſum fit, quando ciuitates delentur, vel a propriis habitatoribus deſeruntur. Si aratrũ inducatur, ciuitas eſſe deſinit, vt paſſa eſt Carthago, & ita deſinit etiam iura ſua quæ prius ei erant habere, vt ait Modeſtinus b.

a Reg. 4. ca. 17.

b in l. ſi vſusfruct. 21. quib. mod. vſusfructus vel vſus amittatur lib. 7. ff. tit. 4

Sic Ilion vrbs Phrygiæ ſiue Troadis, omnino igne ſolo tenus deleta & cóbuſta, *cecidit ſuperbum,*

Ilium, & omnis humo fumat Neptunia Troia c.

c Virgil. lib. 2. Aeneid.

Atque Ouid. 14. Metamorpb.

Poſtquam alta cremata eſt.

Ilios, & Danaos pauerunt pergama flammas.

Numantia, Thebæ, Saguntum, Athenæ, Corinthus, Sichen, Ierico, Babylon, aliæque præſtantiſſimæ ciuitates hanc ſortem, & violentom interitum paſſæ ſunt, & plures etiam noſtro tempore, quas nec numero, nec opus eſt.

Nec minùs ipſæ ciuitates, quàm ipſa regna, hanc fatalem vim aliunde experta ſunt ex ambitione aliorum, vel inuaſione hoſtili. Nec Alexandro Magno vnus orbis ſufficiebat ad explendam ambitionem. Hic eſt tyrannorum vis conſideranda quæ plura haber quàm otium detur perſequẽdi exempla. hi enim quæ non licet regna & principatus, in quibus nullum ius habent inuadunt, & vi poſſeſſa alterant, immutant, & ſuis legibus reformant. Fortior enim imperat debilior. Vis eſt ſecundum Paulum Iuriſconſult. d maioris rei impetus cui reſiſti non poteſt; & firmat Seruius e. Cùm fortis armatus cuſtodit atrium ſuum, in pace ſunt ea quæ poſſidet: Si autẽ fortior eo ſuperueniens vicerit eum f, vniuerſa arma eius auferet in quibus cõfidebat, & ſpolia eius diſtribuet. Natura autem vt plerumque victorũ eſt, odio habere contrarias formas rerũ publicarũ, & ideo quantum conſequi poſſunt, ſubactas vel ad ſuas conformant, vel delẽt: Sic Athenienſes vbique potentiam paucorum, Lacedæmones, vbique popularem ſtatum ſubuerterunt. vt ait Ariſtotel. 5. politi. ca. 7. tentauit Lyſander apud Lacedæmonios, rẽgiam poteſtatẽ tollere, Pauſanias verò Ephoros g.

d in l. 2. quod metus cauſ. l. lib. 4. ff. tit. 2

e l. ex conducto 15. § ſi vis locat. ff. lib. 19 tit. 2.

f Luc. ca. 11. ver. 21. & 22.

g Ariſto. 5. politic. ca. 2.

Fuerunt & regiones, prouinciæ & ciuitates aliquando impetu hoſtium redactæ in ſolitudinem, & relictæ ab incolis: & proinde ſocietates reipublicæ diſſolutæ.

2 Contigit & aliquando idipſum ex feritate & cauſa animalium quorundam, quæ in eremum vacuas habitationes, pulſis hominib. traduxerũt.

Quemadmodum poſt captiuitatem Iſrael accidit. Quando rex Aſſyriorum adduxit viros de Babylone, de Cutha, & de Aharad, & de Emath, & de Sepharuaim, & collocauit eos in ciuitatibus Samariæ pro filiis Iſrael, qui poſſederunt Samariam, & habitauerunt in vrbibus eius: Cum enim ibi habitare cœpiſſent & non timerent Deum, immiſit dõminus eis leones qui interficiebant eos h. Quemadmodum refert & Diodor. Sicul. libro tertio capite tertio, quaſdam Lybiæ vrbes leonum vi à deſertis locis ad eas aduentantium deſertas fuiſſe.

h 4. Reg. 17. v. 24.

Meminit Plinius i, ex M. Varrone in annalibus & aliis, à Cuniculis in Hiſpania ſuffoſum oppidum: à Talpis in Theſſalia: à ranis ciuitatem in Gallia pulſam: à locuſtis in Africa: ex Gyario Cycladum inſula incolas à muribus fugatos: in Italia Amyclas a ſerpentibus deletas: & citra Cynamolgos Æthiopas late deſertam eſſe regionem à ſcorpionibus & ſolpugis, gente ſublata: & à ſcorpionibus abactos Trerenſes.

i Plin. lib. 8. ca. 29.

Attariotę, ranis è nubibus in terram pro guttis aquæ delapſis, coacti ſunt patriam deſerere k.

k Diodo. Sicul. lib. 3. ca. 3.

Nerui Scythiæ populi, vna ante Darij expeditionem æſtate, coacti fuerunt ſolum vertere propter ſerpentes ex terra ortos & ex ſupernis irruentes, & cum Budinis habitare. Herodot. lib. 4. Oppidanos à Myunte Ioniæ oppido, culicum vis expulit: eadẽmque calamitas Atarnetis qui infrà Pergamum ſunt, exitio fuit. Pauſanias in Achaicis.

Teſtatur idem Plinius l, cuniculos tanta fœcunditate eſſe in Balearibus Hiſpaniæ inſulis, vt famem inferant populatis meſſibus, vnde expelli incolæ poſſint. & m in Africa & Cyrenaica regione, gentes a gregibus locuſtarum infeſtatas vſque ad belli inductionem in illarum greges propellendos: vt & in Media à paſſeribus deuorantibus ſemina, aliò migrare homines coacti n.

l lib. 8. ca. 55.

m lib. 11. c. 29.

n Diodor. Sicul. lib. 3. c. 4.

Et Heraclides in politicis ait, Chalcidenſes incoluiſſe Cleonas & Elymnio ciuitate pulſos à muribus, qui omnia illorum bona ita deuorabãt,

vt neque ferro parcerent. Anaphes inſulæ incolæ, prope regionem relinquere coacti ſunt a perdicibus, quibus olim tamẽ caruerat, donec Aſtypalæus quidam perdicum par intulit, quæ breui tempore ita luxuriarunt vt illam complerent regionem a.

a Athenæus li. 9. c. 10
Euſtat. in Iliad.

5 Accedit & extinctio rerum publicarum per morbos populares, à quibus interdum tanta fit ſtrages hominum, vt vix vnus imò & nullus inueniatur in loco incolumis vel reſiduus incola. In Pæonia Dardania, olim ranis ita pluit, vt præ multitudine illarum & fœtore, nouas ſedes quærere incolæ fuerint coacti b. Sicut multitudine ſcorpionum & aranearum icti peſtiferis morſibus fertilis regionis incolæ iuxta Æthiopes acridophagos, habitationem relinquere adacti ſunt c.

b Euſt. in Iliad.

c Diod. Sicul. lib. 3. c. 3.

4 Relinquunt & ſponte propria loca incolæ aliis de cauſis, quæ præbeutur aliis habitanda. Quemadmodum Thraces poſtquam habitaſſent per ſeptingentos annos Thraciam, eam reliquerunt: Samij verò errores e ſua regione occupauerunt eandem, & Samothraciam vocarunt, vt ſcribit Heraclides in Samothracia in politiis.

Sic Heluetij vt narrat Iulius Cæſar in 1. Commentariorum de bello Gallico, homines bellandi cupidi, pro multitudine hominum, & pro gloria belli atque fortitudinis anguſtos ſe fines habere arbitrati, qui in longitudinem millia paſſuum 240. in latitudinem centum octoginta patebant, quod conſtituerant duce Orgentorige, eo mortuo exequuti ſunt, & ex finibus ſuis egreſſi ſperantes alibi ſe facilè noua regna quæſituros, & oppida ſua omnia numero ad duodecim, vicos ad quadringentos, & reliqua priuata ædificia incenderunt, frumentum omne præterquam quod ſecum portaturi erant, combuſſerunt, vt domum reditionis ſpe ſublata, paratiores ad omnia pericula ſubeunda eſſent, trium menſium molita cibaria ſibi quemque domo efferre iubentes.

Cum ſterilitate Meonia premeretur, Lydorum rex ſuperante multitudine, dimidiam populi partem ſedibus excitam ad nouas ſedes quærendas Tyrrheno filio tradere coactus fuit: qui nauibus mare ingreſſi, pulſis vmbris armata iuuentute loca tenuere vbi nunc Tyrrhenia dicta eſt. Alexand. ab Alexand. libro 3. cap. 18.

Meminit & Herodot. in 1. Phocenſes, cùm ab Harpago Cyri regis Perſarum duce obſiderentur, naues cum vxoribus & liberis opibúſque vniuerſis conſcendiſſe, & in Corcyram abiiſſe, & Harpagum deſertam Phoceam occupaſſe. Addit & eoſdem ſeſe mutuis execrationibus deuouiſſe, ferream maſſam candentem in mare demergentes iuramento confirmaſſe, non priùs ſe de repetenda patria cogitaturos quam maſſa illa vadis imis locata ſupernataret.

Remedia aduerſus prædicta extrinſeca reipublicæ nocentia.

CAPVT XII.

POſſunt aduerſus ea quæ extrinſecus adoriri videntur rerum publicarum, prouinciarum, regnorum, vel ciuitatum ſtatum aliquando ſapienter p[illegible] ca[illegible] ne d[illegible] commoda remedia.

Ve[illegible] quando imminet hoſtis externus, cui imparem ſe [illegible] vi[illegible] reſpublica vel princeps [illegible] operæ pre[illegible] um eſt eius cauſam cur inimico [illegible] umere velit perpendere, an iuſta vel iniuſta [illegible] iuſta ea antea ſatisfiat pacifice.

A Ea enim ratione legati & fœciales præmittuntur ante belli indictionem, ad exponendas cauſas vel ad repetenda iniuſte occupata, vel ad ſatisfactionem iniuriarum poſtulandam: & eandem ob cauſam ſancti & inuiolabiles iure gentium cenſentur legati, quandiu quæ in mandatis habent exponunt.

Aliter enim ſi violarentur, nulla eſſet ſpes tranſigendi diſſidia, quæ inter vicinos ſæpe litibus de cauſis oriuntur; & dum non liceret ab initio hac via de tranſactione libere experiri, emendationemque, & exponere cauſas contentionis, iræ mortalium in immenſum ſine vlla ſpe pacis more ferarum excreſcerent, & mutuis cladibus ſe omnino brutali quadam feritate conficerent.

Quòd ſi iniuſte reſpublica & ſine cauſa impetu hoſtili inuadatur, recurrere tunc debet ad conſilium quod dedit Dominus noſter IESVS CHRISTVS, apud Diuum Lucam capite decimo quarto, verſu trigeſimotertio *Rex*, inquit B *iturus committere bellum aduerſus alium regem, ſedens prius cogitat, ſi poſſit cum decem millibus occurrere ei qui cum viginti millibus venit ad ſe. alioquin illo longe agente, legationem mittens, rogat ea quæ pacis ſunt.*

Conſultatio de bello ab initio neceſſaria eſt diligens, antequam arma ſumantur, nec enim in bello licet bis peccare: & hoſtium fortiorum animi exacerbati, qui facile antea placari & leniri potuiſſent, in furorem irreconciliabilem tranſeunt: potiſſimùm dum viribus quibuſdam victoriis ſe norunt ſuperiores: aut dum quædam iam paſſi ſunt quæ vindicare ſuperbia ſua ſummopere optant. Et lex etiam belli illa videtur quam meminit Moyſes à Deo datam. Deuteronom. capite vigeſimo verſu decimo. *Si quando*, C inquit, *acceſſeris ad expugnandam ciuitatem, offeres ei primum pacem. Si receperit, & aperuerit tibi portas, [illegible] populus qui in ea eſt, ſaluabitur [illegible] ſeruiet [illegible] ſub tributo. Si autem fœdus inire noluerit, & cœperit contra te bellum oppugnabis eam. Cùmque tradiderit dominus Deus tuus illam in manu tua, percuties omne quod in ea eſt generis maſculini, in ore gladij, &c.*

Cæterùm ſi pacem hoſtis implacabilis noluerit admittere, & inferiores ſint vires reipublicæ, tunc certe neceſſitas & vis ſuccumbere facit, & leges admittit victoris inuitus victus. Monent & hiſtoriæ non temere oblatam pacem principibus reiiciendam: nec ideo contemnendum hoſtem quòd pacem quærat. vt notat Iuſtinus libro vigeſimoquarto, in Ptolomæo rege Macedonum, qui pacem belli metu, Gallos petere gloriatus, & ferocitet legatis illorum non niſi malis conditioni- D bus negans, prælio conſerto victus ab illis eſt, cæſis Macedonibus, & captus atque multis vulneribus ſauciatus capite amputato, in diſcrimen fortunarum regnum Macedonum ſua temeritate coniecit.

Sicuti reges qui denegarunt tranſitum pacificum & innoxium populo Iſraelitico, poſtea gladio cum habitatoribus regnorum ſublati ſunt. Numero. capite vigeſimoprimo verſu vigeſimoprimo, & Deuteronom. cap. 2 verſ. 24. & ſeq.

Fuerunt tamen cauſæ reſiſtendi iuſtæ aliquando & ſanctæ, in quibus & qui viribus humanis pares non erant hoſtibus, Dei miſericordiæ ſe committentes cum paucis vim impetumve hoſtium ſuſtinuerunt, & victores tandem euaſerunt. Et ita ſancti per fidem vicerunt regna,

vt exem

vt exempla colligit Diuus Paulus ad Hebræos capite vndecimo. Ita facile eſt concludi multos in manu paucorum,& non eſt differentia in conſpectu Dei cœli,liberare in multis & in paucis. vt dicebat Iudas Machabæus 1. Machabæorum,cap. tertio verſu 18.

2 Negandum etiam non eſt ciuitates multas & regna ſine vllo remedio interitum hoſtili exercitu pati ex iuſto Dei decreto,ob ſcelera , ob impœnitentiam, blaſphemias , hæreſes, & alia quæ prouocarunt iram Dei. Sic Gomorra igne cœleſti cum vicinis ciuitatibus in ſolitudinē & ſtagnum redactæ ſunt. Geneſ.capite decimonono. Babylon ciuitas admirabilis , facta habitatio immundorum animalium , iuxta prophetiam Dei per Eſaiam , relatam in capite decimotertio verſ.decimonono, ibi.*Et erit Babylon illa glorioſa in regnis, inclyta in ſuperbia Chaldæorum , Sicut ſubuertit Dominus Sodomam & Gomorram. Non habitabitur vſque in finem , & non fundabitur vſque ad generationem & generationem : nec ponet ibi tentoria Arabs, nec paſtores requieſcent ibi : Sed requieſcent ibi beſtiæ, & replebuntur domus eorum Draconibus , & habitabunt ibi ſtruthiones & piloſi ſaltabunt ibi : & reſpondebunt ibi vlulæ in ædibus eius , & ſirenes in delubris voluptatis , prope eſt vt veniat tempus eius & dies eius non elongabuntur.* Eadem & cauſas repetit Hieremias capite quinquageſimo verſiculo trigeſimoquarto & ſequentibus. Sic contriti armis Iſraëliticis angelo Domini eum eius virtute ducente, Amorrhæi,Hetæi, Pherezæi, Chananæi, Heuæi, Iebuzæi,& alij,Exod.capite vigeſimotertio verſiculo vigeſimotertio , Ioſue capite vigeſimoquarto,verſic.octauo & ſeq.& lib.Numerorum,Leuitici, Deuteronomij.

3 Vicinorum etiam principum,ſaluam rempublicam à bello deſiderantibus , maximè amicitia procuranda erit. Semper aut plerumque proximus ſeu vicinus inuidet vicino, vt ait Heſiodus. & vt eſt in prouerbio, δυσμενὴς καὶ βάσκανος ὁ τῶν γειτόνων ὀφθαλμός,id eſt,*Maleuolus & inuidus vicinorum oculus,noxa ingens , improbus vicinus :* vt contra maxima commoditas , ſi commodus adſit. Quod non ſolum inter priuatos locum habet , ſed etiam inter reſpublicas & regna. & maximæ & primæ cauſæ bellandi aut iurgandi , à finibus inter vicinos ortæ cenſentur. a Et ambitio regnandi à finitimis priùs cœpit fortunæ vicinorum inuidentibus , vt ait Iuſtinus in 1. Et innuit Virgil. in Eclog.

Mantua,væ miſeræ nimiùm vicina Cremonæ.

& ſubuerſi populi à vicinis, vt accidit Ætolis , & Acarnanibus, Carthaginenſibus , & Bizantiis. & aliis.

4 Aduerſum verò animalia quæ regna in ſolitudinem & ciuitates redocere poſſunt remedia quædam adferri poſſunt humana & diuina : humana , quando illa vel conſumuntur , vel repelluntur arte & armis humanis , & venationibus.

Quemadmodum ferunt in Anglia nullos inueniri lupos , quòd cùm illi graſſarentur paſſim, præmia fuerunt conſtituta capientibus : ratione quorum tot capti ſunt vt vel genus defecerit.

Orion ob prædam magnam capturámq; multiplicem ferarum, Helicem inſulam cicurem reddidit antea incultam:teſte Parthenio in Eroticis.

In Cyrenaica etiam regione lex eſt , ter anno debellandi locuſtas.Primò oua obterendo,deinde fœtum , poſtremò adultas : pœna deſertoris conſtituta , in eum qui ceſſauerit. Et in Lemno inſula, certa menſura præfinita eſt,quam ſinguli enecatarum ad magiſtratus referant: Graculos quoque ob id colunt, aduerſo volatu occurrentes earum exitio. Necare & in Syria militari imperio coguntur. vt narrat Plinius libro vndecimo,capite vigeſimonono. Et certum eſſe idem refert libro octauo capite quinquageſimoquinto; Baleaꝛicos aduerſus multitudinem cuniculorum ab Auguſto petiiſſe, auxilium militare. Inuiolabiles habebantur Ibes apud Ægyptios inimicæ animalibus , quæ peſtem alioquin niſi ab illis deuorarentur adferebant & exitium. Ibes,inquit Cicero 2. de natura deorum , maximam vim ſerpentium conficiunt , cùm ſint aues excelſæ , rigidis cruribus corneo procerόque roſtro : auertunt peſtem ab Ægypto,cùm volucres angues ex vaſtitate Libyæ vento Africo inuectas interficiunt atque conſumunt.

Acridophagi Æthiopiæ populi , deſerto conterminí qui vexantur flante Zephyro & Libyco veris tempore locuſtarum multitudine . penitus conſumerentur , niſi artificioſè ignibus eas comburerent b.

5 Aliud eſt diuinum remedium,quando eius ira & permiſſione per dæmonem ſæpe animalia immittuntur , ad eius opem confugere. Sic tempore Moſis , Deus multiplicauit ſigna & oſtenta ſuper Ægyptum ob duritiam Pharaonis , qui dimittere nolebat eius populum, & immiſit ranas, cyniphes,muſcas , & ad preces Moyſis ſuſtulit c. Plinius d , peſtem locuſtarum dixit eſſe iram deorum, & ſæpe in Italia populum ad Sibyllina oracula confugiſſe , vt remedia à Deo quæreret inopiæ metu. Et inter Chriſtianos auxilium à ſacris orationibus exorciſmis, & aliis Eccleſiaſticis ritibus petitur.

Dixit Deus Leuitic. 26. *Si non feceritis mandata mea mittam in vos beſtias agri quæ conſumant vos & pecora veſtra.* Et Deuteronom. capite trigeſimoſecundo verſic.vigeſimoprimo & ſeq. *Ipſi me prouocauerunt in eo qui non erat Deus , & irritauerunt in vanitatibus ſuis : & ego prouocabo eos in eo qui non eſt populus, & in gente ſtulta irritabo illos,ignis ſuccenſus eſt in furore meo , & ardebit vſque ad inferni nouiſſima : deuorabitque terram cum germine ſuo , & montium fundamenta comburet , congregabo ſuper eos mala , & ſagittas meas complebo in eis , conſumentur fame & deuorabunt eos aues, morſu amariſſimo. Dentes beſtiarum immittam in eos cum furore trahentium ſuper terram atque ſerpentium. Foris vaſtabit illos gladius, & intus pauor,&c.*

Et qui eiecerunt vrſi de ſylua,qui necarunt quadraginta duos pueros irridentes virum Dei Eliſæum, dicentes, aſcende calue , idq́ue ad maledictionem Eliſæi, 4. Reg.cap.duodecimo verſiculo vigeſimotertio. Et Leo Prophetam non implentem iuſſum Dei necauit relicto intacto eius aſino e.

Admonuit Deus hæc eſſe & immitti quoque per ſe in terrorem delinquentium , & ad vtilitatem ſui populi,exaltationémque ſuæ gloriæ Exodi capite vigeſimotertio verſu vigeſimoſeptimo, *Terrorem meum* , inquit , *mittam in præcurſum tuum & occidam omnem populum ad quem ingredieris : cunctorúmque inimicorum tuorum coram te terga vertam , emittens crabrones priùs qui fugabunt Hanæum & Chananæum , & Ethæum , antequam introeas,&c.* Repetitur Deuteron.capite ſeptimo verſic. vigeſimo.

Cúmq; renunciatum fuiſſet regi Aſſyriorũ leo-

a ca. ferus de verbo. ſignif.

b Diodo Sicul. li. 4 ca. 3.

c Exod. cap 8.
d lib 11.c.29

e 3. Reg. ca.13. verſ.14.

nes interficere Babylonios traductos in Samariam, quòd ignorarẽt ritum Dei veri, miſit vnum de ſacerdotibus Iſrael captiuis, ad inſtituendum iuxta legem Dei eum tranſlatum populum vt mederetur huic malo a.

a 4. Reg. ca. 17. verſ. 26. & ſeq.

Non ignoro diuinæ potentiæ incredulos hæc omnino non probaro, ſed nihil mihi cum atheis, non magis quam cum Pharaone, qui non credidit iiſdem mirabilibus donec inuolutus aquis interiit cum ſuis. Veritas rerum non pendet ea opinione ſingulorum, velint autem aut nolint hæc ita ſicta eſſe & fieri conſentiunt omnes rationis & ſpeculationis naturæ cõpotes, qui non naturali vi, ſed ſupernaturali accidere annotarunt. Si quæras iudicij Dei cauſam, hanc habe mihi notiorem: quia illi ita iuſtiſſimè placuit, & quia quemadmodum vult ita poteſt, & omnia ex arbitrio diſponit, ſiue nobis cauſa cognita ſit ſiue incognita. Nec minùs hoc credibile eſſe nobis debet, quam quod refert Plinius libro octauo capit. 59. quædam animalia indigenis innoxia, quæ aduenas interimunt, ſicut ſerpentes paruos in Tyrinthe quos terra naſci proditur. Item in Syria angues circa Euphratis maximè ripas dormientes Syros non attingere, aliis cuiuſcunque gentis infeſtos, auide & cũ cruciatu exanimãtes. Vt contrà in Latino Catiæ monte Ariſtoteles tradit, à Scorpionibus hoſpites non lædi, indigenas interimi.

6 Sunt exorciſmi in Eccleſia aduerſus huiuſmodi animantia, imo & contra illa fit iudicium eccleſiaſticũ & condemnatio ſolemnis, vt docet doctor Fœlix Malleolus, tracta. de exorciſmis: fuſiſſime Bartholom. Chaſſanæus conſil. 1. in cuius parte finali num. 124. & ſequentibus, refert ſententias, quas ſe vidiſſe teſtatur, maledictionis & anathematizationis murium, limacium, & ſimilium animaliũ, prolatas ab Officialibus Heduenſi, Lugdunenſi & Matiſconenſi, & formam proceſſus. Fœlix etiam Malleolus dicto loco narrat, proceſſum & ſententiam epiſcopi Lauſannenſis cõtra anguillas nocẽtes, quas omnino ex lacu exorciſmo pepulit, vt etiam nunc nulla ibidem inueniatur. vt & tradit Beatum Heremitam, Pruminnium, inſulam Sancti Marci prope Conſtantiam (quam Germani vocãt Reichenauvve in Bodenſee,) venenoſis coninquinatam vermibus, totaliter mundaſſe ſuis precibus. Et quod mirabilius eſt, narrat in diœceſi Curienſi prouinciæ Maguntinæ, inter mõtes Germaniæ eminentiores, terram eſſe aſperam, in qua ſint vermes dicti Germanis luger, qui in ius vocati fuerunt, ideo quòd inſigni pernicie ſata afficerent: eorum autem procuratorem pepigiſſe cum populo, quòd non expellerentur à ſuis poſſeſſionibus, niſi ipſis conſentientibus alia ſibi deſignarent loca iudicialiter, & ita factum quoque eſſe, & ita hodie ſeruari, vt ipſis vermibus quos vocant cantharidas ſeu limaces, per annos ſingulos in tempore ſuo terræ portio certiſſima reſeruetur, quò conueniunt, & nullum in poſterum alium vexant. Simile factum videtur quod Cælius refert lib. 24. cap. 4. ex Apoſtolo, Venetos in Ionia, Adriatico mari appoſitos ſub ſementis tempus ſolitos cum graculis depaciſci, vt libis obiectis cum maza, quæ illis forent ligmata ne ſemina perfoderent omnino vel legerent, illóſque ſtetiſſe dictis legibus. Inſtitutæ ſunt litaniæ & ſupplicationes publicæ minores ante aſcenſionem Domini ab Epiſcopo Viennenſi Mamerto ad placandam iram Dei, quo tempore lupi & feræ animantia in ciuitates

A vſque prorumpentia, plures perimebant, frequentibus terræ motibus, vt ſcribit Burcardus li. 13. Decretorum ca. 7. ex concil. Aurelianenſi cap. 6. Caſſij montis incolæ precibus à Ioue impetrare ſolebant, Seleucidum auium aduentum, fruges eorum locuſtis vaſtantibus, vt ſcribit Plinius lib. 10. cap. 27. Cùm Sicyoniorum ouilia lupi vaſtarent, Apollo monſtrauit quo loco aridum quoddam lignum iaceret: cuius corticem carnibus commixtum cùm ex eodem oraculo lupis Sicyonij appoſuiſſent, ſtatim illi interempti ſunt b. Oraculo etiam didicerunt Aſtypalæi, cùm eorum ſata ingens cuniculorum multitudo corrumperet, canes nutriendos eſſe venaticos, quibus intra anni ſpatium ceperunt leporum ſex millia. Athenæus lib. 9. cap. 10.

b Pauſanias in Corinth.

7 Contra ſtrages, peſtẽſve, aut alios morbos populares, principum & magiſtratuum erit diliB gens cura, prouidere vt omnia ſint cadaueribus putridis, fecibus inſepultis libera, ſint cloacæ purgatæ, ſtagnantes aquæ vacuatæ, annona incorrupta, longè ab hiatibus terræ peſtiferis & venenoſis ciuitates ſint exædificatæ, & aëri & ventis, prout Vitruuius admonet, ſalubribus, expoſitæ, & medicorum vti arte & præceptis quanto ocyùs & prudentiùs poterunt.

Cum hac cura, adhibendæ etiam ſacræ ſupplicationes. Nemo enim dubitat & flagellum Dei eſſe peſtem, ea tribus illis grauiſſimis oblatis Dauidi, nempe peſte, bello, & fame, ad expiationem ſceleris eiuſdem.

Quemadmodum & apud Romanos etiã ethnicos, ea de cauſa fiebant ſupplicationes ſolemnes ad puluinaria eorum quos deos arbitrabantur.

8 Quòd ſi quæ alia rempublicam, principatum, regnum, ciuitatem inconſideratò, vel alia Dei C voluntate, opprimant ineuitabilia: tunc cum gratiarum actione hoc vnum ſupereſt remedium, Dei voluntatem æquo animo pati ſine querela & diuini iudicij reprehenſione, exemplo confeſſionis regis Manaſſes, qui pulchra confeſſione c, ſibi culpam & cauſam deſolationis regni. & peccatis populi ſui, adſcribit.

c 2. Paralip. c. 33.

Conſiderare debent homines, quod etiã ethnici fatentur, (vt ait M. Terentius in Eunucho) omnium rerum eſſe viciſſitudinem; interq; mortales nihil perpetuum eſſe, ſed mutationibus ab aliis ad alios transferri imperia, opes, gloriam, voluptates & reliqua quę incommoda aut commoda eſſe poſſunt, & vt ait Homerus d.

d Iliad. 6.

[illegible]. *Communis Mars, inq́, vicem perimit perimentem*, atque victoria ſeu [illegible] dicitur [illegible], nunc in hanc, nunc in alteram partem inclinans.

D Alexander Magnus, vt refert Iuſtinus lib. xj. in Perſas profecturus & in Aſiam priuſquam vlla nauis littore excederet, hoſtias cæcidit petens victoriam bello, quo toties à Perſis petitæ Græciæ vltor relictus eſſet, quibus longa iam ſatis & matura imperia contigiſſent, quocunque tempus eſſet vices excipere, meliùs acturos.

9 Fruſtra cum fato, id eſt, diuino decreto pugnatur, nihil mutationis periculo exceptum, non terra, non cœlum, neque totus hic rerum omnium contextus, quamuis Deo agente ducatur, ſemper tenebit ſuum ordinem, ſed illum ex hoc curſu dies aliquis deiiciet. Certis cuncta eunt temporibus, naſci debent, creſcere, extingui, & vt Seneca ait e. ita fato placuit, nullius rei, eodẽ ſemper loco manere fortunam.

e in conſolat. ad Helu.

a Amm. li. 23.

nam. Et Ammianus Marcellinus a, nulla vis humana aut virtus meruiſſe vſquam potuit, inquit, vt quod præſcripſit fatalis ordo, non fiat.

Quid enim obſiſtere voluntati Dei poteſt, cum ipſe ſit omnipotens, aut quid iuſtum videri poterit aut recte conſultum, quod aduerſetur decreto illius qui author ſapientiæ & ſapiētia ipſiſſima, & abſolutiſſima iuſtitia! vt rectiſſime Nicephorus Gregorius b dixerit, vbi diuina prouidentia non commilitat conſiliis actionibuſque hominum, malus iis exitus obuenit, & cogitationibus valde aduerſus. Nam tunc neque vir conſultus, conſultus eſt, nec fortis, ſed etiam ſapientiſſima conſilia inſipienter deſinunt, & generoſa maximè ac fortia facta, turpem & infamem exitum conſequuntur. Sic ſub nomine fortunæ, Liuius obcæcat animos fortuna, vbi vim ſuam ingruentem frangi non vult.

b Nicephorus Gregoras li. 7.

B Ex ipſis factis homo diſcere debet, quæcunque cooperantem & commilitantem nō habet ſupernam dexteram, his terram & mare & aërem aduerſari, tanquam fugitiuum aliquem Dei & iuſtitiæ violatorem, efficaciter perſequentia.

11 Bone Deus, quot modis ſupercilia & cacumina montium vicina nubibus, diuina poteſtas fulminibus deiicit! quot ciuitates, regiones, & regna aquarum miniſterio ſuſtulit! quot ſplendidiſſimas terræmotu ſubruit! quot aratro hoſtis inſolentiſſimi exaratæ! Iam inquit Pauſanias in Arcadicis, omniū quas vnquam Sol aſpexit vrbium maxima, nihil præter muros reliqui ſuo tempore habebat, & vt D. Hieronymus ſcribit lib. 5 commentario. in Eſaiam ca 14. olim orbis domina funditus euerſa, murorum ſuorum ambitu omnis generis beſtias excluſis hominibus continebat Regia Aſſyriorum Niniue funditus euerſa: Et Nicena, quæ Troicis temporibus omni Græciæ imperabat, & Ægyptiæ Thebæ, quæ cunctas vrbes opum magnitudine antecellebāt. Pauſ. in Archad. atque, vt idem ait, Megalopolis, Arcadiæ Metropolis, fœderis religione neglecta: oppreſſa à Cleomene Lacedæmoniorum rege: Corinthus, Carthago, Tyrus, aliæque pene infinitę pręſtantiſſimę populoſiſſimæ ciuitates quæ olim floruerunt, nūc nec veſtigia poſt ſe reliqua habent, vel ſunt ferarum, ceruorum, aprorum, & beſtiarum luſtra: aliquando honore, nunc horrore & abominatione conſpicuæ. Delicta, peccata, ſuperbiam, non tantum Deus pauperum & perſonarum ſingularium, ſed etiam regum, imperatorum, rerum publicarū, ciuitatum, vniuerſitatum vindicat, manu ſua potentiſſima, in ictu oculi, modis pluribus, igne, ſulphure, vt teſtantur ciuitates Sodomorum aquarum illuuie, vt tempore Noe Deucalionis, & teſtatur Zelandia, Holandia: gladio inimicorum & ſeruorum ſuorum, vt per Moyſem & Ioſuam nationes expulit: & Amorreorum vrbes, Macedam, Lebnam, Lachim, Eglonem, Hebronem, Dabit, Haſſor, Hais, Hiericuntem, Sichema, incendit euertit, deleuit omnibus ad internecionem cæſis c.

C

c Ioſue cap. 6. 8 9. 11.

D

12 Breuì etiam tempore eradicat Deus regum & principum illuſtres familias, & nouos homines in locum earum excitat, rurſuſque eas deiicit, auget & renouat vt ſibi videtur, & quo tempore ſe tutas & inuiolabiles putant habere ſedes, tunc lapſu ſubito eas ſuberti animaduertimus, vt Dei optimi maximique gubernationem & prouidentiam inuiti, qui ſibi aliquid eſſe videntur, cunctaque ſubiecta ſe habere putant, fateantur. Sic paucis annis tota ſtirps Saulis regis primi Iſ-

A raelis deleta, Regia ipſa ſtirps Dauidis ab Athalia Achabi filia, & Iorami Iudæorum regis vxore, impia muliere, propemodum deleta, cæſis omnibus Ochoziæ filij ſui liberis, ſolo Ioa infante excepto d. Tota domus Achab Iſraelitarum regis cum ſeptuaginta filiis à Iehu ſublata, qui in regnum ſucceſſit e, Nadab Ierobnami regis Iſraelitarum filius cum vniuerſa ſtirpe à Baſa Iſachariano interfectus f. Sed poſt 24. annos à regno occupato, filius eius Elam regni ſucceſſor à Zambri quadrigariorum duce in conuiuio ebrius interfectus omnino vna eius ſtirpe deleta g, Artaxerxes Perſarum rex, quamuis moribus trux & ſanguinarius, per Bagram Spadonem præfectum mille militum eius, veneno ſublatus, cum omni proſapia dehinc vi illata h Aſamonæorum genus, quod imperabat Iudæis a tempore Iudæ Machabæi, ſublatum omnino per Herodem Antipatri filium

d iiij. Reg. 11.

e iiij. Regum 6. & 10.

f iij. Reg. 15.

g iij. Reg. cap. 16.

h Diodor. Sicu. lib. 17.

B Plebeium, qui vſurpauit regnum poſt annum 126. eius regni i. Et rurſum Herodis magni numeroſa propago & ſoboles, intra centum annos interiit, exemplo memorabili parentum improbitatem etiam in ſeros nepotes graui vindicta redundare, vt ait Ioſephus l. Mauricij imperatoris tota ſtirps deleta, a Phoca tyranno, Omitto reliquos quorum numerus non patitur in præſenti epitomen.

i Ioſeph. lib. 14. antiquit. 8.

k lib. 18. antiquit. cap. 7.

12 Pulchre etiam in principio in diebus Heſiodus de Deo.

Ῥέα μὲν γὰρ βριάει, ῥέα δὲ βριάοντα χαλέπτει.
Ῥεῖα δ' ἀρίζηλον μινύθει καὶ ἄδηλον ἀέξει.
Ῥεῖα δέ τ' ἰθύνει σκολιὸν, καὶ ἀγήνορα κάρφει.
Ζεὺς ὑψιβρεμέτης, ὃς ὑπέρτατα δώματα ναίει.

Facile enim extollit, facile etiam elatū deprimit.
Facilè pręclarum minuit, & obſcurum adauget.
Facileque corrigit incuruum, & ſuperbum deſiccat:
C *Iupiter altitonans, qui ſupremas domos incolit.*

Atque Homerus Iliad. 8. inducit appoſite Iouem in lancibus impoſita fata Achiuorum & Troianorum expendentē, & Achiuorum lancem traxiſſe in terram fatum Troianorum: vnde & finis ab Achiuis eis impoſitus Deo expendente. Ipſe autem Deus qui ſtateram in manu & poteſtate habet, in eam partem quam ſibi placuerit inclinat, quod & Theognis in ſententiis annotauit.

Ζεὺς γὰρ τὸ τάλαντον ἐπιρρέπει ἄλλοτε ἄλλῳ,
Ἄλλοτε μὲν πλουτεῖν, ἄλλοτε δ' οὐδὲν ἔχειν.

Nunc etenim huic libram inclinat, nunc Iupiter illi.
Vt modo ſis diues, nil modo poſſideas.

Et proinde cùm Dei voluntas erit, & tollere principes, & mutare reſpublicas, vel omnino memoriam illarum abolere, prudentium hominum

D erit: non reluctari & ſequi. Atque hæc eadem intentio ſtabilientis ex initio reſpublicas eſſe debet humana prudentia ad Dei laudem & ſalutem ſocietatis humanæ, ita leges diſponere, vt omnino & prouentus & emendatio & conſeruatio aut mutatio Dei voluntati relinquatur, qui, prout expedite videtur mortalibus ſua ineffabili prouidentia omnia ſuauiter diſponit. Sicque, vt tradit Arrius in Encomie. Epicteti cap 78. Epicteres optime præſcripſit ὅστις ἀνάγκῃ συγκεχώρηκε καλῶς, σοφὸς παρ' ἡμῖν καὶ τὰ θεῖ' ἐπίσταται. id eſt, *Neceſſitati qui probe ſe accommodat, ſapit eſtque rerum diuinarum conſcius*, ἀργαλέος γὰρ, inquit Homerus, Odyſſ 8. τ' ἐστὶ θεὸς βροτῷ ἀνδρὶ δαμῆναι. *Ardua res homini mortali, vincere numen.* prægrandia animalia fulmine Deus ferit nec ſinit inſoleſcere, parua vero nihil lædit. Apparet admirabilis Deus dum eminentiſſima quæque deprimit, vnde & ingens exerci-

tus ab exiguo profligatur, quoties Deus iis in **A** quos ſæuit inicit aut metum aut tonitruum. Propterea quidam ſecus ac dignitas ſua poſtolabat, ſuperbia in calamitatem inciderunt, quia Deus nemmem alium quam ſeipium ſinit magnificè de ſe ſentire Deus ſuberbis reſiſtit: & qui, dignitatem nempe à Deo acceptam, ad authorem non referunt, velint nolint eum dominum prædicare coguntur.

Solet eſſe in rebus publicis. & regnis, & principibus ipſis, quædã præpoſtera lætitia ex abundantia & nimia pace, & otio, & opibus, quam Deus, aliquando bellis, calamitatibus & flagellis corrigit vel tollit, vt fructus hilarior animabus accedat: non ſecus quàm ſolent agricolæ luxuriantibus ſegetibus, immiſſis in agrum pecudibus aut iumentis, corrigere, quod illi vocant depaſcere. Sic enim Virgilius.

Luxuriem ſegetum tenera depaſcit in herba.

DE REPVBLICA

ſiue,

DE ALIIS MVTATIONIBVS, INNOVATIONIBVS, transformationibus, & interitu Rerumpublicarum & principatuum, vel regnorum.

LIBER XXII.

De mutatione Rerum publicarum vnius formæ in aliam, paucorum & optimatum in genere: & de cauſis eius ſpontaneis vel violentis quibuſdam.

CAPVT PRIMVM.

CVM hactenus dictũ **B** fuerit, de naturali & fatali interitu & mutatione rerum publicarum: Sequitur dicamus, de mutationibus quæ accidunt ex parte perſonarũ, & adminiſtratione earum, vel contempta, vel neglecta, vel alterata. Sicut enim corpora ſingularia contempta tendunt ad morbos: & morbi non curati, ad interitum: Sic contigit in republica neglecta paulatim quædam immutatio, quæ ſi non curetur & emendetur, ad corruptionem &, interitum facilè eam perducit: fit enim formæ immutatio, & hinc ſequitur eius quod erat deſtructio. Et Xenophontis teſtimonio a. omnium rerum publicarũ mutationes. morti ſunt obnoxiæ. forma eſt quæ dat eſſentiam vel eſſe, vt dicunt, rei, Faciliſque eſt lapſus. niſi diligenter forma conſeruetur. [illegible] b *euſmodi mortalium ſunt res, vt nunq in eodem ſtatu maneat.*

a Xenoph. hiſt. rerum Græcarum.

b Euripides in Ione.

2 Sic monarchia & legitimus principatus, degenerat in tyrannidem, quoties legitimus princeps incipit potius ſuas priuatas res & negotia, quam populi curare, furiosè iniuſtéque dominatur: vt contrà, tyrannis mutatur in legitimum principatum, ſi quando tyrannus omiſſis propriis commodis. magis res populi & ſalutẽ eius, quàm **D** propria ſollicite tractat, remiſſa crudelitate, patris & boni paſtoris officium tenet, volentique populo modeſte & iuſte imperat.

3 Secundo loco, ex incremento & decremento perſonarum qui ſtatum reipublicæ conſtituũt, ſequitur neceſſariò mutatio formæ. Vt quando à Iapigenſibus Tarentini ſuperati, amiſſa magna parte nobilitatis, ex optimatum principatu, peruenerunt ad popularem ſtatum c. Et codro vltimo rege Athenienſium mortuo, ſeu in prælio necato, deſiit Athenis monarchicus ſtatus d: & mutatus in aliam formam reipublicæ. Monarchiæ à potentioribus ſubiugatæ, nouam formam gubernationis ex illorum arbitrio ſuſcipiunt, legéſque ſequi coguntur: & ſic ex regnis fiunt prouinciæ: ex principalibus democratiæ, & contra.

c Ariſtot. lib. 5. Politic. c. Iuſtinus lib. 2. d Heraclides in politiis.

Theopompus Spàrthanorum rex primus inſtituit, vt Ephori Lacedæmone crearentur, futuri poteſtati regiæ oppoſiti: ſicuti Romæ, Tribuni plebis conſulari poteſtati fuère obiecti. Imminuit ita poteſtatem regiam Theopompus, & ſtatum monarchicum e.

e Plutarch. in Lycurgo. Val. Max. lib. 4. c. 1.

4 Status gubernationis paucorum, mutatur maximè per duos modos manifeſtos: vnus, ſi ipſa iniuria afficiant multitudinem: alius, ex ambitione opulentorum. Quando in primo caſu. pauci **C** iniuria afficiunt multitudinem cui dominãtur, ſeditio naſcitur. & tum maximè, ſi ex numero paucorum. dux vnus ſit qui fingat ſe fauere multitudini. Facile occupat tyrannidem armis à plebe ſibi conceſſis. Sic Lagdamis, in Naxo, Naxiorum inuaſit Tyrannidem f. Ita & Cyrus rempublicam mutauit in monarchiam g. Stultus valde atq; imprudens populus qui vt iniurias interdum leues à quibuſdam illatas vindicet, temerè vltionis ducẽ ſibi eligit. qui poſtea ei omnem libertatem cepit. immemor Apologi equi: qui quum vindicari ſe à ceruo cuperet. auxilium ab homine poſtulauit, & vindictæ conſequendæ cauſa ſibi iniici ab eodem frenum paſſus eſt, quod debellato ceruo in poſterum ferre coactus eſt.

f Ariſt. l. 5. polit. c. 6. g Heraclides in Cymmeniorum politia.

5 Alius autem modus mutandæ formæ reipublicæ, qui ab ambitione paucorum imperantium procedit, cauſam habet: quod pauci tantùm ſint, & certi qui honorentur Magiſtratibus, opulenti verò non honorentur, qui ideo diſſoluere conantur paucorum ſtatum, vt ipſi quoque honorum participes fiant aliquando. Quemadmodum contigit Maſilienſibus, in Iſtro, in Heraclea h. In Iſtro quippe paucorum gubernatio ad populum recidit, ſeu in democratiam, apud Heracleam à paucioribus ad ſexcentos peruenit: & apud Cymmenſes Pheido, vir magnæ exiſtimationis, pluribus

h Ariſtot. prædic. loco.

bus rempub. diſpartiuit:ea lege impoſita, vt quilibet equum alere cogeretur. Prometheus verò ſtrenuus & dicendi peritus, mille rempublicam gubernandam commiſit a. Pariter Principatu Rheginenſium, in Ariſtocratiam conuerſo, mille optimates electi qui rempub. regerent.

a Heraclid. in pr... loco. vbi & de Rheginenſibus quæ ſe ponuntur.

Concitarunt inter ſe nobiles ſeditionē in paucorum potentia apud Gnidios, & mutarunt eius ſtatum, ex eo quod pars eorum ab honoribus excluderetur: ſi quidem pater filium impediebat: nec niſi qui ſenior eſſet, honorabatur. Quare inſurgens populus per eorum diſcordiam, & ducem nactus ex ipſa nobilitate, irruens peruicit: erat enim imbecillis aduerſa pars b.

b Ariſtot. vbi ſupra.

6 Paucorum etiam gubernationes interdum mutantur ex ſeipſis, dupliciter.

Quandoque enim qui ex illis moliuntur principatum, ex numero paucorum ſibi alios coniungunt, vt fecit in triginta, Charicles Athenis: & in quadringentis Phrynichus. Quandoque qui ſunt ex paucorum numero vindicant ſibi plebem quod ſæpe accidit, quādo à plebe eliguntur Magiſtratus. In quo caſu nobilitas plebem colit vt ſuffragia promereatur: vt apud Lariſſam, Abydum, & Romanos aliàs, & alibi, vbi candidati nobiles plebem multis modis aucupabantur. vt eius calculis poteſtatem, (qua plerunque poſtea in perniciem populi ipſiúſque quoque nobilitatis abutebantur,) faciliùs conſequerentur. Plebs autem exterioris honoris ambitioſa, pecuniis & beneficiis, imò pollicitationibus ineſcata, opinione mobilis, inclinās in eam partem qua ſibi lucrum obuenturum ſperat, aut quandam ſpeciem libertatis, præſentibus inhærens, futura non conſiderans leuiter in ambitioſorum & fraudulentorum hominum decbuat & conſentit ſententiam. Notæ ſunt Tribunorum plebis Romani factiones, & quomodo prætextu defenſionis populi, ſibi pecunias pararent, & in perniciem & odium nobilitatis & iniuriam, patrumque contemptum, ſibi poteſtatem viurparent.

c Plat. Ariſt. l. 5. polit. c. 10.

Allicit porrò c multum ad ambiendos Magiſtratus & contentiones pro ipſis ſuſcipiendis honor & lucrum ex illis. vt ideo curandum ſit in paucorum adminiſtratione, ne lucra ex Magiſtratibus proueniant: Nam ferunt leuius qui excluduntur a republica, & gaudent qui ſua agere non impediantur: vt contra, ſi exiſtiment eos qui Magiſtratum gerunt ex republica ditari, duplicem capiunt moleſtiam: & quòd ab honore excludantur, & quòd à lucro.

7 Rurſum fit gubernationis mutatio in bello & in pace In bello quidem quòd ipſi populo diffidentes, conducto milite vti compelluntur, & qui militibus præficitur ſæpe Tyrannidem inuadat, vt Corinthi Timophanes: apud Romanos, Sylla, Iulius Cæſar, & alij: & ſi plures præficiantur, ipſi ſibi potentiam parant qui regunt populum, recipiant alios in communionem reipubl. quoniam neceſſitas vrget populo vti.

8 In pace autem, diffidentia quam de ſociis concipiunt pauci adminiſtrantes, tradunt cuſtodiam conductis militibus, præficiuntque illis virum aliquem qui ad neutram partem magis inclinare videatur: At iſte plerumque fit Dominus vtriuſque partis, quod accidit in Lariſſa vrbe, Leucadenſibus.

9 Mutatur & paucorum gubernatio, quando qui gubernant prodigè viuunt, & ſupra reditus & facultates expendunt: & vbi in luxum patrimonium profuderunt, res nouas moliuntur, tyrannidem vel ſibi ipſis, vel aliis concipiunt, more piſcantium anguillas, quas plurimùm capiunt turbatis priùs aquis. Ita Hipparinus Dionyſium Syracuſis induxit. & Amphipoli Cleotimus Chalcidenſes colonos: & cùm veniſſent, ſeditionem cum illis contra diuites fecit, & in Ægina, qui negotium id charitati fecerat, res nouas molitus eſt, propter huiuſmodi cauſam d.

d Ariſt. l. 6. politicor. c. 6.

Solent & inopes, qui ſibi Tyrannidem quæſitam conſeruare nequeunt, potentiores huic machinæ dolos admouere: vel fraudulenter vel venditione reipublicę, quæ conuenientiori quam proditionis homine appellari non poteſt.

10 Commune etiam eſt huic paucorum adminiſtrationi cum cæteris adminiſtrationibus, propter iniuſtitias, exceſſus, & defectus in dominatione, mutari & tolli.

11 In optimatum quoque republica, iidem propemodum morbi & mutationes graſſantur: quòd in hac vt in illa paucorum, & pauci gubernant, & contingunt ſeditiones, cum alij paupertatę premuntur: alij diuitiis abundant, quòd maximè ex bello accidit. Vt Lacedæmoniis in Meſſenenſi bello: Exhauſti quippe per id bellum ac pauperes facti, quidam cenſebant ciuibus agros æqua portione diuidendos, alij nequaquam.

Euenit quoque, aliquem ex optimatibus magnum & potentem, maiorem fieri, ac ſolum dominari velle: vnde mutatur ſtatus reipublicæ: vt apud Lacedæmonios factum videtur, per docem belli aduerſus Medos: & apud Carthaginenſes per Hannonem.

De mutatione Democratiæ ſeu ſtatus popularis in aliam formam: & de cauſis.

CAPVT II.

POpularis ſtatus recipit præcipuè mutationem, propter eorum qui veluti duces ſe præbent populo perfidiam: dum priuatim egregium quemque calumniantur, compellentes ita conſpirare: publicè verò multitudinem irritant. Et hoc modo apud Coum popularis ſtatus interiit. Nobilitas enim ob paucitatem eorum qui populum ducebant, conſpiratione facta regimen ciuitatis arripuit. Apud Rhodum potentes retinentes ſibi pecunias quæ militibus ſolui debebant: irritarunt per triennium claſſis præfectos, qui cùm ſine pecuniis etiam ex lege nauigare cogerentur, rebellarunt, veriti pœnam iudicij, & conſpirationem inierunt ad popularem ſtatum euertendum. Apud Megarenſes etiam, ductores populi, quò pecunias ex bonorum publicatione haberent, illatis iniuriis nobilitatem expulerunt: illi verò facta exulum multitudine, in vnum conuenientes prœlio ſuperiores euaſerunt. oppreſſoque populo potentiam paucorum conſtituerunt, & periit popularis ſtatus. Contigit idipſum apud Cumas in populari ſtatu, quem deſtruxit Thraſimachus.

2 Nati & plures tyranni ex popularibus hominibus, qui dicentes ſe inimicos eſſe nobilitatis, ſibi peperere potentiam. Fiebant enim tum duces qui abundarent in populo, itidémque patroni qui plebem ſibi deuinciebant, & viri militares ſic prius alligabant populum ex inimicitia aduerſus opulentos e. Vt Athenis Piſiſtratus per factionem aduerſus Pædiacos ſuſceptam: Et Megaris Theagenes armentis opulentorum occiſis, quæ iuxta flumen repererat paſcentia. Et Dionyſius

e Ariſt. 5. polit. c. 5.

ſius accuſans Daphnæum & diuites, metuit Tyrannidem Syracuſis obtinere, propter inimicitias nobilitatis, ſibi fide à populo præſtita tanquam ipſe popularis eſſet.

Fit & de induſtria à rectoribus populi proditio ficta ſtatus, dum ſibi vel alteri Tyrannidem parant. Cùm enim duo ſint præcipue quibus popularis ſtatus definitur, nempe poteſtas ſumma populi, & libertas: quando in his erratur, mutatio fit. Quare ſi poteſtas ſumma a populo in tyrannum tranſit, iam populo non eſt amplius poteſtas nec libertas dum legibus alienis ſubiicitur.

3 Oritur & cauſa mutationis ſtatus popularis, ex ſeditionibus & diſcordiis ciuium. Sic enim ſeipſos perdunt, & aduocant aliunde potentiores in auxilium, qui poſtea dominãtur. Ita popularis ſtatus diuiſus apud Heſtiæam, Mytulenem, Phocenſes, Delphos, Epidamnos a.

a Ariſtot. lib. 5. Polit. c. 4.

4 Sed frequentior cauſa quæ perdidit popularem ſtatum, fuit nimia licentia a populo magiſtratibus conceſſa, quã facilè in tyrannidem conuertunt. Per arma enim quæ pro defenſione reipublicæ à republica ſuſcipiunt, iam parata, inermi populo facile imperant, & Craſſi Pompeij, & Iulij Cæſaris triumphi, præclaráque acta nauata pro Republica Romana, cuius miniſterio, opibus, militibus: dignititatibus gloriam ſibi pepererant, & vt loquar cum Floro, b nimia fœlicitas eorum, genuit ambitionem, per quam ſublato populari ſtatu ſibi dominationem vindicarunt: & demũ inter ſe diſſidentes, vt conſortis impatiẽtes, viam pararunt ad monarchiam. Addit & his aliis ex cauſis Suetonius, c turbaſſe rempublicam Iulium Cæſarem, nimirum ne eorum quæ primo conſulatu aduerſus auſpicia, legéſque fecerat, & interceſſiones, rationem reddere cogeretur, vbi exercitum priuatus dimiſiſſet.

b Florus lib. 4. rer. Roma.

c In Iulio Cæſare. c. 30.

5 Proſperè res à gubernatoribus geſtæ, aliquando etiam inducunt populum ſponte ad deferendum adminiſtratoribus principatum, & ad mutandam reipublicæ formam. & è diuerſo: ſucceſſus rerum geſtarum, ad populum rempublicam reuocant, vt apud Argiuos, nobilitas, quòd in prælio contra Lacedæmonios apud Matiniam vrbem commiſſo magnam famam conſequuta erat, popularem ſtatum delere tentauit. Athenis Areopagi conſilium per tempora belli Perſarum famam conſequutum, reipublicæ gubernandæ formam videtur ſeueriorem feciſſe: vt apud Romanos authoritas Senatus, & apud Syracuſanos contra, multitudo vrbana, quòd cauſa victoriæ belli aduerſus Athenienſes videbatur fuiſſe, rempublicam mutauit in popularem ſtatum. Chalcidenſes quòd ſimul cum nobilitate ad occidendum Phoxium tyrannum plebs inſurrexiſſet, ſtatim reipublicæ gubernationem ſuſcepit. ſimiliter apud Ambraciam populus vna cum aggreſſoribus Periandro tyranno expulſo, in ſeipſum gubernationem conuertit. Populus per vim, & dolum, & vim ſubiicitur, at vbi ſe ſuperiorem putat, parum cedit. Sed potiùs dolis decipitur, quam vi externæ cedit. nam vbi dolus infertur vix ſentit, at vbi captus eſt fruſtra reſilire tentat, & ſeruire cogitur. ſicuti cum quadringenti viri Athenienſium rempublicam ſuſceperant, aſſerentes, quòd Perſarum rex ad pecunias ad bellum contra Lacedæmonios ſubminiſtraret, & in eo mentiti poſtea vi retinere gubernationem conati ſunt. d

d Ariſtot. 5. Polit. c. 4.

6 Indulgentia etiam nimia magiſtratuum, vel præpoſitorum electorum a populo dat occaſionem mutandæ reipublicæ: & illa tanquã dulci veneno ſeipſum populus perdit, & gradum facit ad principatũ. Sic qui magiſtratus ambiũt in Democratia in omnibus ferò obſecundãt populo, & eo rẽ deducunt vt populũ faciant dominum legum, quo facto nihil poteſt pernicioſius accidere ſtatui politico. Nam ſolis legibus mobilitas populi veluti fræno continetur: Et ſequitur ex relaxatione legum, mutatio reipubl. bonæ popularis, in vltimam ſpeciem vitioſam popularitatis. Sunt enim gradus declinationis cuiuſque reipublicæ ab vna in proximam minus perfectam, vel vitioſam declinantis, vt ex regno declinante, fit tyrannis, aſſumpta libertate delinquendi ex arbitrio.

Et dum ea expellitur, naſcitur Ariſtocratia: quæ deinceps quaſi natura quadam cum tempore in Oligarchiam tranſit. Cum verò multitudo iniuſtitiam eorum cum ira vlciſcitur, & iugum excutit, Democratia naſcitur: ex qua rurſum cogente plebis contumelia & iniquitate, ſucceſſu temporis ochlocratia inſurgit e. Vbi poſtremus gradus interitum vicinum habens. Quemadmodum exemplo eſt propoſita à Polybio Thebæorum reſpublica: in qua plebs proprio motu omnia aggrediebatur, excellenter præceps & acerba. Et proinde ab Alexandro Magno ſubacta, grauiſſima quæque ſupplicia miſerrimæ captiuitatis expetta eſt: vrbs diruta, agri inter victores diuiſi, captiui ſub corona venditi f.

e Polybius in Epitome. lib. 6.

f Iuſtinus ex Trogo. l. 11.

Vbi leges reipublicæ popularis, quæ eam ſtabilierunt, violari incipiunt, ad ianuam eſt diſſolutio, vt fundamentis deiectis. Quod & firmat Æſchines contra Timarchum dicens, tres eſſe reipublicæ adminiſtrandæ rationes, Tyrannidis, i. Monarchiæ, paucorum, & popularis ſtatus: & moribus eorum qui præſunt Tyrannidi, & paucorum ſtatus confirmariat, quæ popularis ſtatus ratione reguntur, legibus conſeruari. Conſuletur itaque ei ſtatui, ſi de legibus violatis agatur, & reformetur ſtatus corruptus. quemadmodum in Heræa primùm magiſtratus fiebant nutu populari, poſtea ſortitò: cum electiones eorum in pudendos homines caderent g.

g Ariſt. libro 5. Polit. c. 3.

7 Mala quoque gubernatione & negligentia magiſtratuum, popularis ſtatus interiit apud Thebanos. poſt pugnam in Onophytis commiſſam: apud Megarenſes, Syracuſis ante Gelonis Tyrannidem: Rhodi, antequam rebellarent. Et hoc malum commune aliis principatibus: quemadmodum bonæ naues imprudentia gubernantium ſubuertuntur & ſubmerguntur, vt ait Plato h. Quo fit vt legamus monarchias & reſpublicas perſeueraſſe ſub diligentibus & prouidis principibus & gubernatoribus, qui bene eas ordinauerant: defeciſſe autem bene ordinatas, cum peruenerunt in manus ſucceſſorum, qui nec artem, nec leges gubernandi nouerant, quibus cognitis conſeruari poterant.

h Plato lib. 6. de ciuit.

8 Beſtia multorum capitum populus eſt, mobile vulgus & inuidum: ſi fræna laxentur, faſtidit ſtatum bonum præſentem; & vt ſimul ſuſpicioſum eſt, ſe laceſſitum bona adminiſtratione exiſtimans, iugum excutere nititur, libertatis ſeu potius agendi quod velit ſine ratione ſtudioſus: ideo innouationi vacat, & reiectis bonis & ingenuis rectoribus, meliores adhiberi poſtulat, vocat autem meliores, qui magis ei indulgeant. Contingit autem illi, vt dum in hac electione peccat, ſeruus deinceps ſeruire cogatur. & fugiens fumum, vt dicitur, in ignem incidat i.

i Plato lib. 8. de republica.

Tradere

Tradere turpi fasces populus
Gaudet, eosdem colit atque odit a.

a Seneca in Hippolyto.

Et natura multitudinis eſt, aut vt ſeruiat humiliter, aut ſuperbè dominetur: libertatem quæ media eſt, nec ſpernere modicè, vt ait Liuius b, nec habere ſciat. Semper tamen melioribus & ditioribus aduerſatur, quibus enim caret, quia ea aliis fœliciter adeſſe putat, ſummopere deſiderat. Et vt eſt apud Platonium c. [illegible Greek]

b Liuius l. 24.

c Plato, ſeu ſi. [illegible] de [illegible] co. [illegible] Græcos.

Id. Non ignoramus ita vulgus natura comparatum eſſe, vt his qui opibus valent inuideat, & ex ipſorum infortuniis oblectationem quærat.

9 Super omnia cauendum rectori reipublicæ, ſi velit ſalutem rectamq; habere rempub. ne confuſio in ea actionum & promiſcua officiorum & perſonarum indifferens ſit operatio. nam hanc proxime ſequitur int[illegible]s, vt ait Plato d. Cuius verba refero. *[illegible] inq[illegible] fera (Coriarij) aggrediatur, vel contrarium [illegible] nia interf[illegible] mutent aut præmia, aut ſi idem [illegible] exer ere conte[illegible] omniaque t[illegible] ner ſe permutentur, non communiter [illegible] hanc exiſtimas m[illegible] quadam [illegible] mutationem? Quoties [illegible] alius [illegible] vel alius [illegible] multitudine opia [illegible] & robore, aut [illegible] huiuſmodi alio [illegible] militaris ordinis hominem [illegible] e conatur [illegible] ſcendere ad [illegible] & inſtrumenta [illegible] quæ ſibi præmiaque commutant, aut idem al[illegible] omnia ſimul peragere tentat: tunc ar[illegible] mutationem multarumque rerum tra[illegible]ationem [illegible] ſmodi videri [illegible] totius ciuitatis interitum. Et maxime quidem, [illegible] tria in ciuitate ſint hominum [illegible] in alterum commut[illegible] extrema [illegible] calamit[illegible] [illegible] inique per[illegible] appe[illegible] Iuſtitia. Per[illegible] vero [illegible] tria [illegible] iniuſtitiam [illegible] dices. Qu[illegible] Rurſum a uero ſic dicimus, quæ [illegible] cuſtodum [illegible] al[illegible] neque [illegible] ſuum ejus per[illegible] ente in ciuitate, [illegible] & ciuitatem ipſam [illegible] Hæc Plato.*

d Plato l. 4. ſeu dialog. 4. de rep. vel de iuſt.

Diuus etiam Paulus, e hanc confuſionem valde noxiam reipublicæ paucis deſcribit, & eam eſſe vnum corpus ciuile [illegible]t, quòd in ea ſunt multa membra diuerſa officia habentia &, ſi non eſſent membra non eſſ[illegible] *am, inquit, & [illegible] memb[illegible] multa [illegible] xerit pr[illegible] non [illegible] in de[illegible] non ideo [illegible] de corpore [illegible] quoniam non ſum a[illegible], non ſum de co[illegible] de corpore [illegible] corpus ocul[illegible] auditus [illegible] auditu [illegible] odoratus, Nu[illegible] poſuit D[illegible] membra, vnumquodque eorum in [illegible] ſicut voluit[illegible].*

e 1. ad Cor. c. 12.

Apolo[illegible] quoque corporis humani vſus Menenius Agrippa, f pro reuoc[illegible] plebe [illegible] ſeceſſione [illegible] contra [illegible] natum docuitq; plebem, quod ſi nulla co[illegible] pars am[illegible] faciat ſuum officium, & [illegible] ventrem [illegible] non fieri poſſe vllo modo [illegible] corpus diutius duret, ac nó intra paucos d[illegible] fame, peſſimo morte [illegible] nere, conſumatur & eadem de ciuitate, eodé modo ſentiendum. Et euenit popul[illegible] quod fabuloſe narrat Plutarchus [illegible] ſerpenti contigiſſe: cuius aliquando caudam ferunt aduerſus caput [illegible] ſeditione facta, pet[illegible]iſſe vt ſibi viciſſim quandoque ducem [illegible] corporis eſſe liceret, nec ſemper caput ducem ſequi teneret[illegible] accepta autem ducendi poteſtate, fiebat, vt e[illegible] ipſ[illegible] ui intuitu ſeſe mouens grauiter offenderet, & caput

f Liuius Florus l. de geſtis Ro. Dionyſ. Halic. lib. 6.

g Plutar. in vita Agidis.

insuper, quod cæcum ſurdúmque ducem præter naturæ inſtitutum ſequeretur, in eandem ſecum perniciem traheret.

De mutatione principatuum & interitu, ex cauſa luxuriæ imperantium.

CAPVT III.

Vitia & inſolentia eorum qui dominantur & imperant, habent cauſam plerumque mutationis formæ vel interitus reipublicæ & principatus, vt notat Heraclides in politiis, dumque de Athenienſibus agit, tradit, poſt Codridas, nullos amplius reges electos, eò quòd in mollitiem & luxum delapſi eſſe viderentur. Refert & in Cephalenorum repub. regnum in ducatum verſum, quòd Promnelus homo ſummæ inclemétiæ rex, omnes virgines ante connubium cognoſceret: quem occidit Antenor arrepto enſe, muliebribusque veſtimentis aſſumptis, quam ob cauſam populus ſummis honoribus ornatum, decem ſibi conſtituit.

2 Superbi Tarquinij importuna dominatio & luxuria ſic affecit animos populum Romanoru, vt is cup[illegible]ate etiam libertatis incenderetur, & pulſis regibus a[illegible]ſtrationem ſuę reipub. inſtituerit: [illegible] imperio perpetuo annuum, ex ſingulari duplex [illegible] ne poteſtas ſolitudine aut mora corrumperetur, conſu[illegible] a[illegible]llauit pro regibus, vt conſulere ſe ciuibus ſuis debere meminiſſent h.

3 Appius Claudius, decemuiratui finem dedit ob cupiditatem & amorem [illegible] ugmus i.

h Florus lib. 1. rer. Roman. Dionyſ. Halic. lib. 4. Liuius 1. i Dionyſ. Halic. lib. [illegible] ab vrbe cond.

4 Poſtquam monarchia Aſſyriorum durasset per mille trecentos annos, poſtremus apud eos regnauit Sardanapalus vir muliere corruptior: quem videre cum rex [illegible] Arbaces ſeu Arbaces, præfectus mi[illegible] ius, [illegible] inter ſcortorum greges purpuram co[illegible] iſſet, & muliebri habitu mollitia corporis & laſciuia eas oculorum anteeuntem, p[illegible] virgines diuidentem, ind[illegible]atus, coniuratione facta cum mil[illegible] eum [illegible] ſuſtulit, & imperium in Medos tranſtulit k.

k Iuſtinus lib. 1.

5 Non eſt paſſus De[illegible] pere principalem dignitatem & ſacerdotalem, filios Helj ſummi ſacerdoti & principis, eo quòd propter ſua peccata detrahebant homines a ſacrificio Domini, & dormiebant cum mulieribus quæ obſeruabant ad hoſtium tabernaculi l.

l 1. Reg. c. 2.

6 Cauſa cur extincta eſt ty[illegible] Piſiſtratidarum, imp[illegible] etiam luxuria fuit. Piſiſtrate enim mortuo, [illegible]us eius Diocles per vim ſtuprata virgine, a fratre puellæ necatus eſt & cùm alter filius Piſiſtratis Hippias nomine imperium teneret interfectorem [illegible] ſehendi iuſſiſſ[illegible], qui per tormenta [illegible] cædis nominare [illegible] geretur, omnes amicos [illegible] nominauit quibus interfectis quærenti tyranno an alij reliqui conſcij eſſent, nemo ait ſupereſt quem mori geſtiam quàm ipſum tyrannum: qua voce eiuſdem tyranni ſe victorem poſt v[illegible] pudicitiæ ſororis oſtendit [illegible] iuſque voce cum adm[illegible] libertati ciuitas eſſet, tandem Hippias regno pulſus, in exilium actus eſt m. Et ad Darium Perſam confugiens, aciem in Athenienſes dirig[illegible]ns, in Marathunio campo, vbi pugna cõtata, bello occubuit, & ciuitas plené ab eius Tyrannide liberata eſt.

m Iuſtinus ex Trogo l. 2.

7 Mutatio quoque & finis regnandi Heraclidis contigit mirab[illegible] modo, per ſocordiam & voluptatem

voluptatē Candaolis regis vltimi, qui non cōtentus frui pulchritudine vxoris, eam formoſiſſimam ſupra omnes fœminas collaudans, voluit nudam Gygi, vni ex ſuis ſatellitibus, oſtendere: quo facto, & intellectu ab vxore, ea ita percita quòd nuda viſa fuiſſet, regem in virum & homicidam mariti elegit, & in dotem ſeipſam & regnum ei dedit. Et ſic regnum Lydorum ab Heraclidis in Mæomnadas tranſlatum eſt a.

8 Childericus rex Francorum, pater Clodouci, regno fertur eiectus à Francis, quòd filias illorum conſtuprare cœpiſſet: cuius in locum electus rex Egidius, magiſter militum Romanorum: donec poſt octo annos, quibus latuerat pulſus in Toringia; eiecto Egidio rediit in gratiam Francorum, & regnum recepit ope & conſilio Vuiomandi b.

9 Eadem occaſione Eorius rex Gothorum, ab Auernis Romam fugit, metu ne ab illis occideretur, ob nimiam luxuriam in mulieres eúmque eandem vitam luxurioſam tētaſſet cum mulieribus Romanis proſequi, lapidibus obrutus eſt c.

10 Culculenus rex Scotorum, flagitioſiſſimus Veneris & Bacchi mancipium, nobilium adoleſcentium corruptor, cædes, rapinas, latrocinia impunè permittens: dum ad comitia quibus illi regnum abrogabatur, tenderet, à Cadhardo Scotiæ vrbis Thano, cuius filiam corrupetat, cæſus eſt d.

11 Ab Hunnis ſeu Auaribus rebellauit gens Sclauorum, qui & alio nomine dicuntur Vuinidij, quòd cum iam antea Auaribus primùm vectigalia veluti dominis dependerent, vt præliantium caſtra tutarentur, fugientibus auxilia ſubminiſtrarent: ideoque plures ab illis ſibi contumelias illatas tolerallent, vt non homines hominibus, ſed feræ potius viderentur imperitare vilibus iumentis: Tandem inter cætera peſſime tulerunt, & dictu horrendum quoque & inauditum ſcelus in ſe perpetratum, quòd quaſi hyematuri eorum adeuntes domicilia vxores eorum ſuis aſſumebant ſocias ſtratis: quod poſtea inde geniti noluerunt pati, ſe mouerunt arma in Hunnos Et aduenerat eo tempore mercator, mercium comparandarum cauſa, Samo quidam natione Francus ex Senonibus, cum ſociis pluribus, qui cum Sclauis contra Hunnos bellum geſſerunt, & eos ſuperarunt. vnde factum vt Sclaui eundem Samonem in regem eligerent, qui poſtea pluribus præliis tutatus illos eſt e.

12 Scribit H. Mutius, f anno Domini 1300. accidiſſe, comitem Haſpurgenſem haboiſſe quendam nobilem in valle arcta Vraniæ arcis præfectum, ſuperbum tyrannum intolerabilem, qui libidine inexhauſta formoſiores virgines, & matronas honeſtas, corrumperet.

Quùm autem duorum Germanorum fratrum virginem compreſſiſſet, eum ab illis fuiſſe necatum: indeque ſequutam rebellionem contra omnes nobiles, ita tyrannice viuentes. Societate primum eius rei cauſa inita inter tres pagos Vre, Switz & Vnderualden, ita vt omnis nobilitas ferè inde extincta fuerit: quemadmodum nec tulit Erythræorum populus gubernatione regiarum vrbium gubernatores nobiles, licèt eas diligenter curarent, ſed rempublicam mutauit g.

13 Refert Theopom. h mutatam fuiſſe monarchiam Rhodienſium in Ariſtocratiam per voluptuoſum Hegeſilochum regem Rhodiorum, cum ob temulentiam talis quidem inutilis eſſet factus, neque vllam dignitatem haberet omnino apud Rhodios, ſed à ſuis omnibus quorum ob eius intemperantiam accuſaretur principum potentatuum cum amicis conſtituit, qui multas matronas dedecore affecerunt, ac non paucos pueros vitiarunt: in tantum que petulantiæ proceſſerunt, vt vel talis luderent de liberis mulieribus, diſcererentque inter talorum iactum, quam verbanorum victus ad victorem ducere deberet.

De cauſis mutationis aut alterationis vel interitus reipublicæ, ex intemperantia & luxu dominantium.

CAPVT IV.

IN exceſſu & prodigalitate imperantium, ſeu in luxu & expenſis inutilibus in conuiuia, voluptates, ſuperfluum apparatum conuiuiorum, & perſonarum, & in profuſas largitiones, magnum detrimentum capit res publica: Tum quòd poſtea pecuniæ in neceſſarios ſumptus deſiderantur: tum etiam, quòd pro his, onerandus multis ſit tributis populus, quibus lætius accipit rebellandi occaſiones.

Narrat Idomeneus, Piſiſtratidas filios Hippiã & Hipparcum, conuiuia inueniſſe, equorum aliorúmque multorum apud eos fuiſſe copiam, & ex eo fuiſſe eorum graue imperium. i

Poſuit Deus legem regibus populi ſui, k *cum conſtitutus*, inquit *erit rex, non multiplicabit ſibi equos, nec reducet populum in Aegyptum equitatus numero ſubleuatus.* Et poſtea *non habebit vxores plurimas quæ alliciant animum eius.*

2 Cauſa cur Arbaces, regnum inuaſit Aſiæ & tranſtulit in Medos, fuerunt nimiæ deliciæ Sardanapali vltimi regis m. Ea occaſione vſus Carolus Martellus in inuaſione regni Franciæ, regibus tunc in deliciis tantum viuentibus, nec tia regni per maiorem domus gerentibus, qui Merouingorum famliam tum ſceptro deiecit n.

3 Campania, inuictum armis Annibalem, luxuria illecebriſque ſuis complexa, vincendum militi præbuit, illa vigilantiſſimum ducem, illa exercitum acerrimum dapibus largis, abundanti vino, vnguentorum fragrantia, Veneris vſu laſciuiore, ad ſomnum & delicias euocauit: ac tum demum fracta & contuſa Punica feritas, cum Seplacia & Albana, caſtra eſſe cœperunt o. Quid autem his vitiis fœdius, quid etiam damnoſius, quibus virtus atteritur, victoriæ languecunt, ſopita gloria in infamiam conuertitur, animique pariter & corporis vires expugnantur vt nescias ab hoſtibus, an ab illis capi pernicioſius habendum ſit.

Scribunt authores p fide digni Xerxem opum regiarum oſtentatione exultantem, eoúſque ad luxuriam gaudentem: cum edicto præmium ei propoſuiſſet, qui nouum genus voluptatis repperiſſet, dúmque deliciis nimius captus eſſet, ampliſſimo regno ruinam dediſſe.

4 Erat Vulſinienſium vrbs opulenta, legibus & moribus ornata, Hetruriæ caput habita. Sed poſtquam in luxuriam prolapſa eſt, in profundum iniuriarum & turpitudinis deciſſe: & cum ciues ſeruos ſuos ſine delectu manumitterent, in conuiuiis illigarent, connubii honeſtate, tempublicam amiſerunt, & liberti in partem poteſtatis recepti, plenitudinem vſurpatam teſtamenta ad arbitrium ſuum ſcribi iuſſerunt, conuiuia,

conuen

a Herodotus. & Iuſtinus li. 1.
b Grego. Turon. lib. 2. hiſt. Franc. ea ex ideam Aimoinus li. 1 de geſtis Francorum cap. 7. niſi quod hic non dicat pulſum regno, ſponte receſſiſſe, ad te opus, conſilio Vuiomandi profecti fui, donec ea, per pop. in eum reciperia, derebuit.
c Greg. Turon. li. 2. hyſt. cap. 2.
d Hect. Boethius lib. 10. hiſt. Scotiæ.
e Aymon li. 4. de geſt. Franc. c. 9.
f lib. 23. Chronic. Germaniæ.
g Ariſtot. 5. Polit. c. 6.
h Theopomp. lib. 15 hiſtoriar. & ... 10. Dipno ſoph. c. 13.
i Athen lib. 12. dipno c. 15.
k Deut. 17. 16.
m Cteſias ... Athen ... Aemilius Gaguinus & alii.
o Val. Max. lib. 9. ... Corn. ... Zonar.
p Val. Maxim. ... Cic. ... 5. Tuſcul.

conuen- ſque ingenuorum fieri vetabant, filias A duminorum in matrimonium ducebant: immò poſtremò, lege ſanxerunt, vt ſtupra ſua in viduis pariter, & nuptis impunita eſſent, ac ne qua virgo ingenuo nuberet, cuius caſtitatem non ante ex numero ipſorum aliquis delibaſſet. Sicque luxuria aluit luxurioſiores, qui in ſe rempublicam tranſtulerant, eamq; ita piſſime adminiſtrarunt, donec poſtea prædicti Libertini, Romanorum ope per Decium Muſenam, omnes aut in carcere occati ſunt, aut dominis in ſeruitutem reſtituti a

5 A tépore quo Paris fertur iudicaſſe, in concertatione Iunonis, Palladis, & Veneris pro Venere, omnia confuſa voluptate, perturbatáque fuerunt, vt dicit Athenæus. b Alludit autem ad ſubuerſionem imperij, vel regni Troiani, quod B accidit ob voluptatem Paridis filij regis Troianorum, qui rapuit Helenam, Græcorúmque iram aduerſus Ilium prouocauit, & qui regnum poſt decennalem obſidionem deleuerunt. c Atq; Humerus cùm voluptatis mala principibus inſinuare vellet, fingit Iouem, quæcunque de rebus Troianis pernoctando recte cogitauerat, ea per diem voluptate captum ſubuertiſſe, tùmque fortiſſimum Martem a debiliſſimo Vulcano ligatum fuiſſe, qui cùm illegitimis amoribus detineretur, calumniam & pudorem ex illis reportauit. Sunt iſtæ voluptates ſeruiles, porcis dignæ, quę regum animos turpiter victos in triumphum ducunt, & ridiculum coram populo reddunt principem, & meritò efficiunt contemptibilem, tanquam indignum aliis imperare, qui ſibiipſi, affectionibus fœdiſſimis dominari nequeat, tanquamque mancipium vitiorum.

C Ab initio falſæ non, veræ voluptates dulcedine quadam incautos more cantus ſyrenarum decipiunt principes vt alios, & illectos irretiunt, inuoluunt, grauant, & tunc cùm deceperint, quales ſint declarant, & ex receſſu cognoſcuntur: dum enim adueniunt, vix percipiuntur earum doli, cùm habeant ſpeciem, & faciem boni ſenſualis, verarumque voluptatum.

6 Feront & Sibaritas ob nimiam voluptatem, tandem per occaſionem actionum eius, victos & ſubactos à Crotoniati- & rempublicam amiſiſſe. Cùm enim in tantum voluptatum peruenifſent ſtudium, vt equos etiam ad tibiam in Sympoſiis tripudiare aſſuefeciſſent, Crotoniatæ id cognoſcentes, vbi cum iis pugnarent, ſaltandi concinnitatem illis pararunt, vt aſſerit Ariſtoteles in eorum republica. Aderant enim illis tibicines in D acie militari, quorum cùm tibiarum ſonum equi audiuiſſent, non exilierunt ſolum, verumetiam ſeſſores habentes ad Crotoniatas confugerunt.

Sic etiam Cardianos, qui ita quoque ad voluptatem equos ſaltare inſtituerant, fuiſſe ſuperatos, & ſuſos à Biſaltis, refert idem author Athenæus. d

7 In ſumma duo maximè vitia ſuccreſcũt non ſolum in regnis regibus, ſed etiam in populis, & in omni ſpecie rerumpublicarum: auaritia & luxuria: quæ vt peſtes crudeliſſimæ omnem ſtatum reipublicæ ſubuertunt, & depopulantur. vt dicebat M. Porcius Cato. e

Exemplo erunt Athenæ, & Roma: nam quæ vrbs voluptati plurimum tribuit, imperium maximum amiſit: quæ labore delectata eſt, obtinuit, & occupauit. Et illa libertatem donare non potuit: hæc etiam donare potuit. f

Et Ariſtoteles g plures reges & principes periiſſe ait, quòd in voluptatibus viuentes, effecti ſunt contemnendi, ac multas præbuerunt occaſiones opprimendi ſe.

Prodigos dixit Cicero, h qui epulis, & viſcerationibus, & gladiatorum muneribus, ludorum, venationúmque apparatu, pecunias profundunt in eas res quarum memoriam, aut nullam, aut breuem ſunt omnino relicturi.

Grauius autem voluptates principum Deus inſectatur per Eſaiam, i *Væ, inquit, qui conſurgitis mane, ad ebrietatem ſectandam & potandum vſque ad veſperam, & vino æſtuatis. Cythara, & lyra, & tympanum, & tibia in conuiuiis veſtris, & opus Domini non reſpicitis. nec opera manuum eius conſideratis. Propterea captiuus ductus eſt populus meus quia non habuit ſcientiam, & nobiles eius interierunt fame, & multitudo eius ſiti exaruit: propterea dilatauit infernus animam ſuam, & aperuit os ſuum, abſque vllo termino, & deſcendent fortes eius, & populus eius, & ſublimes, glorioſiq; eius ad eum. & incuruabitur homo, & humiliabitur vir, & oculi ſublimium deprimentur, & exaltabitur Dominus exercituum in iudicio & Deus ſanctus ſanctificabitur in iuſtitia.*

Et alibi Eccleſiaſtes cap. 1 v. 6.

Væ tibi terra, cuius rex puer eſt; & cuius principes mane comedunt.

De emendatione luxus, & ita de remedio contra hunc caſum Reipublicæ.

CAPVT V.

C BLandum malum certè luxuria, luxus, prodigalitas, & reliqua quæ inanibus ſumptibus exhauriunt ærarium reipublicæ. Et quamuis accuſare luxum ſit facilius quam vitare principi, & homini rectori qui vult cætera præfulgere: tamen ſapientia quæ rationali homini propria eſt, ita debet actus ſuos temperare, vt cautione adhibita, cæteris quoque prudentior videatur, vtatur temperato victu, & veſtitu, & laudabili parſimonia parcat poblico ærario.

Conſiderare debet moderator reipublicæ, ſe eſſe quidem principem: ſed non ea intentione præpoſitum, vt reipublicæ bonis abutatur, ſed vt modeſto vſu contentus, cætera ſubditis integra conſeruet: neque principem alio ventre, aut corpore præditum, quàm hominis, & proinde poſſe ſi velit iiſdem, quibus cæteri homines, contentum eſſe: ali, viuere, veſtiri mori, communia ſunt omnibus, vt reliqua humana. D

2 Nec reprobatur quidem in principe, cibis boni ſucci, & melioribus vti: ſed ſuperfluus, inutiliſve apparatus, profuſæ expenſæ, quæ ex pecuniis, laboribus, immo verò morte ſæpe ſubditorum bonis exſuctis, colliguntur per tributa crudelia. Quid enim (quæſo) neceſſarij ſunt tot aulici principi officiarij, inutiles titularij, qui more harpiarum appoſita deuorent, in necem ſubditorum? tot ſecretarij, cùm duo, aut quatuor amanuenſes ſufficiant, negotiis expediendis: quorſum tantus numerus adminiſtrorum culinæ? quibus adhærent vt tineæ ſubminiſtri, & ſubminiſtrorum alij ſubminiſtri, & iſtis famuli, & famulorum famuli. cur tot nutriuntur ſanguine populi hirudines? adulatores, aulici, ſtulti, vel veri moriones, nani, monſtra naturæ. quæ in deliciis habentur, muſcæ, aſſeclæ, comitatus: & ſtipato-

a Val. Max. l. 9. c. 1. Florus l. 1. c. 21. Oroſius l. 4. c. 5. C. Plin. l. de viris illuſt. c. 36.

b Lib. 12. Dipnoſophiſtarum c. 1.

c quod ſiquis ex Homero Dare Phrygio, Virgilio, & aliis.

d Athen. l. 12. Dipnoſop. c. 15.

e Liuius l. 34.

f Valer. Max. l. 4. c. 3. exépl. 6.

g l. 5. Polit. c. 10.

h Cic. 3 Offic.

i Eſaiæ c. 5. v. 11.

res inermes, numerus, pondus iners terræ, & fruges conſumere nati.

Iſtos enim omnes expenſis publicis nutriri in præiudicium publicum videmus. Apparatus regius aut principis, vel gubernatoris, ita debet inſtitui, vt dignitas conſeruetur principalis, & modum, vel neceſſitatem eius non excedat, neque quicquam ei deficiat. Egent enim principatus quidam maioribus impenſis, pluribus ſtipatoribus & aulicis, dum plura & maiora ſunt obeunda negotia. Neque mentis compos eſſet: qui vellet principem, vt priuatum viuere: quia princeps priuatus eſſe non poteſt, & princeps. Neque reprobandũ, quòd multæ plures illi affetantur in menſa epulæ, quàm edere poſſit: nam honoris gratia hoc fit, & non ſuperfluè, cùm ſublatæ reſeruentur ſeruientibus: neceſſariò enim, & hi alendi ſunt.

Eadem dicenda de veſtibus, & equis neceſſariis, venatione honeſta, ſumptúque in illa moderato: habita ratione dignitatis principis, ditionis & prouentuum eius. Laudatur ſapientia Salomonis in conſtitutione ordinis miniſtrorum, & rerum neceſſariarum regno, & dignitati a. Fert neceſſitas negotiorum reipub. etiam requiri plures, qui ea tractent, plures ita ſuo tempore faciendæ impenſæ principi, qui quia gerit negotium ſubditorum iuſtè ab illis poſtulat; ideo tributa, & contributiones, non magis quàm negotiorum geſtor cuiuſque priuati, rectè poſtularet à poſſeſſoribus rerum impenſas pro illis factas, vel faciendas. b

a 3. Reg. 10. 1. Paralip. c. 9.

b lib. 2. de negotiis. P.

Poſſunt referri præſtantiſſimorum principum exẽpla, qui cùm ſuæ reipublicæ opes tractarent, & in publico illis abunde vterentur, tamẽ pro priuato ſuo victu ſummo cum virtutis encomio, paucis contenti fuerunt. non in luxu, ſed in adminiſtratione reipublicæ proba officium ſummæ C poteſtatis conſiſtere rati, ſtrenuis actibus, & conſiliis, quibus præerant vtiles, ſua parſimonia, & virtutibus, aliis & inferioribus imitabiles: cùm ſcirent publicarum pecuniarum, non ſe eſſe dominos proprietarios, ſed diſpenſatores à Deo datos: & non ad deglubendas, ſed ad tundendas oues ſeu populos ſibi commiſſos. quod minimè conſiderantes mali principes, præcipiti libertate in tyrannidem conuerſi imperij & reipublicæ ſtatus ſubuerſionem, ſponte ſibi & poſteris ſuis, ſine vlla reſtitutionis in integrum ſpe, peperunt. Et dicebat ſacer Eccleſiaſtes c. *Beata terra cuius rex nobilis eſt, & cuius principes veſcuntur in tempore ſuo, ad reficiendum & non ad luxuriam.*

c Eccleſiaſ. c. 10. verſ. 17.

3 Narrat Herodotus d, dum de Perdicea agit, priſcorum hominum tyrannides ſeu principatus in re nummaria fuiſſe exiles, & eis populares D facultates, adeò vt ipſi regi Macedonum in vrbe Lebæa, vxor eius & coqueret cibaria, & panes famulis bubulcis & equiſonibus. Legimus & Saulem regem electum, tamen proprio patrimonio incubuiſſe, & non mutaſſe ſplendorem victus: quod docet, quia poſtquam conſtitutus fuit electus & vnctus rex, ſequebatur boues venientes de agro, & nihilominus ſtatim congregauit populum ad bellum regio imperio, & caſtra admouit contra Ammonitas, eóſque fudit. e Hoc & argumentum maximæ frugalitatis ducum Romanorum Priſcorum & bonorum, qui ſemoti longè ab ambitione & vſurpatione tyrannidis fuerunt, quòd peracto officio publico etiam digni imperio, proprios agros domeſtico & pri- A uato modo colerent: non ideo magis ex adminiſtratione publica facti inanes & ſuperflui. Quare Plinius f, dum quærit rationem, cur arua antiquitus, maiores fructus redderent, addit, quòd tunc manibus etiam ipſorum imperatorum exculta eſſent, & gauderet terra vomere laureato, & triumphali aratore: & quòd illi eadem cura ſemina tractarent qua bella. eadémque diligentia arua diſponebant qua caſtra: Item quòd honeſtis manibus omnia lætiùs prouenirent, quoniam & curioſiùs fiunt. Illuſtrat dehinc exemplis, quòd ſerentem inuenerint dati honores, Serrarum, vnde cognomen, vt aranti quatuor ſua iugera in Vaticano, quæ prata Quintia appellantur. Cincinnato viator attulit dictaturam. & quidem, vt traditur, nudo, plenóque pulueris etiamnum ore, quod & refert Liuius. g

d Herod. lib. 8.

e 1. Reg. cap. 11. verſ. 5.

f lib. 18. c. 3.

g Liuius lib. 3.

Maximus etiam illa dux Romanorum Curius, B quale frugalitatis reliquerit teſtimonium imitandum principibus, paucis expreſſit Iuuenalis h.

Dentatus Curius paruo quæ legerat horto,
Ipſe focis breuibus ponebat oluſcula, quæ nunc
Squalidus in magna faſtidit compede foſſor.

h Satyra 11.

Laudatur per ſeruorum & famulitij temperamento, meritò Scipio Æmilianus i, quòd poſt duos inclytos conſulatus, totidémque ſuæ præcipuæ gloriæ triumphos, ſeptem ſeruis ſequentibus officio legationis functus eſt. Imo Plinius k de eo refert, ad reges adeundos miſſum, duos ſeruos præter eum duxiſſe tantùm ſecum. Sed hæc hactenus de emendatione luxus, plura enim diximus antea libro 8. cap. 5. & 6. quæ non ſunt repetenda.

i Val. Max. lib. 4. tit. 3. Plutar. in apophtegma. Athenæus lib. 6.

k Plinius de viris illuſtribus cap. 58.

De cauſa mutationis, aut ſubuerſionis, & interitus reipublicæ, per ſuperbiam imperantium: Et de quibuſdam remediis, ſeu præcautionibus aduerſus eam.

C

CAPVT VI.

IAm diximus libro 8. cap. 4. ſuperbiam rectori, & principi non conuenire, non minùs quàm nimiam deiectionem Principatus nobilis eſt ſeruitus: pro nobis principes vigilant, & pro animabus noſtris rationem ſunt reddituri Deo. l

l ad Hebr. c. 13. verſ. 17.

Superbia deiecit a principatu angelorum luciferum, m & fecit ex angelo dæmonem: qui eum imitantur, periculo ſimili ſe exponunt, quod etiam D. Paulus ſignificat dicens, n *ne in ſuperbiam elatus incidat in iudicium diaboli.* Hac etiam primus homo rex factus totius creaturæ orbis, elatus & inflatus à diabolo, à regno præcipitatus eſt, & ſubditus creaturis quibus antea imperare poterat, o mortíque factus obnoxius.

m Iſaiæ ca. 14.

n 1. ad Timot. c. 3.

o Gen. ca. 1. 2. 3.

2 Superbia quadruplex, cordis, oris, operis, habitus, p nunquam homini Chriſtiano conueniens qui eius debet eſſe diſcipulus, qui humiliandi docuit verbo & facto leges.

p Bern. in paruis ſermonib. ſermo 3.

Inanis eſt arrogantia, & ridiculos facit principes erga ſubditos, & extraneos, vt docuimus q, dum de illis loquuti ſumus qui Dei nomen, honores, & titulos voluerunt ſacrilegè vſurpare, quo loci & exitum miſerum quorundam huiuſmodi ſuperborum annotauimus, præſumptio hæc inuerecũdiæ portio eſt, extirpatrix virtutum ſpoliatrix, meritorum extinguens omne bonum, popularrix totius orbis, indignabunda, imperioſa, petulans, excelſo & depicto curru ſimiis ducentibus peruehitur, promiſſa, & picturata veſte effuſa,

q ſuprà lib. 6. c. 12.

& pro

& promiſſa, fucatáque coloribus, cornibus altè prominentibus, auriculis oblongis, naſo repando, & ſimo, naribus in faſtidientis modum contractis, ſpirantibúſque iniurias, & contemptum, labris productis, adunco vultu, elata fronte, excelſis, & coniunctis ſuperciliis, ceruice rigida, humeris in altum ſublatis, oculis arduis, & minacibus, ſed cæcis: cæci enim parentes cæcam filiam genuerunt, amor ſcilicet proprius & ignorantia qui illam aſſidue comitantur.

Ab ea nunquam diſcedit inuidia, & ſoror ſtultitia, & temeritas: hoc miniſtrorum ingens turba, liuor, pallor, contemptus, odium, rancor, mœror alieni boni, gaudium mali, mendacium, ſimulatio, amor laudis, cupiditas honoris, tumor, ambitio, elatio, iactantia, arrogantia, inſolentia a

a Maphæus Vegius. libr. 2. de perſeuerantia religionis. c. 1.

Hinc ſubuerſiones principum, & principatuum: quòd ſuperbia inflati, plus de ſe quàm in his ſit virium, ſibi promittentes, ſeipſos decipiūt, & periculis temere ſe obiiciant, à quibus dehinc non poſſunt ſe eximere; inimicos & ſubditos contemnant, à quibus opprimantur incauti. Sic Darius Arſani filius rex Perſarum, qui regem regum, ac conſanguineum deorum vocabat, & Alexandrum magnum famulum ſuum, & iuſſerat ſatrapis ſuis, vt inſanientem illum Philippi adoleſcentulum (ſic enim eum per contemptum appellabat) verberibus puerilibus grauiter cæſum indutumque pòſt veſte purpurea, ſibi vinctum traderent: ſenſit quantùm ſuperbia illi profuerit, exutus vita, & regno ab eo quem contempſerat. b

b Quin. Curti. lib. 2. & ſeq.

Ecce, Hæc fuit iniquitas Sodomæ, ſuperbia, ſaturitas panis, & abundantia, & ocium ipſius, & quo tempore magis intumeſcebat, omnino cum ſua republica ſubuerſa eſt. c *Antequam conteratur, exaltatur cor hominis: & antequam glorificetur, humiliatur.* d Senſit id Nabuchodonoſor Aſſyriorum rex: vbi enim ſe ſuperbe extulit, dicens, *Nonne hæc eſt Babylon magna, quam ædificaui in domum regni, & in robore fortitudinis meæ, & in gloria decoris mei?* ſtatim enim ab hominibus, & de regno deiectus eſt. e Pharao rex Ægypti cum ſuo exercitu aquis inuolutus ſero didicit quòd nimium ſuperbè Moyſi reſpondiſſet, *Quis eſt Dominus, & audiam vocem eius, & dimittam Iſrael? neſcio Dominum, & Iſrael non dimittam.* f

c Gen. c. 19. Ezech. 16. v. 49.

d Prouerb. c. 18. ver. 12.

e Daniel c. 4.

f Exod. c. 5. ver. 2. & c. 14. v. 26.

Cùm eſſet aliquando poſt diluuium populus vnus, labij vnius, & regni, & eò ſuperbiæ perueniſſet, vt vellet ſibi parare in poſterum præſidium contra aquas, aduerſus Deum, & teſtimonium ſuæ ſuperbiæ relinquere, dicens, Faciamus nobis ciuitatem, & turrim cuius culmen pertingat ad cœlum, & celebremus nomen noſtrum, antequam diuidamur in vniuerſas terras: Deus confudit ſermones eorum, & diuiſit, & ſeparauit eos, diſperſos ſuper faciem cunctarum regionum. g

g Geneſ. c. 11.

Arphaxat rex Medorum poſt ſubiugatas multas gentes imperio ſuo, & ædificata ciuitate illa magna Ecbatanis, cùm gloriatus eſſet tanquam potens in potentia exercitus ſui, & in gloria quadrigarum ſuarum, anno duodecimo regni ſui ſeparatus eſt à Nabuchodonoſore, h qui regnabat in Niniue. Qua rurſum is victoria elatus ſupra modum, ita vt iuſſerit, per Holophernem principem militiæ, vt omnem orbem ſubigeret, & omnes Deos de terra tolleret, vt ipſe ſolus Deus diceretur i: verùm tanta ſuperbia per vnicam fœminam Iudith, Deo auxiliante qui ſuperbis reſiſtit, & humilibus dat gratiam, deiecta eſt, ablatoque Holopherni capite, & inde fugato, & diſſipato eius copioſiſſimo exercitu. k Cùm etiã Antiochus rex ſuperbia & ira concitus, iuraſſet ſe venturum Hieroſolymam, & congeriem ſepulchri Iudæorum eam ſe facturum: à Deo percuſſus eſt inſanabili, & inuiſibili plaga, & inde obijt miſerabili morte. l

h Iudith. c. 1.

i Iudith. c. 3.

A

k Iudith, c. 14. & 15.

l 2. Machabæo. ca. 9.

4 Multa pericula vitabit princeps, & reſpublica, ſi vires ſuas agnoſcant: quid ſint, quidue poſſint conſiderent: ne ſupra id quod ſunt ſe extollant: ne plura quàm poſſint exequi, præſumant: ne alios contemnant; cùm ſuperbia ſit appetitus excellentiæ inordinatus, qui prouenit ex eo quòd aliquis ex voluntate tendit ſupra id quod eſt, qui enim vult ſupergredi id quod eſt, ſuperbus eſt.

B

5 Sunt remedia hic cum priuatis contra ſuperbiam ipſis principibus communia: & proinde ex illis ſibi ſumẽt & ad præcautionem, & ad medelam, magis conuenientia, & in primis recordabuntur hoc vitium maximè Deo diſplicere, & eum ſuperba deiicere, oculos ſublimes, linguam mendacem, manus effundentes innoxium ſanguinem abominatur Dominus, m & domum ſuperborum demolietur. n Et factus eſt ſermo Domini ad Ezech. *Fili hominis, dic principi Tyri, Hæc dicit Dominus Deus, eo quod eleuatum eſt cor tuũ, &c. quaſi cor Dei: idcirco, ecce ego adducam ſuper te alienos robuſtiſſimos Gentium, & nudabunt gladios ſuos ſuper pulchritudinem ſapientiæ tuæ, & polluent decorem tuum, interficient, & detrahent te, & morieris in interitu occiſorum in corde maris, &c.* o

m Prouer. cap. 6. ver. 17.
n Prouer. cap. 15. ver. 25.

o Ezech. c. 28.

Sed conſideratio eius quod quis eſt, & ex quibus ſuperbierat, detrahere poteſt arrogantiæ opinionem. quid enim aliud eſt princeps quam homo? vnus eſt regibus & priuatis ortus, vnus eſt interitus: omnes obnoxij mortis, interitui, & vermibus, puluis, & cinis, quid habet quòd ſuperbiat? donum Dei eſt, non naturale perſonæ, quòd vnus aliis pluribus imperet, alij obtemperent: poteſtas non eſt niſi à Domino, vt de illa ſuperbiendum non ſit, tanquam à nobis ſit: imò magis occaſio datur humilitatis principi, quòd de illa redditurus ſit rationem Deo, à quo accepit, & quòd ab eo plus repoſcetur, cui plus datum adminiſtrandum.

C

Recordari expedit, & eius quod ait D. Chryſoſtomus. p Siquis innumerabilia bona fecerit, virtutémque omnem abſoluerit, ſi tamen, quid de ſe magnum ſentit, maximus omniũ miſerabilis eſt, & miſer. Quod nobis manifeſtum eſt, ex his quæ Phariſæo acciderunt q, qui vt magna de ſe ſenſit, & Publicanum contempſit, ſubitò deterior facta eſt Publicano, & omnes virtutum diuitias lingua ſua effudit: apprehenſo enim littore, ſimul omnes merces ſuas perdidit. Quid habes, inquit, Diuus Paulus, r quod non accepiſti? ſi autem accepiſti, cur gloriaris, quaſi non acceperis?

p Chryſoſtomo 1. operum homilia 32.

q Luc. 18.

D

r 1. ad Corint. c. 4.

Sed & conſiderandæ ipſæ res ex quibus ſolent ſuperbire principes, quæ vanæ, & nihili ſunt: ſi tales, quales re vera ſunt, detracta falſa opinione perpendantur. Quid, inquit D. Chryſoſtomus ſ, arrogas homo? quòd ſublimi curru veheri, quòd te trahit multarum iugum? æquale illud eſt. nam & ſaxa plerunque & lignum geſtantur: ſed ſpecioſa veſte circundaris? ſed & reſpice pro cultu veſtium, virtutum decore fulgentem, & videbis iam te fæno putrefacto ſimilem: illum autem

ſ Homil. 14. in Matth. tom. 2.

arbori admirabiles fructus ferēti, maximam præbenti cetnentibus voluptatem. Tu quidem circumſers paſtum vermium, atque tinearum, quæ cùm tibi incubuerint, celeriter huiuſmodi ornatu nudum, relinquent: qui ſtolam habet virtutum, non poteſt illa priuari: nec illa corrumpitur, nec tinea, oec vermibus, nec morte ipſa.

Si ex diuitiis quis ſuperbiat, cooſideret diuitias publicas, non ſuas ſed principatus eſſe, & de rebus alienis, non ſuis inſanire: demum quòd Crœſus rex omnium opulentiſſimus, cum ſuis diuitiis, a Herodo. lib. 1. & regno in poteſtatem Cyri venit. a In ſumma qui clauum reipublicæ tenat agnoſcat ſententiam Senecæ in Hercule fureote.

Dominare tumidus, ſpiritus altos gere:
Sequitur ſuperbos victor a tergo Deus.

Et quod rurſum ſcripſit Euripides,
Ὅταν ἴδῃς πρὸς ὕψος ἠρμένον τινὰ
Τοῦτον ταχεῖαν νέμεσιν εὐθὺς προσδόκα.
Cùm videris in ſublime quempiam elatum,
Splendidiùs gloriantem opibus ac genere,
Superciliòque ſupra ſortem ſuam.
Illius celerem diuinitus expecta breui vindictam.

6 Inſolentia principum & ſoperbia, alienat valde animos ſubditorum ab eorum amore & obėdientia: & hoc tameo eſt virium commune imperantibus, & à quo nihilominus cauere debent, qui diu & ſecurè voloerint imperare: eſtque maximè difficile, vt dicebat Marcus Impera- b Herod. lib. 1. tor apud Herodianum b, in maxima licentia moderari ſibi, quaſique frenos imponere cupiditatibus, potiſſimùm quando res ſuccedunt ex animi ſententia & ridente fortuna.

Neſcia mens hominum fati ſortiſque futuræ,
c Virg. 10. Aeneid. *Et ſeruare modum rebus ſublata ſecundis* c.

Nihilque homine ſtulto fortunato intolerabi- C
d Cicero de amicitia. lius d. Et vt ait Flaccus, *ſtultitiam patiuntur opes*. Sicuti & Annibal Cannenſis pugnæ victoria elatus, nec admiſit quemquam ciuium ſuorum in caſtris, oec reſponſum vlli niſi per interpretem dedit: Mabarbatem etiam ante tabernaculum ſuum elata voce affirmantem, proſpexiſſe ſe quonam modo paucis diebus Romæ in capitolio e Liuius lib. 22. Polybius in 3. Valerius Maxi. lib. 9 cap. 5. cœnaret, aſpernatus eſt e. Dicebat & Demoſthe- f Olynth. 1. nes f: Τὸ γὰρ εὖ πράττειν παρὰ τὴν ἀξίαν ἀφορμὴ τοῦ κακῶς φρονεῖν τοῖς ἀνοήτοις γίνεται. i. *fœlicitas & rerum ſucceſſus qui contigerit immerenti, ſtultis veſaniæ cauſam præbere ſolet*. Et Æſchylus, ὦ βαρὺ φόρημ᾽ ἄνθρωπος εὐτυχῶν ἄφρων. i. *graue pondus, amens rebus vtens proſperis*. Et ſecundum Dionem Caſſium, g immode- g Dio. lib. 44. hiſtoriæ. rati honores laudéſque leuitatem homini etiam honeſtiſſimo cuique adferunt, vt ſe iam talem eſſe qualis prædicatur, exiſtimet. Ideo is Dio, culpam necis Iulij Cæſaris, quòd populus eum D nimium honoraſſet & poſtea iis quæ dederat non detuliſſet, vnde ſuperbiuit Cæſar, arbitrantur.

7 Sed remedium huic inſolentiæ dabitur, ſi habeant principes & rectores, ante oculos perpetuò, humanæ fortunæ inconſtantiam, fragilitatem rerum humanarum, viciſſitudines regnorum, regum & fœlicitatis: Crœſi, Darij, Xerxis, Alexandri, & aliorum modico tempore ſtetiſſe faſtum & fortunam: ſi meditentor, Imperatorum, regum, principum cædes, exilia, ludibria, & rerum publicarum præteritarum interitus, quæ admonent non parùm ſecundis rebus fidendum. Noſtra non ſunt quæ Deus tractanda conceſſit, gerimus tantùm perſonam dignitatis additæ, nec inde humana natura augetur, quomi- A nous talis ſit: ſemper princeps rector, rex, Imperator, Epiſcopus, Papa, homo eſt; vt rectiſſimè Archidamus Ageſilai filius, cùm à Philippo poſt partam victoriam ad Chæroneam acerbas & minarum plenas literas accepiſſet: reſpondit, *Si metiaris vmbram tuam Philippe, haud quaquam illam factam maiorem reperies quam erat ante victoriam.*

Et forſan hæc præclara reſponſio, admonere potuit hunc Philippum regem Macedoniæ ne fœlicitate nimia ſe efferret: vnde & ille ſapientiſſimè ex inimico vtilitatem capiens, id munus deſtinauit vni ex pueris ſuis aulicis, vt ſummo mane cubiculum ingreſſos, pronunciaret, ἄνθρωπος εἶ φίλιππε, *homo es ò Philippe.*

8 Philoſophi rerum hanc inconſtantiam & viciſſitudines fœlicitatis & infœlicitatis humanę, B inter caſus fortuitos connumerarunt: & proinde, fortunam cohoneſtatam ſuis proprietatibus, contemnendam prudentibus dixerunt. Inter alios Pacuuius, cuius verſos contentus ero ex Cicerone h retuliſſe, *fortunam*, inquit, *in-* h 2. ad Herennium. *ſanam & brutam eſſe perhibent Philoſophi, quia quò ſaxum impulerit ſors, eò cadere fortunam autumant.*

Cæcam ob eam rem eſſe vocant, quia nihil cernat quo ſeſe applicet.

Inſanam autem aiunt, quia atrox, incerta, inſtabiliſque ſit.

Brutam, quia dignum aut indignum nequeat internoſcere, & in nullis incommodis afflictatur propter immenſam pecuniæ cupiditatem.

Nec ſolùm ipſa fortuna cæca eſt, ſed eos plerùmque etiam efficit cæcos, quos complexa eſt. Illi enim efferuntur faſtidio ferè & contumacia: C neque quicquam inſipieote fortonato iotolerabilius fieri poteſt. Sed volucris fortuna: & citò omnia ex lætitia & voluptate, ad luctum & lachrymas reciduot. Nemo, inquit D. Chryſoſtomus, i de poteſtate ſibi magnifice placeat, nec in- i Tomo 2. in Pſalm. tumeſcat: locus enim eſt & lubricus & præceps, & eos qui non aduertuot facillimè ſubuertit. Huc pertinet ſapientiſſimom conſilium Crœſi, datum Cyro expeditionem paranti contra Tomyrim reginam Maſſagetarum, cùm iam victoriis intumeſceret & neminem ſibi reſiſtere poſſe arbitraretur: *Si tibi*, inquit, k *eſſe videris immor-* k Herod. in 1. *talis, & eiuſmodi exercitus præeſſe, nihil eſt opus vt meam tibi dicam ſententiam, ſi verò cognoſcis te quoque hominem eſſe, & aliis talibus præeſſe, illud ſcito in primis humanarum rerum circulum eſſe, qui rotatus ſemper eoſdem fortunatos eſſe non ſinit, &c.* Proſperitas æmulationem parit, dehinc inuidiam, D ſubinde diſſeotiones & prælia: ex præliis tandem infœlicitas.

9 Debet ab inſolentia rerum proſperarum rurſum vel maximè Chriſtianum deterrere, metus, ne fœlicitas illa terreſtris & momentanea, à Deo ſibi conceſſa ob quædam bona peracta, & ne remunerationem recipiat io hoc mundo, vt vita æterna priuetur, recipiendo mercedem ſuam in hoc ſeculo, pro grauioribus malis perpetratis pœnas æternas percepturus: quod etiam Ibycus ethnicus maximè metuebat, vt eſt apud Platonem in Phædro. Is enim, vt refert Plutarchus l di- l Plutarch. συμποσιακῶν λόγῳ ϑ. cebat, δέδοικα μή τι παρὰ θεοῖς ἀμπλακὼν τιμὰν πρὸς ἀνθρώπων ἀμείψω. i. metuo ne aliquo in Deum admiſſo delicto, honorem ab hominibus per permutationem accipiam.

De crudelitate, quæ plerumque eſt cauſa mutationis, aut interitus Reipublicæ, aut imperantium.

CAPVT VII.

A DEgenerant principes & rerum publicarum gubernatores in tyrannos: cùm non paterna admonitione aut caſtigatione, ſed feroci ſæuitia vtuntur: vnde ſæpe & principatus interitum, aut magnam certè alterationem & mutationem acceperunt. Odioſi tales & inuiſi facti ſuis & extraneis. Et enim ipſa crudelitas, ab hominis natura qua homo homini beneuult, deficit, & qui multis eſt terribilis, multos timeat oportet. Ita fuerunt inuiſi omnibus nationibus Cynathenſes ciues in Arcadia, omnigenæ crudelitatis participes qui poſt ingentem ſeditionem legatos Spartham miſerunt. verùm in quamcunque ciuitatem cuſtodo legati illi Arcadiæ ingreſſi ſunt, ex ea mox per ignominiam fuerunt expulſi, & reditus ad eam B interdictus, quanquam eſſent Arcadum genere. Mantinenſes etiam, poſt illorum diſceſſum, expiationibus ac ſacrificiis ciuitatem ac circunſtantia quæcumque loca purgauerunt, tam inuiſa fuit omnibus eorum crudelitas a.

a Polyb. lib. 4. Cælius Rhodi. l. 9. c. 9.

2 Efficit crudelitas, vt Perſarum regnum deſtitueretur ſucceſſore legitimo. Poſtquam enim temporibus Alexandri Magni, Darius viuente patre Artaxerxe rex creatus, in patrem coniurauit, eo cum patre mortuo, regnum peruenit ad Ochum fratrem Darij, qui metuens ſimilem coniurationem, cognatorum & princip. ſanguinem & cædibus, regiam repleuit, vt poſt mortem eius nullus inuentus ſit ex genere ſucceſſor, & Codomenus quidam electus fuerit in regem a populo, cum titulo & nomine Darij, quem vicit Alexander magnus, & fugientem cognati proprij necarunt. Hunc Darium fuiſſe Arſani filium. qui decimus quartus à Cyro totius Oriẽtis monarchiam teneret, ſcribitur in ſupplemento Q. Curtij lib. 2. Obiicitur autem ei ab Alexandro apud Arrium b, quòd poſt mortem Ochi, filium eius Arſin necaſſet, & contra legem Perſicam, quæ per genus deferebat imperium, regnum occupaſſet.

b lib. 3. de geſtis Alexandr. & ide Q. Curtius ait 1. 8. & Strabo. lib. 15.

3 Ariſtocrates Icetæ filius, rex Arcadiæ, ob proditos ad foſſam magnam Meſſenios ab Arcadibus lapidatus eſt tanta inuidia, vt à domo Cypſeli Arcadum imperium remoueretur: fuerat eius auus Ariſtocrates Archimedis filius, ob inceſtum cum virgine Sacerdote lapidibus obrutus c.

c Pauſanias in Meſſanicis.

4 Amaſis Ægyptiorum rex, cùm pleroſque ex ſuis vltimo ſupplicio affeciſſet, alióſque fortunis ſpoliaſſet, & in omnes inſplentior & ſuperbior fieret: eius imperium aliquantum tolera- D tum eſt, donec Actiſanes Æthiopum rex, in eum irrupit: tunc enim odia occulta erupere: cúmque multi ab eo deſciuiſſent, regno tandẽ pulſus eſt d.

d Diod. Siculus lib. 2.

5 Refert de Thryſo inſigni tyranno Ælianus, ita eum ſubditis euaſiſſe infeſtiſſimum, vt legem tulerit, vt nemo publicè aut priuatim inuicem colloqui, aut ſermones inuicem miſcere auderet: imò, ne nutu oculorum manuúmque geſtu animi ſenſa exprimere. Sed cùm adhuc vellet adimere flendi libertatem, & contra flentes cum ſatellitibus in forum perueniſſet, ſubditos ereptis ſatellitibus armis, ſuum quoque tyrannum ſuſtuliſſe.

6 Cùm Arſacidarum quoque genus, quod imperabat Parthis, in crudelitatem incidiſſet velut hæreditariam, iuſto Dei iudicio finem accepit. A Siquidem Mithridates cognomento magnus, filius Artabani, rex, poſt bellum in Armenos fœliciter geſtum a Senatu Romanorum Parthico regno pulſus, & frater eius Herodes, ſeu alijs Orodes, e regnum occupauit, qui que etiam fratrem, qui ſe ei dederat in ſuo conſpectu, trucidari iuſſit. Túncque cœpit fatum propinquum accelerari Parthiæ, cuius iam quaſi ſolenne cœperat haberi, reges eſſe parricidas. Atque ex Herode & pellice eius filius Phrahartes 3. nomine conſtitutus rex ſtatim patrem interemit, & fratres triginta trucidauit, & filium adultum interfici iuſſit: cumſitq; inſolentior, quod Antonium, & legiones Romanas viciſſet. Quare cùm multa crudeliter conſuleret, in exilium à populo ſuo pulſus eſt: quo abſente, Tyridatem regem creaiunt, qui confugit ad Romanos, eóque tempore imperium Parthicum Romanorum coniunctum, defecit.

e Plutar. Iuſtinus l. 42.

7 Pruſias rex Bythiniæ, cùm conſilium cepiſ- B ſet occidendi Nicomedem filium, dum ſtuderet minoribus filijs quos ex nouerca eius ſuſceperat, & Romæ habebat, re prodita iuueni ab his qui ſcelus implere promiſerant ipſe præoccupauit inſidias ijſdem hortantibus, & cùm accitus in regnum veniſſet, ſtatim rex appellatus, patrem Pruſiam regno priuauit, qui poſtquam priuatus eſt redditus, derelictus à ſeruis, cùm in latebris ageret, non minori ſcelere quàm filium occidi iuſſerat, à filio occiſus eſt. f Sic recidit crudelitas in artificem, & eum regno, quod per crudelitatem conſeruare decreuerat, priuauit.

f Iuſtin. et Trogus lib. 34.

8 Meminit quoque Aymoinus, g Childebertum eius nominis 2. regem Auſtraſiæ, filium Clodouei, & poſtea regem Franciæ: leuem fuiſſe nimis, & multis Francos oppreſſiſſe, vnúmque ex illis nobilem nomine Bodilonem, ad ſtipitem C tenſum valde cædi ſine lege iuſſiſſe. Et proinde per Vvigoberthum, & Amalberthum Francos, reliquóſque maiores natu contra ipſum Childeberthum ſeditionem concitatam, & Bodilonem cum reliquis inſurgentem, regi inſidiatum, eum interemiſſe cum regina eius, prægnante.

g lib. 4. de geſt. Franc. c. 44.

9 Vt & Martialis quidam centurio vnus è cuſtodibus Antonini, eum obtruncauit, quòd paucis ante diebus princeps fratrem ſuum delatum tantùm, ſed minime redargutum occiderat. h.

h Herodia. l. 4.

10 Ariſtocratia Mitylenenſium, mutata in Democratiam, & Penthalidæ ſublati, ob iniuriam illatam ciuibus. Sicque Megacles apud Mitylenem Penthalidas circumeuntes, & clauis pulſantes cum amicis aggreſſus interfecit i. Aſdrubalis poteſtas à ſeruo ſublata eſt barbaro, qui eum ſubitò aggreſſus necauit, vbi dominum ſuum occidiſſet. k Et anno D. 1532. Chriſtiernus Danorum D rex fuit ob tyrannidem regno pulſus à ſuis: & dehinc cùm decimo poſt anno ſui exilij conſcripto milite conaretur ditiones ſuas recipere, & in Noruegiã, & Daniã veniſſet, captus eſt (quãdo parũ integra fide, cũ literis & ſigillis cautum illi fuiſſet) miſſus inde in carcerem captiuus finiuit vitam l.

i Ariſtot. 5. Polit. c. 10.

k Liu. l. 21 Val. Max. l. 9. c.

l Surius in commentariis & in d. ann. 1532.

11 Defecit à Demetrio rege Syria, & primùm Antiochienſes duce Tryphone, execrantes ſuperbiam regis, quæ conuerſatione Parthicæ crudelitatis intolerabilis facta erat. m Hieronymus Syracuſarum rex fuit, cuius auus Hiero propter crudelitatem, & ſuperbiam a ſuis interfectus eſt, & monarchia rediit ad Democratiam n.

m Iuſtinus et Trogo l. 38.

n Liu. l. 24.

Ab Aſtyage Rege Medorum defecit regnum: & à Medis in Perſas tranſlatum per Cyrum nepotem Aſtyagis fuit per coniurationem Harpagi.

Is enim Harpagus iuſſus impiè ab Aſtyage exponere, & necare recens natum ex filia ſua Cyrum, cum eum conſeruaſſet, incidit in odium Aſtyagis: qui in vltionem conſeruati nepotis eius filium interfecit, epulandúmque patri tradidit: ſed Harpagus ad præſens tempus diſſimulato dolore, odium regis in vindictæ occaſionem diſtulit, & ita prodidit regnum, & fauit Cyro.[a]

a Herodo. in 1. Iuſtinus in 1.

De odio & contemptu principis vel rectoris reipub. & pro remedio, De conuerſatione principis cum populo, ne odium aut contemptum teneat.

CAPVT VIII.

QVando populus odit principem, vel ſuum rectorem, aut ſi contemnit, augurium poteſt eſſe certiſſimum de infœlici ſucceſſu reipu- B blicæ: quemadmodum ſi ſubditi ipſi inter ſe ſactionibus & diſcordiis ſibi aduerſentur, vt concordia res paruæ creſcũt, diſcordia maximæ dilabuntur. Inſurgunt plerique ſubiectorum aduerſus dominantes & dominationem, ex diuerſis finibus, vt per contumeliam, per metum: oderunt enim dum metuunt: per contemptum, opes etiam & honores quæ in regibus & tyrannis ſunt, affectant omnes.

2 Concipiunt & odium contra præpoſitos, interdum ex læſionibus, interdum ex iuſtis cauſis. Sicque plures inſurgunt in malos præpoſitos vindictæ cauſa: vt Harmodius in filios Piſiſtrati ob contumeliam ſorori factam[b]. Aduerſus Periandrum Ambraciæ tyrannum, inſidiæ factæ, ea co quòd in potu quem amabat puerum interrogauit, an nondum ex ſe prægnans factus eſſet. Philippus rex Macedoniæ a Pauſania necatus[c], quòd C non vlciſceretur contumeliam ſibi factam ab Attalo. Adamas à Coty rebellauit, quaſi contumelia affectus, quòd ab eo in pueritia exſectus eſſet[d].

b Tradit hæc Ariſto. 5. polit. ca. 10.

c Q. Curtius de geſt. Alex.

d Ariſt. vbi ſupra.

3 Contemptus principum viam parat ad minuendam, & poſtea ad euertendam eorum authoritatem. Et poſt tyrannorum contemptum, vt plerumque ſequitur eorum mors, vel exilium. Iudicio interdum Dei iuſto, qui eo tyrannos deducit: vt videtur ſignificare Dauid Pſalmo 106. verſ. 40. *Effuſa, inquit, eſt contemptio ſuper principes, & errare fecit eos in inuio & non in via.* Sic enim ibi legendum contemptio, non contentio; & contemptio eſt irriſio ſubſannatione principum: & talis illata ignominia, vt amiſſis vrbibus, ſeſe abdere in ſolitudinibus & latitare cogantur; vt mente priuentur nec poſſint ſe à negotiis vel difficultatibus quibus inuoluuntur, extricare. Sic enim legi- D tur in prædicto verſ. 40. in Hebræo.

שטב בוזעל נדבים *ſcophec buzgnal nedibim,* Id. *effuſus eſt deſpectus vel contemptus ſuper principes.* Buz, enim ſignificat contemptum, non contentionem. Sic & idem Dauid Pſalm. 75. verſ. 13. Deus terribilis dicitur, & qui auſert ſpiritum principum, terribilis ſuper reges terræ. Docuimus lib. 8. c. 4. antea, populum irritari nimia ſuperbia principis: & nimia eius clementia, abuti: vt in vtroque caſu periculum verſetur mutationis reipublicæ, & neceſſaria ſit ars ciuilis adminiſtratori & gubernatori populi. nam de eo, quod de lupo dici poteſt, quòd lupum auribus teneat, neque enim omnino ei plaudere, neque eum contemnere poſſunt ſine periculo ſubditi. Quare cona- A bor vltra ea quæ dicta ſunt in prædicto ca. 4. quædam præcepta deſcribere, quæ rectoribus reipublicæ videntur commoda circa conuerſationem populi: & vt cauere poſſint ne odioſi ei ſint, neque contemptibiles.

4 In primis curare debent principes & rectores, vt amentur à ſubditis. Etenim[e], vt dixit Marcus, prudens imperator, moriturus & commendans filium ſuum populo.

e Apud Herodian. lib. 1.

Neque aut pecuniæ vis, tyrannidis luxuriam explere, aut ſtipantia ſatellitum agmina tueri principem poſſunt: niſi illi ipſi quos regas, animum imperanti beneuolentiámque accommodent. Quippe ij diu demum tutóque imperant, qui non metum ex crudelitate, ſed amorem ea bonitate, ciuium ſuorum animis inſtillant: neque enim quos ſeruire neceſſitas coegit, ſed quos obtemperare ſua quemque voluntas adegit, ij B ſunt in agendo patiendóque à ſuſpicione omni, aſſentationéque vacui, nunquam imperia detrectant, niſi violenter contumelioſéque ſint habiti.

Magnum ſuffragium ſibi adiunxit Macrinus[f], cùm poſt mortem Antonini ei in imperio ſuccedens, ſcribens ad Senatum, pollicitus eſt hanc modeſtiam & lenitatem populo, mihi (inquit) ſanè decretum eſt, nihil ſine authoritate veſtra agere, ac vos principes conſiliarioſque habere reipublicæ gerendæ, viuetiſque pro arbitrio in libertate illa, quam vobis antea à patritiis imperatoribus ereptam, Marcus deinde Pertinax, vobis reſtituere conati ſunt, ambo ad imperium priuatis cunabulis nutriti, &c.

f Herod. eo. li.

Regum eſt volentibus ſubditis imperare: Tyrannorum, inuitis dominari. Regibus & optimis rectoribus lex 12. tabularum rectè conuenit, *ſa-* C *lus populi ſuprema lex eſto.* Quam ſi exequantur fieri nequit vt nõ viciſſim à populo diligantur: quia natura humana prona eſt ad remunerandum:[g] & gratiæ ita manibus ſe coniungunt, vt vna gratia aliam pariat: ſtultum autem eſt credere principem diligi a populo, ſi ipſe eum non amet, & publica negotia. Inter præconia virtutis Traiani Cæſaris, quæ Dio Caſſius plura recenſet, illud eum cupiſſe magis à ciuibus ſuis amari, quàm timore affici: & cum populo humaniter: cum Senatu honorificè verſatum. Princeps qui animum populi ſui habet in ſe beneuolum, etiam ſine ſtipatoribus in vtramque aurem dormire ſecurus poteſt: vt contrà ſi cœperit de eo diffidere, nihil aut parum illi proderunt ſtipatores, ſatellites ac cuſtodiæ. Nam tunc timentes populum coguntur fidere cuſtodibus, qui plerumque dominos qui ſe illis commiſerunt confoderunt. vt Antoni- D nus à Martiali cuſtode ſui corporis,[h] necatus: Alexander Magnus à proprio miniſtro Caſſandro Antipatri filio, veneno ſublatus[i]. Neque ſententia eorum mihi vnquam placuit, qui malunt ſe timeri à populo quam amari: ſiquidem illis hoc tutum non eſt. Nam, vt Ennius dicebat, oderunt dum metuunt, & quod quiſque odit, perire capetit.

g L. ſed etſi lege. §. conſuluit de petit. hære.

h Herod. 4.

i Quin. Curt. lib. 10.

Qui ſceptra duro ſæuus imperio regit,
Timet timentes, metus in authorem redit k.

k Seneca in œdipo.

Theſeus qui ampliſſimam ciuitatem in vnum congregatam Athenienſium fecit, ante ſparſim & vicatim habitatam, monarchiam ſuam, populi democratia firmauit[l]: non enim, quod alij ſolent, ciuibus labores mandabat, nec voluptates ſolus capiebat: ſed pericula ſibi ſeorſum vindicabat,

l Iſocrates in Helena.

vtilitates

vtilitates communes eſſe omnibus volebat: quare vitam & ſine vllis inſidiis, & ſumma omnium caritate per egit, non peregrino milite imperium muniens, ſed beneuolentia ciuium ſe tuens: poteſtate, rex: beneficus, popularis.

5 Quemadmodum autem princeps inſolés, & plus æquo in ſuos ſæuiens, vel etiam adminiſtrãdi prorſus ignarus vulgi animos in ſe cõcitat: ſic contrà qui clementia cum iuſtitia temperata artem regendi populum habens, populũ gubernat, animos in ſui amorem ſubditorum excitat. Oporter autem moderatores, populum ferocem equo feroci & indomito propemodum ſimilem exiſtimare, & eandem ſeruare artem in eo gubernando & domando, ſi velimus eum iuſſa facere liberè, quam equiſones in tractandis & domãdis equis ferocibus ſolent adhibere. In primis enim qui domant eis ab initio obblandiuntur, & molliſſimè tractant, vt aſſueſcant freno paulatim & ephippio, & patientiæ inducendarum ſolearum ferrearum: atque primùm aliquid leuioris oneris ferre conſueſcunt: & dulciter tractatos, & releuatos pedes, alicuius lapidis ictu leni vngulas pedum percutiũt: & ſic quotidianis illis exercitiis & ictibus iam adimunt omnẽ timorem, & aſſueſcũt ad ictus mallei vt poſſint ſoleæ clauis adiungi: dehinc & paulatim fræno parere cõſueſcunt & perito ſeſſore. Alioquin ſi imperitè quis equum rexerit, erratum ferox equus vindicat, ſuumque ſeſſorem, quicumque ſit deiicit. Populus item, ſi prima fronte & ſubitò vi adigatur, ad iuſſa exequenda, calcitrat, fluctuat, æſtuat, & ſatagit excutere imperium: vbi autem beneuolentia, & veluti ex cauſa, & ob ſuã vtilitatem gubernatur, obſequentiſſimus efficitur: paulatimq; oneribus, & ob diuerſas cauſas eáſq; neceſſarias onerandus eſt. alioquin excandeſcit, & tyrannidem ſibi ſubiturũ pertimeſcit, túncque niſi fræno duriſſimo imo cathenis obſtringatur ægre obtemperat atque ſe inde ſoluendi & expediendi ab illa vi, nullã aut ſeuiſſimã aut grauem prętermittit oblatã occaſionem.

6 Imo quod eſt mirabile, veriſſimum tamen, & aſſuetum, tanquam deſperatione incõſulta obſeſſus, vt à præſente tyrannide ſe eximat, in aliam maiorem inconſideratè ſe coniicit, veluti meliorem vitam inde habiturus: quam rurſum grauiorem expertus in priorem ſe recipere conatur, ſed ſæpè fruſtra. Quod accidit Theſſalis: [a] qui merito quidem habebant exoſum Pheræum tyrannum, & eo occiſo habuerunt magnam populi gratiam Thebe vxor eius, Lycophron & Tyſiphon fratres: ſed illi in tantam tyrannidem poſtea peruenerunt, talémque exercuerunt ſæuitiã, quæ commouerit populum iterum & Aleuadas principes Theſſaliæ nobiliſſimos, qui in eos coniurauerunt. Qui rurſum tyrannidem exercuerunt, vt coegerint Theſſalos ad Philippum Macedoniæ regem, confugere, cuius ope quidem libertatem acceperunt, verùm tributorum prouentus & mercatuum, & alia plura, ille ab his conſecutus eſt[b]. Similes ita facti aſino Æſopico, quippe qui cùm ſeruiret olitori & parum comederet, multùm verò laboraret, precatus eſt Iouẽ, vt ab olitore liberatus alteri venderetur Domino, cúmque Iupiter exoratus iuſſiſſet ipſum figulo vendi, iterum iniquiore animo perferebat quàm prius onera & cœnum & tegulas ferens: Quare rurſus vt mutaret Dominum rogauit, & coriario venundatus eſt. Sed priorem prioribus Dominum nactus, & videns quæ ab eo fierent,

[a] Diodor. Siculus in anno 3. Philippi.

[b] Vt ſcribit Vlpianus Demoſthenis interpres.

A ſuſpitando ait, hei mihi miſero, melius erat mihi apud priores heros manere. Hîc enim vt video & pellem meam [illegible] conficiet.

7 Conſultum ergo principi erit, ſi ſe moribus populi ad tempus vt diu regnet accommodauerit: non quidem vt populo imponat, vt quidam ſuadent: ſed vt cognoſcat quæ ei conueniant, & deceant. & leges proprias, & conuenientes ferat, quæ vſi moribus conueniant populi, perpetuim feruntur.[c] Hincque natum eſt ius ciuile cuiuſque ciuitatis, & loci proprium, quod ſingulari quadam ratione eáque neceſſaria, à iure communi rectè ſeparatur. Dixitque Solon Anacharſidi ſe ita leges ciuibus accommodare, vt eas ſeruare potius quàm nõ ſeruare, vtilius, & ſalutarius omnibus eſſe videretur,[d] atque hinc cognitio morum ſui populi, magnam vtilitatem adferet principi, vt faciliùs imperet leges conuenientes B ferendo. Sicuti enim cognitos eſſe morbos priùs oportet, quàm remidia eorum: ita cupiditates priùs natæ ſunt, quàm leges quæ iis modum facerent.[e] Sic legem Liciniam de quinquaginta iugeribus tantùm habendis, excitauit libido agros continuandi: legem Ciniam de donis, & muneribus temperandis, & adimendis magiſtratibus, quòd iam vectigalis, & ſtipendiaria plebs eſſe Senatui cœperat.

Et ita Cornelius Tacitus,[f] Patres (inquit) legem Cinciam flagitant, qua cauetur antiquitus, ne quis ob cauſam orandam pecuniam, donúmque accipiat. Et iterum,[g] Oratorum licẽtia, Cinciam rogationem: canditatorum ambitus, leges Iulias: magiſtratuum auaritia, Calphurnias leges pepererunt, indéque prouerbium veriſſimum, ex malis moribus bonas leges ortas eſſe.

8 Dicebat Ariſtophanes[h] viuendum eſſe τρό-C ποις ἐπιχωρίοις, id eſt, moribus regionis: citat Athenæus diſtichon:

Πουλύποδός μοι τέκνον ἔχων νόον Ἀμφίλοχ' ἥρως,
Τοῖσιν ἐφαρμόζου τῶν κεν κατὰ δῆμον ἵκηαι.
Polypi ingenio miſis nate Amphiloche heros,
Vt tenes populo, quemcumque acceſſeris aptes.

Subactis regionibus, nihil gratiùs à principibus conceditur, quàm quod ſuis legibus permittant eas viuere; ſic enim maximè amorem earum venantur vt iuſti.

Nihil etiam erga ſubditos beneficentius, quàm mores iam receptos cõſeruare. Et proinde cauere debent rectores, & principes, ne eos mutent: quamuis ad hoc vitium proni ſint dominantes, abutentes poteſtate, cuius poſtea mutationis damna ingentia patitur reſpubl. & quia hoc vitium innouationis commune eſt imperantibus, eò crebriùs admoneri debent, ne hoc faciant. Nam, vt dicebat Catullus princeps Senatus Ro-D mani, loquens ad populum conſiſtantem de creando imperatore Pompeio contra Pyratas: ea eſt natura humanorum ingeniorum, vt non iuuenes modò, verùm etiam prouectiores, poſtquam multum temporis in poteſtate tranſegerint, patriis moribus haud ſibi viuendum ducant, vnde etiam cauſa tyrannidis Marij, Syllæque orta eſt[i]. In periculum, vitæque diſcrimen, venit etiam Alexander magnus cum ritu, & moribus Macedonum, naturalibus relictis, ad Perſicos tranſiuit: eámque ob cauſam vniuerſus exercitus Macedonum abiectis armis dimiſſionem poſtulauit[k]. Refertur[l] & Darium regem principio imperij vaginam acinacis Perſicam iuſſiſſe mutari in eam formam qua Græci vterẽtur, protinuſq;

[c] c. erit autem lex. 4. diſt.

[d] Plutar. in vita Solon.

[e] Liuius lib. 34.

[f] libro 15.

[g] libro 15.

[h] in Pluto.

[i] Dio Caſſ. lib. 33 Hiſt. Rom.

[k] Quint. Curt. lib. 10. de geſt. Alex.

[m] Quint. Curt. lib. 3.

Chaldæos interpretatos, imperium Perſarum ad eos tranſiturum, quorum arma ipſe fuiſſet imitatus. Anacharſis Scytha necatus a fratre, cum ritus & mores regionis tollere, & in Græcorum transferre vellet leges: quę quãuis politiores eſſe viderentur, tamen non vſque adeò Scythis ac Græcis conuenire poterant, neque etiam par erat ſubito mores mutare a Defecerunt & iidem Scythę à rege Scyle, eo quòd is Græcum ritum obſeruaret, & nihil ei Scythicus viuendi modus cordi eſſe: & delegerunt in eius locum Octomaſadem, qui Scylem profugum in Thraciam reuocauit, & caput ei amputauit Herodo. d. lib. 4.

a Herodo. in 4. & Diog. Laert. in Anacharſide.

Vt autem immutatio morum populi prædictos principes perdidit; ſic contra continuatio & conſeruatio morum patriæ, conſeruauit regnum Sicyoniorum in domo Orthagoræ & filiorum, vſque ad annum centeſimum, Quòd, inquit Ariſtoteles b, mediocritate quadã erga ſubditos vtebantur, multaque legibus ſeruientes agebant: plurimùm vero cõuerſatione & vſu familiari fauorem & gratiam hominum acquirebant.

b lib. 5. Politic. cap. 12.

9 Conſeruatur etiam concordia & amor inter imperantes & ſubditos, ſi illi non afficiantur iniuriis qui participes non ſint gubernationis, ſi admittantur ad reipublicæ gubernationem præſtantiores & digni: ſi cupidi honoris non omnino non deprimantur, ſed ſi digni ſint aliquo modo promoueantur: ſi indigni, iuſtis & dulcibus primum remediis contineantur: ſi nõ fraudetur multitudo ſuis commodis: ſi magiſtratus & regẽtes rempub. inter ſe odia & factiones nutrire prohibeantur; nam inde ſolent magnæ oriri contentiones in populo, clades, & ciuilia bella, ideo ab initio princeps naſcentia iurgia debet opprimere. Sicut populus Romanus, Liuio Salinatori, cùm eum conſulem effeciſſet reuocatum ab exilio, & iniuriã antea a Nerone affectum, & datus ei eſſet collega Nero in cõſulatu, iniuriæ quam grauiſſimam acceperat, obliuiſci imperauit: Ne ſi diſſidẽte animo conſortionẽ imperij vſurpare voluiſſet, pertinacem ſe exhibendo inimicum, male conſulem ageret. Quæ quidem mentis ad tranquilliorem habitum inclinatio in aſpero ac difficili temporum articulo, plurimum ſalutis vrbi atque Italiæ contulit, quia pari virtutum impetu connisi, terribiles Pœnicas vrbes contuderunt c.

c Valer. Max. l. 4. c. 2.

10 Euitabit inuidiam, quæ contentionem excitare ſolet, princeps, & bonorum ciuium vel corruptelam aut factionem vel diſceſſionem. Neque certe princeps in ſuo regno tales æmulationes probare debet, quales exiterũt inter Epaminondam & Menaclidẽ Thebanũ, qui inuidit Epaminõdæ fœlicitati, & probitati, conſtituitq; ſe in adminiſtranda repub. illi aduerſarium: d inter Simmiam, & Periclem: Alcmæonem, & Themiſtoclem: Clodium, & Pompeium: e eſt commune vitium in magnis, liberiſque ciuitatibus vt inuidia gloriæ comes ſit, & libẽter de his detrahant, quos emergere videant altius: neque æquo animo pauperes alienam opulentam intuentur fortunam. Quare, & Chabrias quoad licebat ei, plurimum, à ciuitate f Athenienſi aberat: & alij ex Athenienſibus viri clari quoque ideo extra ciuitatem maluerunt vitam degere, vt Iphycrates in Thracia, Connon in Cypro: Timotheus in Lesbo: Chares in Sygeo, & ipſe Chabrias in ægypto. quæ ſi tollerentur in principatu, duo valde mala ſequentur, primum quòd inuidia illa poterit excitare diſcordias, cùm poſſit imperio principis caſtigari &

d Æmil. Probus in Epaminõda.

e Plutarch. in Politicis.

f Prob. in Chabria & Athenæus libr. 12 ex Ephoro lib. 16 Philippicorũ.

legibus anteuerti. ſecundò quòd reſpublica priuaretur viris bonis, qui viui & commoditati eius inſeruire poſſunt, ſi defendãtur a calumniis, & iniuriis inuidorum, & detractorum.

11 Neque princeps tantùm deferre debet populo, vt hanc corruptelam quam ipſe vocat libertatem maledicendi, & calumniandi, impunitam abire permittat. Impoſſibile enim eſt principem, aut præpoſitum populo rectè adminiſtrare rempublicam, ſi ex eius arbitrio velit eam regere: populus quippe à Deo vel republica commiſſus eſt regendus, non ſequendus: g nec imperanti, vanæ voces populi audiendæ ſunt. h neque is quem elegerit populus, ideo probandus, aut admittendus, aut quem reprobauerit reiiciendus, vt fuit ſtatutum in concilio Sardienſi. i Detrahit princeps ſuæ dignitati, ſi populi ſui ſententiam, iuxta poſtulata neceſſariò admittat: neque principatus libertate fruitur, ſed veluti Democratiæ videtur obnoxius. Cum etiam ſpeciem illicitæ coactionis eſſe viſum fuerit in republica, ad populi clamorem ſeruum manumiſiſſe proprium. vt ampliſſimus ordo decreuerit eam manumiſſionem non valere: vt coactè factam k. Quod & Marcus imperator cenſuit l.

g Cæleſtinus epiſt. 3. c. 3. relatus à Gratiano in cap. 2. doceſdus 63. diſt.

h l. decurionẽ. ſiliſ, de pœnis. i cap. 2. verba relata eius in c. 2. de electio.

12 Indulgentia, & clementia principis etiam, ſolet ſæpe abuti populus, & milites, niſi ea cũ maieſtate, & metu obedientia temperetur deſiderãt enim ſuam libertatem cũ poteſtate principali temerè confundere, & æquare. Ideò Calliſtratus iuriſconſ. reſpõdit. m *Obſeruandum, inquit, eſt ius reddenti, vt in adeundo quidem facilem ſe præbeat, ſed contemni non patiatur: vnde mandatis adijcitur, ne præſides prouinciarum in vlteriorem familiaritatem prouinciales admittant, nam ex conuerſatione æquali contemptio dignitatis naſcitur. Sed & in cognoſcendo, neque excandeſcere aduerſus eos quos malos putant, neq; precibus calamitoſorum illacrymari oportet. id enim non eſt conſtantis, & recti iudicis cuius animi motũ vultus detegit: & ſummatim ita ius reddere debet, vt authoritatẽ dignitatis augeat.* Princeps rectiſſimè dictus paſtor populorum, & populus ſimilis ouibus quæ indigeant paſtore, & quæ ſeipſas regere non debeant, nec illis etiã tutum ſit ſuo arbitrio viuere. nulla ex ouibus accedit ex paſtore vtilitas, ſi is abſit, aut talis ſit, quales ſunt ouium mores. vulgare enim eſt prouerbium Græcorum, προβάτου ἦθος, ouium mores, in ſtupidos tranſlatum. Nam, vt ait Ariſtoteles, n ouium ſimplex, & ſtupidum ingenium, & ſtultum: ſiquidem omnium animalium eſt incertiſſimum: prorepit in deſerta nulla de cauſa, ac ſæpenumerò hybernis mentibus foras ex ſeptis digreditur, cùmque à nimbus occupatum fuerit, ni paſtor compulerit, decedere non vult, &c. Sic Ariſtophanes o taxans vecordiam populi Athenienſis dicit, dicit, ἐν πλατάνῳ προβάτων ... id eſt, *in concione pecus ouile conſidens*,

k l. 1. qui manumittere non poſſ. lib. 7. C. tit. 11.

l Paul. Iuriſcõ. in l. 6. penultim. 17. qui & à quibus manumiſſi liberi non fiũt lib. 40. ff. tit. 9.

m in l. obſeruandum eſt 19. de offi. præſi. lib. 1. Pand. tit. 18.

n Ariſt. l. 9. de natura animal.

o In veſpis.

13 Talis eſt populus, plebs quælibet ac turba, vt facile fallatur, & ad quoduis inducatur, & illi frequenter idem quod mari accidit: quemadmodum enim mare ſua natura innoxium eſt rectè vtentibus & firmum: ſi verò violẽti flatus, & venti in illud irruerint, tale redditur vtentibus quales ſunt venti a quibus circumquaque impellitur; ita & multitudo talis redditur vtẽtibus, quales habet duces & conſiliarios, vt aiebat Publius eximius dux Romanorũ, miliſ ibus deficere cupientibus in Iberia. p Ita periculoſum eſt non tantùm principibus, ſed aliis quibuſcunque ſe

p Polyb. li. 11.

committ

committere populo, vel velle omnino ſequi eius ſententiam, quæ incerto iudicio incōſideratam ſuam, vel alterius ſequatur voluntatem, & facilè retractat quæ ſine conſideratione vlla decreuit.

a Seneca in Octauia.

O funeſtus, inquit Seneca, a multis populus
Diruſque fauor, qui cum flatus
Vela ſecundo ratis compleuit,
Vixitq́; procul, Languidus idem
Deſerit alto, ſæuóque mari.

Eò pertinet quod ex Plutarcho refert P. Crinitus, b Anacharſim cùm in Athenienſium populi concionem fuiſſet forſan deductus, ac ſpectaſſet ea quidem omnia quæ ſumma in republica præcipuaque erant iudicio populi decerni: miratum primò eſſe Athenienſium conditionem, qui cùm rebus præclarè geſtis, & authoritate præſtarent, ad tam iniquum imperium pœnæ obnoxium veniſſent, atque prudentiſſime dixiſſe, ô Rempubl. breui perituram, in qua viri principes conſultant, populus autem & imperita rerum plebecula, decernat: cui videlicet proprium ſit in minimis maximè trepidare, & in maximis minimè proſpicere: accidiſſe autem iuxta prædictionem eius reipublicæ caſum. Charundas etiam qui leges condidit Thuriorum, de populo ſentiebat: vt qui ſe populo committat ſortunam non rationem ſequatur: qui fortunæ fauet, periculo & aleæ ſe dare: qui in alea eſt, ad ruinam, & cladem inclinare. Et ſi credamus Phalaridi ſcribenti ad Hegeſippū, c ὁ [illegible] γὰρ ὄχλος εἰς ἀτυχίαν, καὶ τὰς ἀρχὰς πρὸς τὰ τέλη διαφέρουσας ἔχων, id eſt, is nempe populus *ſe inducit in infœlicitatem habens longè ſeparata principia à finibus.* addit autem, quod tamen aliquantum tyrannicum videtur, ſe malle populum ſibillis proſequi, quàm honoribus: quod odium ipſius citiùs quàm accendatur, extinguatur.

b Crinitus li. 2. de honeſta diſciplina c. 4.

c Epiſt. 58.

De alia cauſa mutationis reipublicæ, vel principatus, aut principum interitus: ex nimia licentia, poteſtate, & indulgentia quibuſdam prius conceſſa.

CAPVT IX.

NVtriunt plerunque reſpublicæ, & principes improuide, ſerpentes in ſinu, mures in pera, & ferrum porrigunt à quo peteant. Nimiam poteſtatem quibuſdam concedunt, ex qua ad maiora audenda paulatim ambitiosè impelluntur, vt tandem ſi non proſpiciatur, præſenti fortuna, qua indigni etiam ſunt, non contenti, nihil ſibi habere videantur niſi principatum ipſum, necatis etiam dominis apertè vel clandeſtinè, occupent. Ieroboam Nabathi filius & ſerua matre natus, adhuc iuuenis ædificationi murorum Hieroſolomytanorum ſubſeruiens, à Salomone rege primùm præfectus operi, dehinc tributo Ioſephæorum contribulium, tandem decem tribus regno illi ſubtraxit.

* 3. Reg. c. 11. & 12.

3 Philippus Arabs præfectus negotiorum imperij, exiſtente adhuc minore Gordiano nepote ex filia Gordiani maioris, doloſè concitauit ſeditionem inter milites, ſubtractis cōſultò annonis: eàque occaſione indignum eſſe Gordianum qui imperaret facilè militibus perſuaſit, & ſe potius dignum: quare ſe primum tutorem creari obtinuit, poſtea & imperatorem à militibus: atq; ita vſurpato imperio Gordianum interfici curauit d.

d Iul. Capitolinus in Gordiano. & Aurelius Victor. 1. prope Cæſarib.

4 Sejanus ad ſummam dignitatem per Traianum euectus, inuadere factionibus imperium tentauit e.

e Cornel. Tacitus in 5. Dio Caſſius in Traiano.

Sub Seuero Antonino, Plautianus Afer natione, ex parua humilíque fortuna ab imperatore ad opes maximas prouectus, damnatorū bonis adiudicatis, longe ſuprà cæteros locupletatus, omnibúſque dignitatibus, excepta tantùm imperij participatione, honoratus, cuius & filia vxor data erat filio imperatoris, opibus & licentia abutens, in tantam crudelitatem violentiámque euaſit, adeò trux & horribilis, vt non modo non audiretur à quoquam, ſed etiam qui fortuitò occurrebant ab eo auerterent oculos: tandémq; auſus & ipſum imperium appetere inſidiis, cum Saturnino pactus vt abiret in aulam principum quaſi aliqua arcana habens ex parte eius mandata, & vtrumque & ſenem imperatorem & filium obtruncaret: quod & factum fuiſſet, niſi Saturninus rem detexiſſet imperatori, qui paratus ad inſidias excipiendas eum obtruncauit, tanquā manifeſtum hoſtem. f

f Herodia. in 3.

6 De Galba imperatore, alioquin bono principe, ſcriptum eſt, multa perniciose geſta & cum populi iactura ſub eius principatu: quòd regeretur trium arbitrio. quos vna & intra palatium habitantes, nec vnquam non adhærentes, pædagogos vulgò vocabant. Hi erant, Titus iunius legatus eius in Hiſpania, cupiditatis immenſę; Cornelius Laco, ex aſſeſſore præfectus prætorij, arrogantia ſocordiáque intolerabilis: libertus Icellus, paulò anteà annulis aureis & Martiani cognomine ornatus, ac iam ſummæ equeſtris dignitatis gradu candidatus. Quibus diuerſo vitiorum genere graſſantibus, adeò ſe abutendum permiſit & tradidit, vt vix ſibi ipſi conſtaret. Quamobrem & ob geſta illorum malo conſilio, irritauit in ſe totius Reipublicæ odium & offenſionem, & inuidiam militum, & exercitus, & tandem trucidatus eſt g.

g Sueto. Tranquillus in Sergio Galba. c. 14. & 16. Dio Caſſius in eo.

7 Fuit Cleander Phryx genere, ex ea nota hominum qui publicè per præconem væneunt. Hic cùm in domum imperatoriam ſeruitio fuiſſet traditus, & cum ipſo Commodo imperatore accreuiſſet, eò honoris & dignitatis prouectus eſt, vt & corporis cuſtodiam, & cubiculi curam, præterea militum præfecturam ſolus obtineret. Cæterùm diuitiæ, & luxus etiam illum ad imperij ſpem inueſtigabāt. Quare grandi coacta pecunia plurimum frumenti coemit, id autem concluſum habebat, vt tempore neceſſitatis & famis penuria laborantes ſibi conciliaret. Gymnaſium quoque maximum ædificauerat, publicatis etiam balneis, vt eo modo populumineſcaret: Quod feciſſet niſi populus inſatiabilitati eius infenſus ſeditione coorta, Commodus ſibi timens, reſtitiſſet, & ab imperatore caput ei abſcindi non fuiſſet mandatum, & poſteris: quo facto pacata fuit ſeditio, & Commodus imperium ſibi conſeruauit.

8 Maiores domus in Gallia, in quos adminiſtrationis regni ſumma tranſlata erat à regibus, tandem ipſos reges pepulerunt, & ſibi imperium retinuerunt.

De remedijs aduerſus vſurpationes & inſidias eorum, qui nimia poteſtate ſibi conceſſa, abutuntur.

CAPVT X.

VT princeps vel reſpublica proditiones, inſidias, factiones & vſurpationes principatus caueat,

caueat, operæ pretium eſt eum ſollicitè vitare. ne vni aut paucis ſummam reipublicæ adminiſtrationem concedat. Hinc enim per gradus creſcit gubernatorum ambitio & paulatim perfricando ſibi frontem, ambire & obtinere tentant primam poteſtatem. Et inter principalia præcepta quæ Octauius moriens, Tiberio & reipublicæ dediſſe traditur a, erant: vt rempublicam omnibus qui prudentia rerúmque gubernandarum peritia eſſent præditi, committerent: neque vni alicui tantùm eam crederent, nec vel tyrannidẽ affectarent, vel eo aduerſa paſſo, reſpublica corrueret: neve imperium ditare ſed conſeruare cuperent.

a Dio Caſſius lib.56.

Ariſtophanis b quoque altioris prudentiæ conſilium, qui introduxit ab inferis remiſſum Periclem vaticinantem non oportere nutriri in vrbe Leonem: ſin autem nutritus ſit, ei obſequi oportere. Monet enim vt præcipuæ nobilitatis & concitati ingenij iuuenes, refrenentur. Nimio verò fauore & indulgentia paſti, ne impediantur. quòd ſtultum ſit & inutile eas obiectare vites quas ipſe foueris. Solent ex nimio humore vermes & tineæ oriri in rebus ipſis quas conſumunt: & niſi antequam creſcant, ſuffucentur vel excutiantur, totam rei ſubſtantiam in ſuam transferunt: ad eum modum ad dignitates maiores reipub. admiſſi & ad interiorem principum amicitiam, more tinearum & vermium nimia proſperitate laſciuientes, niſi expellantur opportuno tempore, ſolent reipublicæ ſubſtantiam in ſuum proprium commodum transferre: & eam, quæ illos pepetit, poteſtatem, conantur deuorare vel apertè, vel clam.

b Ariſtoph. in gantis refert. & Valer.Max.l.7. c.2.

2 Dum igitur ſenſerint principes illam putrefactionem, in vitam tranſire & animari ſtatim occurrere debent: & antequam omnino rempublicam vorarint, tollere. Exemplo Tyberij Cæſaris, qui cùm pluribus modis, coniurationibus & factionibus Seiani generi ſui infeſtatus eſſet, viderétque eum in tantum populi fauorem perueniſſe, vt etiam ſibi cauendum aut de vita ſua, aut de ſalute conſulendũ eſſet, iam ei libera Romæ conceſſa adminiſtratione, dum Capreis otiatur, eúmque videret erectum paulatim ad ambiẽdum imperium, Druſumq; veneno ſublatum lento, eiuſdem opera: iuſſit eum comprehendi, & in carcerem coniici. Quo facto, plebs quæ ei proſperitate vtenti maxime fauerat antea, cœpit infinitis criminibus deteſtari & accuſare, quare tandem ab imperatore morti adiudicatus eſt, bonis in ærarium delatis, punitis etiam potioribus morte eius amicis, qui antequam caperetur, pro magno fœlicitatis dono amicitiæ eius cõiungi ducebant c. Narrat autem Suetonis d principem, ad hanc vltionem non apertè, ſed per obliquum perueniſſe. Verba eius ſunt, Seianum res nouas molientem, Tyberius, quauis & natalem eius publicè celebrari, & imagines eius aureas coli paſſim videret: vix tamen & aſtu magis ac dolo quàm principali authoritate ſubuertit.

c Dio Caſſ. in Tyberio. Corn. Tacit. in 5.
d Sueto in vita Tyberij c.65.

2 Nam primùm vt à ſe per ſpeciem honoris dimitteret, collegam ſibi aſſumpſit in quinto conſulatu, quem longo interuallo abſens ob idipſum ſuſceperat. Deinde ſpe affinitatis ac tribunitiæ poteſtatis deceptum, inopinantem criminatus eſt. addit & alia quæ fecit, vt illi ſuſpicionem diffidentiæ adimeret. vt ſine metu coniuratorum poſſet eum intercipere.

3 Sic Antigonus rex, cùm audiſſet Pythonem Mediæ præfectum peregrinum exercitum conſcribere, & pecunias colligere, eo conſilio vt defectionem faceret: ſimulabat ſe fidem non habere nunciantibus, inquiens. ego verò nequaquam crediderim hoc agere Pythonem, cui ego quinque millia Macedonum armatorum ac Thracum, & mille præfecturæ cuſtodes paraui quos ei mitterē. Quibus auditis Python credidit, τῇ φιλανθρωπίᾳ, id eſt humanitati, & confeſtim venit ad recipiendum conſilium: Antigonus verò Pythonem in medium Macedonum receptum, & introductum, cepit, & morte mulctauit ſine tumultu e.

e Polyænus l.4. ſtrategematũ.

4 Refert Polyænus lib.6. aliud iudicium proditorum ad tempus ſapienter dilatum, & diſſimulatum Leuconis, qui in bello animaduertens aliquos ex Trierarchis proditionem moliri, & tranſitionem ad hoſtes parare, comprehendi iuſſit, & ad ſe (inquit) parum honeſtos ſermones de ipſis deferri: verùm ſe fidem his non habere: tamen, ne, ſi fortuna, & caſus victoriam hoſtibus dediſſet, in ſuſpicionem venirent, illos quieſcere iuſſit: alios Trierarchos in locum eorum ſufficiens, & familiaribus ſuſpectorum magiſtratus, vicorumque principatus committit, quaſi amico animo erga eos affectus.

At poſtquam bello finem impoſuit, iuſtum dixit eſſe, vt in ſuſpectos inquiſitio fieret, ne ſine ratione illis fidem non habuiſſe putaretur. Ita cum in curiam veniſſent, vna cum familiaribus incluſos, armata militum manu ad vnum necari iuſſit. Dicebat Baldus f cuſtodiam regni eſſe non permittere villam creſcere vltra commenſurationem.

f Bal. ad §. conuenticula de pace iuramento firmand. in feudis.

Primáque reipublicæ peſtis eſt fouere eos qui dominari cupiunt g. Et ſi fouendus non eſt ſerpens in domo, multominus in ſinu. Nam vt ait Gabrias in fabulis.

g Vdalrich. Zaſ. ad l. 2. §.1. de orig. iuris.

Anguem fouebat rusticus suo in sinu
Brumæ rigentem frigore: hic igni calens
Pupugit fouentem, sustulit cita nece.

5 Erat apud Athenienſes ſuffragiorũ quoddam genus, dictum nomine Oſtraciſmi; eò quòd per calculus, aut teſtas ferretur: ad hoc repertum, vt per id ciues, qui vel opibus immodicis, vel nobilitate, vel gloria vel alia quauis inſigni virtute, multitudinis inuidiam, vel plauſum in ſe prouocaſſent, in exilium decẽnio relegarentur, metu ne occuparent rempublicam, h quo damnatus Hiperbolius, & Alcibiades iuſtiſſimus virorum eius temporis. Hocque tanquam ciuitati purgandæ medicamento, ciuitas id ad conſtitutum tempus, vti conſueuerat, nec erat Oſtraciſmus improbitatis caſtigatio, ſed elationis ad perpetrandum facinus, ac grauioris poteſtatis moderatio.

h Plutarch. in Alcibiade & Ariſtide, & Nicia.

6 Vtebantur ſimili iudicio, & ob eaſdem cauſas Syracuſij, ſed dictus erat nomine Petaliſmi, quòd foliis non teſtis, ſuffragia exilij darent i.

i Diod. Sic. l.11.

Ariſtoteles k Oſtraciſmum ait inuentum eſſe in ciuitatibus quæ maximè æqualitatem complectuntur. vt illi qui ſuperexcellere viderentur, vel propter diuitias, vel propter amicos, vel propter aliquam aliam ciuilem potentiam, relegarentur ad tempus determinatum: atque tradere fabulas ob huiuſmodi cauſas, Herculem ab Argonautis fuiſſe relictum, quòd noluiſſet nauem cum aliis regere, vt nimium ſuper excellentem inter nauigantes, & eò refert conſilium datum à Periandro Thraſibulo, de ſpicis ſupereminentibus demetendis.

k Ariſt. 3. Polit. c.9.

Hoc quoque feciſſe Athenienſes circa Samios & Chios, & Lesbios, quos tamen quamprimùm imperium firmiter habuerunt, contra fœderis æ-

quita

quitatem in multis peſſumdarunt. ſicque Perſarum regem, Medos, Aſſyrios,, & alios qui magnum de ſeipſis ſapiebant, ob imperium priùs habitum ſæpe contriuiſſe ferunt. Et celebre eſt dictum Ariſtophanis in ranis, A

Ο'υ χρὴ λέοντ@ σκύμν@ ἐν πόλει τρέφειν
Μάλιςα μὲν λέοντα μὴ ᾽ν πόλει τρέφειν
Ην δ᾽ ἐκτραφῇ τις, τοῖς τρόποις ὑπηρετεῖν.

id eſt,

Catulum leonis ne alas in Republica:
At maxime, nec ibi ipſum leonem alas,
Quod ſi quis aliter obſequendum moribus.

Seuerius Romæ, poſt exactos reges, affectati regni ſeu principatus ſuſpiciones, vindicatæ ſunt: & ſtatim vbi poterat modica oriri coniectura, morte & ſupplicio factum præueniebant, qui rigor perſeuerauit vſque ad Iulium Cæſarem, aduerſus quem Suetonius a tradit coniurationis, cauſam fuiſſe affectati regni. B

a Sueto.in vita Iul. Cæſar. ca. 79 & 80.

6 Eſt & aliud remedium contra potentiæ nimiæ elationem, adéptio ipſa poteſtatis, per quam quis poſſit ſibi ſupra iuſtum honorem arrogare. Et proinde ſalubre erit repetere mores antiquarum rerumpublicarum, quibus magiſtratus poteſtatum magnarum, erant temporales: & dabatur ſucceſſor tempore elapſo, & non licebat repetere eundem magiſtratum, dignitatem aut poteſtatem intra certum tempus, aut bis aut pluries gerere. ſic enim adimitur occaſio creſcendi aut audendi, ob modicum tempus, & quia etiam depoſito magiſtratu quis fit priuatus, & exuitur armorum & ſatellitum manus, quibus iuuatur poteſtas. Prima lex illa de magiſtratuum & poteſtatum temporali duratione, diu Romanam integram conſeruauit rempublicam quãdiu fuerunt conſules annui, dictatores ſemeſtres & magiſtri equitum: item & fuerunt temporales rectores & præſides prouinciarum & alij, vt contrà, tunc cœpit deſtrui reſpublica quando facta eſt prorogatio temporis gerendarum maiorum poteſtatum, ſicque propriis armis confoſſa & ſubuerſa, vt accidit etiam ciuitatibus liberis Græcorum, quæ ſubuerſæ ſunt à propriis ducibus poteſtatem fiduciariam datam, in propriam conuertentibus. C Et ita Iulius Cæſar qui nouerat ſe ad ſummam poteſtatem perueniſſe, ob nimiam imperandi conceſſam & prorogatam ſeu vſurpatam licentiam, lege ſtatuit: ne quis omnino prætor anno, conſul biennio ampliùs, à ſuo magiſtratu continuo imperaret b. factum & eſt ſenatuſconſultum, Caluino & Meſſala coſſ. ne quiſquam ex his qui conſulatum vel præturam geſſiſſent, exteriorem aliquam prouinciam ante quinquennium acciperet, ſperantes hac ratione certamina de occupandis magiſtratibus tolli poſſe, ſi pateret eum qui obtinuiſſet non ſtatim cum potentia aliqua futurum, quam legem firmauit Pompeius c. D Lex etiam Romanis Cenſuram bis eidem homini, quia magna erat poteſtas, non eſſe deferendam d, nec continuandam in annum ſequentem Tribunitiam, e aut conſularem.

b Dio.Caſſ.l.43

c Dio.Caſſ.l.40

d Val.Max.l.4. c.1. exempl.5. Plutarc.in vita Coriolani.

e Val Max.d.l. 4.cap.1.

7 Tertium remedium, ſi magnis dignitatibus & poteſtatibus dentur collegæ, aſſeſſores, & aliæ poteſtates opponantur, vel pares, vel maiores, vt regibus Lacedæmoniorũ oppoſiti creati Ephori: conſulibus Romanis, tribuni plebis. Neque etiam ſtatim cuilibet longiores & magni honores conferri debent: ne augeatur quis ſupra modum. Non enim cuiuſuis eſt hominis ferre proſperitatem, vt dixit Ariſtoteles f.

f l.5.Polit.ca.8.

Sic Iſcholaus obſidentibus Græcis ciuitatem, audiens aliquos ex cuſtodibus moliri proditionem, noctu vigilias adiens vnicuique cuſtodi mercenarium vnum adiunxit, & hoc facto ſine tumultu proditionis periculum effugit g.

g Polyænus li. 2. ſtratagem.

Et Commodus imperator cùm euaſiſſet inſidias Perennij, qui ſolus erat præfectus militum, & iamiam erat illum occiſurus, vt regnaret: ſumpto de eo, eiúſque filio, & ſociis ſupplicio mortis, mox duos conſtituit præfectos, tutius fore ratus, vt ſcribit Herodianus, h tantam illam poteſtatem non vni duntaxat credere, ſed diſſectam in partes, imbecilliorem contra principem reddere.

h Herod.lib.1.

8 Quartum remedium inuenerunt principes ad impediendam ambitionem, & coniurationem eorum, quos magna cum poteſtate aliquò ad regendam rempublicam mitterent: nempe vt retineant penes ſe, & in aula ſua, filios illorum. taliſque mos fuit etiam Commodo i imperatori, quaſi obſides quoſdam beneuolentiæ, fideique eorum. Cùm etiam Darius rex obſeruatã in Iſtro fidem, Hiſtiæo Mileſiorum tyrãno locum quendam nomine Myrcinum, prope Strymonem fluuium Thraciæ, dono dediſſet: vt in eo vrbem conderet: Megabyſos præfectus copiarum Darij in Europa, vidẽs loci commoditatem, & induſtriam Hiſtiæi, ne regnum Thraciæ contra Darium aliquando occuparet, ſuaſit Dario, vt eum Suſa ad ſe vocaret: neque eum vnquam in Græciam reuerti permitteret, cui paruit Darius & Hiſtiæum vocauit, quòd eius conſilio ſe opus habere diceret k.

i Herod.in 1.

k Herodo.in 4

Sic in Zophalenſium regis æthiopum aula, regum filij quos habet ſtipendiarios, nutriuntur: tum vt illis obſidibus, rex eorum parentes in officio & fide contineat: tum vt ea educatione regem debita fide & amore proſequi ſtudeant l. Atque ſecundum Dinarchum in oratione contra Demoſthenem, lege Democratiæ Athenienſium, & imperatori ſeu duci electo, & oratori id eſt conſiliario reipublicæ, dicebatur, ſi fidem à populo haberi ſibi vellet, vt liberos ſuſciperet, & fundum intra limites, & omnibus æquis pignoribus depoſitis, ſic demum præeſſe populo inſtitueret.

l Oſorius lib.4 rerum Emanuelis.

9 Cæterùm, accelerandum eſt principibus & rebus publicis, remedium aduerſus huiuſmodi magnatum ambitiones, antequam vires & radices capiant firmiores: Nam vbi ſe detectos vel ſuſpectos intellexerint, celerius conantur perficere quæ cœperãt meditari: cùm quia eadem ambitione impelluntur vehemẽtiùs, tum etiam quòd de periculo capitis ſibi metuentes, vt deſperatæ vitæ homines maiora audere coguntur. Quemadmodum Macrinus, qui in mortem coniurauerat Antonini imperatoris, vt imperio potiretur, detectus à Materniano, necem eius per Martialem accelerauit m.

m Herodia.in 4.

Initio quidem animus cogitatis ineſt, ſed vires teneræ adhuc donec coaluerint, ideo ab initio tolli facile poſſunt, vt docetur Apologo cucurbitæ, & pinus. Sata enim fertur olim cucurbita iuxta arborem pinum, quæ ramis magnis & patulis iam conſtabat: cucurbita verò cum multis pluuiis atque cœli temperamento creuiſſet, laſciuire incœpit & ramos latiùs porrigere, iámque ſerpebat in pinum, ramóſque eius inuoluebat, ampliora folia, candentes flores, prægrandia poma & vireſcentia oſtentans, tantóque faſtu intumuit vt pinum auſa ſit aggredi, vides, inquit, vt te

ſupero,

ſupero, & tamtam ad cacumen conſitego. Sed pi n is quæ ſenili prudentia & robore pollebat, nihil mirata inſolentiam, reſpondit tantum: Ego hic multas hyemes, æſtus, variaſque calamitates perulei, & adhuc integra perſiſto, tu verò ad primos rigores minus audaciæ habebis, cùm & folia concident, & vitor omnis aberit.

Sicque contingit plures eſſe ambitioſos cucurbitas, qui regna & reſpublicas annoſas aggredi conantur. Sed tamen habent plus animi quam roboris, ideo breui decidunt & areſcunt, ſi factioſis reſiſtatur. Sed cunctandum non eſt, & extinguenda, vt apparet ſcintilla neque manifeſtanda priùs voluntas vlciſcendi quam vltro fiat, ne præueniatur. quod accidit Armeno imperatori, qui iuſſerat comprehēdi Michaelem Balbum comitem Excubiotum ob coniurationem, noctu autem carcerem ingreſſus, cùm eum ſomno fere oppreſſum inueniſſet iram agitatione manus declarauit, quam Papias carceris præfectus metuens, cum Michaele denuo conſpirauit, & ipſa natalis Chriſti nocte imperatorem trucidauit a. Sic nocuit diſtuliſſe vindictam, & eam etiam ſigno futuram declaraſſe. Sapientius factum Ageſilai, qui cùm aduerſus rempublicam Lacedæmoniorum conſpirationem ortam noctu comperiſſet: leges Lycurgi continuò abrogauit, quæ de indemnatis ſupplicium ſumi vetabant: comprehenſis autem & interfectis ſontibus, eaſdem e veſtigio reſtituit & prouidit vtrumque ſimul, ne ſalutaris animaduerſio inulta eſſet, vel iure impediretur, atque vt ſemper eſſe poſſent, aliquando non fuerunt. Hic tamen deſidero, non eſſe præcipitē principē, nec ſolis denūciationibus credere, ne temerè ſublatis inſontibus, illos poſtea deſideret, & requirat, vt Alexander Magnus impiè ſublatos inter viuos.

a Zonaras.

De alio remedio contra periculum proditionum ambitioſorum, ſeruando: vt omnino omnibus non confidat princeps, vel rector reipublicæ.

CAPVT XI.

QVia nihil tam ſanctum eſt, quod aliquando non violet audacia, & regnandi non polluat cupiditas: ideo non ita princeps vel reſpublica fidere debet hominibus, vt ſibi quoque non proſpiciat, & ſibi aliquam non adhibeat & corporis & actionum cuſtodiam. Si enim, qui ſatellitio multo fuerunt circūcincti, proditorū non potuerunt euitare inſidias, quāto minùs poterūt, qui ſine cuſtodia omnibus ſine delectu ſe committūt? Et ſi vigilantiſſimi & robuſtiſſimi boniq; principes, in illud inciderunt periculū, quātò magis qui in pace delitiis & ſomno vacant, patebunt proditoribus? quemadmodum notum eſt, Viriatum ducem vigilantiſſimū in Hiſpania, qui & dormire armatus ſolebat, & gratia inter ſuos milites, propter ſuam diſciplinam militarem, clementiam & liberalitatem in milites valebat, ab Aulace Ditalcone & Minuro ſui ſe obtruncatum & iugulatum quos dilexerat, & legatos ad Cepionem Romanum miſerat, a quo magnis pollicitis vt illud agerent, fuerunt inducti & corrupti b. Certe nec ipſi populo bono etiam principi eſt confidendum, qui facilè ab impiis & ambitioſis commoueri poteſt, non ſecus quam mare placidum ventis. Experti id ſunt Conſules Romani, L. Æmilius, & Virginius, commota ſeditione ob agrariam cauſam, & necato tribuno plebis, ereptoque e manibus lictoris Volerone, qui iuſſu conſulum ob ſeditionem adiudi-

b Appianus Alexandrinus de bello Hiſpanico.

A cabatur morti. Experti, inquam, parum tutam maieſtatem ſine viribus eſſe c, ne armis parum tuta ita maieſtas principis. Atque pro regula ponitur adminiſtrationis reipublicæ, eos qui Domini ſunt armorum, eſſe dominos ſtatus reipublicæ d. Ita conſultè Deioces poſt ſibi a Medis delatum regnum, priuſquam illud ſuſciperet, voluit ſibi ædificia imperio digna erigi, ſtipatores corporis ſui adiungi, quos ſibi ex vniuerſis Medis quos voluit delegit. Atque his munitus, & regia cum mœnibus conſtructa, primus cauit, ne cui ad regem ingredi liceret, ſed per internuncios cuncta tranſigerentur, adeò vt neque conſpici regem a quoquam fas eſſet: ad hæc nec ridere nec ſpuere, propterea quod omnibus factu deformia eſſent, coram liceret. Quæ & ideo inquit Herodotus e, faciunt circa regem: ne videlicet eum cernentes, æquales & vnà cum eo educati ſtrenui & fortes, B indoleant atque inſidientur: quin potius quiddam à reliquis hominibus diuerſum ipſis eſſe videatur, ſi coram ipſum non intueantur. Eúmque morem ſeruatum fuiſſe etiam tempore regis Sardanapali apud Aſſyrios Iuſtinus meminit f, ad quem videndum præfectus eius Medis propoſitus nomine Arbactus vel Arbaces, cùm magna ambitione admitti obtinuiſſet, quod nemini antea permiſſum fuiſſet, captauit occaſionem rebellandi, & regnum vſurpandi, prætextu quòd eum effœminatum & voluptuoſe volentem conſpexiſſet. Quod & contigit in regno Francorum, cuius aliquando reges non conſpiciebantur ab omnibus, & inde nata eſt occaſio occupandi regnum, maiori eius domus Carolo Martello aut Pipino.

c Liu. in 2.

d Ariſtot. lib. 7. polit. c. 9.

e libro 2.

f Iuſtin. lib. 1.

2 Rectiſſime ſcripſit Epicarmus Νᾶφε, καὶ μέμνασ' ἀπιστεῖν: Sobrius ſis, & memor eſto, nulli temerè C credere ſeu cōfidere. Sententia Theognidis quoque, res nihil fracta fide, res diffidendo retenta. & Euripides inducit Hellenam dicentem.

..verùmque diffidentia,
Mortalibus nihil vſque eſſe vtilius poteſt.

Hancque diffidentiam omnibus hominibus qui ſapiunt, à natura communiter ait conceſſam cuſtodē ſalutis, per quam Laertiades Vlyſſes tot pericula euitauit. Heſiodus etiam monet, neque fratri infinitam fidem eſſe habendam, dum iubet, vt ſi quid negotij cum illo gerendum ſit, adhibito teſte id agere. Fuit ſententia quoque Solonis,

Mortalibus a cunctis caueas,
Ne forte quis occultus animo
Odijs animo te appellet vultu hilari
Biſidaque ex ore ſonet lingua,

Imo plus à proximis & conſanguineis cauendum quam extraneis, docent nos quotidiano exempla. Cognationes, communia ſtudia, num valde firma D fuêre repagula. Nam & Atræus Thyeſtis frater erat, & paruulorum quos concidit patruus. Etheocles & Polynices fratres erant, eadem matre patréque eodem orti: ſed qui fidem dederāt, alterum regno expulit, & alter alterum non multo poſt occidit. Theſeus, filium Hippolytum calumniis expoſitum, perdidit. Rhemo fratri, Romolus non pepercit. Ægyſtus iugulauit maritum, vxoris proditione. vt & Gyges Candaulem vxoris impulſu. In ſumma huius ante diem, patrios inquirit in annos, non hoſpes ab hoſpite tutus, ſæpe & filiæ prodiderunt patrem, & cum eius vita & regna: vt ſilia Niſi, Ambitio, inuidia nulla maior regnandi, quam inter proximos. Vnde vox a tyrannis frequenter vſurpata: Si ius violandum, regnandi cauſa violandum eſt: neque

eſt

eſt vlla amicitia tam arcta, nulla familiaritas tam ſancta quam animus regnandi cupidus non contemnat & violet: ita non proximis, non amicis, non ſubditis, non confœderatis, in cauſa ambitionis confidendum omnino, ſine cautione eſt. Mutantur voluntates hominum, & quæ prius placuerunt, poſtea diſplicere incipiunt, imo & ſunt plures, qui ſeipſos deſperatè oderunt, & ſcelerate ſe interimunt, & dummodo de inimicis ſe vindicauerint, vel principem necauerint, vitam ſuam amittere parui aut nihili faciunt.

3 Cuius generis erant Arſacides Perſæ, qui inſidiabãtur Chriſtianis, & latenter cœtibus procerum ſe inſinuabant, vt nacti occaſionem quem vellent principem aut alium obtruncarent, etiam ſi intercœpti morituri eſſent, inde beatam vitam ſe habituros perſuaſi, quæ fuit etiam prima cauſa cur reges Francorum acceperint ab eo tempore cuſtodes corporis, à tempore, inquam, Ludouici noni, cuius ætate frequentes per vniuerſum orbem mittebantur inſidiatores illi homicidæ Arſacidæ a, quos concilium Lugdunenſe, quod eos multis pœnis deteſtatur & fautores, vocat aſſaſſinos b. Iſti ſe amicitiæ nomine inſinuabãt principibus, & inter familiares, vnde nec poſtea tutum fuerit ſe amicitiæ vel familiaritatis nomine, omnibus committere.

a Paulus Aemilius.

b c. pro humani generis, de homicid. infec.

4 Abutuntur & amici, vt plerunque nimia familiaritate: & ita dum in contemptum incidunt, ſi ſpiritu ambitionis arripiantur, nihil non audent abſque metu, vt Antigonus Syriæ rex, à ſodalibus quos temulentus in conuiuio pulſauerat, occiſus eſt c. Secreta non latent amicos, & inde mali nocendi capiunt occaſiones: fuerunt qui dixerint ita amandum, tanquam ſi aliquando ſis oſurus: Sic enim admonet non ita amandum, vt omnia quæ noſtra ſunt & quæ poſſumus, & quæ ſentimus detegamus, quæ poſtea poſſint ab amico inimico facto obiici, vel in noſtram perniciem conuerti. In qua cauſa & principes, reſpublicæ, vt priuati imitari debent ſapientes & peritos nautas, ne facile omnibus aut omnino paucis ſe committant. Nautæ quippe optimi, quanquam mare ſæpe ſit tranquillum, vt ei vel timidiſſimus poſſit ſecure ſe committere: nihilominus, naues anchoris ac clauis, & reliquis neceſſariis ſaluti nauigantium inſtruunt, vt incumbentibus poſtea ventis & tempeſtatibus, reſiſtere valeant. Et contra tempeſtatem etiam tranquillæ nunc amicitiæ, cùm in diſſidium venire poſſit, remedia paranda ſunt, quia nec ſemper eodem in ſtatu conſiſtere poteſt. Et Medea ſępe pro liberis ſuis deos orauit, quos poſtea crudeliter necauit. Abſalon ſæpe pro regno patris Dauidis defendendo pugnauit, quod poſtea ſibi illo pulſo, vſurpare voluit. Dominus noſter IESVS CHRISTVS, ciuitatem Hieroſolymam ingreſſus, turbam populi laudes ſuas canentem audiuit, & regem eum dicentem, cum illa præcantione magnifica, benedictus qui venit in nomine Domini, Oſanna filio Dauid. Sed paulo poſt, populus idem qui pro rege eum exceperat, hebdomada proxima, eundem ad mortem crucifigendum poſtulauit. Mortalium fides, mortalis eſt. Neque quia poſſumus obiicere quoſdam forſan fideles exiſtimatos amicos Pyladem & Oreſtem, Theſæum, & Pyrithoum, Achillem & Patroclum, ideo tales omnes exiſtimare debemus. Exiguum enim hoc eſt, nec pro regula ponẽdum: per tot lapſa ſecula tria amicorum paria forſan reperta eſſe, in quibus inueneris ſolem

c Plinius de viris illuſtribus ca. 54.

ſæpius defeciſſe. Et ſi vnum vel aliquot reges inueneris, qui per amicos ab amicis ſecuri euaſerint intimis, ſine proditione, inuidia, aut contentione, maiorem inuenies illorum numerum amicorum, qui amicitia regum abuſi ſunt, & ſæpe in eorum vitam & imperium, vt multitudo horum, exiguum bonorum numerum obſcuret, vt pene non numeretur vel videatur pro nihilo.

5 Cùm autem non expediat reipublicæ principem vitam eremiticam aut ſolitariam degere, & negotia multa eum cogant familiaritate, conſilio, amicitia multorum vti, non ſunt illi reiiciendi amici, imo maximè conciliandi hique plures, & potius ex ſuis quam de alienis vel extraneis, ſed cum cautione, & cum delectu, & cum minori ſuo damno, ſi omnino incommoda omnia vitare non poſſit. Quemadmodum Cyrus Cambyſem filium moriturus prudenter admonuit d: Cambyſe, inquit, quod & te non latet, non eſt aureum hoc ſceptrum quod regnum ſeruet: ſed amici multi, ſceptrum ſunt veriſſimum, maximéque ſecurum: verum ne putes homines naſci natura fidos: omnibus enim iidem fidi apparerẽt, quemadmodum alia quæ natura gignuntur omnibus apparent eadem, ſed fidos oportet vnuſquiſque faciat, quorum comparatio nullo modo fit vi, ſed beneficentia potiùs. Itaque ſi aliquos regni cuſtodes fideles efficere, nunquam aliunde priùs incipe quàm ab eo qui eodem loco natus ſit. Quare & homines ciues præferendi ſunt, & qui vnâ ſint habiti, & qui contubernales non ſint, &c. vt eſt apud Xenophontem. Iubet autem potiùs eligi in cuſtodes compatriotas, ne illi videntes extraneos accitos, principem de ſe diffidere arbitrentur, & ideo odium in eum concipiant. Sicuti e Herodotus tradit, Ægyptios Pſammetici regis odio (quòd in bello aduerſus Æthiopes exteriorum militum virtuti potiùs quàm Ægyptiorum fidere videretur.) in Æthiopiam migraſſe. Neque etiam cùm dicimus, non eſſe amicis & proximis aut familiaribus fidendum, prohibemus amicos; ſunt enim neceſſarij. Neque qui admonet cauendum eſſe à ſcopulis, prohibet nauigare; hoc enim facere cogitur. Ita dicimus neque diffidendum omnino, neque fidendum: diffidentia aperta, alienat amicos probos: confidentia nimia decipit plerumque confidentes. Quare ſequendum præceptum Heſiodi dum ait.

d Xenoph. li. 8. Cyripædiæ.

e Herodotus in 2.

σοὶ δὲ μή τι νόον κατελεγχέτω εἶδος
μηδὲ πολύξεινον μηδ᾽ ἄξεινον καλέεσθαι
μηδὲ κακῶν ἕταρον, μηδ᾽ ἐσθλῶν νεικεστῆρα. Id eſt.

Te verò, fac nequid animo arguat vultus
Ne verò multorũ hoſpes, neve nullius hoſpes dicaris
Neve malorum ſocius, neque bonorum conuiciator.

Hoc etiam modo intelligendus idem Heſiodus, dum ait, *πίστεις δ᾽ ἄρ τοι ὁμῶς καὶ ἀπιστίαι ὤλεσαν ἄνδρας.* id eſt, fides & diffidentia perdiderunt homines.

6 Non enim poteſt plerunque ſimulatio à veritate diſtingui. Sic Zopiri factum decepit Babylonios. Is enim cũ Babylonij à rege Dario defeciſſent, domi ſe lacerari verberibus toto corpore iuſſit, naſũ, labia, & aures ſibi præcidit, & ita trãſfugæ titulo profectus Babyloniã, oſtendit populo laniatũ corpus, queſtus regis Darij crudelitatem, qui eum ita male habuiſſe monſtrabatur, hortatus ne mœnib. magis quam armis confiderent, & paterentur ſe commune bellum recentiore ira gerere. Quare nota nobilitas viri, & virtus quæ omnibus cognita erat effecit, vt neque de ira eius

P timerent,

timerét, cuius veluti pignora vulnera corporis & iniuriæ ſigna haberent. Sicq; conſtitutus omnium ſuffragio dux, & accepta parua manu, ſemel atque iterum cædentibus Perſis, ſecunda prælia fecit: ad poſtremum, vniuerſum ſibi creditum exercitum, regi prodidit, vrbémque ipſam in poteſtatem eius redegit. Et ita decepti Babylonij ſpecie odij in regem, & ſimulatione amicitiæ a. Simili autem ſtratagemate, proditioné paſſus Darius aduerſus Saccas expeditionem habens à Riſace equiſone quodam Sacca b, qui cùm nares auréſque ſibi abſcidiſſet conſultò ac reliquum corpus vehementer mutilaſſet transfugiénſque ad Darium dixit, ſe hanc calamitaté à regibus accepiſſe, quare & Darius magnitudini calamitatis fidé adhibuit, eíque temerè credidit promittéti viam compendioſam docere per deſerta, per quã ad Saccas opprimendos facile perueniret: cuius loco is deduxit omné exercitum Perſarum in locum omni aqua carentem, non alia ratione quàm vt exercitum perderet ac periculum à Saccis ciuibus ſuis depelleret. A B

a Iuſtin. in 1.

b Polyænus li. 7. ſtratag.

7 Negligentia inquirendi ſuſpectos, & nimia confidentia eorum, perdidit plures principes, voluntáſne Dei hoc ſit, an verò ſocordię non cauentium, non facile dixerim: vtrumque enim eſſe poteſt, vt quod eminens periculum ſit, non liceat vitare. Sicut narratur de Accha tyranno Thebanorum à Plutarcho c, cui cum fuiſſet allata de coniuratis inter conuiuium epiſtula, & is qui pertulit admonuiſſet vt ſtatim legeret, de ſeriis enim ſcriptum eſſe rebus, riſit, & dixit in craſtinum ergo ſeria: ſimúlque acceptam epiſtolã puluillo ſuppoſuit cui inſidebat, ac ſermoné cæptum pergebat, & ea nocte à Pelopida cæſus eſt, & Thebæ a iugo Sparthanorum liberatæ. Eodé modo Nicephorus Phocas imperator orientis, vt ait Zonaras, coniuratione Therphaniæ & Ioannis Zimicis, in lecto dormiens cæſus eſt ſua culpa, quòd libellum ſibi traditum, in quo coniuratorum nomina ſcripta erant & vt ſequentem noctem caueret, non legiſſet. C Sic accidit Iulio Cæſari, vt die qua necatus eſt libellum inſidiarum indicem, ab obuio quodam porrectum, libellis cæteris quos ſiniſtra manu tenebat, quaſi mox lecturus commiſcuerit, nec legerit d. Dion periit, quanquam ſuſpicaretur inſidias ſibi inſtrui à Calippo, ſed veritus eſt nimiùm cõfidenter obſeruare amicum & hoſpitem e. Antipater Caſſandri filius, vocato ad cœnam Demetrio, illóque viciſſim ſequenti die vocato, veritus ei diffidere, à cœna necatus eſt.

c Plutarchus in vita Pelopidæ.

d Suetonius in vita Iulij Cæſaris cap. 81.

e Plutarchus in Dione Syracuſano.

8 Nullus non cauet ab inimicis, ab amicis tamen longè deteriora patitur, & vt ait Thergius in fine ſententiarum.

Ἐχθρὸν μὲν χαλεπὸν καὶ δυσμενῆ ἐξαπατῆσαι
Κύρνε, φίλον δὲ φίλῳ ῥᾴδιον ἐξαπατᾶν, Id eſt. D
Inimicum quidem difficile eſt & maleuolũ decipere.
Cyrne: amicum vero amico facile decipere.

Et dicebat Alexander Magnus, f Philippus in acie tutior quam in theatro fuit: hoſtium manus ſæpe vitauit, ſuorum effugere non valuit. Aliorũ quoque regum exitus ſi reputaueritis; plures à ſuis quàm ab hoſte interfectos numerabitis. Tempore Achas regis Iudæ, necatus eſt rex Iſraelitarũ Phaceias, dolo cuiuſdam amici nomine Ozias qui occupauit tyrannidem nouem annis, malignus & Dei contemptor, vt ſcribit Ioſephus g. Quamobrem Apollonius Tyanæus, rogatus à rege Babylonis, quonam pacto ſtabiliter tutéque regnare poſſet ſapienter reſpondit, ſi multos (inquit) honoraueris, paucis verò credideris h.

f Quint. Curtius libr. 9. de geſtis Alex.

g Ioſeph lib. 9. antiq. c. 14.

h Philoſtratus lib. 1. de vita Apollonij.

Cæterùm monendi ſunt principes, vt diligenter excutiant etiam fidem conſultorum, quorum conſilio vtuntur in puniendis deprehenſis coniuratis, ne & ipſi quoque eiuſdẽ factionis eſſe poſſint. Cùm enim res ad illos aliquomodo pertinere poteſt, multis vtũtur perſuaſionib. & argumẽtis ad liberãdos reos maieſtatis, vel quòd ipſi ſint affines, vel ſanguine coniuncti principi offenſo: & quòd ſupplicium in opprobrium familiæ conuerteretur: vel quòd ipſi rei, vel illorũ patres, aut aui, aut cõſanguinei, pro defenſione principatus aliàs occubuerint, aut ſtrenue ſe geſſerint, aliáque his addunt quibus doloſe eludant pœnam, & vt intempeſtiua & noxia reipublicæ & principi miſericordia, liberẽt reum, & ad veniam dãdam principé excitent. Quod certè facinoroſos ad audendi maiorem audaciam reſeruat, vt quæ antea tentauerant, ſecuriùs & promptiùs exequi conentur: atque illa abſolutio, nihil aliud eſt quàm incentiuum delinquendi, & ad factionem perſequendam pernicioſa dilatio, & acerrimus ſtimulus, vnde principes experiuntur ſententię executionem, quam prædixit propheta ex parte Dei, regi Iſraël Achabo: Quia dereliquiſti hominẽ dignum morte, erit anima tua pro anima illius, & populus tuus pro populo illius i. Infauſta eſt illa miſericordia, per quam reipublicæ & principatus ſecuritas & ſtatus concutitur. Nam ſi illi qui in principem vel eius ſtatum attentarunt, ſunt ſanguine cõiuncti, vel affines, tantò celerius tolli debent: quia illi plus audent, maiorémque, quia tales ſunt, à populo aucupantur gratiam: vt Abſalon, nec in hac cauſa plus priuata quàm publica vtilitas perpendi debet. Sunt mihi exempla præ manibus, ſed illa ſilentio prætereo, ne armare in proprium ſanguinem principes videar, qui alioquin regnandi cauſa, nõ ſolam ſuſpicionem in proprios temerè interdum concitantur. Sufficient enim cautiones quibus proſpicere poſſint, ne per proximos aut affines reſpublica damnum capiat.

i 3 Reg. ca. 20 verſ. 42.

10 Sed neque conuictis de hoc maieſtatis crimine reis, benefactorum in rempublicã ipſorum vel maiorũ, debent prodeſſe excuſationes. Nã hęc ipſa ſolẽt eſſe cauſæ ſuperbiæ & ambitionis moliẽtium aduerſus rempublicã, & ex eo magis ſunt puniẽdi, quòd ipſi alias pro republica laborantes honorati, proditione eãdem aggrediuntur, vt maiori pœna digni ſunt qui clam & per inſidias amicis nocent, quam qui palam & aperto marte inimicos inuadunt. Exemplum M. Manlij qui vnde Gallos depulerat, ipſe inde, nempe de Capitolio vt proditor, poſtea præcipitatus eſt. Quia ſortiter ante defenſam libertaté, nefarie opprimere conatus erat: cuius iſtæ vltionis nimiũ, hæc præfatio populi Romani fuit. *Manlius eras nobis, cum præcipites agebas Senones: poſtquã mutari cœpiſti, vnus factus es ex Senonibus* k. Par indignatio aduerſus Sp. Caſſium erupit: eoi plus ſuſpicio concupitæ dominationis nocuit, quam tres magnifici conſulatus, ac duo ſpecioſiſſimi triumphi, profuerunt. Senatus enim populuſque Romanus, non contentus capitali iudicio eum afficere, interempto domum ſuperiecit, vt penatum quoque ſtrage puniretur l. Eadem auſum Sp. Mælium conſimili exitu patria multauit: & domum eius ſolo æquauit m.

k Valer. Maxi. lib. 6. ca. 3. exemplo 1. Liuius in 6. Plutarch in Camillo, & Zonaras.

l eodem Valer. Max. Liuius in 2. Dionyſius Halicarnaſ. in 8. Cicero pro domo ſua.

m Valer. Maxim. eodem loco. Cicero pro domo ſua. Liuius in 4.

11 Neque etiam prætextu beneficiorum collatorum in rempub. à maioribus reorũ maieſtatis, Romani impunitos reliquerunt delinquentes, quinimo vt degeneres maiori ſupplicio dignos arbitrati ſunt qui cõtra domeſtica exẽpla peccauerint.

uerint. Viguit in ciuitate Romana Tullius & Cicero Grachorũ ſumma nobilitas ac ſpes ampliſſima: Sed quia ſtatum ciuitatis conati erant conuellere, inſepulta cadauera eorum etiam iacuerunt, ſupremúſq; humanæ conditionis honos filiis Grachi & nepotibus Africani defuit. Quinetiam familiares eorum, ne quis reipublicæ inimicis amicus eſſe vellet, de robore præcipitati ſunt. a. Dauid rex morti proximus, iuſſit filio Salomoni ſucceſſori in regno, vindictam ſumere de Ioab magiſtro militiæ ſuæ, quod proditoriè necaſſet tempore pacis & prætextu amicitiæ, Abner filium Ner, & Amaſe filium Iether; quædámque alia geſſiſſet contra fidem regis ſui: neque ad excuſationem pœnæ profuerunt quicquam prælia multa ſtrenuè pro regno Dauidis geſta, quominus à Salomone ſupplicio afficeretur.[b]

a Valer. Maxi. & Cicero in locis ante citatis Liuius lib. 58 & 61 Plutarc. & Apian. lib. 1. de bellis ciuil.

b 3. Reg. ca. 2.

12 Porrò quemadmodum nimia indulgentia & clementia principis in reos maieſtatis, ſibi & reipublicæ nocere poſſunt: ſic etiam nimia credulitate delatoribus habita, poſſunt amicorum beneuolẽtiam per calumniantium ſimultates impiè violare. Sunt enim adulatores & muſcæ aulicæ, qui criminum inſimulãt eos quos acceptos principi vident, & ſibi præponi, vt illis pulſis, eorum poſſint naneiſci gradum, cuiuſmodi plures inuenti ſunt temporibus Galli Cæſaris, qui in nimiam lapſus eſt ſæuitiam ſuſpectos habens ſibi ſubditos ex leuibus relationibus vel criminationibus inuidorum vel adulatorum [c]. Meliùs Dion. Syracuſanus, qui, quibuſdam monentibus, vt aduerſus Heraclidem & Callippum, quorum fidei plurimum credebat, tanquam inſidias nectentes, cautior eſſet; reſpondit, ſe malle vita excedere, quam metu violentiæ mortis, amicos inimicóſque iuxta ponere [d]. Pari modo Alexander Magnus, cum incidiſſet in torporem corporis, obſtupefactis membris, & omnes medici ſententias ſuæ ſalũtis ad vnam potionem direxiſſent, & eã Philippus medicus qui erat eius amicus & comes, ſuis manibus temperatam Alexandro porrigeret, & ſuperueniſſent à Parmenione miſſæ literæ, admonẽtes, vt rex inſidias Philippi, perinde ac pecunia corrupti à Dario caueret, illas certè legit, & cum legiſſet, ſine vlla tamen cunctatione medicamentum hauſit, ac tunc legendas Philippo tradidit, pro quo tam conſtanti erga amicum iudicio, digniſſimam mercedem a Deo immortali recepit, qui incolumitatis eius præſidium, falſo interpellari iudicio noluit [e].

c Amian Marcell. lib. 14.

d Vale. Maxi. lib. 3 c. 8. Plutarc. in eius vita.

e Valer. Maxi. prædicto loco, Plutarc. in Alexand. Q. Curtius li. 4. Arian. in 2. Iuſtinus lib. 11.

Traianus, altiori animo cõtempſit calumniam in Surram illatam, ſimúlque eius amicitiam confirmauit. cum enim ei ſignificatum fuiſſet, Licinium Surram in eũ conſpiraſſe, veſpere eius diei non inuitatus, ad eum Traianus cum duobus ſolis comitibus cœnatum ſe contulit, radíque ab eius tonſore voluit, atque oculos ab eius medico inſpici. Eidem poſtea cùm de conſpiratione denuo adfirmaretur, ridens reſpondit, ſe nullo modo, vt crederet adduci poſſe, quòd eo die periculum fecerat, vt Surra ſi voluiſſet id de quo inſimulabatur agere potuiſſet ita in amicitia firmus perſtitit, nec multo poſt Tribunatum eidem Surræ detulit. Et cum, vt mos erat, enſem traderet, eúmque non vagina tectum ſed diſtrictũ porrigeret, Surræ dixit vt acciperet, ſi benè imperium gereret, tuẽdi eius gratia: occidendi autem, ſi malè imperaret [f].

f Dio. Caſſ. in Traia.

De auaritia principum & rerum publicarum, ex qua mutationes quoque & interitus eis adueniunt.

CAPVT XII.

A Varitia principum, & rectorum rerum publicarum, ſæpe cauſam dat ſubuerſioni ſtatus publici & principatus, vel magnas in eo excitat mutationes tragicas. Siquidẽ cupiditas poſſidẽdi pecunias, impellit ad illicita & grauia tributa imponenda, ſine cauſa reipub. neceſſaria vel vtili, quo fit vt à quib. inuitis pecunia ſine iuſta cauſa extorqueatur, ineant conſiliũ ſeditionis, mutationis, aut defectionis & rebellionis. Vt Batto Dalmaticis rebellantibus dux, tractãs cũ Tiberio Romano Cæſare de pace, interrogante Cæſare, cur ita deficerent & rebellarent Romanis, reſpondit, vos, inquit, ipſi in culpa eſtis, qui ad veſtros greges cuſtodiendos, nõ canes paſtorẽſve, ſed lupos mittitis [g]: idipſumque eum ſecundò rebellaſſent, reſponderunt [h]. Defecerunt à Roboamo rege filio Salomonis, decem tribus, quòd interpellatus & rogatus à populo de remittẽdis tributis & oneribus quibus Salomon eos oppreſſerat, plura impoſuerit [i]. Mauritius imperator, Cappadox genere, & ſucceſſor in Romano imperio Tiberij Soceri, primum ob auaritiam deſertus à militibus à Phoca Centorione limitis Scythici captus & ſecuri percuſſus fuit[k]. Et rurſum. Idẽ Phocas eo non melior, ob eundem auaritiæ morbum contumeliis affectus, poſtquam tredecim annos regnaſſet, è medio ſublatus eſt [l]. Defecerunt ad Parthos ciuitates Syriæ ab Antiocho magno rege dicto Sedete, cum grauari ſe copiarum præbitione, & iniuriis militũ viderent: quare etiã, die ſtatuta diuiſum per hyberna exercitũ omnes aggreſſi ſunt [m]. Albertus Megapolẽſis ducis filius, Sueonũ & Gothorũ rex creatus, cum exhauſtũ ærariũ reperiſſet conſiliatiorum peſſimorũ rapinis, coactus eſt vim ſubditis inferre, & contractis ad comitia pontificibus, proceribus & cæteris qui in regno prædia poſſidebant, tertium prædium ab his pro ſua curia ſuſtinenda poſtulauit, ſtatimque ſine conſenſu poſſeſſorum, omnia quæ voluit nullo ſeruato numero occupauit. Cæterùm ob eam tyrannidem proceres cum Margarita Daniæ regina conſpirantes, eum regno eiecerunt [n].

g Dio Caſſ. li. 5 hiſtor. Rom.

h Dion. Caſſ. lib. 56.

i 1 Reg ca. 12 & Ioſeph. libr. 9. antiqui. Iudai. c. 13.

k Volatera lib. 23. Anthrop.

l Volater. prædicto lib. 23.

m Iuſtin. li. 38.

2 Cùm Mammæa etiam mater Alexãdri imperatoris Romani, ſimularet ideo ſe theſauros congerere, vt ſuppeditare Alexandro poſſet, quò is facilè abundantérque ſuis largiretur militibus, & proprios tamen domi theſauros strueret; ea res notam infamiæ imperatori attolit; quia etiam illo inuito & indignabundo, mulier auida bona quorundam per fraudem, atque hæreditates ſuppilabat [o]. Fuit & ea auaritia & exactio nimia, cauſa defectionis ab imperio Africæ, & malorum odiíque popularis in eum imperatorem [p]. Malè audiuit Darius, ob curam vel ſolam exigendorum tributorum, quæ per ſatrapas certa diſpoſuit, vnde Perſæ dicebant Darium fuiſſe inſtitorem: Cambyſem, dominum: Cyrum verò patrem. Quoniam Darius res omnes quæſtui habebat, Cambyſes aſper erat & moroſus: Cyrus mitis & omni ratione de illis benè mereri ſtuderet [q].

n Ioan. Magn. lib. 21. cap. 12.

o Herod. lib. 6.

p Idem Herodian. lib. 7.

q Herodia. lib. 5.

3 Inter leges regni datas à Deo, regibus populi ſui, illa, rex non habebit auri vel argenti immenſa pondera [r]. Aliáque lex [s] non accipiet princeps de hæreditate populi per violentiam, de poſſeſſione eorum ſed de poſſeſſione ſua, hæreditatem dabit filiis ſuis, vt non diſpergatur populus meus à poſſeſſione ſua. Hæcque cauſa iræ Dei & ſubuerſionis domus Achab, Iezabelis, & poſterorum, cupiditas habendi vineam Naboth quæ induxit homicidium eiuſdem. [t]

r Deut. c. 17. v. 17.

s Ezech. ca. 46.

t 4. Reg. cap. 9. & 10.

4 Sæpe qui reſpublicas adminiſtrant, pecunias A ſub colore neceſſitatis publicæ peculantur: & poſtquam ditati ſunt, turbãt rempublicam, ne rationem adminiſtrationis, & furta reddere cogantur, metuentes iudicio iuſto damnari, quod præuertere conantur: maximè in republica, in qua ex lege adminiſtratores huic rationi depoſito principatu obnoxij ſunt. Sicut apud Græcos, vt author eſt Suidas a, erat εὐθύνη, nempe actio in eos qui aut vrbem non rectè gubernaſſe, aut legationem perperam obiiſſe, aut publicum aliquod munus adminiſtraſſe, viderentur. Ac iudicia quidem decemuiri logiſtę ſeu rationales dicti, ſortiebantur: accuſabant autem qui volebant, & permiſſum erat iudicibus conuictis multã irrogare. Cuius metu Pericles impenſæ Eburneæ Mineruæ à Phidia factæ, cum quinquaginta talenta B interuertiſſet, bellum concitauit ne rationes reddere cogeretur. Sicuti quoque Suetonius b refert Iulium Cæſarẽ ciuilia arma mouiſſe, quòd timeret ne eorum quæ primo cõſulatu aduerſus auſpicia legéſque & interceſſiones geſſiſſet, rationem reddere cogeretur; cum M. Cato, identidem nec ſine iure iurando denunciaret, delaturum ſe nomen eius, ſimul ac primum exercitum dimiſiſſet eúmque vulgo fore prædicarent vt ſi priuatus rediſſet, Milonis exemplo circumpoſitis armis cauſam apud iudices diceret.

a in verbo εὐθύνη.

b In Iulio Cæſare cap 30.

5 Sunt vt qui auaritiam ſatiẽt, ſuppoſititia cauſa & titulo, bellum, tumultus, ſeditiones concitent, vt ipſi, auxilij & operæ ſuæ prætextu ditentur, & imitantur eos qui anguillas venantur, nam ſi ſtagnum conſtiterit, nihil capiunt: at ſi cœnum ſurſum deorſúmque vertatur, tunc capiunt, & iſti lucrãtur, vbi ciuitatem aut rempublicam perturbauerint c. Quod experti ſumus in hoc noſtro infœlici ſeculo, in quo latronum omnium fuit aſylum, hoſtes fuerunt qui nos defendere propoſuerant, qui ſe ipſos ditarunt populi nimiùm creduli facultatibus; qui dum vi extorquere non audebant à ciuibus, imponebant illis quòd hoſtes eſſent proximi, quòd ciuitates egerent maiori præſidio, & contributio eſſet ad id neceſſaria, & ita terroribus fictitiis marſupia ſimpliciũ & bonorum exhauſerunt, & vi tandem propriis facultatibus omnibus ſpoliarunt, bellúmque ciuile quibus potuerunt dolis prolongarunt, ne cogerentur deuorata vomere, & bello ceſſante ſyluas & latronum latebras repetere.

c Sic ſcripſit Athenæus l. 7. c. 17 & ante Ariſtophanes in equitibus.

6 Sunt principes, qui auaritia illa & habendi inani cupiditate impulſi, multa inducunt quæ paulatim rapiunt ſecum bonum reipublicæ ſtatum: vt quando vendunt magiſtratus, & ita pretio indigni promouentur ad iuſtitiæ exercitium, vel ad beneficiorum eccleſiaſticorum dignitates, qui poſtea efficiuntur nundinatores & propolæ iuſtitiæ & rerum ſacrarum, & minutatim vendunt quæ ante ſimul emerant. Sic corruptionibus & impietatibus obnoxij, vnde ſtatus reipublicæ & populi turbatur.

7 Alij ærario ditando incumbunt vel ex confiſcationibus, vel aliis tributis populi ſubditi: Quo fit, vt quò magis ærarium abundare dicatur, eò magis reſpublica morboſa & malè affecta cẽſeatur. Quemadmodum rectiſſimè & Traianus fiſcum, ſeu ærarium reipublicæ, lienem vocabat. Nam vt liene creſcente, reliqui artus ac membra tabeſcunt: ita fiſco principis turgente, ciuitatis corpus vna cum membris langueſcit & intermoritur. Et vt lien modicus vegetat in corpore membra, & auget robur: ſic fiſcus principis moderatus nec exuberans, cauſa eſt bonæ valetudinis in corpore ciuitatis. Et Apollonius Tyaneus d dicebat, apud Philoſtratum, diuitias non eſſe æſtimandas, quas in occulto princeps retinet. Nam illæ ab arenæ cumulo parum differunt: nec ea quæ ex collatione tributorum, ex gemitibus omnium proueniunt; atrum enim ſordidúmque æſtimandum eſt aurum, quod ex lacrymiſ oritur.

d Philoſtr. l. 4. de vita Apollonij.

8 Auaritiæ ſpecies tres conſtituuntur ab Ariſtotele e: turpis quæſtus, tenacitas & illiberalitas. Turpis quæſtus quærem, per quem diteſcere cupientes: quærunt vndecunque, & lucrum quàm pudorem pluris faciũt: tenacitas autem per quam ſumptui parcunt & impenſæ in re honeſta. Illiberalitas verò eſt, per quam expendant quidem, B minutatim autem malè & plus iacturæ facientes, nullo ſcilicet habito temporis delectu. Eſtque auaritiæ, plurimi facere pecunias, nec id probrum putare quod quæſtuoſum ſit: vita mercenaria & ſeruilis, & ſordida, à munificentia & liberalitate aliena. Conſequũtur autem liberalitatem ſordes, puſillanimitas, abiectio, humilitas, immodeſtia, ignobilitas, hominum odium.

e Ariſtot. libel. in de virtutib.

9 Odioſus autem ideò auarus, quia is omnes, aliàque ſacra & publica poſtponit pecuniæ, Sicut Horatius f auarum admonet.

f lib. 1. Saty. 1.

Non vxor te vult ſaluum, non filius, omnes
Vicini oderunt, noti, pueri, atque puellæ.
Miraris? cum tu argento poſt omnia ponas,
Si nemo præſtet, quem non merearis amorem?

Aliam & rationem adſert odij Seneca g, quod nũquam auiditas patitur quenquam eſſe gratum, nec vnquam improbæ ſpei quod datur, ſatis eſt, C & eò maiora cupimus quò maiora venerunt. Et rurſum h, deſunt inopiæ, multa: auaritiæ, omnia: in nullum auarus bonus eſt, in ſe peſſimus.

g Seneca l. 2. de beneficiis c. 27

h Epiſt. 108.

10 Conſentiũt iuris diuini & humani prudentes, auaritiam vt nimiam habendi cupiditatem, eſſe omnium malorum radicem i, matrem, & idolorum ſeruitutem k: Et Claudianus l,

At primum, ſcelerum matrem, quæ ſemper habendo
Plus ſitiens patulis rimatur faucibus aurum,
Trudis auaritiam, &c.

Auaritia cæcitas, & damnandæ ambitionis improbitas, aliquorum animos occupantes, vt ait Gregorius X. m eos in illam temeritatem impellunt, vt quæ ſibi à iure interdicta nouerint, exquiſitis fraudibus vſurpare conatur. Et Propertius n de auaritia ſic cecinit.

i 1. ad Timoth. c. 6. & cogitatio, vt iudices ſine quoquo ſuffragio in Nouel.

k ad Epheſ. c. 5 c. auaritiæ, de præbend. c. 20. cum omnis auaritia, 1. q. 1.

l Claudian. in laudibus Stiliconis.

m c. auaritiæ 5 de electio. lib. 1. ſexti Decret. tit. 6. cano. vtid catholicum, c. bonorum authen. 7. & ſeq. 47. diſt.

n Propert. l. 3. eleg. 7.

o 12. elegia ibi.

Ergo ſolicitæ tu cauſa pecunia vitæ es,
D *Per te immaturum mortis adimus iter.*
Tu vitiis animum crudelia pabula præbes
Semina curarum de capite orta tuo.

Et rurſum o.

At nunc deſertis ceſſant ſacraria lucis,
Aurum omnes victa iam pietate colunt.
Auro pulſa fides, auro venalia iura,
Aurum lex ſequitur, mox ſine lege pudor.

Et Petronius Arbiter in Satyris, corruptionẽ ſtatus reipubl. Romanæ hinc ortam teſtatur. De auaritia enim eius agens, quæ eam, & ad ignotiſſimas regiones eius cauſa penetrare ſuaſerat, addit,

Nec minor in campo furor eſt, emptiq́; Quirites
Ad prædam ſceptrumq́; lucri ſuffragia vertunt.
Venalis populus, venalis curia patrum.
Eſt fauor in pretio, ſenibus quoque libera virtus
Exciderat ſparſisq́; opibus conuerſa poteſtas,
Ipſáque maieſtas auro corrupta iacebat.

Cauſa

Cauſa ademptæ poteſtatis regnandi à domo Samuelis, illa ponitur a, quòd filij eius non ambulauerunt in viis patris, ſed declinauerunt poſt auaritiam, acceperúntque munera, & peruerterunt iudicium. Et ſcriptum in libro Machab. 2.b quòd Menelaus propter auaritiam eorũ qui in potẽtia erant, permanebat in poteſtate, creſcẽs in malitia ad inſidias ciuium. Menander, Dio Sophiſta, aliique plures & Græci & Latini appellarunt φιλαργυρίαν amorem pecuniæ, ſiue auaritiã μέγιστον ἀνθρώποις κακὸν, *ſummum malum hominibus.* Et μητρόπολιν πάντων κακῶν *metropolim totius mali.* Nunquam enim illa ſola eſt, ſed comites habet perpetuo rapinam, periurium, mẽdacium, proditionem, atque etiam parricidium. Nam eius cauſa calumniæ, delationes, falſa crimina diuitibus ſubiiciuntur, vt bona cum vita illis adimantur: quod non fit ſine dedecore, imò habet periculum domiuis & necis tyranni, & de Veſpaſiano ſic refert Suetonius c, *Sola, inquit, eſt in quo merito culpetur. pecuniæ cupiditas, Non enim contentus omiſſa ſub Galba vectigalia reuocaſſe: noua ac grauia addidiſſe, & auxiſſe tributa prouinciis. nonnullis & duplicaſſe: negotiationes quoque, vel priuato pudendas, propalam exercuit, coemendo quædam tantum, vt pluris poſtea diſtraheret. Nec candidatis quidem honores, reiſque tam innoxiis quàm nocentibus abſolutiones venditare cunctatus eſt. Creditur etiam procuratorum rapaciſſimum quemque ad ampliora officia ex induſtria ſolitus promouere, quo locupletiores mox condemnaret: quibus quidem vulgò dicebatur pro ſpongiis vti: quod quaſi & ſiccos madefaret: & exprimeret humentes. Sicque vt auarus vulgo notatus eſt Veſpaſianus.* Quanquam alij quidem opinentur eum ad manubias & rapinas neceſſitate compulſum, ſumma ærarij fiſcique inopia: de qua teſtificatus ſit initio ſtatim principatus: profeſſus quadringenties millies opus eſſe, vt reſpublica ſtare poſſet. Quod & veriſimilius, inquit Suetonius, videtur, quando & male partis, optime vſus eſt. Sed hæc hactenus de auaritia dicta ſunt adminiſtrantium rempublicam, cui alia adiungi poſſunt, quæ illis cum aliis quibuſcunque priuatis communia ex auaritia ſunt: de quibus nos egimus lib. 40. Syntaxeon cap. 4. de antidoto cap. 5.

a 1. Reg. cap. 8.
b ca. 4. verſ. 50.
c Suetonius in Veſpaſiano ca. 16.

De libertate, prout remedium eſt conſeruandæ reipublicæ contra auaritiam.

CAPVT XIII.

Liberalitas, eſt d mediocritas circa acceptionem & dationem pecuniarum: exceſſus eſt prodigalitas: defectus, illiberalitas, & auaritia. Prodigus, in largiendo excedit: in accipiendo deficit: auarus cõtrà, excedit in accipiendo, in dando, deficit. In hoc medio liberalitatis, princeps qui volet ſibi & ſuis firmare principatum, vtque diu & pacificè regnet, conſiſtere debet, & ſummopere cauere, ne animus ea cupiditate vinciatur per quam inducatur ad inuadenda ſubditorum bona, maxime pauperum, quibus pro anima pecunia eſt, & pro qua facilè commouentur: facile enim exactionibus ſi ſint ſine publica vtilitate, reddit ſibi inimicos ſubditos, quos ſemper vt chariſſimos & filios fouere & tueri debet. Quin ſi facultates patiantur, potius illis tribuere e, quàm adimere debet, interdum de publicis, interdum de ſuis prouentibus, & bonis & malis ſubditis, vt eos ſibi conciliet. Eſt enim princeps Dei ſimulachrum, qui Solem facit ſuum oriri ſuper bonos &

d Ariſt. lib. 2. de moribus ad Nicomach. ca. 7.
e quod & fecit Seuerus Iulianus rex Romanorũ Dionyſ. Halicar. li. 3.

A malos f. Poſſunt mali beneficiis acceptis, ne mala moliantur, retineri, & cicurari rebelles: boni autem ad meliora officia excitari, & in fide firmari.

f Matth. cap. 5. verſ. 45.

2 Mali inopes, plerunque ad penuriam principibus detrahunt, & pecunia accepta à peſſimis facilius alliciuntur: qui ſi aliquo vel exiguo beneficio à principibus releuentur, eadem facilitate ei benedicunt, & firmiùs illi adhærent. Sicut narrat exemplum Plutarchus, de Nicanore accuſato apud Philippum regem Macedonum per Smicythum: quòd continuò de illo male loqueretur. Cui Philippus reſpondit, Nicanorem non eſſe Macedonum peſſimum, & videndum, inquit, necubi nos eſſemus in officio: atque vbi cognouiſſet eum vehementer afflictum inopia, & tamen à ſe neglectum eſſe, iuſſit donum aliquod ad illum deferri: quo facto, cùm rurſus Smicythus diceB ret regi, Nicanorem apud omnes perpetuò prædicare laudes ipſius, videtis igitur, inquit, in nobis eſſe ſitum, vt benè vel male audiamus. Et vt ait Ouid. g

Munera crede mihi placant homineſque deóſque
Flectitur iratus Iupiter ipſe datis.
Quid faciet ſapiens? ſtultus quoque munere gaudet.
Ipſe quoque accepto munere mitis erit.

g Ouid. 2. de arte amand.

Et Horatius: h

Aurum per medium ire ſatellites,
Et perrumpere amat ſaxa potentius
Ictu fulmineo: concidit auguris
Argiui domus, ob lucrum
Demerſa excidio: Diffidit vrbium
Portas vir Macedo, & ſubruit æmulos
Reges muneribus. Munera nauium
Sæuos illaqueant Duces.

h lib. 3. Odarũ ode. ad Mecænatem.

3 Conſiderant qui accipiunt à principe aliC quid, non tam quantitatem donati, quantum honorem quo ſe affici arbitrantur, idque habent pro magna gratia, & pro ſufficienti teſtimonio bonæ volũtatis principis, & fauoris cui ſe omnes inſinuare ſatagunt.

---Et exigua quamuis res,
Multiplicat tamen hunc grauitas authoris honorem,
Et maieſtatem, res data dantis habet. i
---Sic acceptiſſima ſemper,
Munera ſunt, author quæ pretioſa facit k.

i Ouid. 4. de Ponto.
k Ouid. epiſt. 16.

4 Accedit principibus ex liberalitate etiã hæc vtilitas, vt dũ aliis largiũtur ſeipſos iuuent amicos faciẽtes, penes quos theſauros ſuos vel reipublicæ ſecuriùs recondant, recepturique maiores vſuras, quã ſi ærario cõcluderent. Ex pecuniis nãque recõditis & ærario concluſis, nullũ fructum interim capit reſpub. non magis quàm Crœſus ex ingentibus auri & argenti cumulis, vt nec ſtultiſſiD mus ille & cupidiſſimus auri Mydas, qui pro voto efficiẽdi aurũ, proximus fuit morti, & accepit auriculas aſini: vt ait Ouidius pluribus in xj. Metam.

Expoſitæ etiam ſunt pecuniæ multorum inuidiæ, & furum inſidiis, & qui eas deſiderant facilè in poſſeſſores mortẽ & inſidias ſtruunt, cùm contrà liberalibus omnia tuta ſint dicebat Plato l, principes non ex defectu pecuniæ, ſed amicorum perire: Plebeij quippe per ſe parum ſinguli iuuant aut lædunt principem: at cõiuncti, & maximè vbi ducem nacti ſunt, valde ac nocere poſſunt: vt

Quæ non proſunt ſingula, multa iuuant: Sic
Quæ non lædunt ſingula, multa nocent.

l Plato 2 Epiſt. ad Dionyſium.

Et pecuniæ bene collocatæ per beneficia, gratiam plurium conciliant, & ſecuritatem.

5 Quare Cyrus rex dicebat, opera regũ & pa-

ſtrum maximam habere affinitatem. Sicut enim ad paſtorem pertinet, curare vt pecora habeat læta & ſucculenta: Ita par eſt regem ciues & ſubditos facere fœlices, & opulentos, nō quotidianis exactionibus infortunatos & inopes, cùm maximè propriū regum ſit potiùs populo addere quàm minuere, potius ſubditis quàm ſibi cōſulere. Imitandus erit à principibus qui plena volunt ſecuritate gaudere, Cimon Athenienſium princeps, qui tanta fuit liberalitate a, vt cùm pluribus in locis prædia hortóſque haberet, nūquam eis cuſtodem impoſuerit fructus ſeruandi gratia. ne quis impediretur rebus eius quibus vellet, frui, ſempérque eum pediſſequi cum nummis ſunt ſecuti, vt ſi quis opis eius indigeret, haberet quod ſtatim daret, ne differendo videretur negare. Sæpéque cùm offenſum aliquem fortuna videret, minus bene veſtitum, ſuum amiculum dedit: quotidie ſic cœna ei coquebatur, vt quos non vocatos vidiſſet in foro, omnes euocaret: quod facere nullo die prætermittebat, nulli fides eius, nulli opera eius defuit, multos locupletauit: complures pauperes mortuos qui vnde efferrentur nō reliquiſſent, ſuo ſumptu extulit. Sic ſe gerendo, minime eſt mirandum, ſi & vita eius fuit ſecura, & mors acerba.

a Probus in eius vita, Plutarch. in vita eiuſdem Cimonis, Athenæus lib. 12. ex Theopomp.

6 Hic certè verè liberalitatem exercuit, cùm ſint eius partes & effectus, iuxta Ariſtotelis ſententiā b, erogare pecunias in laudabilia, & ſit largitio ad honeſtos ſumptus faciēdos, & preſto eſſe in aduerſæ fortuna, non accipere vnde nō oportet. Eſt etiam liberalis & circa indumenta nitidus, & circa habitationem: eſt & inſtructor permagnarum rerum & oblationem habentium, nulla commodi ducta ratione. Comitantur liberalitatem morum facilitas, comitas & humanitas, miſericordia, erga amicos beneuolentia, hoſpitalitas, honeſti ſtudium. Amantur, vt idem ait Ariſtoteles c, ſupra alios qui hac virtute præditi ſunt; vtilitatem enim adferunt, quia dant quibus oportet, quæ & quando oportet: quibus circunſtantiis, & à prodigo diſtinguuntur qui eas non obſeruat, quique temerè & nulla adhibita ratione expendit vel effundit.

b libello de virtutibus.

c Ariſto. lib. 4. de moribus ca. 1.

7 Efficitur autem liberalis princeps, & magnificus, cùm circa magna verſatur, vt liberalis circa parua d: qui eligit in magno ſumptu decentem magnitudinem, & eam mediocritatem cum eiuſmodi voluptate expetit, magnificus eſt. e Diſputat fuſiùs ea de re Ariſto. f & magnificentiam conſtituit in ſumptibus factis circa magna, durabiliora, maximéque publica circa templum ędéſque publicas, collegia, ſcholas, hoſpitalia, & ſimilia. Inſuper,

d Ariſto. lib. 2. ethicorum ad Nicoma. c. 7.
e Ariſto. lib. 3. moralium ad Eudemum
f Ariſt. lib. 4 moralium ad Nicomach. c. 2.

8 Tanta vis beneficentiæ, vt antiqui; Deum ignorantes, cœlum, lunam, boues, & alia à quibus cōmoda accipiebant, pro diis honorauerint, nolentes oculos ad creatorem creaturarum qui eis illā vim iuuandi concedit, attollere g. Imo tantùm valuit principum erga ſubditos liberalitas, & paterna beneficentia, vt pleraque illorū vitia obſcurata ſint, & pro diis apud poſteros haberi eos fecerit, quia & velut inuiti, qui liberalitate donantur, liberales diligere coguntur: cùm & fera animalia, benefactis cicurentur: & canis ipſe, amet benefactorum domos, vt dicebat Anacharſis h.

g Paulus ad Romanos c. 1.

h Anacharſ. epiſtola vltima ad Crœſum.

In hac tamē liberalitatis cauſa, cauendum erit principi, ne potiùs videri quàm eſſe liberalis velit. Sunt enim plures hodie principes, qui pollicitis, & magnificis ſponſionibus, omnibus petita promittentes liberales haberi volunt, cùm tamen nihil aut illud exiguum præſtent, imo tantæ ſint perfidiæ, vt etiam interuenientibus promiſſionum obſignatis tabellis, ſigillatis magno & ſecreto ſigillo chartis, iiſque proprio chirographo ſubſcriptis, nō erubeſcant imponere, illudere & decipere: fidem ruptam technis artibúſque aulicis, & excuſationibus, fictis cauſis, eludentes, adhibitis cauſationibus quas etiam puderet tanquam illicitas priuatos obiicere creditoribus. Et ſi quod munus principes tales promittant, aut ſi quid creditoribus caueant, ſolent maiores impenſæ in proſequendis conceſſis in aula vel alibi fieri, quam vtilitas conceſſorum ſit. Eadem enim leuitate & fraude qua vt liberales dicantur promittunt, nihil aut parum præſtandum cum ſuis theſaurariis ex compoſito ſtatuerunt. In quos tamen reiiciunt culpam, & poſtea aditi quæſtores impudentiores, plura comminiſcuntur, ex quibus inanes prorſus diſſlantur in auras, mandata & iuſſiones principum. Et hic eſt hodie vt plerunque mos principum liberalium verbo tenus. Tales etiam illi conſequuntur amicos & ſubditos, quales ipſi merentur; & fumum vendentes, fumo ſuffocantur. Taliſque fides illis ficta ſeruatur, qualem illi exhibent. Sicque maieſtas principatus perit, cuius verbum pro lege haberi debet irreuocabili. Neque mihi videtur ſaluo meliori iudicio, dignum principe vel quæſtoribus eius aut conſilij, dicere reuocādum eſſe promiſſum à principe, vti illis quotidianis tergiuerſationibus, quòd princeps non habeat vnde ſoluat, quòd per importunitatem petentium conceſſio facta ſit k, quòd illi quibus conceſſum eſt, non mereantur. Etenim quod pertinet ad paupertatem ærarij, hoc certè ad ignominiā principis quodammodo pertinere videtur, cùm etiam priuatorum interſit non detegi paupertatem rerum familiariū aut vtilitatem, ſicut nec expedit, inuidiæ patere diuitias l. Importunæ verò petitiones, non debent adigere principem vt ſciens prudénſque mentiri ex compoſito velit. Neque etiam ſacra pagina retractat donum amici, amico per importunitatem factum m. Chriſtus etiam rex ad importunitatem mulieris Cananææ, donum conceſſum non reuocauit n. Dicere autem non mereri donum cui promiſſum eſt, hoc non conuenit grauitati principis, qui niſi conſultò quippiam & ſapienter agere debet, nec eſt ſapientis dicere, non putabam. Et proinde cauendum eſt principibus ne præcipitibus & inconſideratis promiſſis fidem ſuam adſtringant, quam niſi cum dedecore fallere non poſſint. Atque ideo ante perpendet quid, cur, cui, quando & quare det aut promittat. Expendet facultates ſuas, ne præter corium lora longiora fiant: néve quod vni ſupra vires largitus fuerit, cogatur ab aliis cum iniuria exigere. Seruanda Geometrica proportio in perſonis quibus datur ne præter eorum dignitatem concedatur. Non enim dicemus liberalem principem, qui in citharœdum, mimum, hiſtrionem, meretriculam, nanum, venatorem, morionem, vel ſimiles nihili perſonas, aut in miniſtros voluptatis, coeos, lenones, adulatores, pecunias inſumat. Commendat autem liberalitatem, dare merentibus, perſonis vtilibus reipublicæ, hiſque non poſtulantibus, quia carè emitur quod precibus impetratur.

k dicunt Iuriſconſ. intelligendum donatarium cogi poſſe deducta ne egeat. Paul. l. in re 19. de re iudi. lib. 42. P. tit. 1 Vlpian. in l. qui ex donatione 12. de dona. lib. 39 P tit. 5. Iterum Paul. in l. maritus 54. ſolu. matri. lib. 24. P. tit. 13. Vlp. in l. in cōdemnatione, 124. de regu. iur. P. § 1. de notis feudorum lib. 2. feudor. titu. 58. ſed hæc in priuatis.
k Idem præſta ſi non debeat l. 2. de petitionibus bonorum ſublatis lib. 10 C tit. 12. cum in iuuentute 21 § cæterum de purgatione canon ca lib. 5. Decreta. tit. 44.
l lib. 2. de alimentis pupi. o præſtan. l. 5 C. tit. 50. l. 2 quando & quibus quarta pars debeatur l. 10 C. tit. 14.
m Luc. cap. 11.
n Matth. c. 15.

10 Liberalitatis erit & laudabilis, ſubditorum commoda procurare, tributa quæ neceſſaria non ſunt publicis negotiis, remittere potiùs quàm in proprium lucrum conuertere. Laudatur

meritò

meritò Cn. Marcius Anci regis clara progenies, A cui Corioli Volſcorum oppidum captum cognomentum dedit : quòd cum poſt editas conſpicuæ fortitudinis operas, à Poſthumio Communio conſule, accurata oratione apud milites laudatus, omnibus donis militaribus & agri centum iugeribus, & decē captiuorum electione, & totidē ornatis equis, & centenario boum grege, argentóve quantum ſuſtinere valuiſſet, donatus: nihil ex his præter vnius hoſpitis captiui ſalutem, equúmque quo in acie vtetetur, accipere voluit a. Sic Æmilius Paulus proconſul, Perſe rege deuicto, cùm Macedonicis opibus veterem atque hæreditariam vrbis Romæ paupertatem, eò vſque ſatiaſſet vt eo tempore populus Romanus primū tributi præſtandi onere ſe liberaret, penates ſuos nulla ex parte locupletiores fecit. Præclarè ſecum actum exiſtimans : quòd ex illa victoria alij pecu- B niam, ipſe gloriam occupaſſet b. Contemptus hic diuitiarum in vtilitatem publicam, magnum ducem maiorem & illuſtriorem & admirādum reddidit. Simile propemodum adfertur Manij Curij qui Samnitum diuitias vt patriæ ſuæ conſuleret excelſo animo contempſit : Et Samnitum legatis, agreſti ſe in ſcamno, aſſidentem foco, atque catillo ligneo cœnantē, ſpectandū præbuit : Et cùm ad eum, auri magnum pondus attuliſſent publicè miſſum, benignis verbis inuitatus, vt eo vti vellet vultum riſu ſoluit, protinúſque, ſuperuacuæ (inquit) ne dicam ineptæ legationis miniſtri, narrate Samnitibus : Curium malle locupletibus imperare, quam ipſum fieri locupletem c. Fertur & iſtius Curij, poſt triumphos immenſumque terrarum adiectum imperium, nota concio: pernitioſum intelligi ciuem, cui ſeptem iugera non eſſent ſatis, quæ tamen menſura plebeio poſt exactos reges aſſignata eſt d.

a Dionyſ. Halicarnaſ. l. 6. & Plutarchus.

b Valer. Max l. 4. c. 3. exemp. 8. Plutarc. in vita eius Cic. 2. Of.

c Plut. in Apophtheg. Athen. l. 10. Cicero in Catone. Valer. Max. in 4 c. 3.

d Plin. l. 18. c. 3.

De cōtemptu cultus diuini & mandatorum Dei, vt de cauſa mutationis & interitus reipublicæ & principatuum.

CAP. XIV.

VNus eſt regum & populi rex, Deus : ſi quis eius mandata non ſeruet, vltra infœlicem ſtatum æternæ mortis quam ſibi acquirit, ſtatus ſui & ſuorum in hoc ſeculo immunitionē conſequitur. Et qui rebellis Deo eſt, ſibi ſubditos rebellare in ſe, ordinario iure ſentit. Duo fundamenta totius bonæ ſocietatis ſunt, religio, & iuſtitia. vbi cœptum ab illis declinari, & pro modulo minuitur fœlicitas reipublicæ: vbi populus Iudaicus incipiebat deflectere a via præceptiſque & D religione Domini, continuò tyrannos ſibi manus inicere, & ſibi dominari experiebatur, vt liquet ex libris Ioſue & Iudicum. Quando filij Heli & Samuelis reliquerunt Dei cultum, & mandata tranſgreſſi ſunt, amiſerunt principatum. In libro 1. Regum, perinde ac primus homo tranſgreſſus præceptum Dei, perdidit imperium in creaturas, ſaltem ſenſit eas ſibi rebelles & contrarias.

2 Et cùm Salomon auertiſſet mentem à Domino, & non cuſtodiſſet præcepta eius, audiuit à Propheta terribilem Dei ſententiam : *quia habuiſti hoc apud te, & non cuſtodiſti pactum meum, & præcepta mea quæ mandaui tibi, diſrumpens ſcindam regnū tuum, & dabo illud ſeruo tuo, &c.* e Alia ſententia Dei pronunciata per Samuelē Prophetam regi & populo f. *Si timueritis Dominum & ſeruieritis ei, & audieritis vocem eius, & non exaſperaueritis os Domini, eritis & vos & rex qui imperat vobis ſequentes Dominum Deum veſtrum. Si autem non audieritis vocem Domini ſed exaſperaueritis ſermonem eius, erit manus Domini ſuper vos, & ſuper patres veſtros: &c. Quòd ſi perſeueraueritis in malitia, & vos, & rex veſter pariter peribitis.* Et ſapiens. *Audite*, inquit, g *reges & intelligite, diſcite iudices finium terræ, præbete aures vos qui continetis multitudinem, & placetis vobis in turbis nationum: Quoniam data eſt a Domino poteſtas vobis, & virtus ab altiſſimo qui interrogabit opera veſtra & cogitationes ſcrutabitur : Quoniam cùm eſſetis miniſtri regni illius non rectè iudicaſtis, nec cuſtodiſtis legem iuſtitiæ, néque ſecundùm voluntatem Dei ambulaſtis. Horrendè & citò apparebit vobis: Quoniam iudicium duriſſimum in his qui præſunt fiet. Exiguo enim conceditur miſericordia : potentes autem potenter tormenta patientur.* Monet ſacer Eccleſiaſticus h regnum de gente in gentem transferendum propter iniuſtitias, iniurias, contumelias, & diuerſos dolos, & contra, quòd iudex ſapiens iudicabit populum ſuum, & ciuitates inhabitabuntur per ſenſum prudentium : quòd in manu Dei poteſtas terræ, & execrabilis omnis iniquitas gētium, & vtilem rectorem ſuſcitabit in tempore ſuper illam.

e 3. Reg. c. 11.

f 1 Reg. c. 12. c. 14. & 15.

g cap. 6. verſ. 2. & ſeq.

h Eccleſ. ca. 10 v. 8. & ſeq.

Cœpit diſceſſio fieri per Iudæos à regno ante occupato per genus Machabæorum fere per centum annos, tempore Alexandri Iannis, qui poſt mortem Ariſtobuli, Alexandram Ariſtobuli viduam cum regno accepit : & fuit hæreticus Sadducæus, & inimicus Iudæis vere de fide ſentientibus : ideo crudelis in illos, ex quibus ſex millia occidit, ſeptingentos Phariſæos crucifixit, cæteros in fugam abire coegit, quæ fuit cauſa quare plebs quæ ſub eo erat cœpit tumultuari. Regna- C uit poſt eum Alexandra, quæ tamen voluit vnà Phariſæos & Sadducæos conuenire & pacificè inter ſe viuere, quod tamen non potuit aſſequi. Quare regno perturbato & filiis de imperio diſputantibus, regnum in Romanorum venit poteſtatem i. Tradit Eghinartus Caroli Magni notarius, in vita Caroli Magni, cùm in Oriente Imperatorum in curia hæreſes reciperentur, paulatim collapſum imperium Orientale, in Pipinum & Carolum eius filium tranſlatum fuiſſe.

i Ioſippus l. 13. antiquit. c. 22. & 18. & final. Egeſippus l. 2. c. 13.

3 Faciunt peccata populi, vt Deus irritetur, & ad extremum eum in manibus conſilij ſui relinquat, adimátque ei principes, duces & paſtores bonos, ſubuerſo optimo ſtatu, ac eodem corrupto & neglecto. Quemadmodum ante diluuium Deus, videns quod multa malitia hominum eſſet in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta eſſet ad malū omni tempore, pœnitoit eum, quòd hominem feciſſet in terra, & præcauens in futurum tactus dolore intrinſecùs, delebo, inquit, hominem quem creaui a facie terræ k.

k Gen. cap. 6.

Per Ezechielem rurſus Deus, l poſtquam prædixit mala propemodum infinita ventura, ob ſcelera, ſuper populum Iſrael, addit tandem : m *Fac concluſionem: quoniam terra plena eſt Iudicio ſanguinum & ciuitas eſt plena iniquitate, & adducam peſſimos de gentibus, & poſſidebunt domos eorum : & quieſcere faciam ſuperbiam potentium, & poſſidebunt ſanctuaria eorum. Anguſtia ſuperueniente requirent pacem & non erit. Conturbatio ſuper conturbationem veniet, & auditus ſuper auditum, & quærent viſionem de Propheta & lex peribit à Sacerdote, & conſilium de ſenioribus. Rex lugebit & principes induentur mœrore, & manus populi terræ conturbabuntur. Secundùm viam illorum faciam eis, & ſecundùm*

l Ezech. c. 7.

m Eodem c. 7. verſ. 23. & ſeq.

dum iudicium eorum indicabo illos, & ſcient quia ego Dominus. Inter maledicta etiam tranſgreſſionis præceptorum Dei, minatur Deus tranſlationes rerum publicarum & vaſtationes, *ducétque te Dominus*, inquit Moſes, *& regem quem conſtitues ſuper te, in gentem quam ignoras, tu & patres tui: & ſeruies ibi dijs alienis, ligno & lapidi. & eris perditus in prouerbium ac fabulam omnibus populis ad quos te introduxerit Dominus* a. Et iterum in Deuteronom. c. 29. minatur Deus populo ſuo diſperſioné, terræ ſolitudiné, non ſeruanti mandata: addit & poſtea verſ. 24. *Et dicent omnes gentes. Quare fecit Dominus ſic terræ huic? quæ eſt hæc ira furoris eius immenſa? Et reſpondebunt, quia dereliquerunt pactum Domini, quod pepigit cum patribus eorum, &c.* Idipſum conteſtatus Deus apparens Salomoni dicens b, *Tu quoque ſi ambulaueris coram me ſicut ambulauit pater tuus, in ſimplicitate cordis & in æquitate: & feceris omnia quæ præcepi tibi: & legitima mea, & iudicia mea ſeruaueris: ponam thronum regni tui in ſempiternum, ſicut locutus ſum patri tuo dicens, non auferetur vir de genere tuo, de throno Iſrael. Si autem auerſione auerſi fueritis, vos & filij veſtri, non ſequentes me, nec cuſtodientes mandata mea & ceremonias quas propoſui vobis, ſed abieritis & colueritis Deos alienos, & adoraueritis eos, auferam Iſrael de ſuperficie terræ quam dedi eis, & templum quod ſanctificaui nomini meo proijciam a conſpectu meo: eritq́ Iſrael in prouerbium & in fabulam cunctis populis, & domus hæc erit in exemplum: omnis qui tranſierit per eam, ſtupebit, & dicet, quare Dominus fecit ſic terræ huic, & domui huic? & dicent, quia dereliquerunt Dominum ſuum, &c.* c

a Deut. c. 28. v. 36 & 37.

b 3 Reg. ca. 9 v. 4. & ſeq.

c Hæc verba ſeptima ex ſeptimæ c. 29.

4 Tolluntur a Deo populo boni principes, propter eius peccata, quibus iram Dei & afflictionem promeruit, donec in illum deſtinata flagella impleantur, vtque mali diutiùs viuant duces vt tortores, boni illis adimantur. Sicut & dæmones coacti ſunt ſuis oraculis reſpondere Mycerino regi: qui cum ex vrbe Buti accepiſſet, fore vt ſex omnino annos viueret, ſeptimo moriturus: ægrè tulit, viciſsimque miſit ad oraculum contumelioſas querimonias: quòd cùm pater ſuus & patruus qui deorum immemores templa clauſerant, hominéſque perdiderant, tamdiu vixiſſent ipſe pie faciens tam cito foret vita defuncturus, cui rurſus oraculum reſpondit, propterea propere vita eum finiturum, quod non id faceret quod deberet, oportere enim Ægyptum centum quinquaginta annis affligi, idque reges qui ante eum fuiſſent, feciſſe, ipſum verò nequaquam d.

d Herodot. l. 2.

Britanni Angloſaxonum, Occa diuinitùs profligato, ſucceſſu elati, contemptis ſaxonicis armis, neglectiſque ſuis, popinis & ganeis ſe adeò addixerunt, vt turmatim biduum, nonnunquam triduum, teſte Beda, potando epulandoq́ue conſumentes, ex ſtrenuis, in ſordidiſſimos plerique verterentur ganeones: quod ægrè ferentes pontifices Britanniæ illis vaticinati ſunt inter cōcionandum frequentiùs, vt ſi tanta peſtis in gente non exterminaretur, fore vt Britanniæ regnum, toties obiectum extremo diſcrimini, totiéſque Dei benignitate in priſtinum decus reſtitutum, tandem in vltimum deſtinaretur exitium. quod & accidit. Occa enim paucis poſt annis, Britannos flagitiis infames, denuo bello adortus, quindecim millibus cæſis victor euaſit e.

e Hector Boethius l. 9. hiſtoriæ.

Sed hæc hactenus de concitatione iræ Dei ad perdendum populum & principatum, ob delicta quæ expiatione emendantur, & remediis eccleſiaſticis. De his autem quibus prætextu religionis erratur, déque remediis, nihil addam: cùm iam dictum ſit ex profeſſo a nobis antea libris duobus lib. 12. & 13. Subiiciam pro coronide cuicumque principi & reipublicæ memorandum oraculum redditum Sybaritis.

Semper eris fœlix venerans gens numina diuum:
Donec plus ſuperis fueris venerata virum quam,
Intima ſeditio tunc & tibi prælia ſurgent f.

f Athenæus li. 12. dipnoſo. c. 6.

Tranſimus autem ad aliam cauſam mutationis & ſubuerſionis principatus & reipublicæ, quæ ex ſeditionibus naſcitur, de quibus ſequenti libro dicemus latiùs.

DE REPVBLICA

ſiue,

DE SEDITIONIBVS REMPVBLICAM turbantibus, aut euertentibus, & remediis earum.

LIBER XXIII.

De cauſis ſeditionum in Republica & principatu generaliter.

CAPVT PRIMVM.

NOMINA hæc duo, ſeditio & bellum, ſecundum Platonemq, vt diuerſa ſunt, ſic differũt: vt aliud quidẽ proprium & cognatum, ſed aliud alienum, & extraneũ. Inimicitia, quæ inter familiares eſt, ſeditio eſt: quæ inter extraneos, bellum vocatur. vt quoties Græci aduerſus barbaros, vel aduerſus Græcos ipſi barbari pugnabunt, dicemus ipſos bellum gerere, & hoſtes eſſe natura: quando verò Græci, inquit Plato, aduerſus Græcos inſurgent, dicemus quidem amicos natura eſſe, morbo autem laborare: & has inimicitias dicemus ſeditionem, eámque peſſimum morbum. Seditio, ciuilium bellorum cauſa eſt ſæpè, à quibus tamen differt: quòd ciuile bellum ſit cùm ſubditi in principem, aut inter ſe arma mouent, quo nomine & factiones armatæ continentur. At Seditio eſt, ſubitus & violentus motus populi, vel multitudinis in principẽ vel magiſtratũ. Seditio à ſecedẽdo, vel ſeorſum eũdo, h cũ multitudine diſcordãte itur ad manus, qualẽ deſcribit Virgilius:

g Plato 5 de Repub. vel de iuſto.

h Cic. 6. de rep. & Virg. 1. Aen.

At veluti magno in populo, cùm ſæpè coorta eſt A
Seditio, ſæuitq; animis ignobile vulgus
Iamque faces & ſaxa volant, furor arma miniſtrat.

Dicitur & ſeditio etiam in omni multitudine tumultuante, vel inter ciues, vel inter milites, periculoſiores autem ſunt militares propter arma quæ in manibus parata habent & ante remedium cladem irremediabilem exequi poſſint. Ideo Iulius Cæſar, quamuis omnia delicta non puniret nec pro modo exequeretur: tamen erat deſertorū & ſeditioſorum, & inquiſitor, & punitor acerrimus, conuiuebat in cæteris.a

a Sueto. in Iul. Cæſare, c. 67.

2 Omnes porrò ſeditiones cuiuſcumque generis ſint, exemplo morborum in corpore Phyſico, vel ex nimia repletione, vel ex nimia exinanitione oriri ſolent, vt Plato b exiſtimat in ciuitate oriri vel ex nimia copia, vel ex nimia inopia. Opulētia deſidiā, delitias, rerúmq; nouarū ſtudium parit: inopia cum rerum innouatione B illiberalitate, & maleficia gignit; in omnibus opinio inæqualitatis, habet radices ſeditionum omnium. Nobiles, opulenti, immò plebeij, ambitione vel auaritia ducuntur, & non ſibi ſatis eſſe, cauſantur honorum aut rerum: aut excludi indignè ab illis: aut iniuriarum ducuntur vindicta. hæc enim aliàs impulerunt mentes ad commouendas factiones & ſeditiones, & tollendos ſtatus rerum publicarum, vt alij ſubrogarentur ex animo, vt ſcribit Ariſtoteles c. Exempla tradit Florus lib. 4. de reb. Romanor. & nos lib. 35. Syntag. c. 6.

b Plato lib. 5. ſeu dialogo 4. de republica, vel de iuſto.

c lib. 5. Polit. c. 1. & 2.

3 Diſſident in vniuerſum in ciuitate, regno, & vbique paupertas & diuitiæ, virtus & vitium nobilitas & plebs; & interdum oriuntur contentiones ex grauioribus, interdum ex leuiſſimis cauſis. Ex quibus reipublicæ ſequitur mutatio & ſubuerſio. C Nec dubium eſt, in ciuilibus diſcordiis rempublicam ab vtraque parte detrimentum capere d. Et quamuis in exitium reipublicæ non contendatur expreſſe vel indirecte, læditur tamen e. Omnia enim ſunt f miſera in bellis ciuilibus, ſed miſerius nihil quàm ipſa victoria, quæ etiam ſi ad meliores venit, tamen ipſos ferociores impotentioréſque, reddit, vt etiamſi natura tales non ſint, neceſſitate tamen eſſe cogantur. Multa enim victori, arbitriu eorum per quos vicit, etiam inuito facienda ſunt.

d Dio Caſſ. lib. 42. hiſt. Roma.
e Vlpian. in l. ſi quis ingenuā 21. §. ſ. de captiuis & poſtliminio reuerſ. lib. 49 P. tit. 15.
f Cicero 4. epiſtol. Marcello. & li. 22. Contuſione.

Quemadmodum autem crudelis admodum habetur perſona eius qui ſibi mortem intentat, & tanquā diſperatæ vitæ homo dignus eſt qui morte puniatur, multò magis in alium auſurus qui ſibi ipſi non parcit g. Sic corpus ciuile tunc efferatum, & beſtiale efficitur, dum bellis ciuilibus ſibi ipſi infert manus: D quod bifariam fit: vel quando in principem qui caput ſocietatis eſt, vel inter ſe populus arma mouet: vtrumque enim exitioſum eſt pugnantibus, & conſequenter reipub. quæ ex ſingularibus conflatur.

g l. 2. §. ſic autē. de bonis eorū qui ante ſentēt. mortē ſibi cōſciuer. l. 16. 42. P. tit. 3. & l. 25. § de ædilit. edic. P.

Neque hic lupis mos, nec fuit leonibus
Vnquam, niſi in diſpar, feris h.
Et miſerum, vt ait Lucanus i. *videre parentes*
Frontibus aduerſis, fraternáque comminus arma.
Cognatáſque acies.

h Horat. Lepodon.
i Lucan. lib. 7.

Miſerum & videre proſcriptiones innoxiorum ob diuitias, cruciatus virorum illuſtriū, vaſtas vrbes fuga & cædibus, ciuium afflictorum bona quaſi prædam, venum & dono data k. quando etiam.

k Saluſt. oratione Lepidi.

Nobilitas cum plebe perit, latéque vagatur
Enſis, & à nullo reuocatum eſt pectore ferrum.
Stat cruor in templis multáque rubentia cæde
Lubrica ſaxa madent, nulli ſua profuit ætas,
Non ſenis extremum piguit feruentibus annis
Præcipitaſſe diem, nec primo in limine vitæ
Infantis miſeri naſcentia rumpere fata l.

l Lucan. in 2.

Quod etiam turpius quàm cum eo bellum gerere qui cum familiariter vixeris m.

m Cicero de amicit.

Sed quod ſumma miſeria eſt, plerunque diſcordiæ & ſeditiones in tantum perueniunt furorem vt cum illis tandem ſubuertatur omnis reipublicæ ſtatus, & ſunt, vt ait Lucanus n.

n Lucan. in 2.

---Publica belli
Semina, quæ populos ſemper merſere potentes.

Et enim per diſcordias ciuiles, reipublicæ compages paulatim diſſoluuntur: & aperiunt hoſtibus viam facilem ad ſubiiciendos iam debilitatos & confractos. Illudque fuit certiſſimum præſagium Criſpi ad Cæſarem, de reipublicæ Romanæ excidio. *Ego, inquit, Sic exiſtimo, quoniam omnia orta intereunt, qua tempeſtate vrbi Romanæ fatum excidij aduentarit, ciues cum ciuibus manus conſerturos: ita defeſſos & exangues regi aut nationi prædæ futuros. Aliter non orbis terrarum, neque cuncta gentes conglobatæ, mouere aut contundere queant hoc imperium.* Sic nauis compactis & coniunctis tabulis, infinita propemodum maris pericula, ſyrtes & cautes ſuperat & vitat; at vbi tabulæ diſſolutæ ſunt, per rimas & fiſſuras ſeu commiſſuras, paulatim aqua ingrediens in profundum, & ipſam & vectores & nautas demergit: & ſicut modicæ commiſſuræ, aquæ dant ad ſubmerſionem initium, & niſi iungantur, cauſam interitus: ſic quoque leues ac initio cauſæ, reipublicæ niſi citò ſubueniatur, aut mutationem, aut ſubuerſionem adferunt, ſolent autem procedere ex factionibus, & ſeditionibus. Vocamus verò factionem plurium vel paucorum inter ſe aduerſus alios coniurationem, coitionem aut conſenſum.

4 Ita factiones fuerunt eruntque pluribus populis magis exitio quàm bella externa, quàm fames, morbi ve, quæque, inquit Liuius o. alij in Deum, (Ethnicè pro Deo) iras, velut vltima publicorum malorum vertunt.

o Liui. lib. 3.

5 Turbata republica, remedium vix reperitur cùm boni deprimantur, mali & peſſimi imperent. Et vt verbis vtar Plutarchi p, ἐν δὲ διχοστασίῃ καὶ ὁ πάγκακος ἔμμορε τιμῆς: id rebus turbatis, vel peſſimus eſt in honore.

p Plutarch. in comparatio. Lyſandri & Syllæ.

De ſeditionibus & mutationibus ſtatus, ex cauſa luxuriæ & voluptatis.

CAPVT II.

QVamuis antea libro ſuperiori dixerimus, de ſubuerſione & mutationem principatuum & rerum publicarum ex cauſa voluptatis & luxuriæ: tamen hic pauca addemus exempla ſeditionum, quæ originem habuerunt ex iiſdem cauſis, vel affinibus nuptiarum, vnde poſtea ad ſubuerſionem peruentum eſt.

Prætereo quomodo ob Tarquinianū ſtuprum q vel adulterium à monarchia in Democratiam Romana reſpublica conuerſa eſt: & à decemuiratu ad popularē ſtatum per luxuriam Appij Claudij decemuiri r. Referam Syracuſis mutatum fuiſſe ciuitatis ſtatum propter duos adoleſcentes: qui in Magiſtratu conſtituti, ſimultates habuerūt ex cauſa amatoria: Altero enim abſente, alter cùm ſodalis abſens eſſet, puerum quem ille amabat ſibi

q Liuius in primo.
r Liuius in 3. Dionyſ. Halic. in 11. Pompo. iuriſconſ. l. 2. §. & cū placuiſſet, leges de orig. iur. l. 1. p. t. 2.

ſibi conciliauit: artis reuerſus, cùm id grauiter ferret, vxorem eius perſoaſit ad ſe venire: ex quo qui verſabantur in republica diuerſo fauore diuerterunt a.

a Ariſtot. 5. Politic. c. 4.

2 Lygdamus in tumultu Naxiorum, præfectus ad vindicandam iniuriam commiſſam in Telegoram & filias eius conſtupratas ab adoleſcentibus, arrepta tyrannide poſtea patriam oppreſſit b.

b Athen. lib. 8. Ariſt. in Polit.

Mutatus ſtatus Epidamni ciuitatis, propter ſeditionem ortam cauſa nuptiarum, deſponderat enim aliquis filiam: cum verò pater ſponſi magiſtratum gerens illi multam irrogaſſet, omnes qui præſenti ciuitatis ſtatui infenſi erant, per factionem ad ſe recepit: c Ardeates ad internecionem vſque ſeipſos conſumpſerunt, orta diſcordia ob nuptias cuiuſdam egregiæ formæ fœminæ d.

c Ariſt. l. 5. c. 4.

d lib. 4.

De factione & coniuratione, cauſa ſeditionis.

CAPVT III.

FActio & factioſus, vt ait Feſtus, initio honeſta vocabula erant; vnde inquit, adhuc factiones hiſtrionum & quadrigatorum dicũtur: modò autem nomine factionis ſeditio & arma vocantur. Nonius Marcellus, & opulentiam rerum, abundantiam & nobilitatem, ſignificare factionem notat, ſed maxime factionem dici malorum conſenſum & conſpirationem. vt & Saluſtius dixit in Iugurthino bello, inter bonos amicitiam: inter malos, factionem. Galli vocant, *vne ligue ou faction.* fuerunt enim ab omni ſeculo ferè vbique tales factiones, vel bonæ ad bonum ad ſe defendendum, & ſe mutuò iuuandum; vel malæ ad inuadendum reſpublicas, aut regnum, aut magnates, aut ad obſiſtendum iuſte vel iniuſtè poteſtatibus.

Vt fuerunt in Sicilia factiones partium: & in omni Græcia, vt Doricæ potiſſimùm & Ionicæ. Inter Dores erãt Lacedæmonij: inter Iones Athenienſes: Athenas quoque in tres factiones diuiſas referunt, in Diachreos, Pedios & Paralios: aliquando in duas. Thucydidis vnam, Periclis alteram: aut in Plebeiorum cui Polyarchon: & optimatum, cui Caſſander præerat. nonnunquam in plures erant & Theſſaliç factiones, diuiſæ in Egeſtateres & Perieros: & in Argo, Ariſtippi & Ariſtæi. Apud Mileſios, vna Plutis, altera Cheiromacha factio fuit: ſicut apud Carthaginẽſes, Barchina & Hannonis e.

e Aemil. Probus, in Phocione.

Athenienſium & Lacedæmoniorum partes & factiones, Græciam perdiderunt, his Ariſtocratiam illis Democratiam in ciuitatibus conſtituere laborantibus.

3 Dux factionum Athenienſium, Piſiſtratus Tyrannidem inuaſit. Sub Iuſtino Magno factio Veneta ab Antiochia ſumpto initio, Praſinam multis damnis in toto Oriente affecit, vt nec Magiſtratuum vi coerceri poſſet, In ſextum vſque annum Iuſtiniani. f Huicque factionum diſcordiæ attribuitur magna ſeditio quæ ſub Iuſtiniano Magno contigit Conſtantinopoli, ex cuius clade quadraginta ferè hominum millia deſiderata ſunt g.

f Cedrenus.

g Procopius l. 1 belli Perſici. & Zonaras in Iuſtiniano.

Magnus diſſenſus populi & ſenatus, & ciuilis inde exitioſa & crudelis ſeditio, diuiſa in diuerſas partes Cæſaris & Pompeij, quæ ſubuertit ſtatum rei Romanæ. Quippe, inquit L. Florus, h ſi duces inſpicias vniuerſa multitudo diuiſa fuit in partes, & ipſe ſenatus, & exercitus, hinc vode-

h Flor. l. 4. rerū Romanarum.

A cim legiones, inde x. & viij. flos omnis & robur ſanguinis Italici: item diuiſa auxilia ſociorum, Gallici Germanici delectus: hic ſequuta dominatio vnius Iulij Cæſaris, ſuis ipſius viribus pereunte Romana republica, vetus eſt prouerbium: concordia res paruas creſcere, diſcordia maximas labi, & corruere: quæ & de republica qualibet dicta eſſe etiam non ambigitur.

4 Quod vel docet liberarum ciuitatum in Græcia, vt dixi, diſſidium, quę dum inter ſe diſcordarent, & aucupabantur imperare inter Græcos, dederunt amiſſo ſtatu proprio, occaſionem occupandi vtraſque partes Philippo regi Macedonũ i. Omne regnum in ſe diuiſum deſolabitur (inquit Deus) & domus ſupra domum cadet. k quod dictum de contrariis ſententiis, & ſeditione, ſeu factione explicatur: l & dicebat Baldus, m partialitatem in ciuitate eſſe tanquam vermem in caſeo.

i Iuſtin. l. 8.

k Luc. c. 11. v. 17

l ca. 4. & ea de. Ilrocrē. 23 q. c. 2

B Et Andreas Barbatia n portam patentem ad introducendos inimicos: quòd diſcordia omnia & ſeipſum deſtruat. Sic Plato o recenſitis victoriis pluribus obtentis de barbaris ab Athenienſibus, Tantam, inquit, eſt noſtra ciuitas victoriã conſequuta, vt nunquam expugnari poſſe, nec ab omnibus hominibus crederetur. Et ſane id verum eſſe viſum eſt: neque enim aliorum viribus, ſed noſtris ipſorũ diſſidiis oppreſſi ſumus. Nam, vt ait Liuius p, pars factionis quæ domeſtico certamine inferior eſt, externo potius ſe applicat, quàm ciui cedat. Neque ſolet eſſe, vt dicebat Cicero q, diſcordiarum exitus inter claros, aut potentes viros, niſi aut vniuerſus interitus, aut victoris dominatus, & regimen.

m Bald. in reg. vnic. de caſu. tollen C.

n An. Barbatia ad c. licet col. 13. de probat.

o Plato in l. 3. in Menexeno.

p Liuius l. 34.

q Cicero de Aruſpicum reſponſis.

Valachorum duæ factiones, vna Danorum, altera Dracularum, dederũt occaſionem per quam C ſe ſubiecerunt aliis principibus. Nam Draculæ cùm Danis impares eſſent, atque ab illis multifariam opprimerentur, Turcas in auxilium vocauere, quorum armis adiuti, Danos penè ad internecionem deleuerunt. Danis verò Iohannes Huniades Hungarorum imperio fretus, opem ferens non tam illos reſtituit, quàm ſibiipſi claritatem, & opes acquiſiuit. Quippe qui Danorum agros ex poteſtate Turcarum ereptos, & ſibi, & poſteris perpetua poſſeſſione poſſidendos occupauit. r

r Aen. Sylu. in c. 2. Europæ.

Iaſon & Menelaus Simonis filij, cùm de pontificatu Iſraelis inter ſe Hieroſolymis contenderent, & populus Iudæorum Iaſonem, nobiles Menelaum ſequerentur: tandem Menelai factio, Antiocho Epiphani regi Syriç portas aperuit, qui vrbem grauiſſimis affecit cladibus ſ.

ſ Ioſeph. lib. 12. Antiquit. c. 7.

Genuenſes qui cuncta quondam maria peruagati, relictis clariſſimis vbique victoriarum D monumentis, cæteras gentes omni tempore nauali gloria ſuperauerant: cùm domi ſeditioſi, atque diſcordes eſſe cœperunt ſæuiſſimis factionum fluctibus agitati, in Sfortianorum clientelam conceſſerunt t.

t Paul. Iou. l. 1. Iluſtr. uæ.

5 Gibellinorum & Guelphorum factiones horrendæ in imperio & Italia, maxime ſub Friderico 2. imperatore, à duobus fratribus propagatæ: quorum Guelphus Pontifici, Gibel imperatori militabat tanta veſania, vt non ſolùm diuerſa haberent inſignia militaria ſed etiam colores, terræ, fructus veſtitus, habitus ipſe; hominis inceſſus, digitorũ cõcrepitus, & oris hiatus ſuam haberet partium ſignificationem: imò & ſcindendi alij, diuerſam haberent formulam.

Fuerunt ſub anno Domini 1300. apud Piſtorienſes

ſtorienſes, dux aliæ factiones, Alborum, vna, alia Nigrorum dicta: & inde magnæ clades ibi & poſtea apud Florentinos, & Lucenſes.a

a Blondus li. 9. Decadis 2.

6 Narrant hiſtoriographi quantum detrimenti Britannia, ſeu Anglia acceperit, ex factionibus quas vocant partialitates, domorũ, ſeu familiarum, Leucaſtri, & de Iorz.b Quantum item in Gallia nocuerit factio duarum domorum Aureliæ & Burgundiæ, quæ cœpit inter Ludouicum ducem Aureliacenſem, fratrem Caroli 6. regis Galliarum, & Iohannem ducem Burgundiæ tumultus, clades, cædes, quæ per ſexaginta annos perſeuerarunt, docent abundè.

b Philippus Comminæus lib. 1. c. 17 plenè Polydor. Virg. lib. 2. hiſtoriæ Angl.

7 Anno Domini 990. Mediolani ingens ſeditio exarſit, quæ nouam Reipubl. mutationem induxit. quippe Bonicius dux ab imperatore Othone 1. conſtitutus, Gothifredo archiepiſcopo, mortuo dignitatem illam ab Othone 3. Landulpho filio ſuo impetrauit, populóque Landulphum repudiante, ad arma ventum eſt. Bonicius ipſe in lectulo confoſſus clàm. Landulphum verò eum duce præfecturam mandari fratri ſuo natu proximo vellet, populus ira percitus, vrbe cum fratribus eius exegit, ac ducis magiſtratum abrogauit, conſules qui regerent ciuitatem, more etiam in Italia inſtituto creauit. Atque hæc ſeditio ciuitatem Mediolanenſem in duas partes diſtraxit, & nobilitatem, & plebem, quo veneno ſemel infecta nunquam poſtea planè inualuit.c

c Sigonius l. 7. bello Italico.

8 Sunt factiones iſtæ, de quibus dictum, ſine præiudicio principatus inter ciues. maximè in Ariſtocratia, & Democratia: Et quando mutatio fuit aut extinctio reipublicæ ex illa cauſa: illud accidit non ex prima intentione diſſidentium, ſed ex pertinacia dum altera pars alteri non vult cedere. At in principatu, coniurationes, & factiones in principem, habent ſpeciem proditionis, & criminis maieſtatis: vnde periculoſiſſimæ euadunt, niſi occurratur: atque omnis factio, & coniuratio huiuſmodi, ſiue fiat per ſubditos inter ſe, ſiue cum extraneis principibus, ad deſtructionem pertinet principatus, ſi ſine conſenſu principis fiant. Nam ſi conſenſu principis, vel reipublicæ, fiat amicitia aut fœdus publica authoritate cũ extraneis principib. vel æquo iure, vel alio modo probato principi, vel reipubl. hæc confœderatio, ſeu fœdus, & non factio dicitur: de quibus diximus libro decimo ſuperiùs capite vndecimo.

At quando ſine conſenſu reipublicæ, vel monarchæ fit a parte plebis, vel populi inter ſe, vel cum extraneis confœderatio dicitur factio: crimen maieſtatis, ſchiſma, ſeparatio, ſeu diuiſio vnitatis principatus, rebellio contemptus principis, inſidiæ, proditiones: & maximè quando relicto primo ſtatu reipublicæ, alium introducere, vel alium principem aduerſus legitimè imperantem, qui tumultum, & rebellionem excitant, moliuntur ex profeſſo, prætextu aliquo melioris innouationis, vel colore alicuius alterius cauſæ.

9 Tyrannorum, & ad tyrannidem adſpirantium mos, nutrire factiones, & diſcordiæ ſemina inter populum, & principem: inter principem & nobilitatem: vel inter nobiles: & plebem: confugientium ad ſe ſubditorum alterius protectionem ſuſcipere, auxiliari, vt gradus fiat ad principatum, vt tutãdo fortiores, dominationem vſurpare poſſint. Sunt plures qui ſpiritu tribunitio inflati, plebem clam vel aperte commouent, & dum libertatem præferre videantur, ſubuertere imperium conantur. vt poſtquam euerterint à plebe inſtabili, dominationem impetrent, vel armis conceſſis ſibi conſeruent. Et ſunt, ait Tacitus, d qui tam præmiis periculorum, quàm ipſis periculis læti, pro certis, & olim partis, noua ambigua, & ancipitia malunt: quibus facile vulgus adhæret, & leuiſſimus quiſque, futuri improuidus vana ſpe tumens, commotus flabellis ducum ſeditioſorum, ambitioſorum, & cupidorum qui ex diſſidiis, & exitio publico ſibi ſegetem impiè metunt.

d Cor. Tacitus lib. 2.

10 Populus vt mare extrinſecùs ventis, intrinſecus ſubitis halitibus turbatur.

Motus ſuggeruntur ſubitò plebi, vt non detur ſpatium cogitandi, aut perpendendi quod agitur, quod ſpecie tecti illum decipit. primum enim fucus fit, ſub fuco latet malitia impoſtorum, qui priùs demulcent populum, inferunt querelas, & ambiguos de principe, aut de optimatibus, ſi ſit Ariſtocratia: aut de adminiſtrantibus, ſi ſit Democratia, ſermones: qui turbant mentem populi, obiiciunt oppreſſionem ob tributa, vitia præſidentium, diuitum opes, fœneratorum obiectiones. Fingunt, & perſuadent tyrannicum præſentem ſtatum, pollicentur mutationem in melius, ſplendoremque reipub. præmia iuuantibus, aut temporalia, aut diuina. Interim nocturnis, aut ſub veſperam, aut ſecretis conuenticulis, abſentibus melioribus, deterrimum quemque, ſceleſtum, temerarium, criminibus onerstum, ære alieno onuſtum, ſibi ob crimina metuentem, ambitioſum, aut ſimilis farinæ homines ex fece hominum conuocant, & in miniſterium adhibent, & congregant.

11 Si reſiſtat legitimus princeps vt ſolet, & debet ſeditio, & factio interdum in ſchiſma cõuertitur, & eligitur antiprinceps: vt quando Ieroboam ſcidit decem tribus à regno Roboami legitimi principis. Hinc facti tot antipapæ in ſchiſmate, & ſchiſmata in Eccleſia Dei diuiſa vnitate principis ſpiritualis reipſa, non iure. Et fuerunt diuerſi reges in vno & eodem regno aliàs coronati. quod certè abominabile coram Deo eſt. & quamuis ſæpe videatur quædam iuſta occaſio reprehendendi legitimum, & naturalẽ principem: tamen ipſa diſceſſio, & vnitatis diuiſio, & ſchiſma, ita Deo diſplicet, vt vix relinquatur hoſtia expiationis iſtius peccati. Quod docetur ex ſacra pagina. e vbi poſtquam à tribu Iuda & Benjamin 10. tribus ſciſſæ ſunt, & relicto rege ſuo alterum ſibi conſtituerunt foris, ſic ſcribitur,

e 3. Reg. c. 12 & 13. & 4 Reg. c. 17. v. 20. & 21.

Et indignatus eſt Dominus, in omne ſemen Iſrael, percuſſitque & afflixit eos, & tradidit eos in manus diripientium, donec proiiceret eos a facie ſua: Et ex eo tempore quo ſciſſus eſt Iſrael à domo Dauid, & conſtituerunt ſibi regem Ieroboam filium Nabat: Separauit enim Ieroboam Iſrael a domino, & peccare eos fecit peccatum magnum: & ambulauerunt filij Iſrael in peccatis Ieroboam quæ fecerat: & non receſſerunt ab eis, vſquequo Dominus auferret Iſrael à facie ſua. ſicut locutus fuerat in manu omnium ſeruorum ſuorum prophetarum, tranſlatuſque eſt Iſrael in Aſſyriam vſque in diem hanc.

Quæ explicat Cyprianus fusè f. Indignatum eſſe dominum, inquit & eos in perditionem dediſſe: quòd ab vnitate diſſipati eſſent, atque alterum ſibi regem conſtituiſſent.

f lib. 1. epiſtolarum, epiſt. 6. ad magnũ. relatus à Gratiano in cap 9. denique cum ſit, 7 q. 1.

Et tanta indignatio domini extitit aduerſus illos, qui ſchiſma fecerant, vt etiam cum homo Dei ad Ieroboam miſſus eſſet, qui ei peccata exprobraret, atque vltionem prædiceret, panem quoque

quoque apud illos edere, & aquam bibere vetaretur.

Quod cùm non cuſtodiſſet, & contra præceptum Dei prandiſſet, ſtatim diuinæ cenſuræ maieſtate percuſſus eſt: vt inde regrediens impetu & morſu leonis in itinere necaretur a, &c. hæc Cyprianus. Rurſúmque tanta apparuit in eos Dei ira, vt perpetuò, qui ſe tunc ſepararunt à Iuda & in Samariam ſeceſſerunt, inter prophanos & gentiles connumerati ſint: atque cùm primum diſcipulus Chriſtus prædicandum miſit, mandauerit, dicens b.

a 3 Reg. c. 13.

b Matt. c. 10.

In viam gentium ne abieritis, & in ciuitatem Samaritanorum ne intraueritis. Quam horrenda etiam eſt mors Core, Dathani & Abironis & aſſeclarum, qui ſchiſma mouerunt contra Moyſem principem, & ſacerdotem Dei ſummum Aaron.

Siquidem dirupta eſt terra ſub pedibus eorum, quæ aperiens os ſuum deuorauit eos cum tabernaculis ſuis & vniuerſa ſubſtantia eorum, deſcenderúntque viui in infernum operti humo, & perierunt de medio multitudinis: & cum ſequente die adhuc populus tumultuaretur, & exprobraret Moyſi & Aaroni, dicẽs: vos interfeciſtis populum Domini, & tanta ſeditio & tumultus fieret, vt Moyſes & Aaron coacti fuerint fugere ad tabernaculum fœderis: rurſus excanduit ira Dei & voluit perdere omnem multitudinem, egreſſáque ira & plaga deſæuit, donec ſtetit iuſſu Moyſis Aaron, apprehenſo thuribulo, hauſto igne de altari, mittens incenſum deſuper, & acceſſit ad populum rogans pro illo ſtans inter viuos & mortuos, & plaga ceſſauit: occiſis à Deo nihilominus quatuordecim millibus hominum & ſeptingentis, præter illos qui perierant in ſeditione Core. c Admonet & ſapiens d *Time dominum*, inquit, *fili mi, & regem: & cum detractoribus non commiſcearis, quoniam repente perditio eorum: & ruinam vtriuſque quis nouit?* e *Et iterũ gloria Dei eſt celare verbum: & gloria regum inueſtigare ſermonem. Cælum ſurſum, & terra deorſum: & cor regum inſcrutabile; aufer rubiginem de argento egredietur vas puriſſimum: aufer impietatem de vultu regis, & firmabitur iuſtitia thronus eius.*

c Numer. c. 16.
d Sapient. c. 24 vers. 21. & seq.

e ibid. vers. 1. & seq.

Quædam remedia contra factiones.

CAP. IIII.

QVum factiones f ſint, quædam hominum iuratæ ad malum coniurationes: prius occultæ, & creſcentes ex quotidianis additionibus hominum incautorum: primùm reſpublica aut principes, debent prohibere conciliabula, conuenticula, & congregationes hominum priuatorum, in quibus hæc ſolent concludi ſub prætextu alterius cauſæ licitæ, & proinde videnda & obſeruanda ſunt quæ diximus de collegiis licitis & illicitis, & de abuſu illorum ſuperiori lib. 13. c. 2. 3 & ibi remedia contra abuſus ſequenda. Declararunt ab Archadio & Honorio C C. reus læſæ maieſtatis, quiſquis cum militibus, vel priuatis, vel barbaris ſceleſtam inierit factionem, aut factionis ipſius acceperit ſacramentum vel dederit. & puniẽdum gladio adiectis bonis fiſco; f cuius, inquit lex g, pœna animæ amiſſionem ſuſtinet, & memoria rei etiam poſt mortem dãnatur. Maieſtatis, inquam, crimen committitur, quando quis molitur quippiam contra imperatorem regem, rempublicam non cognoſcentem ſuperiorem, contra ſecuritatem & tranquillitatem populi: quo tenetur is cuius opera, dolo malo conſilium initum erit, quo obſides iniuſſu principis intercidérent: quo armati homines cum telis lapidibúſque in vrbe ſint, conueniántve aduerſus rempublicam, locáve occupentur vel templa: quóve cœtus conuentúſve fiat, hominéſve ad ſeditionem conuocentur. Cuiúſve opera conſilio, dolo malo, conſilium initum fuerit, quo quis magiſtratibus populi Romani, quive imperiúmve habet, occidatur; quóve quis contra rempublicam arma ferat: Quive hoſtibus populi Romani nunciũ, literáſve miſerit, ſignúmve dederit, feceritve dolo malo, quo hoſtes populi Romani conſilio iuuẽtur aduerſus rempublicam, quive milites ſolicitauerit, cõcitaueritve, quo ſeditio tumultúſve, aduerſus rempublicam fiat h. qui iniuſſu principis bellum geſſerit, delectũ militum habuerit, exercitúmve comparauerit, quive cùm ei in prouincia ſucceſſum eſſet, exercitũ ſucceſſori non tradiderit: qui in bellis ceſſerit, aut arcem dereliquerit, qui hoſtem cõcitauerit i. Additur his crimẽ & pœna legis Iuliæ de vi publica k.

f l. quiſquis, c. & l. ſi. ad l. Iuliam maieſta. C. lib. 9 tit. 8.
g l. publica iudicia ... ſuo iudicio publico iudici ... L. iudicia.

h l. 1. ad leg. Iul. maieſta. lib. 48 P. tit. 4.

i l. 3. e. e. P. cum ſimilibus ibi notatis per gl.
k l. 3. ad legem Iul. de vi pub. lib. 48. P. tit. 6.

2 Heluetij in ſuis confœderationibus, ſtabilitis ſuis rebuſpubl. poſt expulſos principes, cauerũt, ne qui ex confœderatis, cum aliis nõ comprehenſis, factionem ſocietatémve nouam ineant, ſine conſenſu totius ſocietatis & pagorum & confœderatorum.

Reges quoque Galliæ habito comitiorum cõſilio, prohibuerunt omnibus regnicolis & ſubditis, ſub pœna criminis læſæ maieſtatis, ſocietatem ſeu liguam inire cum aliis principibus extraneis, néve ad illos literas clam mitterent, aut ab illis acciperent, ſeu ab illorum ſubditis de rebus ſtatus, & cauſis regni ſine expreſſa regis permiſſione & licentia. l

l In edicto Caroli 9 de pacificatione edito 1563 art. 5. & in edict. 1565 art. 7. & 9 in edicto Henrici 3. & conſtitutionibus comitiorum Bleſenſiũ anni 1579. art. 183 & in conſtitutio. annĩ 1580 art. 44.

3 In politia eccleſiaſtica, de coniurantibus clericis, ſic in concilio Chalcedonenſi ſtatutum eſt, *c niurationum & conſpirationum crimen, quod apud Græcos dicitur* φρατρία, *publicis etiam legibus certũ eſt, inhiberi, hoc multò magis, in ſancta Dei eccleſia ne fiat conuenit abdicari. Si qui verò clerici aut monachi inuenti fuerint coniurantes aut conſpirantes, aut phratrias, aut factiones componentes aliquas, ſuis epiſcopis, aut clericis aliis, omnino cadãt de proprio gradu* m. *quod & aliis conciliis & pontificalibus conſtitutionibus firmatum eſt* n.

m in Concilio Chalcedonẽſi, cap. 18 & Vuormacenſi, c. 74.
n cap. coniurationum 21. ca. conſpirationũ, 23. quæſtionum 2. ſeq. 23. q. 3 in conc. Toletano, c. ... Aurelianenſi 3 c. 21

4 Ariſtoteles, o adfert præcautionem contra factiones: vt nobilium contentiones & partes, quas dicunt nunc partialitates, legibus expreſsè latis prohibeantur. Nobilium enim factiones facile in partes diſcindunt populum p. & Mœcenas exiſtimauit optimum pro conſeruatione Reipublicæ, & ita ſuaſit Cæſari Auguſto, q inimicitias omnes & ambitioſa certamina prorſus exſcindere, adeò vt nec nomina noua, aut quidpiam aliud ex quo diſſidia oriri poſſint, permittantur. Et ſi oriantur ſtatim in initio comprimi.

o Ariſtot. lib. 5. Politic. c. 8
p Ariſto. 5. Politic. c. 4.
q Dio Caſ. lib. 52.

Sapienter itaque Paulus 2. ſummus pontifex r idibus Octobr. 1466 edidit conſtitutionem anno 3. ſui pontificatus, de ſumentibus vindictã contra propinquos offendentes, ac, vt ipſe loquitur, de brigoſis. & de officio paciariorũ, id eſt, qui pacem componunt. ibidémque reprobantur coniurationes & conſortia brigoſorum, qui conueniunt in vna domo, & coniurant alicuius arbitrio ſe vindictam ſumpturos de inferente vulnus, aut mortem, vel de eius propinquo; atque in eos qui id fecerint, perſuaſerint, & eos receperint, pœna maieſtatis læſæ, cum confiſcatione, ſeu proſcriptione bonorũ. & in clericos, vt omni honore, dignitate

r Extat conſtitutio hæc inter eius conſtitutiones ordine 5. in Bullario Cherubini.

ordine

ordine, beneficio, officio, ipſo iure ſint priuati, & A bona eorum ſint cameoli apoſtræcæ, confiſcata, & qui eos receperint etiam ſub prætextu quòd dicunt quidam, de far debene, vt rebelles & conſpiratores in rempub. & fautores anathemate & ſuperiorib. pœnis plectantur, ſtatuens qui brigam inter ſe habent, veniant ad generales vrbis, vt vocant, paceerios, qui eorum rixas component; & ſi illorum ſententiæ ſtare nolint, ſuperioribus pœnis afficiendos eſſe. firmauit hoc ipſum Xiſtus IV. in conſtitutionè 7. incipiente pernitioſum. Innocentius VIII. conſtitutione 11. incipiente licet ea, auxit & pœnas non tenentibus arbitria paceerioſum Iulius II. conſtit. 5. incipiente, cùm homines.

5 Arbitrantur quidam, legem Solonis quandam ad remedium factionum, & coniurationum pertinere; quia iubetur ſub capitali pœna, in ſeditionibus, & factionibus alterutram partem ſequi; ſic enim ait: *Si ob diſcordiam, diſſenſionémque, ſeditio, atque diſceſſio populi in duas partes fieret: & ob eam cauſam irritatis animis vtrinque arma caperentur, pugnaretúrque: tù qui eo tempore, eoque caſu ciuilis diſcordiæ, non in alterutra parte ſeſe adiunxerit: ſed ſolitarius, ſeparatúſque à communi malo ciuitatem ſeceſſerit: is domo, patria, fortuniſque omnibus careto. exul, extorriſque eſto.* Quam legem quidam non ad augendam ſed ad finiendam ſeditionem pertinere dicebant. B Quia ſi boni, vt putabant, homines, qui principio coercendæ ſeditionis impares fuerint, populúmque percitum ira, & amentem non deterruerint, ad alterutram temperari, ac regi cœperint: concordia potiſſimum per eos reſtitui, conciliaríque poſſit; dum ſuos apud quos ſunt, regunt, ac mitificant, & aduerſarios ſeruatos magis cupiunt, quàm perditos. Et hoc idem Phauorinus philoſophus inter fratres quoque, ac amicos diſſidentes, oportere fieri cenſebat, vt refert Gellius [a], iiſdem C ferè verbis ex Ariſtotele.

a Gellius lib. 2. cap. 12.

Sunt & qui putent hanc legem quoque pertinere ad vtilitatem particularium ciuium: ne ſi ſingularis quis neutram partem ſequatur, exponatur prædæ, & iniuriis vtriuſque partis, aut factionis: & ne rurſum concordantibus vtriſque factionis partibus ſit vtræque parti odio, & inimicus omnibus, tanquam qui illorum malis lætaretur. Quod etiam accidit his, qui pugnantibus vicinis ſpectatores tantùm ſunt, & neutras ſequuntur partes. Siquidem fœdere facto inter diſſidentes, iſti non comprehenduntur: & ita prædæ relinquuntur, vel ſi ab aliis inuadantur, ſine auxilio relinquuntur. Alij etiam putant, illam legem conuenire populari ſtatui tantummodo, in quo periculoſiſſimum putatur neutram partem fouere in medio incendio ciuilis belli, cùm poſſit induci tertiæ factionis ſuſpicio. Iuxta illud quod D Chriſtus dicebat, *Qui non eſt mecum, contra me eſt: & qui non colligit mecum, diſpergit.*

Et videntur qui non ſunt ex aliqua parte tepidi, neque calidi, neque frigidi, & quibus conuenire forſan poteſt, quòd Deus iuſſit diuo Ioanni ſcribere Epiſcopo Laodiceæ Eccleſiæ. [b] *Scio opera tua, quia neque calidus es, neque frigidus: vtinam frigidus eſſes, aut calidus. Sed quia tepidus es, & nec calidus, nec frigid. incipiam te euomere ex ore meo.*

b Apocaly. capit. 3. verſ. 15. & ſeq.

Sed ſub monarchia, dicunt eſſe tutius neutri parti factionis adhærere. At Iulius Cæſar denunciare Pompeio, pro hoſtibus ſe habiturũ qui reipublicę defuiſſent, ipſe medios, & neutrius partis, ſuorũ ſibi numero futuros eſſe pronunciauit. [c]

c Suetonius in Iulio Cæſar. ca. 75.

A Aliis pluribus, Solonis lex meliori iudicio videtur in omnibus reiiciẽda: ſiue agatur de factione in Democratia, vel in alia ſpecie reipub. ſuborta. Nam & Solon ipſemet facto, videtur legem ſuam reprobaſſe. Seditione enim inter vrbanos agreſtes maritimos exorta, neutrarum ſe partium fecit. [d] Atque Cicero ingenij acutiſſimi vir, ad Atticum ſcribens, *ego vero*, inquit, *Solonis popularis tui, & vt puto etiam mei, legem negligam, qui capite ſanxit: ſiquis in ſeditione non alterutrius partis fuiſſet, niſi tu aliter cenſes, & hinc abero, & illi: &c.* Bellum etiam non eſt legitimum, quod inter ſe ciues gerunt, ideo qui ſe ſeditioſis, vel diuiſis non iunxerit, argui non debet hoſtilitatis.

d Diogenes in eius vita. lib. 1.

Et in ciuilibus diſſentionibus, quamuis per eas ſæpe reſpublica lædatur, tamen in exitium reipublicæ non contenditur. Et qui in alterius partes diſcedunt in Democratia, vice hoſtium non ſunt, B vt dixit Vlpianus Iuriſconſultus, [e] eorum inquam hoſtium inter quos iura captiuitatum, aut poſtliminij fuerunt.

e In l. ſi quis ingenuam 21. de captiuis & poſtlimi. reuerſ. ꝑ.

Arma ciuilia neque parari, neque haberi, aut inferri poſſunt per bonas artes: [f] & finis eorum malus, cùm duces bonum publicum ſimulantes, pro ſua quiſque potentia certat. [g]

f Tacitus 1. annalium.
g Saluſtius in bello Iugurthino.

Quemadmodum & ſtultiſſimum videtur prudenti homini, vt ſe factionibus miſcere cogatur eorum, qui pertinacia, peruicacia, ambitione, malitia, fraudibus, rebellionibus, potiùs quam iuſta ratione turbãt & inuoluunt malis rempublicam: & ita fiant ſtultitiæ, malitiæ & coniurationis participes, & ſua acceſſione eorum malitiam & audaciam augeant: maxime quando cauſa factionis non pertinet ad eum qui abſtinet à ſeditione, vt nihil pertinet ad priuatum contentio magnatum de dominatione; cùm is in poteſtate ſua non habeat, tantas inter illos componere lites, nec illo- C rum forſan ſit ſubditus, cliens aut vaſallus, vt imperio eorum cogatur armatus factiones eorum defendere.

Et quamuis, cauſa dicatur rebellionis & armorum, vtilitatis reipublicæ: tamen priuati hominis non eſt, qui ignorat factioſorum aut rebellium animos, de illis iudicare, vt potiùs vni quàm alteri parti ſe coniungere debeat.

Neutri tamen detrahere debet in cauſa & animo incerto: nam vni detrahendo, alteri accedere videtur: ſed expectare negotij definitionem à quibus conuenit, oportet.

Quòd ſiquis etiam interdũ vellet alterutram factionem ſequi eorum quorũ iuſta putatur cauſa: ſi is non ſit ſubditus, ſæpe cum illis angeretur arma mouere contra propriam conſcientiam, in parentes, filios, & proximos, qui forſan eſſent di- D uerſæ factionis.

Magis etiam ſapientiores arbitrantur conducere reipublicæ, ſi alicuius ſit opinionis, qui nullas partes ſequitur, nulli ſe adiũgere: vt ſine ſuſpicione affectionis, poſſit pacis mediator effici. Nam contendentes, aduerſariis non cederent, & neutris potiùs ſe committunt.

Aiunt gloriari ſolitum Quintum Hortenſium, quòd nunquam ciuili bello interfuiſſet. [h]

Fertur quoque Aſinij Pollionis [i] factum, ac dictum memorabile: qui cùm rogaretur à Cæſare, vt ſecum proficiſceretur ad bellum Actiacum, *Ego*, inquit, *diſcrimine veſtro me ſubtraham, & ero præda victoris*, Et Cicero. [k] *Melioris*, inquit, *medius ſidens ciuis, & viri puto: quoniam ſupplicio affici, quam illi crudelitati non ſolum præeſſe, verumetiam intereſſe.*

h Cic. lib. 2. ſamiliar. epiſtolarum epiſt. 16.
i Velleius paterculus, lib. 2. hiſtoriæ.
k Cicero ad Atticum lib. 9. epiſtola 4.

Siquidem nullomodo opem ferre, aut mederi incendio nõ poſſit, excandeſcentibus factionibus: vir enim bonus tunc eliget oppidũ aliquod vacuũ à bello, dũ hęc decernuntur: ea tamen conditione, ne propenſior ad turpem cauſam videatur.

De alia cauſa rebellionũ & ſeditionũ ob iuſtum vel iniuſtum, & inconſideratum dolorem tumultuantium.

CAPVT V.

ACcidunt interdum ſeditiones in republica, non ex intentione prima ſubuertendi vel mutandi ſtatum reipublicæ: ſed ex aliquo concepto dolore in adminiſtrantes, vel principes, vel contra eorum adminiſtros illius doloris: ob quam obtinendam ſolent plerũque reſpublicæ turbari, vt cùm putant ſe opprimi tributis, iniuriis, iniuſtitia, contumeliis.

2 Apud Heſtiæam popularis ſtatus diuiſus, ex contentione diuiſionis hæreditatis duorum fratrum, cùm enim vnus alteri non communicaret partem integram, is populum pro parte ſibi conciliauit, alter ditiores. Ita & Mytilenæ ſeditio ex hæreditate coorta, magnorum malorum fuit origo, indéque bellum Athenienſibus contra Mytilenæos ſuſceptum, in quo vrbs à Phacele duce capta fuit. Explicat hæreditatis quæſtionem Ariſtoteles, a ex Timocharis diuitis obitu, addítque apud Phocenſes etiam, ſeditionem ortam ex hæreditate inter Mnaſeam Mnaſonis patrem, & Eutychratem Onomachi: quæ fuit initiũ belli quod ſacrum appellarunt.

a Ariſto. 5 Politic. c. 4.

3 Fuit Romæ ſæpe ſeditio mota à plebe ob æs alienum, quo premebatur à creditoribus diuitibus, quæ & aduerſus eos qui creditores ſuſtinere, & defendere volebant, peruagata eſt.[b] item ob annonæ caritatem, contra diuites [c] ob inopiã, in C. Grachi Tribunatu [d] ob frumenti penuriam. [e]

4 Apud Ardeatos ob nuptias puellæ, vſque ad interitum ferè reipublicę inter plebeios, & nobiles ſeditio, dum plebeius illam ſibi denegari, à tutoribus impetratam doleret.[f]

Fuerunt & aliæ ſeditiones ortæ ex quadam cuiuſpiam rei quæ nun placeret, occaſione, vt ob conſulum electionum, ob rem agrariam, propter reipublicæ ſtatum, ob colonias deducendas, ob ſtipendia retenta, & ſimilia.

b Vide rationes vtriuſque partis apud Dionyſ. Halicarnaſ. lib. 6. & A. pian. lib. 1. de bellis ciuilibus.
c Dionyſ. Halicar. lib. 7.
d Appia. li. de bellis Punicis.
e Diony. Halicar. lib. 9.
f Liuius lib. 3.

6 Quibus obuiàm ire oportet, & mederi, cauſis ferè contrariis. In litibus enim, ex quarum deciſione non grata, oriuntur, operæ pretium eſt curare, vt magiſtratuum authoritas cum effectu ſit: ſic enim intereſt reipublicæ iudicia non eſſe illuſoria, [g] contumaces etiam manu militari obtemperare cogendi ſunt.[h] Si dolor ex tributorum exactione oriatur nimia, leniendus eſt, vel tollenda cauſa, & tributa abolenda.

g l. ſi prætor, de iudiciis, P. l. ſi. ne quid in loco pub. P.
h l. qui reſtituere, de rei vind. P.

7 Si inopia magna populi, largitiones quædam tritici faciendæ, imponendum pretium annonæ, legitima taxatione. Fuit aliquando contra fœneratores lex publicata, de remittendis vſuris: imò & lex à Solone lata, quæ σεισάχθεια, de remittendis debitis:[i] quam aliquando renouauit Iulius Cæſar apud Romanos.[k]

8 Fuit & commune miſerabile beneficium indultum debitoribus, quod illos eximeret a carceribus, & litis vexatione, ceſſio bonorum,[l] vel iuratoria cautio præſtita creditoribus de ſoluendo, cùm ad pinguiorem fortunam peruenerint debitores.[m] Atque quantùs in reliquis petitis in ſe-

i Dioge. Laer. de vitis philoſoph. lib. 1. & in Solone.
k Plutarch. in Iulio Cæſa.
l in l. 1. & ſi. C. de ceſſio. bonorum, tit. qui bonis cedere poſſ. P.
m cap. Odoardus de ſolutio.

A ditione non expediat ſemper motem gerere populo, tamen non ſtatim & contrario impetu reſiſtendum eſt ferocienti, ne excandeſcat ira in peius, ſed vel promiſſionibus vel applauſu quodammodo eſt conſentiendum, donec ira efferbuerit. Sicuti equis ferocibus nõ ſtatim virga aut flagella, ſed popiſmata ad placandos affectus adhibentur. Paulatim autem ſe remittente feruore & ira, tunc prudens ſapienſque princeps & rector, leui ſermone & paterne debet populo periculum ſeditionis explanare, & quantum illis & reipublicæ ſi non cohibeatur, ſit futura pernitioſa. Ita narrat Plutarchus n, Terpandrum Lacedæmoniis inter ſe diſſidentibus, vocatum ex oraculo, à Lesbo, ſeditionem cantus ſuauitate ſedaſſe.

n Plutarch. lib. de Muſica.

Sunt & alia remedia & præcautionis, & pœnarum, de quibus Deo fauente paulo poſt in remediis generalibus ſeditionum agetur.

B *De alia cauſa ſeditionis, propter admiſſionem extraneorum.*

CAPVT VI.

SOlent quoque plerũmque oriri ſeditiones, ex peregrinorum admiſſorum in ciuitatem conſortio, nec bene ab initio aduenæ cum ciuibus conueniunt, donec eadem cum ciuibus ſentiant. Quod accidit ex diuerſitate morum, ex odio & inuidia fœlicitatis aduenarum, ex contemptu eorundem: quæ cùm aduenæ pati nequeant, ſuſcitantur contentiones: ab illis, ad manus perueniitur, & tandiu inter ſe confligantur, donec alterutri dominentur & alios excludant.

2 Neque enim ciuitas ex qualibet multitudine conficitur, nec omnes qui in vrbe ſunt, ciues ſunt, aut municipes. Ciuem aut natiuitas facit, aut manumiſſio, aut allectio o.

o Vlpia. in l. 1. ad municipal. li. 50. P tit. 1. Diocle. & Maxim. in l. ciues 7. de incolis li. 10. cap. tit. 39.

C Ciuitas ſocietatem morum, legum, ac voluntatum habet: peregrini & aduenæ diu cunctantur antequam alienis moribus aſſueſcere poſſint, & ſuis magis applaudũt. Et proinde ex diuerſis moribus, legibus, & voluntatibus, oriri neceſſe eſt diſcordiam: ex illa, ſeditionem, quæ fortioribus palmam dat.

3 Et ita Ariſtoteles p obſeruat, omnes qui inquilinos & aduenas receperunt, ferè ſeditionibus iactatos. Quemadmodum cùm Trœzenij cum Achæis vnà Sibarim incoluerunt: nã poſtea in maiorem numerum creſcẽtes Achæi, Trœzenos pepulerunt. Idipſum fecerunt Sybaritæ de illis qui eos receperant, prætextu agrorum quos maiores habere volebant. Sed & Zanclei qui Samios receperunt, mox ab eis repulſi ſunt propria ciuitate. Ita Apolloniatæ qui ſunt in Ponto, incolis receptis, ſeditione agitati ſunt: Amphypolitæ receptis Chalcidenſium colonis pulſi tandem ab ipſis

p 5 Politic. ca. 3.

D ferè omnes fuerunt: Byzantij peregrini, in oppreſſionem ciuiũ coniurati, & cognita re, nõ niſi prælio & armis ægrè pulſi ſunt. Sic ann. Domini 1389. Teutones Belgæ, cucullati fratres dicti, in ciuitate Stocholmia, celeberrimæ Sueciæ emporio, quò, ob æs alienum in patria contractũ, fugerunt, tempore regis Alberti, ſeditionem maximam excitarunt: coniectis enim in indigenas comitiis, quorum ſunt impatientiſſimi Suecones, ad rixas & lites prouocauére vt demum apud regem delatos, vita aut fortunis ſpoliarent. Origo odij ex commerciis cœpit, quorũ lucra ad ſe ſolos alienigenæ transferre conabantur, nulla facta æſtimatione reliquorum ciuium: & tandem Teutones ipſi imparatos Suecones adorti, partim necarunt, partim

grauiſſimis tormentis affectos, combuſſerunt a.

a Ioan. Magnus lib. 21. hiſtoriæ Gothorum.

Antilæi, exules ex Chio ſuſceptos, tandem armis deiicere coacti ſunt. Refert Iuſtinus b, mortuo Senano, Segoregiorum rege, qui poteſtatem Græcis dederat condendi Maſſiliam vrbem, regulam quendam Comuano eius filio dixiſſe, quandoque Maſſiliam finitimis populis exitio futuram opprimendámque in ipſo ortu, ne mox validior ipſum obrueret, & ſubieciſſe & fabulam, canė aliquando partu grauidam locum à paſtore precariò petiiſſe in quo pareret: quo obtento, iteratò petiiſſe, vt ſibi educare in eodem loco catulos liceret: ad poſtremum adultis catulis, fultam domeſtico præſidio, proprietatem loci ſibi vindicaſſe. Nec aliter Maſſilienſes qui tunc inquilini videbantur, aliquando dominos regionis futuros. Et conſtat etiam eos quos nos hoſtes dicimus, olim peregrinos dictos fuiſſe c, & in ea ſignificatione verba concepta legis 12. tabularum: B aduerſus hoſtem æterna authoritas eſto d.

b Lib. 43.

c L. quos nos hoſtes, 234 de verb. ſignif. P.
d Macrob. lib. 1. Saturnaliorum cap. 16 Aulus Gellius lib. 16. cap. 4.

4 Satis etiam liquet, reſpublicas ex auxiliaribus copiis, quæ extraneæ ſunt, detrimentū magnum aut interitum accepiſſe. Nam ſi auxiliares milites aſſueſcant locis & dulcedine eorum capiantur, fortiores exiſtentes, incolas & indigenas ſuis ſedibus pellunt, vt contingit in Gallia Æduis & Aruernis, cum Secanis factionibus ſe mutuo bellicantibus & contendentibus de principatu; aduocatus enim in auxilium Ariouiſtus cum valida manu militari Germanorum à Secanis & Aruernis, Æduis attritis, Secanorum ſibi agros vſurpauit & ibidem ſuis ſedes delegit.e

e Iulius Cæſar. lib. 1. de bello Gallico. ca. 7.

Sunt alia quæ de peregrinis ſeu Allophylis hic tractari poſſent, verùm quia de his ſupra li. 4. c. 4. egimus ſuperſedēdum putaui, ibi etiā & de delectu extraneorū, & quæ illis permittenda vel prohibēda ſunt in ciuitate, dictum eſt; vnde & remedia C & cautiones, contra ſeditiones & tumultus quæ cauſa peregrinorū ſeu extraneorum oriri ſolent, accipi poſſunt. Sunt creandi Magiſtratus peregrinorum, Romæ prætor peregrinus: dehinc, aut non ſunt admittendi, aut admiſſi non ſunt opprimendi: delectus etiam eorum habendus, in probitate, fide & ſufficientia, antequam de republica negotiū aliquod illis demandetur, aut priuſquam inter municipes & ciues computentur.

De otio, tanquam de alia cauſa corruptionis republicæ & ſeditionum, & remediis quibuſdam, aduerſus eaſdem.

CAPVT VII.

SOlet otium ſubditorum ex nimia fœlicitate, ſatietate, aut indulgentia, turbare rempubli- D cam: quòd animos, ſine aliquo ſubiecto cui honeſte ſe dare poſſunt, vacuos omni exercitio, ſemper quippiam vt immortales cogitare & verſare neceſſum ſit: proniores autē ſunt homines natura quadam corrupta ad mala. Sic Appium Claudium crebrò ſolitum dicere accepimus f, negotium populo Romano meliùs quàm otium committi: non quòd ignoraret quam iucundus tranquillitatis ſtatus eſſet, ſed quòd animaduerteret præpotentia imperia, agitatione rerum ad virtutem capeſcendā excitari: nimia quiete in deſidiā reſolui. Et ſane negotium nomine horridū, inquit Valerius Maximus g, ciuitatis noſtræ mores in ſuo ſtatu cōtinuit: blandæ appellationis quies plurimos vitiis reſperſit. Dicit inſuper Q. Metelli cùm grauē tum A altam in Senatu ſententiam: qui deuicta Carthagine, neſcire ſe an illa victoria boni ne plus aut mali reipublicæ attuliſſet, aſſeuerauit: quoniam vt pacem reſtituendo profuiſſet, ita Annibalem ſubmouēdo nonnihil nocuiſſet. Eius ènim tranſitu in Italiam, dormientem iam populi Romani virtutem excitatam: metuique debere, ne acri æmulo liberata, in eundem ſomnum deuolueretur. Eadem protuliſſe Scipionem Naſicam euerſis Carthaginenſibus, ſcribit Plutarchus h.

f Valer. Maxi. lib. 7. cap. 2.
g Vt ſupra.
h Lib. de vtilitate capien. ab inimic.

Sic etiam Catone Cēſorio delendam eſſe Carthaginem cenſente, Naſica reſtitit. futurum enim aſſerebat, vt potentis hoſtis metu liberati Romani, vel otio vel ignauia torpeſcerent, vel in ſe mutuò arma conuerterent: quod nō multo poſt euenit euerſa Carthagine. Tribunitiis enim Gracchorum furoribus coortis, bellorum ciuilium ſeminaria iacta fuere. Celebratur & ab Æliano i B factum apud Chios, huc pertinens. Cùm enim Chij grauiſſimo ſeditionum morbo laborantes, tumultum inter ſe excitarent, quidam inter illos homo natura ciuilis, & pacis amans, ad eos qui omnes amicorum ſuorum aduerſarios ex vrbe volebant deiicere, nequaquam inquit, ſed cùm victoriam obtinuerimus, relinquamus aliquos: ne procedente tempore non habentes aduerſarios, nobis ipſis mutuò bellum inſeramus; atque hoc dicto eos perſuaſit; hæc enim adſerens rectè ac bene dicere videbatur.

i Aelianus lib. 14. de varia hiſtoria.

Atque Ariſtoteles k exiſtimat, ad conſeruationem reipub. conducere, vigilanter ei intendere: metum etiam inter ciues hoſtium fingere vt caueant. Sic expugnato à Lacedæmoniis oppido certo, dixerunt Ephori, ſublata eſt pubis noſtræ palæſtra, non habebunt poſthac quibus cum luctentur aduerſarios l.

k 5. Politic. c. 8.
l Plutar. in apophthegm. Laconicis.

C 2 Otium iniquitatem generat cum ſaturitate, & inde ira Dei ad tollendam rempub. Sicque apud Ezechielem m Deus. *Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ ſororis tuæ ſuperbia, ſaturitas, & abundantia, & otium ipſius & filiarum eius: & manum egeno & pauperi non porrigebant: & eleuata ſunt & fecerunt abominationes coram me, & abſtuliſti eas ſicut vidiſti.* Sed & milites otioſi pace impetrata, qui prædationibus aſſueti, honeſta obliti ſunt artificia, vel cùm ex militia quippiam dignius ſibi arrogant, ſolent ſeditiones excitare tempore pacis: obſident vias, ſpoliant viatores, ceſſantibus bellicis ſtipendiis.

m cap. 17. v. 49.

Quare ſapientes principes præcauent ne otioſa multitudo, maximè militum pace adepta, impunita ſit: aut ne retineatur in otio: & conſueuerunt eos honeſta aliqua occaſione ex ditione ſeu republica pellere.

D Solent enim mali quidam non ſecus quàm in corpore humano morboſi humores, aut herbæ noxiæ in ſatis, etiam in republica ſuccreſcere, qui niſi euacuentur aut euellantur, putreſcunt & ſuffocant alios, & febres, id eſt tumultus interdum exitiales generant in republica. Proinde rectius fit ſi in hoſtes bellum moueatur, vel amicis vel aliis confœderatis auxilia militaria dentur vel coloniæ deducantur, ad exonerandam rempublicam talibus hominibus.

Quandiu Roma fuit bellis in exteros occupata, tandiu tranquillus eius fuit ſtatus, pulſis & amandatis huiuſmodi in bellum otioſis hominibus, ad quod audaciores & pernicioſiores confugere ſolent & confluere maxime qui metu pœnarum ſine innouatione ſe defendere in patria

nequeunt, & qui prædandi libertatem ibi ſe aſſequi poſſe arbitrantur. Et Gallia quandiu cum vicinis & exteris, Italis, Hiſpanis, Germanis, bellum habuit, purgata ab exuberante & bulliente militum ſanguine, febribus ſeu tumultibus qui exagitarunt, & concuſſerunt poſtea eius ſtatum, caruit: vt & maxima pars Germaniæ, non alia ratione tranquilla manet à ſeditionibus, quàm quòd militares inquieti & otioſi per copias auxiliares ferè quotannis exhauriuntur & exeunt. Contrà vbi pax cum Gallis ab externis hoſtibus impetrata, ſanguis militarium hominum exuperans, craſſus & infectus non naturali calore, ebullire & ardere cœpit, & tumultibus, ſeditionibus, rebellionibus, factionibúſque, omnes eius partes concuſſit, atque ita Galli à bellis immunes, ciuilia arma in ſe tanquam phrenetici conuerterunt.

Præcauens hoc malum præſtantiſſimus dux & moderator reipublicæ Pericles & Athenis ſexaginta triremes emittebat, in quibus magnus numerus ciuium nauigabat octo menſes æra merens, meditánſque ſimul & diſcens naualem diſciplinam, Ad hæc mille colonos Cherſoneſum miſit: Naxum quingentos: Andrum, eius dimidium: in Thraciam mille adſcripſit Biſaltis: in Italiam alios cùm inſtauraretur Sibaris, quos appellauêre Thurios. eáque agebat quò otioſa, & ex otio importuna turba vrbem leuaret, & populi ſubueniret difficultatibus, timorémque & præſidium, ne res nouas molirentur, adiungeret ſociis a.

a Plutarc. in Pericl.

3 Romani, ſi quando Tribuni nouis factionibus rempubl. turbarent, bello aliquo, ſeu de induſtria, ſeu caſu aliquo excitato, parabant verſare ciues & deſtruere, ne domi reſid es intenderent Tribunorum concionibus & ſeditionibus. Quo remedio ferè ſemper vtebantur, medicorum more, ad motus turbulentos extra vrbem propellendos b. Cretenſes in crebris ſeceſſionibus & bellis ciuilibus, ſi quando ingruerent hoſtes externi, iuncta inter ſe pace arma ſociabant. Quod induxit Chiorum concionatorem ſeu oratorem Onomademum, ne permitteret, cùm in ſeditione fuiſſet ſuperior, vt omnes diuerſæ partis vrbe pellerentur: ne, inquit, ſi ſemel ab inimicis fuerimus expediti, certamen nobis oriatur cum amicis.

b Plutarch. in Camillo.

c Plut. de pietate erga fratres.

Hócque ſtratagemate vſus Theognis Athenienſium dux, videns milites de ducibus & ordinibus diſceptare, vt quoſdam equites ac duces miſerit, præcipiens, vt quaſi hoſtes in quodam alio loco ſe oſtenderent, in quo maximè conſpici ab exercitu poſſent. Quibus apparentibus Theognis cũ tumultu ac perturbatione milites ipſos, quaſi hoſtes iam in conſpectum veniſſent, iuſta loca capere iuſſit. Illi metu hoſtium adducti, priſtinos ordines conſtituerunt d. Eodem ſtratagemate Eudocimus vſus, videns milites inter ſe tumultum mouere, cùm enim ſedare diſcordiam non poſſet, iámque ſe armis mutuò peterent, currentibus nunciis mandauit vt proclamarent, hoſtes aduentare ac vallum diſcerpere velle: & ita metu hoſtium abſtracti, ſeditionem reliquerunt e. Pari modo L. Sylla, cùm legiones Romanæ pernitioſa ſeditione furerent, properè annunciare iuſſit, hoſtem adeſſe, & ad arma vocantium clamorem tolli & ſic diſcuſſit ſeditionem, vniuerſis aduerſus hoſtes conſentientibus f.

d Polyænus li. 5. ſtratag.

e Idem Polyænus lib. 5.

f Frontinus li. 1. c. 9.

4 Poſſunt & aduerſus otioſos inquiſitiones fieri, vel per politicos Magiſtratus, vel per Cenſores & virorum rectores, & ita mendici validi vagi, nebulones, ad opus ſunt cogendi vel publicum vel priuatum; & ſi operari nolint, ex vrbibus & ſocietatibus ſunt pellendi: & ſi reuertantur, fuſtigandi, & contumaces adhuc ad triremes vel aliud opus remittendi & colligandi.

De oratoribus, tanquam de cauſa alia ſeditionum & tumultuum.

CAPVT VIII.

AD rebelliones, ſeditiones & tumultus plerúmque concitarunt plebem & populum, oratores ſeu rhetores, & qui ſe Philoſophos dixerunt. Mouent enim animos publicè & priuatim, ſæpiùs rationibus fictis, fuco orationis, doloſè tectis compoſitiſque, ad finem quem ſtatuunt, inductionibus & arte veritatem obſcurantes ſcrupulos iniicientes, magna extenuantes, difficilia & impoſſibilia poſſibilibus lingua æquantes, parua & impia ad virtutem traducentes, affectus mouentes, & animos à ſua ratione, veluti faſcinis mouentes, vt eò quò velint impellant ad bellum vel pacem, ad nutum vel ſuæ vel alienæ ambitionis. Et certè nihil deterius poſſet eſſe in republica ſeditioſis & impoſtoribus rhetoribus & concionatoribus, qui linguam venalem habent vel ambitioſam, nihili plerumque homines, quorúmque nihil intereſt tranquillam eſſe rempub. faces quæ ignem ſubiiciunt, cotibus ſimiles quæ ferrum acuunt, ipſæ autem ſcindere nequeunt, timidiſſimi inanes, nihil aliud quàm verba verùm illa ſeditioſa, effundêtes; dum enim ad manus ventum eſt, in angulos vel longinquas regiones periculis ſe ſubtrahunt: Sic pernitioſiſſimi, non ſecus ac venti validi qui impetu tempeſtates in mari commouent, & paruam ignis & iræ populi ſcintillam, in voraciſſimum conuertunt incendium, aut ſub cineribus ignes ſopitos cum vniuerſorum damno excitant. Sunt tubæ, ſunt tympana in bellis, quæ quidem non pugnant; ſed acriùs animos quàm ipſa pugnæ cauſa, commouent. Vt & molæ, campanæ, quæ quodam interiore motu cerebrum turbant, & furore implent ſubitis & repetitis ictibus, & aliquando magnis ſeditionibus concitandis & populis armandis, occaſionem dederunt. Norunt Germani & Galli quantum iacturæ paſſi ſint ex concionibus ſeditioſis, quot fuerint hinc clades & ſtrages populi ſequutæ, quot vrbes rebellarint aut perditionem inierint, quot vaſtatæ, principes inuaſi, rerum publicarum ſacroſancti ſtatus violati, mutati, aboliti fuerint. Tyrtæus Elegiacus, & Melicus, Sparthanos ad Martem aduerſus Meſſenicos animarunt, g Demoſthenes Athenienſes aduerſus Philippum regem & alios, qui non iam ſtrenuus manu quàm lingua atrox, ideo è bello Cheroneo quo Philippus Athenienſes vicit, abiecto clypeo fugit vnde & dictus ῥίψασπις h.

g Pauſanias in Meſſeniacis, ſeu lib. 4.

h Plutar. in vita Demoſt.

2 Remedium, aduerſus huiuſmodi loquendi licentiam eſt, illis imponere ſilentium: aut ſi ſilere nollent, exilium: quemadmodum & non diu eſt, anno Domini 1547. in Aquitania, poſt vindicatam rebellium Marenenſium rebellionem ob ſalis tributum, omnes locorum depoſitæ ſunt nolæ & campanæ, quibus ad concitandas ſocietates & ad ſeditionem vſi erant. Poſſunt & puniri huiuſmodi zizaniarum ſeminatores

aliquando

aliquando exemplari pœna, vt eius metu alij linguam moderentur. Nihil verò vltra hac de re adijciam, cùm iam dixerimus ſupra lib. 13. cap. 3. nu. 10 de Philoſophis turbãtibus rempublicam: & de aliis, ca. 7. & 14. nu. 14 & ſequentibus. Admonebo tantum huiuſmodi populi oratores vel turbatores, valde ſibi periculoſum munus aggredi, eo quòd, qui opera eorum vtuntur, ſi non potuerint ad tyrannidem peruenire: vel ſi ſe poſtea retraxerint, ſoleant ipſos interimere. Sicuti accidit quo tẽpore Sparthani Leuctrica calamitate affecti fuerunt a Thebanis, in ciuitate Argiuorum, in illa ſeditione populari quæ a genere & modo cædis dicta Scytaliſmus: in qua putans populus nobilitatem contra ſe coniuraſſe, iuuatus à fictis criminationibus oratorum interfecit, ex nobilibus & potentioribus, & ditiſſimis duo millia ducentos & amplius. Et cùm Oratores timentes ne ſibi inopinatum aliquod malum accideret, accuſandi ſtudium deſeruiſſent: a plebe exiſtimante ſe derelinqui ab eis, capitis ſup plicio affecti ſunt, & inde ad priſtinam beneuolentiam reuerſi a.

a Diodor. Sicu lus lib. 15.

De remediis quibuſdam generalibus contra ſeditiones & perturbationes reipub.

CAPVT IX.

NOn putaui vltra immorãdum in cauſis quibuſdam aliis recenſendis ſeditionum, cum id nimium curioſum exiſtimẽ, & ad prædictas cauſas referri poſſe arbitrer. Verumtamen non omittendum cenſui admonere quædam quæ generaliter omnibus quibuſcunque motibus & tumultibus mederi, & conſeruare ſtatum reipub. immotum poſſunt.

Tria porrò remedia in vniuerſum & in genere, ſeditionibus conuenire poſſunt. vnum & primum conſiſtit, in præcautione & prouidentia ne accidant: ſecundum in emendatione opportuna priuſquam motus incipientes vires acceperint, & peruenerint ad effectum pernicioſioris perturbationis. Tertium in pœnis & ſupplicio exemplari ſeditioſorum, quò alij deterreantur à ſimilibus.

2 In præcautione, virtus, ſapientia moderatoris reipub. laudabilior eſt: quia melius & vtilius eſt intacta iura ſeruare, quam poſt vulneratã cauſam, remedium quærere b. Et melius eſt occurrere, quàm poſt exitum vindicare c. Proinde ſagacem eſſe, & in præcautionibus vigilantem principem, aut alterius generis reipub. moderatorem, ſiue is vnus, ſiue plures fuerint, expedit. Neque ita ſecuri, & in vtramque (vt dicitur) aurem, dormire debent, vt arbitrentur inter pacatos valde etiam populos, tumultus & furias excitari non poſſe: exemplo optimorum nautarum, qui dum mare eſt pacatius, eò magis de futura eáque ſubita præcauenda, cogitant tempeſtate. Nam licet quidem inuenire regionem vbi venena non ſunt, vt de Creta affirmant & aliis quibuſdam.

b Iuſtinia. in l. fin. in quibus cauſ. in integ. reſtitutio. non eſt neceſſaria. lib. 2. c. tit. 41.
c Theodoſ. & Archad. cc. in l. vni. quando liceat vnicuique ſine iudi. ſe vindica. lib. 3. c. tit. 27.

3 At non licet inuenire rempublicam, quæ non alat inuidiam, contentionémq; : quanquam interdum illæ contentiones ſint reipublicæ non ſemper noxiæ ſed ſalubres, vt interdum exitiales, non ſecus quàm in corporibus ſtupidis, aliquando febres vtiles ſunt: quæ in aliis ſi continuæ ſunt & ſi in phreneſim tranſeant, fiunt exitiales.

Scorpius lethale venenum habet. aconitum lethalius; tamen hoc in potu datum aduerſus ſcorpionum ictus, remediũ habet. Ita dum venenum cum veneno colluctatur, ſeruatur homo. Itidem A duorum ciuium peſtilentium diſcordia, nonnunquam reipublicæ ſaluti profuit. Sic conſeruata aliquandiu reſpublica Romana, diſſidentibus Tribunis cum Patritiis: & Lacedæmoniorum, diſſidentibus Ephoris cũ regibus. Et in hoc caſu forſan verũ eſſet, quod Aulici in ore habent ex Cornelio Tacito in vita Agricolæ: nihil principi aduerſus ſubditos vtilius, quam ſi in commune non conſulant: nempe ſi leuiter, citra arma tamen & coniurationes & odia cruenta, inter ſe finitima oppida aut prouinciæ diſſideant, ne coniunctæ coniurare poſſint. Sicuti Cato cõtentiunculas aliquas, aut diſſenſum inter ſeruos callide ſerebat, ſuſpectam habens metuénſque nimiam concordiam eorum d. In qua re vtitur pulchra ſimilitudine Seneca e. Quòd ſocietas noſtra lapidum fornicationi ſimillima ſit, quæ caſura, niſi inuicem obſtarent, hoc ipſo continetur. At quando diſſidium, B in factiones tranſit, diuiſo populo in partes, tunc diſcordia pernicioſiſſima eſt, quæ vix reconciliari abſque vtriuſque partis pernicie poteſt: aut ſine ſubuerſione, vel aliqua inſigni mutatione reipublicæ, vt accidit in Schiſmate ſummorum Pontificum & regnorũ: & in factionibus Thebeorum, Boetiorum, quarum altera Iſmeniæ & Androclidæ libertatis ſtudioſa: altera Archiæ Philippi & Leontilæ, qui oligarchiæ ſtudebant f. Sicut etiam paulò ante de aliis factionibus annotauimus.

d Plutar. in vita Caton.
e Epiſtol. 97.
f De quibus Plutarch. in Pelopida.

4 Remedium præcautionis eſſe poteſt, vt rectæ, & immutabiles ſint leges quæ ad religionem pertinent, eáſque rectores obſeruent, & diligenter a ſubditis obſeruari procurent. Religio enim ſyncera, Deique cultus, primùm debet eſſe principatuum, rerúmque publicarum omnium, & totius humanæ ſocietatis fundamentum, ſuper quo facile deinde ædificari, & tutò poteſt. C *Principium Sapientiæ timor Domini* g ibi hominum voluntates minus mali audent, detrahentibus cogitationibus pœnarum æternarum à maleficio: vt & ſpe remunerationis, fœlicitatis humanæ, abſtinere à maleficiis inducuntur: vbi non eſt timor Domini, ibi nec timor mandatorum eius, multò minùs mandatorum principum, nempe legum humanarum: h ibi non eſt intelligens, aut requirens Deum: omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt, non eſt qui faciat bonum. Sepulchrum patens, eſt guttur eorum, linguis ſuis dolosè agebant, venenum aſpidum ſub linguis eorum, quorum os maledictione, & amaritudine plenũ eſt: veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem, contritio, & infœlicitas in viis eorum, & viam pacis non cognouerunt, & non eſt timor Dei ante oculos eorum. Scimus autem, quòd quæcunque lex loquitur, iis qui in lege D ſunt, loquitur: vt omne os obſtruatur, & ſubditus fiat omnis mundus Deo. Mallem ego inter feras verſari; quam inter homines, quibus timor Dei non ineſt. Nam feræ natura quadam ſibi indita fugiunt, & metuunt quodammodo hominem: & cuiuſcunque ſint feritatis, tamen benefactores agnoſcunt, nec eos facilè lædunt. At inter homines in quibus nullus Dei timor eſt. non poteſt firma eſſe humana ſocietas, cùm nihil non audeant, cum Deum non reuerentur, qui eſt cauſa omnis principatus.

g Prouerb. ca. 1. ver. 7. & ca. 9. ver. 10 Eccleſiaſtic. c. 1. ver. 16.
h ad Rom. c. 3.

5 Secundò præcautionis loco erit, tollere omnes occaſiones diſcordiarum, ipſáſque rixas, diſcordias, otioſitatem, contemptum, iniurias, calumnias, caritatem annonæ, vſuras & ſimilia de quibus antea ſeparatim dixi.

A 6 Tertiò optimum erit arma priuatis adimere, quæ ſunt inſtrumenta rebellionum, & addunt animos rebellibus, non minus quam tyrannis, & non valde difficile eſt, ſi arma concedantur, armatis tempore pacis inermes opprimere: & non proſpicientes, vel incautos inuadere. Suntque qui arma poſſident [illegible] ſtudia promotores, quibus etiam, ſi careant [illegible] facilius imperari poterit: ergo, edicto armorum delationem omnibus priuatis prohibere vt fecerunt alias principes a. Corcyræis; quoniam crebis ſeditionibus agitabantur, mos que erat illis geſtare flagra ingentia, an[illegible] eburneis exornata b.

Prohibuit & Pius 4. in constitutione ſua ordine 6. § in Bullario Cherubini, incipiente, *cum vices*, ferre, tenere, vendere, Archebuſios, ſeu Bombardulas, breuiores menſura duorum palmorum, ſub pœna criminis, & pœnæ læſæ maieſtatis, & rebellionis incurrendæ ipſo iure, quam conſtitutionem poſtea Pius 5. in conſtitutione ſua 151. B Incipiente, *cum vices*, in eodem Bullario Cherubini, extendit ad defer[illegible] cultellos, pugiones, & aliud genus armorum breuioris menſuræ trium palmorum: ad vitandas cædes, & rixas, quæ ex delatione horum, ſequuntur. Tempore Saulis, non inueniebatur faber ferrarius in terra Iſrael: cauerant enim Philiſthiim ne forte facerent Hebræi gladium, aut lanceam [illegible] venisse: dies prælij non eſt inuentus enis, aut lancea in manu totius populi qui erat cum Saule, & Ionatha. c Inuenitur [illegible] edicti Regis Galliæ anni 1288. quo [illegible], ne quis Lutetiæ, ſeu Pariſiis, cultrum gerat acutum, ſeu cum mucrone, ſcutum, ſeu clypeum [illegible], aut arma, ſub pœna carceris, neue quis, conuiuium noctu faceret nuptiarum, aut [illegible] rei cauſa, ſine licentia, aut per- C miſſione regis, aut præfecti Pariſiorum. Lege Macabæi tegi [illegible], qui arma corpus tegeret, præterquam ſi ad bellum proficiſceretur, amiſſis illis armis, pro modo facultatum multabatur d. Fuit hæc lex ſæpe repetita in Gallia, & interdictum ſub grauiſſimis pœnis extra cauſam militiæ armatos incedere.

Charundas Thuriorum legiſlator ad vim, & cruorem vſque ſeditioſas conciones ciuium, pacauit, lege ſtatuendo, vt ſi quis eas cum ferro intraſſet, continuo interficeretur, vt referunt Cicero 2. de legibus. Diogen. Laer. in Pythagora. Ariſtot 2. Politic. Extat & Friderici conſtitutio: de pace tenenda, & eius violatoribus. lib. 2. feudor. ti. 27. vbi in 6. ſi quis ruſticus, vel ad [illegible] dictum, ad palatium com[illegible], [illegible] nullus miles ferat arma, niſi rogatus [illegible] comite [illegible] que ne diſſidendi da[illegible] viol[illegible] pacis.

D 6 Quare curabunt principes, & qui rempublicam [illegible] quos præſtantiores, & præci[illegible] proniores ad factiones, tumultus, & [illegible] excitandas, beneficiis fauore, [illegible] partes adducere, ſubtiliterque [illegible] ob quas poſſent ſeditiones mouere [illegible] quia pauperes, diuitias quærant: aut quia nobiles, ambitione moueantur aut nimis oti[illegible] quam ob rem concitetur. Ex pauperes [illegible] pecuniis venari oportet. ambi[illegible] fauore trahendi odio irritati, [illegible] al[illegible] placandi, antequam in factiones, [illegible] prorumpant: aut ſi eas iam parauerint, [illegible] ex his ad diſſolutionem earum impelle. Et [illegible] plerumque his remediis quam vindicta vtendum,

A ne exaſperati animi, in deſperationem, & audaciam maiorem perueniant: canes latrantes, obiecto oſſe ſilent. Et Philippus rex Macedo cum audiret Pythiam bonum quendam pugnatorem a ſe alienatum, quòd tres filias habens vix eas aleret, nec a rege adiuuaretur, mouentibus aliquibus, vt ab eo caueret, familiariter ad ſe aduocatum Pythiam, cognitaq; difficultate rerum domeſticarum, pecunia inſtruxit, ac meliorem, fideliorem-que habuit, quam haberet, antequam offenderet e.

Iulius Cæſar militum erga ſe amorem, & fidelitatem incomparabiliter comparauit, auxit, & retinuit: primùm immenſa largitione, & honoribus: oſtendens non ad priuatum luxum ſe opes parare, ex h[illegible]ibus, ſed communia virtutis præmia, apud ſe ſeruanda depoſui: hactenus autem ſe diteſcere, quatenus in bene meritos profunderet milite: deinde quòd nullum non periculum vltro ſubiret, neque laboribus fatiſceret in vllis.

B Nolæ M. Marcellus [illegible], cum magis principum quam plebis ope teneretur; ciuitatem, pro magno habuit negotio. L. Bantium principem iuuentutis ſibi conc[illegible], iam a Romanis abalienatum quòd putaret ſibi non fuiſſe gratiam habitam, quòd Cannenſi ſtrage ex cæſorum cumulis Romanum ſeminecem extractum diligenter curaſſe: cumque eum videret ad res nouas ſpectantem: ad ſe vocatum benigne alloquutus, laudauit quod pro Romanis ſtrenue ſe geſſiſſet, equo donauit inſigni, & quingentis bigatis nummis: in futurum maiora pollicitus, lictoribus imperans, vt quoties Bantius vellet, ad ſe darent aditum. Qua prætoris munificentia ferox iuuenis animus, adeo eſt mutatus vt ſociorum nemo fideliorem operam Romanis, eo bello deinceps exhibuerit f.

C 8 Cùm etiam princeps Carthaginenſium Hanno, ob opes ſuas, quibus rempub ſuperabat vires, dominationem concupiſſet, & intendiſſet regnum inuadere occiſo Senatu: ſceleriq; implendo ſolemnem nuptiarum filiæ ſuæ diem elegiſſet, vt religione votorum, nefanda committeret, & infanda [illegible] facilius tegerentur. cumque parallet in publicis port[illegible], plebi epulas, & Senatui in domo [illegible], poculis veneno infectis vt Senatum ſine arbitris ſecretò interficeret, orbemque rempublicam facilius inuaderet.

Magiſtratus per miniſtros re prodita, arte potius ſcelus declinarunt, quam [illegible] vindicarunt, contenti cohibuiſſe edicto, & modum ſumptibus nuptiarum ſtatuiſſe, idque obſeruari non ab vno, ſed ab omnibus iuſſerunt. Quo conſilio præuentus Hanno, coniurationem illam non potuit implere. vnde poſtea conuerſus ad ſeruos concitan- D dos, & proditum ſe videns timens iudicium, cum viginti millibus armatis ſuorum caſtellum munitum occupauit: vbi captus, tandem virgis cæſus, effoſſis oculis, cruribus, manibuſque fractis, in conſpectu populi necatus eſt, & corpus eius verberibus lacerum, crucifixum eſt. g

9 Quintò ad præcautionem pertinet & eſt vtile principibus, ne pro quibuſcunque exiguis, & parui momenti rebus, innouationes fiant: neque enim ordo, aut modus omnium rerum turbandus eſt, inquit Plutarchus h ſed aut pro neceſſitatis, & quæ dilationem [illegible] pati non poſſunt: aut pro rebus illuſtriſſimis. In his enim etiam al[illegible] obſeruatis mut[illegible] reipublicæ cauſam ponit Herodianus i L. dum ex mutatione principum, multos, variòſque caſus intiſſe

a In Capitula[illegible] Caroli m[illegible] [illegible] vel pa[illegible] [illegible] vt vſus armo[illegible] conſul princ. [illegible] Nouel[illegible] prohibuerunt reges Galliæ, [illegible] anno 1487. [illegible] a Franciſc. anno 1532.
b Vt ait interpres Ariſtophanis in nubibus
c 1. Reg c. 13.
d Hector Boetius lib. 12. hiſtor.
e Frontin. li. 4. ca. 7.
f Frontinus lib. 3 c. 6.
g Iuſtinus ex Trogo. libr. 21.
h Plutarch. in Politicis.
i lib. 2.

liſſe Romanos refert: quippe, inquit, ætate prouecti principes, vt potè rerum, negotiorúmque periti, diligentiùs, ſeſe, ſuoſque regebant: contra adoleſcentes mollitèr, atque indulgenter habiti, noua permulta deſignabant: quo factum eſt, vt diſpari ætate, & licentia, diſparia quoque ſtudia, & mores ſequerentur. Natura inquieti, & ambitioſi animi, nouationibus: prætextu noui melioris ſtudet: vt turbatis rebus præſentiòns, prædæ, & ambitioni ſuæ ſatisfaciant. Quos vbi deteyerit princeps, ab officio ſubmotos, nulla data ſuſpicionis ſignificatione, in aliud officium aliúmque locum vbi nocere nequeant, transferre debet, & in ſuſpectos ſemper animum aduertere: quemadmodum Alexander Magnus Ptolomei dexteritatem ſuſpectam habens eum obſeruabat, vt Arij turbulentiam, & Pythonis nouarum rerum ſtudium timebat [a]. Meliùs tamen Domitia. illo noluit timore angi, ſed Saludienum Orphicium, Acilium Glabrionem, exilio quaſi nouarum rerum molitores affecit [b]. Et Q. Seruilius Hala, Sp. Melium nouis rebus ſtudentem, manu ſua occidit [c], cùm enim tempore famis melius frumentum populo largiretur, Hala magiſter equitum atque Patres, rati ſunt id ab eo fieri, vt ob pecuniam regimen ſibi pararet [d].

a Aelian lib. 13. de var. hiſtor.

b Sueton. in Domitiano ... c Cicer. 1. Catilinaria.

d Liuius in 4.

10 Pro ſecundo remedio adhibendo ſeditionibus exortis, quædam dum incipiunt, quædam dum vires acceperunt, adhibenda erunt. Statim ergo vbi apparuerint & extulerint caput comprimenda, ſi fieri poſſit, ſunt initia. Nam ſæpe modicis remediis primi motus conſedêre [e], & omne malum naſcens, facilè opprimitur: inueteratum fit plerumque robuſtius [f] & mora damnoſa eſt, vt ait Ouidius [g],

e Cornel. Tacitus 14. annal.

f Cicero 5. Philipp.

g Metamorph. lib. 11.

h Ouid. de remed. am.

—nec res dubitare remittit
Dum ſupereſt ali... beamus ad arma:
& iterum [h],
Quæ præbet latas arbor ſpatiantibus vmbras,
Quo poſita eſt primum tempore, virga fuit.
Tunc poterat manibus ſumma tellure reuelli:
Nunc ſtat in immenſam viribus aucta ſuis.

Dixerunt ſacri interpretes, erroris Arij ſcintillam, potuiſſe ab initio tolli, quæ dum poſtea paulatim inuaſit orbem, ſine remedio per ſecula quædam turbauit Eccleſiã Dei. Atque Pindarus ait [i].

i In pythio hymno. 5.

Ῥᾴδιον μὲν γὰρ πόλιν σεῖ-
σαι, καὶ φαυροτέροις· ἀλλ' ἐπὶ χώ-
ρας αὖτις ἕσσαι δυσπαλὲς ... id eſt,

Facile eſt enim vrbem concutere
Etiam imbecillioribus ſed in ſedem ſuam
Rurſum collocare di...

Siquidem paulatim antè robur perficitur ſeditio, cùm illa nihil aliud ſit iuxta Platonem [k], quam naturalis cognationis corruptela, ex diſcordia proueniens.

k Plato lib. 15. in ſophiſta vel de ente.

Qui timent incendia, prouident, vt etiam minimæ ignis ſcintillæ extinguãtur. Qui formidãt tempeſtatum procellas in mari aut terra, ad prima ſigna vel leuia veſtigia, ſibi & ſuis proſpiciunt, & vt norunt cœlo quamuis ſereno, nubeculam quantumuis exiguam ventum procelloſum prædicere, ſibi cauent. Sic principes & rerum publicarũ rectores ex minimo diſſidio, poſſe magnum in republica tumultum, niſi caueatur, exitioſum oriri prævidentes, celeriter, vt aliud extinguatur, debent diligenter intendere.

Sicut ex feſtuca incenſa, vel lucerna neglecta domi, nonnunquã conflagrat vrbs tota: & lignum ligno additum, fomentum igni tribuit, cúmque

A ardentiorem reddit: ſic ex domeſticis odiis & priuatis neglectis à magiſtratu, publica pernicies exoritur: & ſociis factionum alij ſocij accedentes, acerbiorē & implacabilem reddere poſſunt. Viſibilia equidem & ſenſibilia ſunt hæc exordia mala, quæ poſſunt à prudentibus & vigilantibus rectoribus facile iudicari, in morbos acerbos & perniciem publicam, ſi non curentur, reſpicere. Corpus enim reipublicæ exemplo corporis phyſici, non eſt in ſuis morbis ſiue ſyntomatibus, criſibus & diebus decretoriis, dum ad interitum propetat vel ad ſalutem, quæ poſſunt principi tanquam bono medico, cognita eſſe, vt illis ſuccurrat in tempore. Sunt ſigna tempeſtatis futuræ de proximo, cum bruta ſolitum naturæ morem relinquunt, cùm mergi fugiunt maria aut ſtagna, cùm abſconduntur formicæ aut oua progerunt, Lumbrici ex terra diffugiunt: ita cum audent fa-

B cinoroſi, tacent integri, ſapit vulgus, deſipiunt principes, ſacerdotes pro terrenis digladiantur, perniciem humanæ vitæ præſagiunt & ſignificant.

11 Vſi ſunt quidam principes pro hoc remedio, auxilio exploratorum ſeu delatorum, qui incogniti ſe cœtibus hominum clam miſcerent, & collecta dicta, facta, aut intellecta, principibus dehinc referebant, maximè quo tempore ſuſpectos haberent ſubditos rebellionis: hæc fuit techna ſapientiſſimi ducis Chuſai amici Dauidis, qui venit ad Abſalonem rebellantem, tanquam futurus ex eius factione, & ſuo conſilio diſſoluit conſilium Achitophel, & dedit occaſionem Dauidi fugiendi & euitandi manus coniuratorum [l]. Sed iuuabit, vnum ex coniuratis ſi fieri poſſit prehendere, & quæſtionibus diligenter de ſociis

l 2. Reg. ca. 16. & 17.

C inquirere, & eum ſeuere punire.

Sic enim alij ſibi timentes ſtatim quieſcunt, & vires amittunt exiſtimantes ſe iam detegendos, hoc tutius remedium. Nam vti delatoribus & exploratoribus, [m] & illis qui officia dicuntur, periculoſum eſt propter falſas relationes & calumnias, & quia plures exiſtimant hoc pertinere ad principatum Tyranni. Et Cæſares etiam Valentinianus, [n] Gratianus & Theodoſius rectè ſtatuerunt in publicis criminibus, non oportere iudices emendicatis vti ſuffragiis, aut relationibus à publicis perſonis deſtinandis credere, ſe rei veritatem inquirere.

m l. ea quidem 7 de accuſationibus, lib. 9. C. ... l. vnica de pel... lib. 9. C. ...

n ... 14. de accuſ. C. ... de malis delatoribus, in ſyntagmate iuris lib. 31. ca. 4.

12 Prodeſt etiam ſedandis furentibus ſeditionibus, viri cuiuſdam inſignis & conſtantis authoritas & reuerentia. Sic M. Pompilius conſul Romanus, cum ſacrificium publicum cum Læna faceret, erat enim flamen Carmentalis plebis contra patres concitatione nũciata, vt erat læna ami-

D ctus ita venit in concionem, ſeditionémque cum authoritate tum oratione ſedauit: [o] paucis idipſum explicat Virgilius verſibus [p].

o Cicero de Bruto.

p lib. 1. Aen.

q 1. Reg. ca. 10. in fine.

Ac veluti magno in populo cum ſæpe coorta
Seditio eſt, ſæuitque animis ignobile vulgus,
Iamque faces & ſaxa volant: furor arma miniſtrat:
Tum pietate grauem ac meritis, ſi forte virum quem
Conſpexere, ſilent, arrectiſque auribus adſtant:
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.

13 Ad hoc remedium pertinet prudentia regentis, cum moderata patientia. Sicut enim muſicus chordas diſſonantes non ſtatim abiicit, aut incidit ſed ſenſim intendens aut remittens, ad concentum adducit: ita princeps leniter debet emendare peccantes, non protinus tollere: quemadmodum Saul, diſſimulauit ſe audire ad tempus

verba eorum qui eum deſpiciebant.[a]

a 1 Reg. cap. 10. in fine.

14 Adhibenda & authoritas inflexibilis, quæ cum ratione cõſtanter & intrepide iubeat: exemplo Iulij Cæſaris: qui inter milites ſeditiones ciuiles ſic comprimebat, vt celeriter ad officium redirent: nec tam indulgentia ducis, quàm authoritate: non enim vnquam ceſſit tumultuantibus, atque etiam ſemper obuiam iit: & nouam quidem legionem apud Placentiam, quamuis Pompeius adhuc in armis eſſet, totam cum ignominia miſſam fecit: ægréque poſt multas, & ſupplices preces, nec niſi exacta de ſontibus pœna, reſtituit[b]. Sicque ſcribit de Iulio Cæſare Lucanus[*].

b Sueto. in vita Iul. Cæſ. c. 69.
* Lucan. lib. 5.

– Stetit aggere fulti
Ceſpitis: intrepidus vultu, meruitque timeri,
Nil metuens.

Vt etiã Auguſtus, vultu & aſpectu Actiacas legiones exterruit[c]. ferocior plebs ad rebellandum, quàm ad bellandum: eique vitium potiùs tentare, quam tueri libertatem: & facile modica authoritate cedit: maximéque incipiens, & nondum adulta ſeditio, melioribus conſilijs flectitur[d] monitoribuſque facundis, & concitatur, & pacatur ab his qui norunt artem mulcendi vulgus cum authoritate, quæ certè aliquid diuini numinis ſecum adfert, quo exterrentur inuiſibili poteſtate, & metu ſeditioſi: non enim eſt poteſtas niſi à Deo.

c Cor. Tacit. l. 1. Annal.
d eod. Tacit.

15 Tertium diximus remedium ſeditionum, dum illæ iam conſpicuæ ſunt, in pœna conſiſtere: quæ & exacerbanda, & temperanda eſt ſecundum qualitatem & ſpeciem ſeditionis: aliquando in multos, aliquãdo in paucos animaduerſione vtẽdum eſt, vbi periculum magnum imminet, præcipuè autem puniendi authores factionum, & ſeditionum, ſeueritas exercenda eſt in peccata paucorum[e]: vbi autem imminet populorum ſtrages, detrahendum eſt aliquid ſeueritati: vt maioribus malis ſanandis, charitas ſincera ſubueniat.[f] Ita cùm Lacedæmonij ciuile bellum capeſſerẽt, Philopœmes Megapolitanus Achæorum dux, trecentos ſeditionis authores Peloponneſo eiecit: publicorum ſeruorum tria millia vendidit, vrbis muros demolitus eſt: puberibus omnes ea exercitatione in quibus ex Lycurgi lege verſabantur, interdixit.[g] Cæde in theatro admiſſa per diſcordiam, & ſeditionem, Tiberius relegauit, capita factionum, & hiſtriones propter quos diſſidebatur, nec vllis precibus ab eo euinci potuit vt vnquam reuocaret.[h] Tiberius etiam Gracchus, cùm turbulentiſſimam legem Agrariam contra decretum Senatus tuliſſet, vt nulli plus quàm quinquaginta iugera poſſidere liceret, nouáſque alias non minùs pernicioſas ferre contenderet: duce Scipione Naſica, concurſu populi facto, interfectus eſt. vt & alius C. Gracchus Tribunus plebis rempublicam ſeditione vexãs, duce Opimio conſule ſerui manu cæſus occubuit.[i]

e ca. commeſſationes, 44. diſtinct.
f cap. 25. vt cõſtitueretur, co. diſt. cap. 5. ordinationis 9. q. 1.
g Pauſanias in Arcadicis.
h Sueton. in Tiberio. c. 37.
i Plut. in Gracchis. Liuius Florus & alij.

Sic in ſeditione Hieroſolymis orta ob detractã templo aquilam auream, quam in honorem Romanorum Herodes poſuerat, rex aliquos comprehenſos, carnificibus laniandos conceſſit: & duos ſophiſtas, Iudam filium Sephoræi & Matthiã filium Margali, qui illud perſuaſerant occaſione legis patriæ, cum quibuſdam aliis, viuos incendi iuſſit[k]: vtiliſſimum enim eſt, vt nefariæ ſeditionis authores ſanguine pœnam luant,[l] & vnde orta culpa eſt, ibi pœna conſiſtat.[m] & ſi imperium detrectetur, bello certandum erit.

k Ioſeph. li. 1. de bello Iudaico.
l Liuius l. 28.
m Item Liuius l. 14.

16 Verum ſi iam rebelliones diu, multúmque graſſatæ ſint, & ad maiorem interitum ſpectare adhuc videbuntur, ad lenitatem pro ſummo remedio declinandum erit principi, quibuſdam inſignioribus tantum punitis: & reuocandus erit mos, quo eiectis tyrannis Athenienſes faciliùs conuenerunt, lata lege[n] [Greek], quam Plutarchus[o] vocat, [Greek] *obliuionis plebiſcitum*. nempe quo Athenienſes vſi erant, & omnem memoriam diſcordiarum ſempiterna obliuione abolendã cenſuerunt.[p] Hoc etiam remedio vſi Fridericus, & Hẽricus 6. Imperatores, in reconciliandis Longobardorum, ſeu Inſubrum ciuitatibus:[q] vt liquet ex eorum conſtitutione, in qua Fridericus, *nos*, inquit *ſolita benignitatis noſtræ gratia, ac fidem & deuotionem Lombardorum, qui aliquando nos, & imperium noſtrum offenderant, viſcera nobis innata pietatis aperientes eos, & ſocietatem, ac fautores eorum in plenitudinem noſtra gratia recipimus: offenſas omnes, & culpas quibus nos ad indignationem prouocauerant, clementer eis remittentes: eóſque propter fidelis deuotæ ſynceritatis ſeruitia, quæ nos ab eis credimus certiſſime recepturos, in numero noſtrorum dilectorum fidelium computandos, cenſemus. Pacem itaque noſtram, quam eis clementer indultam conceſſimus præſenti pagina iuſſimus ſubſcribi. &c.* Eodem remedio obliuionis, vſi Romani poſt mortẽ Iulij Cæſaris, pro ſectatoribus Bruti, & Caſſi reconciliandis.[r] item ſub Aureliano Cæſare[ſ]. & Galliæ reges, in edictis, de pacificatione controuerſiarum ortarum ratione religionis.

n Iuſtinus in 5.
Plut. in Polit.
o Plut. in Polit.
p Cic. orat. in Antonium.
q Habetur in titu. de pace Conſtantiæ in extrauagantib. poſt Feudorũ libros.
r Appian lib. 2. belli ciuil. Velleius Paterculus. li. 2. Iuſt. 8. ca.
ſ Flauius Vopiſcus in Adria.

17 Seditionibus tamen grauior impoſita pœna militaribus, quò magis armorum licentia in ſeditione erat metuenda, ne ad ducis, & reipublicæ calamitatem, vel ad defectionem progrederetur. Atque ideo Romani, vbi multitudo militum obnoxia eſſet, authores turbarum ad palum deligabant, & ſecuri percutiebant: reliquæque multitudinis, decimum quemque ſorte ductum, ad ſupplicium ducebant[t]. Poſſunt tamen leniter ſedari tumultus militares, qui leuiter concitari ſolent. omnis namque multitudo mobili impetu fertur: ita ſeditionis non remedia, quàm principia leniora ſunt, inquit Q. Curtius[v]. meminit Paulus Iouius. Alphonſum Vaſtium ad Tunetanam expeditionem profecturum, quoſdam, qui pertæſi nauſeam maris, & longinquæ nauigationis incommoda reformidantes, conceptas de victoria ſpes maligne extenuare, ſtipendij tenuitatem deteſtari, conſternaréque multitudinem, vt ſigna deſererent ſeditioſis ſermonibus cœperant, inuolutos ſaccis, profundo mari, inſpectante claſſe merſiſſe.[x] Laude etiam dignos iudicat Ælianus qui naſcentibus malis ſemper occurrunt, & ea priuſquam aliqua virium ſit acceſſio facta, delent, & extinguunt: vt rectè conſuluit Ageſilaus, cùm etiam indicta cauſa, ad mortis ſupplicium rapi eos iuſſit, qui noctu ſub impreſſionem Thebanorum coitionem feciſſent.[y]

t Alex. ab Alex. lib. 2. c. 13.
v Q. Curt. l. 9.
x Paul. Iouius l. 34.
y Ælian. l. 14

DE

DE REPVBLICA
ſiue,
DE CONSILIO.
LIBER XXIIII.

De Conſilij neceſſitate.

CAPVT PRIMVM.

MOdva generalis & communis omnibus rebus publicis conſeruandi ſtatum illarum, eſt vti conſilio. *Poſtquam*, inquit Saluſtius [a], *mihi ætas ingenióque adoleuit: haud fermè armis atque equis corpus exercui, ſed animum in literis: quod natura firmius erat, in laboribus habui: atque ego in ea vita, multa audiendo & legendo ita comperi: omnia regna, ciuitates, vſque eo proſperum imperium habuiſſe, dum apud eos vera conſilia valuerunt: vbicunque gratia, timor, voluptas, ea corrupere; pòſt paulo imminuta opes, deinde ademptum imperium, poſtremò ſeruitus impoſita eſt.* Nulla reſpublica ab initio ferè ſi bona fuerit, inſtituta eſt, cui non fuerit datum conſilium alicuius formæ veluti pro animæ regula.

a In fragmentis quę extant[illegible].

Prudens conſilium quærit: dum ille magis ſtudioſus cognoſcitur, qui cautior frequenti interrogatione mõſtratur. vt habetur in formula architectorũ apud Caſſiod. [b]. Illud, inquit Quintil. [c] ſatis habeo dicere, nihil eſſe non modo in orando, ſed in omni vita, prius conſilio. Vulgóque dicitur, vt refert Plato [d], dixiſſe Socratem, conſilium rem eſſe ſacram; neque diuinius aliquid eſſe, quo de quis conſulere queat, quàm de inſtitutione ſui atque ſuorum in arte gubernatoria. Et rurſum, [e] hominis ars & ſcientia gubernandi reſpublicas, nulla alia dicitur, quàm bonum conſilium: bonum autem conſilium hoc vocatur, quo ad meliorem ciuitatis inſtitutionem ſalutemque, ad conſenſionẽ populi & tranquillitatẽ, pertinet. Atque Lampridius in Alexandro Seuero, dicebat, tutiorem eſſe ſtatum publicum ſub malo principe, cui boni conſiliarij aſſident: quam ſub bono principe, cui adſunt mali conſiliarij? quia vnus malus poteſt per plures bonos emendari: at plures mali, ab vno bono ſuperari nequeunt.

b Caſſiod. l. 6. c. 19.
c Quintil. lib. 2. Inſtitut. c. 6.
d Plato lib. 3. ſiue in Theage, vel de ſapientia.
e Plato lib. 5. ſeu in Alcibiade. cap. 1. vel de natura hominis.

Inter imperatoris virtutes, enumerat Cicero [f], conſilium: aiens tales eſſe, laborem in negotiis fortitudinem in periculis, induſtriam in agendo, celeritatem in conficiendo, conſilium in prouidendo. Meliùs quippe curantur [g] quæ conſilio geruntur, quàm quæ ſine cõſilio adminiſtrantur: & parum eſt [h] arma eſſe foris, niſi ſit conſilium domi.

f pro lege Manilia.
g Cicero 1. de inuentio.
h Cic. 1. offic.

2 In omnibus negotiis priuſquam aggrediare, adhibenda eſt præparatio diligens: & maximè in rebus magnis memoriáque dignis, conſilia primum, deinde acta, poſtea euentus ſpectantur. Cõſilium vnum ſolum non admittit, ſed in vnam ſententiam plurium collationem: vnde & nomen compoſitum videtur. Plura autem conferri poſſunt, vel ab vno ſolo experti ſſimo, vel alio quo-

A cunque, vel à pluribus, vnde quidam ſibi conſulere, & ſuam cauſam expendere dici poſſunt, & deliberare quæ facturi, dicturíve ſunt. Exiſtimatur etiã & ducis, & imperatoris boni, pars prior, conſultò agere. Præclarum inde elogium Mithridaris apud Velleium Paterculum, quòd conſiliis dux, miles armis eſſet. Dictys Cretẽſis in laudem Hectoris dixit, nunquam ei vires conſilio potiores fuiſſe. vt Pacatus Drepanus Theodoſio tribuit, quòd dux fuerit conſilio miles exemplo. Dicebat & Terentius, *Omnia priùs experiri conſilio, quàm armis ſapientem decet.* Quia ſecundùm Horatium, vis conſilij expers mole ruit ſua.

3 Docuit Seuerus facto ipſo, non ad vires corporis, ſed ad mentis vim pertinere conſiliũ. Cùm enim eſſet cum Baſſiano filio in exercitu, & podagra laboraret, & iuſſiſſet ſibi adferri lecticã: cúmque intellexiſſet conquerentes milites, quòd haberent ducem podagra laborantem, & vellent
B ſibi in Imperatorem eligere Baſſianum, mandauit cogi in vnum omnem exercitum, & præſentibus omnibus ſermone habito, iuſſit occidi huiuſmodi conquerentes, & addit, vt animaduerterent, non pedes, ſed capitis mentem imperare, & bonum conſilium. [i]

i Spartianus in Seuero.

Cato in libris de re ruſtica, abiiſſe in prouerbium ait, Romanus ſedendo vincit: magis enim Romana reſpublica iuuata eſt, aucta & conſeruata conſiliis Senatus, & magiſtratuum prudentia, quam armis.

Cogitationes, inquit Salomon, [k] *conſiliis roborantur, & gubernaculis tractanda ſunt.* Et Euripides, [l]

Γνώμαις γὰρ ἀνδρὸς εὖ μὲν οἰκοῦνται πόλεις,
Εὖ δ' οἶκος, εἴς τ' αὖ πόλεμον ἰσχύει μέγα.
Σοφὸν γὰρ ἓν βούλευμα τὰς πολλὰς χέρας
Νικᾷ, σὺν ὄχλῳ δ' ἀμαθία μεῖζον κακόν.

Viri prudentia facit, vt bene habitentur ciuitates,
Itémque familia: & ad bella magnum eius momentum eſt.
C *Conſilium enim ſapienter initum, multas manus*
Vincit: imperitia verò cum multitudine deterius malum eſt.

k Prouer. c. 20. ver. 18
l in Antiope.

De diuiſione, aut diſtinctione conſilij.

CAPVT II.

COnſultationes, conſilia, & conſiliarij, ad cauſam boni & mali reduci poſſunt: inde bona, & mala conſilia: boni & mali conſiliarij, qui bona, aut mala ſuggerunt, & perſuadent conſilia. Mala interdum ob ignorantiam boni, interdum dolo, & malitia. Sic Græci à conſilio diſtinguunt εὐβουλίαν, id eſt, bonam conſultationem, quæ eſt prudentia in conſiliis. [m] Boni conſiliarij rempublicam conſeruant: & mali lædunt & diruunt.

m Clemens Alexandrinus lib. 2. Stromat.

2 Conſilium bonum & ſalubre eſt, quod ad finem vtilitatis publicæ dirigitur. Et quod Græcis συμβουλία ſeu conſiliorum dicitur contributio, ſumitur

mitur vel à præterito, vel à præſenti, vel à futuro. A Sicque tripartitum eſſe conſilium Plato dicebat.[a]
a Diog. Laert. l. 3. in vit. Plato. Præteritum tempus exempla ſuppeditat, dum attenditur, quid, cur, quæque gens paſſa ſit, vt caueamus: aut quid prudenter egerit, vt imitemur. Præſens autem, rem ipſam quæ eſt in manibus conſiderare monet, puta imbecilles muros, homines timidos, annonæ charitatem, & cætera huiuſmodi. Futurum proſpicere ſuadet, vt neque fiat temerè, habeatur bonę opinionis ratio: vt non eſſe violandas ſuſpicione legationes, ne Græcia gloriam honeſtatis amittat. Conſentit Clemens
b Clem. Alex. lib. 1. pædagogiæ c. 10. Alexandrinus b Conſilia dandi, inquit, tres ſunt partes, vna quæ ſumit exemplum de præteritis
c Exod. 32. vt quid Hebræis aduenerit quia fornicati ſunt c, quia vitulum adorauerunt: altera, quæ ex præ- B ſenti intelligitur, vt quæ ſenſu comprehenduntur, vt Deus reſponſum dedit interrogantibus an
d Matth. c. 11. ipſe eſſet Chriſtus d, abite dicite Iohanni, cæci vident, ſurdi audiunt, leproſi mundãtur, &c. Ita
e Pſalm. 47. Dauid e, ſicut audiuimus ſic vidimus, &c. Tertia ex futuris, quæque ventura ſunt iubet caueri: vt,
f Matt. 8. & 22 qui peccauerit, eiicietur in tenebras exteriores f.
g in 1. Atque Polybius g, non præſentia tantùm, ſed futura etiam proſpicere debere, rectè conſulentem tradit. Quædam enim facilè aggredi poſſumus, quæ habent difficilem exitum: vt facilis eſt conſultatio & expeditio de aggrediendis vicinis nihil de bello cogitantibus, ſed conſultatione maiori eget, deliberare, num poſtquam ex improuiſo quis vicinorum agros inuaſerit, ſine periculo ibi conſiſtere aut regredi poſſit. Facilis deſcenſus auerni, ſed reuocare gradum, hoc opus hic labor eſt.

3 Boni conſilij cũ conſtantia adiicitur, vt non ſit præcipitatum, ſed deliberatum, & maturè expenſum & agitatum, maximè dum agitur de inſtituenda, conſeruanda, & defendẽda republica, negotiiſque eius grauioribus belli aut pacis: Canis, quia celeriùs parit, cæcos veluti adhuc non maturos edit catulos. Octauius Cæſar, nihil minus in perfecto duce, quam feſtinationem temeritatémque conuenire arbitrabatur. Crebroque ideo iactabat illa. σπεῦδε βραδέως, ἀσφαλὴς γάρ ἐστ' ἀμείνων ἢ θρασὺς στρατηλάτης. id eſt, *feſtina aut matura lentè: cautus enim melior eſt quam temerarius dux*, *& ſat*
h Suetonius in Octau. c. 25. celeriter fieri quicquid fiat ſatis bene h; per quod monebat, vt induſtriæ celeritas, & diligentiæ tarditas, ad rem ſimul adhiberentur: id enim eſt, *feſtinare lentè*, quod non præcipitare, ſed paulatim & ſuis conuenientibus gradibus & temporibus perficere, quod vnico nomine Latini dicunt, *maturare*: quæ enim matura ſunt, nec ex-
l Sic explicat Gellius l. 10 c. 11 & Macrob. lib. 6. Satur. c. 8. cedunt, nec deficiunt, neque præcocia, neque decrepta ſunt l. Prouerbium hoc certè verè regium. Et quamuis quoque ad alios priuatos eummode deferri poſſit, tamen magis gerentibus rempublicam, conuenit: quia grauiùs in his quæ plures quam quæ paucos lædunt, peccatur. Peccant autem facilè nimia celeritate præpoſiti, quòd naturali quodam vitio, poteſtatem ſequatur ſuperbia, quæ affectibus & motibus repentinis rapit tranſuerſos principes, vt ſæpius ex impetu immeditatè & præcociter, vnde ſe ipſos, priuatos, & imperij molem in infinita pœnitenda mala præcipitant: M. Fabij cunctatio, plus vlcit Annibalem, & rempublicam nutantem Romanam conſeruauit, quam Q. Minutij pugnandi
k Plutar. in vita Fab. Max. feruor & nimia celeritas k. Noceret tamen cunctatio nimia, ſi ea non temperaretur conſilio, & ſi eſſet neceſſitas accelerandi. In conſultatione tamen tutior cunctatio, celeritate; quia facta pro infectis haberi nequeunt. accedit Lucianus. l l in Abdalogia.

Ἡ βραδύπους βουλὴ μέγ' ἀμείνων, ἡ δὲ ταχεῖα,
Αἰεὶ ἐφελκομένη τὴν μετάνοιαν ἔχει. Id eſt,
Tardum conſilium longè præſtantius eſt, præceps
autem ſemper habet comitem pœnitentiam.

Eſt & Biantis ſententia, μίσει τὸ ταχὺ λαλεῖν μὴ ἁμαρτῇς· μετάνοια γὰρ ἀκολουθεῖ, id eſt, *Celeritatẽ in loquendo oderis ne aberres: ſequitur enim pœnitentia.*

De vtilitate boni conſilij.

CAPVT III.

QVemadmodum ex malo conſilio damnum; ſic ex bono, magna vtilitas; atque vtriuſq; B rationes perſequitur Pythagoras in ſuis carminibus aureis m. m verſ. 27. & & ſeq.

Βουλεύου δὲ πρὸ ἔργου, ὅπως μὴ μωρὰ πέληται.
Δειλοῦ τοι πρήσσειν, λέγειν τ' ἀνόητα πρὸς ἀνδρός.
Ἀλλὰ τάδ' ἐκτελέειν, ἅ σε μὴ μετέπειτ' ἀνιήσῃ.
Πρῆσσε δὲ μηδὲ ἓν ὧν μὴ ἐπίστασαι· ἀλλὰ διδάσκου
Ὅσσα χρεών, καὶ τερπνότατον βίον ὧδε διάξεις.

Id eſt,

Conſilium præcedat opus, ne abſurda ſequantur,
Eſt miſeri, quod quis ſtultè loquiturq; facitq;.
Effice quin poſtus nequeant quæ facta dolere.
Nec tu quod neſcis gerito ſed diſcere cura
Quæ fas, periucunda ſic tibi vita futura.

Non enim, inquit Hierocles ad ea carmina, moleſtiis ille obnoxius eſt eorum quæ temere accidunt, qui rectè conſilium iniit priuſquam res geratur, nec ſe rerum principia occaſionéſque dare ignorat, quarum finem atque exitum reformidat, ſed ſemper ei adſtipulatur quod adeſt rationibus C expendẽs eorum caſus & euentus fortuitos, quæ ſolent aliter contingere. Poteſt ita proſpicere quæ dicere & facere conueniat: ſi quid autem Dei voluntate vel alio modo contigerit, rationi & Deo parere deliberat. Sicque vtens hominis mente, & quæ diuina lex ſtatuit, non in incertis vagatur: amputatis incertarum opinionũ cauſis, ad ſcientiæ notitiam actiones ſuas reuocat, vnde iucundiſſima & optima viuendi ratio ſequitur: cautio nihil aggrediendi quæ non ſciamus, efficit, ne peccemus, & inculpabiles reddit. Sic conſultatio reddit idoneos ad diſcrimen rerum occurrentium faciendum, & perſuadet ad medendum vel ad moderatè ferendum diuinitùs miſſas calamitates. Sine peccato vita, atque fœlix, quæ ſe opinione purgauerit. In errorem inſcitia; Peritia, in conſultatione tempus quærit opportunum.

Conſultatio ſecundum veram naturam humanam, habet boni electionem: ſecundum dege- D nerem verò naturam, habet praui cauſam. Etenim natura noſtra rationis eſt particeps, atque ideo deliberationis capax, & cùm propria voluntate ad bonum recipiendum ducitur, tunc naturam ſuam conſeruat & ſequitur: Quãdo verò eligit quæ non decet, corrumpit eandem.

Et ita æternæ naturæ vel immortalis animæ corruptrix eſt malitia, mater autem eius, conſilij prauitas ſeu mala conſultatio. Prouidentia maximum mortalibus lucrum, quæ ſequitur ex bona conſultatione: Affectio mentis quæ contemplationem perficit, ſapientia eſt: quæ rationis indaginem ſcientia & prudentia. Scientia quidem eorum quæ natura facit, prudentia conſultationem in his quæ nos agimus. Inter prudentes & priuatos quoque viros, vox illa, non putabam, valde reprehenſibilis: multò magis in moderatoribus rerum publicarum. Sicque Iphicrates.

[illegible]. Peſſima eſt vox imperatoris non putabam.

2 Prodeſt porrò multis rationibus bonum conſilium, non modò regno aut reipublicæ, ſed etiam principibus ipſis & moderatoribus rerũ publicarum: quæ enumerare, nec datur otium, nec expedit cùm in promptu res ſit, & apertam habeat conſiderationem.

Primùm enim quantùm diſtat homo pictus & brutum, ab homine viuo & ſapiente vtente ratione, tantùm princeps benè conſultus ab imperito.

Quantum damni, imperitus artis tractãdi equos poteſt ab indomito & ferociſſimo equo pati ſi ei inſideat; tantum poteſt perniciei & ſubuerſionis conſequi a populo princeps non conſultus, qui que beſtiam multorum capitum, ſine arte & conſilio velit regere.

3 Dehinc ex principis bene conſulti iuſſis, & conſiliariis probis, hoc commodum reſpublica cum principe capit, vt ſi quæ etiam dura imperentur, non niſi recte mandata & iuſta videantur, nec alia ratione, quam quòd ea à principe bene cõſulto proceſſerint: neque æquum ſit cauſas populo recenſere, cur ita ſtatutum fuerit, ſed ſufficiat hoc adiecisse, (ob iam cõceptam bonam opinionem quòd nihil temere aut ſine cõſilio facere non conſueuerit,) ipſe dixit.

Quin & ſi quædam mandata ſubditis & populo videantur acerba & inſolita; ſi ex conſilio fiant, non adſcribitur principi; ſed ſuo conſilio culpa: ita ſæpius auditur vox conquerentis plebis, bonum ſe habere principem, ſed malè conſultum eſſe; malunt enim tribuere conſilio quàm principi cauſam, quamuis interdum abſoluta poteſtate præter aut contra conſilium quippiam ſtatuerit quod diſpliceat, vt contrà, mos eſt populi, ob quandam in ſuum legitimum principem naturalem dilectionem, ſi quid probe factum fuerit in conſilio principis, laudem ſoli deferre principi: ſicuti Iuſtiniano, qui ſecundùm communionem ſententiam etiam erat analphabetus, tribuuntur ſanctiſſimæ leges, & iuris Romani reſtitutio & ordinatio: quam tamen, non ipſe per ſe, ſed per alios viros prudentes, ad id opus ex conſilio adhibitos curauit cõponi & conſarcinari, quemadmodum vtrumque is fatetur ingenue in epiſtolis ad Senatum miſſis, titulis de nouo Codice faciendo, de emendatione Codicis Iuſtiniani, de veteri iure enucleando, & alibi.

4 Poſſumus tertiò addere, ex conſilio recto & conſueto principis, maiorem illi accedere maieſtatem, & populi reuerentiam augeri ſimul & timorem delinquendi in eum cum maiori etiam dilectione. Quò magis enim princeps conſilio vtens, diſcedit ab arbitrio feroci & ſolitario tyranni, cuius eſt, ſic volo, ſic iubeo, ſit pro ratione voluntas: eò magis conciliat ſibi populi fauorem & metum. Metuunt enim offendere, quem ſciant cum conſilio ſcelera vindicaturum. Diligunt verò dum ſciunt iuſte vnicuiq; quod ſuum eſt cum conſilio tribuere, nullius cuiuſquam acceptione præter ius facta perſonarum.

5 Poſtremum & maximum commodum accedit ex cõſilio principi: cui intereſſe debet, quòd per conſilia fiat prudentior & ſapientior, quamuis antea fuiſſet ſtupidus aut rudis in tractandis adminiſtrationibus. Siquidem ex aſſiduitate conſiliorum, & conſuetudine agitationis rationis in dirimendis controuerſiis, & negotiis decernen- A dis, tanquam in ſchola peritorum breui efficitur peritus & cautior, detegitque mores per multorum animos. Dehinc cum ipſe conſiliis ſuorum aſſeſſorum ſæpius interfuerit, minus improbi & corrupti conſiliarij ſi qui adſint, in eius præſentia audebunt, melius conſulent, factiones quæ ſolent ibi fieri ceſſabunt. Et boni conſiliarij & docti, eo præſente conabuntur fideliùs & diligentiùs negotia diſcurrere, vt maximè in arduis, ſuæ integritatis ei certius exhibeant ſpecimen.

6 Quemadmodũ autem conſilia recta firmant rempublicam, ſic mala contrarios operãtur effectus, vt dicitur *conſilium malum, conſultori peſſimum.* *[illegible]*. a res nulla malo conſilio nocentior, eóque adhuc nocentius, quod ea proditionis eſſe videantur, quæ ſub ſpecie boni aut conſilij ingeruntur. Et ſignum reipublicæ mutandæ vel tollendæ videre aut in eligere B principem abhorrere, & vitare conſilium ſapientum & peritorum: & nouos homines, ſtultos, imperitos, adulatores, violentos, præſumptuoſos admittere ad conſilia, dignitatibus & honoribus familiaritatéque ſua dignos habere. Quis enim niſi omnino ſtolidus diceret, nauem in medio maris tempeſtatibus vndecumque impulſam, cum nauta imperito & nihil de regimine à clauo curante, liberari a ſubuerſione imminente poſſe? Atque ideò inter ſigna deſolationis regni Iſrael, illa data ſunt b a Deo. *Tranſibant autem multi dies in Iſrael abſque Deo vero, & abſque ſacerdote, & abſque doctore, & abſque lege,* quæ omnia accedunt cùm princeps reſpuit conſilia prudentium, & promouet ſciens prudénſque indignos.

Refert Cromerus c, Micislao ſeniore principe Polonorum defuncto, cùm Poloni Leſco Albo nepoti ex Caſimiro fratre, regnum ea condi- C tione offerrent ſi Gouoritium Rauitum Palatinum Sendomirienſem relegaret: Leſcum potiùs regnum repudiaſſe, quam Gouoritium fidiſſimum conſiliarium deſerere maluiſſe. Sunt enim cõſultores fidi, veluti canes qui præſidio ſunt aduerſus lupos ouibus quibus ſubmotis vagantur in incerto principes & multorum fallaciis & deceptionibus exponuntur.

a Sophocles in gloſſa.

b 2. Paralip. c. 15. verſ. 3.

c lib. 7. hiſtoriæ Polonorum.

De principibus & rebus publicis quibuſdam, quæ conſilio vſæ ſunt.

CAP. IIII.

CVm vtilitas & ſalus reipublicæ pendeat ex optimis ſtatutis, legibus & conſiliis, vix vnquam reperire licuit rempub, aut principatum florentem ſine conſilio. Et proinde vt gubernatores diſcãt, ſi qui ſint qui in poſterum legant noſtrum hoc opus, non aſpernari virorum exper- D tium & prudentum conſilium, recenſebo pauca de his qui per conſilia rempublicam inſtituerunt, conſeruarúntque incolumem. Romulus cùm leges dare vellet populo, & formam addere reipublicæ in conſilium conuocauit omnem multitudinem, deinceps ex illa centum patres delegit pro conſilio d.

Sed & diuiſo populo in triginta partes, quàs curias appellauit, per ſententias earum partium, tunc reipublicæ curam expediebat: Conceſſitque populo iura, magiſtratus creandi, belli inferendi ſanciendæ legis, conſilium dandi & dicendi. Eiectis regibus vrbe fuerunt adhuc conſules à conſulendo dicti, remanſit conſilium Senatus, adiuncti in Democratia Tribuni, aliíque magiſtratus, quí

d Liuius in 1. Dionyſ. Halicarnaſ. in 2. Põponius iuriſconſultus in l. 2. §. poſtea aucta de origine iuris lib. 1. P. 2.

qui ſuis conſiliis & auxilio iuuarent rempublic. vt & populus iubere. Senatus cenſere diceretur.

2 Traiani Adrianique imperatorum temporibus antiquis, mos fuit vt cùm Romani principes cauſas cognoſcerent, ſenatores equitéſque Romanos in conſilium adhiberent & ſententias ex omnium opinione ferrent a. Alexandro ita Cæſari erat numeroſiſſimum conſilium in quo iuriſconſulti non pauciores erant viginti, inter quos Fabius Sabinus, Cato dictus ſui temporis, Domitius Vlpianus, Iulius Paulus, qui vertices legum dicti, Pomponius legum peritiſſimus: Alphenus Florentinus, Africanus, Martianus, aliíque permulti iuris profeſſores, diſcipuli Papiniani qui iuris aſylum dictus eſt, ſine quibus nec legem vllã ſancit, nec de vlla re grauiore ſtatuit: ſed ita vt iretur per ſententias ſingulorum, ac ſcriberetur quid quiſque dixiſſet, dato ſpatio ad inquirendum & cogitandum priuſquam dicerent, ne immediatè de rebus grauioribus dicere cogerentur, cùmque cenſentium numero qui ſenatuſconſultum conficere poſſet b.

a Spartian. in Adrian.

b Lampridius in Alexand.

Theodoſius & Valentinianus Cæſares ad ſenatum ſcribentes, humanum, inquiût c, probamus ſi quid de cætero, in publica priuataque cauſa emerſerit neceſſarium, quod formam generalem & antiquis legibus non inſertam expoſcat: id ab omnibus antea tã proceribus noſtri palatij, quam glorioſiſſimo cœtu veſtro, Patres conſcripti, tractari: & ſi vniuerſis tã iudicibus quàm vobis placuerit, tum legem dictari: Et ſic ea denuo collectis omnibus, recenſeri: & cùm omnes conſenſerint: tunc demum in ſacro noſtri numinis conſiſtorio, recitari vt vniuerſorum ſenſus, noſtræ ſerenitatis authoritate firmetur.

c in l. humanũ ff. & legibus lib. 1. C. tit. 14.

Scitote igitur, Patres conſcripti, non aliter in poſterum legem à noſtra clementia promulgandam, niſi ſupradicta forma fuerit obſeruata. Bene enim cognoſcimus quod cum veſtro cõſilio fuerit ordinatum, id ad beatitudinem noſtri imperij, & ad noſtram gloriam redundare.

3 Ante illos Octauius quoque Cæſar negotia omnia reipublicæ cum ſenatu communicabat, atque ita monarchiam cum republica communicãdo, ſibi peperit imperium perpetuum: poſtulabat vltra, ſibi ſingulis annis à ſenatu dari viginti electos ſenatores, qui ſibi a conſiliis etiam in aliis eſſent, vt ait Dio Caſſius. Idipſum etiam obſeruaſſe Tiberium, narrat Xiphilinus in eius vita, quanquam hic vitiis potius quam virtutibus abundaret. Sic, quibus proba reipublicæ adminiſtratio cum gloria ſucceſſit, feciſſe id ipſum conſtat, & ſenatus & conſultorum iudicio vſos: cuiuſmodi fuerunt Veſpaſianus, Titus, Traianus, Antonini, & alij, vt contra, qui ſenatus conſilia, perſonáſque bene conſulentium deſpectui habuerunt & odio, vt tyrannicè & cum vitiis liberius viuerent, dum putarent eam libertatem impiam malè agendi iucundiorem, reiectis frænis rationis & conſiliorum, ſe & rempublicam in perniciem immedicabilem coniecerunt, vt Heliogabalus, Baſſianus, Nero, Calligula, & id genus alia monſtra potius quam Cæſares. Marcus Antonius Philoſophus Imperator, ſemper adhibuit conſiliis Scæuolam, Metianum, Voluſianum, & alios peritiſſimos iuriſconſultos: Et ſi quando ſolus in ſententia aduerſus eos eſſet, dicebat, expedire potius illum facere iuxta illorum ſententiam, nempe plurium amicorum, quam vt tot ſapientes ſequerentur eius ſolius ſententiam d.

d Iulius Capitolinus, in M. Anton.

Cõſalutatus imperator Alexãder Manææ filius, habuit in conſilium delectos ſedecim ordinis ſenatorij viros, ætatis grauitate, vitæque ſanctimonia præcellentes, atque res cunctas, & adminiſtrationes, ciuiles quidem & foreuſes, inſignibus doctrina viris, legúmque peritiſſimis: militares autẽ, claris bellica virtute hominibus expediebat e.

e Herodian. lib. 6. Piura & Lampridius in eo.

Refertur de Aſſuero rege Aſſyriorũ, quòd quamuis valde fuiſſet iratus in Vaſthi reginam vxorem, quòd noluiſſet ab eo vocata venire, tamen ea de re conſuluerit & interrogauerit ſapientes qui ex more regio ſemper ei adhærebant, & illorũ faciebat cuncta conſilio, ſcientes leges ac iura maiorum, cui ſententiæ regina Vaſthi ſubiaceret f.

f Eſter cap. 1. verſ. 13.

4 Conſiliũ habuerunt commune quandiu floruerunt liberæ ciuitates Græciæ, de rebus ſacris & publicis, primum Delphis, dictum conſilium amphyctionum, quod introduxit prius Acriſius, ad quod primum conueniſſe dicuntur duodecim ciuitates bis in anno mittentes legatum, quem Pelagoram dicebãt, veris initio, & autumni. Conuentum etiam & Synodum illam Pyleam appellabant, quoniam ἐν πύλαις congregabantur, id eſt ad portas g & publicum Græciæ conſilium h.

5 Areopagiticum conſilium introductum eſt Athenis, ad mores cum omni modeſtia componendos, cum imperio & poteſtate i: apud Lacedemonios, Geruſia k.

g Strabo lib. 9. Geograph.

h Plinius lib. 5. cap. 9.

i Ilic coros, in Areopagit.

k Demoſthen. & eius interpres in oratio πρὸς Λεπτίνην.

6 In Gallia quando ciuitates erant liberæ, neque factionibus occupatæ, conuentus generales iniebantur ſingulis annis, cui intererant armati in conſiliũ aduocati, ibique decernebant de communibus Galliæ negotiis, quem morem quoque ſeruaſſe Iulium Cæſarem in auxilium vocatũ, & indixiſſe hunc conuentũ generalem ipſe teſtatur Cæſar l: hunc etiam perſeueraſſe tempore regum Franciæ, fidẽ faciunt annales editi, Pipini, Caroli Magni, & Ludouici, dum aiunt retentũ antiquorum Gallorum morem, & ſingulis annis conuentũ generalem fuiſſe habitũ conſilij publici cauſa, quo ſtatuendum eſſet de rebus grauioribus & regni, fiebantque dicti cõuentus, vt in dictis annalibus dicitur, in anno 767. more Franco, in cãpo. Atque in anno 828. narratur in illis annuis conuentibus & conſiliis, offerri ſolita dona imperatori ſeu regi. Sic enim ſcribitur, *Medio Auguſto imperator Vuormatiam venit, ibique habito generali conuentu, & oblato ſibi annua dona ſolemni more ſuſcepit:* De hoc etiam more habendi conſilia generalia teſtatur Eginhartus Caroli Magni notarius in eius Caroli vita. Erant & in his conuentibus generalibus tractatæ & deciſæ lites grauiores, potiſſimùm, & magnatum ducum, & populi; & proinde huiuſmodi conſilia, erant etiam conuentus iuridici, qui & à Druidis aliquando congregabantur olim.

l In commentar. de bello Gallico lib. 5. vi. 6.

7 Poſtea ex his conuẽtibus iuridicis factæ ſunt curiæ centenariæ: primúmque orta illa curia quæ ſemper principem etiam pro conſilio comitabatur, ambulans cum principe. Subinde, ne populus in ſequendo principe ſumptibus & laboribus vexaretur, factæ ſunt in regno curiæ ſedentariæ, quæ negotiis & controuerſiis ſubditorum & priuatorum definiendis publicè præeſſent. ita curiæ regiæ ſtatæ, & ſumma cum poteſtate factæ dictæ ſunt nomine parlamenti, remanentibus nihilominus adhuc cum principe duobus publicis conſiliis, quæ principem ſequuntur: quorum vnum ſacrum & ſecretum conſilium dicitur, aliud magnum: quibus quãdiu reges aures accõmodarunt, fœliciter regnarunt, ſemotis procul adulatoribus

& ex

& extraneis ambitioſis aulicis, qui totam Galliam paulo poſt turbarunt.

8 Sunt & hodie quædam veſtigia conuentum generallum, in comitiis dictis trium ſtatuum generalibus, qui ex imperio regis & non aliter, coëunt & conuocantur, non ob aliam cauſam, quam vt rex intelligat, de quibus conqueratur oneratus populos, & aliquando vt neceſſitatem bellorum vel negotiorum publicorum illis exponi faciat, quibus ſubueniendum ſit ope & auxilio ſingulorum ſubditorum. Congregandi autem hos ſtatus & commitia, mos eſt, primum enim princeps edicto ſignificat, quòd habituros ſit comitia generalia anno & die certis, in loco certo nominato: mādat Senatibus ſeu parlamentis edictum iubens, vt illud curent publicari, & certiores faciant Senarchos ſuæ prouinciæ. Ipſi autem Senarchi qui alicubi baillivi dicuntur, rurſum ſignificant ſingulis ciuitatibus & pagis toparchiæ ſeu prouinciæ ſuæ. Poſtea ſinguli pagi & ciuitates primùm inter ſe conferunt conuocatis in vnum municipibus & perſonis eccleſiaſticis, quid eos grauet, de quibus conqueri poſſint, & ita articulatim ſingula deſcribunt quæ mittant ad Senarchi curiam. Sic ſeparatim facit nobilitas ſuum volumen (vocāt *Caier*) ſtatus eccleſiaſticus ſuum, & populus ſuum. In Senarchia collectis articulis pagorum, vnum tantum fit volumē ex pluribus pagorum, item vnum inter nobiles, & aliud inter eccleſiaſticos. Feruntur turſum hæc volumina, vocant *les caiers*, ad prouinciæ caput, vbi rurſum omnium popularium voluminum, vnum fit: omniúmque nobilium eius prouinciæ, aliud: eccleſiaſticorum apud eccleſiaſticos, aliud. Sic demum omnes Syndici omnium prouinciarum, nobilium, plebis, & eccleſiaſticorum, die à rege conſtituto, eo loco ſtato comparent.

Ibique ex omnibus totius regni voluminibus trium ſtatuum, conficiuntur tria tantùm volumina generalia, quæ articulos repetitos in ſingulis, ſemel notant, ſingulares cum nominibus prouinciarum & locorum, ſi quid ſingulare pro illis ſtatuendum ſit, retinēt & deſcribunt. Vnum dicitur volumen ſeu, *le Caier de l'Egliſe*, ſecundum, *le Caier de la Nobleſſe*, tertium, *le Caier du tiers eſtat, ou du peuple*. Sicque in compendium omnes articuli ſeparatim proponūtur. Cæterùm vbi prædicti Syndici comparuerint in loco, Rex vel eius nomine Cancellarius, in auditorio, publicè incipit exponere cauſas propter quas vocata & congregata fuere comitia, & poſtea, vel ipſo die, vel ſequente tres tātùm Syndici ſinguli nomine ſui ſtatus, nēpe eccleſiaſticus primus, poſtea nobilis, dehinc popularis verbis exponūt ſuas legationes, articulos ſibi præſcriptos: Rex verò vt plurimum, Vel Cancellarius, illis renunciat, vt volumina & articulos penes principem producant, eum autem ſingulis opem laturum & ordinaturum quod ſibi ſuper petitis, videbitur ſtatuendum Et ſi quando à ſtatibus conuocatis petat, dat ad conſultandum inter ſe dilationem vt reſponſum accipiat rex.

9 Fuerunt & in Italia olim iſta conſilia generalia ſeu comitia, vt indicat locus Iulij Cæſaris libro ſeptimo de bello Gallico. *Quieta, inquit, Gallia, Cæſar, vt inſtituerat, ad conuentus peragendos proficiſcitur*, Habiti & Rauēnæ, vt liquet ex Suetonio a in Iulio Cæſare, Tranſiti, inquit, in citeriorē Galliam, conuentibúſque peractis Rauennę ſubſtitit. Sunt in Germania etiam nunc comitia ſeu ſtatus collectiones, dictæ dietæ.

a cap. 30.

Fuerunt & tempore Plinij, vt ipſe b ait, Hiſpaniæ pene innumera oppida ſeu ciuitates in ſeptem congregationes partitæ, quæ communes habebant conuentus iuridicos, & commune conſilium. Forſan tales ſunt in Lotharingia præpoſituræ, quæ illis dicuntur *preuoſtez*, habentes ſub ſe certa oppida: vt in Gallia ſedes iudiciales, ad quas iuridici domini, vel alij litigaturi confugiunt.

b lib. 3. cap. 3.

10 Nec prætermitto, Romanam rempublicam, quæ cùm floreret, vltra conſilium ſenatus, nō niſi cum publico conſilio alio comitiorum, de rebus grauioribus, de magiſtratibus, bello & pace, & de prouinciis decernendis, ſtatuebat. Comitia porrò erant cętus populi vniuerſi, quē magiſtratus legitimè conuocaſſet, vt aliquid ſuffragio ſuo vel iuberet, vel prohiberet: Quorum tria erant genera, Curiata, Cēturiata, Tributa: curiata Romulus ipſe rex primus inuenit: centuriata, alius rex Seruius Tullius: tributa, tribuni plebis eiectis regibus in rempub. inuexerunt. túmq; primùm inſtituta cùm Coriolanus in iudicium populi vocatus eſt c.

c vide de iſtis comitiis Gellium lib. 15. cap. 15 & lib. 15. cap. 27

11 Moſi duci populi Deus coniunxit conſilij cauſa, & vt eum onere ex parte leuarent, ſeptuaginta viros ſeniores & prudentiores d. Vnde poſt illum tempore legis antiquæ fuit conſilium publicum Iudæorum, Senatus dictus *Sanedrin*. Nunc culmen totius principatus, Eccleſia Romana, habet ſuum Senatum cardinalium, nequid improuidè in illa cathedra ſtatuatur, quod authoritatem eius dignitatis maculare poſſit e.

d Nume. ca. 11.

e cap. Eccleſ. 16. q. 1.

12 Sunt comitia vltra vniuerſi orbis in Eccleſia generalia, quæ dicuntur œcumenica & vniuerſalia concilia, vel ſacroſanctæ generales ſynodi, ad quam conueniunt ex omnibus mundi partibus per ſummum Pontificem vocati. & prælati & alij ſacri patres.

13 Habent epiſcopi ſua comitia generalia, ſynodum epiſcopalem. Habent Metropolitani prouincialem. Habent regulares ſua generalia concilia capitularia. Et certe non eſt aliqua recta ſocietas ciuilis & eccleſiaſtica, quæ nō habeat ſuum concilium ciuicum, municipale, aut aliud per quod ardua negotia conſultet f.

f videndæ ſunt quæ tractauimus li. 47. ſyntagma. cap. 25. vſque a 15.

De quibuſdam cauſis ſingularibus, ob quas ſtatus tres, ſeu comitia vocata fuerunt in Gallia olim.

CAPVT V.

IN Gallia comitia generalia, quæ vocantur ſtatus regni vel regnicolarū meliùs, nempe conuocatio totius populi trium ſtatuum eccleſiaſtici, nobilitatis, & plebis, facta eſt in certum locum, maximè ob tres cauſas, quæ ſummopere ad monarchicam & popularem rationem aliquibus viſæ ſunt pertinere, ſed perperam ad Democratiam. Vna quando quæſtio fuit de conſtituendo gubernatore regni, vel de tectore: ſi quando contigiſſet ſucceſſores diadematis minores eſſe, aut non fuiſſent mentis compotes, aut ſi fuiſſent capti & detenti ab hoſtibus. Vt ſub annum 1380. poſt mortem Caroli dicti ſapientis regis, conuocati ſunt ſtatus generales Lutetiam, vt proſpiceretur perſonæ Caroli VI. regis per interualla amentis, & regno. Et electi eius rei cauſa, eius patrui, duces Byturigum, Burgundiæ, & Andium g.

Poſt mortē quoque Lodouici XI. relicto filio eius Carolo VIII in minori ætate cōuocati ſtatus Turonibus, & pro regimine regni conſtituti &

g Froiſſard. lib. 2. cap. 58 & 60. & lib. 3. ca. 194. & lib. 4. ca. 44.

electi duodecim viri, reipublicæ & regni gubernandi gratia, qui negotia nomine regis expediebant, commiſſa perſona regis, ſorori eius, vt notarunt annales Galliæ in anno 1484 a.

a & Philippus Comminæus lib. 1.ca.10.

Quo tempore Ioannes rex, captus fuit in prælio iuxta Pictauium cum Anglis collato, cum filio Philippo, & filij eius in Gallia relicti, Carolus dux Normādiæ, Ludouicúſque dux Andium, & Ioannes dux Biturigum, nollent ſoli regni gubernationem ſubire pendente captiuitate regis patris, fuerunt comitia generalia, ſeu ſtatus conuocati Lutetiam Pariſiorum, à quibus delecti ſunt trigintaſex, aut ſecundum alios quinquaginta viri expertiſſimi ad regnum regendum, cum primogenito Ioannis Carolo, qui rector nominatus eſt, vt ſcribitur in annalibus Franciæ ſub annum 1356. b

b Froiſſard. lib. 1.c.107. & 176.

2 Secunda cauſa congregationis ſtatuum, quæ certè frequentiores eſſe debere conuocationes admonet, vt impediantur coniurationes & ambitiones ſubditorum, nempe quando agebatur de reformatione morum & vitiorum reipublicæ vniuerſæ, de correctione abutentium poteſtate regia ſibi conceſſa, aut de nobilium ſuperbia qua opprimebantur ſubditi, & eccleſiaſticæ perſonæ. Iubebant enim tunc reges ad quos quæſtiones de his deferebantur, conuocari ſtatus, vt certius per illorum articulos cognoſceret, & ſuper his ſtatueret, accepto etiam ab illis remedio ſi quod excogitaſſent. Et per hæc comitia generalia, principes poſſunt inſtrui & doceri, de vniuerſis quæ in regno ſunt, cum coram eo tutiùs quàm coram tyranniculis præpoſitis ſubditi poſſint damna & cauſas exponere. hac ratione ſanctiſſimè ſtatutum fuit in concilio Baſilienſi, ſed parum obſeruatum vt concilia generalia fierent in Eccleſia Dei de decennio in decennium, quia frequens illa celebratio, agri dominici præcipua cultura eſt, vepres, ſpinas, tribulos hæreſum, errorum ſchiſmata extirpat, exceſſus corrigit, deformata reformat: neglectus verò eorum prædicta diſſeminat. Relatum in cap. primo de authoritate generalium conciliorum in pragmat. ſanctio. Sic & iniunctum epiſcopis & archiepiſcopis Synodos epiſcopales ſeu prouinciales annuatim ea de cauſa celebrare, quæ omiſſæ certè, mores deprauatos fouent.

3 Tertia cauſa conuocationis, eſt neceſſitas imponendi tributa & ſubſidia noua populo: conuocatis enim ſtatibus, princeps vel alius eius nomine, delegatis à populo qui eius vices ſuſtinent, aperit vrgentia regni & regis negotia, quæ auxilium & opem à ſubditis neceſſariò & iuſtè exigunt, & hortatur & rogat, vt ſponte in tantis negotiis regi vel regno deeſſe nolint, ſed ſubueniāt modis expeditioribus quibus conſultauerint minùs populum grauari poſſe. Quæ proponuntur à rege, non vt ideo populus arbitretur ex eius nutu monarchicam regiámque poteſtatem pendere. Nam & ſine conſenſu populi, poteſt iure ſuo princeps tributa imponere & exigere: ſed vt paternè ſubditos moneat, cauſam neceſſariam eſſe ex qua cogatur propter vtilitatem publicam, ab illis ſubſidia petere. Quod obiter dixi, vt intelligant aliqui qui ſecus ſentiūt, regnum Galliæ non pendere à comitiis, quia non illa eligunt regem, vt Poloniæ & alibi: ſed comitia pendere à rege qui ea congreget, quando libuerit, cùm regnum ſit monarchicum ſucceſſiuum. Alioquin, ſi rex comitiis ſubiiceretur, non regnum, ſed Democra- A tica eius eſſet poteſtas: qualis olim conſulum vel dictatoris Romæ. Non tamen eundum inficias, ſi regia ſtirps deficeret, in aliquo regno quod deferatur ea ſucceſſione proximiori, ea lege regni, regiam de ſucceſſione legem quoque finiri: & tunc certè perueniendum eſſet ad nouam formam regni, non antea: & poſſe comitia ſi nihil aliud prohiberet, electionem regis incipere, & aliam formam regno dare, vel formam Democraticam, vel Ariſtocraticam inſtituere, vt poſt Codri mortem vltimi in familia Athenienſium regis, mutatus fuit in rempublicam principatus c.

c Iuſtinus in 2.

4 Eſſet & tunc etiam melius, vt opinor, non vti conſilio plebis aut populi vniuerſi, ſed Senatuum & virorum prudentium: apud quos, ex familia poſtremi regis deficientis ſi eſſet ex agnatis: vel illis deficientibus, ex aliis ſapientiùs poſſet B prouideri de interrege: quemadmodum apud Romanos mortuo Romulo, ſalua monarchica poteſtate, interregnum conſiliúmq; regni, nempe patres ſenatus gerebant d.

d Liuius in 1.

Manſitque Romæ mos poſt exactos reges, vt ſi qua fortuna aut caſu, Conſules creari nequirent, vel vitio creati forent, aut ſi qua turbulenta confuſio aut neceſſitas premeret, donec de conſulatu decerneretur, aut Dictator reipublicæ daretur, interreges præeſſent, qui populo vice Conſulum iura darent e. idem ſi cōtentio inter patres & plebem fieret, de magiſtratibus creandis: ſi abſentibus conſulibus comitia haberi non poſſent: Si vitio creatis magiſtratibus, auſpicia renouanda erant f.

e Liuius lib. 7.

f vt apud Liuium lib. 5. & 6. & 22.

Creabantur autem interreges à Senatu tātùm, non à populo, illique habebant authoritatem & poteſtatem conſulum, quandiu interregnum C durabat, non autem Regis, quia regia dignitas in republica illa exoleuerat. Neque etiam tempore Cæſarum, quia vnius erat poteſtas, interregnum poſt mortem imperatoris factum fuit negligente ſenatu g, niſi poſt Aurelianum cùm de principe diligēdo, ſenatus opinione vaga duceretur, & militibus tumultuantibus non conſentiret, quo tempore fuit interregnum ſex menſium, donec Tacitus in imperium aſſumptus fuit. Sic etiam obſeruatum poſtea, dum mortuo imperatore de electione alterius, controuerteretur, & ad ſenatum, niſi vis militum prohibuiſſet, itum eſſe.

g ſi creditur Alexandro ab Alexandro, lib. 3.ca.6.

De bonis conſiliariis eligendis & qualitatibus eorum.

CAPVT VI.

D CONſilium principis quod profuturum ſit reipubl. non ex quibuſlibet, ſed ex iis accipi debet quos Ietro genero Moſi iubebat eligere, ex Senibus nec tantum ex nobilibus, ſed ex omni plebe, timentes Deum, qui oderint auaritiam, & in quibus ſit veritas h. Deus etiam iuſſit eidem ſibi eligere conſiliarios ex ſenibus magiſtris populi i.

h Exod. ca. 18. verſ. 21.
i Numer. ca. 11. verſ. 16.

Senes in primis, & magiſtri populi, propter rerum experientiam eligendi ſunt: qui enim diu multúmque in rebus populi ſunt verſati, aptiores ſunt conſilio reipublicæ, ſiue tempore pacis, ſiue belli. Conſilium ſenum parabat ſtabilimentum regni Roboamo regi, ſi admiſiſſet, perdidit verò conſilium iuuenum k. Elegit Romulus in conſilium reipublicæ, Seniores populi, indéque patres dicti & Senatores, qui & ſenatui dedêre nomen l: non tamē omnes ſenes apud huic conſilio

k 3 Reg. ca. 12 & 2 Paralip. cap. 10. Eccleſiaſt. c. 47. verſ. 26
l Liuius in 1. Dionyſ. Halicarn. in 2.

ſilio ſunt, ſed ſapientes, & in rebus gerendis iam exercitati, nempe magiſtri populi.

2 Quanquam alieni non erit omnino a munere, admittere cum ſenibus aliquos probos iuuenes, qui ex ſeniorum factis dictiſque, diſcant in poſterum ſimilia & dicere & conſulere: vt & aliquando admiſſi ſunt in Curiam cum patribus Senatoribus, ſi [...], vt que ad Papyriũ a. Expedit enim ſecta annoſa arbore, nouas plantas inſerere vel plantare, quæ poſt interitum vetuſtarũ, in locum earum ſuccedant. Non enim homines in hoc ſeculo immortales ſunt, vt ſidẽ poſſint cum principatu perpetuo viuere. Potiùs aptiùs & facilius, negotia imperita explicari poſſunt ab his qui quotidiano vſu eadem tractarunt: vt profeſſus eſt Q. Scæuola, legum clariſſimus & certiſsimus vates: & Plato, vt refert Valerius Maximus b. Perſequerer iſtas conſiliariorum qualitates fuſius, niſi iam diſſeruiſſemus de ſapientia quæ requiritur in conſultoribus principum, libro ſecundo præludiorum optimi iuriſconſulti, & de inſtitutione reipublicæ cap. 36. & de timore Dei requiſito in illis capitulo trigeſimo ſeptimo, & de auaritia cap. 38.

a Macrob. lib. Saturnalio. c. 6. Gell. noct. Att. cap. 23.

b lib. 8. c. 12.

B

3 Non omitto tamen quod Attoti Attalaticus rex ſcribit apud Caſsiodorum c *Perfecti enim, inquit, neceſſariarum rerum completam eſſe iudicamus: Si, quemadmodum eligendo virum magnificum patricium, armata republica prouidimus, ita & de ſociando ei verum liter ergo peritiſſimo, conſulamus. Deeſſet enim tractatores hahere doctiſſimos, quibus poteſtas ſumma committitur: vt nullo defectu impediente meritorum prouiſa reipublica vtilitas expliceтur.* Addere autem idem rex rationem videtur, cur periti & experti, maximè in legibus eligendi ſunt, dum ait d, *Profeſſionem conſtat eſſe iuſtitiæ, legum peritos iudices ordinare: quia vix poteſt negligere qui nouit æquitatem, nec facile erroris vitio ſordeſcit, quem doctrina purgauerit.*

c lib. 8. variarũ. cap. 12.

d Caſſiod. li. 8. epiſt. 18.

C

4 Secundò timor Dei, quia is eſt qui continet reſpublicas, & conſiliorum debet eſſe caput. Timor Domini odit malum, arrogantiam & ſuperbiam, e &c.

e Prouer. ca. 8. verſ. 13.

5 Veritatis tertiò amor in conſiliariis, nihil aliud ſignificat, quàm quòd tales eligendi ſint, qui nullo modo velint deflectere ab his quę ſibi verè meliora videbuntur. Nihil enim peius accidere poſſet principibus adulatoribus & qui tacent veritatem. Et quanquam veritas odium pariat, maximè erga principes qui ſibi nimiùm placent: tamen expedit illis tales adeſſe conſiliarios, qui eis in veritate non cedant. non ſecus quàm morboſis principibus, vtile eſt & neceſſarium habere medicos, qui eis non blandiantur in corrigendis & applicandis neceſſariis & vtilibus remediis.

D

Tenentur enim aſſeſſores conſulere potius quod magis expedire, quam quod placere putent. modeſte tamen & conſeruata principis maieſtate, ſine inuectibus & durioribus verbis; interrogantur enim conſiliarij vt ſententiam dicant, non vt ſtatuant, aut imperent. Et debent ita ſentire ſe munere ſuo functos, ſi quæ videantur meliora protulerint; concluſionem verò negotij non eſſe ſuarum ſed principalium partium. Princeps autem æquo animo ferre debet, ob libertatem & facultatem dicendi quæ iuſta videantur conſultori, ſi ipſe libere, candidè, ſine dolo & malitia ſententiam ſuam & opinionem protulerit. Sic enim contra tribunum plebis abſolutus Martius Coriolanus, qui libere conſultante ſenatu, nihil

A

per largitionem populo concedendum, & de eius vtilitate plura dixerat, & à Tribu pleb. ideò fuerat accuſatus f. Adiguntur ſacramento cùm cooperantur & admittuntur in conſilium, conſiliarij, ſe ſententias dicturos & conſulturos quæ meliora & vtiliora videbuntur: quod ſi non fecerint, periuri ſunt: & ſi contra veritatem applaudant principi, certe non conſiliarij, ſed ſicarij dici merentur: neque mihi obijciendi ſunt mores quorundam principum, qui nihil magis deteſtantur quàm conſtantes viros & probos conſiliarios, & vtuntur pernitioſis quibuſdam aulicis pro conſilio: quid enim mihi cum talibus quorundam interitus proximior erit quam perpetuitas principatus? qui amat periculũ peribit in eo. Miſerum certè & deplorãdum inter Chriſtianos principes, qui miniſtros ſeu officiarios cuiuſcunque habent generis, qui eis omnium ferculorum in menſa copiam adferunt. nullus autem ſit qui eis afferre audeat veritatis ferculum. Applaudendum quidem in multis principibus eſt, at in negotiis publicis, vbi agitur de eorum honore, ſalute, & de publica vtilitate, veritas ſerio illis eſt proponenda, quæ quamuis prima fronte videatur eis rigida, tamen paulatim cogitata incipit placere, & vtilis eſſe. Æquum eſſet, dicebat Demoſthenes, cùm de Cherroneſu agit, ó Athenienſes, vt oratores veſtri omnes, neque odio impulſi, neque ad gratiam cuiuſque verbum vllum loquerentur, ſed quod quiſque optimum duceret id proferret: ſicuti autem adulatio, ſic maledicentia a conſiliis excludenda eſt g.

f Dionys. Halic. lib. 7. [...] Plin. lib. [...] de viris illuſtr.

6 Sed rurſum quattò obſeruanda alia qualitas in eligendis conſiliariis principis & reipublicæ: vt ſecreti, fidi, & taciturni ſint, qui ſua fidelitate principum conſilia non euulgent, maxime in cauſis bellicis. Et hoc præceptum Leonis imperatoris h, *in rebus occultis, inquit, & abditis, fideles adhibe tibi & temperantes viros & taciturnos, & qui in ſua & non aliorum poteſtate ſunt: cum ſecreta res iſta vt ſecretiores fiant, non indigeant ad agnoſcendum multitudinem.* Apud Perſas reges nemo conſiliorum fuit conſcius præter optimates taciturnos & fidos, apud quos ſilentij quoque numen colebatur i. Sunt cõſiliarij principis, pars corporis eius k: quare non niſi cum voce principis, voluntatem & mentem eius exponere debent. Habebãt Galli olim legibus ſancitum in ciuitatibus & rebuſpublicis, vt ſi quid, quis de republica, à finitimis etiam rumore aut fama accepiſſet, ad magiſtratum deferret, néve cum quo alio communicaret, quia ſæpè homines temerarios atque imperitos, falſis rumoribus terreri, & ad facinus impelli, & de ſummis rebus conſilium capere, cognitum eſt. Magiſtratus verò quæ viſa erant occultabant, quæque eſſe vſu iudicaſſent multitudini prodebant, nec de republica niſi per concilium loqui permittebatur l. In formula etiam notariorum apud Caſſiodorum m, non eſt dubium, inquit princeps, ornare ſubiectos principis ſecretum, dũ nullis æſtimantur neceſſaria poſſe committi, niſi qui fuerint fide magna ſolidati. Publicum quidem eſt quod agimus, ſed multa non ſunt ante ſcienda, niſi cùm fuerint Deo auxiliante perfecta, quæ tantò plus debent oculi, quantò ampliùs deſiderantur agnoſci. Imitari debent armaria, quæ continent monumenta chartarum: vt quando ab ipſis aliqua inſtructio quæritur, tũc loquatur: totum autem diſſimulare debent ante quaſi neſciant ſcientes.

g Dem. ſtb. 4. Philip. & alibi.

h libello bellico apparatu.

i Ammia. Marcel.

k L. quiſquis §. ad legem Iul. maieſta. l. 9. cat. t. [...]

l Iul. Cæſ. lib. 6. de bell. Gal.

m li. 6. var. c. 6.

7 Lex Ægyptiorum iubebat, abſcindi illi linguam, qui arcana reipublicæ quæ tecta eſſe deberent, alicui detexiſſet [a]. Mos etiam Perſarum, arcana regum mira celare vt dictum, fide, vt nec metu, nec ſpe, eiiciant vocem qua prodantur occulta. Vetus enim diſciplina regum, ſilentium vitæ periculo ſanxerat [b], linguáque grauiùs caſtigabatur quam vllum probrum: nec magnam rem ab eo ſuſtineri poſſe credebant, cui tacere graue ſit, quod hominum facillimum voluerit eſſe natura. Hinc Horatius [c].

Fingere qui non ſacta poteſt, commiſſa tacere
Qui nequit: hic niger eſt, hunc tu Romane caueto.

Admonet autem alibi [d]. *Commiſſumque teges, & vino tortus & ira.* Et Salomòn [e], *Cauſam tuam tracta cum animo tuo, & ſecretum extraneo ne reueles.* Inter præcipuas laudes Epaminundæ Thebani, Æmilius probus [f] addit, quòd in primis eſſet commiſſi celans. Extat & lex Romana [g] conſiliorum publicorum renunciatores, vt transfugæ, viui exurantur aut furcæ ſuſpendantur. Secretorum quoque commiſſorum detectio, eodem iure Romano habet pœnam iniuriæ & damni [h].

In grauioribus conſiliis reipublicæ, vel in conſiliis bellicis, vt dixi, maximè reuelantibus conſilia pœna capitalis fuit, quia hoſtium imminet manus, & clades repentina metuenda, vt docuit ſæpe experientia, & ideo valde idipſum ne fiat admonet Vegetius [i]. Rex Syriæ pugnans contra Iſrael, in numerum proditorum ponit eum, quem reuelare putabat conſilium ſuum regi Iſrael [k]. Obſeruauit Valerius Maximus [l], adeò magna caritate omnes detentos apud Romanos, vt arcana conſilia patrum conſcriptorum, multis ſeculis nemo enunciauerit. Q. Fabium etiam obiurgatum, quòd quamuis honeſto errore de bello punico tertio indicendo, conſilium Senatus aperuiſſet Publio Craſſo.

Nunquam enim taciturnitatem, tutiſſimum, ac optimum adminiſtrandarum rerum publicarum vinculum, labefactari volebant. Ea ratione admoniti patres, Papyrij prætextati facto, ſtatuerunt, ne in poſterum filij Senatorum curiam vt antea ingrederentur cum patribus, ne Senatus edicta & conſilia euulgarentur [m].

Et multa certè inter conſultandum excidunt dicentibus, quæ clauſtrum conſilij exire non debent, tum quia malitioſè explicari in contrarium à non intelligentibus poſſent; tum quòd non expediat priuſquam formam ſuam accipiant, præſciri. Et vt ait Homerus [n].

Ἀλλὰ τὸ μὲν φάσθαι, τὸ δὲ καὶ κεκρυμμένον εἶναι. id eſt. Dicendum eſt aliud: contrà, aliud reticendum. Didicerunt eandem taciturnitatem perpetuam cõſiliorum ſeruare, Areopagitæ, Senatores Athenienſium, de quibus propter inſigne arcanorum ſilentium abiit in prouerbium, *Areopagita taciturnior.* Nominis conſilij etymon Sexti Pompei Feſti Silentium ineſſe arguit. Conſilium, inquit, vel à conſulendo dicitur, vel quòd in vnam ſententiam plurium mentes conſiliant, ſeu conſideant & conueniant: Sed à ſilentio credibiliùs dictum putatur, quo maximè inuenitur. Et conſulere, pro conticere, poſuit. Sicque reſpublica rectè geretur, vt dixit Dio [o] Caſſius, cùm neque de omnibus de ea conſilia inita vulgentur: neque in aperto ea agitentur, neque iis qui vltro ſeſe obtrudunt mandentur: neque ob eorum ambitionem in periculum veniant. Celebratur à Valerio Maximo [p] Pompeij virtus, qui dum legationis officio fungeretur, à Gentio rege interceptus, cùm Senatus conſilia prodere iuberetur, ardenti lucernæ admotum digitum cremandum præbuit: eáque patientia regi, ſimul & deſperationem tormentis quicquam cognoſcendi excuſſit, & expetendæ amicitiæ populi Romani magnam cupiditatem ingenerauit. Inter Hiſpanorum quoque mores, Iuſtinus [q] ex Trogo, dura, inquit, omnibus parſimonia, bellum quam otium malunt, ſi extraneus abeſt, domi hoſtem quærunt: ſæpe tormentis pro ſilentio rerum creditarum immortui, adeò illis fortior taciturnitatis cura, quam vitæ celebratur. Alexander Magnus allatam aliquando à matre epiſtolam, qua arcana crimina & delationes contra Antipatrum continebantur, vna legenti, vt ſolebat, non prohibuit Hephæſtioni; cæterùm ea lecta detraxit ſibi annulum atque ori illius impreſſit [r].

8 Inter ſecreta conſilij, quidam magis prudentes principes, lubentiſſime quidem conſultores cõgregant & audiunt, verùm cauent, ne etiam conſultantes de rebus grauioribus, qualis ſit eorum circa conſulta animus, appareat: cenſebátque Tiberius Cæſar, principis animum nemini cognitum eſſe debere: eúmque intellectum magnorum eſſe cauſam malorum, vt contrà, eo diſſimulato, plura ac maiora commoda parari [s]. Metellius quoque Macedonicus, ſuſcitatus, qua ratione tam ſubito conſilio vteretur, reſpondit: ſi ipſam veſtem ſcirem conſiliorum meorum conſciam eſſe, confeſtim eam abiicerem.

9 Quinto loco, poteſt eſſe digna conſideratione qualitas in eligendis conſiliariis, vt tales adhibeantur conſilio, qui res de quibus tractatur rectiùs cognouerint & periti in illis ſint.

Nauta de ventis de bobus narrat arator.

Et Plato docet pluribus [t], quomodo conſulere oporteat ſcientes rem de qua deliberatur, & non alios, aut diuites, aut nobiles. Et rurſum [v], in omnibus, inquit, vnicum principium iis qui bene conſulere volunt, eſt intelligere id de quo conſulatur, vel omnino aberrare neceſſe: pleróſque verò latet quòd neſciant rei ſubſtantiam, tanquam igitur ſcientes in diſquiſitionis principio non declarant, procedentes verò quod par eſt, conſequitur, vt neque ſibi, neque aliis cõſentanea loquantur. Pro magnitudine etiam negotij, quærendi ſunt idonei artifices [x].

10 Sexto ſunt adhibendi conſilio, illi quorum particulariter nihil intereſt, & ad quos tractata non poſſunt ſingulariter pertinere. Nemo enim in ſua cauſa rectè iudicare aut ſentire videtur: & ita apud quoſdam lex eſt, vt qui habẽt agros vicinos ij, non admittantur ad conſilium aduerſus vicinos belli ſuſcipiendi, quaſi ob priuatam ſui cauſam rectè conſilium dare non valentes [y].

11 Septimo exigimus in bonis conſiliariis, vt vltra doctrinam rerúmve conſultandarum experientiam, probi, bonæ & non infamatæ vitæ ſint. Plus enim negotia promouẽt exemplo cùm communi doctrina probi, quàm doctiores diſertioréſque cõferre poſſunt reipublicæ, & Spiritus ſanctus plerunq; talia iniquitatis vaſa abominatur. Quo pertinet quod Æſchines cõtra Timarchum dicebat, ſtatuiſſe Lacedæmonios, ſuper ſententia probatiſſima ab improbatiſſimo homine dicta. Populus náq; Lacedæmonius, de ſumma reipublicæ ſuæ, quidnam eſſet vtile & honeſtum deliberabat: & cùm ſurrexiſſet ſentẽtiæ dicendæ gratia homo quidam turpitudine priſtinę vitæ diffamatiſſimus,

ſed

a Diodo. Sicul.
b Q. Curtius 4 de geſtis Alexand.
c lib. 1. Sery. 4.
d Epiſtol. 18.
e Prouerb. ca. 25. verſ. 9.
f in eius vita.
g Paul. Iuriſconſul. l. ſi quis aliquid. 38. §. transfugæ, de pœn. lib. 48 P. tit 19. l. omne delictum 6 §. exploratores, de re mil. 2. lib. 49. P tit. 16.
h In l. ſi quis teſtamentum, 41. ad legem Aquiliam li. 9. P. tit. 2.
i lib. 3 de re militari ca. 6. Frontinus li. 1. Stratag. n. cap. 1.
k 4. Reg. ca. 6. verſ. 11
l lib 2. cap. 2.
m Aul. Gellius lib. 1. cap 23.
n Odyſſ. 8.
o lib. 52.
p lib 3. cap. 3.
q Iuſtin. li. 44.
r Plutarch in Apophtheg. & oratio 1 de Alexan. fortuna.
s Dio. Caſſ. lib. 57.
t lib 5 ſeu in Alcibiade ſeu de natura hominis.
v lib. 2 in phædro, vel de pulchro.
x vt in l. 1. §. ideoque de nouo Codice faciendo C.
y Ariſto 7 Polit ca. 10.

ſed lingua tunc ac facundia nimiùm quanto præ- A
ſtabilis: conſilium quod dabat, quódque oporte-
re fieri ſuadebat, acceptum ab vniuerſis com-
placitum eſt, futurúmque erat ex eius ſententia
populi decretum: ſed ibi vnus ex illo principum
ordine, quos Lacedæmonij ætatis dignitatiſque
maieſtate, tanquam arbitros & magiſtros diſcipli-
næ publicæ verebantur, Ephorus inquam, com-
moto iratoque animo exiliit. Et quænam, inquit,
Lacedæmonij ratio, & quæ tandem ſpes erit, vr-
bem hanc & hanc rempublicam, ſaluam inexpu-
gnabilémque eſſe diutius poſſe, ſi huiuſmodi an-
teactæ vitæ hominibus conſiliariis vtamur?[a] Qui
vitiis ſcatet fieri non poteſt vt vitiis non faueat,
ne illa iudicando ſeipſum condemnare videatur,
neque ambitioſus conſulit, niſi ad honores con-
ſequendos. Theſaurarij & populi Harpyæ, nihil
ſuauius habent in conſiliis quàm ſuperexactio-
nes, tributa nouæ imponere, & modos ſubtiles ex- B
torquendi: proponunt enim ſibi lucrum, extracta-
tione pecuniarum, parum ad lacrymas & onera
ſubditorum attendentes.

a Refert Aul. Gellius lib. 18. ca. 3. Aeſchines cōtra Timarch. Plutarch. in Laconicis.

12 Infamant principes huiuſmodi infamis vi-
tæ conſiliarij: nam eos admittendo tales, vel non
repellendo, videtur illorum vitam probare, pa-
rúmque reipublicæ vtilitatem curare.

Peſſimè audiuit Tiberius Cæſar [b], quòd Pomo
Flacco & L. Piſoni, cum quibus noctem conti-
nuúmque biduum potando conſumpſerat, alteri
Syriam prouinciam, alteri præfecturam vrbis
confeſtim detuliſſet, & ignotiſſimum Quæſturæ
candidatum nobiliſſimis anteposuiſſet, ob epo-
tam in conuiuio propinante ſe vini amphoram.
Malè etiam audiuit Antoninus cognominatus
Heliogabalus [c], & in indignationem, & ſenatus
& militum incidit, & contemptum, quòd eò ve-
cordiæ prouectus ſit, vt omnes Scenicos, artifi- C
ces, reipublicæ conſiliis & moderationi ſeu admi-
niſtrationi præpoſuerit, & Maximis imperij di-
gnitatibus. Quippe exercitibus ſaltatorem quen-
dam præfecit, qui olim iuuenis publice in theatro
operam dederat: alium item e Scena, iuuentuti:
alium Senatui; alium etiam equeſtri ordini præ-
poſuit: aurigis item & comœdis minorúmque
hiſtrionibus maxima imperij munia demādabat,
ſeruisque ſuis ac libertis, vt quiſque turpitudine
reliquos anteibat, procurationes tradebat prouin-
ciarum.

b Sueto. in Tiber. c. 42.

c Herodia in 5

Peſſimè quoque audiuit Caius Cæſar Caligu-
la, quòd in Curiam introduxit homines impro-
biſſimos & turpiſſimos, quamuis diceret, per eos
ſuam ſe dignitatem recuperaſſe. Hoc forſan ſtu-
debat, vt ſceleſtiſſimorum conuerſatione, ipſius
ſcelera minùs conſpicua eſſent. Quemadmodum
etiam nunc quidam principes ſolent nutrire mo- D
riones, quòd forſan illorum comparatione ſibi
ipſis videantur ſapientiores: vel quòd ex illorum
ludificatione delectentur, & per eos proloqui fa-
ciant quæ ipſi non audent: Quantò magis peiùs
audire eos exiſtimamus principes, qui cupidita-
te pecuniæ conſiliorum ſedes diſtrahunt: & ita
viliſſimos & impuſſimos diuites ſuorum conſi-
liorum reddunt participes, nundinatores ſenten-
tiarum, vt minutatim diuendant quod ſemel e-
merint. Ideo quia pecuniis promoti ſunt in ſe-
des, luxurioſi & voluptuoſi diuites, vix vllam
annotabis in conſiliis aut perſonis grauitatem
aut præſtantiam: ſed videbis vt deſultores, mi-
mos, ſtultos, iuuenes laſciuientes, ſe mutuò in
ingreſſu & egreſſu concilij gerere, vt iaculatores

A potiùs & paleſtritæ quam conſultores principis
exiſtimentur: videbis fucatos more fœmina-
rum, odoribus perfuſos, quod certè dedecori
eſt principi, & minuit apud exteros & ſubditos,
eius maieſtatem. Hoc non pateretur Veſpaſia-
nus Imperator, qui etiam dum cenſuram ipſe
gereret, adoleſcentulum flagrantem vnguento,
cùm ſibi pro impetrata præfectura gratias age-
ret, nutu, aſpernatus, voce etiam grauiſſima in-
crepuit: maluiſſem, inquit, allium oboluiſſes, li-
teráſque reuocauit [d]. Et Domitianus ſuſcepta
etiam morum correctione, quæſtorium virum
quòd geſticulandi ſaltandíque ſtudio teneretur,
mouit Senatu [e].

d Sueto. in Veſpaſiano cap. 8.

e Sueton. in Domitia. ca. 8.

13 Octauò vt conſilium principis ſit ei tutiſ-
ſimum, & populo: & vt omnes concordia inſo-
lubili coniungantur, obſeruabit, ne conſilium
componat ex ſola nobilitate, aut ex ſolis eccle-
B ſiaſticis perſonis: ſed & cum illis, alios, peritos
tamen, adiungat ex populo ſeu plebe, vt inde
tres ſtatus principales populi harmonia rationa-
bili vniantur, néve nobiles ſoli, contemptu in
ſeruitutem redigant plebeios, aut liberius ſu-
mant occaſionem coniurandi in principem, aut
ex arbitrio imperiti, vt plerúnque iuris & æqui,
conſilia ſua obtrudentes, excluſis iuriſperitis, le-
ges & iuſtitiam rémque publicam ſubuertant, &
ſuam principiſque poteſtatem in exitioſam ty-
rannidem conuertant. Hæcque fuit cauſa factio-
num in Gallia potiſſima, quo tempore à conſiliis
reipublicæ plebs excludebatur, & tanquam ſer-
uilis conditionis erat oppreſſa, admiſſis in conſi-
lium Druidis & nobilibus tantum [f]. Pari ratione,
M. Valerius Senator eximius, duxque celeberri-
mus, dum vellet ſuadere Senatui, plebem non
eſſe excludendam à Magiſtratibus in republica
C gerendis, vſus eſt; vt qui bene conſtituere rempu-
blicam in perpetuum decreuerunt, cogitare &
præuidere opus habeant, non quæ in præſentia
tantùm ſunt, ſed quæ in futurum contingere poſ-
ſunt: certum autem eſſe, vt ſi adminiſtratio reipu-
blicæ perpetuò eſſet diuitum & potentū, contin-
gere poſſe, ſucceſſu temporis, paucos ex illis in-
uaſuros tyrannicam in populum dominationem,
quod non tentarent ſi adiungerentur potentibus
plebeij in Magiſtratu, à quibus vererentur, ſi quid
in rempublicam tyrannicè vſurparent, accuſari
ex legibus [g]. Quare & obiecti conſulibus tribuni
plebis Romæ: apud Lacedæmonas regibus. E-
phori: apud Athenienſes Pericli Cimon [h]: Cleon,
Niciæ Niceratí [i]. Ita tamen miſcendi ſunt nobi-
libus plebeij, vt maior pars factionem tentare
nequeat: Quemadmodum quando & ex popu-
lo equites plures numero, obiecti Senatui a C.
D Graccho, effecerunt ciuitatem bicipitem, & di-
ſcordiarum fontem, cuius etiam temeritatis pœ-
nam luit vita ſua ipſe C. Gracchus, nimis obſti-
natè leges ſuas defendens, & rogans vt iudicia à
Senatu in equites transferrentur, lege ſua iudi-
ciaria [k]: vel cum trecentis Senatoribus duplo ma-
iores numero equites, in conſilio & iudicio ad-
eſſent, vt ordo equeſter in Senatu bis tantum
virium in conſilio haberet [l]. In quo maximum
imminet periculum dum præpondeat nume-
rus Plebeiorum, quorum vt plerumque ani-
mus contra nobilitatem ſpectat: vt nobilium
multitudo, iuniorem Plebeiorum vim opprimere
cupit. Proinde conſulis, à Publicanorum iniu-
riis Aſiam defenderat, inuiſus equeſtri, quan-
do P. Rutilius ſummæ innocentiæ vir, qui legatus

f Iulius Cæſar lib. 6. de Bello Gallico.

g Dionyſ. Halicarn. in 7

h Plutarc. in vit. Periclis.

i Plutarc. in vita Niciæ.

k Appia. 1 de bellis ciuilibus Aſcon. Pædianus in diuinationem Ciceronis.

l Florus li. 60. epitom. Liuij.

C. Marij pro ordini penes qoem iudicia erant, repetundarum damnatus & in exilium miſſus fuiſſet, tunc Senatus omni vi niti cœpit, vt ad ſe iudicia transferentur a. Sed poſtea M. Druſos Tribunus plebis legem tulit iudicialem, vt æqoa parte iodicia penes Senatum & equeſtrem ordinem eſſent b.

a Idem Florus li. 70. epit.

b Idem Florus lib. 71. epi.

In Gallia floruit conſiliorum authoritas, quod compoſita fuerint ex eccleſiaſticis, & nobilibus & plebeiis eruditis probatiſque perſonis. neque ibi plebeij contemuuntur, cùm & nobiles indè fiant. vt ea fæcibus generuſus ſpiritus vini elicitur quando vult qui poteſt omnia.

14 Non alienum erit ab inſtituto ſermone monere in electione ſuorum conſiliariorum, tria maximè obſeruare debere principes. Primum vt rea aliuſque princeps ſuos filios agnatos & proximos ſanguine, etiam ſi dando conſilio valde non ſint idonei: adhibeat conſilios; ne eaclusio horum, odium, ſuſpiciones aut ſeditiones excitet: & vt illi interim diſcant vſu, quibus iuuare rempublicam poſſint.

15 Secundũ, vt ſiquando princeps de nouo ad regimen vel regnũ vocatus fuerit, fidos prubóſq; cõſiliarios ſui prædeceſſoris retineat; ab his enim multa diſcere poterit vtilia gubernationi, vt ab iis qui iã in negotiis fuerint exercitati. Si tamen quidam habeãtur ſuſpecti vel à popolo vel à proceribus, qnod fuerint prædeceſſoris mali conſiliarij: inquirere id debet, & ſi tales repererit, vel ſi valde ſuſpecti fuerint, quòd forſan in conſilium fuerint adhibiti ab anteceſſore qui pro tyranno habebatur, non debet retinere. Hoc enim aliter feciſſe aliquando nocuit Galbæ Cæſari, & odium populi in illum concitauit c: quòd populo Romano depoſcente ſupplicium Haloti & Tigillini, ſolis ea omnibus Neronis tyranni emiſſariis, vel maleſacientiſſimos: incolumes præſtitit, atque inſuper Halotum procuratione ampliſſima ornauit. pro Tigillo etiam, populum ſæuitiæ edicto increpuit.

c Suetonius in Galba. c. 15.

16 Tertiò vt ſi iuuenis ſit princeps, Senatus vel ſi velit comitia conuocet, vt ab illis probatos & meliores in conſilium habeat: neqoe Magiſtratus venales faciat, ſed eos tantùm peritis & idoneis conferat, ſine diſtinctione nobilitatis & plebeiorum.

17 Verùm vltrò pro bonis conſiliariis & electione eorum, diſtinguenda eſt ſpecies reipub. nam licere omnibus rempublicam gerere, populare eſt: at Magiſtratus tantùm à nobilibus teneri, eſt optimatum; Miſcere hos omnes ex arbitrio, ad monarcham ſolum imperantem pertinet: Probos deligere conſiliarios & vtiles reipublicæ, legitimi & boni eſt principis: ad ſui verò vtilitatem & populi damnum, Tyranni.

18 In Republica Democratica, vel Ariſtocratica, cõſilium plurium non tantũ ſequendum, ſed etiam exequẽdum eſt neceſſariò; alioquin ſtatus talium rerum publicarum corrumperetur, at in monarchia non ita. Nam princeps, penes quem ſumma rerũ eſt, & authoritas vnica, cõſulere quidẽ plures prudentes & idoneos, ſi rectè imperare velit, debet, vt quid ſibi & reipublicæ magis expediat. Intelligat: verùm ſi iuſtius ſibi videatur aliquid, non tenetur ſequi eorum conſilium: aliud enim eſt cõſulere, aliud ſtatuere. Dũ ſapit tamen, rectè conſulentium iudicia non aſpernabitur. Superbia enim Deo & hominibus odioſa eſt. Sicque Xerxes iure ſuo inſolẽter abuſus eſt: cum Græciæ

A bellum inductutus adhibitis in conſiliom Aſiæ principibus, ne viderer, inquit, tantùm meo vſus conſilio, vos contraxi: cæterùm mementote magis vobis parendum eſſe quàm ſuadendum. Qua arrogantia & bene conſulentes reiecit, ſed ſero inſolentiam & ſuperbiam ſuam, victus agnouit. d

d Iuſtinus narrat. lib. 2. Herodot. 107 Valer. Maxim. lib. 9. c. 5.

Num monarcha, ſine conſilio poſſit de rebus grauioribus regni ſtatuere.

CAPVT VII.

SVnt qui contendant monarcham ſolum, ſine conſilio poſſe de rebus etiam grauioribus ſtatuere, vt de bello, pace, aliiſque negotiis ſimilibus. Alij negant, & in negotiis illis arduis eum non eſſe ſui iuris putant. Ego priori ſententiæ, ſed
B cum temperamento accedo. Quia Romæ populus cùm à ſe abdicauit Democraticum ſtatum, lege regia in principem tranſtulit omnem poteſtatem quam habebat e Dedit & Deus regi, populi ſui omnem poteſtatem. f videlicet quando abſolutè monarcha qois eſt, & per nullam legem electionis de eo factæ, tenetur adhibere neceſſariò conſilinm ſuorum ſubditorũ: alioquin enim cùm adit imperium, legibus illis ſe adſtringens, eas ſequi tenetur: loquitur itaque de rege, & principe qui ſupremam habet poteſtatem, & abſolutam: & non recognoſcit in ea ſuperiorem alium qnam Deum, & rationem. Dicóque huiuſmodi principem, neceſſariò non teneri adhibere conſilium, vel ſubditorum, vel aliorum, ſi nolit in quibuſcunque negotiis. Verum dico illi expedite vt meliùs & tutius & diutiùs imperet, conſilio prudendentum, & expertium in negotiis gerendis, vti.
C multa enim licent quæ non expedit agere: ſont & quæ certo modo licent, & non aliter. poſſet quilibet præcipitem ſe dare, & necare, & ſe conſeruare. Præcepta bene viuendi, bene imperandi, à Deo, & ratione humana dantur principibus ad conſeruandum, non ad perdendum, vel opprimendum populum ſibi ſuppoſitũ. Quamobrem ſi princeps ſatis eſſet natura propria, ſapientia ad imperandum cõmoda, instructus, vt quę facienda ſunt, videat, ſciat, & velit imperare: & præſcribere licet. Verum meliùs faciet ſi non in omnibus, potiſſimùm quæ ancipitem habent aleam, ſibi ſoli credat, ſed adhibeat aliorum plurium, corúmqoe qui eum iuuare conſilio poſſunt, auxilium quod poteſtati eius nec authoritati quidquam detrahit. cum non coactè, ſed ſponte id faciat. Salus vbi multa conſilia, inquit Sapiens. g Periculoſúmque eſt ipſi principi ſibi ſoli fidere, cùm poſſit eius
D recta ratio, vt cuiuſque etiam ſapientis viri, odio, amore, ira concupiſcentia, auaritia, ambitione, ignorantia negotiorum, intercipi. Facit & philautia ſeu ſui complacentia, & præſumptio, vt excutiamus circa nobis placita. Principes certè homines ſunt, nec humanã naturam exuunt adepto principatu: & ita errare, & decipi ſe poſſe humanitùs, credere debent.

e §. ſed & quod principi placuit de iure natura. apud Iuſtinia. l. 1. §. quũ enim. C. de veteri iure enuclean. Liui lib. 34.

f 1. Reg. c. 8. ad Roma. c. 13.

g Prouerbi. ca. 11. ver. 14.

2 Fidere tamen vnius, alteriúſve ſententiæ, valde etiam periculoſum principi eſt, propter incertitudinem voluntatum adulatorum & proditorum, quibus, vt vermibus ſcatet aula principum: & cùm omnis homo non ſapiat omnibus horis, & bonus quandoque dormitet Homerus: ita multos conſilio adhibere erit tutius, vt ait Philippus Commineos in aulicis rebus exercitatiſſimus. h Præceptum conducere principibus dicens, ſi plures habeant conſiliarios, & ne

h lib. 1. ca. 37. & lib. 4. c. 14.

vnquam

vnquam cuipiam ex illis ſoli, committat negotiorum ſuorum directiones, vtque omnes ſcire qui ſunt à conſiliis habeat æquales, alioquin enim ſi vni plus, quàm cæteris fauere videatur, ea eſt natura hominum propter fauorem principum ad factum lubrica, vt is aliis imperare velit, & minùs ſint poſtea liberæ voces in conſulendo, metuentibus aliis ne aduerſentur ſententiæ huius prædilecti, quòd ne accidat, cauendum eſt principi; hinc enim ſequitur facilè pernicies reipub. & cõſiliorum corruptio. Adeſt exemplum Tiberij imperatoris, qui in conſiliis habendis, & iudicio de Lepida, rea ſuppoſiti partus, & maieſtatis delata, Druſum Conſulem deſignatum exeunt, dicendæ 1. loco ſententiæ, quod alij ciuile rebantur ne cæteris aſſentiendi neceſſitas fieret a. In iudicio quoque Granij Marcelli prætoris Bythiniæ delati peculatus & maieſtatis, cum ad delationem eius idem Tiberius exarſiſſet, adeò vt rupta taciturnitate proclamaret, ſe quoque in ea cauſa laturum ſententiam palàm: cùmque CN. Piſo, dixiſſet, quo loco cenſebis Cæſar? ſi primus, habebo quod ſequar: ſi poſt omnes, vereor ne imprudens diſſentiam: quibus permotus Cæſar, quantòque incautiùs efferbuerat, pœnitentia patiens tulit abſolui reum criminis maieſtatis: de pecuniis verò repetundis ad recuperatores itum eſt b. Sic in comitiis priuatis Romæ, vbi quid cum populo agendum erat, prius priuatis hominibus concio dabatur quàm magiſtratum tenentibus: ne quis minorum potentioris, vt aſſolet, ſententia præuentus, ſuam ipſe ſupprimeret, ſed ſumma cum libertate quod ſentiret, exprimeret, vt ſcribit Dio Caſſius c. Poteſt princeps de rebus principatus inſtructus, artéque gubernandi peritus, ſine conſilio plura facere quæ ad munus eius pertinent; fuit enim aliquando regia poteſtas delata per electionem talibus qui ſcirent & poſſent per ſe imperare, Et quotidianis negotiis præeſſe, & caſibus ſubitis rectè vti; cuiuſque rei intelligere occaſiones, & iudicare quæ res benignitate verborum obtinere poſſint, quæve vi extorquendæ ſunt, ducũ officium eſt qui rebus præfecti ſunt d. Verùm ſi princeps ſentiat ſe parem viribus non eſſe huic arti & ſcientiæ, ſanctiſſimum opus ſibi & reipublicæ vtile effecerit, ſi vtatur bono & experto conſilio: Quia, vt dixi, neque ſplendor maieſtatis, neque authoritatis poteſtas, inde imminuetur, imo potiùs honoratior & celebrior reddetur: alioquin efficietur aſino ſimilis, qui cùm nec viam noſſet, nec ſe duci pateret, ſe præcipitem è rupe dedit: Et rectiſſimè Heſiodus ait e.

a Cornel. Tacit. lib. 3. anna.

b Idem Tacitus 3. Annalib.

c Lib. 59. Romanæ histor.

d Demoſthenes, Epiſtola ad Senatum 1.

e Heſiod. in diebus.

Οὗτος πανάριστος, ὃς αὐτῷ πάντα νοήσει,
Φρασσάμενος τά κ᾽ ἔπειτα καὶ ἐς τέλος ᾖσιν ἀμείνω.
Ἐσθλὸς δ᾽ αὖ κἀκεῖνος ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται.
Ὃς δέ κε μήτ᾽ αὐτὸς νοέῃ μήτ᾽ ἄλλου ἀκούων
Ἐν θυμῷ βάλληται, ὁ δ᾽ αὖτ᾽ ἀχρήιος ἀνήρ. Id eſt,
Omnia qui per ſe ſapiat, longe optimus eſt,
Multo ante expendens quæ iam ſunt optima factu:
Is tamen & frugi eſt, qui paret recta monenti.
At qui nec per ſe ſapiat, neque mente reponat
Ex aliis audita, vir vndique inutilis eſt.

Imo ipſe Heſiodus eum præpoſuit tanquam meliorem, qui paret recta monenti ei qui bene ſaperet ibi:

Κεῖνος μὲν, inquit, πανάριστος, ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται, &c.

De diſcretione boni & mali conſilij.

CAPVT VIII.

EQuidẽ arbitror, nullos eſſe principes, qui reiiciant ſententiam noſtram illos fieri præſtan- A tiores tutiùſque & ſapientiùs imperare, qui bono conſilio vtuntur. Cæterùm forſan deſiderant edoceri, quod bonum vel malum conſilium dicatur, vt bonum eligant, malum reiiciant. Enitar itaque paucis huic bonæ petitioni ſatisfacere: & docere aliquot notas quibus diſcretio horum poſſit fieri conſiliorum, ne decipiantur ſpecie recti.

In primis igitur, princeps vel alij moderatores aliarum rerum publicarum, conijcere poterunt bonum eſſe conſilium, ſi a perſonis prodierit quæ qualitates habeant boni conſultoris, de quibus paulò ante dictum eſt.

Secũdò prudentia principis qui intererit conſilio, poterit naturali iudicio & frequenti vſu ſimilium, bene vel malè ſuccedentium negotiorum, quid ſibi expediat ex illis quæ dicentur perpendere, & ante penes ſe concluſionem meditari: nullus enim eſt ex conſulentibus, ad quem vti- B lias vel damnum conſilij magis quàm ad principem pertineat: & variæ ſunt conſulentium voluntates, latentes ſæpe & ſub dolo, quæ ſermone non produntur, verum aliud ſæpe dicitur aliud cogitatur, nempe vt interim doloſè conſulentes detegant principum aliorúmue volũtates. Quare hic prudentia principis erit, audire omnia patienter quæ à contrariis, paribus & diſparibus ſuffragiis, dicta erunt rationibúſque firmata obſeruabit: ipſe autem, ſi euulgandum conſilium, & quid faciendum ſit quidve ſequatur, non adhuc expedire exiſtimet, interim nullam adiiciet conſultis reſolutionem, aut ſententiam propriam: ſed poſtea quid ex deliberatis admittat & cenſeat, vel conſultoribus omnibus inſciis, vel paucis ſcientibus, diligenter exequi curabit: Quòd ſi conſulta in conſilio ſibi non ſatisfaciant, ampliùs deliberandum & pleniùs ſtatuet.

C a Secundò conducit maximè reipublicæ & benè conſulturo principi, non ignorare ea quæ per regnum ditionémque omnem reipublicæ, fiunt; ne illi imponatur à malè conſulentibus, néve mendaciis firment doloſa conſilia. Hoc autem aſſequetur honeſtiſſimè & cum laude, ſi frequenter comitia ſeu ſtatos tres generales congreget, audiat, & liberè conqueri patiatur, & intelligat quæ neceſſario remedio egent. Fuerunt principes qui peregrinationes & circuitiones Imperij ſuſceperunt, vt pleniùs ſtatum rerum cognoſcerẽt, diſplicuit aliis hic modus, quòd prouinciales, nimio comitatu grauarentur: quódve exiſtimarent meliùs vno & certo loco principem reſidere, vbi cõueniri poſſet à poſtulantibus eius opem, quàm vagantem conſequi: & hoc magis ego probarem. niſi quippiam aliud iuſtius peregrinationem ſuadeat.

D 3 Fuerunt aliquando in vſu delatores vt antea monui, quos maximè probarunt, qui de rebellione ſubiectos ſuſpectos habebant, & ideo illos clam ſubmittebant in ſecretiora etiam quæque priuatorum habitacula. ſed hoc genus hominum valde periculoſum in republica docuimus alibi, f vt ideò ob impoſturas illorum, calumnias in bonos, & falſas delationes, meritò ſubmotum ſit a republica, quamuis à Tyrannis fuiſſet olim valdè probatum.

a Lib. 3. Syntagmatis iuris cap. 4.

In Gallia ſunt veluti cẽſuræ obſeruatores procuratores regij & aduocati, qui, quæ ad crimina & negotia publica pertinent, ſollicitè inquirunt & deferunt emendanda iudicibus regiis, & Senatui. Senatus verò monet principem. Et iſti ſunt velut ὦτα καὶ ὀφθαλμοὶ βασιλέων *regum aures & oculi,*

 qui

qui inſtar aurium & oculorum principi inſeruiunt intuentes, explorantes, & referentes principi qui illius intereſt ſcire & cognoſcere, quemadmodum faciebant, qui tales dicti ab antiquis principibus exploratores conſtituebantur a. ὠτακουσταὶ, ſeu auſcultatores, primus inuenit Darius minor, ſibi diffiſus, ποταγωγίδας verò ſeu exploratores, Dionyſius Syracuſanus. b

a Lucian. lib. de mercede ſeruientibus, & libello aduerſus indoctum. Ariſtot. 3 Politic.
b Plutarch.

4 Debet princeps, cùm contrariā ſententiā conſiliariis eligere maluerit, nō inſolenter conſulta reiicere, ſed tāquā maturiori habita de eadē re deliberatione ſtatuere: non enim tunc conſiliarij etiam grauiter idipſum ferent, nempe quòd ſciant ſe adhibitos conſilio principis vt non concludant & iudicium abſolutum adferant, ſed vt tantùm quæ ſibi meliora, videantur proferant. Niſi tales ſint qui poteſtatem iudicādi abſente principe acceperint, quales ſunt in Gallia & alibi Senatus: & regiæ curiæ, qui nomine principis quod æquius ſibi videtur ſtatuunt: neque princeps per regulas etiam iuris communis, tenetur ſequi eorum conſilium, quos etiam teneretur adhibere conſilio c poteſt & ſine reprehenſione ex cauſa occurrente & ſuperueniente, mutare conſilium, cum & prudente, id ipſum facere debeant. præſtat enim mutare in melius, quam in male inſtitutis pergere: & vt Lucianus dicebat. d πάλιν δραμεῖν ... melius recurrere è medio curſu, quàm malè currere: nec eſt turpe cum re mutare conſilium e, cùm magna pars conſilij ſit in tempore: neceſſe eſt euenire vt de quibuſdam rebus ad principem vel alium perferatur ſentētia alicuius cùm iam contraria potior ſit. f Conſilia rebus aptantur, res noſtræ feruntur, imò voluuntur: & conſilium ſub die naſci debet, Sic poteſt princeps, contrariam ſuam conſilio ſententiam tueri. Verùm, vt dixi, ſatius erit illum conſilio vel parti meliùs ſentienti, quam ſuæ ſententiæ deferre, ne ſua præſumptione ſe & rempublicam in præcipitium à quo reſurgere nequeat ſciens prudénſque conijciat.

c c. cum in veteri. 31. & gloſ. ad c. cum conſuetudinis, de electio c. cum olim de arbitris
d Lucia. in Aſino.
e Seneca 4. de benef. c. 38.
f Idem Seneca epiſt. 71.

5 Sed maximè rata debet habere iudicia eorum quibus poteſtatem non ſolùm conſulendi, ſed etiam ſtatuendi, dederit. Sufficit Principi dando iudicandi poteſtatem, dicere, peritis electis & de quorum probitate & fide non dubitat, quod dicebat Senatus cōſulibus, *videāt conſules & iudices ne quid detrimenti reſpublica capiat*, num per illa verba libera permiſſa & commiſſa illis cenſebatur adminiſtratio & poteſtas etiam vitæ & mortis g.

6 Differentiam inter conſilium & iudicium, tradit Mar. Fabius Quintilianus h. Parum tamen inquit, à iudicio credo diſtare conſilium. niſi quod illud oſtendentibus ſe rebus adhibetur, hoc latentibus, & aut omnino nondum repertis, aut dubiis.

g Cicero oratione Catilinaria, & pro Milone. Budæus in annotationib. prioribus ad Pandectas, ad l. ſi in aliam 7. §. cum plerique. de officio procon. & l. 6. lib. .... Gratiarum c. 6.
h Quintil. l. 3. inſtitut. c. 6.

Et quod iudicium frequentiſſimè certum eſt: conſilium verò eſt quædam ratio altè petita, & comparans habéntque in ſe & inuentionem & indicationem. & rurſum i, ſit ne conſul à conſulendo vel iudicando; Nam & hæc non conſulere veteres appellauerunt, vnde adhuc remanet illud rogat: boni conſulas, id eſt boni iudices.

Sed hic & reipublicæ Ariſtocraticæ, vel Democraticæ, conſilium non includo: nam in illis rectoris, & adminiſtratoris liberum in conſiliis retractandis, vel mutandis, non eſt arbitrium, ſed neceſſitas parendi.

7 Tertiò princeps qui conſiliorum requirit habere electionem, debebit ea callere quæ ad principem pertinent: & ſi ignoret, addiſcet vel conabitur addiſcere, vel ex lectiōne librorum, vel ex negotiis occurrentibus, recordaríque debet quæ dicebat Diocletianus adhuc priuatus, nihil eſſe difficilius, quàm bene imperare, colligúntque ſe quatuor, aut quinque, atque vnum conſilium ad decipiendum imperatorem capiunt dicunt quòd probandum ſit: Imperator qui domi clauſus eſt, vera non nouit: cogitur hoc tantùm ſcire quod illi loquuntur: facit iudices quos fieri non oportet: amouet à republica quos debebat retinere. k

k Flauius Vopiſcus in Aurelio Cæſare.

8 Quarto loco, poterit eſſe regula boni conſilij diſtinguendi à malo, ſi quod conſulitur honeſtum eſt, a quo ſi deflectat, malum eſt, cuius ſententiæ authorem habeo Senecam. l qui addit, *Errant, inquit, conſilia noſtra quia non habent quo dirigantur. Ignoranti quem portum petat nullus ſuus ventus eſt: & ſummi boni finem ignoramus.* Summum autem bonum ille honeſtum dicit. Nos Chriſtiani progredimur, & in Deo ſummum ponimus bonum: quanquam inter politicas conſiderationes, honeſtum, & id quod conformetur mandatis ſummi boni, bene, vt opinor poſſumus dicere lapidem lydium comprobandi recti conſilij. Nam vt ait Papinianus m Iuriſconſultus, quæ facta lædunt pietatem, exiſtimationem, verecundiam noſtram: & vt generaliter dixerim, quæ contra bonos mores fiunt, nec facere nos poſſe, credendum eſt.

l Seneca 71. epi.
m Papin. in l. filius qui fit de poteſtate 15. in cōditio. inſtitu. lib. 28. P. tit. 7.

9 Primum exemplum ab illa clariſſima Romanorum republica quæ nihil per fraudes, ſed virtute etiam cum hoſtibus gerebat: & honeſtum vtilitati præferebat, ne antiquæ maieſtati reipublicæ labem inureret. Ita Camillo conſule Faliſcos circumſidente, cùm ludimagiſter plurimos & nobiliſſimos. inde pueros, veluti deambulandi gratia eductos, in caſtra Romanorum adduxiſſet, quibus interceptis, non erat dubium quin Faliſci depoſita belli pertinacia, tradituri ſe Camillo imperatori, eſſent. Sed de ea re Senatus cenſuit, vt pueri magiſtrum vinctum virgis cædentes, in patriam remitterentur. Quo factum eſt vt dignitatem ſuam reſpublica Romana conſeruauerit, & iuſtitiæ exemplo, conſilióque honeſto animos hoſtiū expugnauerit: qui cùm armis vinci non poſſent, iuſtitia victi, portas Romanis aperuerūt. n Sic cùm Timochares Ambracienſis, Fabricio conſuli, pollicitus eſſet Pyrrhum ſe veneno per filium ſuum, qui potionibus eius præerat, necaturum, eáque res ad Senatum eſſet relata: Senatus miſſis legatis Pyrrhum monuit, vt aduerſus generis inſidias cautiùs ſe gereret, memor à filio Martis vrbem conditam, & armis bella, non veneno gerere debere: Timocharis autem nomen ſuppreſſit. vtroque modo dignitatem amplexus: quia nec hoſtem malo exemplo tollere, nec eum qui benè mereri paratus fuerat prodere voluit. o Athenienſium circa honeſtatem etiam conſilium celebre. Cùm enim Themiſtocles poſt victoriam de Xerxe moliretur principatum Græciæ inſtituere, & decreuiſſet apud ſe claſſem Lacedæmoniorum, quæ tota apud Gytheum ſubducta erat, incendere, vt ea conſumpta dominatio maris ei cederet, & relatum hoc fuiſſet ad concionem & conſilium ciuium, e veſtigio vniuerſa concio quod æquum non videretur, nec expedire quidem proclamauit: & Themiſtoclem vtile quidem conſilium, ſed minimè iuſtum animo voluere. p Iuſtitiæ ſancta penetralia, in quibus

n Liuius lib. 5. Plutar. in Camillo. Lucius Florus lib. 1. de reb. Roman. c. 12. Valer. Max. l. 6. c. 5.
o Val. Maxim. prædicto loco. Plutarc. in Pyrrho. Aul. Gell. l. 4. c. 8. Cicero Offic. l. 3.
p Valer. Maxi. vbi ſuprà Plutarch. in vita Camilli.

in quibus ſemper æqui & boni reſpectus religioſa cum obſeruatione verſatur: & vbi ſtudium verecundiæ eſt, & cupiditas rationi cedit: nihilque vtile quod parum honeſtum videri poſſit, dicitur.

10 Atque in ſumma princeps facile quod bonum conſilium ſit, ex tribus memoriæ commandatis iuris vtriuſque diuini & humani præceptis, colligere poteſt quæ ſunt, *honeſte viuere, alterum non lædere, ſuum cuique tribuere* a. Marcus Fabius Quintilianus b, imperito errаſſe ait, qui in ſuaſione & deliberatione, vel in diſſuaſione, honeſtum ab vtili ſeparandum putarunt, & neceſſarium, quod tamen ſapientes negant, honeſtum & vtile idem dicentes: neceſſarium autem habere conſultationem negat. Honeſtum tamen ab vtilitate lucri ſeparari poſſe, ſed non eſſe veram vtilitatem. Et ſic deſpiciendam vtilitatem dicimus, vt honeſta faciamus, vt cùm Opiteoginis conſilium dabatur c, ne ſe hoſtibus dederent, quanquam perituri eſſent ni ſe dediſſent. Nec etiam omnia vtilia expedit ſuadere aut ſequi, ſi vtilius ſit & niſi honeſtum. Addit Quintilia. d tria eſſe in ſuaſoriis ſeu in conſiliis expectanda: quid ſit de quo deliberetur: qui ſint qui deliberent: quis ſit qui ſuadeat. Rem de qua deliberatur, certum eſſe fieri, aut non poſſe.

Si incertum, inſiſtendum, aut in qualitate, aut in coniectura. Conſultari autem omnia, aut propter ipſa, aut propter aliud vt, an Romani Fabios dedant Gallis bellum minitantibus? partes ſuadendi, honeſtum, vtile, ſub quo putant neceſſarium & poſſibile: ad quæ, fas iuſtum, pium, magnum, facilè, æquum referantur: quæ tamen in omnem conſultationem non cadant. addit alia plura, quæ videnda ſunt conſulentibus.

11 Quintò iudicium conſilij pertinentis ad vtilitatem reipublicæ erit, ſi illud principaliter vtilitatem. & ſalutem eius reſpiciat, & per conſequentiam ad vtilitatem ſingulorum pertineat: an verò ad vtilitatem principaliter priuatorum. Totius enim iuris duæ ſunt præcipuæ, & generales poſitiones, publicum & priuatum. e Semper autem in concurſu publicum præferendum priuato. Expendet autem princeps, quomodo publico conſuli poſſit ſine detrimento priuati cuiuſquam: nam & ſingulorum, vt publici, curam gerit, vt &

A Deus Rex regum, prouidentiam ſuam extendit & curam, vſque ad minimum capillum, & ad paſſeres ſingulares. f

Et ſi agatur de commodo publico ſtatuendo cum incommodo priuati, certe non eſt lædendus priuatus, vt commodum maius accedat publico: quia priuatus certat de damno euitando, reſpublica de lucro captando, contra ius gentium, quo diſtributa ſunt dominia rerū ſuarum liberè. g vel ſi magnum commune commodum dicatur reipublicæ, ex re priuati, tunc pretio et dato indemnis efficiendus. ac ſi concurrat vt reſpublica lædatur, ſi non cum priuati etiam damno iuuetur: tunc præferendum quod pluribus prodeſſe poteſt. h Et quia priuatim quidem nemo poteſt rebus lætis vti, vt non idem cum republica corruente pereat: at reſpublica, ſi proſpero ſucceſſu vtatur, etiam priuatorum omnium poteſt calamitates ſubleuare. i

B 12 Hic portò commodum publicum non intelligimus, commodū ſolius principis. nam princeps propriam etiam vtilitatem contemnere debet, vt publicæ rei conſulat, & in hoc ipſo legitimus & bonus dicitur princeps cùm pro republica quam curandam, & adminiſtrandam ſuſceperit, non tantùm bona propria, ſed etiam propriam vitam exponere debeat: bonus enim paſtor, cui aſſimilantur reges paſtores populorum, animam ſuam dat pro ouibus ſuis. k vt cōtra, tyrannorum proprium eſt, & ſignum, omnia quæ in republica agunt, potiſſimùm ad ſuam vtilitatem, honorem, gloriam, ſeu ambitionem, aut lucrum agere: vnde euadunt populis odioſi meritò, vt pro paſtoribus facti lupi rapaces.

Suas iniurias non populi vindicāt, cùm tamen C boni paſtoris, & principis eſt, quodammodo ſui ipſius curam negligere, proprias iniurias contemnere, & remittere, l & quæ ad populum pertinent vindicare. Facit exemplum conſtantiæ mirificæ legatorum Tarētum miſſorum à Romanis, ad res repetēdas: qui cùm grauiſſimas ibi iniurias accepiſſent, vnus etiam vrina reſperſus eſſet, in theatrum, vt erat conſuetudo Græciæ, introducti, legationem quibus acceperant verbis, peregerunt: de his quæ paſſi erant, quæſti non ſunt, ne quid vltra ac mandatum eſſet, loquerentur m.

a L. ius autem. 10. § 1 de iuſt. & iure. lib. 1. P. tit. 2. § iuris præcepta. 10 tit. apud Iuſtinia. & in procem. lib. decretalium: nos de his præceptis lib. 1. præludiorum optimi iuris conſul. per 45. capita. b lib. 3. inſtit. c. 8. c apud Liu. lib. 4. deca. 3. & Florū li. 100. epitom. d prædicto lo. e L. 1 § huius ſtudij. de iuſtit. & iure. § iuris præcepta. tit. in inſt. Iuſtin.

f Mat. c. 10. v. 29. g Lex hoc iure. de iuſtit. & iur. l. de his qui ſui, vel alie. iur. h L. vtilitas. p de princip. lib. 21. c. 4. 63. l. actione, §. Labeo. pro ſocio. P. c. 13 ſcias fautei 7 q. 1. i vt dicebat Pompeius apud Dionem lib. 38. hiſtoriæ Rom. k Iohannis c. x verſ. 11. Cãn 9 in ſcripturis 8. q. 1. l l. vnica. ſi quis imperatori male dix. l. 9. C. 1. 7. gloſ. in c. placuit, vt nemini. 12. ad ver. propter 7 q. 1. c. quicunque 2. 13 q. 4. ex concilio Bracarem. 3. c. 8 m Vale. Max. l. 2. c. 2 Liu. li. 12. Lucius Flor. l. 2. c. 2. Romat.

DE REPVBLICA

ſiue,

De interitu regnorum per diuiſionem principatuum.

LIBER XXV.

CAPVT VNICVM.

INTER ſpecies interitus regnorum eſt, quando vnius principatus diuiſio fit; dignitates namque regiæ & aliorum præcipuorū principatuū, diuiſionem non recipiunt. Et ſi reipſa ab initio pacifica fiat regni diuiſio, tamen ſi conſortes pro indiuiduo, ſint non poſſunt ſe compati, imperare, & conſilium cum alio neceſſario inire: propter hominum ad diſſentiēdum facilitatem, & varias hominum voluntates.

Si diuiſio etiam rerum inæqualis eſt, & mutatus ita principatus erit, neque vicinum ſe maiorem princeps pati poteſt ſine cōtrouerſia; & vt ait Lucanus lib. 1.

Nulla fides regni ſocijs, omniſque poteſtas,
Impatiens conſortis erit.

a. Quare diuiſio, ſiue ſpontanea ſit ſiue coacta, ſemper habet quamdam ſpeciem diſcordiæ, ſi nō præſentis ſaltem futuræ: cum diuiſio ad inuidiam

perue

peruenerit. deſolationem [illegible] ruinam minatur, iuxta dictum Domini, *regnum in ſe diuiſum deſolabitur. &c.*[a] Contingit & plerumque, imò fere ſemper, cum hac diuiſione diminutio virium, & rixarum aut bellorum magna occaſio. vel expoſitio diuiſi in prædam vicinis principibus, qui vnitum regnum inuadere nec auſi erãt, nec cogitarant unquam; virtus quippe vnita maior eſt ſeipſa diſperſa.

3 Sic Alexandro Macedonum rege defuncto, regnum eius in quatuor partes diuiſum eſt, & totidem principatus, in Babilonicũ, Macedonicum, Aſiaticum, & ægyptiacum, ſecundum Cyrillum Hieroſolym. Regnum Macedoniæ Antipater, & Græciam quoque inuaſit, vt tradit Q. Curtius:[a] data Ptolomæo Ægyptus, & Africæ & Arabiæ pars: Syria Laomedonti Mitylenæo: Cilicia Philotæ & Ilyria: Media maior, Atropato. Minor Alcetæ fratri Perdiccæ: Sugiana gẽs Sino: Phrygia maior Antigono: Licia & Pamphylia Leatcho: aliæque aliis regiones. Quæ diuiſio, vt tradit Iuſtinus[b], cum veluti fatale munus ſingulis cõtigiſſet, ita magna incrementorum materia plurimis fuit. Siquidem non magno poſt tempore quaſi regna non præfecturas diuiſiſſent, ſic reges ex præfectis facti, magnas opes non ſibi tantum parauerunt, ſed & poſteris reliquerunt, verùm non ſine ſanguine iuxta vaticinium Alexandri morituri; qui, vt eſt apud eundem Iuſtinum[c], amicos circunſtantes alloquutus dixit, illud ſe ſcire vaticinarique ſe, ac pene oculis videre, quantum certaminis eſſet in tura Macedonia in eligendo ſibi rege poſt eius mortem, quantiſque cædibus, quo cruore mortuo ſibi eſſet parentatura. Et Quintus Curtius,[d] Sobolem Antipatri ſucceſſiſſe ei in regno tradit interfectis omnibus quicunque Alexãdrum etiam longinqua cognatione contigerant. Is autem erat Antipater, quem Curtius & Iuſtinus[e] referunt, procuraſſe venenum porrigi per Iollam filium Alexandro, ex quo interiit.

In primo libro Machabæorum[f] refertur, Alexandrum ante mortem regnũ diuiſiſſe inter ſuos nobiles, & poſt mortem eius omnes ſibi impoſuiſſe diademata, & filiis eorum annis multis, & multiplicata fuiſſe mala in terra.

4 Se ſeparatunt a Ruboamo filio Salomonis 10. tribus, vnde tot bella in populo Hebr. & dignitas tranſlata ex maiori parte ad exttaneos.

5 Tranſlatum fuit regnum Iudæ a progenie Machabæorum, ad Herodem Aſcalonitam alienigenam, quando poſt mortem Ariſtobuli & Alexandri Iannis fratris eius, regnum venit in contentionem filiorum: qui cùm de imperio diſceptarent, dederunt occaſionem Romanis illud occupandi, qui poſt multas clades conceſſerunt Herodi, vt ſcribit etiam Strabo,[g] & habetur latius in li. Regum Iſrael: ſecundi templi.

6 Seleuci & Antiochi diſcordia fratrum dum ſibi inuicem eripere volebant regnum Macedonicum, omittentes perſequi defectores, dederunt Arſaci principi latronum occaſionem cum prædonum manu, occupandi Perſarum imperium[h].

7 Romanorum imperium cum diuiſione cœpit maieſtatem ſuam imminuere, vnde aquila inſigne eius cœpit ſub vno corpore primùm habere duo capita: demum & ipſum corpus omnino diuiſit. Imperij primum duæ ſedes, vna Romæ occidentalis partis: alia orientalis, Bizantij, quæ & Conſtantinopolis ab auctore & amplificatore ſuo Conſtantino Auguſto orientis Roma latina, olim Romani imperij regia & caput, poſtea eius prærogatiua facta Roma ſeconda, noua dicta Cõſtantinopolis a Cõſtãtino magno. ante Bizantium [i]. Sic *νέαν ῥώμην* vocat Conſtantinopolim Zonaras,[k] & omnes fere qui de diuiſione prima aquilæ loquuntur, ſic aſſerunt. Verum ego arbitror ante Conſtantinum 1. vel magnum, imperij adminiſtrationem diuiſam, & antea Romam vidiſſe in vno corpore duo tria vel plura capita appoſita. à tempore Antonini philoſophi Cæſaris, qui an. Dom. 163. eſt poſt Antoninum Pium electus 17. à Iulio Cæſare Romanorum imperator; quippe in initio imperij collegam creauit fratrem Lucium verum, ac tum primum, regnare duo Auguſti cœperunt æquo iure, cum antea tantum vnus ſolus imperaret[l]: fuerunt & poſtea Saturnius in oriente, & Bonoſus in occidente Cæſares interfecti. teſte Sabell. Opilius Macrinus cum filio Diadumeno regnarunt.[m] Marcus Iulius Phillippus, cum filio Caio Iulio Saturnino:[n] Valerianus, cũ filio Gallieno.[o] Diocletianus Dalmata, creauit collegam imperij, & Auguſtum Maximianum, & Conſtantium, & Galerium Maximianum, cognomento Armentanum, Cæſares: Quo & tempore Carraſio in Gallijs; Achilleus apud Ægyptum; Iulianus in Italia imperatores effecti, diuerſo exitu perierc. itẽm antè proximè Carus cum duobus filiis, Carino, & Numeriano, vt eſt apud Euſebium, Flauium, Vopiſcum, Aurelium, & alios dominabantur maxime Diocletianus in Oriente, Maximianus Herculius in occidente. Et cùm illi vnà ſe abdicaſſent imperio ſponte, Galerius & Conſtantius Auguſti, primùm Romanum imperium in duas partes determinarunt: Galerius Maximianus Ilyrcum, Aſiam, & Orientem: Conſtantius Italiam, Africam, & Gallias obtinuit. Sed Conſtantius vir tranquilliſſimus, Gallia tantum Hiſpaniáque contentus, Galerio in cæteris partibus ceſſit. Galerius duos Cæſares legit, Maximum, quem in Oriente conſtituit, & Seuerum cui permiſit Italiam: ipſe in Illyrico conſtitutus. Conſtantius verò Auguſtus ſummæ manſuetudinis & ciuilitatis, in Britannia mortem obiit: qui Conſtantinum filium ex concubina Helena creatum, Galliarum imperatorem reliquit annu ab vrbe condita 1061. vt iiſdem verbis recenſet Oroſius[p] ab hoc tempore [illegible] Conſtantinus, qui & Magnus dictus, Cæſar effectus, Licinius, Alexander. Valens & alij inter quos & regiones, regna & imperia diuiſa, vt [illegible] Euſeb.[q] & primũ & Conſtantinus magnus Occidentis imperator, Licinius Orientis, dehinc ſolus vtriuſque remanſit Conſtantinus imperij princeps.[r]

8 Tradit Zozimus, tunc Conſtantinum ceſſiſſe Romam, & Conſtantinopolim maieſtatem imperij tranſtuliſſe: quòd ſe Romanis inuiſum ſciret ob mutatam religionem: ceſſio hæc facta eccleſiæ in perſona Silueſtri primi, S. Pont. & imperij terreni ſedes tranſlata eſt Conſtantinopolim: vt regnũ eccleſiæ à Daniele prædictum, Romæ haberet ſedem. Quare mox Occidentis Cæſares, Conſtans & cæteri qui per aliquot ſecula imperium eius ſunt aſſecuti, Roma ſemper [illegible] & imperij Occidentalis ſedem alibi locarunt, vt Mediolani, Rauennæ, & in allhis prouincijs in Francia, Germaniaque Conſtantinus Heraclij [illegible] Michael, & alij qui eam voluerũt ſedem [illegible] referre, id aſſequi potuerunt. Quanquam [illegible] dam aſſerant Arcadium & Honorium fi[illegible] Theodoſij à patre conſortes imperij factos, [illegible] m Conſtantinopoli, hunc Romæ imperaſſe, & alios quoque, ſed

Margin notes:
[a] Marc. 3. Luc. 11. Mat. 12.
[a] In hoc libro.
[b] libro 13.
[c] libro 12.
[d] In fine 10.
[e] Prædictis locis.
[f] c. 1. v. 6. & ſeq.
[g] 16. geograp.
[h] Iuſtinus li. 41.
[i] [illegible] nomine ceſſante. [k] de ſacroſ. Eccleſ. C. l. 1. § ſed & ſi quę leges. C. de vetere iure enucleand. l. ſin. in quib. cauſ. p. [illegible] & alij conci. Chalced. [illegible]
[l] Secundũ Iul. Capitol. [illegible] in [illegible] Antonino. Oroſ. [illegible] 8. [m] Herod. in 5. [n] Eutrop. li. [illegible] [o] Oroſ. li. [illegible]
[p] li. 7. hiſtoria c. 27.
[q] lib. 8. c. 15. & 16.
[r] [illegible] hiſtor. [illegible] 9. [illegible] lib. 9. [illegible] Oroſ. li. 7. c. 18 [illegible] Oro. [illegible] 7.

ſed non diu Romæ ſedem habuiſſe. Diuiſum tamen imperium in orientale & occidentale Conſtanti, ſed nunquam aut vix, aut paruo tempore ſine pugna & inuidia. Vt etiam poſt mortẽ Conſtantini magni, Conſtantius filius in oriente præſidens, Conſtantinum fratrem in occidente, regnantem oppreſſerit.

Quod & in ſequentibus poſtea Cæſaribus cõpertum eſt, qui mutuis ambitionibus impulſi, imperium in multas partes lacerarunt, vt poſtea penè vtrumque & orientale & occidentale perierit. Vandali, Gothi, Agareni, inter diſſidentes superuenerunt tum ad prædam, tum ad auxilium factionum, & expulſis antiquis titulis, & poſſeſſoribus, & in Oriente & in Occidente nouos principatus nouáſque leges inuexerunt, vt Romani imperij nunc velut vmbra tantùm nobis ſuperſit, longè valdéque diſtãs à ſplendore quo omnibus antea præſtabat.

Aditum nouis principatibus cum factionibus attulerunt quoque facilè ſchiſmata ex hæreſibus diſſeminata, quibus oriẽtales imperatores etiam infecti, meruerunt iure imperij Romani priuari. tranſlatúmq; fuit ius hoc Occidentalis partis in Francos, & poſt multas occidentis à Barbaris incurſiones Saxonum, Vandalorum, Herulorum, Gothorum, Zeno imperator Theodoricum Gothorum regem, ad occidentis regnum vocauit.

8 Et labente imperio, Anaſtaſius apud Conſtantinopolim imperator Clodoueo Francorum regi, Bractæum pallium cum curruli diademate & purpura, in Gallias miſit, & imperij partem illam occidentis obtulit, vt teſtatur Procopius. ſubinde exemplo Anaſtaſij, cùm oriẽtales imperatores patum fidei ſubuenirent, Pipinum, qui inter Francos arte militari pollebat, poſtea Carolum filium eius magnum dictum, ad apicem imperij occidentalis Summi Pontifices extulerunt, vt ſcribit Eghinartus Caroli Magni Notarius. Fuit is Clodoueus primus rex, vel dux Frãcorum, qui baptiſmum ſuſcepit Chriſtianus à B. Remigio Rhemenſi archiepiſcopo, qui ei Ludouici nomen impoſuit, vt ſcribit Gregorius Turonẽſ.[a]

Poſtquam Romani quieuerunt à bellis erga exteras gentes, & victores de ferociſſimis gentibus triumphum reportarunt, in ſeipſos manus atque arma conuerterunt, & bellis ciuilibus, & ſeditionibus ſe mutuò inuadentes, ſuis propriis viribus corruerunt, & in imperio tumultuantes, vinculum pacis ſoluentes, præbuerunt occaſionem lacerandi imperium.

Et quemadmodum habetur apud Danielem, de quatuor monarchiis,[b] Romanorum quartum regnum maius omnibus præcedẽtibus fuit, quod ab initio ſui principatus, ſicut ferrum conterit, & comminuit omnia, & domat; ſic hoc contriuit, & comminuit atque domuit omnia penè mundi regna. Nouiſſimo verò tempore regnum illud quod in tibiis ſuis ferreis diutiſſimè, & firmiſſimè ſine aliqua laſſitudine ſteterat, tandem ferro fortitudinis ſuæ commixto cum teſta humanæ fœlicitatis, ex alto dominationis ſuæ gradu, cum fragore terribili collabi cœpit. Sic Perſæ illud inuaſerunt, & dilacerarunt: & Franci, Germani, & Aquilonares illæ nationes, Gepidæ, Turcæ, Alani, Bulgari, Arabes, accepta lege Mahometica, ab imperio defecerunt, Damaſcum, & Ægyptum occuparũt, Sarraceni Hieroſolymam, vt ait Guilielm. Tyrius.[c] item Africam.[d] Rhodum, & inſulas vicinas.[e]

a l. 2. hiſt. Franc. ca. 30. & 31.

b Daniel. c. 7.

c l. 1. hiſt. ſacræ ca.

d Sigib.

e Sabell. Ennead. 8. lib. 8.

10 In annalibus Caroli, Pipini, Caroli Magni, & Ludouici, factis à quodam, vt perhibetur, aſtrologo prædicti Ludouici familiari, legitur in anno 801. in die natali Domini, in miſſarum ſolemnibus Leonem Summum Pontificem impoſuiſſe coronam Imperij Carolo Magno, qui eum eiectum in ſedem reſtituerat, & acclamatũ à populo, Carolo Auguſto à Deo coronato, magno, & pacifico imperatori, Romanorũ vita, & victoria.

Et poſt has laudes, vt loquitur, à Pontifice more antiquorum adoratũ, ac deinde omiſſo patritij nomine Imperatorem, & Auguſtum appellatum.

Item quòd anno octingenteſimo Nicephorus imperator Græcorum, miſit ad Carolum imperatorem legatum, ad pacem conſtituendam inter eos. Et anno octingenteſimo decimo ſecundo Michaelem generum eius, eo mortuo alios legatos miſiſſe qui confirmarent pacem, & ſcriptum pacis, ſuſcipientes eum ſalutarẽt more ſuo & lingua Carolum Imperatorem & βασιλέα, regem, quòd & pactum ruſum cõfirmatum mortuo Carolo, inter Ludouicum filium & Leonem Imperatorem qui ſucceſſit Michaeli, anno 814. tradit.

Ex quibus omnibus duo ſuperſunt colligenda, quod & diuiſio imperij facta eſt conſentientibus principibus. & inuitis: & quòd poſt illam generalem diuiſionem, ſequutæ ſunt ſpeciales: & verum illud comprobatum eſt, regnum in ſe diuiſum deſolabitur.

11 Poſſemus cauſas & initia diuiſionum, plures illis coniungere, vnde quidam ſibi ius electionis attribuerunt & vindicarunt: ſed quemadmodum tempus, vis, vſurpatio, omnia imperia mutarunt, ſic quoque mirum nõ eſt ſi mutatæ leges fuerunt ſucceſſionis, electionis, finium, regnorum, & principatuum.

Quando corruptio vnius naturalis corporis, ſit generatio alterius, mutatur forma quæ dat eſſe rei, vt res alia videatur, nec prioris remanent vix veſtigia, & ne longe abeamus ab imperio Romano, legimus apud Gratianum[f] ex diuiſione facta per Conſtantinum magnum, Summum Pontificem, qui etiam potiſſimum animarũ & ſpiritualium rerum à Deo tantùm commiſſa erat, quive ad Conſtantini magni vſque tempora regimen eccleſiæ tantùm curabat vniuerſalis, longe a faſtu humano & ambitione ſeculari, donatum fuiſſe corona & dignitate regia in vrbe Romana, & in Italia, & in partibus Occidentis. Sic enim concepit donationem.

Beato Sylueſtro patri noſtro, Sũmo Pontifici, & vniuerſalis vrbis Romæ Papæ, & omnibus eius ſucceſſoribus Pontificibus qui vſque in finem mundi in ſede beati Petri erunt ſeſſuri, de præſenti contradedimus palatium imperij noſtri Lateranenſe, deinde diadema, videlicet coronam capitis noſtri, ſimúlque Phrygium (id eſt mitram) nec non etiam ſuper humerale, videlicet lorum quod imperiale circundare ſolet collum: Verum etiam & tunicam purpuream, atque tunicam coccineam, & omnia imperialia indumenta, & dignitatem imperialium præſidentium equitum, conferentes etiam & imperialia ſceptra, ſimulque cuncta ſigna atque banda, & diuerſa imperialia ornamenta, & omnem proceſſionem imperialis culminis, & gloriam poteſtatis noſtræ. Addit etiam clericis reuerẽdiſſimis eius) qui hodie Cardinales dicti) culmen, ſingularem potentiam, dignitatem, & præcellentiam ſui ſenatus: efficit patritios & conſules, & dignitatibus aliis eos donauit imperialibus, vt poſſent vti manipulis, & linteaminibus, id eſt candidiſſimo colore, decurare equos,

f In capite 13 & 14. vtrumque incipit Conſtantinus & vtrumque palea eſt ſub 95. diſtinct.

A eqnos,&ita eqoitare paribus inquam inſignibus, quibus ſenatus eius vtebatur: vti quoque calceamentis cum vdonibus, id eſt, candido linteo illuſtratis. Et quia, inquit Conſtantinus, ibidem, beatiſſimus ipſe Papa ſuper coronam clericatus quam gerit ad gloriam beati Petri, omnino ipſe ex auro non eſt paſſus vti corona: nos Phrygium candido nitore ſplendidum, reſurrectionem Dominicam deſignans, eius ſacratiſſimo vertici manibus noſtris impoſuimus, & tenentes frænum equi ipſius pro reuerentia beati Petri, ſtratoris officium illi exhibuimus, ſtatuentes eodem Phrygio omnes eius ſucceſſores ſingulariter vti, in proceſſionibus, ad mutationem imperij noſtri.a

a quæ omnia, & alia plura, poſita in d. cap. Conſtantinus 14. ſumpta ſunt partim ex edicto Conſtantini, quod eſt poſt concilium Neoceſarienſe, ex Anſelmo li. 4. c. 32. e x luo. parte 5. 49. Panormit. l. 4. c. 1. & ex geſtis ſanctis Syluestri.

12 Sunt qui contendant illam donationem, & tranſlationem imperij, vel poteſtatis Romanæ, & occidentalis ſedis fieri nõ potuiſſe in fauorem prælatorum eccleſiæ; quia ſecularibus abrenunciarunt: & quod de imperij iure Conſtantinum B diſponere non potuiſſe exiſtiment. Sunt alij, qui negant etiam eam donationem factam fuiſſe. Sũt qui illis reſiſtant, & reſpondeant: ſed inſtitutum noſtrum non eſt de his arbitrium ferre: ſufficit ſi iudicauerimus, poſt primam ex conſenſu Cæſarum, diuiſionem adminiſtrationis imperij: & poſt ſchiſmata, hanc quoque tempore Conſtantini, ſecundùm ea quæ tradidimus, factam fuiſſe ſeparationem: poſtquam etiam aliæ ſequutæ fuerunt, quæ imperiũ deſtruxerunt Romanum, remanente vix nominè. Viſum etiam aliquibus, Summus Pontifex ceſſiſſe huic dignitati ſibi conceſſæ, nominando imperatorem Carolum Magnum, & ſubinde eius ſucceſſores: niſi & de gladio, & exercitio eius materiali, data fuerit tantùm poteſtas, vt non mirum ſit, ſi ſummi pontifices retinuerint ſibi poteſtatem coronationis imperatorum, aut ſi in eos habeant ius confirmandæ, vel approbandæ C electionis, inunctionis, & coronationis, iuxta ca. venerabilem. 34 de electio.

13 Contigit paulò poſt tranſlatum imperium occidentis, in Carolum Magnum, adhuc declinatio maior imperij, in eius perſona in qua ſtabilitum videbatur: non ſecus quàm regnum Francorum. Siquidem depoſito Childerico, illud trãſlatum ferè iiſdem temporibus erat in Pipinum patrẽ Caroli Magni, qui erat maior domus Childerici, qui fuit vltimus ex gente Merouingorum, de qua Franci reges ſibi creare ſoliti erant, vt ait Eginhartus. b

b in principio lib. de vita Caroli magni.

Nam tùm primùm cœpit diuidi imperium, & regnum per Carolum Magnum viuentem in tres partes, anno Domini 806. quarum vnam ſibi retinuit, duas alias Pipino, & Ludouico, filiis relinquens, ex omnium Procerum conſenſu, & Leonis Summi Pontificis, vt habetur in dictis annali- D bus aſtrologi familiaris Ludouici. fecitque poſtea conſortem imperij filium Ludouicum Aquitaniæ regem. anno Domini 813. à venato Aquiſgranum reuerſus coronam illi imponens, Bernardúmq; nepotem ſuum ex Pipino filio Italiæ præfecit, & regem appellari iuſſit.

Rurſum idem Ludouicus anno 821. in conuentu Nouiomagi habito, conſtitutam annis ſuperioribus, atque conſcriptam inter filios ſuos regni partitionem, recenſuit, ac iuramentis optimatum, qui tunc adeſſe poterant, confirmauit. ex qua dehinc diuiſiones, coniurationes in ipſum Ludouicum patrẽ, & bella inter filios orta quamplurima, vt habetur in dictis annalibus.

14 Poſt multa deinceps bella inter patrem Ludouicum, & filios, imperij proceres eò rem deduxerunt, vt Ebbo ſiue Ibbo Remenſis Archiepiſcopus, & quidam alij tam epiſcopi quam principes, Ludouico abrogarent imperium & Lotharium ac Pipinum Cæſares deſignarent, vxoris Iudith prætendentes libidinem & tyrannidem, & mariti conniuentiam: & ideò illam in monaſterium ſublegarũt, & ipſum Ludouicũ in Monaſterium D. Medardi. vbi per biennium fuit, donec fuit per principes cum vxore imperio reſtitutus: expertus vindictam diuinam forſan, quòd auus Pipinus curauerat Childericum monaſterio detrudi & regno priuari.

15 Subinde reſtitutione facta, ſecuta anno 839. ſecũdum dictos annales, Sigibertum & alios, imperij alia diuiſio & conſtituta Tetrarchia, vt Ludouicus pater Germaniam, & ex filiis, Carolus Franciam, Lotharius Italiam teneret cum Impe- B rio & prouinciis, quæ inter Rhenum, & Moſellam flumina, ad veteres Mediomatrices & Treuiros pertinent: quæ pars Lotharingia dicta eſt, diſtinguens eam partem quæ regnum orientale, & eam quæ occidentale dictum eſt. Ita Lotharium primogenitum, Ludouicus Italiæ regem Imperijque conſortem fecit: Pipinum ſecundò natum. Aquitaniæ regem: & Ludouicum iuniorem, Bauariæ c.

c Vt legitur in dictis antiquis Annalibus Ludouici, apud Paulum Aemilium in 3. Blondum lib. deca. 2. Crantium lib. 2. c. 24.

Quæ rurſum diuiſio, quamuis optimatum imperij ſacramentis eſſet confirmata, mortuo patre cruentas ſtrages & maxima bella peperit d. Eoque tempore Gallia, quæ Francia nunc, ſeparata à cõmunione fuit, & fuit, & conceſſa Carolo Caluo vt ait Sigebert. Fuerunt & poſtea ſucceſſu temporum, plura ex imperij ditione diuiſa, & Aquilæ multæ plumæ euulſæ ſunt, vt nec eius pulchritudo aut robur ſit æqualis aut par temporibus an- C tiquis. Tempus enim eſt quo creſcunt, & intumeſcunt, & ad periodum perueniunt ſuæ magnitudinis, monarchiæ, ad quam dum peruenerint, vel repentè vel paulatim concidunt, vel deſcendunt.

d Vt notat Gaguinus l. 4.

16 Vt poſtquam Alexander Magnus, euerſo Perſarum imperio, Orientem ſub iugum miſit, Monarchiam Perſarum Græca excepit. Sed eo Babilone vel veneno vel crapula ſublato, duces eius primum partiti ſunt inter ſe prouinciarum gubernationes. & breui dehinc tempore ſibi aſſeruerunt, & in regna monarchiam illam multis miſeriis & cladibus populorum compoſitam, diuidentes, fœdiſſimè lacerarunt. Et Ptolomæus Lagi filius Ægyptum: Antigonus Aſiam minorem: Lyſimachus Helleſpontum & Thraciam: Seleucus Aſiam maiorem, ſiue Syriam & Babyloniam, Arideus, & Antipater, Macedoniam obtinuère. vt liquet ex Iuſtino, Appiano & aliis. Sed neque iſti diu ſubſiſtere potuerunt in poteſtate ita diuiſi.

17 Micipſa rex Numidarum, putans conſeruandũ iri facilius regnum, ſi Iugurtham ſpurium ex fratre adoptaret, & conſortem regni faceret: inſtituit eum hæredem vnà cũ liberis ſuis Adherbale & Hiempſale: verùm ſtatim eo mortuo in diuiſionem ventum eſt: ex diuiſione in contentionem honoris: inde in ambitionem regnandi; & ita Iugurtha vno Hiempſale negato, alium Adherbalem expulit, vt ſolus potiretur imperio: hincque ſecuta ſunt illa crudeliſſima bella cum Romanis, de quibus Salluſtius e. Socium non patitur regnum, etſi ab initio concors videatur, tamen ambitio infirmiorem vi, vel dolo ſubmonet, vt ſolus vnus regnare poſſit.

e lib. de bello Iugurthino.

18 Ali

18 Aliquando Eteocles & Polinices, Oedipi filij, de regno pacti ſunt, vt alternis annis adminiſtrarent: At Eteocles, cui ſorte primus obtigerat annus, exacto anno recuſauit fratri regni vices tradere. Quare Polynices in Adraſti ditionem Argos profugit, & ab eodem in generum adſcitus, Thebanis bellum intulit: ſed mutuis cum fratre vulneribus cecidit, tantóque odio inter ſe certarũt, vt & regnum perdiderint, nec ipſi etiam per mortem recõciliari potuerint: in rogum enim impoſiti, vtriuſque flamma ab inuicem ſe ſeparauit diſcors.

19 Procles & Euriſtenes, Ariſtodemi regis Lacedæmoniorum filij gemini, corpore ſimul nati, voluntate valde diſſiti, tantopere pro regno contenderunt, vt odium illorum in poſteros magno cum Lacedæmoniorum malo deriuatum ſit. Nam ex his duæ familiæ regię æmulæ natæ ſunt a, ſicque ex regno facta eſt ariſtocratia.

a Pauſanias in Laconicis.

20 Ariſtobulus & Hircanus, Alexandri regis Iudæorum filij, poſt mortem matris de regno cõtendentes, ſua contentione effecerunt, vt Pompeius Hieroſolymam vrbem expugnatam, libertate ſua priuarit, & regnum tributarium fecerit, illud concedendo Hircano b.

b Ioſeph.li.14. antiqui.

Antiochi & Seleuci: Grypi & Cyziceni fratres, quia ſecũdarij eſſe non didicerant fratrum, A ſed purpuræ & diademati inhiabãt, multis ſemetipſos, multis Aſiam cumularunt calamitatibus c.

c Plutar. de pietate erga fratres.

21 Herodes rex Iudææ, ſub quo natus eſt Chriſtus, quatuor reliquit filios, qui regnum diuiſerunt in quatuor partes: & ita ex regno nata tetrarchia. Archelaus Iudææ princeps conſtitutus, Herodi alteri filio Galilæa attributa, Philippo Iturea & Traconitidis regio, Lyſaniæ Abylene obtigit, vt tradit Nicephorus Callixtus d. Latiùs tamen & cauſam explanat Ioſephus e. cùm enim inter fratres contenderetur de regno patris Herodis, propter teſtamenta illius, & indignitatem Archelai, quòd antequam à Cęſare permitteretur regnum ſibi vſurpaſſet: Cæſar auditis contentionibus, mediam regni partem ſub Ethnarchiæ nomine Archelao dedit: reliquam verò partem, in duas tetrarchias diuiſit, duobúſque aliis Herodis filiis attribuit, vnam Philippo, alteram Antippæ, B qui cum Archelao de regno certauerat. Ethnarchia verò ſuſcepta, Archelaus, Iudæis & Samarienſibus crudeliter abuſus, nono principatus ſui anno pulſus eſt à Cæſare Viennam in exilium Galliæ ciuitatem, patrimonium verò fiſco Cæſaris adiudicatum f. Sicque Ethnarchia Archelai in prouinciam redacta; reliqui, id eſt Philippus & Herodes, qui cognominabatur Antip-s, tetrarchias ſuas regebant g.

d Li. 2.
e Lib. 2. de bello Iudaico. c. 4. & li. 17. de antiquit. c. 27.
f Ioſeph. li. 2. de bello Iudaico c. 6. & de antiquit. lib. 17. ca. 17.
g Idem Ioſephus lib. 2. de bello Iudaico. c. 8 & lib. 18. de antiquit. c. 9.

DE REPVBLICA

ſiue,

De modis quibus quis deſinit principatum gerere.

LIBER XXVI.

De iis qui ſponte ſe abdicarunt principatu. Et de cauſis quæ illos ad id impulerint.

CAPVT PRIMVM.

Hactanvs dictũ eſt de mutatione, transformatione, & interitu rerum publicarum, de cauſis mutationum, & de remediis quibus vel proſpici, vel ſubueniri poſſit. Dicamus nunc quomodo ſtante ſtatu reipublicæ vel principatus, mutentur, expellantur, intereant principes & rectores earundem, & de cauſis. Coniicimus autem hanc tractationem in tria capita. Nam dicemus hæc accidere, vel quòd ipſi ſponte deponant adminiſtrationem & poteſtatem: vel quòd inuiti expellantur: vel quòd morte locum relinquant, vel naturali vel violenta.

2 Videamus primùm de illis qui propria voluntate ſe principatu abdicarunt, & de cauſis cur depoſuerint ſponte poteſtatem, quæ & variæ ſunt prout hominum affectiones variæ quoque. Quidam minime ambitioſi, nihilominus honoribus & meritis clari, tandem ſatiati gloria, reliquo vitæ tempore magis elegerunt priuatam vitam, eámque quietam agere, quam adhuc in faſtu & ſolio inanem adhuc ſuperbiam ſuſtinere; C quibus autem rationibus moti fuerint, non ſemper fecerunt notum, aliquando tamen cauſam indicarunt.

3 Timoleon Corinthius, poſt multas victorias, tot tantiſque abundans opibus, vt facilè inuitis imperare poſſet, cui ob ſingularem amorem Sicolorum nullo recuſante regnum oblatum erat & conceſſum, maluit ſe diligi quàm metui: & cùm primum potuit imperium depoſuit, & priuatim Syracuſis, quod reliquum ei vitæ fuit, vixit. Probus in eius vita eum ſapienter ſibi proſpexiſſe ait, aliorum exemplo & oppreſſione adductum. Nam, vt ait Plinius h, quàm multos accépta afflixere imperia: quàm multos bona perdidere, & vltimis merſere ſuppliciis! Ita Ælius voluit imperium deponere, & ad priuatam vitam redire i.

h Plin. lib. 7. c. 40.
i Iulius Capitol. in Aelio pertinace.

4 Et Tacitus ſenator, cùm rumor emerſiſſet D illum Imperatorem eſſe faciendum, diſceſſit, atque in Baiano duobus menſibus fuit: & hinc deductus, ſenatuſconſulto tanquam priuatus interfuit, ex quo Imperator fuit k.

k Flauius Vopiſcus, in Tacito.

5 Diocletianus & Maximianus ob perturbationes animi vel ob defectum ætatis, vno die, hic Mediolani, ille Nicomediæ, vltrò purpura depoſita, imperio ſe abdicarunt, l renunciato imperio generibus ſuis. Sũt qui dixerint eos per inſaniam,

l Oroſius lib. 7. c. 17.

& furorem imperiũ abieciſſe aduerſus Chriſtum, quòd ob conſtantiam martyrum, nomen illius extirpare, & tollere non potuiſſent a.

a Niceph. Calix. lib. 7 hiſtoriæ eccleſiaſticæ c. 10.

6 Cadmus cùm tyrannidem Coorum à patre Scyteo accepiſſet, ſatis validam, nullo aduerſo caſu, ſed ob iuſtitiam, ſua ſponte in media ciuitate depoſuit, atque in Siciliam abiit: vbi vnà cum Samiis vrbem Zanclam, quæ poſtea dicta Meſſana, incoluit. b Timoleon noluit iuſtè nouam tyrannidem inſtituere: hic Cadmus inſtitutam, noluit iniuſtè retinere. Et ita plures magnifici, & non ſatis laudati viri, nauata ſtrenuè opera pro republica, accepta ſumma poteſtate, cum poſſent armati inuitis, & volentibus plerúmque populis imperium ſibi, & ſuis retinere: iuſtitia præſtantiſſima vſi, ſe imperio ſponte abdicarunt.

b Herod. in 7.

7 Vt Pyttacus Mitylenæus, cuius aut meritis tantùm ciues debuerunt, aut moribus crediderunt, vt ſuis ſuffragiis tyrannidem deferrent: tandiu imperium illud ſuſtinuit quandiu bellum de Sygæo cum Athenienſibus gerendum fuit. Poſtquam autem pax victoria parta eſt, continuò reclamantibus Mitylenæis, depoſuit ne vltrà quàm neceſſitas exegerat, permaneret c. Ter etiam Q. Cincinnatus dictator factus, ſtatim vbi expediuit negotia, ob quæ creatus erat, dictatura ſe abdicauit: primùm dum creatus fuit contra Sp. Malium affectantem imperium, & poſt rem exploratam ſumpto de eo ſupplicio: Secundò cùm Minotium conſulem in Algido ab obſidione liberaſſet hoſtium: & tertiò contra Fidenates. d Præclarum & illud quod P. Iouius e refert, de Andrea Aurea. Qui poſtquam Genuam patriam agitatam viciſſitudinibus Fregoſiorum, quibus Galli, & Adurniorum, quibus Cæſar fauebat, libertati reſtituiſſet: cohortantibus ciuium quibuſdam primatibus, vt dominationem ciuitatis quam bona ſors offerebat, ſuſcipere vellet: mira animi integritate, atque conſtantia renuit, cum diceret ſibi exactæ prope ætatis ſeni, & ſatis opulento, nulliſque innixo liberis, ineptum fore principatus nomen: ſatiúſque eſſe, & multò glorioſius, id donum patriæ dedicare.

c Dioge. Laer. in eius vita, Valer. Max. lib. 6. c. ….

d Liu. li. 3. 4.

e lib. 26 hiſtoriarum.

8 Carolomanus, filius Pepini, Caroli Magni frater, relicto regno & abiurato, quod ſibi ex diuiſione exuuiarum Childerici depoſiti, & ex morte Pipini patris delatum fuerat, omnino ſe ab eo abdicauit, motus, vt credi fas eſt, cõſcientia quòd vſurpatum videretur ſuper gentem Merouingorum, cuius erant reges, & Childericus; atque monachus S. B. factus eſt. f

f Eginarchus Cancellarius Caroli Magni … Cas. de Aymon. l. 4 … de geſtis Franc. c. 60. & in chronicis, Caroli Martelli Pepini & Caroli Magni in ann. 746.

9 Odo quidam ſiue Eudo quidam cognomine Magnus, cum Monarchiam Gallicam inuaſiſſet, teſtamento tamen legitimo hæredi reddi mandauit. Sed Hugo Capetus comes Pariſienſis, præripuit, regibus Caroli Magni hæredibus expulſis. Nihilominus tamẽ poſtea, & Robertus Hugonis filius de ea monarchia vt vſurpata reſtituenda pie cogitarunt.

10 Viam etiam poſt Vitigem Gothorum regem patruum bello captũ, quem Belliſarius Cõſtantinopolim miſerat, cùm ei Gothi ob ſingulares virtutes, regnum deferrent: minimè aſſentiri voluit; affirmabat enim quanquam captus eſſet Vitiges patruus tamen quia legitimus Gothorum eſſet rex, locum eius dum viueret, quia iniuſtè id fieret, ſe non eſſe occupaturum g.

g Ioan. Magn. lib. 15. ex … copio.

11 Lycurgus cum Polidecta fratri ſuo Spartanorum regi ſucceſſiſſet, h regnumq; ſibi vendicare potuiſſet, Charilao filio eius, qui natus poſthumus fuerat, cum ad ætatem adultam veniſſet, regnum ſumma fide reſtituit: vt intelligerent quantò plus apud bonos pietatis iura quàm opes valerẽt. Quam excelſus animus horum virorum, qui cum poſſent ſibi regnum retinere & imperare: maluerunt ſubiici iuſte, quàm iniuſte regnare.

h … teſtibus ex Trogo … Plutarchus in Lycurgo.

12 Quibus addere non prætermittam Cinnami memorabile ſimile factum. Cùm enim Artabanus Parthorum rex, coniuratione regno pulſus, cum amicis & familiaribus ad Izathem Adiabenorum regem veniſſet, & Izates pro eo ſcripſiſſet ad Parthos, ſuadens vt ſuum regem reciperent, Parthique ſe id poſſe negarent, quòd iam principatum dediſſent Cinnano: Cinnanus voluntate procerum cognita, cùm eſſet alumnus Artabani, ſcripſit ei, vt accepta à ſe fide reuerteretur, eique obuiam profectus, adorato eo, & regis appellatione ſalutato, diadema ſuo capiti detractum, impoſuit i.

13 Mirabilis adhuc Genutij Cippi prætori paludati magnanimitas: ei portam egredienti, noui & inauditi generis prodigium incidit: nam in capite eius ſubitò veluti cornua emerſerũt, reſponſúmque eum regem fore, ſi in vrbem reuertiſſet: quod ne accideret, voluntarium ſibimet ac perpetuum indixit exilium. digna pietas, quæ quòd ad ſolidam gloriam pertinet, ſeptem regibus Romanorum antiquis prælata eſt k.

i Ioſeph li. 20. antiquitat. c. 2.

k Valer. Maxi. lib. 5 c. 6 Ouid. lib. 15 Metam. Plin. li. 11. c. 47. Ibi tamen pro fabula habet, quod conſtanter Valerius nihilominus affirmat.

14 Noluit etiam, Gedeon præſtantiſſimus dux Hebræorum, poſt illã victoriam inſignem de 135. millibus Madianitarum partam, poſtulantibus Hebræis vt ipſe & poſt eum filius & nepos eius imperarent, acquieſcere: dicens eus habere Deum dominum & regem, & ita priuatus domi vixit l.

l Iudicum c. 8.

15 Gelon cùm Himbrenſi pugna, deuiciſſet Carthagienſes, vniuerſam Siciliam ſub imperium ſuum coegit: poſt nudus in forum progreſſus affirmauit, ſe ciuibus imperium reſtituere: qui renuebant experti eius humanitatem, quia videlicet popularior eſſet, quàm pro poteſtate monarchæ: & ideo propter hanc cauſam in Sicilia, ſimulachrum eius in delubro Iunonis poſitum fuit, & pictura factum Gelonis ante oculos ponebat m.

m Aelian. li. 6. de varia hiſtoria.

16 Ad iuſtitiam quoque pertinere videtur exemplũ Sabbacei Æthiopum regis, qui exactis quinquaginta annis, quibus regnum Ægypti occupauit, cum viſus ei fuiſſet Deus ſeu idolũ quod Thebis colebatur dicere, regnum eius in Ægyptios neque fœlix neque diuturnum futurum, niſi ſacerdotibus omnibus Ægypti decîſis, per media ipſorum cadauera cum ſuis tranſiret, & ſomnum illud ſæpius ei oblatum fuiſſet, omnes vndique ſacerdotes conuocauit, narratiſque quæ per ſomnum acceperat: nolle ſe dixit in Ægypto manentem, alicui perniciem ſtruere, ſed malle purum omniq́ue ſcelere ſolutum, ab Ægypti regno abſtinere n.

n Diodor Sicul. vt Herodot. in 3.

De iis qui propter onera, & inconſtantiam rerum humanarum, noluerunt, vel recuſarunt imperare.

CAPVT II.

SVnt plures ſapientes viri, qui ſe ſubducunt & abſtinent à tegenda republica: habentes ſatis, quia alienæ ſtultitiæ mederi non poſſunt, ſi ipſi ſaltem ſint in tuto, veluti qui effuſum in plateis populum, cum ab imbribus ad tecta reuocaſẽ non poſſunt, conſultè agunt qui ſemet intra tecta continent. Sic cùm Periander Corinthius qui initio popolariter regebat imperium, verſis moribus

tyran

tyrannicè agere cœpiſſet: id ſimulátque cognouit Pittachus Mytillenæus, qui volũtate ciuium ſuorum iam per decennium imperauerat, diffiſus de ſui ipſius animi conſtantia, Magiſtratum depoſuit: Percunctantibus deinde quibuſdam, qua gratia fugiſſet imperium, reſpondit ὡς χαλεπὸν ἐσθλὸν ἔμμεναι: quòd admodum arduum eſſet probum eſſe, propter mutatum videlicet Periandrum, hunc tamen notauit Solon, addito ſuo apophthegmate χαλεπὰ τὰ καλά ardua eſſe & pulchra. a Rectè ſane vterque iudicauit. Neque tamen Pytthacus reprehendendus, qui vires ſuas nouerat, atque non omnibus datum eſſe tantum onus ſuſtinere. Et facile quidem eſt pingere & deſcribere boni principis imaginẽ & quæ illum pati expediat: at multùm difficile eſt, bonum principem agere: & quæ exiguntur huic muneri, ſyncere atque incorrupte exequi. Virgilius cùm Æneam deſcripſit, imaginem quandam viri prudentis fecit, qui inter varia pericula, ratione & conſilio omnia vincit. Verùm addit illi, Deos, vt vocat more Paganorum, rerum ſecundarum gubernatores, cum res geri non poſſint magnæ, niſi fatis fortunantibus & gubernantibus, id eſt, ſine Dei auxilio. Atque finxit indignos caſus, vbi, contra quàm merebatur virtus, quidam pereunt, ſicut Pallas apud eundem, & qui fortuna & ſecundis rebus facti fuerant audaciores, vt Eurialus & Niſus, qui humani generis miſeriam retulerunt. refert & alios malè periiſſe qui abuſi fortuna fuerint vt Mezentium: additque b.

a Diogen. in 10.

b Virgil in 10. Aeneid.

Neſcia mens hominum fati ſortiſque futuræ,
Et ſeruare modum rebus ſublata ſecundis.

Quæ omnia Probus vir exactè conſiderans, facilè ad contemptum dominationis, & imperandi, ne ſibi & aliis in damno ſit, induci poteſt.

2 Quare & ipſe Solon qui Pytthacum reprehenderat, accuratiùs rem conſiderans, delatam ſibi à ciuibus tyrannidem recuſauit c, & parui aut nihili fecit, quòd ex eo reprehenſus fuerit: vt liquet ex verſibus Græcis trochaicis in eũ compoſitis apud Plutarchum, qui ſic Latine loquuntur.

c Plutar. in eius vita.

Non fuit Solon prudens, neque conſilio præditus vir.
Bona enim cùm Deus dediſſet, ipſe non accepit.
Cùmque circumdediſſet prædam, hilaris non attraxit magnam
Retiaculum animo aberrans, tum conſilio falſus.
Voluiſſet enim potentiam conſequutus, magnis opibus acceptis,
Et potitus Athenarum imperio ſolum diem vnum,
Virus in morem poſtridie excoriari, ac totum genus ſuum conteri.

Nec certè ideo Solon, quòd ita ab ambitioſo reprehenſus eſt, imprudens dicendus, ſed reprehenſor vt delirans: quique neſciret quid regnum eſſet: quod & indicant poſtremi verſus, quibus iuxta ſtultitiam ſuam & ambitioſam mentem, cenſebat idem exiſtimaturum eũ quod ipſe mallet, non enim vtilitatem populi, non vires ſuas ſi idoneæ eſſent ad regendum perpendebat. Tyrannicus eſt animus, velle ſuipſius cauſa & ambitionis regnare, ſed amentis eſt velle vnum tantum diem regnare, & poſtea pati ſine ſui & reipublicæ vtilitate. Potiùs Dion ille fuit laudandus, qui mortem contemnebat, ſi modo nocere potuiſſet tyranno Dionyſio poſteriori. Ille enim cum paucis militibus profectus contra Dionyſium, ait, quantumcumque progredi poſſet, ſatis id ſibi fore, vt ſi vel parum ipſius terræ inuaſiſſet, pulchrum iam ſibi mori exiſtimaret d. Quid autem ſtultius, quàm velle mortem aliquem

d Ariſto 5. Polit. c. 10.

A petere ſine vlla vtilitate, publica aut priuata, vt falſam ſui memoriam relinquat? cuius ſtultitiæ fuit, vt refert Horatius, inanis ille Philoſophus Empedocles, de quo canit.

Deus immortalis haberi
Dum cupit Empedocles, ardentem feruidus Aethnã Inſiluit.

Forſan Gordianus illa ambitione reprehenſoris Solonis vſus eſt, dum in ſeditione & rebellione Africæ, non ægrè delatum ſuſcepit honorem imperatoris, quamuis timeret Maximini crudelitatem: exiſtimans cùm eſſet iam exacta ætate, minime periculum recuſandum, quin ſi res ita depoſceret, etiam imperatoriis honoribus immoriendum e. Solon prudentiſſimus, non contempſit

e Herodi. in 7.

B reipublicæ regimen: ſi quidem, vt narrant in eius vita Plutarchus & Diogenes Laertius, legibus ſuis illud ipſum ſubiuit: ſed tyrannidem abhorruit, quam & in Piſiſtrato eam occupante damnauit. Sciebat & ille quæ ad reipublicæ gubernacula neceſſaria ſunt, difficilia, maximi & oneris & laboris. Quemadmodum & ille rex, de quo meminit Valerius Maximus f, qui tradito ſibi diademate priuſquam capiti ſuo imponeret, retento eo & diu conſiderato dixiſſe fertur, ô nobilem magis quàm fœlicem pannum! quem ſi quis penitus cognoſcat, quàm multis ſolicitudinibus periculis & miſeriis ſit refertus, nec humi quidem iacentem, tollere vellet.

f Lib. 7 c. 2. & Stobæus ſermo. 47.

Ea cauſa Antiochus à L. Scipione vltra Taurum montem imperij finibus ſubmotus, cùm Aſiam prouinciam vicináſque ei gentes amiſiſſet: gratias agere populo Romano, non diſſimulanter

C tulit quòd nimis magna procuratione liberatus, modicis regni terminis vteretur g.

g Valer. Maxi. li. 4 ca 1. Cicer. pro Deiotaro.

3 Maior quies & tranquillitas animi probo viro in priuata vita, & ſua negotia curando, quam imperare duræ ceruicis & impiis ſubditis, ratione quorum cogitur princeps bonis ægre ſeruire: quod nos docet parabola recuſati regni in libro Iudicum h. Ligna enim cùm vellent ſibi regem conſtituere, adierunt oliuam, & dixerunt impera nobis: quæ reſpondit, nunquid poſſum deſerere pinguedinem meam, qua & Dij vtuntur & homines, vt inter cætera ligna promouear? Reiecit & ficus, nolens deſerere dulcedinem fructus: noluit & vitis ideo relinquere vinum ſuum, quod lætificat Deum & homines, acceptauit autem regnum rhamnus, ſed comminatione tyrannidis tantum.

h c 9. verſ. 8.

Abſtinuerunt à faſtu imperij plures antequam

D illud gererent, alij iam experti molem eius, illud depoſuerunt, vt tanquã ex maris iactatione ad tutiſſimum peruenientes priuatæ vitæ portum. Verè excelſi eſt animi inter voluptatis illecebras apparẽtes, & opes fluxas & fucatas aliqua falſa dulcedine honoris, iudicare de malis quæ ibi latẽt & ſe poſſe eximere à cathenis aureis, quibus magnatũ miſera conditio, ſi bene cõſideretur, adſtringitur, vt certè non magis in eo ſtatu viuere quàm mori credantur, tot agitati curis & pleríumque inutilibus, vt illinc ſapientes videantur, qui inde ſe retraxerint. Memorabile hîc adſcribam hac de re Similis iudicium: qui depoſita palatina præfectura ſub Adriano Cæſare, quæ erat dignitas Auguſtorum magnitudini proxima, in agro per ſeptennium priuatus vixit, & tumulo ſuo inſcribi iuſſit.

Hic Similis iacet, cuius ætas multorum fuit annorum, & tamen ex ipſis ſeptem ſolùm vixit. Annorum enim multitudinem in mortis ſorte computauit:

ſolos paucos quos in priuatu otiodegerat, ad vitam referens.a

a Fulgoſ. lib. 4. c. 1.

4 Sublato Antonino Cæſare, primò electus eſt Audentius vir militaris, præfectúſque non improbus: ſed ille ſenectutem excuſans, renuit imperium. bIta occiſo in Perſica pugna Iuliano, cùm in interregnum veniſſet imperiū, & magnis precibus actum fuiſſet apud Salluſtium Palatinam præfecturam ſuſtinentem, qui non ſolùm diligens, ſed audacis animi vir erat, vt imperij honorem ſuſtinere vellet, tenuit, parum proſperam valetudinem, ſeniúmque excuſans. c

b Herodian. in 4.

c Ammianus Marcellinus.

Vt & mortuo Arnulpho Imperatore, Otto Saxoniæ dux, rebus geſtis, & ſanguine nobiliſſimus, ſumma prudentia, procerum Germanorum concurſu ſalutatus Auguſtus, ætatis excuſatione vſus eſt, & tanquam ob ſenectam inualidus renuit imperium, & perſuaſit vt Conradum Sueuiæ ducem, deſignarēt Auguſtum. d Paulò aliter quanuis narret Siffridus, equi poſt mortem Ludouici III. Imperatoris anno 917. ait, Teuthonicos Ottonem de Brunſuich ducem Saxoniæ regem ſibi poſtulaſſe, ſed ipſum ob ſenectutem recuſaſſe. & rurſum in anno 924. tradit Henricum dictum aucupē filium prædicti Ottonis, renitentem electum fuiſſe dum ſpeteret auiculas, vnde & dictus auceps.

d Paul. Æmilius de geſtis Francor. lib. 3.
e Siffridus presbyter lib. 1. epitomes hiſto.

5 Apud Venetos Ioannes III. dux, non paucis rebus foris & domi præclarè geſtis, cùm morbo laboraret, Petrum Candianum ſibi ſubrogari petiit, atque ſua manu inſignia tradidit: & eo defuncto, rogatu populi per aliquot annos principatum rexit: poſtea in priuatam domum reuerſus eſt. idipſum fecit eiuſdem populi præclarus dux Sebaſtianus Cianus, poſtquam rexiſſet principatum per viginti duo annos.f

f Egnatius lib. 4. de Venetorum princip. ca. 1. & Fulgoſius lib. 4. ca. 6.

6 Amuraces Turca, dimiſſa regni ſui cura filio, priuatam vitam egit.

Auitus poſt Valentinianum imperator à Senatu electus, paucos dies tenēs imperium, vltrò ſeceſſit g Placentiam, ibique epiſcopus eſt ordinatus. Ion ad Zutum patrem Athenienſium regem dicebat ſe potiùs cupere manere in templo Apollinis, vbi vitam agebat quietam, & tranquillam, quàm Athenis eſſe regem & dominum: vbi ipſi tum inter pericula, tum curas & labores viuēdum eſſet perpetuò. hRaciſius ita rex Longobardorum fortis, depoſito regno monachus factus eſt. i

g Cuſpinian. in Auito.

h Euripides in Ione.
i Sabellicus.

Michael Imperator Orientis, cognomēto Curoplates, qui poſt Stauratium imperauit, Leoni Armeno curam imperij ſponte reliquit k: Manuel quoque Alexio, monaſticam vitam ſequutus: item Ioannes Catacuzenus, qui ſucceſſit Andronico iuniori. Et Petrus rex Angliæ dimiſſo ſuis regno, priuatam vitam in paupertate Romæ egit.

k Cōſtantinus Manaſſes in hiſtoria Michaelis Imperatoris.

Ludouicus Thuringiæ Landgrauius, vir armis clarus, iuſtitiáque inſignis, Imperator electus, electione de ſe facta vti noluit, cauſatus ſe literas neſcire, rem (vt dicebat) imperio neceſſariam, vt ſcrib. Pius Pontif.

De renunciantibus principatui ob quendam metum.

CAPVT III.

METus & odium, regnorum & principatuum comites ſunt: & qui impatiens horum eſt, rectius facit, ſi relinquat poteſtatem exemplo aliquorum principum.

Regnare non vult, eſſe qui inuiſus timet.
Simul iſta mundi conditor poſuit Deus,
Odium atque regnū. vt ait Seneca. l Et rurſum, m
Odium qui nimium timet
Regnare neſcit: regna cuſtodit metus, & iterum
Quiſquam ne regno gaudet? ô fallax bonum
Quantum malorum, quam fronte blanda tegis
Vt alta ventos ſemper excipiunt iuga.
Rupémque ſaxis vaſta dirimentem freta
Quamuis quieti verberant fluctus maris:
Imperia ſic excelſa fortunæ ſubiacent.

l Seneca in Thebaide.
m in Oedipo.

Quamobrem Perſeus apud Liuium n ait, conuenire inter omnes, nec turpius quicquam eſſe, quàm ſine certamine ceſſiſſe regno: nec præclarius quicquam quàm pro dignitate ac maieſtate, omnem fortunam expertum eſſe.

n lib. 42.

2 Dion Caſſius refert, o Octauium Cæſarem Auguſtum nepotem, & adoptiuum Cæſaris, hæredem regni & fortunarum a Cæſare inſtitutum, vt adoleſcentem & rerum imperitum viſum, M. Antonio in ſecundis tabulis cum Caſſio, & Lepido, & D. Bruto hærede inſtituto: eò quòd hæreditatem Cæſaris, vt difficilem, ac quæ teneri facilè non poſſet, repudiare voluiſſe: ipſo Antonio quaſi hærede facultatum, & potentiæ Cæſaris omnia regente. Atque iterum idem Dio p & Zonaras q ſcribit, Octauio volēti ita cedere imperio, Agrippam idipſum ſuaſiſſe propter varias in republica gerenda difficultates, quarum aliquæ referuntur. Prima, circa pecunias cogendas, & nutriendos exercitus. Secunda, circa iudicia reddenda, & puniendà delicta.

o lib. 44. hiſto. Rom.

p lib. 52.
q Zonar. tomo 2. in vita Octauij.

3 Quòd plures viri nobiles, vni regnanti infeſti ſolent eſſe, & ad illos reprimendos varius inhæreat labor.

4 Rempublicam Græcorum, & Romanorum, olim bene per Democratiam fuiſſe gubernatam.

5 Magis principi vni die ac nocte eſſe laborandum: nūquam eum eſſe ſine moleſtiis: turbam magnam & comitatum, expenſarum eſſe anſam, ſexta, adulatores potiùs ad perniciem, quàm ad ſalutem: ſtipatores, proditores. ſeptima, non poſſe erga omnes beneficio vti, cū omnes petant. octaua, nullam ibi eſſe ſecuram vitam. Citantur in exemplum, Marius, Sylla, Metellus, initio rerum potiti, qui à dominatione abſtinentes, pericula euitarunt: vt contrà Cinna, Cato, Marius alter, Pompeius imperium affectantes miſerè perierūt, & Camillus in exilium miſſus eſt, & Scipio. His addit Agrippa alia ſimilia iura, quibus Octauius iam perterritus, ſe omni poteſtate abdicare parabat: niſi aliis rationibus Mecœnas eques contrarium perſuaſiſſet.

3 Illæ autem ſunt, primùm, quòd vnius viri ſapientia, ad reipublicæ ſalutem pertinebat, vt quiſque quod decet, conſequatur.

2 Democratiam plenam eſſe ſeditionibus, cùm potentiores ad primatum aſpirent, & infirmiorum operas mercede conducant.

3 Quòd imperium deponentes, ſint expoſiti iniuriis inimicorum, quos in poteſtate irritauerunt: quod emicuit in Sylla, qui cùm ſponte dictaturam depoſuiſſet, iniuria affectus, dixit ex hoc futurum, vt nemo ſe in poſterum tam facilè ſuā poteſtate abdicaret. Quibus confirmatus Auguſtus Imperatoris nomen accepit, non quale olim propter victoriam tribui ſolebat, ſed quo ſumma imperij in vnum referebatur, quod delatum erat Iulio patri: verùm hanc electionem fecit, non niſi vtrinque & maturè librata ſententia.

4 Nā vt dicebat apud eundem Dionem Gabinius Tribonus plebis, reſpondens excuſationi

ſtæ Pompeij, de ſumendo imperio triennali contra Pyratas: bonus vir imperij cupiditate tenetur: ſibive grauiorum negotiorum curam exoptat: & in huiuſmodi re expedit, munus impoſitum inconſiderate ſubire, vt tutò idipſum liceat exequi. Multoties enim temeritas in ſe aliquid recipientis præpropera, in rebus agendis damnum adfert: contra, accurata conſideratio ab initio adhibita in actionibus, perdurat, omnibuſque emolumento cedit. A

5 Heluium pertinacem, quanuis animo eſſe forti, & conſtanti videretur, electum præter voluntatem in Cæſarem, tamē valdè præſentia territabant, non de ſalute ſua valde ſollicitum, quippe alias grauiora pericula contempſerat. ſed repentinæ tyranoidis mutationem animo verſantem, nobilitatemque nonnullorum Senatorum reputantem, quos minime paſſuros arbitrabatur, poſt Imperatorem generoſiſſimum tecidiſ è principatum ad hominem priuatæ, atque obſcuræ ſtirpis: a præſenſerat ipſe, quod & breui contigit, ſe futurum ob probitatem inuiſum militibus, prædis, & ſceleribus aſſuetis, à quibus 85. ab imperio accepto die, obtruncatus eſt. Tiberius multa etiam timuit, quæ ex ambientibus principatum inferri poſſunt dum ſe ipſe fraudari vident, militum quoque contrarias petitiones, & ipſum onus imperij: & tandem quaſi coactus & quærens miſeram & oneroſam ſibi iniungi ſeruitutem, recepit imperium: nec tamen aliter quam vt depoſiturum ſe ipſem quandoque faceret. Ipſius verba hæc fuerunt, dum veniam ad id tempus quo vobis æquum poſſit videri patres, date aliquam ſenectuti meæ requiem. b B

a Herodi. in 2.

b Sueto. Tranquil. in Tiberio. ca. 24. & 25.

6 Dionyſius Iunior tyrannus Siciliæ, cùm iterata conſpiratione Syracuſis obſideretur, depoſito imperio arcem Syraculanis cum exercitu tradidit, receptoque priuato inſtrumento, Corinthum in exilium profectus eſt: ibi humillima quæque tutiſſima exiſtimans, in ſordidiſſimum vitæ genus deſcendit, & nouiſſimè ſe ludimagiſtrum profeſſus eſt. c C

c Iuſtin. lib. 21.

7 Macrobius in ſomnium Scipionis Ciceronis, d dum de pœnis inferorum, quas etiam Ethnici credebant, agit, ſubiicit, atram ſilicem lapſuram ſemper, & cadenti ſimilem illorum capitibus imminere, qui arduas poteſtates, & infauſtam ambiunt tyrannidem, nunquam ſine timore viuentes, & cogentes ſubiectum vulgus odiſſe dum metuat, qui ſemper ſibi videntur exitium quod merentur excipere. additque exemplum Dionyſij aulæ Siculæ inclementiſſimi incubatoris: qui gladium à vagina raptum à capulo de filo pendentem, inter Siculas, & tyrannicas copias, iuſſit clam ſuſpendi familiari qui beatam vitam tyrannicam dixiſſet: re ſua oſtenderet ei, vitam tyranni ſub perpetuo metu miſeram, & impendentium periculorum plenam, quæ obliuiſci dulcedinis principatus tyrannum facerent. Terrentur minimis pauorib. tyranni, & qui iam ſibi metuunt, quemadmodum cum in motu ciuili Camillus non dubitans Cæſarem etiam citra bellum poſſe terreri, contumelioſa, minaci & contumaci epiſtola, cedere imperio ei iuſſit, vitám, que otioſam in priuato agere, ipſe autem dubitauit adhibitis principibus viris, an obtemperaret e D

d lib. 1. ca. 10.

e Suetonius in Claudio ca. 35.

8 Qui principatum democraticum maximè vel monarchicum recuſarunt, vel depoſuerunt habitum, nullo metu maiori concuti potuerunt, quam ingratitudine ipſa populi, cui benefeceris; pro bonis enim mala retribuere ſolet. Nemo enim ignorat, quoties Moyſes, qui benè ex Dei voluntate & diligenter curabat imperium ſibi commiſſum, furori populi cedens, etiam ſe recipere in tabernaculū f Dei coactus fuerit. Et quomodo mitiſſimus omnium Chriſtus, rex regum poſt ſanitates & infinita in populum ſuum collata beneficia, & poſtquam agnitus eſt in regem & exceptus cum illo præconio, *benedictus qui venit in nomine Domini*, quot inſidias, & quàm contumelioſam mortem paſſus ab eo ſit. Plures experti ſunt, vt ait Pauſanias g, illud præclarè dictum, hominem nimis reipublicæ adminiſtrationi addictum, & populari cura fidentem, haud vnquā fœliciter diem extremum claudere. Quod firmauit exemplum & reſponſum Phocionis: is enim qui Athenienſibus præfuit imperatorio munere quinquies & quadragies, & ob vitæ integritatem bonus dictus, fuit inſimulatus proditionis Pyræei, cùm ad ſupplicium vltimum damnatos deduceretur, atque Emphyletus quidam eius olim familiaris obuius ei dixiſſet lacrymans, ô quam indigna perpeteris Phocio, reſpondit: at non inopinata; ſlunc enim exitum præclari viri Athenienſes habuerunt. h Quare multi ſapientes, qui indomitam hanc popularem beſtiam ſibi proponunt. quæ beneficijs acceptis potius irritatur quam mitteſcat, malunt a reipublicæ honoribus abſtinere quam prætextu honorum aut cuiuſdam apparentis luci, ſe tot miſerijs quibus abundat, implicare.

f Nume. ca. 16.

g lib. 1. in Atticis dum de Demoſthene agit.

h Æmilius Probus in vita Phocionis.

9 His omnibus, qui adiunxit cōſiderationem varietatis & inconſtantiæ rerum humanarum, quæ in vno ſtatu conſiſtere nequit cum ludibrio fortunæ, maunlt ab honoribus imperio & poteſtate abſtinere, vel non acceptando vel ſponte deponendo, quam e culmine in ima turpiter decidere, quo nihil poteſt grauius hominibus magnanimis, & præſtantioribus & qui iam in honore vixerunt, accidere. communia hæc poſſunt eſſe monarchis temporalibus ſeu ſecularibus & ſpiritualibus. Sic Darius, multi Cæſares & monarchæ, quorum numerus infinitus, de ſede deiecti, miſeriam, captiuitatem, infinita alia ludibria, coacti ſunt poſt ſplendorem imperij pati, in triumphum pro præda quidam ad currum alligati, alij cauea concluſi, alij mancipiorum vilium, & canum inſtar ſub menſa oſſa quærētes, habiti, multiſque caſibus alij humanis præter expectationem ſuam grauiter afflicti, quos æquanimiter tuliſſent ſi in priuata vita remanentes nūquam fuiſſent dulcedinem principatus antea experti, eandem aleam ſubeunt Summi Pont. prælatiq; alij eccleſiaſtici. Sic Ioannes XIII. Pont. Max. per ſeditionem populo Romano commoto in vinculis habitus, miſerrimè diem obiit i. Contigit & captiuitas Bonifacio VIII. k qui antea intrepide mucronem eccleſiaſticum non dubitauerat in regem Galliæ eximere, & magna cōfidentia ſe vtriuſque gladij ſecularis ſeu temporalis & ſpiritualis poteſtatem habere conſtitutione publicauerat. Et Gregorius VII. qui ante coegerat Henricum III. Imperatorem nudis pedibus ad ſe Canuſium venire, vidit ſuam ciuitatem a Normānis incenſam, & aduerſarium antipapam aduerſum ſe creatum Clementem: nec poſtremò contigit ei in vrbe, vbi dignitatis fuerat faſtigium adeptus, mori l. Quēm acerba quoque mutatio Io. 23. poſt repulſa perpeſſa, à concilio Conſtantienſi pontificatu, quē per quadriennium tenuerat, depoſitus. m

i Fulgoſ. lib. 6. ca. 11. vide Platinam.

k Platina in 6.

l Platina & alij Chronici.

m vide Platinam & concil.

8 Hoc prætextu inductus Celeſtinus, dolis,vt quidam aiunt, Bonifacij 8.ambientis dignitatem, ad euitandum pontificatum, vt ait Platina. Sic Arbaces vel Arbactus præfectus Sardanapali regis Aſſyriorum arrepta occaſione, poſt viſum regem inter mulieres nentem,vel penſa diſtribuentem,indignum eſſe tali fœminæ ferro & arma tractantes parere,coniurauit cum ſocijs, & regi ſuo proditorie bellum intulit, & regnum occupauit. a & ita non tam vtilitati reipublicæ, quam ſuæ ambitioni conſuluit. Siquidem pacata erat reſpublica, & monarchia Perſarum ſub regibus voluptuoſis, & bene rectum regnum Nam omnes reges qui poſt Ninum, & Semiramidem in Aſia regnarunt. delitiarum fuiſſe ſtudioſos, ſcribit Cteſias:b & nihilominus ſub talibus regibus durauit monarchia vſque ad Sardanapalum mille trecentos ſexaginta annos, vt ſcribit Diodorus Siculus. c cuius fœlicitatē & populi tranquillam vitam, ambitioſa regnãdi tyrannis Arbacis, ſub ſpecie calumniæ & vitij interrupit.Eadémque arte & calumnia vſi ſunt Carolus Martellus, & Pipinus,maiores domus regum Franciæ,atque prætextu quòd Childericus more regum Perſiæ lateret intra palatium,qui numũm illis fidebat, regnum ſibi vſurparunt, tanquam mererentur potius dominari.d

a Iuſtin. lib. 1.
b lib. 3. rerum Perſicarum.
c lib. 2. c. 6.
d Greg. l. 8. regiſtri epiſt. 11.

Et vt fucum poſt inuaſum regnum facto imponerent,armati conſenſum dixerunt ſe habere regulorum,qui tamen longè poſt inuaſionem & diſtributionem regnorum Galliæ inter filios Martelli, acceſſit:e vt & conſenſus Zachariæ Summ. Pont.qui dicitur depoſuiſſe Childericũ tanquam inutilem regno, poſtremum Moteuingorum regem,depoſuit inquam,id eſt, vt notant interpretes,deponentibus conſenſit. f cùm tamen & dicant leges, non eſſe ideò priuandum regem iure ſuo,quòd ſit inutilis, forſan,vel prodigus, ſed ei coadiutorem eſſe addendum g Quemadmodum etiam Bonifacius 8 Summus Pontifex coadiutore non depoſitione vſus eſt in c. 2. de ſupplenda negligentia prælator. in 6. vbi cùm rex Portugalliæ negligens eſſet,& remiſſus circa regnum & ſubditos eius, prodigus & diſſipator, & permitteret eccleſias,monaſteria, & pia loca regni ſui, ipſaſque perſonas Eccleſi. grauari, viduas quoque & pupillos:Bonifacius ſtatuit Comitem Bolonētem, prædicti regis fratrem, qui alioquin poſt mortem eius ei ſucceſſorus erat,commendatum,regni ſiſi coadiutorem tantum,& nõ deponēdum regem. Aſſidq; te hæc verba. *Per hoc tamen non intendimus regi,vel ipſius legitimo filio, ſi quem habuerit, prædictum regnum adimere, ſed potius ſibi & eidem regno deſtructioni expoſito, ac vobis ipſis (ſubditis) n vita ipſius regis, per ſollicitudinem & prouidentiam comitis prouideri ſupra dicti.*

e Eghinardus in hiſtoria Caroli Mag.
f c. alius. & ibi. gloſſa 15. qu. 6.
g gloſ. in d. cap. alius per canonem, quamuis, & ca. petiſt. 7. quæſt. 1.

10 Fuerunt impij ſimul & regnandi auidi tutores,qui principum minorum principatus, prætextu quòd illi inutiles eſſent regno,ipſi autem ſibi vtiles viderentur,pèrfide interuerterunt,& ſibi vſurparunt: quod tamen illis etiam infœliciter ſucceſſit plerumque. Sic Gelon ſatelles Hippocratis Geloorum in Sicilia tyranni ante vrbem Hiblam interfecti,fortitudine bellica clarus,Hippocratis liberis Euclidi & Cleandro tutor datus, ciues quidem rebelles ſubegit: ſed imperium occupauit, Hippocratis liberis deiectis.h Philippus regis Amyntæ Macedonum filius, pater Alexandri magni, tutor filio fratris ſui Alexandri regis datus, diu non ſe regem ſed tutorem pupilli

h Herod. in 7.

A geſſit: at ſub prætextu bellorum ingruentium, & quòd ſerũ auxilium in expectatione infantis eſſet, tanquam compulſus à populo,regnum ſuſcepit; ſed qualis fuerit ambitio, & intentio eius ſecreta & vera,exitus docuit: quum ſibi retinuerit regnum i docéntque inſuper doli inſidięq; eius quibus vſus eſt in occupãdis alijs nationibus, veluti ex ſpecula quadam libertati omnium Græcorum inſidiatus. Siquidem contentiones ciuitatum alebat,& auxilium inferioribus ferendo,victos pariterque victores ſubire regiam ſeruitutem coegit. Et prætextu religionis defendendæ & vindicandi ſacrilegij a Thebanis in Phocenſes cõmiſſi, Phocenſium dux factus,ipſe maximus ſacrilegus euaſit.Phocẽſes perfide oppreſſit & ciuitates eorum B hoſtiliter occupatas diruit,vẽditis ſub corona ſacris omnibus,non ſacris,non templis parcens, vt non tam ſacrilegij vltor,extitiſſe,quam ſacrilegorum licentiam quæſiſſe videretur. In Cappadocia pari perfidia reges per dolum cepit & occidit: Athenięſes rurſum contra fidem & Phócenſes,occupauit & ſubiecit, Dardanos finitimos fraude cœpit: tandem autem per Pauſaniam interpellatus de ſtupro ei illato per Attalum vindicando,nec eo iuſtitiam concedente,obtruncatus fuit.

i Iuſtin. l. 7.

Voluit hac eadem arte abuti Stilico tutor,in ſui pupilli Honorij filij Theodoſij perniciem, & data opera clam vocatis in Galliam Vandalis,rerum ſummam conatus eſt in Eucherum filium transferre, niſi præuentus fuiſſet ab Honorio,cuius iuſſu Romæ in foro pacis vnà cum Eugero filio, & alijs coniurationis ſocijs trucidatus eſt. k Sed neque ſenatus Romanus probauit Demetrij C rationem, qui mortuo Antiocho fratre rege Syriæ, relicto admodum paruulo filio, dicebat: æquum eſſe ſe regnũ petere, quòd ſicuti iure gentium maiori fratri ceſſiſſet, ita nunc ſibi qui pupillum ætate antecederet, deberi;tutius extimante ſenatu penes pupillum, regnum; quem tamen impius ille necari poſtea curauit.l

k Paul. Diacon. lib. 13. additamentis ad Eutropium de vitis imperat. Rom.
l Iuſtin. l. 34.

11 Fuerunt & alij principes deiecti principatu, tanquam inhabiles aut indigni ex aliqua vera vel ficta occaſione, vi, & ratione interdum aliqua. Sic plures in eccleſia qui indebitè primam cathedram & thronum diui Petri Romæ occupauerant aut per ſchiſmaticam electionem intruſi erant, à clero, populo, imperatoribus, regibus, alijſque principibus deiecti ſunt,vt ſcribũt Platina,Onuphrius,alijq; Chronographi.Cõtrà,Sũmi Pontifices Imperatores, reges, principes, communione eccleſiaſtica, & principatu priuare niſi ſunt.Gregorius 3 Leonem 3. Imperatorem Conſtantino- D politanum imperio ſimul, & communione priuauit,quòd ſanctas imagines ex ſacris ædibus abraſiſſet, ſtatuas demolitus fuiſſet, & de ipſis male ſentiret. m

m Platina in Gregorio 3.

Priuatus imperio Fridericus per Innocentium 4.in Cõcilio Lugdunenſi, n quia ſæpe deierаſſet, pacem inter imperium, & eccleſiam reformatam temerè violando.2.quia perpetraſſet ſacrilegium capi faciens cardinales,& alios legatos.3.quòd de hæreſi ſuſpectus,quamuis difficilibus argumentis, haberetur 4. quod oppreſſiſſet, & grauaſſet principem. & ſubditos regni Siciliæ, qui de patrimonio eccleſiæ ſunt. Gregorius 7. Henricum Henrici filium imperio priuauit, quia temerariè manus in eccleſiam iniecerat. o

n refertur in c. 2. de ſenten. & re iudicata in 6.
o Platina in eod.

12 Bonifacius 8.priuauit quantum potuit regno Philippum regem Galliæ, ob detentũ ſuum legatum epiſcopum Appamienſem, quod poſtea

officium ſacerdotis. In vtroque tamen loco dictum eſt poſt mortem ſolum eius regnaſſe Iothan pro eo, ante mortem autem adminiſtraſſe tantum regnum nomine patris.

Secundò in conſtitutionibus etiam feudalibus lib. 1. tit. 36. an mutus vel alias imperfectus feudum retineat, reſoluitur, mutum, claudum, cæcum, vel alias imperfectum, feudum retinere paternum, & quamuis quidam dicerent non poſſe, quia ſeruire non valent, tamen Gloſſa ibi notat, ſeruire poſſe per ſubſtitutum: maximè quando feudum non eſt perſonale, quemadmodum reſponderat de fendo fœminæ a, & clerici qui ſuccedit in paterno, ſi poſſit ſeruire per vicarium b.

a cap. vnic. de feudo fœminæ lib. 2. feudorum tit. 30.
b § fi. de feudo fœminæ argu. l. quiſquis. Co. de epiſcop. & cleric. & l. ad ſimilitudinem. eo tit. & l. ſi arbiter in fine, de recep. arbi. P.

Tertiò in maioribus cauſis, nempe in cura animorum prælatis conceſſa, quamuis maxima earum ſit iactura; tamen dementibus, ægris & inutilibus redditis prælatis non adimuntur earum beneficia eccleſiaſtica, ſed eis dantur coadiutores qui adminiſtrent ſine titulo c.

c c. vnic. de clerico ægrotan. in vj. Decretal. tit. 5 tit. 5. c. 4. & ſeq. eod. titu. in Decretal. tit. 3. tit 6.

13 Quartò inueniuntur filij regum ætatis teneræ, pupilli, qui inutiles ſunt adminiſtrationi, & tamen ſuccedunt in iure: imo & concepti tantùm & in vtero matris exiſtentes, conſeruati ſunt in iure ſucceſſionis ex iure ferè gentiũ omniũ datis tutorib. vel curatorib. & rectoribus, ſeu coadiutorib. qui interim, dum ad iuſtã ætatẽ perueniſſent, adminiſtrarent. Refert Niceph. Callixt.d Saporem regem nouum Perſarum, in vtero matris anno Domini 310. coronatum: Iuſtinus tradit e, & Lycurgum reſtituiſſe poſthumo nato fratris, Polydectæ regis Spartanorum, regnum, & eius nomine pendente minoritate adminiſtraſſe.

d lib. 7. c. 20.
e lib. 3. Plutarc. in vita Lycurg.

Moriens Ludouicus cognomento Balbus, Galliarum rex, reliquit vxorem prægnantem, ex qua natus eſt Carolus cognomine ſimplex, qui tandem ſublatis nothis ſeu ſpuriis Balbi Ludouico & Carolomano, & aliis tyranniculis qui inuaſerant regnum, ſolus vt verus rex admiſſus eſt f. Nec ignoro tamen Carolo ſimplici, prætexto minoritatis datum fuiſſe tutorẽ Eudonem, cúmque factione aliqua nobilium coronatum. Sed & poſtea deturbatum ſolio, & Carolum reſtitutum depoſito Eudone. Verum quia tunc illa factio non fuit omnino cõpreſſa, reuixit, & dedit anſam interuertendi ſucceſſionem Caroli Magni, Hugoni Capeto Comiti Pariſienſi. Sed quid hæc vis maior ad caſus communes pertineat, dicet ius gentium. Mortuo etiam Alberto Imperatore, poſthumus eius natus Vladiſlaus, hæres regnorum Bohemiæ & Hungariæ fuit, quãquam negotia vrgentia eius temporis, principem expertum & vigilantem exigerent: vbi non ſunt ambitioſi extranei maxime, ibi ſubditi reuerentur maieſtatem ſui principis etiam in infantia: tum potiſſimùm ob memoriam beneficiorum acceptorum ab eius patre & maioribus.

f Paul. Aemil. lib. 2. hiſt. Franc. Sigeb. & alij.
* Dubrauius.

14 Referam eximium Macedonum factũ. Cùm enim Philippus Argei filius rex Macedoniæ reliquiſſet hæredem regni Europem admodum paruulum, & Illyrij regis pupilli infantiam contemnerent, & bello Macedonas aggreſſi fuiſſent illi prælio pulſi, rege ſuo in cunis proſtrato, pugnæ ante aciem poſito, acrius certamen repetiuerunt, tanquam ideò victi fuiſſent antea, quòd bellantibus ſibi regis ſui auſpicia defuiſſent. & ita cõſerto prælio Illyrios magna cæde fudêre, oſtenderéque hoſtibus ſuis, priore bello regem Macedonibus non virtutem defuiſſe. g

g Iuſtin. lib. 7.

Regnauit Clotarius infans filius regis Clodouei per quatuor annos, neque quandiu vixit alius ei fuit in regno præpoſitus h. Et poſt Theodericum Clodoueus puer ex eo & Clodoelde natus i. Iohannes filius Ludouici regis Galliarum poſt mortem patris natus, adhuc quindecim dierum, tanquã rex ducebatur ad Remenſes vt conſecraretur, ſed in itinere mortuus eſt k. Fredegundis regina filium ſuum ex Chilperici regis mortui, Clotarium, vt regem Sueſſonum in locum patris, in cunis exiſtentem præfecit prælio contra Childebertum, & ſub eo milites pugnantes obtinuerunt victoriam. l

h Aimoin. l. 4 c. 5. de geſtis Francorum.
i Idem Aimon. li. 4. c. 44.
k Paul. Aemil. in Hutino.
l Aymon. de geſtis Francorum l. 3. c. 82.

15 Meminit Agathias m de lege antiqua Francorum, per quam pueri cuiuſcunque fuiſſent ætatis, vocabantur ad regnum. Eandem legem fuiſſe apud Spartiatas, tradit Herodotus n, dum ait, poſt mortem Ariſtodemi regis Spartiatarum, relictis duobus paruulis, Lacedæmonas conſilio inito creaſſe regem è pueris eum qui eſſet primogenius, vt lex iubebat. Baldarus ferè in cunis exiſtens, fuit rex Longobardorum o.

m li. 1 a. de bellis Gothicis.
n in 6.
o Procop. l. 3.

Ioas, Athalia quæ vſurpauerat regnum necata, recipit illud patris regis in Iſraël puer, ſub quo & regnum auxilio & ope Ioiadæ auunculi perſeuerauit p.

p 4. Reg. 12.

Sicque videtur, ex tacita & expreſſa omnium gentium lege, regna quæ per ſucceſſionem deferuntur, non ideò adimi pueris filiis legitimis regum, etiam ſi inutiles videantur propter infirmitatem ætatis gubernationi, cùm per alios idoneos interim poſſint imperare.

Et eodem argumento infirmitatis ætatis, ad infirmitatem mentis tranſire licet, vt quamuis iſti ſucceſſores ſint mentis impotes aut alio modo inutiles, priuandi non ſint ſucceſſione regni, ſed dandus ſit illis coadiutor. Sic Carolus ſextus rex Galliarum, anno 13. ſuæ ætatis regnum accepit, & verè rex habitus, quamuis ob infirmam ætatem & mentem quoque non ſatis firmam, habuerit in adminiſtratione auxiliares duces Andium, & Byturingum, & Burgundiæ. Carolus item octauus eius nominis, regnum adeptus anno ætatis quoque 13. bonus quidem, ſed non magnæ prudentię & iudicij, & ei tantùm conſilium delectum à Comitiis Turoni habitis, ex omni Gallia. Athalaricus etiam erat tantum octo annorum, cum ſucceſſit regno Gothorum quod rexit ſub gubernatione Amalaſuntæ matris. Auguſtulus etiam iuuenis admodum, occidentis imperator factus, vnde ei nomen inditum eſt q. Alexander quoque Mameæ filius, valde iuuenis Imperator dictus, conſilij prudẽtia virorum delectorum, imperium optime rexit. r erat Salomon iuuenis regno ſuccedens ſ. Erat duodecim annorum Manaſſes filius Ezechiæ cùm regnare cœpit in Iuda t. Et ſexdecim Annorum Azarias, cùm poſt mortem patris Amaziæ regnum accepit u. Erat Gordianus dum electus Imperator, tantùm xj. annorum, qui tamen fœliciter rexit conſilio Myſithei x. Omitto infinitas propemodum iuuenum & puerorum regum ſucceſſiones, qui à ſubditis fuerunt agniti vt legitimi, vt prætextu ambitionis, cauſantium minorem ætatem vel infirmitatem mentis, vel vt dicunt, aliam inhabilitatem, manifeſtè impius detegatur; & infida & perniciosiſſima mens arguatur eorum, qui ex tutoribus & curatoribus legitimorum regum, principatum in ſe transferre voluerunt. Quod certè nunquam iuſtitia probauit Romanorum, qui mortuis regibus cum liberis, non ſibi vſurparunt imperia, ſed tutores dederunt

q Procop. l. 1. de rebus Gothicis, & Iornandes etiam lib. 1. de rebus Gothic. c.
r Herodia. in 6
ſ Regum 1. c. 1.
t 4. Reg. c. 21. & 2. Paral. c. 33.
u 4. Reg. c. 15.
x Iulius Capitolinus in Gordiano minore.

dederunt minoribus. inuaſores iſti regnorum hoc prætextu inhabilitatis, digni meo iudicio ſunt proditorum crudeliſſimo in hoc ſeculo ſupplicio, & in alio pœnis æternis, qui ſui innouationibus turbent pacem & quietem populorum, & contra ius naturæ diuinum & humanum, aliorum hæreditatem capiant.

6 Dignus contrà memoria & laude æterna Iſdigerdes, rex Perſarum, ob præclarum factum in Theodoſium. Cum enim Arcadius imperator vereretur ne filio ſuo Theodoſio iuniori, poſt mortem ſuam quicquam ſiniſtri contra vitam eius & imperium contingeret, & ante mortē Iſdigerdem curationem eius & imperij, donec in virum euaderet, feciſſet: id vbi cognouit Iſdigerdes, ie ea minimè neglecta, nouum quoddam admirandæ virtutis exhibuit ſpecimen, pace namque prolixa, centum annorum inducijs cum Romanis initis, imperium Theodoſio quominus periclitaretur conſeruauit[a].

Sextò quamuis dicamus imperatorem poſſe priuari tanquam inutilem ſuo imperio per ſummum Pontificem per c. a venerabilem de electio. & ſimilibus. Tamen non ſequitur Papam idem ius habere in alios reges omnes (demum tamē cauſam fidei, in qua ſuperior poteſt[b]) ſi inutiles ſint negligentes, aut vitioſi, ſi illi alio iure feudi & fidelitatis non ſubijciantur, aut alia ratione pro temporalibus poſſeſſis. Nā imperatorum aliud eſt ius, aliud regum Galliæ, Hiſpaniæ & aliorum regnorū qui in temporalibus non recognoſcunt ſuperiorem. Siquidem imperatores recipiunt diadema à ſummo Pontifice, & præbent ei iuramentū fidelitatis, cui ſponte ſe ſubmiſerunt eo ſacramento ſpeciali fidelitatis[c], quemadmodum & rex Siciliæ, & alij quidam: & ideò de illis negligentibus & inutilibus, iudicare & decernere poteſt. Ita forſan rectè dixit Benedictus xij. Summus Pontifex vacante Imperio, omnem eius poteſtatem, in Summum Pontificem recidere IESV CHRISTI ſupremi regis vnicum in terris Vicarium, vt ait Platina in eius vita[d].

b c. nouit. de iudic.

c Clem. 1. de iureiuran. c. in [illegible] domino. 63. diſtinct.

d Clem. paſtoralis, de ſentent. & re iudic.

Alioquin, ante tranſlationem Imperij in Occidentales, Imperatores etiam, non cognoſcebant in temporalibus ſuperiorem Summum Pontificem, quamuis in ſpiritalibus illo indigerent[e]. ita diuinitus dicitur Imperator aſſecutus imperium, & à cœleſti maieſtate habere gladium[f].

e cap. duo ſunt quippe. & ca. ſi Imperator 96. diſtin. & c. a humanum genus 1. diſt. & quomodo op[illegible] reges epiſcopis, & c. in Nou. 6. ſi. s. C. de veteri iure enucl. c. 45 quæſtio 13. [illegible] ad Hebr. cap. 5.

8 Sed & videtur ſexto loco difficilior quæſtio reddi, num Imperator ſubijciatur in temporalibus Sūmo antiſtiti ex epiſto. 7. Nicolai 1. ad Michaelem Imperatorem, cuius verba referuntur in c. cum ad verum 96. diſtinct. & c. 8. quoniā idem mediator, 10. diſtinct. vbi videtur poteſtas pontificalis, a temporalibus imperatoriſve poteſtate ſeparata omnino, niſi intelligam ſcriptam epiſtolam ad Imperatorem Græcum Orientis, qui non fiebat aut coronabatur a Summo Pontifice, vt Imperator Occidentis. verba eius epiſtolæ hæc ſunt ſine vlla vel voculæ alia adiectione. *Quoniam*, inquit, *idem mediator Dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus, ſic actibus proprijs & dignitatibus diſtinctis officia poteſtatis vtriuſque diſcreuit, volens medicinali humilitate hominum corda ſurſum efferri, non humana ſuperbia rurſum in inferna demergi: vt & Chriſtiani Imperatores pro æterna vita pontificibus indigerent: & pontifices pro curſu temporalium tantummodo rerum imperialibus legibus vterentur, quatenus ſpiritualis actio a carnalibus diſtaret incurſibus,*

A *& ideo ne militans Deo ſe negotiis ſecularibus implicaret; ac viciſſim, ne ille rebus diuinis præſidere videretur, qui eſſet negotiis ſecularibus implicatus.* hæc ibi.

9 Septimò inuoluit quæſtionem num Imperator poſſit deponi a Summo Pontifice, quòd annotantur diuerſa iſtius poteſtatis tempora. Nam poteſtas ordinationis ſedis Romanæ & electionis Sūmi Pontificis, conceſſa fuit a cōcilio Lateranenſi Sum. Pontificis regibus Galliæ & Imperatoribus, Carolo, Lothario & alijs, vt habetur in cap. 22. Adrianus 63. diſtinct. cuius verba, *Adrianus Papa in ſynodo celebrata Roma à centum quinquaginta tribus, cum vniuerſa ſynodo, tradiderunt Carolo ius & poteſtatem eligendi Pontificem, & ordinandi Romanam ſedem, & ius dandi inueſtituras epiſcopis & archiepiſcopis per ſingulas prouincias, ſine quibus non poſſent a quoquam conſecrari, in remunerationem*

B *quòd vocatus, hoſtem ſedis Deſiderium Regem Langobardorum cepiſſet & vic[i]ſſet.* Hoc ipſum ius per omnia conceſſit Othoni primo regi Teutonicorum eiúſque ſucceſſoribus. Leo 8. Summus Pontifex, conſentiente omni Clero & populo confirmauit iam conceſſa Carolo Magno, habita ea de re ſynodo[g].

g ca. In ſynodo 23 ſub 63. diſtinctione [illegible] Leo 8. [illegible] multa [illegible] [illegible] lib. 6 & Amon. lib. 4. [illegible] c. 36

10 Inueniuntur autem ceſſiones electionis faciendæ Summi Pontificis, factæ per Ludouicum filium Caroli in c. 30. ego Ludouicus Imperator, 63. diſtinct. qui renūciauit iuri huius Paſchali Papæ 1. referendo quòd poſtquam conſecratus & electus eſſet Summus Pontifex, legati mittendi eſſent ad illum & ſucceſſores reges Francorum, qui inter Pōtificem & regem, amicitiam, charitatem ac pacem ſociarent. Inuenitur & ceſſio iuris facta ab Othone Magno, ſeu 1. Iohan. 12. Summo Pontifice, per quam iurat ei nullam or-

C dinationem aut placitam ſe Romæ facturum, de omnibus quæ ad Papam, vel ad Romanos pertinerent[h], quæ confuſe a multis referuntur & non inſpiciuot ordinem temporum, quem hic ſic obſeruo. Carolo Magno in Synodo Lateranenſi electio conceſſa eſt Summi Pontificis, & multa alia data priuilegia de inueſtituris prælatorum ab eo faciendis. Ludouicus renunciauit electioni faciendæ & tertis ſedis Romanæ, non autem (quod conſtet) inueſtituris, & reſtituit ſibi adhuc approbationem Summi Pontificis electi. Poſtea Otho magnus non obſtante illa renunciatione Ludouici, vſus eſt poteſtate Summum Pontificem eligendi & inueſtituris. Sed coronatus a Iohanne 12. Papa, ei & Romanis remiſit diſpoſitionem liberam vrbis & Pontificis eligendi. Verùm deinceps mortuo Iohanne Papa 13. Leo viij. Papa in ſynodo congregata Romæ in Eccleſia ſancti Saluatoris, ad exemplum Beatæ memo-

h cap. tibi domino, 63. diſt. Antonius [illegible] parte [illegible] lis ſummæ, tit. 16. cap. 1. §. 16

D riæ Adriani, qui in Synodo Lateranenſi priuilegia dederat Carolo Magno, regi Francorum & Imperatori, authoritate Romana cōceſſit Othoni & ſucceſſoribus eius in perpetuum, inter alia, & Summæ ſedis Romanæ poteſtatem ordinandi. ac per hoc archiepiſcopos ſeu epiſcopos, vt ipſi ab eo inueſtituram accipiant ac conſecrationem: Et vt nemo deinceps cuiuſcunque dignitatis vel religionis, eligendi vel patritium, vel ſummæ ſedis Romanæ Pontificem, aut quemcunque epiſcopum ordinandi habeiet facultatem, abſque conſenſu eiuſdem Imperatoris: & confirmantur & corroborantur expreſsè, conceſſa Carolo Magno regi Francorum regi antea[i]. Ex quibus perpenſis gloſſa fin. ad ca. in ſynodo 23. ad verbum affici, 63. diſtinct. temere & non conſiderato

i d. c. in ſynodo 63. diſt. & [illegible] [illegible] parte [illegible] tit. 16 cap. 1. §. 6.

tempora

tempore reſpondit ad interrogatum, cùm ergo, inquit, hæc priuilegia fuerunt omnibus ſucceſſoribus data, quare non vtuntur eis? Reſpondet, *quia Imperatores eis renunciauerunt vt inſr. ead. diſtinct. cap. tibi domino*, nec aduertit quòd illa renunciatio canonis, tibi domino, fuit facta ſub Iohanne xij. & conceſſio priuilegiorum noua facta Othoni, & cõfirmatio Carolinorum non obſtante renunciatione Ludouici, fuit facta poſtremo loco ſub Leone viij. vt notat hiſtoria Antonini & aliorum. Alia etiam ratio gloſſæ prædictæ, cur non vtantur hodie Imperatores priuilegiis dictis, *quia per abuſum ea perdiderunt*, videtur contraria; quia ſi perdiderunt per abuſum, ergo non per renunciationem præſuppoſitam expreſſam: & hæc ſententia de amiſſione priuilegiorum per abuſum, firmatur ex opinione Gratiani in ca. quia ſancta Romana, 28. §. verum. 63 diſtinctione,

Item, *quia ceſſante cauſa Schiſmaticorum, & priuilegia quæ ob illam fuerunt conceſſa ceſſarunt*, ſed certè priuilegia conceſſa, dicuntur in perpetuum conceſſa ſucceſſoribus; & videtur extra quæſtionẽ eſſe, vt priuilegia genti ſeu familiæ vel dignitati conceſſa, non amittantur ob delictum alicuius ex familia, niſi in eius præiudicium & quandiu vixerit, non familiæ totius damno a. Addit Gloſſa prædicta, aliam interpretationem, *vel aliquis, hoc intelligendum eſt de illis ſucceſſoribus qui hoc impetrare poſſunt. cap. in nomine, 23. diſt.* quæ certè explicatio ridicula videtur, nam quod conceditur iure ſynodi habere ſucceſſoribus, non opus eſt ab illis impetrari; fruſtrà enim precibus impetratur, quod iure conceditur b. Sed oportet beneficium ſedis Romanæ, & priuilegium, perpetuum eſſe, etſi dictum non fuiſſet, vt & beneficium principis, quando non eſt perſonale, ſed dignitatis, vt regium, & imperatorium, quandiu dignitas durauerit c. Si tamen ſit alia reuocatio, & conſenſus, vel renunciatio prædictorum alia quàm ſuperiores, relinquo Summi Pontificis, & regum reſolutioni.

a l. 3. de interdict. & re leg. l. 48 P ... §. 6. de cap ... Cont. tad. l. 2. ... tum tit. 40.

b l. vnica de theſauris, l. 10. C. tit. 5.

c c. ſi gratioſè, & c. ſi. de reſcr. in ſex. c. ne aliqui, de priuileg. in ſex.

Illud tantùm ex his nunc colligo, difficilem eſſe quæſtionem, num Summi Pontifices deponere Imperatorem vel regem poſſint, qui olim habuit inſtituendi Summum Pontificem poteſtatem.

11 Quin & inueniuntur plures deſtitutiones, & depoſitiones factæ ab Imperatore Summorum Pontificum, non ſecus quàm deſtitutiones factæ Imperatorum a Summo Pontifice, vt viciſſitudo in his maxima inueniatur: vnde diſputare de facto, & de exemplis depoſitionum, perperam eſt. Supereſt tamen illa quæſtio, an iure fieri poſſit.

Ita negari non poteſt, niſi adulari velimus, dignitatem Pontificalem, ſeu cathedram diui Petri ſanctiſſimam, primam, & ſummæ poteſtatis vſque ad cõſummationem ſeculi permanſuram, à Deo Domino noſtro Iesv Christo ſtabilitam, ab omnibus totius orbis cujuſcunque ſint ſexus, conditionis atque poteſtatis, venerandam, iuuandam, colendam, & ei eſſe obtemperandum: aduerſus cuius fidem & firmamentum, nec portæ inferorum præualebunt. verùm & negari non poteſt, in illa ſede ſedere homines qui poſſunt affectibus obnoxij eſſe, & errare, peccare & labi tanquam homines: non enim humani à ſe quippiam alienum putant: ſicut ſuper cathedrã Moſis ſanctam ſedebant aliquando peſſimi Scribæ &

A Phariſæi: & inter Apoſtolos, vnus quidem à Chriſto electus, Iudas proditor: & inter creatos a Deo Angelos, inuentus eſt Lucifer cum ſuis ſequacibus, qui voluerit ſe æqualem reddere Deo d. Qui legerit vitas pontificum, chronographos, & Antoninum in ſumma hiſtoriali, non negabit complures fuiſſe ex numero Summorum Põtificum, qui cùm in honore eſſent, munere ſuo non planè, vt oportuit, functi ſunt: abſtinebo a nominibus, & criminum relatione quibus ſe polluerũt, propter honorem, quem ſedi Romanæ detuli perpetuò vt filius eccleſiæ. & ſatius ſit exemplo Sem, & Iaphet, turpitudinem patris tegere, quam declarare; quamuis vitia perſonarum Summorum Pontificum non ſint vitia integritatis eccleſiaſticæ ſedis, & potiùs vellem omnino ſilere, niſi quæſtionis cauſa me ad neceſſitatem compelleret, quæ reprehenſa ſunt à pluribus: quæ tamen cum ea

d Eſaiæ c. 4.

B proteſtatione ſcribam vt iudicio eiuſdem ſedis & cenſuræ ſubiici velim.

Exceſſerunt certe principes ſeculares fines poteſtatis ſibi commiſſæ, quando voluerunt non vocati, ſe immiſcere, & ſine neceſſitate & cauſa negotiis eccleſiaſticis. & ſi qui ſint qui abuſi fuerint priuilegiis à ſede Romana ſibi conceſſis, tam pro diſpoſitione ipſius ſedis, quàm aliarum eccleſiarum

Exceſſerunt ſummi etiam interdum antiſtites, quando, cùm ſint patres omnium Chriſtianorum, & principum eorum communes, & tanquam mediatores, ſequuti ſunt potius in controuerſiis illorum, nunc has, nunc illas partes, dederúntque occaſiones crudeliſſimis bellis, quas ſuo officio potiùs debebant componere, nunc Germanorum, nunc Imperialium; nunc Italorum, nunc Gallorum ſecuti aduerſus alios partes:

C vnde temere ſibi hoſtes fecerunt, qui prætextu quòd ab illis eſſent laceſſiti, vel læſi, iuuantibus illis aduerſarios, & prætexto vindictæ vel defenſionis naturalis, multa incommoda & bella intulerũt Pontificibus, imò etiam quamuis impiè, ſedi Romanæ: dixit Platina, & alij, Bonifacium VIII. vt aſtutè in ſedem irrepſit, Ita in ea voluiſſe ſuperbe & contumeliose imperare imperatoribus, regibus, principibus, & populis, potiùs eis terrorem quam religionem incutiendo, quique dare regna & auferre, pellere illos à propriis & reducere ex arbitrio tentauerit, aurum vndique conquiſitum, plus quam dici debeat, ſitiens, cuius acta contra Philippum regem Galliarum animosè edita, Benedictus XI. eius ſucceſſor, ſapienter reſcidit, metuens, quod proximum erat, ne prætor modum Philippus irritatus, à ſede Romana

D cum ſuis deficeret. Iam enim fulmine Bonifacij concitatus, & priuatione regni Indicta, interdixit omnibus regnicolis Romam ire, vel eò pecunias Beneficiorum cauſa deferre, quod erat periculoſum initium ſeceſſionis ab obedientia Bonifacij, & poterat dare occaſionem ſchiſmatis, & contemptus poteſtatis eccleſiaſticæ; vt accidit regno Angliæ, in quo poſt interdictionem cœpit populus obliuiſci rerum eccleſiaſticarum, & deinceps diſpoſitus ſuſcepit hæreſes, ſubmotis per interdictum omnibus penè actibus eccleſiaſticis, & fidei: recte certe eccleſia interdictione populi vtitur propter peccatum principis contumacis: ſed interdum ſatius videretur principem rebellem & contumacem Summo Pontifici, commori ſuo peccato quam tanto

damno

damno populum inuoluere, & propter vnius peccatum principis, ſubditos ob interdictum deducere in viam perditionis per obliuionem eorum quæ pertinent ad eorum ſalutem æternam. A

12 Otto Frigengenſis epiſcopus lib. 6. hiſtoriæ ſeu Chronici c. 35. *Lego*, inquit, *& relego, regum & imperatorum geſta, & nuſquam inuenio quenquam eorum ante hunc (ſcilicet Henricum iiij. Imperatorem) à Pontifice excommunicatum vel regno priuatum, niſi forſan quis pro anathemate habendum ducat, quòd Philippus ad breue tempus, à Romano epiſcopo inter pœnitentes collocatus, & Theodoſius à beato Ambroſio, propter cruentam cædem, à luminibus eccleſiæ ſequeſtratus eſt.* Hæc ille qui & c. 34. ait initium ſchiſmatis ortum fuiſſe, ex eo quòd poſt Alexandrum ij. Summum Pontificem ſucceſſit in ſede Hildebrandus eius Archidiaconus, dictus Gregorius vij. abſque conſenſu regis imperatoris, & quòd controuerſia illa cœperat ante ſub Alexandro ij. ante quem ex conſenſu Imperatoris eligebantur pontifices, ſub eo Hildebrandus Archidiaconus tátùm partes defendit contrarias contra Henricum iij. a vbi autem fuit factus pontifex, quæſtio perſeuerauit. B obſeruandum autem eſt Henricum hunc iiij. dici Imperatorem, & ab Othone Frigengenſi iiij. quia hic fuit inter Imperatores tertius, inter reges eius nominis iiij. vt admonet idem Otto b, de geſtis Friderici j. Cæſaris lib. 1. c. 1. vbi & addit hæc verba. *Gregorius ſeptimus, qui tunc vrbis Romæ pontificatum tenebat, eundem Imperatorem tanquam à ſuis deſtitutum, anathematis gladio feriendum decernit; cuius rei nouitate, eo vehementius indignatione motus ſuſcepit imperium, quòd nunquam ante hæc tempora, huiuſmodi ſententiam in principem Romanorum promulgatam cognouerat.*

a Platina in Alexand. 2.

b lib. 1. de geſtis Friderici 1. Cæſaris Auguſti in principio.

Sigibertus Gemblacenſis Cœnobita, in Chronologia anni 1085. *Hildebrandus*, inquit, *Papa, qui & Gregorius vij. apud Salernum exulans moritur. De hoc ita ſcriptum reperi. Volumus vos ſcire qui eccleſiaſtica cura ſolliciti eſtis. Quòd Dominus Hildebrandus, qui & Gregorius nunc in extremis poſitus, ad ſe vocauit vnum de duodecim Cardinalibus, quem multum diligebat præ cæteris, & confeſſus eſt Deo & S. Petro & toti Eccleſiæ, ſe valdè peccaſſe in paſtorali cura quæ ei regenda commiſſa erat, & ſuadente diabolo contra humanum genus odium & iram concitaſſe. Tunc demum miſit prædictum confeſſorem, & ad totam Eccleſiam, vt optaret illi indulgentiam, quia finem vitæ ſpiciebat. & tam citò ſe induebat angelica veſte, & dimiſit & diſſoluit vincula omnium annorum ſuorum Imperatori & omni populo Chriſtiano, viuis & defunctis, clericis & laicis.* C

13 Neq; exempla ſuperiùs poſita quæ citantur de depoſitione facta à Sum. Pótif. regũ forſan probant id ad quod inducuntur pro depoſitione: percurram aliqua quæ hactenus fuerunt à plurib ſine vera diſquiſitione propoſita in eam ſententiam, & oſtendam in illis non interceſſiſſe pontificis Summi, reges deponendi voluntatem, ſaluo meliori in omnibus iudicio. D

In primis quod de Sanctio 2. adfertur ceſſiſſe regnum Portugalliæ fratris, iuſſu Innocentij iiij. hoc non habet priuatione. ſed ſpõtaneam ceſſionem, vel potiùs reſtitutionem: occupauerat enim Sanctius ij. regnum Legionenſe fratris Alphonſi, & regnum fratris Garciæ.

14 Dehinc quod adfertur ex cano. Alius, 15. q. 6. quòd Zacharias depoſuerit regem Childericum Francorum, non tam pro ſuis iniquitatibus, quàm pro eo quòd tantæ poteſtati erat inutilis:

Rectè admonet ibi gloſſa aliter illud intelligi. *Depoſuit*, inquit, dicitur depoſuiſſe qui deponentibus conſenſit. Et certè hiſtoriæ veritas repugnat Gratiano & dicentibus, Zachariam depoſuiſſe regem Francorum, quando in eius locum ſubrogauit Pipinum Caroli Magni patrem Nam Eghinartus Caroli Magni Cancellarius, in vita Caroli Magni, notat primum, non ſolum Hildericum ſeu Childericum regem Francorum qui dicitur depoſitus, & cui ſubrogatus fertur Pipinus, ita inutiliter imperaſſe, ſed ante eum alios reges, qui ſola regia maieſtate & nomine contenti erant, & quibus erant aulæ præfecti fideles, qui maiores domus dicebantur, ex quibus tamen nullus ideo legitur nomen regium vſurpaſſe vel ad regnum adſpiraſſe illis tanquam inutilibus ſublatis, ante Carolum Martellum patrem Pipini & Carolomani, & auum Caroli Magni, qui inſidè (vt propriè loquamur exemplo Arbacis, qui inſurrexit eadem occaſione in regem Perſarum Sardanapalum) regnum vſurpauit. Nota 2. loco idem Eghinartus, ante Zachariæ approbationem, Pipinum & Carolomanum fratres, regna Galliarum inter ſe diuiſiſſe. Tertiò notat, non à Zacharia, ſed iuſſu Stephani ij. Pontificis Maximi, Hildericum poſtremum regem ex genere Merouingorum iam depoſitum, in monaſterium detruſum fuiſſe. Eſt enim hic Stephanus ij. qui Pipinum in Italiam contra ſibi infeſtos Langobardos vocauit, venientémque abſoluit à iuramento præſtito regi ſuo Hilderico: illo inaudito, non vocato, indefenſo, nec accuſato aut delato, vt ait Abbas Vſpergenſis, & Eutropius lib. 22. Et ita lapſi ſunt qui hæc tribuunt Zachariæ 1. qui ante Stephanum ij. ſedit, in quo & deceptus eſt Paulus Æmilius li. 2. hiſtoriæ Francicæ & alij. Sunt tamen qui concilient locos & dicant, iam ante Zachariam 1. fuiſſe conſultum, quis mereretur nomen regis in Francia, an ij qui nomen tantum haberent, & nullam poteſtatem, an verò qui regeret: & reſpondiſſe pro Pipino Pontificem. Et tunc eum fuiſſe eleuatum more Francorum in ſolium regni, in Sueſſonenſi ciuitate, & vnctum. Hildericum verò detonſo capite in monaſterium detruſum, vt tradit nomine Aymonij hiſtoria lib 4. de geſtis Francorum c 61. in quo notatur legationem factam Summo Pontifici Zachariæ (Vltra & præter id quod contradicit Eghinarto certiori authori & oculato, dicenti ſub Stephano detruſum & pulſum Hildericum) non plene Pipinum, imò falsò expoſuiſſe Zachariæ per Richardum Vviziburgenſem Epiſcopum, & Fulcradum Capellanum, miſſos ad conſulendum Papam, de cauſa regum qui nullo tempore fuerunt, inquit, in Francia, qui nomen tantùm regis, ſed nullam poteſtatem regiam habebant, *per quos* (ſunt verba Aimon. j) *prædictus Pontifex mandauit, melius eſſe illum vocari regem apud quem ſumma poteſtas conſiſteret, datáque authoritate ſua, iuſſu Pipinum regem inſtitui.* Hæc ibi. Quæ verba conſequuta ſunt quæſtionem propoſitam de regno controuerſo, nõ inter Hildericum & Pipinum, ſed inter Pipinum & Gryphonem maiorem natu, qui poſt mortem Caroli Martelli patris eius Pipini & Carolomani, tanquam primogenitus regnum patris quod vſurpauerat in Gallia ante depoſitionem Hilderici, volebat habere, vt ſcribitur, apud dictum Aimonium eodem libro quarto, capite 58. Aduerſus quem iam præſcripſerant & potiti regno erant Pipinus & Carolomanus, vt habetur in cap 59. eiuſdem libri.

in cap.59.eiuſdem libri, ex quibus conſultus Zacharias, quis illorum regnare deberet, reſpondit pro Pipino: ſiquidem ante Zachariam I. & Stephanum II. multis annis conſtat Carolum patrem Pipini vſurpaſſe regnum, vt dixi, & diuiſiſſe per regna Franciam filiis, Pipino & Carolomano, vt docetur per Aimonium, li.4.cc.54.55.56.58. Et annalibus Caroli, Pipini, Caroli Magni & Ludouici. In anno 741.& 742. diſſentiunt tamen annales in eo, quòd Gryphonem nó maiorem ſed minorem natu Caroli faciunt: tamen quod de delegatione dictum eſt, firmatur in anno 749. annalium. Sed ponamus quòd legatio intelligeretur facta pro Pipino, quòd reges tunc & ante in Francia erant nomine tenus ſine poteſtate regia, leue admodum & quod in conſequentiam trahi non debeat, fuit reſpóſum Zachariæ: hoc enim cognitionem cauſæ merebatur, num Hildericus quia poteſtatem ipſe non exercebat per ſeipſum ſed per maiorem domus & duces, ideo minus eſſet rex, cùm & ruſtici norunt contrarium, & ſciant quod quis per alium facit per ſeipſum facere videri. Et ſi Summus pontifex ſine affectu iudicaſſet, cognouiſſet maiorem domus Pipinum & Carolum Martellum, dici maiores domus aulæ regiæ regis Francorum, & agnouiſſet ex ipſorum titulo, poteſtatem ſe alterius nempe regis, non propriam exercere. Dehinc ſi nullum ius habere diceretur Hildericus, non erat dicendus depoſitus: non enim talis dici poterat, priuatio enim præſupponit habitum a.

a l. decem de verborum obligation.

Quamobrem conſiderato ſtatu regni vſurpati, ante conſultationem Summorum pontificum, non poſſunt rectè Summi pontifices authores tranſlationis regni & diſpoſitionis Hilderici, dici; ſed & quamuis cócederemus, propria authoritate ad ſuggeſtionem Pipini priuatum fuiſſe regno Hildericum, vt illud tranſlatum ad eundem Pipinum: potuit decipi Summus pontifex, vel propria opinione, quòd voluerit arma in ſui ſubſidium inuocata, cum detrimento alterius remunerare. Neque Hildericus hæreticus erat, nec aliud crimen eccleſiaſticum commiſerat, quod iuriſdictioni ſedis ſpiritualis pro depoſitione illum ſubiiceret.

Sed neque reſcripta omnia, aut impetrata ſeu extorta a Summo pontifice per ſuggeſtionem falſam, vel obreptionem, aut in præiudicium alterius debent effectum vel conſequentiam habere: quia hæc ſedem Romanam, quæ iuſtitiæ cultrix eſt, & habet vicarium tantùm iuſti Dei, redderent ignominioſam ſæpe præter intentionem pótificum, quorum reſcriptis perpetuò duæ clauſulæ adiiciuntur, vel omiſſæ adiectæ cenſentur, *ſi preces veritate nitantur*,b *& ſine præiudicio tertij inauditi*, aut contumacis.

b l. 1. §. ſi quid à principe ne quid in loco publico P.

15 Addam inſuper, poſtquam hunc curſum ingreſſus ſum, exemplum aliud Ludouici Pij: filij Caroli Magni, in quo talionem videntur filij retuliſſe à Summo Pontifice. Siquidem, vt habetur in annalibus Germanorum Caroli Martelli, Pipini, Caroli Magni, & Ludouici filij eius, in anno 829. & ſequentibus, vſque ad annum 835. filij Ludouici I. cognomine pij, nempe Pipinus alius, Lotharius, & alius, coniurarunt in patrem cum aliis pluribus, & in ſuam ſententiam traxerunt Gregorium IIII Summum Pontific. prelatos præcipuos, & nobiles Galliæ, conuentúque habito compendij Kalendis Octob. ann. 833. Lotharius tanquam ſolus Imperator ſe geſſit. Et cùm vererentur conſpiratores, ne arguerentur; vt ſibi viſum eſt, cum aliquibus, epiſcoporum vſi ſunt conſilio, vt pro his de quibus iam pœnitentiam egerat Imperator Ludouicus: iterum publica pœnitentia, armis depoſitis, irreuocabiliter quodammodo Eccleſiæ ſatisfacere induceretur: & ita damnatum, abſentem mandatum, neque confitentem neque conuictum, ante corpus ſancti Medardi confeſſoris, & ſancti Sebaſtiani martyris arma deponere coegerunt, pulláque indutum veſte, adhibita magna cuſtodia ſub tectum quoddam detruſerunt, imperio & regnis quæ ſibi inter ſe diuiſerant priuatum. Et hæ fuerunt impoſturæ & occaſiones deponendi vel ſpoliandi optimum principem, etiam ſuffragiis & authoritate pontificali adhibitis ad fucum faciendum, quæ tamen detectæ fuerunt, & fuit Imperator reſtitutus imperio & regnis, vt notatur in dictis annalibus anno 834. & apud Aimonium lib. 5. de geſtis Francorum cap.14.

16 Sed progrediamur & agamus de Carolo III. Imperatore dicto Craſſo, filio Ludouici Balbi, nepotis Caroli Imperatoris, deſtituto à ſuis cùm corpore & animo cepiſſet ægrotare, in cuius locum Carolomani filius Arnulphus ſubrogatus & coronatus fertur à Summo pótifice Formoſo, anno Domini 897 vt ſcribit Rhegino libro ſecundo Chronicorum qui eo tempore vixit: Et perpendamus quo tempore id factum, & an depoſitus fuerit a Sūmo Pontifice, vel eius conſenſu: & an iuſte, excuſſis hiſtoriis eius temporis.

Itaque ante coronationem Arnulphi à Formoſo factam, quæ fuit anni 897. iam fuerat Carolus Craſſus à ſuis deſtitutus, & Arnulphus vſurpauerat Imperium anno 887. vt ait idem Rhegino, libro 2. & teſtatur idipſum Platina in Stephano quinto vel ſexto, qui præceſſerat Formoſum, neque is ait hoc ex Pontificis authoritate factum. *Sunt*, inquit, *qui ſcribunt huius Pontificis tempore, nempe Stephani quinti, Carolum cognomento Craſſum, qui iam annos duodecim imperauerat poteſtate deiectum ab optimatibus ſuis fuiſſe ob ſegnitiem corporis ingeniique tarditatem. in locumque eius Arnulphum nepotem ſuffectum, qui ſeptimus a Carolo Magno eſt habitus.* Hermanus quoque contractus c, ait tempore Stephani quinti Carolum Craſſum imperio priuatum & ſub Formoſo Arnulphum imperatorem fuiſſe coronatum. Siffridus item presbyter tradit d anno 878 poſt deiectum regno Carolum Craſſum, quem vocat ſecundum, qui deceſſit ſine liberis, & cùm nullus eſſet de genere Carolorum: principes Teutoniæ Arnulphum Imperatorem feciſſe, Carolomani fratris Caroli Craſſi filium, ſed non legitimum. Dicunt quidam hunc datum patruo curatorem, & ita adminiſtrationem accepiſſe, verùm ipſum non ſe curatorem ſed imperatorem dixiſſe, atque his occaſionibus optimates concitaſſe. Rhegino autem e, contemporaneus Arnulphi, cauſas adepti eius Imperij paucis adfert, quòd bonus eſſet Imperator Carolus Craſſus, & quòd Deus ad illius probationem, & maiorem remunerationem cœleſtem, ita tentari permiſerit verba eius, *Carolus Imperator corpore, & animo cœpit ægrotare: menſe itaque Nouembri circa tranſitum Sancti Martini Triburias venit, ibique conuentum generalem conuocat: cernentes optimates regni, non modò vires corporis, ſed etiam animi ſenſus ab eo diffugere, Arnulphum filium Carlomani, vltro in regnum attrahunt, & ſubitò facta conſpiratione, ab imperatore deficientes, ad*

c in Chronol.

d lib. epiſtopoli hiſtoriæ.

e prædicto lib. 2. apud eum.

T predi

præ[illegible] virum certamen tranſ[illegible] · ita vt in triduo vix aliquis remanserit qui ei ſaltem officia humanitatis impenderet. [illegible] tamen & potus, ex Luitperti epiſcopi ſumptibus adminiſtrabantur. Erat res ſpectaculo digna, & æſtimatione ſortis humanæ, rerum varietate mirandas. Nam ſicut ante, ſecunda fortuna rebus ultra quam arbitrari poſſet affluentibus, tot tantaque imperij regna, ſine laborum ſudoribus & certaminibus attraxerat, quæ vt poſt Magnum Carolum, maieſtate, poteſtate, diuitiis, nullis regum Francorum videretur eſſe poſtponendus: ita nunc aduerſa velut in oſtentatione fragilitatis humanæ deijciens, quæ fortuna cumulauerat, cuncta inhoneſte in momento abſtulit, quæ proſpero arridens ſucceſſu quondam glorioſè attulerat, hæc ibi.

Et paulo poſt ſtatim. *Anno dominicæ incarnationis 888. Carolus Imperator tertius huius nominis & dignitatis, obiit pridie idus Ianuarij, ſepultuſque in Angea monaſterio. fuit vero hic Chriſtianiſſimus princeps, Deum timens, & mandata eius ex toto corde cuſtodiens, Eccleſiaſticis ſanctionibus deuotiſſime parens, in eleemoſynis largus, orationibus & Pſalmorum melodiis indeſinenter deditus, laudibus Dei infatigabiliter intentus, &c. Quod autem circa finem dignitatibus nudatus, boniſque omnibus ſpoliatus eſt, tentatio fuit, vt credimus, non ſolum ad purgationem, ſed quod maius eſt ad probationem. Siquidem hanc, vt ferunt, patientiſſime tolerauit, ſicut in proſperis, gratiarum vota perſoluens, &c. Poſt huius mortem, regna quæ eius ditioni paruerant, veluti legitimo deſtituta herede, in partes a ſua compage reſoluuntur &c. quæ cauſa magnos bellorum motus excitauit.* Conſentit & Platina in Stephano 6. dum ait poſt illam deiectionem & mortem Caroli Craſſi, & vocationem Arnulphi, ob rerum perturbationem illectos Hunnos, gentem Scythicam, vt Vincentius & Martinus ſcribunt, contra Hungaros, Gepidas, Germanos, Belgas, Gallos. Et in Formoſo primo Pontifice, ait Arnulphum ipſum mortuum poſtea morbo pediculari. Quod & tradit Sigebertus Gemblacenſis cœnobita, in chronographia anni 902. Antoninus verò in 2. parte hiſtoriali capite primo §. decimoquarto, tradit Arnulphum a Formoſo coronatum imperatorem, poſtquàm inuocatus Romam cum exercitu veniſſet, ad eum liberandum a Romanorum controuerſiis, qui eum vt illegitimè electum reſpuebant. Sicque Pontifex de re aliena, liberalis fuit: hic quoque & nullo ſeruato æquitatis ordine, lætus quòd periculum vitaſſet, obtulit ei non ſua ex quibus omnibus adhuc innouatores ambitioſi rerum publicarum, & vſurpatores regnorum, rebelleſque principibus legitimis, colligere poſſunt; Primùm, non ideo omnem depoſitionem principatus iuſtam eſſe, quòd ſeipſa facta ſit: nam non omnia facta, iuſta ſunt: dehinc non ideo conſequentiam fieri debere, quòd eius exemplo ſimile tentandum ſit. Imo ſummi Pontifices cautiores debent eſſe in poſterum, ne impiis rebellium & ambitioſorum conſiliis, authoritatem donare velint, ex quo macula illis inducatur & opprobrium, & dicantur iniuſtitiæ & tumultus cladiumve authores. Quia neque ſummi Pontificis poteſtas aut dignitas, vicario Dei a Deo data eſt, vt orbem conturbet, & adimat ſine cauſa & ordinata iuſtitia, quod cuiuſque eſt. Sic enim ſi fieret, accideret, vt omne ius diuinum & [illegible]entium orbe exularet, aut prætextu poteſtatis ſpiritualis ex libidine ſingulorum & audaciſſimorum turba-

A tetur. Et proinde videntur omnino hominis rationalem exuiſſe naturam, & excuſſiſſe de mentibus præceptorum diuinorum & charitatis fraternæ ſidem, qui præſtigiis & prætextu ſimplicitatis & bonitatis principum, aut imbecillitatis illorum, illos regno & principatu deturbare nituntur, & poſtea quærunt Pontificum, pro fuco impietatis, conſenſum.

17 Quòd ſi perpendamus exemplum quod iam prolatum ex capite ſecundo de ſupplenda negligentia prælatorum, in ſex.[illegible] erit ingenium Pontificis Maximi, qui certe non priuauit regem regno vel eius filios ſi quos habiturus eſſet, propter negligentiam & prodigalitatem, ſed æſtimauit iuſtum eſſe coadiutorem tantum in adminiſtratione fratrem: qui ſi vſurpaſſet regnum, non fuiſſet immunis ab impietate, quæ infamem fecit Philippum regnum Macedoniæ, qui

B vſurpauit regnum pupilli ſui.

Sed neque debent eſſe reges & principes deterioris conditionis ſuis ſubditis & priuatis: quibus nullo iure adimitur dominium rerum ſuarum, ob eorum prodigalitatem, vel ob mentis inopiam, ſed dantur adminiſtratores ſeu curatores bonorum & perſonarum.

Porrò quod dictum eſt de priuatione Imperij Henrici iiij. & Friderici ij. certe hoc pertinere poteſt ad ius Summi Pontificis, cui iurant Cæſares fidelitatem tempore coronationis, vt reges Siciliæ & aliorū regnorum qui ſunt de feudo eccleſiæ, & à ſede Romana recipiunt inueſtituram: ideo iuriſdictioni eius ſubſunt, & electionem ab ea ſortiuntur, quod nō eſt trahendum ad alia regna & principatus & poteſtates quæ non pendent à ſede Romana quoad temporalia, &

C parum curant eius in illis mandata. Excipio ſemper, vt alias dixi, cauſas fidei, in quibus principes cuiuſcunque ſint libertatis & poteſtatis, ſubiciuntur directè ſedi Romanæ, & pro delictis in illis commiſſis puniri poſſunt. Sic tamen vt ſicut delicta ſunt perſonalia, & non tranſeunt perſonas delinquentes, ita nec pœna quæ delicto debetur, non violet ius ſucceſſorum in regno vel ex conſuetudine recepta, vel ex lege regni qua proximi ordine poſt deficientes vocantur a. Poteſt enim qui imperat per delictum ſuum ſibi nocere, & ſe indignum imperio facere: at non poteſt præiudicare ei qui ſucceſſurus ei eſt etiam coniuncto, cùm non habeat ab eo, ſed à maioribus, vel ex lege, familiæ b. Multo minùs ob negligentiam: nec negligentes nec eorum ſucceſſores legitimi, debent principatu priuari, ex prætextu

D quòd alius melius conſeruaret principatum, hæc enim via latiſſimâ pateret conſpiratoribus ad inuadendos principatus. Et fieri etiam poteſt vt ſint principes quidem ad conſeruandum imperium ſegnes, ſint autem ad acquirendum ſtrenui. Sicuti author vitæ Annibalis ait Pyrrhum regem Epirotarum egregium in acquirendo imperio belli ducem, in conſeruando minime aptum [illegible]rum fuiſſe.

19 At dices, electores depoſuerunt Vuenceſlaum ab imperio tanquam inutilem: volu[illegible] & potuiſſe concedo, quia electores ſunt, & ab iis videtur data lex imperatori. Et quamuis adhuc non omnes hoc concedunt, electoribus, & conſtantes aſſerant, donatum reuocari non poſſe ſemel tranſlato dominio, & factum non eſſe trahendum in conſequentiam, concedamus, verū ſine præiudicio ſententiæ illorum & habita ten-

a vide ſup. [illegible]

b l. 1 de [illegible]

tum

tum ratione quæſtionis: controuerſæ tamen hoc ad alia regna pertinere non poteſt, quæ electiua non ſunt, & iure ſucceſſionis proximitatis, non iure hæreditario, deferuntur: in quibus nullus elector & nullus ſuperior a; vbi populus non imperat, nec dat poteſtatem; quia monarchia à Democratica diſtinguitur conceſſa poteſtate. Et certe arbitror, ſi quid meum valeat in hac re iudicium, meliùs feciſſe electores qui depoſuerunt Vvenceſlaum, ſi ei ſolum coadiutorem dediſſent. Nam illa depoſitio magis pertinet ad contumeliam quodammodo tantæ poteſtatis imperialis, quam ad bonum imperij; & daretur occaſio electoribus mutandi ex arbitrio electum, & hoc eſt nimiùm, niſi malè cenſeam, deprimere poteſtatem maieſtatis imperatoris, conſtituere electores illa maiores: perinde ac ſi ex Ariſtocratia dux per optimates electus eſſet, qui reuocari poſſet. Sed & ſæpe compertum eſt ſub principibus voluptuoſis, prodigis, & inutilibus, fuiſſe fideles duces, & ſtrenuos qui cauſam Imperij nomine Imperatorum pertractarent: vt nemo ignorat tempore Galeni Imperatoris, vt cæteros ſileam, ſub ignauo principe inuentum fuiſſe præſtantiſſimæ fidei ducem eius Pollionem, & alios qui Romanum tuerentur imperium contra triginta tyrannos, qui hoc prætextu ignauiæ principis, imperium per partes inuaſerant b.

a vt in Gallia, ea per venerabilem qui filij ſint legitimi.

b vt Frebell. in Gordiano Trebellius Pollio, & Volaterra lib. 17. vrb. com.

20 Quòd ſi in Imperio & regno eligibili non ſucceſſorio, iniquum viſum ſit vt hoc prætextu ignauiæ deponantur qui præſunt, quantò iniquius illud in regno ſucceſſorio quod habet radicatam familiæ ſucceſſionem, vt non poſſit ſine magna indigentium violatione, & regnicolarum ſeu ſubditorum clade, conuelli, & in extraneos deuolui.

Scio & vidi coniuratos, dum hæc eis obiicerentur, reſpondere: non eſſe regna immortalia, & quemadmodum in aliquos primæ familiæ perueniſſent, & in alios ab illa transferri poſſe. Sed hoc verum ſi legitime fiat, neque, ſi olim illegitime factum ſit aut vi, ſequitur impietatem eſſe imitandam. Nam demus quoſdam regnum in ſe tranſtuliſſe ex familia alterius, tamen ſi eorum familia poſtea iure imperauerit, & populus conſenſerit, & conſuetudine longa eluerit primam violentiam, non eſt ea malis benè conditis, ſumenda occaſio denuo renouandi impietatem: quemadmodum, nec tutum eſt, morbos bene ſanatos iterum nouo exceſſu & cauſa prima renouata ſuperinducere.

21 Quàm multò laudabilior, & obiiciendus huiuſmodi ambitioſis & monſtris hominum, Michael Zilagius, qui cùm in comitiis regiis, Mathiam Coruinum ex ſorore nepotem Hungariæ regem declarandum graui oratione ſuaderet, & pars magna procerum Michaelem ipſum, regem eſſe eligendum prædicaret, nepotis cauſa obnixè recuſauit c.

c Bonfinius lib. 9. decadis 3.

Præclarum & reſponſum Friderici, quem Alberto Ladiſlai patre vita functo, cùm Bohemi & Hungari, Cæſarem ſibi regem peterent, is vbi offerri ſibi tantum honorem animaduertit, abſit, inquit, à me hoc ſcelus, vt patrueli meo hereditatem paternam auferam d.

d Aeneas Syluius li. 2. Commentariorum de rebus geſtis Alphonſi.

22 Quod autem obiicitur ex Baldo, & libris feudorum, feudum iure proximitatis debitum antiquiori & primogenito, intelligi ſi modò is ſit capax & habilis, habet reſponſionem: hoc verum eſſe in feudis quæ per alios quàm vaſallos non poſſunt exhibere ſeruitium feudale ſufficiens: non autem ſi patrimonialia ſint aut alia quę per vicarium munus impoſitum poſſunt implere, vt liquet ex feudo fœmineo, vel eccleſiaſtico. Multùm etiam intereſt inter feudum, & regnum ſeu principatum non recognoſcentem ſuperiorem. Nam in feudo ex lege inueſtituræ ſeruitium debetur domino: in principatu vero libero, nemo legem principi imponit, etiam ſi is ſit parum idoneus in ſua perſona. Quod iudicio Ephororum & Lacedæmoniorum confirmari poteſt. Mortuo enim Anaxandrida e rege Spartanorum, Lacedæmonij Cleomenem filium eius ex lege, quia maximus natu erat, crearunt, quamuis is non eſſet mentis compos ſed inops, & illum prætulerunt aliis fratribus minoribus natu, mentis compotibus, Dorico, Leonidi, & Cleombroto. Extat & iudicium etiam oraculi Delphici, quod conſultum mortuo Ariſtomenio rege Lacedæmoniorum, à Lacedæmoniis, non quidem num ſuccedere deberet vnus ex filiis recens natis geminis in cunis exiſtentibus, nam hoc ex lege certum tenebant, ſed quis ex duobus, reſpondit vtrunque regem eſſe debere, ſed magis primogenitum honorandum f, non contempſit autem oraculum infantiam in regni ſucceſſione ordinaria, quòd videatur inutilis, ſed & eam admittendam & conſeruandam in iure maiorum reſpondit. Neque Romani, qui plus iuſtitia & æquitate populos quàm armis ſubegiſſe feruntur, factum regis Syriæ Antiochi, probare potuerunt, quòd Ptolomæo maioris ſororis ſuæ filio, regi Ægypti bellum intuliſſet, ſegni admodum & quotidiana luxuria ita marcido, vt non ſolùm regiæ maieſtatis officia intermitteret, verùm etiam ſenſu hominis nimia ſegnitia careret, & ita regno eum pepuliſſet. Et proinde curarunt per M. Popilium legatum regnum ei reſtitui, & Antiochum Ægypto excedere. g

e Herodo. li. 5.

f Idem Herodo. lib. 6.

g Iuſtin. lib. 34.

23 Superiori proxima alia quæſtio, poſito quòd quis poſſet priuari propter delictū aut negligentiam principatu qui ad proximos ordine poſt mortem poſſeſſoris deuolui debet vel ſolet, nempe ab eo in filios, & eis deficientibus ad alios ex agnatione proximiores. Nam qui priuat poſſeſſorem principatu, poſſit poſt eum ſucceſſuros iure illo ſucceſſionis priuare, & in alios extraneos transferre. Et occurrunt hypotheſes quæ hanc quæſtionem tractari poſtulant, vt in capite primo, de homicidio in ſex. h vbi Innocentius ex concilio Lugdunenſi ſtatuit, vt quicunque princeps, Prælatus, ſiue alia eccleſiaſtica ſecularisue perſona, Chriſtianum hominem per aſſaſſinos occidi fecerit, vel etiam mandauerit, quanquam mors forſitan ex hoc non ſequatur, aut qui aſſaſſinos receptauerit, defenderit ſeu occultauerit, excommunicationis & depoſitionis à dignitate, honore, ordine, officio & beneficio incurrat ſententias ipſo facto: & illa liberè, aliis, per illos ad quos collatio pertinet, conferantur: ſit etiam cum ſuis omnibus bonis mundanis, tanquam veræ religionis æmulus, a toto Chriſtiano populo diffidatus.

h lib. 5. tit. 4.

Item alia in c. ſtatutum 15 de hæretic. in ſexto i vbi Bonif. VIII. *Statutum fœlicis recordationis Innocētij & Alexandri prædeceſſorū noſtrorum, Ne videlicet hæretici, credentes, receptatores, defenſores & fautores eorum, ipſorùmque filij vſque ad ſecundam generationem,*

i lib. 5. hær. tit. 2.

ſionem , ad aliquod beneficium eccleſiaſticum ſeu publicum officium admittantur , quod ſi ſecus actum fuerit ſit irritum & inane : primum & ſecundum gradum per paternam lineam comprehendere declaramus : per maternam verò ad primum duntaxat volumus hoc extendi. Hoc ſanè de filus & nepotibus hæreticorum credentium , & aliorum huiuſmodi , qui tales eſſe vel tales deceſſiſſe probantur, intelligendum eſſe videtur , non autem illorum quos emendatos eſſe conſtiterit , & reincorporatos eccleſiæ vnitati , & pro culpa huiuſmodi ad mandatum eccleſiæ pœnitentiam recepiſſe , quam ipſi vel iam perfecerunt , vel humiliter proſequutioni eius inſiſtunt , vel parati fuerunt ad recipiendam eandem.

a lib 5 ſexti de pœnis. [illegible]

Item alia in cap. fœlicis, de poënis a , Vbi idem Bonifacius octauus contra perſecutores & homicidas Cardinalium, inter alias pœnas addit, vt filij prædictorum , nepotes per rectam lineam, priuentur omni dignitate ipſo iure eccleſiaſtica, & beneficiis. & omnis honoris ecclesiaſtici , vel mundani ſint incapaces.

b c. nouit , de Iudic.

Quamobrem teſpondetem in prædictis conſtitutionibus in principes quoque ſeculares ex cauſa peccari ſtatui , vt in aliis b. Cæterùm ſententiam cōdemnationis in nepotes ex cauſa auorum , & priuationem honorum mundanorum, non intelligi debere de dignitatibus & principatibus , ad quos ius habent filij & nepotes, non ex perſona patrom & auorum ſed maiorum ; ſed de nouo iure ſuperuenturo poſt damnationem patris. Ita in c. licet. 6. de voto c, iubet ſummus Pontifex filio primogenito regis Vngariæ , implere votum quod fecerat pater , & ipſe pro eo promiſerat ſe impleturum, de exercitu ducendo in terram ſanctam ; *ſciturus* , inquit , *niſi onus iniunctum impleres , ex tunc te anathematis vinculo ſubiacere, & iure , quod tibi ſi dictus rex ſine prole decederet , in regno Vngariæ competebat ordine geniture , priuandum, & regnum ipſum ad minorem fratrem tuum , appellatione poſtpoſita deuoluendum.* Singularis & ad hanc rem videtur textus . in l. 3. de interdict. & relegatis d. Vbi Alphenus Iuriſconſultus, reſpondit eleganter, eum qui ciuitatem amitteret , nihil aliud iuris adimere liberis , niſi quod ab eo peruenturum eſſet ad eos. ſi inteſtatus in ciuitate moreretur : hoc eſt hæreditatem eius & libertus , & ſi quid aliud in hoc genere reperiri poteſt. Quæ verò non à patre, ſed à genere, ciuitate à rerum natura tribuerentur, ea manere eis incolumia : itaq; & fratres fratribus iure legitimo hæredes , & agnatorum tutelas & hæreditates habituros; non enim hæc patrem , ſed maiores eius eis dediſſe. Quanquam pater amiſeris dignitatem ante conceptionem vel editionem filiorum iuxta Vlpianum e.

c lib. 3 de [illegible]

d l. 48. P. [illegible]

e In l. emanci-patum 7. § ff de ſenatoribus. l. P. tit. 9.

Neque tam me mouet authoritas iuriſconſultorum quàm ratio eorum , quòd hoc ius ſuccedendi non pendeat à parte , ſed à lege vel natura, neque de hoc iure adimendo loquantur pontifices in ſupradictis quæſtionibus. Imò & quia delicta ſunt perſonalia , & ob alterius delictum æquum non videatur aliquem alium ſine culpa ſua, iure ſuo priuari f: & vbi delictum non eſt pœna eſſe non debeat g : voluerunt etiam ſummi pontifices ne dotes vxorum hæreticorum etiam, publicarentur , ob hæreſim maritorum , ſi ipſæ participes non eſſent hæreſis , vel ipſæ hæreticis ſcienter non ſe coniunxiſſent h.

f c. 2. de conſtitutionib. lib. 2. quod vi & clā, c. non debet, de reg. iur. in ſex.

g l. 6 pœna. & l. cumen, de pœn. P l ſanci-mus, c. eo. tit.

h c decreuit, 24 de hæreticis in ſex.

Accedit quòd poſſeſſor regni qui deliquit, propriè tantùm dicatur habere adminiſtrationem

A eius & vſumfructum , non plenam eius alienandi poteſtatem , cùm illud veniat poſt eum ex lege principatus ad alios ſucceſſores : atque ideò res quæ ſubiecta eſt reſtitutioni , non poteſt delicto vel alio modo alienari eorum præiudicio eorum qui vocantur i. Atque aduerſus ſententiam, dicere poſſunt vocati , ſe eſſe ante delictum & pœnam. neque fiſcum poſſe quicquam retinere. vt in ſimili ait Paulus Iuriſconſultus k. Nec fiſcalis pœna locum habere debet , donec creditores, cuiuſmodi ſunt quibus res eſt reſtituenda , ſuum recuperauerint , vt ait Papinianus l. Iubet & ius gentium , ne aliena res alienetur à non domino vllo modo, directè vel indirectè m: forſan & ſummi pontifices ad execrationem ſceleris commiſſi per reges in Deum , arbitrabuntur deſcendentes ex ipſis ad honores mundanos non eſſe admittendos: de aliis proximis verò nihil tale ſtatuunt,

i Auth. res quæ, & l ſi § [illegible] communia de lega. c.

k Statius Flo-rus, 48. l. § ſi de iure fiſc. l. 44. P. tit. 14.

l In l quod placuit 37. eo. t. de iure fiſc. P. cū conſentiunt. l. § an bona. l. non poſſum. l. in ſumma. l. Arganus. eod. tit. P.

m l ſi c. de reb. alie. non alien.

B cùm in filiis paternum vereantur ſequi delictum, & filios paterno perire dignos ſupplicio quidam arbitrati ſint n, nec ex malo coruo bonum ouum fieri , neque leonis nutriendos eſſe catulos, ſicuti propter delictum filiorum Heli , à domo eius tranſlatum eſt ſacerdotium in Samuelem o: & ob delictum Salomonis, tranſlatæ decem tribus de regno in extraneum p. non tamen ſtatim hæc imitari debent ſummi pontifices : quia non tam tranſlatio regnorum illis conceſſa videtur, quantùm emendatio peccatorum : neque poteſtas plantandi , ædificandi & deſtruendi conceſſa Prophetæ Hieremiæ q ad rebelliones priuationéſque regnorum pertinebat. Solius enim Dei factum in prædictis Heli & Salomonis exemplis , proponitur , & ſummus Pontifex ligandi & ſoluendi poteſtatem accepit , ad ædifica-

n l. quiſquis. § filij, ad leg. Iul. maieſta. c.

o 1. Reg c. 2.

p 3. Reg. c. 11.

q Hier. 1. v. 10.

C tionem corporis Christi & eccleſiæ eius , non ad deſtructionem, niſi inquantum Reipublicæ Chriſtianæ expedire videbitur conſultatione matura adhibita.

24 Sed omittamus cauſam peccati ſpiritualem , & tranſeamus ad alia delicta monarchæ vel principis abſoluti ad negligentiam vel inhabilitatem eius. quæro ſi hic habeat poteſtatem ſupremam , à quo iudicabitur , vel deponetur iuſte ? nam ſi ſuperiorem non habet, ridiculum eſt eum deponi & iudicari ab alieno, qui non habet poteſtatem : cùm Ius dicenti extra territorium impune non pareatur r. Neque actus ſuſtinetur qui ſine poteſtate fit ſ. Si recurras ad populi ſubditi ſuffragia , & contendas per comitia hoc fieri poſſe : minùs id fieri poteſt in monarchia : nam eſſet hoc rebellio in primo capite legis Iuliæ , aliquid moliri in principem , eius honorem , & vitam : ſi poſſe

r l. fi. de Iuriſ. omniū Iud. P.

ſ l. multum in-tereſt. § quis alieno vel tibi c.

D ſuſtinuerimus , nullam dicemus monarchiam, ſed democratiam , in qua ſuffragia & comitia populi locum habent ad deſtituendos & inſtituendos principes : quemadmodum & in republica , Duces , Dictator , maiores magiſtratus , & leges à populo conſtituebantur & deſtituebantur , ſeu abrogabantur , & cauſam dicere cogebantur. Monarcha ſolùm à Deo pendet, & illi ſoli ipſe pro animabus ſubditorum redditurus eſt rationem t. Et cùm Iſraëlitæ affligerentur à rege Pharaone , certè non vocarunt illum in iudicium coram aliquo alterius Regis tribunali , vt cauſam diceret , neque etiam in eum ideo conſpirarūt aut rebellionem fecerunt, ſed clamauerunt ad Deum qui voces eorum audiuit u. Sic nec captiui ſub tyrāno etiā Nabuchnodonozore,

t ad Rom. c 13. v. 17.

u Exod. 2. v. 24

donozore, & aliis regibus, illis diem dixerunt ſuſcipiendi iudicij coram aliis regibus, ſed ad Deum qui ſuperior eſt regibus qui in terris ſuperiorem non habent, prouocarunt. Propter peccata verò ſubditorum Deus plerumque dat reges in furore ſuo, & permittit regnare hyppocrytam. Ita Chriſtiani ſub Paganis Principibus, Arrianis, hæreticis, ſub apoſtata Iuliano, abſtinuerunt ab eorum iudicio & depoſitione, memores, quòd omnis anima debeat eſſe ſubdita poteſtatibus ſublimioribus propter Deum, & qui poteſtati reſiſtit, ordinationi Dei reſiſtit [a]. Miſerimi rectè omnium eſſent principes, ſi expoſiti eſſent cenſuræ & iudicio ſubditorum: primùm quòd impoſſibile ſit principem quantumuis bonum & iuſtum, omnibus poſſe placere, maximè malis qui metu iuſtitiæ terrentur & bonis ſibi adoerſariis inuident. Neque puto quia certiſſimum, quemquam meliorem, potentiorem, iuſtiorem, innocentiorem inueniri vnquam poſſe, ipſo principe & rege regum IESV CHRISTO, quem nihilominus populus ſuaſione & ambitione eorum qui præſtaotiores haberi volebant, ad mortem tanquam abominandum poſtulauit, eique prætulit inſignem latronum principem Barrabam. Bonus & mitiſſimus Moyſes dux, amicus, & is calumniis & ſeditionibus valde agitatus, vt inde conſtet iniquiſſimum & periculoſiſſimum velle cenſuram ſui principis populo ſubdito committere: non minùs quam concedere ægroto & phrenetico, in medicum ſanare volentem, poteſtatem & liberas manus. Tum etiam quia ambitioſi, regnandi cupidi, nihil non comminiſcerentur aduerſus principes, vt corruptis ſuffragiis, conductis falſis teſtibus, eos de throno deturbarent. Et, vt dicebat Cicero pro rege Deiotaro ad Cæſarem, eſt ita inuſitatum regem capitis reum eſſe, vt ante hoc tempus non ſit auditum. Et rurſum, ſemper regum nomen in hac ciuitate ſanctum fuit: ſociorum verò regum, & amicorum ſanctiſſimum. Dicebat etiam Teleſphorus [b], Dei accuſat ordinationem, qui eos qui ab eo conſtituuntur, accuſat, aut damnari cupit, à quibus ſe Domini populus, benedici, ſaluari & inſtrui cupit: nullatenus debet eos arguere, nec vulgus in accuſatione eorum ſuſcipi: populus enim ab eis eſt docendus & corripiendus, non ipſi ab eo, quia non eſt diſcipulus ſupra magiſtrum & inferior non dat legem ſuperiori [c], quæ quamuis in hypotheſi dicta ſint de præpoſitis & prælatis Eccleſiæ, debent quoque intelligi de principibus ſecularibus. Sicuti ex merito plebis, nonnunquam præpoſiti deprauantur quatenus procliuiùs cadant qui ſequuntur, vt dicebat Anacletus [d], & componitur orbis, regis ad exemplum [e].

a ad Roma. c. 13. & 1. Petr. c. 2. c. a. omnis anima, de cenſibus.

b Epiſtol. vnica c. 3. c. ſacerdotes, & §. Dei ergo. 6. q. 1.

c c. cum inferior, de maiori & obedientia.

d In epiſt. 3. relatus in cap. 13. ex merito 6 q. 1 facit can. audacter & q. 1. & cap præcipuè 11 q. 3.

55 Peccata regum perſonalia ſunt, officium eorum publicum & diuinum, nec propter peccata eorum, contemnenda eſt eorum dignitas & poteſtas, & officium. Cùm enim Saul iam fuiſſet à Deo reprobatus, tamen iudicabat, & eius iudicium quandiu vixit, populus expetebat [f]. Dauid fuit adulter & homicida: Salomō ad idololatriam declinauit amore mulierculatum, & tamen populus non rebellauit aut eos depoſuit ſed eis obtemperauit. Achab etiam, quamuis coleret Baal, tamen decem tribus iudicabat. Iuſſit & Chriſtus, ſuper Cathedram Moſis ſedentibus Scribis & Phariſæis hypocritis, nihilominus in his quæ mandarent, obtemperari [g]. Et dicendum videtur de regibus qui Chriſti Domini dicuntur, quod

f 1. Reg. 15. c.

g D. Matt. cap. 23.

A Conſtantinus cognomine Magnus, dicebat de Sacerdotibus & præpoſitis Eccleſiarum, ſe mutuò coram illo libellis accuſantibus quos combuſſit non lectos, dicens. Ite & inter vos cauſas veſtras diſcutite: quia dignum non eſt vt iudicemus Deos, vos à nemine iudicari poteſtis, qui ad Dei ſolius iudicium reſeruamini [h]. Sic Dauid ad Deum ſolum ſuum iudicem, cùm nullum alium ſuperiorem haberet, pro peccatis clamat, Tibi ſoli peccaui & malum coram te feci [i]. Et proindè manifeſte improbus eorum prætextus, qui rebellant in principem & populum commouent, vt eum meliorem vexatione faciant, & puniant: Nam & in hoc tanquam vſurpantes Dei poteſtatem, arguuntur, iuxta ea quæ ſic ſcribit Anacletus. [k] *Si omnia, inquit, in hoc ſeculo vindicata eſſent, locum diuina iudicia non haberent: ſupernacuus enim ad beneficia, laborat impendius, qui ſolem certat facibus adiuuare.* B *Ideo ſi aliquis putat ſe Deo in hoc placere, quòd ſeruos ſuos accuſat: & vt meliores fiant, dicit ſe hoc agere, in vanum laborat: & plus inuidiæ ſtimulis agitatur, quàm charitatis: quoniam gratia plenitudo adiectione non indiget, nec vlla requirit commendationis augmenta.* Quocirca rebelliones in principem prætextu vitiorum eorum, effugere non poſſunt crimen maieſtatis, & Dei indignationem. Et potiùs relinquendi ſunt malè regnantes iudicio Dei, quàm polluendæ manus ſacrilegio, & parricidio per ſubditum. Non caret Deus modis quibus poſſit, quando voluerit, huiuſmodi malos principes tollere, vel emendare.

h Ruſin. l. 10. c. hiſtor. Eccleſiaſt. c. 2. c. continua lege. 5. §. Conſtantinus & c. 41. Sacerdotib. 11. q. 1.

i Pſal. 50.

k Epiſt. 1. relatus in cap. 7. ſi omnia 6. q. 1.

De morte principis.

CAPVT VI.

C DEſinit quis gerere principatum interueniente morte, vel naturali, vel violenta: mors enim omnia dirimit, & reſoluit. Et Summi Pontifices, Imperatores, reges, aliique principes vt reliqui homines, nihil ex rebus mundanis morientes auferunt. relinquitur itaque principatus, qui interdum perſeuerat in eodem ſtatu poſt mortem adminiſtratoris, vt perſona non dignitas mori dicatur, per ſubrogationem enim adminiſtratoris cenſetur perſeuerare principatus etiam mutata perſona. [l] Interdum cum ipſo principe, & finem accepit principatus ſtatus, & mutatus eſt in aliam formam reipublicæ, vt cum Codro vltimo rege Atheuienſium, regia & monarchica poteſtas degenerauit in rempublicam. [m] & ſæpe victis aut deiectis regibus, victores regna redegerunt in prouincias, tetrarchias, ſatrapias, ducatus. comitatus. Et poſt mortem Alexandri Magni, monarchia eius multis cladibus, lachrimiſque prouin- D ciarum, & regnorum conſtructa, breui tempore concidit, & in membra diuiſa, iterum ad noua regna decidit. Quando etiam regna ſucceſſione proximis deferuntur, extincta regia familia, & vltimo ex gente moriente, mutatur ſtatus principatus, & vel ad electionem, vel ad tyrannidem, vel Democratiam, vel Ariſtocratiam venit.

l vt in l. proponebatur. ff.

m Iuſtinus.

2 Fieri autem ſolet in omni mutatione principis, vt innouationes quædam publico ſtatui incommodum adferant, ſiue legitimus ſucceſſor ex familia, ſiue alius ſubrogetur; cúmque nouus ſubrogatur, cúmque nouus rex eſt, & noua lex eſt: ſiquidem non omnes eodem modo ſapiunt, & quæ placuerint anteceſſoribus, vix placent, aut nunquam per omnia

ſucceſſoribus, fiúntque ita mutationes morum, actionum, & perſonarum officialium.

3 Apud aliquos populos vita regis perinde ac propria ſubditis fuit chara, & cõmendatior ſuper omnia: vt etiam boni ſubditi quotidie in bellis & periculis mortis pro principe incanctanter exponũt. In Arabum regione ex inſtituto quodã receptum erat, vt ſi membrum aliquod regis fuiſſet mutilatum, ipſi quoque reſponderent & citra adulationem: & ridiculi arbitrabantur, ſi cum mortuo rege ipſi quoque interfici non ſtuderent, eidem mutilato ſimillimi mali opinionem non confirmarent, vt ait Athenæus a. Addit & ex Nicolai Peripatetici hiſtoria, Adratomum Sotianorum regem (quod genus eſt Celticum) ſexcentos delectos ciues apud ſe habuiſſe, qui patria eorum idiomate Siloduri dicuntur, quod Græcè, vota exequentes ſignificat, qui reges & vna viuentes & vnà morientes haberent: cùm ipſi ſe ipſa facturos promitterent, & ex hac pollicitatione eadem veſte, & eadem diæta vtebantur, vnáque imperabant, atque in omni occaſione mortuos, ſiue ex morbo rex moreretur, ſiue in bello cecidiſſet, ſiue alia quauis de cauſa: neque vllum fuiſſe, qui mortem huiuſmodi vel formidantem vel tergiuerſantem horum quempiam demonſtrare poſſet, cùm regi ita contigiſſet b.

a Lib. 6 Dipnoſophiſton. c. 6.

4 Narrat & Tyrannos Erythrenſes, poſt necatum aut ſubmerſum regem per ipſos Cnopum, in ſua oligarchia ſtatuiſſe, vt ſi quis ex ipſis ſociis fuiſſet defunctus, ciues vnà cum vxoribus & filiis congregati, illum lugere mortuum compellerentur, pectoráque vehementer percutere magníſque eiulare vocibus, atque hæc facere Verberone, qui rei præfectus erat, impellente.

b Meminit de his Iulius Cæſar lib. 3. de bello Gallico, ſed vocat hos Soldurios ſeu deuotos, cùm de Adcantuanno agit Aquitano Imperante, & de fide ſexcentorum Soldariorum eius.

C Quando apud Lacedæmonios rex è vita diſceſſerat, per totum triduum nihil vendebatur, atque totum forum paleis conſpergebatur c.

c Heraclides in Polyteis & in politia Lacedæmoniorum.

De quæſtione, num licitè tyrannus à quolibet necari impunè poßit.

CAPVT VII.

POſſunt plura de necando vel non necando tyranno, in vtramque partem adſerri: quæ ſolent confusè ab his, quorum mens affectibus vel paſſionibus obſeſſa aut turbata eſt, in eam partem in quam magis inclinare videntur, detorqueri.

Cæterùm omni animi perturbatione depoſita, res & quæſtio, diſtinctione vna aut altera tutiùs mea ſententia & ſecundùm veritatem & conſcientiam, poterit terminari.

Omittemus autem in ea priſcam nominis tyranni pro omni rege iuſto aut legitimo, acceptionem. De eo enim aliàs, nunc autem pro iniuſto D principe tyrannum accipiemus.

Tyrannus ita hic propriè dicitur, qui ſibi illicitè vſurpauit imperium ſeu principatum, puta dolo vel malis artibus, inuitis ſubditis ſe conſtituit principem.

Quare Tyrannus non eſt, qui eſt adeptus principatum, aut per electionem eorum qui eligere poterant, aut per ſortem commiſſam à ſubditis, aut per ſucceſſionem, aut per donationem ſeu inueſtituram eius qui conferre poteſt, aut iuſto bello vi ſubiiciendo ſibi alienos: ſunt enim iſti modi acquirendi principatum inter gentium probati, & habiti legitimi; aut ſi ſpeciali vocatione à Deo ad regnum quis vocaretur; non enim eſt poteſtas niſi à Domino. Contrà, qui præter modos præ-

A dictos inuadunt principatus, & adminiſtrationes rerum publicarum ſibi vſurpant, dicuntur verè tyranni, quantumuis humanè aut benè populum regant, & ei applaudant: Radix enim iſtius poſſeſſionis ambitione aut rebellione ac latrocinij crimine, infecta eſt: neque perpetuò verum eſt, Tyrannos omnes tyrannicè, id eſt ſeuerè & crudeliter maléque imperare, aut malos in adminiſtratione eſſe. Quanquam frequentiùs ita accidat, & cauſa etiam ſit cur tyrannis modico tempore duret. Cùm tamen quidam poſt inuaſum dominatum, ſic modeſtè imperauerint ac deliniuerint populum, vt fuerint ab eo volente tolerati. Sic Orthagoræ & filiorum eius apud Sycioneos Tyrannis, ad centeſimum vſque annum peruenit. Cuius durationis cauſa: quod mediocritate quadam erga ſubditos vtebantur, multaque, legibus ſeruientes agebant d. Et quia rei militaris B aptus fuit Cliſthenes, non facile contemnendus habebatur, qui & fertur coronaſſe iudicem qui victoriæ eius contradixerat. Plurimum & conuerſatione & vſu familiari, fauorem & gratiam hominum acquirebat.

d Ariſt. 5. Polit.

Piſiſtratus quoque fertur aliquando apud iudicium Areopagi citatus, ſubiiſſe iudicium. Cypſelidarum item tyrannis durauit Corinthi ſexaginta tribus annis cum dimidio; cauſa eadem ac ſuperior. Quia Cypſelus valde popularis & ſine vlla cuſtodia degebat. Dionyſius Iunior, mortuo patre Tyranno qui Siciliam inuaſerat, ad amicitiam popularem, primum vt tyrannidem confirmaret deſcendit: quam cùm in crudelitatem conuertiſſet, ea & authoritate priuatus eſt e.

e Iuſtinus ex Trogo lib. 21.

2 Sunt alij ex vulgi imperiti ſententia, Tyranni dicti, qui tamen legitimi ſunt principes, C & principatum, vel per ſucceſſionem vel per electionem, vel iuſto bello, vel alio modo legitimo, adepti ſunt: verùm quia poteſtate legitima abutuntur in ſubditos, crudelitate, auaritia, nimia exactione tributorum, habentur pro tyrannis, & tyrannicè dicuntur imperare, quia agunt quæ verè Tyranni agere ſolent.

3 Non deſinunt verè eſſe tyranni adhuc, qui poſt occupatam iniuſtè poteſtatem & tyrannidem, procurant vel metu vel alio modo illicito, ſe eligi in principem vel inungi, per eos qui ius electionis habent more legitimorum principum. Sicuti quando Sylla procurauit ex lege Valeria, ſe dici in longum tempus dictatorem, quam iuſſit publicari, inducto ingenti in vrbem exercitu, qui metu populum continebat ne ſua libertate frueretur.

Quemadmodum & quando Iulius Cæſar curauit ex alia lege ſibi dari perpetuam dictaturam. D Ad hunc modum cùm Guillelmus Nothus, dux Normanorum in dicto bello anno 1066. Huraldo regi, expugnatis Anglis, tyrannidem vſurpaſſet, & vellet legitimi principis ſibi nomen acquirere reiecto titulo Tyranni; petijt à Stiganeo Cantuarienſi Archiepiſcopo ſolenniter conſecrari: quod tamen ei denegatum eſt vt alieni iuris inuaſori: quamuis poſtea ab Altredo Epiſcopo Eboracenſi, fuerit inauguratus, remanente tamen nota tyranni, victoria etiam eius contra Anglos habita cruentiſſima, reprehenſa: ferúntque in loco pugnæ monaſterium Sancti Martini de bello, ſtructum, in quo ſub modico imbre terra imbuta reddere videtur ſanguinem qui clamet ad Deum vindictam, vt coniiciatur illam Deo diſplicuiſſe. f Signum etiam eius rei quòd non

f Guillelmus Neub. [illegible] li. 1. rerum Anglicarum c. & [illegible]

non diu hæc tyrannis in eius domo durauerit, & fuerit parum fauſta. Siquidem huic Guillelmo Notho, ſucceſſit Guillelmus Rufus filius eius, à ſuis pro fera in venatione confoſſus: huic ſucceſſit Henricus frater eius minimus, poſt Henricum, Stephanus comes Bononienſis ex ſorore nepos regnum vſurpauit anno Domini 1135. cùm eſſet legitimus hæres, qui tamen pollicitationibus decepit antiſtites, & ſe coronari curauit.

4 Et dolus hic tyrannorum vt poſt inuaſos principatus, velint participes eſſe titulorum verorum principum, quos ante deturbarunt ſede, vtentes comitiis populi vel cuiuſdam ſuperioris extorta authoritate. Quæ tamen non poſſunt efficere quominus tyranni dicantur veri, remanente macula, & quominus legibus tyrannorum non

B

contineantur: Niſi vt quidam putant, poſt adeptam tyrannidem, omnino ſe ea poteſtate abdicauerint, & arma cum perſona ſubmittant iudicio eorum qui conferre legitimè principatum poſſunt: aut niſi poſt adeptam tyrannidem, cum ſua progenie principatum præſcripſerint, centenaria vel maiori poſſeſſione. Omnia enim præſcriptionibus & mutationibus temporalibus obnoxia ſunt, etiam iura principatus: cùm nec rerum dominia ſub incerto ſint, tum etiã in odium negligentiam qui noluerunt per ſeculum excutere tyrannidem, & ei conſenſiſſe ſilentio videntur, tanquam in legitimum principatum. Poteſt etiam expreſsè populus ex tyranno legitimum principem facere, ſi ab alio quàm ab eo legitima ſupremaque poteſtas non pendeat. Quemadmodum poſtquam Herodes primus Aſcalonita, inuaſiſſet tyrannidem Hebræorum, & ita tyrannico principatu regnaſſet per vnum & triginta annos, feſſi tandem Hebræi, vltrò ei ac eius poſteris regnum obtulerunt: iurantes in fide ipſius, & poſterorum eius, ſeſe permanſuros a. Recipiunt & conſenſum tacitum pro placito populi iura b, & antiquitatem temporis pro lege c. Celebris alioquin & vera ſententia D. Auguſtini, *nec tyrannica factionis, inquit, peruerſitas, laudabilis erit, ſi regia clementia tyrannos ſubditos tractet: nec vituperabilis ordo regia poteſtatis, ſi rex tyrannica ſæuitiate ſæuiat. Aliud enim eſt iniuſta poteſtate velle iuſtè vti, aliud iuſta poteſtate iniuſtè velle vti* d.

a Philo Iudæ in breuiario de temporibus.
b l. de quibus de legib. P. c ſuper quibuſdam de verb. ſign.
c l. 1. § fi. de aqua pluu. arcenda P. l. hoc iure. § ductus aquæ de aqua quot. & æſtiua. c. ad audientiam de præſcriptio.
d Auguſtin. de bono coniugij. 14. cap. neque enim 9. §. 2. 24. q. 5.
e 2. de inuentione.

5 Aduerſus hos tyrannos & inuaſores alienorum principatuum, leges fuerunt latæ, de tyrannis impune offendendis & explodendis, deque morte illis iuſtè inferenda, de præmio honoribúſque tyrannicidis decernendis. Meminit Cicero e de duabus legibus de necandis tyrannis, & de præmio necantium: quarum prior.

D

Qui tyrannum occiderit Olympionicarum præmium accipito: & quam rem ſibi volet à magiſtratu depoſcito: & Magiſtratus ei concedito.

Altera. *Tyranno occiſo, quinque eius proximos cognatione, Magiſtratus necato.* Aliæ leges Græcorum aliarúmque gentium, quæ non patiuntur ſecurè viuere tyrannos, & quæ eos exponant omnium libertati; præmia, honores, ſtatuáſque necantibus ſtatuunt: & nouæ quædam eos vt bannitos, diffidatos, reos non ſolùm maieſtatis, ſed vt hoſtes reipublicæ quietis & ſtatus eius, morti a quolibet inferendæ, ſubiiciant. Atque vt Seneca ait f.

f In Hercule furente.

Victima aut vlla amplior
Poteſt, magiſq; opima mactari Ioui
Quam rex iniquus.

Lege & Græcorum cautum, vt tyrannorum filij velut facinoris conſcij, parentũ crimina luant, & haud ſecus morte, exilióque mulctentur g. Ita puto, inquit Cicero h, Græcos homines deorum honores tribuiſſe iis qui tyrannos necauerunt. Hercules non aliunde, aut Theſeus videntur famam celebrem nacti, quam ab obtruncatione tyrannorum. vt Aod in libris Iudicum. ca. 3. dicitur, *Saluator à Deo ſuſcitatus, qui regem Eglon, Moabitarum tyrannice imperantem populo Iſraels, ſuſtulit.*

A

g Alex. ab Ale. lib. 4. c. 16.
h Cicero pro Milone.

Nec vlla propemodum in hac ſententia videtur difficultas, quin non liceat priuatæ vel publicæ perſonæ huiuſmodi inuaſorem reipublicæ aut principatus necare; quia nullus huic ſubditus dici poteſt qui hoſtis eſt. Et reus diuinæ, & humanæ maieſtatis eſt inuaſor principatus: quia non eſt poteſtas niſi à Deo, & qui poteſtati reſiſtit, ordinationi Dei reſiſtit, mortiſque reus eſt, tanquam Dathan, Core, & Abiron, qui voluerunt vſurpare principatum, ideò viui terræ hiatu deglutiti i. Et Imperatores reum mortis dixerunt, qui ſupremi dominij notas vſurpauerit k. qualis is qui ex priuato vult effici princeps, & in Ariſtocratia, qui ex comite vult effici ſociorum dominus. Neq; reputandus eſt ſeditioſus qui regnum talis tyranni turbat l. quia tale regnum non ordinatur ad bonum commune, ſed ad priuatũ commodum, vt ſæpè tradit Ariſtoteles m, imò laudamus qui multitudinem liberat à tyrannica poteſtatẽ: niſi forte quando ſic inordinate perturbaretur, quòd multitudo ſubiecta maius damnum pateretur, aut detrimentum, ex perturbatione ſequente, quam ex tyrannica dominatione.

i Nume. c. 16.
k l. ſacri affatus de diuer. reſcri. C. l. 2. de dignit. ordo ſeruetur. C.
l Angelus in ſumma. in verbo Seditio. Num 1.
m 3. Politic. & 8 Ethic.

C

6 Controuerſia etiam non modica, num is qui dicitur tyrannus, vel fertur velle principatum inuadere, poſſit impunè necari antequam talis fuerit iudicatus, & poſſit præuentione mortis impediri ne inuadat. Solon enim non niſi conuictum & comprobatum permittebat tolli. At tutius viſum aliis, quod lege Valerij Popicolæ narrat cautum Plutarchus, vt ſtatim vbi caput exeruerit factio ad tyrannidem vſurpandam, antequam ſecum populi ſtragem exciret, ſine mora opprimatur: ſi modò ſint argumenta tyrannidis vſurpandæ apparentia: nempe ſi quis factiones agat, arces occupet, populum aucupetur, exercitum conſcribat, aut quid ſimile faciat.

7 Et hæc omnia tantùm de veris tyrannis dicta cenſentur. Nam ſi agamus de necandis legitimis principibus, qui non fuerint principatum per tyrannidem adepti, ſeu per vſurpationem & inuaſionem iniuſtam, ſed aut per legitimam ſucceſſionem, aut per electionem, aut per inueſtituram iuſtam, aut belli iuſti victoria, aut vocatione certa à Deo facta non ita facilis eſt reſolutio, ac prædictorum tyrannorum, ſi quis dicat eos legitimos principes tyrannicè viuere, crudeliter imperare, bonos opprimere, aut alia facere illicitè, & impiè in ſubditos, quę tyranni ſolent exercere. Nam quamuis admittamus hæc digna eſſe reprehenſione, vindicta, & reformatione, tamen remanet quæſtio, à quibus vindicari, & opprimi talia agentes oporteat.

8 Quamobrem diſtinguendum cenſeo, & inquirendum, an qui tyrannicè imperare dicitur, ſupremæ ſit princeps poteſtatis, & ſui iuris, neminem alium in temporalibus recognoſcens ſuperiorem, qualis eſt rex Galliæ, Hiſpaniæ, Moſchouiæ, Perſarum, Turcarum, & ſimiles monar-

chæ : An verò talis ſit princeps qui ſuperiorem A
babeat.

In primo caſu non poteſt princeps, vt ſentio, legitimus quantumuis impius aut tyrannicè imperans, nec iti legitime a ſuis, ſeu à ſubditis Neque illi quippiam in ipſum eiúſque ſtatum, honorem, vitam, aut dignitatem, iuridicè aut de facto moliri poſſunt. Iuriſdictionem quippe nullam habent ſubditi in ſuum monarcham, qui non pendet a populi poteſtate, ideò in eum ſtatuere, aut illi imperare nequit: & quanuis aliquando poteſtas Romæ fuerit apud populum, tamen poſtquam in principem omnem tranſtulit poteſtatē, ſe illa poteſtate nudauit, vt ea vti nequeat, quam conceſſit in perpetuum. Sicut Valentinianus Imperator electus, rogatus à militibus vt ſibi ſocium imperij adſciſceret, reſpondit vocem Imperatore dignam: *Veſtrum, inquit, fuit, vt priuatum me ad imperialem extolleretis dignitatem: res autem* B *adminiſtrare, non iam veſtri, ſed principis ipſius eſſe, vos ipſi quoque dixeritis: itaque vos deinceps imperata facere & quietos eſſe: me autem quid facto opus ſit, curare decet.* atque tunc quidem militibus non ceſſit. etſi poſtquam Conſtantinopolim venit, trigeſimo a ſuſcepto imperij die, ſociom ſibi imperij fratrem Valentem coniunxerit. a

a Niceph. Calliſtus l. 15. c. 1.

9 Omnis iuriſdictio in ſtatu monarchiæ, gladiique poteſtas, à ſolo Deo, & principe eius vicario munarcha pendet: ideò ſubditi qui carent poteſtate, iuridicè in eum animaduertere non poſſunt. Multominus præter ius, & rei habebuntur criminis maieſtatis, non ſolùm qui ipſo facto in perſonam principis & eius ſecuritatem, & vitam quippiam commiſerit, verùm etiam qui factioni, conſilióque conſpiratorum interfuerit, quanuis ipſe actui nõ conſenſerit b. Quin & ipſa ſola cogitatio necandi principem, cum aliquo C actu exteriori, quanquam ſequuta fuerit pœnitentia, mortis ſupplicium pro pœna habet c. Memorabile traditur de hac re exemplum cuiuſdam nobilis Normandiæ, qui, cùm decreuiſſet necare Franciſcum I. regem eius nominis Francorum, & pœnitentia ductus idipſum fuiſſet in ſacramētali exomologeſi cuipiam minoritæ confeſſus, & ſacramento abſolutus, tamen denunciatus per minoritam regi, & à rege ad iudicium ſubeundum in curiam remiſſus, vltimo ſupplicio addictus fuit. imò & poſt mortem huius criminis eſt accuſatio.*Fuit & alius nomine Caboche mente captus, qui cùm enſem diſtrinxiſſet coram Henrico II. rege Francorum, quanuis nec inuaſiſſet, nec ad vlteriora progreſſus fuiſſet, vltimo damnatus eſt ſupplicio, nec furor, qui ſolet à pœna in delictis excuſare, hunc propter grauitatem facti ab ea potuit eximere. Quando nullus D tam amens exiſtimetur, qui principis ſui numen naturali quodam inſtinctu aliquo modo nõn te-uereatur: cum etiam leones, vel aliæ beſtiæ ferociores ſuum curatorem, ſeu paſtorem & ductorem inter cæteros diſcernant: nec in eos vt in cæteros inſurgant. Princeps Carthaginenſium in Africa Hanno, cùm opes ſuas, quibus reipublicæ ſuperabat vires, ad occupandam dominationem intendiſſet, regnúmque interfecto ſenatu inuadere conaretur, & arces contra Democratiam occupaſſet, commotis & concitatis in ſuam partem ſeruitiis, ſeu ſeruis: captus, virgis cæſus, effoſſis oculis, & manibus, cruribúſque fractis, velut à ſingolis membris pœnæ exigerentur, in conſpectu populi occiſus eſt, corpus verberibus

b l. quiſquis. ad leg. Iul. maieſt. C. l. eo t. in P.

c vt tractāt interpretes. ad l. cogitationis. de pœn. P. & ad l. ſi quis nõ dicam rapere. de ſacroſanct. ecc. C.

* l. penul. ante penul. & fin. C. ad leg. Iul. maieſta. § publica autem iudicia de publ. iudic. apud Iuſtinia.

laceratum, cruci affixum, filiique, cognatiq; eius omnes etiam innoxij ſupplicio traditi: ne quiſquam aut ad imitandum facinus, aut ad mortem vlciſcendam, ex tam nefaria domo ſupereſſet.d

d Iuſtinus ex Trogo. l. 21 ſeueritas tamen illa in proximos delinquētis innocentes, remiſſa, & in filios. l. quiſquis. §. filij ad leg. Iul. maieſt. C. l. ſancimus. 22. de pœn. C.

10 Suppetunt rurſum exempla quæ admonere poſſunt, non licere ſubditis inſidiari, rebellare, manus inicere in principem naturalem, authoritate publica, electione, vel ſucceſſione, vel alia cauſa legitima imperium adeptum, & detinentem, vt laudatur à Xiphilino in Nerone Corbulo Romanus inſignis dux Neronis, ob hanc vnam cauſam quòd Neroni fidem ſeruauit. Sigiſmundus Quinqueccleſienis epiſcopus, à Maximiliano I. Romanorum Imperatore, promiſſo in defectionis præmium Salczburgenſi archiepiſcopatu per literas, vt ipſius partibus ſe iungeret ſollicitatus, reſpondit, datam ſemel Vladiſlao fidem, fallere nefas eſſe. vnde & ipſe Maximilianus integritatem antiſtitis laudauit e. Celebre dictum Michaelis Orſachi Hungariæ Palatini, cùm reliqui proceres Mathiam regno deiicere cogitarent, *Quemcumque* (inquit) *ſacra corona coronatum videris, etiam ſi bos fuerit, adorato:* & pro ſacroſancto rege ducito, & obſeruato f. Et quanquam Dominus noſter IESVS CHRISTVS ſæpè reprehenderit auaritiam, impietatem, & ſcelera Phariſæorum, & Scribarum: tamen iuſſit eis obtemperari, quia ſederent in cathedra, & ſede poteſtatis h. Interpellatus rurſus de tributo reddendo à Iudæis Cæſari, & regi, reſpondit, quæ ſunt Cæſaris, Cæſari reddite, & quæ ſunt Dei, Deo. Sed & à Chriſto paſſo vſque ad Diocletianum, per interuallum prope trecentorum annorum, etſi innumera, crudeliáque tormenta Chriſtiani paſſi fuerint, & clades atrociſſimas, ſemel 20. millibus necatis, aliàs integris opidis Chriſtianis ſubuerſis; tamen nuſquam omnino legitur, Chriſtianos licet pares viribus, & numero fuerint, vi & armis aduerſus leges, rempublicam, & magiſtratum, Imperatorem, ſecuritatémque eius, vel tantillum molitos fuiſſe, vel rebellaſſe. Quin hoc vno ferè argumento, ſe, ſuámque religionem omnibus anteferri debere, colendam, & amplectendam profitebantur: quòd nulla ducti æmulatione, nulla dominandi cupiditate, nullo ſtudio nouarum partium, in ea tam pertinaciter, atque obnoxie perdurarent: & vnico amore Dei, & Diuini cultus, chriſtianos ſe ab eo dicerent appellari, cuius ſit hoc piiſſimum dogma, vt magiſtratui parcant. Et proinde cùm Nicomediæ proponeretur edictum Diocletiani, & Maximiani imperatorum, crudele aduerſus Chriſtianos, mirum quo templa ſolo æquarentur, Diuinæ ſcripturæ comburerentur, qui inter Chriſtianos magiſtratum, honoréſque gereret, cum infamia in ordinem redigeretur, ſerui Chriſtianiſmum abiurarent, libertate donarentur, & pleraque huiuſmodi alia grauia ſtatuerentur, quidam. illéque primus Chriſtianorum extitit, qui *tantæ ſeueritatis indignatione motus auſus eſt, cùm etiam vterque Imperator Nicomediæ moraretur, edictum manu capere, diſcerpere, conſcindere in minutiſſimas partes: atque cùm in eum extremo ſupplicio fuiſſet animaduerſum, reliqui etiam Chriſtiani iure cæſum eſſe eum pronuntiarunt h. Facit quòd ſcribit Euariſtus epiſcopus per Ægyptum i, *Non eſt*, inquit, *a plebe, aut vulgaribus hominibus arguendus aut accuſandus epiſcopus, licèt ſit inordinatus: quia pro meritis ſubditorum diſponitur à Deo, vita rectorum, &c.* Ideò ſtra

e Bonfinius Decad. 4. l. 9.

g Bonfinius l. 3 Deca. 4.

f c. 23. Matth. c. 22 v 17. & ſeq. Mar. c 12. v 14. Lucæ 20. v. 22.

h Euſeb. l 7 c 5. Niceph. Caliſtus l. 7 c. 5

i epiſt. 2. quam refert Gratian. in c. 2. 2. 4. 7.

dico

dico quia i ſidiator bona ſepiſſimè ſolet conuertere in malum & in electis ponit maculam. Et permittit etiam Deus malos principes regnare propter peccata populi, quamuis eos non probet, [a] *permittitque Deus regnare hipocrytam, vt ait Iob. ad puniendam pernicatiam populi.*

a docet Orige. homil. 4. in lib. Iud. & gl. ordi. ad illud cap. 4. & ca. 18. endecret. 8. q. 1. ca. rx mento 6. q. 1. b Iob. c. 34.

In concilio Conſtantienſi, ſeſſione 15. inter articulos condemnatos, ille eſt, aſſerens, quod quilibet tyrannus poteſt & debet licite & meritoriè occidi, per quemcumque vaſallum ſuum & ſubditum, etiam per clanculares inſidias & ſubtiles blanditias & adulationes, non obſtante quocumque præſtito iuramento & fœderatione factis cum eo, non expectata ſententia vel mandato iudicis cuiuſcumque. Aduerſus hunc errorem ſatágens, inquit, hæc ſancta ſynodus exſurgere, & ipſum funditus tollere: declarat & definit huiuſmodi doctrinam erroneam eſſe in fide & in moribus, ipſámque tanquam hæreticam & ſcandaloſam, & ad fraudes, deceptiones, mendacia, proditiones periuria, vias dantem reprobat & condemnat. Declarat inſuper & decernit quòd pertinaciter doctrinam hanc aſſerentes, ſunt hæretici: & tanquam tales iuxta canonicas ſanctiones puniendi.

Iohannes Gerſon quoque, in prima parte operum, in tractatu inſcripto, De auferibilitate Papæ, conſideratione 14. de eod. ſequentibus verbis ſcripſit, poſtquam docuit non eſſe obediendum Papæ determinanti contra vtilitatem eccleſiæ, aut dum vim inferri iubet regno cuipiam: *fatemur*, inquit, *nempe duo illa, ſuſpenſionem aut ſubſtractionem ab obedientia Papæ, fieri nò debere niſi manifeſtis cauſis vrgentibus: ne in corpore eccleſiæ deterior & generalior ſciſſura fiat & inducatur, dum particularia membra conſueſcunt non obedire: ſicut notat Ariſtoteles in politicis peſſimum eſſe conſueſcere non obedire principi ſiue regi. Quantò magis erronea & damnanda eſt aſſertio quòd liceat vnicuique ſubditorum mox vt aliquis eſt tyrannus, ipſum omnibus viis fraudulentis & doloſis, ſine quauis authoritate vel declaratione iudiciaria morti tradere: præſertim ſi addat hæc aſſertio quod tyrannus omnis ille eſt qui non præeſt ad vtilitatem ſubditorum.* hactenus Gerſon, ibi. Rurſus idem Gerſon in eadem prima parte operum, tractatu de erroribus circa præceptum non occides, reperit inter errores damnatos in concilio Conſtantienſi, fuiſſe aſſerentes, quòd fur nocturnus, hæreticos, inſidiator viarum, ſortilegus meritoriè à quocunque etiam ſi poſſit duci ad ſuum iudicem ſine periculo mortis, aut vi ſibi illata, poſſit necari. Item ille, quòd occiſio hominis bona intentione facta, redditur iuſta & excuſabilis, vocando intentionem bonam zelum legis, vel ſui principis. Ille etiam, quod quamuis ſit fides hoſti ſeruanda, tamen non tyranno Item dicere, quòd ab hoc præcepto, non occides, excipiatur tyrànus, & quod is occidi poſſit iuxta legem illam, non patieris maleficos viuere ſupra terram. & loquendo de tyranno qui iure in republica non principatur aut principari conatur: dicere quòd Michael occidit Luciferum ſine mandato Dei æterna morte: Similiter Phinees occidit Zambri, ſine mandato quocunque Dei vel alterius: Et pariter Moyſes Ægyptium: & quòd inde meruerint, & quod ſimiliter Petrus voluit occidere ſeruum pontificis. Item dicere quòd meritorium, & quòd detur qualibet lege cuilibet ſubiecto licentia tyrannum occidendi: quódque peccet mortaliter quilibet ſubiectus habens opportunitatem occidendi, ſi non

A occiderit tyrannum etiam per cautelas, inſidias, aut turpiter.

Et iterum idem Gerſon in cenſura errorum aſſertorum per Iohannem Paruum, circa præceptum *Non occides*, tradit errores hos repugnare legibus naturæ, diuinæ, & moribus. aſſerere licitum eſſe vnicuique ſubiecto occidere, vel occidi facere tyrannum. Adiicit & circumſtantias quæ ſimul concurrere debeant in occiſione tyranni, quæ probari poſſit, quarum vna deficiente, improbandam ait. Prima circumſtantia. quòd ſit certus tyrannus, & condemnatus, & per ſententiam appareat, cùm ex incertis & leuibus argumentis non ſit procedendum ad mortem. 2. quòd ſit notorium, talem tyrannum non poſſe

B comprimi per ſuperiorem ſuum. 3 quòd ſit notorium talem tyrãnum non poſſe per alium occidi æque bene: alioquin ſine lege & ordine plures concurrent. 4. quòd ſit probabile non eſſe tolerandum talem tyrannum, & quòd deterius aliter contingat: alioquin pariter conſilium Domini, de non euellendis zizaniis. 5. quòd non ſit probabile talem tyrannum eſſe faciliter corrigendum, vel quòd poſſit aliter comprimi cum facilitate maiori. 6. quòd non fiat occiſio talis tyranni inſidiosè, & ſubitò cum certo detrimento animæ eius, vbi poteſt aliter fieri, prout requirit vtilitas reipublicæ & animæ ſalus. quoniam in hoc fundatur decretalis, pro humani generis, de homicidio in ſexto. 7. quòd ad occidendum talem tyrannum, nõ aſſumãtur media de ſe mala: vt ſunt fictæ confœderationes, falſa iuramenta, mendacia: quia non ſunt facienda mala, vt inde eueniant bona:

C & quia ſimulata æquitas; non eſt æquitas, ſed duplex iniquitas, & ſimulatio eſt iniquitas. Item quod iuſtum eſt, iuſte exequeris. 8. quòd bono animo fiat, non ad vindictam, vel ad rancorem, vel ambitione: ſed intuitu legis diuinæ, & ciuilis, & pro reipublicæ vtilitate.

9 Debent concurrere, & circumſtantiæ morales omnes, vt occidatur, quando, & vbi: & à quo oportet: quare non debet occidi per ſacerdotem, nec in loco ſancto. Sed & adhuc addit, quod etiam cõcurrentibus dictis circumſtantiis, ex diui Thomæ ſententia, libro de regimine principum, & magiſtri Nicolai Oreſinenſis in trãſlatione ſua circa principium libri 5. Ariſt. politicorum, & aliorum pluriũ theologorum, talis tyrannus magis eſt iudicio Dei reſeruandus, quàm per priuatam authoritatem, & ſeditionem occidendus, atque magis credendum eſſe catholicis authori-

D bus, quam paganis qui contrarium dixerunt.

Fuit etiam conclulum contra aſſertiones magiſtri Iohannis Parui & librum eius quem inſcripſerat de iuſtificatione ducis Burgundiæ, qui occiderat Ludouicum ducem Aureliacenſem, fratrem vnicum regis Franciæ tanquam tyrannum, & aſſerebat in regem tatum habere, debere.

Rationes reprobationis fuerũt: Prior quia contra præceptum Dei, *Non occides*, abſque authoritate iudiciaria occidiſſet.

Secunda, quia ſcriptum, ſiquis per inſidias occiderit proximum, ab altari eum euelles vt moriatur [c].

c Exo. ca. 21 c. 1. de homicidio. c. non occides, 23. q. 5. c. quicũque 23. q. 8.

Tertia, quia fuerat aſſaſſinus, de cuius damnatione in c. 1. de homici in ſex. 4 quia ſi hoc permitteretur aperiretur via ad homicidia regum aut principum quorumcunque, ad violationem fidei & iuramenti, ſi liceret impunè eos propria authoritate necare, aut in eos fraudes moliri; daretur

retur & occaſio rebellandi ſubditis & contemnendi principes, diffidentiæ principum ſubditis. Nemo enim eſſet amoitioſus, aut alias etiam à principe iuſte caſtigatus, qui non ingentia in illum contingeret crimina, vt eum exoſum populo redderet: nulla eſſet imperandi ſecuritas.

13 Proinde quoque qui mortem illorum ſeuere vindicarũt & grauiſſimas in coniuratores & homicidas exercuerunt pœnas, ne aliis ex impunitate in ipſos coniurandi relinqueretur occaſio. Sicut & Seuerus imperator, iuſſit omnes conſcios mortis Pertinacis tolli a. Vitellius, coniuratores & homicidas Galbæ b: quin & Epaphroditum vltimo ſubiecit ſupplicio, quòd rogatus à Nerone, illum ad ſibi inferendam mortem, iuuaſſet: c vt Dauid puerum Amalecbitem, quod dixiſſet, iuuiſſe Saulem regem vulneratum in prælio Philiſtinorum, ad manus ſibi inferendas, dicens, *Sanguis tuus ſuper caput tuum: os enim tuum locutum eſt aduerſum te, dicens, ego interfeci Chriſtum Domini*; d fuit autem Saul rex impiiſſimus, qui ſacerdotes Dei iuſſit interfici, & ciuitatem eorum Nobe ſuccendi: percuſſique in ore gladij viros & mulieres, & paruulos lactantes, bouémque & aſinum & ouem e. Tyrannicè itaque imperauit, & proſequutus iniuſtè Dauidem, phytones conſuluit f. tamen rex ab initio creatus legitimè, ideò neq; Dauid potuit probare mortem eius; & ipſemet cùm potuiſſet in ſpelunca in qua latebat necare venientem Saulem: abſtinuit: & dixit, non extendam manum in dominum meum, & Chriſtum domini g. Quinimò dicunt Hebræi, quòd, quia tunc Dauid in ſpelunca latens, abſcidit oram clamydis regis Saulis, exonerantis aluum in ſpelunca, in poſterum à Deo punitus eſt, vt in ſenectute in pœnam, perpetua frigiditate rigeret, nec potuerit per veſtimenta ſuperiniecta incaleſcere h.

a Herodianus in 2.
b Sueto. in Vitellio c. 10.
c Sueto. in Nerone c. 49.
d 2. Reg. c. 1.
e 1. Reg. c. 22.
f 1. Reg. c. 28.
g 1. Reg. c. 24.
h 3. Reg. c. 1.

Theophilus Imperator Conſtantinopolitanus, iuſſit omnes vocari, qui necato Armenio Imperatore, patrem ſuum Imperatorem creaſſent, vt eis rependeret beneficium: vocatos autem ad vnum interfici iuſſit. Beſſum qui proditurie, vt regnaret in Perſia, regem ſuum necauerat, Alexander Magnus, quamuis ei Darius fuiſſet hoſtis, iuſſit crudeli ſupplicio affici, vt parricidium ita graue ſubditi in ſuum regem expiaret. i

i Quint. Curt. l. 6. de geſt. Alexand.

14 Eſſæi qui inter Iudæos profitebantur executionem verbi Dei, reſoluerunt etiam principes ſupremos, qualeſcunque ſint, inuiolabiles inter ſubditos, vt ſacratus & miſſos à Deo, eſſe debere. k

k Ioſephus de ſect. Iudæorũ.

Lege Diuina ſcriptum adhuc, *Principi populi tui non maledices* l, multò magis, & prohibitum eum occidere: maxime, quia, qui poteſtati reſiſtit, ordinationi Dei reſiſtit. m Et poſſunt eſſe, & vt plerunque ſunt principes obnoxij vitiis immedicalibus, ſed ideò poteſtati non eſt detrahendum. Quemadmodum, cùm filij Samuelis degenerarent à virtutibus patris, & tyrannicè in populo viuerent, vt videretur populus iuſtam habere occaſionẽ ſibi regem conſtituendi, & dandi alium, tamen conſultus Deus ægre tuliſſe videtur eorũ petitionem, dicens, *non te, ſed me ſpreuerunt* n. innuens poteſtatem in qua iudicarent, regerent, aut imperarent, non eſſe illorum, ſed Dei.

l Exod. 22. vers. 28. Act. 23. v. 5. canon. Apoſtolorum 54. 83.
m ad Rom. ca. 13.
n 1. Reg. c. 8.

15 Nullus magis tyrannicè vix imperauit ipſo Nabuchodonoſore rege Aſſyriorum, qui inuaſit ciuitatem Hieruſalem, polluit templum & ſanctuarium, diruit domos, ciuitatémque: necauit regem Iſrael, & maiorem partem populi, aliam verò aliò tranſtulit, iuſſit adorari ſtatuam ſuam o: tamen Prophetæ Dei qui ſub tyrannide premebantur: tantum abeſt vt arma in eum ſumere, & eum necare hortati fuerint populum, quin contra iuſſerunt continuò pro illo orari, vt illi filiiſque eius Deus longæuam, æternamque vitam concederet, proque regno eius p. Atque Ezechiel deteſtatur iratus, rebellionem Sedechiæ regis contra eundem regem Nabuchodonoſorem q.

o Daniel c. 6.
p Baruch. 1. Hieron. c. 29.
q Ezec. c. 29.

16 Obtemperandum quidem non eſt principibus, ſi contra legem Diuinam aliquid imperent, ſed non ideo contra regiam poteſtatem & regem inſurgere oportet r, & vt verè dicebat Liuius, de ſubiectis contra tyrannos, ſcutum magis, quàm gladius in eos ſumendus eſt ſ.

Scutum dicitur id omne quod poteſt eſſe pro defenſione: gladius pro inuaſione accipitur. cùm enim reges à Deo ſint, vt ſæpiùs diximus, anceps & periculoſum eſt ſe cæde qualiſcunque principis cruentare. t *[illegible] βασιλικὸν ἐκ γένους. res eſt grauis occidiſſe regiam ſtirpem.* u Neque quærenda eſt mutatio, vbi de peiore ſucceſſore dubitatur, maximè quia ipſæ per ſe mutationes omnes, ſoleant eſſe reipublicæ noxiæ, vt omnes cuiuſcunque generis innouationes, & ciuilia bella quæ iſtas mutationes præcedunt aut ſequuntur, ſint peiora ipſa tyrannide obtruncanda, vel iniuſto ipſo imperio. Ferendum eſt quod emendare non eſt conceſſum: bonos principes optare à Deo dari, & datos reuereri, eiſque obſequi & obtemperare partes ſunt ſubditorum, & qualeſcunque ferre patienter. Sicut enim ſterilitatem aut nimios imbres, & cætera quæ videntur nobis naturæ mala: ſic luxum, auaritiam, aſperitatem, & reliqua dominantium nobis viſa mala tolerare debemus. acerbi fructus cum tempore dulceſcunt, & tyrannorum ingenia ſatiata & culta, poſſunt quoque miteſcere, maxime ſi ſe iam confirmatos, & tutos inter populares ſentiant. Et conſiderabunt ſubditi quod, non ideo quòd Iulius Cæſar tanquam tyrannus proditorie obtruncatus eſt, reſpublica à tyrannis libera fuit: ſed pro vno ſtatim alios crudeliores experta ſit. Dehinc ſi homicidæ regum impunè ferant, vel ſatis aſpere non fuerunt puniti, tranſit facilè licentia necandi principem in conſuetudinẽ, vt nihil miſerabilius poſſit populo contingere, & vix nullus princeps ſit futurus qui paternè regnet cum ſubditis, ſemper crudeliter ſæuiturus, & cuſtodias multiplicaturus in damnum ſubditorum, metu ne ab huiuſmodi parricidis, & ſicariis audacibus inuadatur. Sic notat Aymonius, vitium hoc olim inter Gothos tranſiiſſe in conſuetudinẽ, vt dum eis reges diſplicuiſſent, à ſuis clam vel apertè interimerentur, quo factum vt ſemper turbata & cruenta fuerit illorũ reſpublica x quẽadmodum & apud Anglos qui eadem vſi crudelitate, ſuos reges multos bonos & malos trucidarunt, vt exempla refert Iohannes Gerſon. y Sic occiderunt Kinicum ſuum, & Danorum regem. Et anno Domini 651. Ophionum. anno 662. Oſiam: anno 668. Elginum: anno 680. Egiſtrum: anno 698. Vremherdum: anno 716. Obredum, & poſtea plures alios: peiores feris aut belluis, quas nunquam ita ſæpe in armẽtarios ſuos inſurrexiſſe vix aut tardò auditum eſt. z Et hæc hactenus dicta ſint quãdo agitur de principe ſupremo non habente

r can. ſi ſemper [illegible] diſt. ca. [illegible] 93. diſt. ca. Iulianus 96 diſt. ca. qui omnipotenti, 95 diſt. ca. qui reſiſtit. 97. diſt. imperatores. 98. cum ſeq. 23 q. 5.
ſ Liuius l. 5.
t Corn. Tacit. lib. 15. annal.
u Homerus odyſſea P.
x Aymonius lib. 1. de geſtis Francorum c. 18.
y in 2 parte operum, in dialogo duorum [illegible], Ang. & Franc.
z vt ait Diod. Halic. in proœm. hiſtor.

habente ſuperiorem, ne poſſit vllo modo occidi à ſubdito licite, etiam ſi tyrannice vixerit aut imperauerit.

18 Quòd ſi de alio quàm ſubdito quæramus, puta de alio principe, num bello vel alio modo poſſit opprimere regnautem tyrannicè, reſpondere poſſemus eum qui habeat poteſtatem bellum inferendi, iuſtam quoque & laudabilem habere poſſe opprimendi, non minus quàm Herculem qui talia monſtra domaſſe fertur, vt Buſyrim ægyptium tyrannum, qui hoſpites immolare ſolitus erat. a. Quare & Deus, cum terra tyranniculis abundat qui ſuo iure imperant plerunque quendam magnum tyrannum excitat, qui tollat eos qui à ſuis caſtigari non poſſunt, nec debent: qualis fuit ille qui ſe flagellum Dei dicebat, Attila Totilas, aliique plures. Sicque Deus vindicat ſe de inimicis ſuis per inimicos. Nec alia ratione Tamerlanes Tartarorum Imperator indixit bellum Baiazethi regi Turcarum, quàm vt eius caſtigaret tyrannidem: & proinde victum, captum, inclusum, & circumductum in cauea necare fecit.

a Diodorus Siculus lib. 5.

19 At ſi agamus de principibus aut regibus qui pendent ex aliorum poteſtate, putà ex inueſtitura alicuius, vt Summi Pontificis, Imperatoris, vel regis, vel ab electione certorum: certè dicemus horum imperium tyrannicum caſtigari, & puniri debere per eos à quibus pendent. Atque tuoc eorondem authoritate poſſunt iudicari, & barino (vt dicunt) exponi, vt à quolibet poſſint ex tali permiſſione, non autem propria authoritate necari, recepta poteſtate ab illis qui gladium committere poſſunt. Et hæc ſunt, quæ de republica ſcribenda putaui, ad laudem, & gloriam Dei, & vtilitatem principum, & populorum Chriſtianorum, & Fidei Catholicæ, & immaculatæ vniuerſalis Eccleſiæ, cuius cenſuræ, & doctiſſimorum hominum iudicio, eadem ſi quæ ſint, quæ non probentur, ſubiicio.

LAVS DEO.

Finis Librorum de Republica.

VERITAS DOMINI MANET IN ÆTERNVM.

BIBLIOTECA ... ROMA VITT. EMANUELE

INDEX RERVM ET VERBORVM MEMORABILIVM, QVÆ IN HIS XXVI LIBRIS DE REPVBLICA CONTINENTVR.

Tres ſunt in hoc Indice numeri, quorum primus librum, ſecundus caput, tertius capitis ſectionem denotat.

ABel fundauit ciuitatem Dei in hoc orbe 12.3.1.20 1.2
Abdicatio liberorum Græcorũ more grauis viſa, 14.3 7. ſed grauior illa expoſitio habita, eod.
Abel iecit fundamẽta Eccleſiæ militantis 1.3.7
Abiſſar rex Indiæ tempore Alexandri Magni 7.4.10.
Abimelech nomen commune regum, gentium, 6 10.2. nothus 70 fratres necauit, vt ſolus regnaret, 7 8 4 ſuper vno lapide quinquaginta fratres regnandi cauſſa occidit 7 11 86
Abner proditorie necatus 1 1 1 5
Abortus quando habeat homicidium & diuerſa punitio 14.11.8
Abrahæ liber citatus 12.5.44
Abraham conſeruatus in lingua Heber aut, 12 3.1. aliquando idolatra 12.18.4. primogenito Iſaaco præcipua dedit 7.5 9
Abſalon viuente patre demulcebat populum iudicando ambiens regnum, 6.6.12. quibus technis viteretur ad regnum patris occupandũ, 13 12.2. prætextu ſoluendi voti coniurationem, vt regnum vſurparet, vſus eſt 13.5 6
Abundantia generat ſuperbiam, 12 6.6
Abuſus 22. generales cleri, 12.21 22
Abuſus clericorum non expendere fructus beneficiorum iuxta legem fundationis & canonum 13.17.6. collegiorum & fratriarum, & remedia, per totum c.3. lib.13. in decimis recipiendis, & remedia, 13.17 3. fori Eccleſiaſtici in Gallia, à parlamentis per appellationem emendãtur, 13.1.28. & in quibus, eod & 29 in ædificãdis Eccleſiis prætextu religionis & remedium, 13 16.6 & 7. prætextu religionis Eccleſiæ permittere à debitoribus vſuras, 13.16.7. & 8. religionis in quæſtoribus eleemoſynarum impoſtoribus, 13.13 3. bonorum Eccleſiæ in venationes, 13.17.7. collegiorũ ſocietatum templi etiam fuerunt in cauſa, cur tollerentur vide exempla, 13.3.15. exactionis pro collatione ſacramentorum, & abuſus pro denegatione iuris eccleſiaſtici & remedia, 13.27 4. religionis ad luxuriam 13.19.n. 2. & 3. religionis largiri Eccleſiis aliena, 13. 16.27. religionis & ſacrificiorũ circa dominationes, tyrannides & pecunias cogendas, tot c.18. lib 13 religionis in retentione locorum eccleſiæ, tot. cap 17. lib 13 principum in violatione iurium eccleſiaſticorum, prætextu defenſionis eccleſiæ, 13.17 14. bonorum eccleſiæ in victu clericorum ſplendido nimium, 13.17 8 religionis in ſortilegiis, 13.18. 21. & c. 29. religionis in Magia, 13.26.6. in nomine religionis, 12.2.8 immunitatum & otii prætextu religionis, declaratur cum remediis tot c. 21. libr. 13. rei non debet ſufficere ad rem reprobandam 6 2. 11. in bonis eccleſiæ acquirendis, conſeruandis & diſtribuendis, per tot. c. 16. lib. 13. eccleſiaſticorum prætextu familiæ in bonis eccleſiæ, 13 17.9. montium pietatis, 13.12. 25. votorum abuſui quomodo occurratur, 13.5.7
Abuſus votorum tractatus & remedia, cap 5 n. 2. & ſeq. lib 13.
Academia Athenienſium muro cincta cura Hipparchi Piſiſtrati filii, 3.6.32
Academiæ cur habeãt auctoritatẽ Papæ 18.2 16
Academia Iudæorum ab Ezra inſtituta, 12, 5.20
Academiæ Pariſienſis ſcholaſtici & doctores priuilegium à Pontifice & regibus habent, ne ſoluant contributiones pro redẽptione regis regni, & bello impoſitas & decimas beneficiorũ indultas regi à ſummo Põtifice 18 7.12
Academia Pragenſis quare & quando tranſlata fuerit in Lipſiam 18 6 10
Academiæ ſtatuta quis condere debeat 18 8.2
Academiæ & illuſtres præceptores oppida quæ incolunt, clara reddunt, 18 6.3
Academiæ iuris vtriuſque neceſſariæ. 17 10.1
Academiæ priuilegiatæ tantum conferre gradus poſſunt ſcholaſticis, & teſtimoniales doctrinæ literas, 18 9 1
Academiæ Viennæ inſtituta & origo, 18 6.6
Academiæ Theologicæ Hebræorum quando eſſe deberent 17.10 5
Academiæ vel in loco claro eſſe debent vel illæ clarum reddunt breui, & quare & quomodo 18 6.1
Academiæ priuilegiis quandiu quis vti poſſit 18 10.9
Academiarum loca & quæ ſcientiæ ibi doceantur ſunt arbitraria principibus 18.6 9
Academiarum & docendi poteſtas pendere maxime à cura principũ debet, 18 2 13
Academiarum reformatio vt facienda, 18.10 6
Academiarum fundatio vel auctoratio quare ad principem pertinere dicatur 18, 1 1
Academiis quæ conueniret reformatio circa abuſus 13 3.8. & 9
Accuſationes in repub. quàm rariſſimæ eſſe debeant, & quare 5.2.2
Acephali clerici de ſe non agnoſcentes aliquem ſuperiorem reiiciuntur, 6.2.8
Achab filius Ambri rex Iſraël qualis, 13.10.6. parcendo inimicis in iram Dei, 16 2.7. vineam Nabothi petendo quare peccauit, 9.1 8. eius peccatum abuſus religionis, pro nece de Nabotho, & vltio 13.12 42
Acham regis hypocriſis 13.13.8
Achilli pugillares multa à Dionyſio emptæ 13 14 1.6
Acies in cœlo & terra cum portento viſæ diſcurrentes, & veſtigia pugnantium incertorum 12.17.10 21 7.18
Acilius Glabrio Antiochum ſuperauit, 11.13.3
Acta Chriſti conficticia 12.6 3
Acta iudicialia quo idiomate fieri debeãt 13.3 9
Acquiſitio nimia eccleſiis vituperanda quando 13.16.2. & 9.
Acquiſitionis principatus legitimi & illegitimi modi 26 7.1.
Adam primus princeps in orbe, 20.1.8
Adam vbi regnauerit, & vbi ſepult⁹ fuerit. 20.1 1
Adamitæ hæretici adorabant Adamum vt Deũ 12 18 22.
Adamitarum ſecta quando 21.6.6
Adamitæ hæretici nudi cum fœminis, 13.19.24
Adelulphus Angliæ rex 3 4.16
Adiaphora multa ex vſu vel abuſu iudicanda, 17 2 13
Adiaphora ex vſu, 17.2.18
Adonidis deploratio annua, 12 18 24
Adonai nominis Dei efficacia, 16 2.10
Adorabantur in ſalutatione reges Parthici 16 1.12.
Adiumenta bona cuius ſint, 9.1.25
Adminiſtratio diuerſa eſt diuerſarum rerum publicarum, 10.6.1
Adminiſtratio reipub. neglecta minatur interitum, 22 2.2
Adminiſtrationis reipubl. tres potiſſimum ſpecies, 5.1.8
Adminiſtrationis qualitas, informat materiam reipublicæ, 1.1,17
Adonibezech rex crudelis, eadem quæ intulit recepit, 11 12 8. habebat ſeptuaginta reges victos truncatis ſummitatibus manuum & pedum ſub menſa comedentes, 6.3.14
Adorabant Perſæ regem ſuum, 6.5 & 26.1.12
Adorabantur reges Perſarum à ſubditis, 16.2. 12.6.11.9
Adorabantur in prima ſalutatione rerum Imperatores, 6 20.6
Adorare licuit olim & ſacrificare quocunque loco ante legem non poſt. 12.21.8
Adorarunt ignem Perſæ, Lituani & alii, 6 20 13
Adoratio ſtatuarum & imaginum, 12. 13. 19. erucis, 12.16 4
Adorationis ſpecies Dei, imaginum & ſanctorum, diuerſæ, 12.23.7
Adiuratio fit poſt exorciſmum, 13.32.12
Adiurationes contra morbos & dæmones Salomon inuenit, 13.32.5 tempeſtatum & ventorum, 13 31.18
Adraſtia neceſſitatis legum regina, 10.5.18. pro prouidentia Dei, eod.
Adrianus Imperator Magicis addictus, 13. 25. 15. & c. 26 6. tantus Aſtrologus, vt quæ ſibi ventura eſſent præſcripſerit vſque in horam mortis, 21.7 22
Adrianus Cæſar magus & diuinus, 13.26.6
Aduena quis dicatur, & quomodo differat ab incola, 4.4.22
Aduenæ cur non poſſint ſtatim conuenire cum ciuibus, 13.61
Adulari neſcierunt Solon nec Philoxenus, 8 7.6
Adulationis mala in rep. tractantur, lib. 8. per tot. c.7 tres ſpecies, 8.7. 3
Adulationis vnde oriatur deceptio. 8.7.4

Adulatores quare dilecti à tyrãnis, 8.7.6 peiores coruis, ſimiles tineis, 8 7. 4 perdicculis, eod. 5. quare tabidum ſint genus principibus, 8.7.7. quomodo dignoſci & pelli debeant à principibus, 8 7.9 omnia præter virtutem imitari poſſunt, 8 7. 8. ſuos bonorũ tonſores, eod.
Adulatorum mala, 8.7.4. & 10
An adulter extrahi poſſit ab eccleſia ad pœnam, 15 23 7
Adulteria aliis prohibens, Mahometes ſibi à Deo permiſſa mentitur, quare, 13 19 66
Adulterium deſideratum punitum 15.8 2
Aduocati muti & debilitati greſſa redditũ à Magis, reſtituti ſigno crucis. 13.27.5
Aduocati de religione contenderunt Iudæorum & ſamaritanorum, cum diſcrimine capitis ſui, 12.4.6
Aduocatus quid innare credatur, 15.28.22
Aduocatorum & procuratorum leges, 2.6.19
Adura theſaurarius Roboami, lapidatus à populo, 5 9 15
Acca Laurentia nutrix Romuli, 6 20.35
Ædes vnde dictæ, 2.1.3
Ædes in terris viſæ quæ poſtea euanuerunt delictis veſtigiis ciuilia bella prædixerunt, 21 9.40
Ædificandi publica nimia libido in Aegyptiis regibus reprehenſa 2.9 17
Ædificare cogere & ita opprimere populum tyrannicum habitum, 2.9 21
Aedificia prohibenda quæ ad æmulationem vel ſeditionem pertinere poſſunt, 2. 9 24. imperfecta relinqui non debent, 2. 10. 4. publica à gubernatoribus curanda. 2. 9 6 antiqua cur præſtantiora noſtri ſeculi, 2.9 8 priuata quãtum di ſtare debeant à publicis, 2 3 2
Aedificiorum deiectio in criminis admiſſi deteſtationem, 25 10, ibi exempla.
Aedificiorum ſeu domorum media pars mercedis locationis in penuria reip. poſtulata Venetiis, 3 6.38
Aedificiorum ex lege Romana altitudo impoſita, 2.10 1
Aedificiorum tabulata in vias prominentia & portas quæ aperiebantur foris, venditæ priuatis ab Hippia ad pecuniam conflandam, 3.6.22
Aedificiorum tabulæ, & penſiones in tributum aliquando vocatæ, 5 6 7
Aedificiorum publicorum à cura, diligens inſtauratio & ædificatio plures fecit nomine celebres apud poſteros, 2.9.7
Aedificiis adhærentia auferri nequeunt, & quare, 2.10.5
Aedificus in publicis ædificandis quid conſiderandum, 2.9 10
Aedilium ſollicitudo circa vias, 2 9 15
Aegon ſorte aquilæ rex Argiuorum deſignatus, 7.14 9
Aegrotos publice expoſitos non licebat ſine interrogatione morbi præterire apud Babylonios & quare, 7.8.4
Aegypti reges in ædificando nimij, 2.9.17
Aegypti regni in varias formas mutatio, 21 7 17
Aegyptij tantum artem paternam à patribus ducebant, 18.2 4
Aegyptiorum monarchia quandiu durauerit, 20.1.5
Ægyptiorum reipub mutatio, 21.2.6,
Ægyptus ſimulacrorum & idololatriæ origo, 12.21.8
Ælij Toberonis parcitas, 8 6.2
Aemilii Pauli ducis contemtus diuitiarum, 22. 13.10
Aequalitas in republ. Arithmetica perniitioſa reipub. eamque ſubuertit, 6.1. 5. repugnat iuri rationis diuino & humano, 5 3.25
Aequalitas reip. ex diſſimilibus, 2.1.8
Aequitas & iuſtitia præcipua Imperatorum inſignia, 7.16 7
Aequum vel æquale fœdus quid & forma, 11. 11.8
Aerario ditando omnium addictus non debet eſſe princeps, 22.12 7
Aerarium duplex publicum ſeu fiſci & principis, 5.2.10.
Ærarium fieri ciuem, quæ erat pœna, 4. 1. 12
Ærarium facere quid in cenſoria nota, 4. 12. 5.
Romanæ reipubl ea quibus conflabatur, 5.3. 3 principis, & reipub. pecunia conſeruatur ſobria diſpenſatione, & ſuperfluis reſecatis ſumptibus & ſtipendiis & officialibus, 5.8 12.
per pendendum ante bellum, 11.2.2
Ærarium reipub qui principes ditare voluerunt ex mercatura ſua, 3 6 46. & 47.
Ærarium & fiſcus quomodo differant, 5 3. 3
Ærarium non minus debet conſeruare princeps quam implere, 5 8 1
Ærarium militare ab Augusto factum, 5. 5. 6. ſtatuta Caroli Magni, eod. n. 7.
Ærarium ſanctius Romæ vbi, 5.3.4
Ærarium Romanum triplex, 5.13
Ærarii & fiſci in repub. neceſſitas, 5.3. 1. & 2. & quid ærarium, ib.
Ærana diuerſarum gentium vbi erant poſita, 5.3.9 ibid.
Ærarium Moyſes primus ædificauit, 5 3. 2
Æris nomine quid veniat, 5 3. 2
Aeris tempeſtates quomodo commouentur & ſedantur à Magis, 13.27 9
Æſymnetæ principes Græcorum cum plena poteſtate, 9 8.9
Ætas in magiſtratibus petendis quando Romæ conſiderata vel non, 4.5.34
Ætas liberorum hominum quare in cenſum relata & profeſſa, 3.4 11.
Ætate quomodo diſtinguebatur populus Romanus, 4.1.2
Ætatibus iuuenum quæ diſciplinæ conueniant, 11.1.5
Æthiopes rege debilitato ſe debilitant, 8 3 9
Æthiopum rex ex præſcripto legum regnabat, 7.19 7
Affectus ſubditorum cognoſcat princeps & modos cognoſcendi, 10.1.3
Affinitates firmiora reddunt fœdera, 11.11.3
Afrania impudentiſſima, in dicendo in tribunali, 7.18.79
Agabus propheta, 13.33.13
Aglaophotis herba dæmones euocans. 13.25.12
Agamẽnon vnicæ filiæ nece mercatus principatum. 6 5 3. prætextu voti ſoluendi immolauit filiam Iphigeniam, 13.5.2
Agapæ ſeu conuiuia charitatis antiquitus probata, 11 18. 4. quæ & quando in Eccleſia Dei probatæ, 15 1.6
Agatho abbas tacere didicit tenendo in ore lapidem per triennium, 17.4.4
Agathocles tyrannidem occupauit Siciliæ crudelitate & dolis, 7.7.10. quomodo ad tyrannidem dolose peruenerit, 7, 18, 16. eius factũ, 4 to 10.
Agiographa ſeu ipſa veteris teſtamenti, 12.5.22
Agiulphus dux Longobardor. 13.33.24
Agnatus proximior primogenitos & filius primogenitus in regno ſuccedunt, 7.5 6
Acqueta nouerana, quæ bona dicantur in Gallia in iure principis, 5.2 19
Agni duo, vnus matutinus, alter veſpertinus quotidie ſacrificabantur, 12.21.14
Agni figura cur Chriſtus ſignificatur, 12. 13 7
Agnus terra natus, 13 25.2
Agoranomorum circa forum venale cura, 2 83
Agraria lex de quinquaginta iugeribus tantum poſſidendis, 23.9.15
Agreſtium hominum contra nobilitatem in Germania tumultus & exitium, 4.3. 11
Agricola fuit primus Adam, 4.8.5
Agricola ex aratro creatus rex Perſarum Gordius, 2 14.3
Agricolæ iuſſi terra ex ſatis iugera ſerere duci Cerſobleptæ, qui penuriã pecuniæ reipub ad bellum hinc conflauit, 3.6 17
Agricolæ in cura plantandi arbores & principis erga generationem ſimiliter, 24 11
Agricultura neceſſaria reipub. & agricolæ, 4 8. 1
Agricultura & paſtoralis ars in quibus conueniant, ib. n. 2.
Agrippam interfectum quidam ſe falſo mentitus eſt, 7.18.7
Agrippina mater Neronis, 7.21. 30. cũ Claudio legationes audiebat, quod pro monſtro habitum, ib n. 21
Agrorum diuiſio in inſtitutione Reip. & de parte ſeruata communi cauſæ, 3 2.1
Alapa perſonæ, & magiſtratui inflicta capitali ſupplicio digna, 4.6 15
Alba leeptrum eſt & faſces imperij, 7.21 37
Albanorum regni in democratiã mutatio, 4 5 12 21 2 5. ſecta quãdo orta in Italia, 21.6.16
Albati noſtro tempore, eod.
Albertus Suecorum rex regno pulſus ob tyrannidem tributorum, 22 12.1
Albini vnde dicti in Gallia, 4.4.1
Albini homines inter eſpanas. 9 1. 25
Album in quo ſcriptum quid, 6. 5.8
Album & nigrũ colores inſignium Mercatium, 6. 17. 3
Alcibiades damnatus abſens, quod priuatim ſacrificia haberet, 13.4.5
Aldenborga Vandaliæ vrbs nobiliſſima eſſe deſijt portu ſublato, 2.9.2
Alexander Magnus hæredem imperij Perdicã dato annulo elegit, 7. 12. 6. fratres & proximos necauit, ne ſeditio Macedoniæ eo abſente oriretur, 7, 17 15. voluit ſe more Perſarũ adorari, 6 12. 14. duodecim annis imperauit, 6. 19. 3. oraculo de tempore mortis petc..., venena monitus vitare nõ potuit, 21 3.10. eius monarchia quãdiu durauerit, 20.1.11. & 12. poſt eius mortem diuiſio monarchiæ, 25.1.5
Alexander Seuerus imperator habebat in larario Chriſti & Abrahami imagines, 12. 14 1. Cæſar reſtituit corrupta ab Heliogabalo 6.5. 9 Seuerus Imperator nullam legem ſine iuriſcõſultis aut peritis ferebat, 20. 5 13 ſucceſſor Heliogabali, ademit indignis præfectis à prædeceſſore ab officiis alios ſubſtituens, 4 6 1 Seuerus magnam pecuniæ quantitatem coacerrauit & reliquit filiis, 5 6.4
Alexandri Magni reſponſum de tributis moderandis, 3.9 15. ſuperbia, 6 11.7. eius in regnia ſucceſſores omnes parricidæ, 7.7.2
Alexandro Imperatori matris profuit cura in inſtitutione, 8.1 14
Alexandro Magno, conſpirantes in eum obiecerunt eam cauſſam, quod ſe pro Deo adorari voluiſſet, 2 12.12
Alexandra vidua regit ad nutum Phariſæorum regebat, 7 18.14. regina Iudæorum male regebat, ex conſilio Phariſæorum, 8.2.17
Algarbiorum regnum regi Portugalliæ in dotem datam, 7.16.5
Alhagib. & Almanzor quid, 6.11.11
Alienari non poſſunt res dominii vel annexæ coronæ vel principatui, & alienata reuocantur, cur dantur rationes, 3 8 2. & ſeq.
Alienata etiam auctore principe poſſunt repeti ex fœdere pacis quo reſtituuntur 5. quorum bona alienata, 7.20.45
Alimenta publica decreta filiis eorum, qui in bello pro patria occubuerunt, 11.1.6
Alimentorum cauſſa in denegatione partus nõ temere deſinenda, & quare, 14.3.5
Allemannorum regna in prouincias redacta, 21 2 13
Alphonſus Aragonum rex largus dictus, 6. 14.6
rex Neapolitanus voluit mercaturam exercens, reprehenſus, 3.6 50
Altare portabile, 12.22 1
Altare ſemper vbi religio, 12.21. 7. & in quibus locis, eod 8
Altaria erigi idolis prohibitũ, Deo iuſſũ, 12.15 6
Albero Epiſcopus Leodicenſis, 3.5.4
Almaricus, hoſtis imaginum, cuius diſcipuli combuſti, 12 14 14
Alumen multum Talphæ inuentum, & prouentus, & mons pietatis eius, 13.16 13
Amalaſuntha Theoderici regis filia omnium linguas qui commercia cum Romanis habebant, loquebatur, 15 4.5
Amanuenſes neceſſarii eorumque fides, 16 9.6
Aman voluit adorari, ſed ſtatim iuſto iudicio ſuſpenſus, 6.11 11
Amaſao proditorie necatus, 15 1.5
Amaſis rex Ægyptiorum tyrannus pulſus regon, 7 422
Amaſis ſtratagema ex prætextu religionis, 13 6.3

Amaſis

Amatoria ſcripta à republica explodēda, 16.8 9
Amatoria pocula punita, 17 9 1
Amatoria cauſa ſeditionis origo ex qua turbatus & mutatus reip. ſtatus, 1 .3 2
Amazonum militaris peritia,7.11.47. regnum eorum, 19.8 20
Ambientes dignitatem vel beneficia, reiici debent, 4 5.4
Ambientium regna & principatus technæ & prætextus ca populo & aliis, 2 3.2 17
Ambitio belli iniuſti cauſſa, 11.1.9
Ambitio cauſſa hæreſum & ſchiſmatū, 13.25. 9
Ambitio cultus diuini prima cauſſa dæmoni apoſtatandi à Deo, 12.20.12
Ambitio religioſorū in quo.& emēdatio,15 24.12
Ambitio regnandi violat omnia iura, 7.7.2
Ambitio ſolet nobiles comitari, vt naturale vitiu.5.1 23.honorē debitū conſpurcat,13.14.15 regnādi via impletur ſine crudelitate. 18.15
Ambitio gubernantium cauſſa mutationis reipublicæ. 22.1 5
Ambitio philoſophorum in ſectis introducendis, 17 7 14
Ambitioſa decreta, ſeu liberalitates de publico reuocantur. 3.8.12
Ambitioſa reipubl gubernatio quæ, 5 1.11
Ambitioſis cupientibus imperium quibus remedijs obuiam eatur, 22 1 1
Ambitioſus à magnanimo vt differat, 7 7 1
Ambri rex Iſrael, 23 10.3
Ambroſius eodem tempore quo miſſam Mediolani celebraret, quomodo interfuerit ſepulturæ diui Martini, 13 28 12
Amæſia Sentia cauſſam ſuam rea defendit publice 7 11.80
Americæ ſubiugandæ per Hiſpanos vaticinium per dæmonem Zemi, 21 1 41
Amici plures etiam principi neceſſarij ſunt, ſed cum cautione deligendi, 12 11.5
Amicis non omnia ſunt detegenda, neque omnino fidendum. 22.11 4
Amicitiæ ſimulatio decipit, 22 11.6
Amicitiam ſingentiū proditio pene inevitabilis cum inimicorum apertorū facile vitetur,ibi 8
Amicitia adulatoru durat tātū in proſperis,8 7 5
Amicos certiſſimum eſſe theſaurum, dixerunt etiam tyranni, 3 9.5
Ammonitarum bellum ob violatos ab eis legatos, 11.16 2
Amor vinculum omnium rerum,11.13.5. vinculum primum reipub. 2.3.12
Amorem militum quomodo ſibi conciliaret Iulius Cæſar, 23.8 7
Amoris libros Ælius verus dilexit, 16 10.3
Amortiſatio rerum eccleſiis relictarum,13.16.3. bonorū quæ ad eccleſiā veniunt quid,3 2. 6.
Amortiſationis etiā in reb' eccleſiæ rationes, 3. 7.40 & in quibus regnis locum habeat, ibid.
Amortiſatione non peti a principe eccleſia pro rebus ſibi ab illo pure donatis, ab aliis contra, 3 7 38
Amphiaraus vates inclytus, 13.1 3 17
Amphyctionum conuentus bis in anno Græcorum vbi, 13.12 14
Amuleta contra morbos aliquando prohibita, 1.3. 30
Amulius voluit perdere nepotes ex fratre regno pulſi,ne ſuccederent, 7.7.5
Amulij abuſus religionis ad vſurpandam tyrannidem ſeu regnum, 23 11 5
Amulius Tyrannus habitus occupato regno ab fratre primogenito Numitore, 7 4
Ana fluuius, 13. 2
Anabaptiſta perſuaſit patri & matri ... magiſtratibus agol puoſtus, ea Dei iuſſu ... decollare fratrem, 13 7 3
Anabaptiſtarum congregationes & errores damnantur, 13.3.18
Anabaptiſtarum prætextus libertas Euangelica, 1 7 6
Anabaptiſtarum quando bellum, 21 6 10
Ανέγκλις contra naturam, 4.1 11
Anatomiæ ratio faciendæ, 17 9 11
Anchoræ imagine Seleucus quare vſus in inſignibus, 2 16 6
Ancyle fatale Romano imperio de cœlo lapſum,21.3 23
Ancyrenſe cōſilium multis rationibus reijcitur. 13 18 16
Andreæ Auriæ reſponſum celebre in repudianda tyrannide Genuenſium, 26.1.7
Andromachus qui Craſſum Parthis prodiderat, miſere periit, 7.17 22
Andronicus Aduocatus Iudæorum,22 4.6 ſuum pupillum necauit, vt imperaret, 7 18 10
Angelos Græcis quid, 12 7.4
Angelus bonus cum malo viſi per vrbem tempore peſtis, & quot ictibus malus iuſſus per bonum, percutiebat domum, tot moriebantur ex illa domo. 21.7 16
Angelus gubernat ſedem Eccleſiæ Catholicæ, 12.21 2
Angeli boni relinquunt homines quos Deus vult perdere, 21 5. 44
Angeli boni exſequentes iram Dei, quomodo differant à dæmonibus, qui eandem exſequuntur, 21 3.29
Angeli tutelares non recedunt à locis vel à nobis ſibi commiſſis, niſi vtiles, dum per peccata noſtra Deum offendimus, vt reliqui merearmur, 21.4 11
Angeli tutelares ciuitatib & regnis dati, 2 9 44
Angeli Luciferi & ſequentium eū lapſus,12. 23 10
Angeli & dæmones in figura corporea poſſunt apparere, 13 28 9
Angeli eſſentia ab homine non viſa, niſi à virgine Maria Gabriele, 12.11.6
Angelorum ruinæ quomodo dicuntur reparari ex creatione hominis, 5 1.19
Angelorum auxilium contra maleficia,13 32.9
Angelorum reſpublica, 2.1.16
angelorū ſermones quomodo fiant & loquelæ, 15.1.1
Angelorum ſcriptura ſalutifera in hominibus ſaluandorum. 26.3.18
Angelorum ſocietatis duæ ſpecies ibid. 8
angelis obediūt corporalia i motu locali,13 28.7
Angelos qui putauerunt Deos, 12.18.21
Angelici hæretici, ibi.
Angiportum vnde dictum, 2 1 3
Anglia cur facile à diuerſis ſubacta 2 3.5
Angliæ primogenitus dicitur princeps V Valliæ, 2.16.4
Anima in corpore ut Deus in mundo, 6 2.13
Anima iuuenum tanquam tabula raſa, 13.12
Anima Galeatii Sfortiæ apparuit monuitque fratrem futuræ cladis, 21.4 8
Animæ nobilitas eſt virtus, 4.2.9
Anima hominis parturit & generat,eaque curanda non minus quam ab obſtetricibus parturiens, 15 1.1
Anima patris Ludouici Alodiſij Imolæ principis monuit filium, de amiſſione futura principatus notata etiam die, 21 4 9
Anima viuit ex verbo Dei 12 8. 5. vt corpus pane, 13 1. 34 eſt quæ gubernacula reipub.moderatur, non corpus, 7.11.76
Animæ corporis quod mortem ſponte oppetiiſſet, deſiderata in magicis, 13 25.25
Animæ cum ſint ſpiritus, quale corporis patiuntur 13.31.17
Animæ immortalitas credita multū cōducit ad beate viuendum,5.1 18. poſitas confert ad intelligentiam ſacrarum ſcripturarū, 12 8. 18
Animæ immortalitatis fides quantum robur addat in aduerſis, 1 3 6 3.
Animas propriam ſtellam habere, & in illam poſt mortem redire qui dixerint, 21.7.17
Animalia quæ ſilentio necem effugiunt, 17 4.6
Animalia quomodo inter ſe loquantur, 15 3.2
Animalia puſilla quæ ſuffoderunt ciuitates, deſertas reddiderunt prouincias, pepulerunt habitatores, 21 11 2
Animalia nocentia pulſa exorciſmis & proceſſu & ſententia iudiciali. 21.12.6
Animalia a Deo ad deuaſtandum contraria ſæpe immittuntur, ideo tunc & auxilium à Deo petendum contra illa, 21 12.5
Animalibus depopulatibus regiones quæ remedia humana aut diuina ad ſerri poſſint,22 12 4
Animalia omnia loca tutiora & ad victum commodiora eligunt, 2.1.3
Animalibus nocentibus excommunicationes & ſententiæ latæ proceſſuſque facti: 13 32 12
Animalium ſalus, cura curaque à Deo hominibus commiſſa,13. 32.2. benedictio, maledictio, excantatio iudicia ibid.
Animam mortui poſtulare ſuffragia fingentes puniti, 13 14.7
Animam Alexandri in ſuum corpus intraſſe dicebat Carracallus, 13 23.16 ibi quod animas commodi & altius ab inferis euocauit, & quid ei reſponderint, ibid.
Animarum ſeruandarum methodus eccleſiaſticorum, 15.14.21
Animarum nulla diſtinctio ſexus, 7.11.23
Animus immortalis ſemper aliquid in ſe boni vel mali tractat, 2.17.1
Animus muliebris dictus in contumeliam pro effeminato, 7.11.6
Animus facit nobilem, 4 9.2
Annales à quibus compoſiti, 16 9 4
Annata pro feudis regi, 3.2 14
Annatæ beneficiorum datæ ſummo Pontifici quæ, 3 7.13
Amneſtia lex obliuionis iniuriarum quando lata, 23.9 16
annibal ob Cannēſem victoriam nimium inſolens, 22.6.6
Annona pro exercitu præparāda ante bellū,11. 3.13.eius defectu exercitus de perditus,eod.14. eius curanda diſpenſatio, eod.15
Annuli incantati ex eſtu tyrāni,13.26 8.Moſis,3
Antichriſtus per fictam religionem occupabit tyrannidem. 23 11.5
Antigonus Euergetes, 6.14 3
Antinous mortem ſponte oppetiit, 13 23 13
Antiochi lachrymæ in mutatione fortunæ,6 3 10
Antiochiæ redditæ principibus Chriſtianis ſigna præcedentia, 21 2 28
Antiochus 2. rex Syriæ Deus dictus, veneno ſublatus ab vxore, 6.12.17
Antiochus Sedetes, 22.12.3
Antiochum ſuperauit Glabrio, 12.13.3
Antiquiſſimi nomine cœli dicti & Saturni,6 12 2
Antonius Lauretanus Venetæ claſſis contra Turcae Imperator, 7 11 62
Antoninus Caracallus Magum inſerius & vanus, 13.25.16
antonius Heliogabalus dictus ſcenicos & artifices dignitatibus præfecit, exoſus populo, &c. 4.6.1
Antoninus Imperator à milite cur necat',22 7 9
antonius Pius Imperator nō eſt peregrinatus, ſed certum domicilium Romæ elegit, 1.2.12
Antoninus Philoſoph' Imperator quare dictus, 6.14.1
Antonini decem qui præditerint, 13.33.22.
Antropomorphitarum hæreſis, 12.17.8
antonij Pinecrtis ſors turpiſſima, 13.18.26
antonij à Lena præfecti mediolani crudelis inſtructio, 3 6 30
Apelles hæreticus libros ſacræ Scripturæ reprobauit, 12.6 3
apes quantum regi adhæreant, 6.2.1. & ſi plures ſint quando interimant,eod. vnum tantum regem volunt, prolapiam ideo plurium regum interimunt, 5.4 2
Apocalypſis D. Ioannis canonica, 12.6.9
Apocalypſis D. Ioannis eſt,12.23.4.eam qui reiecerint, 12 7 9
apocryphi libri & prohibiti quomodo differant, 12.7.11
apocryphi libri,Chriſtianorū habiti,12 7 8 & 10
Apologus arborum quærentium regem 26. 2.3 aſini viā ignorantis 24 7.3.cucurbitæ & pinus.2.10 9 canis & paſtoris, 23. 6.3. vulpis vulturiæ & muſcarum, 2.19. 2. equi & cerui 7. 19 3. de lue capta clamante 6 19 8 luporum & ouium tradentium canes 6. 1.7. felis & galli, contra nocendi vim prætextum adſerens, 13 7.5
Apoſtolorum nomine ſcripta quædam coaſſignata reiecta ab eccleſia, 12.6.8
Apparitiones Dei, quibus formis fiant, 12. 27.3
Appellatio non eſt à ſententia principis,9 1 37. ab abuſu fori eccleſiaſtici ad ſenatus quare recepta 13.2. 28. & pro quibus eodem, ad

populum de quibus in democratia 9. 1.38. omiſſo medio ad principem 9.1. 37. erat primum à conſulibus ad populum, 4 5.32. à cõſeruatoribus academiæ ad quos dirigatur, 18. 10 10. ſcholaſticorum ad quem deuoluitur, 18.7 13 eſt remedium contra ſententias iudicum, 4.6.7

Apolloniæ in Macedonia oraculum diuinatorium exiguæ, 13.33.32

Apollonius Tyaneus vates, 13.33.28

Apri Celidonij tergus pro reliquis ſeruatus, 13.14. 6

Aquæ inſcribere quid, 16 5.21

Aquæ baptiſmalis paſchæ conſecrationis ritus, 16. 5.21

Aquæ & terræ petitione facta à principe petitur ſubiectio dantium. 6.18.57

Aquam è cœlo qui incantationibus euocarunt, 13.27.3

Aquam offerre & terram, erat ſignum ſubiectionis, 9 1 58

Aquarum nauigabilium & publicarum poteſtas & tributa ad principem pertinent, 9 1 27

Aquila corrupit ſeptuaginta interpretes Bibliorum ſacrorum, & quis ille 12 5.32. & 55

Aquila inſigne Romani imperij quando duo capita & quare cœpit habere, 25.1.7.

Aquila biceps, quid ſignificet in inſignibus imperij, 6 13.18 & 19

Aquila alba inſigne Polonorum, 7 16.7. aquilæ ſors in deſignando rege 7.14.9

Ara miſericordiæ apud Athanienſes, 13 22 2

Aræ paci dicatæ Deæ, 11 13.7

Arabes regis imitabantur morbos, 26.6.3

Aratorum animantia à militibus non capiantur, 11.3.10

Arbitri dati à prætore & ex compromiſſo accepti à litigantibus quomodo differant, 4 5 9. dati à iudicibus datis quomodo differebant, 4.5 9

Arbitrium liberum hominis, 21 8 4. quid potuerit ante peccatum & quid nunc poſt peccatum, 1.3.16

Arbitrio populi viuere, magis periculoſum, quã in medio mari, vel inter hoſtes, vel feras viuere, 4 4 19

Arbor religioſa Ruſcis, quæ curabat à Dæmone læſos, ſine dolore, 12.20.33

Arbores à Chriſtianis prohibitæ diligentes coli, 12 21 5. vide quæ de lucis eodem cap. 21. verſ. 3, & 4. fructiferæ non ſunt ob obſidionem ciuitatis ſuccidendæ 12. 16 3. veridicæ Solis & Lunæ iudices. 21. 3. 10. voce humana loquutæ, 15 5 3

Arborum fructus in viam publicam dependentium facta pro publico venditio, 3.6.28

Arcanum vnde dictum, 2 5 2

Arcæ tabernaculi captiuitas & tranſlatio in diuerſa loca & tandem in templum, 12 21.14

Arcet an conditas reipublicæ habere 2.3.4 Babylonis & Perſepoleos admirabiles, 2.5 3

Arcium in republica neceſſitas, 2.5 1

Arcium munitarum & murorum in ciuitatib. & principatu cõmoda & incommoda, 2. 5 4 & 5

Archebuſeos breues habere minores prohibitum Romæ, 9 1.19.2 1 9 6

Archelaus mentitus ſe filium eſſe regis Mithridatis. & decepit alios, 7 16.3

Archelai Perdice filij vt regnaret parricidia, 7. 17 17

Archidamæ mulieris Spartiatæ fortitudo, 7 18.32

Archidiaconi munus, 13 1 12

Archipresbyteri iuuant epiſcopos, 13 1.13

Architectura tereſtria pluribus ornata, &c. 18. 1 76

Archontes athenis primum perpetui, poſt biennales poſt vnius anni, 4.5 31

Arcus cœli fœderis cum Deo ſignum, 12. 16.1

Ardydus vt regnaret ſolus patrem & fratrem necauit, 7.17 19

Areopagus ex incorruptis hominib & probatis inquiſitione & facto 4 5.4, vide & num. 13

Areopagitarum ſenatus de quibus iudicabat, & eius differentia cum alio ſenatu quingentorum, 4 5.33

Areopagiticum conſilium vbi, 26 4.3

Areus nepos ex primogenito prælatus patruo in regno Cleomonis aui, 7.10 6.

Argentum viuum faſcinationibus aduerſatur, 13.31.16

Argumentum à legib. ad contractus receptum, 7.20 35

Ariminenſe conſilium reprobatum, 13.28.16

Ariſteas poſt mortẽ venit docere literas, 18.5.3

Ariſtippi Tyrãni arctiſſima cuſtodia, quæ tamen nihil profuit, 6.19.13

Ariſtobuli & Hircani fratris de regno Iudæorum contentio, 2.7.1. eum tributarium reddidit, 25.1.29

Ariſtocratiæ ſtat⁹ periculoſior monarchiæ, 5.3 8

Ariſtocratia quid, 5.1. 2 plures poteſt generare tyrannos vno rege pernitioſiores, 5.3.8

Ariſtocratiam & democratiam reiecit Deus in forma regiminis orbis & populi monarchiam iubens, 5. 3. 14 & 15

Ariſtocratica politia quib. deferat magiſtratus, 4.3 15.

Ariſtocraticæ reip gubernatio raro bona & difficilis quare, quod contra eſt in monarchica, 5.3.9

Ariſtocratiæ finis, 5 5.4

Ariſtocratiæ rationes magis monarchiam confirmant, 5.3.7. & ariſtocratiæ reprobatio eo.

Ariſtogiton donatus ſtatua, 12.13 5

Ariſtoteles Rhodius Phoceorum imperator, 3. 6.20

Ariſtoteles explicatus aut notatus, 6.18.13

Ariſtotelis vitia magna, 17.7.12

Ariſtotelici philoſophi Alexãdria pulſi, 17. 7.13

Arma non omnib. ferre permiſſum in republica, 4.1.17 prohibenda priuatis, ad præcauendas ſeditiones & rebelliones & exẽpla, 23. 9. 6. præparanda tempore pacis & ea quæ ad munitiones belli pertinent, 11 3 16 ea non ſemper milites deferebant, & quando ea caperent, 9 1. 18. ea ferre in conceſſũ iuridico recte & quare interdictum, 2.6.21. prohibentur ſubditis ne ſeipſos lædant. 9.1.19 & vt latrocinia impediantur, ibid.

Arma & leges coniunguntur neceſſario 10. 1 6

Arma qui poſſint tempore pacis ferre vel non & quæ 11 14. 3. in conſtitut. Frederici à ſe dedẽtib. tradenda vincentibus & præſidia ab illis in vrbem admittenda, 11.11. vide & num. 7. à priuatis non habeantur, non conficiantur nec habeantur, 11 5.13. bonorum contra dæmones, quæ 12 20.1. alienantis mulis pœna 11 7.10 deferẽtib. ea ad hoſtes pœna capitalis 9 1 26. mouere ea ſine poteſtate eius qui gladij ius habet, crimen maieſtatis eſt, 9 1 16 populo data in tumultu 9.8 13 alioquin habeti, certis perſonis exceptis prohibita in monarchia eo & in Democratia eo. num. 14

Armatæ acies uiſæ in cœlo, 21 6.20

Armorum Domini, ſunt & Domini ſtatus reipub. & mutationis. 16.1. 5 22.11.1

Armorum & legum ſcientia imperanti neceſſaria, 10.14

Armorum ad tempus ſuſpenſiones induciæ ſunt, 11.11.2

Armamentum vel armamẽtaria quæ, & quare inſtituuntur, 9.1.13. quareque in poteſtate principis per ſequentes numeros.

Armoiries vnde, 6.16.2

arrogatio fœminarum olim difficilis, 7. 11. 11

Arrogantiæ & ſuperbiæ imago, 22.6.2

Ars imperandi quadruplex a fine, 16.6. 12

Ars militaris in ordinanda & ducẽda acie, 11.4 1

Ars ciuilis in quo conſiſtat, 10.6.9. à quibus diſcenda eod. n. 10

Ars ciuilis eaque præcipua quæ, 18.6 1

Ars & experientia pro bona adminiſtratione requiruntur, 10 6.5

Ars regia iuris prudentia & quid, 18 4.1

Ars gubernandi aliud quam principalis, 6. 3 4

Ars gubernandi reſpublicas, eſt bonum conſilium. 24 17

Artium & ſcientiarum in repub finis proprius & communis, 11.23

Artes liberales quatenus neceſſariæ principi, 10 6.16 neceſſariæ ad Philoſophiam diſcendam, 17 6 3

Artis impreſſoriæ origo, 16.3. 22

Artes liberales neceſſariæ in republica 17. 12. 1. & cur ita dictæ, eod, quæ diſcendæ ſunt in repub. 15. 12. 24

Artes liberales ſunt præuiæ inſtitutiones ad ſcientiam ſuſtinæ, 17.12.2

Artes liberales reprobarunt aliquando Lutherus, Melanchthon. Caroloſtadius & alij & ſcholæ ideo aliquot annis clauſæ, 17. 12. 4

Artes quæ ſunt exiſtimandæ viles & ſordidæ, 13 1.5

Artium liberalium cognitio adempta in pœnã populis vt molles & ignaui eſſent, 17.12.6

Arſaces quomodo regna occupauerit, 19 1. 23.

Arſaces latronũ princeps cũ illis occupauit imperium Perſicum, 23.1.6

Arſacidarum crudelitas & regni eorum ſubuerſio, 22.7 6

Arſacidæ aſſaſſini qui, 22 11 3

Arſacidæ reges Parthorum vnde dicti, 6.10 8

Arſaces formauit regnum Parthicum, vnde poſteri dicti Arſacidæ, 7 11.8

Artabani præfecti Xerxis ambitio ad regnum vſurpandum & eius cauſa homicidia & pœnæ, 7 7.8

Artaxerxæ quando omnes reges Perſiæ dicti, 6 10.18

Artemiſia Cariæ regina arma tulit in Athenienſes, 7. 11.5 4. ſtrenua armis, 7.11 43

Artifices quando Romæ in num. ciuium recepti, 4 5.28

Artificum & artium collegia & ſocietates & ſacra introducta à Numa Pompilio Romæ, 13. 2.2

Artificum conuerſationes ſublatæ in fratriis, 15. 19. 6. conſtitutiones ad monopolia pertinentes improbatæ edictis imperatoris & Franciſci regis Galliarum, 13. 3. 4

Artobazanis & Xerxis filiorum Darij de regni primogenitura contentio, 7.9.1

Artaxerxes rex Perſarum Darium conſortem imperij fratrem conuocantem necari fecit, 3.4.4.

Aruernorum regnum magnum olim & eius mutatio, 21.8.11

Arura terræ quid in menſura, 4.3.12

Ara vnde dicta, 2. 3 2

Aſiæ procurator minor prætore, 13.12 9

Aſinarij calliditas inuentum ad eludendum oraculis mortis, 3.3.2

Aſini ſuperbi viam ignorantis apologus, 24.7 3

Aſinum ſuum mortuum ſuſcitauit S. Germanus, 13 31.2

Aſinus ferens ſacra quid, 4.10.10

Aſmoniam occuparunt principatum, 2 4.2

Aſſacinorum regni origo, 19. 1. 22 & deſtructio, Ibid

Aſſur dicitur Ninus, 20 1 6

Aſſyriorum monarchia quandiu durauerit, 20. 1 6

Aſſyriorum monarchia ob mollitiem regum in Medos tranſlata, 22.3.4

Aſtaroth idolum Sydoniorum, 12.18.19

Aſtarthe idolum Sydoniorum, 12.18.10

Aſtulphus Longobardorum rex, 5.3.14

Aſtiages, Cyrum nepotem exponi & necari iuſſit metu ne ſuccederet in regno, 7 7.4

aſtra nihil corrumpunt ſed conſeruant & ſecundum diſpoſitã materiam operantur, 21.9. 10

Aſtrologi Genethliaci vrbe pellendi vt inanis & incertæ ſcientiæ profeſſores, &c 21 9.12.

Aſtrologiæ peritiſſimus adrianus, 21. 7. 22. & Mydius ſenator, eod. 23

Aſtrologiæ præſagia & obſeruatio quatenus recipi debeant, 21.9.28

Aſtutia ſapiens in populo domando, 30.6.12

Aſylorum cauſæ, 13.22.3

Aſylorum & eccleſiarũ immunitatum nunc cõſeruandarum piaris Galliæ, 13.23.18

aſylorum eccleſiæ & aliorum locorum abuſus & remedia toto, 23 lib. 13.

Aſylorum immunitas à pœna toto c 22 l 3. quid aſylum eo 4 à quibus aliis inuentum quam in loco templi eo. 2. violãtium pœnæ 13 22. 4

Ataulphus Gothorum rex Romam debellauit, 16.11 12

Athalia ſemen regium extinguere conata vt regna

regnaret, 7.7.24
Athenæ plenæ adulatoribus & improbis hominibus, 3.7.4
Athenais dicta poſtea Eudocia virgo erudita, 7.21.75
Athenienſes iuramento regnum Codoro & poſteris detulerunt, 7.4.3
Athenienſiũ reipublicæ mutatio, 21.2.4
Athenienſium principatus mutatio, 21.2.9. regni initium & ductio 20.1.16. mores, 4.4.8
Athenienſes magiſtratus multiplices & à quibus, & quomodo eligerentur, 4.5.33. eorum forma in deligendis magiſtratib. 4.5.41. eorũ reges dicti Cecropidæ & Erichtenidæ, 2.10.11
Athenienſibus modus datus de lege conſtituenda, 6.5.16
Attens regnum legauit, 7.12.4
Attallus Pergami regnum legauit Romanis, 5.12.3. eius ſtratagema ad animandos milites, ex hoſtia elã victoriæ promiſſione notatis, 13.6.3.
Auari principis in republica mala 3.1.22
Auaritia Mamææ matris notam inuſſit Alexandro Imperatori filio, 22.12.2. principum & rectorum reipub. quomodo cauſa defectionis & ſeditionis, 22.12.1. omnium malorum radix & mater, 22.12.10. cauſa contemptus & mortis Vrbuti regis Gothorum, 8.4.10
Auarus cur odioſus, 22.12.9
Aubame quid Gallis, 3.2.8
Audire oportet vtroſque litigantes, antequam ſtatuatur à iudice, 4.5.48
Auemonẽſis eccleſiæ bonorũ alienatio, 7.10.63
Aues edoctæ verba quædam pronunciare, 15.6.6 edoctæ dicere hanno eſt Deus, 13.11.9 nec in templo capiendæ, 13.23.22
Augarus Toparcha curatus, 12.13.32
Augur in ſingulis tribubus poſitis Romæ, 4.1.3
Auguriorum miſſio, 13.33.12
Augurum inſignia, 13.33.40
Augurij diuinatio, 13.33.29
Auguſtana proteſtantium confeſſio quando Imperatori exhibita, 21.7.21
Auguſtini librorum lectione delectatus Carolus Magnus, 16.10.2
Auguſtus quare Octauius dictus, & deinceps Cæſares Auguſti, 6.10.9. metu incuſſo ſenatu conſulatum inuaſit, 2.6.2 teſtamẽto inſtituit imperij hæredem Tyberium, 7.18.5.
Aulas principum non debent adire epiſcopi & quando & quandiu permittatur, 13.21.12
Aulici cameleontes, 13.12.3
Aurea vaſa priuatis prohibita, 4.11.6
Aurelianus Imperator ſibi primus diadema Romæ impoſuit, & aurata veſte vſus, 6.20.22
Aures & oculi principum qui, 24.8.3
Aurum quantum licebat mulieri ex lege Romanorum habere in ornatu, 4.11.10. inutile eſt ſi ſint agricolæ & artifices, 7.11.31. gerere interdictum mulieribus in penuria pecuniæ Epheſiorum, 36.28
Aurum argentũmque cælatum habentes iuſſi egente rep. Venetorum in monetariam deferre promiſſa ſupra valorem decima parte, 3.6.39.
Autharis rex Longobardorum, 13.33.24
Autharus rex Longobardorum, 3.2.4
Authoritas eius qui ſeditiones ſedare vult, debet eſſe intrepida conſtans, 23.9.4. vnius viri præſtantis multum proficit in ſedando populo, 23.9.12. & qualis, eod. nu. 14. eius præterea peccantes pœna grauiori digni, 13.1.6
Auxiliares milites in vaſerunt ditiones eorum a quibus in auxilium vocati fuerunt, 2.6.4

B

BAal quid, & eius idolum, 12.18.7
Baal berith, 12.18.6
Baaſſa ſuſtulit proſapiam regiam Hieroboam, & ipſe partum regnauit, 13.10.5
Babel turris ſuperbia ædificata habuit confuſionem, 2.9.18
Babyloniam Semiramis ædificauit & de eius magnitudine & magnificentia, 2.9.10
Babylon ciuitas ſtructa à Nabuchodonoſor, 2.9.20
Babylonij, pietate & ex miſericordia proditi Dario, 13.1.3
Baptiſmata & mũdificationes Iudæorũ, 12.3.26
Baptizatorum nomina debent ſcribi à curione, 3.5.4
Bacchanalium origo & abuſus impius, 15.19.2
Baculus Ciuici Protheri talentis emptus, 13.14.6
Baculus officialiũ principis Moſcouiæ vt aliorũ & præpoſitorum domibus regni quid ſignificet, 6.20.21
Baculus regis pro ſceptro, 6.20.21. quare à iuridicis Germaniç feratur & lata ſententia conſtingatur, 6.20.21
Batanus Bulgarorũ rex Magnus, 13.27.9
Balaam filius Iob, num propheta Dei vel Dæmonis, 13.33.9
Balaam Magus, 3.27.2
Balnea ab impudicitia conſeruanda. 2.9.3
Bauba de agricola factus rex Hiſpanorum & fudit inſigni victoria Mauros, 7.15.10
Bannitam mulierem quamlibet cuique necare, non licet violare fornicatione, 11.10.6
Barbam radere iubebant magiſtratibus Ephori quare. 7.20.11
Barlaam heremita, 13.25.14
Barnia ducale eſt ornamentum ducis Moſcouiæ 6.20.18
Bartholus à quibus ſuggillatus, 16.8.3
Βασιλεύς quid & vnde Græcis, 6.5.16
Baſilicæ cur Eccleſiæ dictæ, 13.15.2.2.24
Baſilienſe concilium reprobatum, 13.28.16
Baſſina Vaticinatrix. 13.33.20
Baſinæ Turingorum, de regibus Galliæ futuris vaticinium, 22.3.20
Baſtards auitica turpes patrib. 14.1.16
Bato Dalmatarum rebellantiũ Romanis Dux, 22.12.1
Beatitudo vera, in quo conſiſtit, 5.5.13
Beatitudo tyrannorum ſine voluptate vt docetur Damoclis experientia, 6.29.1
Begardi & Beguinæ eorumque hæreſis & furoria, 13.19.15
Beguinarum & begardorum ſublatæ congregationes, 13.3.17
Beguinæ & Begardi qui, 13.1.10
Beguinarum ſtatus quidam permiſſus 13.4.6
Bel antiquum idolum Babyloniæ, 12.18.5
Bela rex Pannoniæ remiſit vectigalia & tributa, 3.9.7
Belgicus tumultus vnde cœperit, 22.4.9
Beli ſacerdotes edebant quæ credebant edi ab idolo, 13.19.16
Bellantes abſtinebant à pugna interuẽtu Druidum, 17.3.5
Bella ciuilia miſera, & miſerorum victoria, 23.1.3. concitata aſtute ad euitandas rationes interceptarum pecuniarum reip. 22.12.3. excitata data opera ab iis qui ditari inde ſe poſſe putabant, 22.12.3
Belli & pacis duo tempora, 30.1.1
Bella ob mulieres, 11.1.8. per magicas artes acta, 13.37.49
Belli in Turcas & in alios gratia, ſæpe ex prouentibus beneficiorum pars militantibus aſſignata, 37.4.9.
Belli & pacis penes populum prius in principem Romanum tranſlata poteſtas, 6.1.3. quando à populo Romano in principem tranſlatum eſt, 7.19.8
Belli ius ſolis Spartiatis regibus datum, 8.2.9
Belli bona mala habent, 11.13.6. iuſti circumſtãtiæ conſiderandæ antequam ſuſcipiatur, 11.1.6 denuntiatio facta hoſti, 11.3.2. immunitas Perſis nemini conceſſa, 7.3.9. nec Romanis, 7.3.10. nec Athenienſibus, 11.3.11
Belli fons, pax, 21.5.19
Belli inter Philippum regem & Athenienſes cauſa, 12.18.13
Belli & prælij tempore imagunculam, quam ferebat Sylla, oſculabatur, 12.17.9
Belli triumuiratus prænuntius Cometes, 21.6.18
Belli Veſpaſianici in Iudæos prodigia præcedẽtia, 13.25.9. Troianis ſaturi vates, 13.33.13. & 16
Bellica virtus à quibus exculta, 11.1.2
Bellicoſi populi mercenarij, 11.1.2
Bello concluſo mature exſequẽdum, 11.2.1. cum conſilio eod. num. 2.
Bello occũbentibus quales honores habiti à republica olim, 11.8.6
Bellorum mala, 11.1.5
Bello iniuſto capta, reſtituenda ex conſcientia, 11.1.5. malum neceſſarium bellum, 11.1.16
Bellorum cauſa cupiditas interdum poſſidendi theſauri, 3.9.6
Bellorum mala quædam, 12.4.8
Bellum ciuile Syllæ & Marij quæ cœleſtia ſigna præceſſerint, 21.6.11
Bellum ciuile quomodo à ſeditione diſtat, 23.1.2
Bellum externum, ſiue verum ſiue exercitium cuſtodit ne ciues ſeditionem ineant, 23.7.5
Bellum qui lubentiſſime ſequantur, 23.6.2
Bellum Cimbricum ſigna cœleſtia quæ præceſſerint, 21.6.10
Bellum & ſeditio quomodo differant. 23.1.2
Bellum iuſtum in ſubditos nolẽtes parere, 11.1.3
Bellum & vis prohibita in ſtatib. imperij inter ciuitates liberas imperij, 11.14.11
Bellum materia rei militaris, neceſſarium ſuo tempore in republica, ſi iuſtum, 11.1.1
Bellum indicendum, 11.10.2
Bellum non patitur omnino iuſtas leges, tamen adhibendæ quædam præcipue in cuſtodia ſubditorum, 11.4.2
Bellum releuari vel tolli poteſt quatuor modis fœdere, pactione, ſponſiõue induciis, 11.11.5
Bellum concitare facile, ſed extinguere difficile, 11.1.4
Bellum iuſtum pro quibus rebus 11.1.6 & 7
Bellum ſtudio ampliandæ ditionis cauſa iniuſtũ habitum, 11.1.9
Bellum ruſticorum prætextu libertatis euangelicæ, 23.8.11
Bellum non omnes mouere poſſunt, ſed ab his quibus Deus gladium conceſſit 11.1.12
Bellum iuſtum vel iniuſtum ex modo inferendi quo pacto dicatur, 11.7.13 vt non niſi iuſtum denuntietur, 11.7.3 non ſuſcipiendum niſi ex neceſſitate, remedijs aliis tentatis. 11.1.11. mouere priuata auctoritate capitale. 16.3.5. quid a tumultu differat, 11.3.12. eſt flagellum Dei ad probandos bonos, & malos puniendos, 11.1.13
Bellum gerere & de eo diſputare multum differunt, 11.4.1
Bel-phegor, 12.18.6
Benedictiones & maledictiones animalium & ciborum eorum, 13.31.2
Benefacta ante in rempublicam reorum maieſtatis aut proximorum parentum, nõ debent dare occaſionem principi illis indulgendi & quare 22.11.10
Beneficentiæ vis, 22.13.8
Beneficia vel officia plura vni conferre, quid mali habeat, 4.6.3
Beneficia eccleſiaſtica aut officia regia alienigenis ſine adoptatione regis habere non licet in Gallia, 4.6.10, quod & in aliis regnis obtinuit eod. nu. poſſe teneri ab extraneis regni Angliæ & Galliæ, 13.17.1
Beneficia eccleſiaſtica perpetua, 4.5.37 quibus modis etiam adimantur poſſeſſorib. eod.
Beneficiati de quibus diſponere bonis poſſint, 7.20.59
Beneficiis etiam ad ſeditiones inclinantes retrahendi, 23.9.7
Beneficio indignus, qui officium non exſequitur, 13.1.34
Beneficiorum eccleſiaſticorum pluralitas deteſtabilis, 13.14.12
Beneficiatus nõn tenetur ſtare contractibus ſui prædeceſſoris, 7.20.46. quando teneatur pro debitis ſui prædeceſſoris vel non. 7.20.59
Bene timere quid, 5.5.15
Beneuentum muris, nudata ciuitas à Totila quare, 2.3.7. Pampelonæ vrbis Nauarrorum muri diruti ne rebellaret Carolo Magno, 2.3.7
Beneuolentiæ tributum exactum à regibus quibuſdam Angliæ, 36.29
Beroſo ſtatua cum lingua aurea, erecta, 12.19.3
Berythus in metropolim erecta, 2.19

Beſans in inſignibus quid ſignificent, 6. 16.9
Bibere nemo cogat, lex Caroli Magni, 11.9 8
Bibliorum ſacrorum conuerſiones, in linguam Chaldaicam, 11.3.1.& 32
Bibliopolæ libros veritos vendentes quomodo puniantur, 12.7.16. defenſio excudendi ſiue licentia, 13.7.18
Bibliothecæ theſauris ſimiles, 16 7.1
Bibliothecæ combuſtæ forte fortuna vel data opera ex malignitate, 167.3
Bibliothecæ regum Perſarum & populi Iſraël, 16.7 4
Bibliothecas colligentes, 16.7 5
Blandinenſis abbas, Hildebertus martyr, 12.14. 10
Blemmyes monſtra hominum ſine capite, 6.1.15
Boëmiæ regnum à fæminis inuaſum, 7. 17. 26
Bona reip. dominicalia & alia, 3.2.1
Bona eccleſiarum diuerſi generis temporalia, 3.7.37 & ſequentib. quæ ſubiecta ſint oneribus.
Bona fidei ſunt omnes contractus cum principe geſti, 7.20.16
Bona priuatis ademit ex cauſa publica princeps, 7 20.41
Bona aperte quędam bona, quędam mixta malis 13.1.2
Bona ſubditorum an ſint in dominio principis vel imperatoris, 6 13 35
Bona adeſpota cuius ſint, 9.1.25
Bona eccleſiæ & clericorum ſunt pauperum, 13. 1.1 7.6. Chriſti & religionis eod.
Boni ſummi diuerſæ ſententiæ, 5.5.12
Boni diuerſa opinio conſtituit diuerſas reſpub. quæ beatæ ſe putant, 5.5.17.
Boni prætextu multa mala incautis appoſita, 1. cap.1. num lib 13.
Bonum ſummum omnes & gentiles ponunt fœlicitatem ſed quod ſit illud non conueniunt, 5.5.9
Bonis viris Deus manifeſtat futuras clades & eos ab illis exaeret, 21 4 2 ibi exempla.
Bonifacij Summi Pontificis actus, 13.12.4.
Bonifacius 8 Papa priuilegium dedit regi Galliæ exigendi ex eccleſijs, quod voluit poſtea reuocare, 3.7.46 ſed male, vt ibidem.
Boranetz agnus, terra natus, 13.13 3
Borboniæ domus delata nepoti ex primogenito præmortuo & nepos prælatus patruo, 10.8
Bones locuti, 12 13 11
Bracararũ mulierum ſtrenuitas in armis, 7 11.41
Brigoſi qui, & quomodo maieſtatis rei, 13.4.4
Brittanicæ mulieris ex ſtirpe regia fortitudo, 7. 11.33
Brunechildis vxoris Sigeberti regis Franciæ impietates & parricidia & pœna, 7.17.16
Brunechildis regina Galliæ de epiſcopo iudicanit ex commiſſione Papæ 7.11.88
Bulgari & Auari contenderant prælio cui ex duabus nationibus deberetur regni ſucceſſio, 7.4 9
Burgundiæ & Aureliæ domus factio in Gallia,
Burgundiones cur permiſerit Deus à Sarracenis ſuperari & affligi, 14.1.7
Buſyris Thebas centum portarum, ædificauit, 1. 9.11

C

CAn quare dictus princeps Tartarorum, 6. 10 8
Cabala Hebræorum quid, & quando ad Latinos notio eius peruenerit, 12 7 3. Pythagoræ eo.
Caballiſtici libri quidam indicati. 11.5.18
Caballiſticarum & Talmudicorum interpretum differentia, 12.5 19
Cacatione & podicem diſtendendo, honoratus Pegor, 12.18.6
Cachanus dictus rex Hungarorum, 6. 10.13
Caculæ debent expelli ab exercitu tantum vno pro tribus militibus relicto, 11.7.43
Cadmi aſylum Thebis, 13 12.2
Cadmus ſponte à patre acceptam tyrannidem iuſtitia moneate depoſuit & noluit retinere, 26 1.6 & ſequentib.
Cadmi de ſatione dentium ſerpentis explanata fabula, 16.2.5
Cadacci echo abſolutiſſima, 15.6.4
Caducum, 7.16.2
Cæcorum & claudorum collegia, 5.5 16
Cæleſtes influxus vitari poſſunt à prudentia & cautione hominis, 21 9.16. item reſpublicæ quę cõſtãt hominib. eo. nihil operari in mutatione reip. probatur medio proportionis agẽtis & patientiam non conuenientem, 22.9 16.
Cœleſtia ſigna ante finem mundi, 21 7.3 quare portenta & ſigna, 12.9 29
Cœleſtia corpora & motus eorum non eſſe cauſas noſtrarum voluntariarum actionum docetur. 21.9.17 & ſeq
Cœleſtia corpora & ſtellarum rotatio cauſæ mutationis corporum, 21.3.8
Cœleſtia prodigia & apparitiones impreſſionesque aeris tempore Honorij & Theodoſij quibus tyrannorum Attilæ & ſimilium clades præſagitæ aliáque mala plura, 21 6 15
Cœleſtibus influxibus corpus hominis afficitur & quomodo eorum impreſſione voluntas indirecta mouetur electione, 21 9 22
Cœleſtium corporum cognitio valde difficilis & quare, 21 9 1
Cœleſtium influxus quatenus recipiendi vel reprobandi, 22 9.21
Cœleſtium prodigiorum & ſignificantium remedium primum ad Deum refugere & eius opem, 21.10 4
Cœli conſtitutio conducit ad mores formandos nationum, 4 4 11 & 13
Cœli apparitiones nauium, acierum, diſcurrentium, & aliorũ, portentaque earum, 12. 17.10
Cœlibem vitam ducentes à legib. Romanis aliquando puniti poſtea ſublatis, 9 1 51
Cœlibes exoſi aliquando, 14 1 1
Cœmiteria aliquando facta à Chriſtianis vigiliæ, 13.19 17
Cœnæ ſumtuoſæ Heliogabali & Apitij, 8.6.3
Cæſares vnde dicti, 6 10 7
Cæſares vnde dicti ſint, 6.10 10
Cæſaris & Pompeij factiones Romanũ ſtatum perdiderunt, 13.1 5
Cain fundator ciuitatis dæmonis, 20 1.1.12. 3.1
Cain primus in orbe tyrannus, 20 1.5
Cain dicitur fundator ciuitatis viſibilis, 1 3.8
Caiphas prætexto conſeruandæ religionis, damnauit, 13.7.1
Caius Caligula Cæſar, ſe mentiebatur fratrem Caſtoris & Pollucis, & eorum conſilio & familiaritate vti, & de eius ſtoltitia & ſorte, 13. 13.22 5
Cara diuus pirata quomodo occupauit regnũ Argel. 11 3 4
Calamita lapis ſortilegorum, quo amittunt & recipiũt propriam ſurmã mutatam, 13 28. 20
Calamitates imminentes ex ſignis & prodigijs cœleſtibus ſunt ſupplicationibus Deo oblatis auertendæ vt factum fuiſſe exemplis docetur, 21.10 4
Calaſiries milites Ægyptij & eorum immunitas, 4.2 11
Calcei equitũ quare limati olim Romæ, 4.3 10
Calcei punicei coloris pro inſigni Imperatoribus Conſtantinopolitanis, 6 20 8
Calceis cur non vterentur mulieres Ægyptiæ, 13.2 4
Calipha ſummus pontifex ſuperſtitionis Sarracenorum, 7.4 7. vngit reges, conſecratur rex Turcomannorum à Calipha ſummo pontifice Agarenorum, 7.4 7
Calligula ornatus ſuperbiæ ſe cupiens dici caſtrorum filium, patrem exercitus, 1 & 6 11 4
Calligulæ Imperatoris noua & inaudita impoſita vectigalia vel tributa, 7.6. 5. ſumpta opiatio, 8.1 21
Cambyſes rex inuidit filio quod ſibi eſſet ſucceſſurus, 5.4 4
Cambyſes Cyri filius patris oraculum de ſucceſſore eludens occidendo fratrem, non potuit, 21.3 3
Camilli etiam in hoſtes iuſtitia 14 8 9
Campana pulſata per ſe tempore aduerſitatum reipub. chriſtianæ, 12.23.25
Campanæ depoſitæ ad ſeditionẽ pulſatæ, 13 8.2
Campart & droit d'icelny quid, 3.2.14
Campſoris munus reſeruatum publico commodo, 3 6.9
Candaces dicebantur à prima regina omnes quę imperabant in Meroe Ægypti, 7 11.41
Candaces dictæ omnes reginæ Meroes, 6 10.16
Candaules rex vxoris inſidijs ſublatus, 20.1. 13
Candelarum numerus adhibitus certus in miſſis vt ſuperſtitioſus prohibetur, 12.2.5
Candelarum numerus ſuperſtitioſus in miſſa prohibitus, 13.5.7
Candys inſigne regum Lydorum, 6.20.23
Canis & paſtoris apologus, 23.6.3
Canis ex prora nauis inſpiciens ſigillum Galbę, 8 16 5
Canon genus penſitationis publicæ inuariabilis, 3.2 13
Canon librorum ſacræ ſcripturæ antiquæ quare non contineat libros, qui à nobis recipiuntur, 12.5 13
Canones Apoſtolorum nomine qui reprobati aut approbati, 12.10.3
Canonicæ ſcripturæ præferendæ doctorum interpretationibus, 12. 10.7
Canonicæ ſcripturæ noui teſtamenti quæ ſint, 12.6.1. & ſeq.
Canonici libri ſacræ ſcripturæ antiqui teſtamenti qui ſunt in eccleſia, 12.5.15
Canonicorũ abuſus in leuitio eccleſiæ qui eſſe poteſt 13 3 .25
Canonicum ius præſtat ciuili, 11.10 4 ſeruandũque in terris ſecularium, ibidem.
Canonis Epiſcopi, 26 9. 5. explicatio, 13 28, 16
Cantemus quare Pſalmos, 17.2.4
Capellæ ſanctorum quorundam, in quas impune ingredi nequeunt mulieres, 7.11 29
Capilli longi interdicti ſtudentibus à rege Hiſpaniæ, 4 11.6
Capilli Samſonis habebãt roboris fatũ, 21.3.16
Capillis præmiſſis impoſitum vectigal, 3.6.11
Capillus Niſi regis habebat fatũ regni, 21. 5.16
Capitanei regni qui, 6.4.3
Capitatio in cenſu quid, 3.5.1
Capitationis peregrinorum ſeu inquilinorum tributum Athenis & in Gallia, 4 4.24
Capita mortuorum poſt mortem locuta, 15.5.9
Capite cenſi qui, 3.5.1
Capitibus ſtatuarum deorum demptis ſuum iuſſit apponi Caligula, 6. 12.13. item Commodus imperator, 12.16
Capitis aridi locutio, & de damnatis reuelatio, 15 15.10
Capitis primi de homicidio in ſea explicatio, 26 3.23
Capitis ornatus proprij diuerſarum gentium, 6.17 5
Capitionis piſcis natura in venando paſtum, 12 20. 10
Capra Amalthea, 21.12.2
Capta in bello & corpora & res capientium ſunt, 11.10 6.& ib. in margine num liceat cõſtuprare captas, ibid.
Capta à gentibus non fœderatis, capientium ſiunt, 11.15 2. & ibi ius poſtliminij, ibid.
Capta ab hoſtibus partim in publicum redacta, 5.1 7
Captiones ſophiſticæ vnde ſumantur, 17.3.10
Captiuis etiam regibus honor habitus ab inimicis, 8.5 6
Captiuorum cauſſa bona eccleſiæ diſtrahi poſſunt, 3.7.24
Captiuorum redemtio poteſt certa fieri pacto inter duces, 11.25.14
Caput neceſſarium omni corpori, ſiue ciuili ſiue naturali, 5.3.14
Caput populi princeps in capite, vt plerunque principatus gerit inſignia, nihilominus & alibi, 6.20 1
Capitatio Romanis ab Aſtulpho Longobardorum rege impoſita, 3.5.14
Capitatio integra interdum ſingulis, viris vna, interdum duobus aut tribus vna, 3.5.7
Capitationis tributum qui non ſoluebant, ib o 8
Captiuitas in bello, 11.10. 6. dum captiuos necare, & quando liceat, ibid. in marg.
Captiuitate quæ amittantur, 11.35.5
Captiuitatis ius ab humanitate ortum, 11.12.7
Captiuus ab hoſtibus ſeruus hoſtium, ſed nũ inter Chriſtianos, 11. 15.1. & ibi ius poſtliminij: antequam

antequam in præſidio eorum perueniat, remanet ciuis, 11.15 2
Carcer vnde dictus, 2.1.1
Carceratorum cura debet eſſe commentarienſi & iudici, 2.7 4
Carceres iuxta tribunalia tuti & muniti eſſe debent, 2.7.1
Carceres violantes aut effringentes, aut inde euadentes qua pœna digni, 2.7.3
Carceres publici iuris nec priuatis conceduntur, 2.7.2
Carceres diuerſi cuſtodiæ coercitionis, ſupplicij, virorum & fœminarũ diſtincti, 2.7.3 & 4
Cardinalatus ries galeri ob penuriam pecuniæ à Clemente VII. licitationi expoſiti, 3.6.42
Cardinales quare purpurati, & cum galero purpurato, 4.12.7
Cardinalis ex quæſitis ex Cardinalatu diſponere poteſt ex priuilegio, 13.16.10
Cardinali nuper recepto quare Papa os claudat & aperiat, 17.4.9
Cardinalium quæ inſignia ſint donata à Conſtantino Magno, 25.1.11
Cardinalium ſacerdotiu, à decimis præſtandis ob bellum Turcicum exempta, quod aliquando populũ Chriſtianum exacerbauit, 3.7. 49
Caricæ mulieres ex lege nunquam cum maritis cibum ſumebant, aut proprio nomine compellabant, ibi ratio, 7.11.18
Caricæ gentis tria præcipuè inuenta, 6.16.2
Carinthiorum Archiducis quomodo fieret electio, 6 20.43
Carinthiorũ Archiducis electio qualis, 17.25.16
Carmicum in medio Galliarum, 13.12.16
Carnes quæ debeant dari militibus, 11.5.8
Caroli V Cæſaris ſepulchralia ab eo ante quinquennium facta ſecreto, 6. 3.8
Caroli VI. regis Gallorum de regno in Anglos transferendo conuentio irrita, 7.16 9
Caroli Martelli bonorum eccleſiaſticorum vſurpatio, 13. 17. 15 viſio poſt mortem eius nomine damnatæ, ibid. is bona eccleſiæ eripuit & diuiſit, & eo tempore alij relicta eccleſiaſticis perſonis quod emẽdat ſub Adriano Papa, ibid. vindicta diuina, ibid. 16. & aliorum qui vſurparunt illa bona, ibid. & 17
Carolomannus filius Pipini, repudiato regno monaſticam vitam elegit, 26 1.8
Carolus Magnus quãdo Imperator proclamatus, & quare à Leone Papa, 25.1.10
Carolus Magnus iuſſit etiam deſcribi bonu Pontificum & ſacrarum virginum, 3.4.12
Carolus durat us, 3 7.33
Carolus III dictus Craſſus, prætextu quod eſſet redditus inhabilis imperio deiectus, 26.4.2
Carolus Craſſus quibus impoſturis fuit depoſitus, 26 5.26
Carolus Martellus diuiſit regnum filiis ſuis Galliæ, quod iuum non erat, & multa tunc prodigioſa viſa, 21.7.17
Carolus VI. rex Galliæ per interualla amẽs, 2.5 1
Carthaginenſis regni initium, 19.1 25
Carthaginenſium regni initium & finis, 20 2.17
Carthago facta regia Africæ à Genſerico, 2. 3.7.
Caſſander occauit filios & vxores, & matrem Alexãdri Magni, vt regiũ nomẽ haberet, 7.4.8
Caſſandra vaticinatorum, 13 33.16
Caſſandræ violatæ in templo vindicta, 13 8 16
Caſtellu inutanea non debent detineri ab aliis quam militibus, 12.5 3
Caſtrantes aſinos & porcos, inuocant S. Antonium, 14.38.1
Caſtrati qui fuerunt dormiendo ab angelis in concupiſcentia, 13 31 9
Caſtrum caſtellum quid, 1.1 6
Caſus grauior principũ ex altiori loco, 6. 3.10
Cathari hæretici qui, 13.1.10.
Cathedra Galilæa, ſcolici regni omen, 6 6,8
Catholica religio vera eſt, & qualis illa, & quomodo cognoſcatur, 12.2.6 dicta ab hæreticis & Ethnicis ſuperſtitio, 12.1 & 8
Caudis iumento: ũ tributum impoſitum. 3 4.17
Caſus non expreſſus in lege pro omiſſo habendus quando 7 10 31
Cauſæ ciuiles & criminales in iudicio Iudæorum, 4.5.29
Cautiones adhibendæ in iudiciis & exper[?]ionibus maleficarum, 13.30.2.3.4
Cœleſtini ſummi Pontificis deceptio, 13 13.8
Cœleſtinis Lutetiæ prohibitum amplius prædia acquirere & quare 15 16.3
Cœleſtinus voce per Cannam vt cœlitus miſſi deceptus, ſe abdicauit Pontificatu ſummo, 13.11.11
Celſus charus Traiano, 12.13 3
Cenethi regis Scotiæ religionis prætextus ad incitandos Scotos ad pugnam contra Pictos, 13.11.10
Cenſitio à Catone facta de rebus etiam minutis poſſeſſio, 3 4.12. item & de ſacris à Carolo Magno facta, ibid.
Cenſoriæ poteſtatis abrogatio quare, 4.12 8
Cenſor non accuſabatur poſt depoſitam cenſuram de geſtis, ibid. ou 4 cenſores duo eligebantur, vnus ex patriciis, alius ex plebe, ibid. cenſoris notæ ao ordinibus, ibid. ou. 5. eius poteſtas in mutandis ordinibus populi Romani. 4. 1 11. & 12. cenſorum quorum fuit munus, 3. 5.3. cenſu ſeu æſtimatione poſſeſſorum diuiſus populus Romæ & apud Græcos per claſſes, 4. 1. 2 cenſu dum deferuntur honores reipublicæ eſt malũ, 5.1.23. cenſuales tabulæ vaſo.ũ dictæ, 3. 4.9 cẽſualis profeſſio ſeu deſcriptio quomodo fieri debeat, ibid. & ibi quæ in cenſum deferri deberent vel non, ibid.
olum agere perſonarum & facultatum fuit
Ceptimum regum, his exactis conſulum. 3. 3.3
Cenſum quomodo inſtituerit Seruius Tullius, 3 4.7
Cenſum agere quid, ibid.
Cenſuræ poteſtatis origo, 4 12.2
Cenſura eccleſiaſtica quid & ad quos pertineat, 4.12.10. cenſuræ poteſtas ad quos annos data, ibid. 2. cenſuræ quæ erant obnoxia, ibid. 4. cenſus acti & agendi vtilitas, 3 5.2. cenſus & deſcriptio perſonarum quomodo Romæ ageretur, ibid. 3. cenſus actus populi Iſraelitici ante cenſum Romanorum iuſſu Dei, ibid. 5. cenſus capitationis quid, ibid. 1. cenſus tributi quando pro rebus, quando pro capite exactus apud Romanos, 3. 4 1. cenſus datus per ſingulos naſcentes adoleſcentes & morientes, ibid 5. cenſus quadruplex diſtinctus Athenis à Solone, 3. 5. 11. cenſus ſubiectionis non poteſt præſcribi contra dominum, 3. 8 1
Centeſima tributum quoddam, 3 6 3.
Centeſimo quoque anno quædam variatio in rebus publicis & principatibus, 21. 5.1
Cephalatio capitationi tributum impoſitum à Leone Iſauro Imperatore, 3.3 13
Cera benedicta contra maleficia, 13.30.4
Cerberus triceps canis, dictus leniput, 10.4.5. quare teſſera dæmonum, 18.10.11
Cerei accenſi etiam apud ethnicos in feſtis eorum, 6.10 14. & 15 in iuramẽto Syracuſarum, 6 10.15
Cretus prælatus Pontifici in Vtopia, 6 10.17
Cerites qui & in Ceritum tabulas referri puniendum quid eſſet, 4.1.12
Chaldæi qui, 13.23.12. & 14. à parentibus diſcebant philoſophiam, 18 2.7
Chaldaicæ paraphraſes ſacrorũ bibliorũ, 18.3.31
Chaldæi vrbe Roma expulſi edicto, 13.1 13
Childericus rex Galliarum, 13 33.20
Cham Magus 13.25 13
Chamos idolum Moabitarum, 12 18.9
Character inuſtus in cute malefactorum imponendus, 16.3 12 & aliorum, ibid.
Characteres Magici efficaces, 16. 2.10. oolla ex ſe aut vnde vires habeant, 13 56.2
Charmidas ea lege ſua ſibi mortem conſciuit, 2 6 21
Carthuſianis prohibitum prædia Lutetiæ acquirere, 15.16 3
Cheopæ regis Ægypti immenſæ pyramides, 1. 9.17
Chephrenes pyramis, ibid.
Cherubinorum deſcriptio & pictura, 12.13 9
Childericus rex Francorum regno pulſus, quod violaret filias ſubditorum, 21.3 8
Childebertus rex Francorum à Bodilone occatus, 21.7.8
Choreæ ſignum otioſorum, 13. 11.14. interdictæ eccleſiis eo ab idololatria, ibid 15
Chorepiſcopi ſublati, 13. 3.17
Choſroes imperium Aſiæ in gente ſua per trecentos annos per ſucceſſionem dotauit, 7.4.6
Chriſtologus imperator Pertinax cur dictus, 6. 14 3
Chriſti regnum terrenum veritus Domitianus Imperat. 7. 7. acta ficta & ad corrumpendos Chriſtianos legi mandata per Maximinum, 12 6.3. linteamina & ſudaria, magnæ virtutis, vt crux, veſtes, & quare, 12.6.1 fides & aduẽtus deiectio omnium oraculorum & dæmonum, 14.33.34
Chriſtiana fides & religio Magis valde contraria, 13 32 13
Chriſtiani non tam rudes qui lignum imaginẽ Deum putent, vel exiſtimẽt ſanctos eſſe eos, 12 15. ſub Imperatoribus tyrãnicè imperantibus nunquam rebellarunt vel in eos. Chriſtianorum pugnæ, cum mundo, dæmone, carne, & victoriæ præmium, 12. 23. 11. iis fidem ſimulare athenem eſt. 13 12.21
Chriſtiernus Danorum rex quando regno ob tyrannidem pulſus, 21.6.29. pulſus ob tyrannidem regno, 21 7 10
Chriſto data inſignia imperij, 6. 10 5
Chriſtus & imperatoris & ſacerdotis poteſtatem exercuit, vt ſignificaret vtramque ab illo pendere, 7 1 8. à Tiberio referendus erat in numerum deorum, niſi contempſiſſet is ſenatum, 13. 7 11 Chriſtũ ſe haberi voluit Munes, 15 13 9 alius quidam in Gallia, eod 10. quoie agni figura ſignificatur. 21 11.7. non ouis vel vlterius animalis, ibid. blaſphema pictura eius, ibid 10
Chryſargyrũ cenſus qualis, 3 5.9. ſublatus, ibid.
Cibum ex fictilibus capit alioquin honoratiſſimus præfectus Iaponiorum, 8 3.10.
Cicadas in capite cur ferrẽt Athenienſes 6 15.7
Ciceronis & Appij de definiẽda vera nobilitate contentio, 4 2 7. Ciceronis ædes diruitæ, quod non iudicatos ſuſtuliſſet, 1. 10.5. Ciceronis ſcriptis quid vitio datum, 16.8.5. & 8
Cidaris regia quid, 6.10.22
Cimonis principis ſumma liberalitas, & pauperum cura, 22.13 5
Cincia lex, de donis non accipiendis, 22.8 7
Cincinnatus ab aratro dictus dictator, 7.13.5.
Hiſpaniorum rex Bamba 2.15.10
Circes & Vlyſſis explicata fabella, 8 5 3
Circumciſio ſignum fidei, 12.16.1
Citatus ante tribunal Chriſti in ſexageſimum diem rex Petrus quartus rex Aragoniæ à procuratore eccleſiæ Tarraconenſis, mortuus eſt intra diem, 21.6 16. citatus ad locum non tutum non tenetur comparere, 2 6,21
Ciuem ſeruare plus quam mille hoſtes occidere, 11.1.11. ciuem quæ faciunt. 4 4.25
Ciues ab incolis extraneis admiſſis, ſedibus pulſi, 23.6 3. Romani, qui ſub Imperio erunt, 1.3.18 admiſſi extranei num ad honores ciuitatis & magiſtratus admitti debeant, 4.5 02. dicuntur quidam etiam vrbem habitantes, 1.3 11. diuerſo modo dicti aut ratione domicilij aut munerum aut aliorũ iurium ciuitatis. 1. 9.12. iis in interimendis & opprimendis Clearchi tyranni doli, 7 18 16
Ciuilis ſcientia regia, 10.4.1
Ciuilis ars in quo conſiſtat, 10.6 9. à quibus diſcenda, ibid. 10
Ciuis quid & vnde dictus, 1.1.7. nuis dicatur 13. 6. 2. ob is qui extra, ſed iuxta vrbem habitat, 2 4.5. is qui in cẽſum referebatur, 3 3.2. plus quam incola, 4. 4 23. Romanus per decennium militare debebat, 11.6. 12
Ciuitas & ciues vnde dicantur, 1. 3. 2. ciuitas cœleſtium ſpirituum cœleſtis, & malorum infernorum, ibid. 3. cœleſtis propria hominibus, & de ea multa. 1. 3 5. Poniropolis in qua collocauit Philippus rex omnium maleficiorum reos, ibid. 8 communis omnibus hominibus vniuerſus orbis, ibid. 4. antiquitus erat qua-

ſuor oppidorum, ibid. 19. generalis malorum hic viſibilis, ibid. 8 muris detectis quando retineat priuilegia vel amittat, 8.3 8 ſine magiſtratibus eſſe non poteſt, 4 3.2. data pietin, 3 6.9
Ciuitates hodie quæ dicantur, 20t 6
Ciuitates maximæ metropoles, magnæ vbi forum cauſarum, minores reliquæ, 2.1.13 earum circa profeſſores ſcientiarum immunitas, eod & oppida quomodo cœperint, 1 2.2. intereunt tranſlatis habitatoribus, inductione aratri, 21.11.1. duæ, Dei & diaboli quando erectæ, 10.1.2. & prouinciæ relictæ ſponte ab incolis, 21.11 4. deſertæ relictæ propter animalia, quæ ibi graſſabantur, ibid. 2. & regna non poſſe ſuperari, niſi prius angeli illarum tutelares ceſſerint perſuaſum, 21 3. 44. ab oppidis quid hodie differant, & et liot magnæ & paruæ, 2 1 5. eas qui ædificarunt, c. 9 7. duæ hominum generales, bonorum Dei, & malorum & dæmonis, 1.3.5. Dei & diaboli quando fundatæ, 12.4 1. priuilegiatæ facilius replentur habitantibus, quam non priuilegiatæ. 4. 4. 18. imperiales quibus articulis fecerunt pacem cum Imperatore, 21.14.1c
Ciuitatis princeps quie dictus, 6.4.c. vel ciuium quæ fuerunt Romæ iura, 4.4.14 expugnationis lea, 11 10 2. obſeſſæ leges, 6 13.21. interitus propinquus, in qua magiſtratus legi imperant, 17.10 2
Ciuitatum cœleſtis & terreſtris & dæmonum conuenientia & differentiæ, 1.1.9 ciuitatum & regnorum interitus aliquando ſine remedio ineuitabilis, 21.12.2. plurium altas ſplendidarum ſubuerſio & mendria delera Dei ira, ibid. 10
Ciuium partitio Romæ per cenſum, id eſt, valorẽ patrimonij, 3 5.7 itẽ apud Græcos, 3 4 8
Claritas debet adeſſe legibus, 10. 3 22
Claſſes quot populi Romæ diſtinctæ, 4 1 c
Claudius Caligula caput ademit ſtatuis deorũ, & iuſſit ſuum poni, & ſe adorari fecit, & ſacerdoria inſtituit ſibi, 6 12 13
Claudius Epiſcopus Taurinenſis Iconoclaſtes ex immodico zelo, 1c 14.8
Claudij Cæſaris in ædificiis publicis agendis reprehenſio, 2.9 16
C. Claudij Caligulæ principatus initio bonus poſtea impius, 8 1.3
Claudius ne in regnum admitteretur, prædictũ ab oraculo Lacedæmoniis, 7.10 16
Claues portarum ad præfectum militum pertinent, 11.9 8
Clauſtri abuſus, 13.21.13
Cleander præfectus cubiculi Cõmodi cum ſuis morti addictus, quod frumenti copiã coẽgiſſet, vt populi fauorem demereretur, 13.12.7
Cleandri Phrygis ingratitudo in Imperatorem, qui eum opibus & dignitatibus ditauerat, 12. 9.7
Clearchus Heracleotarum tyrannus honores diuinos ſibi vſurpauit, 6.11.6. eius ad occupandam tyrannidem dolus & crudelitas, 7. 18.16
Clemens quomodo, quo tempore miſſam Romæ celebrabat Piſis cõlectauerit eccleſiam S. Petri, 13 2 12
Clementia dignior principe crudelitate quare, 11.12.4. nimia Ludouico Pio nocuit, 13.14. 18. principis non debet eſſe contra iuſtitiam, 10.2.9 nimia Principis damnabilis, 6.18.8
Clientum & patronorum leges amicitiæ, 4.3.44
Cleomedes etiam non mentis compos patri in regno ſucceſſit, cap 6 n.2
Cleomenes Alexandridæ primogenitus etiam mentis impos prælatus fratribus in regno Lacedæmoniorum, 7 3.3
Cleopatra regina Ægypti plures linguas locuta, 15 4 3. Demetrium virum ſuum & Seleucum interemit, 7. 17. 16. mutauit virtutem Antonij, 7.11.21. eius maleficia & parricidia vt regnaret, 7.17.19. reginam regnatum le dixit, 6 11 3
Cleolelphus Rex Northambriorum, 5.3.13
Clerici coniurantes & fratrias facientes quomodo puniri, 13.4.3
Clericis adſtãtibus ſummo Pontifici, qui poſtea dicti Cardinales, quæ dignitates & inſignia donata fuerint a Conſtantino Magno, 25.1.11
Clericus non tenetur ad guidagia & alia vectigalia etiam pro rebus ſuis, quemadmodum nec pro rebus eccleſiæ, 3.7 8. coniugatus quibus priuilegiis eccleſiaſticis clericorum vtatur, 3. 7. 42. de pace violata damnari poteſt corã epiſcopo, 11.14.3. in 5 c. Fredericanidæ conſtitutionis. abutens priuilegio, eo nudandus & ſecularibus relinquendus, 13. 3 20
Clerici in periculo hoſtili imminente rectius facient ſi orent quam ſi militent, 3 7 31. non debent viuere de bonis eccleſiæ, ſi habent ea patrimonio, 13. 19. 6. tenentur Deum orare pro laicis, etiam ſine vlla bonorum illorum largitione, 3. 7 47. ad onera & munera patrimonialia tenentur pro rebus, ibid. 28. non debent militaribus negotiis vacare, ſed orare, ibid. 23 negotiantes pro rebus in quibus negotiantur, ſubijciuntur, portoriis gabellis & vectigalibus principum ſecularium ibid 48 ſi ter prius admoniti non deſtiterint negotiari, eod. ibi & num priuilegia clericalia negotiando amittant, & fori, eod. acephali non decipiuntur, 6.2.1. negotiari non debent, 3.6.48. non ſunt ſubditi principibus ſecularibus, 3. 7. 11. pro rebus eccleſiæ habent onera ad quæ non tenentur laici, ibid. 12. deliciose viuentes damnantur, 13 7.8. militare non debent armata militia, ſed ſpiritali. 11 1.14. debent ſine onere participare in priuilegiis laicorum, quia laici ſine onere participant in officio clericorum, 3 7 6. non debent hoſpitia, 13 20.2. quomodo ab otio inani retrahantur, 13 11.7
Clericorum res & bona quibus muneribus & oneribus ſecularibus teneantur, 3 7.25
Clericorum bona quæ ſunt muneribus & indictionibus laicorũ obnoxia aut non, ibid 38 & ſeqq 39 40.41.42 & 43 habitus qualis eſſe debet, 4 11.19 nobilium ſumptuoſe viuentiũ exculatio à pingente lumpta, reiecta, 13. 17.9. quorũdã duodecim abuſiones, 13 11.14
Clerus non reuocandus ad paupertatem, 7.2 4
Clypeo eleuati reges creati alicubi, 6 20 16
Clodoaeus irreligioſẽ reliquias S. Dionyſij tangens, mente captus, 13.24 5
Coactio iuxta ſubditorum contumaciam, 11 1.5
Coadiutor dandus inutili principi, 26. 5.2
Cochebas Pſeudo Chriſtus eiuſque crudelis perſecutio contra Chriſtianos, 13 8 8
Codices vnde dicti, 16 3.10
Codrus vltimus rex Athenienſium, 22.8 3
Codrus ſe deuouit pro ſalute populi, 8.1.17
Confiſcatio non habet locum in poſitis in mentibus pretatis pecuniis, 13 16 20 11. & 12
Confiſcationes quare in democratia non ſunt vtiles, 3.2.8
Cognita cur non poſſint omnia exponi, 13 3.4
Cognitio ſumptus in repub præcipua, 13.1 11
Cognitio boni & æqui & honeſti naturalis, neceſſaria ad ſocietatem humanam, 13.13
Cognationis & agnationis differentia ſublata in ſucceſſionibus iure ciuili, 7.18 91
Cœli, terræ ſiderũmque nominibus qui & quare antiquitus appellati, 6.12.2
Cœlum aſcendere velle, ſinxit Cooſingas ſacerdos, 13 11 12
Vide Cœlum vbi multa.
Cœnatici nomine nihil exigãt milites ab hoſpitibus, 11 3.c
Cœna Tiberij & aliorum quorundam Imperatorum frugales, 8.6.4
Coitio Venerea cum morte capitaliter vindicata, 17.9 5
Collatio omnis bona pecuniarum ab alio non fit quam a principe, 9.1.30
Collectæ ob neceſſitates publicas, quibus concurrentibus poſſint imponi eccleſiis & eccleſiaſticis, 3 7. 34 collectas imponentes perſonis eccleſiaſticis ſine licentia ſummi Pontificis ſunt excommunicati, 13.20.1
Collegia illicita conſtituentes qua pœna puniuntur, 13.3.16
Collegia ſine principis auctoritate cur non debeant ædificari, 18.2.19
Collegiorum qualis eſſe debeat reformatio, 18 10.7
Collegium profanum poteſt liberè diſponere de bonis ſuis, 13 2 8
Collegiũ Prophetarũ quid, 13.13 11 militũ Romæ 8. Petri propter alumnum Mioeram, 4. 7. 9
Collegia & congregationes vetantur contra ſenatuſconſulta & leges Eugi. 13.2.5. latronum cæcorum claudorum mala, 3.5. 16. ob commeſſationes ſublata. 13 19.16. reformanda & reſtituenda primæuo ſtatui, 13. 3.2. quædam probata pia iure ciuili, 13.c 7
Collegiorum ſingularium & artificum & artium prima Romæ introductio quando, 13. c c leges, ibid 3. inſtitutio, deſtitutio, reſtitutio, pro occaſione temporum Romæ, 13. 3.14
Collegiorum & fratriarum abuſus & remedia, c.3 l.13.
Collegium initum ſpecie ſanctioris degendæ vitæ, vt coniuratio à Crotoniatibus punitum ibid.on.13
Collegiorum religionis gratia, laus, abuſus, remedia, tot.c.2.l.13
Collegiorum & congregationum diſſoluendarum rationes, 13. 3 19. & 21, 22.23. eorum cauſæ, 13. c. c. diuerſę ſpecies ex diuerſis congregationum generibus & cauſſis, ibid. collegiorum literatum abuſus, 13.3.4
Colomannus quamuis balbus gibboſus & imperfectus præfatus in regno Vngariæ, 7 6 2
Coloniæ vnde dictæ, 1.2.2
Coloniarum duces qui, 6 7 3
Colonibus diſtinctæ vaſtes meretricibus alicubi, 4.81 9
Coloſſus Rhodius refectus ex eleemoſynis, 3. 6. 33.
Colus & fuſus propria mulierum, 7.11 7
Comam nutriebant Perſarum reges & Gallorum, 6 16 10
Comburendi ſunt libri prohibiti, 12.7 11 & 19
Comes Matiſconenſis raptus à dæmonibus in aera & exportatus ob occupationem bonorũ eccleſiæ, 13.17 16
Cometa magnus tempore Conſtantini Magni quid ſignificauit, 21 6.17. cometes præſagus mortis Claudij Imperat. & imperij crudelis Neronis, 21 6.14 Cometes finem Romanæ democratiæ indicans & imperium Auguſti, 21. 6. 12. cometes mortem & priuationem regni Demetrij præceſſit, 21. 6. 9. cometes ortus aut malum maximum ſi malus, aut bonum ſi bonus portendit, 17.19.1
Cometæ ex halitibus ſiccis terræ quomodo generentur ſecundum quoſdam, & qui negent, 21. 9. 9 ſint ne ſtellæ, & quid ſint diſputatio incerta, ibid. 8. vnde generentur. 21 6 3. earũ variæ diuerſis temporibus apparitiones, & eorum effectus in mutationibus regnorum & principum, 21. 6.25 & ſeq. quorũdam relationes & effectuum, qui contigerunt aliquibus temporibus, ibid. 7. & & ſeq. eorum & eclipſium præſagitis malis per cautionem humanam obuiam iri poteſt, 21 30 7. apparentium ſignificatione ſecundum Mathematicos potiſſimum in regnorum & regum interitu & mutatione, 21.6.1 & ſeq. influxus quomodo operatur in homines & principatus pro mutatione, 21 9 25. natura, qualis Martis & Mercurij, & eorum effectus, 21 6.2
Comitatus ſingularis ſine poſſeſſione, 6.7 6. comitatus ſancti Seuerini adiudicatus nepoti contra patruum iure repræſentationis primogenituræ, 7.10.11. comitatus Burgundiæ ex ſtatibus imperij, 9.4 3
Comitia generalia conuocandi formula, 24. 4. 8. comitia Galliæ vnde, & de quibus & à quibus collecta, ibid. comitia Galliæ ad intelligendas & corrigendas oppreſſiones nobilitatis magiſtratuum & aliorum, 24 82
Comitia quare frequenter principi habenda, 24 8.1
Comitia Iulius Cæſar partitus eſt cum populo, 12 8.

7.10.8.poſtea alij principes omnino,ibid comitia populi tempore coniurationum quæ agenda,13.11 13.ibique quę comitia & quãdo habita ſunt vitiſa,& ſeqq

Comitiorum Democratiæ & ſub regia poteſtate differentia, 13.12.14

Comitiis fœminæ non intererant, 7.11.11

Comitiua dignitas profeſſorum quæ ſit,18.3.9. & quid comitiua dignitas, ibid.

Commeatus pro exercitu ante bellum parandus eſt, 11.3.13 non datur tempore expeditionis aut raro, 11. 7. 14. militi quando non debeat dari a duce, 11 9 4

Commẽtaria quæ Hebręa in ſcripturam ſacram Hebræam,12 5.18 Thalmudica, ibid.19

Commentationum cura erga carceratos, 2.7.4

Commercia ad ſocietatem humanam conſeruandam inuenta, 2.1.21. quarum rerum prohibita, 4.7.8

Commerciorum facultate carere inter homines maxima pœna, 7.20 29

Cõmeſſationes & conuiuia prohibita in ſacris ædibus & feſtiuis congregationibus, 15.5 6

Cometho ſacerdos Dianæ, 13.19 8

Comites dicti olim præfecti adminiſtrationi ciuitatum temporales, 6.7.3

Commodum rei ſentiens, debet ſubire & eiuſdem incommodum, 3.7.10

Commodus Imperator voluit adorari, 6 12. 16 in die natali ſuo imperauit tributũ ſenatoribus, & eorum vxoribus,13.6.34. ex bono Imperatore malus, 8 11 14

Communia erant omnia tempore Saturni, 3.3.4

Communitas quid, 1 1.7

Compoſtella vrbs Hiſpaniæ olim Brigantia, 6. 6.8

Concentus ex inæqualibus ſonis, 1. 1. 8

Concionatores arrogãtes ſeditioſi & turbulenti reprehenduntur 15.14.17

Cõcionatoris eccleſiaſtici abuſus eſſe poteſt in decipiẽdo & perſuadẽdo populo 7.38 10.& 14

Concilia œcumenica quædam damnata , ſine ſummo Pontifice celebrata,15.28 16 eccleſiaſtica contra oppugnatores virginum ſacratarum, 12 14.8.& 18

Concilium gẽnerale antiquum annuum in Gallia olim, 24.4 6

Concionatores publici poſſunt ad pacem vel bellum excitare tumultum & ſeditionem,25. 8 2.eorum effuſæ linguę & ſeditioſæ quomodo puniendæ, 23.8.2

Concordia in rebus ômnibus eas continet, diſcordia diſſoluit, 1.1.16

Concubinæ plures Dauidi & Salomoni , 9.1 45. num iure regis poſſint illas habere inuentas, ibid.

Concubinatus hodie prohibitus, 14.3.2

Concubitus illiciti mala, 14 8 7.& 8

Condalos Mauſoli regis legatos , ſubtilis exactor pecuniarum à populo, 3.6.2

Confeſſionem ſacramentalem & abſolutionem petierunt quædam capita mortuorum , 13. 3.9

Confeſſorum quidam deprehenſus abuſus in præiudicium & carorum & dominorum rerum, 13 13.17

Confirmatio officiorum mortuo rege petitur à rege ſucceſſore in Gallia, 4 3.18

Cõfiſcationis poteſtas ex iuribus regiis & principis eſt abſoluta,9.1.32.aliis tamen iuridicis ex priuilegio conceſſa, ibid.

Cõfœderatio & factio quomodo differãt,23.5.8

Confratriæ quæ probatæ religionis cauſa , vt diſciplinariũ, 15 2.8. an habeant priuilegiũ piç cauſæ,ib.quod conueniantur coram iudice ſeculari, ibid. probatæ iure ciuili,15.18 5.quando probandæ, 5 9 2

Confuſio ex æqualitate,6.1.8.officiorum & artificiorũ interitũ minatur reipublicæ. 12 2 9

Congregationes hominum etiam bono prętextu ſuſpectæ habitæ coniurationis , 13. 3. 15. congregationes hominum ſine principũ auctoritate prohibitæ, 15.4 3

Coniurantibus detectis vllius beneficij ante in rempublicam collati prætextu non eſt indulgendum, 22 11,9

Coniurationes & factiones omnes in principem habent crimen maieſtatis 13 5 8

Coniurationes vocant Ligues,tẽpore pacis prohibitæ 11.14. 5. coniurationes teguntur prætextu conuenticulorum , ratione religionis iden prohibentur , 13. 3. 10. coniurationes & modi earum in Ludouicum Pium, 13.12 18

Coniuratores quomodo iure ciuili puniti , 23. 4.1.& ſeq.& iure canonico clerici coniurantes , 13.4. 5. coniuratores cito tollendi antequã ſe detegi intelligant,22.10.9.coniuratorũ cõcilia pro liberãdis reis factionis,22 11.9

Conſcientia bona,vera gloria principis, contra mala. 8 9.2

Conſecrationis tabula non comburenda , ſed ſepelienda caſtanſio Moſcouitarum, 12.14.11

Conſeruator iudex de quibus non cognoſcat, 18. 10. 3, conſeruator eſt iudex delegatus à principe vel Papa, 18. 10. 5 cõſeruatoris munus, 18.10.2

Conſeruatoris circa officium cautio, 18. 10 8

Conſeruatores priuilegiorum Academię quare neceſſarij,18.10.1. ab his ad quos appelletur, 18 10 11.

Conſilia ſacra conſeruanda in terris imperij,recepta à Summo Pontifice, 12. 10.4

Conſilia dux ſecreta habere debet ne hoſti prodantur, 11.9.3

Conſilia belli delata apud Celtas mulieribus, 7.11.29

Conſilia ſua non detegere , ſapienis eſt principis, 24.6. 8. cum re & tempore mutationem accipere poſſunt,24.8 4.bona & mala, 24.2. 2.bona quibus notis poſſunt diſcerni à malis, 24 8 1. & ſeq. epiſcopalia,archiepiſcopalia, monachorum,capitularia,24 4.13 generalia eccleſiaſtica, 24 4.12

Conſilia vel comitia publicæ olim in Italia & Germania quæ dietæ dicantur, 24 4 9

Conciliabulum Græcum contra imagines ſacras, 12.14 6

Conſiliarij iudicum vnde ſumti, 4.5 14

Conſiliarius is bonus,cuius in re conſulta nihil ſingulariter intereſt : contra cuius intereſt, 24.6.10,

Conſiliario vni fidere aut duobus princeps omnino non debet, 24.7 2

Conſiliarij boni debent eligi probi & honeſtæ famæ & vitæ,24.6.11.Conſiliarij principis ſecreti debent eſſe, 24.6.6

Conſiliariorum principum quorundam ioculatores & perditi mores, 24.6.12

Conſiliarij quales eligendi à principibus 18 3.6

Conſilij boni vtilitas,& mali damnum, 24.3.8

Conſilio reſpublica ſtabilis fit, 24.3.1

Conſilio adhibendus de neceſſitate , non adeo de neceſſitate in opinione ſequendus , 24. 8 4

Conſilia vti hominum indicat & habet vtilitatem vtentes, 24.2.2

Conſilio dux perficitur,miles manu 24.1.2

Conſilio quare principes adhibere debeant ſanguine coniunctos, 24 6.14

Conſiliorum publicorum relatores ad hoſtes puniuntur vltimo ſupplicio iure, 24.6.7

Conſiliorum bonorum probatio ſi honeſta & conformia voluntati Dei contineant & ſuadeant, 24.8.2

Conſiliis magis ſtuuatur & tuetur reſpublica quam armis, 24.1 3

Conſiliorum ſacrorum generalium prouincialium & epiſcopalium vtilitates ſi frequenter habeantur, 15.1.16 & 17.18

Conſilium Piſanum diſplicuit Iulio,13.7.6.conſilium magnum Iudæorum & iudicum vbi, 4 5 29. conſilium populi non ſequendum 5. 7.26. & 28 conſilium mulierum inualidum, 7 11 13. conſilium in bello ſuperat militum magnam manum, 11 2.2

Conſilium datum quomodo honeſte non ſequatur princeps , & ſine conſulentium indignatione, 24 8.4

Conſilium componendum eſt principi , ex triplici ſtatu populi,plebeiorum,nobilium, eccleſiaſticorum , & non ex altero ſolum & quara 24.6.13

Conſilium commune Græcię liberarum ciuitatum vbi, 24.4.4

Conſilium Amphyctionum vbi & quid, 24 4.4

Conſilium præmeditatum à paucis , decipit principẽ eorum quæ agũtur ignarum,24.8,7

Conſilium ſibi dari , recte petet a ſenatu nouus princeps, 24 6 16

Conſilium & iudicium quomodo differant, 24. 8. 6.

Conſilium datum à conſiliariis reipub.quando ſequendum eſt neceſſario vel non eſt , 24.6. 18.honeſtum vtili tantum præponendum etiam contra hoſtes,24.8 9. bonum deliberatum & non præcipitatum eſſe debet. 24.2. 3. bonum in republica quid ſit , 24. 2.2. bonum quomodo tria tempora conſideret præteritum præſens & futurum 24.2. 2.ſtabilitum in omni bona inſtitutione reip. 24. 4. 1. non eſt vnius ſed plurium rerum & præcedere debet actum,24.1.2.malum & conſultori & reipub. nocet, 24. 5 6

Conſulũm imperij inſignia alternatim per mẽſem apud vnum ex conſulibus ſuium , 3.3.10

Conſtantia regina Galliæ 7.11.88

Conſtantia monialis educta à monaſterio vt nuberet ad conſeruandũ in genere regnum 7.16.3

Conſtantij tempore multi in caſtris necati prętextu puniendæ ſuperſtitionis, 13.8 6

Conſtantinus V.Imperator Oriẽtis, iconoclaſtes & apoſtata a fide, 12 14. 9 Conſtantinus Magnus eccleſiam ſeu tabernaculum cum miniſtris ſuum circumgerebat,12.22 2 Conſtantinus Magnus reliquit , 7. 12.2. Conſtantinus non imperauit vniuerſo mundo , 6. 13 12

Conſtantini Magni mores, 6.3.19

Conſtantini Magni auxilium multum profuit eccleſiæ, 13.1 24

Conſtantini nomine laudabũt omnes bonos principes inſequi, 6.11.4

Conſtantinopolis caput imperij orientalis , 25. 1.7

Conſtãtinus Magnus iniuſſus Romanis & iden eam ceſſit, 23.1.2

Conſtellationis quatuor genẽra,ignis,aqueum, mortiferum,portentoſum, 21.7 14 conſtellationes cuiuſque nati eſſe fatum dixerunt Priſcillianiſtæ hæretici, 21.7 25

Cõſuetudo contrariis moribus tollitur, 7.11 88. conſuetudinis & legis differentia, 11.5.6

Conſules annui Romæ cum Regia poteſtate,4. 3.31 conſules cur non gererent faſces in vrbe,9 1 38 annui Romæ 6.3.5

Conſultata minus ęgre ferant populares onera impoſita, 24.3.5

Contemplationi deſtinati non valde egẽt ſtudio literarum, 17.12.3

Contemtus principis initium eſt ad tollendum ei principatum, 22 8 3

Contemtum ſui ob ſenectutem præuenit Nerua, 8.4. 8

Contemtus principis non ſeruantis dignitatem,8.4.7.& 9.euitandus, eo 9. mala, eo,11. & 12.

Continentia vrbis quid differant à ſuburbiis , in 4.2. continentia Scipionis Africani in virginem captiuam 8. 5 2. Alexandri Magni in Darij vxorem & eius puellas eod.

Contractus inuenti ad facilitatem commerciorum,2.1 22.cũ principe initi,habent vim legis 7 20.28. à principe factus reuocari ex ſola ſua poteſtate non poteſt, 7 20. 26. & illo obligatur,eod ſunt fœdera ideo ſeruanda. 11. 11.13. conſenſu fiunt & diſſoluuntur,7 20.33. cum principe facti , omnes bonæ fidei, 7. 20. 26.ſunt ex genere relatiuorum & vtrinque obligant, 7 20.29

Contractus de quibus non poſſunt fieri à principibus ſi agatur de alienatione, 9. 20.61. de quibus poſſunt,eod. 7 20 6

Contractus factus per principem an obliget principem in dignitate ſuccedentem, 7. 20. 34.& ſequentib.

Contractus quo idiomate fieri debeant 15 3 9

Contraria explicatio nu. 8. vera 00. 10

Contrariæ

Contrariæ rationis quod deterior, 5.3.2
Contrarietas communi quodam principio & principe temperatur, 6.1.2. ea conſeruat rem publicam, eodem 5.
Contumaces eccleſiæ quibus modis ab eccleſia compelluntur vel caſtigantur, 13.10 11
Conuenticula eccleſiaſtica vetita quæ conturandi habent occaſionem. 13. 3.10. olim quæ nunc ciuitates dicantur 1. 3. 2. latinne ſidei punita quare 13 3 9 prohibita, 13 9.2. quacunque occaſione etiam parentelæ tempore pacis prohibita, 11.14 5
Conuentiones eſſe ratas, omnium intereſt, 8.8. 5. conuentiones publicæ & priuatæ quæ 8 8. 6. & 7 conuentiones publicæ inuiolabiles, 7. 20 60
Conuentus Gallici antiqui generales annui 24.4 6
Côucurus religionis cauſa antiquitus priuatim ante templa conceſſi, poſtea in templis maxime probati, 13.18 3. ſortilegij ſiue die Iouis & dominico noctu, 15.28.15. conuentus & conuiuia ſortilegarum imaginariè contingere aſtruitur, 13.28.3. & 17
Conuentus iuridici non erant olim ita frequentes nec lites 2 6. 2. quando in Gallia & Germania 2.6.3
Conuiuari principes quis docuerit, 22.4.1
Conuiuij prætextu vocati parricidio necati. 7. 17.17
Conuiuia ad litteras apparata 16 2.6
Conuiuia noctu prohibita Pariſiis ſine licentia principis, 23 9 6
Conuiuia fraterna antiquitus valde probata in eccleſia ſeu agapæ, 3 18 4 & temporibus feſtiuis eod. ſublata, 19 1.6
Conuiuia ſortilegarum, 13.18 3 10
Conuiuio non eſſe ſerio loquendum aut dicenda quæ rixas excitent, 17.4.3
Conuiuiorum ſocietatum & collegiorum, artificum & fratriarum & gradatorum improbatio, 13.3 5
Conuiuiorum deteſtatio per Deum, 22.4.7
Cor hominis viuæ menſura ab anniculi duabus drachmis vſque ad 50. annum creſcit poſtea decreſcit iiſdem gradibus, 21.5.3
Corda inſcripta & ſignata poſt mortem hominis inuenta, 16 3.15
Cordibus hominum quomodo Deus inſcripſit legem, 16.3.16
Cordius rex ſorte electus, 7 14.4 corda pecorum immolatorum regum Spartiatarum erant, 8.2.9
Corinthiei imperij mutatio, 21.2.7
Corinna vicit certamine literarum vel poeſi quinquies Pindarum, 7 11 71
Coriolanum cum exercitu mater reuocauit à clade inferenda Romanis, 11.36
Cornelius Gallus præfectus Aegypti, damnatus, quod paſſus fuiſſet ſibi rerum à ſe geſtarum pyramides erigi 13 12 8
Cornix locuta prædicens mortem Domitiani, 15 6 6
Cornua ſubito in fronte nata Genutio quid ſignificabant, 26 1 3
Corollæ quid, 6 20 32
Corona pacis & honoris ſignum 6 20. 37. differt à diademate, 6 20.13 regni augurium, 6. 20 31 metaphoricè pro omni circulo, in capite vel alibi, 6 20.33 ſignum eorum qui præſunt in ſpiritualibus, vt ſacerdotum, & in temporalibus, vt regum, 66 20 40
Coronæ quibus datæ aureæ vel alterius generis, 6 20 32, vnde dictæ, eod. coronæ militares quot, 11.8 9 in margine coronam gerat Sacerdos Magnus, 6.20 39
Coronabantur cur ſacrificantes deis ſuis, 6.20 35
Coronamenta florum cur conuiuiis adhiberentur, 6 20 35
Coronarũ diuerſæ materiæ, diuerſæ formæ, ex diuerſis cauſis. vnde & illis diuerſa nomina quæ vt quædã dictæ triumphales ouales, ciuicæ &c 6 20 31. coronarum etiam variæ ſpecies nunc in ſacra pagina & vitæ æternæ & honoris, & amicitiæ regalis. 6.20 18
Corpora ſinguntur à bonis & malis angelis 13. 18 12
Corporea bona voluptatis diuitiæ nõ eſſe ſummum bonum docetur, 5.5.9
Corpus ciuile quid, 1 1.7
Corpus iuris quare dicatur, 12.18.3
Corpus mortale non poteſt vno momento in diuerſis locis eſſe naturaliter & de inſtantiis DD Ambroſij & Clementis, 13 25.12
Corpus Solis & Lunæ quale ſit diſputatur ſub incerto, 21 7 10
Corpus ciuile etiã mõſtroſum ſine capite, 6 1.15
Corporis humani & corporis reip. ſimilitudo in paralyſi & apoplexia, & in cura, 2.1.6
Corporis ciuilis & phyſici in agendo comparatio, 1.1.8
Corruptiones ſcripturarum quot modis factæ à Iudæis, 12 1.30
Coſmas Alexandriæ epiſcopus excommunicatus, ob reiectas imagines ab eccleſia. 12.14 8
Coſiogæ ſacerdotis figmentum de aſcendendo in cœlum, 13 11 5
Corylia nocturna ſacra Athenienſium. 13 19 3
Crana Helena filia Noachi regina ab eo conſtituta, 7 11.37
Craſſi deuincendi à Parthis prodigia & ſigna præcedentia, 13 25.7
Craſſus ab Andromacho proditur Parthis, 7. 19.12
Credendum quare non eſt indicantib. de moribus nationum, 4 4.12
Crepidas lege plebeiis & ſeruis prohibitum Romæ, 4.21 16
Cretenſes mendaces, 4 4.7
Crinitæ Perſæ, 6 16 10
Crœſi ſententia ex Solone, 6 3 10
Cruſus luit peccatum Tirani homicidæ regis, 21 5 19
Cruces veſtibus apparentes ædificantium templum cum terrore vt deſiſterent 12 21 23
Cruci affixus Polycrates Samiorum tyrannus 7 17 17
Cruciata prædicata & remiſſio peccatorum euntib. in prælium contra Turcas, 13 6.4. ibi exempla.
Cruciatorum ruſticorum crudelitas & tumultus, 13.8.10
Crucifixi cõfuſſi ſanguis medicinalis, 12 13.29
Crucis ſignum explicatur toto cap. 16. lib. 1. nu. 2. & ſequentib. apparitiones & inſignia tranſlationis publicæ, 12, 16, 6 miracula & vires, 12 16 5. ſigno incantatrix aduocatos ab incantatione liberarunt Diui Simon & Iudas, 13.17 5 Crux alba pro inſignibus cur Meſſeniis ab Archadis data, 6 17. 1. ſignum quo tẽpore monetis inſculptũ, 8 17. 2. Crux quomodo ſignum & quomodo imago, 12.16. 2 vi ſa cum vexillo in cœlo, 21 6.10
Crudelitas talio rependitur, 11 12.8.
Crudelia commiſſa colore religionis toto ca. 8. li. 13. religionis cauſa, quomodo curentur, 13. 9.1. in vocatione qua vocatus quis eſt, ſe continere debet. 13 8.1
Crudelitas Tamburlani Tartari, 13 8.5
Crudelitas principũ reddit eos inuiſos omnibus ſuis & extraneis, 22.7.1. in ſuos regiam ſtirpem ſubſtulit, 22.7 2
Crudelitate regum quæ regna fuerunt tranſlata, aut extincta 22 7.10 & 11
Creſiphontem non tranſire Romanos fatale, 15.3 10
Culenus rex Scotiæ ob luxuriam obtruncatus, 22.3 10
Culte los breues gerere vel habere Romæ prohibitum & quare, 23.9 6
Cunæ eo nomine cenſus, 3.5.9
Culeo inſutus & in mare præcipitatus Hyperbolus, 7 18 11
Cultellos minores trium palmarum habere prohibitum Romæ, 9 1.19
Cuniculi quaſdam deſertas reddiderunt ciuitates pulſis habitatoribus, 21, 11.2
Cupidi principis in republica mala, 5.1.22. cupidi non ordinandi in eccleſia 13 14.13. cupiditas eccleſiaſticarum perſonarum emendata, 13.14.10. cupiditas & auaritia principum vacat augendis theſauris cum detrimento populi, 5.9 7
Curæ nimiæ deſiccant & macerant corpus ſanũ, 17 9 7
Curati debent habere magiſtrum qui doceat filios parrochiæ Grammaticalia & canere & fidem, 18.2.17
Curatores dandi principibus infirmis & prodigis non ſucceſſiues, vt priuatis, 26 5.17
Curati ſeu curiones, iuuant epiſcopos in plebibus ubi commiſſis, 13.1 14
Curia ſenatus nõ niſi in loco augurato, 12 18 3
Curiæ & fratriæ in diuiſione populi per Romulum, 13 2.2
Curiæ centenariæ in Francia vnde, 24.4 7
Curij Dentati frugalitas. 8 6.8
Curiones noſtri præpoſiti parrochiis quare ita dicti, 4 1. 3. ad exhibendas prædicationes eccleſiaſticas per ſe vel per alium idoneum, cogendi & quomodo, 13 1.34
Curius ſoli dicati & in eius templo, 12. 18 8
Curſus ſorte Epens regnum adeptus, 7.14 10
Cuſtodiæ regiæ & tyrannicæ differentia. 6 18 10
Cuthei Samaritani hæretici habiti & ſchiſmatici à Iudæis, 21 1.18
Curatores viarum lib 2. cap. 9 num. 13
Curia ambulatoria per diuerſa loca ſingulis annis & ſtata principis certo loco in Iſrael, l. 6. 16. num. 1.
Curiales, phratores, &c. qui, 13.2.2
Curiæ & curiones quid Romanis, 4 1.3
Cyane Alexandri Magni ſoror arma feliciter tractauit, 7 11.57
Cyniſca virgo vicit in olympiis, 7.11.48
Cypſelidæ dicti reges Corinthi, 6.10 19
Cynæthenſium magna crudelitas, 22.7.1
Cyrbaſis tiara recta quid, 6 20.23
Cyrus prior nato æquum eſſe regnum relinqui dixit, 7.5 11. expoſitus 7 7. 4. primus Perſarũ rex tributum non exegit ab illis, 3 9 15

D

DAgobertus rex Francorũ diuiſit regnũ inter duos filios, 7. 12 7 pro duceptiſſimus eccleſiæ ante tribunal Dei raptus, 13 17.18
Dagon idolum Philiſtæorum, 12 18 20
Damocles probauit infelicitatem tyranni quem beatum dicebat, 6 19.1
Damna vbi tractentur in Talmud. 12 5 14
Dangier cenſus ſpecies in Normania, 3 1 15
Daniæ rex quando à priſcis eligebatur, 6.20.46
Daniel prætextu religionis accuſatus, 13 7.1
Darius ſuperbia tumens præter modum humiliatus, 22 6 3. quare inſtitor dictus 22 12 2 quomodo tributa moderatus, 3.9 15. diuiſit in 24. prouincias regnum ad faciliorem tributorum diuiſionem, 3.4. 14. ſe dixit regem regum, & pulcerrimum & optimum, ſed proximè inſtaurat caſus & priuatio imperij, 6 11. 5 Perſarũ rex quis ille qui ab Alexandro Magno fuit ſuperatus 5.4.4. Hiſtaſpis filius ſorte hinnitus equorum electus, 7. 14.3 euaſit manus Alexandri Magni ſe dno ſuorum, 6.19.3
Darij abuſus religionis ad Ægyptios conciliandos, 13.13 6 præſagium de futura ruina imperij Perſarum, 6.3, 12
Dauid quando in regem vnctus, 13 10 3 numerando populum in quo peccauit, 9 1 8. quare templum Deo ædificare ſit prohibitus, 2.1. 4. cur geſſit pro inſignibus Leonem 6.16 4 in quo peccauit numerando populum ſubiectũ, 3.5. 5. nomine omnes principes boni dicti, 6.10.1
Dauidis progeniem inquiri & necari iuſſit Domitianus metuens regnum terrenum Chriſti aduenire, 7.7 7
Dauidis ciuitas, 12. 21.15
Dauidis & Salomonis in regno ſucceſſio quamdiu durauit, 7.4.2
Dæmones quomodo loquuntur per animata & inanimata, 15.5 3
Dæmon in forma viſibili imitatus mortuom legatum vt diſcordias excitaret inter duces, Reges, 13 11.8
Dæmon Zemi adoratus in America ante aduentum Hiſpanorum, 21. 3.41
Dæmon voluit in excelſis ſibi ſacrificari vt ante Deo, 12. 21. 8. in Ruſſia viſibiliter adoratur, 11.

rus, 12 20.13. habitu viduæ apparens eo. in Calicuth eod.num.16.

Dæmon inops, Deus diues in omnibus, 12.20.9. in ſpecie arietis ab amatore adoratus 12.20. 16 operator per pacta expreſſa vel tacita in rebus naturalib.13. 18. 14. homagium accipit a fornariis, & eis dat terram quam lecum deferunt & qua vtuntur ad maleficia, 13.28. 14 magorum Serapidis nomine & Plutonis dictus, 12 20 21 in muſca truncata pede, poſtea in ſpecie hominis claudi apparuit, 13. 18. 21. non impugnat ſuos iam, ſed quos videt ſtare. 12 20.21. quib. exſecrationib cogebatur verum dicere à magis eod. ſe trāſfigurat in angelum lucis. & in monachum. 13 21 10

Dæmonis apoſtaſia ab ambitione cultus diuini proceſſit, 12.20.12 eius ope conſequutus episcopatus Robertus quidam. 13 27 10. crudelitas prætextu religionis, 13 8. 16 aſtus & ſtratagema in decipiendis ſortilegis magis, & aliis hominibus & remedia, 12. 20 8 & 9. miniſtri contra eccleſiam quales, & qui, 12. 23. 12. pugnæ aduerſus eccleſiam & fideles, 12. 23. 11. fœdus initum fuſo ſanguine iuxta foueam, 12.20 4

Dæmones apparent adorandi in forma caprorum & piloſorum, 12.19, 10. vide & c. 18. nu. 14 quarum rerum natu. aliam viſib. effugari poſſint, 13.31.15. vt ſolphure & fœtidis eod. quia ſpirituales an patiantur per ictus & gladios, 13.12. 10 triſtione pelluntur, 3.31 19. & ictib. 20 Coboli qui infectant domib. 10 quib. coluntur ex alienis horreis fruges, 12.20 14. deſerre poſſe corpora ſine fatigatione decerſus exēplis, 13. 28. 8. cum ſint ſpiritualia, qua re pati corporalib. poſſint, & corporalib. pellantur, 13 31.27. quomodo pertraxerint homines ad ſui apertā adorationem ſcelestam, 12, 20 1 eſſentia creati boni a Deo. 1. 3 9.

Dæmonum aſtutia in magicis ferendis artibus prætextu religionis, 13 26 1 fuga dicitur hypericum mille perforata quæ dæmones ſuffitu percellit, 13.26 17

Dæmonium Societatis, 13. 26 3

Debitorum inopia lege releuata remiſit vſuras, aliquando & debitum, 23. 5 7

Deboræ Propheteſſæ virtus, 7 11 42

Decemuiri iudices qui, 4 3. 10

Decemuiratus Romæ ob impudicum amorem Appij finem habuit, 22. 3. 3

Decij duo pater & filius, pro republica ſe morti deuouerunt, 11 5.4

Decima expenſarum in ſacrificia poſtulata a Chabria, 11.11.18

Decimarum & primitiarum & obſeruationes ex prima parte Talmud. 12 5 21

Decimæ poſtulatæ à ſacerdote ex vicibus concubitus mulieris cum marito, 3 3 19.10

Decimæ omnium ab Athenienſibus per Piſiſtratum exactæ, 3.6.31. beneficiorum & anſtatarum exactæ, 3.6.31. beneficiorum & annatæ conceſſæ principibus ad bellum maritime contra Turcas, 3.7 49. bona eccleſiæ, 13. 15.2. agris ab hoſtib captorū impoſitę. 3 2 14

Decimas retinentium prætextu pietatis quidam, 13. 17. 2. remedium eo. 3. & quomodo ad ſolutionem cogantur qui debent eod.

Decimatio militum ſeditioſorum, 13. 9 17

Declamatores ſeditioſi pellendi vrbe, 17. 2 17. vmbratiles reipublicæ nocentes quare, 17. 2. 16. rempublicam illam perdiderunt & ſeditionibus repleuerunt, 5. 3. 12

Decorum & indecorum ex moribus locorum iudicandum, 7 18 78

Decuriones ciuitatum adhibendi in deligendis præceptoribus & quare, 18 2 31

Dedicatio rerum Deo olim fiebat apud Hebræos per principem aut populum hodie per epiſcopos, 2. 2 2

Deditij conſeruandi, 11. 32 10

Deditio non fit populi niſi liberi, non qui habet ſuperiorem, 11. 18. 5. duplex abſoluta & pacticia, 11 11. 1

Deditioni & protectioni alicuius ſe ſubmittentium differentia, 11 . 18 . 6. eius ſigna non contemnenda victoribus. 11 10. 15. eius plenariæ duæ formulæ populorum collatiuorum, & campani, 6 18 16

Deditionis populi formula, 11. 11. 5

Defectionis ciuitatum Medorum cauſa 7. 10 4

Defectionis Solis rationem primus inueſtigauit Thales, 21 9. 25

* Defenſio non eſt ſed rebellio reſiſtere Magiſtratibus 4 6 20

Deus per creaturas etiam mediatè modo & hominibus imperat, 6. 2 6

Deus omnium iudex, 6 6. 1 inuocandus ſupplicationib publicis in belli exordio, 11 3 1 per ignem myſteria docuit & virtutes 6. 20. 15. tentandus non eſt 12 . 10 11. an in templis habitet, 12. 21. 2. ab idololatris & alijs non negatur, quamuis ignorauerint quis is eſſet verus & qualis, 12. 3. 2. ſemper in populi ſui gubernatione vnius non plurium voluit eſſe ſummum imperium, 5. 3. 24. & 15. ope hominū non eget, 13. 17. 13. finis vltimus hominis, 5. 5. 1. nu. ſolus princeps eccleſiæ, animis, 5. 5. 1. nu. ſolus princeps ecclaſis animis, 5. 5. 1. nu. ſolus princeps ecclaſis animis, 6. 2. 3. in regibus habendus ſit & quomodo, 6 2. 3. aliquibus locis ſingulari iure ſe manifeſtat vt libet, 12. 13 19 quomodo loquuterur ad Prophetas, 13. 33. 7. membra corporalia non habet 12. 17. 8 ſibi ſupplices defendit, 13. 22. 3. omnibus abſolute imperare poteſt, 1. 3 9. leges regibus & populis ex arbitrio dat. 7. 19 16. per tyrannos ſe vindicat de malis regibus iuſſumque tyrannos collit & eorum genus, 6 19. 5

Deus proximas reipublicę & principatuum ruinas ſolet ante reuelare, quibus modis & quare, 21. 3. 37. primus rex hominis, qui & hominibus dehinc dedit in alios poteſtatem 19. 2 6. permittit & vocat tyrannos, vt de alus tyrannis & populo ſumat vltionem 21. 3. 36. ſingulorum curam inter mala, ſuorum delectorum habet 21. 10 6. traiicitur in eos qui fata Dei impedire conantur, 21. 3. 5 dictus fatorum neceſſitas Adraſtia &c. 21 3. 27. obcæcat corda eorum quos decreuit perdere, 21. 3. 32. facile ſuperba deijcit, humilia ſubleuat 21. 12. 12. vtitur pro ſignis ſuæ vindictę & tantum quam miniſtris in vindicandis criminibus * rebus naturalibus, quæ & ſuam naturalem habent cauſam latæ. 21. 9. 28. quos vult à miſeris decretis eximit, 21. 4 2. & ibi exempla caſtigat ſuum populum, vt poſtea maioribus afficiat beneficiis, 21. 4 10

Deus ſuper omne fatum, 21 8 8

Deus quomodo appareat hominibus, 13. 17. 3

Dei vicarius & delegatus in temporalibus princeps ſeu imperator, 6. 5 4

Dei prouidentia & numen & fauor potiſſima cauſa bonæ adminiſtrationis reipublicæ, 10. 6 10 timor & cultus principibus dat ſapientiam & virtutem, 8 2. 3. & ibi exempla omnipotentia in miraculis totum cap. 24 lib 13 ignorantia reipub. pernicies, 6. 1. 6. nomen in iurationibus in vanum non eſt accipiendum 13. 32 6 opera incomprehenſibilia, 21. 9. 2 timor adeſſe debet conſiliariis, 24 6. 4 ſatale ex arbitrio omnia gubernare, 21 8 9 iudicia abſcondita de fine regnorum niſi reuelet, 22. 3. 36. decretum nō abſolutum quomodo retractari poſſit, 21. 4 4 timor & cultus primum & præcipuum fundamentum ſtatus boni reipublicæ, 23. 9 4. decreto reſiſti nequit, 21. 4. 1 iram & eius ſigna timere etiam animalia & homines timere debent, 21. 11. 1. flagella ineuitabilia cum gratiarum actione ſunt toleranda, 21. 12. 8. ita & decretum perdendi ſupplicationibus reuocatur, 21. 10 4. & ibi exempla religio innata & inculpta inentibus hominis naturaliter 8 2. 5. viſio duplex cum velamine & ſine eo, 12. 17. 6. auxilium contra tyrannos neceſſarium, 13. 12. 2 honor quanto zelo à bonis curetur, 13. 16. 1. liber quid, 12. 13 1. figura & Spiritus ſancti quæ 12. 17 7 nominis communicatio permiſſa & ſacrilega vſurpatio, 6. 12 1 principatus eum poteſtate abſoluta & omnimoda. 7 1. 1

Deo potius quam hominibus obediendum, 6. 2. 4. & 8. 7. 10. 5. quomodo ſimilis ſea 10. 3. 4

Deo crudelia facta ſuo tribuebat Iohannes Baſiliades Moſcouiæ princeps, 6. 3 9

Deum relinquere fons omnium malorum & vindictarum grauiorum Dei, 12 22. 6

Deum colere in lucis prohibitum more Ethnicorum, 12. 21. 14. non aliter, 1. 21 4

Deum vidit vnquam quiſpiam, in vtramque partem examinatur & reſoluitur 12 17 5 & 4. & 5

Deorum nomine res plures ab erbuicis donatæ per totum cap. 19. lib. 12 vt mucrones maner, nebulę & alia quæ 5 & quæ nunquam fuerunt, 6

Deorum ſibi delatam originem qui riſerint & reſpuerint, 6. 12. 3

Deorum præceptores dicti ſunt præceptores principum, 18 3 4

Deos conſtruebat Senatus Romæ 13. 17. 13

Deioces rex per interuentum ſuorum loquebatur, 22 11 1. tyrannidem prætextu boni & conſeruandæ libertatis vſurpauit, 13 2. 4. ex priuato, bonus iudex, ad regnum euectus à Medis vt eos iudicaret, 6. 6. 3. electus rex à libertis Medis, 2. 3. 2

Deiocis in inquirendis & puniendis delictis commendatio, 13 3 12

Delatores nam habendi in republica. 24. 8 5. à principibus quibuſdam probati ab aliis improbati, 23. 9 11 eorum vſus & auteukarorum, 13. 3 12

Deliciosè viuentes clerici damnantur, 13. 17 8

Delicta proprie militaria & communia quæ lib. 11. per totum cap. 7. qui non puniſt, ſæpe ab his quibus indulſit punitur, 12. 7

* Delictum & pœna augetur ex perſonæ qualitate laiq 4. 6. 13

Delinquentes & delicta inquiri diligenter & caſtigari debent, 13 3 12

Deliquium animi breuis momenti magnam in tempore mutationem adfert poſtea ut deliquium luminarium 21 9 25

Demetrius Poliorcetes rex cur dictus 6. 14 7. ab anu ſui officij admonitus, 6 6 23

Demetrius Soter nepotem primogenito necauit, vt imperaret, poſtea ipſe pulſus regno. 7. 17 13

Democratia videtur pertinacia rebellandi, 3. 3. 14 habet humanitatem vno Rege 5 3 8. quid 5 1. 2

Democratia perit magiſtratuum mala aut negligenti adminiſtratione, 22. 1 7

Democratia quomodo ſubuertatur, 22. 1. & ſequentibus.

Democratia habet ſummam poteſtatem penes populum, 6 18. 13

Democratica adminiſtratio quibus deferat poteſtates, 4 5 16. nunquam introducta à Deo nec à Domino noſtro Ieſu Chriſto, 5. 3 12

Democratiæ nomen dulcius, monarchia vtilior 13 12 17

Deo ſemel conſecratum ſiue res ſiue perſonæ. non debet ad vſus humanos transferri, 3. 7. 7

Democratia videtur repugnare rationi humanę 1 7 25

Democratiæ hodiernę melius dicentur Ariſtocraticæ. reſpub. demum nomine, 5 3. 23

Democratię & Ariſtocratię tandem ad monarchiam vnde deſciuerant redierunt, 5. 3. 15

Democratię leges accommodatæ, 10 5. 8. bene gerendę quędam leges, 3. 2. 1 & ſequentibus.

Democratię tempore quare peccata abundent & iniuſtitia, 5 3 24

Demoſthenes Ciceroni non placet, 16. 8. 3

Denuntiatio belli, 11 3. 2

Depopulatio ciuitatum ſtulta victori, 11. 12. 7.

Depoſitis, vſa reſpublica Venetorum, 3. 6. 37

Deſcribere libros prohibitos capitale & habet manus amiſſionem, 12. 7 11 & 18.

Deſerta loca ſunt principis vel reipublicæ, 9 ea incorporata Domanio imperatoris per Ægyptum eod.

Deſertis in locis Perſę ſacrificabant, 12. 21 9

Deſertoris militis pœna, 11. 7. 10 & 12. excubias deſerentis pœna. 11. 7. 18

Deſiberatore quid in Gallia, 9 1. 35

Deſiderij Longobardorum regis hypocriſis, 13. 8 9. 15. 13 1.

Deſtrú

Deſtractionis templi primi cauſæ, 12.21.23. & quare fuerit primum reædificatum & ana ſecundum eod.
Deſtitutiones imperatorum & pontificum per viciſſitudines. 26.5.11.
Detractores qui fuerunt præſtantiſſimorum ſcriptorum vide libr. 16 cap. 8. per totum.
Detractorem victoriæ ſuæ Chiliſthenes coronauit, 16 7.1
Deuouerunt ſe morti quidam pro republica. 13.5.4
Deuteronomium liber quare dicatur, 12.5 10
Diadema inſigne regium, 6.21.22.& quid illud erat & quid Cidaris Carbaſis &c. eod. differt à corona, 6 20.5
Diademate S. Stephani regis Vngariæ, tantum fas inaugurari reges in Pannonia, 6 20.30
Diæta Germanorum, 13.12.14
Diagondas Thebanus ſacra nocturna ſuſtulit 13.16.3
Dialectica quatenus in eccleſia & Chriſtianis recipienda, & vtilitas eius, 17.3 6 quid & in quo differat a Rhetorica, ibid. 1. & Rhetorica in quibus conueniant & differant ibid 11
Dialecticæ ſuperfluitas in quibus relinquenda, ibid. 12. abuſus improbatur, 17.7.7
Dialecticam qui ſanctè calluerunt, & quomodo illa vſi ſint, 17.3.8
Dialecticus quid in ſermone, 15 4.1
Dianæ adeſſe ſe putant ſortiariæ, 13.28.1
Dianæ argenteæ ædes, 13.7.1
Dianæ templum celeberrimum à quo & quare combuſtum, 11.21 28
Dictator quando & quare Romæ creatus, 4.5.32
Dictatores ſemeſtres tantum Romæ, 7.5.4
Dictatura fuit gradus ad monarchiam Iulio Cæſari prohibita, 20.6 9.6
Dictaturæ prorogandæ lex & alia per tyrannos ſuaſa, 26.7.3
Didius Iulianus imperium Romanum mercatus eſt, quod non diu poſſedit, 7.13.3 regnauit ſeptem menſibus, 6.3.13. Imperator Magnus, 13 25.13
Dies angularis quo pugnare antiquis cautum non erat, 13.33 10 dominicus loco ſabbati, 13 20.3. ſabbathi ſignum creationis perfectæ, 11 16.1
Diffidentia cuſtodiuit ciuitates 11.7.37. conſeruat homines. 22.11 2
Diffidatio ante illationem damni faciendi, 11. 14.10.
Digitus ori admotus ſilentij ſymbolum, 17.4 9
Dignitas patris quando perueniat a filiis natos, & quando ademta noceat naſcituris, 7 9. num 9.10.11.12.13. in rege ſupremo tantum eſt maieſtas, 8 4 1. nimia humilitate contemnitur, ibid. 6. quod laudandum non eſt eod. medium inter ſuperbiam & abiectionem, ibid 2. quibus modis aucta principum, 3 5.9. quæ præſtantior & honorabilior dici debeat, 4 10. 13. promiſſa ſpe pecuniæ conſciendæ in vtilitatem reipub. 3 6.8
Dignitatis honorem ad eam vocatus ſuſtinere debet non minuere. 4 10 11
Dignitatem ſuam principes debent omni ſtudio conſeruare, & quomodo, 8 4.1
Dignitatum debent in repub. conſtitui gradus, vt ordo, quales, 4 6.8
Dij gentium ex arbitrio artificis materia ficti inſenſibiles, 12. 13.4. ſceleſtiſſimi habiti, 12. 19 7
Diis gentium & impoſturis eorum decem & ſeptem rationes obiectæ 11.19.8
Dilectio mandata Chriſtianis diligentes, quare, & de ea dilectione ob religionem, per tot. c. 18 lib. 13. de abuſu dilectionis eius, per tot. c 19 l. 13.
Dilectio Dei & proximi duo capitalia mandata Dei, 15.7 11
Diocletianus & Maximianus depoſuerunt imperium & quare, 26 1.3
Diogenes Cynicus falſarius ante monetæ publicæ, 17 7 9
Dionyſius maior tyrannus Siciliæ, elegit priuatam vitam, vt ſecurius viueret, 26 3.6
Dionyſius 2. tyrannus Siciliæ fratres & proximos, ne haberet conſortes regni, occauit, 7. 7.11. initio principatus bonus, poſteà crudeliſſimus tyrannus regno pulſus, 8 1.7
Dionyſius Archiepiſcopus Alexandrinus errauit in fide, 11 7.10
Dionyſij Areopagitæ libri, & quæ eorum auctoritas, 12. 10. 6. & qui eius eſſe negarint eod.
Dionyſij Syracuſani prohibendis pecuniis techna in vendendis rebus ſacris, 13.11.19
Dionyſij tyranni metus & modus ideo viuendi, cum omnia ſuſpecta haberet, 9 19.11
Diphtera lunaris ſeu pellis in qua ſcribit, 12.11.1
Diſcere & docere vetita pari modo prohibitum, 13 3 9
Diſciplina & miſericordia miſcenda in eccleſia, 13.14.19
Diſciplinæ quæ conueniant ætatibus iuuenum, 15.1.5
Diſcipuli debent colere præceptores, vt patres, & præceptores eos debent habere vt filios, 18.3.2. ſupra captum doctrina non ſunt onerandi, 18.1.4
Diſcordia deſtruxit reſpublicas, 23.1 4
Diſcordiæ in republica aliquando vtiles, nec ſemper noxiæ, 23.9.3. virtutis & vitij, paupertatis & diuitiarum ſeditionum ſunt cauſſæ, 23.1.3
Diſertus quis & quomodo differat ab eloquente, 17.4 1
Diſpenſatio data à Celeſtino 3. nubendi Conſtantiæ moniali & cauſa, 7.16. 3. ea cauſſa contra dictum Apoſtoli Sum. Pontif. ea cauſſa permiſſa, 7.20 6
Diſputare de fide publicè quare prohibitum, 17 3.13.
Diſputationis vtilitas & vis, 17.3.4
Diſputari non debet de iam in conſilio generali decretis, 13.1.17
Diſputationes de fide extra ſcholas prohibitæ in conuentu populi, 13.9.2
Diſputator interrogatus, non de eo, quod ipſa iam, ſed de eo, quod beri debere videtur, 7.10.22
Diuit ſacrificia crudelia, in melius mutata, 13 5.3
Diuina myſteria non omnibus propalanda, 17 4.9
Diuinatio per mortuos dæmoniaca, 13.20.3. ex tripode & lauro, 13 33.25
Diuinatio per os cuiuſdam animalis ex impoſtura dæmonis conceſſa, 12.10.6. ex vorticibus fluminum, 13.33.27. per lignum parte decorticatum prohibita, & quæ eſſet, 12.20.7
Diuinationis duæ ſpecies apud Platonem, 13. 33,26 & vnde procurentur, ibid.
Diuinitatem dabat ſenatus, qui Deus tamen non erat, 13 19,6
Diuinationibus vacantes tempore Moſis, ex inſomniis, aſtris & aliis 13.33.18
Diuinorum punitio a Valente, ibid 25
Diuinus quid & vnde, ibid. 2
Diuiſio principatus, cauſſa eius interitus, 25.1. 1. & ſeq. in eam quæ eſt ordinis, & iuriſdictionis, rurſum ſubdiuiſio eius quæ eſt ordinis &c. 7. 2. 7. familiæ minuit dignitatem familiarum, 7.5.2. bonorum in inſtituenda repub. in publica ſacra & priuatorum, 3.2.2
Diuitiis omnia ſubiciunt, 7.1.3
Diuitiarum contemtus magnorum ducum, 22. 13 10.
Diuites noua regna in Gallia erigere conatos, 7.13 4 ſub Iulio Cæſare, eod. dum tantum honores gerunt, malum eſt reipublicæ, 5.1.25
Diuitibus non admittenda gubernatio reipublicæ an pauperibus, 4 5 18
D. Hieronymus non potuit detrectantium linguas effugere, 16.8.6
Docentes multis laboribus premuntur, 18 7.4
Docere nemo niſi probatus debet, 18.2.14. publice profeſſores oportet non priuatim, 18. 6 4. illicita habet vltimum ſupplicium, 12. 7 11
Docti ex ſua diligentia ſine præceptore, 15.1. 27. ex ſuperna illuſtratione, 15.6.28
Scientia quibus diuinitus infuſa, 15.1.28
Doctoratus inter Talmudicos Gaon dicitur, 11.5. 30. qui denegatus Anan, fuit cauſſa, cur ipſe Talmudica reprobauit, eod.
Doctores ſeu docentes cur priuilegiis donandi, 18 7.3. iuſtitiæ apud Perſas quot admitterent ducendos, 18.2.5
Doctores profeſſores in fide ſyncera debent probari eamque profiteri, 18.9.11. miſſi ordinaria & extraordinaria miſſione qui & quomodo probandi, 18 2.13. periti adhibendi quoque in recipiendis ſcholæ aliis præceptoribus, ibid. 12
Doctores profeſſores, non debent ſe immiſcere poſtulationibus aut aliis officiis vrbis & qua c. 18 9 14. illuſtres ſunt, 18.9.10. papales dignitates illis, qui in Academiis fiunt, ſed non graduati ſub bulla, 18.9.8
Doctores profeſſores repræſentant ſummum Pontificem & principem, ideo plus cæteris honorandi, 18.3.8
Doctores ex licentia ſummi Pontificis curiales & à comitibus Palatinis creati reprobari, 18.9.7
Doctorum quæ debeant eſſe qualitates, vt communia donentur dignitate, 18 2.12
Doctorum in conferendis gradibus indignis abuſus & remedium, 18.9.7
Doctorum & profeſſorum honor in præcedentia Conſtantinopoli qualis, 18.3.8
Doctoribus quæ quanta & vnde data ſtipendia, 18.4 1
Doctoribus & ſcholaſticis priuilegia conceſſa à Bonifacio VIII. Immunitatis à collectis vectigalib. locationis hoſpitiorū, iudicij ordinarij perceptionis fructuū beneficiorū, 18.7.10
Doctorum ſanctorum quamuis opinionibus, præferuntur Pontificum decreta, & leges, & quare, 12.10.2
Doctorum eccleſiæ auctoritas & quanta fides libris eorum. ibid 7
Dolo plures occuparunt regna & quod parum imo male quibuſdam ipſum ceſſit, 18. per tot. c. 1. lib 7.
Dolore rebellant interdum ſubditi, 23 5.1
Doloris leniendi cauſſa incantamenta ponita, 13.3 8. & 10
Doloſorum pœna, 7.18 14
Domanialia ſeu patrimonialia reipublicæ aut principis quæ bona ſint, lib. 3 per tot. c. 2.
Domanij mutabilis nomine quæ contineantur, 3.2.14
Domanium reipublicæ à principe non poteſt alienari, 3.8.2. mutabile & immutabile quid. 3.2.12
Domanialia bona principis quæ, 3.2.10. alienata, nulla temporis præſcriptione obſtante reuocari debent iure gentium, 3.8.6
Domanij alienandi quæ cauſſæ legitimæ habentur, ibid. 8
Domicilij iura, 4 4 19
Domicilium vbi habere quis dicatur, ibid. 23
Dominandi ſeptem dignitates ſecundum naturam, 6.2.11
Domanij alienatio etiam iuſta reuocabilis reſtituto pretio, 3.8 10
Dominatio vtilis ſeruo & domini principaliter, regnum principaliter ſubditis, 6 13 12
Dominatio & ſeruitus quatenus non contra naturam: ſed potius probātur iure gentium, & diuino, 6 13 11
Dominatio ſpecies reipublicæ viſa eſt tyrannica, 13 2. eſt legitima poteſtas in cælo & inter homines, 6.15 3
Dominari & obedire quibus innatum, 6.1.8
Dominus abſolutè dicitur Deus, 12.18, 6 abſolutè & verè ſolus Deus alij vel vſurpatione, vel ab eo tales, 6 13 3
Dominus vnde dicitur, 19.1 9
Domini appellationem repudiauit Octauius, 13.4 item & Tiberius, 6.13.5. ambiuit Domitianus dominium & Deum ſe dici ſtatuens, 6.13.6. & Phariſæi Rabi, eod. 7.
Domini appellatio mitior ex vſu & ciuilis facta & bonitis, 6 13 10
Domini mundi antectè dicantur Imperatores Romani,

Romani, 6.15.14
Domini territoriorum ſponſarum ſui territorij primam noctem delibabant, ea lege ſcholaſtica poſtea ſublata, 9.1.45
Dominialia vel dominicalia iura præſcribi non poſſunt contra dominum ſuperiorem, 3.8.1
Dominicus Michael dux Venetorum, 36.17
Dominorum ſeueritas in ſeruos repreſſa, 6.13.10 diſtributio quomodo ad ſocietatem humanam conſeruandam pertineant, 1.1.10
Domitianus conſortem Veſpaſiano iuſſit adhuc viuentem ſepeliri, 5.4.3 Titum fratrē adhuc ſpirātem ſepeliri curauit, 15 veritus eſt Chriſti regnum terrenum ne veniat, 7 7 7. fratrē adhuc ſpirantem ſepeliri iuſſit initio principatus bonus, poſtea malus, 8 15. voluit dici dominus & Deus, 6 13 6. eius mortem qui prævideriat ē longinquo, 13.33.28
Domus ſubruuntur pro grauibus reorum maleficiis, vt exempla, 8 10 5
Domus non reparata vt pro derelicto habita ad principem pertinet, 9 1.25 ruina deiecta non poteſt inconſulto magiſtratu in hortum conuerti, 2 10. 3. diruta in deteſtationē ambientium dominationem Romæ, 22.11.10
Domum priuati poteſt iubere princeps dirui ob vtilitatem publicam item & fundum, cap. 17, 20.42
Dona lucrantur etiam ſylueſtres homines, 22. 123
Donatio Conſtantini Magni facta Sylueſtro Papæ quid continebat, 25 1.11
Donata à principe in Luſitania non diuiduntur inter ſucceſſores, ſed vni & proximiori deferuntur ſucceſſione, 7 5 2
Donatio facta à principe ſupremo eccleſiæ per ſe non eget amortiſatione, 3 38
Dormientium quieſcente corpore mirabiles actiones quædam corporis & animæ in ambulando & loquendo, 13 18 12
Dolo, id eſt Dabo dictus quare Antiochus rex, 6 14.3
Dos reipubl. dominicalia bona, 3 2.10
Dos & dotalia in quibus caſibus iuſte à marito vel vxore cōſtante matrimonio alienari poteſt, 3.8.8
Dotis filiarum cauſſa tributa, qui impoſuerunt primi reges in Anglia, 3.4.17
Dotes tres eccleſiæ catholicæ, quibus diſcernitur ab hæreticorum eccleſiis ſeu conciliabulis, 13.22.2
Doris nomine imperia & regna data, per tot. c. 16. lib 7
Draco cur pingatur in Palladis imaginibus, 15. 2 4
Draconis cognomine quare vltimus Conſtantinus dictus, 6 14 6
Drahomiræ vxoris regis Bohemiorum crudelitas vt regnaret, & mors horrenda, 7 17.30
Droict de Varech regum in Normandia quid, 9.1.29. de des heriance quid, ibid. 25
Druydum conuentus annuus in Gallia apud Carnutum, 13 12.6
Druydæ ſacrificuli in Gallia, & immunes à militia & tributis, 3 7.2. qui, 13.25.11 Druydarum ſacrificulorum auctoritas in Gallia, 4. 1.14
Druſum extinctum quidam ſe falſo dixit, 7. 186
Ducatus nummus aureus vnde dictus, 6 7 5
Duces populi ſæpe pandunt technis populum, 22 31
Ducis munus & officium. 10 9 2 & ſeq.
Duces in Gallia pro militum rapinis coram iudicibus regiis ordinariis conueniri poſſunt, 11 7.18 noſtri temporis qui, 6.7.5
Dulcini & Margaritæ collegia ſobiata, 11.7 15. hæreſis & luxuria, 15.16 12
Duello ambiguæ ſucceſſionis nepotis & patrui controuerſia ex ſtatuum decreto iudicata, 7.10.13
Dux qui dicatur, & quo nomine diſtat à rege, 6.7 3 & 4
Dynaſtiæ & poteſtates in Ægypto quot fuerūt vſque ad Ninum, & quādiu durarunt poſt diluuium, 18.1.4
Dynaſtiæ Ægyptiorum, & circa Carthaginem 6 8 8
Dynaſtia Ægyptiorum quod genus reipublicæ eſſet, 5.1.18

E

Ebrietas in principibus maxime & in aliis pernicioſa, 9 6 7. ebrietatis & ebriorum deteſtatio in legibus Dei, 8 6 9. ebrietatis prætextu Dionyſius regno pulſus, 16 4 5
Eccleſia non debet ditari de male quæſitis. & quorum oblationes reiiciat, 13. 14 11. eget principibus ſecularibus & contra principes eccleſia, 3. 1. 20 & 21. 27. catholica bonis & malis cōſtat, & quare, 1 3.10 nō poteſt erigere dignitatē ſine auctoritate ſummi Pōtificis, 13.4 4. catholica prior hæreticis, 12 3 3.5.10 neceſſitate inſtantis periculi hoſtilis ad quid teneri poſſit, 3 7 .1. tanquam anus apparet & quare, 12.23.4 quid pro ædificio, 12.22. 2
Eccleſia & eccleſiaſticis quomodo abutantur ſimiiatæ. 13. 28.21 quibus conſtet, bonis & malis, & quod impugnata ſæpe ſit nōn expugnata, 12 23 8 duplex, cœleſtis & terreſtris, & earum ſymbolum & figuræ. 12. 31 23. catholica in omnibus ſequenda, 12 23.7. quid & cœleſtis & terreſtris, 13.2 1 militans quæ ſocietas hominum, 1 3 7 malorum quæ, ibidem 8
Eccleſia abutuntur in nuntiandis ſuis ſortilegiis dæmones, 15 29.2
Eccleſia quæſita bona tenetur amortiſare apud principem & quid id ſit, 3 2 16. perſecutionibus proficit, 12.23.15
Eccleſiæ conceſſit Imperator bona temporalia poſſidere. 1 7 29
Eccleſiæ ſuffraganeorum debēt ſeruare matricis morem, 2 1 9 donata vel legata debent amortiſari expenſis hæredis, vt donantis. 1 7 14. vel ſi ipſa emat, debet ipſa amortiſare, eod.
Eccleſiæ Romanæ regimen quomodo conceſſum dicant imperatori 6 1 3 2 res, non recognoſcens in ſuperiorem Imperatorē 6 13. 27. eccleſiæ bona & res ad quę onera realia tenēntur ex legibus Cęſarum 1.7 25 bona tenentur ad munera patrimonialia ſecundum ius ciuile, 3 7 28 aſylo nōn gaudēt proditio occidentes, 13. 23 1 12 eis delinquentes. Dei fundatio & continuatio ab origine mūdi, 12. 3. 1. nouę cōceſſum priuilegium, in eſſe ſigitur ſine præiudicio aliarum antiquarum & aliorū, 13 3 21 cenſurę ſe ſubmittit auctor, 13.1 11 bonorum & malorum differētię 3. 3. 10 & finis quando, ibi. ſeu templa Chriſtiana explicantur per tot. . 22.1 12. non ordinant alienos ſeruos nō manumiſſos quare, 13 16. 17 bona à ſummo Pontifice, vel eius permiſſione alienari poſſunt, 7. 20, 63. res propria one a habent, ideo aliis non debent onerari, 3 7 12 quæ onera etiam 15. bona ad quē vſum deſtinata ſint, ibid 10 bona prętextu religionis erepta, 13 15.2 leges quas & quando teneant & ligent, 7.20.12 & quando non, eod 13. profanatio moliamala ominatur bieni ſumta, 12.22 5. & 6 ædificiorum quæ debeat eſſe forma per ſtatuta Apoſtolorū. ibi. 5
Eccleſiam qui perſequuntur. 12.25.9 honori habitam à regibus prædictum ius antiqua lege, 8.1 4
Eccleſiarum immunitas & ſecuritas, 13.22.4. ob reparationū fructus capi poſſunt beneficij, 13 1. 34. ædificationes ad nomē & ad alia quā ratione pietatis prohibitæ, 13.16 6 & 7, bona & perſonæ quādo ſubiaceāt oneribus realib. & collectis diſtinguitur, 3 7 37 & ſeq. cōſecratio habet inter cætera ſcripturā in cinere & ſabulo, in pauimento. 16. 3 19 & rerū earundem cura & conſecratio ad Epiſcopum pertinet, 2 1.2. reparatio ad quem pertineat, vt conſecratio, ibid quādo dicantur eſſe pauperum, & pro redemtione captiuorum, & ad quos etiam vſus alios pertineant & referuētur, 3 7 45 bona & perſonis immunitates ab oneribus & tributis datæ iure ciuili, 3 7. 14. & librorum ſacrorum cura quomodo etiā ad magiſtratus principem pertineat, 2 1.5 bona & clericorum in quibuſdam caſibus poſſunt onerari ſecundum aliquos à principibus ſecularibus de quibus, 3 1.7. 17 & ſeq per 15. comprobationes ex iure diuino, vt videntur depromptæ & humano maxime in cauſſa vrgētis neceſſitatis reipublicæ quæ poſtea explicantur, ibid.
Eccleſiis imponi non debent collectæ à laicis, ob neceſſitates cōmunes ſine conſenſu ſuperioris, 3.7 54 & quomodo cōſenſus ſit habendus, ibid. relinquere poſſeſſiones quando & vbi & quare prohibitum, 13. 16.3. & plura ibi de legibus diuerſis eius negotij. etiam prælati aut patroni nouum cenſum imponere non poſſunt, aut impoſitum augere ſine pontificis maximi auctoritate 3.7.11 perſonis eccleſiaſticis expreſſo dederunt immunitates ab omnib. oneribus Ethelnolphus rex Angliæ, & Boleſlaus rex Poloniæ 3 7 16 eccleſiaſticis conceſſę immunitates, à conſtitutione ad muros feſtata à taliis & aliis exactionibus non potuerunt tolli per leges ciuiles, 3 7 45. immobilia prohibuit retinere Phocas. 13 27.13
Eccleſias vt Dei regias principes ouerare debent, 2.2.4
Eccleſiaſtica perſona non reſpondet de pœna ſanguinis in hypotheſi, 13. 14. 20. poteſtas quomodo formaliter in ſummo Pontifice, 7. 2. 3. cēſura quid quotuplex, & quibus detur, & in quo à coercitione differat, 4. 12. 10 bona non omnia immunia à cenſu & tributo, ſed aliqua, 3 7.22
Eccleſiaſticæ perſonæ digniores, & honore maiori dignæ. quare, 13. 14. 14. quomodo illo abutuntur, eod 15 num ad vigilias & cuſtodiam murorum poſſunt compelli, & explicatur cap 2 de immunit. eccleſ 3.7 23 pro ſecularibus vt pro prædiis obnoxiæ poteſtati ſeculari, 7.1 8 honorandæ non onerandæ ſunt. 3.7 3
Eccleſiaſtici ordinis certæ dignitates, 4. 10. 3. otioſe & luxurioſe viuentes aliis maiori pœna cur digni, 15 21. 1. non debent hoſpitia iotre & requirere, 13.20.1, nō debent ſe immiſcere ſecularibus negotiis. 13 20.2
Eccleſiaſticis prohibita mulierum conſortia, 13. 19 18 rebus aut perſonis vectigalia imponi nequeunt à ſecularibus perſonis, 3 7 1 & ſeq.
Eccleſiaſticarum perſonarum opera ne otioſæ ſint, 13 21. 3. & 4. & 5 & rerum immunitates tractantur pignerata religioſis, 101.c.20 lib 13
Eccleſiaſticorum bonorum ſaum per tot cap. 15. lib. 13. rationes cur eccleſiæ largiantur, eod 2 5. diſtributio in his poſita eſt, 7 20 63
Eccleſiaſticorum liber eſt receptus in eccleſia, 13.5 14
Eclipſis Solis præſagia, 21.7 15. & 16. & 18. ante deletum magnum exercitum Xerxis, 21 6.7. eclipſin Lunæ & Solis veneficiis fieri dicebant antiqui ignorantes cauſſas & ſuoiros putabant ea auertere, 21.9 25
Eclipſium Solis & Lunæ rationes phyſicæ, 21 9. 24 & 26
Echo referens integre voces. 15 6 4
Effigies vultus Chriſti miſſa Abgaro, eiuſque vis, 12 13 32
Effœminari peiores fœminis, 7. 8 168
Effœminatorū imperiū indicat iram Dei, 7 11.5
Egica rex Hiſpaniæ: 12 4.12
Electio principatus conceſſa à Mileſiis Pattia 7.15.15
Electio locum habet deficiente ſtirpe regia. 7. 15 12. ſummi Pontificis adēpta à Imperatoribus, 6.13 28 ſummi Pontificis conceſſa regibus Francorum aliquando, 26.5 9 renunciatio iuris coadunata, eod. 26.5 30
Electio magiſtratuum ex literarum ordine vbi, 16 2.4
Electio vnius iudicis ex Senedrin quib. myſteriis & ceremoniis fieret apud Iudæos, 4.5.29
Electio magiſtratuum penes populum vel ſenatum Romanum, 7 15. 5
Electio magiſtratuum per ſortes, 4.5.39
Electio vnior via conſtituendi regem, ſed non ſimpliciter, 7.15. 1. & tot. ca. 15. de electione illa.

Electiones principum non omnino liberæ, ſed certis legibus & perſonis obſtrictæ, 7.15.16
Electionis regnorum leges ſeruandæ. 7.20.24
Electio prælati fieri debet de gremio eccleſiæ vacantis, 7.15 19
Electores Imperatoris an eum deponere poſſint, 26 5.19
Electus à principe dignus præſumitur, 13.1 18
Eleemoſynis gentium refectus Coloſſus Rhodius, 3.6.33
Eleemoſynis impediri poteſt futura à principatu defectio, 21 4.8
Eleemoſynarum ſanctorum quæſtoribus quæ interdicta & promiſſa, 13 14 3. Sublati ij quæſtores concilio Tridentino, eod. 4
Eleemoſynarum quæſtorum duæ impoſturæ prætextu religionis, 13.13.5
Elementorum colligatio inter ſe, 1.1 16
Elias Abbas dormiendo, ab Angelis eunuchatus, id eſt, luxuriæ ſtimulis priuatus, 13 38 9
Eloquens quis dicatur, & quomodo differat à diſerto, 17.4.1
Eloquentes mali perniciosiores ſunt reipublicæ, 17.2 9
Eloquentia quid, ibid. 1
Eloquentia in eccleſiaſticis concionantibus reprobata, ibid. 11
Eloquentia quæ damnetur à ſacris patribus, & quæ probetur, ibid. 14
Eloquentiæ abuſus damnandus, non eloquentia, ibid. 13
Eloquentiæ in republica vis & efficacia ad bellum & ad pacem, ibid. 3
Eloquentiæ efficacis imagines, 17.2.6
Eloquentia quare neceſſaria principi, 10 6 15
Elymas Bariehu Magus, 13 25.20
Emanſores milites & vagi qui & quomodo puniantur, 11.7.13
Eumolpus generationem deorum primus poſuit, 12 19.5
Empuſi dæmones qui, 12.20 2
Enoch mandata legis reliquit, 12.5.3
Enſa ciuitas qui populi ambulabant, 11.1.2
Eoricus rex Gothorum ob luxuriam pulſus & necatus, 22.5.9
Eunuchati virtute Dei dormientes, ab angelis, id eſt, priuati libidine, 13 32 9
Epaminundas propter retentam vltra tempus poteſtatem reus factus, 13.12 5
Epaminundæ ad Phœbiadem vxorem ſuſcitantem lacturum ſimulatio, 13.8 2
Epeus equi Troiani fabricator, 12 13 16
Epeus ſorte curſus nactus eſt regium inter fratres, 7.14 10
Ephesinæ literæ magicæ, 16.8 10
Ephori obiecti regibus à Theopompo Lacedæmone, 22 1 3
Ephororum & regum Lacedæmoniorum menſtrua iuramenta mutua, 7 19.7
Ephororum Lacedæmoniorum poteſtas in reges, 7 12 11
Epicteti lychnus amplius treceentis denariis, 13.14.6
Epicteti fictilis lucerna care poſt mortem eius vendita, 16.6 1
Epimedis cutis poſt eius mortem apparuit diſtincta quibuſdam literis, 16.3 13
Epiſcopatus quidam Robertus conſequutus opere dæmonis, 13 27.10
Epiſcopatus non facit ciuitatē neceſſario 2.1 6
Epiſcopus extra epiſcopatum vagus puniendus 13 21 12
Epiſcopi debēt viſitare prouincias & diœceſes bis aut ſemel in anno, 13 1 12
Epiſcopi iudicati à reginis Galliæ ex delegatione Papæ Gregorij, 7.11. 88
Epiſcopi Virdunēſis Tullenſis & Metenſis dicuntur principes imperij, 6.4 3
Epiſcoporum ex genere illuſtri ortorum circa inania reiecta excuſatio, 13 17. 9. inueſtitura conceſſa à ſede Apoſtolica regi Francorum, 26 5 9
Epiſcopis principes etiam in quibus obedire debent, 2.20 22
Epiſcopis venationes prohibendæ & ob eas deponendi, 13.17.7
Epiſtolarum conſcribendarum modus, 17.4.13
Equeſter ordo & cenſus, 4.1.6
Equeſtris ſtatua aurata ore & pede equū dedit, 12 13.21
Equi ad tibiam ſaltare docti, perdiderunt in bello Sybaritas & Cardianos, 22.4.6
Equi cauda exercitus vincendi datū à Sertorio in exemplum, 11.4.6
Equi caudæ alligata tractataque per mōtes punita Brunechildis, 7 17.26
Equi ſa vindicatus à cervo poſtulantis apologus, 7.19.3
Equi ſors in eligendo rege Boëmiæ, 7.14 6
Equi in Polonia non habuerunt ſoleas ferreas vſque ad Leſcum qui eas iniecit 7.18 13
Equi hinnitus Darium regem fecit & quomodo, 7.14.3
Equites quomodo ex plebeiis fierent, & ordine mouarentur per cenſores, 4.1 11. qui erant tempore Romuli, non fuerunt ſimiles equitum iouento poſtea ordini, 4 1 9
Equitius dormiendo Eunuchatus luxuriæ ſtimulis priuatus ab angelis, 13 32 9
Equitum centuriæ quæ Romæ, 11 3 10
Equorum multiplicatio cur prohibita regibus 21.4.1
Equorum cuſtos Eulogius, 13 32 2
Equorum curia ſors ducta pro rege eligendo Polonorum, 7.18.13
Equum ad potandum in Euphratem pro adeptionis imperij ſigno ducebant Sultani Ægypti, 6 20 43
Equus aſſuetus, ad Deus in adiutorium &c. ſaltare, 13.13 4
Equus militaris extra prouinciam non debet permitti duci, 4 7 8
Equus locatus, 1.13 22. pictus hinniuit, eod 24
Errantibus quomodo ſubueniendum, 12.4 8
Error gubernationis rerum publicarum naſcitur, ex ignorantia diſtinctionum earum, 10.6 1
Erictheidæ dicti reges Athenienſium, 6.10.11
Eruditi quidam euaſerunt ſine præceptoribus, 15 .27
Eruditio iuuentutis neceſſaria in republica, ibid.
Eſcuſſon vide, 6.16 1
Eſpanes Gallis, quid, 3 2.8
Eſpices & raports in Gallia, 2.6. 18
Ethnarchia ſpecies regni à Cæſare introducta. 23 1.21
Ethnici an cogendi ad fidem Chriſtianam ſuſcipiendam, 1 4 11
Ethnicorum ſalus & Deo quoque curæ fuit, nihilque omiſit quo eos reuocare poſſet, 11.13 10
Eteoclis & Polynicis pro regno pertinax odium, 25 1 18
Etruſci quomodo decipere volentes, prætextu vori Romanos decepti ipſi ſint, 13 1.6
Euangelium quid Græcis. 12. 7 1. & Chriſtianis, eod. & 2
Euangelium ſuum, præter noſtra habebat Valentinianus, 12 6.4
Euangelia in eccleſia Dei quatuor tantum auctorum, eod 4. & quo tempore ſcripta. & qui alia reiecta ſcripſerunt nomine Apoſtolorū & aliorum, & 5
Euangeliorum veri libri demonſtrantur, tot. cap.7. ib.12
Euangelicæ legis & antiquæ diſcrimen in miſericordia, 13 14 17 & 18
Euangeliſtas qui hæretici & ex quibus reprehendere voluerunt, & defenſio, 12.7.7
Euangelij D. Ioannis, In principio erat verbū, & vis, 3 32 12 & 8
Euangelium fuit prædicatum ab initio mundi, 12.7 2 euang ſecundum Hebræos Tatiani, ibid.7 ſecundum Thomam, eod.
Eubulus Anaphliſtius ærario locupletando vacauit, 3.9 9
Eucratiſtæ vtebantur ſcripturis apocryphis quibuſdam enumeratis, 12 7 8
Eudo occupauit Galliæ imperium, & teſtiis ore bæredi iuſſit, 26 1.9
Euenus 3. Scothorum rex luxurioſus valde & edicta talia propoſuit, 6.1.45.& 49
Eugeneis bonis parentib. nati, nō boni ipſi non, nobiles, dici debent, 4.2.8
Eulogius equi pedem confractum curauit benedictione, 13 32.2
Eunus ſimulato numine ſeruos ad arma coniurauit, 13.7.14
* Euocon ob colaphum publicum illatū iure cæſus, 4 6 15
Eurydicis Amynthæ regis vxoris parricidia, vt ambitio regnandi, 7.17 25
Eutieberis libri prohibiti, 22. 7.8
Exactorum crudelitas vexat ſubditos & remedia, 3.9 19
Examen triplex in graduandis, 18.9.4. graduatorum factum à profeſſoribus ſufficiens eſt Papæ aut principi vt non debeat ab aliis examinari, 18.9.9
Exarchus quis, 6.7.5
Excantatio ad vulnera curanda, 13. 32. 14. ad curandam vaccam laborantē gutturali morbo, ibid. 15. contra peſtem, ibid. 16 contra ſerpentes & omnia reptilia, venenata & vermes, ibid 17
Excantationes morborum reprobandæ, 17.9 9
Excelſa & excelſorum ſacerdotes, quid in ſacra pagina, 12 12 3
Exceſſus in Imperatorum & in ſummorū Pontificum factis, 26 5.11
Exceſtus Phocenſium tyrannus & eius annulus incantatus, 12.26 3
Exercitus paulatim opprimendi, non collatis ſignis, 11.4.6
Excommunicatio contra animalia nocentia quare & quomodo feratur, 13 31.12 gladius eſt eccleſiaſticus, 9.1 15
Exercitum cōſcribere iniuſſu principis, crimen eſt læſæ maieſtatis, 7.19 8
Excommunicari debent ab epiſcopo proſcripti banno imperiali, 11.14.8
Excubias relinquens pro deſertore, 11.7.3 & 11
Exemtiones ab oneribus plures multum grauant rempub. 3.9.22
Exemplum habet vita ſuperiorum, 13.1.18
* Executor dec[...] capitionis quando cenſetur ſi capiendum occidat, 4.6.25
* Executores mandatorum magiſtratuū quādo de iniuria & exceſſu conueniantur, 4.6. 25
* Executoribus iuſtitiæ rebelles quomodo puniantur, 4 6.20
Exilium ad moderandam potentiam ciuium, 13.12.10. decēnale contra opulētos & [illegible] ſtantes ciues, 22 0.5
Exulibus [illegible], 12 5.7
Exorciſmi [illegible] & à quib. facti, & propter quod prob[illegible], 13 8
Exorciſmi contra animalia nocentia, 13 18. & proceſſus iudicialis, 21 12 6
Exorc[illegible] de quo ſit, 1 1 11 1
Expeditio Chriſtianorum ſexcētorum millium in terram H[iero]ſolymorum, 21 7.19
Experientia ſine arte fallit, & ars ſine experientia, 16 6.5
Expertes in rebus conſilia earum adhibendi ſunt, 24 6.9
Experti in qualibet arte conſulendi, 10.3 8
Explicatio ca. 17. Deuteronom. de rege quod pecuniam non debeat multiplicare, 3 9 8
Explicandi leges vel docēdi methodus, 17 4.15
Explicatio cap 1. de homicidio in ſex cap. ſtatutum de hæreticis in 6. c. felicis, de pœnis in ſexto. 26 5 23 cap alius, 1 4.6 lib. 26 5.14. cap ſuper ſpecula de priuilegiis, 18 6 7. cap. Hadriannus. 6 3 vt gloſſæ, 6 13.16. cap in apibus, 6 3. di 6.13 17. can quo iure, 8 diſtinct. 7. 20 58 l. bene a Zenone, de quadriennij præſcript. C 7.20 56. l. fin. de officio præfecti Africæ c 6 13.12. cap quo iure 8 diſtinct. 6.13. 34 ca 8. lib. 1 regum de iure regis, 7.20 54. l vna, de bonis maternis, 7 10.28 ca. ſi qua mulier, 10 diſtinct 7 11 84. leg. ſi ſenator, de dignitatibus lib. 12 C. 7 9 7 & 8.
Explicatio legis, bene a Zenone, de quadriennij præſ[cr]iptione, 6 1 45. cap Geneſ. faciemus ei adiutorium ſimile, &c. 7.21.21. cap. 22. Deuteronom. de non induenda veſte

vii per fœminam, 7.11 8. canon in die conſecrat. diſtinct 5 6.13. 28. cap. 10 Exod. non facies tibi ſculptile, 12 15.3
Explicatio gloſſæ parag. 1. de pace tenenda dum ait Francigenas ſubiici imperio, 6. 13. 21 leg fin. de decurio. C 9 9. & 10
Explicatio cap. vnam ſanctam de ma. & obed. in extrauag 7 1 9 cap 1. de immunitate eccleſiarum in [illegible] & quod non ſeruetur, 3. 7. 39 & ſequentibus cap. [illegible] de immunitate eccleſiarum, 3. 7. 43 cap. Conſtantinus imperator, 96. di[illegible] et 61 29
Exploratores a quibuſdam principib ſubmiſſi in populum, 23 9.11
Exponebantur quando infantes apud Lacedæmonios & Catheos & Brachmanes Indos, 15. 1.16
Expoſitio liberorum quomodo prohibenda aut permittenda, 14. 1 6
Expoſitorum infantium quæ cura habenda & leges, 1[illegible] 1 8
Expoſiti infantes habiti pro [illegible], 9. 1 23
Extranei ſe e ciuitatib. ſuerant vtiliores ciuib. 4. 4. 17
Extranei recepti ciues num debeant admitti ad magiſtratus & honores eiu[s] ciuitatis, 4. 5 22. in republ. [illegible] 4. 4 1
Extranei inuitati ad habitandum ciuitates priuileg[ijs], 4 4 18
Extranei omnes non ſunt reiiciendi, 4 4 17
Ezechias [illegible] theſaurum, tem[illegible] ad ſoluendu[m] [illegible] Aſſyriorum, 17 [illegible] 8 & 35.
* Ezechi[as] [illegible] ob theſauros o[ſtenſos] [illegible] Ba[bylonijs] 11.16.2
Ez[illegible] ſynagogæ tempore regi[s] Cyr[i] 11. [illegible] Iulian[i] [illegible], 11 [illegible]

F

Fa[illegible] qualles ſunt permittendæ pueris, 51. 1
F[illegible] hominis caractere inuſti quare non [illegible] ad ob pœnam d[illegible], 10 3.12
F[illegible] quid dicere poſſunt prudentiores [illegible]
F[illegible] in bonam & malam partem, 23. 1
F[illegible] quid, 3.1.4
F[illegible] & confœderatio quomodo diff[er]ant, [illegible] 3 8
Factionis tempore ita ſecundum legem Solonis ſe iunge[re] oporteat alteri [illegible] 23. 4. 5
Factiones in populo a principib [illegible] opprimendæ 22 8 9. [illegible] Græciæ & Athenienſiu[m] quot & [Si]ciliæ & aliarum r[eg]ionum, 23 [illegible] eouenſium F[illegible] & A[illegible], 6. 1. 7 duarum dom[uum] Aurel[iæ] & B[urgun]diæ in Gallia perniciole, 23 3 6 Gibellinorum & Guelphorum, 23 3 5 nigro[rum] & albo[rum] eo contra principem propius ad diſtinctionem pertinent regiæ, quam ſi fiant inter ciues, [illegible] 3 8
Factionum malæ ſeditiones & ſubuerſiones ſtatus reipub. 23 3.1
Factionib. & coniurationibus obiecta remedia, 23. 4. 1
Factionibus remedium tollere diffidia. 23 4.4
Factionibus vtrique quidam magnates dant ſe ſe iungunt ſecreto, vt pecunias extorquant ab vtriſque. [illegible] 6 [illegible]
Falſæ monetæ expoſitores, vt puniantur, 18 7. 16
Falſis vtentes ponderibus, menſuris, & al[ijs], quomodo puniantur, [illegible]
Familia per mulieres non continuatur nec [c]o[n]ſeruatur, 7 1 1[illegible]
Familiæ nomine qui comprehendantur, [illegible]
Famis tempore nec extranei ei cie[n]di vrbe 4. 4. 25 fanum vnde dictum & quid, 12 1 [illegible]
Faſces imperij antiquiſſimi, 7 11 3
Faſces non gerebant cõſules in vrbe, 9 1. 3S. [illegible] extra. eo.
Faſces & virgæ & ſecures Romanorum inſignia poteſtatis regiæ Romæ 6 20. 19 & [illegible] inſtitutione eorum. [illegible] eod.
Faſces, Romanorum magiſtratuum inſignia 1[illegible] 1 12.
Faſcinationes diſſoluuntur argento viuo, 1[illegible] 31. 16
Faſcinis ſortilegarum reſiſtentia, 13 30. 4
Faſti dies iudiciarij quot conſtituti ab Antonio Cæſare, 2. 6.7
Faſti proptio magiſtratu ſignabantur apud Athenienſes, 4. 5. 15
Fatalia remedia non admittunt, 21. 3. 18
Fatalis Oleaſter Meſſenius, 21 3 6
Fatalis neceſſitas vitari nequit, 21. 3 18
Fatale Deo ex arbitrio vt velit gubernare, 21. 8 9
Fatali hominum vitam reprobatur, 21 8 4
Fatum quid et ſententia Pythagoricorum, 21. 7. 10 cœl[e]ſtium ſyderum quo argumẽto [illegible] picturæ lactæ p[r]obari videatur, 21 7 22. inter Chriſtianos pro diſpoſitione & ordinatione rerum Dei & eius ſcientia, 21 8 5 inter Chriſtianos pro decreto Dei im[m]utabili 21 3 27. ex ſyderib. regnorum quidam ponunt, 21. 61. 1 diſpoſiti[one] [illegible] in mun[do] [illegible] Deo, 21. 8 3. fatum ſeu voluntas Dei non poteſt nec debet ab hominibus gra[illegible] 21.. 8. 9 à natura quidam [illegible] bene 21 3 28 fatum & neceſſitas D[illegible] 21. 8 8 qui dixerunt hominum ex conſtellationibus natiuitatis 21 [illegible] 5 præu[i]deri facilius quam euitari poſſit, 21 3 [illegible] poſitum a quibuſdam in conſtellationibus [illegible] 21. 5 1
Fati ſeu fato 3 ſententiæ 21. 8. [illegible] fati neceſſitati nec deos reſragari, 21 8 1
Fato reſpubli[c]a regi[t]ur, 21. 8 3
Fato dari principatus, 21 [illegible] 5
F[illegible]ardus 2. Scotorum rex primis annis bonus poſtea peſſimus, 8 1 8
F[illegible] [illegible]mus, 3 6 25
F[illegible] [illegible] aliquando p[illegible] [illegible]
F[illegible] in agr[icultura] [illegible], 1[illegible] 1
F[illegible] leone quid ſignificet. 14. 1 3
Feſti dies comeſſationibus, & luxu c[e]lebrari nõ [illegible], 13. 1 6
Feſtum diebus lætari in Domino permiſſum, 13 [illegible] 4
Feſtiuorum d[ierum] [illegible] & cauſa, 31 10 3 à quo[illegible] in feſtis Iudæorum & [illegible] Chriſtian[orum] eod.
Feſti[illegible] obſeruationes Talmud[icæ], 12. 5 22
Feudum quando retineri poteſt repudiata hereditate eius qui poſſeſſor feudi 7. 12. [illegible] firmatur per [illegible] exercitu, 11 8 8 maſculinum & fœmininum quid [illegible] 11 94 non perſonale retineri ab [illegible] militiæ p[illegible] 16 5.2 debetur idoneis & ha[illegible] 26. 4 [illegible] a regno liber[illegible] multum diſt[at] 26 5 21
Feuda po[illegible] exhibere obſequium per ſubſtitutum. 26. 5 22
Feuda p[illegible] Gallia quid, 3 [illegible] 27
Feuda poſſ[illegible] domino debet hominem p[r]imũ in feudis quamuis rea vel maior domino in alijs ſit, 6 4. 3
Feuda non pertinent ad fœminas nec filios earum maſculos, 7 [illegible] 20
Feuda ab [illegible] ſunt iuriſdictionis [illegible] oralis domini, [illegible] 19
Feudi [ſu]cceſſio admittit ius repræſẽtationis nepotum, [illegible] 14
Feudo[illegible] reditus dominis directis, 2 [illegible] 4 [illegible] ueſta qualitas vt alia antiqua noua, &c 7. 12 1
* F[illegible] etiam hoſti ſeru[a]nda, 11 16 4
F[illegible] [illegible] & dæmoniorum victoria, 13. 13 [illegible] 4 fides Chriſtiana maxime adoerſaria Ma[illegible] 13 [illegible] vere ab origine mun[di] [illegible] [illegible] ſeruanda etiam h[illegible] 7 20 6 Ch[riſ]tiana dicta ſuperſtitio ab [illegible] 1 2 [illegible] data malis etiam a principe ſeruanda, 8 2 1 n
De fide diſputare publice prohibitum & quare, 17 3 [illegible] 1
Fidei profeſſio à graduan[dis] ex bulla [illegible] 4 fieri poteſt in manibus doctorum [illegible], 18 [illegible] 11
Fidei Chriſtianæ & religionis in audendo cõtra pericula maiorum vis & robur, 13. 6 3
Fidei magna vis in incantationib. 13. 32 4
Fidei ſe dare aliud quam poteſtati alicuius ſe dare, 1[illegible] 11 7
Fidem Chriſtianam ſuſcipere, num Iudæi aut Pagani cogendi ſint, 12 4.11. & 12
Fidendum omnino vlli non eſt nec fratri, 12. 11. 2
Fidendum, diffidendumque omnino non eſt, 12 11 5
Filia ſep[illegible] patrem pr[æ]lata patruo in ſucceſſione ducatu[s] Britanniæ, 7. 10 10
Filiæ & fœminæ in pluribus regnis ſuccedunt in regno, 7. 11. 52
Filias prætexto voti qui immolarunt, 13 5 2
Filiationis probatio difficilis & fere impoſſibilis quomodo, 14. 3. 2. de eius præſumptionibus, nu. 4
Filij & nepotes in quib puniantur pro delicto patris & aui [illegible] quib. nõ 16. 5. 23. primogeniti cur à Iacobo patriarcha [illegible] ſucceſſione priuati, 16. 4. 13. Filius Iſra[el] [illegible] obſtetrices interemptus, 14 1. 4 tyrannorũ, cum tyrannis necati lege, 16 [illegible] & 9 natura ſũt ſub imperio patris 19. 1 7. ex proximi delinquẽtis an poſſint priuari principatu per ei[us] delictũ, 16 5 23 non tantum [illegible] ſed & patriæ naſcunt[u]r, 14 1. 2. non mittendi peregre antequã erudiãtur, 18. 2. 8 ambitioſorum hab[ent] [illegible] poteſtatem in aula à princip[e] [illegible] ſunt quare, 22. 10 8 officialium m[illegible] illis in m[unere] ſuccedunt 11 [illegible] 5 Belial qui nõ reuerentur regem, 6 1 2 nati ante dignitatẽ patern[a]m q[uæ]ſitam quando gaudeant [illegible] [illegible] 9 9 & ſequent [illegible] 8 nati [illegible] expoſitus magnib. 12 1 [illegible] 4 [illegible] qui, 13 33 21 principũ [illegible] non [illegible] parentum probitatem, 1[illegible]
Filius [illegible] diuino & naturæ debetur ſucceſſio b[onorum] [illegible] paternorũ, [illegible] 4 nulla diſt[illegible] quo tem[illegible] bona, [illegible] habita ratione [illegible] patri, 7 9. 5 filius præpoſuit [illegible] Mithridatem Pharnaces in ſucceſſione regni Parthici [illegible] aptiorem adminiſtrationi, 7 12. 8
Filius regum & principũ, relicto titulo primogeniti proſpiciendum eſt ne redigantur ad ſtirpem. 7. 5 3
Filium aſſerenti alieni mulieri alicuius an credendum ſit, 14. 3. 2
Filium immolauit rex Moab obſeſſus, 13. [illegible] 2. vt alij dæmonis perſuaſu, eod.
Filium regna odi cauſa patrẽ ſuſtuliſſe, ſæpe inuentum. 5 4 4
Filius & pater pro eadẽ perſona habẽtur, 7. 10. 13
Fimi cenſus, 3 3 9
Fines [illegible] earum examinantur l[illegible] 5. ca. 5 per totum caput
Fines duo ſi[illegible] vnum finem. 5. [illegible] 1. 4
Finis reip [illegible] principalis & alius finalis quis 1 1 19
Finis generalis aut medius, 1 5 1 in deliberatione primus in aſſecutione poſtremus 5. 5. 8. hominis felicitas, 6 1 [illegible] eorum qui curant rempublicam, vtilitas publica non propriæ eſt 4. 5. 46 finis & euentus conſiderandus in prolati[s] extraordinarijs vocibus, 15 6. 10
Finnt ventos vendebant impeditis nauigare, 13 27 9
Fiſcus repræſentat principem & rempublicam, 7 2 31 quomodo diſtinguatur ab ærario & theſauro, 3. [illegible] 3
Fiſci ſeu ærarij & lienis comparatio, 3 9. 7 & 22 [illegible] 7
Fla[mmul]a[s] [illegible] geſtarunt pro armis & quare Co[illegible]cerxi, 23. 9 6
Fland[r]iæ comitatus datus nepori comitis Roberti nato ex primogenito præmortuo, excluſo patruo, [illegible] 9
Flauij dicti leges Longobardorum, 6 20 20
Flores quare inſcripti vocantur, 16. 1 3 14
Flumina nauigabilia & ex quibus fiunt nauigabilia publica & iu[illegible] 9 1 27
Fluminum ca[illegible] diuiſiones, 13 [illegible] 3. 27
Focatia quæ dicantur, 1 Reg. [illegible] 48
Foci ratione tributum impoſitũ, 2 4. nu. 13. & 17

Fœdus æquum quid, 12.21.8
Fœdus cum clauſula, vt alter populus alterius maieſtatem comiter obſeruet, quid contineat, 11 11.10
Fœdera fortiora affinitatib. interuenientibus, 11. 21 3
Fœderi & ſocietati adiici debet vt tranſeat ad poſteros, 11.11 9
Fœderis tria genera, & tres fines 1 victorum & vincentium, 2. recedentium ſponte à bello æquo fœdere, 3. amicitiæ contrahendæ inter non hoſtes, 11.11.4 & ſequent.
Fœderis & ſponſionis & pactionis differentia, 11 11 7. & ibi de ſolemnitatibus fœderis.
Felicem & fortunatũ ſe dici voluit, Sylla, 6 11 9
Felicitas vltimus finis hominis, 1.5 9 & 10
Felicitas humana valde inconſtans est ſidendũ non arbitrantur ſapientes 26 3. 9
Felicitas ſeculi, interdum arguit iram Dei, 22. 6.9
Felicitatis humanæ fallacia, 6 3.10
Fœminæ vi Boemiç regnum occuparũt, 7 17.26
Fœminæ ſeruire debent viris natura, 2. 11. 4. nũ conueniat imperare vel principatum tenere per 106.c.11 lib. 7. diſputat. in vtramque partẽ ſunt & quodam modo feudorum capaces 7. 11.94
Fœminæ comitiis non intererant, 7 11.11
Fœminæ egregiæ formæ, nuptiæ, cauſa perditionis ſtatus Ardeatum, 23.2.2
Fœminæ excluſæ à ſucceſſione regni ex genere Spartarum, 7 4 8
Fœminæ erudiebãtur artib. liberalib. & diſciplinis & mittebantur ad ſcholas 7 13.74 & 75.
Fœminæ in quib. caſibus ſint melioris conditionis ipſis viris, 7 13 92
Fœminas excludi à ſucceſſione regnorum non eſt barbarorum, 7 16 9
Fœminam marem læſum eſſe dixit Ariſtot. imperfectum animal, in quod animas emendandas hominum mitti dicebant Platonici, 7.11.8. veſte virili vti prohibitum, 7.11. 12
Fœminas decet ſecretum domus, 25.2.4
Fœminis aurum gerere prohibitum in penuria pecuniæ Epheſiorum, & quod haberent, mutuo dare reip. 3.6.28
Fœneratorib. impoſitum tributum, 3.6.9 & 11
Ferra cur dicantur fugare dæmonas, 13.32.15
Folia ambulantia, 13.25 3
Folia librorum quare dicta, 16. 3.1
Fora quare diuerſa conſtituta ſingulis locis, 2. 6 10
Forenſium perſonarum rapacitas caſtiganda, 2 6.14
Fori appellatio ad quæ pertineat, 2 6.1
Forma cenſualis vel cenſum deſcribendi, 3.4 9
Formæ creandorum magiſtratuum diuerſæ ex morib. 4.5.19
Formula faciendi fœderis cum hoſte, 11 7.1
Fornicatio facta in tẽplo, quomodo acriter vindicata per viod. ſta vt ferũt religionis, 13,8.16
Fornicationis vehemẽtes præſumptiones, 14 3 4
Fororum apud Athenienſes diuerſa nomina eorum. 2.6 10
Fortunæ humanæ inconſtantia, 6 3 10
Fortunæ præneſtinæ ſortes veteræ 13 1.25
Fortunæ aureæ ſtatua & imago & in cubiculo imperatorum, 22.13 13
Fortunæ natura & inconſtantia, 21 6 8
Fortunam quid dicant Chriſtiani aliter quam Ethnici, 6 3 11
Forum iudiciale locus aliquando non fuit, 2. 6. 2. venale in publicis & priuatis locis, 2 8 1. ſine nundinis & cum illis eo. iudiciale à Catone acutis lapidibus ſtratum ne populus aſſueſceret litibus, 2 6.9 iudiciale longe a mercatu ædificari debet, 2 6 15
Foſſa vrbis vnde, 2 2.3
Franca feuda in Gallia quid, 3.2 27
Francia non eſt ſubiecta imperio aut Summo Pontifici in temporalibus, 6.13.22
S Franciſci ſtigmata fingentes puniti, 13 14 7
Francorum de non inuitando ad bibendum, eodem. 8
Frater quaſi fere alter, 7.11.26.
Frater mortem Antiochi quia argumento voluit excludere filium fratrem à ſucceſſione regni, 7.5.13
Fraternitas ſocietas quæ, 5.1.10
Fratrem Getam Antoninus obtruncauit regnãdi cupiditate, 3.4.9
Fratres etiam nõ potuerunt ſe compeſcere in principatu gerendo, 5 4.5. & 6. & 7
Fratri prætermiſſis liberis propriis reliquit regnum paternum Pharnaces, 7 5 6
Fratriæ fuerunt diuiſiones populi apud Romanos, 13.2.2
Fratriæ ſeu ſodalitates religionis cauſa probantur iure ciuili, 18. 5 comeſſationes ſublatæ, 13 19 16
Fratricellorum ſublata congregatio, 13. 3. 17. luxuria, 13.19 11
Fratrum diſcordia pro regno patris, illos & regnum perdidit, 23.1.18. & ſeq.
Fraus à conſiliis abeſſe debet etiam contra hoſtes, 24.8 9
Friderici depoſitionis ab imperio cauſæ, 26.4.11
Friderici Ænobarbi tempore bella prætextu religionis, 13.7.6
Frotho rex 4. Danorum, 5 5 12
Fides promiſſorum vnde dicta, 8 8 1. ex verbis oritur, illa ex mente eo 2. & ibid. de veneratione eius,
Frugalitas principum laudatur, 8.6. 1. & in quibus conſiſtat eod.
Frumenti vendendi ex poteſtate facta reipub. cõpendium 3.6.14. & ibi de prohibita alio venditione,
Fulminum ictus, præſagia explicata, 13.35.24
Fundatores academiarum debent vocari in præponendis præceptoribus, 18.2.18
Funere præſtantiore ferebantur imagines maiorum ob dignitatem donatorum, 12.13 15.
Fures retecti per ſtatuam Pelichi, 11 17 9
Furua præſcire, Deteſt, 13.33.14
Futurorum cauſas conſiderandus, 10.4.6 prænuntiatio ad Deum pertinet, 11.20.7
Fuſcoſis domus & dirio iure repræſentationis primogeniti adiudicata fuerunt nepti excluſis patruis, 7.10 11

G

GAbaonitarum dolus in pace impetranda non fuit improbatus, 7.20.60
Galba necatus procurante Othone Syluio qui imperium ambiebat, 7. 7. 9. necatus quod tantum tantum licentia regeretur, 22.9 6
Galeis qui primum criſtas impoſuerunt 6 16 2
Gallia tres vide diuiſos reges Gunthramum Aureliæ, Sigebertum Metis, Cheribertum Pariſiis, 7.10. 7
Galliæ regi priuilegia data à Summo Pontifice exigendi ab eccleſiis & eccleſiaſticis, 3 7. 46
Galliæ triſtuia, 10. 1 4. regnum quare excludat fœminas à ſucceſſione, 7.11.97
Galliæ iure eccleſiæ & eccleſiaſtici compulſi ad contributionem ad muros & ſtipendia militaria & alia, 3.7.16 explicatur. na, 46
Galliæ populus in quot ordines diſtributus, 4.1. 14
Galliæ non ſunt ſubiectæ imperatori aut Summo Pontifici in temporalib. 6 13.22
Galliæ ege mortuo quomodo magiſtratus exerceant poteſtatem, 4.5 38
Galliarum regni de fato & eius proſapia variorum, 21. 3. 11. antiqua forma reip. 11.15 18. nona eod. 13
Gallici conuentus generales annui olim, 24.4 6
Galli auis inſignia quid ſignificent, 6.18.3
Galli comam circumtondebant non radebant, tea ſolas prominentem habebat, 6.16 12
Gallorum inter ſe diuerſi mores, 4 4.4. concilium generale apud Carnutum ſub Druidib. 13.12 16. regum noue creatorum ceremoniæ, 6.10 16 candidum pectus, 4 4 11
Gualberti regis marmor fatale, 6 6 8
Gambara mater primorum ducum Longobardorum ſtrenua & prudens mulier, 7. 11 38
Gandaui ciuilis ſeditio, ob imagines factas, 12. 14.10
Gaon eſt doctoratus Talmudicus, 12.5.30
Garde & Bail ſpecies tutelæ in Gallia, in qua proximus bonorum minorum facit fructus ſuos, 3. 2.21
Gariſim mons quis, 12.22.18
Gazith conſiſtorium maius Iudæorum iudicũ, 4 5 29
Gedeon aras Baalis etiam patris deſtruxit, 12. 21.1 recuſauit dici rex Iudæorum, 22.1 14
Gedeoni principatus delatus a Iudæis, & ſuis paſtoris, 7 4.4
Gelon tutor filiorum regis imperium occupauit eiectis pupillis, 7.18 10 nudus prodiens populo reſtituit poteſtatem, 26 1.15
Gemini Euriſthenes & Procles, 7.3 18 Romolus & Remulus, eod.
Geminorum quis primogenitus dicatur vt ſuccedat, 7.5.16 ſed ſi non appareat quis primo editus eo. 17. vel ſi exſecto ventre educti fuerint quid, 7.5 17
Geminorum quis primogenitus eſſet, cognitio petita ab oraculo & cura matris, 7.5 18
Generoſum & nobile quomodo differant, 4,2.8
Genib. quomodo religio inſit, 1.1.4
Genio principis Perſarum parata ſingulis diebus menſa, 8 3 7
Genius & fatum à conſtructione dantur ciuitatib. 21 3 18
Genii noſtri vel ciuitatis boni non recedunt à nobis iuſſi à Deo niſi tales, 21 4 18
Gennadius epiſcopus Conſtantinopolitanus, 12 13.7
Gentiles cauſa religionis defendendæ perſecuti Chriſtianos & Iudæos, 13 7.8
Gentils hommes quid differre dicantur a nobilib. 4 2.4
Generis claritas quibuſdam dedecori magis eſt quam gloriæ, 4.2.9
Genuenſes expulſa nobilitate popularem ſtatũ induxerunt, 4 3:11
Genuenſium diſcordia, eos ſubiecit Sfortiarũ poteſtati, 23.3.4
Genucij Cippi prætoris contemptus regni, 26 1. 13
Gergini adulatores inſignes, 8 7 6
Georgius Sechetius dux agreſtiũ hominum Germaniæ contra nobilitatem, 4.3.8
Geri non poſſe in eadem republ 5. 4. 11 idque ibi multis probatur argumentis & 12.
Germani non pugnabant luna decreſcente, 21. 7 29
Germanus, Patriarcha Conſtantinopolitanus, ſponte ſe abdicauit ſede & quare, 12.14.6
Germanorum inter ſe diuerſa, 4.4.9
Germanorum antiqua reipublicæ forma, 51. 1.4
Germani hiſtoria de illuſione ſortiariorum, 13. 28 1 & 17
Geruſia ſenatus Lacedæmoniorum, 24.4.5
Gerion Thebani nſa conſeruata, 13 14.6
Geſtus & actio orationis & vox qualis eſſe debeat, 17.4 16
Geux in Belgia & eorum tumultus, 1.4.9
Grædrex Perſarum, imagines ad Iudæi cuiuſdam ſuaſionem de templis Chriſtianorum eiecit, 12.14.3
Gladij miniſter princeps in monarchia & republica in aliis ſpeciebus reip. 9.1.16
Gladij poteſtas ſoli principi a Deo data, 9. 1.15. duplex ſpiritus & temporalis & quis vterque, ibid.
Gladio cincti qui populi ambularunt etiam tempore pacis, 11.1.2
Gladius Eccleſiaſticus non materialis, 13.14.20
Gloria vera principis quæ ſit lib. 7. per totum cap.9
Gloria inanis reprehenſa & ambitio, 13 14 15
Guaſco quid ſignificet Polonice, 6 16 7
Gnoſtici impuriſſimi hæretici confinxerunt nomine Apoſtolorum euangelia, 1.7 5
Gradus in ſcholis ſumentes, quatenus expendere in conuiuia debeant, 15 3.5
Golgota mons, 11 21.81
Gothi quomodo vaſtarunt imperium Orientis & Occidentis, 11 3 4
Gothi occupantes Italiam dixerunt Auguſtulem dehinc Odoacrum duces Imperatores

Romano

Romanorum, 6.13.11
Gotthici regni initium & finis 20.1.22
Gracchi duo tribuni plebis, ob ſeditionem commotam occiſi, 23.9.15
Graduatus probatus an reprobari poſſit, 18.9.10
Graduati à ſede Apoſtolica quales, 18.9.7
Graduandi non debent excedere ſumtus taxatos, 18.9.13
Gradus indignis conferentes academiæ priuilegiis priuantur, 18.9.2
Gradus academiarum Gallicarum ſcholaſticorum tres, baccalaureatus, licentia doctoratus, 18.9.5
Gradus conferre ex priuilegio tantum academiis conceſſum, 18.9.1. & quale tempus requiratur, eod. 3.
Græca lingua quando & in quo loco fuerit prohibita, 15.3.8. & 9
Græcam linguam diſcere cur Carthaginenſes prohibuerunt ſuis, 15.3.7
Grammatica vnde appellata eiuſque partes, 17.1.1
Grammaticis vacatio munerum & hoſpitum conceſſa. 17.1.6
Grammatici veteres & rhetoricam docebant, 17.1.2
Grandines & tempeſtates maleficæ excitatas, vt ſopitas, 13.31.10
Graphiis & ſtylis occiſi, 9.2.19
Gregorius 3. Summus Pontifex Leonem, 3. Imperatorem Orientis, propter violatas imagines Imperio priuauit, 6.13.10
Grues vnum ducem ſequantur, 6.2.1. vnum ducem habent, 5.4.3
Gubernatio principum Syderum ſuperio uim influxibus comparata in pluribus, 10.3.2
Gubernator imperitus reipublicæ, etiam cum bonis legibus perdit rempublicam, 10.6.8
Guelphorum & Gibellinorum factionum malæ & cauſæ, 15.3.6
Guilimeri doloſa impoſtura vt regem detruderet & ſibi regnum pararet Vandalorum, 7.18.12
Gondebaldus poſt mortem Childerici partem regni in Aquitania vſurpauit, 13.17.17
Gundoaldus mentitus ſe filium Clotarii regia pro rege in Gallia à militib. receptus, 18.5
Gummi ſcribi in quibus poſſit, 13.6.5
Gyges quomodo per parricidium domini regnũ Lydorum adeptus ſit & quare non diu eius poſteritas potita regno, 20.1.13
Gymnaſtica ad quid vtilis, 15.1.7
Gymnoſophiſtæ ſapientes Indorum nudi, 6.18.2

H

HAbitem non eſſe, & non exiſtere quomodo paria aut non, 10
Habitatio non facit ciuem, 1.3.10
Habitatio principis adfert vrbibus celebritatem vt apes, 2.1.11
Habitator quid differat ab hoſpite, 4.4.28
Habitus non facit monachum vt intelligatur, 4.11.9
Habitum religionis geſtare, quando obliget ad obſeruantiam regulæ. 13.4.6
Habitum externorum imitatio habet præſumtionem imitation. morum 4.11.2
Habitum nouum religionis facere non licet. 13.4.6. niſi quis priuatim velit ſine ſecta noua ſibi inducere quod licet, vt etiam auricularum, 13.4.6
Hanno Carthaginenſis voluit ſe Deum per aues edoctas publicare, 11.6.6
Hannonis Carthaginenſis reipublicæ inuaſio & ſupplicium, 23.9.8
Hereditatis diuiſio cauſa ſeditionis apud Helitæum, 23.1
Hæreſis cauſa mutare poteſt academia locum ſed cum auctoritate ſuperioris Sum. Pont. & principis transferenda, 18.6.10
Hæreſes a Philoſophis proditæ, 17.7.17
Hæreſiarchæ Magi & Magiæ ſcholam aperientes, 13.27.6
Hæreticæ inquiſitionis prætextu non debent turbari reſpublicæ aut bona iniuſte occupari, 13.13.18
Hæreticæ academiæ vitandæ, 18.9.12
Heretici perpetuo ſilentes, 17.4.9
Hæretici maxime dialectica & rhetorica abuſi, 17.3.7
Hæretici prohibentur deferre magiſtratus aut honores in republica. 45.2.3.
Hæreticorum libri reiiciendi, 16.8.10
Hæreditas non dicitur viuentis, ſed mortui 7.10.25
Halcas ſacerdos Ethnicorum varea, 13.33.16
Hannonis inuentum ad conciliandam tyrannidem, 13.11.9
Hannonis loqui figura arietis, 11.18.14
Haquinus Magus, Noruegiæ princeps, 13.27.9
Harmodius tyrannicida, 22.13.3
Haſta ſceptrum regum, 46.5.3. idem quod ſceptrum regium vnde & dii in imaginib. haſtati, 6.10.20
Hebræorum legis diuinæ appellatio & diuiſio, 12.5.5
Hecatæus Iudæorum rex, 7.11.55
Hereditas quando repudiato principatu mortui vel contra retineri poſſit, 7.18.3
Hæreticis fauere vel adeſſe in quoquam prohibitum eſt, 12.7.13. Hæretici corrupetunt ſacras ſcripturas & reiecerunt quando aduerſabantur, aut alias finxerunt, 12.7.5. & 6. in Euangeliis idem & 7.
Hæretici quibus modis cogẽdi redire ad fidem, vel puniendi, 12.4.9 & 10
Hæreticorum aſtus in turbanda republica, 13.7.6
Hebraicæ literæ quando lectione per puncta & alia facilius euaſerunt, 16.1.4
Hebraicarum literarum ſignificationes, 6.1.1. & de antiquitate illarum. eod. 2.
Hegeſiæ philoſophi oratione de miſeria vitę ad mortem audientes impellebantur, 17.2.5
Helenæ nomine laudabant bonas regionas antiquar, 6.10.4
Hellenius paſtor vates futuri belli Troiani, 13.33.16
Heluij pertinacis imperium, 85 dierum 6.3.13
Heliodi hiſtoria Caricleria, 16. 9
Heliogabali Cæſaris mores ſpurciſſimi & inanes, 6.3.9
Heli principatus cur ademtus & ſuis, 13.10.1
Heluetij propria incenderunt vt aliena regna inuaderent.
Heluius Pertinax octuageſimo dĩe imperij necatus quod nimium probus, 26.3.5
Heli filiis ob luxuriam ademtum ſacerdotium cum principatu, 21.3.5
Henricus ſeptimus Imperator veneno periit, 13.8.7
Henricus Sueciæ rex Magus ventos pro arbitrio excitauit, 13.27.9
Henricus I. Anglorum rex, tributum per ingenia dotis filiæ cauſa primus indixit, 3.4.17
Henricus II nothus fratre legitimo & oaruiati necato regnum Hiſpaniarum occupauit, 7.8.16
Henrici V. contra patrem belli color ex religione, 13.7.6
Henrico IV. Imperatori bellum cauſa religionis bis mouit, 13.10.8
Heraclidarum progenies quãdiu imperauit Lydiis, 20.1.13
Heracliti Epheſij doctrina abſoluta, 15.1.27
Herba parietaria qui titulos ſuos prædijs aſſign. 6.11.13
Herbæ quæ diuinationem & euocationem deorum ſeu dæmonum melius dabant, 13.25.12
Herbæ excortiatæ contra inaleficia, 13.30.4
Herbarum ſuſpenſiones & collectiones contra mala, 13.31.6
Hercules qui dicti, 6.12.2
Herculis leonis trahentis catenis auribus alligatos imago quid ſignificet, 17.2.6
Heretages de guerpis quid Gallis, 3.2.8
Heri poteſtas in ſeruos quæ, 5.1.8
Hermes D. Pauli diſcipulus, 12.22.4
Hermetis paſtoris liber vtrum habeat auctoritatem. 12.7.8
Hermodorus Epheſius exſilio affectus, quod frugi homo, 53.27
Hermogenes magus à dæmone ad D. Iacobum legatus portatus, 13.28.8
Herodes multa parricidia peregit, vt regnum ſibi Iudææ quæreret, 7.7.6
Herodes Aſcalonita quomodo occuparit tyrannidem Iudæorum, 6.18.14. prius tyrannus, poſtea rex, 8.1.25
Herodis Antipatæ mortui quidam ſe filium finxit, & regnum eius petiit, & de eius exitu, 7.18.9
Herodis ſuperbia à Deo punita, dum permitteret ſibi voces diuinas tribui, 6.12.6.
Herodis qui necauit infantes mors deteſtabilis, 13.12.25. alterius Herodis, qui occauit D. Iacobum, eod
Herodis tyranni remedia in arcibus contra populum tumultuantem, 2.5.2
Herodiadem comitatæ ſortilegæ ſe dicunt in aduentibus ſuis, 13.28.1
Heroes ſemidei, 6.5.5
Heroſtrati memoria damnata, templi Dianæ vnicuique combuſtoris, 12.21.28
Herſiliæ conſilium pro ſedandis Sabinis, 7.11.36
Hertha mulier ſtrenua Danis præfecta, ibid. 5.
Hieroboam cur Deus regnum dederat idololatrare fecit populum, 13.11.8
Hieroglyphicæ literæ, 12.9.2
Hieroſolymæ ſubuertendæ vaticinia & fatum, quod euitare non potuerunt, quia decretum Dei vt perirent, 21.5.22
Hieruſalem ædificata vna manu & alia habente gladium per operarios, 2.7.1
Hildebertus Abbas Blandinenſis martyr pro imaginibus, 12.14.10
Hamilcon occatus à Gelone, 13.56. prætextu ſacrificij faciendi, &c. 8 n 14.
Hippiæ Athenienſis ad comparandam pecuniã inuentiones vectigalium, 7.6.22.
Hippodamus Mileſius, 3.2.2
Hirci idolum, 12.18.14 dæmonij ſagarum forma, eod peccati ſimilitudo, eod. &c 19 n 10.
Hiſpani ingenia habent propriora feris quam hominibus, 19.1.19
Hiſpaniæ regnum non recognoſcit Imperatorem ſuperiorem. 6.13.26
Hiſtoriæ Iudaicæ libri cur proponantur in eccleſia Chriſtianorum, 12.5.17
Hiſtoriæ vſus quales principi reipubl. 10.6.16
Hiſtoriographus Galliæ reprehenſus. 7.16.9
Hiſtoriographi ſe dicentis Gallic impudens mendacium, 7.11.63
Hiſtoriographi qui ſint ſequendi aut reiiciendi in hiſtoria Aſſyriorũ, Perſarum & Medorum, 20.1.8
Homeri calomniator, 16.88
Homeri libros valde diligat Alcibiades, 16.10.2
Homerus mendacia ſcripſit 12.12.4. falſus ſcriptor pronunciatus, 15.33.19
Homicidæ regum quare grauiſſime puniendi, 22.17
Homicidia & parricidia commiſſa regnandi cauſſa, 7.17.0.4.5 & 6. & ſeq.
Homicidis inuoluntariis vrbes confugij pro ſecuritate, 13.12.9
Homo quomodo dicitur creatus ad reparandas ruinas angelorum, 5.5.19. ad imaginem Dei creatus, 7.11.3. vel ciuitas Dei vel dæmonis eſſe poteſt, 13. quomodo & in quibus dicatur habere imaginem & ſimilitudinem Dei, 7.11.66 habet propriam ciuitatem in cœlo, & poteſt declinare in ciuitatem dæmonum, 1.3.5. quare propter Deum factus dicatur, 5.3.12. natura nobile animal, vitio ignobile, 4.2.1. In bello ſuperatus poteſt occari. 1.10.3. cur dicatur omnis creatura, 19.1 num 6 perfectus omnium ſubſtantiarum eſt particeps & anima illis præſtat & dominatur, 19.1.2 habet liberũ arbitrium ad bonum vel malum, vitam vel mortem 21.8.4 obediens Deo, omnium creaturarum habuit ſubiectionem: vbi Deo recõciliatus ſuit ſingulari à Deo præſeruatus, 21.10.6. quomodo impreſſionib. ſuperiorũ corporum indirectè mouetur, 21.9.28 expreſſo Dei verbo imperiũ accepit in animãtia omnia terrę, 19.1.9. dominatur creaturis, 21.9.16 quid cõmune habet cu aliis, & quid ꝓpriũ, 4.10.85

Hominis quantumuis ſocti non eſt in omnibus probata, 6. 13. 33. ſuperbia fræno indiget ſuperioris, 6 1. 10. & 14. proprium Deum cognoſcere, & religione eius vti. 12. 4. 1. perfectio & cognitio ante lapſum qualis, 2. 3. 16
Homines & poſt lapſum non fuerunt in vita ſolitaria primam, 1. 2. 6. immolati ſub ſpecie religionis, 13. 3. 3
Homines tricorporei & bicorporei, dicti, quia tres vel duas linguas noſcant 15. 4. 2
Homines ſyluas & deſerta habitantes, adhuc habuerunt quandam ſocietatem inter ſe, 19. 1. 8
Hominum maſculi fœminæ, vtriuſque ſexus, 1. 3. 12
Hominum ethnicorum cura etiam in prouidentia Dei, 12. 13. 20
Hominum varia iudicia, 16. 8 2
Honeſta ſecundum mores probantur, 7. 11 88
Honeſta ſunt quæ & iuſta, 9. 1. 1
Honeſtum non eſt quod eſt licitum, 9 1. 2
Honeſtum & honorabile non idem vbique habetur. 4 10. 7
Honeſtum ratione diuerſorum locorum, & alibi inhoneſtum, 7. 4 13
Honeſtum bona conſilia facit, 24. 8 8
Honor alit artes ingenuas, 18. 3 8
Honor vel contemtus gerentium poteſtatem refertur ad eos quorum nomine gerunt, 4. 10. 12
Honor principibus & pontificibus delatus potius ad Deum & religionem pertinet, vt inde extolli non debeant, 6. 12. 5 onus habet vere 4. 10 10. & præſerentia in perſonis eccleſiaſticis, quomodo conſideratur & ſtatuitur, 4 10. 19. cui maior debeatur eccleſiaſticis, 13, 14. 24. & 13. quomodo illo abutantur, & ex abuſu puniantur, ibid 15
Honor factus imaginibus refertur ad relata. 12. 13, 12. & 13
Honorem non deferentes magiſtratibus Romę caſtigati, 8. 4, 5. per eos alios honorare debet, 8 4. 3
Honore diſtinctus populus Romanus in ſuffragiis, 4. 1. 5 & dignitatibus, eod. 6
Honores communicandi popularibus à principe vt tuto regnet, 22. 8. 9
Honores non bene ex cenſu à Romanis delati fuerunt ciuibus, 4 1 8
Honores publicos prohibitum deferre Iudęis & hæreticis, 4 5. 13
Honores municipales accipere inuitus etiam cogendus. 4. 5 4
Honores mutant mores, ſed raro in meliores quare. 4 10 10
Honores in reipub pro pręmiis & aculeis ad meliora, 4 10 9
Honores gradatim dignioribus deferēdi, 4 12. 3
Honorum parium qui præſtantiores, 4. 6 9
Honorum ambitio mutat paucorum & aliarū rerum pub. ſtatum, 22. 1. 5
Honoraria præceptoribus & profeſſoribus quæ & quanta conſtitui debeant, 18 4. 1
Honorantur peſſimi quique turbata rep. 23. 1. 5
Honoribus quomodo cito ſatietur populus, 3. 2 4
Honorabile quid ſit iudicandum, ex more & opinione locorum, vbi de honore agetur, 4. 10. 12.
Honoratus præteritæ fortunę inferioris memor eſſe debet. ne ſuperbiat, 4 10. 10
Honoricus Gizerici Vandalorum regis filius, prælatus in regni ſucceſſione Gondabondo filio primigenito, 7. 10 19
Honoricus rex ex Chriſtiano poſtea factus hæreticus 8. 1. 3
Hopo Magus, 13 25. 21
Horæ varius magiſtratus, 4 5 16
Hortenſia eloquentiſſima cauſam fœminarum coram triumuiris egit, 7 11. 80
Hortus non fieri debet in vrbe ex ruina domus ſine magiſtratu, 4. 10. 3
Hoſpes quid differat ab habitatore, 4 4. 21
Hoſpites qui, ibid 20
Hoſpites militum non tenentur illis præſtare lignum, oleum, culcitam, balneum, 11. 3. 8. nec quicquam aliud pro eorum animalibus aut victu imo nec ſponte debent, ibidem. 9. & 12
Hoſpitalia noua ædificari prohibuit Phocas Imperator, 13. 17. 5. & loca alia pia ſocietatum probata, 13 2. 7. eorum priuilegia, eod.
Hoſpitium publicum confeſſi, inuiti etiam viatores tenentur recipere, 4 4. 21
Hoſpitij militaris ſignum debere, habet pœnā falſi, 11. 5. 7. ius & hoſpitalitatis teſſera, 4. 4 21
Hoſpitio vicinum onerare punitur, 11 5. 14
Hoſpitia quæ debeantur militibus, & à quibus vt qui immunes ſint, ibid. 7
Hoſpitia non debent clerici, 13 10. 1
Hoſpitiis excuſati non excuſantur, ſi plures domos habeant, in omnib⁹, 12. 5. 7. nec qui alios hoſpitio onerari curant, ib 14
Hoſpitum non recipiendorum priuilegium datum profeſſoribus, 18. 7 7
Hoſpitiorum immunitates pecunia dantes duces aut alij locis aut domibus capite puniuntur, 11. 7. 41
Hoſtes qui, 4. 4. 2. foris impediunt, ne oriatur bellum ciuile in populo, 23. 7. 1
Hoſtibus imminentibus quomodo proſpicere ſibi debeant reſpublica vel princeps, 21, 12. 1
Hoſti fides data ſeruanda, 11. 10. 9. & 10
Hoſtibus pecunias auferendi ſtratagemata, 3. 6. 12. & 13
Hoſtis impune domo celari nequit, 11. 16. 8. non eſt contemnendus, ſed ſemper à ſe obſeruare oportet, 11. 7 37. & in marg.
Hoſtibus quæ vendenda non ſint, 4. 7 8
Hoſtibus erepta a noſtris quando reſtituantur dominis prioribus, & quæ & quando fiunt capientium, 11. 13 9. & 12
Hoſtiam conſecratam furantur, ac tenent ſortilegæ & maledictiones execratas offerunt dæmoni, 13. 27. 14
Humanarum rerum inconſtantia. 12. 6. 7 26. 3. 9
Humiliatio præcedit glorificationem, ruinam ſuperbia, 13. 24. 16
Hycſi dicti Dynaſtes Ægypti quare, 6. 10. 14
Hypericum herba contra dæmones valere à quibuſdam dicitur, 13 31. 18
Hyperbolus dolo ex infimo genere ad potentiam erectus, tandem miſere perijt deiectus, 7 18. 1.
Hypocriſis & ſimulationis mala, 13. 12. 13. & ſeq.
Hypocriſis graue peccatum, 13. 1. 7

I

IAcobus nothus Cypri regis eius filiæ legitimæ regnum ademit vi, 7. 8 9
Iacobus Buſſularius monachus Ticinenſem populum circumducens ſibi eius parauit, ſed breuem tyrannidem, 7 18. 14
Iaelis mulieris fortitudo, 7. 11 41
Iani templum & figura, 12. 21 27
Iaſonis & Menelai de Pontificatu contentio ſtatū Hieroſolymæ reipubl. ſubuertit, 25. 3 4
Idolum Thamuz, 12. 18 24
Idolum hirci, 12. 18. 14. canis, 15. aſini, 16
Idolum, imago, ſimilitudo, in quo differunt, 12. 15 4
Idola & idololatria explicātur toto c. 18. l. 12. alia culta ab Iſraelit. 12. 18. 11
Idolorum oracula quomodo per impoſitionem reddita, 13. 13 14
Idololatriæ quare facile quod volebant perſuadebant, 13 12. 20. quare circa pluralitatem deorum facile errauerint, 12. 19. 9 zelo defenſionis religionis Dei necati, 13 6. 2
Idololatria quid, & quomodo ab idolis & idolis differat, 12. 18 3. initium à Nino, eod 4
Idololatria & in quibus ab idolatris debeant abſtinere, 12 5 14
Idololatriæ ortus & progreſſus, 12. 3. 1. & 2
Idomei inſignia, 6 16. 3
Ignis in augoratione ſeu imbronizatione Imperatoris antiquitus præferebatur, 6. 20. 5. idipſum & apud Perſas & quare, ibid. 11
Ignis ſignificationes & myſteria, ib 15. proprietates & natura, quæ principem imitari oporteat. ibid.
Ignis diuinitatis ſymbolum, ib. 11. & 12. perpetuo conſeruatus in templo Dei veri & inde etiam idolorum, ibid. 12. antiquum idolum Babyloniæ, 12. 18. 5.
Ignem adorarunt Perſæ Lituani & alij, 6 20. 13 igne quomodo luſtrarent filios idololatræ in Moloch & valle Ennon, 12. 18. 7
Ignis ſcripſiſſe legem diuinam Deum ſomniant Thalmiſtæ, 12. 5. 2.
Ignobilis Soſthenes propter egregia eius acta prælatus in electione regis Macedonum nobilibus, 7. 15. 4
Ignobilis quis, 4 2 8
Ignobilitas vitij reddit nobiles ex fortuna ignobiles, ibid. 6
Iedua animal habens os ad diuinandum 12. 20. 6 eiuſque animalis mirabilis forma & vita, ibid.
Iedanini diuinorum genus, ibid.
Iecho ficto cultus Baal vt idololatras necaret, 13. 8 4
Iehu occiſo rege *Ioram* domino factus rex *Iſrael*, 13 10. 7
Ieiunium verſionis legis in Græcum, 12. 3. 34
Ieiunio indicto vnius diei, pecunias quas quiſque impendiſſet vno die intulerunt Lacedæmonij impendere Samiis, 3. 6. 13. & princeps Lotharingus in tributum, ibi.
Iephthe dux *Iſrael* ſpurius, fuit, 7. 8. 1. filiam ſacrificauit prætextu voti implendi, 15. 5. 2
Ieroboam rex electus tamen idololatra 13 10 4. quomodo decem tribus ſubtraxit Salomonis filio, 12 9. 2
Ieſus nomen inuentum ſcriptum in cordibus quorundam martyrum, 16. 3. 1
Ieſu Chriſti amor in ſuum populum, 8 1. 37
Ieſus filius Syrac, quis auctor libri eccleſiaſtici, 22. 5 16
Iezabel vxor Achab impia, 13 10. 6
Ignauiæ cauſſa Hiarbas regno pulſus, 26. 4. 4
Ilia veſtalis compreſſa ab Amulio ſub titulo Martis, 13 19. 4
Ilias Homeri nihil aliud quam ſtultorum populorum & regum contionet æſtus, 6 3. 5
Illiberalitas quid, 22 12. 8
Illicita miniſteria prætextu militiū prohibitum exigi, 11. 5 11
Illiterati iudices eſſe de quibus poſſint, 4 6. 11
Illuſtres ſuperilluſtres, ſpectabiles &c quo gradu ſint, 4 10. 5
Illuſtres dicuntur cur profeſſores artium & ſcientiarum antiqui, 18 3. 10
Imago Dei in homine in dominandi poteſtate, 2. 11. 3. quomodo dicatur vel non mulier & homo, 7. 11 66. quomodo fiat Patris, Filij, & Spiritus ſancti, 12 13. 7 abſconſa luminoſo ſplendore ſe prodidit, ibid. 35 Reliquiarum Cotyon inſtar pannus in quo conſecratum corpus Domini, ibid. 36
Imago conſiderata generat ſimilia iis quæ repræſentat etiam in conceptionibus corporū filiorum, ibid. 4 plorans plumbo fuſo oculorum, 12. 17. 11. tauri aut leonis aut draconis, in capite geſta pro inſigni regum Ægypti, 6. 20 24
Imago principis depicta, 26. 2. 1
Imaginem Chriſti & Abrahami in larario habebat Alexander Seuerus, 12. 14 1
Imagine crucifixi abutuntur aliqui ſagittarij, & qui armis vacant, 13 29. 2
Imagini regis Perſarum menſa inſtructa ponebatur, 12. 18 21
Imagines artificiales motus imitantur, 12. 17. 11. ad mortem Thamus ex toto orbe congregatæ ad imaginem Solis ſubito lacrymantes, 12 13. 23. iuſſu Dei in templo factæ, ibid 17. Dei iuſſu in tēplo, 12. 15. 3 quomodo venerandæ, ex concilio Niceno. 12. 14. 12. quare ſacræ aut prophanæ dicantur, 12. 13. 6. incantatæ vel magicæ, 12 17. 9 maiorum in funere mortuorum ferebantur, niſi diuinitate donatorum, 12. 13 15 ex rebus ſimiles illis fluere, 12 17. 1. pro libris, 12 13. 1 concutiunt ciuium animos, ib. 2. cauſa ſeditionis & perſecutionis, 12. 14. 8. & 10. ſortilegæ pictæ, quomodo lędāt eos quorū nomine ſunt, 13. 28. 21. annorum, maritum

Deo

Deo per voto ad ſalutem oblatæ, 12.13.27. ipſas Chriſti, Pauli, Homeri, Pythagoræ, qui adorarunt, 12.18.23 euerſæ & reſtitutæ Antiochiæ, & apud Maſſilienſes, 12.14.13 ſanctorum olim tractæ ad aggrauationem ceſſationis diuinorū officiorum, quod hodie nō licet, 17.16.8 incantationū Lierami, 13.27.2
Imaginum contemplatio mouet animos ad ea quæ repræſentant naturaliter, 12.13.11 & ibi exempla honor & contumelia ſeu iniuria refertur ad relata, ibid. 15. eſt vſus & abuſus, ibid. 5 hoſtes Seuerus & Xeoechias, ibid. 9 abuſus præceſſit idololatriam, 12.18.2
Imaginatio voces ſe audire, quæ non ſunt, fingit, quare interdum ratione præcedentium auditorū, 15.6.1 vel ob metum, turbata imaginatione, eod nu 2
Impietas extremum vitium religionis, 12.2.8
Immortalitatis fides ad felicitatem vel infelicitatem credendam viam facit, 3.5.18
Immortalitatis nomen ex ſcelere voluit ſibi comparare Heroſtratus, 12.11.18
Immutabile dominium reipub. in quibus conſiſtat, 3 2.12
Immunitates ita aliis cōcedendæ, ne aliis onera ſuperimponantur, 3 9 21
Immunitas conceſſa à principe pro lege haberi debet, 7 20.32 in tumultu bellico ceſſabat Romæ, 3 7.27 à quibus, 5.4.9. tributorum ea multis cauſſis contingere poteſt, 3. 9 12 & 13
Immunitates eccleſiaſticæ à muris foſſis, &c. non potuerunt tolli per leges ciuiles, 3. 7 44
Impedimenta vocant *bagage*, ab exercitibus expulſa. 11 9 11
Imperare ærumnoſum, 6.3.16
Imperare quidam neceſſario debēt alij obtemperare in ſocietate humana, 1.1.18
Imperarunt in Scythia mulieres Amazones, & aliæ apud Sauromatas, 7.11.47. in India apud Pandas, ibid.
Imperator vicarius & delegatus Dei, vide 6 5. nu 3.4 5. quis dicatur & nunc & olim, 6. 9.1. coronatur a Summo Pontif. 6.13.31 an rex an habeat dominium bonorum ſingulorum ſubditorum, ibid 35 inungitur, conſecratur, & coronatur, 6 20 41 ſalutabatur & Auguſtus, cui eligebatur, ibid 5 Romanorum an ſit ſupra omnes reges, 6 13.15. Romanorum an ſubijciatur ſumm. Pontifici in tēporalibus, 26. 5. 8. an a ſede Apoſtolica ex amoi cauſſa deponi poſſit, 26.5 9. & ibi de diuerſo tempore ex conceſſione imperij à populo, 6.9 3
Imperatoris nomen conceſſit poſt ſtrennè geſta & quando, ibid. Orientis & Occidentis iuramentum quod præſtat ſummo Pontifici in coronatione pro religione, 8.2 13. creandi antiqui ritus & ſymbola, 6 20 5. honor auctus & poteſtas ſub Iulio Cæſare, 6.9.5
Imperatoris VVenceslai depoſitio diſputata, 26. 5 19
Imperatori quæ timenda & conſideranda, 26 3. 5 quomodo regimen eccleſiæ Romanæ cōceſſum dicatur, 6.15 28
Imperatores Romani an recte ſeu vere dicantur domini mundi, 6 13.14
Imperatores quidam alij reges quam Romanorum ſe nominarunt, 6 9 8. conſecrati Romæ, qui filios ſucceſſores reliquiſſent, 7 4 18. cur potius ſubijciantur poteſtati Papæ quam alij reges, 26.5.7. electi qui ante vel poſt electionem ab imperio, ad vitam monachalē, vel priuatam tranſierunt, 26. 2. 6. deiecti à ſummis Pontificibus, 26 4 11. ſubſunt ſummo pontifici & quare, 26 3.28
Imperatorum nomen nouum poſt regium, 6. 8 3
Imperatoria hodierna inſignia dum ſolemniter procedit, 6,2 41
Imperium ciuitas dicatur quomodo, 1.3 18. imperium qui ſumpta excuſatione à ſenectutis ætate vel morbo, recuſarunt Romanum, 26. 2. 4. naturale generantium in filios, 19 1 Romanum quando diuiſum & debilitatum, 25.1.7. Occidentale ſub Carolo Magno diuiſum, 25.1.13 Romanorum recuſauit Tacitus Senator, 26 1 4. Romanum depoſuerunt Diocletianus & Maximianus, & quare, ibid. 5. vnius diei tātum magiſtratibus Athenienſibus, 4 5 33 in homines hominis habet auctoritatem ſuperiorem diuinam, 7 11.24. legis ſalus ciuitatis, 7 20.2. mulieris politicum & alterius generis diſtinguendum, 7 11.64. Aſiæ in domo Chofrne per 300 annos, 7 4 62. dotis nomine datum 7.16 1. diuiſum a Conſtantino Magno inter liberos, 7.12.2. nō propriè magiſtratuum ſecundum Ariſtotelem, 4 5 3. Turcomanorum poſt primam acquiſitionem deuolutum per gentes in ſucceſſores, 7 4.7. Occidentale an tranſtulerit Conſtantinus Magnus in ſummum Pontificem, & ille in Germanos, 6 13 29 non dedit natura mulieri, 7 11.4 de ſubiecto in exercitibus vitæ, 6.1 9
Imperij tranſlatio in Germanos quæ ſit, 6.13. 19. Orientalis & Occidentalis Romani variæ tranſlationes, ibid. 30. tranſlatio in Germanos per Gregorium V ſum. Pontificem, an Francis & Gallis præiudicet, vt ei ſubijciantur, ibid 25. mutatio prætextu melioris conijcit in peiora, 7 19 4. Romani principatus vt promotionem accepit, 6 9 7 Romani diuiſio ibi 8 nominis acceptiones, ibid 2
Imperio vacante Papa ſupplet defectum Imperatoris, 7.1.8
Imperia priuati tanquam inhabiles, 26.4.8
Imperia mulierum perinde ac virorum ſtultitiæ & malo regimini obnoxia, 7 11.95. a populo data in democratia ad tempus, 6 9 3
Imperatorum in negotiis reipublicæ, perniciosa conſilia, 10 6 2
Impoſtores futuros præmonuit Chriſtus & cauendos, 13.25 23
Impoſturæ oraculorum loquentium a ſacrificulis caua imaginū ſubeuntibus clam, 15 6.3
Impreſſoriæ artis origo, 16 3 22
Impreſſio librorum vetita ſine permiſſione, 12. 7.18
Impudentes Romæ caſtigati, 8 4.5
Impudicitiæ iudicandæ proprij et exti Athenis iudices, 4 5 33
Initiati religioni, qui, 12.8 13
Ina rex Saxonum, 3.4.16
Incantamenta doloribus adhibuiſſe, capitale fuit in caſtris Conſtantij Cæſaris, 13 8.6
Incantamentorum Sugo, 13.26.1
Incantati annuli Exceſſus ei non profuerunt ad mortem vitandam, ibid.
Incātationes quæ ſint licitæ, 13.32.7. & eius circumſtantiæ, ibid. debebant noſſe iudices Iudæorum, vt Magos delerent & punirent, 4 5.28
Incauta remedia & aduerſus incātationes dantes, permiſſi aliquando poſtea puniti iure ciuili, 13 30.8
Incendium rea pro pœna ſenatus poteſt, 11.24. 6 & 9
Incendium de cœlo cadens præſagiuit amiſſionem libertatis Græciæ ſub Philippo, 21.6.9
Incendiarij pro guerra priuata proſcripti 6. anno imperiali, 11 14 6. eos recipientis pœna, eod 7 alia pœna incendiariorum, eod. nu 9
Incola quis dicatur & quomodo differat ab hoſpite & aduena & iure, 4.4.32
Incolæ quidam ſponte ſuas prouincias relinquerunt. 21.11.4
Inconſtantia rerum humanarum, 26 3.9. debet clementiam in hoſtes ſuggerere principibus, 21 12.8
Incubi & ſuccubi dæmones quomodo expellantur, 13.32.10
Inculta vendūtur tempore neceſſitatis, reipublicæ etiam priuatorum & templorum, 3 6.9
Indictionum tributa à quibus ſoluantur tātum, 3 4.10
Indoles pueritiæ non ſufficit ad iudicandum de reliqua iuuentis ætate, 15 1.21
Indorum rex inter pectendum iura reddebat, 1.6.7
Induciæ vnde dictæ, 11.11.1.& 2
Induciarum leges ſeruandæ, 11.10.10. tempore non eſt poſtliminium, 7.15.4
Indulgentiarum falſarum delatores, & abutentes miraculis, 1.3.16
Infames non ſunt omnes iure pontificio, qui tales reputantur iure ciuili, 7 11.88
Infans ſemeſtris matrem alloquutus, vt à patria capienda fugeret, 21 4.3 rea in cuius prælio circumlatus victoriæ cauſſa, 26.5.4
Infantes proprios necantium graue delictum, 14. 3 9. infantes ſuccedunt principibus parentibus ex lege Francorum, 26.5.5. expoſiti loco expaues, 9.1.23. quare permittat Deus ſortilegiis maleficiari, 13.38.11
Infantium exponendorum lex Romuli reprobata, 14.1.9. educatio iuris naturæ eſt & facilis, 14.3 10 ſceleratorum Iudæorum, à Pharaone cauſſa 22.3.39
Infantibus expoſitis quæ cura adhibenda publica, 14.3 8 cur cum diſcretione eligendæ nutrices, 14 4.1. edendis & educandis ſeu ſeruandis quæ cura in republica eſſe debeat, 14 3 1. natis tributum impoſitum, 3.3.13
Infantulus in cuius iram Dei in populum effatus poſtea conticuit, 15 6.12.
Infumibulare tributum Iſaaci Conneni, 3.4.13. & num. 17
Iugatio quod genus tributi Romæ, 3.4.17
Iugurtha omnibus vt regnum Numidarum ſolus haberet filios naturales & legitimos patris ſuſtulit, 7 2.6
Ingenia ad quæ apta ſint, diu exploranda, 15. 1.18
Inhabilitatis prætextu imperio deiecti & priuati, 26 4.1.& ſeq.
Inimicitiarum ſeminatione, qui pepererunt ſibi principatum, 22 2 2
Initiandi ſacris mithræ ſolemnia, 12 18 7
Iniuria atrocior ſit dignitate iniuriati, 26.20. quid ab iniuſto differat, 10.4 8 ſtatuis facta, quare vindicetur, 12 13.32.
Iniuriæ noſtræ & ſociorum bello vindicandæ, 11 8 7
Iniuriæ vleiſcendæ illatæ cauſſa, principes obtruncati, 22.8 2
Iniuriarum oblinio lege apud Ethnicos lata inducta, 23 9.16 à populo factarum non recordandum, 22.2.16. ſunt homines diu memores, 11.2.4
Inimicoſus epiſcopus Turonēſis reſtitit Clotario pro bonis eccleſiæ tributo non onerādis, 3.7.13
Iniuſtitia cauſſa tranſlationis principatuum, 6. 2.2. mala, 10 2.6. crudelis cauſſa obtruncatorum regum, 22.7.8 & 9
Iniuſtitiæ & exceſſus tollunt formam rerum publicarum, 22.1.10
Innouatio rerum niſi ex magna neceſſitate & vtilitate facienda non eſt in republica, 23. 9.9
Inopia deiectos & viles facit, 8 4.12
Inquiſitor hæreticæ prauitatis non poteſt ſe immiſcere de cognitione ſortilegiorum, niſi ea ſapiant manifeſtam hæreſim, 13.30.2
Inquiſitio Hiſpanica hæreticæ prauitatis rigida, cauſa tumultus Belgici, 12.4.9
Inquilinorum tributum, 4.4.24
Inſcripti flores quare naſcantur, 10 3 14
Inſignia dignitatis donata ſummo Pontifici & clericis eius a Conſtantino Magno, 25.1.11
Inſigne regum ſceptrum quid indicet, 6.5 3. vtri principis Pellicanus, 8.1.19. ducale Moſcouitici ducis, 6.20.24
Inſignia Imperatoris Romani, malum ſi ſphærula cruce inſignita, quid ſignificet, 6.13.14
Inſigniorum quarundam ciuitatum cauſæ, per tot c.17. lib 6
Inſignia regia Scotorum, 6.16.14. præcipua Imperatorum iuſtitia & æquitas, 7 16.7. principum & aliorum quare inuenta, 6 16.1. & tot. c.16 de inſignibus, regum clamys & corona, affinia inſignibus ſacerdotum ſeu dignitatis eccleſiaſticæ, 7.2.22. quorundam populorum, 6 17.4
Inſignia & ſigna quatenus differant, 6.6.1. Germanorum etiam ex matribus, 7.1.90
Inſignia ferre qui inceperunt, 6.16.2

Inſignia crucis albæ in campo rubeo, Siciliæ ab Arcadio quare data, 12.16.6. ſacerdotum augurium, 13.13.30
Inſolentiæ ob felicitatem obiicienda, quæ remedia, 22.6 7
Inſolentia ex rebus ſecundis, ibid 6
Inſolitum dicitur quoque miracula, 4.23 45
Inſtitutio puerorum quæ & qualis à moderatoribus reipublicæ deſiderata, 15.1.3. prima principis, 6 5. 5. perſonarum cur in reipublicæ adminiſtratione curanda, 1.1.26 filiorum futurorum Imperatorum cura fuit bonis patribus & matribus, 10 6.6. principum ſecundum ætatem eorum curanda, 10.3 6
Inſtrumēta ſigno crucis ſubſcripta à teſtibus fidem habebant, 12.16.7
Interpretum 70. ſacrorum librorum conuenientia in conuerſione, 12.5.33 & 34
Intelligentiæ ſacrarum ſcripturarum vnde & quomodo habenda, 12.8.8. & 9 & ſeqq.
Intentio agentis indicat actum ex parte eius, 7 20.22
Interdictorum eccleſiaſticorū ob vnum regem pericula in ſide nec temere inferenda, 13.14 19
Interpretes ſacræ ſcripturæ dicti etiam Prophetæ, 13.13.2
Interregnum ob factiones poſt mortem Romuli & aliorum regum, 7.15.2
Interregnum poſt mortem Romuli in Senatus poteſtate, 7. 3.6. eius damna & pericula in republica, 7 4 20
Interrex à quo & quando creandus, 24 5 4
Inſtrumenta in vis publica cuius ſunt, 9.1.22. quare ſint verba, 13 3 5
Inuenti extranei quo tempore bellum indictū eſt, capti ſunt ſerui & iure poſtliminij gaudent, 11 15 3
Inueſtituræ epiſcoporum ex concilio Lateranenſi conceſſæ regi Francorum, 26 5 9
Inuidia inter ciues quomodo corrumpat rempublicam, 12 8 11
Iouiti ordinandi ſunt ad beneficia & ad magiſtratus qui ſunt idonei, 4.5 4
Inutili regi coadiutor datus, 26 4.9
Inutilem regno & inhabilem poſſe priuari iure regni, probatur aliquot rationibus, 26 5 1
In contrariam partem rationes, ibid 2
Ioab ſalutando occidit Abner & Amaſam, 13. 8. 3
Ioas templi theſaurum pro ſoluendo tributo reipub accepit, 3 1.17 & 35
Ioas rex quod duas religiones foueret, punitus, 13 .2 24 ſacerdotibus ademit fructus, donec templum reficeretur, 13.1.34
Ioas rex Iſrael necatus à ſeruis ſuis, quod theſaurum à templo accepiſſet & dediſſet pro tributo Hazaeli, 3 7 9
Ioas ex bono malus rex, 8.1 11
Ioanna puella defenſa à calumniis Anglorum per Gerſonem, 7 11 83
Ioannæ puellæ miſſa in liberanda Gallia ſtrenuitas ex diuina potentia. 7.11.65
Ioannes de Sciatia maledictus à ſancto Franciſco ob ſtudium inſtitutum in ordine literarum, 17.12.5
Ioannes rex Galliæ captus in prœlio ab Anglis 24. 5. 1.
S Ioannes Propheta, 13.33 13
Ioan. Varoda ſuſtulit & fudit agreſtium Germanorum manum, 4.3.11
Ioannes Ægyptius monachus propheta, 13. 33.13
Ioannes Angliæ rex, 3 4.16
Ioannes Hircanus ſacrilegium texit prætextu ædificandi xenodochij, 13.5 3
Ioannes Vincentinus monachus religionis prętextu princeps Bononienſis, 13.11.22
Ioannes Cantacuſenus tutor Calo Ioannis Paleologi Imperatoris ſibi imperium vſurpare conatus, 7 18.10
Ioannes Baſiladis Moſcouiæ princeps crudeliſſimus tyrannorum, 6.15.8
Ioannis Euangelium & Apocalypſim qui non eſſe eius dixerunt, 13.7.70
Diui Iohannis qui reiecerint Euangelium & Apocalypſim, 12.7 9
Ionæ hiſtoria reſurrectionis Chriſti ſignum, 12. 16. 1
Ionatas qui targum fecit, quis 22.5 31
Iones omnes reges olim dicti, 6.10.17
Iones qui dicti, 6.1.22
Iordanem fluuium adire dicuntur in conuentib ſortiariæ cum Sibylla, 13.28.2.
Ioſaphat regis Iudæ laudata iudicum diſtributio per ſingula loca, 2 6 10
Ioſephi patriarchæ prouidentia ditauit grarium Pharaonis, 3 6 45
Iōrdma pellunt dæmones, 13 31.10
Ira Dei flectitur per pœnitentiam, 21.4. 4. quib. remediis præuenitur, 21.4.6
Irminſul idolum Saxonum in caſtro Eresburg. 12.19.11
Irreuerens duci ſuo miles punitur, 11.7.6
Iſdigerdis regis Perſarum celebre factum, 26.5. 6. eius nobile factum in pupillum ſuum, 11. 11.2
Iſidis ſacra Romæ detecta ſenatuſconſulto, 3. 31.24 templum quare à Tiberio ſubuerſum, 13.1 85
Iſthmus in Peleponneſo ſanguinem fudit, 13. 25.8
Iſthmum fodere diuinitus Cnidij prohibiti, 2. 9 20
Iſraëliticus populus quomodo diuiſus eſt per familias, domos, turmas, &c. 3.5 5
Italiæ regni initium & finis, 20.1.26
Italicarum prouinciarum mores pauci referuntur & eorum incolarum, 4.4.5
Itinera quæ cura indigeant, 2 9 15
Itineris portorium exigens tenetur iter ſaluum reddere vel damnum reſarcire, 9 1 30
Iuda quare præpoſitus fratribus antiquioribus in regno à patre Iacobo, 7.5.14
Iudaici regni tetrarchia & diuiſio cauſa maiorum, 15 1 21
Iudæ regnum quare maſculis tantum deferebatur, 7 11.96
Iudæi num ad fidem cogendi, 12 4 11 & qui coacti poſtea redierint ad vomitum. eod 12.
Iudæi à fide in Iudaiſmum relapſi ſeruituti mancipati in Hiſpania, 12.4.12. iuſſi vno die necari ab Aſſuero, 16.2.5. à Gentilibus, ob religionem olim male habiti, 13 7.1 ſæuientes in Alexandria contra Chriſtianos, 13 8 9 poſt Chriſti paſſionem corruperunt volumina Hebræa legis, in quibuſdam, 12 5.18 & 30 procurarunt à templis Chriſtianorum eijci imagines, 12. 14. 3. & 5. corruperunt ſacras ſcripturas & quare, 12 5 36
Iudæorum collegio legari prohibitum 8.13. 3. 14.
Iudæorum & Samaritanorum controuerſia agitata coram Ptolomeo, cum periculo capitis aduocatorum adhibitorum, 12 4 6
Iudæus iuſſit Alexandrinos pendere cenſum Drugenarum Romanis quem præbebant ante templo, 3.5 10
Iudæis non prohibitum deferre honorem & officia in republica, 4 1.23
Iudæis quomodo & ex quibus fieret magiſtratuum electio, 4.5.28
Iudæos qui voluerint excuſare, ſed perperam, de crucifixione domini, 13 33 8
Iudam imitantur qui Deo largiri prętextu pauperum ſibi non dari murmurant debere, 13. 17. 1
Iudex ſecularis regulariter non ſe immiſcet de rebus eccleſiaſticis & quando alij ei fiat, 13. 1 17
Iudex vtramque partem ante iudicium audire debet, 4 5 48
Iudex maleficorum & maleficarum quis ſit, 13. 30.1
Iudicis boni qualitates ſecundum Iudæos, 4.5 29 & ſecundum Platonem num 30.
Iudices proprij impudicitiæ Athenis necati, 4. 5.33 item pupillorū violatæ religionis, eod. vide & num 41
Iudicem qui cauſæ cognitionem ſemel habet abſentem expectare, tolerabilius eſt, quam iudici nouo rem ruſus iudicandum committere, 4 1.36
Iudices omnes non ſunt magiſtratus, 4 5.5. ſcholaſticorum qui, 18.7.9 iudices quare legum periti eſſe debeant, 24.6 3. quibus modis differunt à magiſtratibus, 4.5.6. iudices delegati qui, 4.5 9 iudices & rei magiſtratus quomodo & quando deponi poſſunt, 4 6.6.
Iudices perpetui imperabant Carthagine 6 6.5 iudices cur dicti principes, 6 1 iudices dare qui poterant Romæ 4 5 7 iudices debent habere de ſpiritu ſui principis 5 3 16 iudices illiterati de quibus fieri poſſunt & quando non, 4.6.11. iudices quomodo ubi debent exercere in iudicio maleficarum ſeu ſortiariorū, 13. 30 4 iudices dati quomodo differebant, ab arbitris data, 4.5 9. iudices cur ſingulis locis definiti, 2.6.10
Iudices dicti Iſrael quam formam reipub gerent, 5.2.16
Iudicum electio ex quibus & quomodo facta apud Iudæos, 4 5 8
Iudicum ordo non diſtinguitur in Gallia, vt Romæ quia ad illi & plebeij & nobiles & omnes admittantur per principem, 4.1 14. iudicum diſtinctio & qualitas Romæ, 4. .8 priuatarum & publicarum rerum eod iudicum Iudæorum quę debebat eſſe qualitas & ſcientia. 4.5.28
Iudicibus Iudęorum iuriſdictiones & cauſæ diſtinctæ, 4.5.29
Iudicabat Samuel populum circumiens annatim prouincias, 2 6 3
Iudicabat Moyſes certo tempore populum, 2. 6 36
Iudicabant reges per ſe, & per alios, 6.6 7
Iudicant in Gallia mulieres ratione iuriſdictionis, 7 11.87
Iudicare nemo in cauſa propria debet & quare, 4 1.49
* Iudicare regum officium, 4.6.17
* Iudicatur male rex remedia ordinaria extranid. 4.6 24
Iudicium de moribus coniugum cenſorium & poſtea ſublatum quare, 4 1 8
Iudiciū non dicitur liberum quod armatis præſentibus carorum vi fit, 16. 21
Iudicium pro Xerxe contra Artabazanem quā rationem habuit, 7 9.13
Iudicium Darij quo præpoſuit filium ante imperium adeptum genitum filio poſt dignitatem genito, 7.9.14
Iudicium ordinarium ſub Moyſe, 2.6 6
Iudicium populi vitioſum & mobile quare & non ſequendum, exemplisque probatum, 5. 3 27
Iudicium quomodò à conſilio differt, 24 8 6
Iudicia varia hominum de vita & cadem re, 16 8.2
Iudicia illuſoria eſſe non debent, 25 3 6
Iudicia ſuorum iudicū rata habere debet princeps & quare, 24.8.5
Iudicij poſtremi annuntiari à pſeudopheriſſa tumultus commotus, 13 13 15
Iudicia ciuilia & criminalia diſtincta apud Iudæos, 4 5 29
Iudicia publica & à quibus fierent, 4.5 12
Iudicia cum auctoritate exſequenda non eludenda, 2.6 20
Iudicia & quæ ad illa pertinent, vbi tractentur in Talmud, 12.5 24
Iudicia animarum ſeu criminalia, quādo deſierunt iudicare Iudæi, 4.5 29
Iudicia quando penes Senatum aut equites fuerunt, 4.5.14
Iudiciorum locus debet eſſe tutus & iudicibus & litigantibus, 2.6 12
Iudiciorum emendatio iudicium per regem in Thuriſca regione, 6 6 7
Iudiciorum loca quare olim inaugurata, 2. 6 11.
Iudiciarij dies qui conſtituti ab Antonio, 2. 6 7.
Iudicia quinquaginta & centum annorum, 12. 11. 2.
Iudicio vltimo ſeparabuntur boni à malis, 1. 3.10.

Iulianus

Iulianus apoſtata à fide vt ſuam impoſturam celaret ingreſſus monaſterium, 13.11.16
Iulianus imperator iuſſit ſcholas artium Chriſtianis claudere, 17.12.3
Iuliani apoſtatæ præſagium, 11 33 23
Iulianus ex Chriſtiano apoſtata à fide ea magia, 13.32 13
Iulius Cæſar quomodo viam ſibi fecit ad tyrannidem. 4 3.6
Iulij 2. expoſitio in prædam dominorū eorum, qui ad conſilium Piſanum legatos miſiſſent, 13 7.6
Iulij Cæſaris ſuperbia & vanitas, 6.11 8
Iulij Cæſaris modus conciliandi ſibi milites, 25 9
Iuno quid ſignificet. 12 19.2
Iupiter, Saturnus & ſimiles quid ſignificent & mendacium eorum qui dicunt fuiſſe homines, 12.19 2 & ſeq.
Iupiter, à Perſis cœlum dicitur, 12 21 9
Iura regum, 7 19 16
Iura ciuilia non eadem omnibus vt nec menſuræ, 10 4 9
Iura ſocietatis humanæ quomodo ſint ſubordinata. 18 1.5. ciuilia qui ſenes didicerint vt neceſſaria reipublicæ, 17.1 2
Iuramentum quod præſtatur ab imperatore coronato à Sūmo Pontif. 8 2 13. militum in caſtris præſtitum, 11.9 9 ſolemne quale in fœderibus, 11.11.5. fiebat inuiolabile Syracuſis cereris ignitis, 6.1 15
Iuramento mulieris dicentis ſe ea aliquo conceptiſſe quando credatur vel non 14.3 4
Iuramento fallendos homines docebat impie Lyſander,
Iuridici conuentus olim non frequentes & loca paucæ, 2 6 2 & in Gallia quando, eod. nu. 3.
Iuris domini in Gallia ex conceſſione principis habent va. ancia, 9 1.16
Iuriſconſulti in conſilio imperatorum, 2 4 2
Iuriſconſulti noſtri temporis cur non habeant auctoritatem iuriſconſultorum antiquorum, 18.5 4
Iuriſdictio omnis pendet à principe, 26 7 9. vel directo vel per obliquum, 9 1 33
Iuriſdictio temporalis non debet vſurpari ab eccleſiaſticis in realibus & temporalibus in Gallia, 13.1.29. mercatorum conſeruanda, 4.7 13
Iuriſdictionis Eccleſiaſticæ poteſtas duplex in foro exteriori & in foro conſcientiæ, 7 2.8
Iuriſdictionem dat conſuetudo, 7. 8 88. iuriſdictionem eccleſiaſticam vſurpantes, excommunicantur in bulla cœnæ Domini, 13 1.29
Iuriſdictiones rex in ſuo regno poteſt augere, minuere, quid vendere, 9.1.35 imo & tollere eod. 36
Iuriſdictiones & poteſtates pendent omnes à principe vel ab his qui habent ariſtocratiam aut democratiam, 4.5 24
Iuriſiurandi religio indicum adiutorium & partium in exordio litium, 2.6 16
Iuriſperiti neceſſarij ſunt in ciuitate omni vt recte habitari poſſit, 1 11.4
Iuriſprudentiæ præcepta & quod munus ſit regum eam docere, 17.11 1
Iuriſprudentia quid, 19 4.1 & 4
Ius quod nondum competit non tranſmittitur, 7 10 25
Ius canonicum ſeruandum ab imperatoribus & præferri legibus ciuilibus, in aliquibus, 11 10. 4.
Ius poſitiuum in poteſtate principis eſt, 7. 20 14 & 15.
Ius mortitinij, 13 16.3
Ius ciuile quare. 10 5 7
Ius gentium à prudentia indita homini, 1 1.14
Ius naturale quare commune omnibus rebus publicis, 1 1 11
Ius naturale & principes tenet, 7 10 8
Ius dictum in Bahlicis, 1.6 9 poſtea prohibitum, eod.
Ius naturale, legitimum ciuile vt differunt, 10. 4.9
Ius rerumpub. robur quare, 10. 5.2. quare potius legibus poſitiuis quam naturali cuique deferatur, eod.
Ius Pontificium Iudæorum, ſcriptū in Talmud, non ſcriptum in Cabala 12.5.20
Ius ars æqui & boni, 10.4.1
Ius ciuile quale & vnde dicatur, 1.1 15
Ius naturale ſortius ciuili, 9.1 4.
Ius repræſentationis quib. rationib. in nepote ſubnixionem, 7 10 14
Ius ciuile quomodo prohibeatur legi Pariſiis & locis vicinis, 18.6.7.
Iuris naturę & gentium diſtinctio & connexio, 1.3.11
Iuris canonici & ciuilis coniunctio, 18.6.8
Iuris vtriuſque ſtudia maximè neceſſaria in republ. 17 10.1. introducta inter Ethnicos, Iudæos & Chriſtianos, eo. & ſeq.
Iuris naturalis procreatio & cura filiorum, 14. 3 1.
Iuris pontificij corpus, quot libros, & quales cōtinet & quare dicatur corpus, 15 10.3
Iuſtificatio eſt iniuſti emendatio, 10.4.9
Iuſtinianus conſilio in legib condendis vtebatur variis. 7.11.19
Iuſtiniani Cæſaris plures tituli, 6 11 14
Iuſti & iniuſti ſpecies, 10 4.9. & 10
Iuſtitia tractatur lib 10 per tot ca. 2 reſpublicas conſeruat, vt anima corpus, 10.2.1. auget, iniuſtitia contra deſtruit, eod. num 2. & 3 quid quotuplex explicatur, 10 2. 11 generalis, eo. particularis, 10 2 12. commutatiua & diſtributiua, eod. 13 & 14 anima reipubl. 5. 5. 16. eius præcepta, eo. finis belli & vnio, 1.16 12.
Iuſtitia potius quam fraudibus voluit Romanus populus hoſtes vincere, 24.8.9
Iuſtitiæ magiſtri apud Perſas quos acciperent erudiendos, 18 4 5
Iuſtitiæ finis boni, 10.2.5
Iuſtitiæ vis in republica, 1 9 præcepta. 10.2 6. imago Chryſippi. 10 2.9
Iuſtitiæ reddendæ cauſa conſtituti reges, 6 4. &
Iuſtitiam reddere ſubditis nolens, nō eſt dignus imperio vel principatu, 6 6 15. & ibi exempla.
Iuſtitia quando tempore belli indicebatur, 11. 1 12
Iuſtum bellum ex quibus dicatur, 11 16. iuſtum quid, 10.4 2 & nu. 8 & 9
Iuſtum aliud per ſe, aliud per comparationem, 10.4.10
Iuſtum per ſe & per accidens quid. 10 4 11
Iuuentus emendari & corrumpi poteſt, 13. 1. 18.
Iuuentutis princeps Nolæ, 23.9.7
Iuuentutis eruditio neceſſaria in republica, 15 1 1
Iuuenes quandoque cum ſenibus quare admittendi ad conſilium reipublicæ, 24 6 2

L

LAban Magus, 13 27.2
Labani imagines Magicæ, 12 17.9
Lacedęmone quare excluſi peregrini, 4.4.16
Lacedæmones non habuerunt theſauros in republica & quare, 3.9 1
Lacedæmoniorum mores, 4 4 8
Lacedæmoniorum regni initium, 10.1.14
Lacedæmoniorum ſcholæ & modus erudiendi publice liberos, 18 1.6
Lacedæmoniorum regnum diuturnius quod non eſſet illis cura ad ampliandi, 7 17.32
Lacedæmoniorum leges cur lentatæ, 7 20.11
Lacertę maleficiu ad impediēdā ſecturā, 13.29.6
Lacrymatur ſtatua Apollinis, 12.13.21
Laconum pædagogus optimus puerorum, 15.1 21
Lactis nutricis vis quanta in nutriendis pueris, 14 4.1
Lactis in vaccis contra maleficia conſeruatio, 13 1 6 & 8
Lælij Æmilij Pauli virtus in emendanda ſuperſtitione, 13 1.24
Lætari feſtiuis diebus permiſſum, 13.10.4
Langobardici regni initium & finis, 2 1.22
Langobardici regni origo, 19.1.18 in aliā formam mutatum, 21.2 16
Laici tenentur ſuis expenſis defendere rempublicam & eccleſiam & bona eius & clericos, 3.7 47
Laici non habent poteſtatem in perſonas eccleſiaſticas vel in bona eccleſiæ, 3.7.4
Laici prædicare non debent verbum Dei, quare, 13.1.15
Lamiæ, vide Sortiariæ
Lampades accendebātur in feſtis imperatorum & dum honoratius reges excipiebantur, 6. 20.14. & 11. & 14.
Lamyrus quis dicatur, 6.14 3
Langobardi vnde primam trahant originem, 7. 11. 38
Langobardorum regum aſſignatio facta patrimonij, 3.2.4
Langobardorum reges comitiis creati, excepto caſu, 7 5.12
Laodices parricida quinqua libertatum vt regnaret tandem à Sexto necata, 7.17 23
Lapides, interdum more ethnicorum dæmonum ludificationibus venerabantur Chriſtiani, & prohibitio, 12.21.5
Lapis vnctus in Dei honorem, 12.15 6
Lapides teſtimonij cauſa erecti, in ſacra pagina, 12 35 6
Lapidicinis tributum impoſitum, 3.4.4
Larthes Italiæ reges cur dicti, 6 10 6
Larthes principes qui, 6.8.7
Laruæ in Eccleſia fieri non debent, 13 20 5
Lateres theſauri Romani in ærario 3 3 8
Latini ſermonis propagandi vbique quanta fuerit Romanis cura & diligentia, 15 3.5
Latreuo quid & latreia, 12.18. 3
Latrones dicti qui arma ferebant olim & inuadebant proximas regiones, 6.8.5
Latrones non habent immunitatem eccleſiæ, 13.25.6
Latruncularios, 2.9.14
Laurentius medicus mercaturam exercent, 5. 6.47
Lechus tyrannus Palmorum quare, 7.5.15
Legati hoſtium ſunt inuiolabiles, 11.10 14 & ibi in margine Legati interregentium inuiolabiles & quare, 21.12. 8
* Legati hoſtium non admittendi in vrbem noſtram, 11.16.3
* Legati reip. qui ſunt, 11.16.4
* Legati ſancti & inuiolabiles, 1.16 4
* Legati excedentes modum legationis exequendæ puniti, 11.16 6
* Legati prudētia multum promouet negotiū legationis, 11. 16. 7 imprudentia vero temneratur. 11 16.8. dæmon in forma viſibili imitatus mortuum legatum vt diſcordias excitaret inter duces, reges. 16 8
* Legati temerarij & inutij quomodo à principibus ſint comprimi, 11.16.9
* Legatis hoſtiū & amicorū quatenus fidēdum & ab illis cauendum 11.16. 1. Ammonitarum bellum ob violatos ab eis legatos, 11 16.1
* Legatis externis non ſunt oſtendendi theſauri, 11.16.2
* Legatos violantium pœnæ, 11.16.5
Legationis apud magnates, exſequendi modus & ordo, 17.4.13
Legatorum in Moſcouiam proficiſcentium priuilegia,
* Legatorum libertas loquens & qualis illis prudentia ſeruanda 11.16 2
Legere & ſcribere in omni profeſſione vitæ conducit, 15.2.6
Legiones militares ex Romanis tantum Romę, 7 3.9. à quibus inſtitutæ, & ius earum & ex quibus, 11 3.10
Legiſlatoris error in lege ferenda peius quam hominem necare, 10.5.18
Legitimatio per reſcriptum fit à principe, qui ſuperiorem non habet 9. 1. 43. & in quibus & à quo principe eod.8.
Lemniſa coronatum, 6.20. 34
Leo Iſauricus Iconomachus imperator, 9 5 13
Leo 4. Iconomachus Imperator, 11 14.9
Leo cui ſpinam detraxit cum benedictione Hieronymus, 13 32.2
Leonibus redditæ deſertæ ciuitates, 21.11.2

Leo

Leo 3 Copronymus imaginum eccleſiæ hoſtis, 12 14.4

Leodicenſis epiſcopatus lex de mortuo redimendo per equum, aut bouem &c. & poſtea ſublata, 1 3 4

Leotychides nepos male poſtpoſitus Ageſilao in regnum Spartanorum, 7 10.16

Libuſſa regina Boemiæ ſocte eqoi delegit ſibi maritum in regem. 7.14.6

Leſcus rex dolo factus diſcerptus 7.18.13

Leſcon 3 rex Polonorum ex vili factos retinuit memoriam prioris fortunæ humilis perpetuò, 4.10 10

Leucon pecuniam immutauit cum ſuo commodo 3 6.2 3.& nullius detrimento.eius ſtratagema in dilatione pœnæ proditorum, 22.10 4

Leuiticus liber quare, 11.1.8

Lex Papyria de ſacro priuatim non faciendo, 2.2 8

Lex veſtiaria,id eſt veſtibus modum imponens 4.11 6

Lex Valeria de prouocatione ad populum,8.4 3

Lex de [illegible] dimendo mortuo a ſubiectione epiſcopi Leodicenſis, 3.5 4

Lex Ægyptiorum de arcanis reip.ſub pœna abſciſſionis linguæ celandis, 14 6 7

Lex regia de poteſtate a populo in principem transferenda,14 7 1 lex de rationibus reddendis à magiſtratibus, 22 11. 4.lex Valeria de proroganda dictatura, 16 7 3 lex de vſuris remittendis,23.5 7.lex de introducendis ægrotis in remedium morborum, 1 8 4 lex de expoſitione infantium Thebanorum, 14 3 8 Romuli eo n.9. lex Dei de nō cogendis theſauris per principē 12 11 5 lex o[illegible] iniuriarum amneſtia. 5 4.9 16 lex vt infantes in regno Fr[illegible] & aliorum regnorum ſuccedant non obſtante infirma ætate, 16 5 5. lex Gallorum de rebus reipub.ſpectantib non loquendum,ſed referendum magiſtratui, 24.6 6

Lex Agraria de quinquaginta ingeribus 19 23.9.15 lex conſulebatur in ſenatu priuſquam ab imperatore lateretur, 24 4 2. lex vi[illegible]maria qox, 3.6 2 lex Selettanorum ne alio frumentum venderent, 3 6.14 lex Maracenſium vt rex theſauros non colligat. 3. 9.2 lex Valeria de prouocatione à conſulibus ad populum, 4 5 19 lex Oppia, 4.5.19 lex regia præſcripta a Deo 6 3 5 lex de publico ornat[illegible], 4.1 4 lex Oppia de veſtitu & ornatu fœminarum. 4. 1 [illegible] lex Valeria de ciue non damnando ſine populo 5 7.24. & aliæ poſtea pro libertate ciuium.

Lex Hiſpaniæ præfert in regno aui nepotem ex primogenito patruo. 7 [illegible] lex contraria lege & moribus tollitur 7. 11 88 lex regis præſcripta a Deo 7 19 5 lex moribus regionis obedire debet 7 4 13 lex principis transfiens in contractum ab eo reuocari non poteſt 7.10 26 lex regina hominum & [illegible] dicta, 7 20 1 lex animata princeps.7 [illegible] 7 ideo legum habet poteſtatem, eo 18.lex regni datur populo à victoribus etiam communio & probatur vtroque [illegible].7 19 9 lex vna imperet vel vno principibus,7 10 3.Lex regni data à Deo populo Iſrael 8 1.1 lex regia promulgata a Samuele cum pertineat ad reges non etiam ad ſolos tyrannos,9 3.5.& ſeq. lex etſi dura ſeruanda. 10 4.1 lex in regimine quomodo loco limitetur, 10 4 lex omnis cum deliberatione & maturè ferenda, 10 5 11

Lex diuina ante creationem mundi ſcripta in igne ſecundum Thalmudiſtas [illegible] omnium [illegible] pretatur, 3 5.2. & 7. & a quo poſtea docetur ſcripta ſit

Lex diuina ſcripta vt ſæpius audiatur & legatur & [illegible]etur, 12. [illegible].17

Lex [illegible] incorrigibilia non ferenda & quæ c, 13.3 7.lex regia, [illegible]4

Legi [illegible] poſitiui auctoritas debet eſſe penes [illegible] & non ipſe debet [illegible] ſub [illegible] codem [illegible]. legis regiæ explicatio prima vt habeat locum in lege luſto ex conſenſu 9 1.6. legis condendæ & interpretandæ poteſtas penes ſolum principem. 9 1.39

Legis principatus exponitur qualis ſit inter principes humanos per totum cap 20.libr.7. legis conditio bona vt ſit conſentiens moribus patriæ loco & tempori, 10 5 6 legis diuinæ antiquæ & euangelicæ diſtinctio in ſeueritate, 13 14.17 & 18

Leg[illegible] ſuperioris inferior reſiſtere non poteſt, 7.20 5

Legem ſibi nemo ponit à qua non liceat recedere, 10 23

Legem antiquam & prophetas qui reiecerint, & reprehenſio eorum, 12 6 & qui cum euangelio voluerint retinere cod 6.

Leges circa ædificationem ædium priuatorum, 2 10 1.leges bonæ con[illegible] ſocietatem humanam, 1 [illegible].17, leges principum ſeculariu[illegible] ſunt poſtponendæ eccleſiaſticis, 3.7 5 leges principum ſecularium ſemper eccleſia non improbat vt [illegible] conſtituentes, [illegible] de rebus non ſuæ poteſtat[illegible] ſed eccl[illegible] ponunt 3 7 31. contra op[illegible] patriciorum in populum, 4 5 [illegible] leges non ita neceſſariæ reipublicæ ac magiſtratus 4 5 1

Leges quomodo indigeant magiſtratu [illegible] 47 iudices neceſſarii quam [illegible] bu[illegible]nx [illegible], [illegible].47

Leg[illegible] Ælia & Fuſia quando diuiſæ [illegible] correcta, 4 12 1

L[illegible] temperando ſeq[illegible] democra[illegible] [illegible] eſt regum imperium imitari, 5. 1 18

Leges [illegible] quare popul[illegible], 5 2.5.

Leges tres ſalubres una a Capeto Galliæ latæ, 8 14

Leges & conſue[illegible] regnorum in ſucceſſionibus [illegible] equen[illegible] ſunt,

Leges [illegible] lib 11 per to[illegible] de [illegible] 4. de pecunia [illegible] 12 4 5 de caſtel[illegible] & agri[illegible] 5 6 de ve[illegible] 16. de ho[illegible] 7 8 de algamo b. de ligoum ca[illegible] & cetera petant milites

Leges regnorum fundamentales ſeruandæ, 9 [illegible] 1 leges hominibus ratione viuentib. conueniunt. 7. 11 77. leges latæ a mulieribus probatæ.7.11 18 leges regnandi & regnorum & rerum publicarum cur neceſſario variæ & diuerſæ.7.1 96 leges fundamentales regni cohibent poteſtatem r. Re[illegible] ſecundum eas creati [illegible] facti ſunt,7 16 8 leges regnorum & regnandi a quibus latæ, 7 19 7 leges ſe a Deo accepiſſe cur quidam nominar[illegible] 7 19 14.leges minimæ etiam obſeruandæ [illegible] cauſa,7 20 11. leges ſuas 4 quare poſſit, [illegible] princeps corrigere & [illegible] 7.20 10 leges prædeceſſores princeps adimittēs & [illegible] mas & proprias facit 7.20 1 leges tributæ ſunt Dei [illegible] etiam ab ethnicis 8.2 5 ob malas [illegible] Mauritii imperatoris [illegible] 8 2 2 a l ges de ma[illegible] ordinibus, 9 1 31.leges armis indigent, & armis moderantur, [illegible].1 2 magis neceſſariæ ciuitati quam mœnia,10 2 1. cantabantur olim quare 10 5 [illegible] in republ ca, 22 [illegible] directe [illegible] 3 leges diuerſæ ferendæ pro diuerſa forma reip[illegible] & [illegible] accommodandæ 10. 5 [illegible] Democratiæ [illegible] 5 8 [illegible] 6 9 Monarchiæ 10 5. [illegible] leges quæ [illegible] 14. Romæ num.15 [illegible] cuſtodienda, [illegible] [illegible] bonæ [illegible] 8. [illegible] 12 0 2. leg[illegible] 4 [illegible] [illegible] accepiſſe caſſent, 13.11.20.& ſeq. leges ciuiles circa fidem,religionem,ſacra quantum vtilitatis attulerint eccleſiæ, 13 1 23.24 23.27 circa clericos, 26 leges futuris dant formam negotiis,10 4 7 mutandæ pro varietate morum & temporum [illegible] leges Cincia, Licinia,Iulia de quibus,22.8 7 leges quæ addiderunt iura rebuſpub. [illegible] non ſunt per ſigna & [illegible] euaſiones [illegible] bendæ,26 8 6 de veneni non habendis, aut non cognoſcendis, [illegible].9 1 leges Romani [illegible] natenus in regnis Galliæ & aliis [illegible] & vſu ſint,18 [illegible] 3 [illegible] mutata [illegible] duentente nouo [illegible] 26.6 2 Spartanorum ſingulis annis legebantur public[illegible] [illegible] de [illegible] & [illegible] 4 4. de [illegible] 26. [illegible] conuenientes populi [illegible] ferendæ, 2 2 8

Legum periti ad concilia & [illegible] eligi [illegible] 24 6 [illegible] diſtinctio & a quibus & qui [illegible] bedi[illegible]ndum. 7 2 [illegible] 4. [illegible] fiat, [illegible] & quando & in [illegible] eod poteſtas ade[illegible] legem & in [illegible] poteſta[illegible] plu[illegible] 0 19 & [illegible] ma[illegible] in gen[illegible] 10. [illegible] & con[illegible] 48

L[illegible] fideles qu[illegible] gantur [illegible] 14 leg[illegible] & armi[illegible] [illegible] leges [illegible] 4. [illegible] pe[illegible] quam homine [illegible] 18 [illegible] talib regi[illegible] rerum pe[illegible] [illegible] 24. ſublat[illegible] democ[illegible] [illegible] 6

Libe[illegible] apertus [illegible] inſignibus Alphonſo [illegible]

[illegible] nullius præter Deum, [illegible] 3

L[illegible] Dei [illegible], 12 11 1 & toto cap 11

L[illegible] [illegible] 1 2

Liberal[illegible] maxima laus, pu[illegible] ca[illegible] omn[illegible],

L[illegible] & [illegible] partes & comm[illegible], [illegible]

Lib[illegible] media inter auaritiam & pro[illegible], 2 1 1

Liberalitas principis debet eſſe temperata [illegible] p[illegible], [illegible]

L[illegible] & [illegible] natura & lege [illegible], 4 [illegible]

Lib[illegible] p[illegible] [illegible] 13 1 [illegible] & [illegible] a popu[illegible] legi[illegible] conſtitutio ſtatu[illegible], 21 1

Libert[illegible] par[illegible] in [illegible] conſiſtit [illegible] p[illegible] [illegible] 1 4

L[illegible] modu [illegible] oculum temp[illegible] [illegible], 1 4

L[illegible] [illegible], eod.

[illegible] populum decipit & ſociat ad [illegible] in [illegible], 1 12 7

Libe[illegible] oraculo deligoarū, 21 1 11

Librari[illegible] qui dicti olim ſcriptores 16 1 9

L[illegible] hæreticorum in Aſia leſtura inquirendi & tol[illegible] 16 9 11 retinendi. 8 10

Librariorum in tranſcribendis libris fides, 16.9 2.

Libri plures inutiles & nocentes,16 [illegible] 1. famoſi & maledici [illegible],16 8 11 lin[illegible] & [illegible] 16 1 9 [illegible] 16 5.1 qui ſint [illegible] à repub explodendi,1 [illegible] 8 [illegible] obſcenæ lectionis comburendi 18.[illegible] 2 non erube[illegible] reprehendere principes,1[illegible] E[illegible] 5.1 Abraham eod 12. 5.4. ant[illegible] teſtamenti quomodo ab Hebræis nuncupati & d[illegible] 12. 5.1 & [illegible] de ratione [illegible] nominum hebræorum. & [illegible] & la[illegible] & ſeq. an [illegible] tempore [illegible] 12. 5.13 q[illegible] hab[illegible] apocryphi toſte [illegible] 12.[illegible] [illegible] euangelicæ qui ſint proloti per tot[illegible] 6 1 13

Li[illegible] & auctoritas eorum [illegible] 12 1 & [illegible] interp[illegible] & apoc[illegible] 13 [illegible] Ch[illegible] [illegible] 8. [illegible] reprob[illegible] ab Apoſt[illegible] & 26 & alii hæreticis,eodem ſunt imagines & picturæ, [illegible] 3 1.

qui ſint religionis & quæ ſcripti explicatur per tot. cap 5. ti. 12. eccleſiaſtici non canonici canonici & apocryphi, 12. 7. 8 prohibiti & apocryphi, 12 7 8. quomodo differant, 12. 7. 11. comburendi prohibiti, eod.
Libri Sybillini vnde aduenerunt Romam, 12. 12 3
Libri Dei vitæ & mortis, 12. 11. 2
Libri legendi traditi à maiorib. reprobati non, 12 6. 2
Libri mali tollendi, 23. 8. 19
Librorum de republica ſumma, 1. 1 29
Librorum veterum & ſcripturarum negatarum veritas vnde probari poſſit, 12. 7 6
Librorum ſacrorum noui & veteris teſtamenti conuerſiones vel tranſlationes in Latinam vel vulgarem linguam, quæ probatæ & permiſſæ, & quibus, 12 6. 7
Librorum multitudo quibus vtilis, & quibus, ridicula 16 6 1
Librorum appellatione omnis generis ſcripturæ materiæ continentur, 16. 5 3
Librorum affectio inæſtimabilis, 16 10. 1
Librorum multitudo & poſſeſſori & aliis prodeſſe poteſt, 16 6 3
Libros religionis Chriſtianæ abolere & tollere ſuffecerunt qui voluerunt tollere religionem, 7 10 [illegible] aliquorū qui multis pecuniis emerunt, 16. 10 2. plures & bibliothecas qui ſibi compararūt, 16 7 2. & ſeq. alterius qui ſibi falſo adſcripſerunt, 16 8 7. qui multos ſcripſere, 16. 5. 1 Mercurio Ægyptij tribuerant omnia inuenta, & cui tot libros dicatis compoſuiſſe, 16 5. 2. prohibitos habere legere, deſcribere, docere, audire, pœna capitali prohibitum ab imperatoribus 12 [illegible] 11. quibus permiſſum eo. 14. & 18 & quare prohibitum aliis, 1. 7. 13. & 15. & 16. & 17
Libros Iſidori corrupit Theodoſius 12 10. 8
Libris legendis delectus & iudicium adhibendum, 16. 6. 2 & 3
Libris mercatorum quatenus & quomodo credatur, 4. 7 13
Licinia lex de quinquaginta iugeribus, 12 7. 7.
Licinius Valerianus à Mago ex piiſſimo perſequutor Chriſtianorum factus, 13. 32. 13
Licitum omne non eſt honeſtum, 9 1. 2
Lien cum ſilco comparatur, 3. 9. 7. & 21. 12 7
Lignum crucis in qua Chriſtus fudit ſanguinem cur magnam habeat virtutem, 12. 16. 2 & 3. & de eius inuentione & miraculis, eod.
Ligno quomodo diuinabatur & eius ſpecies diuinationis prohibita, 12. 20 7
Ligue Gallis gord. 23 3. 1
Lingua Hebræa remanſit ſine confuſione, tempore confuſionis, 12. 3. 1
Lingua natiua & materna cur dicatur, 15. 3. 5. & ad bonum & ad malum vtimur, 17. 2 13. retinenda & ſecuanda, quare, 17 4 2. exſecta qui locuti ſunt miraculoſe Chriſtiani, 15. 5. 12
Linguæ in Gallia prohibitæ & apud Heluetios, 23. 4. 2 mulieribus extraoeis cur exſciſſæ Britanniæ, 15 3. 5
Linguæ & ſermonis fines duo, 17. 4. 17
Linguæ cuiuſque proprietas in ſcribendo & tranſferendo obſeruanda, 1. 6. 8
Linguam ſuam quæ reſpub in aliis regionibus voluerunt propagare. 15 3 8
Linguarum & ſermonis proprietas ex conſenſu vtentium & vnde mixtæ, 15 3. 3
Linguarum ſeu ſermonum in orbe quot genera, 15 4. 1
Linguas duas aut plures noſſe olim pro miraculo & aliquibus non probatum, ibid. 2 diſcere plures, aliquibus laudabile & vtile reipub viſum eſt, ibid 3 peregrinas quare repudiarunt aliquando reſpub. 15 1. 6
Litera vnde appellata, 16 2 1. & literarum Hebraicarum ſignificationes, eod. litera ſcripturæ ſacræ occidit, ſpiritus viuificat, 12. 8 9
Literæ ſigna & imagines incertis, 12 13. 1. ſacræ quare dictæ, ibid 6 hieroglyphicæ, 12. 9. 1. impreſſæ tarmibus ex gummi antea deſcriptæ, 13. 6 3. humaniores præuiæ ad iuſtitiam diſcendam, 17. 12 3. & ad iuuandā religionem eod in tabellis iudiciorum à Romanis vt vſurpatæ, 16. 2 9. inuentæ & additæ à diuerſis 16. 1. nu. 3. & 3. formatæ & commendatitiæ peregrinantium ſynodi Nicenę, 16. 2. 13 & ibi de illarum differentiis, literæ in qua diuerſa materia ſcriptæ vel impreſſæ dicantur, 16 per tot. c. 3
Literæ pro ſignificandis numeris & dignitate perſonarū 16. 2. 12. per ſigna expreſſæ 16. 1. 6
Literæ Hebraicæ, Chaldaicæ & Arabicæ quando cœperunt doceri in Academiis, 18. 1 8
Literæ 22. Hebræorum repræſentant creata omnia mundi, 16. 2. 8
Literæ quomodo differant à notis, 16. 1. 7
Literæ depoſita bona & mala immutata cōſeruant, 16. 2. 5. omnium ſcientiarum prima & neceſſaria elementa, 17 1. 5
Literarum in productione vis & efficacia in ingeniis inſerendis, 16 1. 5 bonarum interdictum reddit homines ſtolidos & ſine mente, 17. 12 6. Hebraicarum prima ante alias inuentio, 16. 1 2 mirabilis vſus in referendis conceptis animo, & in ſomno & mente ratione di, 16 2 [illegible] & 10. c 2 literarum & ſcribendi [illegible] go, 16 1 3 ſtudio priuare pro pœna magna habitum, 15. 1. 26 certamine vel à [illegible] incipientibus ab eadem, vel componendo breuia cui deeſſet in omnibus verbis vna litera, vel de aliis modis eius certaminis, 16 2 11. variæ occultationes, 16. 4. per totum in vagina, 9. 1 in lepore excenterato, 2. in lamina 3 in pane 4 cera. 5 in cariis, 6. diſcedarum vtiliras, 13 1 6. Hebræarum puncta ex inuentione Iudæorum grammaticorum poſt Hieronymum, 12 5. 29
Literarij ludi magiſtri diſtingui poſſunt à Grāmaticis, 17 1 4
Literati & literatores quomodo differāt, ibid 1
Literatores qui dicti, ibid.
Liti de facto vnus iudex datus aut recuperatores, 4 5 18
Litis motæ vectigal ſeu tributum, 3 6 5
Lites bellum perpetuum inter homines maxime coniunctos, 2 6. 7
Litium lumius victori redden litatati, 2. 6 16
Liuia mater Tyberij ſuperbiſſima volebat gerere rempub. donec Tyberius ei priuata curare iniunxit, 7 11. 21
Locus ſacer orationis, & quid agendum in ea, quæve petenda, 12 12 4. quotidie & toties, vt ad cibum quotidianum adeunda, eodem 5.
Locus quis dicatur honorabilior, 4 1 [illegible] 12
Loca quædam à Deo potiùs quam alia electa, 12. 13 19
Locis quomodo diſtingueretur populus in ciuitate, 4 1. 3
Locorum diuerſitates leges cogūt imitari, 10. 5 7. conſideratio in legibus condendis adhibenda ibid 11. mores ſubditorum cognoſcat princeps. 10 6 17
Locuti poſt linguā exſciſſā miraculoſe, 15. 5. 12
Locuti infantes miraculoſe, ibid 6
Locutio num ſit dæmonica vel fictitia vel extraordinaria quomodo inquiratur, ibid. 8
Logica quid & ratio nominis, & de eius ſyllogiſmo, 17. 5. 2. & num. 6.
Logici poſt mortē apparitio & profeſſio damnationis ob vana ſophiſmata, ibid. 7
Longinus Proculus vates, 13. 33 21
Loquacitas vituperabilis, 17. 2. 4 maxime nocua, 24 6 7
Loquela Dei & angelorum quæ, 15 5 1. & nu. 3.
Loquela animalium quæ, ibid. 2
Loquendi bene & honeſte præcepta, 17 4 2
Loquendi dicendive modus obſeruandus quis, 17. 4. 13
Loquendi vt oportet quædam leges, ibid. 4. licentia quibus modis caſtiganda, 23. 8. 2
Loquens debet conſiderare perſonam cui loquitur, 17 4 18
Loqui articulate proprium eſt homini, 15 3 12
Loqui volens conſideret an habeat poteſtatem loquendi, 17. 4. 12. loqui, intelligere, ſcribere tria magna & pretioſa in homine, 15. 3 1
Loquuta animalia magicis præſtigiis, 15. 6. 7
Loquutæ arbores & animalia & alia inanimata quando, 15. 3. 3
Lotharingia vnde dicta, 25. 1. 13
Loquutioni perficiendæ quæ ſint concurrentia, 15. 3. 3
Loqui voluit ſubditis prohibere Tyrus Tyrannus, vt factiones vitaret, 6 19. 12
Lucas pinxit imagines Diuæ virginis Mariæ, D. Petri & Pauli, 12. 14. 1
Lucerna dicitur vita noſtra, 6. 10 26
Lucernæ accendebantur in feſtis Imperatorum & regum & Chriſtianorum, eod. 14
Luciferi ob ſuperbiam caſus, 6. 12. 3
Lucilius Capite damnatus quod vim prætoris vſurpaſſet, 13 11. 9
Lucretius Atheos, 17. 7. 5
Lucrum periculorum obliuiſci ſuadet, 4 7. 2
Lucrum populus præfert honori, 5. 2. 4
Luctus inſignia nigri panni, 2. 3. 2
Lucumones dicti reges Romanis, 6 20 19
Lucumones qui principes, 6. 8. 8
Lucus quid & vnde dicatur, 12. 11. 3. & quomodo ibi erant religionis ethnicarum loca, eod. & 7.
Ludi quales ſunt permittendi pueris, 15. 8. 5
Ludouicus Pius quibus impoſturis imperio à filiis priuatus & reſtitutus, 26 1. 14
Ludouicus filius Caroli Magni, calumniis filiorum ab imperio depoſitus, poſtea reſtitutus, 25. 1. 14
Ludouicus V. Sfortia quomodo occupauit Mediolanenſem principatum, 7 10 22
Ludouicus Pius prælatus Bernardo nepoti ex primogenito in imperio & quare, 7 10 18
Ludouicus 2. rex Siciliæ eccleſiaſticis ob belli neceſſitatem contributiones indixit, 3 7. 33
Ludouicus Gallorum rex reſpuit inanes titulos, 6 11. 14
Ludouicus & Carolomannus ſpurij Ludouici Balbi regnum inuaſerūt Galliæ & regnarunt aliquot annis, 7 8. 15
Ludouicus Pius publicam egit pœnitentiam, 13. 11. 3
Ludouici Pij cautio in comitiis contra coniurationes, 12. 18. & quales in eum factæ, eod. 12. 17
Ludus ſphærulæ & paleſtræ clericos ad lapſum impellit, &c. 13. 21 7
Ludus taxillorū, alearum, tabul. &c interdictus cum maximis pœnis monachis & clericis & aliis eccleſiaſticis, 13 11 16
Lugeri non debent contra patriam arma ferentes mortui, 11. 10 7
Lumina mundi perſonæ eccleſiaſticæ, 6. 20. 18
Luna quare dicatur eccleſia, 12. 23. 8
Luna contra naturam bis defecit tempore belli Veſpaſiani contra Iudæos, 13. 25. 9
Lunæ facies dicitur eſſe Sibyllæ, 12. 12. 4
Lunę vel lunulæ quare componebantur calceis equitum Romanorum, 4. 11. 10
Lunæ deficientis præſagia, 21. 7 15 & 18 & 19
Luna diſco vel rotunditati num inſcribi poſſit, 16 3 11
Lunæ defectus horribilis, 21 7. 4
Lunæ defectus mala minatur Perſis, 21 7. 13
Lunam fuiſſe æqualis luminis cum Sole fabula Iudæorum, 21 9. 11
Lupanaria num & quando permitti debeant in ciuitate, 14. 1. 3
Lupos reddebat homines Baianus rex, 13. 17. 9.
Lutatius bellum Punicum confecit, 13. 1. 23
Lux mundi Deus omnia lucida ab eo, 6 20. 18
Luxuria perdidit regnum Troianorum 22 4 5. principum cauſſa mutationis ſtatus regnorum in aliam formam, 21. 3. 1. & per totum cap. 3.
Luxuriæ veneficium ſimiles facit porcis & feris homines, 8. 5. 3
Luxus principum quomodo turbet rempub & mutet, 22 4. 1
Luxus & voluptatum remedia quædam, 22 5. 1
Lychnus Epicteti fictilis, tricentis denariis emtus, 13. 14. 6
Lycon inſtituendis pueris quare accommodus, 13. 2. 21

Lycurgus regnum poſthumo fratri reſtituit, 26. 1 21

Lycurgus filio fratris ſui regis reſtituit regnum vbi poſthumus maſculus fuit, 6.2.10

Lycurgus leges ſuas cum oraculo ſed corrupto conſulabat, 13.21.21

Lycurgi exilium voluntarium ne leges mutaret traditas, 10 5.20

Lycurgi reipublicæ forma, 5 1.23

Lycurgi de republica inſtituenda leges, 7.19.27

Lydus forte delectus rex Mæonum, 7 14.2

Lydij ſeruum propter præſtantiam in regem elegerunt, 7. 1 3

Lydiorum imperium quandiu durauerit, 20. 1. 45

Lydiorum regnum in aliam progeniem ob luxurium translatum, 22.3.7

Lyſandri abuſus in oraculis, 13 11 2

Lyſandri tyrannicum dictum fallendos homines iureiurando, 7.7.1

Lyſandri ad decipiendos oculos Thaſios oratio in templo fraudulenta, 13.8.2

M.

MArcus Atilius prætor vibis, 13 1.22

M Curtius in hiatum terræ volens ſe præcipitauit reipub cauſſa vt arbitrabatur, 23. 5 4

Maacha ſacerdos ſolis, 12 10.9

Macedoniæ regnum primogenito filiorum delatum, 7.5 7

Macedoniæ regni initium & finis, 20 1 10

Macedoniæ regni in ſucceſſione generis fatum, ſi non ſepelirentur reges in ſepulcro Perdicę regis 21.5 12

Macedonianum ſenatuſconſultum non habet locum in mutuo data filiofamilias ſtudenti, 18.7 14

Machabæorum familia regnum amiſit ex contentione duorum fratrum, 25 .5

Machabæi non [illegible] principatum, 7 4 2

Machabæorum libri recepti ab eccleſia, 12. 5 13

Machiauelli dogma de ſimulanda religione in principe reprehenditur, 15 11 22

Machinatorum architectorum celeberrimi Demetrius ex 6 14 7

Machabæi [illegible] legis Iudæorum vnde electi, 4 1.28

Magi qui ad Chriſtum adorandum venerunt quales fuerunt, 13 23 17 & 16 7 & 9

Magi qui naſcuntur aut quomodo fiant, 13. 25. 21

Magi à vulgo habiti in aliquibus excellentes calumnioſe. 13 25.24

Magi qui dicti olim & nunc, 15 25.12

Magi cuiuſdam ſimulatio ad occupandam Perſarum tyrannidem, 6 18 13

Magi Perſarum ſapientes penes quos omnis cura religionis, 8 2 10

Magi procurant per dæmonem mediam loqui animalia & inanimata, 15 6.7

Magia nata à medicina, 17 9 10

Magiæ cauſſa philoſophi peregrinati, 17 7 8

Magia maximo odio proſequitur fidem Chriſtianam 13 52 13

Magiæ ſchola ab hæreticis aperta, 27 & Salamancæ. 13 27.7

Magiæ ſpecies plures, 11.22.2

Mag[illegible] apud Perſas antiquitas, 8 2 10

Magiam [illegible] adhibebant radices Iudæorum maiores, 21 Magos delectant & puniunt, 4. 5. 28

Magicæ ſpecies 7 prohibitæ à Deo, 13.25 12

Magicæ imagines & incantatæ, 12.17.89

Magicæ artificus Cæſares qui intenderunt, 25. 15 & 16 & alij,13.23.15.& 16 & 17

Magicæ artis origo & cauſſæ ſub ſpecie pietatis 13 26 1

Magici impoſtores celebres olim qui, 13.23.13. & 14 & inter Imperatores qui, ibid.15. & 16

Magici characteres, 16 2 10

Magus Rayi dominus ad honores per Magica peruenit, crematus, 15.32 9

Magorum nomen quando odioſum cum Magis factum ſit & quare, 13 25 12

Magorum quædam opera in nuncem ſe transferre vicinorum fatu in ſuos tranſferre agros, &c. ibid 21

Magorum quorundam inſignes impoſturæ & prodigia, per 101 e 27.13

Magiſter viarum Romæ & eius iuriſdictio, 2. 10 4

Magiſtri & magiſtratus qui dicantur & vnde, 4 5. 2. & de variis ex idiomatum proprietate eorum nominibus, ibid.

Magiſtri officiorū militū cura & officiū,13 9.5

Magiſtrorum viarum poteſtas, 2 6.15

Magiſterij cuiuſque artis aut profeſſores gradū ſumentes prohibiti ſumtus exim[illegible] facere, 13.3.5

Magiſtratus quidam cum regia poteſtate temporali aliquando in Democratia neceſſario conſtituti & in Ariſtocratia, 5 3.10

Magiſtratus à ſolo principe conceduntur, 9. 1. 33

Magiſtratus ex cenſu Athenis & Romę aliquando poſtea ex omnitudine exceptis vilibus, &c 4. 5.19

Magiſtratus ex quibus deligendi eſſent diuerſe adminiſtrationis rerumpublicarum conſtituerunt, 4 [illegible] & ſeq.

Magiſtratus in Vtopia quomodo eligantur, 4. 5. 35

Magiſtratus in Democratia tribuendi partim per electionem partim [illegible], 5. 2 3. & quando per cenſum & quoties repetendi,en.

Magiſtratus Athenienſes præcipui facti ex perpetuis annui, 4. 5. 31

Magiſtratus temporales maiores magime, cur crearet populus non monarchia, ibid.

Magiſtratus in Gallia rege mortuo,ū qoo uacent, quomodo præ[illegible] adminiſtrationem,4 5 38. municipales non exercēt quę ſunt imp[illegible] iuriſdictionis. 4 5 5 non ſunt omnes qui habent quandam poteſtatem in repub nec omnes iudices,4.5 4 magiſtratus creare ad quem pertineat, ibid 14. in Democratica rep ib dabēt eſſe tēporales quare; ibid. 35 in monarchia perpetui & quare,ibid. 36. horarij & per diem,ibid. ſeculares cur debeant curare fieri prædicationes verbi Dei in populo, 13 1.30

Magiſtratus officia & beneficia non ſunt conferenda à principe eccleſiaſtico vel ſeculari ob gratiam vel iure ſanguinis niſi idoneis,4. 6. 5.

Magiſtratus committi debent idoneis & pluribus multitudo cauū & quare, 4.5.4. Romæ aliquando tantum & probatis antea in negotiis & repub. ibid 44

Magiſtratus illiterati quantum noceant reipub. 4 2 11 & honores diſtincti aliquando Romæ per cēſum ſenatorium, equeſtrē & plebeium, 4 1 6.

Magiſtratus non leuiter mutandi,quia odium in [illegible] republica tamen in eos loquendum, 4. 6. 6. debet eſſe magnanimus, & quare, 4. 5 41

Magiſtratus & poteſtates & officia & beneficia, ſunt ſingulis concedenda, 4.6.5

Magiſtratus vendi non debent, 4.5.27. & qui vendiderint & qui prohibuerint, eod.

Magiſtratus eligendi nec nimium diuites nec nimium pauperes & quare, 4. 5 18

Magiſtratus in ciuitate neceſſarij, 4 5 1 magis quam leges, eod. tempore penuriæ reipub. Venetorum ſoli ſex menſes gratuito [illegible] inſeruire. 5.6.40 & 41. Athenienſes quomodo eligerentur, 53

Magiſtratus boni qualitates, ibid 41

Magiſtratus tempore antiquo facti ad vitam & qui erant ad ſuam perpetui & [illegible] ceterorum aſſimilibus data pœna certa Venetiarum reipublicæ inopi. 1 6 43

Magiſtratus tum eſſe debeant ex locis vbi adminiſtrant,& diuerſæ de eo ſententiæ, 4 6 9. magiſtratus gerendo eligendi & probandi 211, 4 1 16

Magiſtratus & poteſtates vtile eſt in republica eſſe tēporales nec cōtinuatas 22 12 a populi tyrannidem occupant, cum poteſtas nimia populi,22.2.4.ex quibus eligantur, habet diſtinctionem formæ adminiſtrationis reipublicæ, 24 6.17

* Magiſtratus perſonæ ſunt publicæ. 4 6 16

* Magiſtratus referunt perſonam principis & reipub cuius ſunt, 4.6 17

* Magiſtratus quare dicantur dij. 4.6 18

* Magiſtratus lædens cur grauius puniatur, 4. 6. 19.

* Magiſtratus de iniuria illata quando teneantur & conueniri poſſint. 4 6.23

* Magiſtratus perſonæ alapa inflicta capitali ſupplicio digna. 4 6 15

Magiſtratuum venditio turbat reipub ſtatum, 22.12 6 electio per ſortes,4.5 39 per ſuffragia populi,eod n.40. melior per electionem ex ſingulis proborum,eod.n 42 diſtinctio ex qualitate illuſtrium &c. 4 10.5

Magiſtratum inhonorantes puniti Romę,8 4 5. ſubire quis cogi poteſt, 4 5 4

Magiſtratuum in repub neceſſitas etiam ſi ſint optimæ leges & [illegible] 4. 5.47. 10 cauſa,in quibus peccatur per præficientes & præfectos lib.4 ca 6 per 10t e maiorum mutatio quam habet vtilitatem,14 11 5 diuerſorū diuerſa ætates petentibus requiſitæ 4 5 34. magiſtratuum & iudicum differentię Romę, 4. 5 6 ex cenſu delectio,malum in repub. 5 1. 25 magiſtratuum ac legum finis vtilitas publica 4 5 46. iuſtitia alienum bonum reſp. [illegible] ibid. venalitas cauſſa corruptionis iudiciorum, 2.6.17 & iudicum electio quomodo & ex quibus fieret apud Iudæos,4 5 28. diſtinctiones, ibid 7 debet conſtitui & ſeruari in repub ordo & gradus, ne ſit confuſio. 4.6. 8 creandorum formæ diuerſarum nationum diuerſæ,4 5 18 pluralitas vnde orta,ibid 45. geſtu ad principem reſeruatur, pro quibus ipſe redditurus eſt Deo rationem, 4 6.2

Magiſtratibus obediendum,2 6.20.niſi abutantur, eod n.21

* Magiſtratibus reſiſtere eſt rebellio. 4.6 10

* Magiſtratibus iniuria facta grauius quam priuato illata vindicanda. 4.6 13

Magiſtris maioribus dandi quare collegæ vel aſſeſſores, 22 10 7

Magiſtri debent haberi & ſtipendio donari ab eccleſiis cathedralibus & metropolitanis ex decreto conſiliorum, 18 2.17

Magiſtri Grammatices & aliarum artium omnibus vtantur immunitatibus & probati reprobari poſſunt.17.1 6 quare dicuntur præceptores & alij,8 2.10 magiſtri ſeu doctorum qualitates, 18 1 9

Magnanimitas quomodo magnos honores cōcupiſcere debet, 7 7.1

Magnanimitas requiritur in magiſtratu & quare, 4 5.45

Magni & Maximi cognomina qui reges aut duces habuerint, 6 14.2

Magnificus princeps quomodo à liberali differt, 22.13.7

Magnos facere principi & reipub periculoſum, & remedia, 8 5.1 imaginum cultui obiectu refelluntur,toto e 15 lib 11 quid idololatria, [illegible] contra prohibitionē Dei 3

Mahometes adulteria ſibi ſoli permiſſa à Deo mentitus 13.19 6. vt prophetas generaret,19. 6 prætextu religionis occupauit tyrannidem 13 11 5

Maieſtas dicitur eſſe in rege ſupremo non in vllis principibus, 8 4 1 in Deo abſolute & in principibus quid,8 1. quid ſit maieſtas,eod. 1 & quod deſinire nequeat, ibid.

Maieſtatis dignitas quibus modis uncta & conſeruata, 8 3 4. crimen vt ma mouere ſine licentia eius [illegible] gladij habet. 9 2 15 crimen eſt factio & conatus & quomodo puniatur, 13 4 1 rei, non debent iniquas pro pœnæ immanitate, quod maiores eorum pro republica laborarent, vel ipſi etiam & quare, 21 11 11 [illegible] cogitauit occidere principem etſi poſtea pœnituerit, 16.7.9.10 principibus quanta [illegible] efficacia & vis, 8 3 2 & 3 diuinæ & humanæ rei non gaudent immunitate [illegible], 13.23.7 & 9

* Maieſtatis rei qui Senatores principis interimunt,

muni, 4.6.17
Maieſtatem alterius comiter obſeruare in fœdere quid ſignificet, 11 12.10
Maieſtate Xerxis diminuête ex contemptu data Artabano coniurandi occaſio, 8.4.7
Maij prima die collecti, fraudes contra maleficia, 13.32 6
Main morte, & morte Main quid in Gallia in iuribus fiſcalibus differant, 3 2 20
Maicus & Maire vnde dicatur, 19 1 9
Maior domus ne eſſet in regno Galliæ cautum lege Capeti, 7.8 14
Maiores domus Franciæ dominos expulerunt, 12. 9
Mala quædam talia aperte, quæ quis fugit, alia fucata ex bonis quibus quis fallitur, 3 3 1.2. interi bona ſucceſcunt quæ euellenda & bona retinenda 13.3 5 grauiora quo magis latent incognita, 13 1.8
Malcolmus rex Scotorum liberalis nimium, 3. 1. 6.
Malleatores à vicinitate ſcholarum ſubmouendi, 18.6.18
Maledicendus non eſt princeps multo minus occidendus, 26.7.12
Maleficarum ſeu ſortiariorum imitationes docentur c 29 1 vnde dicti malefici, eod.
Maleficæ vt in queantur incenſis inteſtinis equi maleficiati, 23 31 quomodo deligantur in eccleſia, ne exeant . ibid 4. an vere vel falſo agant . mira ſibi adeſſe facere pe tot. ca 28 1 13 dictæ a multitudine malorum. 13. 28. 1 . verberibus ad ſoluenda maleficia cogunt 13.31.29
Malefici ſeptem modis nocere aut lædere poſſunt, 13 29. 6
Maleficium ſterilitatis quare & quomodo tollatur, ibid propria auctoritate non licet ſumere priuato 17 2
Malefici maleficiis curare cur prohibitum, 13. 31 12 cur Deus permittat 13 28 n.11 & 22. an liceat per maleficia tollere 13.30.8 & 10. & 23 31. nu.1 quomodo diſſoluat argentum viuum, 13 31.16 & eorum pulueres inquirere ſub liminibus ianuæ, & alibi, & conſumere non eſt prohibitum . 13.21.9 taciturnitatis, 13.30 1. & 5. quibus modis impediantur vel in totum, vel pro parte, 13 31.11 tria habent, dæmonem, maleficium, diuinam permiſſionem. 13 29 3. eorum remedia naturalia, 13. 31.6. diuina, 7 & 11 naturalia. 13
Maleficiis quæ obſiſtunt conſecrata in eccleſia, 13 32 8. & 9
Maleficorum pœnæ iuris diuini, 30.6. gentium, 7 ciuilis, 8
Maleficorum & maleficarum iudex quis ſit, & de iudiciis illarum, 3.101.c. 30 1 13
Maleficos & maleficas quomodo lædi poſſe dicatur, 13 31.2.& 3.& 3
Mali principes ex bonis vnde fiant, 8 1 9
Malitia cauſa idololatriæ, 12.18.1
Malos quare Deus permittat viuere inter bonos, 8.3 10
Malum à Deo quomodo, 19 1 10
Malis regnantibus turbata respub. 23. 2. 5. cur in hoc ſeculo bona habent, 21 4.7
Malus potius contumax relinquendus quam alij pro illo puniendi, 13 14 19
Mammæa mater Alexandri Imperatoris, auaritia ſua imperium filij infamauit, 5.1.24
Manaſſes ſchiſma & diſceſſionem fecit à templo Hieruſalem, 12.21.18
Mancipia Moedei excepto mare & fœmina erant ad pecuniam mutuandam reipub. vendere, 3 6.16
Mandata Dei decem ad vnum dilectionis redacta, 15 1 11 mandatorum Dei obſeruatorum in repub. ciuili qualis vtilitas eorumque applicatio, 15.1.12
Manfredus Friderici 2. Imperat. ſpurius fertur patrem ſuffocaſſe & filios eius legitimos, vt ipſe regnaret, 7.8 7
Manichæi reiiciebant Nouum Teſtamentum, 12. 8
Manij Curij contemptus diuitiarum, 22.23.10
Manipulos frumenti prælatus regi Vtopiæ, 6.10.27
M Manlij ſupplicium & quare, 0.12.11
M Manlius ob conceptam tyrannidem præcipitatus, 22.11 10
Manuum impoſitio olim in iudice ſynedrij neceſſaria, 5.4.19
Manſelus rex Cariæ, 3 6.19
Mantuanæ reipubl mutatio, 22 3 13
Manumiſſus ad populi clamorem, vt meiu manumiſſus reſtituitur domino, 12.8.12
Manumiſſi debebant vectigal viceſimæ, 3.6.2
Manus mortuæ poſſeſſiones quæ & quare, 13. 16.3. manus impoſuit creationi in principem Ioſue Moyſes ex Dei iuſſu, 6. 10. 4. manus mortuæ ſunt eccleſiæ, 3.2.16 & alia collegia, ibid 18
Manus reperta ſcriptoris librorum viuida poſt multum tempus eius mortis, 16.9.3. manus ſiniſtra an dextra honoratior, 4 10 12
Manibus ſigna impreſſa operum, 11.16.1
Maracentium lex vt iuret rex ſupra auri pondo mille theſaurorum non ſe habiturum, 3.9.2
Marcellus quo aſtu vitauit defectionem L. Bantij imminentem Nolæ, 23.9.7
Marcus hæreticus Valentinianus Magus, 13.17.6
Marci Imperatoris de filio Commodo cui imperium relinquebat maxima ſolicitudo & cura in inſtituendo, 10.6 6
Margarita Sueuorum & Danorum regina, 7. 19 12.
Margarita Valdemari regis filia, tribus regnis ſtrenue imperauit, 7.11.61
Margaritæ comitiſſæ Flandriæ filij ſpurij non ſucceſſerunt. 7 8 2
Maria beatiſſima mater Dei ſola vidit Angelum Gabrielem, 12.17 6
Maritimi doloſi quare, 3.9.2
Marmor Cathedræ Gualtheri regis Scotorum regum omen, 6 6.8
Martis & Veneris coniunctio quid ſignificet, 7. 12 62
Martyrum conſtantia & confeſſio adegit ad depoſitionem imperij Diocletianum & Maximianum, 26 1 5
Marulla virgo ſtrenua in repellendis hoſtibus ab obſidione & ſapiens in reſponſis, 7.11 61
Maſſilienſis epiſcopus Seuerus, 12 14.13
Maſſilienſium origo, 23 6 3
Maſſoretæ corruptores bibliorum ſacrorum, 15.5.30
Maſſoretæ Iudæorum Grammatici & Theologi liberales, ibid.29
Mathematicæ artes philoſophiæ diſcendæ neceſſariæ, 17.6 5
Mathematici qui probati, 18.1.2
Matiſconenſis comes raptus in aëra à dæmone ob vſurpata bona eccleſiæ, 13.17.16
Matrimoniorum cenſoriæ leges, 9.1.51
Matrimoniorum ætas quæ, 14.1.10. eáque eſſe debere libera, eod.
Matrimonia obnoxia tributis ſub Caligula, 3. 6 5
Matrimonia ex publica auctoritate alicubi virginum & virorum coniuncta, 9 1.31
Matrimonij & coniugum conſiderationes in tertia parte Talmud, & ibi de diuitiis, 15.5.23
Matrimonio coniunctis impoſitum tributum, 3.4 17
Matris ciuitas quid, 2.1.9
Matrices ciuitates, 3.2.2
Matrum nobilitas tranſit alicubi in filios, 7. 11. 90.
Matthæi euangelium initio detruncatum à corporali hæretico, 12.7.5
Mauritius Imperator ob auaritiam occatus, 22. 12.1. cum vxore in dotem imperium accepit, 7 11. 7. de ſua ſalute & pœnitentia ab imagine reſponſum accepit, 12.1934. eius punitio ob malas leges non correctas. 8.2.22
Mauuia Saracenorum regina bellicoſiſſima, 7. 11. 38.
Maxentius initio principatus bonus poſtea peſſimus, 8 1 6
Maxentius Imperator ſuppoſititius filius Maximiani Herculij, 14.1.8
Maximianus Imperator hoſtis Chriſtianorum 12 6 3
Mazacenorum ad Argæum Cappadocum principum regia vrbs, 2.1.10
Medi liberi elegerunt regem decorum, vt eorum cauſas iudicaret, 6.6 3
Media & adminiſtratoris reipubl. in ſecundis morbis formula ſimilibus, 1 1.14
Mediceorũ & Paciorũ factiones florendæ, 23 5.6
Medicus quatenus cum Phyſico conueniat, 17. 8. 1.
Medici nulli apud Babylonios, apud Ægyptios vero erant ſingulorum morborum, 17.8.4
Medici luxurioſi pœna, 17 9 5
Medici qui iurauerant ſe occiſuros barbaros omnes, eod.6
Medici ſilere debẽt vitia ſecreta ægrotantium, 17 4.9
Medici abſunt ex imperitia & malitia, 17.9.2
Medici cur iurati in ciuitate eſſe debent, ibid.3
Medici ante porrectionem medicinæ debent curare, vt ægroti medicos animarum vocent, & quare, ibid.6
Medico imputatur imperitia & malitia, ibid.4
Medico eligendo ſunt obſeruandi boni mores ibid. 3.
Medicorum tres ſectæ, 17 8 4
Medicorum priuilegia non omnibus, ſed certis à principe tantum ad munerũ deductis conceſſa, ibid.2
Medicina neceſſaria in ciuitate, ibid.3
Medicina & Medici ſunt corporis & animæ, ibid 2
Medicinæ ſecreta pepererunt ſuperſtitionem Magiæ, 17 9 0
Medicina vt efficax ſit quæ quoque concurrere debent, ibid.8
Medicinæ quinque ſpecies, 3 7.8
Medicinam diſcere ſeruis & mulieribus aliquando lege prohibitum, poſtea emendata lex, 14. 1..3. 14.1.3.
Mediolani ſtatus per ſeditionem immutatus, 23.3.7
Meditatione qui euaſerunt ſine præceptore docti, 15.1.57
Medorum regni finiendi prædictio, 21.5 40
Medorum regni duratio, 20 1 15
Medorum monarchia quando nata, ibid 7
Megarẽſis regni fatum in capillo regis Niſi, 21. 5.16
Megarenſes indiligentes circa eruditionem liberorum taxati, 15 1 2.
Melius ob concupitam dominationem Romæ necatus, 22.11.10
Melo, ciuitas Dauid, 12.11.15
Membranarum librorum inuentio, 3.6 3
Nembroth idololatriæ auctor, 12.18.4
Memoria ſenſibilibus iuuatur imaginibus, 12. 13.2
Memoria defunctorum per res, quæ fuerunt eorum, retinetur diutius & abſentium quoque, & vide reliquiæ dilectæ ſtatuæ, 13 14 6
Menander hæreticus Magus, 13.25.20
Mendici validi ad opus agendi, 23 7.4
Mendicorum cenſus, 3 5 9
Menecrates Medicus Iouem ſe vocari voluit, 17.9 10
Mens verbis potior, 10 5 12
Menſæ principum quomodo temperandæ, 8. 6 5.
Menſes quatuordecim fecit Licinius in anno, vt multiplicaret tributũ, quod ſingulis menſibus præſtabatur à Gallis, 3.6. 52
Mercatores & mercatura viris & nobilibus & clericis prohibita, 3.6.48
Mercatores principales vt officiarij regum & Imperatorum proprij, 4.7.5. vtiles & neceſſarij in republica, 4.7.1
Mercatores alicubi præcipui ciues, alicubi non ita, 4 7.3
Mercatores tempore bellorum ſub fide publica ibid.
Mercatorum ingenia lucro addicta, 4.7.7. eorum abuſus & emendatio, ibid.8
Mercatorum Genuenſium & Venetorum, prætores vocant bailos maximi honoris, 4.7. 4.

Mercatorum priuilegia cōſeruanda, 4.7.12
Mercatoribus non eſt tradenda adminiſtratio reipub. 4.7.6. niſi deſtiterint à negotiatione, eod.
Meretricibus quantum accipere deberent pretium deſtinatum ab ædilibus, 2.8.2
Mercatura & negotiatio plebeiis relinqui debet, 4.7.6. & 7
Mercaturæ quomodo ſit honeſtum lucrum, 4.7.2. honor & vtilitas eius, 4.7.4
Mercatura quando excuſatur & reprobatur in principib. 4.6.49. & 50
Mercaturam exercuit Pertinax imperator, 3.6.46. & alij & num ſit honeſta & quando principibus, 3.6.47
Mercedem accipiens faciat quod facere debet, alioquin turpiter accipit, & reſtituere cogitur, 3.7.47
Mercij in Anglia à fide in paganiſmum relapſi, 12.4.13
Mercurius quare Triſmegiſtus dictus, 14.8.6
Meretrix dicitur quæ plures quam viginti tria millia hominum admiſerit vel quæ admiſit ſexagiota, 7.11.86
Meretrices vectigal vel tributum præbuerunt, 3.6.5
Meretrices à militibus expellendæ, 11.7.43
Meretrices non poſſunt Romæ de omnibus teſtari niſi de quibuſdam, 13.16.10
Meretrici non creditur dicenti ſe concepiſſe ab a... , 14.3.4
Meretrices non ferendæ in ciuitate, 14.1.3
Me... vitæ adducta remedia quædam, 14.1.2
Meretricum cenſus, 3.5.9
Meretricibus verſicolores veſtes, 4.11.9. nō alus eod. n... 10.
Mergidem filiū Cyri quidam ſimilitudine repræſentās, pro rege habitus, ſed poſt detectus necatus, 7.18.2
Meſſenorum inſignia, 6.17.8
Metenſium ciuium inſignia publica, 6.17.3
Meteora cometæ ſunt in aere & imperfectæ commixtiones, 11.9.19
Metrapolis ciuitas quid reſpectu Coloniarum, 2.1.9
Metrapolitani & Metrapolis quot ciuitatibus præſint, 2.1.8
Metrocomia quid, 2.1.9
Metis quomodo continetur auctoritas principis, 8.3.8
Mi... regni origo & duratio, 20.1.23
Mi... ſenior & Sequens imperio deiecti, vt inhabiles, 26.4.1
Michol vxor Dauidis ſtatuam pro marito emiſſo ſuppoſuit, 12.13.3
Midas quo caſu prætextu voti imperium Phrygiorum occupauit, 13.5.8
Mileſiorum principes electi ex eorum con... ſu ... , 7.15.15
Miles aliunde quam per portam caſtra intrans vt puniatur, 11.7.26 non prolegens aut relinquens ... quã pœna puniatur, 11.7.7 Si ſeditioſus, eodē 8 & 9 aut ſine iuſſus pugnare, ſi non pugnet aut aliis pugnantibus ſpectator ſit, ſupplicio afficiendus, 11.10.11. & ſi pugnet ſine iuſſu, eodem, 12. prior in acie fugiens vt puniendus, 11.7.24
Militis contumacia capitaliter punitur, 11.7.4 & 5. irreuerentis & rebellantis in præpoſitum pœna, 11.7.6
Militi ſe dedere omnib impune non licet 11.7.1
Milites iter celeriter conficiant, 11.5.9 transferendi non ſunt à ducibus e locis vbi ſunt, ſine iuſſu principis, 11.9.8. non ſemper arma ferebant & quando ea caperent, 9.5.18. extranei in auxilium aduocati, ſedes elegerunt apud vocantes ipſos, 13.9.4
Milites exſiſtētes in caſtris immunes ſunt à muneribus municipalibus, ab angariis, ab hoſpitis, 11.8.1. & 8. & 4. non à patrimonialibus, 11.8.3. nec ab aliis filij eorum, 7.8.6 & 7. peregrini ... digni, eodem 7. non deſiderant pacem, 11.17.7. emanſores & vagi quomodo puniantur, 11.7.13. iuuenes an ſeniores præferendi, 11.6.11. vt fere ſemper venereis obnoxij, 7.11.68.
Milites extranei auxiliares ſi fortiores ſe inueniant ſæpe in populum qui eos conuenit inſurgunt, 11.3.4. & ibi exempla.
Milites forte ſe diuinantes, ſe mutuo comederunt defectu annonæ ſub Cambyſe, 11.3.14
Milites Romæ proprium aliquando non habebant ordinem & vnde ſumerentur 4.1.16. poſtea non item, eod. & numero 17.
Milites boni & fortes potius eliguntur ex agricolis & paſtoribus quam aliis opificibus, 4.8.2.
Milites tranſeuntes à ſignis ne declinent ab itinere, 11.7.40. latrocinantes puniendi, 11.7.17
Milites non debent dari ad cuſtodiam priuatorum ſine permiſſione principis, 11.9.3
Milites olim apud Romanos vnde ſumebātur, 4.1.4.
Milites ignominia miſſi infames & indigni dignitatibus, 11.7.35
Milites non recipiuntur ſine auctoritate principis, 10.6.1
Milites non fideles quomodo probandi & exercendi, 11.5.7
Milites animalia priuatorum ad ferenda ſua impedimenta capere non poſſunt, 11.7.42
Milites ad pugnandum excitati ex ſuppoſita religione, 3.6.3 auxiliarij, cum regnicolis miſcendi & quare, 11.3.8
Militum delectus habendus in bello, 11.1.14
Militum in terris quibuſdam in Ægypto immunitas à tributo, 4.8.11. & apud Romanos. eod. 13.
Militum tranſitus innoxius ſit, 11.7.44
Militem comitatum vſurpaſſe, damnatum exſilio, 13.11.9
Militum numerus præparati ad bellum ſufficiens debet, 11.3.3. iuram eorum caſtris meratis, 11.9.9
Militum aliquid à prouincialibus accipiendum per vim aut ſtellatuταm ſeu fraudem. pœnæ graues, 11.7.36
Militum de hoſte nimia confidentia punitur, 11.7.37.
Militibus prohibita negotiatio, 4.7.7
Militib. in perſonas & res eccleſiaſticas, data à Nicephoro, cōſtitutione ſua licentia, 13.27.14
Militibus tranſuectiones armorum ex publico fiant, 11.5.10 extranei an ciuibus, potius expedias reipub. vti. 11.3.6 non debet eſſe impunita licentia opprimendi ſubditos principibus, & ratio, 11.4.3
Militare non cogantur inuiti ſubditi in principatu vel regno, 6.3.12
Militare omnes cogebantur apud Perſas, 11.3.9. & apud Romanos eodem num. 10.
Militare ærarium propriū inſtitutum ab Auguſto, 3.3.6. & à Carolo Magno eodem numero, 7. qui non poſſint ex legibus Romanis, libro 11. per totum cap 6 vt ſerui, numero 2. de ſtatu ſuo dubitantes, 3. redempti non ſoluta redemptione, eod. coloni, 4. curiales, 5. alia militia ſcriptus 6 negotiator, 7. damnatus ad beſtias, deportatus adulterij damnati rei poſtulati, 8. litis cauſa ciuiles, 9 Tyro vagus veteranus, æratus, eodem. debebat ciuis Romus per decennium, 11.6.12. non omnibus paſſim permiſſum apud Romanos ſed delectis, 9.1.17
Militares reges de rebus militaribus vnde leges militares vinū quale & quando debeat dari militibus, 11.3.1. & 3
Militares leges Aureliani Cæſaris, 11.9.9
Militaria delicta quæ, lib 11. per totum cap 7.
Militaria munera quib ex Gallia legibus dari debent, 11.6.12
Militaria non decent clericos quare, 3.7.23
Militaris ars habet ſua præcepta ſequēda, 11.4.1
Militaris victus, Perſarum parcus, noſtrorū delicatiſſimus & inſolens, 11.3.13
Militaris equus prouincia non extrahendus, 4.7.8.
Militaris ars cognita ſit principi, 10.6.14
Militaſſe debebat per decennium Romæ antequam quis poſſit magiſtratum petere, aliquando, 4.5.34
Militia cœli ab idololatris adorata, 12.18.8
Militiæ idoneæ mulieres, 7.11.27. munus detrectans pro hoſte habitus, 7.7.8
Militiam mercenariā qui populi profeſſi, 13.3.5
Minutia veſtalis viua infoſſa ob inceſtum, 4.11.14
Mineruæ loco ſuppoſita Phya, 13.11.2
Minorum tertius ordo coniugatorum, qualis, 15.4.7
Minos Cretenſium rex à Deo leges ſe accepiſſe dicebat, 13.11.12
Minyas rex ditiſſimus ærarium primus fabricauit, 3.3.9
Mirabilium & prodigiorum à quibus ſcripti libri, 13.25.4
Miraculū quomodo differat ab oſtēto & prodigio, 13.25.6. quid, 13.25.1. etiam dicitur, quod eſt inſolitum, 13.13.5
Miracula quare non ſufficiant ſola ad auctorādum aliquem in ſanctum. 13.14.2
Miracula nec ad oſtentationem fieri debent, ſed ad vtilitatem & neceſſitatem, 13.32.7. ſeptem mundi, 13.35.2. ſola non probant ſanctitatem operantis per illa quia mali faciunt etiam, 15.4.4
Miracula vera impoſturis tribuere, peccatum, 13.13.24
Miracula & prodigia à Deo, 12.13.18
Miracula fingere atheum eſt, 13.12.21
Miracula Magorum vnde & quæ & malorum Chriſtianorum, 13.14.2
Miracula vera & non vera & prodigia diſtinguuntur per totum, ca. 25. lib. 13.
Miracula vera ex Dei omnipotentia, 13.24.3
Miracula non ſufficiunt ad probādum aliquem eſſe ſanctum vel ſaluatum, & quare, 13.14.6
Miraculorum fictores puniti quidam, 13.14.7
Miſericordia Dei magna, 13.21.5. Deum habet, 13.14.18
Miſericordia Dei prouocatur pœnitentia, 21.4.4.
Miſericordia & diſciplina miſcēda in regimine eccleſiæ, 13.14.19
Miſericordia contra Dei volūtatem reprehenſibilis & damnabilis, 10.1.7
Miſericordiæ ara apud Athenienſes, 13.22.8
Miſericors magis quis quo magis magnanimus, 11.42.9
Miſebne thora, quid, 12.5.1
Miſnah Talmudicorum, 12.5.20
Miſſæ in domibus priuatis celebrari non debēt ſine licentia & ex cauſſa. 13.4.5
Miſſaniis de duratione vrbis editum oraculum, 21.3.9
Miſſio doctorum vel prædicantium ordinaria & extraordinaria, quæ, 18.2.13
Mithridates per ſe ius dixit, & ideo omnium ſubditorum linguas didicit, 6.6.11
Mitræ ſeu Solis initiatorum myſteria, 12.20.15
Mitram ſolem dicebant eōque nomine vt Deū venerabantur & de eius myſteriis circa initiatos eius ſuperſtitionis, 12.18.8
Mitylenenſium Ariſtocratia quare ſublata, 22.7.10
Mixtio omnis habet vnum dominans, 6.1.9
Mæcenas vir grauis, 15.4.3
Mollities mulierum vnde oriatur, 7.11.76
Moloc, idolum Ammonitarum quale, 12.18.7. & quomodo filij illi conſecrabantur per ignem, eod.
Monachus non habet proprium vide, 13.16.11. & pro ſeruo, eod. factus Papa ſine licentia ſuperioris, tenetur ad monaſteriū redire, eo.
Monachus Bononiæ prætextu ſanctitatis decipiens populum tyrannidem ſibi parauit, item alius Ticini, 7.18.14
Monachi probandi quare antequam profiteantur, 13.23.2
Monachi ignauiæ ſectandæ cauſa religionis ingreſſi, aliquando reuocati, 13.21.2
Monachi quomodo ab otio inani reuocantur, 13.21.6. & ſeq.
Monachi vagi non permittendi, 13.9.2
Monachi otioſi clauſtris eiecti à Conſtantino, 13.21.8. vagi quomodo puniantur, 13.21.12
Monachi teſtari poſſunt depoſitis in montibus pietatis, ex priuilegio, 13.16.10 ibi & nro-

& monachi, proprietatij & diſponere poſſunt in ſpuriorum fauorem ſine licẽtia ſuperioris.
Monachi contumaces expellendi monaſterio, 13.16.4.& 5
Monachi perſuadentes eligere ſepulturam penes ſe quomodo plectantur, 13.14.8
Monachi expelli à monaſterio male viuentes poſſunt & alij in locum illorum poni, 13.3.18.
Monachi habitum ſumpſit aliquando dæmon, 13.3.18
Mõachorum ambitio & cupiditas reprobata & emendata, 13.14.12
Monachorum ægrotorum vel morientium præſagium in viuario ex piſcibus in monaſterio S.Mauritij, 12.13.26
Monachorum, 12. abuſiones, 13.12.13
Monachis non licet ingredi clauſtra mulierum ſine cauſa neceſſaria, 13.19.21
Monachus factus regni abdicato Carolomanus Pipini filius, 26.1.8
Monarchia inter homines, à Deo primum in Adamo & eius ſucceſſoribus ſtabilita, 4.3.14. & 15.
Monarchia Romanorum vltima, 6.13.24
Monarchia quid. 5.1.2
Monarchia Ægyptiorum quandiu durauerit, 20.1.5
Monarchia quomodo mutetur in tyrannidem, 22.1.2. & contra tyrannis in monarchiam, eod.
Monarchia Alexandri multis cladibus conſtructa poſt mortem eius diuiſa, 25.1.19
Monarchia Romanorum quando & quomodo collapſa, 25.1.16
Monarchia Aſſyriorum quandiu durauerit, 20.1.6.
Monarchia Medorum vnde nata, 20.1.7
Monarchia Alexandri Magni poſt mortem eius lacerata & diuiſa, 25.1.5
Monarchia eſt ſpecies ſed non illegitimæ tyrannus quæ eſt poteſtatis abſolutæ, 6.8.10
Monarchia ex lege gentium, 5.3.19
Monarchia non eſt vbi populus regit regem, ſed democratia, 6.18.13
Monarchia quis poteſt abuti, & aliis rebus ſanctis & prophanis, ſed non ideo reiiciendus, 5.4.10
Monarchiæ principatuúmque mutatio, 13.3.2
Monarchiæ leges conuenientes, 10.5.10
Monarchiæ Perſarum initium & duratio, 20.1.9
Monarchica adminiſtratio probatur melior ceteris auctoritate ſcribentium, 5.5.4
Monaſterium ingredi ſine licentia regis antiquitus lege regum Françorum vetitum & quare, 13.14.9
Monaſterij pœna, 13.21.12
Monaſterij ſancti Mauritij in Burgundia ex viuario mortis monachorũ præſagia, 12.13.26
Monaſteria cur diſſolui aliquando debeant, 13.5.19.
Monaſteria duplicia mulierum & mulieri prohibita, 13.3.18
Monaſteria duplicia virorum & mulierum D. Baſilij, 13.18.7 prohibita & ſimilia, 13.19.10
Monaſteria noua ędificari prohibuit Nicephor. Phocas, 13.17.5
Monaſteriorum quæ & quo pacto facilis reformatio, 13.3.13
Monaſteriorum deformatio & abuſus, 13.3.2
Monaſteriorum ædificationes nouæ non ſunt ſine epiſcopo permittendæ, 13.9.2
Monaſteriorum reformationes in diſpenſatione & acquiſitionibus bonorum vt facilè fieri poſſint, 13.16.4.& 5
Monaſteriis cur prohibuerit Carolus Magnus habere ſtudia publica & cum olim in monaſteriis fuerint collegia & inſtitutiones innocentiæ, 18.6.3
Monaſteria quidam abuſi ad opes, & ad diuites ineſcandos, 13.13.11
Monaſteriis quando & vbi acquirere & relinquere prohibitum, 13.16.3
Monaſticè viuens debet cogi monachiſmum profiteri, vel viram eam dimittere, 13.4.5
Moneta à quo tépore cuius ſignū habet, 6.17.1
Moneta eiúſque valor pendet ex poteſtate principis, 9.1.31.
Moneta ſigno crucis ab Archadio ſignata, 12.16.6
Monetæ reprobatio & refuſio conuẽtum ad lucrum principum, 36.22 & 2.& 24.& 25. vnde nummus, falſæ expoſitorũ pœna, 12.7.16.
Monialis Conſtantia ex decreto pontificia nupſit ad conſeruandum in genere regnum Siciliæ, 7.16.5
Moniales choreis intereſſe aut ſpectandis non debent, 13.21.14
Monialibus clauſtra egredi prohibitum, 13.19.21. nec laicis aut monachis illarum clauſtra ingredi licet ſine cauſa, eod.
Monimenta facta in teſtimonium lapidum & cumuli, quando reprobantur vel approbantur, 12.15.6
Monopolia artificum reformãda, 13.3.4 & quæ ſint monopolia eod. prohibenda ſunt, 4.7.11
Mons nouennalis Pauli IV. 13.16.12 alumniarium, eod. 13.
Montes pietatis Romæ & alibi fundati, non ſunt vſurarij, 13.16.9 & ſeq.
Montes electi ad ſacrificandum & orandum & templa ibi conſtructa, 12.21.8
Montes permiſſi pietatis à Summis Pontificib. ea cauſa fidei, 13.16.10
Morbus num per ſortilegium fuerit illatus, quomodo detegatur, 13.29.7
Morbi à maleficiis illati, quomodo per alia maleficia curantur ibid.
Morbi curati vmbra & cemicintiis Apoſtolorũ, 12.16.2. corporis & animi eorum medici, 17.8.2. quare hominibus bonis & malis ex Dei permiſſione accidant, 17.9.8
Morborum incantationes reiiciendæ, 17.9.9
Morbis extinctæ ciuitates & reſpublicæ 21.11.3
Morbis popularibus per diligentiam magiſtratuum adhibenda remedia, 21.12.7
Morboſi reiecti ab adminiſtratione reipub per Platonem, 7.6.5
Moria mõs vbi templũ & eius partes, 12.21.15
Morituri vident Deum ſecundum Rabinos, 12.17.3. vaticinari ſolent, 13.33.18
Mors præſagita per piſces viuarij, S. Mauritij monachorum eius, 12.13.26
Mortis cogitatio principi neceſſaria, 6.3.8
Mortis & nuptiarum cauſa non licebat oraculum Nympharum conſulere, 13.33.32
Mortem principis lugere ex lege coacti 26.6.4
Morte principis, interdum perſeuerat ſtatus publicus, interdum mutatur, 26.6.1
Mortem Domitiani qui prædixerint, 13.33.21. Antonini, eod. 22. Valentis, 25
Mortem qui ſubierunt pro reſpub. ſua liberãda, 8.1.17. aut qui eã optarunt, eod.18
Mortuus erat redimendus à ſubiectione epiſcopi meliori veſte aut animali apud Leodicenſes, 3.5.4
Mortua Sybilla diuinat quare, 12.12.4
Mortui in bello pro repub. honorati, 11.1.6
Mortui ſuſcitati vt teſtimonium dicerent & poſtea obdormientes, 13.5.11
Mortuorum ad nos voces vnde prodeant, 15.5.4.
Mortuorum capita poſt mortem locuta & quæ petierunt confeſſionem ſacramentalem, 13.5.9.
Mortuorum hominum mandata deſcriptio, 3.5.4.
Mortuorum tributum datum Charonti, 15.17
Mortuis impoſitum vectigal, 3.6.22
Mortuis concumbere nefandiſſimum & puniſum, 19.9.5
Mos regius cuiuſque regionis ſequendus non improbandus, 8.4.4
Mores regnorum conſeruandi etiam principibus ſi amari velint à ſubditis, 22.8.8
Mores puerorum notãdi in quæ ſtudia ſint propenſiores, 15.8.30.
Mores mali bonarum legum occaſiones, 22.8.7.
Mores naturales quomodo habent propenſionem non neceſſitatem, 15.2.20
Mores mali multum quare temporibus belli oriuntur, 4.12.1. mores diuerſi Italorum inter ſe & ſtudia diuerſa. 4.4.3. inter alias gentium, 4.4.4. & ſeq. Gallorum inter ſe diuerſi mores & aliorum, nn. 5.6.7
Mores contrarij in principibus iiſdem, in bello & pace, negotio & otio, 8.1.10
Mores diuerſi ſingulares quibuſdã regibus dederunt cognomina, 6.14.5 & ſeq.
Mores locorum quibus imperat princeps cognoſcere debet, 10.6.17. & illi quam varij pro ſitu eorum, eod.
Mores diuerſi in diuerſis nationibus qui ſimul ſæpe concordare nequeunt, 4.4.2. & ſeq. & num ex cœli cõſtitutione & habitatione naſcantur, 4.4.11. & 13
Mores mutantur in peiores honoribus quare, 4.10.10
Mõrum magiſtri cenſores Romæ, 4.12.3
Morum iudicia nationum, cur non ſint credenda, 4.4.12
Moribus loci peregrino & incolæ viuendum, 4.4.21
Muſcouiæ dux quomodo ſacretur & vngatur, 6.20.28
Moſcouitarum inſignia, 6.16.8
Moyſes leges verè à Deo accepit, cuius alij fuerunt ſimiæ, Deo ſuas acceptas referentes, 13.11.10.
Moſes Grammaticam Hebræam edidit, 17.1.3
Moſaicæ philoſophiæ diuiſio, 17.6.6
Moſis amor pro populo, 8.1.17
Moſis ſcripta vt falſa conatus reiicere Apelles hæreticus, 12.6.5
Moſi cur data virga à Deo, 6.20.3
Moyſis nominis, ad obliuionem & quod is fuerit peritus Aſtrorum, 13.26.5
Moyſes ſucceſſorem in principatu elegit non filium ſed alium idoneum, 7.15.8
Mnemon quare Artaxerxes dictus, 6.14.6
Muliebre imperium ſuperbiſſimum, 7.11.2
Mulier non eſt imago Dei. 7.11.3. principium & caput familiæ ſuæ. 7.11.16 ob peccatum ſuppoſita fuit viro, 19.1.5.
Mulier ſubdita viro nõ imperium eius accepit, 7.11.22
Mulier ratione ſexus cuiuſcunque ſit dignitatis, inferior eſt cuilibet etiam plebeio viro, 7.11.4
Mulier imago Dei quomodo dicatur vel non 7.11.66
Mulier in eccleſia nõ poteſt habere curam animarum, 7.11.14 non prædicare, benedicere, etiam moniales nec alia quæ ſunt ordinis, eod.
Mulieris ſubiectio viro nõ impedit imperium eius in regno & principatu, 7.11.65
Mulieri non dedit natura imperium, 7.11.4
Mulieri aſſerenti ſe cõcepiſſe ex aliquo an credendum ſit, 14.3.2
Mulierem nõ debet impedire ſexus gerere quæ non pendent ex ſexu, 7.11.25
Mulieres natura molles ad imperandum debiles, 6.11.25
Mulieres Muſcouiticæ latent quod ipſę ingulant animal vt imperium non editur, 7.11.9
Mulieres imperarunt in Ægypto & Meroë, 7.11.51
Mulieres apud antiquos ſemper ſub alicuius tutela, 7.11.18
Mulieres militare lex Platonis relata iubet, 2.11.27
Mulieres ingredi non poſſunt monaſteria virorum & excommunicantur ipſo facto reuocatis diſpenſationib. cõceſſis, 13.19.21. cauſas egerunt Romæ in tribunalib. 7.11.79 quare non poſtea, ibid habentur deterioris conditionis ipſis viris, 7.11.17 & 19. doctæ philoſophę & poëtę & quę publicè perlegerint, 7.11.71.& 72.73 & 75. primatum habẽtes contrariorum viro, 7.11.19 ſe proſtituebant ob honorem idoli credentes ſacerdotib. 15.19.7. in dulcimæ & fratricellorum ſectis 19.11. & 12. Arradicę Caſtllum Lacedæmoniorum regem expugnarunt & ceperunt, 7.11.49. in quibus caſibus ſint melioris vel paris conditionis viris, 7.11.25. lege diuina non omnino tenei à prin-

à principatu docetur, 7.1.11.num 23 & ſeq. legib. humanis remotæ à grauioribus negotiis tractādis.7 11.17.obſeruabant ad tēplum tabernaculi ſe purificantes ibi compreſſæ à filiis ſacerdotis Heli, 13 19 9
Mulieres ſilent quare in eccleſia, 7.11.87
Mulieres hoſtis captiuæ non violandæ 8 5.2
Mulieres in eccleſia ſeorſum ſedeant à viris,13. 19 19.
Mulieres iudices eſſe poſſunt ex conſuetudine, 7 11 88
Mulieres caſtæ ſacerdotes mitræ & Dianæ, 12. 18.12.
Mulieres armis tractandis peritæ & quæ ſtrenue imperarunt aut regnarunt, 11.38 & ſeq.
Mulieres propter pudorem non debent intereſſe coolortiis virorum, 7.11.20
Mulieres ſacræ diuinæ in Germania ex fluminum vorticibus diuinatores, 13.33.17
Mulieres a vilibus officiis cur reiectæ, 7 11 88. ingredi non poſſunt quaſdam capellas ſine pœna furoris immiſſi,7. 11 18. nobilitant filios alicubi & nomine ſuo familiam & genus transferunt 7.11 89 & ſequebantur turbam Chriſtianorum in primitiua eccleſia, & diſcipulos & Apoſtolos, 13.18,7. regulariter poſſunt viuere priuatim ſine profeſſione,13. 4.6. & cogoorut perſeuerare, 13.4.7
Mulieres in quibus locis velatæ conſpiciuntur ea lege vel more, 7.11.18
Mulieres cur calceis Ægyptiæ non vterentur, 15.2 4. præceptoribus Iudæorum dabant ſalaria, 18 4.1
Mulierum promiſcuus concubitus vbi & emendatus, 14 1.4. quare difficilis erat arrogatio, 7.11.11.minatarum & templi Ægyptiaci belluarum ſimilitudo,4 11.12. imperium adiaphorum vt hominum 7.11,64. cum viris periculoſa commixtio 13 18 14
Mulierum dominatum vniuerſalis ſignum erit conſummationis futuri mundi,7 11.5. & iræ Dei ſignum habere imperātes effœminatos, 7.11 5
Mulierum Romanarum conſilia vtilia reip. 2 11.29 vota periculoſa,13.16 9.cauſa belli,11. 1. 8.
Mulierū dignitas pendet à patre ante nuptias, & a marito poſt nuptias,7 11.12 libido regnandi cum crudelitate,7.17.23 & ſeq. Romæ ſenatulum,de quibus ſtatuebat,4.11.21. Perſicarum animus ad compellendos ad bellū Perſas, 7.11.19
Mulierum conſilia vtiliſſima reipublicæ Deboræ,Hæſter,Iudith,Abigail vxoris Pythiſ, 7.11. 31. & ſeq. de aliis
Mulierum & virorum carceres ſint diſtincti, 2. 7 4.
Mulieribus cattanais linguæ cur exſciſſæ apud Britannos, 13. 3. 5. Plato quædam publica, ſed leuiora, non autem conſilium in repub. committendum 7 11.13
Mulierib & magna & parua committi, 7.11.8
Mulieribus interdictum iure ciuili officia publica gerere,teſtificari,poſtulare,iudicare,&c. 7.11.15
Mulieribus inconſtantia & debilitas conſilij ſolus nō obiicitur, 7.11.86 maioris alia geocra veſtium quam meretricibus, 4.11 9
Muliebrium ornamentorum excedentium mala, 4.11.18
Mulieroſi viri qui filiabus & vxoribus in exceſſu veſtium & ornatus,nimium indulgent, 4.11 10
Multitudo & diuerſitas regularium quam confuſionem inuehat in eccleſiam, 13 4 2
Multitudo inutilium miniſtrorum eccleſiæ dedecus & onus eius 13 4.3
Multitudini nō placēdū à gubernatoribus, 5 2 1
Multitudine peccante in paucos animaduertendum eſt, 11.12.3. cur pœna remittatur vel temperetur, 13 16
Mundus,prouinciæ,ciuitates,collegia ſunt, 13. 2. 2.
Mundi ſub finem grauiores dæmonum oppugnationes & quare, 12.23 14
Mundi interitus ſignum habet mulierem quæ tunc paulo ante imperabit, 7.11.15
Munera iudicibus interdicta quæ, 2 9 16.patrimonia ratione bonorum a perſonis ſuſcipienda etiam alibi habitantibus, 3.7.58.regi Perſarum perequitanti a ſingulis hominibus oblata, 8 3 21
Munera pretioſiſſima habentur propter auctoritatem dantis etſi exigua ſint,22.13.3 homines lucrantur, 22 13.2
Municipē & municipia vnde dicantur, 2.1.5
Muranæ villæ parrochus dicitur etiam extra vrbem exiſtente parochia, 2.4.5.
Mures aurei Deo oblati, 12.13 27. deuorarunt Popiellum regem Polonorum, 7 15 13
Murus vnde dictus, 2.1.3
Murum conſcendere peregrinum lex vetat, 4. 4.16.
Muri ciuitates pro ipſa ciuitate,2.3.1 & in luctu nigris pannis aliquando ornati, eod.
Muri ciuitarum ſancti & inuiolabiles, 2.3.2
Muri oppidorum diruti ne occuparentur ab inimicis vel ne rebellarent, 2 3 7
Muri ciuitatū cuius ſumptibus populi an principis debeant conſtrui, 2.1.7
Muros ciuitatis violare,tranſcendere, perforare,capitale, 2.3 6
Muros adiicere oppidi vt an interſit reip. 2.3 3
Muros prope ædificare prohibitum eſt & quare, 2.3.2. & quādo permiſſum & quomodo, eod.
Murorum cura ciuitatum ad principem pertinet qui non paſſim debet permittere nouos habere aut firmare antiquos, 2 2.3
Murorum loco viri fortes in ciuitate ſed non ſemper moenibus præponendi & quando,2.3.4
Murorum & arcium in ciuitate bona & incommoda. 2 3.5
Muris dirutis quando ciuitas nihilominus retineat priuilegia vel amittat, 2.3.8
Muſca dæmon factus, 13 31 21
Muſica quæ & quatenus ſit vtilis & neceſſaria in repub 15.1 8
Mutandæ leges pro varietate tēporum,7.20 20
Mutatio magiſtratuū periculoſa & damnoſa populo.4 3 13 legum in repub periculoſa,10 5. 17. & quando fieri debeat eod omnis reipublicæ miſera,13.12.3.mutatio & interitus rerumpubl quomodo fiat per totū lib.22.
Mutatio Romanæ democratiæ in principatum per deceptionem populi facta, 22.2 12
Mutatio rerumpublicarum interdum ſubito,interdum per media fit. 21.3.2
Mutationis & tranſitionis reipublicæ & principatus ſignum ſunt imitatio externi habitus & ornatus, 4 21.2
Mutationis principis & principatus damna quibus opprimitur populus, 7.19 1.& 2
Mutationes principum arguunt futurum reip. interitum, 22.3.32
Mutationibus & interitui obnoxia regna, 20.1. 17 & ibi exempla, 20 2 17
Muti præceptores libri ſunt, 10.3 7
Mycerinus rex Ægyptiorum cur mortuus quia non ſatis affligeret populum, 22.1.4
Mydæ auriculæ aſininæ, 6.3 3
Myſteria diuina non omnibus communicanda, 17. 4. 9
Myſteria inſunt ſacræ ſcripturæ, & quare,12 8 8. initiatis tantum cognita & docenda,12 8.13 &c 9.num.1.& 4.
Myſteria religionis nō eſſe euulganda prophanis, 15.4.6
Mythridates rex 22. linguas diuerſas locutus. 15.4.3

N

NAbóth prætextu religionis necatus, 13. 12.24
Naboth prætextu calumniæ in religionem ſublatus, 13.7 1
Nabuchodonoſor rex ſuperbiens de ædificatione Babylonis, a regno per Deum deiectus inter fera animantia.1.9.19. religiones aliis iuſſit deſtrui vt ſe ipſum Deum celebraret, 13.11 5.quare punitus & deiectus ob ædificationem Babylonis. 3 5.5
Nabuchodonoſor rex cum beſtiis regno pulſus ob ſuperbiam cordis,6 11.9 imperauit Hebræis tyrannicè, & tamen illi pro eius & filiorum proſperitate Deum rogabant.26.7.15
Nachor & Theodas Magi ſolitarij, 15.25 14
Narbonenſis ſeptima, 13 17.17
Nartetes crudelitatem ſuam fuco religionis tegebat, 13.8.13
Natalium reſtitutio à quo fiat, 9 1.46
Natare didicerunt Perſæ ob belli exercitium, 11 1 2
Nati ſumus non tantum nobis,ſed & reipublicæ, 4.5.4
Nationum mixtio mores alterat & corrumpit, 4 4 14.ſeditiones mouet, ibid.nu.15
Nationum diuerſitas mores habet hominum diuerſos, 4 4.2
Natura non in corruptis, ſed in his quæ magis ſe habent ſecundū naturā,conſideratur,6.1.8
Natura & ciuiliter iuſtum,vt differant, 10.4.9
Naturales tantum liberi hodie non ſeparantur ab ſpuriis, 14.3.2
Naturalia omnia mutationibus & interitui obnoxia,21.1.1 quædam muliebria, 10.4.9
Nauarræ regni ſortium & interceptio ex parte, 20. 1.13
Naues tempeſtate appulſæ ad portum ſine dominis,cuius ſint, 9.1.29
Nauium ſpecies in cœlo, 12.17.12
Nauigatio in flumine impediri non debet, 9. 1. 27.
Naulum tributum ſepultum cum mortuis pro Charonte, 3 5.17
Naxiorum reſpub. oppreſſa ob ſeditionem ex nuptiis, 13.2.2
Neceſſe eſt venire ſcandala,quomodo intelligatur, 21.3.15
Neceſſitas ineuitabilis, 21.8 1. & fatum quale in actionibus hominum,21.3.18 & fata cœleſtia & rerum non eodem modo in omnia, nec perpetuo nec abſolute ſemper,21.8 7.in rebus triplici modo conſideratur, ibid. 6. & ibidem late de neceſſitate ſimpliciter, & ex ſuppoſitione in ſuperioribus & inferioribus acl quibus cauſa introductionis & mutationis legis, 10 1.10 pro imponendis collectis eccleſiaſticis à ſecularibus non ſufficit ſine conſenſu ſuperioris, 3 .14. reip. ſuades ad extraordinaria petitione tributa & vectigalia, 3.4.2
Neceſſitate tantum impellente bellum gerendum eſt, 11.2.11
Neceſſitatem pendere ex cœleſtibus & ſtellis, dicere eſt iniuriam cœlo & Deo irrogare,21. 9 13 Deus temperat, & diſpenſat contra eam quando vult, 25.8 8
Negligentia prælatorum quam ſit nocua illis & aliis, 13 3 11
Negotiis à voluptatibus auocant, 8 1 16
Negotiari nobilibus interdictū,4. 7.& 4.3.15
Negotiatio non eſt prohibenda licita,quibuſdam prohibita vt clericis,nobilibus, 5 7.10
Negotiationem quid poſſit reddere licitam vel illicitam, 3 7 2
Negotiatores clerici vectigalia negotiationis debent, 5 7.42 ſi modo ter prius admoneantur vt deſiſtant.ibid an forum eccleſiaſticum amittant,vel alia priuilegia negotiādo, ibid.
Nemoribus Deum colere prohibitum, 15 31 30 permiſſum, nu.4. & 2.
Nemo plus iuris in alium transferre poteſt,quā ipſe habet,7.10 18 & 7.10 21
Nepos quomodo per repræſentationem efficiatur eiuſdem gradus ac patruus, 7.10.25
Nepos quando ex perſona patris metuendus, 7 10.24
Nepos ſuccedit in primogenitura patris, iure repræſentationis, 2 10 19
Nepotem filium primogeniti præferendum patruis in ſucceſſione principatus aut iudicatū duello ſolemni in Allemannia. 7 10.15
Nepotes aliquando pro delicto aui puniuntur, 26.5.23
Nepotes primogeniti non præferri patruo in ſucceſſione principatus aut adſtruitur, 7.10. 16 & ſeq.
Nepotes habent idem ius in bonis aui, quod patet

pater habere poſſet, ſi viueret, 7.10 14
Nepotes ex primogenito filio mortuo viuente patre, prælati in ſucceſſione aui patruis, 7.10 3. & 4. & 5
Nepotibus ex primogenito vt adepti principatus, 7 10 17
Neptonus quid ſignificet, 12 19.5
Nergal quale idolum, 12.18 13
Nero ſubuertit oraculum Apollinis, & quare, 13.33.54
Nero ab initio bonus princeps poſtea peſſimus, 8 1.4
Nero initio ſui principatus voluit omnia vectigalia abrogare, 3.1.3
Nero non potuit Magiam diſcere. 13.25.17
Nero initio ſui principatus optimus, poſtea tyrannus euaſit, 7 11 50
Neronis profuſa ſuperfluitas, 8.6.3
Neronem qui ſe diaeti poſt mortē eius, 7 18.4
Nerua Imperator, Traianum quamuis Hiſpanū ad imperium vt idoneum elegit, & ſuis prætulit, 7.15 7
Nerua Imperator in penuria reipubl. propria vendidit, & veſtes, & egentibus arrogauit, 3.6.55
Nerui colligunt artus, inſtrumenta, motus & ſenſus in corpore, 3.1.8
Nerui reipublicæ bona & pecuniæ, 3 1.2. & negotiorum quoque priuatorum, 3.1.2
Neſtorij hæretici libri prohibiti, 12.7 11
Neutralitas principis quomodo amittatur, 11 14 13
Neutralitas inter diſſidentes reges ac principes, non iniqua & iuſta, 8 4.5
Nicephori de militio militibus in perſonas & [illegible] data, 13.27 14
Niceph. a Phocæ leges contra eccleſiæ relicta & ædificationem nouorum monaſteriorum, 13.17 3
Nicocles quomodo ad tyrannidem peruenit, 7.38.18
Nicolaus Perotus æmulum habuit Domitium Calderinum, 10 8 4
Nicolaitarum cum mulieribus promiſcuus concubitus, 15 19 13
Nigidius Figulus ſenator Romanus peritiſſimus aſtrologus, 21.7 23
Nigrorum & alborum factiones in Italia perniſioſæ, 23.1.3.
Nili aggeres à quibus facti & reparati, 2.9 22
Niniuem quis ædificauit, & de magnitudine, 2.9.9
Ninus dicitur Aſſur, 10.1 6
Ninus primus finitimos aduerſus oppreſſit alias nationes, 6 8 4
Ninus idololatrorum primus, 12.18.4
Noachus ſorte diſtribuit partes orbis, 7.14.1
Noachi filij per familias ſuas orbem & nationes diuiſerunt, 1 3 2 2
Nobilis quaſi noſcibilis & notus, ad genus, ex genere quid ſuum quid alienum habeat, 4.2 8
Nobilem quid faciat, 4 2 9
Nobiles ex virtute, vere & vbique ſunt nobiles: nobiles vero ex genere tantum, domi ſolum ea lege non natura ſunt nobiles, 4.2.2
Nobiles ſecundum legem genere non ſunt. ibid.
Nobiles Athenis lege Theſei rem diuinam & magiſtratus & leges tractabant, 4.1 15
Nobiles negotiari non debent, 3.6.48
Nobiles differunt de gentils hommes quomodo, 4 3 4
Nobiles abutuntur plebe ineſcata beneficiis ad tyrannidem, 4.3.5. & ſeq.
Nobiles quomodo differant à natis ex nobilibus, 4.2.1
Nobiles non erant olim in proprio ordine. 4 1.10
Nobiles genere qui ſe aliis præferunt ſuper nobilitatis quomodo ridiculi ſunt, 4 2.9
Nobiles prælati interdum plus nocent eccleſiæ bonis quam hæretici, 13.17 12. & 13
Nobilium pauperum cura apud Ruthenos & Venetos, 4.2.13. bona immunia ab oneribus. 4.3.12. & 13. abuſus, mercaturam exercere, 4.3.15
Nobilibus cur honor debeatur, 4.2.11. contra oppreſſionem populi leges Romæ dictæ, 4 3 13
Nobilibus plus æquo non debet fauere princeps, 4.3.11. fauendum, 4.9.10. & ſeq. 12. & 15 interdictum negotiari, 4.7.7
Nobilitat quos vult princeps, 4.2.4
Nobilitas quid ſit, 4.2 3
Nobilitat inter Germanos qui aſſociati dicuntur, exitiata ob luxuriam, 22.3.12. multiplex inter homines ex relatione exteriorum & interiorum, 4.2.4. ex virtute in anima, 4.3.6. non eſt inter malos, 4.2 8 qualitas eſt homini accidentalis & ignobilitas, 4.2.1. ex matre transfertur in poſteros & nomen familiæ alicubi, 7.11. 89 in Gallia non opprimit ex arbitrio plebem, 4 1.14
Nobilitatis accidentalis cauſa & variatio in genere & hominibus, ortus & interitus deſcribitur, 4 2 9
Nobilitatis odium in plebe vnde. & eius expulſio, 4.3.11. gradus, 4 2 5 populum opprimentis in Polonia repreſſio lege facta, 4 3.12. & vulgi diſſenſio vel odium naturali quadam vi, 3.2 2
Nobilitatem philoſophi ex virtute vulgus & lex ex genere & dignitate metitur, 4.2.7. & de eorum differentia, ibid.
Nocturnæ congregationes religionis cauſa prohibitæ, 13 18 6. prohibitæ lib 13 cap. 19. num. 17
Nocturna ſacra interdicta legibus, 13 19.2. & 3
Nodi Gordij diſſolutio habebat fatum regni Aſiæ 21 3.13
Nodus Gordius fatalis Aſiæ, 7 14.4. quem rupit Alexander Magnus, eod.
Nomadum mos in regni ſucceſſione ſuperſtites filios præferts nepotibus mortuorum, 7.10 19
Nomen ſuum inſcribere operibus publicis licet & quando, 2.9 12
Nomen per Theod incipiens, pluribus exitio fuit tempore Valentis, 13 33 23
Nomen veſtimenti primi primorum parentum repræſentat redemptionem & nomen Christi, 16 2 3
Nomen verum ciuitatis Romanæ quare occultatum eſt, 21.3.45
Nominationes ad beneficia dantur tantum ab Academiis Galliæ ex priuilegio, 18 9.2
Nomina regum communia ſucceſſoribus eiuſdem regni, 6 10.1
Nomina principibus indicta à quibuſdam illis inhærentibus, 6. 12. 8. vt à capillis balbutiæ, &c
Nomina inania & vana regum, per tot. 6.c.11. nomina pro contrario ſignificato vſurpata, vt ſophiſta bellum, &c. 6.18 5
Nominis naſcentium adoleſcētium & mortuorum profeſſio quare inſtituta Romæ, 3.3.4
Non entis nullæ ſunt qualitates, 7.10.24
Northmanniæ ducatus acceſſit regi Galliæ per feloniam Ioannis dicti ſine terra, 7.10.2
Northumbri in Anglia reges ſeptem regnarūt, tandē Democratia pene ad nihilum redacti ad regiam poteſtatem redierunt, 3.3.13
Noſtrum non eſt, quod fuit ante nos, 4.2.9
Notæ quomodo differant à litteris, 16.1.7. ad compendioſam ſcripturam, 16 1.6
Notarius à notis & quid illæ, 16 1 8
Notarij Apoſtolici & protonotarij. 16.1 9. non debent ſcribere per abbreuiationes, 16.1.6 animatis ſimiles, quia non debent detegere, niſi ab illis requiſita. 24.6.6
Nothorum ingenium volgo promptum dicitur, 7 8.15
Nothorum mores damnati, 14.1 7
Nouarum rerum ſtudioſi perniſioſi in repub: & ex illa explodendi vel puniendi, 23 9 9
Nouatio ſemper fit in rerum natura vel tempore vel malitia hominum, 3.1.17
Nouercæ inſtructu & ſuorum filiorum cauſſa, Pruſias voluit necare Nicomedem, vt filij nouercæ in regno ſuccederent, ſed contra accidit, 7.7.3
Nouueaux acquets, quod in camera computatum, 3.2 19
Nouus Rex noua lex, & noua inde omnia, 7.19 2
Nouus princeps rigidus, 8.1.2
Nouus princeps noua lex, 26.6 2
Nouus principatus quomodo noceat reipubl. vel proſit, 2.19.1. & innouet cuncta. 7 19.2
Nouorum tributorum inuentores & exactores exoſi à populo & aliqui necati, 3 9.17
Noua religio, nouuſque colendi Deum modus prohibitus, quare ſæpe inter Romanos, 13.1.21. & 22. & ſeq.
Nouæ religiones ex præſumptione temeraria reiiciendæ, 13.4.3
Nubere cui voluerunt principes, an cogere poſſint ſibi ſubditas, vt quidam faciunt, 9.1.46 ibi videtur probatum, & reprobatur, num. 50
Nubes prophetæ dicuntur aliquando in ſacra pagina & quare, 13.33.2
Nuditatis turpitudo poſt peccatum non ante, 4 11.1
Numæ Pompilij fictio religionis ad continendum populum, 9.11. 10. libri de religione combuſti, 12.7.19
Numerorum liber quare dictus, 12 5 9
Numidarum regnum ex diuiſione clades accepit, 25 1.27
Nummus mutatur ſæpe vnde moneta, ferreus ad tempus factus ob penuriam, 1.6 25 charraceus ſubſtitutus, ibid. 26. ex loro teutonico, ibid 27
Nundinæ habebantur primum indictum à prætoribus locum indictum, publicum aut priuatum, 2.8.1
Nuptiæ coactæ à principe imperari nequeunt, 9.1.50
Nuptiarum prætextu parricidia peracta, 7.17.4. cauſſa, non licebat conſulere oraculum nympheum, 13. 33 32. negatarum cauſa bella, 11.1 9. cauſa ſeditio, 23 [illegible].4. cauſa origo ſeditionis & mutationis reipub. 23.2 2
Nutritij præceptores & rectores iuuenum, 15.1.22
Nutricet aut nocent, aut iuuant ingenia infantium, ideo cum diſcretione eligendæ, 14 4.2
Nutrix Romuli Acca Laurentia, 6.20.35
Nymphæum Macedoniæ oraculum, 13.33.32

O

OBligationes quædam conſtant literis, 16 2.7
Obſtetricum ex Platone vſus & excantationes. 14.2.5
Obſtetricibus cur debeat curam adhibere magiſtratus & mala quæ illæ poſſint in partuum editione gerere, 14.2.2 & ſeq.
Occa rex Brunnorum regno pulſus & reſtitutus, 22 14 4
Occidere nemo poteſt ſuum ſucceſſorem, & ibi exempla, 21 3 5 & num 8. licere cuilibet, tyrannum dicere, damnatum eſt à concilio Conſtantienſi, 26. 7. n. principem ſuum graue, & contra Dei voluntatem, ibidem 16 tyrannum leges permittentes & præmia necantibus dantes, ibid 5. ſolis medicis & aduncatis impune licet, 17 9.2
Otioſum verbum quid. 17 4.3
Otioſorum verborū reddenda Deo ratio, ibid.
Octauius Cæſar voluit repudiare imperium, 26 3.2
Odium & contemptus principis habet ruinam reipubl vicinam, 22.8 1
Odium & metus ſunt comites principatus, 26 3.1
Odij ſimulatio Zopiri decepit Babylonios, 22 11.6
O holus omnibus cur auarus, 22.12.6
Oligarchiæ leges propriæ, 10 5 9
Olympicis in ludis & vicerunt mulieres, 7.11 48
Olympici victores ſtatuis donabantur, 11.13 3
O litera pronunciata pro v, 1.1.12
Omnipotentia Dei in miraculis, per tot. cap. 14 l. 13
Omphis Rex Indiæ tempore Alexandri Magni, 7.4.10

Ouelus paraphraſtes ſororis Titi Imperatoris filius, 22.5.31
Opera quædam publica intra muros curanda, vt portus, viæ, angiportus, & alia, 2. 9.1. & ſeq.
Opera bona Chriſtiani, quibus modis conatur dæmon ſubuertere & prohibere 12.2.11
Operibus in publicis & ædificiis conſtruendis quid conſiderandum, 2.9 16
Oppidum vnde dictum, 2. 1. 3. quid differat ab vrbe & villa. eod.n.4.
Oppia lex de cultu & veſtitu fœminarum. 4 11 10
Oppugnationis ciuitatis lex diuina. 11.10.2
Optimatū reſp. quibus rationibus ſuadetur, 5.3.2. ex quibus reprobetur, ibid. 3. poteſtas quomodo viri in vnorē poteſtati compare-tur, 5.1.9 ſtatus quomodo immutetur & tollatur, 22.11.1
Oraculum pro rege Perſæ, 7.3.7
Oracula Sibyllina à quibus conſulerentur & cuſtodirentur, 12 12.2. idolorum, quomodo clam à ſacerdotibus vt ab idolis reddita, 13. 13.14. diuinatoria, 13. 32.31. & ſeq. à quibus olim reddita, 13 33 36
Oraculum Appollinis ſubuerſum à Nerone. 13. 33.24 & 1. 2. fraudes & ſeq. Liberi impletū de clade Lycthiatum 21 3 11. de futuro excidio Meſſeniorum, quando Oleaſter aqua pataret, 22. 3 9. de duratione proſapię Alexij Comneni Imperat. 21 3.7
Oracula futurorum dæmones hauriebant à ſignis cœleſtibus, 21.7.24
Oraculum fatale deſtructionis regni Inachen-ſium, 6 18.17
Ora[illegible] ficta pro ambiendo epiſcopa-[illegible] 7 ſummo Pontificatu, 8
Ora[illegible] conuentio ad tyrannidem, 13 11.1. [illegible] ſacerdus corrupta pecunia [illegible] 13 11 12
Ora[illegible] producit ad conſe-[illegible] 11. quid ſit & [illegible] 17 3 paucorum verborum [illegible] 7 2 8
Oratio[illegible] & vis, 17. 2. 3. ſpecies dicta [illegible] 11. 5 2
Oratione plus vincebat Moyſes, quam Iſraelis exercitus pugnando 3 7.23
Ora[illegible] & reipublicæ accommodus. 18 1 15
Ora[illegible] 17.2.1
Oratores diſtinguendi ſunt à declamatoribus, 17 16
Oratores mali in concitanda ſeditione efficaces, 23 8 1 perſuaſores ſeditionis ob nouitam in templo a rege poſitam, prætextu legis patriæ viui combuſti, 23.9.13
Ora[illegible] vox & geſtus qualia eſſe debeat. 17 4. 16
Orat[illegible] licet habere, 13.4 16
Orat[illegible] ad lauores & noxios publicos [illegible] 8.7 4
Or[illegible] pompa publica quædam Romanorum 4.10.6
Ordo [illegible] decoratum & honorum in republ. 4.10 1. & quare & in quibus egeamus, eod. [illegible] 1.1 2. dignitati debet con-[illegible] 8. [illegible] & mili-[illegible] 4.10 1.4 dignitatis perſona & [illegible] 4.10 21
Or[illegible] vnus coniugatorum, [illegible] 13 4.6
Or[illegible] reipubl. diſcordiam operan-[illegible] 4.3.1
Ordines populi Romani aliquando duo: antū, [illegible] & [illegible] aliquando tres, ſenato[illegible] & plebeiorum, 4.1.9
Ordinibus quomodo diſtingueretur populus Romanus, 4.12
Ordinibus ſacris non initiantur mulieres 7. 11. 14
Oreſtis Lipſana fatalia victoriæ Lacedæmo-niis, 21.3 14
Organa vocalia, 15 6 3
Origenes infinita pene ſcripſit, 16 1 3
Ornatus capitales diuerſarum gentium, 6.16.5
Ornamentorum mulierbis damna, 4.11.11
Orphei & Deucalionis fabula explicata. 17.2.6
Orthagoræ Sicyonum tyrannis cētum annorū, 26.7.1
Oſclaudit & poſtea aperit nobis Cardinalibus Papa & quare, 17 4.9
Oſchima idolum biſci, 21.18 14
Oſculari mulieres peccatum mortale, luxuriari veró cum illis non eſſe dicebant Beguinæ, 13.19.13
Oſculo ſe ſalutabant in ſignum amicitiæ Iudæi & Chriſtiani, 13. 18.2. ibi exempla, oſculo proditi, 15 1.5
Oſculum non dabant Numidorum regi a quare, 8 4.4
Oſtentum quid, 12.9.19 13.13 6
Oſthanes magus, 13.25.16
Oſtraciſmus iudicium exſilij Athenienſium potentiorum, 13.12.10. quid, & quale, & in quos iudicium, 22.10.3
Oſtraciſmi exſilium præcautio contra tyrannidem optimatum, 4. 5.17
Oſvvaldus Nordimbrorum Anglorum rex, 12. 4 12
Otho Syluius occari iuſſit Galbam, vt imperiū teneret, quo tamen paucis diebus potitus, 7 7 9
Othomanni dicti reges Turcorum & vnde, 6. 10 & 11
Otioſitas multā maliciā docuit, &c 13.12.3 & 6. & ſeq. quomodo mederi ei poſſit, eod.4. & 5. & 2 & ſeq.
Otioſarum perſonarum ſigna. 13 11. & 14. & 16
Otium Chriſtianorum in feſtiuis diebus ab operibus ſeruilibus eſt vacatio, vt Deo inſeruiant. 13.20.3
Otium ad voluptates reuocat, 8 1.10
Otioſi in quirendi & ad opus publicum vel priuatum engendi, 13.7 4
Otium mater iniquitatis, 13.7.2
Otium natura finita, 22 8.12
Otij abuſus & mala prætextu religionis, 13.18. 2 & ſeq.
Ouare & triumphare quomodo differebant & ouatis & triumphalis corona, 6 20.3
Ouicula dictus Fabius dictator quare, 6 14.16
Ouinia lex, de eligendis ex omni ordine populi ſenatoribus, 4.5.1
Ouo incluſus adhuc ales quando ſapiat. 13. 25
Ouum quomodo pręparatū ad epilepſiam ſortitæ, & Druidæ ad amicitiam, 13.28 21
Oui diuinatio quæ, 12.20.3
Oziæ temeritas dicitur, voluiſſe arcam natantem retinere, 13.17.3
Ozias lepoſus factus regnum retinuit, 7.6 2

P

PAcerij generales Romæ ad componendas [illegible] præpoſiti, 23.4 4
Pactorū & Mediceorū factiones Florentiæ, 2. 5 6
Pactum de quota litis cum procuratoribus & aduocatis litiū & clientibus prohibitus, 2.6.19
Pactum & pacta fides quid, 8 8.4
Pactum producit obligationem & quādo. 8 8 3
Pacti con[illegible] pro [illegible] legibus, 7. 20. 36. pacti & legis publicæ differentia, 7.20 49
Pacta [illegible] legem conuentionibus, 7 20.7
Pacta ſeruanda quæ, 8. 8.4 etiam à principe, eod. 6. expreſſa vel tacita dæmonis, 13.38.14
Pactio fœderis ſimplex obſides deſiderat, 11. 11 11
Pactiones cum hoſte de remtione captiuorum ſeruandæ, 11.15.11
Pædagogia quid, 18.2.2
Pædagogus, vide præceptor.
Pædagogi diſcipulorum Valiſcorum proditio & pœna. 24 8.9
Pædagogorum & præceptorum vita & mores cū doctrina conſeruanda, 25 1.21
Pagus quid & quomodo differat ab oppidis & vrbibus, 2.1.4
Palma caſus Traiano, 12.13.8
Palladium fatale vrbis Troiæ. 21.3.17
Palliolum latentem ſæpe habet ſubtus ſuperbiam, 13.13.9
Pallium veſtimentum Græcorum, & proinde Philoſophorum, 4 10.16
Pan aræ dicatæ, 11.1.4.7
Pandæ iudici habebant reginam, 7 11.10
Panū ſeries prohibiti 4.11 6
Pantheon templum a quo ædificatum, 12. 21. 29
Papa in quibus caſibus poteſt adiri pro ſecularibus cauſis, 7.1 8 debet eligi ex Cardinalibus 7 15.19 inter principes de cauſis peccati ſtatuit, 13.1.20 ordinandus ex [illegible] olim à rege Francorū, 3.7 46 an poſſit diſpenſare vt monachus ſit proprietarius, 13 16. 10. & diſponat, eod & n 1 non poteſt contra leges diuinas, 7.10 6 diſpenſat contra Apoſtolum, eod nō ceſſerit poteſtati à Conſtantino conceſſæ eligendo Imperatorem Carolum Magnum, 25 1.12. quando cœperit vti depoſitione regū & imperatorum 26. 5.12. quare habet pleniorem poteſtatem in imperatorem, quam in alios reges non ſibi vaſallos i. d.7. ex concilio Lateranenſi non potuit eligi ſine conſenſu regis Galliæ Imperatoris, ibid.9
Papa Formoſus quomodo ſe geſſerit in depoſitione Caroli Craſſi imperatoris, 10 3 16
Papæ pulſi ab Imperatoribus & reges & principes à pontificibus, 10 4.12
Papæ Gregorij 4 abuſus rebelles pro depoſitione Ludouici Pij. 16 5.15
Papæ donata inſignia à Conſtantino Magno, 25 2.18
Papæ cui tribuatur Academiarum cura, 18 2 16 poteſtati nimium tribuentes reprehenſi à Gerſone, 7.2 5 auctoritas quando debeat interuenire pro auxi[illegible] & ſubſidiis imponendis eccleſiæ vel perſonis eius, 3.7 34
Paphadinus quomodo parricidiis nepotum ad tyrannidem peruenit, 7 18 17
Papyria lex de ſacro priuatim nō faciēdo, 2.2. 2
Paraſitorum amicitia quantum familiares durant, 8 7.5
Paraphraſes Chaldaicæ, ſacrorum bibliorum, 12. 5.31 Græcæ, ibid 32
Parlamentorum ortus 24 4 7. ambulatorium in Gallia & quando ſtatæ curiæ, 2.6.3
Parcanarum tuſtas Iudæis erant ſynagogæ, 22. 21 17
Parſimonia quorundam principum & ſuperfluitas, per tot e.l. 8
Partialitas in ciuitate eſt velut vermis in caſeo, & de malis eius 23 3 4
Partialitates familiarum Angliæ quantum nocuerint regno, 23. 3.6 ab initio delendæ, ne tranſeant in coniurationes, 21 4.4
Partus in ipſo tempore egreſſionis ab vtero diligentia conſeruationis indigent, 14.2 1 partus ſuppoſitio modi & mala, 14 2.8. remedia, 9 vt agnoſceretur quæ formula, 14 3 3
Parricidarum graue delictum. 14.3 9
Paſchalis ſum. Pontif. 10 ſectatores ſuos tiaulorū liberalitas, 6 11 10
Paſcua publica & priuata à militum animalibus non depaſcenda, 11.5.13
Paſſagardæ ſacerdotes Perſarum, qui conſecrabant reges, 6 20 10
Paſtorea populi reges, 22 8 12
Paſtoris eccleſiaſtici miſericordia & diſciplina quæ, 13.14 18
Paſtoritia vitæ proxima agriculturæ, 4.8.2
Patientia probabatur per 80. cruciatus initiandorum ſacris mitræ, 12 18. 8
Patientia ex lectione ſacrarum ſcripturarum, ibid 4
Patientia principi in temperando populo neceſſaria, 23.9.13
Patres facilius inſtituere poſſunt quam alij liberos quare, 18 2.4
Patriæ vrbibus nati ſumus, 4.5.4
Patrimonium principis duplex, 5.2 10
Patrimoniū reipub. aut ordinariū aut extraordinarium eſt & quale vtrumque, 5.2.11
Pater patriæ qui dictus, 6.14.5
Pater in filio relucet, & in ſubſtātia pene idem, 7.10 14
Patris dignitas non mutat paternā cauſam erga filios. 7 9 11. prodeſt filiis, eod. ademta nocet filiis naſcituris non natis, nec naſciturís ſi ea ſit mutua. ibid 15
Patris adminiſtratio non concedebatur olim

natis ex ea quare, 13 12.6
Patris poteſtas in filios quæ, 5 1.9
Patritij qui dicebantur olim, 4.1.10
Patritiorum & plebis colligatio impoſita à Romulo, 4 3.14
Patritiis quæ voluit eſſe ſingularia ſortium & ſupra populum Romulus, 4.2 11
Patrocinari pro aliis in foro cur potuerint & nunc non mulieres, 7.11 76
Patronus poteſt pro conſeruatione eccleſiæ ſuæ & bonorum eius, adire principem ſecularem, contra etiam archiepiſcopum, 13 1.27
Patronorum & clientis leges, 4.3 14
Pauci miniſtri Dei accommodi, præſtant pluribus inutilibus, 13.4 3
Paucorum adminiſtratio quomodo in plures in repub tranſeat, 22 1 5
Paucorum adminiſtratio quomodo tranſeat in tyrannidem, 22.1 6. tempore belli & pacis, eod n.7 & 8
Paucorum in repub. adminiſtratio quæ mala inferat, 6.1.22
Paulus Samoſatenus pulſus epiſcopatu Antiochiæ auctoritate Imperatoris Ethnici petente Eccleſia, 13.2.34
Paulus Nouius dux factionis Genuenſis capite truncatus, 4 3 12
S Pauli epiſtolæ quædam ab hæreticis reiectæ, 12.7.10
Paulina nobilis matrona, compreſſa à Mundo ſub prætextu Anubis Dei habitu in templo Iſidis, deceptione ſacerdotū & vindicta eius, 13.19 3
Pauperes non debent vexari prætextu adiutorij in litatis 1 .5.11. ... recreuelati aliqua in benedicunt facile principi, 12.13.2
Pauperum releuatio tributi impoſita diuitibus nouo tributo Ailelcogyo 3.5 15 bona ſunt eccleſiæ, 13 17 6
Pauperibus nimiam an committenda gubernatio reipub. & magiſtratus, 4.5 18
Pax finis belli & reipub. 11 13 1. multiplex cum Deo quæ potior cum hominibus &c. 11 13.2 bello paratur & conſeruatur, 13 1 1 initium imperandi dedit, 10.1 4. rumpitur ſi hoſtem auxilio fœderatus iuuet, 11.14 13 cum Deo quomodo conſeruetur, ibid 2 oblata principi etiam ſuperiori non debent contemni vt exempla, 11 12 1. quæſita diligenter conſeruanda, 11 14 1. ab inducijs quid differat, 11 11. 2. inita ab omnibus & renouandum in iuramentum per quinquennium, 11.16 4
Pacem facere & bellum mouere propria auctoritate priuata, capitale, 10 1 5
Pacis fructus, 11 13 5 prætextu nihil turpiter faciendum, 11 11 8 pacis & belli duo tempora, 10.11 causa princeps in ſæ iere poteſt remittere iniuriam & damnum ſubditorum etiam inuitorum. 7 20 45 bona & collatio ad mala belli, 11, 13 5. & 6 & belli poteſtas penes quem. 11 13.3
Pacem aut fœdus ſine auctoritate principis duces facientis pro ſponſione ſua dediti hoſtibus & liberata republica ab eorum pollicitatione, 11 11 12
Peccatum multitudinis mitius punitur vel diſſimulatur quare, 13.5 6
Peccati mala quæ acciderunt homini, 21 9 15
Peccata morborum ſæpe cauſſæ, 17.9 7. populi cauſſa mutationis reipublicæ, 22.14 3
Peccata & infidelitas dāt aditum dæmoni facile ad nos expugnandos, 12 20.16, clam & ſecreto malitioſe facta grauiora quam quę palam, 13.1 7
Peccatores quomodo ad ſalutem & reſipiſcentiam trahendi, 13 14 21
Pecuniæ cupiditas ſolet maxime deturbare & plebeios principes, 3.1 24 appellatione quid contineatur, 3.1 8. & bona ſunt nerui reipub. 3.1 1. inuētionis neceſſitas in priuatis & publicis negotiis, 3 3.1 deſiderium ſingulorum, nocet poſſeſſoribus, 22.13 4
Pædagia guidagia talliæ non debentur à perſonis eccleſiaſticis pro rebus ſuis niſi negarentur, 3 7.1
Pediculis qui interierunt, 13. 12.25
Pegor vel Phegor quid, 12.18 6
Pelichi ſtatua tenuerat fures, 12.17 9
Pellis capræ Amaltheæ in qua ſcribit Iupiter, 12 11.1
Pellibus ſcriptum, 16 3 7
Pellicanus inſigne veri principis, 8 1.19
Peloponeſum regnum vnde, 19 1 8
Pelops inter inopes regnum penuria adeptus, 7. 11 3
Pennæ ornamentum capitis Garamantum, 6. 17 5
Penthaſileæ Amazonis mors, 7.11.4
Penſiones releuatæ debitoribus ob cladem aut luem illis contingentem, 3.9 12
Perfectio actus & materia, forma & arte, 1. 5 19
Peregrinari per regnum num debeat princeps, 24 8. 2
Peregrinati ob famam doctorum, 18.6.2
Peregrini ratione ſtudiorum fauore & priuilegiis digni, 18 8.2
Peregrini non debent eſſe curioſi in repub. aliena, ſed cum eorum more & leges videre, 4 4 21 qui.4 4.20. qui diſtantur, 4.4.1. quare excluſi Lacedæmone, 4.4.16
Peregrinam idioma quare non admiſerint quędam reſpublicæ, 15 3 6
Peregrinorum cura Deo eſt & hominibus eſſe debet, 18.7.3
Peregrinorum delectus habendus, 4.4 27 expulſio quando percuſſa vel non, ibid 23
Perfectum bonum quod dicitur, 5 3 10
Pericula euitare non poſſumus interdum permittente Deo, interdum noſtra ſocordia non vitamus, 22 11 7
Periclis eloquentia turbauit Græciam ſeditionibus, 17 8.9
Periurorum pœnæ ſeu leges, 8 8 3
Perpetui magiſtratus cur in monarchia melius ſit eſſe. 4 5 35. exceptis maioribus poteſtatibus, & quare 4 5.36
Perſæ regem adorabant ea lege, 6 3.2 armorum exercitiis maxime ſtudebant, 11.1 5. habebant ſcholas publicas cuiuſque ætatis & artis, 18 2 5
Perſarum Monarchiæ initium & duratio, 20 1. 9 reges & eorum magiſtratus diuino honore adorabantur, 12 18.14. reges ſacris initiati, 8 2 10 rex ſubditos pro ſeruis habebat excepta vxore, 6.13 9
Perſici regni ruinæ prædictio, 21 3.18
Perſequutio Chriſtianorum ſub Sapore magna, 21.6. 9 prima contra Chriſtianos tempore Diui Stephani, 13 7.1. eccleſiam fortiorem reddit, 12.13 13
Perſequutores eccleſiæ qui, 12 23 9
Perſeus rex Macedoniæ ſuppoſititius partus regis Philippi regis, 14 1.8 ſpurius fratrem legitimum & naturalem patris Philippi calumniis ſuſtulit, vt ſolus in regno ſuccederet, ſed poſtea parricidij pœnas luit. 7.8.8
Perſonæ publicæ quæ in ſumma, 1.1 14. quę loquuntur & cum quibus loquimur conſiderandæ, 17.4 11
Perſonarum apud Perſas ordo & diſtributio & eruditio, 18 2.5. incrementum & decrementum mutat formam reipublicæ.
Peſtis tēpore viſi bonus & malus angelus quorum malo venabulo iuſſu boni percutiente, tot peribant ex domo quot ictus incuſſiſſet, 21.7.16
Peſtis cauſa ſecedere à loco cum priuilegiis poteſt academia, 18 6.10
Peſtilentiæ amuletum, 13.32 16
Petaliſmus iudicium exſilij cōtra potentiorum excellentiam, 13.1.10. iudicium contra bonos, 22 10.3
Petrus Lombardus, auctor libri ſententiarum, 1 10 9
Petrus Langobardus eorum trudere Gallis perſuaſit, 6.16 12
Petri lapſus quomodo nobis profuerit, 13.14.18
Petrus Præfectus equitum Cerſobleptæ, 3. 6. 17.
Phalaris tyranni de miſeria tyrānorum præclara ſententia, 6.19.1. tyrānidem Agrigentinorum prætextu religionis quomodo vſurpauerit, 13 11.4
Pharaoni. nomen dignitatis eſt regum Ægyptiorum, 6 10 5
Phariſæi vnde cœperint, 11.3.10, ambitioſi dici volebant Rabi, 6.13.7
Phariſæorum in repub tractanda pernicies cum Alexandra regina, 8 2 7
Phariſaica hypocriſis, 13.15 9
Pharnaces regnū reliquit fratri Mithridati ante filios, 7 3.16 rex Parthorum propoſuit in regni ſucceſſione filij fratrem ſtrenuum, 7. 12.8
Phedalia ſtrenua mulier, 7 11.56
Philippus Macedonum rex malebat beneuolētia quam vi aut metu imperare, 6.15.9
Philippicus volens occidere ſucceſſorem, non potuit 21.3. 8.
Philippus Arabs vſurpauit imperia, nimia auctoritate ſibi conceſſa abutens, 12.9.3
Philippi regis Macedoniæ ad regna occupanda doli & fraudes & mors. 26.4.10
Philippi Herodis Antipæ fratris ius dicebat etiam in itinere, 6 6 14
Philobammaus arboris folia ambulantia, 13. 2. 3.
Philopater Ptolomæus cur dictus, 6 14.3
Philoſophæ mulieres Thiano & duæ nomian Thano, 7 11.70
Philoſophus & philoſophia quid, 1.7.6 in profundiore doctrina, 17.6.2
Philoſophi pecuniæ contra profeſſionem cupidi, 17 7 11 qui ab vrbibus expulſi, 17. 7.15. ad gerendam rempub inutiles 17 7 16 ſunt neceſſarij pro complemento reipub 7.6.1 cathedratici qui, 17 2. 13. ex profeſſio Athei, 17 7 17
Philoſophi ſuis de republica diſputationibus turbarunt reſpublicas infinitis malis, 10 6. 2. & 3
Philoſophi qui dicti & quomodo, 6.18 4. quomodo turbarunt reſpub. 13. 3.10 Græci exterminati ſub Valente ob diuinationes, 13. 31. 25.
Philoſophorum conſilia de repub. quantum noxia, 10.6 2
Philoſophorum antiquorum vitia & ſuperbia, 17 7.2
Philoſophis innouatoribus in republica proſpiciendum nam ſolent plura innouare & turbare, 17 7 18
Philoſophiæ diſcendæ quæ artes neceſſariæ, 17. 6. 6.
Philoſophiæ Moſaïcæ diuiſio, 17.6.6
Philoſophiæ profeſſores debent diſſoluere argumenta philoſophica contra fidem, 17. 7 19
Philoſophię & literarum cognitionem cur prohibuit Iulianus Chriſtianis, 15.1 26
Philoſophiam iuuenibus diſcere conducit, at excedentibus eam ætatem probrum quare, 17 7 20
Philoſophiam audituri apud Indos prius per Phyſiognomos probabantur, 17 6.4
Phocas Imperator ob auaritiam necatus, 22. 12. 2
Phocionis oratio qualis, 17.1 8
Phraates Spurius regis Parthorum legitimos & naturales filios patris necauit vt ſolus regnaret, 7 8.5
Phratores & Fratres, eorúmque collegia 13.2.2
Phrynicus dux ex poëta creatus Athenienſium, 7.15 9
Phya ſuppoſita à Pyſiſtrato pro Minerua, 13. 11. 2.
Phyſicus quomodo contineat medicum, 17 8 1.
Phyſiognomia fallax, 13 1 21
Piaſtus ruſticus electus in regem Polonorum, 7 15.14
Pictor manu priuatus diuinitus quod Chriſtum in forma aſini pinxiſſet, 12.13.7
Pictura num vtilis reipublicæ, 15 1.9
Pietas idem quod clementia & in quibus conſiſtat, 6.10.10. erga Deum in quibus conſiſtat, 8.2 2
Pygmalion Venere ad ſtatuam motus, 12.15.2

Pij cognominati & quare, 6 14.4
Pila fortunæ Heluius Pertinax, 6.3.13
Pileum vertēdo in quam partem vertebat, ventos excitabat ex arbitrio Henricus Sueciæ rex 11.27.9
Pindarus victus quinquies à Corinna certamine carminum, 7 11 71
Pinnæ murorum vnde dictæ, 2 1 3
Piromi dicti reges Ægypti vſque ad Setonem, 6 10 13
Piſanæ reip. mutatio, 21.2.14
Piſiſtrati eloquentia qua ſibi regnum comparauit, 17.2.9
Piſiſtratidis tyrānis ob luxuriam adempta, 22.3.6. dolus in occupanda tyrannide Athenienſium, 6.18.12
Piſcationes fluminum & maris ad principem pertinent vel ad eos quibus ipſe concedit, 9.2.27.
Piſtorum collegium, 11.2.4
Placentia loqui damnum reipub. eſt, 8.7 1
Plagiarij librorum, qui aliena ſcripta ſibi adſcripſerunt, 16 8 7
Planetarum ordo quiſque ſit terræ proximior diſputatur inter Aſtrologos, 21 6 9
Plato magno pretio Philolai & Sophronis libros emit, 16 10 1. Platonis & aliorum præſtantiſſimorum ſcriptorum notæ, 16.8 3 Platonis vita, 17.7 3. & 10
Plato inuidus & maleuolus, 10 6.3
Plautianus intolerabilis ſuperbiæ ſe adorari permiſit vt imperatorem, ſe [illegible] delicta eius proditor confeſſus, 2 1 10. maxima dignitate à Seuero honoratus vſurpare ſibi imperium tentauit, 22.9 1
Pluto vnde & quid, 12.19. 3. magni dæmonis nomen, 12 20 1
Platonis liber de rep. quare inſcriptus de iuſto, 6.6. 14.
Plebeij Romæ aliquando non admiſſi ad magiſtratum & quando poſtea, 4.5.10 non excludendi à conſiliis principum quare, 24. 6. 13. quomodo equites fie ent, vel ponerentur per cenſorem mutata tribu vel adempta, 4.8. 11 plebeiis quæ conceſſit Romulus, 4.2.11
Plebs quid, 1.1.11. quæ dicebatur, 4.1.10. Apud Gallos loco ſeruorum olim reiecta à cōſiliis, 13.12. 16. vixit olim in Gallia non ita poſtea, 4. 8. 14. facile ſpecie lucri & libertatis decipitur, 22.1.6. maxime defenſa contra nobiles à principe in Gallia eique magiſtratuum poteſtatem ſi capax eſſet communicauit & quare, 4 1.14
Plebis & patritiorum vinculū inductum à Romulo. 4. 3. 14. Romæ diſtinctio in vrbanam & ruſticam, 4.1.13
Plinius Atheos, 17 7 3
Plumbo fuſo deregi ſortilegia quomodo, 13.29 7
Plumbum liquefactum morbos maleficos detegit, 13 31 3
Pluuiam qui incantationibus elicuerunt è cœlo, 13.27.3
Pœna corporalis mutata in pecuniariam Cyrenæorum, 3.6.18 nō eſt remittenda coniuratibus quare, 22.11.9. non docere literas bonas filiis. 17.12 6 ſanguinis non infertur conſilia eccleſiæ determinatis perſonis, 13.14 20.
Pœna & delictum augetur ex perſonæ qualitate later, 4.6 15
Pœnæ ſortiariorum & diuinorum iura diuino, 13.30 6. gentium 7. ciuili 8 definitæ in quadruplici genere iudicib. Iudæorum, vt aliam inferre non poſſent, 4.5 28 delinquentium in temp. in liberos & amicos extenſa, 26.7 5. & 9. gratia à principe conceditur, 9 1.41. & quatenus concedi debeat, 9.1.42. iſtius ſeculi mitiores alterius ſeculi, 8 2.12
Pœnitentiæ agendæ prætextu depoſuerunt imperio Ludouicum Pium, coniuratores, 13.12. 18
Pœnitentium aliquando eccleſia reiicit oblationes, 13.14 18
Poëſis grauitati philoſophiæ non conuenit. 17.5. 3. vituperatio, 17.5.3
Poëta Phrynichus propter dramata bellica in theatro compoſita dux electus ab Athenienſibus, 7 15.9
Poetæ familiares principum, 17 5.4. obſcœni qui non legendi, 16.8 9 num in repub. recipiendi ſint diuerſæ ſententiæ, 17.5.1. & ibi rationes prohibentium
Poëtarum interpretes neceſſarij ad poëtas corrigēdos, 17.5.5. interpretes Grammatici dicti, 17 1.1 apud Gallos, 17.5.5
Poëtas Plato à ſua republica expulit, 17.5.3
Poëtas recipiendos in republica, 17.5.4
Poëtarum fabulæ de amoribus bellis & voluptatibus deorum pellendæ à republica, 8.5. 3.
Polemonis philoſophi imago ſcortum ab impudicitia reuocauit, 12.13.18
Politia eccleſiaſtica, & humana quemadmodum ſub vnitate diſtincta in lege diuina, 8.2. 3
Politicæ virtutes quæ, 10.2.5
Politici qui dicti, 2.18.6
Policratis proſpera in vita fortuna mortem inuenit turpiſſimam, 21 4 7
Politica ars reliquas complectitur & finis omnium, 18 1 4
Polonia aliquando cum ducatus eſſet, tributaria imperij, 3 4.4
Polonici regni fundator Leſcbius primus rex, 6.16 7
Polonici regni interceptio & reſtitutio, 20.1. 24.
Polonorum inſignia Aquila alba, 6.16 7
Polycletus in pictura populi expertus ſtultum iudicium, 3 3 27
Polycratis Samij tyranni in fratres parricidia regnandi cauſa. cuiuſque mors, 7.17 17
Pomœriū ciuitatis quid, 2.2. 3. vrbis quid, 2 4 2
Pompeius Saturninus apprime doctus, 12.13.3
Pompeij Magni mortis tempora prodigia, 12.13. 27.
Poloni nobiles populo aliquando & eius bonis abuſi barbare donec lege obuiam itum eſt & excommunicatione, 4 3.12
Poniropolis ciuitas malefactorum, 1.3 8
Pontifex Maximus apud Romanos per Numā introductus & eius poteſtas, 8 2.6
Pontificatus ſummi regimen refert Adſon ad Iebronis politiam, 7.2 1
Pontificatus etiam ſummus religionis etiam penes Ethnicos reges alicubi, 8.2.6
Pontificatus Hieroſolymitani contentio inter fratres ſtatum reipub peruertit, 23.[illegible].4
Populares ſiue in populi fauorem leges quot in Democratia Romanorum, 5 3.24
Popularis dominationis finis & intentio, 5.5.5. ſtatus vt meliores rationes, 5 3.1. reipublicæ adminiſtratio circa poteſtates quæ, 4 5.16. libertatis pars in qua conſiſtat, 5 2.3 lucrum eodem 4. poteſtas ſimilis ſocietati domus ſine domino, 5.8.11.
Populari in republica qui digniores, 4 10.8
Popularis ſtatus ſeu reſpublica vnde recipit mutationem, 22.2.1
Populares non afficiendi iniuriis à principe, & ad honores admittendi, 22. 8 8 homines verbo quidem ſunt, ſed ſibi eo modo principatum quærunt & turbant rempub. 17.2 17
Populus ad conciones eccleſiaſticas audiendas compellendus, 13.2.33 & per quos ibidem, iuſſu Dei à Moſe numeratus & cenſitus, 3 5. 5. & cur Dauid ob numeratum punitus, eod: ſine Deo, ſacerdote & doctore, confuſione omnimoda repletur, 12 22.26. quater à conſulibus cōuocatus & quare, 2 6.7. orbis quomodo diuiſus tēpora filiorum Noachi Iſraelis, Romuli, 13. 2 2. non poteſt probe ſibi conſulere, 5 3. 26. comparatus propter nobilitatem argento viuo, 5 7. 20
Popielus iunior rex Polonorum deuoratus à muribus, 7.5.13
Populus beſtia eſt multorum capitum, 4 4 19. & inſtabilis eſt, 4.5.36
Populus opinione præceps ducitur, 12.4.7. deceptus in perſuaſionibus alterius reipublicæ quam monarchicæ, 5. 3.11. vt imperans populus non ſemper dici debet tyrannus & quare, & quando contra, 6.18.15. Athenienſis diuiſus à Theſeo in nobiles artifices & agricolas, 4.1 15. quid dicatur, 1 1.11 an [illegible] & ſpecie, eodem. Gallicus in quot ordines diſtributus, 4 1 14 in Druidas, nobiles ſeu equites, & plebem vilem, ibidem. Romanus legē de regio imperio tulit 7 19 7 decipitur beneficus ad tyrannidem aſpirantium, 4. 3. 3 cur legibus ſuis vincere poſſit, 5 2. 5. accenſo metu regis impia operatur, [illegible]. olim dedicare poterat hodie non, 2 2.2. ſi ab ordine ſuo diſcedat turbat rempu[illegible] hic ordo eſt obedire, 4 3 3 cur [illegible] reſponſis propheticis à Deo, 13 33.12 Æg[illegible] tacus in ſeptem genera aut ordines hominum diuiſus, 4 1 17 per ſortes & ſuffragia quomodo elegerit magiſtratus, 4.5 39 & 40. & per ſingulum ſuffragium, eodem. ſubditus non poteſt iudicare de peccatis regis ſui, 26 [illegible].24. moribus ſubitis turbatur & temere ſequitur perſuaſiones, 23. 3.10 abutitur facile principis indulgentia ideo non ex arbitrio eius regendus, 22.8 11. domandus arte ferociæ ſui. 22. 8 5 nimiam tribuens poteſtatem magiſtratibus ſe ſua priuat poteſtate, 21.2.4. oppreſſus, ab vna ſe liberans tyrannide. in aliam peiorem ſe reiicere conſueuit, 22 8 6 ſe vindicans in ſubiectionem incidit, 12 1 4 natura incertus mouetur conſiliariis vt mare ventis, 22.8.13
Populi nimia indulgentia conuertit ſtatum democratiæ in plebeium, 22 2 6. deceptiones à doloſis cum tempore, 21 1.5 magna inconſtantia, 21.2.8. magna eſt inconſta[illegible], nec confidendum gubernatoribus, 4 3 16 [illegible] committens malum principem, [illegible] probitate notati ab [illegible] 4.4.1 diuiſio hominum per ſexus, ætate [illegible] familias, & c 1.2 ſecura & vtilitas [illegible] dominodum debet eſſe ſcopus principum. & adm[illegible]ſtrantium rempublicam. 3 5.6 [illegible] incipere [illegible], 8 [illegible] & [illegible] num in faſtidiendo proprio principe & expellendo 7. 19.3 ordinum quæ etiam admittant, & quomodo congregantur [illegible] 4 per totum cap 3 alia diuiſio à Romulo in patritios & plebem & qui illi, 4 1.10 oppreſſio à magiſtratibus vt fiat, & prohibeatur, 4 6.13 [illegible] non recommendandum, 11 12 6 iuſta punitio per promiſſionē Dei non ſemper excuſat punientes vel principes qui id faciunt 9 1 in fauorem aucupari vltra modum quare prohibitum, 4 3.12 7. diuiſio per claſſes & [illegible] per Seruium Tullium regem, à Romanorum, 1 4.7. decreto ſubuertens leges euadit tyrannus, 10.[illegible] 2
Populi arbitrio viuere maxime periculoſum, 4.4 19
Populi quādiu de quibus in comitiis iudiciorum apud Romanos, 4. 5. 12. diuiſio tractatur lib 4 per totum cap 1. moribus quantum & quandiu ſe princeps vel rector accommodare debeat, 22 8.7 nimia libertas à principe reprimenda, 22 8. 11. obduratur cor, cum Deus vult eū perdere, vt non velint declinare quod habēt ante oculos interitū, 11. 3. 12. voluntas non eſt ſequenda in omnibus à rectore, 22. 8 11 infideles & non ſortes ex illicitis concubitibus nati, 14.1 7. natura inconſtans & ingrata in ſuos beneficos & bonos rectores, 26. 3.8
Populo tributa à Romulo, 24.4. 4 à Populo amari tutum eſt principi, 24. 8.2. abutuntur aulici contra principem iam ſuis beneficiis adſtringendo vt poſſint illis imperare, 4. 3 6. & 9. & ibi remedium huius mali. negotia grauia aperire, cur periculoſum in omni republica, 5. 3.25. electio regis vel ducis nunquam commiſſa à Deo neque eius voluntas requiſita, imò contra electionem Dei reprobata & punita, 5.7 14 & 15. & 16. & ſequentib. quæ conceſſit Romulus poſtea, ei à principib. adempta, 4.25.5
Populum recenſere, eſt munus poteſtatis regiæ, 4.12.9
Porphyrij libri contra Chriſtianos, damnati, 12.7.12

Portæ vnde dictæ, 1.1.3
Portæ ciuitatis vias & cuſtodia, 1.3 10. eas bello, nocte aperire ne liceat, eodem.
Portoria & quidagia quare præbeâtur & quib. 9.1 30
Portuum in ciuitate vtilitas & cura & incommoda, 2 9.1.& 3
Res poſſeſſæ à priuilegiato deſinunt eſſe priuilegiatæ ad non priuilegiatum pertinentes & contra, 3 7.4 3
Poſſumus id tantum quod honeſte & bene poſſumus, 7.10 37
Poſthumia Veſtalis quare inceſtus inſimulata, 4.11.14
Poſtliminij ius in quib. locum habet, 11.15.1 & ſeq.
Poſtliminij iure qui careant, 11.15.7. & 13
Potationis certamina improbata, 8 6.9
Potentia nimia ſubditis conceſſa eos ambitioſos ad occupandum principatum inducit, 22 9 81
Potentiores exſilio ſubmouebantur à rebuſpublicis popularibus quare, 13.12.10
Poteſtas malorum principum etiam à Deo eſt, 19 1 10 & 11
Poteſtas magna vni ſoli non eſt à republica vel principe concedenda, vel non diu, 22.10.8
Poteſtas abutentib. adimenda, antequam maius moliantur, 22.10 6
Poteſtas eccleſiæ conſiderata quo modo formaliter, materialiter & quoad vſum, 7 2.9. ibi de vſu licito & legitimo eius & illicito, 7.2.9
Poteſtas ſuprema debet eſſe in vnaquaque republica. 1.1 9
Poteſtas regia temperanda cum ratione, 9 1 5
Poteſtas quæ ſit regia tractatur toto libro, 9
Poteſtas ſpiritualis præſtantior & maior temporali, 7.1 7
Poteſtas principib. data non ad ſæuiendum & vexandum humanum genus, ſed ad regendum, 7.17 13
Poteſtas ſpiritualis & temporalis vnde, & quare item dicatur, 2 1 13
Poteſtas legitima, à domeſtica orta, 6 13.1 3
Poteſtas principib data multum poteſt in bonis & perſonis ſubditorum, enumerantur & aliqua in 7 10.41
Poteſtas regia ex iure Samuelis examinatur, 9. 1.5. & ſeq.
Poteſtas non eſt niſi à Deo, 7.1.3. etiam malignorum, eod.
Poteſtas principis per omnes fines principatus dirigi debet, 9 1.42
Poteſtas eccleſiaſtica quid, 7.1 6
Poteſtas malitiæ coniuncta eam facit deteriorem, 4.5.42
Poteſtas Dei ineuitabilis dum vult, 7.1.5
Poteſtas reipublicæ ex cenſu fraternæ ſocietati ſimilis, 5 1.10
Poteſtas imperandi cœpit à pace, 10.1 4
Poteſtatis ſupremæ ſignum, eſt facultas creandi magiſtratus, 4 1 24
Poteſtatis plenitudo principum habet abuſum, 7.10.56. & 57
Poteſtatis plenitudo Summi Pontificis explicatur, 7.1.3
Poteſtati à Deo additur maieſtas quæ facit eam venerandam, 8.3.3
Poteſtatem prorogaſſe vltra tempus cõceſſum punitum vt capitale, 7 3 1. & 5
Poteſtatem datam retinuiſſe ſucceſſione data crimen eſt maieſtatis læſæ, 13.12 5
Poteſtate quando princeps abuti dicatur, 9.1.1. & per tot. cap 1
Poteſtates ſpirituales & ſeculares ſe mutuo iuuare debent, 7 1 6
Præcautio ne contingat ſeditio, præſtantior omnibus remedijs contra ortas adductis, 25 9 2
Præcepta tria totius iuris honeſte viuere, alterum non lædere, ſuum cuique tribuere ſunt pro diſcernendis bonis conſilijs, 14 8.10
Præceptor Ariſteas poſt mortem viſus in Sicilia docere literas, 18 3
Præceptor in morib. naturalib. vitioſis, puerorum emendandis multum laborat, & ſæpe nihil proficit & exempla, 15 1.23
Præceptores iuuentutis quibus ſimiles ſint, vt agricolis medicis, &c. 18 2 11
Præceptores qui fuerunt honorati à diſcipulis ſuis principibus, 18 3 5 & ibi multa adferuntur pulcherrima exempla, & ſeq.
Præceptores vt ſpeculum ſine macula, quare eligi debeant, 18.2 9
Præceptores eligendi quia diſcipuli ſolent illorum mores retinere, 18.2.5
Præceptores quales principibus adhibendi, 10. 2 6. mult & mortui liberi ſunt, 20 3 7
Præceptores boni vel mali cauſſa bonorum ſæpe vel malorum principum, 13 12 22
Præceptores principum dicti ſunt præceptores deorum, 18. 3 4 eorum alij dati iuuenibus alij diſciplinæ: quandoque vnus omnibus ſufficiebat, 15 1.22. ornitiſ principum & rectores, alij diſciplinarum, 15.1 22. & doctores, cur in republica honorandi, 18. 3.2. publici pro vtilitate reipub. 15.1.25 à quibus eligi debeant, 18.2. 13. & ſeq.
Præceptorum in reformandis moribus maxima vis, 15 1 19
Præceptorum de puerorum morib. conſeruandis & pudice habendis, 15 1.15
Præceptoribus bonis tria requiri, 18.2.3. & ſecũdum Quintilianum alia quinque eodem, vnde & quanta præbenda ſtipendia, 18.4.8
Præda iure poſtliminij non reſtituuntur, 11.15.12
Prædæ diuidendæ leges, 11. 10 13. & ibi notationes in margine.
Prædicare verbum Dei niſi probatus ab eccleſiaſtica nemo debet, 28.2.14
Prædicatio verbi Dei, aſſidua, neceſſaria ad extirpandos abuſus, 13 1 15. non omnibus committenda, nec propria auctoritate vſurpãda, eod. verbi Dei debet curæ eſſe magiſtratib. ſecularibus vt fiat populo & quare, 13 1.30. abuſus in contemptu eius, 13. 1 31. remedia in ſequentibus, populus ad eam audiendam compellendus, 33
Præfecti prætorio honorarij aliquando, 4 5 30. motum apud Carthaginenſes, 4.12.5
Pragma factio peſſima, 23.3.3
Prægnans animo quomodo dicatur, & quomodo iuuanda, 15.1.2
Prægnantium quæ debeat eſſe cura in republica, 14.1 18
Prælati tenentur admonere ſui officij principes, 8.7.1
Prælatorum negligentia in emendatione ſubditorum, quam ſit grauis & damnoſa illis & alijs, 13.3.11
Prælio collatis ſignis pugnare periculoſum in republica, 11.4.6
Præſentia principis in acie multum prodeſt, 11.4.5
Præſtantior ſub Chriſto prædicatio eius quare eod. 3
Præſumptuoſi hypocritæ, 13. 1.10
Prætexta pueritiæ Romanæ veſtimentum, 4. 1.16
Prætor Aſiæ maior procurator, 13.12 9
Prehenſio perſonæ alicuius priuato non competit, 2.7.2
Priapus num adoratus ab Iſraëlitis idololatris, 12 16 12
Primitiarum & decimarum obſeruationes ex prima parte Talmud. 12.5.28
Primogenituræ ius ſtatim nato filio competit, ideo viuente patre ſuo tranſit in filium ſuum nepotem aui, 7 10. 25. olim apud Iudæos ſummus honor & priuilegia, & apud alios. eod.
Primogenituræ priuilegium perſonale eſt, 7. 10. 25
Primogenitus ſuccedit in regno & alijs dignitatibus, ibique ratio 7. 5. 2, regni Angliæ quare dicatur princeps Vvallia, 7 18.4. num ſi ſit inhabilis ad regendum, puta mutus, ſurdus, &c faciat locum ſecundo per totum. c. 6 & reſpondetur minime lib. 7. quis dicatur in ſucceſſione regni, an is qui ante adeptionem principatus natus, an qui poteſt per totum, c. 9. tit. 7. & diſtinctio num. 2. & ſequentibus indicia pro nato ante adeptionem, 7 9. 14. ex geminis quis dicatur vt ſuccedat tanquam primogenitus, 7.5.16 ſed ſi non appareat de certitate quid dicendum, eod num 17. ſed ſi ex ſecto vtero educti fuerint quid. 7. 3. 18
Primogeniti immutata ſucceſſio quantum mali attulerit in regnis per totum c. 7 lib 7
Primogenito cui debetur ſucceſſio regni, præmortuo patri relicto nepote, & fratrib. quis ſuccedat in regno an nepos, an patruus, diſputatur per totum lib 7. per totum, cap. 10. in vtramque partem, & concluditur pro nepote.
Primogenitorum cenſus vel deſcriptio facta iuſſu Dei, 5 5.5
Principatus quid, 6. 4. 1. non ſunt ſine odio & metu, 26.3.1. ſucceſſor à Deo deſtinatus tolli non poteſt ob imperante & exempla, 21. 3. 5. non temere ſed debberate ſubeundus, 26. 3. 4. & reipublicæ dantur & tolluntur & conſeruantur à Deo ſententia Platonis & aliorum, 21. 3.4. Deus affligit aliquando, vt fortiores poſtea reddat, 21 4.10. qui generaliter parum durant parui & magni, quare, 20 1.21. debitus etiam infantibus principum ex lege Francorum & aliorum, 26 5.5 repudiarunt main ne poſſent recte regere, 26 5.1. quia non eodem tempore naſcuntur nec decidunt, non cenſentur ſubiici conſtellationibus, 22. 9. 15. ademptio tranſlata in filios ob pœnitentiam principis, 21.10.4. conſeruandi præcepta Octauij morientis, 25.10 8. quidam initio boni poſtea facti mali: & contra ex malis boni, 10. 1. 10. neceſſitas creatur ab exemplo eius quod Deus geſſit, 6.1 12 facile in tyrannidem declinat ob libertatem viuendi volunt principes, 6 2. 5. & aliqua forma virtutis, 6.1.9 teſtamento poſſeſſoris, ſi libet ſit pro ſucceſſione regitur, 7. 10 20 ad eſſe & bene eſſe pertinet in republica, 6 2.13. gubernatio non naſcitur cum principibus, ſed fit & difficilius adeptione ipſa principatus, 16 3 2. delati per contractus 7.16 1. ex electione & per ſucceſſionem differentia in cõtractibus ſeruandis principum, 7.20 37. vous in eccleſia Dei, 7.2.2. occupatis ab auxiliaribus aduocatis militibus, 21. 3.4. à pluribus deſideratus difficultes cuſtodiunt inde ſatellites & antidota tyrannis, 6. 19.9.10 homines eget Dei principatu & ope & quare, 6.1 4. inuenitur in omni republica probata, 6 5 12. & inter rationes & hereditarij, eo. electiui, per electos ſæpe efficiuntur ſucceſſiui, 7 4. 23 ſocij non poſſunt diu ſa compati, 4.1. & 4. ſeq. & poteſtas bonorum & malorum, item ſpiritualis & temporalis ſeu ſecularis, 7 1 4. nouus quis dicatur & de eius natura & effectu per totum, c. 19 lib 7. à Deo non datur ſine aliquo tutelari excellente Angelo, 8. 3. 11. hereditarij & antiqui differentia, 7.12 1. improbantium error, 6.5. 2. inuaſi per vim ex ambitione regnandi per totum, c 7. lib 7. legitimi vel illegitimi modi plures, 6. 18. 11. quæſiti à poſſeſſoribus libere diſtrahi poſſunt, 7.20 62. ex lege delati legibus fundamentalib. principes conſtringuntur, 7, 10. 24. mutatio habet noua onera, 7.4. 16. non reddit imperabilem ſed potius ad ſpectandum via, 6. 3 6. & 7. maxime infirmatur per hæreſes & impietates, 8. 2, 18. ex electione, via integri & diuites manent & quare, 7.4.22. plurium nec durabilis, nec vtilis reipublicæ, nec concors, 7. 5. 1. inter homines quintuplici ex fonte, 5 2.6 omnis caput Chriſtus, 6 4.3 inſigna in Vtopia prælatus manipulus frumenti, 6 20.27
Principatu quibus modis quis priuetur, 26.1 1. & ſeq.
Principatu, num inutilis gubernationi priuari debeat pro affirmatiua ſententia rationes, 10.5.1
Principatui quæ videantur inter homines reſiſtere quominus recipiatur, 6.1.3
Principatuum tituli inanes, 7.4.21

Principa

Principatum quare non debeant ſpurij ſucceſſione adipiſci rationes, 7.8.10. in electione, idoneorum nulla habita ratione ſanguinis dari debere, 7.15.7 & 8. qui per opes & potentiam conſecuti ſint per tot. c.13 lib.7. renunciare quis poteſt libere, 26 1.10. relinquere quæ rationes ſuadeant, 26.3.2. angelo, 1. Lucifero, & homini ademit ſuperbia, 22.6.1. retinere quæ rationes ſuadeant, 26 3.3. acquirendi qui legitimi modi. 26.7. 1. & poteſtatem quidam ſponte depoſuerũt, 26 1.2.

Principatuũ tranſlatio non eſt facienda exemplo eorum qui ante illegitime occuparunt, 26.5 20. cauſa Dei lex & neceſſitas ſocietatis humanæ, 19 1 1 & rerum publicarum vaſtationes Deos ſolet ante releuare, & quomodo & quare, 22 3. 37. diſtinctio ratione poteſtatis temporalis conceſſæ per tot. c.3. lib 7. auſpicatio à re diuina primum, 8.2.11

Princeps non poteſt ex legitima poteſtate aliquid contra legem diuinam 9.1.42. ciuitatis quis dictus, 6 4.2. vt citharædus, debet ſonos & chordas ſiue diuerſitatem partium reipub ſuæ cognoſcere & concione temperare, 4.3.2. ſibi cauere debet à populo & aliis, 21.1.21. quando ſine conſilio & cum conſilio res gerere debeat, 24.7.3. monarcha, quomodo ſuo arbitrio ſine conſilio poſſit ardua negotia expedire, 24 7 1. vt conſilia ſibi data iudicare rectius poſſit debet notionem geſtorum in ſua ditione habere, 24 8 1. quare & quandiu populi moribus accommodare ſe debeat, 25 8 7 ſecularis eccleſiaſticæ academiæ, vel ſcholæ poteſt concedere priuilegia, 18 7.6. vt bene imperet debet habere notitiam artis gubernandi & negotiorum, 24 8 7 per tria ſola præcepta, honeſte viuere, alterum non lædere, ſuum cuique tribuere, vniuerſa conſilia probare debet, 24. 8. 10. magnificus quia dicatur, 22. 13 7 tumultibus inter ſubditos, 26 7.14. aſſidens ſuo conſilio redditur ſapientior inſtructiorque de rebus & perſonis ſui principatus, 24.3.5 nouus cur conſiliarios prædeceſſoris ſui debeat retinere, 24 6 15 & quales debeat tenere, eod malus habens conſilium bonum, vtilior reipub principe bonum habente malum conſilium, 24.1.1. non debet temere credere delationibus contra amicos & quare, 22 11 12 ibique exempla non, niſi cum maxima cauſa debet reprobare iudicia eorum qui ſua auctoritate iudicant, 24 8 5 legitimus tyrannicè imperans non poſſit à quolibet, vt tyrannus verus, opprimi, 26.7 7 conſilia deregi iniens, debet ea audire, ſed non ſuam ſententiam dicere & concludere, 24 6.8 quare erga malos & bonos debeat eſſe beneficos, 22. 13. 2. conſulendo publico debet quantum fieri poteſt cauere à damno priuatorum, 24.8.11. vt ſecure regnet debet habere amorem populi, 22.8 4. non debet accipere de bonis populi, nec hæreditates eius ex lege Dei, 22.12 3. ex conſilio quas vtilitates capiat, 24.3.2 & 3. habens ſupremam poteſtatem extra peccatum fides, à quo debet iudicari vt deponi poſſit, 26 5. 24. aditus & per appellationem poteſt omiſſo medio iudice, 9 1.37. magiſtratus venales non debet habere poteſt tamen nouos creare, 9 1 3. debet ſe accommodare morib populi vt ſecurius & melius imperet, 20 8 11. ſenatus quis, 6. 4. 2. hodie curam vtramque belli & pacis gerit, 10.1.3. ſimpliciter prolatos, Deus intelligitur, 6.4.2. quomodo ærario proſpicere debeat etiam tempore pacis, 3.4.3. principatus materia, ars gubernandi forma, 6.3.4 vt eſt inſtituendus. 6 3.3. neutrales debet curare ne ſubditi in aliquam partem pugnantium temaſim tranſeant, 11.14 13. debet cogitare hominem ſe eſſe mortalem & obnoxium fortunæ, 6 3.8 imago Dei idem, vt Deus pacta ſua ſeruare debet 8 8 9 exemplarem bonam vitam degere debet, 6.3. 17. quomodo populum regere debet, 13. 13. 16. ſolus poteſt imponere vectigalia noua, 3.2. eod & quid obſeruare debeat, eod. de publicis locis diſpenſationem habet, 3.4.5. ſingulari nomine dicitur filius primogenitus Regis Hiſpaniæ, 6.4.3. firmus, ſtabiliſque & prudentior, in electione honorandorum, & conſeruatione honoratorum eſſe debet, 4.5.36. ex ſuo contractu obligatur. vt priuatus, 7.20 26 & ſeq.

Principis cor & poteſtas à Deo mutatur, 6.2.9

Princeps dictus angelus, ſummus Pontifex epiſcopus, 6 4 4

Principes Dij dicti, 6.3.1

Princeps ex cauſſa ſubditis bona adimere poteſt 7.10 21. quaſi primum caput quid vltra, 9.4.1 & qui primi & principes dici poſſunt, eod. non omne quod licet, ſed & quod honeſtum eſt agere debet, 7.10 57 an ſubiiciatur legibus, & quibus, ibid 3. & ſequen. meminiſſe debet, ſi velis bonus eſſe, ſe hominem, 6.3.2. neque principatus adimit naturam humanam obnoxiam ſtultitiæ, imo præbet occaſionem, &c. 6 3 3

Principea quid ſit in ſe & aliis, per tot. c 3. lib. 6. cognoſcere affectus ſui populi debet, 10. 6.13 in medio regni habitare debet. 1.1.10. aditum ſubditorum ad ſe non debet prohibere, 8.4.1. quomodo ſe debet liberare ab adulatoribus, 8.7. 9. inſtitor, dominus, pater quis dicatur, 5.1 23 conſiſtentia principatum iuſtitia, delicta puniendo, 10.2.7. omnibus rebus ſui generis poſitus, 6. cap. 1. n. 1. neceſſario & vtilitate, eod. vt opprimat populum, malos præficiens, peccat, & ſibi præiudicium facit, 4.6.2. cum ipſemet debeat prælio intereſſe, 21.4.1 poteſtatem populi à populo Romæ recepit, 3 4.6. princeps nouus rigidus, 8.1.1. non debet concedere magnas armatas dignitates perpetuo, ſed ad tempus & quare, 4.5.36

Princeps ſuæ reipublicæ tanquam anima, 6.1.13

Princeps explorare debet ingenia magnatum quos ſuſpectos de ambitione habet, & quomodo, 13.12 3 non tantum pecuniis conquirendis, ſed de conſeruandis ſollicitus eſſe debet, 3 8.1. vt ſe tueatur, eget ciuium amore, 11.13.3. & totum populum, & ſingulares curare debet, 1.1.10. non poteſt auctoritate regia ſibi ex ſubditis facere meretrices, 9.1, 46. poteſtate abſoluta multa poteſt in bonis & perſonis ſubditorum, 7.20.41. & 42.

Princeps abſtinere debet à tractandis ſacris, 8.2.16. contemnitur niſi ſeruet dignitatem, 8.4 7

Princeps homo vt ſubditi, ſæpe peior, maieſtate Dei vtitur, eamque moriendo vt principatum deponit, &c. 6.3.11 imago Dei, 6.5.2. ſuum ordinem in repub cognoſcere & conſeruare debet, 4.3.2. illi eſt ſeruire imperare, ſolus leges generales condit, 9.1.39 leges habet ſibi ſubiectas, eod poteſt ex plebeio nobilem facere, 4.2.4. ſolus interpretationem & emendationem regis in ſua habet poteſtate, 10.4.1. erga furentem populum inſtar medici & paſtoris ſe habere debet, 11.12.6

Princeps obligatur contractu prædeceſſoris, 7. 10.47. & ſeqq.

Princeps non tenetur vti anteceſſorum, nec aliorum principum legibus, ſi nolit, 7.10. 15 & 17

Princeps conſiſcationes nõ debet donare priuatis, ſed eas redemptioni domanij vendiri conſeruare, 3.8 13

Principis & Solis & Dei ſimilitudo, 10.3.1

Principis ambitioſi in republ. malum, 5.1.21

Principis ſupremi donatio facta eccleſiæ pure, non eget amortiſatione, 37.18

Principis ſalutis & imperij cauſa vota olim Romæ & Indi nouatum, 8.3.8

Principis boni inſtitutio debet eſſe diligens, 6. 6.6 cur filij à virtute patris principis degenerent, 6.6.7

Principis ſolitaria & abſcondita vita quare reprobetur, 8.4.3

Principis cum procuratore procuratore, ſeu, vt dicunt, cogeoic geſta rata ſunt, 7.20.33

Principis quæ debeat eſſe cum ignis natura, ſimilitudo, 6 10.13

Principis habitatio celebres facias quare ciuitates, vt contra receſſus deſertas, 2 1.11

Principis debet etiam eſſe clementia in offendentes ciues, nec debet iniuriæ totum reminiſci, 8 1.10 & ibi exempla Ariſtidis, Phocionis, Themiſtoclis.

Principis verba pro lege haberi debent & firma, 7. 10. 32. auari & cupidi in republica mala, 5 1 22 & 23

Principis munus iudicare populum vel per ſe, vel alios, 10. 2.8. ſeueritas aliquando potius laudanda quam clementia nimia, 6 18 18. vera gloria quæ ſit, 1.8. per t.c. 9

Principis boni & tyranni differentes mores, 6. 18. 19

Principis & ſubditi debet eſſe differentia, 7. 20. 23

Principis poteſtas à medio ad centrum dirigitur, 9.1. 12. bona in triplici differentia. 3.1. 10. bene inſtituti bona, & non inſtituti mala in republica, 10.3 3

Principis actus exemplo ſunt in bonum vel malum, 6. 3. 9. donum quare plurimi fiat, etiamſi exiguum ſit, ab ipſis accipientibus, 22 13.3. virtutes, 24.1.1 principis boni & tyranni differentiæ, 24 8 12. mortem lugere ex lege coacti, 22. 6 4. ſalus & vita debet eſſe carior ſubditis, ipſa propria. ibid 3. mali ſignum contemnere rectum & bonum conſilium, 24 3. 6. odium minatur reipub ruinã, 22. 8 1. patientia quæ in audiendis conſiliis & prudentia in celanda propria ad tempus ſententia. 24.8 1. morte interdum principatus ſtatus ſubſiſtit, interdum mutatur, 26 6.1

Principi non maledicendum, 26.2.14. etiam vitioſo fides ſeruanda, 7 5.10 quæ lex imperare poſſit, 3.20 3. ſupremo quatuor debent adeſſe, regnum, legũ poteſtas, ſacerdotium, prophetia, 7 20.39 pars in diuiſione bonorum reipublicæ quare derelicta, 3.2.1. & ſeq. neceſſaria eloquentia. 10.6.25. quæ requirantur ad regendum conſilium, atque legum exſequutores expertos, 10.6.5

Principe exiſtente populus Iſraëliticus bene ſe habuit, eo mortuo, ſine eo peſſime, 5 3.17

Principe probatum diſquirere an dignus habere ſacrilegium, 7.20 40

Principem referunt iudices & magiſtratus eius. 4 6.16

A Principe non appellatur, 9 1 38

Principes ſeu reges qui ius per ſe dicebant, 6 6. 7. ſeculares debent auxiliari manu armata eccleſiaſticis, 2. 2. 3 eccleſias fundare, eod. n.4 cogere ſacerdotes ad reparandum eod.

Principes etiam ob cauſam publicam, dominos rerum propriis rebus exuere, vel nullo, vel aliquo, dicis gratia, dato pretio, 7.10 num. 21. & 31

Principes inconſtantia rerum debet admonere humanitatis, 11 12.8

Principes ſupponunt negotia facta agenda, vt pecunias à ſubditis extorquent, 3.6 19. & 33. 34 tenentur & vinciuntur iure naturali & rationis, 7. 20. 8. non iure poſitiuo, eod. 9. non debent eſſe profuſe liberales, 3 8. 12. qui vere ſint boni, 8.1.17 & qui pro populo ſe deuouerunt, eod quod mali ſint, non ſunt principatus reiciendi, 5.3.6. eccleſiaſtici & laici non debent mutuo ſibi vſurpare iuriſdictionem alienam, 4 1 4

Principes & magiſtratus quare Oratores ſibi eligãt ex ſuis ſeruis & libertis annuos, 4 5.17

Principes malos ex bonis quæ faciant, 8.1 9

Principes miniſtri Dei, cuſtodes legis diuinæ, 8 2.15. miteſcunt conſideratione religionis, 12.4.1. boni initio principatus, poſtea mali, 8. 2. 3. & ſeq. malos quare permittat Deus proſperare, 21. 4. 7 quidam in acquirendo ſtrenui, in conſeruando negligentes, 16. 5. 18. mali quare permittuntur à Deo regnare, 19 1.10. ad vindicanda delicta, eod 11. ad probationem bonorum, eod. neceſſario quare conſulendi in ædificandis Academiis & collegiis, 18.2.10. male audiunt vtendo malis conſiliariis

tonſiliariis & aulicis, 24 6.12. qui bene regnarunt conſilio vſi ſunt, alij reiecerunt, 24 4 5. ſublati ab illis, quibus nimiam conceſſerunt potentiam & auctoritatem, 21 9 1. etiã male ferendi, 26. 7.16. mali dantur malo populo vt tortores, & boni adimuntur, 22 14.4. non omnes ſunt ideo approbati, quod ſunt vocati à Deo, per exempla, 21. 3. 30 non debent cogere ſubditos nubere vel ducere vxores, quos quas velint, 14.1.10 quomodo proſpiciant, ne qui poteſtatem à ſe habet moliantur inſidias ad occupandum principatum, 22.10.1. qui honorarunt ſuos præceptores, 18.3.5. quomodo vt paſtores regere debeãt populum, 22. 8. 12. debent iubere, ne ſibi obtemperent, ſi mala ab illis iuſſa imperentur, 10.2.20. in inauguratione iurant ſe non alienaturos bona dominicalia, 3.8.5. ob luxuriã quidã priuata poteſtate alij eius abſtinentia, populos ſuæ ditioni addiderant, 8.5.2. olim ſacrum facere poterant, hodie non, 2.2.2. aliis ſubiecti eorum leges poſitiuas tenentur ſeruare, 7.20.10. principes mali & malitia ſatiantur, 8.1.16 conſilia ſidorum ſuæ ſententiæ præferre debent & quare, 10.3.9. conſilia ſua non debent omnib. efferre principes, quamuis ex aliis inſtruantur, ibid. ſucceſſione cur meliores etiam amentes, ſanis electis, 7.6.5. quidam boni ab initio & mali & poſtea, aut mali, aut boni, & e.8.1.1. & ſeq exempla vſque ad nu. 9. nimio honore ſe coli deſiderant, quam nec Deo ipſi deferunt, 6.12.4. ſi religionem ſimulent atheum eſſe contra Machiauellum doceтur, 13.15.21. dicti dij aliquando, 6.5.1. & ibi rationes, & nu.2. dicti diuerſi generis maiores & minores & quomodo, 6.4 2. ſolent præficere dignitatibus & officiis ſibi ſimiles, 4 6.1. iuuenes mortuis parentibus, vel voluptatib. vel adulicis corrupti degenerant, 8. 1. 11. vnde dicti, 9.1.2. regni aut imperij qui, 6.4.5. obligantur ex pactis ſuis, nec poſſunt ea licite conuellere, 8.8 6. cur & quando de rebus eccleſiæ diſponant, 13.17 10. finem proponere debent communem vtilitatem ſui populi, 5 5.6. vitia faciunt contemptibiles, & ad proditionem ſubditos & familiares eorum audaces, 8.4.12 & ibi exempla ſeculares de ſacris quando ſe immiſcere debeant, 3.3.6. plura ex librorum lectione diſcunt, quæ nec amicis, nec inimicis illis deteguntur tuto, 1.1.3. ab initio mali & tyrannice regnantes effecti boni poſtea, 8.1 15 & 16, quidam qui mercaturam exercuerunt. 3 6 46. & 47

* Principes quid agere debeant in legatos temerarios & excedentes, 1.16.9

Principum leuia vitia, cur maiora appareant, 6 20.18

Principum & auguſtæ bona, ad quæ onera etiã cum aliis teneantur realia, 3 7 25. conuentiones in quibus tranſeant in ſucceſſores, 7.20 60. victus quali frugalitate & parſimonia inſtrui debeat docetur, lib. 8 per tot. cap 6. malorum mala in populum mens & exempla eorum, 8.1. 21. munus ſua potius negligere vt curam ſubditorum agat, 6 3.55. exemplum aliis, vel nocet, vel prodeſt 6 20. 27. iuuenum inſtitutio facilior, & in bonum, & in malum flexibilior, 10.3 5. ſtultitia putare alios ſibi obſequi debere, quod ſibi ſubditi, obſequantur, 6.3.4. actiones omnes obſeruatæ & inimicæ quare, 7.8.1 inſignia vt plerumque in cap. 6.20. 2. exemplum in cauſa religionis maxime ſubditis prodeſt, vel obeſt, 8 1.10. mutatio extraneorum mutat vel extinguit nomen principatus & dignitatem, 7 4 21. eccleſiaſticorum vel ſecularium proximi de poteſtatibus inueſtiti tyrannice imperant, 4. 6. 3. aures & oculi qui dicantur, 24 8. 3. familiæ mutationibus & interitui obnoxiæ ea voluntate Dei, 21.12. 11. luxus & prodigalitas quomodo cauſent mutationem reipub. aut interitum, 22. 4.1. quorundam hodiernorum inanes promiſſiones & technæ in eludendis promiſſis & debitis, 22.13 9. intereſt eligere loca ſcholarum, quæ coniurationibus minus ſint obnoxia, 18.6.3. olim priuata vita ſingalis & non ſuperflua depoſito faſtu, 22. 5.3. liberalitas facit ſibi amicos, 22 13 4

Principibus qui non poſſunt adminiſtrare, dandus eſt coadiutor, 26.5.2. quæ ad victũ ſint conuenientia, & quæ vitanda, 22 5 2. inſolentia & ſuperbia quare affine vitium, 22.6. 6. ſecularibus in quibus ſubditi pontifices, 9 2.16. proximiores digniores ſunt, 4.10 13. ob quaſdam cauſſas conceſſæ à ſummis Pontificibus decimationes & fructuum beneficiorum partes, 3.7.49. quæ ſibi licere, exiſtimare debeant, 9.1.2. quales præceptores & monitores adhibendi, 10. 3. 6. mercatura ſordida ars vitanda, 4 7.5

Priſcilianorum hæreſis, 18.7.25

Priſtaus ex aratro creatus ſorte Rex Boëmiæ, 7 14.6

Priuatæ vitæ maior quam publicæ tranquillitas, 26.2.3

Priuatis bona erepta pro cauſa publica ſunt ſatisfacienda, 7.20.55

Priuilegium perſonæ quod facit rem priuilegiatam, non tranſit in aliam rem accipientem non priuilegiatum, & contra res non priuilegiata tranſiens in priuilegiatum efficitur eius priuilegij, quo poſſeſſor vtitur, 8. 7. 43. quod tranſit in contractum firmius eſt, nec reuocatur à principe, 7.20.26

Priuilegio vti debent quibus conceſſum, quamdiu cauſa durat, 13.3.19. abutentes priuati, ibid. 23

Priuilegia ſcholæ eccleſiaſticæ princeps poteſt ſecularis dare, 18 7 6. multa Academiarum, de quibus plures tractarunt, 18 7.5. conceſſa Academiis & perſonis ad vtilitatem publicam conceſſa, ibid. 1. quædam ſcholaſticorum & doctorum enumerantur. ibid 7. & ſeq. Academiarum porriguntur tantum ad ſcientias ibi legendas non alias, 18 1.7 quomodo amittantur, vel non in perpetuum conceſſa, 26. 5 10. mercatorum conſeruanda, 4. 7. 12. ciuitatibus & oppidis quando cenſeantur adempta dirutis mœniis, vel non, 2. 3 8. locorum illicitos habitatores, 4 4.18

Priuilegiis laicorum quare gaudeant ſine onere clerici, 3.7 6

Priuilegiorum Academiarum rationes, 18. per tot cap. 7

Priuilegiis non gaudent ſcholaſticorum, qui alibi quam in loco priuilegiato ſtudent, 18. 6.10

Priuilegiati ſupernumerarij non ſunt in republica admittendi, aut raro, 18.2.20. pro negatiua aliæ, eod.nu.2

Probus Tullenſis Epiſcopus, 3.7.40

Procles & Euriſtenis pro regno Lacedæmoniorum diſcordia in poſteros tranſmiſſa, 25.1.9

Procurator Aſiæ & prætor differunt, 13.12.9

Procuratores regij ſpeculatores & delatores, 24.8 1

Prodigium quid & quomodo differat à miraculo, 13.25.6

Prodigia diuerſa præcedẽtia res miſeras, 13.25.7

Prodigiorum & mirabilium à quibus ſcripti libri, 2.5.4

Prodigia à Deo, 12.13. 21. præcedentia deſtructionem templi Hieroſolymitani, 12.22.6

Proditio patriæ non excuſatur per antea in rempubl. per proditorem geſta, & docetur per exempla pœnarum, 13.12.12. ſub ſpecie odij inimicorum, 22. 11.6. ſuorum, diſplicuit etiam hoſtibus Romanis, 24.8.9

Proditiones patriæ ex intelligentia linguarum peregrinarum, 15.3.7

Proditor Ariſtocrates lapidatus, 22.7.8

Proditorum detectorum quomodo diſſimulandum & puniendum ſcelus, 22. 10.3. & ſeq. pœna, 11.7.21. & 29

Proditiones amicitiæ prætextu, 13.1.5

Profanatio eccleſiæ multa mala præſagit, 12. 22. 5. & 6. & vindicta diuina, ibid.

Protectio accepta, non eximit protectionem inuocantes à proprij domini poteſtate & iuriſdictione, 11.11.6

Profeſſio nominis, naſcentium, adoleſcentium, morientium Romæ inſtituta quare, 3.5.4

Profeſſiones ſeu vocationes hominum nõ ſunt promiſcuè vſurpandæ, 13.4.5

Profeſſores per viginti annos literarum comitiuæ honore donantur, 18.3, 9. linguarum introducti quare & quando, 15.4.4

Profeſſoribus Grammaticæ & artium liberalium immunitates datæ, & vacatio ab hoſpitibus, 17. 1.6. doctis ſtatuæ publicæ dicatæ, 18. 3. 6. quomodo & quando ſint ſoluenda ſalaria, 18.4.2

Proletarij qui dicti Romæ, 3.5.8

Promalanges adulatores inſignes, 8.7 6

Prompali cuiuſdam fortuna ad regnum euecti & deiecti, 7.18.8. ſe falſo dixit Antiochi regis filium & regno potitus, eod.

Promiſſa ratione fidei ſeruanda, 8.8.2

Promneſus rex virgines omnes ante connubium cognoſcens pulſus, 22. 3.2

Propheta dicitur interpres etiam ſacræ ſcripturæ, 13. 33.2. quid, ibid. atque in tot. cap. 32. quæ pertinent ad Prophetas explicantur veros & falſos.

Prophetæ veri Dei à falſis idolorum, in quibus diſtinguantur, 13. 33. 4. ſacerdotes, reges, quandiu ſimul, 13.32 11. omnes non ſunt ſaluati, ibid. 5 falſi cur vera aliquando prædicant, 13. 33.3. maiores & minores in ſacris biblиs, 12.6.11. in lege naturæ, 13.33.9. in lege ſcripta, ibid. 10

Prophetarum filij qui, ibid. 11. collegium, ibid. 21

Prophetis apparebat Deus, & reſpondebat in viſione & aliis modis, ibid. 7

Prophetia quando & ob quas cauſſas ceſſauit in Iſrael, ibid 12

Prophetia donum Dei eſt ex liberalitate eius ſiue meritis præcedentibus eius cui datur, ibid. 5

Prophetia ad præterita, præſentia & futura pertinet, ibid 8. & ibi de more loquendi prophetarum, & quod prophetię non ſint cauſſæ euentuum, ſed euentus cauſſa prædictionis, ibid. 8

Prophetiæ donum etiã inter Chriſtianos, ibid. 13 inter homines antiquiſſimum, ibid 9

Propheriſſæ, ibid. 10

Protagoræ libri quare combuſti, 12 7 19

Protectio ſuſcepta ſubditorum alterius gradus eſt ad vſurpandam illorum ſubiectionem, 25.3 9

Protectioni alicuius ſe ſubmittentes, quomodo differunt à dedititiis, 11.11.6

Protectionem alterius ciuitatis vel oppidi accipere in ciuitatibus imperij liberis prohibitum, 11.14.12

Protbei Cynici baculus talento emptus, 13. 14.6

Prouidentiam Dei negaſſe videtur. Cicero, 21 8. 3

Prouinciæ homines cur à Deo puniti, 14.1.7

Prouinciarum Romanorum diuiſio facta ab Auguſto, 3.2.3

* Prudentia legati multum permouet negotium legationis, 1.16. 7. imprudentia remoratur, 11.16.8

Prudentia ſapientis in quibus conſtat, 10 4 3

Prudentia iuris quid, 10.4 4

Prudentia hominibus indita mater iuris gentium, 1.3.14

Prudentia quid, 10.4.3. & eius vis, eod.

Pruſias rex Bythiniæ filium occidere volens ab eo necatus, 22.7.7

Pſeudoprophetiſſa de iudicij die turbauit clerum Maguntiæ, 13.23.15

Pſeudoprophetæ cur vera & falſa prædicent, ibid 14. & ſeq.

Ptolomæi reges Ægypti cur & quãdo dicti ſint, 6.10.3

Ptolomæi Philometoris & fratris de regno contentio, 2. 7.2

Ptolomæi tyranni impietas vt regnaret, 7.17.14

Ptolomæus Euergetes rex quare dictus, 6.14 3

Ptolomæus Lamyrus quare dictus, ibid.

Publicum dicitur eſſe quatuor modis, 2.1. 13. vide

vnde dictum & quid, 1.1.12
Publica ob opera capiuntur à principe bona priuata, vt domus, fundi. & c. 7. 20. 42. à principe, vt priuata à priuatis gubernari debent, 3 4 5 quæ dicantur, ibid 6. opera à Seſoſtri rege Ægyptiorum ſumptibus regis facta, à Sabaco vero Æthiopum rege per reos damnatos, 2.9 22. vendita in neceſſitate reipublicæ, 3.6.9
Publica vtilitas quando præferenda eſt vtilitati & læſioni priuatæ, 24 8.11
Publica & à quibus fierent, 4 5.1
Publicæ res corporales & incorporales quæ, 1. 8.14
Publicis in ædificiis & operibus quid conſiderandum 8 9 16
Publicorum ædificiorum & operum prætextu plures pecunias à populo ſuppilant, ibid. 25
Publius Romanus ex Deo ſe ſtatuere tuſtum, finxit, 13.11 11
Pudicitia puerorum conſeruãda per præceptores & quomodo, 15.1 15
P[illegible] proprium mulierum eas arcet à conſortiis iuuenum, 7 11 9
Puellæ olim erudiebantur diſciplinis & artibus liberalibus, ibid 74 puellæ ſeu virgines inferiores debent prius mo. e honeſto regionum, 15 [illegible] liberalibus diſciplinis inſtitutæ ante[illegible], 15.2.3
Pueri & infantes ante tempus miraculoſe locuti, 23.5 6
Puerorum de quibus inſtitutio & educatio facienda in annis primis, 15 1.3. educandorum & inſtituendorum finet, ſcopus, publi[illegible] & priuates, ibid. 10 ingenia quomodo probarent Cathei Indi ibid 16 modeſtiæ & caſtitatis lex gymnaſij Græcorum, ibid. 15. ſanguine abuſi Magi. 15 5n 9
Pueris quæ conuenianti diſciplinæ vel artes docendæ. 15. 1.24. quæ conueniant in moribus formandis, ibid 23
Pueris natis obolum impoſuit Hippias Athenienſis, 3.6 22
Pugna [illegible] cũ hoſte ſine permiſſione ducis exercitus capital, etiamſi res bene ſucceſſerit, 1. 10 11. & [illegible] exempla in margine.
Pugilla[illegible] tabulæ [illegible] caré emptæ, 13 14.6
Pugillares vbi tempora diuerſi generis, 16.3 4
Pugiones prohibiti Romæ, 9.1 19
Puncta literarum Hebræarum iuncta noua, 12. 5.20. pro vocalibus Hebræorum quando, 14 1 4
Punire volens Deus rempublicam, aufert ab ea ſeruum, principem, ſacerdotem, legum & doctorem. 6 1.6
Pupillis & viduis remiſſum tributum, 5.5 8
Purific[illegible] & baptiſmorum obſeruationes [illegible], 12 5.16
Purpura primum à rege delata, dehinc Romæ [illegible] hominum generibus communicata 6.20 quibus interdicta, imo & ſequentes eius, & quando, cmiſſa, ibid.
Trabea omnium Romulus vſus, 6.1 7
Purpuræ vſus quibus permiſſus aut interdictus, 4.11.
Putr[illegible] cauſſa contra ad con[illegible] ngro vicini [illegible] eo vti nolit, 7 20 48
Pyramides admi[illegible] Cheopis regis Ægypti & fratris, 2 9 17. & [illegible] eius, eod.
Pyramides ſibi erigi paſſus Gallus damnatus, 3 12.8
P[illegible]midum Ægyptiacarum condendarum ra[illegible] 5.9 4
P[illegible] fatum inuenitabile, 22.3 25
P[illegible] dicti reges Moloſſorum, 6.20.14
Pyſiſtrati abuſus religionis pro occupanda tyrannide Athenienſium, 15 11.2
Pythacus Mytilenæus cur depoſuerit poteſtatem, 26. 2.1. poteſtatem ſummam ſponte depoſuit, 26.1 7
Pythagoras eſt legatus, 15.12.14
Pythagoræ impoſtura. 17.7.4
Pythagoricorum ſilentium, 17.4.4
Python defectionem cogitans quomodo ab Antiocho rege præuentus, 22 10 5
Pythonica diuinatio quæ, 12.20.5. quid Pytho & Pythonicus ſpiritus & fabula de Apolline, eod.

Q

QVæſitores qui in iudiciis, & à quibus & quando facti, 4.5.12
Quæſitionis iudex quis, 4.5 13
Quæſtionis iudicij forma, ibid.
Quarta non debetur epiſcopis de relictis piis locis, aut confratriis, 15.2.8
Quiuit & requiuit in venditione feudi in Gallia quid ſit, 5.2.14
Q. Cincinnatus dictator, poteſtatem negotio executo depoſuit ſpõte ante tempus, 26 1 7
Q. Sertorius à cerua quam ducebat ſe diuinius conſilium accipere finxit, 15.11.13

R

RAb Rabina, 12.4 50.
Rab Aſſe, ibid. 20
Rabi Iehuda miſnæ compilator, 12.5.20
Rabi Iochanam miſnæ addidit, ibid.
Raia dominus magos in America, crematos, 13.30.9
Raptarum mulierum repetendarũ cauſſa bellum non omnibus probatum, 11.1.8
Ratio in homine eſt per quam ipſe ſibi & aliis dominari poteſt, 19.1.5 hominis propria, & ideo rationabilis ars Logices neceſſaria, 17. 3.3. eſt lex quæ dominari debet principi, 7. 20.7. naturalis lex immutabilis & perpetua, ibidem.
Ratiſbonenſes à fide in Iudaiſmum relapſi, 12. 4 11
Raymundi Lulli quidam errores, apparitione Chriſti ficta confirmati per illum. 13.12.27
Rebellant maxime in principem ſubditi, cum ipſi principes per peccatum rebellant principi Deo, 21.4 5
* Rebelles executionibus quomodo puniantur, 4.6.20
Rebellio in regem & ſchiſma quantum ſit abominabilis etiam Deo, 25. 3. 11. quid, 11.15.4
Rebellionis memoriam & punitionẽ per ſigna voluit in templo conſeruari Deus. 12.16.1
Rebellioni & occupationi ciuitatũ munitarum quomodo debeat princeps occurrere, 2.3.6
Rebelliones ob præpoſitos extraneos, 7 4 14
Rebellium contra principem Moſem ſeuera Dei vindicta, 5 7.15
Rector datus ætate paruis, & furioſis ab Auguſto, 18 2 7
Rectoris vniuerſitatis in iudicio priuilegium, 18.10 2.
Rectoris ſtudij iuriſdictio inter ſcholaſticos & alios de quacumque cauſa ciuili, 18 9.11
Rectores prouinciarum, quanta cura debent ſolliciti eſſe erga ſubditos, 13.3 11.
Recuperatores iudices qui & cur ita dicti, 4. 5.11
Recuperatores iudices qui, 4 6.5
Redempti ab hoſtibus pretio alieno. eius remanent iure pignoris, donec ſe liberauerint, 11.15.10
Redemptio erat facienda mortui ſubiectione epiſcopi Laodicenſis, 3.5 4
Redditus ordinarij & extraordinarij reipublicæ qui, 5.8.11
Redituum emptio quando non eſt vſuraria, 15.16.8
Reformatio quid, 13.3.2
Regalia quæ ſint, 9.1.15
Regalia iura quæ dicantur, 5.4 6
Regalia iura vel principalia nõ poſſunt à principibus diſtrahi. 7 20 61
Regalia iura ſunt flumina publica nauigabilia, 9 1.27
Regia poteſtas quare paterna in filios compareret, & de diſtinctione eius à tyrannide, 5 1 8
Regia lex de iure regum à Samuele lata non ad ſolus tyrannos, an vero ad veros reges pertineat, 9.1.5. & ſeq.
Regia & ſacerdotalis poteſtas aliquando penes vnum poſtea & ſeparata, 7 1.5
Regia lex poteſtatem populi in regem transferens, 24.7.1. à populo Romano de imperio lata, 7.19 7. à rege conſentiente populo vel non conſentiente, ibid 8
Regia iuriſdictio in realibus & temporalibus non poteſt imminui in Gallia à iuris dictione eccleſiaſtica. 13 1 19
Regia ſtirpe deficiente in regno deſignatus ex per ſortem, 1 4 9
Regia poteſtas quæ ſit & monarchica tractatur per tot l 9. à pace conſeruanda & inſtituenda corpit, 10 1 4
Regia ars quæ, ibid. 1
Regia ſtirps Perſarũ defecit poſt mortem Ochi ideo Nomis rex à populo electus Darij nomine, 5.4.4
Regia dignitas & poteſtas non ſubiicitur neceſſitati comitiorum ſtatuum, 15.12.14
Regia lex vel de regno, ibid.
Regia ciuitas habebat quatuor ciuitates coniunctas vicinas, 8.3 19
Regia poteſtas, etiam ab his, qui regia nomen abhorrebant, in neceſſitatibus conſtituta, 5.5.10
Regia poteſtas à Deo etiam hypocritæ, 3.3 6
Regiæ vrbes quæ, 8.1 10
Regiæ ſtirpis tollendæ præſagium, 6 1 15
Regiæ ſellæ ſediſſe capitale Perſis, 8 5.5
Regiæ poteſtatis conceſſæ aliæ cauſæ, 19.2.13
Regiæ poteſtatis impugnationes, 5.3.1 reſponſiones, nu. 5.
Regiæ poteſtatis antiqua forma, 9.1.5. & noua, eod. nu. 4. & 5.
Regiæ Perſarum cuſtodes, 8 3.4
Regina Perſarum ſtrenua Rodogunis. 6.16.11
Regina cæli luna, cui ſacrificabant, idololatræ, 11. 8.8
Reginæ olim ipſæ ſeruis pinſebant farinam & panes coquebant, 22.3.26
Reginam reginarum ſe dixit Cleopatra, 6.11 3
Regio nomine exoſo tamẽ neceſſarium alterius nominis magiſtratus cum regio imperio conſtitui neceſſe fuit, 4 5.24
Regnare vt oportet eſt Dei eſt, 10.6 13
Regnãdi cauſa ſocij participes regni, vel ſuſpecti, vel vocandi necati, 5 4.4 ſcientia quadruplex, 10.6.12
Regnandi cauſa mala, homicidia & alia impia commiſſa 7. per tot. c. lib 7.
Regnum quidam & nunc non reguntur, alij regunt & reguntur, alij reguntur tantum, 1.1. 18. & ſequent. de ſingularibus ſinib. eorum quæ fiunt in repub.
Regularem ordinem ingredi ſine permiſſione regum Francorum quare olim prohibitum 13.14 9
Regularium deformatio & abuſus & reformatio, 13 3
Reguli plures in Gallia eius erant poteſtatis, 5.1. 15
Reguli qui, 6.8 6
Regum communia ſucceſſoribus apud varias gentes cognomina vide per tot. cap 10 lib 6
Regnum Macedonum ſecundum genus delatum, 7.4.1 & olim ſimiliter regna Græciæ, eod. repudiauit, & monachus factus Carolomannus Pipini filius, 26 1 8. repudiauit quod bonum conſiliarium non reliquerit Leicus, 24 3 6 delatum Gothorum Varia viuente patruo capto recuſauit, 26. 1.10. & reſpub in ſe diuiſa deſtructioni patet, 23. 3.4. delatum ex ſucceſſione primogenito etiam non compoti mentis, 26 5 12. deberi etiam infantib. & mente captis probatur lege, exemplo, iudicio oraculi, & Romanorum, 26.3.22. ambientes quomodo puniti à Romanis, 22.1 20. diuiſum deſolabitur, quia minoris virtutis ad reſiſtendum, 25.1.2. nepoti poſthumo Lycurgus reſtituit 26 1 11. Francorum in tres partes diuiſum ſub Ludouico Pio, 25. 1. 15. tenentes quod filius mortuorũ debebatur, 26 [illegible].21. Si[illegible]lorum recuſauit Timoleon, 26. 1 3. eloquentia ſibi parauit Piſiſtratus. 17 2.9. Ægyptiorũ à tempore primi regis vſque ad Sethonem habuit ex ſucceſſione generis, 360 reges, 7.4.9 Spartanorum deferebatur per generis ſucceſſionem, 7 4.1 & Iudæorũ, eod. nu. 1. Albanorum annuis vicibus regendum ru

dum relictum à Proca filiis ſed fieri non potuit,7, alternis annis adminiſtrandum, 54.6. & 7 Galliæ quare neorum maſculos non fœminas admittat.7.11.97.indiuiduum, ideo & eius iura quæ ſupremam indicant poteſtatē, indiuidua,3.8 7.de quo quis teſtari poteſt libere poteſt præterim proximis relinqui,7.9. 3. primogenito debitum iure gentium ſeu nationum, 7. 3.7. & 8 & 13. regnum Iſraël quare à Deo ſeparatum à Iuda,9 1.8 quando à ſacerdotibus Iſraël tranſlatum in laïcos, 53.10.1 & 2.

Regnum Iudæ primogenito filio datum, 7. 5 50.& regnum Lacedæmoniorum & Vngariæ & aliorum populorum, eod.& ſeq quinque dierum in interregno poſt mortem Romuli, 7. 3. 6 nobilis ſeruitus.6 3,27 deficiente genere regio electioni ſortis commiſſum in quibus obtinuit Darios,7.4.5.exprobratúmque & eſſe illegitimum ideo, eod.

Regum electione facta mutatur illorum cor, 6. 4 9

Regnum Vngariæ non eſt liberum in diſpoſitione regis niſi ex magnatum conſenſu, 7. 56. 8

Regnum duplex cœleſte nobilius & terreſtre, 7. 1. 7

Regnum dilatare non valde conuenit principibus bonis, 7 17. 51

Regnum ex vili fortuna ſimulatione filij Antiochi ademptus Prombalus, & poſtea deiectus, 7 18.8

Regnum Iudæorum in domo Herodis Aſcalonitæ quamdiu durauit, 7.4.2

Regnum Iuda quare maſculis tantum deferebatur 7 1.96 Hiſpaniæ non recognoſcit in ſuperiorem imperatorem, 8 13 16 ex lege dicta per Dauid delatum iuniori filio Salomoni vt ad poſteros eius veniret dehinc ſi nca eius deficiente ad proximiores, 7 4.2. Dauid quandiu durauit, 7.4.2

Regum facta, ſi impia non ſunt, vt regia ſequenda, quia non ex poteſtate legitima facta, 9 1 49

Regum depoſitiones per ſummum Pontificem quando cœperint, 26.5.12

Regnum duplex ſecundum legem & ſecūdum genus,5 1 5 Parthicum Cinnamus electus regi Artabano reſtituit, 26.5.12

* Regum officium iuſtitiam exercere & iudicare. 46.17

Regni & imperij adminiſtrandi difficultates quædam, 26.5 . Iuda ſigna venturi & perituri.21 3 21 orbis ſeu Canni perditio prædicta à Deo, 21. 5.55. Argiuorum initium & duratio,20.1 18 Iſraëlis diuiſio per Ieroboamum cauſa multorum bellorum,25 1 4.Carthaginenſis initium & finis, 10 1 17 Niceni origo & duratio, 20 1. 15. Tartarici origo mira.19 1.16 Iudaici ruinæ prædictio,21.5.58 magna ſunt onera quæ ſapientes abhorrebant & ita noluerunt principatus, 26 2 5. Francorum lex de ſucceſſione infantium,26. 5. 5.

Regni Athenienſium initium & duratio.20.1.16

Regni leges fundamentales conſtringunt reges,ſi ſecundum eas creati ſint 7.16.8 & facta aduerſus eaſdem reuocantur à ſucceſſoribus & à repub eod & num 9.

Regni lex poteſt apponi à rege qui primum regnum acquiſiuit ſua induſtria, non autem à ſucceſſoribus in maiorum regno,7.5 14 finis, 5.1.2 Iſraël ſciſſionis cauſæ 13 10 4. interdicti mala, 13 14.19 lex data à Deo, 8. . 1. titulus indiuiduus in Gallia ex lege Caperi, 7 8 14

Regna transferri propter peccata,13 10 1.relicta teſtamento Romanis, 7 12 9 vi occupata difficulter retinentur,9 19 2.magna, magna latrocinia 6 8 3.Iudæ.Iſraël, Galliarum non admittunt fœminas ad ſucceſſionem.7.11 52. prius anguſta & exigua quare.1.2.4 & imperia obnoxia mutationibus & fortunæ & hominis,20 1.17. quæ defecerunt ob crudelitatem regum,22.7 13 orta vel extincta centeſimo quoquo anno notātur ab initio mundi.21,5 2. inſtituta minorem principatum non maiorem plerumque ſubeunt.12 1.2.in prouincias redacta,poſtea reſtituta & ſubuerſa, 21. 2. 5. orta ex latrocinijs & ex pyratica arte,10.1.14 tranſlata occaſione ſumpta a delictis regum, 22.4.2. tributaria eccleſiæ Romanæ,3 4 15 teſtamento relicta,7 toto ca.12.

Regno pulſi ob luxuriam, 22 3.2

Regno deiecti ab ambitioſis prætextu ignauiæ Cœleſtinus, Sardanapalus, Childericus & alij, 26.4 8

Regno priuare vel principatu aliquē indignum, an poſſit priuare eos qui poſt illum ex lege principatus vocantur, 26.5 23

Regnorum ſeu monarchiarum quatuor fatum prædictum per Danielem, 21 5.14

Regnorum tranſlatio, ob impietatem & iniuſtitiam,22.14.12. ſpeculum Sol.21.7 3.Corinthi, Lacedæmoniorum, Romanorum origo. 20.1.14.leges & imperādi eus diuerſæ leges, 7.11.96.& imperiorum origo, 1.2 2

Religio bona fundamentum regni, 8 2.1 cura eius omnibus etiam Ethnicis regibus,ibi docetur exemplum.

Religio in duobus obſeruanda, 8.2.2. falſa ſuperſtitio dicta, 12. 3 2

Religio olim exercebatur Ethnicorum, iuxta lucos,vel in lucis extra vrbes, 12.21.3. pura fundamentum reipublicæ ideo & ea curanda etiam magiſtratibus ſecularibus. 13.1.36

Religio hominis propria eum à brutis diſtinguens, 12 4 8

Religio, ſacrificium, altare, tria ſemper ſimul. 12 21 7

Religio quid, 12. 4.2.& 4.retrahit à tyrannide principes, 12 4 5

Religio vera vna, falſæ plures, 12 2 4. quæ ſit, eod num.6.

Religionis contemptus & varietas reipublicæ ruinam minatur,12.4.5. defectus hæreſis & impietas, 8 2.18. perniorioſus regno in principe,eod. neceſſitas docetur toto capite 4.libro 12.

Religionis cultus non eſt ex arbitrio ſingulo permittendus,12.21.2.& ibi ratio.

Religionis extrema vitioſa, 12 2.8

Religionis ſubuerſio & mutatio habet principatus & reipublicæ ſecularis mutationem, eod.& 12.& 23.

Religionis ſimulatio & clandleatio quam deteſtabilis ſit, per rationes & exempla docetur, 13.12 24

Religionis veræ origo & quod ſemper vna ſit & ab origine mundi continuata, 12.31.1. & tot.cap 3.

Religionis prætextu fraudem regum filias & viros conſecrantes religione ne generent, 11 18 3 & vt ſoli vel alij ſuccedant. eod.

Religionis fauor in bonis eccleſiæ per totum cap 1,13 prætextu Iulianus Apoſtata decepit populum 8 2 4 myſteria non eſſe euulganda prophanis, nec palam diſputanda, 12 4. 6. abuſus in Magia, 13.26.4. libri. religionem nutriunt alioquin ſublatis libris religio perit, 17 10. 3. mutatio vel innouatio habet ſubuerſionem reip 17 10 7.

Religionis prætextu impoſturæ factæ toto cap. 13 lib.13.ema & ad ſeculares principes quatenus pertineat,13.1 21 abuſus in ſortilegiis 13 1.21. & cap.29.num. 2.3 4 lib.13.

Religionis defendendæ & ſeruandæ prætextu multa mala & crudelia commiſſa docetur per totum cap 7 lib.13.

Religionis abuſus in ſuperſtitione, 13.19. prætextu ſanctitatis eod in & 11.in non frequentandis conſiliis generalibus, 13.1.17. in retentione ſecularis poteſtatis in omnibus cauſis eccleſiæ,13.1 27 28. & 29.in omiſſione prædicationis verbi Dei,13.1.31.remedia in ſeq. 32. & 33.& ſeq.

Religionis prætextu abuſi ad luxuriam explendam,13 19.num.1.& ſequentibus.

Religionis & pietatis prætextus in malis valde periculoſus, 13 1 9 & facile decipiuntur eo homines & quare, ibid. & de nouis religionibus prohibitis,& ſeq.

Religionis contemptus, inducit contemptum principis & denique ſtatum reip. 22.14.2. quot mala reip inferat, 13 1 14

Religionis & mandatorum Dei obſeruatio diſponit ſubditos ad obtemperandum legibus humanis principum, 15 1 13

Religionis leges conſeruare reipub fundamentum,23.9 4. defendendæ cauſa, qui zelo diuino egregia acta fecerunt,15.6.1.& 2. occaſione qui turbarunt principes, 13.12.18. & 19. nominis abuſus, 12.2.8 cura felices & victores reddidit reges, 8.2.14. defendendæ prætextu regna inuaſa. 8 2.22, electionem cuique conſcientiæ permittere periculoſum in repub. 8.2 22

Religionis cauſa coire non eſt vetitum, niſi fiat contra leges,13 2.3.lucerna docet principes veritatem, 8.2. 4. ingreſſus aboleri quædam crimina,13.22.6.vis inter ſubditos & effectus 12.4.4

Religionis abuſus & prætextus ad ambitionem & tyrannidem & deceptionem toto cap. 12. lib 13.

Religionis cultum & ſacrificia priuatim exercere conſtitutionis habet ſuſpicionem, & eſt contra mandata diuina & ciuilia.13.4.5 prætextu qui retinuerunt aut conciliauerunt ſibi animos ſubditorum, 13 1. 8. & ſeq.

Religionis defenſio quam laudabilem zelum habeat toto cap lib.13

Religionis nouæ libri combuſti etiam apud Ethnicos.12 5 19.corruptæ emendatio exigit virum alioquin bonæ opinionis & audacem & intrepidum & quare,13.14.4 leges in omni repub. 12.4 2

Religionis cauſæ omnia poſtponunt homines, 12 4.4.ideo bella pro illa acerrima eod. myſteria non omnibus euulganda,12 8.13.& eā. ſ̃ num,1.& 2 & cap 9.num 4.

Religionis prætextu homines & Deum quidam decipere nituntur, 13.1.6

Religionis fuco impietatem & crudelitatem ſuam tegebat Narſetes, 13 8 2

Religionem ſimulare atheum eſſe dicitur . 13. 12 &r ingredi ad ſectandam ignauiam & ad euitanda munera aut alia ſiue affectione religionis, prohibitum, 13.21.2

Religione abuſus Richardus rex Angliæ vt eriperet nepoti vero regi. 8 18 in. & concionatoris eccleſiaſtici miniſterio falſum de nepote perſuaſit populo & alij ambitioſi, 7 17.14

Religiones duæ cauſa exterminationis & traductionis regum Iuda in Babylonem. 8 2.18. nouæ ſine principis auctoritate damnandæ & diſſoluendæ 13.4.3. duæ diuerſæ non poſſunt nec debent in regno ferri à principe, 8. 2.15 nouæ quare non permittendæ,13.9.2. diuerſæ quomodo tollendæ è republica.14.4 8, duas contrarias fouiſſe habuit ſeueram vindictam à Deo, 13 22 24

Religionum ſeu regularium diuerſitas nimia confuſionem parit,13.4 2. onerat libertatem fidei. eod.

Religioſi dicti omnes Chriſtiani,etiam laïci, 11 2.7.boni,optimi, mali,peſſimi, quare, 13. 1 15

Religioſorum conuentus approbati non vitam cōmunem camque certis auctoratis à Summo Pontifice regulis,13.3 6 & 7 quorundam deceptio propter habitum ſanctitatis, 13 8 7

Religiones alias voluit deſtruere Nabuchodonoſor vt ſe Deum coli faceret ſolum, 12 21 5

Religioſus & religioſum quid, 1.1 5

Reliquiæ rerum inanimatarum in quibus Deus operatus erat conſeruatæ.12 13.27 reliquiæ, ſeu vt ſanctæ reliquiæ in templo Ethnicorum quædam conſeruatæ, 12.13 16. earum vſus & abuſus explicantur,13.14 2 reuerentia. 13.14.5.& 6

Rempham ſydus idolum, 12 18.7

Renunciatio patris obeſt filio,quando ex perſona tantum patris tenuuciatum poſſet conſeri,7 10.18. iuris eligendi Summum Pontificem per reges Franciæ qualis,26.1.10 principatus fieri poteſt & quomodo & in manibus cuius facienda, 28.3.19

Remedia ordinaria & extraord. contra male iudicata. 4.6.14

Remedia contra ſuperbiam & innouationem Philoſophorum,17.7.18.contra impoſtores & ſuggeſtiones malas in genere dæmonum,12.20.8. & 9. & 10,11. contra abuſus fori iudicialis, 2.6.15. & ſequent. generalia contra abuſus religionis,13 1.12.& ſeq. contra ſortilegia & maleficia,13.31.6.& 7 & 8.naturalia etiam,13. per incantationem contra maleficia aliquando permiſſa aliquando prohibita iure ciuili, 13 30.8 contra tectas ambitioſā tyrannidem ſub ſpecie religionis,vel alio modo, 13 12 1

Repetita ab hoſtibus quæ & quando reuertantur ad priores dominos hoſtibus expulſis, 12.15 9 & 1s

Reprehendere alios facilius quam melius agere, 16,8 1

Reprehenſiones variæ etiam præſtantiſſimorum ſcriptorum, 16.8.3

Repræſentationis ius locum habet in filiis primogenitis & excludit patruos in ſucceſſione principatuum,2.7.10 & ſeq.duob. habet loci in feudis.7.10.14.ibid. de rationibus repræſentationis.

Res in ciuitate diuini aut humani iuris,publicę, priuatæ, vniuerſitatis.

Res omnes à perfectione in imperfectionem recidunt & vitio quodam velut naturali pereunt, 13.1.2

Res per impreſſionem factam violentiæ iudici liberati, 2,6 22

Res Deo dicatæ erant immunes à tributis, 3.4 9.

Rebus iiſdem aliqui vti,& alij abuti poſſunt, 1.8.5

Reſignauit imperium Tiberius Conſtantinus.7.16 7 non permiſſum Vladiſlao regi Vngariæ, 7.16.8

Reſpublica vt corpus humanum habet ſua ſymptomata & criſes in morbis,21 9 10. mutata ea ſeditione orta ex cauſa amatoria. 23.1.4.& cauſa nuptiarum.nu. 5 popularis mutatur & perit ea ambitione gubernantium.22.8.5 patitur morbos,incrementa & decrementa,vt corpus humanū 21 2 1.paucorum quomodo mutetur, 22.1.4 paucorū administratione quomodo ad democratiā vel plurium transeat potentiam, 22.1 1 proxima interitui vbi cōſilia virorum prudentium reiiciuntur,24 3.6 hominibus eſt compoſita ideo ijs mutationibus & incommodis, quibus homines ſubiicitur,21 5.1.ruinam patitur ex religionis varietate,12.4.5.inuatur exemplo minorum,3.8 9.& 11.conſtat ex maritalib. maioribus infimis & mediis, 1.1.8. felix ſub bono principe & contra, 8.1.1

Reſpublica Iudæorum ſemper monarchica adminiſtratione non democratica aut ariſtocratica gubernata. 5. 3, 14. & ſequen. vſque ad 20

Reſpublica non poteſt ſine vna aliqua ſuprema poteſtate imperante conſiſtere, 1.1.9 quomodo ab vna ſpecie in aliam mutetur, 3.3.2.popularis ſine legibus peſſima. 10.3.2.paucorum dominantium qualis,5.1.15,componitur imperantib. & obedientibus. 6 1 4.& ibi rationes ſimiles contrariorum & bonorum, corpus eſt perpetuum, 3.8. 2. & bona eius perpetua & ſancta. eod.

Reipublicæ nati ſumus. 4.1 4

Reipublicæ à Lycurgo inſtitutæ leges,7 19.17.

Reipublicæ theſauros optimus in amicis comparatis pecuniis, 3.9 1. reipub. Lycurgi forma,5.1 11 Germanorum quoque antiquorum eo. 5 1.4.Gallorum, eod.15

Reipublicæ ſpecies,5 1 1.& ſeq.

Reipublicæ finitio vel deſcriptio, 1.1.6

Reipublicæ in alios transferendæ augurium, imitatio armorum & veſtimentorum eorum.4.11 1 materia quæ forma initio & finis, 1 1.10 decretum non reſcinditur, niſi ex cauſa & ob vtilitatem reipublicæ,7 20.19. leges accommodandæ non contra.10.5.5.nominis compoſitio,1.1,11.adminiſtratores omnij rationib. reddendis pecuniarum exactarum, 12 12. 4.neglecta adminiſtratio minatur eius interitum, 11 1.1. mutatio quomodo fiat ratione belli,22 1.7. ratione pacis 22. 1.8. rectores in perturbationib. eius,non debent ſtatim deſperare ſed diligenter ad conſeruationem animum intendere, 21 1 9. perturbationes & ſeditiones in republica ſeneſcente maxime oriuntur & omnino non ſunt curabiles.21.1 8. negotiis nō omnibus & officium conſilio loquendum, 24.6 6

Reipublicæ tractandæ, equi & maris comparatio, 10 3 4

Reipublicæ mutatio infinita mala habet, 13.12.13

Reipublicæ ſuæ ſalutis cauſa, qui principes ſe morti expoſuerunt, 8 1,17

Reipublicæ ſaluandæ cauſa qui ſe deuouerunt morti, 13.5.4. optimus finis idem qui hominis, 3.5 15. adminiſtrator & vniuerſos & ſingulos quare curare debeat 1.1. 27. quid eſſe dici poteſt quatuor modis, 1 1.13

Reipublicæ tractare materiam difficile & periculoſum lib 1.cap 1 nu. 1. multis calumniis expoſitum, eod num 3 innouatio miſeriarum infinitarum cauſa, 14.12.15

Reipublicæ gubernatoris officia duo præcipua leges condere & exſequi. 10 4 7. ſymphonia ex diuerſis concordantibus, 4.5 1. dos bona dominalia quæ dantur principi, 3.8.4. Romanæ penſiones in ſpeciebus & pecuniis 3.2.5. adminiſtratoris & medici comparatio, 1.1. 14

Rempublicam regere aliud quam de ea diſputare, 3.1 11

Rempublicam gerere reipſa & verbo de illa diſputare maxime differunt. 17.1 16

Reſpublicæ ariſtocraticæ & democraticæ ſeparatos belli & pacis habebant præſides,10 1.2

Reſpublicæ priuatæ participent cum republica vniuerſali ſocietatis vniuerſalis hominum 1.3.11 quomodo miſtæ quomodo ſint ea tribus præcipuis, 3 1. 3 mixtæ in modo adminiſtrandi, 5.1.11.& ſeq habent vitia ſibi affinia in quæ facile degenerant,5.1 4.mutatæ ob luxuriam principum, 22 3.1

Rerumpub. gubernandi ars, eſt bonum conſilium 24 1.1 ſunt naturales mutationes,21.1.1.mutatarum & ſublatarum cauſarum epitome,21 3.3.ſubuerſio ob tranſgreſſionem mandatorum Dei, 22 14 1 cōpoſitio cum metallis comparatio conueniens,3 3.10 trium ſubdiuiſio & electio quæ melior, 5.1 29

Rerumpublicarum & ſocietatum diuerſarum cauſę & rationes,1.1.17 formationes ex collectione ingeniorum priuatorum ſecundum Platonem 5 1 20

Rerum publicarum adminiſtrationum nuæ ſit melior & vtilior toto c.3 & pro democratia primum docetur,ibidem num 1.

Rerum publicarum fundamentum in legib de religione, 14.4.2

Reſpublicæ confunduntur niſi ea propriis reipublicæ legibus gubernentur, 10 6.1

Rerumpublicarum ſimilitudo in animalibus,5.7 in domeſtica adminiſtratione. 1. 1 8 vnde factæ ſunt diuerſæ adminiſtrationes & leges, 2.2 5

Rerum ſucceſſus mutant reſpub. in aliam formam, 21 2.5

Reſpublicas regere & philoſophari de his,multum differunt, 13.3 10

Rebuſpublicis bonis etiam vitia inueniuntur, 5.3 17

Reſtitutio natalium fit à principe ſolum, 9.1.44

Reſtitutioni ſubiecta alienari non poſſunt, 3.8. 3.

Rhea quid ſignificet, 11.39.2.&.3

Rex Romanorū nūc vigente imperatore quare creetur,& qui creati tales.7 4.24.neceſſarius in religionis obſeruatione & poteſtat ſecularis,13.1.27. vt caput corporis non debet omnem ſubſtantiam membrorum ad ſe trahere, 9.1 9. conſtitutus in locum iudicum in Iſraël,6.6.2.Galliarum an poſſit eligi imperator, 7. 25. 18. eſt maioris auctoritatis & dignitatis quam dux,7.1 ſecundum nobilitatem eorum quibus præit dicitur 6.7 2 duces Coloniarum qui 6 7 3 12 coronatione Iuratus populo ſæpe fallit,7 19 12 ne cogat auri ingentia pōdera vel argenti ea lege quorundam & Dei,3 9.2. & 2 explicatur nu 31 non ſubiicitur ſtatuū populi ſui decreto,13 12.4. illiteratus aſinus coronatus 10 6. 16. legitimus & iuſtus, 6.8.5 pacis & belli artem habere debet, 10 1 3

Rex vbi non eſt vnuſquiſq; ex arbitrio & pessime viuit. 13.1 27 quando adire poſſit pro eccleſiaſticis rebus, eod. iuſtitiæ debitor, 4.6.5. qui bene regit populum & quid recte regere,contra qui male tyrannus vel malus princeps, 6.8 2.

Rex non accedit ad Vuiſogothos niſi præmiſſis nūtiis, 6.13.2 Æthiopum & Lacedæmoniorum ex præſcripto legum regnabat.7 19.7. Galliæ & Francorum imperator ius habet diſponendi & ordinandi ſedem apoſtolicam 26 5.9 habens ſupremā poteſtatē extra cauſā fidei, à quo debeat iudicari vel deponi, 26 5 24 Adratonū habebat ſexcētos electos, qui ſecū viuebāt,regnabant & cōmitebantur, 16 6 1. Medorum quare ſe videndum omnibus non præberet, 12.11.1. Samo factus ex mercatore ab Sclauis,22 3.11. primus Deus, qui & homini in alta dedit imperiū 19 1.6. Galliæ à quo tempore ſtipatus militibus incedat 19.1.22 Galliæ non ſubiicitur ſtatibus regni aut comitiis & quare, 24 5 1 primus in orbe Adam,20 1.1 Perſarum ex lege nō poterat ire in expeditionem belli quin prius filij ſucceſſorem in regno declaraſſet ſi moreretur 7.9 1 Iſraël non poterat eligi ex alienigenis, 7 15.17.

Regis nomen exoſum apud Romanos,cepulſis Tarquinium .6.15 1 Lacædemones eod. 3. Athenienſis,eo 4 regis & tyranni differentia, 6.18.7 in maxim antiquitas omnis lex & poteſtas, 6 8 4 officium facere iuſtitiam. 6 6. 4. Francorum priuilegia in res eccleſiæ, 7 46

Regis cauſſa orabant Perſæ & alij, 8. 1.7. & 8. Romanorum creatiō,6.20 6.41.& 42 & regnandi lex præſcripta à Deo, 7 19.15 & à Lycurgo.2.19. 17. conſtitutio conformis iuri naturali, 6.1,13, & principis imago, 16.1 1. Gygis homicidum de Candace rege, vindicatum in poſteris, 21 3.19

Regi carere malorum omnium cauſſa, 6.1 3 & ſignum iræ Dei.20. non obediens morte dignus. 5.4. 12 principi non liceat ex ſubditis accipere concubinas mutatæ iure regum, 9. 8. 45 & Deo obediendum quomodo, & qua ratione cum aliud non impedit, 2. 8.

Regem deſpicientes filij Belial dicti, 6 2.2. ſolum Perſæ adorabant,6 5 2. poſtulans ſibi dari Iſraëliticus populus an peccauerit,6 2 7

Rege mortuo nihil vendebatur per triduum in foro Lacedæmone, 8 3. 7 mortuo in Gallia magiſtratus regij petunt à ſucceſſore confirmationem & quare.9.1 34 mortuo in Gallia magiſtratus exercent poteſtatem.4.5.8 Sethrone mortuo, pro vno decem, ſed diu non potuerunt regnare ſimul & vnus Pſammeticus alios obtruncauit, 5.4.8. Alexandro mortuo, ducet prouinciarum ſe reges dixerunt, 19 1.26

Reges priuati regno à Summis Pontificibus 26. 4.12 plures quamuis infantes regnarunt & quamuis mente capti, 26 3.3. primi qui natis ex ſe, vel ex ſuis imperarent vel electi in locū eorum, 19 1 8 & principes artib. liberalib. vacabant.17 12.1 cur tot numero primis ſeculis fuiſſe dicātur 19.1 9. io temporalibus non ſubiiciuntur eodē modo Papæ ac imperatori,26.5 7 electi etiā propter neceſſitatem defenſores à populo, 19. 1,15. & ſeq dicti primi populorum rectores, 6 8. 5. Perſarum adeuntes illos adorabant proſtratis corporibus ſalutantes,6 11 9.annui bini Carthagine, 7.3.2.ſcruidei dicti,6.5,5.& principes quibus

fuerunt

fuerunt ex ſucceſſione generis toto ca. 4 lib. 7 Perſarum non adibant impune, niſi vocati, 8. 3 4. quando ſubiiciantur eccleſiæ legibus & prælatis, 7 20 12 & quando non, eodem. 13 Ægypti mira & magnifica ædificia fecerunt de quibus, 2. 9. 17 electi per populum aliquando per ſenatum Romæ, 7. 15. 2. quidam ſe dicere voluerunt imperatores, 6. 9. 8. qui volunt iudicare debent regnum aliis qui iudicent relinquere, 6. 6 13. & ibi exempla eius reprehenſionis. diuerſi à quibus epiſcopis ſacrentur & vbi coronentur, 8 2. 11. dum nimiæ religioni intendant, 8 2. 16. & ibi exempla, & 17 etiam pontifices apud Iudæos quoque aliquando & quare, 8. 2 8 Perſarum ius dicunt in purpura, 6 6. 7. dedit ex ſem ne Abrahæ Deus, 6 2. 2. & principes colloſſis prægrandibus ſimiles, 6 3 1. à regendo dicti, 6 8 2 vnguntur vt ſacerdotes, 8 2. 11 Lacedæmoniis oraculo duo dati fratres qui nunquam conuenerunt nec poſtea, 5. 4. 6. quidam & reginæ monoculi, 7. 6 4. & dementes eod. vnde dicti, 9. 1 2. & imperatores noui in templum inaugurationis & conſecrationis & cauſa deducebantur apud Romanos & Perſas, 6. 10 80 decem necaui B runechildis 2 17. 26. negarunt ſeptem Northumbri, 5 3 13. non ſunt exacerbandi ab eccleſia propter rigorem eccleſiaſticum metu ſchiſmatis, 7 20. 16. Perſarum ſacris intererant & ſacrificuli, 8 2. 10. per Deū probati, & quo iuſſu eis obtemperandum, 6 1. 16. antiquorum etiam Ethnicorum fecerunt religionem pontifices & ſacrificuli, 8. 2 6. electi vbi clypeo vel ſcuto impoſiti & eleuati per milites 6. 20. 26. duo ex duabus familiis Lacedæmoniis, 7. 4. 1 primi intra proprias prouincias ſe continebant, 6 8 4. abuſi regia poteſtate, & ideo Dei permiſſione aliquando adempta eis inſignia regia, 6. 15 6. quidam & ſacerdotium & ſacra geſſerunt ſimul, 7. 2 11. 15. tyranni Iſraël ſe mutuo necarunt, 6. 19. 3. infantes ad animādos exercitus, in acie præpoſiti, 11. 4. 5 per ſe & per alios iudicare debent etiam in deliciis viuentes & exempla, 6 6 7 cum ſequentib. numeris
Regum & principum inter ſe de dignitate & præcedentia graues ſunt, & difficiles in concordia, 4. 10. 14 nationum intra prædicta à Deo, 7 19 16. Perſarum iorrandorum myſteria & ceremoniæ. 6. 20 25 Perſarum quotidiana admonitio vt euigilarent ad curandum populum, 5 5. 6 Perſarum adoratio, 12. 8 24 ſuorum interfectores Gothi & Angli, 26 7 17. duorum Lacedæmoniorum origo, 7. 5. 18. & ſubditorum vna natiuitas, vnus interitus, 6 8. 7
Regum manu & poteſtate omnia in populo primum gubernata, 7 20 18 Spartiatarum duo ſacerdotia & in ſacris prærogatiuæ 8. 2. 9. Guntrandi Childeberti & Brunechildis capitula concordiæ 7 16 2 apud Indus lapotos quantus maximuſque honor, 8. 3 19
Regnum regniquè Galliarum vaticinium, 23. 33 20
Regnum conceſſit ſuo populo petere tantum non eligere aut democratiam aut Ariſtocratiam vſurpare. 5. 7 18 regnum filij minores & in vtero legitimi habiti Principes non obſtante minori ætate, 26 5. 3 ſuperborum humiliatio magna à Deo illata 22 6 3. Atabum morbi à ſubditis imitabantur, 26 6. 3. & paſtorum ſimilitudo, 22. 13. 5
Regibus etiam peccatoribus maximus obediendum, 26 5 25. rebellantes & ſchiſma mouentes quam acri pœna à Deo puniti, 23 3. 11. Galliæ captis, à mentibus vel minoribus comitiorum conſilio electi gubernatores, 24. 5. 1. etiam ab inimicis captiuos habentib. honor habitus, 8. 3. 6. Langobardorum quid datum pro dominio, eod. 3. 2. 4. Quid Malcolino Scotorum regi, 3 1. 6. captiuis etiam honor habitus à capientib. 8. 3. 6
Reuelationes & prædictiones peritiorum regnorum plures, 21. 3. 38
Rhetores maledici tādem à populo interempti, 23. 8. 2. & concionatores ſimiles veotis, tubis, tympanis, 23 8. 1. Romę eaoſi & Roma pulſi, 17. 2 7
Rhetorum linguæ maledicæ vt ſunt puniendæ, 23 8. 2
Rhetorica quæ ars, 17. 2. 1. & Dialectica in quibus differant & conueniant, 17. 3. 11. in quo differat à Dialectica, 17 3 1
Rhodienſium monarchia quomodo in ariſtocratiam mutata, 22. 3. 13
Riſaces equiſo quomodo decepit Darium, 22. 11. 6
Ricardi primi regis Anglorum honeſta negotiatio, 3 6 10
Robertus quidam ope dæmonis habuit epiſcopatum, 13. 27 10
Roboam nolēs tributa remittere amiſit decem tribus, 3. 9. 15. decem tribus regno amiſit ob non releuata tributa, 22. 12. 8
Rodogunus Perſarum regina ſtrenua, 6 16 13
Roma vrbs venalis ſi emptorem inueniſſet, 7. 13 2. epitome orbis & impietatis, 12. 21. 29. religionis eod. quando ceſſa ſummis Pontificibus, 23. 1 8 noua Conſtantinopolis, dicta, 35. 1. 7
Romana curia & ſedes quando Auinionē tranſlata, & Romam reducta & à quibus, 2. 1. 11. eccleſia quæ probat, probanda, quæ renuit, renuenda, 12. 10 1. eccleſia prima & vniuerſalis ſedes Romana, 12. 23. 6
Romanæ reipublicæ crebra mutatio, 5 1. 19 democratiæ pertinax præcedens prodigium, 21. 31. 42. ciuitatis numen quare occultatum eſt. 21. 3 43
Romanus Argyrios imperator Otreotit 3. 5. 15. populus quomodo diuiſus, ſenſu, ordinibus, loco, honore, 4. 1. 2
Romanus 3. volens ſucceſſorem occidere non potuit, 21. 3 8
Romani ciues dicti qui ſub imperio erant, 1. 3. 18 publico viatico ſex iuuenes in Ethruriam quotannis ad diſcendam religionem mittebant, 15. 1. 14. imperij fines Cteſiphum quem tranſire non poſſe dicebant in fatis eſſe, 21. 3. 24. imperij initia progreſſus & finis, 20. 1. 20. imperij ruina prædicta dum Balbus imperaret & quando acciderit, 21 3. 13. imperij mutationes crebræ, 21. 2 2. & 12 mandantur vno die à Mithridati iugulari, 16. 2. 5. carnificio quomodo deluſerunt Sabinos, 13. 11 17
Romanorum principum tres appellationes ab Ænea, Romulo, & Cæſare & Auguſto, 6. 10. 2. vexilla aquilæ, & eorum diligens cura, 6. 17. 6. reſpublica ob luxuriam mutata, 22. 2. 1
Romanis fatale Ancyle de cœlo lapſum, 21. 3. 23. regna teſtamento relicta, 7 12. 9
Romanum Occidentale imperium oblatum ab Anaſtaſio imperatore Orientis Clodoueo regi Francorum, 25. 1. 9. Imperium diuiſum & debilitatum, 23. 1. 7
Romulus diſcerptus à ſuis, dehinc dictus euolaſſe in cœlum raptum, 13. 8. 3. prætextu ſacrificij decepit & rapuit Sabinas, 13. 19 7 diuiſit populū in curias & fratrias, 13. 2. 2. quomodo rempublicam inſtituit diuiſione agrorum, 3. 2. 2
Romuli Aſylum, 13 22. 2
Roſa ab initio creata ſine ſpinis poſt peccatum hominis ſpinas produxit, 6 3 12.
Roſeæ coronæ primum non olſi dijs ſuit datæ ab Ethnicis, 6. 20. 34
Rota fortunæ vires repræſentat, 9 7. 10
Rubeum galerum quare ferant Cardinales, 4. 11. 8
Ruinis vrbs non debet deformari, 2. 10. 4
Ruinis non debet deformari aſpectus ciuitatis, 2. 10. 3
Roſcta dæmonem viſibilem adorauit, 12. 20. 13
Ruſtica plebs olim honoratior & præſtantius quia & ruſtica tantum & militiam tractare ciues iuſſit ab initio Romulus, &c. 4. 1. 13. ars commendata tantum a Romulo populo cum militari, 4. 8. 1
Ruſticæ & vrbanæ trib Romæ, 4 2. 4
Ruſticatio nobilibus & regibus non contemnenda, 11. 7 32. in margine & item. 34
Ruſticitas quare hodie non ſimplex ſed doloſior vita vrbana, 4. 8. 4
Ruſticus electus in regem Polonorum, 7. 15. 14
Ruſtico operi quare ſauendum, 4. 8 3
Ruſticorum bellum in Germania prætextu libertatis Euangelicæ, 13 8. 11

S

SAbacus rex Æthiopum, 2. 9. 22. Sabazius Deus peregrinus habitus.
Sabaci regis Ægypti iuſtitia qui cedere malint regno quam ſacerdotes necare, 26. 1 16
Sabbathi requies cur commendata, 13. 10. 3
Sabæus & Theodoſius aduocati Samaritanorum capitis pœnas luunt, 12. 4 7
Sabinæ raptæ prætextu ſacrificij à Romulo in 13. 19. 7
Sacellum quid, 18. 21. 3
Sacerdos exercitij Iſraël quare intererat, 3. 7. 23 vnum ex vinculis quibus continetur reſpublica, 6 1. 6. Iunonis dux & Imperator Thracum, 13. 11. 12
Sacerdos magnus iudicabatur à ſynedrio, 4. 3. 29
Sacerdotis ſummi tiara cū lamina aurea corona erat. 6. 10. 39 Summi pectorale, & Vrim & Thumim in eod quid. 17 3. 5
Sacerdotes ſoli apud quos annales componerent, 16. 9. 4 confeſſa ſibi peccata ſilere debēt omnino, 17 4 8. necare Ægypti noluit Sabacus rex ſed maluit potius regno ſe abdicare, 26. 1. 16. reprehenduntur quod non niſi ex mercede ſacrificent, 13. 26 1. & quando & pro quibus liceat accipiunt. eo. quando amiſerunt & quare regnū in Iſraël tranſlatum in poteſtatē ſecularem, 13. 10. 1 & 2. prætextu religionis in Æthiopia regi ſe necare imperabant aliquando, 13 11. 7. aliis quam debitis horis celebrare prohibentur concilio Tridētino, 12. 2 5. quæ occiderat Drahomira Boëmiorū regina, in eodē loco cū curru tranſiens vna & cum ſatis abſorpta eſt 7. 17. 30. Iſidis lenones ſubucſi, 13 19. 5 oraculorum ſubibāt cauum idolorum, 13. 33 35. regei, 6 8. 1.
Sacerdotum fratrem ſe dixit Romulus, 6 20. 35. & virginum ſacrarum res pro cenſu, deſcripta à Carolo Magno, 3. 4. 12. in oblationibus abuſus quidam, 13. 19 16. honor & abuſus, 13. 14. & 15. & regum ſimul à regibus quibuſdem geſta, 7 2. 13
Sacerdotibus paganorum, pagani legare poterant, 13. 15. 2
Sacerdotibus quomodo prætextu religionis extorta a Cabria, 13. 11, 18
Sacerdotibus impoſitum vectigal pro ſingulis ſepultis per eos mortuis, 3 6. 22
Sacerdotibus concubinæ conceſſæ à Vitiſa rege Hiſpaniæ quare, 13. 19. 22
Sacerdotium & imperium affinia, 7. 2 11
Sacerdotium debet adeſſe principi, 7 20. 19
Sacerdotum à Deo conſtitutorum ritus conſecrationis & inſignia propria, 6 20 3
Sacerdotij honor coronæ ſpineæ cum vita finiebantur ex lege Romula, 6. 20. 33
Sacerdotio non deſcenſo populus priuatus reſponſis propheticis, 13. 33. 12
Sacræ literæ quare, 12. 13 6
Sacræ ſcripturæ legendæ, 12. 8. 1, & toto cap. 8. & vtilitates lectionis eius, eod per tot. non debent ignorari à laicis etiam, 12. 8. 6. quibus prohibitæ, 9 7. & 8
Sacræ res venditæ poſtea, iuſſæ ab emptoribus gratis phanis reſtituere, 13. 11. 19. olim per principem aut populum ethnicum Deo dicabātur hodie tantum per eccleſiaſticos, 2. 22.
Sacræ res in nullius bonis, ſed Dei ſunt, 3. 7. 37
Sacræ ſcripturæ non ſunt prophanandæ aut lenociniis verborum ornandæ impune, 17. 2. 14
Sacrarum rerum cura quomodo & quando ad epiſcopos & principes ſeculares pertineat 2. 2. 3
Sacrum priuato facere non licuit, 2. 2. 2
Sacra tractarunt apud Ethnicos qui in vrbibus maiorem habebant poteſtatem, 4. 1. 9. quædam non communicata viris, quædam non communicata fœminis, 7. 12. 93

D 2

Sacra tantum initiatis docenda, 12. 8. 13. intacta victores relinquere debent, & de euocatione ſacrorum, ibid. 11. 10 4. facta etiam apud Ethnicos per reges, 8. 2 6. & reginas, eod. num 7. peregrina Roma pulſa, 13 1. 2 3 & 24. myſteria non eſſe in locis priuatis oſtenda, 12. 21. 2. vaſa & veſtes ſacræ non prophananda, 15. 15. 7. nocturna legibus quæ prohibita, 13. 19 2. & 3. quæ erant regibus Lacedæmoniorum conceſſa, 8. 2. 9

Sacrorum & perſonarum eorum cura recte ſuſcepta à Dauide ad reſtituendum cultum diuinum, 1. 5 6 cura ſub regibus ex lege Romuli, 8 2. 12. nunc quomodo ſub ſacerdotibus, eod. 16

Sacris quibuſdam introductum mulieribus intereſſe. 7 11 14 ſe immiſcere non debet princeps. 8 2. 56 Oziæ punitio ob ſacra tentata, ibid. 16. relicta ſemper à repub bona ſeparata, 3. 2. 1. initiati & ſacrificuli reges Perſarum, 8. 1. 10

Sacrificare in domibus priuatis non licet, 13. 4 5

Sacrificantes cur olim coronabantur, 6. 20 36

Sacrificandum non eſſe in priuatis locis, 12. 21. 2.

Sacrificij ſpecie decepti Sabini & Pariani, 13. 21. 17

Sacrificia crudelia immolatorum hominum, 13 3. 3.

Sacrificiorum obſeruationes apud Talmudices, 12 5 25

Sacrilegi non gaudent immunitate eccleſiarum, 13. 23 10

Sadon primus rex Turcomanorum, 7. 4. 7

Sagittæ Herculis fatales Troiæ, 12 13 16

Sagittariorum in Chriſti imaginem impietas, 2 9. 2.

Sal exorciſatum contra beneficia, 13 30 4

Salaria quæ quanta & vnde olim profeſſoribus publicis literarum & ſcientiarum ſoluta, 18. 4. 1.

Salica lex excludit fœminas & quare in Gallia, 7 11 97

Salicæ legis de ſucceſſione maſculorum in regno Galliæ defenſio contra pſeudohiſtoriographum Galliæ. 7 19. 6 & quomodo pro ea iudicatum & pugnatum, eod.

Saladinus Tartarorum dux quomodo occupauit imperium, 12. 3. 4

Saladinus filios non habuit tyrannidis ſucceſſores, 6. 19. 6. domitor orbis, nullum ex filiis habuit regnorum hæredem, 7. 18 17

Salarium alicui vt probato profeſſori, ex cauſſa reprobari poteſt, 7. 20 39

Salomon minor natu Dauidis cur prælatus in regno Adoniæ maiori, 7. 15. 6

Salomon quot libros, & de quibus ſcripſerit, 16. 5. 4. voluit Ieroboam regni in decem tribubus futurum ſucceſſorem occidere, ſed non potuit, 21 3. 5. rebelliones paſſus ob ſimulationem religionis metuo 13 12. 24 rex mulieribus corruptus, 8. 1 12. idolo Chamos templum extruxit, 11 18 9 inuenit adiurationes contra morbos & dæmones, 13 32. 5

Salmoneus rex volens fulmen Dei imitari à fulgure combuſtus, 6. 12 8

Saluſtius à quibus rep. theoſos, 16. 8 3 & 8

Salutatio nomine imperatoris fiebat electo Imperatori 6 20. 5. cum adoratione, 6. Iudæorum regibus viuat rex, eod.

Samaritanorum & Iudæorum de religionis veritate diſputata contentio coram Ptolomæo, rege, cum periculo capitis aduocatorum, 12. 4. 6.

Samaritanorum templum quare & quando ædificatum, 12. 21. 18 & ſchiſma, eo. quãdiu ſteterit, eod. 19

Samo mercator Francus Sclauorum rex cur creatus, 22. 3. 11

Samuël num vere ipſe apparuerit Sauli & poſt mortem, 15. 5. 8

Samſon vim fortitudinis habebat in capillis, 12. 5. 16

Samuel iudex & præfectus populi Iſraëlitici, 6. 6. 2. circuibat populum vt iudicium daret, habitabat autẽ potiſſimum in Ramatha, eod.

Samuëlis principatus, cur & quando tranſlatus in regem Saul, 13. 10 1

Sanci regis ceſſio quare facta fratri, 26. 5 13

Sanctius rex Hiſpaniæ vt inutilis, fratri regnum coactus cedere, 26 4. 7

S. Germanus aſinum ſuum mortuum ſuſcitauit, 13. 31. 2

* Sanctum quid, 1. 16. 4

Sanctum dicebatur & id quod violari nequibat, 2. 3. 2

Sanctæ quædam quæ latuerunt ſub veſte virili, 7. 11 82

Sanctæ lineæ quare dicantur, 12. 13 6

Sanctitatis & ſancti probatio facienda ante venerationem eius, 13 4. 4

Sanctitatis opinio plures decipit arte dæmonis, 13. 1. 10. & alios c. 11.

Sanctitatem per hypocriſim mentiuntur plures, vt Phariſæi & alij, 13 13. 9

Sandrocotus prætextu libertatis afferendæ Indiam ſibi ſubiecit, 13. 1. 3

Sanedrin Iudæorum ex quibus electi, 4. 5. 18. ſenatus Iudæorum, 24. 4. 11

Sanguinis riui apparentes, 21. 6. 20

Sanguinem brachij lingẽdo qui firmabant fœdera, 11 11 3

Sapiens ſolus Deus, 6. 18 4

Sapientes Perſarum & aliarum gentium, 8. 2. 10

Sapientes qui dicerentur antiquis, 17 6. 1

Sapor voluit ſe appellari regem regum, ſyderũ fratrem & Solis & Lunæ, &c. 6 11. 5

Sarmatiæ gentes viſibiles dæmones adorabant, 12 20. 14

Satellitibus exequentibus prehenſionem corporis reſiſt occiditur impune. 4 6 12

Sathael primus angelus apoſtata Diabolus ibid. 12.

Saturnalia ſacrificia prius crudelia, 13 5. 3

Saturnus vnde & Cronus dicitur, 12. 19 2. voluit fatum vitare, ne pelleretur regno à filio, filios occidendo, ſed non potuit, 22 3 3

Saturni idolum, 12. 18 13

Saturni qui dicti, 6 12. 1

Saturni tempore quæ forma reipublicæ, 5. 1 17

Saturni in ædibus olim ærarium Romæ ſanctus, 3 3 4 datur ratio, cur.

Satyricorum poëtarum rabies & deteſtatio, 17. 3. 2.

Saül regno cur priuatus, 10 2. 7. electus in regẽ ſorte diuina, 7. 14 7 ex peccatu religionis non cauit ſibi à Samuele, 13. 5 6 quare regno priuatus, 13. 10. 2 voluit Dauidem quem ſibi ſucceſſurum in regno putabat, occidere, ſed non potuit, 21. 3. 5

Saxonibus pro cubitali quoquo membro cenſus impoſitus, 3. 5. 12

Sceptrum inſigne regium & quare & vnde, 6. 20 20

Sceptris quædam alia adiecta vt oculus & alia quæ ſignificent, ibid 21

Scipionis Africani de non ampliandis finibus imperij ſententia, 7. 17. 18

Schiſmatis in regno ſpirituali & ſeculari quam abominabilis ſit diſceſſio à principe legitimo, 23 3 11

Schola Edeſſena ſuppreſſa propter hæreſim Neſtorij, 18 9 12

Scholæ Magiæ, 13. 27 6 & 7

Schola ſine principis auctoritate cur conſtitui nequeant, 18 2. 19. ſcholæ Perſarum in quo loco ædificatæ, 18. 6. 12. ſcholæ ſeu Academiæ quædam habent ſecularia & ſpiritualia priuilegia & fere omnes egent vtroque principe, 18. 5. 5. ſcholæ publicæ apud Perſas erant, 18 2. 5. ſcholæ publicæ & publici præceptores iuuentutis Lacedæmoniorum, 18. 2. 6. ſcholæ Turcicæ vnde ſumant ſtipendia & dotationes, 18 4. 3

Scholæ publicæ omnibus patere debent, 18 8 1. exceptis à lege vel fundatoribus, eod. ſcholæ doctrinæ & linguarum à gubernatoribus rerumpubl quare erectæ & dotatæ, 15. 22 5. iuriſprudentiæ ad vtilitatem reipub erectæ ſunt, vt promptuaria virorum neceſſaria reipub 17. 11. 5 publicæ eſſe debent, vt doctrina publice probetur 18. 6 11. aperiendæ, claudendæ, & admittendi cum pueris aliis, lex. 1 . 1 15 ædificandæ in loco quieto, vbi nullus tumultus, 18 6. 12. debent eſſe in loco publico, & ibi publice legendum & conueniendum non priuatim, ibi. 4. Theologicæ infitiantur erroribus cauendum, aut tollendæ, 17. 10 6 bolarum loci electio certa fuit neceſſaria ad

Scuitandam vagationem, 18 6 10 electio loci ad principem pertinet vt eligat conturationibus minus obnoxia, ibid. 3, loca electa mutari poſſunt ob peſtem & hæreſim loci, ibid. 10. introductio à principibus petenda, gubernatio doctoribus relinquenda, 18. 2. 13. ædificij priuilegia. 18 6. 12 profeſſores & doctores donati magiſtratibus, ſacerdotum honoribus, 18. 3. 5. & 7. reformatio quæ, 13 3 8.

Scholis mandari libri ad corrumpenda ingenia iuuenum, per Maximinum, 12 2. 3

Scholis ædificandis qualis locus eligendus, 18 6. 1.

Scholas bonarũ artium Iulianus iuſſit Chriſtianos claudere quare, 17 2. 3

Scholaſticus vagus non debet fieri magiſter, 13. 21. 11.

Scholaſticis ſacræ veſtes & capilli longi in Hiſpania prohibuerunt reges, 4 11 7

Scholaſtici doctores Theologiæ, 11 10 9

Scholaſtici & docentes multis laboribus premuntur, 1 . 7. 4

Scholaſtici ſtudentes in priuilegiatis Academiis percipiunt fructus beneficiorum in abſentia, ibid. 8

Scholaſtici recepti in ſingularem protectionem à principe & res & nuncij eorum etiam belli tempore, ibid 13. qui non gaudent priuilegiis vniuerſitatis, ibid. 16. quare priuilegiis donati. ibid. 3

Scholaſticorum ingenia aliquando relaxanda, 18 4. 5. iudicum ſententiæ à quibus exequntiui demandari poſſint, 18. 10. 4. capacitas nocentibus impiercenda, 18 8. 4. in Academia exiſtentium leges vetuerunt, occitaretur. ſiderent, &c. 18. 8 3. tempora ſtudij ad ſuſcipiendos gradus requiſita, 18. 9 3. iudices, 18. 10. 1 iudices qui ſint, 18 9

Scientia præſtantiſſima & neceſſaria hominis & in repub ſeipſum cognoſcere quis . & ad quid factus ſit, 15 1 11

Scientia non ſingulis neceſſaria, corpori tamen reipublicæ eſt, 17. 12. 5

Scientiæ perſuaſio decipit multos. 7 7 1

Scientia alia principis cognitionis regni populi & finitimorum, 10. 4. 12

Scientiam dixit Plato ſummum bonum falſo 5. 5. 11

Sceptrum regis quale inſigne in regibus, 6. 3. 3

Sclauorum regni initium, 19. 1 24

Sclauorũ rebellio aduerſus Hunnos ob eorum adulteria. 22 5. 11

Scortum & ſcortator necari zelo diuino, 13. 6. 1

Scortum, philoſophi imagine, ab impudica vita reuocauit, 12 1 3. 18

Scotia haruſpices vates caſtris pulſi, 11. 9. 10

Scortum nobilium minorum pupillorum bona ſeu fructus an principi quærantur vſque ad legitimam ætatem illorum, 3. 2. 6

Scribæ & Phariſæi vnde cœperint. 12. 5. 20

Scribarum in repub. neceſſitas, 16. 9. 1. & de eorum fine, ibid.

Scribendi & loquendi modus mutatur cum tempore, 16. 2. 5

Scribendi origo, 16. 1. 3

Scribentium non eſt corrigere more temerariorum. 1. 1 2

Scribere in diſco Lunæ quid, 16. 3 11

Scribere & legere conducit omni vitæ inſtituto, 15 1 6

Scribere in aqua & vento quid, & num poſſit ibi ſcribi, & quando ſcriptum, & ad quid, inuenitur, 16. 3. 21

Scripta interpretum patrum non ſunt neceſſario ſequenda & quatenus, 12.10.7
Scripta lex diuina quare, 12.3.17
Scriptoris manus reperta diu poſt ſepulturam viuida, 16.9.3
Scriptum in cera & in cinere, 16.3.19. calamographio, ibid. 5. ſcriptum olim in libris, foliis, plumbo, papyro, &c. in membranis & coriis, ibid. 7
Scriptura per immutationem literarum occulta, 16.4.7 in frontibus ſaluandorum, 16.3.18. Tacographia per ſigna & notas, 16.1.6
Scripturæ abbreuiationes in ſcripturis legum prohibitæ, 16.1.6
Scripturæ mirabiles quarum nec atramenti nec chartæ ratio vix datur ab homine præſt, 16.3. per tot nu. 18.
Scriptura humanæ fragilitatis releuamen magnum, 12.3.1
Scripturam non admittunt ſecreta diuina, 12.19. 2. nec neceſſaria ab initio fuit in mandatis Dei & legis & quare, eod. 4
Scripturæ noui Teſtamenti canonicæ quæ, 12. 6.1 & ſeq.
Scripturæ ſacræ abuſus ad ambitionem, 12.21. 20. earum ſenſus duplex, literalis & allegoricus, 12 8 9 & ibi de illis, & nu 8
Scuto excipiebantur & eleuabantur alicubi reges creati, 6.20.26
Scolotes dicti reges Scytharum, 6.10.12
Scotorum inſignia regia, 6.16.14
Scytbale Laconica, 16.4.6
Scytharum regni initium & duratio, 20.1.19
Secretariorum fides in repub. principib. quam neceſſaria & proditio eorum, 16 9.7
Secreti debent eſſe conſiliarij reipub. 24.6 6
Secretorum commiſſorum detectores, quomodo puniantur, 24 6 7
Sectæ philoſophorum plures, 17.7.14 medicorum tres, 17.8.4
Seculari brachio & auxilio indiget eccleſia, 13. 1.21 & ſeq vſque ad 29
Seculorum ſingula quãdam adferunt in repub. variationem, 11.3.2
Securis pro ſceptro, 6 20.21
Seditio quid, 11. 13.4. T. Gracchi quare concitata, 4.3 7 & in caput eius conuerſa, eodem. Conſtantinopolitana vbi interierunt 40000. hominum, 23.3 3
Seditio & bellum quomodo differant, 23.1 1 & quid illa & hoc, & quomodo à ciuili bello differant, eod ob nuptias negatas, 23 1.4. orta mutans ſtatum reipubl. ex cauſa nuptiarum, 23. 2. 2 ſubuertens rempublicam ex cauſa amatoria orta, ibid. 1 ob æs alienum, caritatẽ annonæ 23.3.3. perdidit ſtatum reipub Mediolanenſis, 23.3.7
Seditionis vna cauſſa metus de reddendis rationibus indebite occupatis reipub, 22.12.4 Seditionis tempore qui dignitates habeantur, 4. 10. 8.
Seditiones ſæpe in ciuitate ex diuerſis rationibus in ea receptis, 4 4.13. & ibi exempla plura facile oriuntur ex religionis cauſa, 12.4.7. mouentur in principes, ab his qui pœnas ab illis exſpectant ob maleficia, vt eas anteuertant, 4. 3. 10. ſeditiones præcauere melius quam illis mederi, 23.9.2. reſpubl. nulla eſt quæ non alat inuidiam & contentionem, 23. 9.2. ex duabus generaliter cauſis, vt morbi in corpore exinanitione & repletione nimia, 23. 1. 2. militares & populi ſæpe compeſcuit hoſtis aduentantis, ſiue verus ſiue fictus aduentus, 23. 7. 3. indicia futuri regnorum interitus, 20.1.17. ex conſortio peregrinorum admiſſorum, 23. 6. 1. etiam tempore quietis præcauendæ ne accidant, 23. 9 1. plures in Græcia excitatæ per eloquentiam Periclis, 17.2.9. & alibi per alios eloquentes eodem, dum oriuntur comprimendæ, quia & facilius tunc tolluntur, 23.9 10. tempeſtatum futurarum ſigna & cautiones, ibid. interdum non intentione ſubuertendi rempub. ſed aliunde excitantur, 25. 5.1. quomodo perdiderunt democratiam, 22 2. 3. viri alicuius boni & conſtantis præſentia & interuentu ſedari poſſunt, 23.9.12 excandeſcentes paulatim, non impetu ſunt ſedandæ, 23.5 9 ob electiones conſulum, & ob alias cauſas, ibid. 3. à declamatoribus quare, 17 2.16
Seditionum auctores exemplariter puniendi, at alias vbi imminet magna ſtrages populi remittenda ſeueritas, 23 9.13. contraria illis remedia, 23.3.6 occaſiones & cauſſæ ſuot tollendæ ad euitandas ſeditiones, 23 9.3. ex declamatorum factionibus remedia, 17. 2. 17. & 19.
Seditionum in Gallia occaſio dum magiſtratus nobilitatis ſuperbiæ non reſiſterunt, 4. 1. 14.
Seditionibus militaribus quare grauior pœna impoſita, 23 9. 17
Seditionibus tria genera remediorum obiicienda & quæ, 23.9 1
Seditioſus miles & turbator pacis quomodo puniatur, 11.7 8 & 9
Seditioſorum domus dirutæ pro pœna, 2.10. 5, ad concitandam plebem perſuaſiones, 23, 3. 10.
Seditioſorum cõtra principem diuina vindicta in Datane, Core. & Albæone, & aliis, 5.3 15.
Segnities crimen militi, 11.7.2
Seianus maxima auctoritate à Traiano honoratus ſibi imperium vſurpare tentauit, 22. 9. 4.
Seiani coniuratio in principem ex nimia auctoritate à Tiberio data ei, antequam ſentiret vindicata, 22.10.2. receſſio bonorum, 23. 5 8.
Seigneur vnde dicitur, 19.1.9
Seleuci & Antiochi fratrum, diſcordia, cauſſa amittendi regnum Perſicum, 23 1.6
Sellæ regiæ ſediſſe apud Perſas capitale, 8. 3 5
Semidei dicti reges, 6.5.3
Semiramis filium ſe eſſe mentita. 42. annis imperauit, 7.18.1. vxor Nini Babylonem ædificauit, 2.9.10. ſexum mentita 42. annis imperauit, 7.11.43. vnius diei regnum ei peperit perpetuum, & hiſtoria de rege marito ab ea per id tempus necato, 7.8 12
Sennacherib necatus in templo à filiis, 13.5.6
Semicintia Pauli curabant morbos, 12.16.2
Senaculum mulierum Romæ de quibus ſtatuebat, 4.11.22
Senaculum mulierum ſub Heliogabalo poſtea ſublatum & reſtitui prohibitum, 7.11.17
Senatores quomodo fiebant à cenſore, & deſtituebantur, 4.5.11
* Senatores principis pars corporis eius, 4.6.17
Senatoribus capreſſe iuſſum vti toga in ciuitate & conceſſa, 4.11.17
Senatorius ordo & cenſus Romæ, 4. 1.7. vitio careat, 4.5.42
Senatus Sum. Pontifex Cardinalium, 24. 4.11. Romæ pro cõſilio reipub. ibid. 1. & 2 non habebatur niſi in loco conſecrato, 12. 21 3. habuit iudicia primum, poſtea equitum ordo, rurſum ſenatus. 4.3.14 quãdo quotidie conuocatus, 2.6 7. princeps quis olim dictus Romæ, 6.4.2. diuinitatem dabat, 13.17.13 duplex Athenis, 4.3.33
Senatores debent profecti in loco publico & maiorum, 2.6 13
Senatuſconſultum de vetitis & promiſſis collegiis, 13.2.5
Senatuſconſulta & edicta de tollendis nouis religionibus, 13.1.22. & 23
Senatuſconſulta & leges de tollendis collegiis illicitis, 13.3.14
Seneca cum matre Neronis ſtuprum committere reus factus & adulterij & proditionis Neronis, 17.7 7. à quibus reiectus, 16.8. 3
Senes eligi & magiſtri debent adhiberi conſilio reipub. 24.6.1
Senex vir tyrannus ſuo fato moritur, 6.19.7
Sententiam non poteſt retractare in defunctum iudex quare, ſed princeps, 9 1.40
Sententiam conſulentium princeps ſemper non tenetur ſequi, 24 8 4
Sententiam in conſilio cur nobiliores & præcipui dicere poſtremi debeant, 24 7.2
Sententias iudicum donec conſtet de causa in iuſtitia exequi oportet, 4.6.2
Sephora & Phua obſtetrices bonæ Iſraëlis, 14 2. 2.
Septuaginta interpretes qui, & quando & quomodo miniſterio S.S. conſenſerint in explicatione ſeu traductione ſacræ ſcripturæ, 12. 5 33 & 34.
Septem orbis miraculoſa opificia, 13.25 2
Sepulcrum Caroli Martelli à corpore vacuum inuentum, & repertus ibi ſerpens, 13.17.15. ſepulcra regum, 12.21.13
Sepulcris viſa multitudo ambulans atrata cum portento, 12.17 10
Sepultus ad huc viuens Veſpaſianus imperator, 3. 4. 3. à fratre Domitiano, 7. 7. 7. & 3. 3. 11.
Sepultura Adæ vbi, 20.1.1. publica mortuis in bello, 11 1.6 monachi proprietarij, & reliquorum, 13.16.10
Sepulturæ addita animalia, vxores & homines pro ſacrificiis mortuorum, 13 8.15
Sepulturam eligere perſuadentes monachi penes ſe quomodo plectantur, 13.14.8
Serapis pro magno dæmone, 12 10.11
Serapidis & Iſidis ſacra Romæ deiecta ſenatuſconſulto, 13.1.24
Serapidis idolum cauum admittebat ſacerdotes eius, 13.13 14
Sermo diſcendus eſt ex conſuetudine loci, 13.3 1. debet rei, de qua agit accommodari, 17. 4 7.
Sermoni perficiendo quæ concurrere debent, 13. 3. 3
Sermones mali auditi, vt noceant, 12.4.7
Serpens æneus in ſignum Chriſti, 12.26.1 quare deiectus ab Ezechia, 12.15.4. eius virtus, 12. 13. 27.
Serpentis dentes quot, & eorum in Cadmi fabula ſeminatio quid, 16.2.5
Serpentibus omnibus & vermibus expellendis & bufonibus, excantatio, 12.32.17. exorciſmus & excommunicatio, 18
Seruius Tullius cenſum quomodo inſtituit populi, 3.4.7
Serapio vates, 13 33.22
Serici panni prohibiti, 4.11.6
Seruus propter præſtantiam in regem electus à Lydis, 7 15 3
Serui non manumiſſi à dominis non ordinantur ſine eorum conſenſu in eccleſia, 13.16.17 pro ciuibus ſi patiente domino nomen ſuum in cenſum retuliſſent, 3.3 2. Volſinenſium quomodo tandem rempublicam occupauerint, 22.4 4. natura & lege qui & vtilitas dominationis, 6 13.12
Seruitutes ex captiuitate bellica probatæ ratione & iure diuino, 6.12 12
Seſoſtris regis Ægyptiorum currum quatuor reges victi trahebant, 6.3 10
Seſoſtres rex Ægyptiorum, 2 9.12
Seueritas non ſtatim exercenda in errantes, 12. 4. 8. principis non ſemper damnanda, 6. 18. 18.
Seuerus Imperator ius frequenter dixit, 6 6.9
Seuerus Maſſilienſis epiſcopus, iconomachus reprehenſus, 12.14.13
Sexus differentia ſublata in ſucceſſionib ab inteſtato, 7.11.91. vterque æque neceſſarius ad generationem, 2.11 26
Sexuum in choreis & alibi periculoſa commixtio marium & fœminarum, 13.21 14
Sexus maſculi & fœminæ differentia non fit in his quæ ex annua pendent 7.11 25. vel in ſucceſſione bonoru ex legibus XII. tabularum & Codicis, eod 26
Si. pro quia, 13. 32.2
Sibylla mortua diuinat quare, 12 12.4
Sibylla dicitur præeſſe ſortiariis Ferrariæ. & de eius fabula in fluuio Iordanis, 13. 28. 2. & 9.
Sibyllę quare vaticinatrices dictæ, 12 13.4 quot & earum nomina, ibidem 3. plures nominatæ, ibid. 13. diſputatur autem num plures an vna tantum fuerit, num. 4. & ibi de eius libris coram Tarquinio exuſtis & conſeruatis.

Sibyllini

Sibyllini libri, 12.12.1. & ſeq. quomodo & à quibus conſulerentur, eod. 3
Sibyllinorum librorum origo Romæ. ibid.
Sicilienſes ſimul omnes Gallos penes ſe exiſtentes trucidarunt, & quare, 7.4.14
Sigiſmundus imperator ſe laudanti ab origine diuina, impegit alapam, 6.12.3
Sigilla & inſignia vt differant, 6.16.1
Sigla in ſcriptura & prohibitio ne per notas ſcribatur, 16.1 6
Signum poſitum à Deo in Caino mirabile, 12.15.4
Signa militaria per ſe in prodigium conuerſa, 13.25.7. & ro. ſtatuarum imaginum & literarum, quomodo conſiderantur, 12.13.13. ſacra eccleſiæ explicantur, tot. c 16. l 12 futurarum calamitatum in cœleſtibus ſunt, vt in aliis prodigiis interdum admittēda remedia, interdum minime, 21 9.26
Signa & prodigia non ſunt cauſæ futurorum, ſed indicia futurorum, 21 10.2 futurorũ, naturalia & ſupra vel præter naturalem ordinem, 21. 9.28. cœleſtia malorum præſagia, quomodo in fauorem bonorum & malorum dentur à Deo, 21.10.3
Signati ſaluandi, 16.3.18
Silenda quæ dicenda ſunt reprehendendi, 17.4.10.
Silentium vitæ periculo ſancitum, 24.6.7
Silentium commendatur aut melius ſilentio loqui, 17 4.6 multis commendatur, 17.4.2
Silentium & taciturnitas requiritur in conſiliariis reipub. 24.6.6
Silentium ſcholaſticorum Pythagoricorum, 17.4.4.
Siloduri qui, 26.6.3
Silentium & lactio conſiliorum ducis in bello præcipuum, 11 2.3
Similitudine quinam pro aliis ſe ſuppoſuerunt, & vſurpare conati ſunt bona eorum & regna, 7.18 nu 1.2 & ſeq.
Simon Magus, 13.25.18. per aëra latus ad orationem D. Petri lapſus, 13 28.8
Simonis Magi impoſtura, 13.13 6. incredibilia opera iactata, 13.27 4. impietas & qui Deus dictus, 12 19 7
S.S. Simonis & Iudæ certamen cõtra Magos, 13.27.5.
Simoniacus eſt ingreſſus religionis, aliquid pro eo petere, 13.14.10
Simonia quomodo in ſpiritualibus committatur, 13.16.1
Simulacra in cœlo diuinitus apparentia, tempora prodigiorũ, 12.17.10. quæ prohibuit Deus fieri, & quare, 12.15.3. in corporibus naturaliter educta, 12 17.1
Simulatio ſpecie amicitiæ decipit, 22.11.6 in republica valde periculoſa, 13.12.23
Sion mons, quæ pars in templo, 12 21.15
Silemundus quare dictus tyrannus Gothorũ, 7.5.15.
Societas rerum & vitæ eſt materia, ex qua reſpublica, 1.1.10
Societas nulla tam ſancta, in qua aliquis malus non fuerit inuentus, 13.3.2
Societatis tres in genera differẽtiæ intellectualium, corporalium, & mixtorum ex his, 1.3.3 ſocietatis ſpecies reſpublica, 6.1.13
Societatis ineundæ forma inter populos & ciuitates, 18.11 8 & ſeq.
Societatis & cõmunicationis in repub. ratio, 1.3 13. exampla & argumenta in homine & aliis, 11.16
Socratis dæmonium, 13.26.3. vitia, 17 7.2
Societates, fratriæ, collegia, quare introducta, 13.2.2
Socij in principatu ſe mutuo expellunt, 5.4.4
Sodalitates artificum ob commeſſationes ſublatæ, 13.19.16
Sol & Luna, in ſigna, 32.16.1
Sol cœleſtium corporum moderator & inferiorum, 21. .1. quantum diſtet à terra controuerſum, 21 9.4
Sol & Luna ſteterunt loco, 21.7.3
Solis ortus & occaſus bis in Ægypto immutatus, 21.7 7
Solis deliquium tempore paſſionis Chriſti mirabile, ibid. 3
Solis & Lunæ defectus etiam quadrupedes pauent, ibid 4
Solis vis & effectus, ibid.
Solis quale antiquum idolum, 12.18.5. Solis & Lunæ ſimulacra, ibid. 8
Solem compati cum homine. & ſeries ſplendidiorem fuiſſe ante peccatum hominis qui dixit, 21.7 2
Soles duo, 21.7.12. tres viſi quid ſignificarint, ibid n. tres ante triumuiratum Antonij Lepidi Octauij in cœlo viſi, 21.6.13. multiplicati tyrannidem futuram præſagierunt, 21 7.6. duo viſi, 13.23.9
Solarium tributum pro ſolo publico, 5.4.4
Solon quatuor ſpecies cenſus Athenis inſtituit, 5.5.11
Solemnitates requiſitæ in alienatione rerum domanialium, 3 8 9
Solitaria vita cur in principe improbatur, 8.4.3
Solitariè viuentes Nachor & Thadas Magi, 13.25.14.
Solon recuſauit tyrannidem delatam ſibi à ciuibus ſuis, 26.2.2
Solonis lex examinata de ſe coniungendo alterutri parti ſeditioſorum vel factioſorum, 13.4.3. de collegiis & ſodalitatibus, 13.2.3
Somniorum cauſſa ædificare eccleſias ſuperſtitio, niſi probentur ab epiſcopo, 13.16.7
Sophiſtæ qui olim & nunc dicti, 6 18.2. ſophiſtæ nomen odioſum, 13 25 12.
Sophi vnde dicti, 17.6.1
Sophiſtica ars damnanda, 17. 5 9. & ex quibus fiant ſyllogiſticæ deceptiones, 10
Sophiſticorum & Dialecticorum in perditione temporis emendatio vt procuranda, 17 5 13
Sophocles qui dicti, 6.18 3
Solium principis vbi ius reddit, 6 6 6
Sylæus vſurpauit imperium Samiorum prætextu ſacrificij, 13.5.6
Soror quaſi ſeorſum nata, 7 11.15
Sororem circumducebant Apoſtoli, 13.18.7
Sors mutuus inter pares contendentes, 7.14 8
Sorte ſua nemo contentus altiora ambit, ſicque diſtinctio eſt reipublicæ, 6.11.1. diuina electus in regem Saul, 4.14.7. creati magiſtratus, 4.5.39. electi magiſtratus Athenis quomodo, 4.5.33. regum & principum facta electio, per tot c. 14 lib. 7
Sortes prȩneſtinæ fortunæ, 13.1.23
Sortiariæ num illudantur, an vere faciant, quæ ſibi videntur facere, per tot. c. 28. diſputatur, 1.13 quomodo conuertantur in alias figuras, 13. 28. 11. & quomodo infantes maleficient, eod & quomodo poſſint. & an vere alio trãſferri à dæmone, ibid. 12 & 14.13.13. munera dæmoni adferunt ad conuentus eundo, 13 28 14. ſunt inſtrumenta dæmonis, ibid. 21. ad conuentus dæmonicos bis veniunt, die Iouis & dominico, & ideo laſſæ die Veneris & Lunæ inueniuntur, 13.28 13. num ſe loco moueant, dum dicunt ſe ire ad conuentus, ibid. 4 & 12. & num ſe in catos & animalia tranſformare poſſint, eod. & 19. contrarium docet nu & seq. & 10 & 19.
Sortiariæ & dæmones verberibus & ictu abiguntur, 13.31 20
Sortiariæ quomodo lædi poſſint, 13.31 2 & 12. 3. tranſformationis in catos, equas, aſinas, 13. 28. 19.
Sortiariorum punitiones mortis arguunt vere illos quę putant operari, 13.28.6 & ibi leges.
Sortiariorum iudex & indicia, tot cap 30 lib 13. & proceſſus ad captionem, vt caute fieri debeat, 13.30.2. tres ſpecies, 13.29 7 pœnæ iuris diuini, 13.30.6. gentium, 2. ciuilis, 8
Sortilegia vaccarum, & ſortiariæ, quę intulerint, quomodo detegantur, 13.31.2. idem de iumentorum ſortilegiis, ibid. 3
Sortilegus num ſit morbus, quomodo detegi credatur, 13.29.7
Sortilegę melius ſe habent in eccleſia & quare, 13.28 21
Soſius catus Troiano, 12.13.3
Soſthenes Macedonum rex electus propter egregia geſta pro illis contra inimicos, 7.15.4.
Spartanorum reſpublica à quo mutata, 21.1.8. & 10.
Spartiatæ non ſinebant peregrinari filios antequam eruditi eſſent diſciplina patria, 18.2.8.
Spartiatarum regibus duo ſacerdotia & ius belli, 8.2.9
Sparethra Cyrum vicit conſerta acie, 7.11.42
Spectacula ſeu repræſentationes quæ fieri poſſint in eccleſia, 13 30.5
Spectaculis intereſſe ſignum otioſorum, 13.21.14. prohibitum clericis, laicis ſaltem tempore diuini officij, eodem 15.
Spectra apparuerunt in proceſſione Iſthmi Peloponneſiaci facta per Neronem, 13 25 8
Speciebus colebatur Sol & mitra, 12.18 5. & 12.
Speculi magia, 13.23 13
Spicea primum corona honorata à ſacerdotib. Romæ, 6 20.35
Spironis habitus intra decem menſes à nuptiis natus, 7.8 3
Spiritualia quomodo pingantur & imaginibus demonſtrentur, 12.13 7. & 9.
Spiritus opera & fructus, 21 9.22
Spiritus probandi antequam eis adhæreamus, 15 6 8
Spiritus dæmoniorum empuſi dicti qui ſint, 21.20.2.
Spiritus Dei adſiſtit principibus, 8.3.3
Spiritus immundi & eorum mala, 12.20.3
Spiritus ſanctus in qua figura pingatur, 13.13 8
Sphyngis imagine in ſigillo vſus primum Auguſtus, deinde aliis figuris, 6 16.3
Sponſio in fœdere quantæ ſit efficaciæ, 11.11.12.
Sportularum iudicum taxatio reducenda, 2.6.18.
Spurius Caſſius ob conceptam tyrannidem necatus, 22.11 10
Spurij quidã qui in principatu ſucceſſerũt, 7.8.1
Spurij an ſuccedere in principatu poſſint, 7.8. toto cap 8
Spurij in regno ex rege in Gallia non ſuccedunt, 7 8 14
Spurij iura agnationis non poſſunt in principatu patris ſuccedere, quia agnati non ſunt, 2.8.13.
Spurij quando ab eccleſiaſticis inſtitui poſſunt, 13 16.10 & 11 22.16. & 21
Spurij etiam legitimati vere non dicuntur de ſtirpe regia vt ſuccedant, 7 8.12
Spurij etiam legitimati vere non dicuntur de ſtirpe regia vt ſuccedant, 7 8.12
Spurij Mellij ſupplicium & quare, 13 12.12
Spurij Ludouici Balbi regis Galliarum occuparunt aliquot annos regnum exiſtente Carolo ſimplice minore, 7.8 15
Spurij reiecti à ſucceſſione principatuum 7.8.2. etiam legitimati, eod.
Spurij habiti incapaces rerum eccleſiaſticarum adminiſtrationum & dignitatum ſecularium, 7.8.11.
Spurij Caſſi ſupplicium, & quare, 13.12 12
Spurij reijciendi à ſucceſſione principatuum quia contra legem Dei editi extramatrimonium, 7 8.10 & ob alia ibid.
Spurij Caſſi domus diruta ſuper eo ob affectationis imperij ſuſpicionem, 2 10 6
Stabula animalium militum qua parte fieri debeant, 11.5.7
Stadlim Magus, 13.25 28
Stanſus hæreticus, Magus, 13.25 28
Statua Moloch qualis, 12.18.7
Statua aurea, cui primum Romæ, 12.13.5
Statua Veneris oracula dabat, 13 33.35
Statuę nudę quibus Venerem moueant, 12.13.2
Statuæ cur poſitæ hominibus, 12.13.3
Statuæ nudæ & togatæ, 12.13.3
Statuæ erant inter probos Iudæos, quamuis ſimulacra illis ſæpius prohibita 12.15.3
Statuæ ſudantes & ſanguinem ſpuentes, 13.25.7
Statuæ Ethnicorum, cui mirabilia vel prodigia hominibus ediderint, 12.13.19 & 20.

Statuæ

Statuæ in quantum ſignificant, quomodo habendæ, 12.13.13
Statuæ publicæ profeſſoribus & præceptorib. dicatæ, 18.3.6
Statuarum iniuria, 12.13.38. quorum deiici poſſint impune, aut deiectæ fuerint, eod.
Statuarum & imaginum ponendarum quatuor cauſæ, gratia, exemplum, ornatus, religio, 12.13.15
Statuarum Ethnicorum quædam prodigia & quare, 12.13.28
Statuarum poſitarum cauſa hominibus, 13.14.6
Statuas paſſus ſibi erigi Cornelius Gallus damnatus, 12.18.8
Statuas Principis dolo malo violans reus maieſtatis, 4.6.19
Status, 13.12.13. & 14
Status tres populi Romæ ſenatorum, equitum, plebeiorum tantum, nam ſacrificuli ex omnibus ordinib. ſumpti. 4.1.9.
Status tres generales dicti regni cur olim fuerint congregati, 24.5.1. & ſequentibus.
Status generales ſeu comitia Galliæ quid, 24.4.8
Statuum congregatio quando & quantum vtilis, 13.22.14. & quomodo tempore conuitationum cauſe haberi debent, eod.
Statutum qui condidit poteſt ea cauſa reuocare, 7.20.38.
Statuta ſcholarum quis condere aut mutare debeat, 18.8.2
Statutum de hæreticis in ſexto explicatio, 26.3.23
Stephanus Papa in Carolum Imperium Græcorum tranſtulit, 13.1.9
Stella cornuta præceſſit cladem magni exercitus Xerxis, 21.6.7
Stellarum quanta ſit magnitudo, controuertitur, 21.9.3
Stellis ſingulis animas eſſe mortalium.
Stellas & mundũ qui dixerint habere animam, 21.9.2
Stellas regi quibuſdam inferiorib. ſpiritib. qui dixerunt, 21.7.16
Stemma idem quod corona, 6.20.32
Sitella publica gratis prius exſerenda tradita, 3.2.9
Stilico tutor Honorij ſibi & filiis imperium voluit parare & filius eius, 7.18.10
Stiliconis proditio in Honorium & mors, 26.4.10
Stipedia doctoribus ſine imminutione ſoluenda, 18.4.2
Stipendia Academiarum non ſunt dicenda immenſa, habita ratione virorum docentium & reipublicæ, 18.4.4
Stipendia militibus, vel his mortuis eorum filiis & vxoribus reddi debent, 1.5.4
Stipendiis non ſolutis militibus, plura oriuntur mala, 12.4.3
Stoici athei, 17.7.6
Stratagêma Epaminondæ contra Phœbiadem, 13.8.2. aliud Diomedis, eod.
Strato rex Tyriorum, 7.4.10
Strophia quid, 6.20.34
Studentibus non dantur priuilegia, niſi ſtudeant in loco ſcholæ priuilegiatæ, 18.6.10
Studium quid, 18.1.1
Studium generale curiæ Romanæ introductum, 18.1.8
Studia per ſe quare digna fauore maximæ iuriſprudentiæ, 18.7.2
Studia iuris qua lege ſunt recepta à regibus Galliæ, 18.5.2
Studia illiberalia quæ, 18.1.2
Studia generalia & publica quæ hodie dicantur, 18.1.7
Studia quædam prohibita, quædam permiſſa, quædam generalia, quædam ſingularia, & præcipua & ſubſeruientia & quæ illa ſint, 18.1.3
Studiis debat quis tradi, quibus natura videtur eſſe idoneus, 13.1.17
Stupendæ mulieris talis fortitæ, 22.3.13
Subditi quare non poſſint iudicare de peccatis principis ſui, 24.5.24
Subditi tyrannicè imperantium legitimorum principum non poſſunt illum ideò improbare, vel ei rebellare, 26.7.10
Subditi nihil poſſunt moliri in ſuperiorē principem etiam tyrannice & male imperantem & quare, 26.7.8
Subditi potius beneficiis quàm vi continentur, 6.13.9
Subditi alicubi non domini rerum poſſeſſarum ſed rei & quomodo, 6.13.36
Subiectio ſpiritualis & temporalis quomodo ſine imminutione libertatis fiat, 7.2.10. naturalis differt à politica idem & dominatio, 7.11.67
Subſcribere nō debet quis facile oblatis, 16.2.8
Subſtituto deficit mortuo ſubſtituto ante inſtitutum, 2.10.38
Suburbani quando gaudeant priuilegiis ciuium, 2.4.3
Suburbia an contineantur vrbis appellatione, 2.4.1
Succeſſio principatus ad quem pertineat ex liberis, & omnia ad omnes non ad primogenitũ, per tot. cap. 5. lib. 7. & ibi quoque deficientibus liberis de agnato primogenito, num. 6. hæreditaria non habet locum in beneficiis eccleſiaſticis, 7.20.46
Succeſſiones deferuntur iure ciuili nulla facta diſtinctione ſexus maſculorum & fœminarum. 2.11.26
Succeſſore incerto principis datur occaſio ambiendi, & factionum, 7.4.17
Succeſſorum & poſterorũ mentio fieri debet in fœdere aliter ad eos non tranſit, 11.11.9
Succoth Benoth idolum vel idola quæ, 12.18.12. & nu. 13.
Sueuorum in Hiſpaniis regni initium & finis, 20.1.23
Sueciæ eligendi regem mos, 6.20.44
Sufficiens quid dicitur, 5.5.10
Suffragia populi, 4.5.40. præſtans conſulto facta electione meliorum, eod. 42
Suffragia populi Romani, qua poteſtate ferrentur, 4.1.5
Suffragij ius adimere ciui, grauior pœna quàm mutata tribum, 4.1.12
Suffragiis populi quid committere non eſt tutum & quare, 4.5.40
Sulphur, cur fugare dicatur dæmones & malignos ſpiritus, 13.31.13
Summum bonum non eſſe in hoc ſæculo docetur, 3.3.9
Sumptus immodicos coërceri non poſſe Tiberius vidit, ideò legem non tulit, 13.3.7
Sumptus ſupra vires ordinariorum redituum facere, non conuenit, 3.8.12
Sumptus in gradibus accipiendis taxati, 18.9.13
Superbia ademit principatum dæmoni, & primo homini in creata, 22.6.8
Superbia ex rebus fœcundis oritur vt pleriumque, 22.6.6
Superbia quomodo decipiantur ſuperbi & in pericula coniiciantur, 22.6.3
Superbia cleri noxia eccleſiæ & reprehenſa, 13.14.13. & 16
Superbia per pyramides comparandi nomen perpetuum regum Ægypti eluſa à poſteris, 2.9.17. operantem etiam bona punibilem reddit apud Deum, 9.5.5
Superbiæ remedium ſe noſſe & vires ſuas, 22.6. 4. & 5. mala & nocentia, 22.6.2
Superbiæ obiicienda quæ remedia & præcautiones, 22.4.3
Superbiæ & arrogantiæ imago, 22.6.2. imaginis ſuperbiæ efformatio. 22.6.2
Superbi arceli à magiſtratibus & officiis quare demendi, 13.12.11
Superbus quis dicatur, 22.6.4
Superborum regum exitus humillimus, 22.6.3
Superflua non debent eſſe in cauſa reprehenſionis vtiliter dictorum, 6.1.4
Superſtitio extremum vitium religionis, 12.2.1 cum religione differentia, eod. nu. 2. & ibi quid ſuperſtitio fuſe, & no. 3. Chriſtiana fides dicta ab Ethnicis & hæreticis, & aliis impiis, 12.2. nu. 3. & 8. nociua principibus, 8.2.18. mortis pœna vindicata, 15.30.10
Superſtitio punita in Conſtantij caſtris, 13.8.6
Superſtitionib. decepti, 13.13.16. remedia & pœna decipientium, 1.4.2
Superſtitioſa mandantur ab eccleſia tolli conſiliis. 12.2.5
Superſtitioſe timidi, crudelem etiam Deum putant, 12.2.2
Superſtitioſa vota in miſſis & candelis reprobata, 13.5.7
Supplicium confugientium ad aras violato iure, vindicta nominis, 13.22.3
Supplicio non ſemper vtendum in ſeditionibus præcauendis, 23.8.7
Suppoſitionis partus vitandæ remedia, 14.1.9
Suppoſitionis partus mala, 14.1.8
Sus quare dum capitur, clamet, 6.19.8
Suſpectus de occupanda tyrannide an poſſit ante iudicium necari, 16.7.6
Suſpenſiones herbarum & aliorum contra maleficia, 13.31.6. an probatæ, eod.
Suſia Medorum regum ſub Cyro vrbs regia, 2.1.10.
Sybaritarum reſpub. ob delicias ſubuerſa, 22.4.6.
Syderib. qui tribuerint mutationem rerumpub. 21.3.2
Sydus viuum Zoroaſtres, 12.8.7
Syderum gubernationi principatus comparatus, 10.3.2
Skioldungi dicti reges Danorum, 6.10.21
Sylla vtebatur in bello imaguncula adorata, 12.17.9. ſtulta ſuperbia voluit ſe dici fortunatum, 6.11.9
Syllogiſmi vis & partes in eo conſiderandæ, 17.3.2
Syloſon dono tyrannidem Samiorum à Dario accepit, 7.16.6
Syluæ Normaniæ, 3.2.15
Syluestri, 2. ſummi Pontificis pro magno habiti defenſio, 13.23.24
Synagogæ quando, & ob quid ædificatæ Iudæis, 12.21.17
Synodi eccleſiaſticæ, 24.4.12. & 13
Synodus generalis tempore Ezræ & Cyri de ſacris ſcripturis, 12.5.13. ſectariorum, an vere fiat pro negatiua primum, 13.28.2. pro affirmatiua, nu. 5. & ſeq.
Syrus pſeudochriſtus Magus, 13.25.20

T

TAbernaculum quid, & vnde tabernа, 12.21.11. forma & partes tabernaculi Moſis, eod. nu. 12. de ſignificatione, eod. num. 13. ſanctuarij Dei forma, 12.21.12
Tarquinius ſuperbus inuaſit vi regnum & ſcelere quæſitum diu non retinuit, 7.7.12
Tabulæ cenſuales vaſallium dictæ, 3.4.9
Tabularum appellatione quid veniat, 16.3.4
Tabulis gypſatis ſcriptum, 16.3.8
Tacenda quædam ſunt, 17.4.8
Tacenda & loquenda, priuſquam dicamus conſideranda ſunt, 17.4.6
Taciturnitatis maleficia, 13.30.2. & 5
Talmudica improbauit Aoam Iudæus, 22.3.30 & alij Chriſtiani etiam, eod.
Talmudicorum & Caballiſticorum interpretum differentia, 12.5.16
Talmud Hieroſolymitanum, & Babylonium, 12.5.20
Talmudici libri qui & quot, & partitio Talmud, 12.5.20. & ſeq.
Tamberlanes flagellum & ira Dei, 22.6.16
Tamburlani in expilandis vrbibus ingenium, 5.6.13
Tamburlani Tartari crudelitas fugata defenſione auctoritatis Dei, 13.8.5
Tanais rex Scythiæ, 6.8.4
Tantas militari arte clara princeps Dardanorum, 7.11.46
Tancredus occupauit regnum Siciliæ, 7.16.5
Tarentinorum reip. mutationis cauſa, 22.1.3
Targitaus rex primus Scytharum, 7.14.3
Tarquinij Superbi luxuria finis regni Romanorum fuit, 22.3.2
Tarquinius Priſcus pecunia mercatus principatum & regnum Romanum aſtute mutando donando, 7.13.2

Targum Onkeli, 12.5.31. Ionathæ, 12.5.32
Tarquinius Superbus regnum inuaſit, 7.13.2
Tartarici regni origo, 19.1.16
Tau ſignum ſalutiferum, 16.3.18
Tela habere in vrbe prohibitum, 9.2.19
Teleſillæ animus virilis pro armádis mulierib. & defendenda ciuitate, 7.11.40
Temerarij ſatagunt abſque iudicio & quare mutare leges principatuum, 1.1.1. & 2
Tempeſtates procedunt ex cauſis naturalibus tamen, & ſunt in ſignum iudicij Dei, 21.9.28
Tempeſtatum & ventorum excantationes, 13.31.10
Tempeſtatib. aduerſantia, 13.31.6
Temporales cur debeant eſſe poteſtates in rep. democratica. 4.5.33
Templarij vno die necati omnes per orbem, 16.2.3
Templum ſecundum deſtructum pro parte repurgatum à Machabeis. reædificatū ab Herode, 12.21.21. omnino ſubuerſum, eod.22. vt nõ potuerit reædificari vllo modo poſtea, eod. 23 tertium cur non potuit ædificari, & de miraculis quæ prohibuerunt ædificationem tempore Iuliani apoſtatæ à fide, 12.21.23. de dedicatione templi, ibid. nu.24. quid, vnde & eius acceptiones, 12.21.10. pro domo Dei & tabernaculo Moſis, eod 1. de templo Salomonis, eod. nu. 3. pro ſecuritate ad illud confugientib. 13.22.3. templum purgauit Iudas Machabæus, 2.2.4. templum Salomonis in monte Moria, 12.21.8 Cereris non patebat niſi initiatis, 12.8.13. Pantheon, 12.21.29. Iouis per ſe apertum, 13.25.2. & 9
Templi Chriſtianorum quæ debeat eſſe forma, &c. vide eccleſia, & 12.22.4.5. eius violatio cauenda quare, eod. 12.22. num 6 deſtruendi cauſæ, quæque valde offenderint Deum, 12.21.23 violatio apud Ethnicos per oppreſſionem mulieris in eo quomodo crudeliter vindicata, 13.8.16. dedicatio quæ, 12.21.24. Salomonis & reædificati per Exdram differentia & quid in altero maius, 12.21.21. pecuniam ad refectionẽ conferri iuſſit Iobas rex, 2.2.4. deſolationis, tempore Machabæorum cauſæ, 13.21.7. Salomonis deſcriptio partes, atria, porticus, ſacrificia 12.21.14 quando euerſum & quandiu ſteterit, 12.21.16. reædificatum tempore Cyri, eod. 17. de templo Samaritanorũ, 12.21.19.& 20
Templo præſentabatur imperator nuper electus, 6.20.3. & reges Perſarum in templo à ſacerdotib. cum ceremoniis confecrati, 7.20.10. templo ſeruata omnia non ſunt ſancta, 12.13.16. templo nec aues expellendæ, 13.23.12. templo ſtuprum cõmiſſum grauiter inter Ethnicos refertur vindicatum, 13.19.8. Ethnici templa diis ſuis iactabant, 12.21.23
Templa Deo & aras quare quidam negauerint danda, 12.21.1. templa iuxta palatia principum ædificanda, 12.4.3. templa paganorum & Iudæorũ ſublata inter Chriſtianos, 12.1.22
Templariorum ſublata collegia, 13.3.18
Templorum & Delphici, denaria à Sylla ob belli neceſſitatem ablata, 3.7.27
Temporales magiſtratus in populo quare, 4.7.31
Tempus in legibus condendis conſiderandum, 10.5.12
Tempus præteritum, præſens, & futurum quomodo conſiderandum in conſilio, 24.2.2
Tempora præterita, præſentia prudenti & ſapienti conſideranda, 10.4.3
Tenebræ triduo ſuper terram tempore Verſlaus regis in Græcia, 12.3.34
Tentandos Deus non eſt, 12.20.10
Tentoriis habitabant & in tabernaculis patres, 12.21.13
Terentij reprehenſores, 16.8.3
Terræ diuiſionem per climata quis improbauerit, 21.9.7
Terræ pugillum datur à dæmone ſortiariis initiatis hominibus cuius qua vtantur ad maleficia. 13.28.24
Terræ & aquæ præbitio ſymbolum ſubiectionis dum datur petenti, 6.18.27.
Terram & aquam petere, erat belli denuntiatio, 11.3.2
Terror panicus vt diuinus timendus eſt, 21.6.16
Tertulliani lectione delectatus Cyprianus, 16.10.2
Tertullianus ad Montanorum hæreſim lapſus, 12.23.6
Teſſera dæmonum canis cerberus triceps, & quare, 12.20.11. hoſpitalitatis, 4.4.21
Teſtamentum nouum reiiciebant Manichæi, 12.7.3
Teſtamenti noui libri ſacri & probati, 12.16.1. & ſeq.
Teſtamento relicta regna, toto cap. 12. lib. 7.
Teſtamenta ad conſeruandam humanam ſocietatem, 5.1.23
Teſtes contra ſortilegos quomodo probent, 13.30.3
Teſtimonia à mortuis voce propria & corpore viſibiliter reſuſcitato prolata & poſtea mortuis ad ſepulchrum reuertentib. 13.3.11
Teſtimonij cauſa lapides erecti in ſacra pagina, 12.13.6
Teutones cucullati fratres dicti, 23.2.3
Talmudiſtarum opinio legem Dei ante creationem fuiſſe ſcriptam, 12.5.5
Thamuz propheta idololatrarum ad mortem cuius conuenerunt omnes imagines & fleuerunt per noctem, 12.13.23. idolum Iſraelitarum, quod, 12.18.24
Theangelis herba, diuinationem conciliant, 13.25.12
Theatra quæ admittenda & ludi in ciuitate, 2.9.4
Thebæ à quib. ædificatæ & quare, 2.3.3
Thebanorum lex de Bœotarchia non continuanda vltra tempus, 7.3.1
Thelys terra, quare ita dicta, 12.19.4
Theudas Magus ſeductolus, 13.25.20
Theodoſius Hiſpalenſis epiſcopus corrupit libros Iſidori, 2.10.8
Theophilus imperator Orientis, hæreticos & imaginum oppugnator, 12.14.7
Theophili imperatoris Conſtantinopolitani, factum celebre contra mercaturam imperatoris. 4.7.3
Theodas & Nuchor magi ſolitarij, 13.13.14. & ad fidem conuerſio.
Theraphim imagines Labani incantatrices, 12.17.9. incantatæ. 13.27.2
Theocles quo aſtu exarmauit Megarenſes, 13.5.8
Theodelinda Langobardorum regina habuit delectum regis & mariti, 7.15.12
Theodericus Gothorum rex ſe dixit regem Romanorum, 1.3.21.
Theodoſius temere venditioni vxoris ſuæ ſubſcripſit, 16.2.8
Theodotio quis in paraphraſib. Græcis, 12.5.32
Theologia Ethnicorum curioſe docta, 17.10.4. eius tres ſpecies eod. Ariſtotelis quantum diſtet à noſtra, 17.10.6.
Theologiæ ſtudium maxime reip. neceſſarium, 17.10.2
Thermopilæ, locis Synodi Græcorum. 13.12.24
Theſaurus, fiſcus, ærarium quomodo differant, 3.3.3
Theſauri Perſarum aurum conflatum in fidelias, 3.3.8. Romanorum per lateres, eod.
Theſauri fuerunt regib. Iſrael, 3.9.8
Theſauros reponere non expediat reip. 3 c.9. per totum.
Theſauris in augendis in rep. quid conſiderandum, 3.9.10
Theſei aſylum. 13.22.2
Thetæ Athenienſium proletarij viles, 3.3.17
Tholoſa quando facta archiepiſcopatus, 2.1.9
Thraſillus Aſtrologus ſub Tyberio, 13.30.8
Thraces ſtupidi, ſacerdotib. obedientes 13.11.12
Thyſo inſignis tyrannus voluit loquendi & flendi libertatem eripere ſubditis, 22.7.5
Thuriorũ de lege abroganda inſtitutũ, 10.3.17
Thuribula ænea fuſa in ſignum rebellantium poſita in templo, 12.16.2
Thus comes precum in oraculo Nymphei, 13.33.32
Tiara recta ſolis regib. Perſarum iure aliis ex priuilegio conceſſa, & quid Tiara, 6.10.23.
Tibaudus dux Campaniæ reliquit teſtamentum ducatum fratri proficiſcens in terram ſanctam filia excluſa, 7.10.28
Tiberius inſtitutus hæres imperij ab Auguſto, 7.12.3. voluit Chriſtum in numerum Deorum referre, & quare factum ita non fuerit, 13.17.13. Cæſar repudiauit nomen domini, 6.13.5
Timor Dei debet adeſſe conſiliariis principis vel reipublicæ quare. 24.6.4
Timor Dei ſæpe principes à malo in ſubditos propoſito, retinet, 12.4.3
Timothei Æluri abuſus religionis pro ambitu epiſcopatus, 13.13.7
Tirgato mulier bellicoſiſſima regis Iudæorum vxor, 7.11.53.
Tituli ſuperbi ab officiis demendi ſunt 13.12.12. inanes principum hodiernorum, 6.11.13
Tituli ſeu nominata, in memoriam quando approbata vel reprobata. 12.13.6
Toga veſtimentum tantum ciuium Romanorum, non extraneorum, 17.4.11. & quib. toga vet iuſſum, 4.11.17
Tondere ex lege qui vetiti, 6.16.11
Tonitrui augurium ex parte tonante, 4.10.12
Tomyris Maſſagetarum regina armis ſtrenua, 7.11.44
Tormentam eludunt taciturnitatis maleficij ſortiariæ & remedia, 13.30.3
Trabes in cœlo viſæ antequam Lacedæmonij amitterent imperium, 21.6.8
Traditiones eccleſiaſticæ ſine ſcriptura tenendæ, 12.9.4. vnde prodierint, & quare non omnes ſcriptæ, docetur toto c.9 li.12
Traditionum duæ ſpecies vniuerſalium & ſingularium, 12.9.5
Traianus vt idoneus ad imperium per Cocceium Neruam electus, 7.13.7. eius lex ædificatoria. 2.10.1
Transformati in alias figuras, 13.28.19. & 20
Transfuga eſt & qui induciarum tempore ad hoſtes peruenit fide accepta. 15.7.20
Transfugæ qua pœna puniantur, 15.7.18. & ſeq.
Translationes ſeu verſiones ab vna lingua in aliam cur difficiles, 12.6.8
Tranſmiſſibile eſt in filios quod eſt alienabile, 7.10.15
Tranſmitti non poteſt ius quod nondum competit, 7.10.25
Treuerenſis ciuitatis idola antiqua, 13.33.35
Tria cappa mala trium nationum improbitatem ſignarunt, 4.4.10
Tribunalia iudicialia vnde dicta. 2.6.4
Tribunalis & ſubſelliorum differentia, 2.6.11.
Tribunalium ædificatorum duo præcipua commoda, 2.6.8
Tribuni militum qui olim, 11.3.11 plebis inſolentes, 4.5.40. militum cura caſtris metatis, 11.9.9 militum qui Romæ, 4.1.4
Tribunorum poteſtas & poteſtas inuiolabilis, 4.3.13
Tribunorum plebis vt ditarentur arces 22.1.6. militum officium & cura, 11.9.2. plebis cauſa & poteſtas Romæ, 4.5.21.
Tribus apud Romanos quid, 4.1.3. ruſticæ vrbanæ, eod. 4
Tribus vnde dicatur, 4.1.3
Tribum in inferiorẽ transferri pœna erat cenſoria contra plebeium, 4.1.52
Tributum datum pro regno de reb. eccleſiæ cauſa iræ Dei in Ioah regem qui necatus à ſeruis, 3.7.9 impoſitum officiariis & magiſtratibus reip. Venetæ ex indigente pecuniæ ad bellum, 3.6.40
Tributum vel cenſus pro ſeruis, mendicis, meretricibus, fumo, canibus, &c. Chryſargyrum dictum, 3.3.9. pro cubitali quoque membro ſingulorum Saxonum impoſitum, 3.5.12. infantib. impoſitum, 3.5.13. præſtandum ex rebus eccleſiarum non ſacris videntur probaſſe ſacri patres, 3.7.20 & 21. & ſeq. peregrinorum Athenis & in Gallia quare datum, 4.4.24

4.4.24. imponebatur victis & ſe dedentibus, 21.11.5. pro ratione in funambuli, 3.4.13. pro dote elocandarum filiarum impoſitum primum ab Henrico 1. rege Anglorum, 3.4.17
Tributum extraordinarium etiam in neceſſitate reip. noluit Erythræus, & maluit abire magiſtratu, 3.9.26
Tributum impoſitum pro capitis iumentorum & coniugatis & pro foco, 3.4.17. à Clotario rege tertiæ partis fructuum eccleſiis impoſitum, denegatum, 3.7.13. ex gratia effuſione Macedoniæ, 3.4.17. quare Chriſtus ſoluerit & non ex debito, 3.7.21. Scotiæ, redemptionis virginitatis delibandæ à domino territorij, 9.1.45. à ſacerdotibus & ſacris vacantibus Romæ exactum in belli neceſſitate, 3.7.27. dimidium annuorum cenſuum impetratum Polonis tempore Pruſſici belli, item eccleſiaſticis & nobilibus, item ruſticis capitatio, &c. 3.6.50. Allelengyon diuitibus pro pauperibus indictum & poſtea ſublatum, 3.5.23. tributũ non exegit à ſubditis Cyrus Perſarum rex, 3.9.15. nec Pericles Corinthiorum rex, 3.9.16 minoribus & ſexagenariis remiſſum in Syria, 3.3.8. & pupillis & viduis à publicanis eod.
Tributum Charonti datum à morientibus naulum, 3.5.17
Tributum quid & ſpecies pro rebus, aut pro capite &c. 3.4.1. ſolutionis faciendæ vnina prædij de tribus, 22.12.1. beneuolentiæ exactum à regib. Angliæ, 3.6.29
Tributi ſolutio ſignum ſubiectionis, 3.7.20
Tributi & vectigalis differentia, 3.3.16
Tributa facilius exacta diuiſis principatib. per prouincias, 3.4.14
Tributi ſoluendi cauſa regi templi theſaurum accepit Ioſaphat Iſraël & Ezechias rex Iuda, 3.18
Tributa non ſoluentes quomodo cogantur, 3.9.20
Tributa ne imperarent ſubditis vendiderunt propriam ſuppellectilem Nerua & M. Antonius philoſophus, 3.6.35. & 36
Tributa non ſunt imponenda grauia nec quantum valeat etiam populus ferre, 3.9.15. non remiſſa fuerunt in occaſionem rebellandi, 13.12.4
Tributa magna & decimationes bonorum populi quando principes iure exigunt, 9.1.12
Tributa & vectigalia quæ grauia & importabilia viſa, 3.9.18. quæ & quibus remittenda, 3.9.11. & 13. impoſita victis in teſtimonium ſubiectionis, 3.4.14
Tributorum ſumma Salomonis & Ioatami regum Iuda, 3.4.14. qui immunes eſſe debent realibus, 3.4.9 tributorum & vectigalium Romæ tria genera, 3.3.1 exigendorum gratia quare interdum rex Galliæ conuocet ſtatus, 24.3.5. impoſitorum inconſiderate cauſæ, rebellio & defectio, 22.12.1. tributorum & vectigalium nouorum inuentores exoſi à populo & aliquando necati, 3.9.17. impoſitio ex iure regum, 3.7.19. explicatur numero, ,6
Tritones, 12.18.19
Triumuirorum diſſenſiones, Romæ ciuium cædium cauſæ, 7.17.18
Tryſus inſignis crudelis tyrannus & loqui vetuit ſubditis, 6.19.12
Trophea inimicorum locorum non ſunt perdenda, 21.10.4
Troezena aſylum Neptuni, 13.11.14
Troiani belli vates, 13.33.15 & 16
Thronus ſeu ſolium principis quid, 6.6.6
Tullenſis epiſcopus Probus reſtitit Honorio Papæ petenti prouentuum beneficiorum tertiam partem pro bello Turcico, 3.7.49
Tullia Seruij regis Romanorũ filia parricidium regnum marito parauit, 7.17.18
Tumultus Belgicus vnde ortus, 11.4.9. quid à bello differat, 11.5.12
Turcarum auxiliis non poſſunt Chriſtiani vti in bello & fœdere, 21.3.7
Turcici belli gratia beneficiorum prouentuum pars bellantibus adſignata à ſummis Pontificibus ſæpe, 3.7.49
Turcomanici regni origo, 19.1.17
Turcomanorum imperium per ſucceſſionem gentib. delatum, 7.4.7
Turpia dictu & facta non proponenda inter pueros, 15.1.4. factu turpia dictu quoque ſunt, 17.4.10 ab oculis puerorum ſubmouenda, 15.1.15
Turres vnde dictæ, 2.1.3
Tutela & fructus bonorum minorum in Scotia pertinet & in Anglia ad reges, & alicubi in Gallia ad proximos, 3.2.21
Tutela & ſucceſſio quomodo dicantur peruenire ad eaſdem perſonas, & quod non ſemper id verum ſit, 7.10.27
Tutor Alexij Andronicus, eum necauit vt ſibi imperium acciperet, 21.3.7. datus ab Auguſto paruis, 18.2.7
Tutores qui inuaſerunt imperia & regna minorum ſuorum prætextu ætatis, 26.4.10. quidam regibus minoribus dat, qui ſibi imperiũ conati ſunt vſurpare dolo vel vi, 7.18.10
Tyberij frugalitas, 8.6.4
Typographorum libros prohibitos excudentium pœna, 12.7.12, & 13. defenſio excudendi ſine approbatione, 12.7.18
Tyrannica machinamenta videntur omnia eſſe popularia, 4.3.8
Tyrannice regnantes poſtea boni principes facti, 8.1.15
Tyrannice regnantis & boni regis diuerſi mores & differentiæ, 6.18.19
Tyrannis quid, 5.1.4. occupata ab adulatoribus, 8.7.7
Tyrannidis ſuſpectus an poſſit necari & præueniri, 26.7.6. ſpecies quatuor, 6.18.6. & differentia earum cum regia poteſtate, eodem finis, 5.5.3. præcautio exilium optimatum, 4.3.17. occupandæ gradus in populari rep. 3.1.17. affectatæ ſuſpicio mortem, T. Gracchi attulit, 4.3.7
Tyrannicidæ non grauiter puniendi, 26.7.17
Tyrannicidis Harmodio & Ariſtogitoni, ſtatuæ erectæ, 12.13.8
Tyrannidem occupantes, primum plebem decipiunt beneficiis vel promiſſionib. 4.3.5 & ſeq. vſurpandi aſtus, demulcere populum, 4.5.17 quis prius occupauit poſt diluuium, 9.1.2. concupiſcentes Romæ vt puniri, 22.31.10 doloſe prætextu religionis & exercituum ſibi vſurparũt quidam monachi ſed breuem, 7.18.14.
Tyrannidem ambientes quib. technis vtantur vt ad illam perueniant, 11.12.1
Tyrannides occupatæ dolo vel vi, 6.8.11. & 12
Tyrannus quomodo fiat factis etiam legitime adeptus poteſtatem, 4.18.19
Tyrannus quomodo in monarcham mutetur, 21.12.
Tyrannus metuens mortem ſui comparatur, 6.19.8. quis dicatur inuitis imperans, 6.18.8 ad propriũ commodũ, eo. 9. olim legitimus rex dictus, nũc quare contra 6.18.7. cum rege differentia eo Siſenandus apud Gothos dictus, quod regnum mortuo patre inuaſiſſet, quod debetur fratri primogenito, 2.5.2 quis barbarus, 6.8.5. vnus non tam periculoſus vt plures, 5.2.8 non eſt omnis qui inuito populo imperat & reprobata Ariſtotelis ſententia, 6.18.13 vix vnquam ſuo fato moriuntur, 6.19.7 quis, 26.7.1. quibus modis efficiatur legitimus princeps, 26.7.4. primus in orbe Cain, 20.1.3. qui illegitime occupauit principatum etiam ſi bene regnet & ſine crudelitate, 26.7.1
Tyrannũ occidi poſſe à quolibet eſt inter damnatos articulos per conſilium, 26.7.12. num liceat cuilibet occidere tractatur, lib. 26. per totum capite, 7.
Tyranni qui improprie à vulgo & quare dicantur, 26.7.2. ipſi ſucceſſores in principatu legitimo principi necato, vindictam ſumpſerunt de occiſoribus, 26.7.13. qui alios principatu priuarunt vix ipſi diu gaudent, aut poſteri, eod. exempla, 6.19.4. non fidunt amicis, 6.19.10. ſeipſos metu carcere concludunt, 6.19.11. flagella humani generis, 7.1.33. à regibus non nomine, ſed factis diſtant 6.18.10. orbis Saladinus & Alexander Magnus nullum ſibi filiorum ſucceſſorem in regnis reliquerunt quæ aliis ademerant, 7.18.17. honorandi & ferendi ratio, 8.3.11. qui ab hoſtib. vinci nequeunt à propriis interimuntur vt plurimum, 6.9.3. & eorum filij cur aliquantum in hoc mundo viuant vt fœlices, 6.19.4. nomen pro rege & quando cœpit pro illegitimo rege vſurpari, 6.18.1. qui ſe iram flagellumve Dei dixerunt, 13.11.2. nomen ex abuſu odioſum, 15.23.12. ab aliis tyrannis puniuntur & tolluntur Dei iudicio, 21.3.31. quidam ſe à ſcelerib. per fatum & neceſſitatem excuſabant ſed male, 21.3.35 in occiſione licita quæ circumſtantiæ concurrere debent. 26.7.18. ſuſcitantur vt alios tyrannos de terra tollant, 20.8.19. & principis boni differentia, 24.8.11 etiam dicuntur, qui poſt inuaſum principatum curant, ſe more legitimorum principum poſtea inaugurari aut vngi, 26.7.3
Tyrannorum perpetuus metus & pœna in alio ſeculo iuxta Ethnicos, 26.3.7. facta interdum probata & ipſi reprobati quia malæ intentionis, 21.5.29. mox ad vſurpandam tyrannidem concitare populum & ſeditiones ſerere protectionemque fortiorem incipere, 25.3.9. occupantium regnum Iſraël vita breuis eorum, 15.10. num 4.5.6. & ſeq. vita miſera & periculoſa oſtenditur per totum cap. 19. lib. 6
Tyrannis legis peior tyrannide hominis, 7.20.9
Tyrannis Deus vtitur ad exſequendam ſuam vindictam, 19.1.10. ſed non ideo tyranni excuſandi. eod.
Tyrannis Sadonis non eſt progreſſa vltra filium apud Turcomanos. 7.4.7
Tyrannis quomodo diſtinguatur à regia poteſtate & quare herili poteſtati comparetur, 5.2.18
Tyrannos occidentibus legib. data impunitas, 26.7.5
Tyrannos licet inuadere illis qui belli inferendi habent poteſtatem, 26.7.17
Tyrannos Deus immittit vt tyrannos alios tollat, ibid.
Tyrannice viuentes principes ſi ab aliis pendeant, & vaſalli ſunt, poſſunt ab illis puniri, 26.7.19
Tyridates Magus Neronis, 13.25.17

V

V Litera pronuntiata per obſcurum, 11.12
Vacantia bona quæ, & cuius ſunt, 9.1.25. ſunt principis vel reipub & quæ talia dici poſſint, 3.1.8,
Vacationes militiæ quando ceſſabant Romæ, 11.3.11. Chriſtianorum non ſunt turbandæ 15.4.5 lectionum temperandæ, 18.8.5
Vaccæ contritæ curandæ exorciſmus, 13.32.1
Vaccæ gutturis morbo laborandi excantatio, 13.32.11
Vxcerum ſortilegiis quomodo obruetur & exploretur ſortiaria, 13.31.2 & 6
Vagari & Vagus quid, 13.21.10. remedia contra vagos, 13.21.12
Vagi milites quomodo puniantur, 11.7.13
Valachorum factiones duæ Danorum & Draculorum ſtatu eius regni perdiderunt, 23.3.4
Valaica Boëmorum regnum vi ſeptem annos occupauit necatis viris, 7.12.60
Valentinianus hæreticus euangelium ſuum habebat, 11.6.4
Valens imperator, accepto reſponſo à dæmone quod ei ſucceſſurus eſſet quidam cuius nomen inciperet Theod. quamuis multos necauerit, tamen fatum vitare nequiuit, 21.3.8 eius mors præinquiſita multis exitio, 13.32.23
Valeria lex de prouocatione à conſulibus ad populum, 4.5.55. de prouocatione ad populum in damnando ciue, 5.3.24
Vallis Bonon, quæ, 12.18.8
Vallum æneum arcis Perſepoleos, 2.5.3

Vallum quid, 2.1.7
Valuaſſores maiores qui, 6.4.3
Vandali à fide in paganiſmum relapſi, 12.4.12
Varech & eius ius in Normandia quid, 19.1 29
Vaſa aurea priuatis prohibita, 4.11.6
Vaſa ſtercoraria aurea, vrinaria, onychina, 8 6.3
Vaſatinm quid, 3.4.9
Vaſſallorum & dominorum fides reciproca, 7. 20 30
Vates quidam veridicus, 13.33.14 & ſeq.
Vates cur interdum vera prædicent & plerumque falſa, 13.33 14
Vates quid & vnde, 13.33.2
Vaticinatrices dictæ Sybillæ, 12.12.4
Vaticinia in morte, 13.33.28
Vaticinium de ſtatu regni Galliæ, 21.3.20
Vectigal viceſimæ, 3 6 2. ſumptum ab vrina, 3. 6.6. quid, 3. 8. 1. ex artificib. collectum ab Alexandro Seuero, 3.6.4 nouum imponere ſoli regi competit, non aliis etiam ducib. in regno Galliæ, 3.7.46 pro deferendis ſepulturæ corporibus militum, 3.6.21. & pro gerendis capillis eod. impoſitū ſacerdoti Palladis pro mortuis per illum ſepultis, 3.6 22. pro puero nato, eod.
Vectigalis & tributi differentia, 3.3.16
Vectigalis immunes fecit ſummus Pont. ruſticos venientes in vrbem Romam vendendi tritici cauſa, 4.8.6
Vectigalia quæ grauia viſa, ob quæ populus valde affligatur, 3 9 18 noua & inaudita Caligula inuenit, 3 6 5. extraordinaria ceſſante cauſa remittenda, 3. 9. 11. & ob cladem à ſubditis ſuſcepta. eod nu. 12. & ob alias cauſas num. 13. vectigalia noua imponere ad ſolum ius regium pertinet, 9 1 20 quare non facile abrogentur, 3.5 4 vectigalia imponi nō poſſunt à perſonis ſecularib. eccleſiæ aut reb. vel perſonis earum ſine conſenſu Pontificis regulariter, 3.7 1. & ſeq. ibique ſententia excōmunicationis & interdicti aduerſus exigentes & imponētes. apud Bizantios inopes ex venditionib. artificum Pharmacorum, admirandarum rerum, &c. 3.6- 9. aucta Venetiis tempore grauioris belli, 3.6 41. vectigalia noua ſolus princeps imponit & quare, 3.2.10
Vectigalium nouorum inuentiones plures explicantur, 3.lib. per tot. cap.6.
Vectigalia noua ſine cauſa vrgete & neceſſaria publica imponi non debent, 3.9.14
Vectigalium & tributorum tria genera, 3.3.3
Velatæ facie quib. in locis incedunt mulieres, 7.11.10
Velatio fœminarum quare, 7.11.81
Venales principatus, 7.per tot.cap.13
V[illegible] pars artis militaris, 11.1.3
V[illegible] probibitæ clericis maxime epiſco[illegible] 17.7. & ars & venatores reprobantur, [illegible]
[illegible] mancipia pro mutuanda pecunia rei[illegible] coacti Moedei, 3.6.17
[illegible] non debent magiſtratus & officia indi[illegible] 4.5.27
[illegible] præfecturarum & magiſtratuum per [illegible] iam Athenienſium, 3.6 22
[illegible] onis magiſtratuum mala, 4 6 4
[illegible] omib. auctum pretium in vtilitate reip. [illegible]
Venditione & emptione modus augendi pecu[illegible], 3 6 12
Venena vendent necandi poteſtatem habētia, vel [illegible] ea faciant, vel temnent, qua pœna [illegible] andi, 12.7.13. qui poſſint ea habere eod. quibus habere licet, 17.9.3
Venet[illegible] um ducatum qui ſponte depoſuerunt, [illegible]
Venet[illegible] triatum promiſerunt claſſem iuuan[illegible] pecunia, 3. 6. 8. non recognoſcunt in [illegible] eriorem imperatorem, 6.13.27
[illegible] am delictorum ſolus princeps concedit, 9. 41. quomodo debeat concedere, eod.42
Venti & imbres & tempeſtates ex magicis, 13. [illegible] & excitati eod.
Venti ve[illegible] iti nauigantibus ſortilegi, 13.27.9
Ventorum maleficorum adiurationes, 13.32.10
Ventos qui incantationib. ſopierunt, 13.27.3. & 9 & ibi qui excitarunt iiſdem modis,
Venus Sydoniis Aſtarthe, 12.18.10. culta vbi, 12. 18. 12
Venuſtum ſe decreto appellari voluit Sylla, 6. 11. 9
Ver ſacrum in vota quid. 13.5.2
Veri inquiſitio quantū neceſſaria principi, 3.5
Verbera ad maleficas & dæmones ſunt remedium, 13.31.20. maxime verberatæ ex ligno vitis, 13.31.20
Verbum Dei quo plus auditur eo magis deſideratur, 13.1.36
Verbum triplex ſubſtantiale internum enuntiatiuum quid, 15.5.8
Verbi Dei prædicati effectus in populo, 13.1.30
Verba nocent audita quomodo, 12.4.7. ſcriptura retinentur, 12. 3 1. legum quando egeant interpretatione principis, 10.5.22 principis pro lege habentur, 7.20 32. ſacræ ſcripturæ non ſunt immutanda etiam in eloquentiora. 17 2.14
Verborum extraordinariorum ſenſus quomodo perpendendus, 15.6.9 ſacræ paginæ magna efficacia, 17.2 4 otioſorum & ſuperfluorum reddenda ratio, 17.4 3. verborum atque ſermonis inuentio quare ſuit, 15. 3. 3. ſignificatio ex vſu recipitur aut mutatur, 6.13.10. interpretatio ex more loquendi & intellectu communi debet peti. 6.18 1
Verbis non conficitur bellum ſed facto, 11.2.1
Verbis ſimplicib. vtendum volenti amice conſulere, 17.2.10
Veritas fortior omni arte dicendi contraria, 17. 3.8 non debet pronuntiari ad finem tantum complacendi, 8. 7. 11. ſcripturarum fidei vnde ducenda, 12.7 6
Veritatis amor quid in conſiliariis principis, 24. 6. 5
Vermes qua excantatione, vt lumbrici & alij ab animalib. pellantur, 13.32.17. quomodo exorciſmis, eod.18
Vermib. qui interierunt corroſi, 13.12 25 & 26
Vernæ qui & quare, 13 5 2
Verſus quot ſint in ſacris Bibliis iuxta ſermonem Hebraicum, 16. 9. 5. notabantur quod eſſent in quolibet opere per ſcribas, 16.9.5
Verſib. memoria fulcitur, 17.5 4
Veſpaſianus generis ignobilitatem non reticuit, 6. 12. 3. imperator bonorum habendorum cupidus, 5. 2. 1. adhuc viuens ſepultus, 3.4.3
Veſtis quid & vnde dicta, 6.20.12
Veſtes muliebres viri, mulieres viriles certis dieb. quare induant apud Argos. 7.11.40
Veſtia Cyri, qua vſus priuatus ante regnum, induebatur regib. Perſarum de nouo inauguratis, 6.20 26
Veſte virili mulieres Indutæ diu quæ ſanctæ, 7. 11. 82. aurata primus imperatorum Romæ vſus Aurelianus, 6.20 22. virili mulierib. vti prohibitum, & contra viro veſte muliebri, 27.11 12
Veſtes quæ debeātur militibus, 11.5.6. diſtinctæ eſſe debent, ad ſexus & conditionis diſtinctionem ex lege diuina, 4 11.18. Romanis quæ communes ordinibus omnibus, & quæ propriæ, 4.11. 16. viris quoque decentes & ad neceſſitatem potius quam ad ornatum eſſe debent, 4.15.13
Veſtimentum quoddam habent proprium ſingulæ prouinciæ & nationes, 4 11.4
Veſtimentum Chriſti curauit Hemorroiſſam, 12.13.32
Veſtimenta prius facta primo homini, 4.11.1
Veſtimenta quædam certo generi perſonarum cognoſcendo aſſignata, 4.11.20
Veſtimenta extranea prohibita aliquando in repub. 4.11.3
Veſtimenta corrigenda ſecundum ea quæ nunc non quæ antea obtinuerunt, 4.11.8
Veſtimenta non debent eſſe ſupra dignitatem & facultates pretioſa, 4.11.6
Veſtimenti primi Adami ſignificatio, 16.2.3
Veſtimentorum varia materia ex rebus nationum in quib. leguntur, 4.11.3. cultus in muliere nimius arguit impudicitiam, 4.11.14
Veſtitus Græcus philoſophorum exitio fuit viuentibus tempore Valentis vt & philoſophis, 13.33.23. quare debet eſſe cura reipub. adminiſtratoribus, 4.10.1. muliebris & virilis adiaphorus morib. 7.11.82
Veſtitum antiquum quidam Imperatores reuocare voluerunt, 4.11.17
Veteranus latrocinia exercens punitur exutus priuilegio, 11.7 34
Vexillum ſuum relinquens miles belli tempore quomodo puniatur, 11.7.39
Vexilla ducum Iſraël, 6.17.8
Vexillorum Romanorum aquilæ & eorum cuſtodia diligens, 6.17.6
Vexilli traditione rex Boëmiæ inauguratur, 6. 20. 29
Vexores reges Ægypti, 6.8.4
Viæ publicæ principis ſunt, & quæ ſint illæ, 9.1.21
Viæ & itinera in quibus cura indigent, 2.9.13
Viam publicam occupans quib. pœnis puniunt, 9.1.21
Viam in fundo vicino publicæ viæ deſtructæ facere poſſumus, 7.20.44
Viam in publicam nō licet fœtidum proiicere. 12.7 19
Viceſima vectigal de manumiſſis & portoriis, qualis, 3.6 2
Vici ciuitatis quomodo cœperunt, 1.2.2
Vicinus vicino inuidet ſiue princeps, ſiue priuatus, 21.1 23
Viciſſitudo rerum & regnorum, 6.13 23. rerum in orbe nobiles ignobiles & contra reddit, 4.2.9
Victerichus Hiſpaniæ rex ſuum anteceſſorem necauit & ipſe necatus. 7.17.20
Victi non ſunt nimium coarctandi, 11.12 11. quid agere debeant, 11.12.12
Victores victis leges quas volunt dant, 11. 11. 4. & 3
Victores principatuum & rerum publicarum mutant formas, 22.1.3
Victoria inſolens & dubia nunc in hanc nunc in alteram partem declinans & quare, 11.12 1. Cadmea quæ, 11.4 6. contra dæmones quomodo obtinenda, 11 23.11. habita Deo grata habitæ ab Ethnicis & Chriſtianis, 11.12. 2. in ſeditionib. miſera, 13.12.13
Victorum & deditiorum differentia, 11.12.5
Victos non crudeliter habere debeamus, aliqui aſſerunt, 11.12.3. & ibi exempla alij non, eod. num.4
Victis ciuitatib populis tributa impoſita à victorib 3.4 14
Vicus vnde dictus, 2.1.3
Videns antiquis dictus propheta, 13 33.1
Vidua retinet dignitatem aut qualitatem poſtremi viri, 7 11 16
Vidua imperabat tempore Antichriſti, 7.11.5
Viduæ habitu lugubri apparet dæmon in Ruſcia, 12.20 13
Viduas Romæ ducere detrectantes puniti, 9. 1.51
Viduis & pupillis remiſſum tributum à Valerio Poplicola, 3.5.8
Viennenſis Academiæ inſtitutio & origo prima, 18.6.6
Vigiliæ feſtorum vnde nominatæ & ortæ, 13.18. 6. prohibitæ, cap. 19 nu.17 .lib.13
Vigiliarum & excubiarum militum ordinatio, 11.9 9
Vile quid exiſtimandum, 13.1.3
Villæ mutatæ & non mutatæ quæ, 2 1.7
Villæ pro ciuitatibus in Gallia hodie, ibid.6
* Vim vi defendere licere de qua vi illata intelligatur, 4.6.28
S. Vincentij Baſilicæ direptores puniti ira Dei, 13.27.17
Lex Vinculum verum ſocietatis humanæ, 6.1.6
Vindicta propriæ iniuriæ iniuſtum facit bellum, 11.1.10
Vindicta non ſemper vtendum in opprimendis ſeditionibus imminentibus, 23.9 7
Vinum in caſtris à quibuſdam prohibitum militibus, 11.9.3. & 9. in marg.

Vinum

Vinum non dandum gubernatoribus præpoſitis aut principibus, & quibus dandum, 8 6 8
Violatio Caſſandræ vindicata, 15 8.16
Virga Aaronis quæ floruit in templo, poſita pro ſigno rebellionis, 12.16.1
Virga regibus aurea pro ſceptro, 6.20.21
Virga Moſi à Deo data in electione pro ſceptro poteſtatis, 6.20.3
Virgæ laureatæ pro inſigni inaugurati Imperatoris Adonis, 6.20 5
in Virgilio quid reprehenſum, 16.8.5
Virgines exerceri voluit Licurgus palæſtra, lucta & aliis, 15.2.2
Virgines ante matrimonium à tyrannis ſeruis conſtupratæ, 22.4.4
Virgines nupturæ vbi debebant primam noctem dominis locorum, 9.1.45
Viriatus Hiſpanorum Princeps à dilectis proditus, 22.11.1. eius virtus bellica, 19 1.19
Virtus anima eſt nobilitatis, 4.2.9
Virtus non eſt felicitas, ſed ad felicitatem, 3 5. 10. facit illuſtres quomodo, 4.2.2
Virtutes intellectuales & morales vnde procedant, 10 2 12. conſtantia iuſtitiæ conſiderandæ, 10 2. 15. regia in ſubditos & regem, & inter ſubditos, ibid 16 oculus ſceptro impoſitus pro imagine regis, 10 3 1. quid ſignificet.
Virum veſte fœminæ vti prohibitum, 7 21.12
Viri in vxorem quæ poteſtas, quæ & contra, 5.1 9
Viſio Dei qualis hic & in futuro ſeculo, 12.27 6. pro præmio, ibid.
Viſionibus apparebat, reſpondebatque Deus Prophetis 15.33.6
Viſitare diœceſim ad quem pertineat, 15.1.12
Viſitatio diœceſeon à principibus pro conſeruatione populi facienda, 5.5 7. item præpoſitis eccleſiaſticis, ibid.
Viſus transfert ſimulachra, 12.17.2
Vita 120 annorum Xenophili, 13.25.5
Vita æterna docetur ſacris ſcripturis, 12.8.3
Vita contemplatiua præſtantior actiua, 4.1 n 28
Vita ſolitaria principi opprobrio quare. 8 4.3
Vita noſtra veluti lucerna, 6.20.16
Vita ruſtica prior vrbana & à præſtantiſſimis viris culta, 4 8 3
Vita hominis longiſſima conſtituta centum annorum, 23.5.3
Vita principis carior ſubditis ipſa propria, 26.6. 3. priuata eligibilior ſapienti quam publica imperanti, 26. 2. 3. noſtra non pendet ex noſtro arbitrio, ſed ex ſuperiore fato, 21 8 2
Vitæ terminus fatalis definitus quem tranſgredi non poſſumus, 21. 3.28
Vitæ S. moris libri Dei, 12.11.2
Vitia pari modo & viros & mulieres obſident, 7 21. 86. ſæpe ſub ſpecie virtutis ſe offerunt. 23.2 1. quædam ſunt pueris naturalia, quæ à pædagogis vix aut numquam emendari queunt, 15.1 16
Vitia ligni verbera maxime timent maleficæ, 13 36 20
Vitiſa rea Hiſpaniæ, 13.19 22
Viuat rex prima ſalutatio Iudæorum regum, 6.10 6
Viuere bene & iuſte quid, 3.5.21
Vladiſlaus fratrum regnum ambiens proprium amiſit, 7.17.33
Vmbilici male infantibus præfecti periculum imminens vitæ, 14. 2.4
Vmbilicos puerorum offerunt dæmoni ſortiariæ, 13.28 14
Vmbra D. Petri curabat morbos, 12. 16 2. & 12.13. 32
Vmbræ cremiteriorum & aliorum locorum vnde cauſatæ. 12.17.2
Vnguentum lamiarum ex delectis pueris, 15.2.9
Vnguenta ſortiariarum quando valeant, & quando non ad tranſlationem, 13 28.18
Vnguntur reges vt ſacerdotes & prophetæ, ſed diuerſo loco & quare, 8.2.15
Vngariæ pars quomodo peruenit ad Turcã, & ei penſionẽ præbeat pro ea Imperator, 7.1.9
Vnitas poteſtatis non minuitur ſubordinatis miniſteriis aut poteſtatibus, 1 1.9
Vnitas in imperio & poteſtate imperandi neceſſaria, 1 1.8
Vniuerſitas quare ſtudium generale dictum, 18.1.7.
Vnus principatus in eccleſia Dei requiſitus, 7.7.2
Vnius imperium in populo ſuo voluit tantum eſſe Deus, 5.5.24.& 25 & ſeq.
Vox filij dicitur vox patris, 7 10 25
Voces a Deo extraordinariæ de cælo ſemper aliquid extraordinarium magnum indicarunt, 15. 5.4. de cælo prænuntiæ calamitatum futurarum populi & vrbium, 15 6.11. diuinæ per impoſturas confictæ, 15.5.5 inconſuetæ miraculoſæ quomodo ſint conſiderandæ, 15.6. 1
Volſinenſium reſpub. ob voluptates in ſeruos recidit, 22.4.4
Voluntas hominis non pendet ex impreſſionibus corporum cæleſtium, quod pluribus rationibus docetur, 21.9.18
Voluntati Dei nemo obſiſtere poteſt impune, 21.12.9
Voluptas & auaritia perdidit reges & populos, 22.4.7
Voluptatibus victus Annibal aliàs inuictus, ibid. 3
Voluptates ſeculi ſeperatæ amaritudine, 6.3.11
Voluptuoſe viuentes clerici damnãtur, 13.17.8
Vono Parthorum rex, 7.19.6
Voon princeps dictus Iaponidarum, 6.10.25
Votum licitum vel illicitum, conſideratur ex rerum promiſſarum, perſonarum promittentium, & coram quibus promittitur, & ex fine, 13.5 7
Votum & exoptatio contra populi impia Caligulæ & Neronis, 8. 1. 21. quorundam, vt alios necarent, impium, 13. 5. 5. temerarie impletum de ſacrificando primo occurrente, 1 5 5.2. de nõ tradendo Ethnicorum factum, 6.16.21
Voti ſoluendi ſpecie qui vſi ad vſurpandum regnum & coniurationes vel deceptiones populi, 13.5 6 & 8. prætextu Troia capta, 13.5.6
Vota monaſtica tria, paupertatis, caſtitatis & obedientiæ, a a remitti poſſunt à ſummo Pontifice, 13. 16 12. pro principe Romæ facta, 8. 3.8. implenda, 13.5.2. & in toto, eod. cap. 5. de votis & eorum abuſu.
Votorum abuſus quomodo emendetur, 13.5 7
Vrbana plebs quæ erat & continebat, 4.1.15
Vrbs communis omnibus orbis, 1.3 4
Vrbs vnde dicta & forma deſignandi vrbes, 2.1.5
Vrbis appellatio an contineat ſuburbia, 2. 4. 1. & 2
Vrbe non debent recipi legati hoſtium, 11.16 3
Vrbes confugij in Iſraël, 13.22.3. cauſſa illarum, 2.3.5
Vrbes regiæ quæ, 1.1.10
Vrbibus vt hominibus ſingulis fatum proprium vt regnent vel corruant, 21.5.18
Vrbium & munitorum ædificatio conſideranda & ad ſanitatem & defenſionẽ reipublicæ, 2.11
Vriæ literæ quæ dicantur, 16.2.5
Vrinæ vectigal, 5.6 6
Vſuræ in eccleſia, ne eas accipiat etiam in ſtipendia cleri prohibitæ. 13.16.7.
Vſurarij non in montes pietatis fundati cum reditibus mutuantium, 13.16. 9.
Vſurarij notantur, 12.10.9
Vſurariorum eccleſia reijcit oblationes, 13 4.11
Vſuras dare non eſt peccatum, tamen eſt malum nocens accipienti & accipere peccatum, 13 16. 25. & 26.
Vtilitas communis & publica magis quam propria finis eſt gerentium rempublicam 4.5 46
Vtilitas publica cauſſa inſtitutionis & mutationis etiam legum, 18 5.21
Vtilitas publica non adminiſtrantium finis gubernationis, 5 5.5
Vtilitas publica dicitur populi, non ſolius principis, 24.8.12
Vtilitati & lucro etiam contra hoſtes honeſtum eſt præponendum, ibid.9
Vtilitas publica quibus mediis & cauſis præferenda priuatæ, ibid.11
Vtilitatis publicæ cauſſa, plura contra iura priuato permiſſa & recepta, 7.20.42
Vtopiæ inſulæ magiſtratuũ electio & nomina, 4.5.13.
Vualliæ principatus quare primogenito detur regis Angliæ, 7.16.4
Vuenceſlai imperatoris depoſitio diſputata, 16. 5.19
Vuenceſlaus quare ab imperio per electores depoſitus, 26.4.3
Vulgari lingua cur negotia debeant tranſigi & expediri in iudicio vel extra, 15.3.9. & vbi ſeruari iuſſum, eod.
Vulgi qualis praua natura, 22.2. 8
Vulgi natura quæ, 10 4.12
Vulnerans ſe miles vt puniatur, 7 7.27. quid ſi vxoris imperiõ marito grauiſſimum, 7.11.23
Vxoris conſilio vtebatur Iuſtinianus in faciendis legibus, 7 11.29. & Ochus, eod. n. 34
Vxoris pulchritudinis oſtenſio marito cauſſa mortis, 22 3.7
Vxores prolis habendæ cauſſa qui aliis communicarunt, 14.1. 3
Vxores non ducentium pœna, & ducentium præmia. 14.1.2
Vxores Cariæ numquam cum viris cibum ſumebant & quare, 7.11.28
Vxores regum poſt mortem maritorum imperarunt in Aſia, 7.11.52
Vxores Sabinorum & Romanorum acies placarunt, 8.11.29. & Celtas à ſeditione cruentiſſima reuocarunt, eod.
Vxoribus non ſemper congrediendum, 14.3.8

X

XErxis ſtultiſſima ſuperbia Athon montem contumelia afficientis, 6.3 4
Xenaias primus imaginum ſacrarum blaſphemus, 12.14.1

Z

ZAleucus, nomine Mineruæ, leges ſuas auctorauit, 15.11.14
Zambri ſeruus Ela occupauit regnum domino necato, 13.10.5
Zaroës & Arphaxat magi periti ſſimi, & eorum opera, 13.27.5
Zelatorum religionis fictus ad prædandum color, 13 7.6
Zelus religionis quantum animos excitet, 13. 6.1 & exempla, ibid.
Zenobia regina mortuo marito regnum pupillis filiis exiſtentibus rexit, 7 11.53
Zopyri ſimulatio ad decipiendos Babylonios, 13.1.3
Zopyrus quomodo deceperit Babylonios, 24. 11.6
Zoroaſtres quis, & quómodo in igne adoratus, 12. 18 17. viuum ſydus dictum, 2.18 7
Zoroaſter Magus, 13.25.15
Zozimas quidam propheta, 13.33.13

FINIS INDICIS IN TRACTATVM DE Republica D. Petri Gregory.